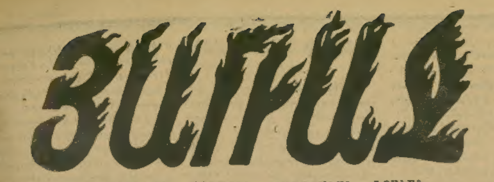

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 1 ՓԵՏՐՈՒԱՐ SAMEDI 1 FÉVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3027

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵՂԱԾ – ՉԵՂԱԾ ԱՅՍ Է ՄԻԱՅՆ

Փարիզի մէջ հաւաքուած «ազգին մեծեր»ը — այնպէս ինչպէս թուեցինք երէկ — ի վիճակի՞ են գոհացնելու տարագիր բազմութեանց այլազան պահանջները:

Պատասխանը ե՛ւ դրական է ե՛ւ ժխտական: Աւելի շատ՝ այս վերջինը, ինչպէս հաստատեց տարիներու փորձը:

Նախ որ, չափազանց սահմանափակ են իւրաքանչիւր օրկանի պաշտօնական հանգամանքները:

Այսպէս, «Օֆիս»ները որոշ իրաւասութիւններ կը վայելեն, բայց ամէն բան չեն: Միւս կողմէ, երկուքի բաժնուած ըլլալով, կը ներկայացնեն հեղինակութեան պակաս:

Իրականին մէջ, ամէնէն վաւերականը Քէլէկեանի գրասենեակն է, ծնած՝ Հ. Հ. Պատուիրակութեան ծոցէն, բայց զրկուած շատ մը իրաւունքներէ: Ան պիտի ըլլար հիւպատոսարան մը, բայց քանի որ չունինք անկախ պետութիւն, դարձաւ գրասենեակ մը:

Միւսը — այն որ ամփոփուած է Ժամոն բակը — շատ վերջն ստացաւ զանազան իրաւասութիւններ, եւ կը գործէ յանուն Գաղթ. Կեդր. Յանձնաժողովի մը, որուն կազմը եւ գոյութիւնը կը ներկայացնեն տարօրինակ քաշքշուք մը:

1934ի տագնապին առթիւ, այս երկու գրասենեակները իրենց գործակցութիւնը տրամադրեցին Միացեալ Յանձնաժողովին, բայց իրենց ներքին գործերուն մէջ կը մնան միշտ անջատ:

Իսկ Միացեալ Յանձնաժողո՞վը:

Առաջին օրէն իսկ հաստատուած իբրեւ առժամեայ մարմին, չունենալով տեւական կազմ եւ որոշ ծրագիր, այդ Յանձնաժողովը գործեց օրը օրին, կամ ժողովէ ժողով: Չունեցաւ ոչ իր մնայուն գրասենեակը, ոչ ալ կանոնաւոր եւ տեւական գործավարութիւն: Եւ իր անդամներէն ոչ մէկը տեղէն չարժեցաւ, տագնապին ելեւէջները աչքաբաց ուսումնասիրելու, գոնէ հաւատք ներշնչելու եւ իր կարողը կրկնապատկելու համար:

Նմոյշ մը՝ իր գործելու մեթոտներէն:

Գուլպէա Օմանի «Ազգ. Խորհուրդ»ը — միշտ չակերտաւոր — իր վերջին զեկոյցին մէջ կը պատմէ թէ 1935 նոյեմբեր 9ին գիր մը ուղղած է Միացեալ Յանձնաժողովին եւ պատասխան չէ ստացած: (Հրաւէր գործակցութեան):

Նոյեմբեր 25ին դարձեալ նամակ մը, այս անգամ ապահովագրեալ: Եւ, «այս նամակն ալ անպատասխանի մնաց»:

Ինչ կը վերաբերի Գուլպէա Օմանի կազմակերպութեան՝ նոր ըսելիք մը չունինք: Առաջին օրէն գրի առինք ինչ որ կը խորհէինք: Մեր գիրքն եղաւ բացատրական, բացորոշ պատճառաբանութիւններով, եւ մինչեւ այսօր ալ ամուր կանգնած ենք նոյն տեսակէտին վրայ:

Այդ մարմինը ամէնէն անքաւելի մեղքը գործեց, երեւութապէս համեստ յաւակնութիւններ սնուցանելով, բայց իրականին մէջ հրաշքներու հաւատքը ներշնչելով:

Միայն «զանգուածային հպատակութեան» հէքեաթը եւ «Տնտեսական Կեդրոն»ի մը խոստումը բաւական էին, քնացողները արթնցնելու համար:

Զարմանալի չէ որ ամէնէն առաջ այդ շրջանակին հաւատացողները յուսախաբ եղան, եւ հիմա լեզու առած՝ պատասխանատուութիւններ կը փնտռեն:

... Ահա ինչ որ ունինք հրապարակին վրայ, իբրեւ «ազգին մեծեր»ը կամ վարիչ տարր:

Այս շարքին մաս կը կազմեն, անշուշտ, քաղաքական կուսակցութիւնները եւ մամուլը: Բայց անոնք ունին իրենց յատուկ ծրագիրներն ու իրաւասութիւնները, եւ ներելի չէ մէկը շփոթել միւսին հետ: Այդ երկու ազդակներուն կ'իյնայ օժանդակի եւ արթուն պահակի դերը, մեր հանրային կեանքին մէջ: Եւ շատ մը չարիքներ կը սահմանափակուէին, եթէ անոնց իւրաքանչիւրը գիտակցօրէն կատարէ իր պարտականութիւնը եւ ստանձնէ որոշ պատասխանատուութիւններ:

Ուրեմն, ունինք «ազգի մեծեր» եւ բազմազոյն օրկաններ, բայց չունինք հաւաքական եւ գործօն կազմակերպութիւն մը, որ կարենար ստանձնել օրուան հոգերուն ամբողջական պատասխանատուութիւնը:

Գործերու մաս մը կը վարէ այսինչ մարմինը, մաս մը՝ ուրիշ օրկան մը: Երբեմն մէկը յաջողութիւն կը գտնէ, երբեմն միւսը, կամ երրորդ մը: Եւ տարագիր բազմութիւնները կը յածին, կը տարուբերին մէկ դուռնէն միւսը, չգտնելով կեդրոնական հասցէ մը եւ ի զուր ակռայ կրճտելով:

Պատկերը լրացնելու համար, պարզենք նաեւ ուրիշ թիւրիմացութիւն մը, որ կը տիրէ տարիներէ ի վեր:

Մեր անճար բազմութիւնները գերագնահատելով մեր կարողութիւնները, կը կարծեն թէ ինչ որ ուզենք եւ պահանջենք, անմիջապէս կը կատարուի: Անոնք յաճախ կը մոռնան թէ նոյն իսկ մեր «բարեխնամ»ը — Երեւանը — ընթացք չի տար մեր հրատապ եւ կենսական պահանջներուն, ո՜ւր կը մնայ օտար իշխանութիւն մը, այնքան ծանրակշիռ հոգերով:

Անշուշտ, շատ բան կը շահինք, կուռ եւ կեդրոնական կազմակերպութեամբ եւ ծրագրեալ, բարեխիղճ ու յարատեւ աշխատանքով: Բայց միամտութիւնը չունենանք հրաշքներ սպասելու: Ոչ մեր արեան բաղնիքները, ոչ ալ «հայասիրական» զգացումները կրնան օգնել, շատ մը պարագաներու մէջ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ ԴԱՀԼԻՃԸ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ

Աջակողմեանները ժխտական դիրք բռնած են

Ինչպէս գրած էինք, նոր դահլիճը խորհրդարանին ներկայացաւ հինգշաբթի օր: Երեսփ. ժողովին առջեւ դահլիճին յայտարարութիւնը կարդաց վարչապետը, իսկ ծերակոյտին առջեւ՝ Պ. Իվօն Տէլպօս: Յայտարարութիւնը սկիզբէն իսկ դիտել կու տայ թէ՝ դահլիճը նոր ընտրութեանց թուականին զուգադիպած ըլլալով, աւելորդ կը գտնէ ընդարձակ ծրագիր մը ներկայացնել: Դահլիճին գլխաւոր գործերը պիտի ըլլան պայքարիլ գործազրկութեան դէմ, պաշտպանել ֆրանքը, ջանքեր թափել զարկ տալու համար առեւտրական կեանքին, յարգել կնքուած զինակցութիւնները եւ Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտը: Այս առթիւ յայտարարութիւնը ցանկալի կը գտնէ որ իտալա-եթովպական տագնապը լուծուի «հովանաւորութեամբ Ազգերու Դաշնակցութեան եւ համաձայն բարեկամական հաշտեցումի մը»: Յոյս կը յայտնէ նաեւ ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքին արագ վաւերացման համար: Գերմանիոյ հանդէպ, շեշտելով միջազգային յանձնառութիւնները յարգելու անհրաժեշտութիւնը, յայտարարութիւնը կը յայտնէ թէ Ֆրանսա պատրաստ է կէս ճամբու վրայ դիմաւորելու Գերմանիան, հաշտարար հասկացողութեան մը յանգելու համար: Ներքին կեանքի մէջ, կառավարութիւնը պիտի ջանայ խաղաղութիւնը պահպանել «հանրապետութեան օրէնքներու վեհապետութեան տակ»: Կը նշանակէ թէ ի հարկին խիստ միջոցներ ձեռք պիտի առնէ այսպէս կոչուած ֆաշական կազմակերպութեանց դէմ:

Երեսփ. ժողովը լեցուն էր, բայց դահլիճին յայտարարութիւնը մեծ խանդավառութիւն չյառաջացուց: Միայն ձախակողմեան հոսանքները քիչ-ոչ ծափահարեցին, լսելով որ կառավարութիւնը յարգել պիտի տայ հանրապետական ազատութիւնները: Կեդրոնի եւ աջակողմեան երեսփոխանները լռութիւն պահեցին:

Յայտարարութեան ընթերցումէն անմիջապէս վերջը սկսան ընդհանուր վիճաբանութիւններ: Բազմաթիւ հարցապնդումներ դիզուած էին սեղանի վրայ: Առաջին անգամ խօսք առաւ Պ. Ֆէռնան Լօրան, աջակողմեան, ներկայ տագնապը վերագրելով խորհրդային դաւերու եւ բացագանչելով. — «Ֆրանսա տրամադի՞ր է դառնալու խորհրդային իշխանութեան անդրանիկ դուստրը»: Այս առթիւ քննադատեց նոր նախարարներէն շատերը: Յետոյ բեմ ելաւ հռչակաւոր Ֆրանքլէն-Պույեօնը, որ ջանաց ապացուցանել թէ Սառօյի դահլիճը առաջին յաղթանակն է ժողովրդական ճակատին (ձախ), «ամբողջովին կազմակերպուած եւ շահուած՝ օտարին կողմէ. յաղթանակ մը որ յաջողեցաւ նաեւ շնորհիւ արմատական կուսակցութեան հեղգութեան եւ նախորդ դահլիճին չափաւոր տարրերու դասալքութեան»: Շարունակելով, բանախօսը դիտել տուաւ թէ ներկայ դահլիճին մէջ վեց նախարարներ դէմ քուէարկեցին զինուորական օրէնքին, ինչ որ կը հակասէ հայրենասիրութեան: Մասնաւորապէս յարձակեցաւ, նաեւ, արտաքին նախարար Պ. Ֆլանտէնի դէմ, ամբաստանելով թէ լքեց իր փարախը, պաշտօն մը ձեռք ձգելու համար: «Անոնք որ իշխանութեան գլուխ անցած են այսօր, մէկ մտածում ունին, — ամէն գնով յաջողցնել ընտրութիւնները»:

Երրորդ բանախօսն էր Պ. Էռիօ, որ պատասխանեց իրեն դէմ եղած յարձակումներուն եւ պաշտպանեց պատժական անօրէնութեանց քաղաքականութիւնը: Ջերմ կուսակից՝ [illegible], նախկին վարչապետը միեւնոյն ատեն վստահութիւն յայտնեց ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքին օգտակարութեան մասին: Չորրորդ բանախօսը նորէն ազգայնական մըն էր, Քսավիէ Վալա, որ սուր ակնարկներ արձակեց դահլիճին կարգ մը անդամներուն դէմ, սկսելով վարչապետէն: «Կառավարութիւն մը որ այսքան հակամարտ, նոյնիսկ թշնամական տարրեր կը բաղկանայ, չի կրնար կառավարել»: Այնուհետեւ խօսք առաւ Պ. Թամէթ, յանուն համայնավար խմբակցութեան, գոհունակութիւն յայտնելով Լավալի դահլիճին տապալման համար: «Շնորհիւ ժողովրդական ճակատին, աշխատաւոր բազմութիւնները յաջողեցան պարտադրել իրենց կամքը, վռնտելով Լավալը»: Գալով նոր դահլիճին, բանախօսը չի ծածկեր թէ վարչապետը, ելմտական նախարարը (Ռէնիէ), նոյնիսկ Ֆլանտէն եւ ուրիշներ թշնամի են համայնավարութեան եւ ժողովրդական ճակատին, «բայց սխալ պիտի ըլլար ըսել թէ բան մը չէ փոխուած Լավալի հեռացումէն ի վեր»:

Ընկերվարական խմբակցութեան կողմէ խօսեցաւ Պ. Լէօն Պլում, երէկ, շեշտելով թէ նոր դահլիճը պիտի դատուի իր գործերէն, մանաւանդ հակաֆաշական պայքարի եւ արտաքին քաղաքականութեան մէջ:

Վիճաբանութիւնները շարունակուեցան երէկ ալ, եւ դահլիճը ապահոված էր կարեւոր մեծամասնութիւն մը:

Պանք տը Ֆրանսի ստացողութիւնները

Հինգշաբթի օր տեղի ունեցաւ Պանք տը Ֆրանսի բաժնետէրերուն ընդհ. ժողովը: Այս առթիւ Պ. Թանըրի, դրամատան ընդհ. տնօրէնը, շատ կարեւոր տեղեկագիր մը կարդաց, պարզելով կացութիւնը եւ շեշտելով թէ անհրաժեշտ է ոսկեզրամ հանել եւ դադրեցնել ոսկիի արտահոսումը, վստահութիւնը վերահաստատելու եւ ֆրանքը փրկելու համար: Մինչ այս մինչ այն, հաստատուեցաւ թէ Պանք տը Ֆրանսը հեռախօսով կը բանակցի Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներու կեդրոնական դրամատուներուն հետ, դադրեցնելու համար «ոսկիի միակողմանի տեղափոխութիւնը», որ կը նուազեցնէ Ֆրանսայի պահեստը:

Այս տեղեկութիւնէն կը հետեւի թէ, անխուսափելի են տնտեսական ցնցումներ, եթէ Լոնտոն եւ Նիւ Եորք յանձն չառնեն սերտօրէն գործակցիլ Ֆրանսայի հետ:

Ընդհ. տնօրէնը իր տեղեկագրին մէջ շեշտեց թէ դրամատան առաջին հոգը պիտի ըլլայ պաշտպանել ֆրանքը, ինչ որ կը նշանակէ «պաշտպանել ազգային ժառանգութիւնը»: Տեղեկագիրը կ'ապացուցանէ թէ Պանք տը Ֆրանսը 262,000,000 ֆրանք շահ ունեցած է 1935ին, այսինքն անցեալ տարուան գրեթէ կէսին: Նոյն տարուան ընթացքին, Ֆրանսա երկու ծանր տագնապներ անցուց, կորսնցնելով 16 միլիառ ֆրանք, դրամատան ոսկիի պահեստէն, 5 միլիառի զուտ շահի մը դիմաց զոր ունեցած էր 1934ին: Դրամատան ընթացիկ պահեստը 20 միլիառէն 8 միլիառի իջաւ, իբրեւ հետեւանք անվստահութեան, մեծ մասով անցեալ մայիսին եւ նոյեմբերին, երբ սկսած էր տագնապութիւնը:

*** «Էնֆորմասիոն» կը գրէ թէ անցեալ շաբթու Պանք տը Ֆրանսը կորսնցուցած է 1,030,000,000 ֆրանք, իր ոսկի պահեստէն, իբրեւ հետեւանք նախարարական տագնապին:

(Շար.ը կարդալ Գ. Էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՓԱՏԻՇԱՀԸՄ ՉՈՔ ԵԱՇԱ՛»

Այս տարի Մոսկուա նորութիւն մը ունէր, — իր գոյնզգոյն հանրապետութիւններուն համար, կարգով, ընդունելութեան հանդէսներ սարքեց Կրեմլինի մէջ: Շաբաթ մը արեւելքի հանրապետութիւններուն, շաբաթ մը հարաւի հանրապետութիւններուն համար: Հայաստանի ներկայացուցիչներն ալ հրաւիրուեցան Մոսկուա, — գրողներ, աշխատաւորներ, այլ անուամբ՝ ստախանովականներ, կոլտնտեսականներ: Ընդունելութեան նկարագրութիւնը, որ հրատարակուած է Խորհ. Հայաստանի մէջ մեզի կը յիշեցնէ Թուրքիոյ սուլթաններուն գահակալութեան տարեդարձի օրերը: Կարդացէք. —

Դեկտեմբեր 30ին, Խորհ. Հայաստանի 15ամեակին առթիւ, Կրեմլի պալատին մէջ, կուսակցութեան եւ կառավարութեան ներկայացուցիչները ընդունեցին Հայաստանի ներկայացուցիչները՝ յանձին երկրին ծանօթ մարդոց:

Ստալինի եւ կուսակցական ու կառավարական անձնաւորութիւններու երեւալը դահլիճին մէջ՝ ընդունուեցաւ ցնծագին օվասիոններով, բարձրաձայն հուռաներով, «կեցցէ ժողովուրդի բարեկամ ընկ. Ստալինը», «հուռա մեր Ստալինին», «կեցցէ՛ ընկ. Մոլոտովը», «կեցցէ՛ ընկ. Վորոշիլովը», «կեցցէ՛ ընկ. Միկոյեանը» բացագանչութիւններով:

Այնուհետեւ շարունակ օվացիա, շարունակ հուռա: «Ընկ. Ստալին», «մեծ Ստալին», «հանճարեղ Ստալին», «մեծ առաջնորդ» եւ դարձեալ օվացիա:

«Հնչում է ընկ. Ստալինի պատւին ուղղուած ջերմագին ու երկար ժամանակ չլռող օվացիա»:

Յետոյ, Մոլոտով նուէրներ կու տայ Հայաստանի ներկայացուցիչներուն, — «մէկական պատեֆոն իր պլաստինկաներով եւ ժամացոյցներ, տղամարդկանց՝ գրպանի, իսկ կանանց՝ ձեռքի ոսկի ժամացոյցներ»:

... Եւ յիշեցի, ինչպէս ըսի, Թուրք սուլթաններուն գահակալութեան տարեդարձի կատարուած հանդիսութիւնները եւ աղաղակները.

— Փատիշահըմ չոք եաշա՛...

Մեզ խումբով կը տանէին կառավարական շէնքին առջեւ: Կառավարիչը դուրս կ'ելլէր շքախումբով, որուն մէջ՝ անխուսափելի իմամը:

Նախ արաբերէն աղօթք մը: Յետոյ մեզի ընկերացող ուսուցիչը նշան կու տար եւ մենք կը բանայինք մեր բերանը.

— Էյ, վէլիյի նիմէթի աչէմշահը, շահը ճիհան ...

Հազիւ աւարտած այս երգը, լիաթոք կը պոռայինք, թնդանօթ արձակելու ձեւով.

— Փատիշահըմ չոք եաշա՛...

Ու մեզի շաքար կը բաշխէին: Որքան շատ պոռայինք, այնքան շատ կուտային շաքարը:

Հիմա «փատիշահըմ չոք եաշա» պոռալու կ'երթան Երեւանի մեր գրողները, Զօրեան, Զարեան, եւ ուրիշներ: Նոյնիսկ Զարեան, որ պատուիրակութեան մաս չէր կազմեր, բայց Մոսկուա գտնուելով այդ օրերուն՝ կը յաջողի ներկայանալ «հանճարեղ» Ստալինին, որուն առջեւ ուղերձ մը կը կարդայ յուզմունքով:

Եւ Ստալինի մարդիկը հայ գրողներուն եւ աշխատաւորներուն նուէր կու տան ֆոնոգրաֆ, ժամացոյց, եւ Լէնինեան շքանշան:

Անցեալներու թերթերը պարծենցան թէ Աղասի Խանջեանը Լէնինեան շքանշանն է ստացեր, — ի՜նչ մեծ պատիւ: Ահա կ'իմանանք որ այդ շքանշանը տուեր են նաեւ պզտիկ Զարեանին, որ իրեն քերթուածներով կը փառաբանէր Զօր. Մամուլեանը (Կարսի աղէտին ժամանակ անձնասպան եղաւ՝ չուզելով անձնատուր ըլլալ կամ հետեւիլ փախչող վատ զինուորներուն), եւ հիմա կը գովէ Ստալինը:

Սակայն մենք խնդացանք նաեւ, որ շքանշանի տեղատարափ կայ եղեր Ռուսիոյ մէջ: Վակոններով Լէնինեան շքանշան բաշխեր են այս տարի:

Բան մը պակաս ըրեր են սակայն: Ստալին խելք չէ բրեր բանի մը վակոն շքանշան ալ արտասահման ղրկել, — հոս ալ կան մարդիկ, (խօսքը ռամկավար սանամայրերուն մասին է), որ օրն ի բուն կը պոռան.

— Փատիշահըմ չոք եաշա՛...

ԱՐԱՋ

«Մուսա Լեռ»ը ֆրանսերէն

Կ'իմանանք թէ արդէն իսկ ձեռնարկուած է Ֆրանց Վերֆէլի «Մուսա Լեռան Քառասուն Օրեր»ու ֆրանսերէն հրատարակութեան: Գրքին յառաջաբանը պիտի գրէ ակադեմական Պ. Փիէռ Պընուա, որ ծանօթ է իր հակահայ հրատարակութիւններով: Այս առթիւ Պ. Փիէռ Պընուա խոստովանած է թէ իր առաջին արտայայտութեանց տակ «երիտասարդ ըլլալով», զոհ գացած է զանազան թիւրիմացութեանց: Այժմ նիւթեր կը փնտռէ յառաջաբանին համար: (Ֆրանց Վերֆէլի կեանքն ու գործը): Մենք մաս մը նիւթեր ճարեցինք. բայց շնորհակալ պիտի ըլլայինք, եթէ ուրիշներ ալ օգնէին, «Յառաջ»ի միջոցաւ:

Եգիպտոս չկրցաւ դահլիճ մը կազմել

Ալի Մահիր փաշա, Եգիպտոսի թագաւորին դիմանալով, յաջողեցաւ անկուսակցական դահլիճ մը կազմել յունուար 30ին: Ազգայնականները հաւանութիւն յայտնեցին, պայմանաւ որ պատուիրակութիւն մը կազմուի նախագահութեամբ Նահաս փաշայի, բանակցութիւններ կատարելու համար Անգլիոյ հետ, ի խնդիր նոր դաշնագրի մը:

Այս պատուիրակութեան մէջ պիտի գտնուին ուրիշ հինգ ազգայնականներ (Վաֆտ), իսկ հինգ անդամներ պիտի առնուին միւս հոսանքներէն: Նկատի առնելով բանակցութեանց տեւողութիւնը, երեսփոխանական ընտրութեանց թուականը յետաձգուեցաւ մայիսին, փոխանակ մարտի:

Անդորրութիւնը վերահաստատուած է առ այժմ: Նահաս փաշա նոր կոչ մը ուղղեց ժողովուրդին, յորդորելով պաղարիւն մնալ եւ սպասել բանակցութեանց արդիւնքին: Բայց եւ այնպէս յունուար 30ին ալ ցոյցեր պատահեցան: Ուսանողները թափօրներ կազմեցին գլխաւոր պողոտաներուն վրայ, պարզելով յեղափոխութեան դրօշը եւ արաբերէն վերտառութիւններ, որոնց մէկը կ'ըսէր — «Մա՛հ այն դաւաճաններուն որ կ'օգնեն Անգլիոյ»:

Տամանհուրի ցոյցերուն առթիւ, ամբոխը առեւտրական շէնքի մը ճակատէն վար առաւ անգլիական դրօշը եւ կտոր կտոր ընելով կրակի տուաւ: Միջադէպը փակելու համար, բրիտանական մարզպանը պահանջեց որ Եգիպտոսի նահանգապետը նորէն կախէ դրօշը եւ եգիպտական բանակը պաշտօնական պատիւներ ընծայէ: Վարչապետը ներողութիւն խնդրեց մարզպանէն:

50,000 ԻՏԱԼԱՑԻ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐ պիտի ղրկուին Եթովպիա, ճամբաներ եւ ամրութիւններ շինելու համար: Նախարարական խորհուրդը արտակարգ նիստ գումարեց յունուար 30ին եւ կարգ մը որոշումներ տուաւ: Իտալիա ամէն միջոց ձեռք առած է ոչ միայն երկար պատերազմի մը, այլեւ եւրոպական ընդհարման մը հանդէպ: Զինուորական տեսարաններ հրատարակուած են, ամբողջ արու բնակչութիւնը զէնքի տակ առնելու համար: Նոր տուրք մըն ալ հաստատուեցաւ, որուն արդիւնքը պիտի յատկացուի զինուորներու ընտանիքներուն: — Իտալացիները բազմաթիւ ամրութիւններ շինած են Մաքալէի շուրջը:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՑՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՀԱՊԷՑՆԵՐՈՒ ՀՈԳԵԿԱՆ ԾԱԼՔԵՐԸ

Հապէշ նախնական ընկերութեան մէջ ընտանիքը գոյութիւն չունի իր բարոյական իմաստով։ Անհատը կը կազմուի միայն ընկերութեան մէջ եւ միջավայրի ազդեցութեան տակ միայն։

Հապէշը ծանօթ չէ ընդեղէնի եւ պտուղի, այսինքն ինչ որ մշակելի է։ Սննդառութեան հիմն է հում միսը։ Կը գործածէ կաթ, պանիր, հաւկիթ եւ արմտիք մը՝ թէֆ։ Ազգային կերակուրն է խաղէշտօրը՝ պատրաստուած մսով, հաւկիթով եւ պղպեղով։ Հապէշը բնական անդաստութիւն ունի։

Հապէշին արեան շրջանն արագ է, արբունքը կանխահաս, վէրքերը շուտով կը բուժուին, սեռային կեանքը շուտով կը սկսի։ Ցաւաւէին անզգայ են ջիղերը, վիրաբուժական գործողութիւնները ծանր չեն իրեն համար, ամէն գործողութեան թմրեցնելու պէտք չկայ, որուն ենթարկուած ճերմակը պիտի նուաղէր անպատճառ։

Հաղորդակցութենէ զուրկ, երկրի մը մէջ դարերէ ի վեր բոկոտն քալելով, կոշտացած ներբաններ ունի, ընդդուցէ զուրկ ոտունքներ։ Ժամեր քալելէ յետոյ, բժշկական քննութիւն մը հաստատած է որ զարկերակը 72 է, ջերմութիւնը՝ 36.2 շնչառութիւնը բնականոն, գործարանական վիճակը լաւ, կարծես անկողնէն նոր ելած ըլլար։ Քալելը մեքենական, անգիտակից շարժում մըն է Հապէշին համար։

Հապէշին բազուկներուն ջիղերը հիւծած են։ 20էն 25 քիլօ ծանրութիւն մը չի կրնար վերցնել։ Կրնայ վայրկենական ճիգ մը կատարել, բայց երբեք շարունակական։ Ծոյլ կը յայտնուի, որովհետեւ ընդերային աշխատանքի որ եւ է վարժութիւն չունի։ Հապէշը ծանր աշխատանքը թողած է տարուհին, թէեւ գործերը կուրակէն, մինչ պէնք կրած է, մինչ պատերազմած է, որովհետեւ զինուորութիւնը, պորտաբոյծ կեանքը ճիգ չեն պահանջեր, յոգնութիւն չեն պատճառեր։ Տարին ատրճաններու վրայ տկարը կ'աշխատի, զօրաւորը կը պատերազմի կամ կ'որսայ, կինը կ'աշխատի գրաստի մը նման, այրը կը փայլի իշխանաբար, պզտիկը կը ծառայէ մեծին։

Բնախօսական այս վիճակը կ'ազդէ հոգեկան վիճակին վրայ։ Առաջին անթիւ իսկ նշմարելի է Հապէշին ցրուած ըլլալը, ուշը կեդրոնացնելու անկարողութիւնը։ Մատղ կը մոռնայ ամէն օր կրկնած աշխատութիւնը, աշակերտը կը մոռնայ գիրքն ու գրիչը դպրոց տանիլ, մարդը կը մոռնայ խոստացած իր մը որոշեալ օրը յանձնել։ Պաշտօնեան կը յոգնի քանի մը վայրկեան ընդօրինակութենէ մը յետոյ։ Հապէշին համար անկարելի է մտքի սեւեռումը։ Բարեբախտաբար զօրաւոր է յիշողութիւնը։ Շուտ կը սորվի եւ շուտ կը մոռնայ, վկայութեամբ պետական վարժարաններու բոլոր ուսուցիչներուն։ Լեզուներ սորվելու դիւրութիւն ունի, լաւ կը խօսի, լաւ ալ կը հնչէ։ Դիմագիծներու յիշողութիւն ունի, ամիսներ առաջ տեսած անձը կը վերյիշէ։ Միտքը կը մնան պատկերներ, դէպքեր, իրողութիւններ, այսինքն ինչ որ թանձրացեալ է։ Փորձառական դպրոցը կը բացատրէ այս վիճակը։

Ուշադրութեան առեն ընդերները կը կծկուին, հաստատուն վիճակ մը կ'առնեն աչքերը, բիբերեան կը տափակնայ։ Շնչառութիւնը մակերեսային եւ անկանոն կը դառնայ։ Մարէյ եւ Օպիշի բնախօսները հաստատեցին, որ ուշադրութիւնը սերտօրէն միացած է շնչառական երեւոյթներու հետ։ Ուշադրութիւնը կը տկարացնէ շնչառութիւնը, կը դանդաղեցնէ արեան շրջանը։ Գինէ եւ Վաշիտ փորձերով հաստատեցին թէ ուշադրութեան, մտաւոր աշխատանքի առեն անօթային կծկումներ տեղի կ'ունենան եւ մազերականներու մէջ արեան շրջանը կը դանդաղի եւ նոյն իսկ կը դադրի։

Մտաւոր ճիգը կը յոգնեցնէ անհատը, ընդերներու շարունակական ձգտումին պատճառով։ Օժտուած անհատներ միայն կրնան տարիներով մտքի ճիգ պահանջող գործեր արտադրել։ Կայթըն կ'ընդունէր թէ ծուլութիւնը ինքնապաշտպանութեան գործ մըն է։ Թոյլ ուղեղի տէր անձեր կը պաշտպանուին աշխատութեան, մտքի յարատեւ ճիգի դէմ, որովհետեւ անոնք յոգնութեան աղբիւրներ են։

Հապէշին յիշողութեան մէջ ամբարուած իրողութիւնները, պատկերները կը մնան առանձնացած, առաջինները չեն շղթայուիր, վերջինները չեն զուգորդուիր, որովհետեւ համադրելու կարողութիւնը կը պակսի։ Մարմնական եւ հոգեկան արբունքները կանխահաս են եւ միաժամանակ։ 11—13 տարեկանին արբունքի հասած է արդէն, միտքն ալ կանգ կ'առնէ [illegible]։ Գիտական վարժարանի աշակերտները կը թողուն դպրոցը որոշ դասարան մը հասնելէ յետոյ, թէեւ ուսուցումը ձրի է, թէեւ մեծաւորներու զաւակներ են եւ վաղը պիտի կազմեն երկրին վարիչ դասակարգը։ Համայնավար երկրին մէջ ալ բանուորագիւղացիական դասակարգի տղաքը որոշ դասարան մը անդին չկրցան անցնիլ։

Հապէշը միջակ կարողութիւն պահանջող արուեստներու անգամ չի կրնար տիրանալ։ Եւրոպա ղրկուած ուսանողներ [illegible] մը չեն ստացած։ Հետեւաբար անկարող պիտի ըլլայ հետեւելու բարձրագոյն ասպարէզներու, ուր ձեռներէց ոգի, բազմաթիւ գաղափարներ զուգորդելով նմանութիւններ և տարբերութիւններ գտնելու կարողութիւն պէտք է, ուր դատողութիւն եւ ստեղծագործ միտք ունենալու է։ Բարձր եւ ստորին ցեղերու տարբերութիւնը որոշ մակարդակէ մը վեր անհատներ արտադրելն է, ընտրանի մը՝ ունենալ եւ վարիչ դասակարգ մը ունենալ։

Հապէշը դիւրախօս է եւ ճառախօս, կը խօսի երկարօրէն միտք մը արտայայտելու համար։ Կը խօսի երկայն բարբառութիւններով եւ ոչ թէ հաւաքարութիւններով, որովհետեւ միտքը չի կրնար կեդրոնացնել գաղափարներու վրայ եւ պատճառաբանել։

Կեդրոնացման պակասը կ'արգիլէ նախատեսել կատարելիք գործի մը հետեւանքը։ Կը գործէ վայրկեանի տպաւորութեան տակ։ Կը նուիրէ հող ու եզ, որոնք աւելի արժէք ունին, բայց 5էն 10 թալեր հնչուն դրամ չի տար։ Բնիկին մը համար կը վիճի, կը կռուի, դատը կը դիմէ ու հազարապատիկ տուգանք կուտայ։ Եսաւին նման ոսպէ ապուրի մը համար կը ծախէ անդրանկութիւնը։ Մէկը անհրաժեշտ է անմիջական, միւսը կարեւոր է ապագային միայն։ Պէտէվիին նման օրուան տաքին կը ծախէ վերարկուն, գիշերուան ցուրտին ծածկոց մը փնտռելու համար։

Հապէշը կը սիրէ նուէր առնել, կը սիրէ գողնալ։ Սակարկուած ապրանքը ծախելէ յետոյ, պարգեւ կը մուրայ եւ այդ պարգեւը աւելի գոհունակութիւն կը պատճառէ իրեն, քան թէ ապրանքը ծախած ըլլալը։ Եթէ տարիներով հաւատարմաբար ծառայած է եւ լաւագոյն վճարուելով, պիտի գողնայ անպայման, որովհետեւ գողութիւնը հոգեկան պահանջ մըն է։

Բոլոր ստորին ոգիի տէր անհատներուն նման կասկածամիտ է։ Անզօր է անկեղծօրէն արտայայտուելու։ Գաղտնապահ է, խորամանկ որ դիւանագիտութիւն կը կոչուի [illegible]։ Բիւզանդական քաղաքականութեան ձեւերը կը ծածկեն խորամանկութեան մը զգացումը։

Հապէշը չունի պարտաճանաչութիւն, պատասխանատուութեան զգացում, արժանաւորութիւն։ Կարելի չէ վստահիլ որ եւ է գործ, որ եւ է իր, որովհետեւ գործը կը թողու, իրը կը կորսնցնէ եւ ասիկա շատ բնական կը գտնէ։ Աւելորդ է իր մօտ փնտռել հաստատուն յատկութիւններ, որովհետեւ մտայնութիւնը յեղյեղուկ է։ Վստահելի պաշտօնեաներ յանկարծ պաշտօնանկ կ'ըլլան, անվստահելիներ վստահելի դիրքերու կը հասնին։ Իրար ատող անձեր ստորի մը առջեւ իրար կը համբուրեն, որովհետեւ ստորատեղութեան զգացումը աւելի զօրաւոր է մեծաւորին հանդէպ ունեցած ատելութենէն։

Հապէշը դիւրաբորբոք է իրեններուն հանդէպ, պաղարիւն կը թուի օտարին հանդէպ։ Յարմարութիւն ունի ստելու, որովհետեւ իրականութիւնը շուտով երեւակայականին իբրեւ կը փոխէ, երեւակայական պատկերներ իրականութիւն կ'ըլլան, պատկերէ պատկեր կ'անցնի, դէպքէ դէպք՝ առանց շղթայումի։ Հազիւ թէ բարեկամ՝ պատուղանի պատկերը կ'արթննայ ուղեղին մէջ եւ գործի կը մղէ ենթական, որովհետեւ ընդդիմադիր ու արգելիչ որ եւ է պատկեր չկայ։

Մեծերուն հանդէպ ստրկային յարգանք ունի, բայց կը սիրէ տէր փոխել։ Կը ջանայ տէր դառնալ, բայց կը փափաքի ծառայ փոխել, կնիկ փոխելու նման։ Աւելի կը սիրէ ջորին ու զէնքը քան թէ զերին ու կինը։ Կ'ատէ օտարը, որովհետեւ անոր բարձրութեան չի կրնար հանդուրժել, որովհետեւ ունայնամիտ է եւ ամբարտաւան ըլլալու աստիճան սնափառ։

Բնիկին մը համար երդում կ'ընէ եւ կը դաւէ։ Խոստում մը անարժէք է իրեն համար, ժամադրութիւն մը յարգելը, գործ մը ժամանակին լրացնելը, վճարում մը խոստացած օրը կատարելը յանցանքներ են։

Փափուկ զգացումներ գոյութիւն չունին իր սրտին մէջ։ Հեշտամոլութիւնը կը մղէ զինք անգթութեան։ Վրիժախնդիր է եւ կը հանդարտի միայն այն ատեն երբ վրէժը յագուրդ գտած է, որովհետեւ պզտիկութիւն կը սեպէ չարիք մը կրելը, որովհետեւ վրէժի պատկերը կը հալածէ զինք։ Անտարբեր է կեանքին հանդէպ որ նպատակ մը չունի իրեն համար եւ կը մղուի ապրելու անհատի ու տեսակի պահպանման բնազդներով։ Եթէ տկարին հանդէպ անգութ է, հզօրին հանդէպ ալ ստրուկի նման քծնող է։ Այսպէս կը պահանջէ պետութիւնը, կը սորվեցնէ ընկերութիւնը։

Նման յեղյեղուկ մտքով եւ նկարագրով անհատ մը առաջին եկողին եւ բարձր պաշտօնեային դերին է, միշտ պատրաստ համակերպելու, երբեք՝ խորհելու եւ քննելու։

Անհատը ենթակայ է միջավայրին՝ կլիմային, օդին ու լոյսին, հողին արտադրութեան եւ աշխատանքի պայմաններուն։ Կլիմայ մը ջլատիչ, օդ մը նօսր, լոյս մը շլացուցիչ, արտադրութիւն մը բնական եւ աշխատանքի թեթեւ պայմաններ կը յառաջացնեն ենթակային միջավայրը, որ կը նպաստէ միանգամայն ծոյլ կեանք մը վարելու եւ յոռի ունակութիւններ կազմելու։ Արբեցողութիւն, որովայնամոլութիւն, շուայտութիւն, յոռի սննդառութիւն ջլատած են ուշը կեդրոնացնելու ուժը, գործելէ առաջ խորհրդածելու կարողութիւնը։ Հապէշը կը տառապի հիւանդութենէ մը՝ մտային ճիգ կատարելու անզօրութենէն, մտքի արտակարգ ծուլութենէն։ Դարաւոր ախտաւոր կեանքը թունաւորումներ գետնած է հիւանդներուն մէջ։ Բարձրաւանդակի թթուածինով աղքատ օդը աղքատացուցած է արիւնը՝ կարմիր գնդիկներէն։

Հապէշին ջղային - հոգեկան վիճակէն կախում ունին զինուորական ու ընկերային, ընտանեկան ու քաղաքական կարելիութիւնները։ Ոմանք կ'ըսեն թէ մտային յոգնութիւն չէ ունեցած, ջիղերուն ուժը տակաւին անվթար է, հոգեկան թաքուն կարողութիւններ ունի եւ հետեւաբար հոյակապ մեծ կարելիութիւններ կան։ Բժշկութիւնը կը սորվեցնէ որ «ջղային առողջութիւնը բնախօսական հաւասարակշռութիւն» մըն է եւ կ'իրականանայ որոշ պայմաններու տակ՝ իբրեւ ներդաշնակ փոխանակութիւն մը ներքին գրգռումներու եւ ուղեղէն ճառագայթող կամական (volitif) կեդրոններու միջեւ։ Երբ այս հաւասարակշռութիւնը կը խանգարուի, գործարանաւորութիւնը կը ցնցուի, ենթակային ներքին ուժը կը տկարանայ, վատասերումը կը սկսի։ Հապէշին ջղային անտեսութեան մէջ սպառումը աւելի է սննդառութեան ներածումէն։ Պակասը կը լրացնէ [illegible]։ Այս ամէնուն դէմ մաքառելու համար առողջապահական միջոցներ չունի։ Օր մը միայն ինքնիր վրայ անդրադարձած չէ, ինքնահաւանութիւնը կ'արգիլէ թերութիւնները տեսնել։ Իր գործերը քննած չէ, իր ներքին գրգռումներն զսպելու կամքը ունեցած չէ, որովհետեւ գիտակցութիւնը կատարեալ է։

Կարելի՞ է որ ջլախտաւոր ժողովուրդ մը բնականոն կեանք մը ունենայ անմիջապէս, վաչկատուն ցեղ մը մէկ օրէն միւսը նստակեաց ըլլայ, հովուական ծոյլ կեանքէն արհեստաւոր դառնայ, զէնքի տեղ սիրէ հողը եւ երկրագործ ըլլայ։ Դարերու փորձառութիւնը յոռետես է։

ՀԵԹՈՒՄ

ԼԵՓՍԻՈՒՍԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ԲԵՐԼԻՆ.— Տոքթ. Յոհաննէս Լէփսիուսի առաքելութեան հիմնուելուն քառասնամեակը եւ իր մահուան տասնամեակը առիթ ունենալով, Հայ եւ գերման միութիւնը կազմակերպած էր հաւաքոյթ մը, Շարլոթէնպուրկի քաղաքապետարանի սրահներէն մէկուն մէջ, այս շաբաթ իրիկուն 25 յունուար։ Բանախօսն էր մեծանուն միսիոնարին երկար տարիներու աշխատակիցը, Գ. Ռիշարտ Շէֆըր։ Մանրամասն բանախօսութիւնը որ քանի մը տարիներու գործակցութեան հաւաստագրութիւնն էր, հետաքրքրութեամբ լսուեցաւ հայ եւ գերման ներկաներուն կողմէ։

Գ. Շէֆըր պատմեց իր անձնական յիշատակները, մօտէն ծանօթացնելու համար Տոքթ. Լէփսիուսի անձնաւորութիւնը։ Լէփսիուս մասնաւոր ձեւ մը ունէր իր աշխատակիցները ընտրելու, աստուածաբանական Սեմինարներէն չէր ընտրեր երբեք զանոնք։

Դեռ շատ երիտասարդ, հետաքրքրուած էր Արեւելքով։ Իր հայրը յայտնի եգիպտագէտ մըն էր։ Պաշտօնավարելով ինքն ալ Երուսաղէմի գերման համայնքին մէջ իբրեւ քարոզիչ, կ'ընկատէ որ Իսլամները միշտ յաղթող եւ ընկճող են, իսկ քրիստոնեաները ենթակայ։ Ուրֆայի մէջ իր ականջով կը լսէ ջարդարարներու յախուռնանքը թէ՝ տեսնենք ով աւելի զօրաւոր է, Մուհամմէ՞տը թէ Քրիստոսը։ Եւ կը գործէին անոնք իրենց չարիքները։ Այս իրականութիւնը տեսնելով, Լէփսիուս կը խորհի թէ քրիստոնէութիւնը որ ամբողջ Միջնաւոր Արեւելքի մէջ մահմետականութեան կողմէ ընկճուած է, կարելի չէ՞ արդեօք զօրացնել։ Այս հարցումին դրական պատասխան տալով, այն եզրակացութեան կուգայ թէ պէտք է նախ զօրացնել արդէն գոյութիւն ունեցող քրիստոնեայ ժողովուրդները, յետոյ անցնելու համար նոր նուաճումներու։ Այսպէս պէտք է նայիլ անոր գործունէութեան, լաւ հասկնալու համար իր աշխատանքները Հայերուն մէջ։ Ան երբեք չէ ուզած Հայերը բողոքական դարձնել։

Լէփսիուս ճամբորդութիւններ կատարեց դէպի Արեւելք եւ մօտէն ճանչցաւ ամբողջ կացութիւնը։ 1915ի ճամբորդութեան առեն տեսակցեցաւ Էնվէր փաշայի հետ եւ «Մուսա Լերան» գրքին մէջ նկարագրուած տեսակցութիւնը ընդհանուր առումով ճիշդ է։ Էնվէր յանդգնութիւնը ունեցած էր ըսելու —

Շատ լաւ էոր դրամ կ'ուզէֆ հասցնել հայ տարագրեալնելու. եթէ դրրամ ունիֆ, մեզի տուէֆ, մենֆ իր տեղը կը հասցնենֆ զայն։

(Ինչպէս յայտնի է «Մուսա Լերան քառասուն օրերը» գրքին գերմաներէն Ա. հատորին 196 էջին մէջ բառ առ բառ գրուած է Տոքթ. Լէփսիուսի անձամբ գաղթականներուն մօտ երթալու խնդրանքին պատասխանը Էնվէր փաշայի կողմէ.

« Ձեզի հակառաջարկ մը ընեմ, Գ. Լէփսիուս, դրամ հաւաքեցէք, շատ դրամ հաւաքեցէք ձեր բարեսիրական միութիւններուն միջոցով Գերմանիոյ եւ Ամերիկայի մէջ։ Յետոյ ինծի բերէք զանոնք։ Ես զանոնք պիտի գործածեմ բոլորովին ձեր մտադրութեան եւ ձեր փափաքին համաձայն։ Թէեւ ձեր ուշադրութիւնը կը հրաւիր[...] թէ ոչ մէկ հակակշիռ կ'ընդուն[...] Գերմանացիներէ կամ օտարներէ»։

Երբ Լէփսիուս Թուրքիայէն վեր[...] դարձաւ, մէկ միլիոն զոհերու [...] մնալը տեղեկագիրը պատրաստելու [...] հրատարակելու համար, ամէն կող[...] ընդդիմութեան հանդիպեցաւ։ [...] քննութիւնը, թերթերը, տպարան[...] րը նոյնիսկ իր աշխատակիցները [...] ուած էին ընդդիմանալ եւ լռել [...] նաեւ գերման հայրենիքի քաղաքա[...] պահանջքին։ Լէփսիուս, միակը, [...] գրգռուելի մնաց իր որոշման մէջ, [...] րովհետեւ Գերմանիան կ'ուզէր ա[...] տել պատասխանատուութեան [...] նէն։ Ան ինքնապէս առանձնեց [...] բողջ փաստերը, որ իրեն կը պատ[...] եւ տպել տուաւ միայն համաձայ[...] տպարանին, Փոցտամի մօտ, [...] հետեւ իր գործին մէջ կը տեսնէ[...] զարգացման միջոց գերման մեղսակ[...] թեան, որուն մասին շատ կը [...] ունէր։

Գ. Շէֆըր բացատրութիւններ [...] տուաւ նաեւ առաքելութեան ներ[...] գործունէութեան մասին, յիշելով [...] այժմ Պայա - Փուշարի մէջ, Ամ[...] քի մօտ, գիւղատնտեսական ամէն [...] նոմաւորութեամբ ճոխացած ագա[...] մը ունին, որ յանձնուած է Գեր[...] նիոյ Հայերուն ծանօթ Գ. Անդրա[...] Գափուչեանի։

Յետոյ խօսք առաւ Գ. Տիրայր [...] րունճեան սկսելով Կէօթէի մէկ [...] թուածքէն՝ Edel sei der Mensch, Hilf[...] und Gut։ Յարգանքի խօսքեր [...] Տոքթ. Լէփսիուսի համար, որով[...] տեւ ան ջանքեր թափեց հայ [...] վուրդի պաշտպանութեան հա[...] ընդհանուր պատերազմի առեն։ [...] զօրութիւններու պատմութիւնը կ[...] ներ ունի։ Երեսնամեայ պատերա[...] ամբողջ Գերմանիան աւերակ դար[...] եւ փճացած էր, բայց քիչ ժամա[...] յետոյ զօրացաւ եւ բարգաւաճեց[...] Նոյնպէս հայ ժողովուրդը յոյս [...] շուտով վերանորոգուելու եւ ան չ[...] մոռնայ իր երախտագիտութիւնը [...] դէպ անոնց, որոնք օգնեցին իրեն [...] նեղ օրերուն։

Տոքթ. Մանասէ Սեւակ հարց[...] ամերիկեան եւ գերմանական միս[...] ներու տարբերութեան մասին։ Գ. Շ[...] ըրի պատասխանէն վերջ [...] թէ գերմանական ուսում առնող[...] մէջէն աւելի ազգային վարիչներ ե[...] են, քան ամերիկեան ուսում առնող[...] րուն մէջէն, որովհետեւ միջազգա[...] նութիւն մը նկատելի է Ամերիկեան[...] ներուն մօտ։

Յօնեցաւ նաեւ երէց Քլինկըր [...] լով՝ Հայերը իրենց սովորութիւն[...] րու, առանձնայատկութիւններու[...] ազգ. եկեղեցիի շնորհիւ պահած [...] րենց գոյութիւնը։ Անոնք պիտի [...] են որքան ատեն որ փարած մնան [...] րենց սեփական արժէքներուն։ Հա[...] յերը պէտք չէ եւրոպացի դառնան, ամենամեծ սխալը պիտի ըլլար [...] ձեւ մը տալը անոնց կրօնքին»։

Տոքթ. Լէփսիուսի որդին, որ [...] կայ էր իր տիկնոջ հետ շնորհակալ[...] թիւն յայտնեց ամէնուն եւ [...] մօտ ատենէն լոյս ընծայելիք Տոք[...] Լէփսիուսի կենսագրականին հա[...] նամակներ եւ անձնական տպաւոր[...] թիւններ տրամադրել իրեն։ Ամէն[...] նոնք որ ունին այդ տեսակ նիւ[...] կրնան ղրկել Հայեւգերման մի[...] թեան։ Հասցէ՝ Deutch — Arme[...] Gesellschaft Potsdam, Roonstr. (Deutschland).

Գ. ՖՐՈՒՆ[...]

ԿԵԱՆՔԻ ԼՈՒՍԱՆՑՔԻՆ ՎՐԱՅ

ՀԱՆԳՐՈՒԱՆԷ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆ

Այդ օրուան երիտասարդութիւնը ինքն է միակ պատասխանատուն ու ղեկավարը իր արարքներուն ու շարժումներուն, առանց առաջնորդողի։ Ան դարձաւ ճակատագրականօրէն անիշխանական եւ մեծ մասամբ, անընդունակ՝ պարտադրական իշխանութեան եւ հաւաքական ուժի մը տնօրինած ողջունելի պահանջներու գիտակցութեան։ Այն հողերուն վրայ, ուր իր թափառականի կեանքը սպառեց ի գին հանապազօրդ կռիւ մը չոր հացին՝ ուրիշներու կողքին խոտելի արարածի օտարոտի գոյութեամբը, միայն հեռուէն հեռու կրցաւ հանդիսատես ըլլալ այդ նոյն հողերուն իշխանական ինքնայատուկ մեքենային թաւալումին, որուն հիւսուածքին ծանօթանալու համար ոչ մէկ խելք ստացաւ։ Դպրոց չանաւ (փոխաբերական առումով)։ Իր մանուկի եւ պատանիի նկարագիրը՝ հաւաքական եւ ընդհանուր նուիրագործութեան մը անտակէտով, կազմուեցաւ խառն ի խուռն, ամէն մէկ անհատի մօտ իւրայատուկ կերպով։ Եւ երբ, երբեմն մէկդի շըպրտելով իր անտարբերի ու թմրածի ունակութիւնները (հետեւանք իր վարած կեանքին), այսօր յափշտակի իր բանականութիւնը քննական ու վերլուծական ակնարկ մը կը նետէ ուրիշ ազգերու քաղաքական ամբակուռ մեքենային կարգ ու սարքին եւ կազմակերպութեան վրայ, կատարելութեամբ կ'ապշի որ հեռու է ինք այդ խառնաշփոթ ու բարդ հարցերու ըմբռնելէ, անվարժ է։ Ուրկէ՝ իր փոխադարձ մեղադրանքը (ու այս անգամ աւելի իրաւացի՝ տարէցներուն)։

Լքուած առանձին՝ երկար ժամանակ, խնամքէ, խորհուրդներէ եւ ուղղութիւններէ զուրկ, որոնք զինքը պիտի առաջնորդէին աւելի նախանձելի համագոյութեան մը, ընտանեզուրկ զաւկի մը անիշխանականութեամբ, չի կրնար զգալ մեծութիւնն ու քաղցրութիւնը այդ խոշոր ընտանիքին։ Այդ հաւաքականութեան ըմբռնումը կամայական ստեղծագործութիւն մը չէ։ Նախնական մարդոց մօտ անգամ այդ իմբռնումը անհրաժեշտ էր։ Ծնունդ առած է մարդկային կեանքին հետ։ Սա բնական հետեւանքն է ինքնայատուկ կենցաղի, ցեղերու, լեզուի, իրերահասկացողութեան, հաւաքական եւ ընդհանուր շահերու։ Մինչ տարէցները, այդ ընտանիքին, ազգին ծնողքները պարտաւոր էին փորձ չնեղել զինքը։ Անիշխանականօրէն ապրել ապրած, առանց ղեկավարի, կ'ըմբոստանայ այսօր իշխանութեան դէմ՝ զայն դատապարտելով։

Սակայն, երբ այսօր անդրադառնալով (շատ ուշ) այդ խոշոր սխալին վրայ, կ'ուզեն զուրգուրալ իր վրայ, ձեռք երկարել, ուղղութիւններ տալ, կը գտնեն որ անընդունակ է ան կամ ըմբոստ, անտարբեր։ Կը զգան որ գործ չունին թարմ տարրի մը հետ։ Այլ արդէն հասունցած բան մըն է որ ահագին ճիգ կը պահանջէ շտկուելու համար։ Իրենց փորձառութիւնը, զոր ամբարեր են կեանքի տեւողութեան ընթացքին, դժուարաւ կը յաջողին կտակել նորերուն։ Մինչ՝ անհրաժեշտ էր պզտիկուց ուսուցանել անոր, օրէ օր կիրարկել տալ զայն։ Եւ կան տակաւին ուրիշներ ալ, պատուցած ճամբորդներէ շփացած զաւակներ, որոնք երբեք չեն ուզեր ըզգալ այդ խոշոր ընտանիքին բարիքն ու քաղցրութիւնները։ Եւ բոլորներու այս աշխարհի փողոցներուն մէջ մունետիկութիւն կ'ընեն յաւակնելով յեղաշրջել ամէն ինչ, դարերէ ի վեր իր հունը գտած գետի մը ընթացքը, ոտնահարելով ամէն սրբութիւն եւ հոս ու հոն ցիր ու ցան։

Ի՞նչ սորվեցուցին նոր սերունդին որ ըլլայ ամուր ու հաստատ։ Սեղանի առջեւ եւ սրճարաններու մէջ նստած կարգ մը ջառուկներու բամբասանքնե՞րը թէ իրենց աքլորամարտը՝ պարապ օդի մէջ արձակուած ապարդիւն նիզակին նման, իրարու հանդէպ, շըռայլած, տափակցած խօսքերով։ Մինչ՝ իրենց պատկառելի արարքներով օրինակ պիտի տային անոնք։ Բնախօսականը դարձած է ախտաբանական։ Հեշտ բան է սնամէջ քննադատութիւնը։ Ճշմարիտ, իրական արժէքը մէջտեղ բերուած արդիւնքն է, կատարուած գործը։

Նման պայմաններու տակ, երբ խղճմիտ հայրենասէր տարէցներ կ'ողբան որ նոր սերունդը չի յաջողիր ըլլալ այն ինչ որ իրենք ըլլին, կամ կ'ուզեն եւ կը մաղթեն որ ան աւելին ընէ, գլուխ հանէ իրենց խոշոր ծրագիրները, զորս իրենք չկրցան կատարելապէս գործել, եւ երբ իրենց այս գգուելի երազները, ի խնդիր հաւաքականութեան ողջոյնին, անկարելի կը գտնեն ամբողջովին կտակել անոր, կ'ըսեն թէ ըմբոստ է ան եւ ուծացած կամ անուսողն, անտարբեր։ Հո՞ղը, սակայն, գետի՞նը կիրարկութեան։ Եւ յետոյ, ուսուցման պակա՞սը։

Երկու սերունդներու միջեւ արծարծուող յաւիտենական պայքար։ Ցաւ ճախ, ողբերգական թիւրիմացութիւններով։

Այսուհանդերձ, նոր սերունդը ինքնագիտակցութեան ուղիին ոտք կոխած, անձնուէր նկարագրով, կը տենչ հանգրուանի մը հասնիլ։

Այնքան չարիքներէ ու զրկանքներէ վերջ (որ ազնիւ ու կենսունակ ցեղի մը ապացոյց պիտի ըլլային իր սեփական հողէն՝ բանաբարելով, մորթոտելով, բզիկ - բզիկ յօշոտելով զայն վատաբար, առանց խնայելու մեծին կամ պզտիկին ու առանց որ Մուհամմետի արիւնկզակ զինուորը գոյզն ինչ խղճահարութիւն զգար իր այդ վատահամբաւ արարքէն), այսօր [...] մտախիթ, ճիւղակոտոր, վայր[...] ծառին՝ ի սփիւռս աշխարհի, բլուր[...] րու կողին, ձորերու եղէգնուտ[...] լերկ ժայռերու վրայ՝ արեւախա[...] կը քաշքշենք մեր տրորուած ու [...] ցաւուած գոյութիւնը խորհրդ[...] ու անսասան ուժով մը։ Ապրելու [...] դար իրաւունքի անդրդուելի ու [...] շոր կամքով։ Չեմ գիտեր ինչ[...] տի տեւէ դեռ այս անճիտումն ու [...] ռացումը երազուած հողէն, [...] խորթ ու հեռաւոր գետիններու վր[...] որ աւելորդ ու անպէտ բեռան [...] անգիտան ու մակաբոյծ բայց [...] պէս կը կրէ մեզ։ Դեռ հարկ [...] մը նման կ'իյնանք մէկ վայրէ [...] վայր, ակնարկներս միշտ սեւեռած [...] շատոտ հողին վրայ նոր հասակ [...] տող մայր ծառին։ Ճակատագրա[...] էր այս կեանքը։

Այսօր ահա վրան դրած [...] դաշտի մը վրայ։ Երկրին մէջ, [...] ուէն հեռու, վախով կը դիտէինք [...] չուներու վրանները։ Կ'արգահա[...] ինք իրենց վրայ որ տուն [...] նին։

ՅՈՎՀ. ՄԱՀՏԵՍ[...]
(Մ)

Քեպէկ

ՏԱՐՏԱՆԷԼԻ ՀԱՐՑԸ

ԽՄԲ. — Անցեալ օր թարգմանաբար տուեր էինք պուլկարական Սլովօ թերթին յօդուածը՝ Նեղուցներու մասին։ Ստորեւ կուտանք պուլկար Թրաքիայի երկրո. օրկանէն Զամիթ թարգմանութիւն մը. —

Քանի մը տարիներէ ի վեր, Էնկիւրիի կառավարութիւնը ճիգ կը թափէ վերցնելու համար Լօզանի դաշնագրին այն մասը, որ կը վերաբերի Նեղուցներու ապազինման եւ առեւտրական ու պատերազմական նաւերու ազատ նաւարկութեան։ Զինաթափ. ժողովի առեն Թուրք պատուիրակը յայտնեց թէ Թուրքիա ստիպուած է զինել նեղուցները։ Անցեալ տարի եւս Բ. Արաս, երբ Գերմանիա զինուորական ծառայութիւնը պարտադիր դարձուց, կրկնեց նախկին պահանջը, բայց իր դէմ գտաւ արեւմտեան պետութիւնները եւ մանաւանդ Անգլիան։

Թուրք կառավարութիւնը, հաւանական գտնելով որ կը վերնան նաեւ փոքր պարտեալ պետութեանց զինուորական սեղմումները, անցեալ տարի նոր հիմնաւորում մը մէջտեղ դրաւ՝ Տարտանէլի իր տեսակէտը պաշտպանելու համար։ Անգլիական մամուլին համար երբեք դժուար չեղաւ պատասխանել ատոր։ «Թայմզ» յայտնեց թէ Պուլկարիոյ հաւանական ձեռքբազատումը նեղօյի դաշնագրի զինուորական սեղմումներէն՝ երբեք չի կրնար վտանգել նեղուցները, որովհետեւ Թուրքիա մինչեւ ապագին եւս զօտին ունի բաւականաչափ զինուորական ուժ։

Ինչպէս հաղորդեցին «Թանի» եւ ֆրանսական ուրիշ թերթեր, Պ. Ր. Արաս՝ Պ. Լավալի հետ ունեցած իր վերջին տեսակցութեան ընթացքին կրկին արծարծած է Տարտանէլը ամրացնելու հարցը։ Թուրք կառավարական մամուլը կը յայտնէ թէ Տարտանէլի խնդիրը չի կապեր Իտալիոյ դէմ գործադրելի պատժիներու խնդրին հետ։ Անկախ ատկէ, սակայն, փաստ է, որ այժմ Թուրքերը աւելի մեծ ջանք ի գործ կը դնեն Լօզանի սահմանափակումները վերցնելու համար, եւ յաջողութեան մասին աւելի մեծ հաւատք ունին։ Անգլիական նախապատրաստական գործունէութիւնը, որ նպատակ ունէր ապահովել Միջերկրականը՝ հաւանական պատերազմի մը պարագային, շատ նպաստաւոր պարագայ մը կը նկատուի։ Պ. Շիւքրի Քայա, փոխանորդը արտաքին նախարարին, երբ խորհրդարանին մէջ հարցապնդման ենթարկուեցաւ այն մասին թէ Տարտանէլի անպաշտպան վիճակը Թուրքիոյ համար վտանգ մը կը ներկայացնէ այն պարագային երբ Միջերկրականի մէջ զինուորական բախում մը ըլլայ, պատասխանեց որ կառավարութիւնը թեւերը ծալլած չի նստիր, այլ կը հսկէ երկրին շահերուն վրայ, ու կը յուսայ որ անոր արդար պահանջները շուտով պիտի բաւարարուին։

Անտարակոյս, Թուրքերու յաջողութիւնը կախում ունի գլխաւորաբար՝ եթէ ոչ ամբողջովին՝ Անգլիայէն։ Ըստ «Թուրնալ տը Ժընեւ»ի, Պ. Լավալ վստահեցուցած է Թուրքիոյ արտաքին նախարարը թէ Ֆրանսա պիտի չընդդիմանայ պահանջին, եթէ Անգլիա տայ իր համաձայնութիւնը։

Իբրեւ անհրաժեշտութեանց պարագային, Անգլիա երբեմն պիջած է իր «վարդապետութիւններէն» արտաքին քաղաքականութեան մէջ։ Այսպէս, մեծ պատերազմի ընթացքին, ան, գերմանական անմիջական վտանգին առջեւ, համաձայնեցաւ Նեղուցները զիջիլ իր դարաւոր մրցակցին, Ռուսիոյ։ Կեդրոնական զինակցութեան քայքայումը եւ Ռուսիոյ յեղաշրջումը մը սակայն, իրեն կարելիութիւն ընծայեցին Նեղուցներու հարցը լուծելու Ռուսիոյ համար շատ աննպաստ եւ իրեն համար ամէնէն նպաստաւոր ձեւով մը։ Բրովհետեւ ապազինեալ նեղուցներն ու անոնցմէ ազատ նաւարկումը կը նշանակէ գերակայութիւնը՝ Մարմարայի եւ Սեւ ծովու մէջ՝ այն պետութեան, որ Միջերկրականի մէջ ունի ամէնէն զօրաւոր տորմիղին իսկ, ընդհակառակն, Թուրք գերիշխանութեան ներքեւ նեղուցներու կատարեալ ամրացման մը պարագային ամէնէն ուժեղ տորմիղին համար իսկ անկարելի կ՚ըլլայ մտնել վերոյիշեալ երկու ծովերը։

Անցեալին մէջ, Ռուսիա, անկարող ըլլալով իշխելու նեղուցներուն որոնք Սեւ ծովու բանալիներն են, միշտ նախընտրած է որ անոնք բաց ըլլան միայն իր նաւատորմին առջեւ, եւ փակ՝ ուրիշ պետութեանց մարտանաւերուն համար։ Այս ձեւով ան անխոցելի կ՚ըլլայ իր սեփական ծովուն մէջ, եւ միանգամայն, կրնար կարեւոր դեր կատարել Միջերկրականի մէջ։ Այս առանձնաշնորհեալ դիրքը, սակայն, երկու անհրաժեշտութեանց կը կարօտի, — Թուրքերու սերտ զինակցութիւն եւ նեղուցներու վրայ Թրքական անսահման գերիշխանութիւն մը։ Այսօր իրականութիւն է առաջին պայմանը։ Ու երկու զինակից պետութիւնները այժմ կը ձգտին իրականացնել երկրորդ անհրաժեշտութիւնը։

Ներկայի անգլօ-իտալական յարաբերութիւնները կը ներկայացնե՞ն արդեօք այնպիսի վտանգ մը, որ Անգլիան ստիպուի հրաժարիլ այն առաւելութիւնէն, զոր իրեն կ՚ապահովէ, նեղուցներուն համար, Լօզանեան վարչաձեւը։ Միւս կողմէ, Անգլիոյ, Թուրքիոյ եւ Ռուսիոյ յարաբերութիւնները արդեօք լաւացա՞ծ են այն աստիճան, որ Մեծն Բրիտանիա ուզէ փոխել ցարդ ընդգրկած իր դիրքը նեղուցներու մասին։

Առայժմ կը պակսին տուեալներ՝ կռահելու համար անգլիական պատասխանը, այս կարեւորագոյն հարցի մասին։

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Կ. ԽԱՉԻ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆԸ

—•—

ԱԹՆՈՒՎԻԼ. — Հ. Կ. Խաչի մասնաճիւղը իր Գ. տարեդարձին առթիւ սարքած էր թէյասեղանդէս մը անցեալ կիրակի օր։ Ներկայ էր հոծ բազմութիւն մը։ Անգամ մը եւս հաստատուեցաւ թէ Կ. Խաչերը լայն ժողովրդականութիւն կը վայելեն բոլոր գաղութներու մէջ։ Մեր հանդէսի կարգադրութեան առթիւ գովելի է վարչութեան տարած աշխատանքը։

Մանկապարտէզի Տիկ. Մշ. Միութիւնը բերած էր խնամքով պատրաստուած ծաղկեփունջ մը որ կը խորհրդանշէր համերաշխութիւն եւ երկու քոյր կազմակերպութիւններ լծուած նոր սերունդի փրկութեան ծանր բայց նուիրական գործին։

Օրուան բանախօսն էր Տիկ. Ե. Բիւզանդ որ գնդեցիկ ճառով մը պարզեց Կ. Խաչերու գործունէութիւնը եւ յառաջդիմութիւնը բոլոր գաղութներու մէջ։ «Հայ կինը պէտք է թօթափէ արեւելեան մտայնութիւնը, որ դարեր շարունակ ստրկացուցած է մեր հոգիները, պէտք է սթափիլ, տոգորուիլ բարձր ինքնավստահութեամբ եւ ըլլալ ծախնդիր դէպի հայ մշակոյթը»։ Իրենց աշխատանքով եւ նուէրներով հանդէսին յաջողութեան սատարեցին տիկիններ Պալեան, Ս. Հէլվաճեան, Բաղումեան, Մարտիրոսեան, Ճիհանեան, Գ. Գ. Էլիզէեան, Քիւրքճեան, Լ. Մկրտիչեան, Նիկողոսեան, Ստամպուլեան, Խորասանճեան, Գ. Հէլվաճեան։ Երգեցին Օր. Փափազեան եւ Իսկուհի։ Փոքրիկ դաւեշտ մը ըրին Օր. Իսկուհի եւ Օր. Սրբուհի (Իսի լէ Մուլինօյէն)։

Թղթակից

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Երեւանէն

Դեկտ. 29ի գիշերը ձիւն տեղաց Հայաստանի գաւառներուն մէջ։ Արագածի վրայ բուք կար։ Երեւանի մէջ գիշերները ջերմաչափը ցոյց կուտար —4։

Ցուրտը անցաւ քիչ մը աւելի ցուրտ։

ՀԱՅԵՐԸ ԱԴՐԲԷՋԱՆԻ ՄԷՋ

Ադրբէջանի փոքրամասնութեանց գործերու տնօրէնը, Իսախանեան, կը գրէ թէ Ազէրիներու երկրին մէջ փոքրամասնութիւններու համար մշակուած է լատինական այբուբէն մը, այս ձեւով բոլոր փոքրամասնութիւնները գիրք - կարդալ կը սորվին մայրենի լեզուով։

Հետեւեալ ցուցակը կը ներկայացնէ զանազան ազգութեանց պատկանող աշակերտներու թիւը.

	1922	1930	1935
Հայեր	13.000	34.447	57.463
Գերմանացի	1.286	1.890	2.145
Թաթար	225	530	1.309
Վրացի	227	622	693
Ասորիներ	131	140	201
Ցայներ	112	92	53
Լեզգիներ		1.399	9.702
Թաթեր		1.340	6.923
Թալիշներ		660	15.842
Ավարցիներ			2.620
Քիւրտեր			1.443

Հետեւեալ ցուցակը եւս կը ներկայացնէ 1934—1935 տարեշրջանի խորհուրդներու փոքրամասնութեանց մասնակցութիւնը ընտրութեանց մէջ.

	Առ հարիւր
Ավարցիներ	90
Լեզգիներ	85
Թաթեր	86
Թալիշներ	78
Հայեր	80
Վրացիներ	79

Ցուցակ մը եւս ահա, որ կը ներկայացնէ փոքրամասնութեանց թիւը Ադրբէջանի խորհուրդներուն մէջ. —

Հայեր	7.756
Ռուս	2.122
Թալիշ	1.678
Լեզգի	1.626
Թաթ	441
Ավարցի	271
Գերման	268
Քիւրտ	99
Վրացի	93

Մանրաշի ջրմուղը

«Խորհ. Հայաստան» կը գրէ. —

Խոխոջելով հոսեր են Արագածի պաղ աղբիւրներուն ջուրերը, բայց երբեք չէին հասներ մինչեւ լերան ստորոտը, ուր դարերէ ի վեր բազմաթիւ գիւղեր ծարաւ են մնացեր։

Այս տարի Սեպտեմբերին որոշուեցաւ ջրմուղ մը շինել՝ Մանթաշէն խմելու ջուր տանելու համար Արթիկի շրջանին 16 գիւղերուն։ Աշխատանքը յաջողութեամբ կը յառաջանայ։ Ցուրտերի սկիզբը ջուր արուեցաւ Արխվալի, Եղանլար, Ղուլիջան, Փանիկ, Ղազանչի, Իլխիարի գիւղերուն, իսկ մինչեւ գարուն ջուր կը տրուի նաեւ մնացեալ 10 գիւղերուն։ Մանթաշի ջրմուղին շինութեամբ ոչ միայն 16 գիւղեր կը յագեցնեն իրենց դարաւոր ծարաւը, այլ եւ կարելիութիւն կը ստեղծուի 1400 հեկտար տարածութիւն ջրել ջրովի։

Ջրմուղին շինութեան համար ծախսուած է 794 հազար րուբլի։ Շինութիւններուն օգնած են գիւղացիները։

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Հոչակաւոր քիմիագէտ Մենդելէյեւի մէկ գործը հայերէնի թարգմանուեցաւ, «Քիմիայի հիմունքները» խորագրով։ Լոյս տեսած է արդէն առաջին հատորը։ Թարգմանիչն է Սիմէոն Հովեան, որ վկայուած է Լայփցիկի համալսարանէն։ (Այլ անունով Տօքթ. Տաշիր, հնչակեան երբեմնի ծանօթ գործիչը)։ Թարգմանութիւնը շատ յաջող է։

** Այս տարի Հայաստանի մէջ պիտի բացուին 8 նոր դեղարաններ։ Երեւանի մէջ, նոր դեղարանները պիտի հաստատուին ուսանող. քաղաքաւին, Չրդ. Գնունի փողոցին մէջ եւ կայարանին մօտ։ Նոր դեղարաններ պիտի բացուին նաեւ Ալլուխանլուի կայարանին, Կարմիր գիւղին (Դիլիջանի շրջան), Նայրանդ կայարանին, Հոկտեմբերեանի, Լենինականի կայարանին մէջ։

** Կարմիր Խաչի Վարչութիւնը սափրիչի երկու խանութ բացաւ, մէկը Երեւանի կայարանին, միւսը Աբովեան դպրոցին մէջ, — կիներու համար։

** Թումանեան փողոցին վրայ, Կ. Խաչի Վարչութեան շէնքին մէջ բացուեցաւ բազմաբուժարան մը (փոլիքլինիք), ներքին հիւանդութեանց, աչքի, քիթի, կոկորդի հիւանդութեանց եւ վիրաբուժական բաժիններով։

** Երեւանի մէջ, դեկտեմբերի վերջը կատարուեցաւ մանկական առաջին սինեմա - թատրոնին բացումը։ Ունի 140 աթոռ։ Ցառաջիկային պիտի ընդարձակուի եւ պիտի ունենայ մինչեւ 300 աթոռ։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Համերգ

—•—

ՄԱՐՍԷՅԼ (Ցապաղած). — Յունուար 18ին, շաբաթ երեկոյ «Սեւան» Երաժշտ. Միութիւնը տուաւ իր առաջին համերգը Սալ Մազընոյի սրահին մէջ, ներկայութեամբ կոկիկ բազմութեան մը։

Համերգին յայտագիրը, գրեթէ մեծ մասը, կազմուած էր մեծ վարպետին հեղինակութիւններէն։ Մնացեալը Սրուանձտեանցէն, Սարգիսեանէն, Մելիքեանէն եւ Ղազարեանէն։

Միութեան նպատակն էր մեծ վարպետին մահուան առթիւ, պատուել իր յիշատակը այս համերգով։

«Սեւան»ի ղեկավար Պ. Կ. Պօղոսեան յարգանքի քանի մը խօսք արտասանելէ վերջ, ի պատիւ Կոմիտաս վարդապետին, հրաւիրեց ներկաները, որպէսզի յոտնկայս յարգեն անոր յիշատակը։ Ցետոյ կարգով յաջորդեցին «Ով մեծասքանչ», «Մարեմի վերքով գնաց», «Հօ արա հօ», «Եւ գիշեր» եւ ուրիշներ։ Համագումար 28 երգ։ Համերգը տեւեց երկուքուկէս ժամ։

Եթէ դեղարուեստական աչքով դիտենք ու դատենք, խումբը իր ընդհանուր կազմով (30 հոգի) եւ երգելու տեսակէտէն, կը մնայ միջակէն վար։ Անշուշտ չենք ժխտեր միջավայրին դժուարութիւնները։ Մեներգեցին Օր. Վարժապետեան եւ Գէորգեան։ Առաջինը Ղազարեանի «Ուսուն», իսկ երկրորդը Սարգիսեանի «Հօյ Նարը»։

Մեներգներուն կը մասնակցէր դաշնակով Տիկ. Ս. Անարէ։

Իսկ Տիկ. Թէքէիպաշեան եղաւ առանցքը այս համերգին։ Խորունկ ձայն, զգայուն շեշտ եւ ինքնատիպ համարձակութիւն, իր շնորհներն են։

Թղթակից

ՄԵԶՄԷ

Վախ ի՞նչ ըսել կուգայ երբեմն

—•—

«Հայրենիք» եռանիւթ խորհրդածութիւնները կ՚ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (5 յունուար)։

— «Ամերիկայի ռամկավարներու պաշտօնաթերթը վերջերս սկսած է իր խմբագրական սիւնակի գլխուն զետեղել իր նպատակները պարզող «ուղեգիծ» մը։

Ինչպէս յայտնի է, Ամերիկայի մէջ ռամկավարները թերթ կը հրատարակեն տասնեակ տարիներէ ի վեր, բայց երբեք պէտք չէին զգացած նման ձեւով մը իրենց նպատակները կամ «ուղեգիծ»ը պարզելու։ Եւ եթէ այժմ կ՚ընեն այդ, անկասկած առիթ ոսկեւան պատճառ մը ունին։ Ո՞րն է այդ։

Պատասխան մը տանելու համար, լաւագոյն է նախ եւ առաջ դիմել «ուղեգիծ»ին։ Այնտեղ ընթերցողը պիտի գտնէ ոչ միայն հայ ազգի կամ Հայաստանի, այլ եւ Մ. Նահանգներու վերաբերող «նպատակներ»։ Օրինակ, այն որ ռամկավար թերթի նպատակներէն մէկն ալ «Քաղաքացիութիւնն է Մ. Նահանգաց սահմանադրական իտէալներուն եւ սկզբունքներուն»։

Ասիկա անկասկած նորութիւն մըն է հայ հասարակութեան համար։ Տասնեակ տարիներ ռամկավարները թերթ են հրատարակած Ամերիկայի մէջ, բայց երբեք չեն ըսած, թէ իրենց կուսակցական օրկանի հրատարակութեան գլխաւոր նպատակներէն մէկն ալ Մ. Նահանգներու սահմանադրական իտէալներուն եւ սկզբունքներուն ջատագովումն է։

Այս պարագան կրնայ իբր բանալի ծառայել այն շարժառիթներուն համար, որոնք ստիպած են ռամկավարները իրենց պաշտօնաթերթի խմբագրական բաժնի ճակատը զնել իրենց «ուղեգիծ»ը, — այսինքն՝ ըսել բան մը, որ երբեք չէին ըրած։

Մօտաւորապէս 15 տարի անընդհատ ռամկավարները այս երկրի մէջ (ինչպէս եւ ուրիշ երկիրներու մէջ) ուրիշ գործ չըրին, բայց եթէ զարկին խորհրդային կառավարութեան թմբուկը, փառաբանեցին խորհրդային «մեծ նուաճումները», ներբողեցին խորհրդային իշխանաւորները, պաշտպանեցին անոնց հակազգային հակազատական եւ հակաժողովրդապետական խօսքերն ու գործերը, ուժ տուին խորհրդային գործակալներուն եւ ամէն կերպով դիւրացուցին անոնց դաւադրական աշխատանքները թէ Ամերիկայի եւ թէ ուրիշ գրաւուած երկիրներու մէջ։ Ասկէ մօտ երեք տարի առաջ ալ ռամկավարները միացեալ ճակատ կազմեցին համայնավարներուն հետ՝ ազատական եւ ժողովրդապետական գաղափարներ պաշտպանող Դաշնակցութեան դէմ պայքարելու համար։

Այն աստեն ռամկավարները այնքան առաջ գացին, որ համայնավարներու հետ միասին հրապարակային եւ գաղտնի ժողովներ սարքեցին, միեւնոյն բեմերէն խօսեցան խռովարար ճառեր, միասին հանգանակութիւններ ըրին, միասին փողոցներն ելան «Ֆաշիստ Դաշնակներու» դէմ կռուելու համար։ Ռամկավարներու այդ արտակարգ օգնութեան շնորհիւ էր որ համայնավարները յաջողեցան տարիներու իրենց հայատեաց չարաթաթիները վերածել օրաթերթի։ Եւ, ինչ որ չափազանց յատկանշական է, այնքան սերտօրէն գործակցելով հանդերձ համայնավարներուն հետ՝ ռամկավարները անպարկեշտ վատութիւնն ունեցան նոյն իսկ ամերիկեան ոստիկանութեան, դատական իշխանութեանց եւ ժողովուրդին իբր բոլշեւիկներ ներկայացնելու ոչ թէ ինքզինքնին, այլ Դաշնակցականները։

Սակայն, ինչպէս կ՚երեւի, ժամանակի ընթացքին հեղինակութիւնը թափուած է երեւան գալ, հակառակ ռամկավարներու բոլոր մեքենայութիւններուն։ Ապահովաբար ամերիկեան ժողովուրդին և ոստիկանութեան մէջ սկսած են կասկածներ ծագիլ ռամկավարներու իրական չարաչուք դերի մասին։ Եւ ի՞նչպէս կարելի էր ծածկել այն աղաղակող փաստը, որ հակաբոլշեւիկ Դաշնակցականները իբր բոլշեւիկ ներկայացնող ռամկավարները մօտ 15 տարի այս երկրի մէջ ուրիշ բան չեն ըրած արդէն, բայց եթէ ուղղակի թէ անուղղակի կերպով բոլշեւիկեան փրոփականտին են նպաստած, խորհրդային կամաւոր գործակալներու պաշտօն են կատարած եւ այնքան անամօթ են դարձած, որ «հակահայաստանեան» են անուանած բոլոր այն Հայերը, որոնք քննադատած են ռամկավարներու փառաբանած խորհրդային կառավարութիւնը կամ բոլշեւիկները»։

ՍՏԱՑԱՆՔ

«ՀԱՅՐԷՆ», համանուն Հայր. Միութեան հեղ. Վարչութեան ամսաթերթին բացառիկ թիւը, յատկացուած Հայրենի նահատակութեան եւ յարակից դէպքերու յաքմաթիւ պատկերներով։ Տպ. Մարսէյլ։ Գինը՝ 15 ֆրանք։ Հասցէ. — 7, Abonné Colbert, Marseille։

ՄԱՍՆԱԳԷՏՆԵՐ ԿԸ ՅԱՆՁՆԱՐԱՐԵՆ ԵՐԵՒԱՆ ՕՂԻՆ, ՈՐՈՒՆ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ Է ՕՐՐՈՐԴ ԷՋԻՆ ՎՐԱՅ։

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (4)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

Ամբողջ ժողովուրդը քունի մէջ է այժմ. հազարաւոր վրաններու քիթ քթի շարուած՝ խաւար գիշերուան մէջ հազիւ կը նշմարուին։ Ցանկարծ վրաններու ծայրէն խառնիճաղանճ ճիչեր կը պոռթկան։ Զանազան անկիւններէ լսելի կ՚ըլլայ — «Գող կայ, գող»։ Զայները աւելի կը բարձրանան եւ անոնց կը յաջորդէ հրազէնի հարուած մը։

Գողերու գոյութիւնը յայտնի էր։ Ամբողջ ժողովուրդը այս անգամ այլանդակ եւ սուր ձայներ կը սկսի արձակել, որպէսզի գողերը շուտ փախչին։ Իրօք ալ քիչ ատենէն կը հասկցուի որ աւազակները անհետացած են։ Այլ եւս քուն չկայ գաղթականներու աչքերը. հետաքրքիր անձեր վրաններու աշխե բոլորուած՝ դէպքին շուրջ կը փսփսան. — «Թուրքերը են, ինչո՞ւ չէ հանեցինք»։ Թոռնաթոցի մը սպաններ են, խոշոր հակ մը գողցեր են», Բայց բոլորին բերնէն մանրամասնութիւնը կը պակսի։ Գիշերուան հովերը մեր կուզան վրաններուն մէջ, անդին դէպքին վայրը ըստուար բազմութիւն մը խռնուած վրանի մը շուրջ՝ բարձր ձայնով կը խօսակցին. — «Երանի թէ գողերը հետապնդած չըլլար, թող տէնէկ մը պակսէր, հոգին տէնէկէն անուշ էր»։ Վրանին մէջէն արտասուքը ծայր կուտայ, մատղաշ կին մը ձեռքերը գլխուն զարնելով կը պոռար շարունակ. — «Ա՛խ, աս ինչ փորձանք էր գլխուս եկածը, ինչ պիտի ընեմ Աստուած իմ»։ Ամբոխը հետզհետէ կը ցրուի, վրանը մարդ չի մնար այլեւս։ Ամէն ոք իր վրանը կը քաշուի ընդհատուած քունը շարունակելու։ Նախկին լռութիւնը կրկին կը տիրէ, միայն զոհին վրանէն աղիողորմ ճիչեր կը բարձրանան։

Շուտ կը ճեղքուի լոյսը եւ վրաններէն հետզհետէ դուրս կ՚ելլեն ժողովուրդը, երիտասարդ կինը յոգնած արտասուքէն, փռուեր է բազմոցի մը վրայ՝ ընկղմած խորհուրդներու մէջ, մինչ աղջիկը կը շարունակէ հեծկլտուքը, գլուխը ափերուն մէջ առած։ Խումբ մը անձեր գիւղը դաշտէն գտնելով կը բոլորուին շուրջը, ուրիշներ ալ կը փութան հետզհետէ. մայր ու աղջիկ չկրնալով դիմանալ, վրանէն դուրս կը նետուին եւ սրտակալ ճիչեր արձակելով կը վազեն դիակին ուղղութեամբ։ Սուգ ճեղքելով ամբոխը՝ կ՚իյնան արիւնաթաթաւ դիակին վրայ։ Կինը անյագօրէն կը համբուրէ ամուսնոյն դէմքը, մինչ աղջիկը կը շարունակէ արտասուել, խուշոր կաթիլներ հառիկ հառիկ սահելով իր այտերէն՝ կը թրջեն կուրծքը։ Իրենց բերնէն կցկտուր խօսքեր կ՚ելլեն. — «Քէչկէ դէմ կեցած չըլլար հա...»։

7.— ԴԷՊԻ ՀԱԼԷՊ - ԽԱԼԱՀԻԷ

Ութ օր վրանի տակ սարսափի մէջ ապրեցանք Օսմանիէ։ Վերջին գիշերը կը լսենք որ վրանէն փոքր աղջկան մը գլուխը քաշեր են բորենիները։

Սէվքիաթը սկսած էր։

Հայրս կ՚աճապարէ ձիով կառք մը վարձել, սակայն անկարելի ըլլալով գտնել, կը ստիպուի եզան կառք մը վարձել։

Այսպէս ճամբայ ինկանք ուրիշ գաղթականներու հետ, շուտով հասանք Մէմուրէթէ լեռը, որուն կողերէն նշմարեցինք Լեւոն Թագաւորին բերդը՝ կիսաւեր վիճակի մէջ։

Առաջին գիշերը «Գանլի կէչիտ» կոչուած վայրը անցուցինք, որ հեռավոր սարի ձորերէն մէկուն մէջն է, իսկ երկրորդ օրը գիշերեցինք Հասան Պէյլիկ։

Կը սիրէի քալել, ուրիշ քալողներու հետ միշտ առջեւէն կ՚երթայի, քանի քանի անգամներ մեր կառքը կորսնցուցի, սակայն բարեբախտաբար կրկին կը գտնէի։

Գլուխ Թրքախօս խլէշներ, անդիտակ օրուան անցուդարձէն՝ իրենց խաղերը կը շարունակէին ճամբու ընթացքին։

Երրորդ օրը Իսթիլլի բաց դաշտերը պառկեցանք։

Ցաջորդ առտու կանուխ հոսկէ ալ մեկնեցանք միշտ կառքին հետեւելով։

Ցեղակիցներու թափօրը ստուարացած էր։ Կը քալենք շարունակ՝ օձապտոյտ արահետներէ, մայրս երախան գիրկը, վերջին հանգրուան մը հասնելու յոյսով կը քալէ քաջաբար։

Նոյ. 17ին, չորեքշաբթի կէսօրէ վերջն էր երբ հասանք Իսլահիէի դաշտերը, որ ճերմկած էին վրաններու բազմութենէն. 50.000 հայ գաղթական կը հաշուէին այստեղ։

Ուրիշներու նման մենք ալ մեր վրանը կը լարենք։ Խմելիք ջուրը՝ կէս ժամ հեռու էր վրաններէն, հողէ կուժ մը ուսիս, ես յանձն առած էի միշտ մեր ջուրը բերել։

Մեծ հայրս աղիքի հիւանդութեամբ կը տառապէր ամիսներէ ի վեր, շաբաթ մը չանցած հողին յանձնեցինք։

Անձրեւը յաճախ սաստկօրէն կը տեղար ու կը ծեծէր վրանները, մինչ մենք անկիւնները ամփոփուած Դանիէլի մարգարէութիւնները կը կարդայինք՝ խորոր Աստուածաշունչէն։

Այստեղ ալ ամէն օր «Սէվքիաթ» կար։ Դեկտեմբերի սկիզբը մեր կարգը եկաւ ու յաջողեցանք պայծառ օր մը կէս գիշերին չոգեկառք առնելով Քաթմա երթալ ուր սակայն հազիւ գիշեր մը անցուցինք։

Դեկտ. 4ին երիկուան դէմ կառք մը վարձելով ուղղակի անցանք Աճազ, ուր ամէն օր անձրեւ կը տեղար եւ ջուրը վրաններուն շուրջ լճացած էր։

Ասդին անդին անթաղ դիակներ ու քուրջի կտորներ, որոնց վրայ մակաբոյծներ կը վխտան։

Առաւօտուն արթննալուս առաջին դրաղումնիս օջիլ կտրելն էր. կրակ ունեցած ատեննիս աւելի կ՚ուրախանայինք, հանուելով շուտ մը, որսացած ոջիլները առանց մատերու օգնութեան կրակը կը ձգէինք, ուր փոքրիկ պայթիւններով կը սկսէին հոտիլ։ Արագ ջրկիրներ ջորիով ջուր կը բերէին վրանները ծախելու համար։

Միւս կողմէ ցուրտն ալ մեզ կը խածնէր։

Անօթութենէ մահուանդ օրական հարիւրաւոր գաղթական կը մեռնէր։ Ամէն օր բռնութեամբ տեղահանութիւն կ՚ըլլար. «Սէվքիաթ»ի տնօրէնը թանձր չթուրքներով, սեւորակ դէմքով, երկար ու թաւ պեխերով հաղաբայեմ մըն էր, որուն կերպարանքը սարսուռ կը պատճառէր Հայերուն։ Մշտական ճերմակ ձիով մը կուգար վրանները՝ հաշիշէն արբած, եւ աւելէն քանի մը «Ճէնկէրմէներ» փուշի պէս կը մտցնէր իրենց կեանքը։

Երեքշաբթի օր մըն ալ մեր դիմացի կողմի վրաններէն սկսաւ նոյն գործողութիւնը։

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

Հիթլէրական իշխանութեան Գ. տարեդարձը

Հիթլէրական իշխանութեան Գ. տարեդարձին առթիւ, որ տօնուեցաւ յունուար 30ին, «Առաջնորդը» ճառ մը խօսեցաւ 35,000 վերթերաններու առջեւ եւ ազդարարեց թէ ի հարկին բանակը պիտի միջամտէ, եթէ ներքին խռովութիւններ ծագին։ Այս իմաստով հրամանագիր մը հրատարակուեցաւ անմիջապէս, (իրականին մէջ ստորագրուած է յունուար 17ին)։

Տօնակատարութեան ամէնէն կարեւոր մասը կը կազմէր 35,000 «հարուածային» նացիներու ջահազնացութիւնը։ Այս առթիւ խօսած ճառին մէջ, Հիթլէր յայտարարեց.

— «Մենք խաղաղութիւն կ'ուզենք, որովհետեւ կը սիրենք խաղաղութիւնը։ Բայց ամուր կառչած ենք մեր պատիւին։ Բովանդակ աշխարհ պէտք է հասկնայ այս պարագան։ Գերմանացիները խաղաղասէր պիտի մնան ցորչափ ուրիշները չեն դպչիր գերմանական պատիւին։ Ո՛վ որ կը մտածէ սարուկներու տեղ դնել մեզ, իր դիմացը պիտի գտնէ աշխարհի ամէնէն յամառ ժողովուրդը։ Ցուցանք թէ յարգանք թափով պիտի ծառայէ ժողովուրդներու իրաւունքներուն ճանաչումը։ Այս է նախապայմանը՝ ազգերու ճշմարիտ խաղաղութեան։ Երեք տարուան ընթացքին գերման ժողովուրդը վերստացաւ իր պատիւը աշխարհի առջեւ։ Մենք այլեւս անպաշտպան սարուկներ չենք, այլ ազատ եւ գիտակից քաղաքացիներ աշխարհի»։

Հիթլէր «յաւիտենական թշնամիներ» հռչակեց այն Գերմանացիները որոնք կ'ընդդիմանան ազգային-ընկերվարական իշխանութեան։ «Իսկ անոնք որ կը կարծեն թէ մեր շարժումը կախուած ունի մէկ անհատէ, չարաչար կը սխալին։ Ճիշդ է, ես էի որ համախմբեցի զանոնք։ Բայց մենք այժմ միլիոններ կը կազմենք, եւ մեր մէջէն այն որ իր աչքերը կը փակէ, գիտէ թէ ուրիշ տասը հոգի պիտի բռնեն իր տեղը»։

Նոր տեսակցութիւններ Լոնտոնի եւ Փարիզի մէջ

Անգլիոյ թագաւորին յուղարկաւորութեան համար եկած օտար պատուիրակներէն մէկ մասը Լոնտոն մնացած ըլլալով, իր կարգին ունկնդրութեան ընդունուեցաւ Էտուըրտ Ը.-ի կողմէ։ Այսպէս, տեսակցութիւններ մը ունեցան Մ. Նահանգներու ներկայացուցիչը, Թուրքիոյ արտաքին գործավարը, Աֆղանիստանի եւ Հունգարիոյ արտաքին նախարարները։ Իսկ Փարիզի մէջ, կառավարական շրջանակներու հետ տեսակցութիւններ ունեցան Ռումանիոյ թագաւորը եւ արտաքին նախարարը։ Փարիզ կը սպասուին նաեւ Պուլկարիոյ թագաւորը, Թուրքիոյ արտաքին նախարարը, Հունգարիոյ ներկայացուցիչը եւ ուրիշ երեւելիներ։

ՑՐՈՒԱԾ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

21 ՄԻԼԻՈՆ հոգի նպաստ կը ստանան Մ. Նահանգներուն մէջ, իբրեւ հետեւանք գործազրկութեան եւ յարակից տագնապներու։ Բուն գործազուրկներու թիւը կը հասնի 16 միլիոնի։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ նաւահանգստի բանուորները (Տօքըր) գործադուլ հռչակեցին եւ մերժեցին պարպել երկու շոգենաւերու բեռները։ Քաղքենի թերթերը պատասխանատուութիւնը կը վերագրեն համայնավարներուն։

ԼՈՒՍՏԱՆՔՆԵՐՈՒ ենթարկուեցաւ Գ. Ֆրօ, որ ներքին նախարարութիւնը կը վարէր փետր. 6ի դէպքերուն ատեն։ Հազիւ երեւցած դատական պալատին մէջ, ընդունուեցաւ «մարդասպան» եւ ուրիշ նախատական բացագանչութիւններով։ Զօրեքշաբթի օր ալ ապտակուած էր ելեկտրագէտի մը կողմէ, որ դատի քաշուեցաւ։

ՍՈՒՐԻՈՅ ՎԵՐՋԻՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ԱՌԹԻՒ մարզպանին պաշտօնանկութիւնը պահանջելով, համայնավար «Իւմանիթէ» կը գրէ թէ 950 հոգի ձերբակալուած, հարիւրաւորներ աքսորուած եւ մօտ տասը հոգի սպաննուած են։ Միւս թերթերը կը գրեն թէ խաղաղութիւնը վերահաստատուած է։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Ամսագրին Բ. թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ. —

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՈՐՈՆՈՒՄՆԵՐ՝ Մկրտիչ Պարսամեան, ԱՆՏԻՊ ԷՋ ՄԸ՝ Գ. Օտեանէ, ԱՌԱՋԻՆ ԱԶԱՏ-ՈՐՄՆԱԴԻՐՆԵՐԸ՝ Հ. Պէրպէրեան, ՈՍԿԻ ՈՒՌԸ՝ Գ. Գ. Տրապիզոնի, ԳԻՇԵՐԻՆ ՄԷՋ՝ Տօքթ. Արամայիս Սրապեան, ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼ՝ Մկրտիչ Պարսամեան, ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ՝ Փ. Սանասար, ԴԷՊԻ ԱՆԻՇԽԱՆԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՈՐՁԸ՝ Ֆրանց Վերֆէլ, ՆՈՐ ԳԻՒՏԻ ՄԸ ԱՌԹԻՒ՝ Ա. Սարեան, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ՝ Հր. Ն. Թորոսեան, ՓՐՕՖ. ՇԱՐԼ ՌԻՇԷ՝ Տօքթ. Ալլահվէրտի Սրդի, ԱՄՍՕՐԵԱՅ՝ Լեւոն Խաճանեանի, Փօլ Պուրժէի, Ռըտեարտ Քիփլինկի մահը, Հայ Գրողներու Ընկերակցութեան հացկերոյթը։

Դիմել՝ M. et M. BARSAMIAN, 30, Rue Drouot, Paris (9e)

Դրամական առաքումներն ընել V. R. TACVORIAN, 23, Rue Paul Bert, Asnieres (Seine):

Տարեկան բաժանորդագրութիւն 30 ֆրանք, արտասահմանի համար 40։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ Եգիպտացի կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները, 5 փետր. չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, Le Samaritaine սրճարանի ներքնայարկը 51 rue de Rivoli, մէթրօ Chatelet։

Օրակարգ՝ զեկոյց կոմիտէի։ Կը խօսի ընկ. Ս. Վրացեան՝ «Ներկայ քաղաքական կացութիւնը»։

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕՅԻ Ջաւաքեան կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին ակումբին մէջ։

Գաւառ

ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆԻ Անտոք ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Կռիշք եւ Կէփին խումբերը եւ Թալասէի ու Ռօշթայէի ընկերները 2 փետր. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, սովորական հաւաքատեղին։ Ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՕՐ

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԸՆԿ. ԼԵՒՈՆ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆԻ (ՊԱՊԱՇԱ) ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

2 փետր. կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին Sociétés Savantesի Dահլիճին մէջ, Փարիզ։

Կը նախագահէ ընկ. Բժիշկ ՏԷՐ ԴԱՒԻԹԵԱՆ

Կը խօսին ընկ.ներ Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ եւ Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ

ԱԶԱՏ ԼՍԱՐԱՆ Հ. Կ. ԽԱՉԻ

Նախաձեռնութեամբ Շրջ. Վարչութեան

Առաջին ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

տեղի կ'ունենայ այսօր շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 4ին

Maison Mutualitéի մէջ (24, Rue St. Victor)

Դասախօս Գ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ. նիւթը ՀԱՅ ԱԶԳԻՆ ԾԱԳՈՒՄԸ

Մուտքը ազատ է բոլորին համար

(Այս անուան տակ Շրջ. Վարչութիւնը ձեռնարկած է դասախօսութեանց շարքի մը, հայ կեանքը ընդհ. զարգացման նպաստելու համար)։

Մանուկներու օր

Ֆ. ԵԱԳՈՅՑ ԽԱՉԻ ՊՕՐՏՕԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը ժամը 3ին Հ. Յ. Դ. Թարսեղ-Տաճիպազ ակումբին մէջ։

Երգ, մեներգ, արտասանութիւն եւ բանախօսութիւն։

ՑՈՒՑԱՏԵՍԻ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Համազգայինի» Մասնաճիւղի դասախօսութիւնը 2 փետր. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Ցալ ան Նօսի մէջ, 81 rue de Paris։ Կը դասախօսէ Գ. Կ. ԲԱՍՄԱՋԵԱՆ, հայկական հին դրամներու մասին, ցուցադրութեամբ մոգական լապտերի։ Պիտի ըլլան նաեւ արտասանութիւններ։ Մուտքի համար կը գանձուի մէկ ֆրանք։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ալֆորթի Հայր. Միութեան մասնաճիւղի ընդհ. անդամական ժողովը 2 փետր. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 13 րիւ տը Տոմինիքէն, Յ. Հացագործեանի բնակարանին մէջ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՈՍԿԵՐԻՉՆԵՐՈՒ Միութեան խնդրանքով, յառաջիկայ երկուշաբթի օր փետր. 3ին, երեկոյեան ժամը 9ին, Միութեան սրահին մէջ, 7 rue Bernardins Paris 5 պիտի դասախօսէ տեղական արհեստակցական կազմակերպութիւններէն ծեանիտս անձնաւորութիւն մը, նիւթ ունենալով Brevet Professionnel եւ անոր բերելիք օգուտները մեր արհեստակիցներուն։

Նկատի ունենալով նիւթին կարեւորութիւնը, վարչութիւնը կը հրաւիրէ բոլոր հայ սափրիչները որ օգտուին պատեհութենէն եւ ներկայ ըլլան սոյն դասախօսութեան։

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)
Le Gérant: H. STEPHAN

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Արամ Գասմաճեան կը ծանուցանէ թէ վաղը կիրակի Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ տեղի կ'ունենայ հոգեհանգիստ իր հօր՝ ՊԵՏՐՈՍ ԳԱՍՄԱՃԵԱՆի մահուան քառասունքին առթիւ։ Կը հրաւիրուին ազգականներն ու բարեկամները։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Համազգայինի վարչութիւնը շնորհակալութիւն կը յայտնէ Յ. Կ. Խաչի Լիոնի Մասնաճիւղին, որ 100 ֆրանք նուիրեց Միութեան, Հայերէնի դասընթացքին օժանդակած ըլլալու համար։

ՇԱՎԻԼՑԻՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Աշխատաւորական հանդէս եւ երգահան արտայայտութիւն, կազմակերպուած Հ. Մ. Ը. Մ.ի Շավիլի Մասնաճիւղին կողմէ, 2 փետր. կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, Ecusson Bleuի սրահին մէջ, 27, Rue Carnot, Chaville.

Կը խօսի սկաուտմենդ. ընդհ. պետ Գ. ՎԱԶԳԷՆ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ, հայ սկաուտիզմի մասին։

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՑՈՎՍԷՓ ԻՆՃԷԵԱՆ (Որբ) — Կը խնդրուի հաղորդել ձեր ճիշդ հասցէն։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը փնտռուի Գալըքէսէրցի Սիմոն Գետրոսեան (22-23 տարեկան) որ նախապէս կը գտնուէր Ճէպէլիլի որբանոցը, յետոյ փոխադրուած է Անթիլիասի, Սայտայի եւ Ջիպէյլի որբանոցները։ 1930ին կ'աշխատէր կօշկակար Գ. Արտաշէս Յարութիւնեանի մօտ, 99 rue Gouraud, Beyrouth։ 1930էն ի վեր որեւէ լուր չունիմ իր մասին։ Իր ճշգրիտ հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել իր եղբօր՝ Bedrossian Krikor, chez Mr. Bruno Primault, La Petite Geurche, Commune de Leugney s/Creusê, Vienne, France.

— Կը փնտռուի Պոլսեցի Հայկ Քըրքըճեան, կը խնդրուի իր հասցէն իմացնել Գ. Miridjianի, 179 rue St. Jacques, Paris 5.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (53)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Փ. — Հեղինակութիւն՝ ԷՏԿԱՐ ՔՐԻՍԹԻ

Կարգ մը դիտողութիւններ ըրի Քարօլայնի խաղալու ձեւին եւ իր անձնական Թուարանութեան մասին եւ նոր խաղ մը եւս սկսանք։

— Ես ուրիշ կարծիք ունիմ Բէյֆի մասին, ըսաւ քոյրս, բայց հիմա չեմ կրնար յայտնել ...

— Իրա՞ւ, հարցուց օրիորդ Կէնէթ. Ջառ, ոչ, Փութկ ...

— Այո ...

— Կօշիկներուն խնդիրը եղա՞ւ, անոնց սեւ գոյնը, ըսել կ'ուզեմ ...

— Այո եղաւ ...

— Ինչու հասկնալ կ'ուզէ եղեր ...

Քարօլայն շրթունքները պրկեց եւ գլուխը թօթվեց, հասկցնելու համար թէ ինք ամէն ինչ գիտէր։

— Փառք, ըսաւ զարմանալ օրիորդ Կէնէթ, ոչ ունենանք... կարծեմ բժիշկը Փուառոյին հետ շատ լաւ է հիմա եւ ծանօթ է անոր գաղտնիքներուն ...

— Երեք, ըսի։

— Եղբայրս շատ համեստ է, բացատրեց Քարօլայն ... ոհ, Փօթկ ...

Ծնդապետը սուլեց այդ յայտարարութեան վրայ. քանի մը բոպէի համար բամբասանքը մոռցանք։

— Եւ կարգն ալ ձերն է, զարմացաւ Քարթըր, երկու Փունկ ունինք. գոյնը, օրիորդ Քարօլայնին խաղը վտանգաւոր է ...

Շարունակեցինք մեր խաղը առանց ընդմիջումի։

— Սա Փուառօ բաժնին իրա՞ւ մեծ ոստիկան մըն է, հարցուց յանկարծ Ծնդապետը։

— Իրեն պէս մէկը աշխարհ չէ եկած պատասխանեց քոյրս հանդիսաւոր շեշտով. ինքնութիւնը գաղտնի կը պահէ այստեղ, որովհետեւ չուզեր որ իրմով հետաքրքրուին ...

— Ջառ, յայտարարեց օրիորդ Կէնէթ, մեր գիւղին համար պատիւ մըն է անշուշտ. աղէկ միտքս ինկաւ, գիտէք իմ սպասուհիս՝ Քլարան ... Ֆըրնլիի սպասուհիին էլսիին հետ շատ բարեկամ է ... էլսին՝ ինչ կ'ուզէք որ ըսէ ... տանէն դրամ կորսուեր է եւ ըստ կարծիքով հիւրանոցին սպասուհին գործին մէջ մաս ունի ... ամսուն վերջը պիտի մեկնի եղեր ... ամէն գիշեր կուլայ եղեր ... եթէ ինծի հարցնէք, այդ աղջիկը աւազակախումբի մը հետ յարաբերութեան մէջ է ... զարմանալի արարած մըն է, ոչ մէկ աղջկան հետ բարեկամ չէ այստեղ ... պատ եղած օրերը միամինակը դուրս կ'ելլէ ... անբնական եւ չափէն աւելի կասկածելի է տակաւ ... Անգամ մը մեր Ակումբը հրաւիրեցի զինքը, մեր ժեչ ... յետոյ քանի մը բաներ հարցուցի իր ընտանիքին մասին ... կրնամ ըսել որ շատ անպատկառ ձեւ մը ունէր ... դուրսէն բարեկիրթ կ'երեւայ, բայց ոսկոր կերպով յանդուգն է ...

Օրիորդ Կէնէթ կեցաւ՝ շունչ առնելու համար։ Ծնդապետը որ բնաւ հետաքրքրուած չունէր այդ պատմութեամբ, հասկցուց թէ Տանկայի Ակումբին մէջ օրէնք էր արագ խաղալ։

Մենք ալ փորձեցինք արգիլել մեր խաղը։

— Այդ օրիորդ Բասըլ կոչուածն ալ ուրբաթ առտու հոս էկաւ՝ ձեռքը տեսնելու համար, ըսաւ քոյրս, իմ կարծիքս այն է որ կ'ուզէր հասկնալ թէ թոյները ո՞ւր կը պահէինք ... պատիկեր ...

— Ջառ, ըսաւ օրիորդ Կէնէթ. տարօրինակ է ... այդ կարծիքդ ճի՞շդ է արդեօք ...

— Թոյն ըսիք, միտքս եկաւ ... դոնց գնդապետը. ինչ ... չխաղացի՞ ... լաւ, Ռուբ վիշապ ...

— Մա՛ձօնկ, յայտարարեց օրիորդ Կէնէթ։

Քոյրս շատ գոհ մնաց։

— Կարմիր վիշապ մը եւս, ու ձեռքս կ'ամբողջանար, բացատրեց յաւելով։

— Ես երկու հատ կարմիր վիշապ ունէի, ըսի։

— Դուն ամէն ատեն այդպէս ես արդէն, կանգառեցաւ Քարօլայն. խաղին ոգին չես հասկնար։

Կը խորհէի թէ լաւ խաղացած էի. ահագին տուգանք պիտի վճարէին, եթէ ան ըլլար Մա՛ Ճօնկ յաղթողը։ Օրիորդ Կէնէթի յաղթանակը կէս-կատար էր, ինչպէս քոյրս ալ դիտել տուաւ։

Սկսանք երրորդ խաղ մը։

— Ըսելիքս հետեւեալն էր, ըսաւ Քարօլայն։

— Այո՞, ըսէ նայիմ, քաջալերեց զայն օրիորդ Կէնէթ։

— Բէյֆի մասին ըսել կ'ուզեմ ...

— Այո, այո, ըսէ ... Ջառ ...

— Հիմա Ջառ ըսելու ատե՞ն էր, բողոքեց Քարօլայն, ակամայ ըսածութեան նշան է. ձեռքդ ծեծելու աշխատէ ...

— Գիտեմ ... Բէյֆին համար բան մը պիտի ըսէիր ...

— Այո ... քենի անանկ կուգայ որ ես անոր ուր գտնուիլը գիտեմ ...

Ապշած իր երեսը նայեցանք։

— Շատ շահեկան է, ըսաւ գնդապետը, ձեր սեփակա՞ն կարծիքն է ...

— Ոչ բոլորովին, ըսեմ ... տեսած էք անշուշտ այս նահանգին քարտէսը որ բակը կախուած է ...

— Այո, պատասխանեցինք ամէնքս մէկ։

— Անցեալ օր Գ. Փուառօն դուրս ելած ատենը այդ քարտէսին առջեւը կեցաւ ու բաներ մը մտմտաց ... աղէկ չեմ լսեր, բայց կարծեմ կը հարցնէր ինքնիրեն թէ Քրէնչէսթըրը այս շրջանին ամէնէն մեծ քաղաքն է եւ ամէնէն մօտիկը մեզի ... ճիշդ է անշուշտ ... իր մեկնելէն ետքը յանկարծ միտքս մը լուսաւորուեցաւ ...

— Ի՞նչ միտք ...

— Թէ Բէյֆը Քրէնչէսթըր կ'երթայ նոր ...

Այդ վայրկեանին էր որ ձեռքէս վար ինկան։ Քարօլայն գիմանեց այդ ձախաւերութեան ...

— Քրէնչէսթըր, զարմացաւ գնդապետը. կարելի չէ ... այդ քաղաքը տեղ մը ...

— Իմ ըսածս է, պնդեց քոյրս ... թական չէզոք մը. այլեւս յայտնի որ ան շոգեկառք չէ առած ... կարծեմ ... ոչ ... քէն չի կրնար անցնիլ թէ ... մօտ է ան ...

Առարկութիւններ ներկայացուցի այդ տեսութեան դէմ, բայց երբ Քարօլայն գլխուն մէջ կարծիք մը դաւորէ, դժուար է զայն տարհանել։

(Շար.)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՄԵՏՐՕՅԻ ԿԱՅԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Պելճիքա, Զուիցերիա, Հոլլանտա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 2 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
DIMANCHE 2 FÉVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3028

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՏԷՐ ԴԱՌՆԱԼ ԵՒ ՅԻՇԵՑՆԵԼ

Անցեալ կիրակի օր, քննելով Արտասահմանի եւ Հայաստանի գրական – գեղարուեստական հաղորդակցութեանց արտաքին թուլութիւնը, զայն առաւելապէս կը վերագրէինք Երեւանցիներու չկամութեան եւ կարճամտութեան:

Որքան ծանրանանք այս մասին, քիչ է: Եւ պէտք է ծանրանալ միահամուռ, ոչ թէ միայն այս կամ այն ճակատէն:

Այստեղ ինքնին կը բացուի Արտասահմանի պատասխանատուութեան խնդիրը, որ նոյնքան կարեւոր է:

Արդարեւ, մատնանշուած կացութեան մէջ հիմնական պատճառն ալ այն է որ, Արտասահմանի մտաւորականութիւնը չունի որոշ դաւանանք եւ դիրք: Չունի ճակատ եւ կեցուածք, գոնէ յարգանք ներշնչելու համար:

Մեր յուզած հարցը կապ չունի ոչ քաղաքական, ոչ ալ ընկերային դաւանանքի հետ:

Թող իւրաքանչիւրը հաւատայ իր աստծուն, խնկարկելով եւ սաղմոս երգելով:

Զանազան խմբակներու գործը կամ ուղեկցութիւնն ալ մեզ չի խրտչեցներ, կը բաւէ որ տոգորուած ըլլայ անկեղծութեամբ եւ գիտակցութեամբ:

Արդ, իւրաքանչիւր անհատ կամ խմբակցութիւն պահելով հանդերձ իր մտքի եւ սրտի անկախութիւնը, իր առջեւ ունի գետին մը, ուր ներելի չէ որ եւ է վէճ կամ վերապահում:

Ճիշդ ինչպէս հանրային – քաղաքական կեանքի մէջ, այստեղ ալ չեն պակսիր մերձեցման եւ համերաշխութեան եզրեր: Օրինակ, Արտասահմանի մտաւորականութիւնը ինչո՞ւ պիտի չկրնար մէկ ճակատ կազմել, մէկ բերնով խօսիլ, ուղղագրութեան եւ լեզուի մաքրութեան, հարազատութեան եւ զարգացման տարրական հարցին մէջ:

Ինչո՞ւ միայն դաշնակցական մամուլը յարատեւօրէն պիտի արծարծէ այս խնդիրները, երբեմն ալ — եւ վերջերս աւելի յաճախ — ռամկավար թերթերը, իսկ միւսները պիտի նախընտրեն ձայն չհանել եւ տհաճութիւն չպատճառել: Կամ աւելի յառաջ երթալով, կապկօրէն իւրացնել Երեւանի պարտադրած «չատապի–ա»ն, մինչեւ անգամ շարադրութեան մրիպումները եւ սա հակագիտական, հակայեղափոխական ուղղագրութիւնը:

Առէք Արտասահմանի այս կամ այն կարմրուկ օրկանը եւ եթէ կրնաք, պահեցէք ձեր պաղարիւնը:

Ո՛րկէ ուր, Ամերիկայի «Բանուոր»ը խելք է ըրեր հետեւիլ սա պատկերազարդ խայտառակութեան, — «Մանչուրիա», «Սուրիա», «անգլօ - գերմանական»: (Կը յիշենք պատահաբար, իբրեւ յատկանշական օրինակ):

Հաւատարմութեան ցո՞յց, — այն ատեն ինչո՞ւ նոյնութեամբ չեն գործածեր Ն՛ւ ուղղագրութիւնը Ն՛ւ քերականութիւնը: Անգիտութի՞ւն, — ինչո՞ւ չեն փորձեր սորվիլ, կամ կը մոռնան ինչ որ սորված են իրենց դպրոցներուն մէջ:

Աշխարհի ո՛ր կողմն ալ երթաք, հաստատուն օրէնքներ եւ կանոններ կան, որոնք խաղալիկ չեն կրնար դառնալ այս կամ այն խմբագրին, յօղուածագրին քմայքներուն:

Եւ յետոյ տարրական արժանապատուութեան, ինքնաճանաչման խնդիր մը:

Կրնաս համակիր ըլլալ խորհրդային կարգերու, նոյն իսկ բոլշեւիկ արձանագրուիլ: Բայց, մահացու մե՞ղք է, եթէ ապացուցանես թէ մենք ալ բաներ մը գիտենք լեզուական հարցերու մասին, կրնանք չափուիլ, մինչեւ անգամ գերազանցել: Եւ հասկցնել, վերջապէս,— Ընկեր Երեւան, քիչ մըն ալ դուք մեզի հետեւեցէք, մենք լեռնէն չենք իջած: Մենք միշտ պատրաստ ենք նոր բաներ սորվելու, իսկ ձեզ ալ կը հրաւիրենք որ լաւ սորվիք եւ չմոռնաք մայրենի լեզուի դասերը:

Այսպիսի մարդավայել կեցուածք չունեցաւ Արտասահմանի մտաւորականութիւնը, իբրեւ ամբողջութիւն: Եւ չունի մինչեւ այսօր:

Երբ ուղղագրութեան եւ լեզուի խաթարման, խորթացման արշաւը նոր էր սկսած, գտնուեցան ծանօթ գրող – բրոցներ, նոյն իսկ վաստակաւոր հեղինակներ, որոնք հազիւ համարձակեցան «բիծեր» անուանել եղածը:

Անոնք զողդողացին իրենց գործածելիք բառերուն վրայ, որպէսզի ... «Թագաւորը» չվշտանայ: Իսկ ուրիշներ, նոյնքան հանրածանօթ, նախընտրեցին լռութիւն պահել եւ անտեսել, միշտ միեւնոյն հոգեբանութեամբ,— Չըլլա՛յ թէ Երեւանը ծուռ նայի, կամ Դաշնակցականները խնդան ...

Խոստովանինք թէ չափազանց երկար տեւեց այս թշուառութիւնը, որ համազօր է կա՛մ տգիտութեան, եւ կամ սեփական արժէքներու ստորագնահատման:

Ի՞նչ կը կորսնցնենք, եթէ Երեւանցիները գործնապէս տեսնեն եւ համոզուին թէ՝ Արտասահմանի մէջ ալ «դասատուներ» կան, եւ ունին ազդու ճակատ, հիմնուած՝ գիտակցութեան եւ ինքնաճանաչման վրայ: Իսկ այս բոլորը՝ Հայկական Մշակոյթի հարազատութեան, ազնուացման եւ բարձրացման համար:

Համերաշխութիւն մը՝ այսպիսի տարրական հարցերու մէջ, կրնայ օգնել մերձեցման: Գոնէ ճամբան հարթել:

Ունի՞նք աւելի զօրաւոր ազդակ մը, քան գիտակից յարգանքը, հիմնուած՝ արժէքներու փոխադարձ ճանաչման եւ գնահատութեան վրայ:

Տէր դառնալ մայրենի ժառանգութեան եւ միշտ յիշեցնել թերացողներուն եւ աւերիչներուն: Օգտուիլ փոխադարձաբար:

Ո՞վ է դէմ այս բանաձեւին:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԴԱՀԼԻՃԸ ՎՍՏԱՀՈՒԹԻՒՆ ՍՏԱՑԱՒ 165Ի ԴԷՄ 361 ՁԱՅՆՈՎ

Աջերը հակառակ, ձախերը պաշտպան

Երկու օրուան վիճաբանութիւններէն յետոյ, Սառոյի դահլիճը վստահութեան քուէ շահեցաւ ուրբաթ օր, 165ի դէմ 361ով (196 քուէ), շնորհիւ ձախակողմեան հոսանքներու պաշտպանութեան: Ընդդիմադիրները բոլորն ալ աջակողմեան խմբակցութեանց կը պատկանին, ըլլալով ջերմ կուսակից Լավալի կառավարութեան: Այս յաղթանակով, դահլիճը գրեթէ ապահոված կ'ըլլայ Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքին վաւերացումը, որ անդամի վրայ պիտի գայ 8 — 10 օրէն: Շատեր կը կարծեն թէ յառաջիկայ ընտրութիւններն ալ պիտի վերջանան ձախերու յաղթանակով, եթէ անակնկալ մը չպատահի կամ ներքին տագնապը չսաստկանայ:

Կառավարութեան յաջողութիւնը անակնկալ մը չէր, թէեւ մեծամասնութեան համեմատութիւնը գերազանցեց ամէնէն լաւատեսներուն նախատեսութիւնը: Աջակողմեանները ուրբաթ օր ալ շարունակեցին իրենց յարձակումները, ուղղակի ամբաստանելով դահլիճին կարգ մը անդամները, — Պ. Ֆլանտէն (արտաքին), Զօր. Մոռէն (զինուորական), Պ. Կէոնիւ (կրթական) եւն. Ֆլանտէնի համար կ'ըսէին թէ լքեց իր կուսակցութիւնն ու բարեկամները, նախարար դառնալու համար: Պ. Կէոնիւ կ'ամբաստանուէր իբրեւ զինուորական դասալիք՝ պատերազմի ընթացքին, «մասյին տկարութեան» պատճառաւ: Ընդդիմադիրները աւելի շատ ծանրացան Զօր. Մոռէնի վրայ, ամբաստանելով թէ կապ ունի հռչակաւոր զինագործարանին՝ Քրէօզօ - Շնայտէրի հետ: Վարչապետը ուզեց լուսաբանել խնդիրը, բայց ընդդիմադիրները գոհ չմնացին: Երկրորդ անգամ խօսելով, Պ. Սառօ խոստովանեցաւ թէ Զօր. Մոռէն պաշտօն ունեցած է 2 ընկերութիւններու մէջ, բայց հրաժարեցաւ, երբ նախարարութեան կոչուեցաւ մէկուկէս տարի առաջ: Ցետոյ վերստանձնեց պաշտօնը, երբ քաշուեցաւ դահլիճէն: Հիմա նորէն հրաժարած է, նախարարութեան կոչուած ըլլալով: Զօր. Մոռէն իր կարգին խօսք առնելով, յայտարարեց.

— Ճիշդ է որ այդ ընկերութիւններէն մէկը, «Շնէյտէր-Քրէօզօ»ն զինուորական պիտոյքներ կը հայթայթէ մեր բանակին եւ արտասահմանի: Ես այնտեղ մտայ վստահ ըլլալու համար թէ արտասահմանի ապսպրանքներէն առաջ Ֆրանսականները կը գործադրուին: Զգալով այդ երկու պաշտօններուն, ես հրաժարած եղայ հանգստութենէ մը որուն կը կարծեմ թէ իրաւունք ունիմ: Այդ բանը կախում չունի ձեր գնահատութենէն, որուն հանդէպ անտարբեր եմ բոլորովին: Ես ամէն բանէ վեր կը դասեմ իմ խղճիս թելադրանքները:

Վիճաբանութեանց ընթացքին, Լէօն Պլում կարգ մը հարցումներ ուղղեց վարչապետին եւ գոհ մնաց տրուած հաւաստիքներէն: Առ հասարակ բոլոր ձախակողմեան ատենախօսները ուզեցին իմանալ թէ կառավարութիւնը հաւատարմօրէն պիտի գործադրէ՞ խռովայոյզ եւ մարտ. կազմակերպութեանց դէմ քուէարկուած օրէնքները: Վարչապետը պատասխանեց գոհունակութեամբ, տալով որոշ յանձնառութիւններ ստանձնելու: Յայտարարեց թէ երկիրը խաղաղութեան կը կարօտի, թէ կառավարութիւնը պիտի ջանայ այդ խաղաղութիւնը ապահովել հանրապետական օրէնքները յարգել տալով, «որպէսզի երկիրը կարենայ իր կամքը արտայայտել կատարեալ ազատութեամբ, յառաջիկայ քանի մը ամիսներու ընթացքին»: Ցետոյ շարունակեց.

— «Ես խաղաղութիւնը պիտի ապահովեմ բոլոր բանակողներուն եւ խռովարարներուն դէմ: Զգուշացէ՛ք, չեմ սպառնար, բայց կ'ըսեմ ձեզի,— շարունակելով անկարգութիւնները, կը վնասէք հանրապետութեան կարգ ու սարքին: Իմ հակառակորդներս կրնան գործել ինչպէս որ կ'ուզեն, կրնան քուէարկել իրենց ուզածին պէս, իսկ ես կը կարծեմ թէ հանրապետութեան հետ հայրենիքն է որ կը պաշտպանեմ. այսքանը կը բաւէ ինծի»:

Այս առթիւ կոչ ուղղեց բոլորին որ կարճ կապեն կուսակցական պայքարները եւ վստահութիւն յայտնեն, որպէսզի կարելի ըլլայ «փութացնել ելմտական վերակազմութիւնը եւ ամրապնդել Ֆրանսայի ապահովութիւնը, ի դերեւ հանելով արտաքին սպառնալիքները»:

Ցատկանշական յայտարարութիւն մը եւս, ուղղուած աջակողմին.

— Կ'ուզէք շարունակե՞լ այս պայքարները: Ցիշեցէք սակայն, Ֆրանքլէն - Պույեօն, այն օրերը երբ երկու քու մէկ Թուրքիոյ երիտասարդ հանրապետութեան իբրեւ օրինակ ցոյց կուտայինք Ֆրանսան ...

Վարչապետը պատասխանելով Պ. Լէօն Պլումի մէկ հարցումին, յայտարարեց թէ բոլոր հոսանքներն ալ պիտի կրնան ազատօրէն գործածել ռատիօն, ընտրութեանց առթիւ:

Արտաքին քաղաքականութեան մասին ալ խօսելով, Պ. Սառօ հաւաստեց թէ պիտի գործէ համաձայն հաւաքական ապահովութեան պահանջներուն եւ Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին:

Համայնավար երեսփոխանները բարեացակամ դիրք բռնելով հանդերձ, նախընտրեցին ձեռնպահ մնալ քուէարկութեան ատեն: Իրենց պաշտօնաթերթը այժմէն կը յանձնարարէ աշխատաւոր բազմութեանց «հսկել արթնութեամբ, յարգել տալու համար կառավարութեան խոստումները»:

Զօր. Քոնտիլիս յանկարծամահ

Ցունուար 31ին յանկարծամահ եղաւ Զօր. Քոնտիլիս, Ցունաստանի երբեմնի դիկտատոր - փոխարքան, որ աչքէ ինկաւ, միապետութիւնը վերահաստատելէ անմիջապէս վերջը: Այս առթիւ զրոյց տարածուած էր թէ թունաւորուած է, բայց բժիշկները մահը կը վերագրեն սրտի հիւանդութեան եւ շնչարգելութեան, որմէ կը տառապէր երկար ատենէ ի վեր: Այս վրդովիչ զրոյցին վրայ, եւ ի նախատեսութիւն խռովութեանց, Աթէնքի զինուորներուն յանձնարարուեցաւ պատրաստ գտնուիլ:

Ուրբաթ կէսօրին զօրավարը, որ միշտ կը հազար, գաւաթ մը լիմոնաջուր խմեց եւ անկողինէն ելաւ, ախոռները մաքրելու համար: Ցանկարծ տկարութիւն մը զգալով մեռաւ անձնական բժիշկին գրկին մէջ: Մասնագէտ մը կանչուած էր, արհեստական շնչառութիւն փորձելու համար, բայց անօգուտ: Թագաւորը անմիջապէս իր թիկնապահը ղրկեց, վշտակցութիւն յայտնելու համար: Հազարաւոր հակվենիզելականներ խռնուեցան Քոնտիլիսի բնակարանին առջեւ: «Փոթ-բիս» թերթը զօրավարին մահը ողջունեց հետեւեալ խօսքերով.

— «Նախկին դիկտատորը մեռաւ. կեցցէ՛ ազատութիւնը»:

Հանգուցեալին մարմինը փոխադրուեցաւ մայր եկեղեցի, պաշտօնական համազգեստով եւ շքանշաններ-

(Շար.-ը կարդալ Գ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՍԻՐԵԼՈՎ - ՍԻՐԵԼՈՎ ՓՈՂՈՑ ԻՋԱՆ

Ջրերը, որ շատոնց պղտորած են Ֆրանսայի շրջանի Հօկի շարքերուն մէջ, երթալով տղմուտի, ճշմարիտ ճախճախուտի մը կը վերածուին:

Առջեւս՝ նոր թռուցիկ մը, որուն տակ ստորագրած են «Իսի - լէ - Մուլինոյի Հօկի «Արագած» մասնաճիւղի 27 ընկերներ»: Թուականը՝ 24 յունուար 1936:

Այս անգամ Հօկի Կեդր. վարչութեան հաւատարիմներն են որ ասպարէզ կը կարդան միւսներուն:

Կոչում է նոր թռուցիկին շեշտը, առաջին խօսքէն իսկ,— «Ամէն չափաւորութիւն չափ ու սահման ունի»:

Ինչպէս կ'իմանամ այս յայտարարութենէն, կարգ մը «անհոխոփոխելի անդամներ, Հօկեան շարքերէն վտարուած տարրերու հետ միասին, ամենանազնիւ միջոցներով կը ջանան վարկաբեկել Հօկի ղեկավար մարմինները»:

Ինչպէ՞ս — Իրենք իրենց գլխուն ընդհ. ժողով գումարած, «Արագածի նոր վարչութիւն կազմած եւ ձեռնարկած են պարահանդէսի մը կազմակերպութեան, շահագործելով «Ոփր Խ. Հայաստանի 15րդ մեծ տարեդարձը»:

Արդ, 27 հաւատարիմները հրապարակաւ բողոքելով «Հօկի եւ Խ. Հայաստանի անհայրենասէր տարրերու գործունէութեան դէմ», կ'երթան կը փակեն երկու սկանդալոր օծիքներու, բանադրելով Ա. Խաչիկեան եւ «պրոֆէսէօր» Ս. Արդալեան:

Ասկէ անդին թող իրենք խօսին.

— «Ինչո՞ւ մասնաւորապէս Ա. Ի. Սահակեանը կոչուած է նախագահելու ՀՕԿի այսօրէն վարչութեան մը կազմակերպած հանդէսին:

Որովհետեւ Ա. Խաչակեան գլխաւորողներէն մէկն է հակահօկեան կազմակերպող շարժումին:

Ա. Խաչակեան հրապարակ իջած է որպէս թէ ՀՕԿը «բարեկարգելու», այնինչ՝ ինքը, իր ՀՕԿեան ամենատարրական պարտականութիւններն անգամ չէ կատարած: Կը հարցնենք իրեն. քանի՞ ֆրանք վճարած է 1935ին իր ՀՕԿեան անդամավճարներուն ի հաշիւ: Մենք ի վիճակի ենք յայտարարելու թէ՝ ՈՉ ՄԷԿ ՍՈՒ:

Կը հարցնենք նոյնպէս թէ Ֆրանսա գալէն ի վեր ի՞նչ ըրած է, ի՞նչ ծառայութիւն մատուցած է ՀՕԿին կամ Խորհ. Հայաստանին: Իր ո՞ր ելոյթներով, ո՞ր բեմերէն կամ ի՞նչ միջոցով պայքարած է Խ. Հայաստանի թշնամիներու դէմ: Գիտցողը թող փաստ մը տայ, մենք ալ համոզուինք:

Տարիներ շարունակ ՀՕԿի զանազան մասնաճիւղեր հրաւիրեցին զինքը իբրեւ բանախօս, իբրեւ դասախօս, իբրեւ նախկին Կեդր. Վարչութեան փոխնախագահ: Այդ հրաւէրներէն քանի՞ն պատասխանեց: Հազիւ մէկ կամ երկուքին, իսկ մնացեալները մերժեց՝ հիւանդութեան կամ վէճ գրելու զբաղած ըլլալու պատճառաբանութեամբ:

Ինչպէս կ'ըլլայ որ վերջին 6 — 7 ամիսներու ընթացքին հիւանդութիւն առողջնալ վազելու, գիշեր թէ ցերեկ, բոլոր այն տեղեր՝ ուր հակահօկեան, ապօրինի եւ սադրիչ աշխատանքներ կը կատարուին, ուր Երեւանի եւ Ֆրանսայի ՀՕԿի վերին մարմիններու դէմ պայքարի ճակատներ կը կազմուին, եւ ուր մեր սիրելի կազմակերպութիւնը վարկաբեկելու զզուելի հարցեր կը ծեծուին:

Չի պիտի ուզէինք յիշատակութեան պատիւն անգամ ընել Պ. Ս. Արդալեանին, տիտղոսներու այդ ատենագիչին, եթէ անոր անունը չտեսնէինք Խաչակեանի անունին կից, իբրեւ բանախօս:

Խ. Հայաստանէն, դեռ վերջերս, իբրեւ անբաղձալի տարր դուրս շպրտուած այդ պարոնը, մինչեւ հիմա յաջողած էր խաբել, դժբախտաբար, մեր ղեկավար ընկերները եւ սպրդել ՀՕԿեան շրջանակներուն մէջ: Բայց այսօր այլեւս ամէն ինչ պարզ է: Անցեալի սխալը պէտք չէ կրկնել: ՀՕԿին երբ եւ իցէ անդամ չեղող եւ սակայն որպէս թէ ՀՕԿի «շահերու» անունով խօսող այդ շարլատանը «փրոֆէսէօր»ը, պէտք է որ դրուի իր արժանի տեղը, այսինքն այն շարքերուն մէջ՝ ուր ՀՕԿին եւ Խ. Հայաստանի թշնամի տարրերը միայն մուտք կը գործեն.

Իբրեւ Խ. Հայաստանի շահերու նուիրուած աշխատաւորներ, մենք կը պահանջենք, որ ՀՕԿի պատկան մարմիններ ամենախիստ միջոցներ ձեռք առնեն, վերջ տալու համար վերոյիշեալ քանդիչ գործունէութեան»:

Ընթերցողները կը յիշեն որ այս խոր ճեղքը բացուեցաւ 1935 մայիսին, Հօկի ընդհ. ժողովին մէջ (Փարիզ), երբ պատգամաւորներէն մէկը ոտքով բարձրացուց Ա. Խաչակեանի գլուխ:

Այդ օրէն ասդին, ընդհարումները կը շարունակուին, երբեմն ժողովներ խանգարելով (Փարիզ եւ Լիոն), երբեմն թռուցիկներ հրատարակելով, իսկ բոլոր պարագաներուն մէջ՝ մէկուն - միւսին գաղտնիքները մէջտեղ հանելով:

Անշուշտ լոյս մը պիտի ծագի այս նախատամարտներէն ...

ՎԱՀԷ

Հայ գործաւորները Հայաստա՞ն պիտի դրկուին

Կ'իմանանք թէ Պիլանքուրի քաղաքապետութիւնը գրաւոնակ հրաւիրելով գործաւորի հայրենակից մը, հաղորդեր է թէ խորհրդային իշխանութեան հետ համաձայնած են, գործաւոր Հայերը Հայաստան փոխադրելու համար: Մեր հայրենակիցը խորհելու պէտք ունենալով, 24 ժամ միջոց տուեր են:

Ժամանակը ուշ ըլլալով, կարելի չեղաւ ուրիշ լուսաբանութիւններ ստանալ:

Հայ բանուորներու վիճակը Պուլկարիոյ մէջ

Սոֆիայէն կը գրեն մեզի.— Հայկական պատուիրակութիւն մը, նախագահութեամբ առաջնորդ Փէրսահեան սրբ.-ի, ներկայացաւ տնտեսական նախարարին ու պարզեց հայ բանուորներու ծանր վիճակը: Պ. Նախարարը, լսելէ յետոյ պատուիրակութիւնը, ըսած է — Նանսէնեան հայ բանուորները, պուլկար գործաւոր բանուորներուն նման, տիրող տնտեսական տագնապէն կը տառապին: Աշխատանքի տնօրէն Պ. Թոշեվի զեկոյցներէն արդէն ծանօթ եմ անոնց ծանր կացութեան: Կարգադրեցի որ աշխատելու արտօնութեան համար Նանսէնեան հայ բանուորներու մատուցած խնդրագիրներուն գոհացում տրուի: Քաղաքական իրողարձութեանց զոհ դարձած հայ գաղթականներու աշխատականութիւն տալով պուլկար կառավարութիւնը չի կրնար մօտէն չհետաքրքրուիլ անոնց վիճակով: Մարդասիրական զգացումը մեզի կը թելադրէ որ ազատ աշխատանքի հնարաւորութիւն ստեղծենք անոնց, որպէսզի կարենան իրենց գոյութիւնը պահել: Կը վստահեցնեմ ձեզ որ կարելին ի գործ պիտի դնեմ՝ ձեր խնդրանքներուն գոհացում տալու համար: Այս ուղղութեամբ ըրած կարգադրութիւններուս ձեզ տեղեակ պիտի պահեմ: Գալով հպատակութեան խնդրին, անոր լուծումը նախարարական խորհուրդին իրաւասութեան սահմանին մէջ կ'իյնայ: Կը խոստանամ հոն ալ արծարծել այս խնդիրը:

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ
(Գ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ)

Նախորդ յօդուածով խօսեցանք այն վտանգին մասին, զոր կը ստեղծէ conforte, ու ներկայացուցինք նիւթական եւ բարոյական confortը, որ կարծես վախճանական նպատակն է ամէն ընտանիքի կամ ամէն տունի: Քոնֆորի հարցը կը պարզէ ուրիշ երեւոյթ մըն ալ,— պէտք է հոս աւելցնել, որ մենք այս բառով կը հասկնանք ոչ միայն դիւրակեցութեան արդիական պայմանները, այլ եւ տնասիրութիւնը:

Ի՞նչ է տնասիրութիւնը:

Տունը՝ խաղաղութեան անկիւն մը, ուր կը մտնէ անհատը, մեկուսանալու եւ իր ներքին, հոգեկան վայելքները ապրելու համար: Տունը՝ միաթիք անկիւն մը, ուր կը քաշուի մարդ, անջատելու համար ինքզինք արտաքին աշխարհէն եւ հաղորդակցութեան մէջ մտնելու համար իր ներքին տիեզերքին հետ: Տունը այն առաջին բեմն է, ուր կը խաղայ libido dominandiն: Այսպէս է, որ պատմութեան ծանօթ է հայրական բռնակալութեան երեւոյթը: Գգուանքը կամ խնամքը կամ անձնուէր հոգածութիւնը, զոր հայրը կ'արտայայտէ իր զաւկին համար, sublimationի փորձ մըն է միայն, որով կ'ողեկոծուի հայրական իշխանութիւնը, ինչպէս, ըստ Ֆրոյտի, hédonismeը ոճաւորումն է pansexualismeին:

Արդ, պայքարը որ յաճախ կ'արտայայտուի ընդդէմ հայրական իշխանութեան՝ տիրապետութեան սահման ունենալով տունը, հին է եւ կը հասնի մինչեւ Սոփոկլէսի օրերը, եթէ ոչ աւելի առաջ: Սակայն այդ պայքարը առաւելապէս կ'արտայայտուի այն երկիրներուն մէջ, ուր քրիստոնէութիւնը նուազ վնասած է ժողովուրդներու անհատականութեան՝ իր տխուր conformismeով: Ուրիշ ի՞նչ իմաստ ունի գերման երիտասարդութեան փախուստը տունէն, եթէ փորձ մը չէ ձերբազատելու հայրական իշխանութենէն,— այդ փորձը ժամանակ մը դարձած էր տեսակ մը շարժում, երբ երիտասարդութիւնը խմբական ձեւով կը հեռանար տունէն՝ ապրելու համար ազատ, ինքնիշխան, փնտռելով գտնել իր ինքնատպութիւնը: Արդարեւ ի՞նչ է տունին ազդեցութիւնը,— պատկերը կամ երկրորդ տպագրութիւնը իր հօր: Ամէն հայր, իր տիպար որդեսիրութեամբ եւ սովորած հոգածութեամբ, կը փճացնէ իր զաւկին նկարագրի անկախութիւնը, ձեռներէցութեան ոգին, երիտասարդական առաջին տարիներու կուսութիւնը: Որքա՜ն անհատականութիւններ խորտակուած են այսպէս: Վա՜յ այն երիտասարդին, որ [illegible] կը մեծնայ, մինչ հօրը շուքին մէջ, առանց երբեք իրաւունք ունենալու հեռանալ հօրը աչքերէն եւ տունին պատուհանէն: Նկարագրով տոկուն են, սակայն, այն երիտասարդները, որոնք մեծցած են խորթ զաւկի պէս, որբի պէս, մինչ խժռու աչքի մը տակ, կեանքի բրտութեան հետ կանուխէն հաղորդուած, զարնելով ու զարնուելով, կռուելով ու տանջուելով, հեռանալով տունէն, ճամբորդելով ծանօթ հորիզոններէն անդին, առանց մեղկացուցիչ գգուանք տեսնելու, առանց երբեք ճանչնալու անուշահոտ եւ կակուղ անկողիններու բոյրութիւնը:

Սովորաբար այսպէս կը մեծցնէր իր զաւակները:

Անցեալ օր կը կարդայի Ժաք Շորոնի մէկ գործը,— La doctrine bolchéviste,— ուր ժուժկալ յառաջաբանով մը կը ներկայացուի Լէնինի կեանքը: Ու կը խորհէի թէ Լէնին չէր կրնար Լէնին ըլլալ, եթէ — մեզմ՞այ խօսքիս անգթութեանը համար,— որբ չմնար պատանեկութեան շրջանին, եւ եղբօրը ահաբեկչական գործունէութեան պատճառով՝ չզրկուէր կառավարութեան բարձր շրջանակներու բարեացակամութենէն: Լէնին ապահովաբար պիտի բարձրանար հօրը սանդուղներէն:

Բ.

Բնադատելէ վերջ բարոյական ազդեցութիւններու դերը, զոր արդի ընտանիքը կը կատարէ անոր անհատին վրայ, անցնինք սեփականազրկութեան՝ զոր կը թելադրէ որբութեան գաղափարը:

Այս հարցին մասին կարելի է խօսիլ աւելի համարձակ, քան ընտանեկանութեան մասին:

Հաւաքական արդիւնաբերութեան գաղափարը հին է մեր ժողովուրդին մէջ: Ինծի ծանօթ են հայ գիւղեր, որոնց բնակչութիւնը հաւաքական աշխատանքով կը կատարէր հողի եւ կաթի արդիւնաբերութիւնը: Ահա աշխատանքի լաւագոյն եղանակը, որ պէտք էր գործադրուէր մանաւանդ Սփիւռքին մէջ: Այդ ուղղութեամբ կարելի է օգտուիլ ոչ միայն հայ ժողովուրդին աշխատանքի աւանդութիւններէն, այլ եւ արդի Հայաստանի փորձերէն:

Ինչո՞ւ այս պահանջը:

Նախ՝ արգելք ըլլալու համար անհատական սեփականութեան ստեղծողներուն: Օտար երկիրներու մէջ, երբ մեր ժողովուրդը սեփական կալուած եւ անշարժ հարստութիւն կը դիզէ, հետզհետէ կը կորսնցնէ հայրենիք վերադառնալու գաղափարը: Ընդհակառակն, այնքան ատեն որ մեր ժողովուրդը կը մնայ որբացած, այսինքն սեփականազուրկ, պիտի յիշէ իր հողերը, իր օջախը եւ պիտի փայփայէ զանոնք վերադառնալու երազը:

Երկրորդ՝ հաւաքական ուժով դիմադրելու համար ճարտարարուեստ երկիրներու արդիւնաբերական կազմակերպութեան:

Հաւաքական արդիւնաբերութեան կորիզներ ստեղծելով, տարագիր երիտասարդութիւնը ոչ միայն աւելի հաճոյքով կ'աշխատի, փոխադարձ ապահովութիւն կը վայելէ, սեփականազրկութեան ցաւ չունենար, այլ եւ ամէն անհատ չի կրնար անջատուիլ հաւաքական երազէն,— երբ վաղը հնչէ հայրենիք վերադարձի ժամը, ոչ ոք կրնայ յամառիլ շարունակել իր աշխատանքը օտարութեան մէջ, կը բաւէ որ հաւաքական տնտեսութեան վարչութիւնը որոշէ լուծել կազմակերպութիւնը: Սակայն դժուար թէ վերադարձի կանչը լսէ անհատական սեփականութեան տէր գաղթականը, երբ փերեզակի աւանդութիւն է չինել իրեն, խանութ բացեր եւ շուկայ մըտեր: Գ. Ռ. Միութեան ծրագիրը կը մերժէ անհատական սեփականութիւն հիմնել, եւ փերեզակ կը կոչէ բոլոր անոնք որ որբ բառին մէջ կը փնտռեն սեփական դրամագլուխի պակասը: Այս Միութիւնը իր անունով կը քալէ դէպի հաւաքական տնտեսութիւն: Իր այդ ծրագրին արտայայտութիւնն էր, եթէ հինգ տարի առաջ բանաձեւեց գիւղատնտեսական միութեան գաղափարը:

Յաջորդով կը ներկայացնենք անտեսական այս ծրագրին քաղաքական արժէքը:

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ՊԱՊԱՃԱՆ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ ԷՐ
(ԻՐ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ)

Պապաճանի նկարագրի ամէնէն չեշտուած գիծը իր համեստութիւնն էր: Ես խորապէս համոզուած եմ, որ եթէ հրաշքով մը յարութիւն առնէր ու կարդար իր մասին գրուածները, անկեղծօրէն պիտի վրդովուէր եւ զինքը գովաբանող ընկերներու դէմ զայրանար:

Համեստութիւնն անոր մէջ թէ բնածին էր եւ թէ կը բխէր իր համոզումներէն: Ան Հ. Յ. Դաշնակցութեան մէջ աշխատիլը եւ հայ ժողովուրդին ծառայելն այնքան հասկնալի ու բնական կը գտնէր, որ այդ գործունէութեան մասնաւոր արժէք տալն ու զայն ցուցադրելը անհասկնալի էին իր ըմբռնումներուն: Գուցէ այդ էր պատճառը, որ երբեք չէր խօսեր իր անցեալ գործունէութեան մասին, թէեւ կեանքի վերջին շրջանին շատ գիշերներ էինք լուսացուցած միասին:

Համեստ էին նաեւ Պապաճանի ուժերն ու կարողութիւնները ինքը շատ լաւ կը գիտակցէր այդ եւ բնաւ յաւակնութիւն չունէր հավեր առնելու, թէեւ շատ շատերէ աւելի իրաւունք ունէր: Սակայն ինչ որ ունէր, ամբողջովին տուած է կուսակցութեան եւ խոշոր աշխատանք է կատարած ու պատասխանատու գործեր վարած: Եւ իր համեստ ուժերով թերեւս շատ աւելի օգտակար է եղած գործին, քան թէ շարք մը փայլուն անուններ եւ հնչուն ձայներ: Արդէն փորձը ցոյց է տուած, որ ամէն կուսակցութիւն կենսունակ է եւ բեղնաւոր շնորհիւ ճիշդ այդ անանուն ու անտեսանելի, լուռ ու ժրաջան եւ ամբողջովին գաղափարին նուիրուած գործիչներու շարանով: Այդ փաղանգին մէջ Պապաճան առաջիններէն մէկն է եղած:

Պապաճանի այդ յատկութիւններուն պէտք է վերագրել բարոյական այն մեծ կշիռը, զոր ունէր իր շրջապատին եւ ընկերներու մէջ: Իր բարոյական հեղինակութիւնը հիմնուած էր ոչ թէ մտքի ուժի եւ գեղեցիկ գիրքի, այլ գնահատանքի, համակրանքի ու նկարագրի: Բան մը որ շատ աւելի դժուարութեամբ կը ստացուի: Այդպիսի գործիչները իրենց ետեւէն անուն ու պատմութիւն չեն ձգեր: Սակայն անոնք են, որ կուսակցութեան պատմութիւնը կը հիւսեն: Պապաճան եւ իրեն նման հազարաւոր ուրիշները այն խարիխն ու հիմն են, որոնց վրայ կառուցուած է կուսակցական շէնքը: Արդէն որ եւ է շէնքի հիմը դուրսէն չերեւար:

Վերին աստիճանի կիրթ բնաւորութեան տէր, Պապաճան սերած էր մեր ժողովուրդի համեստ խաւերէն եւ հնարաւորութիւն չէր ունեցած բարձրագոյն կրթութեան տիրանալու: Սակայն, առաջին իսկ շփումէն կը զգայիր, որ դիմացդ բարեկիրթ մտաւորական մըն է կեցած,— փափկանկատ եւ ուշադիր դէպի ուրիշները, պարզ ու անկեղծ, դիմացինի կարծիքին ունկնդրող ու յարգող, գրասէր ու գիտութեան երկրպագու: Հիացումով ու հրճուանքով կը հետեւէր գիտութեան նորանոր նուաճումներուն: Սրտանց կ'ուրախանար մարդկութեան յառաջդիմութեան համար եւ ապագայ կեանքը կը դիտէր վարդագոյն ակնոցներով: Կը կարդար հայկական բոլոր թերթերն ու ամսագիրները եւ նոյնիսկ հիւանդանոցին մէջ, մահուան անկողնի մօտ ունէր դէզ մը թերթեր:

Ինծի վիճակեցաւ ըլլալ վկան Պապաճանի կեանքի վերջին ամիսներուն: Գիշեր ցերեկ ապրեցանք նոյն յարկին տակ: Սակայն Պապաճան այն չէր, ինչ որ տեսած էի Ժընեւի մէջ, վեց տարի առաջ: Տարիքը եւ հիւանդութիւնը կատարած էին իրենց աւերները: Ժընեւ մէջ Պապաճան ինծի հետ միասին կ'աշխատէր առաւօտէն մինչեւ իրիկունը ուշ ատեն եւ այն բոլոր գործերը զորս կրնար իր ձեռքով կատարել, երբեք ինծի չէր ձգեր: Իսկ այս անգամ ոչ միայն աշխատելու ուժ չէր մնացած, այլ եւ կը դժուարանար ազատ շարժումներ կատարել: Պէտք էր տեսնել թէ ինչպիսի հոգեկան տառապանք կը պատճառէր այդ ակամայ անգործութիւնը, որպէսզի լիովին ճանչնայիք Պապաճանը: Այն միտքը, թէ ինքը պէտք է ապրի առանց օգտակար ըլլալու կուսակցութեան, կը սարսափեցնէր զինքը: Եթէ չպիտի աշխատի եւ պիտի թերանայ ստանձնած պարտականութեանց մէջ, ապա ի՞նչ իրաւունքով կ'օգտուի այն նուազագոյն օրապահիկէն զոր ապահոված էր կուսակցութիւնը: Այդ հեռանկարը կը տանջէր զինքը, մեծ վիշտ պատճառելով:

Երբ հիւանդանոցէն վերադարձաւ քիչ - շատ կազդուրուած, յաճախ իր սենեակը մնալով, կը տեսնէի որ աշխատանքի մը կապուած է: Ամէն անգամ դիտողութիւն կ'ընէի եւ մինչ ալ կը պատասխանէր թէ աշխատելով ինքզինքը աւելի լաւ կը զգայ: Գիտէի որ ճիշդ չէ բանը եւ ինծի համար պարզ էր թէ կ'ուզէ որ եւ է գործ կատարել ինքզինքը խղճին առջեւ արդարացնելու համար:

Զարմանալի կարգ ու կանոն կը տիրէր իր սենեակին մէջ: Իւրաքանչիւր առարկայ եւ իր, ամէն թերթ ու գիրք իր տեղն ունէր եւ երբ որ եւ է բանի պէտք ունենար, երբեք չէր փնտռեր եւ շատ անգամ առանց նայելու ձեռքը կ'երկարէր եւ սեղանին վրայէն կ'առնէր պէտք եղած առարկան: Նոյն կարգ ու կանոնը նաեւ գործին մէջ: Ինքն այդպէս ըլլալով, խստապահանջ էր նաեւ դէպի ուրիշները: Կուսակցութեան սեփականութիւնը Պապաճանի համար սուրբ էր ու անձեռնմխելի եւ վա՜յ անոր որ միամտօրէն կամ անզգուշաբար կը խախտէր այդ օրէնքը: Այս տեսակէտէն անողոք էր ու անխնայ եւ ընկերներէն շատերը ուղղակի կը վախնային ձեռք տալ որ եւ է իրի կամ խառնել թերթերն ու գրքերը:

Ընկերներէն շատերը արդէն գրած են այն պաշտամունքի մասին, զոր ունէր Պապաճան Քրիստափորի հանդէպ: Իր սենեակին պատերուն եւ սեղանին վրայ կը տեսնէիր Քրիստափորի բազմաթիւ նկարները, որոնց շըջանակներէն շատերը իր ձեռքով էր շինած: Նոյն պաշտամունքը նաեւ Զաւարեանի ու Ռոստոմի հանդէպ: Վերջին օրերը, երբ մեծ մասամբ անկողնին մէջ էր, խնդրեց որ այդ երեքին նկարները փակցնեմ դիմացի պատին, որպէսզի վայրկեան մը չըբաժնուի անոնցմէ: Օր չէր անցներ, որ Պապաճան չխօսէր Քրիստափորի մասին, պատմելով անոր կեանքէն այս կամ այն դէպքը: Իր անձնական կեանքէն շատ բաներ մոռցած էր, սակայն կը յիշէր այն ամէնը, ինչ որ կը վերաբերէր Քրիստափորին: Ամէնէն աննշան դրուագն իսկ անոր համար արժէք էր ու կարեւոր: Կը գուրգուրար Ժընեւէն բերուած ամէն մէկ առարկայի վրայ, այն ենթադրութեամբ թէ Քրիստափորը դպած է, գործածած կամ վրան աշխատած: Ցուցիչ եւ ուսանելի էր Պապաճանի հաւատարմութիւնը դէպի Քրիստափորի յիշատակը: Շատ անգամներ որ եւ է նիւթի շուրջ խօսած ատեն, կ'ըսէր թէ երեւի Քրիստափորը այս ինչ վերաբերմունքը կ'ունենար կամ այսպէս կը մտածէր ...

Հիւանդութենէն տառապած, փիզիքապէս քայքայուած, խախտած ջիղերով ու հոգեպէս ընկճուած, Պապաճան իր ամբողջ էութեամբ բողոք էր դարձած մահուան դէմ: Կը սիրէր կեանքը ու չէր հաշտուեր մահուան գաղափարին հետ: Ի հարկէ, կեանքի հաճոյքներու եւ վայելքներու համար չէր, որ կ'ուզէր ապրիլ: Ճգնաւորի կեանք կ'անցընէր եւ վաղուց դադրած էր ապրիլ անձնական կեանքով: Սակայն, աշխարհն այնքան գեղեցիկ ու հետաքրքրական կը թուէր իրեն, որ չէր ուզեր բաժնուիլ կեանքէն: Ապրիլ ու տեսնել, թէ ինչ նոր բաներ պիտի պատահին, նոր նուաճումներ կատարուին եւ ինչ աստիճանի պիտի կատարելագործուի մարդ էակը: Եւ վերջապէս, չէր ուզեր մեռնիլ առանց տեսնելու իր փայփայած եւ Քրիստափորի աւանդ ձգած գաղափարներու յաղթանակը: Այդպէս ըլլալով հանդերձ, երբ յաճախ ինքնասպանութեան միտքը կ'ունենար կամ կը խնդրէր իրեն այցելող ընկերներէն որ եւ է ձեւով վերջ տան իր կեանքին, կրնաք երեւակայել թէ ինչպիսի՜ մարմնական ու հոգեկան տառապանքներ կը կրէր:

Վախէն աւելի ըմբոստութիւն էր Պապաճանի առնչութիւնը դէպի մահը: Կասկած չկայ, որ յանուն գաղափարի ան մինչ պատրաստ էր զոհաբերելու ոչ թէ մէկ կեանք, այլ աւելին, եթէ ունենար: Սակայն չէր հաշտուեր այն մտքին հետ, թէ մարդ էակը պէտք է մեռնի, երբ տակաւին շարժելու եւ գործելու կարողութիւն ունի: Այս վիճակին մէջ վրայ հասնող մահը բնութեան բռնութիւնը կը համարէր եւ յեղափոխական կեցուածքով կ'ընդվզէր այդ բռնութեան դէմ,— ինչպէս որ պայքարած է ցարական, սուլթանական եւ կարմիր բռնութիւններու դէմ: Եւ Պապաճան պայքարեցաւ մինչեւ վերջին շունչը:

ԱՇՈՏ - ԱՐՄՐՈՒՆԻ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն եւ թղթակիցներէն իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ թանաքով եւ մաքուր:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ՄԵՌԵԼ, ՄՈՌԱԼ

«Հայ - Բժիշկ»ի յունուարի թի 67րդ էջին մէջ կը կարդամ.

— «Մարդիկ հինէն ի վեր կ'աշ տին, որ եւ է ձեւով, պահել սիրելի մեռելներուն դիմագիծը: դեռ լուսանկարը չկար, Եգիպտա ները գաղտնի գիտութեամբ մը րենց գերեզմաններուն մէջ անեղծ պահէին մեռած փարաւոնները, սօր զմռսումի տարբեր եղանա կան, որոնք չունեցան եգիպտա մոմիաներու յաջողութիւնը:

Տօքթ. Վարիօ կը յանձնարարէ ւելի ինքնատիպ եղանակ մը զմռ եւ յաւիտեան անեղծ պահելու հա մեռելները:

Ըստ այդ եղանակին, պէտք է տագեալ ձող մը խոթել մեռելին րանէն, ծակելով աղիքները եւ կո քէն անցնելով մինչեւ գանկը: Յ յուալ մարմնոյն ներսը, եւ ներս տաիտ փէլիքի լուծոյթ մը:

Միւս կողմէ պէտք է մաքրել յին մորթը եւ վրան դժոխաքարի ծոյթ մը քսել: Երբ մորթը արծ մաշկով մը ծածկուի, սիլիֆիւր Քարպոնի մէջ հալած սպիտակ ծինի շոգի տալ մորթին: Այ գիակը լաւ հաղորդիչ կը դառնայ լեկտրականութեան համար: Անկէ տոյ կը բաւէ կալվանական լոգան տալ: Պղինձին հիւլէները այնպէ կը փակին մորթին, որպէսզի հա պատեան մը կը գոյանայ: Կարելի ծաթէ ալ հագցնել, ոսկիէ ալ:

Այս կերպով զմռսուած աղջ արժանի ունէր Տօքթ. Վարիօ, գունարանին մէջ»:

Տօքթ. Վարիօյի մոմիա հէ՜յ է հէ՜յ ...

Ես կը ճանչնամ զմռսողներ մեռած անձնաւորութիւն մը մոմ վերածած են շատ աւելի հրաշալի պով մը:

Այդ զմռսողները մեռելին որ եւ ուղեղը հանած են ու տեղ լեցուցած են առատ արծաթ մէն ամփս մոմիային կուսան կալվանական լոգանք մը եւ պատեան մը կ'ընծայեն անոր մա նոյն: Գոցած են անոր բոլոր ծակ սերը: Ականջները փակուած են գի չլսեն, աչքերը փակուած են պէտք չէ շատ բան չտեսնեն, փակուած է որպէսզի շատ չհոտո տէյեն: Բաց են միայն մեռելին բանը եւ ալ ափը:

Ու մեռելը, այսինքն մոմիան, շարժի, կ'ուտէ, կը խմէ, կը գր նաք, կը պտըտի, կը յօրանջէ նաւանդ հոգեւորական գումարներ դանձէ: Բանաստեղծութիւն ալ կը րէ:

Աջէն ու ձախէն ամէն մարդ խաչքար կը քսէ մոմիային վրայ, մեռեալը աւելի կենդանի կը նայ:

Այս մոմիան այնքան տոկուն անխոցելի որ, կրնաք քար մը գլխուն, նոյնիսկ տարիներով ծել, բան մըն ալ չըլլար: Բայց փշրուի, այս մեռեալը կը մնայ րելի: Կրնաք տակաւին մուրճ, գալ, կացին, սղոց բանեցնել րայ: Փոշի մը չիյնար մեր կարծ ցած մոմիային վրայէն: Աւանդ ցարեկ ու հրաշալի հրէշ էակ դիպուածները տեսած են, ոչ դարու ազգերը:

ԿԵԱՆՔԻ ԼՈՒՍԱՆՑՔԻՆ ՎՐԱՅ

ՀԱՆԳՐՈՒԱՆԷ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆ

Մանաւանդ մայրերը մեզի կը պատուիրէին որ չմօտենանք անոնց, որովհետեւ մեզ կը գողնան կը տանին: Տարօրինակ թափառայած կեանք մը ունէին այդ քուչուորները: Իսկապէս ալ աւազակ էին ու սատանի պոչ:

Ուրիշ վրանաբնակի մը պատմութիւնը, սակայն, յիսուսային, քաղցր երազի մը ի խնդիր, քանդակուած մընաց՝ իր խորքով, հոգիիս մէջ: Մանուկ էինք, երբ հովը, ձմրան երկար ու ցուրտ գիշերներ, դուրսը ձիւնը կը մորակէր, մենք ներսը՝ տաքին, օճառներու մէջ, իրարու մօտ կկզած, հէքեաթի տեղ այդ սիրային հովուերգութիւնը բերնէ բերան կը խլէինք:

Բոցավառ աչքերով ու դանդրահեր թաղաւորազն մը սէր էր կապած չընաղագեղ աղջկան մը, որուն ծնողքը վրանաբնակներ էին: Անոր հանդիպած էր ձորի մը եզերքը, ծառի մը տակ, որուն վերադարձին՝ գետեզերքեան մթնշաղը երկրի վրայ չսպառած - ուած, երբ աղջիկը աղբիւրէն իր կուժը կը լեցնէր: Նստած, խօսած, պատմած էին իրարու եւ սէր կապած: Յաջորդ երեկոները հանդիպումը շարունակուած էր: Որոշած էին փախչիլ:

Աղջկան ծնողքը կը գուշակեն եղելութիւնը: Եւ գիշերանց, վրանը կը կապեն ու կը չուեն հեռաւոր երկիրներ:

Յաջորդ երեկոն եւ միւս երեկոները, երիտասարդը ի զուր կը սպասէ աղջկան վերեւ: Քուչուորին աղջիկը չէր երեւեր կուժը գլխին: Կ'իմանայ որ գաղթեր են արդէն վրանաբնակները: Հոգին կը բոցավառի: Կ'երթայ վրանին հողը համբուրելու, ուր իր դիցուհին կրնար ոտք կոխած ըլլալ: Խոտ էր բուսած տեղը: Կը դպի ամէն մէկ հողակոշտի, խոտի, քարի: Կը նստի օջախին վրայ, կարօտով քարերուն համբոյրներ կուտայ: Ձեռք կ'առնէ, կը գգուէ: Ու օջախին քարին տակէն երկծալ թուղթի կտոր մը կը գտնէ: Կը բանայ, նամակ մըն է.—

«Կը մեկնինք հայրիս երկիրը: Ծընողքս իմացան մեր սէրն ու ուխտը եւ հոս կը փախցնեն զիս: Եթէ կարենաս ու արժանի երիտասարդ քաջութեան, հետեւէ մեզի ու գտիր զիս: Գաղտագողի արցունքի ու անզուսպ յուզմունքներու մէջ կը գրեմ այս թուղթը: Սիրտս ծալած անոր մէջ կը դնեմ որ ուժ տայ քու սրտիդ: Մի՛ յուսահատիր, հետեւէ մեզի:

Վրանաբնակ սիրուհիդ»:

Երիտասարդը ճամբայ կ'ելնայ խելակորոյս: Լեռներ, ձորեր կը կտրէ կ'անցնի: Կը պտըտի, տեղեկութիւն կ'ուզէ ամէն հովիւէ որ կը հանդիպի իր ճամբուն վրայ, թէ արդեօք չե՞ն տեսած իր դիցուհիին քոչը:

Շատո՜նց, շատոնց անցեր էին անոնք այդ տեղուանքէն:

Եւ այսպէս, գիշերը ցերեկին խառնելով երկիրներ կ'անցնի, մինչեւ որ կը հասնի իր մուրազին:

Կ'ըսեմ, ես ալ այսօր վրան եմ գըրած: Բայց, միայնակ: Ու դժգոհ չեմ: Կը հարցնեմ լուսնկային ու աստղերուն.— Անո՞ւշ, անո՞ւշ կը ննջե՞ս հիմա, ուշ այս ատենով, ոսկեզօծ երազներու մէջ մխրճուած:

Ի՞նչ հոգ, թէ կեանք մըն ալ հոս կը յանձնենք օրերուն: Միթէ մեղաւորը մե՞նք ենք որ թափառական եղանք:

Օմար Խայեամ գինեմոլ էր, պարսիկ այդ մեծ բանաստեղծն ու իմաստասէրը, մաթեմաթիկոսն ու աստղագէտն մեծ մարդը: Մինչ՝ Մահմէտ արգիլած էր գինի խմել: Օր մը, իր գինիին շիշը ինկաւ կոտրեցաւ: Խայեամ, բարկացած, պոռաց Աստուծոյ երեսին.—

«Գիտէ՞ր, ո՛վ Աստուած, ծնանելէս առաջ, որ գինեմոլ մը պիտի ըլլայի: Այսուհանդերձ, ստեղծեցիր զիս: Ու հիմա կը պատժես գինի խմելուս համար.—

Եթէ չարը չարով պատժես,
Եւ վատին ալ վատ պատիժ տաս,
Ի՞նչ է իմ եւ քու մէջ
Տարբերութիւնն, Աստուած իմ:

Վեր ի վերոյ, այս խօսքերով արտայայտել կուտայ ըմբոստ Խայեամի պոռթկումը, Աբուլալա Մահարիի հեղինակը, Ա. Իսահակեան, իր վերջաբանին մէջ:

Եթէ մենք գինեմոլ եղանք, այդ մեր գինեմոլութիւնը համաշխարհային է եւ բնական օրէնք: Զարչարուեցանք բնական օրէնքի մը, արդարութեան եւ ազատութեան համար: Այսօր սակայն անոր թռչունի նման օր մը մէկ ծառի, օր մը միւս ծառի վրայ կը թառինք, երանելի ու երազուած հողին կարօտը սրտերնուս, ուր պիտի մաղթէինք մեր ամրակուռ բոյնը չինել: Ու պիտի շինենք:

Յաճախ մեր երկրի «Հայլանդի» տաղաւարներու կեանքը կը պատկերանայ աչքիս ու խորքին կը փոխադրուիմ՝ իր ամէն մէկ ձայնին ու քարերը ծանօթ մեր հայրենիքը (Թուրքերու մօտ եղած ատենս աւելի մեր դաշտերն ու լեռները ճանչցայ քան թէ գիւղերը.— Հինգ երկար տարիներ հայրենի բնութեան կրծքին վրայ հոսակ նետեցի՝ եւ իմ մէջ ամփոփուած, լուռ, երկչոտ ու մարմինս փուշ - փուշ ընող մղձաւանջային վախով մը համակուած հոգիս):

Այդ տաղաւարներուն պետը յաճախ մեծ մայրիկն էր, իրեն օգնական ունենալով տան գեղանի աղջիկը: Ձեռագործուած կ'ըլլային լեռներու կողերուն, քովի ձորէն ու պաղ ու յորդահոս ակ մը խոխոջելով կը ժայթքէր ժայռի մը կողքէն: Ոսկեբուռնակ մօտակայ դաշտը կը բացուէր: Կէսօրէն առաջ ոչխարներու հօտը անսպառ հարստութեան ու բարութեան մը պէս տաղաւարները կ'իջնէր: Կը պատրաստէին կարագ, պանիր: Մշակներն ու վար ընողները կը յափրանային այդ արտադրութիւններէն: Թէ այն երկչոտ հօտաղը որ պիտի մարմնակէր դաշտ տաղաւարներու բով լի կաթը ըմպելու: Կ'այ գայն:

Բնականաբար, այսօրուան բանս հեռու է այդ քաղցրութի րէն ու հայրենի բնութենէն: իմ սեփականութիւնս ալ չէ, անհատական եմ աշխատանք Վարձկան մըն եմ: Կրնա՞մ օտար հող ինծի հայրենիք գտնել ըն՞ք:

Ցերեկները արեւը իր ոսկի ներով կը ծակծկէ վրանիս տանիքը, որ կ'այրի: Գիշերները անկային կաթնանման հոսումները թարմացնեն իմ խանձած երակները: Եւ այգը չբացուած, մարգարտաշ ցօղի հատիկներ պտուկ առ կը բուսնին իր վրայ, ինչպէս ժամքի թարմ խոտերու եւ ծաղիկ ներու աչուկներուն վրայ, որ կը սին, կը մաքրին այդ պահուն: Մինչ խակի ձայնով սիրուն թռչուն թառած վրանիս քիւին, արշալ կ'աւետէ քունիս մէջէն, իր գեղգեղանքով:

ՅՈՎՀ. ՄԱՀՏԵՍԵԱՆ

Քոնկօ (8)

Ու միամիտ « Հայ - Բայծ »ը կը կարծէ թէ հրաշապատում մը կը պատմէ մեզի, խեղճ Տօքթ. Վարբոյի զմռսումը նկարագրելով։

— Էզի հէ՜չ, սիրելի Նարդունի, էզի հէ՜չ ···

Ահաւասիկ քեզի կը ներկայացնեմ կենդանի մեռել մը որ թէեւ կատարեալ մարդ մը չէ, սակայն իր ունեցած յատկութիւններն ալ բաւական են որպէսզի հիմնանք իր եւ զինքը զմռսողներուն վրայ։

Մոմիա մը որ հաստատութիւն մը կը վարէ, փոխանակ ընդունարանին մէջ տնկուած մնալու ····

Մոմիա մը որ ձող կամ կոթ չունի իր մէջ, այլ ձողեր ու կոթեր կ'անցընէ ուրիշներու եւ ամբողջ ազգի մը մէջ...

Մոմիա մը որ զգացում կոչուած սկարութենէն յաւիտեան փրկուած է ···

Մոմիա մը որ բազմակողմանի յատկութիւններ ունի ու կը խաբէ, կը ստէ, կը չորթէ, կը կեղծէ, կը շողոքորթէ, կը քծնի, կը սողայ···

Մոմիա մը որ ոչ խիղճ ունի, ոչ ամօթ, որուն եթէ երեսը թքնես, անձրեւ կը կարծէ ու արեւի կը սպասէ։

Հիմակ՝ պիտի հարցնես, սիրելի Նարդունի, թէ ո՞վքեր են այդ զմռսողները եւ ո՞վ է զմռսուածը։

Վստահ եմ որ հասկցար ···

Սակայն թիւրիմացութեան տեղի չտալու համար՝ բսեմ, բացէ ի բաց։

Զմռսողները Բարեգործականի հին ու նոր անդամներն են, իսկ զմռսուածը, մոմիան՝ կը կոչուի Վահան Մալէզեան։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԿԸ ՍԻՐԵՄ ՔԵԶ ՀԱՅԵՐԷՆ...

Կը սիրե՛մ քեզ հայերէն լեզու, չքնա՛ղ ու սիրուն։
Քեզ սիրեցի կաթնուխէն, բերել բարբառ մայրենի ·
Երբ զգացի, որ շառե՛րը(?) կը հալածեն քեզ գաղտնի,
Ե՛ս աւելի փարեցա՛յ հարազատութեանս որդ բնդում(?)։

Կը սիրե՛մ քեզ, երկնառա՛ք, ո՛վ նախնիքեան իմ լեզու,
Զանի՛(?) կրքիս ու առնմամ իմ գուրգուրանքս հասուն,
Պաշտամունքիս տաճարեան եզա՛ր, ու ե՛ս յաւէտ դո՛ւն,
Միակ տաճարը, որուն կ'երկրպագեմ ես հիմա։

Դուն՝ հրաշքն ես մեծափա՛ռ, պատմութիւն մը հանճարե՛ղ ·
Դուն՝ Մեսրոպեան սո՛ւրբ ժառանգ, մի՛շտ փրկեցիր ու վսեմ,
Մինչեւ քամուխլոս(?) խոյա՛ռ, ես պիտի փառքդ երգեմ։

Հայակալ ես, ու քնքո՛յշ, ազնուական հա՛յ լեզու ·
Ա՛յն չքնաղն, քեզմէ դուրս, ես չեմ ճանչցած տակաւին ·
Կը սիրե՛մ քեզ ու կ'երգեմ, ո՛վ իմ լեզու բաճկապին(?)։

Մ · ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Երգեր

Զմեռուայ սպառումի նուաղանդիստէն մեկնեցինք,
Գարնան առագաստով յուռայ գետերի վրայ գացինք երկար.
Երբ հասաւ ամառուայ տօթը,
Ի՛մոց ցամաք մեր սպառումի պտուղը քաղելու համար։
Հունձ արինք, խուրձ կապեցինք, կալ արինք,
Ինչպէս ամառուայ բամպակէ ամպը՝ ցորենն դէզն օրհնեալ էր.
Եղաւ իրիկուն ··
Եզներն արձակեցինք,
Ու հարսս արձակեց նաեւ սեւ վարսերն իր,
Ու գիշեր եղաւ ···
Երկինքն սկսեց հազար աչքերով մեզ դիտել.
Դէզի վրայ անկողինն էր մեր, ինչպէս Արարատի վրայ տապանը։
Մարդկութիւնը համայն խեղդուել էր անատութեան մէջ,
Անատութեան մէջ միայն Աստուած էր պակաս.
Լուսնկայի մէջ եզներն էին որոճում
Մեր երազանքին՝ ունայնութիւնն էր պակաս։
Քնած արեւի մարմնէն քրտինք էր մաղւում մեր վրայ,
Որ՝ յիմար լուսինն ի զուր էր ճգնում չորացնել,
Թրթռել էր հարսիս մարմինը սպունգի պէս,
Թեւերիս մէջ, կարծես, գիշերայ պահուն մի նոր աշխարհ էր ծնւում ·
Քնած արեւի մարմնէն խունկ էր բուրում,
Մեր հեթանոս յղացումին՝ մոգեր էին պակաս։
Ու մենք վերադարձանք տուն հոգնած թեթեւ,
Ժամբան, այս անգամ, հարսիս մազին չափ հազիւ էր երկար։
Առջեւէն քայլում էին զոյգ եզները սեւ,
Իսկ մարդկութիւնը նրանց ետեւէն յամրաքայլ։
Տուն էինք բերում.
Ես՝
Շալակած պտաճառ իմաստութեան,
Հարսս՝
Որովայնին մէջ արդիւնքը իմաստութեան,
Եզներն՝
Աչքերին մէջ՝ խաղաղութիւնն իմաստութեան։

ՏՈՔԹ. Ց. ԿԻԼԻԿԵՑԻ

Հ. Ց. Դ.
ՎԵԹԵՐԱՆՆԵՐՈՒ ՖՈՆՏ

Ընկ. Աղասպալ Գարսամեան (իր աղջկան մկրտութեան առթիւ)	30
Մարսէյլ Գառ. Միութենէն	50
Տիկ. Մարօ Ցախօրեան	50
Ե. Տ. Մ. Գերլին	15
Գումար՝	145

ՍԱՆ ՓԱՒԼՕ, 10 յունուար. — Խոնարհելով սիրելի Պապազեանի թարմ հողակոյտի առջեւ, փոխան ծաղկեպսակի, «Յառաջ»ի միջոցաւ ուղարկում եմ 50 ֆր. եւ խնդրում եմ յանձնել Հ. Ց. Դ. Վեթերաններին ֆոնտին։ Այդ լաւ մարդու յիշատակը անմահ կը մնայ բոլոր նրան ճանաչողների սրտի մէջ։

Մարօ Ցախօրեան

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՏՐԼԱՔՐՈՒԱ ԵՒ ԿԻՆԵՐԸ

Ցաւ դողներու եւ բազմաթիւն զգացումներու նկարիչը, Տրլաքրուա, կը սիրէ՞ր կիները, — իր օրագրին ու նամակներուն մէջ կը պակսէր վկայութիւնը։ Իր նամակները, որ հրատարակուած էին Ժ. Ժուբէնի խնամքով, կը հաշուէին 1400 հատ։ Նոր հրատարակութեամբ մը, որ կը կատարէ Անդրէ Ժուպէն, նամակներուն թիւը կը հասնի 1500ի։ Ժուպէնի հաւաքած նամակներուն մէջ է, որ տարտամ ակնարկներ կ'ըլլան կիներու մասին։ Ըստ Մէյրիմէի վկայութեան, Տրլաքրուա սիրոյ մէջ մարմնական կիրքերու գոհացումէն դուրս ուրիշ բան չէր գտներ, ճիշդ ինչպէս Պիւֆոն։ Ու սակայն Տրլաքրուա անտարբեր չէ կրցած մնալ կնոջ այն կախարդական եւ տառապանքներէն հմայքին, որ կը գինովցնէ արուեստագէտները, կը բոցավառէ անոնց երեւակայութիւնը եւ ստեղծագործութեան կը մղէ զանոնք։ Արդարեւ Տրլաքրուա եւս ունեցած է իր կին - ներշնչարանը, — Տիկ. տը Ֆորժէ, որուն հետ իր յարաբերութիւնները կը տեւեն 20 տարի։ Իր հովուերգական քաղցր օրերէն վկայութիւն մըն է պահպանուած այն նամակը, զոր կը գրէր գիւղէն. — «Հօս, գիւղին մէջ, հոգիս կ'անուշնա՜յ, տարտամ ու վեհերոտ անձկեր, որ խուլ կը մնային Փարիզի աղմուկին մէջ, այստեղ մենութեան մէջ կը զօրանան, կը սաստկանան»։

Շատեր, որ Տրլաքրուայի որբութիւնը (որբ մնացած էր մանուկ հասակին մէջ եւ յանձնուած քրոջը խնամքին, որ չէր սիրեր զայն) պատճառ մը կը համարին իր ռոմանթիկ արուեստին կազմութեան, կը զարմանան սակայն որ նկարիչը, զգացական կեանքի մէջ, բոլորովին կը տարբերի ռոմանթիկ արուեստագէտներէն, որովհետեւ դիւրին սիրահարութիւններու պատմութիւններ չունի, ոչ ալ, օրինակ, Միւսէի ինքնամոռաց նուիրումը Ժորժ Սանի։ Ճիշդ է որ այս կնոջ հետ բարեկամ եղած է նաեւ Տրլաքրուա, — սակայն կ'ապրին այն զրոյցները թէ Ժորժ Սան սիրուհին է եղած Տրլաքրուայի։ Ժուպէն լուռ վկայութիւն մը կուտայ այդ մասին, — երբ Ժորժ Սան, Վենետիկի մէջ խզելով իր սիրոյ կապը Միւսէի հետ, վերադարձաւ Փարիզ, Տրլաքրուա շատ մօտ կը թուէր անոր։ Սակայն մէկ կողմէ Շոփէն, միւս կողմէ Տիկ. տը Ֆորժէ, թոյլ չտուին անշուշտ որ Տրլաքրուա բոլորովին յանձնուէր Ֆրանսացի անխուսափ գրագիտուհիին թեւերուն։ Կամ գէթ շատ կարճ տեւեց անոնց յարաբերութիւնը, ժամանակ մը վերջ Շոփէն ու գրագիտուհին պիտի մեկնէին Փարիզէն։

Պարզամտութիւնը արուեստի մէջ

Պատերազմէն առաջ, արուեստի ընդդիմադիրները սովորութիւն ունէին «անկեղծութիւն» ու «պարզամտութիւն» փնտռել ստեղծագործութեանց մէջ իբրեւ ցալքը տաղանդի։

Նկարչական արուեստի մէջ անկեղծութեան կամ պարզամտութեան պաշտամունքը կը սկսի Ցիոթթոյէն(?), եթէ ոչ Էնկրէն։ Սակայն գրականութեան մէջ, այդ պաշտամունքը կը սկսի Աստուածաշունչէն։

Արուեստի այդ վարդապետութիւնը, իրականին մէջ, հրաւէր մըն է նախնականութ., անմշակ եւ բնազդային ստեղծագործութեան։ Այս պատճառով պարզամիտ արուեստի վարդապետութիւնը կը կոչուի նաեւ բնազդայնութիւն (instinctivisme)։

Այսօր բնազդայնութիւնը չի վայելեր գերագնահատութիւնը, որ ունեցաւ ժամանակ մը այդ դպրոցի հետեւորդներուն։ Արդի արուեստը կը քալէ դէպի խորացում, դէպի մտածման բաւերները։

Եթէ հետզհետէ կ'անհետանայ պարզութիւնը(?), որ գլխաւոր յատկանիշն էր պարզամիտ արուեստին, մթութիւնը սակայն տարօրինակ խորհրդաւորութիւն մը կը ստեղծէ, խօսքը ծանրութիւն մը կը ստանայ մտածման բեռով, յորդում մը կը նշմարուի անսպառ յուզումներու։

Այս եղանակով արուեստը կը գտնայ ժամանակին հետ հաշուող, պատմութեան հետ ուղեկից, այլ մանաւանդ խոյանք մը անբրպենին մէջ։

Իրանեան ժողովրդային առածներ

1. Հայրը ուր քար դնէ, որդին այնտեղ գլուխ կը դնէ։
2. Ի՞նչ ընեմ ոսկի տաշտը, երբ մէջը արիւն պիտի փսխեմ։
3. Թշնամին կայ մեռ(?) կ'ուտէ, Թշնամին կայ մեռը(?) կ'ուտէ։
4. Այծը իր վիճակը կ'ողբայ, մըսագործը՝ ճարպ կը փնտռէ։
5. Եթէ գիտելով կարելի ըլլար սորվիլ, շունը մսագործ կը դառնար։
6. Կացինը ոսկէ ալ ըլլայ, կ'երթայ դաշի տակ կ'իյնայ։
7. Հիւրը տունին մէջ չեն ընդունիր, նետն ու աղեղը սիւնէն կը կախէ։
8. Լիւլէյին եւ աֆտաֆայի արժէքը յայտնի կ'ըլլայ գրաւի դրուելէ վերջ։
9. Կարագ ուտողն ալ գարուն կը տեսնէ, կանաչ ուտողն ալ։
10. Մի թափեր ուրիշի ջուրը, կը թափեն քու ջուրը։
11. Աղքատն իր ճրագը կը վառէ, հարուստի հաշիւը կը տեսնէ։

Աննիբալ

Այսօր ուսումնասիրութիւն մը Աննիբալի մասին, հեղինակը Գէյսըր։ Ֆրանսերէնի թարգմանուեցաւ քիչ վերջերս։

Հետաքրքրական է կարդալ կեանքը Կարթագենի այս հանճարեղ զօրավարին, որ պահ մը սարսափի մատնեց խրոխտ Հռոմը։ Յաղթահարելով ներկայացնել նաեւ Մեծն Աղեքսանդրը, որուն մասին եւս վերջերս լոյս տեսան կարեւոր գործեր, այսօր հետաքրքրեցինք Աննիբալի, մինչ Գէյսըրի գործին միջեն։

Գէյսըր կ'աշխատի պատմական եւ քաղաքագիտական իմաստ մը տալ Աննիբալի պատերազմին, ընդունելով որ «պատերազմը տնտեսական գործունէութեան արտայայտութիւն է»։ Այս տեսակէտէն մեկնելով, Գէյսըր կը կարծէ թէ որքան դիւրանայ աշխարհի հարստութեանց փոխանակութիւնը, այնքան կը նուազին պատերազմի պատճառները։ Գէյսըրի տեսակէտը իր առաջին մասին մէջ ճիշդ է այնքան, որքան սխալ է երկրորդ մասին մէջ։ Այնուհանդերձ պէտք է հաստատել իրեն հետ թէ Աննիբալ կ'ուզէ խառնակէր տնտեսական միութիւն մը ստեղծել, Միջերկրականի աւազանին շուրջ, սեմական ժողովուրդներուն միջեւ, որոնք կորսնցուցած էին իրենց տնտեսական կեանքի զարգացման կարելիութիւնները։ Փիւնիկեցիք իր արիւնը պիտի ուրացուէր իրեն, եթէ գրուէր թէ Աննիբալ պատերազմի հելաւ Հռոմի դէմ, արժեցնելու համար երդումը, զոր կատարեց, դեռ մանուկ, իր հօրը առջեւ, Կարթագենի մեծ մեհեանին մէջ։

Ճիշդ է թէ իր տարիքը կը վկայէր փառասիրութեան համար, — 23 տարեկան էր՝ երբ անցաւ Միջերկրականը եւ անցաւ Հռոմի հիւսիսը։ Սակայն իր մեծ իմացականութիւնը չէր կրնար անտեսել մնալ տնտեսական եւ քաղաքական այն պահանջներուն, որոնց իրագործման համար պիտի փորձէր իր ռազմագիտական կարողութիւնը։

Ալպեաններու անցքով, զոր հրաշք մը կը համարէին Հռոմայեցիները, Աննիբալ կորսնցուց իր փիղերը եւ կարեւոր մաս մը իր բանակէն։ Այնուհանդերձ չարունակեց յառաջխաղալ, քանիցս ջախջախեց հռոմէական բանակը։ Երբ, Օֆիտոսի առջեւ (այժմ Քան), ճակատեցաւ Հռոմայեցիներուն, որոնք թիւով գերազանց էին իրմէ, պահ մը սասանեցան իր զօրավարները։

Աննիբալ անվրդով կը կատակէր պատասխանելով իր առաջնակարգ Զօր.ին՝ Գիկսոնի, որ զարմանք կը յայտնէր, տեսնելով Հռոմայեցիներուն բազմութիւնը.— «Աւելի զարմանալին կայ, որուն մասին չես մտածած, անոնց մէջ չկայ մէկը, որ Գիկսոն կոչուի»։

Ճակատամարտը տեղի կ'ունենայ եւ Հռոմայեցիները կը ջարդուին անխնայ։

Բոլոր այս յաղթանակներէն վերջ Աննիբալ չաճապարեց հետապնդել թշնամին եւ քալել Հռոմի վրայ։ Պատմաբանները կը զարմանան, բայց Գէյսըր կ'արդարացնէ Աննիբալը։ Ծովին վրայ կը տիրապետեն Հռոմայեցիներ, Մակեդոնիոյ թագաւորը չկրցաւ սպասուած օժանդակութիւնը ցոյց տալ, Հռոմ լաւ ամրացուած էր, իր զինուորները բաւական չէին պաշարում մը փորձելու, մանաւանդ որ պատմութեան այդ շրջանին ռազմագիտութիւնը կը նախընտրէր ճակատամարտը քան պաշարումը, եւ վերջապէս Կարթագենի տէր էր քաղաքական անտարբերով, — Աննիբալի հանճարը բացառիկ երեւոյթ էր այնտեղ եւ մենաւոր ծաղիկի մը պատուութիւնը կը թողուր։ Ահա թէ ինչու Աննիբալ լռեցաւ, Հռոմ պատմեց սարսափէն, որուն յիշատակով՝ մայրերը կը լռեցնէին իրենց զաւակները։ Աննիբալ գնաց Հայաստան, անձնապահ եղաւ՝ բսելով.— «Ազատենք Հռոմը իր սարսափէն»։ Մինչ ապրին մոխիր կը դառնար Կարթագէնը, — հաշակաւոր այս քաղաքին կործանումը հայրենասիրական զոհաբերութեան ի՞նչ աղանդեր դաս մըն է այսօր, երբ կ'ոգեկոչենք բնակչութեան անձնուէր կռիւը, կրակի տրուած քաղաքին բոցերուն մէջէն, մինչեւ յետին Կարթագենացիին անշնչանալը հրդեհին մէջ։

ՆԱՒԱՆՉ

Այլահը արեւն առեղծեց ամէնուն համար։ Բայց, ես կ'ուզեմ որ, ո՛վ իմ չիկահեր Զիւլէյքա, միայն ինծի համար շողառքայլի արեւը քու սիրոյդ, արեւը քու գեղեցկութեանդ։

Վա՜յ անոր որ իր աչքերովը պիտի յանդգնի դիտել քու հրապոյրներդ։ Դաշոյնս մխելով անոր երկու աչքերէն ներս, խիղճն պիտի արգիլէ իր զգացանքները։

Վա՜յ անոր, որ իր շրթներով քեզի կը մրմնջէ միայն սիրոյ բառ մը։ Իմ դաշոյնս խեղճն անոր լեզուն արմատէն պիտի կտրէ՝ այդ բառին արժանանալը լռեցնէն առաջ։

Վա՜յ անոր, որ իր ձեռքով նոյն իսկ քու հանդերձանքիդ պիտի հպի։ Իմ դաշոյնս պիտի սանէ անոր սրտին աւերը դէպ մաքրելու համար անոր հպանքէն։

Խոյսափ ձոյին(?)

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՐԳ

Պարսատիկիս բոլոր քարերը, ինչպէս նաեւ բոլոր փամփուշտները հրացանիս՝ անսխալ կը հասնին իրենց նպատակին, որքան ալ փոքր կամ հեռու եղած ըլլայ ան։

Բայց, քարերէն աւելի սրտոտ ու փամփուշտներէս աւելի հաւատարիմ են այն նետերը, զորս կը նետէ քու մեծ աչքերուդ մահացուցիչ աղեղը։

Երբեք չեն տառապիր անոնք որոնց կը հանդիպին պարսատիկին քարերը հրացանիս փամփուշտները, — կը բաւէ որ ուղիղ զարնուած ըլլան, ու անմիջապէս կեանքէն կ'անցնին մահուան։

Իսկ քու մեծ աչքերուդ նետը կը ծակէ ու մահացու կերպով կը վիրաւորէ, հազա՜ր հեղ, իմ սիրտս, — բայց եւ այնպէս մահ չի պատճառեր անոր։

Պատերազմներու ընթացքին, ո՜վ իմ սիրտս որ աղամանդի ես վերածուած, ջանացի մոռնալ քու հմայքոտութիւնդ ու սէրդ, զոր այլ եւս չեն ուզեր ինծ տալ։

Բայց, մահը խոյս կուտայ իմ շուքէս, եւ ամէն մէկ նոր յաղթանակ զիս կը մղէ տառապելու հազար մահերով, որոնք աւելի դժուարատար են, քան իրական մահը։

Որովհետեւ ամէն մէկ կռուի մէջ, եաթաղաններու փայլը ինծ կը յիշեցնէ սրտիս գիծերին մէջ քու մեծ ու սեւ աչքերուդ կայծակները։

Արիւնը, որ կը հոսի ամէն կողմէ, ինծ կը յիշեցնէ նռնենի ծաղիկները, որոնց արեան նման կը ծաղկին քու շրթներուդ։

Ու մարմինները ինկածներուն, որոնք կը հանգչին մահուան դալարագեղներու մէջ, յիշողութեանս մէջ կը վերածնցնեն քու թեւերուդ գրկումը։

Ու աւելի կայծակնային՝ քան վրինջը վիրաւոր նժոյգներուն, որոնք խոլականօրէն կը փախին, աւելի կայծակնային քան սուրերու շաչիւնը, աւելի կայծակնային քան հնդիւնը մահամերձներուն — քու անունդ սրտիս մէջ կը հնչէ չանթի հարուածի նման, կը խլացնէ ամէն ինչ, ու աւա՜ղ, թոյլ չի տար որ հրճուիմ, հրճուի՛մ, իմ յաղթանակներով։

Թարգմ· ՍՈՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ՊԱՊԱԶԵԱՅԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ՍԱՆ ՓԱՒԼՕ (Պրազիլիա). — Ու երեկ մեր սիրելի Պապազեանն էլ կորցրինք ...

Նրան ճանաչող ամէն մէկը թանկագին վերյիշումներ ունի նրա մասին։ Ես էլ յիշեցի Դատական Ատեանը Թաւրիզում եւ նրա կատարած դերը։

Ընկ. Ց. Տէր Դաւթեանի հետ Պապազեան էլ անդամ էր Դատական Գերագոյն Ատեանի՝ այդ անաչառ ու բծախնդիր, հաւատացող ու բարի մարդը։ Ոմանք կարող էին կարծել, թէ ի՞նչ դատ կարող է անել այս դիւրահաւան եւ արիւն ծծող լուի վրայ ոտք կոխելը մեղք համարող անձը։ Այդպիսիները չարաչար կը սխալէին։ Բաւական էր դատի նստել, որ նա բոլորովին կերպարանափոխուէր։ Անճանաչելի էր դառնում եւ Բժիշկը։ Այդ երկուքը առանց քաշուելու, առանց որ եւ է մէկից ազդուելու, առանց նկատի առնելու թէ դատուողը իրենց մօտիկ մէկն է, միայն իրենց խղճին ապաւինած վճիռներ էին արձակում։

Նշանաւոր էր այդ երկու դատաւորների վիճաբանութիւնը, երբ նստում էին ժողովի եւ սկսում քննել որ եւ է գործ։ Ամենամանրակրկիտ քննութիւն էին կատարում, մտնում էին բոլոր մանրամասնութիւնների մէջ եւ երբեմն բուռն վէճի էին բռնւում։ Ես որ իբրեւ քարտուղար պարտաւոր էի ներկայ գտնուել նիստերին, այդպիսի դէպքերում յաճախ չէի կարողանում զսպել ծիծաղս, թէ ինչպէս երկուսն էլ բուռն կերպով աշխատում էին իրար համոզել, եւ դուրս գալով կողքի սենեակը՝ այնտեղից էի հետեւում գործին։ Վերջը ի հարկէ, միշտ էլ համաձայնութեան էին գալիս, եւ նրանց տուած վճիռը լինում էր արդարութեան վճիռ։

Բացառիկ ազնուութեան, բարձր հոգու տէր մարդ էր Պապազեանը։ Երանի թէ կարելի լինէր մանրամասնօրէն ներկայացնել նրա նկարագիրը, նրա կեանքի եւ գործունէութեան հետ կապուած յիշողութիւնները։ Այդ մեզ բոլորիս, մանաւանդ երիտասարդ սերունդի համար, կը լինէր շատ աւելի օգտակար, քան ոմանց մի տարուայ ճառախօսութիւններն ու դատախօսութիւնները։ Որովհետեւ խօսքը առանց գործի դատարկ հնչիւն է. գործն է ամէնից կարեւորը։

Այո՛, սիրելի Պապազեան այլ եւս չկայ։ Նրա հոգին թող ապրէ մեր մէջ։

ՍԱՔՕ ՑԱԿՈԲԵԱՆ

Հաւատարիմ Պահակը

··· Մինակ չէր Պապազեան։ Կ'ապրէր հայ ժողովուրդին վերջին 45 տարիներու ազատութեան անձին եւ հերոսական պայքարներուն կենդանի պատմութեան հետ եւ անոնցմէ անբաժան։ Մօտէն ճանչցած էր այդ պատմութիւնը կերտողները, բոլորը, եւ յաջորդաբար մեծագոյն մասին հետ ապրեր էր գաղտ օրեր, բանտի ու աքսորի մէջ։ Ապրեր էր նոյնպէս ազգի մը մեծագոյն օրը, երբ հինգ հարիւր տարուան ստրկութենէ յետոյ՝ տեսեր էր ազատագրումը հայ ժողովուրդին, անկախութիւնը Հայաստանի, իր դրօշովն ու պետական ճանաչումովը, եւ ինքն ալ եղեր էր խորհրդարանի անդամ։

Ցետոյ տարագիր՝ հազարաւորներու հետ։ Հայրենիքի տեսութեան ծարաւը մնաց սրտին մէջ, ինչպէս իրեն նման շատ շատերուն։

Բայց ան երբեք մինակ չէր։

Նուիրական յիշատակներով միշտ լուսաւոր աշխարհի մը մէջ կը շնչէր ու կը գործէր ան։

Իր աչքի լոյսէն աւելի կը պահէր կը պահպանէր իրեն յանձնուած աւանդները, խղճմտօրէն գուրգուրալով ժամանակի աւերիչ ուժին ենթարկուած եւ փոշիացող թուղթերու նոյն իսկ ամենափոքրամասնիկին վրայ, որպէս թէ կենդանի էակներ ըլլային անոնք, նախորդները բոլոր անոնց՝ որոնք ինկեր էին գիտակցաբար, սուրբ պարտականութեան ճամբուն վրայ։ Անոնք բոլորն ալ կենդանի էին իրեն համար, եւ ինքը կ'ապրէր անձնազոհութիւնը եւ նուիրումը խորհրդանշող այդ սրբավայրին մէջ, ներշնչուելով անոնց հոգիներէն եւ գլուխը միշտ բարձր։

Սիրելի Պապազեա, իբրեւ հաւատարիմ պահակ, դուն ցոյց տուիր նուիրականութիւնն այդ մասունքներուն, եւ կրկին տեսար ու ապրեցար այն վրէժ խանդավառութիւններն ու ապրումները որոնցմով ամբողջ սերունդներ կերտուեցան, մեծ գաղափարով առաջնորդուած սերունդներ, եւ հսկաներ ծնան հայ ժողովուրդի ծոցին մէջ, խօսքի, գրչի թէ կենդանի խօսքի հսկաներ։

Օտարութեան այս յարաճուն զառանցութիւններու եւ փոթորիկներուն մէջ, վերածնող գեղեցիկ արշալոյս մը եղան այդ միշտ կենդանի եւ լուսաւոր պատմութեան անմահ էջերը, միշտ կախարդական եւ երիտասարդացնող։ Երբեք չպիտի մոռնամ մեծ ու գեղեցիկ խոհալը մը այդ բիւրեղացած հոգեկան ապրումները այս սեւ եւ օտար երկինքին տակ, այս անհիւրընկալ կեդրոններուն մէջ։ Եւ յաւէտ երախտապարտ եմ քեզի, Պապազեա՛։

×

Սեւ սուգը կը կծկէ հոգիները այն անհուն մտածումով թէ քանի կ'երկարին տարագրութեան տարիները, այնչափ կը շատնայ թիւը այս սարքին եւ անհիւրընկալ հողին յանձնուածներուն։

Մահը ամէն տեղ ալ դառն է, բայց մեզի համար ոչ մէկ տեղ այնպէս ցնցող եւ անգութ՝ ինչպէս այս կեդրոններուն մէջ։

Իր հարազատ հողէն ու ջուրէն կտրուած ծաղիկներու նման կը հիւծին եւ անդարձ կ'երթան բազմաթիւ կեանքեր։

Բայց մէկ բան կը մնայ անխոցելի եւ կենդանի,—վառ յիշատակը բոլոր անոնց որոնք խօսք մը ունեցան, մեծ խօսք մը հայ ժողովուրդի ազատագրական պայքարի։

Այդ խօսքը միշտ վառ է ընկերներուդ հոգւոյն մէջ եւ պատրաստ են անոր համար զոհաբերելու ամէն ինչ, մինչեւ որ Հայը ապրի իր ազատ եւ անկախ հայրենիքին մէջ։

Եւ դուն, Պապազեա, ինչպէս եւ շատ շատերը քեզ նման որոնք միշտ վառ պահեցին կրակն այդ մեծ բագինին՝ կը մնաք ու պիտի մնաք միշտ կենդանի իսկական հայ ժողովուրդի սրտին մէջ։

Եւ հայ ժողովուրդը չպիտի մոռնայ օր մը, մեծ օր մը, մայր հողի ծոցը, փոխադրել աճիւնները իր հարազատ զաւակներուն եւ բսել.— Հանգի՛ստ ոսկորներուդ։

ԱՆԱՀԻՏ

ԾԻԾԱՂ

ՏԻՐԸ.— Ինչո՞ւ աղբը հոս ես ձգեր, պարտէզը փոս մը փորէիր ու մէջը լեցնէիր։

ԾԱՌԱՆ.— Եղած հո՞ղը··· ա՛ն ուր տանիմ։

— Ապուշ, այդչափ մըն ալ խելք չունի՞ս, քիչ մը խորունկ փորէ, աղբն ու հողը մէջը լեցուր։

րով ։ Ցուցարկաւորութիւնը պիտի կատարուի այսօր, կիրակի ։

*** Զօր. Քոնտիլիսի մահով, Յունաստան կը կորսնցնէ ուժեղ դէմք մը, որ վճռական դեր կատարած է թէ զինուորական եւ թէ քաղաքական ասպարէզին մէջ։ Ինքն էր որ վերահաստատեց միապետութիւնը, յանդուգն ապստամբութեամբ մը եւ հիմնովին խախտելով սահմանադրութիւնը ։ Գործակիցն էր արքայական Ցալտարիսի դահլիճին, բայց ատեն եղաւ որ գայն ալ քշեց ասպարէզէն, գործելով իբրեւ միահեծան դիկտատոր եւ խնամակալ ։ Դարձեալ ինքն էր եղած հանրապետութեան ամէնէն գործօն հիմնադիրներէն մէկը ։ Միչտ կուսակից՝ միահեծան իշխանութեան, իր վերահաստատած թագաւորէն ալ դժգոհ մնաց, երբ այս վերջինը հրամայեց պատ ընտրութիւններ կատարել ։ Իր խմբակցութիւնը հազիւ 63 աթոռ կրցաւ շահիլ երեսփ. ժողովին մէջ, որ կը բաղկանայ 300 անդամներէ ։

1935 մարտի ապստամբութեան ատեն, ինքն էր որ չանթարձակ յարձակողականի մը ձեռնարկեց Վենիզելոսի դէմ, իբրեւ զինուորական նախարար ։ Իր զինուորները զինքը «Շանթ» կը կոչէին դեռ պալքանեան պատերազմներու շրջանին ։ Զինուոր եղած էր 17 տարեկանին, մասնակցած՝ Կրետէի ապստամբութեան (1897) ։ Յետոյ մըտաւ յունական հրոսախումբերու մէջ, կռուելու համար Պուլկարիոյ դէմ, Մակեդոնիոյ ճակատին վրայ (1905) ։ Զօրս տարի վերջը սպայ եղաւ կանոնաւոր բանակին մէջ եւ մասնակցեցաւ Թուրքիոյ եւ Պուլկարիոյ դէմ մղուած պատերազմներուն (1912) ։ Երբ Յունաստան ալ մտաւ մեծ պատերազմին մէջ, (1916), Քոնտիլիս գնդապետի աստիճան ստացաւ ։ Երբ Կոստանդին թագաւորը Յունաստան վերադարձաւ (1920), Քոնտիլիս Պոլիս քաշուեցաւ, ըլլալով թունդ հանրապետական եւ կուսակից Վենիզելոսի ։ Յունաստան վերադարձաւ թագաւորին դահընկէցութենէն վերջը ։ Լօզանի դաշնագրէն յետոյ (1923) քաշուած էր զինուորական ասպարէզէն, խրելով քաղաքական փոթորիկներու մէջ ։

*** Վերջին ընտրութեանց մէջ ոչ մէկ հոսանք մեծամասնութիւն շահած ըլլալով, թագաւորը յանձնարարեց Տէմիրճիսի դահլիճին՝ շարունակել իր պաշտօնը մինչեւ մարտ 12, երբ կը բացուի խորհրդարանը ։

Անգլիոյ եւ Եգիպտոսի բանակցութիւնները

Եգիպտոսի նոր դահլիճին ծրագիրը լաւ տպաւորութիւն գործեց քաղաքական շրջանակներու մէջ ։ Դահլիճին առաջին գործը պիտի ըլլայ վերահաստատել խաղաղութիւնը եւ անմիջապէս ձեռնարկել բանակցութեանց, անգլօ-եգիպտական դաշնագրին համար ։ Ինչպէս գրած էինք երէկ, այս առթիւ պիտի կազմուի պատուիրակութիւն մը, որուն մէջ տիրական ձայն պիտի ունենան ազգայնականները (Վաֆտ) ։ Ամէնէն փափուկ խնդիրներն են զինուորական պաշտպանութեան եւ Սուտանի հարցերը ։ Վաֆտը խոստացած է դժուարութիւններ չյարուցանել բանակցութեանց ընթացքին ։

Կ'ըսուի թէ բանակցութիւնները պիտի սկսի փետրուարի կիսուն, Գահիրէի մէջ ։ Մեծն Բրիտանիոյ զլխաւոր ներկայացուցիչը պիտի ըլլայ մարզպանը ։

** Համալսարանները եւ միւս վարժարանները վերաբացուեցան, կիրքերը բաւական մեղմացած ըլլալով ։ Նոր վարչապետը նամակ մը ուղղելով թագաւորին, բացատրեց թէ իր գլխաւոր պարտականութիւնը պիտի ըլլայ ապահովել բարեկարգութիւնը, իբրեւ նախապայման բանակցութեանց յաջողութեան ։

ԴԻՒԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԱՄԷՆ ԿՈՂՄ

═ • · • ═

Անգլիա, Ֆ. Միութիւնը եւ Ֆրանսա մէկ ճակա՞տ

Հռոմէն կը հեռագրեն թէ Լոնտոնի եւ Փարիզի մէջ կատարուած կամ ծրագրուած դիւանագիտական խօսակցութիւնները մեծ ուշադրութիւն կը գրաւեն Իտալիոյ մէջ ։ Թերթերը երկար մանրամասնութիւններ կը հրատարակեն զանազան երկիրներու արտաքին նախարարներուն եւ Պ. Իտընի, ինչպէս եւ Անգլիոյ թագաւորին տեսակցութեանց մասին ։ Երկարօրէն կը գրադին, նաեւ, Ռումանիոյ թագաւորին Փարիզ այցելութեամբ ։ Մասնաւոր կարեւորութիւն կ'ընծայուի Պ. Իտընի եւ Լիթվինովի տեսակցութեան ։ Այս առթիւ կարգ մը թերթեր դիտել կու տան թէ խորհրդային Ռուսիոյ եւ քաղքենի-դրամատիրական Անգլիոյ մերձեցումը կը զօրացնէ հարուստ պետութեանց ճակատը՝ ընդդէմ աղքատներու ։ Կարծողներ կան թէ Ֆրանսա, Անգլիա եւ Ռուսաստան կը փորձեն միացեալ ճակատ կազմել, իրենց հարստութիւնները պաշտպանելու համար դժգոհ պետութեանց, օրինակ՝ Ճափոնի, Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ դէմ ։ Լոնտոնի խորհրդակցութիւնը Հռոմ դնաց երէկ, ընկուզում տալու համար Փաշական գերագոյն խորհուրդին առջեւ ։ Այս առթիւ Մուսոլինի կրկին պիտի պարզէ ամբողջ միջազգային եւ զինուորական կացութիւնը ։

Առ այժմ որ եւ է յոյս չի տեսնուիր վերսկսելու հաշտութեան բանակցութիւնները ։ Այնպէս կ'երեւայ թէ միւս պետութիւնները պիտի ձգեն որ Իտալիա շարունակէ պատերազմը ։ Իտալիները կը կարծեն թէ նոյն իսկ քարիւղի արգելքը չպիտի կրնայ փոխել զինուորական կացութիւնը եւ պատերազմը պիտի շարունակուի ։ Կ'ըսուի թէ Իտալիոյ քարիւղի մթերքը կրնայ բաւել առ նուազն մէկ տարի ։

Վերջին յաղթանակները բարձրացուցած են Իտալացիներու բարոյական կորովը եւ նորանոր յաջողութիւններ կը սպասուին անձրեւներէն առաջ (մայիս - յունիս) ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌԱԶՄԱՃԱԿԱՏԷՆ հասած լուրերու համաձայն (իտալական աղբիւր), Օկատէնի շրջանին մէջ բազմաթիւ երեւելիներ եւ ցեղապետներ հպատակութիւն կը յայտնեն իտալական իշխանութեանց ։ Շէյխֆուհի Ալանիա էլ Մորկանի, որ Մուհամմէտի շառաւիղներէն կը համարուի, 270.000 լիբէթ յանձնած է իտալական հրամանատարութեան, իբրեւ Իսլամներու աջակցութիւնը ընդդէմ պատժական անօրինութեանց ։

ՔՍԱՆ ՍԵՒԱՄՈՐԹՆԵՐ ՈՂՋ ՈՂՋ ՎԱՌԵՑԱՆ Ալապամայի նահանգի մէկ բանտին մէջ (Մ. Նահանգներ), երբ աշխատանքի վայրը պիտի փոխադրուէին կառքով մը, որ յանկարծ կըրակ առաւ ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՆԱԽԱՀԱՆԳԻՍՏԻ բանւորներուն գործադուլը ծանրացաւ մէկ օրէն միւսը ։ Բանթողները թոյլ չտուին որ ուրիշ բանուորներ պարպեն կամ բեռցնեն նաւը ։

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ԶՈՐԾԱԿԱՆՆԵՐ մըտան ռուսական հողը, Մանչուրիոյ սահմանին մօտ, հետազօտութիւններ կատարելու համար ։ Այս առթիւ զինուորներ սպաննուեցան կամ վիրաւորուեցան երկու կողմէն ալ ։ Խորհ. իշխանութիւնը բողոքագիր մը ուղղեց ։

ԻՐԱՒԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻՆ մէջ երէկ առտու պիտի դասախօսէր փրոֆ. Ժէզ, Եթովպիոյ իրաւապէտ խորհրդականը, որ շատ կարեւոր դասընթացք մը կը վարէ ։ Հակառակ ձեռք առնուած միջոցներուն, ազգայնական ուսանողները նորէն խանգարեցին դասընթացքը ։ Ժամը 8.30ին հարիւրաւոր ուսանողներ խռնուելով ամփիթատրոնին մէջ, կ'աղաղակէին. — «Թող հրաժարի, չենք ուզեր» ։ Փրոֆէսէօրը հազիւ իր աթոռը գրաւած էր պաշտօնատարի մը հետ, երբ արտասուաբեր ռումբեր նետուեցան, մթագնելով սրահը եւ գրեթէ անշնչելի դարձնելով ։ Պ. Ժէզ հարկադրուեցաւ հեռանալ, կողմնակի դռնէ մը, մինչ ուսանողները յաղթական կանչեր կ'արձակէին ։

ՌՕՄԷՆ ՌՕԼԱՆԻ ծննդեան 70ամեակը տօնուեցաւ Միւթիւալիթէի մեծ սրահին մէջ, ուր խռնուած էր 6000 հոգինոց բազմութիւն մը ։ Այս առթիւ ճառեր խօսեցան Լէօն Պլում, Մ. Քաշէն, Անտրէ Ժիտ եւ ուրիշներ, փառաբանելով յեղափոխական գրագէտին արուեստը, մտածումը եւ անձնուիրութիւնը ։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Սուրիա-Լիբանան Հայր. Միութեան ընդհ. ժողովը այսօր կիրակի, այսօր կէսօրէ առաջ ժամը 9—12 պար Մօնիւմանթալ, Պուլվար տիւ կօմիէ թիւ 50 սրահին մէջ ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— կը փնտռուի պոլսեցի Հայկ Քէրըքեան, կը խնդրուի իր հասցէն իմացնել գ. Miridjianի, 179 rue St. Jacques, Paris 5.

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ Եգիպտոսցի կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները. 5 փետր. չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, Le Samaritaine սրճարանի ներքնայարկը, 51 rue de Rivoli, մեթրօ Chatelet

Օրակարգ՝ զեկոյց կոմիտէի։ կը խօսի ընկ Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ՝ «Ներկայ քաղաքական կացութիւնը»։

ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՕՐ

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԸՆԿ. ԼԵՒՈՆ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆԻ (ՊԱՊԱՇԱ) ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Այսօր կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին Sociétés Savantesի D. սրահին մէջ. Փարիզ։

կը նախագահէ ընկ. Բժիշկ ՏԷՐ ԴԱՒԹԵԱՆ

կը խօսին ընկ.ներ Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ եւ Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ

Այրի Տիկ. Մարիամ Զորմիսեան, Տէր եւ Տիկ. Լեւոն Զորմիսեան եւ զաւակները, Օննիկ Զորմիսեան եւ ազգականները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց աղջկան, քրոջ, հօրաքրոջ եւ եղբօր աղջկան՝

ԷՖՖԻՐԻՍ ԶՈՐՄԻՍԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ յետ երկարատեւ հիւանդութեան, 1 փետր. շաբաթ առաւօտ ժամը 1ին ։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ 3 փետր. երկուշաբթի օրը, ժամը 13.30ին, հանգուցեալին բնակարանէն, 115, Route d'Orléans, Քաշան ։

Մահազդ զրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել ։

ՇԱՎԻԼՑԻՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Սկաուտական հանդէս եւ երգման արարողութիւն. կազմակերպուած՝ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Շավիլի մասնաճիւղին կողմէ, այսօր կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, Ecusson Bleuի սրահին մէջ, 27, Rue Carnot, Chaville.

կը խօսի սկաուտներու ընդհ. պետ Պ. ՎԱԶԳԷՆ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ, հայ սկաուտիզմի մասին։

Կ'ուզուի

Կ'ուզուի հայ կին մը տնական աշխատանքներու համար: Լաւ վարձատրութիւն: Դիմել Պ. Մութաֆեանի 6, rue de Paris, Chatillon, Seine.

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme. PARIS (13)
Le Gérant: H. STEPHAN

ՅԱՌԱՋ

ԹՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration — ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

(ՆԱՄԱԿՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 4 ՓԵՏՐՈՒԱՐ — MARDI 4 FÉVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3029

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

ՄՈՒՐՁԻ ՀԱՐՈՒԱԾ ՄԸ՝ ՆԵՐՍԷՆ

Ամէն անգամ որ դաշնակցական թերթ մը առիթ կ'ունենայ քննադատելու Բարեգործականի այս կամ այն գործը, փաստերն ալ շարելով, Միութեան մեծ ու փոքր վարիչները կը ջանան կուսակցական պայքարի վերագրել զայն եւ հանգստացնել իրենց քնացած խիղճը:

Չէ՞ որ Դաշնակցութիւնը «թշնամի» է Բարեգործականին եւ կ'ուզէ «քանդել» զայն: Ուրեմն կրնանք անվրդով շարունակել մեր գործունէութիւնը, առանց նշանախեց մը փոխելու ոչ մեր տեսակէտներէն, ոչ ալ մեթոտներէն ...

Իրենց չար բախտէն, երբեմն քարերն ալ կ'աղաղակեն, եւ քնացողներ կամ բարեկամներ ընդոստ արթննալով, կ'ըսեն բաներ որոնք նոյնքան «թշնամական» են:

Մենք վերջերս առիթ ունեցանք ներկայացնելու նպաստողական ռամկավարներու քրթմնջիւնները, Փարիզէն մինչեւ Եգիպտոս եւ Ամերիկա: Եւ պայքարը չէ դադրած տակաւին:

Ահաւասիկ մուրճի հարուած մը եւս՝ ներսէն,— շատ աւելի խիստ եւ փաստացի:

Զարնողն է Մ. Սերոբեան, երբեմնի Մուշեղ արքեպիսկոպոսը, որ ոչ միայն եղած է թունդ հակադաշնակցական, այլ եւ գործօն անդամ Բարեգործականի եւ հիմնադիր ռամկավար կուսակցութեան:

Նախկին արքեպիսկոպոսը կարդալով Հալէպի Քաղաք. Ժողովին պաշտօնական զեկուցումը՝ Բարեգործականի կրթական ծրագրին գործադրութեան առթիւ, չէ կրցած զսպել իր վրդովումը, եւ հրապարակաւ զատի կը կանչէ Բարեգործականն ու ռամկավար կուսակցութիւնը, Պէյրութի «Ազդակ»ին մէջ (1936 յունուար 16, 17 եւ 18):

Կարդալով այս երեք յօդուածները, ապահովաբար զանոնք շատ աւելի անողոք պիտի գտնէք, քան ինչ որ մինչեւ հիմա երեւցաւ «Յառաջ»ի մէջ, այդ նոյն ծրագրին առթիւ:

Յօդուածագիրը ինքն է որ կը յայտարարէ.

— «Երբ անաչառ դիտող մը վերլուծէ կատարուած բանակցութիւնները եւ անոնց ընթացքին Հ. Բ. Ը. Միութեան ցուցաբերած յարախաղացութիւնը, զգուանքէ զատ ուրիշ զգացում չէ որ պիտի ունենայ»:

Վերլուծումներու կարգին, յօդուածագիրը կը խոստովանի թէ «16–17 տարիներ ապրած է Հ. Բ. Ը. Միութեան շրջանակին մէջ, յանձնէն սատարած է անոր ծաւալումին Ամերիկայի մէջ, եւ մօտէն ծանօթ եղած է անոր մեծ ու փոքր վարիչներու հոգեբանութեան եւ մտայնութեան»:

Ուրեմն, կը խօսի իբրեւ իրազեկ բարեկամ:

Արդ, իր իսկ վկայութեամբ, «ցուցադրուած երեւոյթը թէպէտ հիմնովին կը հակասէ Բարեգործականի որդեգրած սկզբունքներուն, բայց մասամբ կը համապատասխանէ վարիչներու նեղմիտ հոգեբանութեան»:

Այս դեռ ոչինչ.

— «Բարեգործականի վարիչներէն մեծագոյն մասը կազմուած է կուսակցականներէ: Անոնք ձգտած ունենալով իրենց պատկանած կուսակցութեան հոգեվարքային երկար շրջանը, եւ անոր անձեւ, անջիղ գոյութիւնը, ուզեցին կուսակցական գետնի վրայ ապրուած անյաջողութիւնը փոխարինել Բարեգործականի կալուածին մէջ ձեռք բերուելիք յաջողութեամբ: Եւ այդ վայրկեանէն սկսեալ Բարեգործականը դադրեցաւ իր համազգային եւ անխտրական բնոյթէն, եւ ինքն ալ եղաւ կուսակցութիւն մը, զինքը ծնողին ախտածութիւնները, տգեղութիւնները, պարտութիւնն ու կարանքը կերպով մը դարմանելու ջանքով»:

Այնուհետեւ քարերը կը տեղան անխնայ.

— «Ինծի հետ, մեր ընթերցողներն ալ թող ընդունին, թէ դպրոցներու նպաստի խնդրոյն մէջ Բարեգործականի անհաշտ ու տարամերժ ընթացքը պէտք է վերագրել ոչ թէ Հ. Բ. Ը. Միութեան, այլ զայն կաղապարող սափորին, ռամկավար կուսակցութեան, որ կը ջանայ իր գոյութիւնը ապահովել, եւ ապահովել իր անդամներէ ոմանց գոյութիւնը Հ. Բ. Ը. Միութեան անունին եւ հմայքին տակ, եւ բուն իսկ անոր դրամով»:

Այստեղ կ'ընդհատենք արտատպումները:

Շատ աւելի կծու տողեր պիտի կարդաք վաղը, անգամ մը եւս համոզուելով թէ՝ Բարեգործականի բուն թշնամիները ներսն են, ոչ թէ դուրսը: Եւ անոնք են որ, իրենց նեղմտութեամբ կամ ննդամտութեամբ, ոչ միայն այլափոխած, խաթարած են Բարեգործականի դիմագիծը, այլ եւ զայն դարձուցած են ճշմարիտ չարիք մը, շատ մը գաղութներու վրայ:

Կրթական ծրագիրը մէկ օղակն է միայն ժանդահար եւ թունաւոր շղթայի մը: Խաթարումը կիրք եւ թոյն կը հոսեցնէ ամէնէն անմեղ գործերուն մէջ ալ, եւ մարդիկ ի զուր կը փորձեն բան մը փոխել, բարեփոխել ընդհանուր խանդիճազանճէն:

Եթէ հանրային կարծիքը բազդատաբար անտարբեր երեւցաւ ուրիշ չարիքներու հանդէպ, եւ ըմբոստացաւ կրթական ծրագրին առթիւ, պատճառը այն է որ այդ ծրագիրը ուղղակի կը վիրաւորէր իր զգացումները, միեւնոյն ատեն սպառնալով քանդել ազգային սահմանադրութեան հիմերը, բոլոր գաղութներուն մէջ:

Այդ ոգեկոչութեան կենդանի վկաներն եղան, մասնաւորապէս, Յունաստանի, Սուրիոյ եւ Լիբանանի գաղութները, եւ նոյն հարաշուք օրը պիտի տեսնեն նաեւ ուրիշ գաղութներ, եթէ Բարեգործականի վարիչները յամառին տակաւին գործադրել կրթական ծրագիր կոչուած պատուհասը, առանց աջ–ձախ նայելու եւ պարզապէս իրենց վստահուած դրամին ուժով:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ՆՈՐ ԽՄՈՐՈՒՄՆԵՐ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Դեռ ուրիշ երեւելիներ ալ պիտի գան

Լոնտոնէն վերջը, քաղաքական տեսակցութեանց եւ խմորումներու ծանրութեան կեդրոնը փոխադրուեցաւ Փարիզ: Ինչպէս կ'երեւայ, Ֆրանսա կ'ուզէ ամրապնդել իր յարաբերութիւնները կեդրոնական, արեւելեան եւ հարաւային արեւելեան Եւրոպայի երկիրներուն հետ, ցորչափ Գերմանիա եւ Իտալիա դուրս կը մնան հաւաքական ապահովութեան շրջանակէն: Շաբաթ եւ կիրակի կարեւոր խօսակցութիւններ տեղի ունեցան Փարիզի մէջ, ուր կը գտնուին Աւստրիոյ փոխ-վարչապետ իշխան Շթարհէմպէրկ, Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ թագաւորները եւ Եուկոսլավիոյ խնամակալ իշխանը:

Կիրակի օր Ռումանիոյ թագաւորը ունկնդրութեան ընդունեց արտաքին նախարարը, Պ. Ֆլանտէն, եւ քիչ յետոյ այս վերջինը ընդունեց Ռումանիոյ արտաքին նախարարը, Պ. Թիթուլէսքու: Երեք օրէ ի վեր կը շարունակուին խորհրդակցութիւնները Ռումանիոյ ներկայացուցիչներուն հետ: Գլխաւոր նպատակն է ներդաշնակել երկու երկիրներուն յարաբերութիւնները, Ռումանիան աւելի մօտեցնելով Խ. Միութեան ինչպէս եւ Դանուբեան դաշինքին, որուն մաս պիտի կազմեն Աւստրիա եւ եթէ կարելի է՝ Հունգարիա եւ Փոքր Համաձայնութիւնը:

Ֆրանսայի դիւանագէտները կ'ուզեն կեդրոնական եւ արեւելեան Եւրոպայի միացեալ ճակատ մը կազմել, դուրս ձգելով Գերմանիան եւ Լեհաստանը եւ ներս քաշելով պալքանեան երկիրները, որոնք արդէն միացած են պալքանեան համաձայնութեամբ: Գլխաւոր դժուարութիւնը այն է որ, Ռումանիա եւ Խ. Միութիւնը, ինչպէս եւ Ռումանիա եւ Հունգարիա հողային վէճեր ունին, իբրեւ հետեւանք հաշտութեան դաշնագիրներու: Աւստրիա եւ Եուկոսլավիա եւս փոխադարձ կասկածներ ունին, Հապսպուրկներու վերահաստատման հարցին առթիւ: Վերջապէս հողային խնդիրներ կան Պուլկարիոյ եւ Եուկոսլավիոյ միջեւ: Ֆրանսական կառավարութիւնը կը փորձէ հարթել այս դժուարութիւնները, ուղղակի խօսակցելով այդ երկիրներու վեհապետներուն եւ արտաքին նախարարներուն հետ: Պ. Լիթվինով եւս խօսակցութիւններ ունեցաւ ֆրանսական յարաբերութեանց մասին եւ Մոսկուա վերադարձաւ:

Մինչ այս մինչ այն, տնտեսական դաշնագիր մը պիտի կնքուի Ֆրանսայի եւ Ռումանիոյ միջեւ: Այս նպատակով Փարիզ եկած է Ռումանիոյ ելմտական նախարարը:

**** Արտաքին նախարար Պ. Ֆլանտէն երէկ այցելեց Պուլկարիոյ թագաւորին եւ յետոյ տեսակցութիւն մը ունեցաւ Թուրքիոյ արտաքին գործավար Պ. Թ. Արասի հետ: Իսկ այսօր ունկնդրութեան պիտի ընդունուի Եուկոսլավիոյ խնամակալ իշխանին կողմէ: Պիտի տեսակցի նաեւ Աւստրիոյ փոխ-վարչապետին հետ, իսկ մէկ երկու օր վերջ՝ Չեխոսլովաքիոյ վարչապետին հետ:*

**** Երեսփ. Ժողովի արտաքին գործերու յանձնաժողովին նախագահը Ժողովի հրաւիրեց արտաքին նախարարը, լուսաբանութիւններ հաղորդելու համար միջազգային կացութեան մասին:*

**** Պ. Պ. Լիթվինովի եւ Ֆլանտէնի տեսակցութեան առթիւ, որ տեւեց 40 վայրկեան եւ որուն կը մասնակցէր Փարիզի խորհրդային դեսպանը, կը հաւաստեն թէ Մոսկուայի ներկայացուցիչը վերապահումներ յայտնած է շրջանային դաշինքներու մասին, նախընտրելով զօրացնել Ազգերու Դաշնակցութեան հեղինակութիւնը: Լիթվինով համակիր չէ նաեւ Դանուբեան դաշինքին, այն առարկութեամբ թէ այդպիսի դաշինքները պիտի վերահաստատեն նախապատերազմեան ցինակցութիւններու քաղաքականութիւնը, մեքենաբար տկարացնելով Ազգաժողովին հեղինակութիւնը:*

Խորհրդային գործավարը տեսակցեցաւ նաեւ Ռումանիոյ թագաւորին հետ, հանրապետութեան նախագահին կողմէ տրուած հացկերոյթի մը առթիւ: Ֆրանսայի, Ռումանիոյ եւ Խ. Միութեան ներկայացուցիչներուն տեսակցութիւնները սերտ կապ ունին Գերմանիոյ եւ Ռումանիոյ յարաբերութեանց հետ, քանի որ առաջինը կը ձգտի գործօն դեր կատարել Պուքրէշի մէջ:

ՔԱՐԻՒՂԻ ԱՐՏՈՒՃՈՒՄԸ ՊԻՏԻ ԱՐԳԻԼՈՒԻ՞

Հետեւանքները ծանրակշիռ կը համարուին

Ազգերու Դաշնակցութեան պատժական տնօրինութեանց յանձնախումբը կը գումարուի այսօր, երեքշաբթի, քննելու համար քարիւղի արգելքի խնդիրը: Երեք ամսուան վարանումներէ յետոյ, որոշում պիտի տրուի այս անգամ: Մասնագէտներու յանձնախումբին տեղեկագիրը պիտի ներկայացուի 18երու յանձնախումբին, համաձայն անցեալ նոյեմբերին տրուած որոշման: Եթէ մասնագէտներուն տեղեկագիրը կ'եզրակացնէ թէ քարիւղի արգելքը կրնայ գործադրուիլ եւ ազդու դեր կատարել, 18երու յանձնախումբը պիտի հարկադրուի թուական մը որոշել, գործադրութեան համար: Այսօրուան նիստին պիտի մասնակցին ուղղակի շահագրգռուած պետութեանց մասնագէտները: Այդ երկիրներն են.— Խ. Միութիւնը, Ռումանիա, Ֆրանսա, Մեծն Բրիտանիա, Նորվեկիա, Շուէտ, Հոլանտա, Արժանթին, Վենեզուելա, Մեքսիքա, Իրան եւ Իրաք: Մասնագէտներուն յանձնուած են հետեւեալ երկու խնդիրները.— 1. Քննել թէ Իտալիա ո՞ր աղբիւրներէն կը ստանայ քարիւղը եւ կարելի՞ է գադրեցնել այդ աղբիւրները.— 2. Կարելի՞ է արգելքի տակ առնել փոխադրութեան միջոցները: Նախնական քննութենէ մը կը հետեւի թէ արտածման եւ փոխադրութեան վրայ հաստատուած արգելք մը 70 առ հարիւր պիտի նուազեցնէ Իտալիոյ անհրաժեշտ պաշարը եւ հետեւաբար ի վերջոյ պիտի ջլատէ զայն:

Միւս կողմէ, իրազեկներ կը կարծեն թէ քարիւղի արգելքը արդիւնաւոր չպիտի ըլլայ, եթէ Մ. Նահանգները չմասնակցին, խստօրէն գործադրելով չէզոքութեան օրէնքը:

— • —

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ յառաջիկայ պիտի քննուի նախարարական խորհուրդի յառաջիկայ նիստին մէջ: Վարչապետը պիտի առաջարկէ զարկ տալ հանրօգուտ շինութեանց:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴԵՍՊԱՆԱՏՈՒՆԸ կը հերքէ այն լուրերը թէ կարեւոր փոփոխութիւն մը պիտի կնքուի Լոնտոնի հրապարակին վրայ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ ՁԻՆԸ ՏԵՍԱՅ»

— • —

Սագռեբգութիւնները կը շարունակուին «Խ. Հայաստան»ի մէջ, որուն վերջին թիւերը,— 1936 յունուար 1—4, հասան շաբաթ օր,— ճիշդ մէկ ամիսէն:

Շողոքորթ, շողո՜ք բոլոր սեւեռակներէն, յայտնի եւ անյայտ ստորագրութիւններով:

Անոնք որ Մոսկուա գացած եւ ունկնդրութեան ընդունուած էին Ստալինի կողմէ, այլ եւս բառ չեն գտներ, իրենց հիացումն ու երախտագիտութիւնը արտայայտելու համար:

Միեւնոյն ատեն, խմբագրականներ կը տեղան, պանծացնելու համար «աշխարհի մեծագոյն մարդը», «աշխատաւոր ժողովուրդի վեհ բարեկամը՝ ընկեր Ստալին»: («Խ. Հայաստան», 1 յունուար):

Կան խոնարհ աշխատաւորներ, որոնց ոտքը գետնէն կտրած է:

Օրինակ՝ Մացակ Պապեան, «Ստախանովեան Ստեփանաւանի շրջանի Ստալինի անուան կոլտնտեսութեան»:

Այս բախտաւոր մարդն ալ պատիւ ունեցեր է տեսնելու Ստալինի երեսը, և արտասո՜ւչ խանդավառութեամբ կը նկարագրէ ընդունելութիւնը.

— « Երբ ես մտեցայ ընկեր Ստալինին՝ ռապորտ-նամակը նրան յանձնելու համար, նա նայեց ինձ, բռնեց իմ ձեռքը եւ դէպի ինձ քաշելով, ասաց.— Կեցցե՛ս, հերոս տղայ ես, հասկանում եմ »:

Եւ Մացակ Պապեան կը յայտարարէ հրապարակաւ.

— « Մենք լիովին կը վերացնենք ձիազրկութիւնը, կը պայքարինք այն բանի համար որ մօտակայ տարիների ընթացքում արդէն իւրաքանչիւր կոլտնտեսական ունենայ առ նուազն 4-5 կով »: (4 յունուար):

Նոյնքան խանդավառ է ուրիշ աշխատաւոր մը, Սուրէն Գրիգորեան, շոգեկառքի մեքենավար՝ Լենինականէն:

Այս ալ արժանացած ըլլալով Ստալինի երեսը տեսնելու, կ'աւետէ ի լուր աշխարհի.

— « Այս տարի ես վագքի նորման տեւլացրի ժամում 23 քիլոմետրից հասցնելով 32 քիլոմետրի: 1936 թըւականին պարտաւորւում եմ վագքի նորման հասցնել ժամում մինչեւ 40 քիլոմետրի »:

Կը հասկնաք անշուշտ,— այս մեքենավարին վարած շոգեկառքը այսուհետեւ պիտի կտրէ ժամը 40 քիլոմեթր:

Եւ ահա բոլորին թագ ու պսակը, — խորագիր՝ «Ես տեսայ աշխարհի ամենամեծ մարդուն»: Ստորագրութիւնը՝ Սիմէոն Ցակոբեան, «Երեւանի պետհամալսարանի պրոֆէսսոր»:

Ի՞նչ կը պատմէ մեր Սիմոնիկը,— Դաշնակցական՝ է՛ր երբեմն, եւ «գրականագէտ ».

— Ես Եւրոպայի շատ քաղաքներում եմ եղել, տեսել եմ շատ հռչակաւոր մարդկանց ու գիտնականների: Իսկ դեկտեմբերի 30ին ես տեսայ աշխարհի ամենամեծ մարդուն:

Ես 55 տարեկան եմ: Բայց մեծ Ստալինին հանդիպելուց յետոյ զգում եմ, որ մի 20 տարով երիտասարդացայ:

Ժողովուրդների մեծ առաջնորդ ընկեր Ստալինի եւ նրա զինակիցների հետ հանդիպման օրը երջանիկ օր է ինձ համար իմ ամբողջ երկարամեայ կեանքի ընթացքում»:

Ուրեմն, մեր Բերունին ալ «թագաւորին ձինը» տեսեր եւ... երիտասարդացեր է:

Իմացէք, իրարու պատմեցէք եւ աղաղակեցէք,— Հուռռա՛...

ՎԱՀԷ

Ֆրանսայի ռուս տարագիրները զինուո՞ր պիտի տրեն

Փարիզի ռուսական թերթերը բազմաթիւ նամակներ կը ստանան Ֆրանսայի զանազան շրջաններէն: Այդ նամակներուն համաձայն, ռուս տարագիր երիտասարդները զօրակոչի են թարկուած են: Շատ մը վայրերու երիտասարդ ռուսերը հարցաքննուած են, իմանալու համար անոնց բնատեղեկան վիճակը,— ո՞ւր են սորված իրենց կրթութիւնը, ո՞րքան ժամանակէ ի վեր Ֆրանսա կը բնակին եւն.: Տեղական իշխանութիւնները յայտներ են երիտասարդ ռուսերուն, թէ այս տեղեկութիւնները անհրաժեշտ են, որոշելու համար թէ ե՞րբ եւ ո՞ւր պիտի կատարեն իրենց զինուորական ծառայութիւնը: Նոյն իսկ շրջանի մը քաղաքապետը ուզեր է հասկնալ երիտասարդ տարագիր ռուսէ մը թէ ի՞նչ տեսակ զէնք կը նախընտրէ, աւելցնելով թէ զօրակոչը պիտի կատարուի մօտաւոր ապագայի մէջ: Այս առթիւ ռուս մամուլի ներկայացուցիչները դիմած են զինուորական կեդրոնական իշխանութեան, լուսաբանութիւններ ստանալու եւ ի հարկին պատասխանելու համար դաւառներէն տեղացող դիմումներուն: Իսկ զինուորական իշխանութեան ներկայացուցիչները մանրամասնօրէն յիշեցուցած են 1923 ապր. 1ի օրէնքը, որ մինչեւ այսօր չէ գործադրուած ռուս տարագիրներու մասին: Այդ օրէնքը թէեւ չէ գործադրուած, սակայն կը պահէ իր ուժը: Յետոյ 1928 մարտ 31ին հրատարակուած է ուրիշ օրէնք մը, որ մանրամասնօրէն կը պարզէ Ֆրանսայի մէջ հաստատուած հայրենազուրկ տարագիրներու կացութիւնը:

(ԽՄԲ.— Այս օրէնքի մասին պիտի խօսինք առանձին, քանի որ խնդիրը կը շահագրգռէ նաև հայ տարագիրները):

Վերջին պահուն ռուս մամուլի ներկայացուցիչները դիմած են ռուս տարագիրներու գլխաւոր կոմիտէի նախագահ Պ. Մաքլաքովին, մեծ յուզման մատնուած ըլլալով: Պ. Մաքլաքով պատասխանած է.

— Ես եւս քանի մը օրէ ի վեր շարունակ դիմումներ կը ստանամ այս մասին: Լաւ էք ըրած խնդիրը արծարծելով մամուլի մէջ: Հարցը այնքան մեծ նշանակութիւն ունի, որ պէտք է ուշադրութիւն հրաւիրել: Ես հարցը դրած եմ արդէն օրակարգի մէջ եւ մեր կոմիտէն պիտի քննէ զայն բոլոր մանրամասնութիւններով: Առ այժմ չեմ ուզեր կարծիք յայտնել, ուղղակի կամ անուղղակի:

Նոր խլրտումներ Թուրքիոյ մէջ

Գրած էինք թէ կարգ մը մարդիկ ձերբակալուած են Թուրքիոյ մէջ, իբրեւ մեղսակից մահափորձին կամ իբրեւ յեղաշրջական: Պոլսոյ վերջին թղթատարէն կը քաղենք հետեւեալ մանրամասնութիւնները.—

Ոստիկանական տեսչութիւնը քանի մը օրէ ի վեր կը հարցաքննէր կարգ մը անձեր, որոնք Սամսոնի ճամբով Անգարա բերուած էին:

Հարցաքննուածները հինգ հոգի են եւ կ'ըսուի թէ Թօքաթի մէջ ձերբակալուած են: Անոնց մէջ է նաեւ Պէքիր Սամիի տղան՝ Շէվքէթ: Թէեւ կարելի չէ եղած տեղեկութիւն մը առնել քննութեան հանգամանքի մասին, բայց կ'ըսուի թէ խուզարկուած են ձերբակալուածներուն տուները եւ ձեռք անցուած են կարգ մը կասկածելի թուղթեր եւ նամակներ:

Զրոյցի մը համաձայն, պէտք տեսնուած է այս քննութեան, նկատելով որ խնդիրը կապ ունի մահափորձի գործին հետ որուն դատարանը կ'ունենայ Եզնեպազառ ատեաններն առջեւ: Ընդհ. դատախազը պիտի պահանջէ ընդարձակել քննութիւնը:

Շարունակուեցաւ նաեւ իբրեւ «իփըչող» (իփիրիքճի) ձերբակալուածներուն հարցաքննութիւնը: Ձերբակալուածները 8 հոգի են: Անգարայի մէջ ալ կարգ մը անձեր հարցաքըն-

(Տեսն.ը նայեցէք Գ. էջ)

ՓԱՐԱԳՈՒԱ՞Յ, ԹԷ ԳԼԽԻ ՎԱՅ

1.– Նորագոյն արկածախնդրութիւնը

«Զանգուածային հպատակութիւնից» յետոյ, հիմա էլ օդի մէջ Փարագուայի արկածախնդրութիւնն է կախուած։

«Յառաջ»ը եւ նրա գաւառական թղթակիցները իրաւունք ունին անհանգստանալու. յուսահատուած ժողովուրդը ամէն բանի ընդունակ է։ Մանաւանդ որ անտուն - անտէր, իրաւազուրկ եւ ամէն բանէ զրկուած ժողովրդին պատկերացւում են խիստ հրապուրիչ հեռանկարներ։ Փարագուայում, ասում են, կառավարութիւնը ձրի հող եւ ամէն տեսակ դիւրութիւններ է տալիս։ Բաւական է ունենալ երկու հազար տոլար, եւ այդ գումարով կարելի է տեղաւորուել արգաւանդ հողի վրայ եւ ազատուել

...

դիրք։ Հարցը երկարօրէն արծարծուեց մամուլի ու ժողովների մէջ եւ կրքոտ բանավէճ առաջ բերեց։ Եղան եւ բաւական թուով գաղթողներ, եւ Փարագուայից լաւ ու վատ լուրեր բաշխուեցին, մինչեւ որ գործին խառնուեցին պատասխանատու շրջաններ եւ նոյն իսկ Ազգերի Դաշնակցութեան գաղթականների գործով զբաղուող մարմինը։

Ինչքեր տեղն ու տեղը ստուգելու նպատակով, այս անգամ Ազգերի Դաշնակցութեան եւ ռուսական համապատասխան մարմինների կողմից Փարագուա ուղարկուեցան ձեռնհաս ու հեղինակաւոր մարդիկ, ինչպէս Թուրանի Ասժամեայ կառավարութեան ներքին գործոց նախարար, ակնա-

...

տեսնենք, որ Փարագուա ընկած է Հարաւ. Ամերիկայի ներսերը եւ ափական ծովային ելք չունի։ Արեւմտեան սփիւռքից նրան բաժանում են Արժանթին ու Ուրուգուայ։

Փարագուա ընդարձակ երկիր է, գրեթէ Ֆրանսայի չորս - հինգերորդ չափ, եւ ունի միայն մէկ միլիոն բնակիչ։

Երկրի կլիման տաք է, հասարակածային եւ խոնաւ։ Ամառը — հոկտ. — մարտ ամիսներին — ջերմութեան միջին աստիճանը 25 է, ձմեռը '20։ Յունիս — յուլիսին լինում է ցուրտ, մինչեւ զէրօ աստիճան, ամառը տաքութիւնը հասնում է մինչեւ 42 աստիճան։ Ջերմութիւնը յեղյեղուկ է։ Յաճախ միեւնոյն օրուայ մէջ մի քա-

...

2.— ԿԼԻՄԱՅ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

...

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԱԹԷՆՔԷՆ

«J'AI FAIM»

Լեւոն Խաճանեան յանկարծամահ։ Տարեր գարմացան, ուրիշներ իրար անցան։ Առաջին կարգին, իր անմի-

...

կան վարչութեան Հայոց ···Աքէճ»։ Ուրիշ ոչ մէկ խօսք։ Իբրեւ՝ բովանդակութիւն՝ « J'ai faim »։ Ու այսքան։

×

Բարեգործականը, մեր օրերու ամէնէն անքարոյացուցիչ այս կազմակերպութիւնը, անվայել պայմաններով ուղեց ծախու առնել Խաճանեանին

...

Ի՞ՆՉ ԿԸ ԿԱՐԴԱՆ

Մեր մէջ ընդհանրապէս այս եղանակին է որ գիրք կարդացող երիտասարդներու ցանկը քիչ մը կ'ըլլայ։ Զմեռ է, օդը ցուրտ, մարդիկ ստիպուած են ներս քաշուիլ եւ փակուիլ իրենց տան մէջ...

...

ՄԻՆԱՍ ...

ՀԱՆԳՐՈՒԱՆԷ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆ

...

ՅՈՎՀ. ՄԱՀՏԵՍԵԱՆ

Քահիրէ

ԲԱՆՔ ՀԵԳՆԱԿԱՆՔ

Ազգասիրութիւն

—•—

Հայ տպագրական մեքենան զօրաւոր է ներարկուած:

Աղքատասէրներու Խնամակալութիւն. Բարեգործականներու Արհեստագական Միութիւն, Հայաստանեայց Նստակեաց Խմբակցութիւն, Տէ տէրագործներու Ընկերակցութիւն, Ժամաչնաց Պարտամուրհակ Կոմիտէ, Հայասիրաց Հայ Ընդհ. Միութիւն, Օտարատեացներու Արմենական Ընկերակցութիւն, Պարտաիրաց Կազմակերպութիւն, Խլդիկի Հայր. Միութիւն, Խլդիկի Վերաշինաց Միութիւն, Գիդակի Անձնարագիր Միութիւն, Թղթախաղի Հայ Խմբակցութիւն, Ցեղասէրներու Նորաղանդ Միութիւն, Հայ - Արմենական Ընկերակցութիւն, Մանկիկներու Օրօրոցասիրաց Եղբայրակցութիւն ևն.:

Բոլորը ոտքի վրայ:

Սրահ, սամս, յայտարարութիւն, բանախօս, արտասանող, երգիչ, նըւագիչ, [illegible], օտարախօս Հայ որբուհիներ, յամրակմնիչ կոյսեր, ... Թխաղավճռացածները Հաշտեցնող եւ խղճակցութիւն յօրինողներ...

Նիստ Ա.— Ընկերներ, սրահը վարձուած է, շքեղ, զմայլելի սրահ մը, կարաւ աթոռները նորոգելու վրայ են, պատուիրեցի որ գոնէ առաստաղին մամուլները մաքրեն եւ սանկ արդուզարդ մը ընեն, սրահին տէրը սիրով խոստացաւ, ազնիւ Հայասէր մարդ մըն է.

— Լաւ, ... [illegible]

[illegible]

— Ես յարմար կը տեսնեմ Կրօնկլանտայի դաշտաժառանգը հրաւիրել, այդ երկրին մէջ բաւական Հայեր կան, ազգականներուս մեծ մասն ալ հոն են:

— Ես ալ կ'առաջարկեմ իբր փոխ-նախագահ Ամերիկայի գեղապահը, վիզայի դիւրութիւն կուտայ:

— Ուրիշ ո՞վ պիտի հրաւիրենք օտարներէն:

— Երկրին նախագահը, նախարարական կազմը, քաղաքապետը եւ դեսպանները:

- Շատ չէ՛

— Տակաւին չեմ առաջարկեր հիւպատոսներն ու զինուորական մարմինը:

— Հայերուն տեղ չմնաց, եղբայր:

— Թող Հայերն ալ ոտքի կենան, ազգին շահը պէտք է նկատի առնել այս տեսակ պարագաներու մէջ:

— Թերթերու յայտարարութիւն մը խմբագրէ, Գ. Մաթոս:

— «Զմեանուած, չլսուած, աննախընթաց, շքեղ, մեծասքանչ ու զմայլելի,

ՊԱՐԵՐԵԿՈՅԹ

ի նպաստ կառուցանելիք խելարումաբանի, նախագահութեամբ, Կրօնկլանտայի գահաժառանգին Վսեմ. ՔՐԹ - ՔԸՐԹ - ԽԸՄԻ:

Բուսյեալի գերաշքեղ սրահներուն մէջ: Ամսոյս 5ին, արեւամուտէն մինչեւ արեւածագ: Երգ, պար, զմայլելի բանախօսութիւններ, հիանալի արտասանութիւններ, մանկապարտէզի փոքրիկներու կողմէ, սրտակեղէք երգեր՝ ազատամտայն տիրացուներու կողմէ, օրտագոռ ծափեր, երկանե հեքացնելում պարեր, ևն.:

Անակնկալներու կարգին յիշենք ազգերու մրցում, որ պիտի գնահատուի մասնագէտ մարմնի մը կողմէ եւ ամենաարտասովոր պիտի յաղթակի մրցանակ մը: ՏՈՄՍԵՐՈՒ ԳԻՆ.—Այրերու 10, կիներու 7, պարուհին 16, որբեւայրիներու 6, ամուսնալուծուածներու 8, աշակերտներու օրիորդներու 8, մնացեալները 5 փրանք:

Ծանօթ. Ա.— Սրահին դռները կը բացուին կէս գիշերին: Պարերը կը սկսին բացումէն առաջ վայրկեան առաջ: Սրահին մէջ ծխելը պայման է: Փսփսուքով խօսիլը արգիլուած է: Հանդիսականները ազատ են ծափահարել երբ որ ուզեն: Փոքրիկներու համար մասնաւոր ննջարան:

Ծոխ պիւֆէ, պալուլտ, երշիկ, չիյֆիւֆթէ, տոլմա, խաշած պլղուր, լէպլէպի:

Ծանօթ. Բ.— Զանձրայթը փարատելու համար, յարգոյ հասարակութեան տրամադրութեան տակ կը դրուին ատաղ եւ աժան դդումի կուտ եւ պիստակ:

Ծանօթ. Գ.— Հանդիսապահին պէտք է վճարել 2 փրանք կտոր գըլուխ:

Լամբակի ոշանակները եւ յայտագիրը զատէն պէտք է վճարել:

Սրահի ծախքի համար կը գանձուի 3 փրանք:

Ծանօթ. Դ.— Կազմակերպիչ մարմնի անդամներն են, Գ. Գ. Թաթոս, Մաթոս, Թորոս, Սեւերիանոս եւ օրիորդներ Լուսածին ու Անթառամ»:

— Շատ աղուոր է, կատարեա՛լ:

— Ըստ կարգի գիտողութիւն մը: Կազմակերպիչներու անունները խոշոր գրերով գրելու է:

— Այո, այո:

— Նախապէս թղթակցութիւն մըն ալ պատրաստենք, շնորհքով բան մըն ալ դուն շարադրէ Գ. Սեւերիանոս:

[illegible]

բան գիտէին մեր պատմութեան մասին. Հարցումներ ուղղեցէք շատ մը երիտասարդներու, Հայաստանի պատմութեան, բնակչութեան եւ տիրող կարգերու մասին, ոչ մէկ գաղափար ունին:

Եթէ մենք բոլորս ալ որոշ չափով սերտած ըլլայինք մեր պատմութիւնը եւ յստակ գաղափար ունենայինք մեր անցեալի եւ ներկայի մասին, այսահովաբար մեր վիճակը բոլորովին տարբեր պիտի ըլլար, հայ ժողովուրդը միայն մէկ ճակատի վրայ պիտի կեդրոնացնէր իր ուժերը, փոխանակ բաժնելու բազմաթիւ ճակատներու, քանի որ մէկ նպատակ ունի հայ ժողովուրդը, — ազատութիւն: Առանց այդ ազատութիւնը ձեռք բերելու հայ ժողովուրդի գոյութիւնը տեւական չի կրնար ըլլալ: Միր ամէնէն խոցելի կողմը այն է որ ազգովին սերտած չենք մեր պատմութիւնը:

Դուք, հայ երիտասարդ ընկերներ, պէտք է անընդհատ կարդաք մեր իրական պատմութիւնները, պրպտէք անոր բոլոր [illegible] ... եմ որ մենք շատ դիւրաւ իրար պիտի հասկնանք եւ կարգ մը ննջամեծ եւ ապազգայնացած մարդիկ չպիտի կրնան իրենց սեւ թոյնը սրսկել մեր մէջ:

Գ. ՎՐԷԺ

ԻՄ պզտիկ Միմին չմոռնաս յիշելու:

«... Տեղի ունեցաւ «Բուսյեալի» հիասքանչ սրահներուն մէջ:

Բազմութիւնը կէսօրին խռնուած էր սրահին դռներուն առջեւ: Շատեր տեղ չգտնելով ստիպուեցան ետ դառնալ, իսկ ներսիններ, աթոռ չգտնելով իրենց մէկ մէկ ոտքերուն վրայ էին կեցած:

Որոտագոռ ծափերու մէջ սրահ մըտաւ վսեմաշուք նախագահը՝ գահաժառանգ իշխան Քրթըրթ - Խըմ:

Օրուան բանախօսը, քննկային ակռայի ցաւովը դրօշած ըլլալով կը բացակայէր, որուն փոխանորդեց մեր ընկերներէն Գ. Արիստակէս որ, կայծարձակ ծափերու մէջ բեմ բարձրացաւ: Անկարելի է նկարագրել ոգեւորութիւնը, բանախօսութեան ամբողջ տեւողութեան՝ անընդհատ ծափեցին գինք, եւ ծափերու մէջ վար իջաւ բեմէն՝ ուրիշ օրուան յետաձգելով բանախօսութիւնը ...

Արտասանեց փոքրիկն էլսօ ... մը ունիմ»ը, սակայն ծափերէն յուզուելով կէս թողուց եւ հօրը գիրկը նետուելով իջաւ բեմէն, իրապէս յուզիչ էր այս մասը:

Իրեն յաջորդեց փոքրիկն Միմի Սայթանաթսէյմէգեան, որ յաջող կերպով արտասանեց «Պապաս մեծ մարդ [illegible]

[illegible]

...սու Ռիւկէն կղզին: Այստեղ ձերբակալուեցաւ եւ ղրկուեցաւ Քիւթրին: Սակայն Թուխաչեւսքի միտքը դրած էր նորէն փախչիլ: Ընկերներով կը փորէ գետինը, գետնուղի մը կը բանայ, սակայն կը մատնուի: Այս անգամ Գերմանացիները զինք կը ղրկեն ուրիշ բանակավայր մը, ուրկէ ետ կը փախչի, կը հասնի մինչեւ հոլանտական սահմանագլուխ, ուր կը ձերբակալուի: Զինք կը բանտարկեն Ինկոլշթատի 9րդ բերդին մէջ Միւնիխի ճամբուն վրայ:

Բերդարգելութեան շրջանին (Նոյեմբեր 1916— օգոստոս 1917), կը ծանօթանայ ռուս եւ ֆրանսացի գերի սպաներու: Այդ գերիներէն՝ Փիէր Ֆէրվաքի հետ կը կապուի անկեղծ մտերմութեամբ մը: Ֆէրվաք վերջը գիրք մը գրեց իր բարեկամին մասին, — այդ գիրքին մէջ կը յայտնուի ռուս երիտասարդ սպան, Միշէլ Թուխաչեւսքի, տակաւին հազիւ 23 տարեկան, իր մտածումներով եւ ըմբռնումներով, քաղուած իր խօսակցութիւններէն, զորս այսօր «կտակ» կ'անուանէ ինք: Ըստ Ֆէրվաքի Թուխաչեւսքի կը պաշտէ Փերունը, պատերազմի սլաւական չաստուածը, ընդհակառակն կը հայհոյէ այն առաքինութիւնները, որ քրիստոնէութիւն քարո[illegible]

[illegible]

ՄԱՐԱՋԱԽՏ ԹՈՒԽԱՉԵՒՍՔԻ

—•—

Ռուսիոյ ազգ. պաշտպանութեան փոխ - գործավար Թուխաչեւսքի, որ մարաջախտութեան գաւազան ստացաւ վերջերս, ուշադրութիւն կը գըրաւէ ոչ միայն իր արագ վերելքով զինուորական ասպարէզի մէջ, այլ եւ իր կեանքով, որուն պատմութիւնը ահաւասիկ.—

Ծնած է 1893ին, ազնուական ընտանիքի մը մէջ: Հայրը հարուստ հողեր ունէր: Զաւակները, — 3 մանչ, 5 աղջիկ, — ստացան խնամեալ դաստիարակութիւն մը: Ֆրանսացի սպասուհի մը ունէին, որմէ ֆրանսերէն խօսիլ սորվեցաւ Միշէլ Թուխաչեւսքի, ապագայ մարաջախտը

[illegible]

Բաց ունինք 3000 ֆրանք, որ երկրորդ հանդէսով մը գոցել կը յուսանք ...

Կ. ՊԵՏՈՒՇ

ՄԱՄՈՒԼ ԵՒ ԸՆԹԵՐՑՈՂ

»»»•«««

Սօֆիայի Ազատ Խօսք հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (25 յունուար).

— «Տարօրինակ է, բայց անհերքելի փաստ — Հայ ընթերցողը, սովորաբար մեծամասնութեամբ, կը կարդայ իրեն հրամցուած թերթը, առանց բընաւ հաշուի առնելու մտքի այն ամէնօրեայ ճիգերը եւ նիւթական այն անհատնում զոհողութիւնները, որ կը կատարուին միայն մէկ քանի մարդոց, լաւագոյն պարագային փոքրիկ հաւաքականութեան մը կողմէ, առաւօտոյ ամէն օրը հայ օրաթերթ մը լոյս աշխարհ բերելու համար, նիւթի եւ հոգիի այս տագնապալի օրերուն:

Կայ, սակայն, աւելի տարօրինակը: — Հայ ընթերցողը, գարմանալ իր բատամբ մեծամասնութեամբ, հաճոյքով ու անհամբերութեամբ ամէն օր կը կարդայ հայ թերթը, նոյն իսկ բարձրաձայն կը բողոքէ, երբ որ եւ է պատճառով մէկ կամ մէկ քանի օր լոյս տեսած չէ ան կամ մէկ - երկու ժամով ուշացած, բայց բոլորովին [illegible]

[illegible]

կին մէջ: Կայ ալ աւելին, դժբախտաբար: Կայ այն զարհուրելի իրողութիւնը, որ հայ թերթի այս ու այն գործակալն ու ցրուիչը, մէկ մէկ քըրէական տիպարներ դարձած, կը շահագործեն իրենց տրուած վստահութիւնը, կը շահագործեն մանաւանդ հայ թերթի բարոյական դիրքն ու դերը եւ անխղճօրէն կը կողոպտեն զայն, իւրացնելով անոր մեծ ու պզտիկ գումարները եւ միշտ անպատիժ մնալով:

Սակայն մենք դեռ չխօսեցանք չատ աւելի մեծ չարիքի մը մասին, որ հայ մամուլի եւ առ հասարակ հայ գիրքի ու գրականութեան ճշմարիտ գերեզմանափորն է: Չարիք, որ կը կոչուի «ձրի թերթ կարդալու վատակ»: Բայց ասիկա արդէն ախտ մըն է, որմէ կը տառապի հայ ընթերցողներու 90 տոկոսը: Կարդալ հայ թերթը ամէն օր եւ սանթիմ մը չտալ: Օգտուիլ ուրիշներու մտքի բարիքներէն ու նիւթական զոհողութիւններէն, առանց որ եւ է փոխադարձութեան: Ու այնքան մեծ չարիքներու հասած է այս ամենայած տեսակի մուրացկանութիւնը, որ բարքի ու սովորութեան վերածուած է այլ եւս մեր կեանքին մէջ: Բարք ու սովորութիւն, որու հետ գրեթէ ամէնքս հաշտուած ենք կարծես, եւ նոյն իսկ կը քաջալերենք ու կը զարգացնենք մեր [illegible]

[illegible]

Թուլը: Շնորհիւ ֆրանսական զինուորական համբաւին, յետոյ Ռուսիոյ [illegible]

1921 մարտին, Թուխաչեւսքի հրամանատար նշանակուած է Եօթներորդ բանակին, որ արեան մէջ կը խեղդէ Քրոնշթատի նաւաստները: Այս նաւաստներն էին, որ «փառքն ու պարծանքը կը կազմեն յեղափոխութեան», Թրոցքիի բառերով:

Յաղթութիւն բոլոր ճակատներուն վրայ: 1922—24 Թուխաչեւսքի տեսուչ կը նշանակուի զինուորական վարժարանին: 1924ին՝ կարմիր բանակի ընդհ. սպայակոյտի պետին փոխանորդ: 1925ին՝ զինուորական կառավարիչ Սպիտակ Ռուսիոյ: Այդ շրջանին է, որ իր կինը, նախանձէն անձնասպան կ'ըլլայ, որովհետեւ Թուխաչեւսքի կը սիրէր իր քարտուղարուհին, ռուս զօրավարի մը աղջիկը: Կնոջը անձնասպանութենէն վերջ, Թուխաչեւսքի կ'ամուսնանայ իր քարտուղարուհիին հետ:

Կը վերադառնայ Մոսկուա, ընդհ. սպայակոյտի պետ նշանակուած: Ի վերջոյ կը նշանակուի ազգ. պաշտպանութեան փոխ - գործավար, եւ վերջերս կը ստանայ մարաջախտութեան աստիճան:

Այժմ 43 տարեկան է:

Նկատի առնելով իր ազնուական ծագումը, բոլշեւիկները միշտ կասկածով կը նային վրան: Գաղտնի ոստիկաններ կը հետեւին իր շարժումներուն, որովհետեւ կը վախնան որ [illegible]

[illegible] կան յեղափոխութեան գլխուն: Թէեւ, ճարպիկ մարդ, Թուխաչեւսքի միշտ խուսափած է քաղաքական վէճերուն միջամտելէ, մանաւանդ այն օրերուն՝ երբ, Լէնինի մահով, ներքին պայքարներ սանձձուեցան երկրին մէջ եւ կուսակցութեան ծոցը: Այսուհանդերձ Ստալին վստահութիւն ունի Թուխաչեւսքիի օրինապահութեան վրայ, եւ վարձատրելու համար զայն՝ մարաջախտութեան գաւազան կուտայ տաղանդաւոր զինուորականին:

ՄԻՄԱՂ

— Պարոն բժիշկ, քննեցէք զիս, 40 տարեկան եմ այժմ, արդեօք պիտի կրնա՞մ մինչեւ 90 տարի ապրիլ:

— Կը խմէ՞ք, կը ծխէ՞ք, կը խաղա՞ք, գէշ ունակութիւններ ունի՞ք:

— Ոչ, ատոնց ոչ մէկը ունիմ:

— Ուրեմն ի՞նչ ընելու համար կ'ուզէք 90 տարի ապրիլ:

ՄԱՍՆԱԳԷՏՆԵՐ ԿԸ ՅԱՆՁՆԱՐԱՐԵՆ **ԵՐԵՒԱՆ** ՕՂԻՆ, ՈՐՈՒՆ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ Է ՕՐՐՈՐԴ ԷՋԻՆ ՎՐԱՅ.

ԷՋԵՐ ՀԱՄԱՅՆՔ ՄԱՐՍԱՓՆԵՐԵՆ (5)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

—•—

Փուշի դէպը իսկոյն վառել կուտար գինուորներուն եւ արիւնալից աչքերը աջ ու ձախ դարձնելով՝ կը հրամայէր որ բոցին վրայ դնեն այսինչին հակը: Այսպէս նախ Պարտիզակցի կնոջ մը հակը վառեցին: Խեղճը մազերը կը փետտէր եւ հառաչելով կ'արտասուէր: Վրաններուն մէջ վառած հակերուն մուխն ու հեղեղն էր տարածուած՝ գէշ հոտով մը:

Հայրս վախնալով, իսկոյն եզան կաշի մը վարձեց ու մեր գոյքերը վըրան տեղաւորելով, որոշեցինք Տէր Զօրի ճամբան բռնել: Հազիւ վրաններուն ծայրը հասեր էինք, երբ լուր առինք թէ արհեստաւորները Դամասկոս կրնան երթալ: [illegible]

[illegible]

...ռացանք վերջապէս: Այստեղ, կառավարութիւնը իւրաքանչիւր անձի օրական մէկ հաց կուտար: Հանգիստ էինք բաղդատմամբ միւս վայրերուն:

Ինը օր ալ Սեպիլ կայարանի վերեւի բլուրը անցնելէ վերջ՝ շոգեկառք առինք դէպի Դամասկոս, սակայն այդ շրջանները ժանտատենդի համաճարակ ծագած ըլլալով, մեզ վար առին Դամասկոսէն առաջ, Իհասհէր կոչուած կայարանը ու առաջնորդեցին պատրաստ զինուորական վրաններ: Արդէն հազարաւոր գաղթականներ կային մեզմէ առաջ հասած:

«Գարանթինա» էինք:

Շաբաթ մը չանցած, արդէն մեծ [illegible]

1916ի սկիզբը, Սեւնտի [illegible]

[illegible]

ՔՐՔՋ ՀԱՄԱՐ

—•—

[illegible]

[illegible]

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

նուած են, բայց ոչ ոք ձերբակալ-ուած է։

*** Մանիլայէն կը հաղորդեն ճիւմ-հուրիէթի — Ինը հոգի հակոզու-թեան տակ առնուած են իբրեւ ազան-դաւոր եւ անոնցմէ 7 հոգի ձերբա-կալուած են։ Ոստիկանութիւնը աք-դէն շատ արթուն էր եւ կասկածներ ունէր, բայց կ՚ուզէր յանցանքի վրայ ձերբակալել ազանդաւորները։ Ի վեր-ջոյ յանկալ հակի խուզարկութիւններ կը կատարէ կարգ մը տուներու մէջ և կը գտնէ գիրքեր եւ այլ իրեր։

Այն համոզումը կը տիրէ թէ խնդի-րը ազանդաւորութեան կը վերաբերի, բայց դէպքը տեղական է եւ ամբաս-տանեալները կապ չունին ուրիշ տեղե-րու հետ։ Միայն հաւանական կը նը-կատուի որ իրենց միջեւ թըղ-թակցութիւն կատարած ըլլան։ Այս ուղղութեամբ քննութիւն կը կատար-ուի։ Իբրեւ ամբաստանեալ կը յիշ-ուին հետեւեալները — լուսայարփոխ Իհսան, Հօճա Հիլմի, Հօճա Ապտուլ-լահ, Տուրմուշ, նախկին չէյխ Տան-տինիի զաւակները՝ Նէժվատ, Իսմա-յիլ Հաքքը, Թալաթ եւ հայրը։ Կը յիշուի նաեւ նախկին միւֆթի մը։

Քննութիւնը պիտի աւարտի մօտերս եւ ամբաստանեալները պիտի դատ-ուին Մանիսայի մէջ։

«Տորգսին»ի խանութները փակուեցան

Փետրուար 1ին փակուեցան Խ. Մի-ութեան «Տորգսին»ի խանութները, հինգուկէս տարուան գոյութենէ մը յետոյ։ Այս առթիւ կառավարութիւնը կը յայտարարէ թէ Տորգսինը լիովին հասած է իր նպատակին, այն է ոսկի եւ օտար դրամ (արժէք) քաշել եւ այսուհետեւ այլեւս անիմաստ է իր գոյութիւնը։ Հինգուկէս տարուան ընթացքին, Տորգսինը յաջողած է հա-ւաքել երեք միլիառ 750 միլիոն ֆը-րանք, գումար մը որուն մէջ 69 առ հարիւր համեմատութիւն մը կը կազ-մեն ոսկի եւ արծաթ դրամները, հին դրամները եւ թանկագին քարե-րը, 16 առ հարիւր՝ արտասահմանէն խորհրդային քաղաքացիներու ղըր-կուած փոխանակագիրները, եւ 14 առ հարիւր՝ օտար դրամները։ Այս գու-մարը կը գերազանցէ դուրսէն նե-րածուած մեքենաներու արժէքը։ Ու-րեմն լաւ գործերածուած է Տորգսինը, որ 1500 մասնաճիւղ ունէր 1934ին, Խ. Միութեան քաղաքներուն մէջ։ Թեր-թերը այս առթիւ կը շեշտեն թէ այդ հաստատութեան շնորհիւ, Խ. Միու-թեան քաղաքացիները վարժուած են եւրոպական նորութիւններու, սկսե-լով հագուստէն եւ կօշիկէն։ Տորգսի-նի խանութները այժմ յանձնուած են առեւտրական գործավարութեան։

Մուսոլինիի ազդարարութիւնները եւ Փօյալեան մեծ խորհուրդին գումարումը

Շաբաթ օր, Փաշական գերագոյն խորհուրդին գումարման առթիւ, Մուսոլինի ղեկուցում մը կարդաց, որ տեւեց երկու ժամ։ Վերջնական ո-րոշումներ չտրուեցան եւ ժողովը յե-տաձգուեցաւ երեքշաբթի օրուան (այսօր)։ Թէեւ մանրամասնութիւն-ները գաղտնի կը պահուին, բայց ի-րազեկներ կը հաւաստեն թէ օրակար-գի գլխաւոր նիւթն էր քարիւղի ար-գելքը եւ եւրոպական պատերազմի մը վախը։ Նոյն օրը կարեւոր թերթ մը, «Փօփօլօ տ՚Իթալիա» յօդուած մը հրատարակեց, — «Կայ ուսանողնե-րու», որ կը վերագրուի Մուսոլինիի։ Այս գրութիւնը — ուրեմն Մուսոլինի — կ՚ազդարարէ թէ «քարիւղի արգե-լը ի վերջոյ պայքարման պիտի յանգի, իսկ պայքարումը կը նշանակէ պատե-րազմ»։ Թէեւ Իտալիոյ պաշտօնական շրջանակները կը յայտարարեն թէ չեն վախնար պատժամիջոցի արգելքէն եւ թէ Իտալիա բաւարար քարիւղ ու-նի, սակայն Մուսոլինի կը կարծէ թէ Մեծն Բրիտանիա ամէն միջոց պիտի գործածէ, Իտալիոյ մէջքը կոտրելու համար, ի հարկին դիմելով պայքար-ման։ Այս վախերը կը հաստատուին Միջերկրականի մասին կատարուած բանակցութիւններով, ինչպէս եւ Պ. Պ. Լիթվինովի եւ Իտընի խօսակցու-թիւններով։ Թերթին մէջ հրատա-րակուած կոչը կ՚ազդարարէ թէ Եւ-րոպայի դիւանագէտները ընդհանուր պատերազմի մը կը մղեն աշխարհը։ Ուստի, կոչ կ՚ուղղէ Եւրոպայի երի-տասարդութեան, որպէսզի արգիլեն այդպիսի պատերազմ մը։ Ու կ՚եզրա-կացնէ.

— «Իտալիա ակռաներով եւ ե-ղունգներով՝ պիտի պաշտպանէ ինք-զինքը եւ արգէն առնէ մը ի վեր պատրաստուած է այդպիսի պատա-հականութեան մը»։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱԲԷՇՆԵՐԸ ՅԱՂԹԱՆԱԿ մը կը հաղորդեն, հիւսիսային ճակատին վրայ, յայտնելով թէ իտալական ամ-բողջ զօրամաս մը, 3000 սեւ շապի-կաւորներ ոչնչացուցած եւ 5000 հոգի վիրաւորուած են։ Այդ զեկոյցին հա-մաձայն, Իտալացիները նահանջած են խուճապահար, ձգելով 33 թնդանօթ, 175 գնդացիր, 2653 հրացան եւ 18 հրասայլ, իսկ Հաբէշներու կորուստ եղած է 1200 մեռեալ։ Իտալական զե-կոյց մը կը հերքէ այս լուրը։

ԹՈՒՆԱՍՏԱՆԻ բանակին տղաները նորէն խլրտիլ սկսած են, միջամտե-լով քաղաքական գործերու։ Զինուո-րական նախարարը շրջաբերական մը ուղղելով, յանձնարարեց զգուշանալ քաղաքական այցելութիւններէ եւ խօ-սակցութիւններէ։ — Զօր. Քոնտիլի-սի յուղարկաւորութիւնը կատարուե-ցաւ մեծ շուքով, կիրակի օր։ Դիա-կննութիւնը հաստատեց թէ զօրավա-րին մահը կաթուածի հետեւանք է, եւ ոչ թէ թունաւորման։

ԽՐՈՒԱԹ ԱՀԱԲԵԿԻՉՆԵՐՈՒ դա-տավարութիւնը պիտի վերսկսի վա-ղը, չորեքշաբթի։ Կառավարութիւնը ինք երեք պաշտպան փաստաբաններ նշանակած է։ Խիստ միջոցներ ձեռք առնուած են, ապահովութեան հա-մար։

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒ-ՆԸ բացառիկ ժողով մը գումարելով, որոշեց իր ուղեգիծը, յառաջիկայ ընտրութեանց առթիւ։ Կուսակցու-թիւնը թեկնածուներ պիտի ունենայ ամէն շրջանի մէջ, բայց եթէ տեղա-կան մարմինները անհրաժեշտ գտնեն պիտի կրնան մէկ թեկնածուի շուրջը համախմբուիլ, յանուն միացեալ ճա-կատի։ Մասնաւորապէս սերտ գոր-ծակցութիւն պիտի ունենան համայ-նավար կուսակցութեան հետ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ Եգիպտոսի կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները. 5 փետր. չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, Le Samaritaine սրճարանի ներքնայարկը.51 rue de Rivoli, մեթրօ Chatelet

Օրակարգ՝ զեկոյց կոմիտէի։ Կը խօսի ընկ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ՝ «Ներկայ քա-ղաքական կացութիւնը»։

ԱՆԻԷՌ ԳՈՒԱ-ՔՈԼՈՆՊԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ այս հինգշաբթի երեկոյ՝ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրա-կարգ։

Լիոն

ԼԻՈՆԻ «Վալ մնդեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ըն-կերները. 7 փետր. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 18 rue Lafayette «Զար-դարեան» գրադարանին մէջ։

«ԿԱՊԱՐԷ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐ»Ը նորէն վերահաստատուեցան Խ. Միութեան մէջ, անկարգելներով, հրասայլերով, գնդացիրներով եւ ուրիշ զպասսայի-նութիւններով, — անշուշտ իբրեւ խաղալիկ։ Մարաջախտներու, սատի-ճաններու եւ շքանշաններու վերա-հաստատումէն վերջը, զարմանալի չէ այս դարձն ալ ...

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ Արաբներու կուսակ-ցութիւնը ․․․ «Հարաւածային մասեր» կազմել, կանանց շապիկնե-րով եւ հետեւողութեամբ Եգիպտոսի ազգայնականներուն։

ԿԸ ՓՆՏՐՈՒԻ

— կը փնտռուի պոլսեցի Հայկ Քըրքըզեան՝ կը խնդրուի իր հասցէն իմացնել Գ. Maridjian, 179 rue St. Jacques, Paris 5.

17, Rue Dorcasne ․․․
Le Gérant: H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (54)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Փ. — Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

— Կը կարծե՞ս որ Փուառօն ալ քեզի պէս կը մտածէ, ըսաւ օրիորդ Կէնէթ, տարօրինակ զուգադիպութիւն մըն է, սակայն՝ այս կէսօրին Քրէնչէսթըրի ճամբան պտոյտի ելած էի, երբ տե-սայ որ անիկա ինքնաշարժով այդ քա-ղաքին ուղղութեամբ կ՚ուղար...

Իրարու երես նայեցանք։

— Օհ, ես Մա՛ձօնկ եղեր եմ, ըսաւ յանկարծ օրիորդ Կէնէթ, ուշադրու-թիւն ալ չեմ ըրեր ...

Քարօլայն ուշադրութիւնը խաղին դարձուց։ Բացատրեց օրիորդ Կէնէ-թին որ խառն ձեռքով եւ բազմաթիւ Զաւեներով Մա՛ձօնկի յայտարարու-թիւնը շահաւոր բան մը չէր։

— Այո, սիրելիս, ըսածդ ճիշդ է, կը հասկնամ, ըսաւ օրիորդը, բայց խնդիրը այն է թէ ինչ տեսակ ձեռքով սկսայ խաղը...

— Աւելի ձեռք չես կրնար ունենալ ․․․ եթէ չի փնտռես...

— Աղէկ, աղէկ, ամէն մարդ իր խա-ղալու ձեւն ունի... հիմակուհիմա չարոտը ես եմ, ըսաւ օրիորդ Կէնէթ քարերը հաշուելով։

Քարօլայնի ունեցած համբանքը շատ փոքր էր. պատասխան չտուաւ։

Խաղ մը եւս սկսանք։ Ապառուհին թէյ բերաւ մեզի։ Թէ քոյրս եւ թէ իր բարեկամուհին նեղացած էին։

— Խնդրեմ, սիրելիս, քիչ մը շուտ շարժէ, ըսաւ Քարօլայն՝ օրիորդ Կէ-նէթին

Զինացիները այնքան արագ կը խա-ղան որ քարերուն աղմուկը թռչուն-ներուն ատիկներուն ձայնը կը յիշե-ցընէ ...

Մենք ալ քանի մը վայրկեան Զինա-ցիներուն պէս խաղացինք։

— Դուն ալ եւ է տեղեկութիւն չհա-ղորդեցիր բժիշկ, ըսաւ գոհացեալ ինծի քանալով, շատ պէս խորամանկ ես ... այնքան մտերմութիւն ունիս Փուառօյին հետ եւ որ եւ է բան չես ըսեր ․

— Ճէյմս տարօրինակ արարած է, յարեց քոյրս. տեղեկութիւններ տա-լու սովորութիւն չունի ...

— Վստահ եղէք որ բան չեմ գի-տեր, բժ. Փուառօն մարդու կարծիք չի հարցներ

— Խելացի մարդ է եղեր, գիտել ․․․ գնդապետ... ինքզինքը չի մատներ ... օտար գաղտնի ոստիկան-ները իսկապէս հիանալի են

— Փունկ, ըսաւ օրիորդ Կէնէթ, եւ Մա՛ձօնկ ․

Կացութիւնը աւելի ծանրացաւ։ Օր-իորդը երրորդ անգամ ըլլալով Մա՛-ձօնկ կը յայտարարէր. քոյրս լըջօրէն բարկացած էր։

— Անտանելի ես, Ճէյմս, յանդիման-ներ դիս, դիակի մը պէս նստեր ես ու բերանդ չես բանար ․ ․

— Բայց, սիրելիս, բան մը չունիմ, ի՞նչ ըսեմ.

— Պարապ խօսք... Հարկաւ հետա-քրքրական բան մը ունիս ըսելիք ...

․ — Հետաքրքրական բա՞ն... տե-սա՞ծ էք Հարսանիքի ոսկի մատանի մը որուն ներսի կողմը փորագրուած է — Ըէն՝ մարտ 13 .

Սոխուած՝ պատմեցի թէ ուր գը-տնուած էր այդ մատանին։

— Մա՞րտ 13, ըսաւ քոյրս, ճիշդ վեց ամիս առաջ...

Կարգ մը ենթադրութիւններ եւ թե-լադրութիւններ եղան, որոնց յաջոր-դեցին հետեւեալ երեք տեսակէտները.

Ա.— Գնդապետին տեսակէտը.— Ըէլֆ գաղտնաբար ամուսնացած էր Ֆլօրային հետ, առաջին եւ ամէնէն պարզ լուծումը այս էր։

Բ.— Օրիորդ Կէնէթի տեսակէտը.— Ռօճըր Էքրօյտ գաղտնաբար ա-մուսնացած էր Տիկին Ֆէրըրսին հետ։

Գ.— Քրոջս տեսակէտը.— Ռօճըր Էքրօյտ ամուսնացած էր իր սպասու-հիին՝ օրիորդ Ռասըլին հետ։

Քոյրս չորրորդ տեսակէտ մը եւս պարզեց աւելի ուշ, երբ ննջարան կը բարձրանայինք

— Լաւ ուշադրութիւն ըրէ ըսածիս, բացատրեց Քարօլայն, բնաւ չպիտի զարմանամ եթէ Ճէֆրի Ըէյմընտ ու Ֆլօրան ամուսնացած ըլլան ...

— Այնատեն արձանագրութիւնը պիտի ըլլար «Ճ.-էն», ոչ թէ «Ը.-էն»։

— Է, ատիկա չես գիտեր... կարգ մը աղջիկներ իրենց այրերը մականունով կը կանչեն... իմացա՞ր օրիորդ Կէ-նէթը ինչ ըսաւ այս գիշեր Ֆլօրային մասին...

Շիտակը ըսելով բան մըն ալ իմա-ցած չէի, բայց յարգանք ունէի քրո-ջըս՝ ակնարկէ մը ծանօթութիւն առա-նալու կարողութեան հանդէպ

— Իսկ Հէքթըր Պլընթի՞ն մասին ինչ է կարծիքդ, հարցուցի։

— Յիմար բաներ մի ըսեր, բա-ցատրեց Քարօլայն. այո, թերեւս կը հիանայ այդ աղջկան վրայ, կրնայ ըլ-լալ որ կը սիրէ ալ... սակայն, լաւ իմացիր, այդ տարիքը ունեցող աղջիկ մը չի սիրահարիր ծերունիի մը որ անոր հայրը կրնար ըլլալ, մանաւանդ որ տանը մէջ գեղադէմ ու երիտա-սարդ քարտուղար մըն ալ կայ... կը-նայ հազարապետը քաղելերած ըլլալ ինչպէս կոյր մը... կիները շատ խո-րամանկ են... կէտ մը կայ որ պէտք է աղէկ հասկնաս, Ճէյմս Ռէփըրտ, Ֆլօրան Ըէլֆը չի սիրեր եւ երբեք չէ սիրած. ատիկա քեզի ըսողը ես եմ...

ԳԼՈՒԽ 17

ՓԱՐՔԸՐ

Յաջորդ առտուն խորհեցայ թէ Մա՛-ձօնկին պատճառած զուարթութիւնը մասամբ անզգուշաբար ըրած էր զիս։ Իրաւ է թէ Փուառօ պատուէր չէր որ մատանիին մասին ․․․ ինքն ալ Ֆըրնլիի անեցիներուն մը ըսած չէր սակայն, ու, եթէ սխալիր, ինծմէ զատ ոչ ոք ․․․ այդ ոսկեմատանին գտնուած ․․․ Յանցաւոր կը զգայի։ Լուրը ․․․ մէջ տարածայնուած պիտի ըլլայ ․․․ մա. Փուառօ խստօրէն պիտի ․․․ մանէ զիս։

Տիկին Ֆէրըրսի եւ Ռօճըր Էքրօյտի յուղարկաւորութիւնը միասին տարուեցաւ ժամը տասնմէկին. ․․․ խուր ու տպաւորիչ էր արարողու-թիւնը, որուն ներկայ էին Էքրօյտի բարեկամները։

Եկեղեցիէն յետոյ, Փուառօ որ պէս ներկայ էր, թեւս մտաւ եւ իր տունը հրաւիրեց։ Շատ լուրջ տպաւորութիւն մը ունէր ․․․ ցայ որ նախորդ գիշերուան ․․․ նապարհութիւնս իր ականջին ․․․ էր։ Բայց շուտով յայտնի եղաւ անիկա բոլորովին տարբեր ․․․ մասին կը խորհէր։

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ՍՐԹՈՒԹԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐ,—
ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Եգիպտոս, Սուրիա, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 5 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
MERCREDI 5 FÉVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3030

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԱՅԼԱԳԻՍ ՇԱՀԵԿԱՆ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Շարունակենք լսել նախկին արքեպիսկոպոսը, Գ. Մուշեղ Սերոբեան

— «Բարեգործութեան ներշնչումն ու սկզբունքը չէ խաչուած այսւր այսքան հրապարակաւախօսու, որքան մեր մէջ: Եւ Բարեգործականը չէր կրնար ուրիշ կերպ գործել, առանց իր կարդացքէն բան մը կորսնցնելու գոնէ իրեններուն աչքին: Այս ամէնուն մէջ Բարեգործականին անունը վարագոյր մըն է լոկ, իսկ գործողը Բարեգործականի պաշտօնեաներուն մէջ ապրող կուսակցական կիրքն ու ոգին, բուն իսկ Ռամկավար կուսակցութիւնը»

«... Ըստ իս այսօր դպրոցական ճգնաժամի խնդրին մէջ Հ. Բ. Ը. Միութիւնը անուն մըն է միայն, եւ այնպէս ալ պիտի մնայ, որչափ ատեն իր գործունէութեան իբր ռահվիրայ ծառայէ կուսակցական ոգին»: (17 յունուար):

Եւ այսպէս բուրաքանչիւր վերլուծման ատեն, նախկին արքեպիսկոպոսը — որ միշտ եղած է գործօն ռամկավար եւ Թուրք հակադաշնակցական — առանց վերապահութեան կը յայտարարէ թէ Բարեգործականի խոթարման գլխաւոր պատասխանատուներն են անոր վարիչները՝ իրենց նեղմտութեամբ եւ ռամկավարները՝ իրենց չահախնդիր խնամութեամբ եւ նենգութեամբ:

Թոյլ տուէք պատկերալից վկայութիւն մը եւս օրինակել.

— «Մենք 1908ին Ս. Պարթեւեանի հետ գլուխ գլխի տուած, երբ կը պատրաստէինք ռամկավար կուսակցութեան ծախսագիծ — կանոնագիրքը, եւ կը դրկէինք զայն Եգիպտոս անոր վերջնական ձեւը տալու, բնաւ չէինք կրնար խորհիլ, թէ կուսակցութիւնը պիտի ըլլար անկիւնագեդ մը, ուր պիտի գային ապաստան փնտռելու կարգ մը ապավարկուած պատուելիներ, անգործ փաստաբաններ, եւ ուսուցիչներ, եւ պիտի գունատէին անոր կորովի ու զոհողութեան առնական դիմագիծը, ու պատճառ պիտի դառնային, որ մենք զզուանքով հեռանանք այդ նոր բաբելոնէն:

Բարեգործականը պէտք ունէր այդ կուսակցութեան, մանաւանդ այնպիսի ժամանակ մը, երբ Դաշնակցութիւնը պայքար կը մղէր իր դէմ, մանաւանդ Ամերիկայի մէջ: Զիրար պաշտպանելու սկզբունքը հետզհետէ մտայնութեան եւ գործելակերպի նոյնութեան դրոշմը դրաւ երկու կազմակերպութիւններու ճակտին: Եւ ալ մի՛ զարմանաք, երբ տեսնէք Վեր. *Հնչակեան* Երուանդ Հրաչը, որ բեմերէն թոյն կը փսխէ Հ. Բ. Ը. Միութեան դէմ, եւ քանի մը տարի յետոյ, *ռամկավար* Երուանդ Հրաչ, իբր Բարեգործականի փոխականտիտ կը դրկուի Հնդկաստան, առատ վարձատրութեամբ»: (18 յունուար):

Ծանրակշիռ ամբաստանութիւն մը եւս.

— «Բարեգործականի եւ ռամկավար կուսակցութեան միջեւ եթէ գոյութիւն ունեցած չըլլային խնամիական եւ ազգականական կապեր, եթէ ռամկավար կուսակցութեան գիրկը չգտնուէին *անգործ* եւ *անպաշտօն* մտաւորականներ (?), Բարեգործականը շատ ալ պիտի չմտահոգուէր կրթական գործով»:

×

Նորէն ընդհատելով վկայութեանց արտատպումը, ջանանք ամփոփել նախկին արքեպիսկոպոսին ամբաստանութիւնները. —

1. *«Բարեգործականի վարիչներէն մեծագոյն մասը կազմուած է կուսակցականներէ»:*

2. *Այդ կուսակցականները (ռամկավար) տեսնելով որ իրենց կազմակերպութիւնը հոգեվարքի մատնուած է, տուն — տեղ եղան Բարեգործականի մէջ:*

3. *«Այդ վայրկեանէն սկսեալ, Բարեգործականը դադրեցաւ իր համազգային եւ անխտրական բնոյթէն եւ ինքն ալ եղաւ կուսակցութիւն մը»:*

4. *«Բարեգործականի անհաշտ ու տարամերժ ընթացքը պէտք է վերագրել ոչ թէ Հ. Բ. Ը. Միութեան, այլ զայն կաղապարող սափորին, ռամկավար կուսակցութեան»:*

5. *«Բարեգործականի անունը վարագոյր մըն է միայն, իսկ գործողը՝ Բարեգործականի պաշտօնեաներուն մէջ ապրող կուսակցական կիրքն ու ոգին, բուն իսկ ռամկավար կուսակցութիւնը»:*

6. *Բարեգործականի կրթական ծրագիրը պարզապէս հետեւանք է ռամկավարներու հետ հաստատուած խնամութեան:*

Նո՞ր է որ կը յայտնուին այս ճշմարտութիւնները: Ոչ:

Տարիներով կրկնուած են անոնք, բոլոր մանրամասնութիւններով ու փաստերով, բայց Բարեգործականի վարիչ տարրը միշտ ալ յամառած է սուտ — խենդ ձեւանալ եւ ժխտել, կուսակցական պայքարի վերագրել զանոնք:

Բայց ահա իրազեկ եւ հեղինակաւոր վկայ մը՝ ներսէն, բուն իսկ մէջնաբերդէն, թէ՛ իբրեւ անդամ Բարեգործականի եւ թէ իբրեւ ռամկավար — ապատական:

Ուրիշ առաւելութիւն մը եւս,— յօդուածագիրը կը գտնուի Սուրիա, ուրեմն ծանօթ է նաեւ կրթական ծրագրի գործադրութեան բոլոր անցուդարձերուն, որոնց ամփոփումը հաղորդած էր Հալէպի Ցիազաք. Ժողովը, իր պաշտօնական զեկոյցով:

Հիմա որ լուսաբանուած եղաւ Բարեգործականի բաղկացուցիչ տարրերու էութեան եւ տիրող հոգեբանութեան մասին, կրնանք աւելի դիւրաւ ըմբռնել կրթական ծրագրին՝ գաղտնիքը եւ անոր գործադրութեան հետեւանքները:

Այն ատեն, անգամ մը եւս պիտի համոզուիք թէ՝ այդ ծրագիրը ամէն բանէ առաջ քաղաքական կուսակցական պայքարի զէնք մըն է, բոլորովին անհամապատասխան՝ Բարեգործականի հիմնական սկզբունքներուն:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՆ՞Չ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՑ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Արքաներ, իշխաններ, նախարարներ կը խորհրդակցին իրարու հետ

Քաղաքական շրջանակները լայն ուշադրութեամբ կը հետեւին Փարիզի մէջ կատարուած տեսակցութեանց եւ խորհրդակցութեանց, որոնց կը մասնակցին թագաւորներ, իշխաններ, արտաքին նախարարներ կամ վարչապետներ: Կը կարծուի թէ դիւանագիտական այս գործունէութիւնները պիտի յանգին Եւրոպայի քարտէսին ձեւափոխման, առաջնորդութեամբ Ֆրանսայի եւ միշտ նկատի առնելով գերմանական վտանգը:

Երկուշաբթի առտու —երբորդ օր— Գ. Ֆլանտէն ունկնդրութեան ընդունեց Թուրքիոյ արտաքին գործոց նախարարը, Թ. Ր. Արասը եւ խօսակցեցաւ ամբողջ մէկ ժամ: Յետոյ ինք եւ վարչապետ Գ. Սառօ ներկայ եղան Ռումանիոյ Թագաւորին կողմէ տրուած հացկերոյթի մը, որուն կը մասնակցէին նաեւ կարգ մը պետութեանց արտաքին նախարարները: Կէս օրէն յետոյ Գ. Ֆլանտէն ընդունեցաւ Պուլկարիոյ Թագաւորին կողմէ, որ իր կարգին այցելեց հանրապետութեան նախագահին: Երէկ նոր տեսակցութիւններ տեղի ունեցան Աւստրիոյ փոխ - վարչապետ իշխան Շթարէնպէրկի եւ Եուկոսլաւիոյ խնամակալ իշխանին հետ: Գ. Ֆլանտէն ընդունեց նաեւ Լիթուանիոյ արտաքին նախարարը եւ դիւանագիտական խօսակցութիւն մը ունեցաւ Փարիզի բրիտանական դեսպանին հետ, տեղեկութիւններ հաղորդելու համար: Իրիկուան դէմ հեռագիրը կը ծանուցանէր թէ Փարիզ կուգան Ռումանիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ արտաքին նախարարները, խորհրդակցութեանց մասնակցելու համար:

Տարիներէ ի վեր այսքան տենդագին գործունէութիւն արձանագրած չէր Փարիզի դիւանագիտական պատմութիւնը: Ուշագրաւ է որ այս տեսակցութիւններէն դուրս կը մնան Գերմանիա, Լեհաստան, Իտալիա եւ Հունգարիա, չորսն ալ կուսակից վերաքննութեան եւ դժգոհ՝ Վերսայլի դաշնագրի հողային բաշխումէն եւ ուրիշ տրամադրութիւններէ: Մինչեւ հիմա կատարուած խօսակցութեանց ընթացքէն կը հետեւի թէ Գ. Ֆլանտէն շրջելով Լավալի քաղաքականութիւնը, վերադարձած է իր ծրագրին, — ցամաքային Եւրոպայի զինակցութիւններ կազմել հովանաւորութեամբ Ազգերու Դաշնակցութեան, անվթար պահելու համար Վերսայլի դաշնագրով հաստատուած գոյավիճակը: Այս առթիւ աչքի կը զարնէ նաեւ ուրիշ տարբերութիւն մը, — նախապէս իտալական աջակցութեան տրուած կարեւորութիւնը այժմ վերածուած է Խ. Միութեան գործակցութեան:

Քննութեան առարկայ են երեք անջատ խնդիրներ, որոնք կը բխին միեւնոյն պարագաներէն,— Գերմանիոյ վերազինումը, գերմանա-լեհական զինակցութեան մը հաւանականութիւնը եւ Իտալիոյ մասին տիրող անստուգութիւնը: Այս երեք վտանգներուն դիմագրաւելու համար, Ֆրանսա կը ձգտի,— 1. Կազմել արեւելեան դաշինք մը, իբրեւ օժանդակ առնելով դաշնակ պետութիւնները — 2. Դանուբեան դաշինք մը, Աւստրիան կապելով Փոքր Համաձայնութեան հետ.— 3. Պուլկարիան կապել Պալքանեան Միութեան:

Եթէ այս ծրագիրները յաջողին եւ պալքանեան երկիրները աւելի մօտենան Փոքր Համաձայնութեան, Ֆրանսա ապահոված պիտի ըլլայ արեւելեան, կեդրոնական եւ հարաւային արեւելեան Եւրոպայի զօրակցութիւնը, որ եւ է վտանգի պահուն: Լավալի քաղաքականութիւնը կը ձգտէր ուղղակի համաձայնութեան մը գալ Գերմանիոյ հետ. այս պատճառաւ կը ձգձգէր ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքին վաւերացումը, մինչդեռ իր յաջորդը անձամբ հաւատաց Գ. Լիթվինովի թէ դաշնագիրը պիտի վաւերացուի անյապաղ: Լավալ ուրիշ վարանումներ ալ ունէր, իտալա-եթովպական պայքարին առթիւ. մինչդեռ որ Փոքր Համաձայնութեան պետութիւնները հարցուցեր էին թէ կրնա՞ն Ֆրանսայի աջակցութեան ապաւինիլ, գերմանական յարձակման մը պարագային: Օգտագործելով այս տարակոյսները, գերման ներկայացուցիչները գործի վրայ էին Ռումանիոյ եւ Եուկոսլավիոյ մէջ եւ անվստահութիւն կը սերմանէին Ֆրանսայի հանդէպ: Փարիզի տեսակցութիւններէն ետքը առաջ Զօր. Կէօրինկ Պուքրէշ պիտի երթար, բայց վերջին պահուն յետաձգեց մեկնումը:

Ուրեմն, Ֆրանսա կ'ուզէ միացեալ ճակատ մը կազմել դաշնագիրներու վերաքննութեան հակառակ պետութիւններէ, աջակցութեամբ Խ. Միութեան, Փոքր Համաձայնութեան եւ Պալքանեան Միութեան: Բազմաթիւ դժուարութիւններ կան այս ճամբուն վրայ, պետութենէ պետութիւն, եւ Ֆրանսա կ'աշխատի հարթել զանոնք: Կարգ մը կէտեր լուսաբանուած են, բայց դանուբեան դաշինքի խնդիրը շատ կնճռոտ հանգամանք մը ունի: Ասոր համար ալ Ֆրանսա կը մաղթէ որ անյապաղ վերջանայ իտալա-եթովպական պատերազմը:

•• Անգլիան կ'ուզէ օգտուիլ նաեւ Թուրքիայէ, միշտ յիշեցնելով Տարտանէլի վերազինման խնդիրը: Առայժմ հաւանական չէ որ քննուի այս խնդիրը, բայց Փարիզի մէջ գոյանալիք համաձայնութիւնները պիտի օրեն Թուրքիոյ պահանջքը:

•• Գերմանական թերթերը օրը օրին հետեւելով Փարիզի տեսակցութեանց, ազդարարութիւններ կ'ուղղեն խորհրդային դաշինքի մասին: «Լօքալ Անցայկեր» գրել կուտայ թէ Լիթվինով «Տրովադայի ձիուն վրայ նստած, շրջան կ'ընէ մայրաքաղաքէ մայրաքաղաք, համաշխարհային յեղափոխութեան ժամերէն ներարկելու համար: Ան յաջողեցաւ համոզել Ֆրանսան՝ կարմիր բանակի կարեւորութեան մասին եւ վարձատրուեցաւ զինակցութեամբ մը որ պիտի վաւերացուի այս օրերս»:

Այս առթիւ ուրիշ թերթեր ալ կը հաւկցնեն թէ Գերմանիա ի հարկին կրնայ ճակատ կազմել Իտալիոյ եւ Ճափոնի հետ: Այս վերջինը արդէն անհամբերութեան նշաններ կը ցուցնէ Խ. Միութեան դէմ եւ միջադէպներ անպակաս են Ծայր. Արեւելքի մէջ:

ՍՈՒՐԻԱՅԷՆ հասած հեռագիրներ կը հաստատեն թէ խռովութիւնները չեն դադրած տակաւին: Երկուշաբթի առտու կեդրոնական հրապարակի առեւտրականները անտանելի գտնելով խանութներու երկարատեւ փակման վնասները, փորձեցին վերաբանալ զանոնք, բայց ուսանողները թոյլ չտուին: Կարգապահական պատիժներ սահմանուեցան ուսանողներուն դէմ: Խանութները փակուած կը մնան:

ԵՐԵՔ ՆԱԽԱՀԱՆԳԻՍՏՆԵՐ ջրառման դատապարտուեցան, գործադուլի հետեւանքով: Սէն Նազէրի նաւահանգիստին մէջ 2200 բանուորներ դադրեցուցին ամէն աշխատանք, բողոքելով օտարականներու կրճատման դէմ: Հավրի մէջ ալ գործադուլ հռչակեցին 500 մասնագէտ բանուորներ, իսկ Մարսէյլի մէջ՝ 4500 հոգի: Հարկաւոր հանրապետական պահակներ կը հսկեն այս վերջին նաւահանգիստին մէջ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

— • —

«Կ'ՈՒԶԵՆՔ - ՉԵՆՔ ՈՒԶԵՐ»

Ամբոխային ցոյցերը իրարու կը յաջորդեն քաղաքէ քաղաք, բայց մանաւանդ Փարիզի մէջ:

Սովորական են այսպիսի ցոյցերը այս երկրին համար: Բայց ինչ որ տեղի կ'ունենայ, առենէ մը ի վեր, Փրոֆ. Ժէզի եւ փաստաբան Ֆրոյի դէմ, որոշ նորութիւններ կը պարունակէ:

Երկու քն ալ զոհերն են մեր ժամանակներու ապեկոծութեան,— աջի եւ ձախի խնդիր:

Իրաւագիտական համալսարանին աջակողմեան ուսանողները չեն ուզեր տեսնել փրոֆ. Ժէզի երեսը, որովհետեւ այդ ուսուցչապետը Ֆրանսայի պաշտօնատար ըլլալով հանդերձ, համարձակա՞ծ էր պաշտպանել Եթովպիոյ դատը, Ազգանժողովին առջեւ, իբրեւ իրաւագէտ խորհրդական:

Ազգայնական մոլեռանդ մը ոչ միայն իրաւունք, այլ եւ թեւ կուտայ ամբոխային տրամադրութեանց, զանազան պատճառաբանութիւններով.

— Ուսուցչապետը իբրեւ փրանսացի պաշտօնատար, ի՞նչպէս կրնայ իրաւագէտ խորհրդականը դառնայ պետութեան մը, որ պատերազմի բռնուած է ուրիշ բարեկամ պետութեան մը հետ: Ի՞նչ պիտի ըլլար հետեւանքը, եթէ ուրիշ փրանսացի ուսուցչապետ մըն ալ ստանձնէր Իտալիոյ պաշտպանութիւնը ...

Եւ ցոյցերը կը շարունակուին, հակառակ բոլոր ազդարարութեանց, ոստիկանական հսկողութեան եւ զանազան սպառնալիքներու:

Կը յիշէք վերջինը.— Փրոֆ. Ժէզ երկու անգամ յետաձգուած դասախօսութիւնը պիտի վերսկսէր շաբաթ առտու, ժամանակացոյցի փոփոխութեամբ եւ արտակարգ պաշտպանութեան տակ, երբ ըմբոստացած ուսանողները նորէն խանգարեցին, արտասուաբեր ռումբեր պայթեցնելով սրահին մէջ ...

Կրթական նախարարութիւնը եւ համալսարանի վարչութիւնը ի զուր ելք մը կը փնտռեն, ժողովներ գումարելով, իսկ ամբոխը կ'ոռնայ.

— Չե՛նք ուզեր, թող երաժարի:

Աւելի եղերական խանգարմանք մը կը ներկայացնէ Պ. Ֆրոյի պարագան:

Այս ձախակողմեան իրաւագէտը ներքին նախարար էր 1934 փետր. 6ի օրերուն, երբ արիւն հոսեցաւ Փարիզի փողոցներուն մէջ:

Այդ օրէն ի վեր, ո՛ւր որ հանդիպի, նաւ լսուի թէ պաշտօնական վայրի մը մէջ երեւայ, իր երեսին կը նետեն արիւնոտ բառ մը.

— Մարդասպան ...

Ու կը պաշարեն, կը խոշտանգեն, ոտքի տակ տրորելու սպառնալիքներով:

Երեք թէ չորս անգամ, զանազան մարդիկ ազատեցին նախկին նախարարը. վերջինը՝ դեռ անցեալ շաբթու:

Իսկ ահա երկու անգամ է որ չի կրնար դատական պաշտօնատունը մտնել, այս կամ այն դատը վարելու համար:

Անցեալ օր հազիւ ճողոպրեցաւ բռնամական ցոյցէ մը, եւ ճարահատ հեռացաւ:

Երկուշաբթի օր կրկին գացած էր, եւ այս անգամ շատ աւելի ծանր ցոյցեր տեղի ունեցան, որովհետեւ իր պաշտպանները ալ դիրք բռնած էին:

— Կ'ուզենք ... չե՛նք ուզեր ...

Մէկը մազերը կը քաշէր, միւսը բռունցք մը կ'իջեցնէր: Պաշտպաններն ալ իրենց կարգին:

Ամբոխը կեր կ'ուզէ, իսկ զոհերը ե՞րբ են պակսած, այս յորձանքի միջավայրին մէջ ...

ՎԱՀԷ

ՏԽՐՈՒՆԻ

Մեր աշխատակից ընկեր Լեւոն Զորմիսեան դժբախտութիւնն ունեցաւ կորսնցնելու, մէկ շաբթուան ընթացքին, իր գոհանչ մայրը՝ Հալէպի մէջ, եւ քոյրը՝ էֆգարխ՝ Փարիզի մէջ: Քամած՝ տարագրութեան բոլոր դառնութիւնները, դժբախտ քոյրը երկար ատենէ ի վեր կը տառապէր սրտի հիւանդութենէ: Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ երկուշաբթի օր, Քաշանի մէջ: Բազմաթիւ ընկերներ եւ բարեկամներ հետեւեցան դագաղին մինչեւ գերեզմանատուն:

Մեր ցաւակցութիւնները՝ ընկեր Զորմիսեանի, ինչպէս եւ ընկեր Արտաշէս Գիպէրեանի եւ պարագաներուն:

ՆԵՐԳԱՂԹԻ ԱՌԱՋԻՆ ԿԱՐԱՒԱՆԸ ԱՊՐԻԼԻՆ

Իրազեկ աղբիւրէ մը կ'իմանանք թէ Երեւանի առաջին կարաւանը Ֆրանսայէն պիտի ելլէ յառաջիկայ ապրիլին: Միեւնոյն աղբիւրին համաձայն, 800 հոգի եւս արձանագրուած են, ուրեմն համագումար 2000 հոգի պիտի երթան Ֆրանսայէն:

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Արփիկ Շ. Միսաքեան (իր ծննդեան տարեդարձին առթիւ)	26
Յունուար 29ի գումարը՝	1974
Ընդհ. գումար՝	2000

1928Ի ՄԱՐՏ 31Ի ՕՐԷՆՔԸ

Տարագիրներու զինուորագրութեան մասին

ԽՄԲ.—Երէկ հաղորդած էինք ռուս տարագիրներու յուզումը՝ զինուորագրութեան կոչին առթիւ: Ստորեւ 1928 մարտ 31ի օրէնքը, որ կապ ունի այս հարցին հետ.—

Համաձայն Ֆրանսական սահմանադրութեան, «Ֆրանսական բանակի մէջ կ'ընդունուին միայն Ֆրանսացիները եւ Ֆրանսահպատակները»:

Սակայն, 1923 ապրիլ 1ի օրէնքով, որոշ պայմաններու տակ, Ֆրանսական բանակի մէջ կրնան ծառայութեան առնուիլ նաեւ հայրենազուրկ օտարականները,—այսինքն անոնք որ կորսնցուցած են իրենց պետութեան հպատակութիւնը եւ չեն ընդունուած որ եւ է ուրիշ մէկ պետութեան հպատակութիւն:

Իսկ 1928 մարտ 31ին հրատարակուեցաւ նոր օրէնք մը, որ կը լրացնէր 1923ի օրէնքը:

Ահաւասիկ 1928 մարտ 31ի օրէնքը.

1.— Զաղաքութեան առեն Ֆրանսական բանակի մէջ, սոյն օրէնքի մէջ մատնանշուած բացառութիւններէ զատ, կ'ընդունուին միայն Ֆրանսացիներ եւ Ֆրանսահպատակներ:

2.— Այն երիտասարդները որ կ'ապրին Ֆրանսայի մէջ, սակայն չունին որ եւ է պետութեան հպատակութիւն, իրենց տարեկից տեղացիներու հետ զօրակոչի կ'ենթարկուին եւ կ'արձանագրուին օտար լեգէոններու մէջ: Իսկ այն օտարականները, որոնք առնուազն ութ տարի դաստիարակութիւն են առած Ֆրանսական ընտանիքի կամ դպրոցի մէջ, կրնան առնուիլ Ֆրանսական գունդերու մէջ:

3.— Նախորդ յօդուածին մէջ յիշատակուած երիտասարդները, զօրակոչի պարագային, պարտաւոր են ներկայանալ իրենց բնակած վայրի քաղաքապետարանը»:

Մինչեւ այսօր այս երկու օրէնքները չէին գործադրուեր ռուս տարագիրներու հանդէպ:

1935 դեկտ. 4ին զինուորական նախարարութիւնը հետեւեալ հրահանգը է հրատարակած (Instruction du 4 Décembre 1935 relative au recensement et à la révision du contingent).—

«Բոլոր այն երիտասարդները, որոնք հպատակութիւն չունին, այսինքն չեն կրնար ապացուցանել թէ հպատակ են որ եւ է օտար պետութեան, պէտք է ի պաշտօնէ արձանագրուին ցանկերու մէջ, զօրակոչի ենթակայ իրենց հասակակիցներու հետ միասին:

(Շար.ը կարդալ Գ. էջ)

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈՂԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ՀԱՆՔԱՅԻՆ ՀԱՐՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Թուրքիոյ հանքերու տարեկան արդիւնաբերութեան ընդհանուր քանակը 14.5 միլիոն ոսկիի կը հասնի: Այս գումարը 3.5 առ հարիւրն է երկրագործական տարեկան արդիւնաբերութեանց ընդհանուր քանակին:

1928—33 հինգ տարիներու ընթացքին, տարեկան այս արտադրութիւնը նուազած չէ, հակառակ անոր որ համաշխարհային արդիւնաբերութեան արժէքը կէսի իջած է: Այսպէս, Թուրքիոյ հանքային արդիւնաբերութեան տարեկան քանակը, որ մեծ առկոսով հանքածուխ է, եղած է

	Թրք. ոսկի	միջ. տոլ.
1928	14.628.000	14.0
1929	15.564.000	12.5
1930	15.596.000	9.0
1931	14.000.000	7.0
1932	14.280.000	

Ինչպէս կ'երեւի, համաշխարհային արդիւնաբերութիւնը կէսի իջած է, բայց Թրքականը նուազած չէ՝ արժէքի տեսակէտով: Պատճառը այն է որ գիները ինկած են, բայց արդիւնաբերութիւնը շատցած է:

ՀԱՆՔԱԾՈՒԽ. — Հանքածուխը Թուրքիոյ հանքային գլխաւոր արտադրութիւնն է: Ամէնէն հարուստ ածխահանքերը կը գտնուին ծովափերը եւ անգլիական ու ամերիկեան հանքածուխներուն դերը կը կատարեն դրեթէ:

Թուրքիոյ մէջ հետեւեալ վայրերը հանքածուխ ունին.

1.— Զոնկուլտաքի - Էրէյլիի աւազանը:
2.— Ջանաքքալէի աւազանը:
3.— Թրակիոյ աւազանը:
4.— Կարնոյ աւազանը:

Այս աւազաններէն Զոնկուլտաքն է որ լաւագոյն կերպով կ'օգտագործուի: Այդտեղի արդիւնաբերութիւնը տարուէ տարի կ'աւելնայ: Աւազանը կը սկսի Էրէյլիի արեւելքէն եւ 170 քիլոմեթր տարածութեան մը վրայ կը բովանդակէ Քոզլու, Զոնկուլտաք, Ամասրա եւ ուրիշ կեդրոններ: Ածխահանքերը հաստատուած են ծովեզերքին մօտ՝ դիւրացնելու համար փոխադրութիւնը: Համաձայն կատարուած քննութեանց, աւազանին ամէն մէկ քառակուսի քիլոմեթրը ունի 40 միլիոն թոնոյի մօտ հանքածուխ: Ուրեմն, եթէ ստոյգ է այս թիւը, ամբողջ աւազանը անսպառ պաշար ունի:

Գալով արտադրութեան, 1884ին 70.994 թոնօ եղած է, 1914ին 651.000, 1934ին՝ 2.288.000 թոնի բարձրացած է: Կը տեսնուի թէ՝ որքան զարկ տրուած է արդիւնաբերութեան ու քանակը որքան աւելցած է: Կատարուած նոր ձեռնարկներու շնորհիւ, աւելի վերջ աւելի մեծ քանակութեամբ պիտի ըլլան տարեկան արտադրութիւնները:

Աւազանէն արտահանուած հանքածուխները երեք տեսակ են: Զոնկուլտաքի մէջ շինուած է սամի - քօքի գործարան մը, որ տնային գործածութեան յատուկ հանքածուխ կը պատրաստէ: Հանքածուխը նաւերով կ'արտահանուի: Զոնկուլտաք եւ Էրէյլի շոգեկառքով կապուած են ու հանքածուխը դիւրութեամբ կը փոխադրուի երկրին ներսերը: Այս պարագան մեծապէս կը նպաստէ այն գործարաններուն, որոնք երկրին ներսերն են՝ կառուցուած:

1934ին ներքին սպառումը եղած է 960.162 թոն, տեղական ածուխէն: Նոյն ածուխէն արտածուած է 592.266 թոն: Թուրքիայէն հանքածուխ կը ներածէ առաւելապէս Իտալիան (39.88 առ հարիւրը՝ ընդհ. արտածումին): Երկրորդը՝ Յունաստանն է (33.08 առ հարիւր): Երրորդը՝ Եգիպտոսն է (11.52 առ հարիւր):

ՊՂԻՆՁ. — Կատարուած ուսումնասիրութիւնները կը վկայեն թէ Թուրքիա պղինձի հարուստ հանքեր ունի: Կ'ըսուի նոյն իսկ թէ ամբողջ երկիրին մէջ կան իբր 90 պղինձի հանքեր: Այս թիւը թերեւս ճիշդ չէ: Իսկ եղածներուն մեծ մասն ալ անշուշտ փոքր քանակութեամբ հանքեր են: Գլխաւորները պէտք է նկատել Արղնին (Տիգրանակերտի նահանգ), Քվարշան (Արտուինի նահանգ), Քիւրէյնիհաս (Ինէպոլուի շրջան), Սեւ ծովու եզերք Արհանի, Հէնտէք, Պալու, Շիլէ, Կէմէրէք, Կէօղթէփէ, Իհսանիէ, Քիլիս, Սիզման եւ Թէփէհան:

Ասոնց մէջ կարեւորագոյնն է Արղնին, որ ծովեզերքէն 600 քիլոմեթր հեռու կը գտնուի: Այդ է եղած գլխաւոր պատճառը, որ ցարդ շահագործուած չէ: Հանրապետական կառավարութիւնը ուզեց անպայման օգտագործել զայն: Ու շոգեկառքի գիծը երկարեց մինչեւ հոն: Այս կերպով կարելի եղաւ Արղնիի հանքին օգտագործումը: Կը յիշուի որ բաժնեթուղթեր հրապարակ նետել ու կարելի եղաւ կոկիկ գումար մը ապահովել՝ օգտագործման սկսելու համար: Արղնիի պղինձի շահագործման համար կառավարութիւնը մէկ երրորդով կը մասնակցի դրամագլուխին: Մենաշնորհը տրուած է ընկերութեան մը: Այդ մենաշնորհը կը տարածուի 1200 քառակուսի քիլոմեթրի վրայ:

ԵՐԿԱԹ.— Թուրքիոյ մէջ, կ'ըսեն քննութիւնները, 20 տեղ երկաթ կայ: Մասնաւորապէս ծովափներու մօտ վայրեր երկաթ ունին: Ասիկա կրնայ նպաստել անոր լաւագոյնս օգտագործման: Երկաթի գլխաւոր հանքերը հետեւեալներն են, — Գուլկարտաղըի շուրջ Պէյրութտաղը, Այասլուք (Իզմիրի նահանգ), Թորպալը (Այտընի գիծին վրայ), Տէմիրտաղը (Տրապիզոնի նահանգ), Փայաս (Իսկէնտէրունի ծոց), Տաւրոս:

ՔԱՐԻՒՂ.— Ցարդ կատարուած փնտռտուքներէն կարելի եղած է եզրակացնել որ իբրեւ թէ Թուրքիոյ 19 վայրերու մէջ քարիւղ գոյութիւն ունի: Վերջերս արեւելեան նահանգներուն մէջ, պտոյտ մը ըրաւ տեխնական գործավարը: Իրեն կ'ընկերակցէին մասնագէտներ: Այս վերջիններուն մանրակրկիտ քննութիւններ կատարած են: Ծանօթ է որ պատերազմի շրջանին Ռուսերն ալ ուսումնասիրած են այդ վայրերը: Կը կարծուի թէ հետեւեալ վայրերը քարիւղ ունին —

Միւրէֆթէ, Հորասա, Մարտին, Սրղերտ, Թուրուսպէտին, Քէրպէնտ, Քէրճուլ, Զուէնկուշ, Չէկիրիք, Հարպուլ, Քաթմիչ, Վան, Քիւղաթ, Էրճիչ, Կարին, Փուլք, Ճորում, Սինոպ, Նաֆիլիկ, Քաթրանլը, Տէլմանը Հիւսէյին, Կիմակիլ, Մափամրի, Կիրայի-Եանարթաշ:

Կառավարութիւնը որոշած է ամբողջ երկիրը մանրակրկիտ քննութեան մը ենթարկել, քարիւղի համար: Նոյն իսկ հաստատուած է «Քարիւղի հետազօտութեան եւ շահագործման վարչութիւն» մը: Առ այժմ՝ ինչպէս երկաթ, նոյնպէս եւ քարիւղ չարտադրեր Թուրքիան: Այս եւ ուրիշ հանքեր կ'երեւի թողուած են երկրորդ հնգամեակին, երբ երկաթի ու տարրաբանական նիւթերու յատուկ ճարտարարուեստ մը հիմը պիտի դրուի:

ՔՐՈՄ.— 1848ին Պրուսայի շրջակայքը քրոմ գտնուած է ու անմիջապէս արտահանուած է: Տարիներ շարունակ Թրքական քրոմը մեծ սպառում ունեցած է համաշխարհային շուկային մէջ: Պատերազմէն վերջ կանգ առաւ այս նիւթին օգտագործումը: Հանրապետական կառավարութիւնը ձեռք զարկաւ եւ անոր: 1924ին Թուրքիա միայն 3.100 թոն քրոմ արտադրած է, 1934ին տարեկան արտադրութիւնը բարձրացած է 119.844 թոնի:

Թուրքիոյ մէջ, կ'ըսէ վիճակագրութիւնը, 117 վայրեր քրոմ ունին: Ցարդ 70 մենաշնորհներ տրուած են: Կան նաեւ այլ հանքեր որոնք կոյս կը մնան:

Քրոմի համաշխարհային տարեկան արտադրութիւնը 400.000 թոն է: Ուրեմն, Թուրքիա այդ քանակին 33 առ հարիւրը կ'արտադրէ:

ԱՐՃԻՃ.— Թուրքիոյ մէջ արճիճի հանքեր ալ կան: Արճիճը ընդհանրապէս խառնուած է ոսկիի, պղինձի, կապարի, երկաթի եւն.: Կարնոյ, Մարգուանի, Տիգրանակերտի եւ Դիւմիւշխանէի շրջանները արճիճ կը գտնուի կ'ըսեն կատարուած քննութիւնները: Թուրք կառավարութիւնը ցարդ չօգտագործեր զանոնք:

ՈՒՐԻՇ ՀԱՆՔԵՐ. — Անշուշտ երկար կ'ըլլար թուել այստեղ բոլոր այն հանքերը, որոնք գոյութիւն ունին Թուրքիոյ մէջ: Յիշենք մէկը եւս. — կրաղիւսը միայն Պոլսոյ շրջակայքէն կ'արտածուի: 1934ի տարեկան արտադրութիւնն էր 168.000 թոն:

Ահա, ուրեմն Թուրքիոյ գլխաւոր հանքերը:

Ըսինք թէ բոլորը դեռ չեն օգտագործուիր: Երկրորդ հնգամեակը պիտի ըլլայ նոր ճիւղերու հաստատման նուիրուած ծրագիրի մը գործադրութիւնը: Եթէ հետեւցնենք առաջին հնգամեակի արդիւնքէն, պատճառ չըկայ տարակուսելու թէ Թուրքիա Բ. հնգամեակը եւս շատ արդիւնաւոր պիտի դարձնէ: Ինչպէս կ'երեւի, երկրորդը առաւելապէս պատերազմական նպատակներու պիտի ծառայէ

Աւելորդ է ըսել որ ճարտարարուեստն ու հանքագործութիւնը փոխադարձաբար կը նպաստեն իրարու:

Այսպէս, մէկ երկու տարիէն Թուրքիա պէտք պիտի ունենայ երկաթի՝ ծանր ճարտարարուեստին համար: Ու այդ երկաթը պիտի ուզէ արտադրել իր հողերէն:

Երբ կը խօսինք Թուրքիոյ ճարտարարուեստականացման մասին, հարկ է որ ուշադրութեան յանձնենք կարեւոր պարագայ մը

Ճարտարարուեստականացման ու երկրագործականացման զուգընթաց շարժում մը ծայր առաւ այն օրէն ասդին, երբ մաքսապաշտպան դրութիւնը կիրարկել ուզեցին բոլոր երկիրները:

Ինքնաբաւութիւն, — այս էր ու է, տարիներէ ի վեր, բոլորին նշանաբանը:

Իտալիան սկսաւ ձեռնարկներու: Թուրքիան, առոր հակառակ, ճարտարարուեստական նիւթերու պէտք ունենալով, ուզեց ստեղծել իր ճարտարարուեստը:

Կարգ մը երկիրներու մէջ երկու ճիւղերու այս զուգընթաց գոյութիւնը վնասներ յառաջ բերաւ: Օրինակ, երկրագործական բերքերը նախկին արտածումը չունեցան: Գիները ինկան բնականաբար: Ու գիւղացին աղքատացաւ:

Թուրքիա եւս կրեց այդ հարուածը: Բայց, իր պայմանները հետզհետէ կուգան դարմանել այդ վնասը:

Այսպէս, ան միանգամայն ընդլայնեց երկաթուղիի իր ցանցը: Ընդարձակ երկիր ըլլալով, իր բերքը կը յաջողի, այժմ, տարածել իր բոլոր մասերուն մէջ: Նախապէս դժուար էր ասիկա, եթէ ոչ անկարելի: Այժմ դիւրացած է: Յետոյ, երկրագործ ձեռքերէն նկատելի թիւ մը կ'անցնի գործարան կամ հանքերը: Այդ կերպով թէ բերքին աւելորդ քանակը կը նուազի եւ թէ սպառող-գնողը կ'աւելնայ

Ասիկա չի նշանակեր, անշուշտ, թէ Թուրքիա կը բարելաւէ իր անտեսութիւնը: Կամ՝ փորը կուշտ ու կռնակը տաք է գիւղացիին: Այս մասին խօսած ենք հանգամանօրէն: Ուզեցինք մատնանշել միայն թէ Թուրքիա համեմատաբար նուազ կը վնասէ մաքսապաշտպան դրութենէն: Ու ասիկա առիթ մը կ'ըլլայ որ, յենած ծանօթ թէ անծանօթ օժանդակութիւններու վրայ, տէր ըլլայ, հետզհետէ, պզտիկ թէեւ բայց սեփական ճարտարարուեստի մը եւ օգտագործէ իր հում նիւթերը.

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՍՈՒՐԻՈՅ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Պէյրութի թերթերէն հետեւեալ տեղեկութիւնները կը քաղենք Դամասկոսի եւ Հալէպի խռովութեանց մասին. —

Դամասկոսի եւ Հալէպի մէջ ազգայնականներու ակումբներուն փակումն ու յայտնի պետ Ֆախրի պէյ Պարուտիի Քամըշլի աքսորուիլը յուզում պատճառած է Հալէպի, Համսի եւ Համայի մէջ եւ խռովութեանց առիթ տուած Դամասկոսի մէջ:

Դամասկոսի մէջ խումբ մը ազգայնական ցուցարարներ Քանաուաթ դիմելով փորձած են իրենց փակուած կեդրոնատեղին բանալ, սակայն ոստիկաններ միջամտելով ետ մղած են ցուցարարները:

Վերջինները դէպի Մէյտանի ճամբան ուղղուելով հոն հրկիզած են թիւ 41 հանրակառքը եւ ուրիշ մըն ալ կտոր կտոր ըրած են Պապ Մըսալլայի մէջ:

Ցոյցերը շարունակուած են թաղերուն մէջ, ուր ամբոխը կտոր կտոր ըրած է երեք չորս հանրակառքեր:

Հարիւրաւոր ձերբակալութիւններ կատարուած են որոնցմէ շատերը արդէն քանի մը ամսուան բանտարկութեան դատապարտուած են պատժական դատարանին կողմէ:

Իպրահիմ պէյ Հանանօի կինն ու աղջիկը ձերբակալուած են, երբ մերժած են պարպել իրենց բնակարանը, ուր ժողովի հրաւիրուած էին ազգայնական պարագլուխները: Անոնց ձերբակալման լուրը աւելի մեծ գրգռութիւն մը յառաջ բերելով, արիւնալի բախումներ տեղի ունեցած են ոստիկաններու եւ ցուցարարներու միջեւ, պատճառելով սաստնակ մը վիրաւորներ:

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ԱՋԷՆ, ՁԱԽԷՆ...

Թունդ ազգայնական Ֆրանսացի մը եւ թթու համայնավար Ֆրանսացի մը, կատաղօրէն վէճի բռնուեցան, տան մը մէջ: Ներկաները չէզոքներ էին: Երկու կողմէն կ'ամբաստանէին իրար, կը դիմակազերծէին ու մերթ ալ, խօսքերու ամպերուն մէջ, կ'արձակէին հայհոյութեան նուրբ կայծակներ:

Աջակողմեանն ու ձախակողմեանը երկու մարզուած աքլորներու նման անդադար յարձակողականի մէջ էին, միշտ օգնութիւն սպասելով չէզոք հանդիսատեսներէն:

Չէզոքներն ալ անշուշտ կը խառնուէին վիճաբանութեան՝ սակայն շատ տարտամ կերպով, անորոշ ձեւով. անանկ որ ոչ կարմիր Ֆրանսացին եւ ոչ ալ սեւ Ֆրանսացին չկրցան հասկնալ թէ՝ չէզոքները որո՞ւն հետ էին:

Չէզոքները անշուշտ իրենք իրենց հետ էին եւ պոռտոյով լեցուն իրենց բաժակներուն մէջ պիսքուի կը թաթխէին, հանդարտօրէն ճաշակելով:

Սենեակը կրկէսի մը երեւոյթը առած էր: Երկու հոգի գաղափարական կռփամարտի մէջ ու մնացեալները, այրեր, կիներ եւ օրիորդներ, հանդիսատեսներ:

Կիներէն մին իր շրթունքներուն կարմիրը կը վերանորոգէր, օրիորդներէն մին ալ դիմացի հայելիին մէջ իր խոպոպները կը շտկէր: Ծխունոց մարդ մը ակռան կը խառնէր եւ անդուլ կ'ուտէր: Ուրիշ օրիորդ մըն ալ իր դիմացի պարոնը կը դիտէր, բարակ ժպիտով:

Սեղանին վրայ սակայն փոթորիկը տաքութեամբ կը շարունակուէր: Գաւաթներու մէջ գտնուող գինիները կը դողային, սեղանը կը շարժէր (ոգեհարցութեամբ), շիշերը իրարու կը զարնուէին եւ ոստոստի ձայներու նման կը լսուէին հետեւեալ խօսքերը.

— Մարդկութեան եւ հայրենիքի միքրոպներն էք դուք.

— Մարդկութեան ու ազգին մակաբոյծներն էք դուք..

— Դեղին վտանգէն աւելի սոսկալի էք դուք, կարմիր վտանգ էք ... Արիւնի ծարաւ ունիր, ոճրագործներ..

— Դուք պատերազմներու պատասխանատու ... նոր պատերազմներու կազմակերպիչ, սոսկալի գազաններ:

— Հանրապետութեան թշնամիներ.

— Հանրապետութիւնը քանդողներ:

— Կարմիր գիլիոտինայի խենթեր.

— Սեւ գիլիոտինայի փախուկներ ...

Մէկը, որ անդադար կը ծխէր ու մտիկ կ'ընէր, յանկարծ, առնետորեան ձայնով մը պոռաց, լռութեան մատնելով երկու տաքցած աքլորները:

«Պաուզա»:

Իր շրթունքներուն աղեղնաձեւ կարմիր քսող կնոջ ձեռքը դողաց եւ կարմիր ներկը նետ մը գծեց աչքին վրայ:

Ծխունոց մարդը քանի մը կաթիլ գինի թափեց սեղանին վրայ:

Կարմիր ու սեւ Ֆրանսացիները համբեր կը սպասէին ծխողին կ ծիքին: Այս վերջինը գլանիկին խը քաշելէ եւ զայն ուժգնօրէն մէջ արձակելէ վերջը ըսաւ, տիրա նօրէն.

— Դադրեցուցէք սա յիմար վի բանութիւնը եւ կարգով պատասխ նեցէք հարցումներուս:

Յետոյ ուղղուելով, այս անգամ, ձախակողմեանին՝ ըսաւ.

— Ի՞նչ ամբաստանութիւն համայնավարներուն դէմ. կարճ ու կտրուկ պատասխանեք Մէկ վայրկեան հազիւ կուտամ

Համայնավարին դէմքին վրայ պիտ մը շողաց:

Աջակողմեանը շուարեցաւ յետոյ ամփոփեց ինքզինքը ու ըսա

— Ըսի արդէն, աւելի քան ժամ է կը խօսիմ ...

— Կրկնեցէք ամփոփելով .

— Լաւ: Համայնավարները կ'ու հանրապետական վարչաձեւը տապա լել եւ բանուորական դիկտատու հաստատել ... Անոնք Փարիզը դէն կարմիր գօտիի մէջ առած են: Մենք կը պայքարինք անոնց պաշտպանելու համար հանրապետ թիւնը.

— Հիմա կարգը ձերն է: Ի պիտի պատասխանէք խիստ ամփ Ի՞նչ ամբաստանութիւն ուն գայնականներուն դէմ: Հրամեցէ

Համայնավարը հազաց, դէ խեց ու պոռաց.

— Սուտ են իր բառերը: Ը ձակապէս իրենք են որ կ'ուզեն բապետական վարչաձեւը փոխ տեղը դնել Փաշական դիկտատու Ահա՛ ճշմարտութիւնը:

Ծխող եւ հարցնողը՝ ըսաւ համ նավարին.

— Ուրեմն դուք հանրապետութ այս վարչաձեւին պահպանման կո մնակի՞ց էք ...

— Անկասկած:

Յետոյ ուղղեց ազգայնականին.

— Ինչպէս երեւաց, դուք ալ հա պետութեան պաշտպանութեան մար էք ...

— Անշուշտ:

— Ուրեմն երկուքդ կը փափա որ շարունակուի հանրապետութ նը ...

— Անկասկած: Անշուշտ: Քաջ ի հարկէ:

— Ուրեմն, յիմարներ, ինչու կռուիք ...

Ազգայնականն ու համայնավա յաեցին:

— Կը կրկնեմ հարցումս: Քանի հանրապետականներ էք եւ հանրապ տութիւն է երկրին մէջ ու հանրապ տութիւնը կը շարունակուի, ինչո՞ւ կը պոռաք, իրարու կը զարն կը կռուիք անդադար ...

Համայնավարը եւ ազգայնակ կը լռէին:

Չէզոք մը ըսաւ.

— Անոնց կռիւին շնորհիւ է որ կ' րի հանրապետութիւնը, ինչպէս րոպական ազգերու կռիւին շնորհ որ Պոլիսը կը մնայ Թուրքերուն:

ՆՇԱՆ ՓԻՇԻԿԹԱՇԵԱՆ

ԿԵԱՆՔԻ ԼՈՒՍԱՆՑՔԻՆ ՎՐԱՅ

ՀԱՆԳՐՈՒԱՆԷ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆ

Այս անփոխանականութիւնը կը շոյէ իր հպարտութիւնը ու դէպքերուն ամբողջ միօրինակութիւնը որ միշտ կը նմանին իրենք իրենց, աւելցնելով կլիմային մեղմութիւնը, ինչ որ պատճառ կը դառնան որ սեւամորթը դոյզն ջանքով մը ապահովէ իր ապրուստը, այս ամէնը զինքը կը դարձնեն ծոյլ, հեզ, աւանդապաշտ:

Ճակատագրապաշտ է նաեւ ան: Այս խաղաղ, ազատ ու ընդարձակածաւալ բնութիւնը իր զանգուածային լեռներով ու մեծատարած հովիտներով, տեղատարափ անձրեւներով, կիզիչ արեւներով, ահեղ ուժ մըն է, սակայն, որուն դէմ խափշիկը բոլորովին ընկճուած ու անկարող կը զգայ ինքզինքը, պարտուած մը: Ամենայն համակերպութեամբ կ'ընդունի իր ճակատագիրը, բախտը՝ կրօնքական հնազանդութեամբ մը: Կը մշակէ առանց աղբելու: Արտադրութիւնը նուազեցա՞ւ, կամ դրացին զինքը անհանգստացո՞ւց, կ'երթայ ուրիշ բլուրի մը վրայ կը շինէ իր խրճիթը: Անձրեւին ջուրերը իր արահետը աւերեցի՞ն, կամ ծառ մը գոցե՞ց զայն, պէտք չունի վերցնելու, անոր շուրջը կը դառնայ: Աւելի գործնական կը գտնէ այդ:

Բայց, ինչպէս իր բնութիւնը բուռն ու բարկացոտ, որ քանի մը վայրկեանի մէջ կ'ողողէ ամէն ինչ, քիչ յետոյ կրկին խաղաղելու համար, ինք ալ սոսկալի է իր պոռթկումներով եւ կրքերով, կոյր [illegible] մը, բայց շուտով կը հանդարտի ու կը թմրի, քնարեր դէպքերու ազդեցութեան տակ եղած հիւանդին պէս որ չի շարժիր նշդրակին հարուածին տակ, այլ եւս:

Կամքով տկար, անտրամաբան որ համբոյրէն կը հետեւի իր վայրկենական տպաւորութեան ազդեցութեան տակ ըրած շարժումներուն եւ արարքներուն: Նկարագիրը անդոյ, խառնուածքով յեղյեղուկ, առանց որոշ ձեւի հեղուկի եւ կաւի նման, ու կ'առնէ այն ձեւը զոր կը պարտադրեն իրեն, բռունին կաւին պէս ենթակայ ըլլալով զինքը գործածող ձեռքին իշխանութեան: Պարտականութեան գիտակցութեան չգոյութիւն, առանց բանականութեան՝ գրեթէ, կոյր ու անլուր հպատակութեամբ կը կատարէ զայն, որքան ատեն որ սանձը ձեռք առնուած է ու կը հսկեն իր վրայ: Ձգուեցա՞ւ ինքնագլուխ, վերադարձուեցա՞ւ իր անկախութիւնը, կը դառնայ առաջուան անձեւ կաւը: Դպրոցի մանկան նման ուսուցչին վախէն ու ճնշումէն տակ վայրկենական գոց ըրած դասի մը նման կը կատարէ ցոյց տրուած դասը, բայց քանի մը օր վերջը կը մոռնայ, եթէ հետամուտ չըլլաք: Զօրաւորին կամքն ու քմայքը իր կանոնն ու օրէնքն են: Պէտք է այդ այդպէս ըլլայ, այդպէս տեղի կ'ունենայ՝ իբր ճշմարտութիւն եւ ճշդութիւն, առանց գիտնալու ինչու: Առանց խորհուրդի, բանականութեան, որուն շատ քիչ անգամ պէտք ունի իր առօրեայ բազմահանգոյցներուն մէջ, մտքի ոչ մէկ աշխուժութիւն, անընդունակ՝ տրուած իրողութենէ մը եզրակացութիւն հանելու: Իր ցեղի կեանքին ծագման օրէն ի վեր բիւրաւոր անգամ ենթարկուած բնութեան եւ կեանքի այս կամ այն անպատեհ պայմաններուն, հազարաւոր անգամ իր մարմնին վրայ կրած անոնց չարաչուր ու անհաճոյ հետեւանքները, դարձեալ անկարող է ճիգ մը ընել, բարւոքելու համար այդ անպատեհութիւնները: Թո՛յլ՝ կամքով ու անմիտ, զոր երբեք պէտքը չէ զգացած եւ առիթը չէ ունեցած զարգացնելու: Իր իմացականութիւնը զարգացած է ուրիշ ուղղութեամբ: Պէտք զգացած է խորհելու, կեանքի մէջ: Ապրելութիւնը ընդոծին է իր մէջ: Մանուկները աւելի արթնամիտ են, բայց տարիքներ՝ չափահաս դառնալէ վերջ շուտով կը դառնան դանդաղամիտ, կովու նման անբան, կէս-մեռածի պէս անշարժ ու քնոտ եւ թմրած տպաւորութեամբ: Մտքի ծուլութիւնը պատճառ է որ անատակ ըլլայ պզտիկ համադրութիւն մը ընելու տրուած իրողութիւններէն եւ կոյր համակերպութեամբ կ'ընդունի ինչ որ պետը, մեծը, իշխանութիւնը կը հրամայէ:

Դարերու ընթացքին ապրեր է այսպէս եւ երեւակայութեամբ: Զգայարանքներն են իր ղեկավարը: Իր գոյութիւնը նպատակ մը չունի կեանքի մէջ: Ծայրայեղօրէն նիւթապաշտ ու եսապաշտ (բարոյական իմաստով մանաւանդ): Նիւթապէս ալ եսապաշտ է: Թէեւ անկասկած, որ իր ունեցածը կը բաժնէ իրեններուն հետ՝ բնազդաբար, որոնց պէտք պիտի ունենար օր մը: Առեղծուածային մտայնութիւն մը, մէկ խօսքով: Իր արարքներուն շարժառիթները յաճախ անհասկնալի: Որովհետեւ տպաւորութիւններն են հրամայողները, որ կրնան զայն ձգել մէկ ծայրայեղութենէն միւս ծայրայեղութիւնը: Չափազանց բռնակալ իրմէ տկարներուն հանդէպ եւ նոյնքան եւ աւելի երկչոտ եւ հլու, հպատակ իրմէ զօրաւորներուն առջեւ(*): Երկչոտութիւն մը որ իրեն իբրեւ վահան ունի խաբեբայութիւնը: Կը ստէ հաճելի ըլլալու համար, առանց ընդդիմադիր կարծիքի՝ նոյն իսկ իր գիտցած ու տեսած ճշմարտութիւնը աղօտելով: Իր եսապաշտութիւնը եւ անձնական շահը կը պահանջեն որ ըսէ այն, ինչ որ կը կարծէ օգտակար ըլլայ իրեն:

Հինէն կուգայ իր այս խառնուածքը, առանց նկարագրի: Իր դարերու կեանքը սորվեցուցած է իրեն: Իր ըը զայն գործածած է իբրեւ գրաստ: Ու եթէ բացառաբար է ուրիշ կերպ շարժիլ, ուրիշ առնել, այդ հետեւանքն եղած վայրկենական զգացումներուն բռնաբար մղումին: Հետեւաբար յաջողած ինքնայատուկ մը ընթանալ: Դարերով այսպէս րութեան ենթակայ եղած է:

(*) Կենդանիները պատմ սանե միջոցով ժամանակ բուծական քննութիւն կը կատար Ասոր համար հարկ է որ մի ա աչքէ անցնեմ կենդանիները: բոլորակած ցեղապետի մը 9—10 ընկած տղեկը գող ու աղբու ներ կ'արձակէր իր խօսքը ողալեզի կարգ կանոնով շարժի ամենէ շուտափոյթ կը կատար հրամանը: Այս տղեկը աւելի արի միտ ու արագաշարժ է քան 30ից աւելի շատ մը ներուցեղապետութ բոնց հետ գործ ունեցայ: Աւելի կ տաղ ու աշխոյժ է քան իր հայր

ՅՈՎՀ. ՄԱՀՏԵՍԵԱՆ

Քօնկօ

(10)

ՀԱՅԵՐԸ ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

ԴԱՐԵՐ ԱՌԱՋ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

ԽՄԲ. — Հնդկաստանի նոր սահմանադրութեան առթիւ, Հնդկահայերն ալ ջանացին են ապահովելու իրենց քաղաքացիական իրաւունքները: Այս առթիւ ծանօթ բանաստեղծ Մեսրոպ Սէթ ներքեւեալ գրութիւնը ուղղած է Կալկաթայի «Սթէյթսմէն» թերթին (անգլիերէն). —

Մեծ շնորհ կը համարիմ, եթէ ձեր բազմաթիւ ընթերցողներից մէկը, որ բազդեկ է Հնդկաստանի նոր սահմանադրութեան մանուածապատ կողմերին, բարի լինի ձեր թերթի միջոցով յայտնելու ինձ, թէ Հայերը Հնդկաստանի փոքրամասնութեան ո՞ր դասակարգութեան մէջ են դրուած:

Ինչպէս պատմութեան եւ ազգագրութեան ամէն մի ուսանող գիտէ, Հայերը դուռ կովկասեան մի ցեղի են պատկանում ու եկել են հեռաւոր Հայաստանից, որ պատմական խիստ մեծ հետաքրքրութիւն ներկայացնող եւ հին դարերի մի երկիր է, ընկած Կովկասի հարաւային կողմը — Հնդկաստան գաղթած արիական ցեղերի եւ Արեւմուտքի այժմեան եւրոպական ցեղերի նախահայրերի հայրենիքը:

Հայերը՝ մի ազնիւ, բայց դժբախտ հայրենիքի ժառանգը, խիզախ զաւակները անյիշատակ ժամանակներից ի վեր առեւտրական յարաբերութիւններ են ունեցել Հնդկաստանի հետ եւ բացի այն, որ յաջողակ առեւտրականներ են եղել, Մոնղոլ կայսրերի զինուորական եւ դատաստանական ծառայութիւնների մէջ կարեւոր պաշտօններ են վարել, ինչպէս Հնդկաստանի Մարկոս Աւրելիոսը համարուած Աքբար Մեծի երջանիկ օրերից մինչեւ 18րդ դարի վերջը

Երբ Անգլիացիները 17րդ դարի կէսերին — Ջէհանգիր մոնղոլ կայսեր թագաւորութեան ժամանակ իբրեւ առեւտրականներ Հնդկաստան եկան, տեսան որ Հայերը Հնդկաստանի առեւտրական ասպարէզում ամուր հաստատուած էին: Ուստի Անգլիացիները յարմար կամ՝ աւելի շատ՝ անհրաժեշտ համարեցին Հայերի հետ բարեկամութիւն հաստատել: 1688 Յունիս 22ին Հայերին շնորհուած մի հրովարտակով քաղաքացիական եւ արեւելեան Հնդկաստանի հետ առեւտրական յարաբերութիւններ ունեցող Լոնտոնի Վաճառականների Ընկերութիւնը — Արեւելեան Հնդկաստանի Ընկերութեան նախորդը — պայման էր դնում.

1. Եթ բոլոր Հայերն այժմ եւ յետագային ամէն ժամանակ հաւասարապէս մասնակից են լինելու եւ օգտուելու են նոյն Ընկերութեան այն բոլոր առանձնաշնորհումներից, որոնք պիտի տրուեն Ընկերութեան չարհադէտներին կամ անգլիացի ուրիշ վաճառականների.

2. Որ նրանք բացարձակապէս ազատ են ամէն ժամանակ ճամբորդութիւններ կատարել կամ մտնել եւ դուրս ելլել Հնդկաստանից Ընկերութեան որ եւ է նաւով եւ նոյն նպաստաւոր պայմաններով, որոնք տրամադրուած են ամէն մէկ ազատ մարդու.

3. Որ նրանք ազատութիւն են վայելում բնակութիւն հաստատելու եւ ապրելու Հնդկաստանում Ընկերութեան ունեցած քաղաքներից, բերդերից եւ աւաններից որ եւ է մէկում: Նրանք ազատ են գնումներ եւ վաճառումներ կատարելու եւ անշարժ կալք հողեր եւ տներ գնելու: Նրանք նոյնպէս իրաւունք ունեն ամէն տեսակ քաղաքային պաշտօններ վարելու եւ վայելելու նոյն նախապատուութիւնները, որ վայելում են անգլիացի ծրնուածները: Բացի այդ, նրանք միշտ ազատ են դաւանելու իրենց սեփական կրօնը: Եւ մենք սրանով գալիս ենք յայտարարելու, որ չենք հանդուրժելու որ եւ է քաղաքապետի պաշտօնավարութեան, եթէ նա որ եւ է եղանակով խանգարէ կամ դժկամակութիւն ցոյց տայ որ նրանք նոյն հրովարտակով իրենց շնորհուած առանձնաշնորհները լիովին վայելեն: Բացի այդ նրանք (Հայերը) Ընկերութեան գործակալների կամ անգլիացի ծնուածի վճարած կամ վճարելիք տուրքից զատ կամ աւելի տուրք պէտք չէ վճարեն:

Իսկ Հնդկաստանի Հայերին շնորհուած մի ուրիշ հրովարտակի մէջ քաղաքապետը եւ Արեւելեան Հնդկաստանի հետ առեւտրական յարաբերութիւններ ունեցող վաճառականների ընկերութիւնը պայման է դնում. —

«Երբ հայ ազգի 40 կամ աւելի անհատներ Արեւելեան Հնդկաստանի Ընկերութեան պատկանած որ եւ է բերդում, քաղաքում բնակութիւն հաստատեն, վերոյիշեալ Հայերն ոչ միայն պէտք է ազատութիւն վայելեն դաւանելու իրենց կրօնը, այլ եւ նրանց պէտք է յատկացուի մի կտոր գետին եկեղեցի շինելու համար, որպէսզի իրենց սեփական ձեւով պաշտեն եւ ծառայեն Աստուծուն: Իսկ մենք մեր սեփական ծախքով տախտակից մի յարմար եկեղեցի կը շինենք, որ յետագայում վերոյիշեալ Հայերը կարող են փոփոխութեան ենթարկել եւ քարով կամ ուրիշ ամուր նիւթերով իրենց փափաքած ձեւով եկեղեցի շինել: Քաղաքապետն ու Ընկերութիւնը եօթը տարի շարունակ տարեկան 50ական ստերլինկ պիտի նուիրեն վերոյիշեալ եկեղեցում պաշտամունք կատարելու համար նրանց (Հայերի) կողմից ընտրուած քահանային կամ հովուին իբրեւ ռոճիկ: Հաստատուած է 1688 յունիս 22ին Ընկերութեան կնիքով:

Վերոյիշեալ քաղուածքից պարզապէս կարելի է տեսնել, որ Հնդկաստանի առաջուան անգլիացի առեւտրականները բարձր պաշտպան ունէին հայ ազգի մասին. եւ այս երկրում գաղթականութիւն հաստատած Հայերը գնահատելով արհեստակից առեւտրականների կողմից իրենց հանդէպ տածած վստահութիւնը, անկեղծօրէն փոխարինում էին նրանց հայրական զգացումները եւ 1688 թուականից մինչեւ 1857ի հնդկական ապստամբութիւնը ազնւական ծառայութիւններ էին մատուցանում Անգլիացիներին: Անհնար է այս նամակի մէջ թուել այդ բոլոր ծառայութիւնները. մանրամասնութիւնները կարելի է գտնել Հնդկական Պատմական Արձանագրութեան Յանձնախմբի տարեկան ժողովներում իմ կողմից կարդացուած փաստաթղթերի մէջ: Վերոյիշեալ փաստաթղթերը ընդարձակօրէն հրատարակուած են վերոյիշեալ յանձնախմբի 1925—30 արձանագրութիւնների մէջ:

Նկատի ունենալով Հայերին տրուած մեծ պատիւը եւ այն բարձր համարումը, որ տնչեալում Բրիտանացիները ունեցել են նրանց հանդէպ, թախանձանօք յոյս ունենք, որ Հնդկաստանի ապագայ կառավարութիւնը բարենորոգումներ հրատարակելու ժամանակ Հայերին Եւրոպացիների շարքը պիտի դասէ:

ՄԵՍՐՈՎԲ Ց. ՍԷԹ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանի խորհրդային վարչաձեւի 15րդ տարեդարձին առթիւ, պատուիրակութիւն մը Երեւանէն մեկնեցաւ Մոսկուա, ուր թատերական ձեւով ընդունելութիւն մը կատարուեցաւ: Մոսկուայի պաշտօնաթերթը, «Փրաւտա» մանրամասն կը նկարագրէ այդ ընդունելութիւնը. — ճառերը, բացագանչութիւններ, կեցցէներ, եւն.: Ընդունելութեան այս նկարագրութիւնը կարդալով, որ եւ է պարկեշտ մարդ, կեցցէ բառն ըլլալ թէ յոռըը, կ'ամչնայ անպայման, — այնքան ծիծաղելի արտայայտութիւններ են եղած:

Ընդունելութեան այդ նկարագրութենէն քաղուածաբար կուտանք քանի մը արտայայտութիւններ, — ոչ անշուշտ ծիծաղելի մասերը, այլ ինչ որ յատկանշական կը թուի:

Քանաքեռի ջրաէլեկտրակայանի ճարտարագէտներէն՝ Ազարաբեան կը թուէ նոր շինուած ջրաէլեկտրակայանները, — Զորագետի կայանը 22.500 քիլովաթ ուժով, Լէնինականի կայանը 5.600 քիլովաթ ուժով, Երեւանի Ա. կայանը 4000 քիլովաթ ուժով, Բ. կայանը 2.500 քիլովաթ ուժով: Ներկայիս Հայաստանի գործող կայաններն ունին 42.000 քիլովաթ ուժ: Այս տարի չահագործման կը յանձնուի Սեւան-Զանգի գծին Քանաքեռի առաջին էլեկտրակայանը, 80 միլիոն քիլովաթ-ժամ ուժով:

Ստալին կը հարցնէ թէ հայ ճարտարագէտներ եւ մասնագէտներ չատ կա՞ն այդ աշխատանքներուն մէջ:

Ազարաբեան կը պատասխանէ թէ մասնագէտներուն մեծ մասը Հայեր են 85—90 առ հարիւր եւ աւարտած են մասնագիտական վարժարաններ:

Ազարաբեան իր այս ճառը ռուսերէն արտասանած էր: Ստալին կ'առաջարկէ կրկնել նաեւ հայերէն լեզուով:

Երեւանի քաղաքային խորհուրդի նախագահը, Մառինեան կը յայտարարէ թէ Երեւան 30.000 բնակչութեամբ ցարական քաղաք մըն էր, այժմ ունի 140.000 բնակչութիւն: Երեւանի դպրոցներուն բնակչութիւնը՝ 29.000, արհեստագիտական վարժարաններու բնակչութիւնը՝ 9.000: Մառինեան կը խնդրէ Մոլոտովէն որ օժանդակէ իրենց՝ Երեւանի հաստատման եւ բնակարանային շինարարութեան:

Մոլոտով կը պատասխանէ թէ կ'արժանացնէ Մառինեանի առաջարկը:

Մառինեան կ'աւելցնէ թէ Երեւանի աշխատաւորութիւնը ձեռքերը ծալած պիտի չնստի, այլ կրկնապատկելով իր աշխատանքը, Երեւանը կը դարձնէ արեւելքի սահմանագլխի առաջնակարգ քաղաք մը:

Ստալին կը հարցնէ թէ գրել-կարդալ սորվեցնելու պայքարը ի՞նչ վիճակի մէջ է:

Մառինեան կ պատասխանէ թէ Երեւանի բնակչութիւնը, 50 տարեկանէն վար, բոլորն ալ գրել-կարդալ գիտեն: Գիւղերէն եկած աշխատաւորներ կան, որոնք տակաւին գրել-կարդալ չեն գիտեր: Իսկ ամբողջ Հայաստանի մէջ գրել-կարդալ գիտցողներուն համեմատութիւնն է 94 առ հարիւր:

Ստալին կը հարցնէ թէ բարձրագոյն վարժարաններ կա՞ն Հայաստանի մէջ:

Մառինեան. — Ունինք 10 բարձրագոյն վարժարաններ:

Ստալին. — Դասաւանդութիւնը հայերէն լեզուո՞վ կը կատարուի:

Մառինեան. — Դասաւանդութիւնը հայերէն լեզուով կը կատարուի գրեթէ մեծ մասամբ:

Ստալին. — Հայերէն լեզուով դասագիրքեր ունի՞ք բարձրագոյն վարժարաններու համար:

Մառինեան. — Այդ ասպարէզին մէջ ետ մնացած ենք:

Մոլոտով. — Հայաստանի բնակչութիւնը շատ արա՞գ կ'անի:

Մառինեան. — Հայաստանի բնակչութիւնը, մասնաւորաբար Երեւանի բնակչութիւնը կ'անի մրցանիշ կոտրելու աստիճան: (Բոլորը կը խնդան եւ բոլորը կը ծափահարեն):

Ցետոյ կը խօսի Զարեան, որուն կը կը հարցնէ Ստալին.

— Քանի՞ թատրոն ունիք Հայաստանի մէջ:

— 20 թատրոն, 5ը մայրաքաղաքին մէջ

Ստալին. — Ի՞նչպէս է Զարենցը:

Զօրեան. — Լաւ է:

Ստալին. — Կարծեմ կը նեղեն Զարենցը:

Զօրեան. — Այժմ շատ գոհ է:

Ստալին. — Օփերա ունի՞ք:

Զօրեան. — Երրորդ տարին է, որ Երեւան ունի իր Օփերան:Ունինք նաեւ հայերէն ինքնատիպ օփերաներ:

Կը խօսի նաեւ Լէնինականի մանածագործ բանուորներէն Աբրահամեան.

— Համաշխարհային պատերազմի ժամանակ կորսնցուցի ծնողքս եւ որբ մնացի: Պատերազմի հետեւանքով Հայաստան ունէր աւելի քան 50.000 որբ, որոնց մին էի ես: Այսօր կ'աշխատիմ մանարանին մէջ, բնակարան ունիմ եւ աշխատանքս կը գնահատուի:

Պարգեւաբաշխութեան ժամանակ, «Կարմիր Աստղ» հաւաքական գիւղատնտեսութեան նախագահուհին՝ Յակոբեան կը սեղմէ Վորոշիլովի ձեռքը եւ կ'ըսէ. — Մեր գիւղը կը գտնուի սահմանագլուխին վրայ (բոլորը կը ծափահարեն):

Համբարձումեան (մարզիկ). — Մարզական մեծագոյն մրցանիշը կը պատկանի Գերմանիոյ: Կը խոստանամ 1936ին խլել այդ մրցանիշը:

Յակոբեան (ժեքենաշարժ արօրի վարիչ). — Կը խոստանամ գալ տարի բամպակ ցանել կրկնապատիկ աւելի:

Ստալին. — Լարեցէք ձեր ուժերը, լաւ չէ այսպէս, Ուզբէկները շատ աւելի առաջ անցած են:

Խանջեան. — Կը խոստանանք հասնիլ անոնց, ընկեր Ստալին:

Ստալին (հայերէն լեզուով) — Կեցցէ Խանջեանը:

Անանեան. — Դէ, ի՞նչ ասեմ, ընկերներ, մի քանի տարի առաջ հովիւ էի լեռներում; Ցետոյ գիւղացիական թերթի խմբագիր դարձայ, այժմ գտնուում եմ Կրեմլի պալատում՝ մեր առաջնորդների մօտ (Ստորեր «առաղջութիւն ընկ. Ստալինին» բացագանչութիւններով):

Զարեան (բանաստեղծ). — Կ'ըսեն թէ զինուոր չէ այն զինուորը որ չի ցանկար մարաջախտ դառնալ: Իսկ ես, ընկ. Ստալին, կ'աշխատիմ գրականութեան մարաջախտ դառնալ (Ցետոյ.— Անիկա կարելի է եւ շատ դիւրին, բայց Ստալինին ձօնած ոտանաւորներուդ օրինակով՝ մարգկային գրականութեան մէջ հասարակ զին-ուոր անգամ չես կրնար ըլլալ):

Այնուհետեւ Խանջեան կը կանգնի եւ թօն կուտայ.

— Հուռռա՛ Ստալինին:

Բոլորը հուռռա:

— Հուռռա՛ Կագանովիչին:

Բոլորը՝ հուռռա՛:

— Հուռռա՛ Վորոշիլովին.

Բոլորը՝ հուռռա՛:

Եւ ծափեր, որ չեն վերջանար:

ՆՈՐ ՊԵՂՈՒՄՆԵՐ

Լէնինկրատի Գիտութեանց ակադեմիան իր վերջին նիստին մէջ քննութեան առաւ ծրագիր մը նոր պեղումներ կատարելու Հայաստանի մէջ: Նշանակելով կարեւորութիւնը Ղամարլուի շրջանին Դուին գիւղի աւերակներու պեղումներուն, որոշուեցաւ այդ պեղումները կատարել Օրբէլիանի ղեկավարութեան տակ: Դուինը հին Հայաստանի մայրաքաղաքն էր, վաճառաշահ քաղաք մը, որ Դ.—Թ. դարերէն սկսեալ դարձած էր առեւտրական կեդրոն Բիւզանդիոնի եւ արեւելեան երկիրներու միջեւ: Ակադեմիան քննութեան առած է նաեւ Սեւան-Զանգի գծին երկայնքը կատարուելիք պեղումներուն ծրագիրը: Հընագէտ-պատմագէտ գիտնականներու կարծիքով՝ այդ շրջանին մէջ կը գտնուին նախապատմական դարերու արժէքաւոր հետքեր:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ ՀԱՅ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

«Խորհ. Հայաստան» կը գրէ. —

Հետաքրքրութիւնը չափազանց մեծ է պետական մատենադարանի հին հայկական ձեռագիրներուն մասին, ոչ միայն Խորհրդային Միութեան մէջ, այլ եւ արտասահմանի գիտական ու գեղարուեստական շրջանակներուն մէջ:

Ողջէսպի Խորհ. Միութեան արուեստի մշակներ կարելիութիւն ունենան ծանօթանալու հայկական մանրանկարչութեան նմոյշներուն, Հայաստանի կրթական գործավարութիւնը այս տարի Մայիսին Մոսկուայի եւ Լէնինկրատի մէջ պիտի կազմակերպէ հին հայկ. մանրանկարչութեան ցուցահանդէսներ Պիտի ցուցադրուին աւելի քան 200 նմոյշներ, որոնց 100ը բնագրով, մնացածները պատճէններով:

Մանրանկարչական այդ գործերը ցոյց կուտան հին հայկական արուեստի զարգացումը, տեղական «արեւելեան» աւանդութեանց վրայ հիմնուած դպրոցները, ինչպէս եւ բիւզանդական, արեւմտեան եւրոպական արուեստի ազդեցութեան տակ գտնուած դպրոցները: Պիտի ցուցադրուին Սարգիս Պիծակի, Թորոս Ռոսլինի, Գրիգոր քահանայի, Երեմիայի եւ ուրիշ արուեստագէտներու ստեղծագործութիւնները:

Կրթական գործավարութեան մէջ կազմուած է յանձնախումբ մը, մասնակցութեամբ Ռ. Դրամբեանի (նախագահ), Ս. Ցակոբեանի, Ա. Մարտիկեանի, Ց. Կոչոյեանի, Արայ Սարգսեանի, Ա. Շահնազարեանի, որ ձեռնարկած է արդէն նախապատրաստական աշխատանքի:

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

** Ցունուար 1ին Երեւանի մէջ գինը մը կատարուեցաւ ալիւրի գնոյն վրայ: 70 տոկոսնոց ալիւրը, փոխանակ 3 րուբլի 20 կոպէկի, պիտի ծախուի 2 րուբլի 90 կոպէկ: Իսկ 30 տոկոսնոց ալիւրը, փոխանակ 5 րուբլի 10 կոպէկի, պիտի ծախուի 4 րբլ. 60 կոպէկի:

** Հայաստան հասաւ 170 վակոն շաքար, 50 վակոնը Լէնինականին տրուեցաւ, 30 վակոնը Կիրովականի: Աւելի մեծ քանակութեամբ շաքար պիտի բերուի մօտ ատենէն:

** Մինչեւ հիմա Հայաստանի մէջ կը ծախէին 9 տեսակ հաց, այսուհետեւ պիտի պատրաստուին 15 տեսակ հացեր:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԻՏ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՎԻԷՆՆԱՅԻ ՄԷՋ

ՎԻԷՆՆԱ.— Հայ Երիտ.Մշակութային Միութիւնը նորակազմ վարչութեամբ կը շարունակէ իր գործունէութիւնը: Ներկայումս կը տեղեկացնենք սփիւռքի երիտասարդական եւ ուսանողական միութիւններուն, թէ կը փափաքինք իրենց հետ սերտ կապ մը հաստատել:

Միութիւնս շատ նպաստաւոր գիներով բնակարան եւ ապրուստ կը հայթայթէ հայ ուսանողներուն: Բժշկութեան համար հոս եկող Հայերը կ'առաջնորդենք ամէնէն կարող մասնագէտներուն: Զբօսաշրջիկներն ալ կրնան միշտ դիմել. սաւզ մեզմէ վստահելի տեղեկութիւններ կը ստանան Աւստրիոյ վայրերու մասին ու գըրամ եւ ժամանակ կը խնայեն:

Այս եւ նման բոլոր հարցերու համար դիմել մեր հասցէին — Kulturbund Junger Armenier, I Wien, Dominikanerbastei 10—21.

Կը խնդրենք խմբագրութիւններէն եւ հրատարակչական մարմիններէն իրենց թերթերուն եւ գրքերուն ձրի առաքումը:

Վարչութիւն

ՏՈՒՆԸ

ԱՌԱՔԵԼ (կէս գիշերին արթնալով) — Գո՛խոր, Գո՛խոր արթնցիր, կարծեմ մահճակալին տակը մէկը կայ որ կը խոկայ:

ԳՈԽԱՐ (անտարբեր). — Հանգիստ նայէ, առտուն՝ պառկելու վարձքը կ'ուզենք իրմէ:

×

Մաքրիկ շատակեր աղջնակ մըն է: Աղանդերի ժամանակ մեծ հետաքրքրութեամբ մտիկ կ'ընէ պատմութիւն մը, զոր հիւրերէն մին կը պատմէ: Ցետոյ յանկարծ կը սկսի լալ: Մայրը մտահոգ.— «Ի՞նչ ունիս աղջիկս»:

ՄԱՔՐԻԿ (ալ աւելի լալով). — «Կարկանդակս կերեր եմ առանց իմանալու»:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՑԻՆՁ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (6)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

Այրերու բացակայութիւնը աչքի կը զարնէ, մատի վրայ կը համրուին ծերերը Կը հասնինք խոշոր կաթսաներուն շուրջ, որոնք զետեղուած են ահագին խոռոչներու մէջ: Իրարանցում մը, կարգապահութիւն պահել անկարելի է:

Այսօր ոսպի օրն է. գանկի ոսպհատիկները կը լողան հորերուն երեսը, երեք գանկի նման շերեփները մշտական կը մտնեն կ'ելլեն: Դիւականացոյն դէմքեր, արտերուն խորքն կը պռռան. — «Հայոյէ՛ սիպար, մէխ-սուրմա չառըրը եմ ձգած»: Ամանները կը լեցուին եւ կը կորսուինք կարգով: Մեզի կը յաջորդեն նորեր: Տակաւին վրաններէ կը փութան պառաւական ճաշին, մինչ ես գլխիկոր ճամբաս կ'առնեմ բլուրն ի վեր: Մոխրագոյն ջուրը իւրաքանչիւր քայլափոխիս կ'օրօրուի եւ ամբարականին նման լրանի կ'ըլլայ ինձերու խշշոցը: Ինծի համար է այս ջուրը, ամբողջ օրուան մը պաշար, հազիւ քանի մը դդալ ոսպհատիկներ, որոնց կէսը դատարկալորտներ, լողալ կը փորձեն ճենճոտ հեղուկին մէջ: Բարեբախտաբար նկանակը առատ է, հիւանդներուն՝ հացը արգիլուած ըլլալով, ինծի կը վերապահուէր տոպրակ մը հաց, զոր չորցնելով վրանին քովէն կախեր էի: Ցուրտ հովէն ծեծուած կը հասնիմ վրան: Զառանցող բերանները կըղըրտած են այլ եւս, տկնարկ մը կը նետեմ քրոջս, մայրիկիս ու միւսներուն: Հովիկին կը քաշքշէին բոլորն ալ այլ եւս մարած է յոյսիս փարոսը, հոգս չառնցած: Ամէն օր սարսափելի աւերներ կը գործէր ժանտատենդը Դամասկոսի ամբողջ շրջակայքը: Հայրս միայն արթուն կը մնայ, որուն յառած աչքերը պահ մը ինծի կը նային: Գաղած է կերակուրը: Ձեռ ծուլանար. պէտք է տաքցնել: Ափ մը ածուխ նետելով ժանգոտ կրակարանին մէջ, ծոծրակը կը հաւաքեմ ու կեդրոնացնելով պատառ խողովակը վրայ կը դնեմ: Ու մէկ ձայն վրանին մէջ: Փոքր յետոյ մայրիկը կ'ըլլայ լռութիւնը խզող, ցուցամատը համաչափօրէն շարժելով, կրկին կը սկսի այլանդակ եղանակներուն, մինչ քոյրիկս եւ Օննիկը՝ յորաուսէ գուն կը քաշեն: Կ'արծարծի կրակը: Կատրած խողովակը վար առնելով կոնքը կը զետեղեմ կրակին վրայ, միեւնոյն ատեն չվառած ածուխները փչելով: Ճատ չանցած հօրս յանկարծական ոտնաձայնը արգիլք կ'ըլլայ զրօսժամուն, ինչ տեսնեմ, քրոջս՝ մահն է որ կը պատռնայ, չվառած ածուխն բարձրացող բնածխային թթուին հետեւանքով: Հայրս կ'առնէ զայն իր գրկին մէջ, մինչ ան մարմնի սոսկալի ցնցումներու մէջ, աչքի անհուն խաղեր կ'ընէ: Հայրիկս մանուկի նման կը սկսի լալ, անդին խեղճ մայրիկս անտեղեակ պատահարէն, իր երաժշտութիւնը կը շարունակէ: Որքան կը նայիմ քոյրիկիս դէմքին, այնքան յուզումս կ'աւելնայ: Անոր պտուղիլի երժան բարակ օրունքները սերտս կը խոխոջանեն եւ չկարենալով զսպել, թաւալութեանս կը յաջորդէ արտասուքը, անդիկի նման արցունքի կաթիլներ վար կը գլորին այտերէս ու մերթ ընդ մերթ բերնէս կը պոռպամ.— «Վա՜խ անուշիկ Սիրալոյս, մէկ հատիկ քոյրիկս եւ ...

Կը սթափիմ զգայազիրկ վիճակէս՝ զգալով ականջներուս խոռոչներուն գովութիւնը: Զիւնի կաթիլներ կը կաթկթէին ուսերուս վրայ: Առաջին խօսքս կ'ըլլայ — «Հայրի՛կ, գերեզման տարի՞ն Սիրալոյսը»: Մինչ հայրս աշխուժութիւն մը վերստացած ձիւնի կտորներ կը խոթէ ականջիս մէջ: Աւելի կը սթափիմ ու լռիկ կ'ըլլայ քոյրիկիս ձէշը. կը դրկեմ զայն անմիջապէս՝ անվերջ համբոյրներ շնորհելով:

ԴԷՊԻ ՏԷՐԱԱ

Ամիս մը կատարեալ «զդատանթինաց» դրուեցանք.

Փետրուարի սկիզբը՝ շաբաթ օր մըն էր որ սկսաւ Ինտահէքի տեղահանութիւնը:

Հայրս, մէկ ձիով ֆայթօն կառք մը վարձելով, ճամբայ ինկանք ուրբաթայոյս առուակներու եզերքէն, որոնց շառաչիւնը հազիւ կը լսուի:

Երեք ժամէն հասանք Դամասկոսի պողոտաները: Հոս հոն արաբ կինարերկ յականեր՝ պատուի կառուցանք իրարու ձեռքէ խլելով, —րեննօրէն կը ծամեն:

Կամուրջէ մը կ'անցնինք ու կը դըլուինք Գատէմ կայարանին բացօթեայ վրանադաշտը:

Բարեբախտաբար այստեղ ալ ռոճիկ կուտան:

Այս անգամ ես հիւանդացայ, իսկ մայրս ու եղբայրս թեթեւցած էին:

Երկու օր հազիւ ձգեցին մեզ Գատէմ. փետրուարի կէսուն երեքշաբթի իրիկուն մը մեզ շոգեկառք տանելով՝ ճամբեցին:

Կառախումբը կը սուրար արագ ու հովահար ամառնային չէնքերը մեր աչքերուն առջեւէն կ'անցնէին շարժանկարի մը պէս:

Վեց ժամէն մտանք Տէրաայի կայարանը: Տխուր ու ամպամած օր մըն է, Հայրս վրանը կրկին լարեց՝ գաղթական հայրենակիցներու օգնութեամբ:

Անհամար վրաններ կային: Գաղթականներուն մեծամասնութիւնը կիներէ ու երախաներէ կը բաղկանայ:

Այստեղ ալ ամէն օր «Հէվքիաթ» կայ:

Ուղտեր տրամադրուած էին իւրաքանչիւր գաղթական ընտանիքի:Կառքգոյութիւն չունէր: Իսկ շոգեկառքը չէր բաներ: Այսպէս օրէ օր խումբ խումբ կը ճամբուէին Հավրանի անապատներուն հեռաւոր գիւղերը՝ զանազան ուղղութեամբ. Թորա, Ուժմառ, Ղարիւյէթ-իւլ-Շարգիէ, Մեզերիպ եւն., որոնց բնակչութիւնը կիսավայրենի Արաբներէ եւ Տիւրզիներէ կը բաղկանայ:

ԲԱՐԵՐԱՐ ԱՐԱԲԸ

Հայաբաւոր վրաններէն քառասուն մը ընտանիք հազիւ կը մնային. ամէնքն ալ իրարմէ խեղճ, բերբերները իրենց պերդաստաններուն, որոնք ամբողջ տարուան մը ընթացքին քերեր էին Կիլիկիան ու Սուրիան, հոգին յանձնելով իրենց անդամներէն շատերը: Ու այժմ այս ցանցառ հայութիւնը պիտի ջնջուէր կրկին հեռուն՝ թերեւս ձգելով կէսէն աւելին: «Սէվքիաթի» հրամանը եկած էր եւ վրանները փչնելու արարողութիւնը աւարտած:

Շաբաթ էր այդ օրը: Մեր ամբողջ ինչքը կը կազմէին զոյգ մը փոքրիկ հակեր, որոնց վրայ տեղ կը բռնէր հայրիկը, մայրս՝ զոգը գրկելով կաթնկեր քոյրս, իսկ մենք եղբօրս հետ սեղմուած ենք հակերուն մէջտեղը:

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

Սովորաբար այդ տարիքի մարդիկ ընտանիք չեն ունենար, իսկ եթէ ընտանիք ալ ունին նորէն կ'ենթարկուին օրէնքի տրամադրութեանց։

Անոնք որ «Ա) առ նուազն ութ տարի դատարակուած են Ֆրանսական ընտանիքի կամ Ֆրանսական դպրոցի դպրոցի մէջ. Բ) որոնք հպատակութեան դիմում են բրած մինչև չօրակոնը, կրնան ընդունուիլ Ֆրանսական դունդերու մէջ»։

Իսկ անոնք որ Ֆրանսական ընտանիքի կամ դպրոցի մէջ եղած ըլլալը չեն կրնար հաստատել կամ անոնք որոնց հպատակութեան դիմումը մերժուած է կամ իրենց դիմումը յետաձգուած են,— կ'արձանագրուին օտար լեգէոնի մէջ։

Այդ հրահանգին մէջ ռուս տարագիրներու մասին յատուկ տրամադրութիւն մը կայ — «Ըր եւ է հպատակութիւն չունեցող մարդոց կարգին պէտք է դասել տարագիր ռուս երիտասարդները, որոնք Ա. Միութեան կառավարութեան կողմէ զրկուած են նախկին հպատակութենէն եւ չեն ընդունած ուրիշ պետութեան մը հպատակութիւնը։ Պէտք է աւելցնել, որ ծնողքին նախկին հպատակութենէն զրկուիլը կը տարածուի նաեւ զաւակներուն վրայ»։

Հրանէր Մարսէյլի ռուս տարագիրներուն

Մարսէյլի քաղաքապետը պաշտօնական ազդով մը կը տեղեկացնէ ռուս տարագիրներուն թէ 1935 դեկտ. 4ի Նախարարական հրահանգը (յօդուած 5) իրենց համար ալ գործադրելի կը նկատէ Գ. յօդուածը որ կը վերաբերի զինուորագրութեան։ Ուրեմն, համաձայն տրուած պատուէրներուն եւ բացատութիւն համարելով կարգ մը մասնաւոր պարագաներ, զինուորական պարտաւորութեանց կրնան ենթարկուիլ ոչ միայն անոնք որ իրենց տարիքով կը պատկանին այժմ կանչուած դասուն, այլ եւ աւելի տարէցները, որոնք իրենց քան տարեկանին Ֆրանսա ապաստանած ըլլալով, հոս կը բնակին տակաւին։ Իրենց կացութիւնը օրինականացնելու եւ պատժական անօրինութիւններ կանխելու համար, օրէնքին ենթակաները կը հըրաւիրուին անյապաղ դիմել զինուորական գրասենեակը։

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԶԳԱԺՈՂՈՎԻՆ յատուկ մարմինը երկու յանձնախումբեր նշանակեց, ուսումնասիրելու համար քարիւղի արդիւլքի խնդիրը։ Յանձնախումբերուն կը մասնակցին Անգլիա, Ֆրանսա, Ռումանիա, Իրաք, Իրան, Խ. Միութիւնը եւ ուրիշ երկիրներ։

ԱՂՄԿԱԼԻ ՑՈՅՑԵՐ տեղի ունեցան զատական պաշտօնատան մէջ, երբ նախկին նախարար Գ. Ֆրօ ներս մըտաւ, դատ մը պաշտպանելու համար։ Հակառակորդները չարաչար խոշտանգեցին նախկին նախարարը, մազերէն քաշելով, մէկն ալ բռունցք մը զարկաւ։ Գ. Ֆրոյի բարեկամները ազդու միջոցներ ձեռք առած ըլլալով, յաջողեցան ձախողեցնել ցոյցը։

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ յայտարարեց անսակցութեան մը ընթացքին.— «Իտալիա պիտի յաղթէ այս պատերազմին մէջ. ոչ անձրեւը կրնայ խափանել մեր ճամբան, ոչ ալ Եթովպիոյ բնական արգելքները։ Հապէշները չատ աւելի կը նեղուին քան մեր զինուորները»։

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԸ երկու միլիոնի պիտի հասնի այս տարուան վերջը, կազմ եւ պատրաստ որ եւ է յարձակումի։ Բուն բանակէն զատ (2.280.000) 2.500.000 երիտասարդներ, 14էն 18 տարեկան, նախադինուորական կրթութիւն կը ստանան երիտասարդական կազմակերպութեանց մէջ։

ԵՐԵՔ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐ ԵԼԵԿՏՐԱՀԱՐ մեռան Պիւրբիցի մէջ, քնացած ատեն։ Հայրը ընդառաջ արթննալով ցնցումէ մը, ուզեց օգնութեան հասնիլ, բայց ինքն ալ ինկաւ չանթահար, իսկ մայրը վիրաւորուեցաւ։ Ստուգուեցաւ թէ կայծակի մը հետեւանքով հեռագրական ձող մը տապալած է երկաթուղիին երկայնքը եւ իր հոսանքը հաղորդած՝ ելեկտրական լոյսի թելերուն։ Տղաքը պառկած էին երկաթ ձողերով մահճակալի մը վրայ։ Դժբախտ ընտանիքը տասը զաւակներ ունէր (Սպանիացի) եւ հիմա եօթը մնացած են անճար մօր մը ձեռքը։

ԲՈՒՌՆ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏ մը կը մղուի Մաքալէի շուրջը։ Հապէշները կը պնդեն թէ քաղաքը պաշարուած է։— Նոր հրամանագրով մը 100.000 Հապէշներ եւս զէնքի տակ առնուեցան։ Դասալիքները մահապատժի պիտի ենթարկուին։

ԵԳԻՊՏՈՍԻ վերջին ցոյցերուն առթիւ ձերբակալուած ուսանողներէն երեք հոգի դատապարտուեցան երկու ամիս բանտարկութեան, երկու հոգի՝ խարազանի 15 հարուածի, երրորդ մը՝ 10 հարուածի, իսկ ուրիշ 16 հոգի՝ 2—5 ոսկի տուգանքի։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ Եգիպտացի կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները, 5 փետր. չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, Le Samaritaine սրճարանի ներքնայարկը.51 rue de Rivoli, մեթրօ Chatelet։-

Օրակարգ՝ զեկոյց կոմիտէի։ Կը խօսի ընկ Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ՝ «Ներկայ քաղաքական կացութիւնը»։

ԱՆԻԷՌ-ԳԱՌԻԱ-ԲՈԼՈՆԻԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ այսօր հինգշաբթի երեկոյ՝ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին. կարեւոր օրակարգ։

Գրաւատ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 7 փետր. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 18, քուռ Լաֆայէթ «Զարդարեան» գրադարանին մէջ։

Դասախօսութիւն — Թէյասեղան

Ֆ. Կապոյտ Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղի, 9 փետր. կիրակի. կէսօրէ վերջ, ժամը ճիշդ 3.30ին, Ռուսական Քոնսէրվաթուարի շէնքին մէջ, 26 Ավընիւ տը Թօքիօ.

Կը խօսի՝ ՓՐՕՖ. Հ. ԱՂԱՋԱՆԵԱՆ

Նիւթ՝ Կնոջ, նրա ֆիզիքական եւ հոգեկան հիմքերը, նրա զարգացման պայմանները եւ նրա նշանակութիւնը ազգային առնձնատականութեան համար։

Հաղորդակց. միջոցներ.— Մեթրօ Ալմա մարսօ.— Մուտք՝ 3 ֆր.։

ՀԱՆԴԷՍ — ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Համազգայինի Ալֆորվիլի մասնաճիւղին կողմէ, 8 փետր. շաբաթ իրիկուն ժամը ճիշդ 8.45ին ՀԱՅ ԱԿՈՒՄԲԻՆ մէջ, Կը խօսի Գ. Ս. Սասունի։ Երգ, արտասանութիւն եւլն.։ Կը մասնակցին դպրոցական աշակերտները եւ նուագախումբը։ Կը ներկայացուի ԽԱՏԷՍ, ղեկավարութեամբ գերասան Ց. Ուզունեանի։ Մուտք մեծերու՝ 2 ֆրանք, փոքրիկներու 1 ֆր։

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ

Կազմակերպուած Ֆ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ եւ երեք ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷՆԵՐՈՒՆ կողմէ, 16 փետր. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Գոմոնի «Վարանդեան» սրահին մէջ. գեղարուեստական բաժին՝ փոքրիկներու կողմէ։ Կը մասնակցին Հայ Արիները շարժանկարով իսկ Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտները կը ներկայացնեն զաւեշտ մը։ Փոքրիկներուն պիտի բաժնուի միրգ, շաքարեղէն եւ նախընթրիք։ Մեծերու համար մուտք 3 ֆր.։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Գամբօ-Քաշանի «Արծիւ» ենթակոմիտէն իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկ. Լ. Զորմիսեանի եւ պարագաներուն, իր քրոջ՝ Ե. Զորմիսեանի մահուան առթիւ։

×

Գանեօ-Քաշանի Ցեղակրօն Միութիւնը իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Գ. Լ. Զօռմիսեանի՝ իր քրոջ դառնաղէտ մահուան առթիւ։

×

Ալֆորվիլի Ս Մինասեան կոմիտէն իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկ. Լ. Զորմիսեանի եւ պարագաներուն իր քրոջ դառնաղէտ մահուան առթիւ։

ՓՆՏՌԵՑԷՔ "ՌԱԶՄԻԿ,,

Պաշտօնաթերթ Հայ կամաւորներու եւ Մարտիկներու միութեան։ Տարեկան բաժնեգին՝ 20 ֆր.՝ վեցամսեայ՝ 10 ֆր։ Ջեռքէ հատը 1 ֆր.։

ՀԱՍՑԷ.— 50 Rue Carnot. Montreuil (Seine).

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԿՈՉ—ՀՐԱՒԷՐ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 27 ՅՈՒՆ.— «Ժողովրդական կոմիտէի» Յունուար 12ի Ներկայացուցչական ժողովին մէջ, մի քանի հայրենակիցներ առաջարկած են բոլորովին նպաստազուրկ հայրենակիցներուն օգնելու համար ձեռնարկներ կատարել։ Ժողովրդական կոմիտէն ստանձնելով այդ գործի նախաձեռնութիւնը, սրտագին կոչ կ'ընէ բոլոր Հայրենակցականներուն եւ վերաշինացներուն, բարեսիրական եւ աղքատախնամ միութիւններուն, որպէսզի փութան ղրկել իրենց ներկայացուցիչները, 8 փետրուարին, շբ. երեկոյ ժամը 8ին, 66 Գար տը Ֆրանսի մէջ (կայարանին դիմացը) գումարուելիք ներկայացուցչական ժողովին. միակ օրակարգ. պիտի ըլլայ միացեալ ուժերով կազմակերպել հասութաբեր ձեռնարկ մը անմիջական օգնութիւն հասցնելու համար մեր բոլորովին նպաստազուրկ եւ չափազանց թշուառութեան մատնուած ընտանիքներուն։

ԿՆԻՔ

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՏԱՐԵԳԻՐՔԸ

Աշխատակցութեամբ բազմաթիւ ծանօթ գրողներու։ Ճոխ պատկերազարդուած. գեղարուեստական նկարներ։ Գրականութեան, գրական քննադատութեան, պատմա-բանասիրութեան, գիտութեան եւ գեղարուեստի, գրական արձագանգի եւ հայ կեանքի բաժիններով։

352 մեծադիր էջեր։ Գին՝ 25 ֆրանք. Ամերիկա՝ 1.5 տոլար։

Ստանալու համար դիմել Տարեգրքի խմբագրութեան. B. P. 868 Le Caire, Egypte. եւ «Յառաջ»ի։

ՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԱՆԿԷՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Փետր. 23ին։ Նկատի ունենալ այդ թուականը

ՊՈՄՕՆԻ ՄԷՋ "ՅԱՌԱՋ"Ի ԳՈՐԾԱԿԱԼՆ Է

Գ. Օննիկ Ճզնաւորեան

350 Chemin St. Julien, Beaumont

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)
Le Gérant: H. STEPHAN

„ՅԱՌԱՋ"Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (55)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. — Հեղինակութիւն՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

—Լսեցէ'ք, ըսաւ ինծի·գործի սկսելու ենք. վկայ մը հարցաքննել կ'ուզեմ, ինծի պիտի օգնէք ...հարցումներ պիտի ընենք իրեն եւ անո՛նք պիտի վախցնենք զինքը որ ճշմարտութիւնը երեւան պիտի գայ ...

—Ո՞ր վկային մասին է ձեր խօսքը, հարցուցի զարմացած։

— Փարքըրին. իրեն ըսած եմ որ տունը գայ ժամը 12ին ... եկած ըլլալու է...

— Ի՞նչ է ձեր կարծիքը, հարցուցի նորէն քովնտի իրեն նայելով։

— Գոհ չեմ ...

— Ա՞ն էր որ Տիկին Ֆէրըրսէն ըսպառնալիքով դրամ կը պահանջէր ...

— Կամ այդ էր մաքէս անցածը եւ կամ թէ ...

— Լա՛ւ, ի՞նչ, ըսի քանի մը վայրկեան սպասելէ յետոյ.

— Սիրելի՛ս, կը մաղթեմ որ ան եղած ըլլայ ...

Իր ծանրակշիռ արտայայտութիւնը որուն մէջ անձկալի բան մը կար, լռեցուց զիս։ Երբ իր տունը հասանք, սպասուհին ըսաւ թէ Փարքըրը մեզի կը սպասէր։ Ներս մտանք. ծառան անմիջապէս ոտքի ելաւ։

— Բարի լոյս, Փարքըր, ըսաւ Պէլժիքացին, խնդրե՛մ, վայրկեան մը ..

Վերարկուն եւ ձեռնոցները հանեց։

— Թոյլ տուէք, պարո՛ն, ըսաւ Փարքըր եւ վերարկուն առնելով աթոռի մը վրայ դրաւ. Փուարօ կը հետեւէր անոր շարժումներուն։

— Շնորհակալ եմ, Փարքըր. նստէ՛ նայիմ, ըսելիք շատ բաներ ունիմ ...

Ծառան խոնարհութիւն ըրաւ ու նստաւ։

— Ինչո՞ւ համար քեզ հոս կանչեցի, գիտե՞ս ...

— Այո՛, պարոն, հանգուցեալ վարպետիս մասին քանի մը հարցումներ պիտի ընէք ինծի, մտածեմ հարցումներ ...

- Շա՛տ ճիշդ, սպառնալիքով դըրամ պահանջելու փորձ ըրա՞ծ ես ուրիշ անգամ ...

— Ի՞նչ կ'ըսէք, պարո՛ն, աղչեցաւ Փարքըր ու ոտքի ցատկեց։

— Մի՛ յուզուիր. ինքզինքդ պարկեշտ ու վնասուած մարդու տեղ մի՛ դներ ... այդ տեսակ գործերու մասին շատ բաներ գիտես դուն ...

— Պարոն, ես երբե՛ք, երբե՛ք ...

— Այսպէս վիրաւորուած չես ... շատ աղէկ Փարքը՛ր, սիրելիս, ինչո՞ւ այդ իրիկունը սպառնալիքով դրամ պահանջուելու մասին քանի մը բառ իմանալէ յետոյ Գ. Էքրոյտի աշխատանոցին մէջ տեղի ունեցող խօսակցութիւնը լսելու կ'աշխատէիր ...

— Առանկ բան չըրի ...

— Որո՞ւ քով կը ծառայէիր առաջ...

— Որո՞ւ քով ...

— Այո՛, Գ. Էքրոյտէն առաջ քու վարպետդ ո՞վ էր ..

— Հազարապետ Էլըրպի էր, պարո՛ն ...։

— Այո՛, գիտեմ, հազարապետ Էլըրպին որ թմրեցուցիչ դեղեր կ'առնէր ... ուր երթար հետն էիր ... երբ Պերմուտա կը գտնուէին բաներ մը պատահեցան ... մարդ մը սպաննուեցաւ ... պատասխանատուն մասամբ հազարապետն էր ... խնդիրը չուտով փակուեցաւ ... բայց դուն գաղտնիքին տեղեակ էիր ... Էլըրպին ի՛նչ վճարեց քեզի բերանդ գոցել տալու համար ...

Ծառան աղչեցաւ. սկսեր էր դողալ։

— Ինծի նայէ՛, ես քննութիւն կատարեցի, շարունակեց Փուարօ. ըսածս է ... այն ատեն կարեւոր գումար մը ստացար իրմէ՝ սպառնալիքով ... մինչեւ իր մահը քեզի դրամ վճարեց ան ... հիմա պատմէ՛ տեսնեմ այս վերջին փորձիդ մասին ...

Փարքըր ինքզինքը գտած չէր տակաւին։

— Պարապ տեղը մի՛ ուրանար. Փուարօն ամէն բան գիտէ. ըսածներս ճիշդ են, այնպէս չէ՞ ...։

Ու կարծես սկսմայ՝ Փարքըր գըլուխը շարժեց անգամ մը. աճզոյն էր անոր դէմքը։

— Բայց ես Գ. Էքրոյտին մազին ալ չդպայ, ըսաւ ան։ Աստուած վկայ, պարոն ... Գիտէի որ աւանկ փորձանք մը պիտի գար գլխուս ... բայց կ'ըսեմ ես բան մը չըրի, ես չսպաննեցի ...

- Կ'ուզեմ խօսքիդ հաւատալ, Փարքը՛ր, դուն չես եւ քաջութիւն չունիս այդ տեսակ բան մը ընելու համար ... տակայն պէտք է ճշմարտութիւնը իմանամ ...

— Ամէն բան պիտի ըսեմ, պարոն, ամէն բան որ կ'ուզէք ... ճիշդ է որ այդ իրիկունը փորձեցի մտիկ ընել... մէկ երկու բառ իմացայ եւ հետաքրքրուեցայ ... պարոն Էքրոյտ անհանգիստ ըլլալ չէր ուզեր, բժշկին հետ առանձնանալէն յետոյ ... Աստուած վկայ, ճշմարտութիւնն էր որ ըսի ոստիկանութեան ... սպառնալիք բառը իմացայ եւ ...

— Մաքէդ անցուցիր որ դուն ալ կրնայիր այդ գործէն օգտուիլ, այնպէս չէ՞ ...

— Այո՛, պարո՛ն, այսինքն ... խորհեցայ թէ քանի որ մէկը Գ. Էքրոյտէն սպառնալիքով դրամ կը պահանջէր, ես ինչո՞ւ իմ բաժինս չպիտի ունենայի ...

Ուշագրաւ արտայայտութիւն մը կար Փուարոյի դէմքին վրայ։

— Այդ իրիկունէն առաջ ալ կասկա՞ծ էիր թէ մէկը սպառնալիք կ'ընէր պարոն Էքրոյտին ...

— Ո՛չ, պարոն. շատ զարմացայ ... անիկա շատ կանոնաւոր մէկն էր իր բոլոր գործերուն մէջ ...

— Ուրա՞ն բան իմացար ...

— Շատ քիչ, պարո՛ն. ամէն հակառակ գնաց ... անշուշտ նոյն ալ գործ ունէի ... աշխատեցին մօտեցայ քանի մը անգամ, անօգուտ ... Նախ բժիշկը դիմաց լաւ, յետոյ Գ. Բէյմընտին հանդիպեցայ՝ բակին մէջ ... վերջը՝ երբ սէն ներս բերելու վրայ էի, ... Ֆլօրան ճամբուս վրայ եկաւ ...

Փուարօ քանի մը վայրկեան աչքերուն մէջ նայեցաւ, կարծես նոր անկեղծութիւնը չափելու համար։

— Ըսյս ունիմ ինծի կը հաւատաս պարոն. այդչէն միշտ կը վախնայի ոստիկանութիւնը Էլըրպիի խնդիրը պիտի արծարծէր եւ կասկած պիտի ունենար վրաս ...

—Շատ լաւ, պիտի հաւատամ խնդրանք մը ունիմ քեզի ... տանդ հաշիւը ցոյց պիտի ... հաշիւ ունիս, չէ՞ ...

— Այո՛, պարոն, միասին եմ ...

Փարքըր առանց չփոթելու գրպանէն հանեց տետրակը։ Թէյմանը առաւ զայն եւ աչքէ հաշիւները։

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276 286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Dameame, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԹՐԹԵՐԻԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 6 ՓԵՏՐՈՒԱՐ JEUDI 6 FÉVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3031

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՅՍ ԱԼ ՈՒՐԻՇ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Անխնայ պատռելով Բարեգործականի վարիչներուն դիմա-կը եւ այդ «անխտրական» Միութիւնը ներկայացնելով իբրեւ հայ-րենի մասը ռամկավար կուսակցութեան, Մ. Սերոբեան— նախ-կին արքեպիսկոպոսն ու իրենց եռանդուն գործակիցը — կը քերէ ուրիշ ծանր վէրք մը։

Բարեգործականի կրթական ծրագրին առաջին հետեւանք-ներէն մէկը եղաւ շուարման մատնել ազգային մարմինները — Հոգաբարձութիւն, Թաղ. Խորհուրդ, Քաղաք. Ժողով եւն.։

Ուրիշ կերպ ալ չէր կրնար ըլլալ, քանի որ այդ ծրագիրը կ'ան-տեսէ սահմանադրական բոլոր իրաւունքները, եւ կը ձգտի իշխա-նութիւն հաստատել իշխանութեան գլխուն։ Տեսակ մը արծաթա-պետութիւն։

Երեւութապէս, իր նպատակն է օգնել դպրոցներուն, որոշ նպաստներ յատկացնելով։ Իսկ իրականին մէջ, սարկացնել կամ չէզոքացնել ազգ. մարմինները, եւ իր մականին տակ առնել ա-նոնց վարած դպրոցները։

Այսպէս, ծրագիրը կը տրամադրէ օգնել միայն այն դպրոց-ներուն որ կ'ընդունին Բարեգործականին դրած պայմանները, ա-նոր նշանակած ուսուցիչը կամ դասագիրքը, անոր կրթական քն-նիչին տիրական միջամտութիւնը, անոր զարմանազան թելա-դրութիւնները։

Պատուէրը շատ կարճ է,— կ'ընդունիս, դրամ կուտանք. չե՞ս ընդունիր, գլխուդ ճարը նայէ։

Որքան կը յիշենք, առաջին անգամ Սեյանիկի Թաղ. Խոր-հուրդն էր որ ըմբոստացաւ, Բարեգործականի մասնաճիւղին վարչութեան հետ — բոլորն ալ ջոջեր — եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան կեդրոնը անմիջապէս կտրելով տարեկան 70.000 արախմի նպաս-տը, հրամայեց ուրիշ դպրոց մը բանալ։

Նոյն աւերիչ քաղաքականութիւնը՝ Աթէնքի շրջանին եւ Սու-րիա - Լիբանանի մէջ։ Տեղ մը համակերպեցան, տեղ մը ըմբոս-տացան, եւ կազմալուծումը կը շարունակուի։

Ժամանակին հրատարակած ըլլալով Հալէպի Քաղաք. Ժողո-վի զեկոյցին գլխաւոր մասերը, աւելորդ կը նկատենք մանրամաս-նութեանց մէջ մտնել։

Բարեմիտներ պիտի հարցնեն,— Բարեգործականը իրաւունք չունի՞ հսկողութիւն կատարելու իր տրամադրած դրամներուն գործածութեան մասին։

Ունի, բայց պարտաւոր է այդ հսկողութիւնը կատարել ազգ. հաստատութեանց միջոցաւ։ Իբրեւ օժանդակ, ոչ թէ իբրեւ տէր-տիրական։

— «Բարեգործականը պէտք է նկատի ունենայ սա պարագան թէ՝ գաղութներու մէջ գոյութիւն ունեցող բոլոր ազգային վար-ժարանները *ծխական դպրոցներ* են, եւ ատով իսկ կապուած են ե-կեղեցիներու, թաղականներու, հետեւաբար թեմական կազմա-կերպութեան եւ սահմանադրական կարգերու։ Բարեգործականը իբրեւ *համազգային* կրցա՞ւ մինչեւ այսօր բողոքական կամ կաթո-լիկ վարժարան մը անջատել իր առաջնորդական կազմակերպու-թենէն եւ առնուլ իր անմիջական հսկողութեան տակ։ Ինչո՞ւ, ու-րեմն, այդ ոտնձգութիւնը հայ ծխական վարժարաններու հան-դէպ»։ (*Մ. Սերոբեան, «Արդարեւ»*, 16 *յունուար* 1936)։

Բարեհաճեցէք, դուք ալ ձեր կարգին հարցում ուղղել եւ գտ-նել պատասխանը։

Տարրական տրամաբանութիւնը կը թելադրէ որ նոյն իսկ Բա-րեգործականի մասնաւոր՝ անհատական դպրոցը նոյնպէս ենթար-կուի ազգ. իշխանութեանց իրաւասութեան, ալ ո՞ւր կը մնայ բուն ազգայինը։

Մինչդեռ, Բարեգործականը ինքն է որ եզական յամառու-թեամբ մը, «չարաչար կը գործածէ իր «մանտան» եւ դրամը, օ-րինակ կը հանդիսանայ անկարգապահութեան եւ օրինազանցու-թեան»։

— «Եւ իր այս գործելակերպով, տարբերութիւն չունենար այլ եւս 1870ին Ատանայի մէջ գործող այն միսիոնարներէն, որոնք առվի ատեն ալիւրի բաշխում կը կատարէին, օխա մը ալիւրի փո-խարէն անհատին հաւատքը սակարկելով։ Բարեգործականը այ-սօր միեւնոյնը կ'ընէ, մէկ կողմէ արհամարհելով սահմանադրա-կան կարգերը, միւս կողմէ պայման դնելով որ նպաստընկալ վայ-րերու մէջ Բարեգործականի մասնաճիւղեր կազմուին»։ (*Նոյն*)։

Իր կրթական ծրագրով, Բարեգործականը կը անուցանէ այ-լապէս ծիծաղելի յաւակնութիւն մը,— «տիպար կրթարաններ» բանալ։

Ուրիշ առթիւ ալ հարցուցեր էնք,— ո՞ր ուժերով եւ ի՞նչ ա-ռաջադրութեամբ։

Գաղտնիք չէ. Բարեգործականը կ'ուզէ իրեն յատուկ սերունդ մը արտադրել, եւ ատոր համար ալ ձեռնարկած է երիտասարդա-կան եւ մարզական Միութեանց կազմակերպութեան եւ ուրիշ աշխատանքներու։

Նիւթը չխճողելու համար, առ այժմ կանգ առնենք միայն կր-թական գետնի վրայ։

Նորէն նախկին արքեպիսկոպոսն է որ, իր իսկ փորձառու-թեամբ, կը յայտարարէ թէ «Բարեգործական Միութիւնը ոչ պա-րագայ ունի այդպիսի լուրջ աշխատութեան մը նուիրուելու, ոչ ալ անհրաժեշտ աստղձը՝ այդպիսի յօրինուածք մը կառուցա-նելու» (Տիպար կրթարաններ)։

Ու իբրեւ նմոյշ կը յիշէ Բարեգործականի Գէյրութի եւ Երու-սաղէմի որբանոց - կրթարանները։ «Իր վարած կրթական որբա-նոցները ամէնէն անյաջողները եղան, ծախսուած դրամներուն համեմատութեամբ, որովհետեւ մարդու գործ հայթայթելու յո-ժարութիւնը նախադաս դիրք բռնեց իրենց ժողովականներուն մօտ» (18 *յունուար*)։

Դեռ չսպառեցինք նիւթը : Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԴԱՇԻՆՔԸ ՋՈՒՐԸ ԻՅՆԱՅ

—·—

ՖՐԱՆՍԱ Կ'ԱՊԱՀՈՎԻ ՀԱՒԱՔԱԿԱՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԱՋԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԱՆԳԼԻՈՅ ԵՒ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Կարեւոր երեւոյթ մը պարզուեցաւ Փարիզի արքայական-դի-ւանագիտական տեսակցութեանց չորրորդ օրը։ Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ արեւելեան Եւրոպայի բոլոր պետութիւնները փո-խադարձ աջակցութեան դաշինքով մը կապելու եւ Պալթեան ծո-վէն մինչեւ Միջերկրական ցանց մը հաստատելու ծրագիրը մեծ դժուարութեանց հանդիպած է։ Ոչ միայն անկարելի համար-ուած է — գէթ առայժմ — Աւստրիան կապել Փոքր Համաձայնու-թեան, իսկ Պուլկարիան՝ Պալքանեան Միութեան, այլ եւ անյաղ-թելի դժուարութիւններ կը ներկայացնէ Իտալիոյ դիրքին անո-րոշութիւնը։ Այս արգելքները նկատի ունենալով, Ֆրանսայի արտաքին նախարարը հարկադրուած է լքել շրջանային դաշինք-ներու ծրագիրը եւ կառչիլ հաւաքական ապահովութեան, աջակ-ցութեամբ Մեծն Բրիտանիոյ եւ Խ. Միութեան եւ հովանաւորու-թեամբ Ազգերու Դաշնակցութեան։ Այսպէս, եթէ Գերմանիա փորձէ յարձակիլ եւ իրեն կցել Աւստրիան, այս վերջինը իբրեւ անդամ Ազգերու Դաշնակցութեան իրաւունք պիտի ունենայ ա-ջակցութիւն խնդրելու ոչ միայն Փոքր Համաձայնութենէն, այլ եւ բոլոր անդամ պետութիւններէն։ Այս տեսակէտին ուժ կուտան թէ Մեծն Բրիտանիա եւ թէ Խ. Միութիւնը։ Հիմա որ Ֆրանսա անգործադրելի կը համարի շրջանային դաշինքներու քաղաքակա-նութիւնը, միացած կ'ըլլայ Լոնտոնի եւ Մոսկուայի տեսակէտին։

Ֆրանսայի արտաքին նախարարը առաջին դժուարութիւնը նշմարեց, երբ Պուլկարիոյ թագաւորը բացէ ի բաց հասկցուց թէ իր երկիրը չի կրնար միանալ Պալքանեան Համաձայնութեան, իր հողային իրաւունքներէն հրաժարելու գնով։ Երկրորդ դժուա-րութիւնը երեւան եկաւ, երբ Աւստրիոյ փոխ-վարչապետն ալ նոյնքան բացորոշ յայտարարութեամբ դիտել տուաւ թէ իր կա-ռավարութիւնը չի կրնար նկատի առնել դաշնութեան դաշինք մը, ցորչափ Իտալիա դուրս կը մնայ։ Այս առթիւ աւելցուց թէ Աւս-տրիա չի կրնար երկարատեւ հաւաստիքներ տալ Հապսպուրկնե-րու ոչ-վերահաստատման մասին, ինչպէս կը պահանջէ Փոքր Համաձայնութիւնը։

Պ. Ֆլանտէն պահ մը կարծեց թէ կարելի է հարթել Իտալիոյ հետ կապուած դժուարութիւնը, Միջերկրականեան համաձայնու-թեամբ մը։ Բայց երբ տեսակցեցաւ Փարիզի բրիտանական դես-պանին հետ, այս վերջինը հասկցուց թէ իր երկիրը չի կրնար նը-կատի առնել այդպիսի ծրագիր մը, ցորչափ Իտալիա կը գտնուի *նախայարձակ* պետութեան խարանին տակ։

Բոլոր խօսակցութեանց ընթացքին, երեւան եկաւ շօշափելի արդիւնք մը,— Ռումանիոյ բաղձանքը՝ աւելի սերտ յարաբերու-թիւններ մշակելու Խ. Միութեան հետ։ Թէեւ տակաւին հաւանա-կան չի նկատուիր փոխադարձ աջակցութեան անմիջական դա-շինք մը երկու երկիրներուն միջեւ, բայց սերտ մերձեցման տրա-մադրութիւնը կը հարթէ ճամբան, ապագայ համաձայնութեանց համար։ Արդարեւ, կ'ըսուի թէ Ռումանիոյ արտաքին նախարարը եւ Կարոլ թագաւորը նախաձեռնութիւն ստանձնած են նոր համա-ձայնութիւն մը գոյացնելու արեւելեան եւ կեդրոնական Եւրոպա-յի պետութեանց միջեւ։ Պ. Թիթուլէսքու կ'ուզէ ստուգել թէ արեւելեան եւ կեդրոնական Եւրոպայի պետութիւններէն իւրա-քանչիւրը ի՛նչ աջակցութիւն կրնայ ընծայել Ազգերու Դաշնակ-ցութեան ուխտի 16րդ յօդուածին տրամադրութեամբ, եթէ ի-րենցմէ մէկը — Աւստրիա կամ ուրիշ մը — յարձակման ենթար-կուի։ Այս ծրագիրը ճիշդ այն է ինչ որ Անգլիա մէջտեղ դրաւ, Միջերկրականի պետութեանց փոխադարձ աջակցութիւնն ապա-հովելու համար։

Քարիւղի արգելքին դժուարութիւնները

Իտալիա 700.000 թօն ամբարած է

Ազգերու Դաշնակցութեան մասնագէտներու յանձնախումբը իր տեղեկագիրը ներկայացուց երեքշաբթի օր, պատժական տնօ-րինութեանց յանձնաժողովին։ Տեղեկագրին համաձայն, Իտա-լիա 500,000*էն* 700,000 *թօն քարիւղ ամբարած է, որ կրնայ բաւել առ նուազն վեց ամիս։ Խաղաղութեան ատեն Իտալիա տարին կը սպառէ* 1,100,000 *թօն, իսկ Ափրիկէի բանակը՝ ամսական* 20,000 *-* 25,000*։ Այս բոլոր հաշիւները հիմնուած են Իտալիոյ արտած-ման եւ ներածման վիճակագրութեանց վրայ։ Կը նշանակէ թէ քարիւղի արգելքը սպասուած ազդեցութիւնը չպիտի ունենայ, ե-թէ վճռուի եւ գործադրուի։*

Միւս կողմէ, Ֆրանսայի մասնագէտ ներկայացուցիչը դիտել տուաւ թէ Իտալիա կրնայ քարիւղի փոխարէն ուրիշ նիւթեր ար-տադրել, ալքոլի եւ հանքածուխի միջոցաւ, թէեւ Անգլիոյ ներ-կայացուցիչը տարբեր կարծիք ունի։ Այս առթիւ, նորէն նկատի առնուեցաւ Մ. Նահանգներու եւ ուրիշ ոչ-անդամ պետութեանց դիրքը։ Եթէ այս վերջինները չմասնակցին արգելքին, Իտալիա փոխադրութեան յայն միջոցներ ալ պիտի ունենայ։ Մինչ այս մինչ այն, Մ. Նահանգները կը ձգձգեն բացարձակ չէզոքութեան օրէնքին քուէարկումը։ Հաւանական է մէկ տարի յետաձգուի այդ օրէնքը։ Ուրեմն, Իտալիա այս ճակատէն ալ պիտի օգտուի։

ՀԻԹԼԷՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ (Նացի) Զուիցերիոյ գործիչը սպան-նուեցաւ Տավոսի մէջ, 26 տարեկան սերբ ուսանողի մը կողմէ, որ կը կոչուի Տավիտ Ֆրանքֆուրթէր։ Ահաբեկիչը յայտարարեց թէ ինքնաբերաբար կատարեց սպանութիւնը, որովհետեւ խորապէս կ'ատէ Գերմանիոյ Նացիական դրութիւնը։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

—•—

... «ԲԱԽՏԸ ԲԱՆԵՑ ՀԱՅ ԱԶԳԻՆ »

«Ցառաջ երէկ հաղորդած էր թէ Ներգաղթի կարաւանը ճամբայ պիտի ելլէ յառաջիկայ ապրիլին, ութ հա-րիւր հոգիի յաւելումով, — 2000, փոխանակ 1200ի։

Շատ հետաքրքրուեցայ, իմանալու համար այս յաւելման գաղտնիքը։ Մանաւանդ այսպէս լուռ - մնջիկ, ա-ռանց փողի եւ թմբուկի։

Բախտէս հանդիպեցայ իրազեկի մը։

— Բայց ճիշդ ութ հարի՞ւր է յա-ւելումը։

— Աւելին - պակասը չեմ գիտեր։ Հարցը այն է որ 1200ը պիտի անցնի բախտաւորներուն թիւը։

— Նոր հրահա՞նգ եկած է Երեւա-նէն, թէ Պ. Շահվերտեան խորապէս ազդուելով համառարած թշուառու-թենէն, ուզած է ընդմացնել չարիքը։

— Այդ մասին ալ բան մը չեմ գի-տեր։ Այսպէս քանի կեանք, հարցում-ները պիտի տեղան. աւելի լաւ է որ մէկ անգամէն ըսեմ գիտցածս, դուն ալ հանգստանաս, ես ալ։ Ուրեմն լսէ, —Այն շոգենաւային ընկերութիւնը որ յանձն պիտի առնէր Պաթում փոխա-դրել գաղթականները, մերժած է շո-գենաւ տրամադրել 1200 հոգիի հա-մար եւ առաջարկած է գնէ կրկնա-պատկել թիւը։ Այս առաջարկութեան վրայ, որոշուած է 800 հոգի աւելի արձանագրել։

— Ուրեմն երգենք միասին.

... *Արեւմուտքէն արեւ ծագեց*
Բախտը բանեց հայ ազգին։

Դուն ալ ամէն բան կատակի կը տանիս։

— Ընդհակառակն. ոչ թէ 800, այլ 8-10 հոգի ալ աւելնար ցանկին վրայ, ես բախտաւորութիւն պիտի համարէի, առանց փնտռելու շարժառիթները։ Որքան շատ, այնքան լաւ։ Ուրեմն « կապիտալիստական » ընկերութեան մէկ առաջարկութիւնը բաւական եղած է ութ հարիւր հոգի աւելցնելու։

— Ես գիտցածս ըսի. աւելի մի յոգ-նեցներ։

— Ըսել կ'ուզեմ որ երբ շոգենաւա-յին ընկերութիւն մը իր ծախքերը, շահն ու վնասը հաշուելով կը յաջողի քանի մը հարիւր հոգի աւելցնել, հա-պա ինչե՛ր պիտի կրնայինք ընել մենք, «դրսեցիներս», եթէ ուղղակի բանակցէինք Երեւանի հետ, միացեալ ճակատ կազմելով։

— Իմ խելքս չի հասնիր ատանկ բա-րակ բաներու։ Հերիք է որ ես ալ կա-րենամ մաս կազմել կարաւանին։

— Բարի ճանապարհ, բայց ինչո՞ւ այդքան հասնէր ես դարձեր։

— Եղբայր, աշխարհ պտտեցայ, մէկ բան սորվեցայ.— կ'ուզե՞ս գլխու վրայ տեղ բռնել եւ Հայաստան մտնել, ուրացիր բոլոր համոզումներդ, ե-րես դարձուր Արտասահմանի եւ մի-այն խնկինքդ մտածէ։

— Իսկ տարագիր, քեզի բախտակից աշխատաւորներու վիճա՞կը։

— Այդ ալ թող ... Մարսէյլի շոգե-նաւային ընկերութիւնը մտածէ։ Չէ՞ որ անոր շնորհիւ 1200ը բարձրացաւ 2000ի, եւ, այո՛, «բախտը բանեց հայ ազգին» ...

ՎԱՀԷ

Իտալիա պիտի շարունակէ կռուիլ

Ֆաշական Գերագոյն խորհուրդը փետր. 4ին կրկին գումար-ուելով, նկատի առաւ միջազգային կացութիւնը, քարիւղի ար-գելքին հեռանկարը եւ Անգլիոյ բռնած դիրքը՝ Միջերկրականի մէջ։ Թէեւ մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին, բայց իրազեկներ կը հաւաստեն թէ որոշուած է տասը դասեր եւս դրօշի տակ առնել, եթէ քարիւղի արգելքը գործադրուի եւ կացութիւնը աւելի ծանրանայ։ Կ'ըսուի թէ այդ պարագային մարաջախտ Պա-տոլյիօ եւս պիտի կանչուի եւ պիտի նշանակուի սպարապետ ամ-բողջ բանակին, իսկ իրեն պիտի յաջորդէ Զօր. Ակօ։

Գեր. խորհուրդը տագնապին ամբողջ ելքը կը տեսնէ Իտալիոյ զինուորական յաղթանակին մէջ։ Զօր. Կրածիանի յաջողեցաւ ջախջախիչ յաղթանակ մը տանիլ հարաւային ճակատին վրայ (Օ-կատէն), իսկ հիւսիսային ճակատին վրայ եւս Իտալացիները ուժ-գնօրէն կը դիմադրեն, անառիկ համարելով Մաքալէն։ Հաւանա-կան է որ ուժգին յարձակողական մը փորձուի այս օրերս։

Միեւնոյն ատեն, Իտալիա ձեռնարկած է «դրամական զօրա-շարժ»ի։ Պաշտօնական զեկոյց մը կ'ըսէ թէ ոսկիի պահեստը պաշտպանելու համար ձեռք առնուած խիստ միջոցները արդիւ-նաւոր եղած են եւ վախ չկայ վաղուան համար։ Կառավարութիւնը բացարձակապէս զաղտնի կը պահէ թղթադրամի շրջաբերութեան եւ ոսկեդրամի պահեստի քանակութիւնը։ Միայն կը հաւաստեն թէ յաջողած են սահմանափակել ոսկիի արտահոսումը։ Կառավարու-թիւնը միջոցներ ձեռք առած է, որպէսզի չաւելնայ թղթադրամի շրջաբերութիւնը, առանց հիմնական պատճառներու։

Անցեալ սեպտեմբերին, երբ Ափրիկէի զինուորներուն թիւը բարձր էր արդէն, պատերազմին ծախքը կը հաշուէին 633 միլիոն լիր։ Մասնագէտներու կարծիքով, զօրքերու առաքումէն մինչեւ 1936 մայիսի վերջը ընդհ. ծախքի գումարը պիտի հասնի 10 մի-լիառ լիրի։

Մաքալէն պաշարուած է

Հապէշական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ իտալական բանակը սաժանելի կացութեան մը մատնուած է, Մաքալէն գրեթէ պա-շարուած ըլլալով։ Միեւնոյն ատեն կը հաւաստեն թէ Հապէշները յաջողած են փակել գետի մը ընթացքը, որով Իտալացիները այլ եւս չպիտի կրնան ջուր գտնել եւ կա՛մ անձնատուր պիտի ըլլան, կամ պիտի կոտորուին։

Դարձեալ հապէշական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ ռաս Սէյու-մի զօրքը կարեւոր յաղթանակ մը շահած է Ատիկրաթի հարաւա-յին կողմը։ Ճակատամարտը տեւած է երկու օր։ Հապէշները լըջօ-րէն կը սպաննեն Իտալացիներու հաղորդակցութեանց։ Այս կը-ռիւներու ընթացքին Իտալացիները կորսնցուցած են 1700 սպան-եալ, 16 հրասայլ, 70 գնդացիր, 3 թնդանօթ եւն.։

Կռիւները կը շարունակուին կատաղօրէն։

Ընտրական օրէնքին փոփոխումը

Երեսփ. Ժողովը երեքշաբթի օրուան նիստին մէջ քննեց ընտ-րական օրէնքը, որ հինգ անգամ փոխուած է 50 տարուան ընթաց-քին։ Երկար վիճաբանութիւններէ յետոյ, 176ի դէմ 347 ձայնով ընդունուեցաւ համեմատական ընտրութեան սկզբունքը։ Հաւա-նական չէ որ փոփոխութիւնը գործադրուի այս անգամ, որովհե-տեւ ընտրական ցանկերը պատրաստուած են արդէն։

1928*ին ընտրական օրէնքը վերահաստատեց ներկայ դրութի-*

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՓԱՐԱԳՈՒԱ՜Յ, ԹԷ ԳԼԽԻ ՎԱՅ

3.- Տնտեսական եւ քաղաքական պայմաններ

Հակառակ բնական հարստութիւնների, Փարագուայը չափից աւելի աղքատ երկիր է։ Աղքատ են ե՛ւ պետութիւնը, ե՛ւ ժողովուրդը։ Արդիւնաբերութիւնը զարգացած չէ եւ եղածն էլ գլխաւորապէս օտարների ձեռքին է. երկաթուղի, նաւագնացութիւն, ելեկտրակայան, հեռախօս, հանքեր, մեծ կալուածատիրութիւն, խոշոր առեւտուր եւ ապահովագրութիւն — բոլորը օտար դրամատէրերին է պատկանում։ Պետութիւնը գլխաւորապէս մաքսային հասոյթներով է ապրում, կամ՝ դրամական գործառնութիւններով։ Արտածութիւնը շատ թոյլ է եւ ուժեղ կախման մէջ Արժանտինից։ Արտածումը պետական հսկողութեան տակ է. արտածուող ապրանքի արժէքի 50%ը արտածողը ստանում է լրիւ արժէքով, իսկ 50%ը ներքին դրամի օրէնքով սահմանուած արժէքով, այսինքն՝ փոխանակ շուկայի գնի համեմատ, արժանտ. փէզոն 90-92 փարագուայեան փէզո հաշուելու, հաշւում է 25 փէզո, որով արտածուող ապրանքի արժէքի մէկ երրորդը մեքենաբար պետականացւում է։

Փարագուայի դրամը խիստ արժէքազուրկ է դարձած, իբրեւ հետեւանք մեծ քանակութեամբ բաց թողնուած թղթադրամի։ Բոլիվիայի հետ ունեցած վերջին պատերազմից առաջ մէկ արժանտինեան փէզոն արժէր 18,75 փարագ. փէզո, պատերազմի վերջը՝ 70-72 փէզո, այժմ՝ 90-95։

Երկրի տնտեսութեան հիմքը գիւղատնտեսութիւնն է, բայց հողից բացուող արդիւնքն էլ ծախելու տեղ չկայ։ Արտածման գլխաւոր շուկան Արժանտինն է։ Փարագուայի արտածութեան 65o/oը գնում է Արժանտին, բայց այս երկիրը ինքն էլ երկրագործական նիւթերով հարուստ երկիր է եւ ուրիշի ապրանքի շատ պէտք չունի։

Ժողովուրդը, հետեւաբար եւ տնտեսութիւնը կեդրոնացած է գլխաւորապէս մայրաքաղաք Ասունսիոնում (80,000 բնակիչ) ու շրջակայքում եւ միակ Ասունսիոն — Էնքարնասիոն երկաթուղու եւ Փարագուայ ու Ալտօ-Փարանա գետերի եզերքին, այլ եւ Էնքարնասիոն, Վիլյարիքա եւ Կոնսեփսիոն քաղաքներում եւ դրանց չուրջը։ Որքան հեռանաս այս վայրերից, այնքան բնութիւնը կը դառնայ աւելի անմշակ ու վայրենի, իսկ կեանքը՝ նախնական եւ անտանելի։

Փարագուայցի ժողովուրդը խիստ պարզ է ու համակրելի, հպարտ ու ինքնասէր եւ միաժամանակ շատ ծոյլ. չի սիրում աշխատել։ Ջափից աւելի սակաւապէտ է։ Գիւղացիութիւնը ապրում է հասարակ խրճիթներում, աղքատ է, հագուստը, կօշիկները, սնունդը՝ աւելի քան խեղճ։

Աշխատողները գլխաւորապէս կանայք են. այր մարդիկ ծոյլ-ծոյլ նստում են տանը կամ զուարճութիւնների յետեւից են ընկած։ Կանայք երկրում աւելի շատ են, քան տղամարդիկ, այդ պատճառով ընդունուած դրութիւն է, այսպէս կոչուած, կօնկուբինաժը, երբ այրը օրինական կնոջ կողքին պահում է եւ ուրիշ կանայք։ Այս վերջինները հասարակութեան մէջ վայելում են նոյնքան յարգանք, որքան եւ ամուսնացածները։ Նրանց զաւակները օրէնքի առջեւ ոչնչով չեն տարբերւում « օրինական » զաւակներից։ Հանրապետութեան արդի նախագահը, օրինակ, «հօրճի» որդի է։

Տեղական ժողովուրդը ոչ միայն հանդուրժող է, այլ եւ յարգալից վերաբերւում ունի դէպի օտարները։ Քաղաքացիական վիճակի տեսակէտից բնաւ տարբերութիւն չկայ օտարի եւ քաղաքացիի միջեւ։ Եկւորը ազատ իրաւունք ունի զբաղելու ինչով որ կամենայ, բացի բժիշկներից, փաստաբաններից եւ ճարտարապետներից, որոնք յատուկ քննութեան պէտք է ենթարկուեն։

Աշխատանքի հրապարակը խիստ նեղ է։ Արհեստների եւ հողագործութեան արտադրանքները սպառելու տեղը՝ սահմանափակ։ Տեղական ժողովուրդը մեծ պահանջներ չունի. ապրում է ինչով կարող է։ Ներքին առեւտուր դրեթէ մեռած է։

4.— ՆԵՐԳԱՂԹՈՂՆԵՐԻ ՎԻՃԱԿԸ

Այս նախնական տեղեկութիւններին ծանօթանալուց յետոյ, հիմա անցնենք ներգաղթողների վիճակին։

Ճիշտ է, որ Փարագուայի կառավարութիւնը քաջալերանքով է վերաբերւում դէպի օտարների ներգաղթը։ Ինչպէս տեսանք, Ֆրանսայի չորս-հինգերորդի մեծութիւնը ներկայացնող մի երկիր ընդամէնը մէկ միլիոն բնակիչ ունի։ Շուրջը ապրում են թշնամի ժողովուրդներ, որոնց հետ Փարագուայը երկար պատերազմներ է ունեցել։ Դեռ նոր վերջացաւ պատերազմը Բոլիվիայի հետ, որ մեծ աւերներ պատճառեց երկրին։ Հասկանալի է, որ թէ՛ երկրի պաշտպանութեան եւ թէ ժողովրդական տնտեսութեան զարգացման տեսակէտից ժողովրդի քանակի աճումը կարեւոր գործօն է պետութեան համար եւ, ուրեմն, բնական է կառավարութեան քաջալերանքը ներգաղթի։

Պետական օրէնքով խրախուսւում է օտարների, յատկապէս, հողագործ տարրի ներգաղթը — տղամարդիկ մինչեւ 50 եւ կանայք մինչեւ 40 տարեկան։ Ներգաղթողներին տրւում են հետեւեալ արտօնութիւնները — առանց մաքսի ներածում երկրագործական եւ այլ գործիքների ու տնային իրերի. ձրի փոխադրութիւն Փարագուայի սահմաններում մինչեւ նշանակուած վայրը, տուրքերից ու հարկերից ազատում որոշ տարիների ընթացքում եւ գաղթականների ներքին որոշ իրաւունքներ վարչական գործերի մէջ։ Կառավարութիւնը տրամադրում է նաեւ հող շատ նպաստաւոր պայմաններով, բայց ոչ ձրի, սակայն այդ հողերը միշտ ծածկուած են անտառով եւ պէտք ունին մաքրուելու։ Երկու տարի ապրելուց յետոյ գաղթականը կարող է դառնալ քաղաքացի եւ վայելել քաղաքացիական բոլոր իրաւունքները։

Արդ՝ այս պայմաններում ի՞նչ է սպասում ներգաղթողին։

Փարագուայ գնալ ուզողը պէտք է ունենայ նախ՝ ճանապարհածախս, որ մօտաւորապէս մարդ գլուխ 2000 ֆրանքի սահմաններում է։ Փարագուայի կառավարութիւնը որեւէ գումար չի տրամադրում այդ նպատակով։ Յետոյ, պէտք է ունենալ որոշ գումար երկրագործական գործիքներ առնելու համար, առնուազն 1000 ֆր. ընտանիք գլուխ.

Փարագուայի սահմանը հասնելուց յետոյ, ներգաղթողը, կարող է, կառավարութեան հաշուին, նաւով կամ երկաթուղիով փոխադրուել նշանակւած վայրը։

Նշանակուած վայրը կարող է լինել երկու — կամ պետութեան յատկացրած, կամ ներգաղթողի իրեն ընտրած վայրը։ Կառավարութիւնը սովորաբար հող է յատկացնում հեռաւոր եւ անմշակ վայրերում, անտառների մէջ։ Կառավարութիւնը բնակարան, լծկան կամ սերմնացու չի տալիս։ Հաշւուած է, որ մէկ ընտանիքի տնտեսութեան անհրաժեշտ հողը մաքրելու, խեղճուկրակ մի խրճիթ շինելու, լծկան և սերմնցու ունենալու համար պահանջւում է շուրջ 5000 ֆրանք։ Մօտ երկու հազար ֆրանք էլ հարկաւոր է, մինչեւ բերք ստանալը, մի տարի ապրելու համար։ Այսպիսով, երեք հոգինոց մի ընտանիքի համար, կառավարութեան յատկացրած հողի վրայ բնակելու եւ տնտեսութիւն հաստատելու համար հարկաւոր է, միջին հաշուով 13-14,000 ֆրանք։ Այս դէպքում, ներգաղթողը կ՚ունենայ, անտառի մէջ կամ անտառի կողքին, հողագործական մի պարզ տնտեսութիւն Եւրոպացու տեսակէտից, շատ խեղճ ու տաժանելի պայմաններում, աշխարհից կտրուած, բնակելի խոշոր կեդրոններից հեռու, դպրոցից ու քաղաքակրթական որեւէ յարմարութիւնից զուրկ։ Եզի պէս պէտք է աշխատել մի փոր հացի համար։ Աշխատանքի պտուղները ծախելու տեղ չկայ։ Հանգիստ ապրելու, զաւակներին կրթութիւն տալու կամ հարստանալու մասին խօսք չի կարող լինել։

Բայց ներգաղթողը իրաւունք ունի կառավարութեան տրամադրած հողից հրաժարիլ եւ իր ուզած տեղը բնակութիւն հաստատել, որեւէ քաղաքի մօտերը։ Այս պարագային, պետութիւնից հող չի ստանայ եւ պէտք է ինքը գնէ որեւէ մաքրուած հողակտոր։ Այս դէպքում, մի ընտանիքի տնտեսութեան համար, օրինակ, Ասունսիոնի շրջակայքը մի ագարակ գնելու համար անհրաժեշտ է 20-25 հազար ֆրանք։ Այս գումարով կարելի է հանգիստ կեանք ապահովող գործ սարքել, բայց հարստանալ նոյնպէս հնարաւոր չէ։

Երկու դէպքում էլ, տնտեսութիւնը պէտք է լինի ագարակային, այսինքն՝ մթերանոցից հեռու ընկած հողամասերի վրայ։ Մեր հասկացած ձեւով գիւղեր չկան։ Մարդիկ ապրում են իրարմէ հեռու, ծանր աշխատանքով։

Եւ բոլոր դէպքերում՝ Փարագուայ գաղթել ուզողը պէտք է ունենայ առնուազն 15-20,000 ֆրանք, որպէսզի կարողանայ հողագործական մի տնտեսութիւն սարքել եւ գէթ հանապազօրեայ հացը ապահովել։

Ռուս հետազօտողները տեսնուել են բազմաթիւ ներգաղթածների հետ եւ պատմում են, որ շատերը նզովում են այն ժամը, երբ խաբուելով խաչագողների շռայլած խոստումներից՝ թողել են Եւրոպան եւ անցել Փարագուայ։ Շատերը չեն դիմացել ու փախել են քաղաքները, բայց քաղաքներում էլ աշխատանք չեն գտել ու մատնուել են անասելի թշուառութեան։ Շատերն իրենց հարբեցողութեան են տուել ու փչացրել կեանքը։ Մի խօսքով՝ ոչ թէ Փարագուայ, այլ՝ գլխի վայ։

Այս ամէնը պէտք է նկատի ունենան հայ հայրենակիցները եւ ըստ այնմ շարժուին։

Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

ՎՐԻՊԱԿ.— Նախորդ յօդուածի գլուխը՝ 2000 տոլարը պէտք է ըլլայ փրանք։

ՀԱԶԱՐԷՆ ՄԷԿԸ

ԷՖԳԱՐԻՍ ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ

Յիշողութիւն մը սեւ օրերէն ։

Բնաւ չեմ յիշեր թէ քանի՞ օրէ ի վեր կը քալէինք, ո՞ր օրը ճամբայ ելած էինք Ուէսիպլայնէն, տարուան ո՞ր ամսուն ո՞ր օրն էր։ Հիմա կ՚ենթադրեմ թէ 1916ի գարնան օրերէն մէկը պէտք է ըլլար։ Լաւ կը յիշեմ 11,000 հոգի ելած էինք Ուէսիպլայնէն. ամէնէն վերջին եւ ամէնէն աղքատ կարաւանը բարեբախտաբար, որովհետեւ համեմատաբար հարուստներէ բաղկացած նախընթաց երկու կարաւաններուն ի՞նչ ըլլալը երբեք չգիտցուեցաւ։ Կը քալէինք անդադար, անբան անասուններու պէս, անգիտակ թէ ո՞ւր կ՚երթանք եւ ինչո՞ւ կ՚երթանք։ Կը քալէինք լարուած մեքենաներու պէս, նոյն իսկ այլ եւս չէինք գիտեր եւ չէինք հետաքրքրուեր ալ թէ մեզ տանողներ կամ քշողներ գոյութիւն ունի՞ն, ո՞վ էր որ հրաման կ՚ընէր երեկոները որ եւ է տեղ կանգ առնելու, որպէսզի միւս առտու դարձեալ շարունակէինք մեր քալելը։ Կատարեալ թափառական հրեաներու կարաւան մը։ Սակայն այս տաժանակ հազարաւոր անբաժանելի մարդկային էակներու ամէն մէկուն ուղեղին մէջ կար միակ սեւեռուն գաղափար մը,— ամէն գնով կարաւանին վերջը չմնալ։ Վերջը մնալը մահ էր, թէ մէջտեղէն կամ առջեւէն քալելը ողջ մնալ կը նշանակէ՞ր,— այդ յետոյ հասկցայ, երբ Ուէսիպլայնէն ճամբայ ելած մեր 11,000նոց բազմութիւնը 60 օրէն Մուսուլ մտաւ, ինչհարիւր չեմ գիտեր քանի հոգիով։ Ահա այդ տաժանելի ճամբու ընթացքին էր երբ օր մը իմ մօտէն զարհուրելի եւ լեղապատառ ձայն մը բթացած ուղեղս ցնցեց.

— Ամա՛ն մայրիկ, ես չեմ երթար։

— Քա՛, Աստուած պէլանիդ տայ, փիս չվռներ, քա, հաւէք մարմըտաք, քուրվըտաք, աղջիկս կը տանին մարդ, վազեցէ՛ք։

Մեր Եփգարիսն էր, մտերիմ բարեկամիս, ընկերոջս, եղբօրս քոյրը. իմ քոյրս էր զոր քանի մը Քիւրտեր թեւերէն ու մազերէն քաշելով կը տանէին դէպի մօտակայ գիւղ մը։ Իր մայրը, Մարիամ աղյան ու իր փոքր քոյրը անոր ոտքերէն կախուած, իսկ ես անբանացած մարդ էակս, ի սէր այն կեանքին որ իմը թէ յետոյ պիտի ապրէի, չկրցայ անգամ շարժիլ։ Դանակի հարուած մը բաւական եղաւ, խելայեղ մայրը իր աղջիկէն բաժնելու, ու կարաւանը ճամբան շարունակեց։ Ամէն վայրկեանի պատահած դէպքերէն մէկը, սովորական բան մը պատահածը։

Մեր գեղի բազմանդամ ընտանիքներէն մէկն էր Զորմիսենց տունը, մինչեւ արտօրեանը մեռնելով կամ առեւանգուելով երեք հոգի մնացած էին,— մայրը՝ Տիկ. Մարիամը, իր երկու աղջիկներով, փոքրը հազիւ 8-9 տարեկան, իսկ Եփգարիսը՝ արդէն հարսնցու, որ մինչեւ այդ օրը հազար տեսակ մեքենայութիւններով, ինքզինքը տգեղցնելով, պառաւի կամ տղու կերպարանք առնելով յաջողած էր ազատ մնալ առեւանգումէ։

Կ՚ըսեն թէ Ֆրանսայի, մանաւանդ Փարիզի կինը ամէնէն վարպետն է ինքզինքը գեղեցկացնելու արուեստին մէջ։ Ես չեմ կարծեր որ աշխարհի վրայ գտնուի որ եւ է ազգի կին որ կարող ու վարպետ ըլլայ ինքզինքը տգեղ ցոյց տալու արուեստին մէջ, որքան կրցաւ ընել հայ կինը, տարագրութեան զարհուրելի օրերուն։

Այսպէս Եփգարիսն ալ վիճակակից կ՚ըլլար տասնեակ հազարաւոր այն հայ կոյսերուն որոնք քանի տարիներ է ի վեր եւ մինչեւ այսօր կը հիւծին ու կը մաշին, անապատի վրաններու թէ քաղաքի փարթամ ապարանքներու հարեմ պատերու ետին։ Իր փոքր աղջկան մեռնելէն յետոյ, մայրը մնաց մինակ, չոր գլուխ, ապրեցաւ ամբողջ եղեռնի տարիները։ Ես գիտեմ թէ ի՞նչպէս ապրեցաւ եւ կամ թէ ի՞նչպէս ապրեցանք միայն իրբեւ մայր ու տղայ։ Ապրեցաւ միայն իր զաւակներուն համար եւ եղաւ այն հազուագիւտ, բախտաւոր հայ մայրերէն, որոնք յետոյ արժանացան տեսնելու

ԶՕՐ. ՔՈՆՏԻԼԻՍ
Յունաստանի նախկին դիկտատորը յանկարծամահ եղաւ

իրենց կորսուած սիրելիներուն մէկ մասը։ Բայց դաժան պատա… թիւնն էր որ կը կրկնուէր, քայ… ուած ընտանիքին խլեակները իրա… քով եկած, այս անգամ օտար երկ… քի տակ, նորէն կը շինէին հինա… տունը։ Քանի մը տարի յետոյ … նաեւ Եփգարիսը, բարեբախտ… ինկած ըլլալով Մարտին քաղաք… մեծատարաբար աւելի կրթուած եւ … գեցիկ մէկ ընտանիքի մէջ։ Իր … քին հակառակ կազմած էր մէկ … ընտանիք, օժտուած կեանքը … յիշելու ամենայաւ յարմարութի… րով, լսելով իրենց ընտանիք… բազմամութիւր, ազգային բնա… պատուին ու սրբութեան նախա… դիր՝ կը լքէ բոլորը եւ … պատեհութենէն օգտուելով կը … բաղձանայ իր սիրելիներուն … Կը կարծէինք որ նախկին Եփգա… էր որ ամբողջութեամբ կը վերա… նար։ Վերջէն հասկցանք որ իր … կէսը խլուած էր, ազգի եւ ընտա… սէրէն խլեալ, մայրական զգաց… ներ նկատի չէր առած։ Ու երբ … անպիտան ու անյարմար միջավայ… րուն մէջ խոշոր սրտերով անծան… անգամ հազիւ կ՚ապրէին, Եփգա… նման կիսատ սրտով քնքոյշ ծաղի… րը չէ որ պիտի դիմանայ։

Եւ այս երեկոյ, սիրելի Եփգա… երբ բնիկերական ժողովի մը մէ… կարծ «Յառաջ»ի էջերուն վրայ… կարդացի, վայրկեան մը … ձեռլ սարսեցաւ ուղեղս, եւ ես … ձեռլ լսեցի ճիչը քանի տարի առա… ուած այն լեղապատառ ճիչը.

— Ամա՛ն, մայրիկ, ես չեմ երթար …

Օրհնեալ ըլլայ յիշատակդ, … նեալ ըլլայ յիշատակը բոլոր մեր … սերուն որոնք այնքան լաւ … պահել հայ պատիւն ու սրբութի…

Այս օտար հողը թեթեւ ըլլայ … բաղ։

Գ. ԿԻՐ…

ԿԵԱՆՔԻ ԼՈՒՍԱՆՑՔԻՆ ՎՐԱՅ

ՀԱՆԴՐՈՒԱՆԷ ՀԱՆԴՐՈՒԱՆ

Միջին դարու վերջերը, Նոր Աշխարհի գիւտէն վերջ (1492), Փորթուկալցիները կը գերեվաճառէին խափշիկը։ Կարծես սպանիական Ամերիկայի բնիկ Հնդիկները բաւական չըլլային շահագործման համար։ Հոլանտան, Ֆրանսան, Անգլիան կամայական գերեվաճառութիւն մը բացին։ Կ՚ընտրէին երիտասարդները, զօրաւորները, առողջները եւ կը ղրկէին դէպի սպանիական Ամերիկա։ Մօտաւորապէս 30-40 միլիոն կը հաշուեն գերեվաճառուած Խափշիկները։ Ցեղի մը ապագան կը խլէին իր հողէն։ Կը լեցնէին խեղճ ու կրակ նաւերու մէջ, իրարու վրայ խճողած եւ շղթայակապ՝ վիզէն վերի ձողի մը եւ սրունքներէն վարի ձողի մը։ Եւ այսպէս 8-10 շաբաթ ճամբորդութիւն ծովուն վրայ։ Այս երկու երկար ամիսներու ճամբորդութեան ընթացքին հազիւ 2-3 անգամ արեւ երես կը տեսնէին։ Կամրջակներուն տակ գտնուած ալտոտ խուցերու կամ ամբարներու մէջ ժանտախտ համաճարակը զիրենք կը հնձէր եւ մահերու թիւը ամբողջութեան քառորդին կը հասնէր։ Ցամաք հասնելէ վերջ կը սկսէր ասոր երկրին ներսերը՝ ուր սահմանուած էին աշխատելու, ցիրուցան՝ տարբեր տարբեր վայրերու մէջ, հայրը զաւկէն եւ եղբայրներն ու ազգականները իրարմէ բաժնուելով։

Բարեբախտաբար, տնտեսական զարգացումը պիտի թելադրէր, երեք դար վերջը, սեւամորթ աշխատաւորութիւնը. Անգլիոյ խորհրդարանը 1838ին 800,000 Խափշիկ կ՚արձակէր, Ֆրանսան 250,000 1848ին։ Աբրահամ Լինքըն ազատութիւն կուտար չորս միլիոն սեւերու, 1860ին։ Պրազիլիան կը հետեւէր Ամերիկայի օրինակին 1888ին, 200,000 հոգի ազատ թողլով։ Բայց քիչ վերջը ցամաքային գերութիւնը պիտի սկսէր՝ աւելի անխնայ կերպով։

Կարաւաններով Արաբներ կը թափանցէին սեւամորթին երկիրը։ Կը սպաննէին, կը կողոպտէին, կը թալլէին եւ գերի կը տանէին։ Խախուտներու ընթացքին մէկ գերի ձեռք ձգելու համար հինգ - տասը սեւամորթ կը սպաննուէր։ Կը տանէին Հիւս. Ափրիկէ, Ասիա, 80 - 100 օրուան ճամբորդութենէ մը վերջ։ Զօրաւոր եւ ըմբոստ երիտասարդներուն ձեռքերն ու ոտքերը կապուած, յաճախ տոպրակներու մէջ լեցուած։ Մէկ տարուան դուրսթենէ մը վերջ։ Զօրաւոր եւ ըմդին տարուածները 40,000 գերիի կը հասնէր։

Եւրոպայի աչքէն եւ քաղաքակրթութենէն հեռու նման մարտիրոսութեան ենթարկուած ժողովուրդ մը (ընդարձակածաւալ հողամասի մը խորքերուն մէջ), որ լոկ դրամի մը արժէքը ունէր, ուրիշ կերպ չէր կրնար ըլլալ։ Պէտք է դարեր եւ անընդհատ եւ սերտ շփում քաղաքակրթութեան հետ, որպէսզի այս ցեղը ինքնագիտակցութեան գայ։ Խափշիկը կը զգայ որ ինք տկար է եւ Եւրոպացին զօրաւոր, գաղութներու տէր, զորս ան շուքեր իրեն յայտնել։ Յետոյ ինք անկարող է անոր նման շուտ ըմբռնելու բան մը։ Ինք տգէտ է։ Հետեւաբար, ճերմակը ինչ որ ըսէ ճիշդ է եւ գիտէ ամէն ինչ։ Տարօրինակ մտայնութեամբ մըն ալ կ՚ուզեն որ ճերմակը խնամէ, դարմանէ, նուէր ալ տայ։ Սակայն, երախտագէտ ըլլալ երբեք չեն գիտեր։

Այսպիսի ժողովուրդի մը եւ տարօրինակօրէն գեղեցիկ ու եզական, վայրի բնութեան մը մէջ կ՚ապրիմ ահա այսօր։ Բնութիւն մը ուր անհրաւակայելի անհամար բլուրներ (գրեթէ ուղղաձիգ վերելքներով եւ վայրէջքներով, մէկ բլրան կողէն միւս բլրան կողին մագլցող զալարուն ու օձաճարուկ ուղիներով, վերէն վար՝ դէպի հովիտ ինկած բազմաթիւ արահետներով) ձեռք ձեռքի կուտան, զիրար կ՚ողջագուրեն՝ շրջափակելով ընդարձակ հովիտներ։ Բայց քիչ անգին կրկին կը նահանջելով։ Յորդահոսան ջուրեր, խոշոր գետեր կը ճեղքեն հովիտներու զոգը, երբեմն ապրակելով բազմաթիւ բլուրներու ստորոտներէն։

Յաճախ հողի վիթխարի զանգուածներ են ասոնք, գետնէն վեր-վեր բարձրացած քանի մը հարիւր մեթրով, սակայն լայնանիստ։ Խոշոր լեռներ, բազմած՝ գետնի մակերեսէն յանկարծուստ երկինք նետուած շուրջ 1500 մեթր բարձրութիւն ունեցող ընդարձակ հողամասի մը վրայ, եւ որ տեղական բացատրութեամբ «բլուր» կ՚անուանուին։ Երբեմն միս - մինակ, յաճախ իրարու շղթայաւորուած շուրջ - պար կը բռնեն եւ հոս ու հոն կը պզտիկնան, կը ցածնան մերթ ընդ մերթ ու հովիտներուն գիրկը կ՚իյնան։ Մեծ ճամբաները կը ստորոտին այս խորը ու բարձր վայրերէն, կը պտուտքին անոնց մէկ կողէն միւս կողը անցնելով, կը բարձրանան մինչեւ ողնաշարը։

Այս տեսակ բնութեան մը մէջ է որ առտուընէ մինչեւ իրիկուն հեւիհեւ կը վազեմ առօրեայ զբաղմունքներուս ետեւէն։ Առաւօտ կանուխ արշալոյսը կը դիմաւորեմ։ Ու գոհաբանական փառաբանութեամբ աղօթքը կը հծծեմ նորածագ այգին։ Ի՞նչ հրաշալի է այս երկրին արշալոյսը։ Փառայեղ ու հարուստ ծնունդ մը՝ արեւելքի մեր արշալոյսին համեմատ։ Լեռան կատարին թխթխագոյն երկինքը հետզհետէ կը բացուի նման ծովու մը, որ քանի յառաջանայ այնքան կ՚ընդարձակուի։ Նախ որդան կարմիր թեթեւ գոյն մը կը զգենու ան, յետոյ կը շառագունի արեւին նման։ Այդ պահուն, ձգախէժէ խոշոր օդապարիկի մը տեսքով ու նման գոյնով, հրդեհուած արեւուն գունդը կը ճեղքէ երկինքը ու վեր - վեր կը ցատկէ, նախ պզտիկ - պզտիկ ոստումներով, ցնցումներով՝ կարծես, քիչ յետոյ վերադառնալու համար իր գնացքին համահաւասար կշռոյթը։ Ով որ չէ տեսած այս արեւը, արեւ չէ տեսած։

Այս հեռաւոր ու վայրենի գեղեցկութեամբ ընդելուզուած գետիններուն վրայ թափառուն, կեանքս կը սպառեմ քիչ առ քիչ եւ օրերս կը թաղեմ առ յաւէտ՝ կտրուած մեր ամէնուս սիրելի ու երազուած հողէն ու իր քաղցր շունչէն։ Երամէն, լքուած ու մոլոր, անծանօթ հորիզոններու անկիւններու մէջ ինկած կռունկին ցաւովը.

Երկար տարիներէ ի վեր, ահա, անխոնջ ու անընդհատ դեգերումներով, կ՚անցնիմ ափէ ափ՝ իմ մէջ պատցնելով սա ըմբոստ հոգիս որ ոչ մէկ խռովումի եղանակորութիւններու կ՚ուզէ մօտիկ ըլլալ։ Սա կարօտախանձ ու երազներու ծարաւ հոգիս, որուն տրտմագին ճիչը ոչ մէկ համբերութիւն կը ճանչնայ։ Ի խնդիր ի՞նչ արշալոյսներու, ի՞նչ որոնումներու այս անվերջանալի ու մաշեցնող վազքը ճամբայէ ճամբայ, երկրէ երկիր։ Անկայուն ու անհանգիստ, կը նետուիմ հանդրուանէ հանդրուան, ջերմոտ գնացքով մը ուղի տակ կ՚առնեմ կածաններ ու քարքարոտ ճամբաներ, լուռ ու ըմբոստ, կոկորդս սեղմած, առանց որ կարենամ պահ մը հանգչիլ, գտնել վերջնական խաղաղուէս խոնարհ հիւղակ մը։

Երկինքը կը մթագնի դարձեալ՝ գորշ ու թանձրակուռ ամպերով. Նախանշանը՝ չարաղէտ հեղեղներու։ Ո՞ր հիւղակին տակ պիտի պատսպարուինք։ Քարքարոտ վայրեր, երախաբաց խորխորատներ պատսպարաններ չեն։ Ո՞ւր պիտի յանգի այս տարտամ ու պղտոր դեգերումներուն վախճանը, ի վերջոյ։

Հորս ու բարս վայրերու մէջ, առանց գիտնալու թէ ինչ կ՚որոնեմ, կ՚իյնամ աջ ու ձախ ու ամէն ան… իմ շողշողուն երազս կը շոգիանայ առ քիչ եւ կարծես չքեթեան… դերները կը քայքայուին թել - թել. Եթէ պայքարի մէջ նետուած … յի, եթէ ուղիս խափանող ժայռ… տորելու ջանադիր ըլլայի՝ … տարիներու տքնութենէ ու … ռումներէ վերջ, յաղթական … կուգայի։

Մտայ չարքաշ ու մաշեցնող … խաւարներու տակ, ծանր ու … անհամեմատօրէն խոշոր ու … սար՝ իմ այդ տանուած ֆիզ… ուժէս, բարիկ ու գլխարաց՝ … սուաղ ստամոքսով, կեանքս պ… ցի լեռնէ լեռ, ձորէ ձոր, յետոյ … ունեցայ ծանրաբեռնուած … պարտականութիւններու եւ … ցի կենսա նիւթեր, տիրացայ … նիքներուն, բայց քիչ եղաւ … ձեռլ ինկայ ճամբայ ու հոգիս … միշտ կարօտ։

Եւ ահա այսօր նոյն խելացնող … անվերջանալի արշաւը հրահրու… անհանգիստ ու մաշեցնող … կապոյտ երազներու, հանդրու… հանդրուան ճախրող գնացքով։ … խոնջէ անկայուն, մոլորուած ու … հոգիս գրկած մօր մը խանդաղա…քով, կ՚արշաւեմ ափէ ափ, ի … անլուր ու անհուն որոնումներու … բերս յանձնած կեանքի … կեանքովս կերտած տառապ… պայտ երկինքներ ճեղքող, … րանքներով, որ ալ չեմ գիտեր … կնքի տակ պիտի ժամանեմ … հանդրուան։

ՅՈՎՀ. ՄԱՀՏՍԵԱՆ

(Վերջ)

ԵՐԳԵՐ

Ցասումներին արցունքն եմ քամել
եւ դա է միայն իմ մխիթարութիւնը,
Լաց եմ եղել Հայու դէմ ու Թուրքերի եմ լացս հոգում մէջ, եւ դա է միայն իմ հպարտութիւնը,
Երբ ցաւն ու վիշտն ուրիշին էր պատկանում, կարկինս լա՛յն եմ բաց արել,
Բայց ո՞վ է չափել մինչեւ հիմա մի կաթիլն իմ արցունքիս,
Միրտս Հայու էր, հոգիս Հայու էր արցունքս էր նաեւ Հայու:
Ուղտի սապատը սար են կարծել ու լուսին տակ երազել են,
Արցունքի փոխարէն արմաւի հատիկներ են կլլել.
Սիրտ հոգուն մէջ արեւն է սառել՝ աւազի մէջ են որոնել,
Անպէտ տատասկի համար երգ են յօրինել,
Մոռացել են իրենց հոգու անապատը, իսկ անապատն իրենց է մոռացել...
Մարսել ես իմ մի կաթիլ արցունքիս,
Մի կաթիլ արցունքիս համար ա-րիւն ես քամել:
Այս բոլորը քեզ եմ ասում, ո՛վ սիրելիս
Դու՛, ընկեր ինձ մինչեւ գերեզմանի դուռը,
Եթէ ես քեզ ընկերացել եմ քո հոգու բոլոր ուղիներում,
Քանզի ճակտիս քրտինքն ու կաթիլն արցունքիս
Խառնել են քո բուի մէջ ու դրել եմ սրտիդ մէջ,
Քու հայհացքը մեկնել է երազս ու երբեք չի խաբել,
Ինչպէս ճակատագիրս, երազներին մոխիրն էլ սիրտ մէջ ես սեղմել,
Արեւը թող պայծ՛, աշխարհը թող ջրհեղեղ լինի
Մի զոյգ Մասիսներ կրծքիդ վրայ եմ պահել.

ՏՈՔԹ. Ց. ԿԻԼԻԿԵՑԻ

ՊԼՈՎՏԻՖԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Կիրակի կէս օրէ վերջ, Սօֆիէ-թէ Սավանթի D սրահին մէջ տեղի ունեցաւ սգահանդէս մը՝ հանգուցեալ ընկեր Լեւոն Թաղէոսեանի յիշատակին: Ներկայ էին բազմաթիւ ընկերներ եւ համակիրներ:

Նախագահ թժ. Ց. Տէր-Դաւթեանի բացման խօսքէն վերջ, ընկեր Ա. Վըրացեան ամփոփեց հանգուցեալին կենսագրականը, մանկութեան օրերէն մինչեւ մահը: Իսկ ընկ. Ա. Գիւլխանդանեան ծանրացաւ Պապաշայի յեղափոխական - դաւադրական գործունէութեան վրայ, մասնաւորապէս Բագուի մէջ:

Երկու բանախօսներն ալ շեշտեցին հանգուցեալին համեստ բնաւորութիւնը, շուքի մէջ գործելու սէրը: Մեծնալով Քրիստափորի շունչով: Պապաշան նախընտրեց յեղափոխական անհանգիստ կեանքը քաղքենի հանգստաւէտ պայմաններէն:

Ընկեր նախագահը փակեց առաջ, խօսք տուաւ փափաքողներուն: Գ.Ա. Խօնդկարեան բեմ բարձրանալով յիշեց Լեւոն Թաղէոսեանի բարեմասնութիւնները, որոնց առջեւ յարգանքով կը խոնարհի, «թէեւ քաղաքական տարբեր հոսանքի մը պատկանի»: Ընկ. Աչըտ Արծրունի յիշելով թէ սգահանդէսը կը զուգադիպի ընկ. Ց. Ակինեանի մահուան տարելիցին, քանի մը խօսքով ոգեկոչեց ողբացեալ երիտասարդ ընկերոջ յիշատակը:

Ա.

Աթաթիւրքի դէմ սարքուած մահափորձին դատավարութիւնը Էնկիւրիի մէջ

Յունուար 30ին շարունակուեցաւ Աթաթուրքի դէմ սարքուած մահափորձին դատավարութիւնը: Այս առթիւ Պոլսոյ թերթերէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

Սրահը այնքան լեցուն էր ունկնդիրներով — մեծ մասով կին — որ հարկ եղաւ մէկ մասը պարպել: Այս առթիւ կարգ մը մանր վէճեր ալ տեղի ունեցան: Այնպէս որ, նիստ մտած ժամանակ, նախագահը ստիպուեցաւ լռութիւն ազդարարել:

Ընդհ. դատախազ Գաճա Արըգան խօսք առնելով ըսաւ.— « Անկէ առաջ դանիական նիստ մը գումարուեցաւ, լսելու համար ոստիկանական գործակալ Իզզէթը: Գործակալը յիշեց կարգ մը պարագաներ, որոնք արձանագրուած են ատենագրութեան մէջ: Օրինակի համար տեղեկութիւններ տուաւ Ալի Սայիպի մասին եւ յիշեց որ ասոնք լաւ է կարգ մը անձերէ: Կասկած չկայ թէ ընդհ. դատախազութեան պաշտօնն է նաեւ հաւաքել ամբաստանեալներուն ի նպաստ եղած փաստերը: Այդ օրէն ի վեր զբաղեցանք այն անձերով, որոնց յայտարարութեանց կը կռթնէր գործակալ Իզզէթ: Նկատելով որ Սուրիա կը գտնուին, դիմումներ ըրինք որ հոս բերուին: Ընդհ. ապահովութեան տնօրէնութենէն այսօր առի պաշտօնագիր մը որ կը հաղորդէ թէ վկաները ճամբայ ելած եւ ազգային սահմաններէն ներս մտած են»:

Կարդալէ յետոյ պաշտօնագիրը, ընդհ. դատախազը շարունակեց.«Գործակալ Իզզէթ լսուած ատեն, խնդրած էի որ նիստ դանիական ըլլայ, որովհետեւ իր յայտարարութիւնները կը վերաբերէին պետութեան գաղտնի կազմակերպութեան: Նոյն անպատեհութիւնը կայ նաեւ ցոյց տրուած վկաներու ունկնդրութեան մէջ: Հետեւաբար կը խնդրեմ որ անոնք ալ դանիական նիստի մը մէջ լսուին: Կէսօրէ առաջուան նիստը թող դանիական ըլլայ, իսկ կէսօրէ վերջինը՝ հրապարակային, ուր պիտի պարզեմ պահանջագիրս»:

Պատասխանելով նախագահի հարցումին թէ այս վկաները քանի՞ օրէն կրնան գալ, Գաճա Արըգան ըսաւ. « Գիտենք որ սահմանէն ներս մտած են. բայց չեմ կրնար գիտնալ թէ քանի՞ օրէն հոս կը հասնին: Եթէ երկու շաբաթուան պայմանաժամ տրուի, անոնք պատրաստ կ'ըլլան »:

Ասոր վրայ Ալի Սայիպի փաստաբան Համիտ Շէվքէթ ըսաւ. « Ինչպէս միշտ շեշտած եմ, որ եւ է կէտ մութ մնալու չէ այս ազգային դատին մէջ: Եւ հաստատելու համար որ անկեղծ ենք, ամենայն սիրով կը ձայնակցինք ընդհ. դատախազի պահանջին: Թէեւ ամբաստանեալի մը պաշտպանն եմ, բայց ինքզինքս մաս կը նկատեմ դատական մարմնին: Որ եւ է ծածուկ կէտ թողելու չէ այս դատին մէջ: Միայն, երբ յանուն Ալի Սայիպի կը ձայնակցիմ եղած պահանջին, կը խնդրեմ որ ընդհ. դատախազը յայտնէ թէ քննութեան խորացման մասին ուրիշ պահանջ ունի՞ թէ ոչ: Թող ըսէ որ այս է իր վերջին խօսքը: Կարելի չէ ամէն առեն երկարաձգել դատը: Ամբաստանեալը կամ կախաղան, կամ ընտանիքին մօտ երթալու է: Անիկա հայրենակցի մը յաւիտենական երախտիքն է: Ընդհ. դատախազը ըսաւ թէ վկաները այսօր կը գտնուին ազգային սահմաններու մէջ: Արդ, իբրեւ Հանրապետութեան ամէնէն գեղեցիկ մէկ նուէրը, մեր երկրին չորս կողմը երկաթուղիի ցանց մը հիմնուած է: Հետեւաբար կարելի է առւելի շուտով հոս բերել վկաները »:

Գաճա Արըգան հետեւեալ պատասխանը տուաւ.— «Թղթածրարը քննելէ յետոյ է որ պէտք տեսայ այդ վկաներու ունկնդրութեան: Ջանոնք լսելէ յետոյ, հաւանական է որ նոր փաստեր ունենանք: Եւ կրնայ պատահիլ որ, Համիտ Շէվքէթ իր փոխանորդեալին ի նպաստ փաստեր գտնէ: Արդ, իբրեւ ընդհանուր դատախազ, ի՞նչպէս կրնամ հիմակուընէ յանձնառութեան տակ մտնել: Օրինապէս անկարելի է ըսել թէ այս է վերջին պահանջս: Եթէ երկու շաբաթ պայմանաժամ պահանջեցի, պատճառը այն է որ չեմ գիտեր թէ վկաները ո՞ր ճամբով պիտի գան, եւ հետեւաբար չեմ ուզեր որ դատավարութիւնը պարապ տեղը յետաձգուի »:

Փաստաբան Համիտ Շէվքէթ իր կարգին դիտել տուաւ.— Երբ երկու շաբաթ պայմանաժամ կը պահանջուէր, ստիպուած եմ նկատի առնել փոխանորդեալիս կացութիւնը: Քանի որ յայտնի է թէ վկաները այսօր մտած են մեր հողը, կը նշանակէ թէ վաղը Անգարա կը հասնին:

Վիճաբանութիւնը քիչ մըն ալ շարունակուեցաւ: Ցետոյ դատարանը հետեւեալ որոշումը տուաւ.— Իրաւացի գտնելով ընդհ. դատախազին պահանջը, դատարանը կ'որոշէ իբրեւ վկայ լսել յիշուած անձերը: Եւ որովհետեւ տեղին է չեշտուած անպատեհութիւնը, վկաները պիտի լսուին դանիական նիստի մը: Միւս կողմէ, նկատելով որ այդ վկաները արդէն իսկ կը գտնուին ազգային սահմաններու մէջ, կ'որոշէ դանիական նիստը գումարել Փետր. 6ին, Հինգշաբթի առաւօտ »:

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Կ. ԽԱՉԻ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

ԱՆԻԵՐ (Յապաղած).— Յունուար 25ին տեղի ունեցաւ Անիէռ Պուա Գոլոմպի Տ. Կ. Խաչի Մասնաճիւղի երեկոյթ-պարահանդէսը Սալ տ'Էսքրիմի մէջ: Սրահը ամբողջութեամբ լեցուած էր եւ շատեր ոտքի վրայ մնացին: Ժամը 9ին հանդէսը բացուած յայտարարեց Գ. Ռաֆայէլ Տէյիրմէնճեան: Նախ Գ. Գերճ Կարապետեան գեղեցիկ արտասանութիւն մը ըրաւ, յետոյ բանախօսեց Տիկին Ա.Շահլամեան, պարզելով Տ. Կ. Խաչի դերը: Գ. Զարեհ Մանուկեան եւ Գ. Վ. Ալթունեան իրենց գեղեցիկ արտասանութիւններով ոգեւորեցին ժողովուրդը: Օր. Բէրճեան երգեց սիրուն կտոր մը: Ցետոյ բեմադրուեցաւ «Հաւ լինի նուշ լինի» օփերէթը, ղեկավարութեամբ Գ. Ուզունեանի: Խաղը շատ յաջող անցաւ: Ցայտնութիւն մը եղաւ փոքրիկն Օր. Գեղուհի Տէր Խաչատուրեանի (5 տարեկան) Շամիլը պարը, խլելով ջերմ ծափեր: Թաղիս բնակիչներէն Տիկին Փափազեան գեղեցիկ ձեռագործ բարձ մը նուիրած էր մասնաճիւղիս, տնօրէնի համար, որ բարձրացաւ 213 ֆրանքի: Շահեցաւ Գ. Օննիկ Հայթայեան.

Կէս գիշերէն վերջ սկսաւ պարը Նոփաս նուագախումբին առաջնորդութեամբ, տեւելով մինչեւ առաւօտ: Մասնաճիւղը ունեցաւ կլորիկ հասոյթ մը, որ պիտի յատկացուի Թաղին նպաստաղուրկ կարօտ հայ ընտանիքներու.

Թղթակից

Ց. Գ.— Այս առթիւ Տ. Կ. Խաչի Անիէռ Պուա Գոլոմպի Մասնաճիւղը իր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ Անիէռ Պուա Գոլոմպի եւ Գոլոմպի հասարակութեան որ իր ներկայութեամբ քաջալերեց իր հանդէսը: Մասնաւոր շնորհակալութիւն ամէն անոնց որ իրենց անձնուէր աշխատութեամբ սատարեցին մեր ձեռնարկին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԲԺԻՇԿԻ ՄԸ ՄԱՀԸ

Յունուարի սկիզբը Երեւանի մէջ մեռաւ բժիշկ Երուանդ Կարապետեան, որ կը դրաւէր Երեւանի բժշկ. համալսարանի հասարակածային հիւանդութեանց ամպիոնը: Ինքն էր որ կազմակերպեց հասարակածային հիւանդութեանց ուսումնարանը, որուն տնօրէն մնաց մինչեւ իր կեանքին վերջին օրերը: Մասնագէտներ հասցուց զօրացնելու համար պայքարը ջերմախտի (մալարիա) դէմ, Հայաստանի գաւառներուն մէջ: Ունի մօտաւորապէս 40 կտոր գիտական աշխատութիւն:

Հայաստանի կառավարութիւնը, գնահատելով Տոքթ. Կարապետեանի կատարած աշխատանքները, թաղման յանձնախումբ մը կազմեց հետեւեալ անձնաւորութիւններէն.— Ա. Մալխասեան (առողջ. փոխ-գործավար), Ա. Ալէքսանեան (համաճարակային հիւանդութեանց դէմ պայքարի վարչութեան նախագահ), Ն. Փիրումով (հասարակածային հիւանդութեանց ուսումնարանի տնօրէն), Մաթեւոսեան (առողջ. տեսչութեան կողմէ). Թաղման ծախքերը ստանձնեց առողջ. գործավարութիւնը, որ միաժամանակ նպաստ մը յատկացուց բժիշկին ընտանիքին: Ղամարլուի հակաջերմախտային կայանը կոչուեցաւ բժ. Կարապետեանի անունով:

ՈՐՈՏԱՆԻ ԱՓԵՐՈՎ

Բռնունի հետեւեալ ձեւով կը նկարագրէ իր մէկ ճամբորդութիւնը Սիսիանի շրջանին մէջ, Որոտան գետին շուրջ.—

Ջիերը կողք-կողքի, արագօրէն վեր կը բարձրանան փոքրիկ բլրակի մը լանջքին ժապաւէնի նման ոլոր-ուոլոր լայն ու գեղեցիկ ճանապարհով:

Վերջին ոլորքին, ուրկէ ճամբան կ'երկարի դէպի Աղուտի, կը բացուի հիանալի տեսարան մը: Վարը, դէպի Աղքենդի եւ Բռնակոթի փէշերը, կը տարածուին Սիսիանի եւ Ուզի մշակութիւնները փարթամ, աշխատաւորի ջղուտ ձեռքերով արդասաւորուած, թաւիշի նման կանանչ գաշտերը: Դաշտը երկու մասի բաժնելով՝ տեղ-տեղ բարակ, տեղ-տեղ լայն երիզով կը գալարուի Որոտան գետը: Որոտանի ջինջ ջուրերը կը թաւալին նեղ, ժայռոտ ափեր, գեղեցիկ ձորերով ...

Ժամբոն նոր է չինուած, աշխատաւոր գիւղացիութեան քրտինքով: Գիւղացիները առնըծեր են նոր ու բարեկարգ ճամբաներ, վայել՝ մեր լիաստատ եւ երջանիկ գիւղերուն:

Վանին, որ առաջնորդի նման մեզի կ'ուղեկցի, չաենուած հիացումով մը կը պատմէ ճանապարհաշինութեան դժուարութիւնները եւ շարունակ ձեռքով ցոյց կուտայ հին ու ողորմելի ճամբան, որ երբեմն զուգահեռ, երբեմն խաչաձեւ, խլուրդի հետքի նման, մերթ ամչնալով, մերթ սարսափելով կը կորսուի շուրջը սփռուած քարակոյտերուն ու թուփերուն մէջ:

Ժամբուն վրայ կը հանդիպինք աշխատաւորներու, որոնց բահերուն ու բրիչներուն գիլ ձայնը կը լինդայ մօտակայ ձորերուն մէջ: Արեւին վերջին շողերուն տակ շողալով՝ փայլ կ'արձակեն անոնց գործիքները: Իսկ վարը, անդնդախոր ձորին մէջ կը գոռայ, կը փչայ Որոտանը, երբեմն երբեմն ցայտ տալով իր պղտոր մէջքը, երբեմն ծածկուելով դէպի ափը սեղմուող խիտ ցանցով:

Մենք նոր ճամբաներէն կ'անցնինք ու կը յառաջանանք դէպի Ուռուտի տակը, սակայն Որոտանը անցնելով Ուռուտէն՝ կըզալարի անոր բարձունքներէն եւ կ'երկարի դէպի առաջ: Սիսիան-Աղուտի-Վաղուտի-Ուռուտ եւ Շենաթաղ ճամբուն երկարութիւնն է 25 քիլոմեթր:

Հիմա բերկրութեամբ է որ կ'ըսենք.

— Ընկերներ, ճամբորդեցէք Որոտանի ափերուն վրայ երկարող նոր, հիանալի, մարդավայել ճամբաներով:

ՄԱՄՈՒԼ

Ռուսահայերէն «Անի»ն

Պուքրէշի «Արազ»ը կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (30 յունուար).

— « Վերջերս մայրաքաղաքիս մէջ սկսաւ լոյս տեսնել «Անի» ռուսերէն պարբերականը:

Ընդունելութիւնը զոր ան գտաւ իր լոյս տեսած օրէն իսկ՝ մանաւանդ ռումէն մտաւորական շրջանակներու կողմէ, եւ գնահատութիւնը՝ որ յայտնուեցաւ ձեռնարկին ու անոր արժէքին մասին ամենաբարձր խաւերու մէջ իսկ, եկան վկայելու թէ «Անի»ն կոչուած էր արդարեւ բացառիկ դեր մը կատարելու մեր շրջապատին մէջ:

Գրախօսականի տեղ չէ այս սիւնակը: Հետեւաբար նպատակ չունինք ծանրանալու հոս պարբերականին բովանդակութեանը վրայ: Եթէ ձեռնարկը խօսքի նիւթ կ'ընենք այսօր, այս սիւնակներուն մէջ, անոր համար է միայն որ կ'ուզենք փորձը մատնանշել իբրեւ հանրային երեւոյթ եւ անոր արժէքը՝ հայ շահերու տեսակէտով:

Գաղտնիք մը չէ որ օտարը շատ քիչ կը ճանչնայ մեզ: Վերջին դարը տեսաւ վառնեցինք հայ ժողովուրդի հոգեկան արժէքներուն հոլակման տեսակէտով: Մենք դժեղ չկրցանք ճանչցնել պէտք եղածին պէս: Եթէ հաչուի չառնենք անհատներու ճիգերը հայ ժողովուրդի մտաւոր գանձերը օտարներուն պարզելու համար, այս կամ այն երկրին մէջ, ազգովին շատ քիչ բան ենք ըրած օտարին ճանչցնելու համար մեր քաղաքակրթական դերը աշխարհի պատմութեան մէջ: Այո՛, ջարդերու տեղեկագիրներով, հարստահարութեանց մասին յիշատակագիրներով ողողած ենք երբեմն Եւրոպան՝ կարծելով որ կրնանք այդպէսով քաղաքակիրթ ժողովուրդներու գութը շարժել ու զանոնք շահագրգռել մեր դատով: Այո՛, պահ մը շահագրգռուած է Եւրոպան մեր կոտորածներով՝ անշուշտ որքան ներած են իր իսկ շահերը ու անմիջական հաշիւները, հայկական դատը ի վերջոյ լքելով մարդասիրական կազմակերպութեանց գիրկը: Բայց ոչինչ եղած է հիմնական՝ Եւրոպային պարզելու համար լուսաւոր գիծերը մեր ժողովուրդի պատմութեան, եւ ցոյց տալու համար անոր թէ մենք ալ իրաւունք ունինք արեւուն տակ պահանջելու մեր արդար տեղը: Հայ ժողովուրդի հոգեկան արժէքները ծանօթ են եղած շատ շատ քանի մը մարդասէրներու, քանի մը գիտնականի ու բանասէրի, կամ գացած են կծկուիլ գրադարաններու ծոցը հանրութեան անմատչելի երկերու մէջ պահուրուած

Նոյն իսկ հոս, Ռումանիոյ մէջ, որ հանդիսատես է եղած եօթ դարերու մեր ազնուութեանն ու քրտինքին, եւ ուր բաժնած ենք ասպնջական ժողովուրդին բոլոր հոգերը՝ մասնակցելով անոր բոլոր ճիգերուն, ներկայ սերունդը շատ քիչ կը ճանչնայ մեզ մեր հոգեկան արժէքներուն մէջ: Հազուադէպ բացառութիւններէ զատ որոնք հետաքրքրուած են մեզմով կամ որոնց հետ շփում է պահած այս կամ այն անհատը, անդին զանգուածը, նոյն իսկ մտաւորական խաւը շատ թերի կը ճանչնայ մեզ: Տեղեակ չէ արժէքներուն որոնցմով հայ ժողովուրդը իր հպարտ ճակատը կը ցցէ դարերուն մէջէն, տեղեակ չէ նոյն իսկ մեր ազնուութեան այս հողին վրայ: Շատ շատ մեզ կը ճանչնան մեր առեւտրական գիծերով, ու մեր հնութեամբը ռումէն երկրին մէջ: Կը պակսի հիմնական ծանօթութիւնը, մանաւանդ նոր հասնող սերունդին մէջ, որ այնքան ժլատ է իր համակրանքը շռայլելու մէջ օտար տարրերու:

Ջենք ժխտեր բացառիկ դերը զոր ունեցան հայ ժողովուրդի ճանչման համար եղած փորձերը մանաւանդ վերջին տարիներու ընթացքին եւ ռումէն մտաւորականութեան հետ զանազան հայ անհատներու ստեղծած կապերը: Բայց հիմնական ձեռնարկ մը պէտք էր, որ առանց պռոտ ռէքլամներու հայ ժողովուրդը ճանչցնէր իր հոգեկան իրական արժէքներուն մէջ, ու օտարին ներկայանար գեղեցիկ ու վայելուչ արտաքինով մը: Ահա այդ պակասը լրացնելու կոչուած է «Անի»ն: Իր առաջին հատորն իսկ, իր գրաւած ընդունելութեամբ ու ստեղծած համակրանքով, վկա՛յ է ասոր:

Ահա թէ ինչո՛ւ անհրաժեշտ է որ ան երթայ տեղ գտնել ռումէն հանրային կեանքի բոլոր խաւերուն դէմքերուն սեղանին վրայ՝ պարբերաբար անոնց յիշեցնելու համար մեր համեստ նպաստը մարդկային քաղաքակրթութեան »:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (7)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

Տկար ենք ամենքս ալ, նոր ազատուած ժանտատենդէն եւ անհամբեր կը սպասենք ուղտերու՝ ժամ առաջ հասնելու համար որոշեալ տեղը:

Իրիկուն է եւ տակաւին չեն երեւար ուղտապաններն ու արեւը խափանուած է թանձր ամպերով եւ հովը շարունակ կը սուրայ գազանի նման:Ան կը սաստկանայ հետզհետէ եւ արգելք կ'ըլլայ տեղատարափին, բայց շատ չանցած տեղի տալով՝ անձրեւի կաթիլներ կը սկսին թափիլ օդին մէջէն: Երկու եղբայրներս կը դողանք ամբողջ մարմնով: Անդին միամեայ ծծկեր քոյրս ձեռքերը կը փաթթէր մայրիկին վզին՝ կարծես վախնալով կատաղի հովէն: Այս տակնուվրայութեան մէջ յանկարծ մեր առջեւ կը անկուին շարք մը ուղտեր, կարծես հողին տակէն ելած ըլլային: Խուլ հրճուանքի աղաղակներ ամէն կողմէ: Ուղտապանները դիւրաւ ծունր դնել կուտան երկայնավիզ հսկաներուն, որոնք հիմա տենդոտ գործունէութեան մէջ են: Անձրեւը դադրած ըլլալով, թրջուելու վախը կը փարատի այլ եւս: Քառորդ ժամ հազիւ կը տեւէ այս իրարանցումը եւ ահա կարաւանը անապատ կ'իյնայ: Ուղտերէն ոմանց վրայ նստեցուցած են անկարող հիւանդներ, իսկ մեծագոյն մասը հետիոտն. հայրս էշ մը վարձելով՝ երկու եղբայրներուս կը տրամադրէ, որովհետեւ ժանտատենդին հետքը տակաւին չէր փարատած. իսկ իրենք ձեռք ձեռքի, աղան գրկած, խումբին կը խառնուին: Հովը կը վանէ թանձր ամպերու ծուէնները, թեթեւներն են միայն ծածկած ջինջ երկինքը, որոնց տակէն երբեմն նշմարելի կ'ըլլայ արդօտ լուսնին անցքը: Երկու եղբայրներս իրար գրկած իշուն վրայ ենք, կարաւանը մեզմէ քիչ հեռու է, վրաններու գաշտը կը կորսուի այլ եւս: Որոշ ճամբայ մը չերկարելով՝ հետզհետէ կը ցրուի գաղթականներու խումբը: Թէեւ բոլորս ալ մէկ ուղղութեամբ կ'ընթանանք, բայց ոմանք առաջ անցած են՝ իսկ ուրիշներ ետ մնացած: Այդպէս կորսնցուցինք մայրիկին ու հայրիկին հետքը:

Անզգայ՝ վտանգին կարեւորութեանը առջեւ, էշը կը քշենք: Անդին կիներու խումբ մը տեսնելով կը յառաջանայ: Ընկճուած բեռներու լուծին տակ, մեզի պէս ետ մնացողներուն մէջ են անոնք: Կէս ժամ այսպէս յամրօրէն կ'ընթանանք, առանց գտնելու սակայն՝ որ կիներու հոսն ալ հեռացած է: Գիշերուան խաւարը բոլորովին կը վարագուրէ մեր աչքերը եւ մենք ոչինչ կրնանք տեսնել:Կորսուած էինք Հաւրանի անհուն անապատին մէջ, որ գերեզման մըն է կարծես. ոչ մէկ ձայն կուգայ: Մեր տակի՝ծուլ էշ մը, որուն մէկ քայլ առնել տալը հազար դըժբէշ ուժ կը կարօտի. իչուն արագավազ ըլլալն ալ օգուտ չունի սակայն, որովհետեւ քարոտ է ամբողջ անապատը. եւ խեղճ կենդանին իւրաքանչիւր քայլափոխին քարերու կոյտի կը հանդիպէր:Ճամբայ մըն ալ գտնուած չըլլալով՝ երկու եղբայրներս կը ճաթինք բարկութենէ: Ցանկարծ համեստ կը դառնայ իշուն փորին, եւ ահա երկու հիւանդկախներս գետինն ենք: Անզգալաբար արցունքի հեղեղ մը կը հոսի մեր աչքերէն, կը պոռանք, բայց որո՞ւ: Ոտքի կ'ելլեմ ուժասպառ՝ չորքոտանին փնտռելու: Փախեր է դանդաղաշար մը: Աւելի կը յառաջանամ՝ աչքերս խաւարին բացած, ոչինչ կը տեսնեմ. արտասուքը կրկին ծայր կուտայ, ետ կը դառնամ եւ ահա ժայռի մը եռեւէն իր սեւ գլուխը կը նշմարուի:Հազար դժուարութեամբ կը յաջողիմ եղբօրս առջեւը բերել, կը նստեցնեմ զայն, ես ալ կը բարձրանամ ու կրկին լալով պոռալով կը մղենք որ քայլ առնէ, մինչ աւանակը կ'ընդդիմանայ: Խեղճ եղբայրս, որ ինձմէ աւելի տկար ու փոքր է, իր ամբողջ ուժով «մայրիկ» կը կանչէ շարունակ:

Քառորդ ժամ հազիւ կ'ընթանանք եւ ահա կրկին գետինն ենք գլտորած գլխիվայր: Արցունքի կաթիլներուն տարափը կը սաստկանայ, միաձայն կ'աղաղակենք անդադար «մայրի՛կ, մայրի՛կ»: Քանի մը անգամներ իյնալ ելլելէ վերջ կը ձանձրանանք այլ եւս այս տաժանելի ընթացքէն, ու նստելով ժայռի մը կուրծքին՝ կը կանչենք շարունակ յուզուած ձայնով մը, մինչ գրաստը անհոգ կը ճարակէր անդին: Այս մեռելային լռութեան մէջէն միայն մեր ձայնը կ'արձագանգէ: Կէս ժամ անդադար մեր կոկորդը պատռելէ յետոյ, արտաքին եղանակ մը կը հասնի մեր ականջին: «Մայրիկ»ներու կծիկը կրկին ձեռք կ'առնենք: Այս անգամ բարեբախտաբար ձայն մը կուգար որ անկասկած մեզի կը պատասխանէր: Փոխն ի փոխ կը պոռանք անվերջ եւ մեր իւրաքանչիւր «մայրիկ»ներու կանչին ձայն մը կը պատասխանէ, որ հետզհետէ մօտենալով զգալի կ'ըլլայ: Մայրիկն էր.— «Մի՛ վախնաք, մենք հոս ենք» կը պոռար հեռուէն: Աւելի կը մօտենան եւ ահա մեր քովն են: Խաւարին մէջէն անծանօթի մը սուսերը աչքիս կը զարնէ: Մայրս մատնանշելով զայն կ'ըսէ.

— «Եթէ այս Արաբը չըլլար, կորսուած պիտի ըլլայինք բոլորս ալ, մենք ալ հեռացեր էինք խումբէն անզգալաբար, աղան գրկած ժամերով թափառեցանք, ժայռերու զարնուելով, իյնալով ելլելով, ոչ ոք տեսանք: Ձեր հոգը մէկ կողմէ, մեր կորուստը միւս կողմէ: Ցանկարծ եղանակ մը եկաւ մեր ականջին: Երբ մօտեցաւ ձայնը, նախ սկսանք սոսկալ իր ըսուածքէն, բայց ան «լէթխաֆ» (մի՛ վախնաք) ըսաւ անուշ ձայնով մը: Հասկցանք որ գէշ մէկը չէ: Այս անգամ ձեռքի շարժումներով հասկցուցինք որ մեզի ընկերանայ: Սիրով ընդունեց մեր առաջարկը, նոյն իսկ Սիրալոյսին վրան ալ արաբական վերարկու մը ձգելով»:

Աչքերս յառած երկար կը դիտէի այս Արաբը, որ տկար հօրս ու մայրիկին ձեռքերէն ամուր բռնած կ'առաջնորդէր գիւղ: Զարմացայ այս անծանօթին, որ ժամերով ծնողքիս կ'ընկերանար եւ գրեթէ մահէ մը ազատեր էր բոլորս ալ: Իրապէս փրկիչ մըն էր ան:

ՀՐԱՇՔԸ

Անծայր Հաւրանի անապատը լռած է այժմ, իր գիւղերը սարսռութեան հետ համեմատելով փոքրիկ խինճեր են մէկը՝ Ղարիւյէթ-իւլ-Ղարպիյէհ՝ նետուած ճախճախուտներու մէջ: Հազիւ քանի հիւղակներ գիւղակ մը, որուն բնակչութիւնը ամբողջովին Արաբ է, բացի աքսորեալ հայ ընտանիքէ մը:

ՀՐԱՆԴ ՍԱՄՍԵԱՆ

(Շար.)

նը — շրջանային քուէարկութիւն — որ հաստատուած է 1876ին։ Այս դրութեան համաձայն, իւրաքանչիւր նահանգ ընտրական շրջանակներու կը բաժնուի, մէկ երեսփոխանով։ Իւրաքանչիւր ընտրող քուէ կուտայ մէկ թեկնածուի, իր շրջանակին համար ներկայացուած ցանկին վրայ։ Համեմատական դրութեամբ, որ հաստատուեցաւ 1919ին եւ փոխուեցաւ 1927ին, շրջանային քուէարկութիւնը կը վերածուի ցանկի քուէարկութեան։ Այդ պարագային ընտրողը պարտաւոր է քուէ տալ իր բնակած նահանգին բոլոր թեկնածուներուն։

ՉԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ եւ տնտեսական վերակազմութեան մասին երկար խորհրդակցութիւն մը տեղի ունեցաւ առջի օր, նախագահութեամբ վարչապետին։ Որոշուեցաւ փոխանակ նոր ծրագիր մը կազմելու, մղում տալ հանրօգուտ շինութեանց նախորդ ծրագիրներուն։

ԵՐԵՔ ԽՐՈՒԱԹՆԵՐՈՒ դատավարութիւնը վերսկսաւ երէկ, չորեքշաբթի, Էքսի եղեռնադատ ատեանին առջեւ։ Ամբաստանեալներուն փաստաբանն է հռչակաւոր իրաւագէտ Սէնթ' Օպան, որ 1895ին պաշտպանած է անիշխանական հեղինակ մը, Ժան Կռավ եւ որուն կ'աջակցին ուրիշ երեք փաստաբաններ։

ԼՈՆՏՈՆԻ ՍՊԱՆԴԱՆՈՑՆԵՐԸ գործադուլ հռչակած ըլլալով, 10,000 մսավաճառներ ալ միացան շարժումին, որով մսի սով մը կը սպառնայ քաղաքին։

18 ՕՐՈՒԱՆ ԵՐԱԽԱՅ ՄԸ առեւանգուեցաւ Լուվէնի մայրանոցէն, (Պելժիա), խորհրդաւոր պարագաներու մէջ։ Ծնողքը գործաւորք է, այնպէս որ դէպքը խաչագողութեան չի վերագրուիր։

ՓԵՏՐ. 6Ի ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ առթիւ հոգեհանգստեան արարողութիւններ պիտի կատարուին այսօր։ Ձախակողմեան հոսանքներն ալ յարգանքի ցոյցեր սարքած են փետր. 9ին եւ 16ին։ Ոստիկանութիւնը խիստ միջոցներ ձեռք առած է։

ԱՆՁՐԵՒՆԵՐԸ ԵՒ ՑՈՒՐՏԸ աւերներ կը գործեն գաւառի մէջ։ Փոթորիկի բռնուած է նաեւ Մարսէյլը եւ նաւարկութիւններ անպակաս են։

ԹՈՒՐՔԻԱ որոշեց հինգ սուզանաւեր ապսպրել եւրոպական գործարաններու։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅ — ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Խմբագիր Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Բ. ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 16

Բժիշկին հաղանդչէքը (ցոքթ. Ս. Աչեան).— *Նարինջ կերէք* (ցոքթ. Յ. Այվազեան).— *Պայքար հիւծախտին դէմ* (ցոքթ. Կ. Կէօվճեան).— *Ծղոտի թեան տեւողութիւնը* (ցոքթ. Լ. Գրիգորեան).— *Ազգ. բժշկութիւն* (Փ. Սամասար եւ Վ. Մելքոնեան).— *Կաթին առողջապահութիւնը* (ցոքթ. Ե. Մաճտէսեան).— *Ի՞նչպէս մեծցնել երախաները* (ցոքթ Ա. Տէր Մէն-վէնսեան).— *Մեր փեսացուն հարցում ունէք* (ցոքթ. Գ. Չաճօլեան).— *Գրախօսական, Հարցարան, Դիտելիքներ։*

ՀԱՅ. ԲՈՅԺի յառաջիկայ թիւերէն մէկը պիտի նուիրուի Հայաստանի,— ամբողջ յօդուածները Հայաստանի բժիշկներուն կողմէ գրուած։

Տարեկան բաժնեգինը' 20 Ֆրանք Ֆրանսա, 25 Ֆրանք արտասահման։

Դիմել' Dr. Ch. AIVAZIAN, 17, Rue Dameame, Paris (13e):

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՎԷՄԸ. ԱՄՍԱԳԻՐ

Ամսագրին Բ. թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ. —

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՈՐՈՆՈՒՄՆԵՐ' *Մկրտիչ Պարսամեան*, ԱՆՏԻՊ ԷՋ ՄԸ' *Գ. Օտեան*, ԱՌԱՋԻՆ ԱԶԱՏ - ՈՐՄՆԱԴԻՐՆԵՐԸ' *Հ. Պէրպէրեան*, ՈՍԿԻ ՈՒԽԸ *Գ. ԵՊ. Տրապիզոնի*, ԳԻՇԵՐԻՆ ՄԷՋ' *Տոքթ. Արամայիս Սրապեան*, ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼ' *Մկրտիչ Պարսամեան*, ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ' *Փ. Սանասար*, ԴԷՊԻ ԱՆԻՇԽԱՆԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՈՐՋԸ' *Ֆրանց Վերֆէլ*, ՆՈՐ ԳԻՒՏԻ ՄԸ ԱՌԹԻՒ' *Ա. Սարեան*, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ' *Հր. Ն. Թորոսեան*, ՓՐՈՖ. ՇԱՐԼ ՌԻՇԷ' *Տոքթ. Ալլահվէրտի Որդի*, ԱՄՍՕՐԵԱԿ' *Լեւոն Էսաճանեանի, Փօլ Պուրժէի, Ռըտեարտ Քիփլինկի մահը, Հայ Գրողներու Ընկերակցութեան հաւաքոյթը։*

Դիմել' M. et M. BARSAMIAN, 30, Rue Drouot, Paris (9e)

Դրամական առաքումներն ընել V. R. TACVORIAN, 23, Rue Paul Bert, Asnieres (Seine):

Տարեկան բաժանորդագրութիւն 30 Ֆրանք, արտասահմանի համար 40։..

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻՒՇ ՊՕՒԱ-ՔՕԼՈՆՊԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը' այսօր հինգշաբթի երեկոյ' ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։

ՇԱՎԻԼԻ Աղբիւրեան խումբի ժողովը 8 փետր. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկ. Պօղոսեանի բնակարանը.

ԻՍԻ-Լէ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Մշօ խումբի ընկերական ժողովը 8 փետր. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ։

ՊԱՆԵՈՑ Է ՇԱՆԻ Աբրիւ ենթակոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները, 8 փետր. շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին, 9 Rue Mme Curie. Պանեօ։

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 7 փետր. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 18 րուէ Լաֆայէթ «Զարդարեան» գրադարանին մէջ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէի վիճաբանական ժողովը 7 փետր. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Պատանեկան Միութեան սրահին մէջ։

Նիւթ' Հ. Յ. Դաշնակցութեան դերը գաղութահայութեան մէջ.

ՀԱՆԴԷՍ — ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Համազգայինի Ալֆորվիլի մասնաճիւղին կողմէ. 8 փետր. շաբաթ իրիկուն ժամը ճիշդ 8.45ին ՀԱՅ ԱԿՈՒՄԲԻՆ ՄԷՋ. Կը խօսի' Պ. Ս. Սասունի։ Երգ. արտասանութիւն եւլն. Կը մասնակցին գպրոցական աշակերտները եւ նուագախումբը։ Կը ներկայացուի ԽԱՏԷՕ, ղեկավարութեամբ գերասան Յ. Ուզունեանի։ Մուտք մեծերու' 2 Ֆրանք, փոքրիկներու 1 Ֆր։

ԱԶԱՏ ԼՍԱՐԱՆ Հ. Կ. ԽԱՉԻ

Նախաձեռնութեամբ Շրջ. Վարչութեան

Երկրորդ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

Տեղի կ'ունենայ 7 փետր. շաբաթ կէս օրէ վերջ ժամը ճիշդ 4ին Մէզօն Միւթիւալիթէի մէջ (24 ռիւ Սէն Վիքթոր)

Դասախօս Պ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ, նիւթը ՀԻՆ ՀԱՅՈՑ ՄՇԱԿՈՅԹԸ

Մուտքը ազատ է բոլորին համար

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ

Հինգշաբթի, փետր. 6ի երեկոյեան ժամը 9ին

ՀԱՅՐ ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ-ՄՈՎՍԷՍԵԱՆ կը շարունակէ իր սկսած պատմական դասախօսութիւնը Էքօլ տէ Լանկ Օրիանթալի մէջ,

2 Rue de Lille. *Մեթրօ* St. Germain des Près:

Կը հրաւիրուի հայ երիտասարդութիւնը։ Մուտքը ազատ է

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐ

Կազմակերպուած Ֆ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ եւ երեք քոյր ճիւղերու կողմէ, 16 փետր. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Պօմոնի «Վարանդեան» սրահին մէջ. գեղարուեստական բաժին' փոքրիկներու կողմէ։ Կը մասնակցին Հայ Արիները շարժանկարով իսկ Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտները կը ներկայացնեն զաւեշտ մը։ Փոքրիկներուն պիտի բաժնուի միրգ, շաքարեղէն եւ նախընթրիք։ Մեծերու համար մուտք 3 Ֆր.։

Դասախօսութիւն — Թէյասեղան

Ֆ. Կապոյտ Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղի, 9 փետր. կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը ճիշդ 3.30ին, Ռուսական Թօնսէռվաթուարի շէնքին մէջ, 26 Ավընիւ տը Թօքիօ.

Կը խօսի' ՓՐՕՖ. Կ. ԱՂԱՋԱՆԵԱՆ

Նիւթ' Լեզուն, նրա ֆիզիքական եւ հոգեկան հիմքերը, նրա զարգացման պայմանները եւ նրա նշանակութիւնը ազգային անհատականութեան համար։

Հայորդեաց միջոցներ.— Թեթրօ Ալմա Մարսօ.— Մուտք' 3 Ֆր

ՊՕՄՕՆԻ ՄԷՋ "ՅԱՌԱՋ"Ի ԳՈՐԾԱԿԱԼՆ Է

Պ. Օննիկ Ճգնաւորեան

350 Chemin St. Julien, Beaumont

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ

երգիծաթերթ' «ՄԵՂՈՒ»

Փարիզի եւ Թիֆլիսի Յառաջի գրունալ

Գ. ԱՒԵՏԻՍԷՆ:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameame. PARIS (13)
Le Gérant: H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (56)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. — Հեղինակութիւն' ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

— Օ՜հ, կը տեսնեմ որ այս տարի հինգ հարիւր ոսկիի պետական արժեթուղթ գներ ես ...

— Այո՛, պարոն. հազար ոսկի խընայած եմ ... Հազարապետ Էլըրպիի հետ ունեցած յարաբերութիւններուս արդիւնքն է..., այս տարի ձիարշաւներուն մէջ ալ բախտ ունեցայ ... Եթէ կը յիշէք, պարո՛ն, Մանչէսթրի մեծ ձիարշաւին ամէնէն «անհաւանական» ձին շահեցաւ ... բարեբախտաբար քսան ոսկի դրած էի վրան . .

Փուարօ տետրակը իրեն վերադարձուց։

— Լա՛ւ, երթաս բարով, Փարքըր. կարծեմ ճշմարտութիւնը ըսիր ... Եթէ առեցիր, վնասը ծանր է, գիտցած ըլլաս ...

Ծառային մեկնումէն յետոյ, Փուարօ վերարկուն հագաւ։

— Ո՞ւրս պիտի երթանք, հարցուցի։

— Այո, պզտիկ այցելութիւն մը պիտի տանք փաստաբան Պ. Հէմըն-տին ...

— Փարքըրին ըսածներուն հաւատացի՞ք ...

— Դարձեալ է հաւատալ ... իրաւ ցնէ կլլեց որ սպառնալիքով դրամ պահանջուած է Պ. Էքրոյտէն ... տարբեր խնդիր եթէ անիկա շատ վարպետ դերասանութիւն մը ըրաւ ... Ուրեմն Տիկ. Ֆէրըրսին խնդրին բնաւ տեղ չէ այս մարդը ...

— Այն ատեն, հապա ո՞վ էր որ ...

— Այո՛, ո՞վ էր ... մեր հիմակուան այցելութիւնը պիտի պարզէ կարեւոր կէտ մը. կամ Փարքըրին վրայ բնաւ կասկած չպիտի մնայ եւ կամ թէ ...

— Ի՞նչ ...

— Այս առտու նորէն սկսայ նախազգուշութիւններս կէս ձգել ... գէշ սովորութիւն ... ներողամիտ եղէ՛ք...

— Աղէկ յիշեցի, ըսի յանկարծ անմեղ շեշտով մը. խոստովանութիւն ունիմ ձեզի ... անխոհեմութիւն ըրի եւ մատանիին մասին խօսեցայ ...

— Ո՞ր մատանիին ...

— Այն մատանիին զոր աւազանին մէջէն հանեցիք ...

— Այո՛, կը յիշեմ ...

— Կը յուսամ որ բարկացած չէք... մեծ անզգուշութիւն էր ըրածս ...

— Ինծի՛ւ երբեք, սիրելի բարեկամս, բնաւ երբեք. ես որ եւ է բան չպատուիրեցի ձեզի ... կրնայիք ազատօրէն անոր մասին խօսիլ ... Ի՞նչ, ձեր քոյրը հետաքրքրուեցա՞ւ ...

— Այո՛, շիտակը, ամէն մարդ իրար անցեր է... զանազան տեսութիւններ շրջան կ'ընեն գիւղին մէջ ...

— Եւ սակայն շատ պարզ խնդիր մըն է, անմիջապէս աչքի կը զարնէր, այնպէս չէ՞ ...

— Ի՞րա՞ւ ...

— Եթէ ունեցող մարդը ինքզինքը չի մատներ, բայց Փուարօ խնդալով, չէ՞ք կարծեր ... Օ՜հ, արդէն հասեր ենք ...

Փաստաբանը գրասենեակն էր. առանց սպասելու ներս մտանք. ոտքի ելաւ ու բարեւեց։

— Պարո՛ն, ըսաւ Փուարօ անմիջապէս, եթէ թոյլ կուտաք անկեղծութիւն մը պիտի խնդրեմ ձեզմէ ... Կարծեմ դուք Տիկ. Ֆէրըրսին փաստաբանն էիք ... Այս վերջինը նախ զարմացաւ. յետոյ զարմանալ իր դէմքին վրայ նշմարեցի իր արհեստը յատկանշող վերապահ արտայայտութիւն մը։

— Այո՛, անոր բոլոր գործերը մեր բովէն կ'անցնէին ...

(Շար.)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բայուի Հայր. Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը 9 փետր. կիրակի երեկոյ ժամը 8ին 6 rue des Petites Maries. Bar Araras սրահին մէջ. կը հրաւիրուին մասնաւորապէս Սագրաթի գիւղացիները անխտիր։ Պօմօնի մասնաճիւղի անդամներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

«ՎԷՄ»

ամսագրի Բ. թիւը (1935 Սեպտեմբեր Դեկտ.) հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Դէպքերը հայ-պարսկական սահմանի վրայ, *Սամսոն.*— Պարսկաստանի յեղափոխութիւնը եւ Մելքոն խանը, *Յ. Ջաւարեան.*— Նպաստ մը հայ եւ Թուրք աշուղական գրականութեան (Գ.) *Շ. Նարդունի.*— Աղեքսանդրա քէլ Գունի հրամանագիրը. *Փ. Փ. Փանարիթեսցու.*— Համաշխարհային պատերազմը եւ ցարօնի աշխարհը (Բ.) *Վահան Փափազեան.*— Արհաւիրքի օրեր *Վ. Մինախորեան.*— Հին թուղթեր, նիւթեր Շիրվանզադէի մասին.— Անցեալը. *Կոմիտաս Վարդապետ, բժ. Յ. Տէր Միքայէլեան, Հեթ. Խնկոյեան. Յ. Խանզադեան, Տոքթ. Յ. Երկանեան.*— Կեանք եւ Մշակոյթ.— Գիրք եւ Մամուլ.— Գրախօսական.— Երրորդ տարեշրջանի շեմքին.— Գէորգ Դ. Կաթողիկոս եւ իր ժամանակը, *Վ. Մանկունի Եպիսկոպոս։*

Տարեկան բաժնեգին' 70, 60 եւ 50 Ֆրանք, համաձայն իւրաքանչիւր երկրի թղթատարական սակի։

Երրորդ շրջանի բաժանորդները կրնան առաջին երկու տարիներու 12 թիւերը ստանալ վճարելով 50 Ֆրանք. կամ վեց գրքի համար 25 Ֆր.

Հասցէ.— S. Vratzian, 3 Rue des Platanes, Cité Jardin de Plessis-Robinson. (Seine)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameseme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՆՐԹԵՐԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ՆՈՒԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 7 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
VENDREDI 7 FÉVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3032

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՓԱՍՏԵՐՈՒ ՏԵՂԱՏԱՐԱՓԻՆ ՏԱԿ

«Դեռ չսպառեցինք նիւթը»— ըսեր էինք երէկ:

Փարիզի ռամկավար օրկանը առանց սպասելու մեր եզրակացութեանց, աճապարած է խմբագրական մը գրոել,— «Օձին կը փաթթուին եւ կամ դիակ կը կենդանացնեն»:

Ըսել կ'ուզէ թէ «Ցառաջ»ի նոր վկան, իրենց երբեմնի գործօն անդամն ու նախկին արքեպիսկոպոսը, անվստահելի մարդ է: Գարզայէս դիակ մը, որ ժամանակին շատ աւելի գէշ բաներ գրած է Դաշնակցութեան դէմ: «Այդպէ՛ս ամբաստանող, այդպէս ալ վկայ»:

Որ եւ է պատասխանի անարժան համարելով մնացեալ դաժանութիւնները, կ'անցնինք մեր գործին:

Փաստ մը միայն.— ռամկավար օրկանը անուղղակի կը պատասխանէ Մուշեղ Սերոբեանի եւ իրենց կուսակցութեան միջեւ եղած յարաբերութեանց, բայց չի խօսիր անոր կողմէ Բարեգործականի դէմ եղած ամբաստանութեանց մասին:

Մեզ հետաքրքրողն ալ այդ պարագան է:

Վկան վստահելի է թէ ոչ, օ՞ձ է թէ դիակ, կրնանք առանձին քննել: Իւրաքանչիւր վկայութեան առթիւ, մենք պարտք սեպեցինք միշտ յիշեցնել թէ Մ. Սերոբեան թունդ հակադաշնակցական մը եղած է, հիմնադիր կամ գործիչ Բարեգործականի եւ ռամկավար – ազատական կուսակցութեան:

Արդ, ճի՞շդ են այդ իրազեկ մարդուն մեղադրանքներն ու յայտնութիւնները՝ Բարեգործականի եւ ռամկավարներու ներքին յարաբերութեանց, այդ երկուքին կողմէ կատարուած անօրակելի վրիպումներու եւ չարաշահութեանց մասին:

Մ. Սերոբեանի յայտնութիւններէն շատ առաջ, նոյն մեղադրանքներն ուղղած ենք մենք, եւ կը շարունակենք տարիներէ ի վեր: Ցաճախ նոյն բանը կ'ըսեն ուրիշներ ալ, մինչեւ անգամ իրենք՝ պաշտօնական ռամկավարները, Փարիզէն մինչեւ Գահիրէ եւ Պոսթըն, երբեմն բաց, երբեմն քողարկեալ:

Ուրեմն հարցը կը վերաբերի Բարեգործականի մէջ տիրող հոգեբանութեան, անոր գործելու մեթոտներուն, անոր եւ ռամկավարներու մեղսակցութեան եւ ուրիշ ակներեւ չարիքներու, որոնք տարիներու պատմութիւն ունին:

Այս խնդիրը քննած ատեն, կարեւորը վկային երէկն ու այսօրը չէ, այլ անոր մատնանշած փաստերուն իմաստը:

Մ. Սերոբեանի վկայութենէն առաջ, մենք ներկայացուցեր էինք հատուածներ՝ Հալէպի Թաղաք. Ժողովին զեկոյցէն: (Անշուշտ ռամկավար խմբագիրներն ալ տեսան բնագիրը): Ահա երկու տարիէ ի վեր, Սելանիկի Թաղ. Խորհուրդը եւ Բարեգործականի նախորդ մասնաճիւղին անդամներն ալ — բարեյոյս ջոջեր — զարմանազան պատմութիւններ կը պատմեն: Անշուշտ անոնք տեղեկագիրներ ալ ղրկած են Փարիզի կեդրոնին:

Հարցում,— ինչո՞ւ չէք հետաքրքրուիր այս իրողութիւններով եւ կը գոհանաք Թիածոյ «տէքսթան»ներով, որոնց բուն հեղինակները նորէն ռամկավարներ են, հին կամ նոր, պաշտօնեայ կամ վարձկան:

Ահա մանրամասնութիւն մը եւս,— պզտիկ, շատ պզտիկ, բայց ո՛րքան խօսուն:

Ամենէն առաջ, Լիոնէն ռամկավար երիտասարդ մը կ'երթայ Սելանիկ եւ կը նշանակուի խմբագիր՝ ռամկավար օրկանին: Շատ չանցած տղան կը հիասթափուի եւ իր դառնութիւնը կը յայտնէ հրապարակաւ, հինգ յօդուածներով, Եւրոպայի եւ Ցունաստանի ռամկավար կուսակցութեան եւ անոր ղեկավարութեան դէմ: Այդ առթիւ, հրատարակութեան կուտայ նաեւ նամակ մը, ուղղուած իրեն՝ ռամկավար «չէֆ»ի մը կողմէ (1935 նոյ. 22):

Բարեհաճեցէք կարդալ եւ դատել.

— «Սիրելի ընկ. Ներսէսեան, Բարեգործականի մասին գրած յօդուածդ ուշադրութիւնս գրաւեց, մանաւորաբար վերջին հատուածը քննիչներու վերաբերմամբ: Զգո՛յշ դպչելէ խանիկին, որովհետեւ սկսած է մեզի հետ գործել եւ մանաւորաբար շրջաններու կազմակերպական գործը ստանձնած է, չեմ ուզեր որ խանգարուի մեր գործը: Գրէ ընդհանուր կերպով, քննադատէ ընդհանուր կերպով, բայց ոչ առ այժմ կրթական քննիչը, որմէ ամէն ծառայութիւն կ'ակնկալուի, կուսակցականօրէն: Կարծեմ բաւծու հասկցուցի եւ աննելի մը առջեւ չես դներ զիս: — Ա. Գեւորգեան»:

Նամակին մէջ յիշուած «Խանիկը» Բարեգործականի կրթական քննիչն է Աթէնքի մէջ, Խանիկեան, որ ամէնէն չարաչուք դերը կատարեց վերջին երկու տարիներու ընթացքին, ուրիշ նորահաւատի մը հետ, կազմալուծելով ազգ. դպրոցները:

Ուրեմն Բարեգործականը իւղոտ ամսականներ կապած է իր կրթական քննիչներուն, որպէսզի քարոզութիւն եւ կազմակերպական աշխատանքներ կատարեն ի հաշիւ ռամկավար կուսակցութեան:

Ի՞նչ է մեր եւ ուրիշներու ըսածը, բացի պաշտօնական ռամկավարներէն:

Մ. Սերոբեան կը գրէ թէ Բարեգործականը «փոյթը չունեցաւ ընաւ գործին յարմարագոյն մարդը փնտռելու»: Ու կը յիշէ երկու օրինակներ.— 1. Մելքոնեան վարժապետանոցին տնօրէն նշանակեցին բանաստեղծ Վահան Թէքէեանը, որ «վարժապետանոց մը վարելու եւ ուսուցիչներ հասցնելու կարողութենէ զուրկ է բոլորովին»: 2. Բարեգործականը Սուրիոյ եւ Լիբանանի կրթական տեսուչ նշանակեց Միքայէլ Նաթանեանը, «որ լաւ ուսուցիչ մըն էր քառասուն տարի առաջ, եւ կը խորհիմ թէ այսօրուան կրթական պէտքերուն եւ պահանջներուն մարդը չէ: Ցոգնած, միջավայրին ու համայնքին հոգեկան պահանջներուն անծանօթ»:

Տղրակալութի՞նը այս բոլոր մեղսակցութիւններուն:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐԷՆ ՊՂՏՈՐ ՋՈՒՐԵՐ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ԱՒՍՏՐԻՈՅ ԳԱՀԱԺԱՌԱՆԳՆ ԱԼ Կ'ԵՐԵՒԱՅ ...

Մինչ արքաներն ու դիւանագէտները կը ջանային ելք մը գտնել, չորս – հինգ օրուան խօսակցութիւններէն եւ փոխադարձ մեծարանքներէն յետոյ, նոր անակնկալ մը պաղ ջուր լեցուց կատարուած աշխատանքներուն վրայ:

Հապսպուրկի Օթթօ արհիդուքսը, որ Աւստրիոյ գահաժառանգն է եւ Պելժիա կը բնակի, յանկարծ Փարիզ եկաւ երեքշաբթի օր, եւ խանգարեց խօսակցութեանց ընթացքը: Այսինքն այն ծրագիրը որ կը վերաբերի Աւստրիոյ անկախութեան պահպանման: Միեւնոյն ատեն աճապարանքով հեռացաւ իշխան Շթարէմպէրկ, Աւստրիոյ փոխ – վարչապետը, խուսափելով հանդիպումէ: Արհիդուքսը լուր չէր տուած իր ժամանման մասին, եւ իջեւանեցաւ համեստ հիւրանոցի մը մէջ: Այս անակնկալ այցելութիւնը ու – շադրութիւն գրաւեց մանաւանդ անոր համար որ, Փարիզի թերթերը կը գրէին թէ իշխան Շթարէմպէրկ վերջնական հաւաստիքներ տուած է Ֆրանսայի արտաքին նախարարին, յանձն առնելով Հապսպուրկեան իշխանութիւնը չվերահաստատել առանց Փոքր Համաձայնութեան հաւանութիւնն ստանալու: Այս լուրին վրայ, Ֆրանսայի պաշտօնական շրջանակները կը կարծէին թէ ճամբան հարթուած է Աւստրիոյ եւ Փոքր Համաձայնութեան քաղաքական մերձեցման, հաւանաբար եւ դանուբեան դաշինքին յաջողութեան համար, Իտալիան ալ յառաջիկային հրաւիրելու պայմանաւ:

Արդ, իշխան Շթարէմպէրկ վճռապէս մերժեց տեսակցիլ գահաժառանգին հետ եւ ուզեց անդրադառնալ անոր ժամանումը ճիշդ այն պահուն երբ Վիէննայի ճեպընթացը կը նստէր: Իրազեկները այս իրողութենէն կը հետեւցնէին թէ իշխան Շթարէմպէրկ վճռական հաւաստիքներ տուած է Լոնտոնի եւ Փարիզի մէջ, իբրեւ Աւստրիոյ փոխ – վարչապետ, միապետութեան վերահաստատումը Փոքր Համաձայնութեան եւ մանաւանդ Եուկոսլավիոյ հաւանութեան ենթարկելու համար:

Եւ սակայն, իշխան Շթարէմպէրկի մեկնումէն քիչ յետոյ, գահաժառանգին խորհրդականը յայտարարեց թէ այդպիսի հաւաստիք չէ տրուած եւ թէ ինք իշխանէն արտօնութիւն ստացած է այս հերքումը կատարելու: Միեւնոյն ատեն, Փարիզի աւստրիական դեսպանատունը հերքեց իշխանին բերանը դրուած խօսքերը, «անվաւեր» հռչակելով լրագրական բոլոր տեսակցութիւնները: Աւելի վճռական հերքում մը հրատարակեց Վիէննայի հեռագրական գործակալութիւնը, իշխան Շթարէմպէրկի բերնով. — « Պ. Ֆլանտէնի հետ խօսակցած ատեն, ես վճռապէս շեշտեցի թէ Աւստրիա չի կրնար հրաժարիլ միապետութեան հաւանական վերահաստատումէ մը: Բայց անգամ մը եւս կրկնեցի Աւստրիոյ նախորդ կառավարութեանց յայտարարութիւնը թէ որ եւ է որոշում չպիտի տան այս հարցի մասին, առանց խորհրդակցելու եւրոպական պետութեանց հետ: Գալով Աւստրիոյ եւ կեդր. Եւրոպայի պետութեանց միջեւ խորհրդակցութիւն մը կատարելու հարցին, ես այն համոզումը յայտնեցի թէ այդպիսի խորհրդակցութիւն մը չի կրնար օգտակար ըլլալ առանց Իտալիոյ մասնակցութեան, քանի որ ան ազդու երաշխաւորն է Աւստրիոյ հողային ամբողջութեան »:

Կ'ըսուի թէ իշխան Շթարէմպէրկ հարկադրուած է դիրք փոխել, տեղի տալով Վիէննայի եւ Թերեւս Հռոմի, ինչպէս եւ նախորդ կայսրուհի Զիթայի ճնշումներուն ։

Արդարեւ, նախկին կայսրուհին ալ որոշ դեր կատարած է այս անցուդարձին մէջ: Փարիզ հասած օրն իսկ, իշխան Շթարէմպէրկ իմացաւ որ կայսրուհին իրեն կը սպասէ հիւրանոցին մէջ: Ան յատկապէս եկած էր զինքը յանդիմանելու համար իր կարծեցեալ յանձնառութեանց առթիւ: Իշխանը չուզեց ծոռիկ ընել: Ասոր վրայ գահաժառանգը ինք անձամբ եկաւ երեքշաբթի օր, հաւանաբար իր մօրը դրդումով, եւ առանց ինքզինքը ցոյց տալու կամ որ եւ է յայտարարութիւն ընելու, փոխեց խօսակցութեանց ընթացքը, Աւստրիոյ անկախութեան վերաբերեալ հարցերու մէջ ։

Ռումանիոյ դիրքը եւ ուրիշ հարցեր

Ռումանիոյ Կարոլ Թագաւորը, որ նոյնպէս Փարիզ կը գտնուի, առջի օր մէկզի դնելով արքայական – պայմանադրական սովորութիւնները, Օթէլ Րից հրաւիրեց քաղաքական մամուլի ներկայացուցիչները: Անոնք որ յայտարարութիւն մը կը սպասէին Ռումանիոյ քաղաքականութեան մասին, յուսախաբ եղան, որովհետեւ Թագաւորը միայն հարեւանցի ակնարկ մը ուղղեց իր այցելութեան գլխաւոր նպատակներու մասին, եւ ջերմ գոհունակութիւն յայտնեց իրեն եղած ընդունելութեան համար: (Այս այցելութեան առթիւ Հանրապետութեան նախագահը Ֆրանսայի զինուորական ամենաբարձր շքանշանը յանձնեց Ռումանիոյ վեհապետին):

Թագաւորը յետոյ անուղղակի շօշափելով քաղաքական խնդիրները, յայտարարեց թէ «կատարեալ համերաշխութեամբ կ'աշխատի Պ. Թիթուլէսքոյի հետ, պահպանելու համար խաղաղութիւնը հաւաքական ապահովութեամբ, դաշնագիրներու եւ Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին հիման վրայ: «Այս քաղաքականութիւնը մեզի կ'ընծայէ ուղղակի կամ անուղղակի շահագրգռութիւն մը բոլոր քաղաքական հարցերու մէջ, մասնաւորապէս Արեւելեան Եւրոպայի մէջ »:

Այս կարճ յայտարարութեամբ ալ վերջացուց, շեշտելով .— «Ահա ինչ որ կ'ուզէի ըսել ձեզի, պարոններ»: Եւ առաջարկեց լուսանկարուիլ «իր բարեկամներուն հետ»:

Ցետոյ խմբագիրները հրաւիրուեցան շքասեղան, ուր Պ. Թի –

Թուլէսքօու իբրեւ արտաքին նախարար բացատրեց թէ Ռումանիա ջերմ կուսակից է հաւաքական ապահովութեան եւ թէ ինք պատրաստ է մասնակցելու որ եւ է քաղաքական կամ տնտեսական համաձայնութեան, որ եւ է երկրի կամ Արեւելեան Եւրոպայի երկիրներուն հետ, ցորչափ այդ համաձայնութիւնները կը հիմնուին Ա. Դ. ուխտին տրամադրութեանց եւ կնքուած դաշնագիրներու վրայ:

Ճիշդ մէկ շաբաթ է որ Փարիզ կը գտնուի Ռումանիոյ Թագաւորը եւ մարդ չի գիտեր թէ երբ պիտի մեկնի ։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ...

***

Կիրակի օր ամփոփեր էի թռուցիկ մը, որ ձեռքս անցած էր պատահաբար :

Ուղղուած՝ «Հօկի Ֆրանսայի շրջանի բոլոր ընկերներուն եւ Խ. Հայաստանի բարեկամներուն», թռուցիկ կը պարունակէր Աւ. Խաչիկեանի եւ Ս. Աստուածեանի դէմ : Թուականը՝ 24 յունուար 1936, տողագրողները՝ «Հօկի Իսի - լէ - Մուլինոյի «Արագած» մասնաճիւղի 27 ընկերներ »:

Բառացիօրէն Աւ. Խաչիկեան խոստովանելով ապահովելով այս թռուցիկէն, զոր կարդացած կ'ըլլայ «պատահամամբ», բաց նամակ մը կ'ուղղէ տեղական երկու թերթերու եւ զայն կը վերագրէ «Ֆրանսայի Հօկի վարչութեան » :

Այս առթիւ, խնդ մըն ալ մեր թերթին.

— « Այդ գեխիկ թռուցիկը Յառաջը սիրով հիւրընկալել է, ինչ որ թռուցիկը կազմողների փափաքն իսկ էր »:

Պ. Աւ. Խաչիկեան երեւի մոռցեր է որ, ճոխապէս ուրիշ եօկեան թռուցիկներ ալ հրատարակուեցան Յառաջի մէջ, բոլորովին տարբեր ողջունելով,— իր իսկ պատկանած խմբակին կողմէ խմբագրուած եւ բաժնուած :

Ուշինչ: Աւելի կարեւոր է իր բաց նամակին հիմնական բովանդակութիւնը : Եւ Յառաջը նոյնքան «սիրով» կը հիւրընկալէ զայն:

Ահաւասիկ.

— « Իմ պատկան մասնաճիւղի «Թիւրակնի» գանձապահը լաւ գիտէ, որ տարիների ընթացքում ես վճարել եմ իմ անդամավճարները մի քանի ամիսը միանուագ: Արդ, ե՞րբ է նա գիմել ինձ, որ ես մերժել եմ իմ պարտքը, ի հարկէ, մինչեւ իրենցից հեռանալս: Ինչո՞ւ կնոջս գիմել, ստացել է եւ ինձ — ո՛չ:

Սակայն եթէ վարչութեանը շատ անհրաժեշտ էր գանձել մի 20 — 25 ֆրանք ինձնից, նա իրաւունք ունէր յետ զնել իր պահանջած դրամը այն գումարներից, որ ինքը պարտք է ինձ: Վարչութեանը ես յանձնել եմ 1000 օրինակ իմ վիպակից «Նրանք դրօշակ ունին », գինը 2 ֆրանք, այն պայմանով որ վաճառքի կէսը իրեն, կէսը ինձ: Ես ստացել եմ միայն 50 ֆրանք Գ. Թահմազեանի կողմից՝ ի հաշիւ վաճառուածներին. ուրեմն թող հիմա բարեհաճին ինձ հաշիւ տալ՝ մնացորդը, եւ տալ գանձելով չվճարածները :

Ցետոյ, վարչութեան ներկայ անդամներից ,— որոնք հիմա ինձնից պահանջում են հրապարակով 20—25 ֆրանք — Դաւիթ Դաւիթեանը ինձ պարտք է 265 ֆրանք, եւ մի ուրիշը (ինայում եմ անունը տալ) 250 ֆր.: Այդ գումարները ես անցեալ հոկտեմբերին պահանջել եմ վարչութիւնից, եւ, ի հարկէ, մնացել անպատասխան: (Բարեբախտաբար նրանց ստորագրերը մօտս են):

Մի խօսքով, Վարչութիւնը եւ Վարչութեան անդամները միասին ինձ պարտք են մօտաւորապէս 1500 ֆր., իսկ ես նրանց միայն 20 — 25 ֆր.:

Հասկացողին շատ բարեւ:

Ցետոյ, Վարչութիւնը յանձին նախագահ Տիկին Լ. Դարագեանի եւ վարիչ - քարտուղար Դոկտ. Հ. Գալճեանի յեղանուէն Հայերից կազմուած իրենց շքախմբով յանդգնում են ինձ հայրենասիրութեան եւ Խորհ. Հայաստանի թշնամիների դէմ կռուելու դասեր տալ ։

Լաւ է, որ ամէն մարդ իր տեղը լինի»:

Ի՞նչ կ'ապացուցանեն այս երապարակախօս հակառակութիւնները:

Այն որ՝ Ֆրանսայի Հօկը երկուքի բաժնուած է, եւ երկուքին գլուխն ալ կը գտնուին ակամաւոր մարդիկ, արոնք չեն կրնար բաժնել Խ. Հայաստանի «սէր»ը:

— Հարազատ բարեկամը ես եմ...

— Դուն չես, ես եմ...

Սկզբունքի խնդի՞ր: Երանի՜ թէ այդպէս ըլլար եւ մենք հրապարակաւ իմանայինք խորաքաղքիւրին հիմնական տեսակէտները, փոխադարձ մեղադրանքներու եւ լուտանքներու տեղատարափէն առաջ:

Ես նորէն կ'ուզեմ հաւատալ թէ լոյս մը պիտի ծագի այս ճակատամարտէն, բուն իսկ Հայաստանի բարիքին համար:

ՎԱՀԷ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԸՆԴԴԻՄԱԴԻՐՆԵՐԸ ԵՒ ԼՈՅՏ ՃՕՐՃ Կ'ՈՒԶԵՆ ԳՈՀԱՑՈՒՄ ՏԱԼ ԻՏԱԼԻՈՅ

ԱՌԱՋԱՐԿ՝ ՎԵՐԱՔՆՆԵԼՈՒ ԳԱՂԹԱՎԱՅՐԵՐՈՒ ԵՒ ՀՈՒԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆՑ ԲԱՇԽՈՒՄԸ

Չորեքշաբթի օր շատ կարեւոր վիճաբանութիւն մը տեղի ունեցաւ Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ: Աշխատաւորական երեսփոխան Ճորճ Լէնսպրի առաջարկեց միջազգային խորհրդաժողով մը գումարել, տնտեսական անարդարութիւնները դարմանելու եւ նոր պատերազմէ մը խուսափելու համար: Բանաձեւը մերժուեցաւ 137ի դէմ 228 ձայնով:

Պ. Լէնսպրի անցեալ տարի հրաժարեցաւ աշխատաւորական կուսակցութեան նախագահութենէն, կարգ մը անհամաձայնութիւններ ունենալով: Իր առաջարկը պաշտպանելու համար օգնութեան հասաւ Լոյտ Ճորճ, նախկին վարչապետը: Պ. Լէնսպրի դիտել տուաւ թէ Մեծ Պատերազմը յաղթական չհանդիսացուց ժողովրդապետութիւնը, այլ «դիկտատուրան էր որ յաղթեց, տակ առնելով ժողովրդապետութիւնը »: Ուստի անհրաժեշտ է նոր բաշխում մը կատարել նախանիւթերու եւ վերակազմել Ազգերու Դաշնակցութիւնը: Այս գործին նախաձեռնութիւնը պէտք է ստանձնէ Անգլիա: Բանախօսը շարունակելով շեշտեց.

— « Պէտք է բաց աչքով դիտել իրականութիւնը: Իտալիա, Գերմանիա եւ Ճափոն հողային ծաւալում կը պահանջեն, ինչպէս երբեմն Մեծն Բրիտանիա»:

Լոյտ Ճորճ ձայնակցելով, թելադրեց Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ « գաղթային անօթութիւնը » յագեցնել կտորներ յատկացնելով Հոլանտայի, Փորթուկալի եւ նոյնիսկ Պելժիոյ գաղթավայրերէն,

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ 1935ԻՆ

Դ.— ԼԵՀԱՍՏԱՆ

Լեհաստանի մասին մեր ժամուլը, առհասարակ, եղած է ժլատ։

Եւրոպական միւս մեծ պետութեանց աղմկալից շարժումները կլանած են բոլորի ուշադրութիւնը եւ աւուեր ձգած 33 միլիոննոց յետպատերազմեան ուժեղ պետութեան մը վրան։

Ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ Լեհաստանի մէջ, ի՞նչ խմորումներ ու ոգորումներ ի յայտ կուգան հոն եւ ի՞նչ քաղաքական դեր է վիճակած անոր։

Պէտք չկայ հեռուներն երթալու եւ քրքրելու Լեհաստանի պատմութիւնը։ Բաւական է միայն պատկերացնել 1935ի ներքին եւ արտաքին անցուդարձերը, որպէսզի գաղափար մը կարենանք կազմել Լեհաստանի մասին։

Մարաջախտ Փիլզուցքիի մահը (12 մայիս), բախտորոշ հանգրուան մըն է Լեհաստանի համար։ Բոլոր ժողովուրդները Լեհաստան եւ Փիլզուցքի նոյնացած կը տեսնէին։ Փիլզուցքիի մէջ կը տեսնէին Լեհաստանը, Լեհաստանի մէջ կը տեսնէին Փիլզուցքին։ Այլ խօսքով, Լեհաստանի միջազգային վարկն ու կշիռը կը չափուէր Փիլզուցքիի հաստատած կարգերով եւ վարած մենատիրական քաղաքականութեամբ։

Արդարեւ, եւրոպական ցամաքամասին վրայ բացառիկ դեր է վիճակած Լեհաստանի։ Ինկած երկու հսկայ պետութեանց միջեւ, արեւելքէն՝ Խորհ. Ռուսաստան եւ արեւմուտքէն՝ Գերմանիա, մշտական սարսափի տակ, Լեհաստան հարկադրուած է արդեւերել ներքին եւ արտաքին ճկուն քաղաքականութիւն մը։

Իր անկախութեան տիրանալէն ի վեր, Լեհաստան կը հաստատէ սահմանադրական - հանրապետական կարգեր, բայց մենատիրական եւ բռնատիրական հիմերու վրայ։

1935 Ապրիլ 24ին, Փիլզուցքիի ձեռնասունները եւ ներկայ զինուորական ղեկավար «կաստան», գործադրութեան կը դնեն նոր սահմանադրութիւն մը, ուր Հանրապետութեան նախագահին կը վերապահուի միապետական իրաւունքներ։ Ըստ այդ բաբախուած սահմանադրութեան, Լեհաստանի գերագոյն պետն է Հանրապետութեան նախագահը։ Անոր պէտք է ենթարկուին օրէնսդրական հաստատութիւնները (Սէյմ եւ Սերատոյս), դատարանները, գերագոյն ատեանը եւ վարչական իշխանութիւնները։ Ան իր պաշտօնի գործադրութեան ընթացքին, պատասխանատու չէ ոչ ոքի առջեւ։ Պատասխանատու է միայն «Աստուծոյ եւ պատմութեան» առջեւ։

Ընտրութեանց կրնան մասնակցիլ 24 տարեկան բոլոր քաղաքացիները, բայց չեն կրնար եւ իրաւունք չունին որ եւ է թեկնածու առաջարկելու։ Կառավարութեան հսկողութեան տակ, բնորական յատուկ յանձնախումբ մը, ըմահաճօրէն թեկնածուներ կ'առաջարկէ եւ կը կազմէ ցանկեր։

Անշուշտ, այսպիսի խիստ կարգերու տակ, ժողովրդական կամքը չի կրնար արտայայտութիւն գտնել եւ կը մնայ ձեւով ձայնատու, սակայն էութեամբ ձայնազուրկ։

Ժողովրդապետական կարգերու պաշտպան հոսանքներն ալ, ի՛նչ խօսք, ենթարկուած են այլաձեւ հալածանքներու։

Սակայն. Ցի խորհրդարանական ընտրութիւնները փայլուն արդիւնքներ չտուին կառավարութեան։ Արձանագրուողներէն 45 առ հարիւր համեմատութեամբ հազիւ մասնակցեցան։ Մեծագոյն թիւով քաղաքացիներ մնացին ձեռնպահ։

Սէյմի թեկնածուները՝ Վարշաւայի, Կրաքովի, Լոցի, Փոզէնի, Թառնովի եւ Վիլնայի շրջաններուն մէջ, հազիւ կրցան ստանալ 14.000էն 30.000 ձայն միայն, մինչդեռ Փոլէզիի, Վոլնիի եւ Նովօկրոտէքի նահանգներուն մէջ, ուր ազգաբնակութեան ստուար մեծամասնութիւնը բաղկացած է Ուկրայնացիներէ եւ Ձերմակ Ռուսերէ, եւ անգրագէտներու թիւը շատ աւելի մեծ է քան այլուր, թեկնածուները ստացած են 100.000էն աւելի ձայն։ Դեռ աւելին։ Փոլէզիի նահանգին մէջ երեսփոխանական թեկնածուները ստացած են արձանագրուածներու թիւէն քանի մը հազար ձայն ալ աւելի..

Այս յատկանշական երեւոյթները ցոյց կուտան, որ Լեհաստանի ներքին կեանքը անկայուն է։

Ի հարկէ Լեհաստանի այս կացութիւնը տեւականացնողները, լեհ բանակի վարիչ դէմքերն են, որ ազգային անկախութեան եւ պետականութեան գաղափարի բուրայատուկ ըմբռնումով։ Զօրավարներ Սօսկովսքի, Սիկորսքի, Ռից Շմիլկի, Հալլէր, գնդ. Սլավէք, գնդ. Պէք եւ ուրիշներ, որոնց մէջ պակաս չեն եւրոպական կշիռ ունեցող հեղինակութիւններ։ Արժէ ներկայացնել ատոնցմէ մէկ քանին միայն։

Զօր. Սօսկովսքին, հմուտ զինուորական գիտութեանց, լայն եւ բազմակողմանի կրթութեան տէր, տաղանդաւոր անձնաւորութիւն մըն է։ Պատերազմէն առաջ եղած է լեհ ընկերվարական կուսակցութեան անդամ։ Պատերազմի ընթացքին եւ պատերազմէն յետոյ եղած է միշտ առաջաւոր դիրքերու վրայ եւ վայելած ժողովրդական լայն համակրութիւն։ Եղած է Փիլզուցքիի մտերիմն ու գործակիցը։ Այժմ, հաւանական եւ արժանաւոր յաջորդ կը նկատեն Հանրապետութեան նախագահի։

Նմանապէս ուշադրաւ տեղ մը կը գրաւէ Զօր. Սիկորսքին։ Այս զօրավարը լեհ բանակի այն ղեկավարներէն է որ եւրոպական հռչակ կվայելէ։ Փիլզուցքիի միակ վտանգաւոր մրցակիցն էր եւ հակառակորդը, Լեհ Հանրապետութեան առաջին նախագահ Նարութովիչի սպանութենէն յետոյ, կը ստանձնէ վարչապետի պաշտօնը եւ կը վարէ մեծ հեղինակութեամբ։ Իր եւ Փիլզուցքիի միջեւ հակամարտութիւնը սուր կերպարանք կը ստանայ եւ 1926ի պետական յեղաշրջումէն վերջ «հանգստեան» կը կոչուի։ Փիլզուցքիի մահէն վերջ միայն վերստին կը նետուի քաղաքական կեանքի մէջ։

Ականաւոր դէմքերէն է նաեւ Զօր. Ժոզէֆ Հալլէր, որ 1920 լեհեւխորհրդային պատերազմի ատեն Վարշաւայի պաշտպանութիւնն էր ստանձնած եւ խորտակած բոլշեւիկեան բանակը։ Այդ յաղթանակէն յետոյ Լեհաստանի ժողովրդական դէմքերէն մէկը կը դառնայ։ Իր քաղաքական համոզումներով թէլեւ ազգայնական, սակայն ջերմ պաշտպան ժողովրդավար կարգերու։ Վերջերս մտաւոր կոչով մը կը բողոքէր Բրեստի եւ Գերեզայի բանտարկութիւններուն դէմ եւ կը պահանջէր որ լեհ կառավարութիւնը ի գուր անդունդ չառնայ ազգի եւ իր պետութեան միջեւ։ Իր կոչը կը վերջացնէր հետեւեալ բռնորոշ խօսքերով.— «Թորապէս գիտակցելով Լեհաստանի սպառնացող արտաքին եւ ներքին վտանգները, եւ յենլով ժողովրդական լայն զանգուածներու բազմանքներուն վրայ, ես պատրաստ եմ Լեհաստանի ճակատագրի բախտութեան եւ երջանկութեան պատասխանատուութիւնը կրել իմ ուսերուս վրայ»։

Նոյնքան ժողովրդական համբաւ ու հեղինակութիւն ունին նաեւ նախկին վարչապետներ Զօր. Ռից Շմիլկի եւ գնդ. Սլավէք։

Անշուշտ, բնաւ դատաւորութիւն չունինք հոս մի առ մի կանգ առնելու զօրավարներու եւ գնդապետներու նկարագրութեան վրայ։

Այս քանի մը օրինակներով կ'ուզէինք հաստատել այն իրողութիւնը, թէ զինուորական «կաստան» խոր գըրոշմ է դրած Լեհաստանի ներքին եւ արտաքին ոգորումներուն վրայ։

Լեհաստանի զինուորապաշտ ոգին աստիճանաբար լքել կուտայ իր երբեմնի բարեկամները։

Ֆրանսան, որ աւանդական մեծ համայք մը ունէր Լեհաստանի մէջ, մանաւանդ լեհ- խորհրդային պատերազմի օրերէն, այժմ բոլորովին կորսնցուցած է իր համակրութիւնը։ Գերմանիան կրցած է հոն դիրքեր գրաւել եւ Լեհաստանն առնել իր ազդեցութեան շրջանակին մէջ։ 1934 յունուարի լեհեւգերման դաշինքը կարողացած է ամրապնդել այս երկու երկիրներու բարեկամական կապերը եւ հարթել զանազան կնճիռներ։ Զօր. Կէօրինկի ճամբորդութիւնը Վարշաւա (27 յունուար) եւ գնդ. Պէքի — Լեհաստանի արտաքին նախարար — փոխադարձ այցելութիւնը Պերլին (3 յուլիս), մեծապէս սատարած են բարեկամական յարաբերութեանց։

Սակայն լեհեւգերման յարաբերութեան ամէնէն զգայուն կէտերէն մէկն է Տանցիկի խնդիրը, որ մութ ամպի նման կը սաւառնի անոնց գործակցութեանց վրայ։ Վերջերս գերման Ռայխստագի նախագահ Տոքթ. Շախտ, Տանցիկաբնակութեան իր ճառին մէջ կը շեշտէր.— «Միշտ է որ գերմանեւլեհ յարաբերութիւնները միանգամայն բարեկամական են, սակայն այդ չի նշանակեր թէ սեփական շահերու տարբերութիւն գոյութիւն չունի մեր մէջ, տնտեսական հողի վրայ»։ Իսկ «Կազէթա Փոլսքա»ն կը գրէ.— Գերման պաշտպանութեան վերջին պատնէշները պէտք է խորտակուին, որպէսզի մեր տնտեսական բնական յեղաշրջումը խոչընդոտներու չհանդիպի»։

Երկու բարեկամ պետութեանց մէջ այս ձեւի արտայայտութիւնները, անտարակոյս զարմանք կը պատճառեն շատերուն։ Բայց իրականութեան մէջ Տանցիկը ամէնէն վտանգաւոր կէտն է Գերմանիոյ եւ Լեհաստանի փոխյարաբերութեան։

Տանցիկը պատերազմէն առաջ կը գտնուէր գերմանական թեւարկութեան տակ, իսկ այժմ կը գտնուի Ազգերու Դաշնակցութեան թեւարկութեան տակ։

Տանցիկի մէջ Լեհաստանին տրուած է ազատ գօտի մը, որ նաւային հաղորդակցութեան մէջ է արեւելքի, արեւմուտքի եւ Պալթեան երկիրներու հետ։Շուրջ 40 նաւային գիծերու կեդրոնն է Տանցիկ։ Լեհական մաքսային գօտի մը կցուած է Տանցիկի հողամասին, ուր տարեկան 2 ու կէս միլին թօն գործառնութիւն ունի

Գերմանիան իր հերթին կ'ուզէ տիրել Տանցիկին։ թերթը գրաւելով նորսէն.

Ապրիլ 7ի ընտրութիւններուն ատեն նացիները ոչ մէկ միջոցի առջեւ կանգ առին, ահարկելու համար հանրային կարծիքը։Սակայն ընտրութիւնները սպասած արդիւնքը չտուին։ 1933ին Ազգային - Ընկերվարականները (Նացիներ) ունէին 41 երեսփոխան, իսկ 1935ին 43։ Ուրեմն 2 աթոռ եւ 30,000 ձայն միայն։ Մինչդեռ ընդդիմադիրները՝ սոց.-դեմոկրատ, համայնավար, կեդրոնի չափաւոր հոսանքները, լեհական խմբակցութիւնը եւ Ազգային Գերմանները ստացան 95,635 ձայն եւ 29 աթոռ։

Այժմ նացիներ կը փորձեն բռնի միջոցներով հասնիլ իրենց նպատակին, այսինքն լուծել Ցէէթը եւ առնուազն ձայներու 80 առ հարիւրն ապահովել։ Միշդ այնպէս, ինչպէս Սարի հանրաքուէի նախօրեակին նացիները օգտագործեցին բոլոր հնարաւոր միջոցները եւ հասան իրենց նպատակին։

Անտարակոյս Լեհաստանը տակաւին պիտի ապրի դառն օրեր, մինչեւ որ վերջնապէս կարենայ իր երկրի տնտեսական թոիչքներուն համար ձեռք ձգել ապահով նաւահանգիստ մը։

Այդ հեռանկարներն են, որ կը սերտացնեն Լեհաստանի եւ ուկրայնական ազգային անկախութեան համար պայքարող տարրերուն փոխադարձ գործակցութիւնը, Սեւ Ծովի՝ վրայ անկիւն մը ապահովելու համար։

Արդ Լեհաստանի քաղաքական եւ տնտեսական բարգաւաճման հնարաւորութիւնները կը դիմեն մէկ կողմէն դէպի Պալթիկ ծով, Տանցիկի միջոցաւ, եւ միւս կողմէն դէպի Սեւ ծով, Ուկրայնիոյ միջոցաւ։

Այսինքն դէպի ծո՛վ...

Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ՁԱՅՆ ՄԸՆ ԱԼ ՀԱՐԱՒ. ԱՄԵ՞ՐԻԿԱՅԷՆ

ԽՄԲ.— Ընկեր Ս. Վրացեանի այցելութ փաստացի յօդուածաշարքէն յետոյ — «ՓԱՐԱԳՈՒԱ՞Յ ԹԷ ԳԷԽԻ ՎԱՅ» — անհրաժեշտ կը համարենք նոյնութեամբ արտատպել Պուէնոս Այրէսի «Արմենիա»էն հետեւեալ խմբագրականը (11 յունուար), որ կը շօշափէ նոյն խնդիրը.

— «Վերջերս արտագաղթի որոշ հոսանք մ սկսած է Հին Աշխարհէն դէպի Հարաւ. Ամերիկա։

Երեւոյթը նոր է եւ վնասակար համեմատութիւններ կ'առնէ օրը օրին։

Մեր հայրենակիցները կուգան անհատաբար, ընտանիքներով եւ նոյն իսկ փոքրիկ խումբերով

Կուգան նաեւ անոնք, որոնք տասնեակ տարիներ եւրոպական ոեւէ երկրի մէջ ապրած են եւ ունեցած օրինաւոր բնակութիւն, գործ եւ հանգիստ կեանք։

Թէեւ Հարաւ. Ամերիկայի կարեւոր հանրապետութիւնները իրենց դռները փակած են գաղթականութեան առջեւ,բայց տակաւին կան տնտեսապէս տկար եւ բնակչութեամբ նօսր երկիրներ, որոնք ազատ մուտք կուտան ամէն ազգի գաղթականութեան, պարզապէս իրենց երկիրը շէնցնելու, ճարտարարուեստը, վաճառականութիւնը եւ երկրագործութիւնը զարգացնելու համար։

«Յառաջէն» կ'իմանանք, որ Եւրոպայի՝ մասնաւորապէս Ֆրանսայի մէջ այս ուղղութեամբ մեծ խոստումներ կը տրուին եւ լայն քարոզութիւններ կը մղուին յանազան շահագիտական ընկերութիւններու եւ դրասենեակներու կողմէ, ամէն բան վարդագոյն ներկայացնելով։

Կ'երեւի այստեղէն ղրկուած եւ մեր պատկառելի օրաթերթերուն մէջ տպուած թղթակցութիւններն ալ որոշ տպաւորութիւն կը թողուն Հին Աշխարհի գաղութահայութեան վրայ, թէ հոս ամէն բան լաւ է, պարզապէս Քանան մը, ուր նորեկ Հայերը կրնան դիւրին գործ գտնել, հանգիստ ապրիլ եւ նոյն իսկ դանքաներու մէջ հաշիւներ բանալ։

Մենք եւս, երբեմն, տարեվերջերուն առիթը ունեցած ենք լուսաւոր եւ մխիթարական կէտեր փնտռել մեր հանրային, մշակութային եւ տնտեսական կեանքի մէջ։Եւ այս ըրած ենք միշտ չափանիշ ունենալով նախկին տնտեսական, մշակութային եւ հանրային անմխիթար վիճակը։ Սակայն ատիկա բնաւ չի նշանակեր թէ հոս ամէն բան լաւ է ու նախընտրելի եւրոպական ոեւէ հայ գաղութէն։ Ինչպէս ամէն տեղ, հոս ալ տնտեսական տագնապը ինքզինքը խիստ զգալի դարձուցած է, ուր բացառապէս կ'ուզեն տեղաւորուիլ մեր հայրենակիցները։

Միշդ է, գաղթական ընդունող երկիրներու մէջ երկրագործութեան լայն ասպարէզ կայ, բայց ո՞ր Հայն է որ պիտի ուզէր կապուիլ հողին, նախապէս ունենալով նաեւ որոշ դրամագլուխ, տոհմիկ մրցութեան մտնելով տեղական երկրագործական ընկերութիւններու հետ։

Հարաւ. Ամերիկայի բոլոր երկիրներու մէջ կեանքը կը շահուի նոյնքան դժուարութեամբ, անկարելի պայքարով եւ մրցակցութեամբ, ինչպէս եւրոպական որ եւ է երկրի մէջ։

Իսկ կլիմայական պայմանները բոլորովին աննպաստ են — խոնաւութիւն, ջերմութիւն եւ այլն, որոնց անվարժ է մեր ժողովուրդը։

Տնտեսապէս եւ քաղաքակրթապէս ամէնէն բարգաւաճ երկիրը Արժանթինն է, ուր համեմատաբար դիւրաւ կարելի է ապրուստ շահիլ, եւ սակայն կլիմայական պայմանները հաւասարապէս աննպաստ են միւս երկիրներու համեմատութեամբ։Այս երկրի թոքախտաւորներու թիւը 200 հազարի կը հասնի։

Քանիցս գրած ենք, որ Արժանթինի, Ուրուկուայի եւ Պրազիլի հայութեան մէջ, տասն եւ հինգ տարի յետոյ, զանազան հիւանդութիւններ, մասնաւորապէս թոքախտն ու խելագարութիւնը աւերներ կը գործեն։

Անշուշտ, տարագրութեան հետեւանքներն են, սակայն նուազ դեր չեն կատարեր նաեւ կլիման, ապրուստը, չարաչար աշխատանքը եւ զրկանքը։

Արդ, խաղաղ եւ անշմար այս տեղահանութիւնը, որ կը կատարուի դէպի Հարաւ. Ամերիկա, փայլուն հեռանկարներով, միանգամայն վնասակար է մեր ժողովուրդին։

Ու մանաւանդ կը սարսափինք, երբ Փարիզի չարաշահ դրասենեակներն ու ընկերութիւնները մեր ժողովուրդին ցոյց կուտան Փարակուայ, տնտեսապէս նախնական երկիր մը, աղքատ եւ դեռ նոր պատերազմէն ելած։

Քանի մը միամիտ ընտանիքներ եւ անհատներ, որոնք Փարակուայ գացած էին բախտ որոնելու, սովահար իրենք զիրենք հազիւ նետեցին Արժանթին եւ Ուրուկուայ։

Արդ, խաղաղ եւ անշմար այս տեղահանութիւնը, որ կը կատարուի դէպի Հարաւ. Ամերիկա, փայլուն հեռանկարներով, միանգամայն վնասակար է մեր ժողովուրդին։

Ու մանաւանդ կը սարսափինք, երբ Փարիզի չարաշահ դրասենեակներն ու ընկերութիւնները մեր ժողովուրդին ցոյց կուտան Փարակուայ, տնտեսապէս նախնական երկիր մը, աղքատ եւ դեռ նոր պատերազմէն ելած։

Քանի մը միամիտ ընտանիքներ եւ անհատներ, որոնք Փարակուայ գացած էին բախտ որոնելու, սովահար իրենք զիրենք հազիւ նետեցին Արժանթին եւ Ուրուկուայ։

Արդ, խաղաղ եւ անշմար այս տեղահանութիւնը...

Ապա, խաղաղ եւ անշմար այս տեղաբնակիչներուն,որ դադրեցնեն իրենց գաղթը, անհատական թէ խմբական, դէպի Հարաւ. Ամերիկայի որ եւ է երկիր, եթէ չեն ուզեր աւելի մեծ թշուառութեան մատնուիլ,ահագին ծախսեր եւ 30օրեայ ճամբորդութիւն ընելէ յետոյ։

Գիտենք, Եւրոպայի տնտեսական կացութիւնը աննախանձելի է, մանաւանդ գաղութահայութեան, եւ ի մասնաւորի Ֆրանսահայութեան,բայց փայլուն եւ գրաւիչ չէ Անդրովկիանոսեան երկիրներու կեանքը։

Եւ ցաւալին այն է, որ այս անխոհեմ եւ վնասակար «տեղահանութիւն» ծայր տուած է Ֆրանսայէն, ուր նոտած են Հայաստանի ներգաղթի պատուիրակ «ընկեր» Շահվերդեանները, որոնք իրը թէ եկած են ներգաղթը կազմակերպելու։

Ներգաղթ դէպի Հայաստա՞ն թէ արտագաղթ եւ «նոր տեղահանութիւն» դէպի անծանօթ եւ հեռաւոր հորիզոններ Հարաւ. Ամերիկայի։

Սխալ տխուր եւ յուսահատական է անվերջ դէպի Հայաստան ներգաղթի թմբկահարութիւնը լսել, եւ ականատես ըլլալ հոգեվարժերուն նոր տեղահանութեան։

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

CLOITRÉES

(ՎԱՆԱԿԱՆՈՒՀԻՆԵՐԸ) Pathé)

Մինչեւ անցեալ տարի դեռ կար ուած մը կը մնար, անծանօթ ու խորհրդաւոր,ուր շարժանկարին պրպտող աչքը չէր կրցած թափանցել։

Ծանօթացանք — տարիներէ ի վեր — ծովերուն խորը ապրող աներեւակայելի կենդանիներուն եւ բոյսերուն կեանքին, ինչպէս մեծ կապոյտին մէջ սաւառնող արծիւին կամ թիթեռնիկին յատկանշական կարողութիւններուն։

Բայց վանքերու հիւրամերժ պատերուն ետին ապրուած կեանքը՝ իր բոլոր խորհրդաւոր կողմերով՝ անծանօթ կը մնար դեռ դուրսը ապրող մարդկութեան։

Ռօպէռ Ալէքսանտրի վիճակուած էր առաջին անգամ մտնել «Տրապիստներու» վանքը, այդ չորքաշ վանականներու կեանքին դրուագները յաւերժացնելու համար ժապաւէնին վրայ։ Անցեալ տարի ալ յաջողեցաւ — մեծ դժուարութեանց հանդիպելէ յետոյ — մտնել «Բարի Հովիւի» Միաբանութեան կիներու վանքին՝ Անժէի Մայր Տան մշտափակ դռնէն ներս,իր աշխատակիցներուն մէջ ունենալով երկու Հայեր, Գ. Մեսրոպեան եւ ուրիշ մը,որուն անունը վրիպեցաւ աչքէս՝ պաստառին վրայէն արագօրէն անցնելով

Ռ. Ալէքսանտր եւ իր աշխատակիցները հինգ չարաթ չարունակ աշխատած են վանքին զանազան մասերուն մէջ, լուսանկարելով աշխարհային կեանքէն յաւէտ բաժնուած այդ մանկամարդ կիներուն եւ աղջիկներուն՝ պատկառազդու խաչալի մը նուիրուած՝ կեանքին բոլոր մանրամասնութիւնները, — ուրիշ աշխարհի մը ամէն ներս առած առաջին քայլէն սկսած, մինչեւ կենդանի եւ խորհրդանշական թաղումը, սեւ խաչով մը զարդարուած հսկայ ճերմակ պատանքի մը տակ...

«Բարի Հովիւին Ուխտը» ամբողջ աշխարհի վրայ ունի 332 մենաստաններ, ուր կուգան հոգեկան անդորրութիւն գտնել՝ արդէն կեանքէն դառնացած, կամ անոր ցուցադրած գեղանաքարշ երեւոյթներէն ընդվզած մաքուր էակներ, նուիրուելու եւ վերացումի անդիմադրելի կոչումէ մը մղուած։

Եւ սակայն, առաջին խնդրանքէն մինչեւ «Մայր» կոչումի աստիճանին ստացումը, եօթը տարիներու փորձառութեան շրջան մը կը թաւալի, աւմենօրեայ մտորումի եւ աղօթքի մէջ։

Այդ շրջանին դեռ կարելի է հրաժարիլ, եւ վերադառնալ աշխարհիկ կեանքին մէջ։

Մինչեւ այսօր սակայն ոչ մէկ օրինակ եղած է այդ ցանկութեան...

Եւ հանդիսատեսին հոգին կը խռովի դիտելով այդ կուսական դէմքերը՝ մեծամասնաբար գեղեցիկ, թարմ ու գորովազդու՝ բացուելու մօտ կոկոնի մը պէս, որոնք լուռ, գլխահակ, թաղուած աղօթագրքին մէջ,կ'ապրին ձեզի անծանօթ աշխարհի մը խաղաղ երանութեամբ։

Լռութիւնը պարտաւորիչ է։ Հազիւ քանի մը կարճ վայրկեաներ՝ վանքին ընդարձակ պարտէզներուն մէջ՝ երբ կը թոյլատրուի այդ քաղցր գարուններուն պահ մը վերադառնալ ծիծաղի մը, ժպիտի մը ճառագայթը, քիչ յետոյ նորէն մխրճուելու համար վանքին եւ մատուռին թերասուերին մէջ, գերերկրային խորհուրդով շղարշուած։

Գ. Ալէքսանտրի ժապաւէնը կատարեալ գաղափար մը կուտայ մեզի այդ՝ մինչեւ այսօր անծանօթ մնացած՝ կեանքին բոլոր ապրումներուն։

Կը տեսնենք հոն — այդ հազարի մօտ էակներ պարունակող կալուածին մէջ — աշխատող եւ աղօթող կոյսերը, մայրերը, մայրապետները,իրենց զանազան պաշտօններուն մէջ, որմնադիր, պարտիզպան, խոհարար, մեքենագիր եւն, հանդարտ ու չափուած շարժումներով, առանց տենդի, հաճոյքով կատարուած պարտականութեան մը գեղեցիկ տպաւորութեամբ։

Աշխատանքներէն դուրս մնացած պահերը յատկացուած են աղօթքի եւ հայեցողութեան,երդեհոնի եւ երգասացութեան յանկուցիչ մթնոլորտի մը մէջ, ուր հոգիները՝ թօթափած բոլոր երկրային եւ ապականող ժանգերը, կը վերանան, կը սլանան կատարելութեան մը որոնումին ցանկութեամբ։Եւ ստացուած տպաւորութիւնը այնքան ուժեղ է, այդքան տպաւորութիւնները եւ ներշնչուած խորհրդածութիւնները եւ խոկումները այնքան տիրական են, որ ամէնէն հաշտ ու կարծր հոգիներն կը տեսնեն այդ անսահման նուիր մի, գերերկրային սիրոյ հաղթ չեշտերուն եւ արտայայտութիւններուն հաղորդակցութեամբ։

Ալէքսանտրի փաստանկարը իր... թեան մէջ, կարդ մը հրաշալի... բարոյախօսական յատկանշութիւն... ունեցող ժապաւէններէն չ... խոր ու վրդովիչ փիլիսոփայութ... ներ եւ ճշմարտութիւններ կը պ... նակէ, եւ առով իսկ դուրս կ... սովորական արտադրութիւններ...

Կեանքի մէջ առիթը չենք ունեց... գլխահակ ու նայուածքը աղօթ... քին սեւեռած՝ կոյս աղջկան մը... քին վրայ տարածուած գերերկրայ... երազանքի հիւսկայլին ճառագ... թումը դիտել երկարօրէն, մերձ... հոն, ու երազե՛լ, երազել կեանքին... մաշուած անիմանալի խորհուրդ... մեծ հարցականին առջեւ.

Ալէքսանտրի գործին մէջ այդ ... սական դէմքերը կանգնած են ... դիմացը, ընծայելով մեզի այդ ... ուազիստ տեսարանը,իր աննկարագ... լի բանաստեղծութեամբ եւ գորով... տու պատկառանքով։

Գիտակցաբար, սիրայօժար ... րերութեամբ մը իրենց կոյսն կեան... ըր անկցուցմի դատապարտող ... հոգիներուն ազդած խոովքին ... մերինները գիտակցութիւնը կ'ու... նան պահ մը իրենց ատտաչանուած... բնութեան։

Պահ մը միայն, աւա՜ղ,որովհետ... հրդեհային վերջին ներդաշնակ... թեան թրթռացումը մեր ականջէն... երկնային լոյսով մը ճառագայթ... կուսական դէմքի մը բացխփիկ ... ներեւոյթը դեռ մեր կոպերուն ... մեզի կը գտնենք փարիզեան ... յին թաց մայթին վրայ, աննկար... նակ ձայներու եւ կոպիտ չարժում... բու մպքբոմին անդիմադրելի ... ձանքին մէջ...

Կեանքին մէջ։

Սակայն ո՞րն է կեանքը.։

Անո՞նք, թէ՛ մենք...

ՀՐ. ԱԼԵԱՆԱ...

Քոնցիդիս,

ՄԱԿԱՆՈՒԱՆԵԱԼ «ԿԱՅԾԱԿ»

Այսպէս կը կոչուէր Ցունաստան... դեռ երէկուան գիկատորը.— Քոն... տիլիս.

«Կայծակ» (Քէրաֆնոս) կ'անուա... նէին զինք, ապահովաբար Արամա... գեան իր բարկութեան, զայրոյթի... անգթութեան եւ արագ հարուածներու... րուն պատճառով։

«Կայծակ», որ մխուեցաւ հող... մէջ։

Նորկիռս Քոնտիլիս ծնած էր 1879ի... Փրուսայի մէջ, Հուշակաւոր Աֆ... Նանիայէն, որուն բնակչութիւնը ... նուն չինեց պատմութեան մէջ պա... սատիկով շահած իր պատերազմ... բով։ Ծագումով՝ ժողովուրդի զա... ւակ, բնախօսական թաքուն ազգ... մըն էր որ, անհանդարտ նկարագ... մը չինեց իրեն, սաստիկ յուզումնե... բու եւ անզուսպ բարկութեան ... նետելով զինք, ի վերջոյ պայթեցի... սրտի մայրերակը, թէ սահաւակ... ուժ մը չարունակ կ'առաջնորդէր զի... պայքարի, ըմբոստութեան, յեղափ... խութեան, պարսատիկի մը ... հարուածելով օրուան իշխանութիւն... ները, կայծակի նման զարնելով հա... կառակորդները։ Միշտ է որ զայրոյթ... ապրանք չէր,— հազիւ նախակրթու... թիւն մը ստացաւ եւ նետուեցաւ ... ժումի մէջ։ 17 տարեկան էր արդէ... երբ զէնքը ձեռքին՝ կը կռուէր Թուր... քերուն դէմ Կրետէի բարձունքներուն... վրայ, Էլէֆթէրոս Վենիզէլոսի ... քին։ Վեց տարի վերջ Քոնտիլիս կը ... յայտնուի Մակեդոնիոյ մէջ, ընդդէմ... պուլկար քոմիթէճիներուն։ Սեւամո... ազայ մըն էր այդ շրջանին, ու բոյ... կ'արժակէին իր աչքերը,երբ կը ցցէ... գլուխը՝ Աֆրիկեան առիւծի մը նման... Լայն թիկունքներ ունէր, անկառա... կուրծք մը ու կարճ վիզ մը, այնպէս... որ կը պատկերացնէր գլուխ մը ... կառի մը բերանը դրուած։Պալքանեան... պատերազմին պարզ զինուոր մըն էր... տակաւին։ Սկիզբները շատ դժուա... բարձրացաւ զինուորական աստիճա... նաւորումներէն, այնպէս որ ատաջի... առթիւ կ'ենթադրուէր թէ միշտ ... ենթասպայ պիտի մնայ,— համապ... տասխան իր ընկերային աստիճանին... Սակայն հասաւ մինչեւ հարիւրապե... տութեան աստիճանին ու գնաց երկ... բառ՝ վարելու անկախութեան կռիւ... րը։

Ընդհ. պատերազմին, Քոնտիլիս ... պաշտպանէր Ֆէս-Փէնտայի ... ընդդէմ Պուլկարներու յառաջխաղա...

ցութեան, մասնակցեցաւ Սեւանիկի յեղափոխական շարժման, դէմ էր կառավարութեան քաղաքականութեան եւ կուսակից՝ Դաշնակիցներու ...ցութեան: Ու կռուեցաւ դաշնակից բանակներու կողքին, իբրեւ հրամանատար գունդի մը, յաղթանակեց Աբրայի ճակատամարտին մէջ, արժանանալով Ֆրանսական պատերազմական խաչին, յետոյ Պատուոյ լեգէոնի ասպետանի բարձրացման,—փոխգնդապետ էր արդէն:

Նախաժամի, պարծունէութեան ծառայունէք, ու զինք զրկեցին Ուքրանիա յունական զօրագունդի մը գլուխը վերադարձաւ գնդապետի աստիճանով Ցաջորդ տարի՝ առաջինն էր որ կը նետուէր Թոսսոթոյի ափերուն վրայ՝ Թուրքիոյ պարտադրելու համար Սեւրի դաշնագիրը: Երբ Կոստանդին վերստին գահ բարձրացաւ, Թօղեց բանակը եւ երկու տարի ապրեցաւ Պոլսոյ մէջ: Վրայ հասաւ Փոքր-Ասիոյ աղէտը, որ խոցեց հայրենասէր զինուորի իր պատիւը: Բոնտիլիս չներեց միապետական նախարարներուն, զորս պատասխանատու կը համարէր աղէտին:

1922ին ջերմեռանդ հանրապետական մըն էր, այնքան որ անխնայ ջախջախեց միապետական զօրավարներու Լէոնարտոփուլոսի եւ Կարկալիտիսի ըմբոստութիւնը, որուն ուժ կուտար Զօր. Մեթաքսաս: Եւ այդ առթիւ սաստիկ պայքար մը բացաւ երիտասարդ Թագաւորին՝ Ծորկիոս Բ.ի դէմ Կիսարաժնի զօրավարի աստիճանին բարձրացած, Բոնտիլիս 1923ին կ'արտասանէր հետեւեալ ճառը.

«Դատաման Թագաւորութիւնը քանդեց Վենիզէլոսի կանգնած հոյակապ շէնքը: Ու թէ որովհետեւ աւելի զօրաւոր էր քան յոյն հայրենասիրութիւնը, այլ անոր համար որ յոյն հայրենասիրութիւնը տկարութիւն ցոյց տուաւ հանդէպ նենգ եւ հակազգային Թագաւորական տան,—փանտեց կայէր, բայց պահեց ղուաւկը: Թունաւոր ծառին արմատը մնաց»:

Շատեր կը զարմանան որ Ծորկիոս Բ. պաշ վերաբերմունք ցոյց տուաւ, անցեալ Դեկտեմբերին, հանդէպ Բոնտիլիսի, որ ինքզինք զնելով Մրնքին տեղ՝ կը կարծէր իրաւունք ունենալ իշխանութեան գլուխը մնալու, բայց երբ կը յիշեն դէպքերը որ տեղի ունեցան 1923ին, իրենց համար դիւրին կը դառնայ բացատրել Թագաւորին զգացումները: Ծորկիոս Բ. չէր կրնար մոռնալ, թէ 11 տարի առաջ կատարուած իր դահընկեցութիւնը գործն էր այն նոյն մարդուն, որ հանրապետութեանց նախարարութեան պատգամէն կը յայտարարէր 13 Ապրիլ 1924ին —

«Հանրապետութեան քաղաքացիներ,— Մեր պատմութեան ամէնէն փառաւոր օրն է այսօր»: Ու կը պարծենար որ վերահաստատուած է հանրապետութիւնը:

Բոնտիլիս, զուգակելով միապետութեան վերահաս երեւումը՝ նոյն իսկ հակառակ երկրին ղեկավարներուն, փո՞րձ մը կատարեց արդեօք ինքզինք համերաշխութեան մէջ դնելու Թագաւորին հետ, թէ անկեղծութեամբ հաստացած էր այլեւս միապետութեան մը բարիքներուն,— չենք գիտեր ինչ որ ալ ըլլայ, Ծորկիոս Բ. չէր կրնար մոռնալ ամէն բան եւ որոշ վերապահութիւն ցոյց կուտայ հանդէպ այն հինիւլուփի զօրավարին, որուն հակազդեցութիւնները կարելի չէր կանխատեսել: Ու Թերեւս Ծորկիոս Բ. ինքզինք բաւական զօրաւոր կը զգար՝ շուքի մէջ ձգելու համար Բոնտիլիսը, վստահ որ գահ վերադառնալու իրողութիւնը հետեւանք էր որքան Բոնտիլիսի դերակատարութեան, նոյնքան արտաքին ճնշումներու, ինչպէս կը բացատրէ Լ'Էօրոփ պարբերաթերթը:

Այսպէս կամ այնպէս, Բոնտիլիս վստահութիւն չէր ներկայացներ իր քաղաքական ղեկավարներով, որքան ալ պերճնշու ըլլար

Վերջերս կը վախնային որ պետական հարուած մը կը փորձէ, կամ ուրիշ դրդութիւն կը սաղմէ,— իր մահով կը խաղաղին վրդովուած միտքերը:

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Համազգայինի դասախօսութիւնը

ՍԱՐՍԷԼ.— «Համազգային»ի Մասնաճիւղին երկրորդ դասախօսութիւնը տեղի ունեցաւ կիրակի կէսօրէն վերջ, Սալ տէ Նօօր-մէջ: Ներկայ էր կոկիկ բազմութիւն մը: Օրուան բանախօսն էր ծանօթ բանաստեղծ Գ. Կ. Բասմաջեան: Գ. Օ. Կարապետեան բացումը կատարելով, խօսք տուաւ յարգելի պատմագէտին, որ հետեւեալ շրջաններուն բաժնեց հայկական Հարստութիւնները եւ դրամները.— Ա. Նախաքրիստոնէական շրջան, Բ. Բզեւտոնէութիւն. Գ. Հռովմէական. Դ. Պարսկական. Ե. Բիւզանդական. Զ. Արաբական. Է. Մոնկոլեան. Ը. Փոքր իշխաններու. Թ. Սելճուքներու. Ժ. Թուրքմենաց. ԺԱ. Վրացական. ԺԲ. Օսմանեան, իսկ ԺԳ. Նոր շրջան՝ 1918 Հ. Հանրապետութիւն:

Ցարգելի դասախօսը, իւրաքանչիւր շրջանի վրայ կանգ առնելով, միատեղ պարզեց այդ ժամանակներուն հայ թէ օտար գրայի Թագաւորներու եւ իշխաններու փոխադարձ բարեկամութեանց կամ թշնամութեանց յառաջ եկած հանգամանքները, եւ անոնց դրական ու բացասական հետեւանքները:

Մէկ ժամ տեւող այս շահեկան ամփոփումէն յետոյ, պ. դասախօսը յատուկ տուփի մը մէջ հաւաքած դրամներուն իր հաւաքածոյէն մէկ մասը՝ ցուցադրեց ներկաներուն: Միջանկեալ տեղի ունեցան արտասանութիւններ ու երգեր: Այս կէս-գեղարուեստական բաժնին Գ. Բասմաջեան ինքն ալ մասնակցեցաւ, արտասանելով Թ. Թաթիպայի «Հայր Մեր»ը.—

«Հայր մեր երկնաւոր սուրբ ըլլայ քո անուն.— Հային երկրաւոր տուր արքայութիւն, ոչ չոր, ոչ կախուղ հացդ մեզ կ'ուզենք, միայն թէ տո՛ւր ամէն Հայի ձեռքը զէնք, չենք խնդրել թողնել անձանց պարտքը:

Երգեցին Օրիորդ Մելինէ Օսմանեան, Տիկին Ա. Մկրտիչեան, Օր. Արսինէ Ծաղճեան, Օր. Աղաւնի Գօղոսեան, փոքրիկներ Շաքէ Մառըլէն Մկրտիչեանները եւ Անահիտ Թաճեան: Հակառակ իրենց տարիքին մաքուր եւ ազատ առոգանութեամբ արտասանեցին փոքրիկները, մանաւանդ 4 տարեկան Անահիտ Մկրտիչեան, «Հայր մերը հիացում պատճառեց եւ վարձատրուեցաւ բուռն ծափերով: Ցաջող արտասանութիւններ ըրին Նա-

ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻՆ 20ԱՄԵԱԿԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ
(Նկարը կը ներկայացնէ տեսարան մը տօնակատարութենէն, որ տեղի ունեցաւ 1935 դեկտեմբեր 21ին, նախաձեռնութեամբ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան):

եւ Օր. Մ. Ֆէրմանեան, «Գովք Հայաստանի» (Զարենց), իսկ Գ. Հ. Դաւիթեան (Բամա Բաթիպայէն) յեղափոխական կտոր մը, որոնք նոյնպէս արժանացան ծափերու: Ներկաներու խնդրանքին վրայ երգեց նաեւ Գ. Բ. Գումրուեան, «Երեւան բաղ եմ արել» իսկ Գ. Կարապետեան արտասանեց պերճեցիկ կտոր մը:

Ցետոյ Գ. Բասմաջեան մոգական լապտերով մի առ մի ցուցադրեց արծաթեայ եւ պղինձէ դրամները եւ անոնց պատկերները, որոնց մէջ աչքի կը զարնէին Մեծն Տիգրանի, Հեթումի եւ Լեւոն Թագաւորներու դրամները: Տրուեցան նաեւ լրացուցիչ բացատրութիւններ եւ ներկայացուեցաւ Վանայ բերդի բեւեռագիր արձանագրութիւնները, ինչպէս եւ Հ. Հանրապետութեան օրով տպուած թղթադրամները:

Հաւաքոյթը վերջացաւ ջերմ տպաւորութեամբ եւ ներկաները բաղձանք յայտնեցին որ աւելի յաճախ սարքուին այսպիսի դասախօսութիւններ:

ԽԹԱՆ

ՑԱՒԻ՞Լ ԹԷ ՁԱՅՐԱՆԱԼ

— • —

Ապիտին Տավէր այս վերնագրով յօդուածի մը մէջ գրել կուտայ «Ժամհուրիէթ»ի մէջ.—

«Իլլիւսթրասիոն»ը կը հրատարակէ լուսանկար մը, որ կը ներկայացնէ դրօշի յանձնում մը Լիբիոյ մէջ (արեւմտեան Տրիպոլիս): Կառավարիչ մարաջախտ Պալպօ դրօշ կուտայ իտալական նորակազմ զօրաբաժնի մը: «Դրօշին մէկ կողմը կան,— կ'ըսէ «Իլլիւսթրասիոն»,— իտալական գոյները, իսկ միւս կողմը՝ Մարգարէին դեղին գոյնը: Կայ նաեւ արաբերէն արձանագրութիւն մը. «Ալլահիմմէ ահֆազ Իտալիա» (Աստուած պահպանէ Իտալիան): Իտալացիները առաջին անգամն է որ իսլամական գոյներ կը դնեն գաղթավայրի տեղական զօրամասերու դրօշին մէջ»:

Զարմանքով դիտեցի լուսանկարները, իսկ աւելի մեծ զարմանքով կարդացի տակի տողերը, կ'ըսէ Ապիտին Տավէր: Լիբիա բռնած թրքական այն վայրն է որուն վրայ 1911ին յանկարծ յարձակեցան Իտալացիները, պնդելով թէ քաղաքակրթութիւն պիտի տանին հոն, ինչպէս հիմա կ'ըսեն Եթովպիոյ համար: Թուրքերը եւ արաբները այնքան հերոսաբար պաշտպանեցին այս երկիրը, Իտալացիները չկրցան առաջանալ: Ցետոյ, սակայն, սակայն, Պալքանեան պատերազմին հետեւանքով, Թուրքիա ստիպուեցաւ Իտալիոյ թողուլ արեւմտեան Տրիպոլիսը:

Բայց անկէ յետոյ ալ Լիբիոյ եւ մանաւանդ Պենկազիի մէջ շարունակուեցաւ տեղացիներուն կռիւը: Զօր. Կրացիանի որ հիմա կը կռուի Եթովպիոյ մէջ, 1921ին հրամանատար կարգուեցաւ Լիբիոյ եւ Պենկազիի եւ սարսափներով աշխատեցաւ յետոյ միայն կրցաւ խեղդել ժողովուրդին դիմադրութիւնը:

Իտալիա հիմա իր աշխարհակալութեան ծառայեցնելու համար զօրաբաժին կը կազմէ այն ժողովուրդէն զոր արիւնով հնազանդեցուց իրեն: Լիբիոյ եւ Պէնկազիի Արաբները այսօր յանձն կ'առնեն մեռնիլ այն Իտալացիներուն համար որոնց հետ կը կռուէին երէկ, եւ նոյնիսկ իրենց դրօշներուն վրայ կը գրեն որ Աստուած օգնէ Իտալիոյ:

Այս անպայմանութեան ցաւի՞նք թէ զայրանանք:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

«ՎԱԳԸՖ»ՆԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ

— 7 —

Պոլսոյ Ազգ. վարչութիւնը որոշեց շրջաբերական մը գրկել բոլոր մասնակարար մարմիններուն: Շրջաբերականը գիտել կուտայ թէ առաջիկայ մարտ 13ին կ'աւարտի վագֆ կալուածներու արձանագրութեան պայմանաժամը եւ այդ թուականէն յետոյ յայտագիր չտուող մարմիններու պաշտօնին վերջ պիտի տրուի կառավարութեան կողմէ:

Ըստ օրէնքի, մասնակարար մարմինները, իբրեւ ընտրուած օրկաններ (ճէմիէթ հէյէթլէր), պարտաւոր են ելմտական ներկայացնել վերջին տարուան կալուածներուն հաշիւը, այսինքն հասոյթը եւ ծախքը:

Ասոր համար թաղերուն ղրկուած են տպեալ յայտագրեր, որոնք լեցուելով ցոյց պիտի տրուին իրաւագէտներու յանձնաժողովին, որպէս զի որ եւ է սխալ չսպրդի:

ՄԱՄՈՒԼ

ՎՐԻՊՈՒՄՆԵՐ

Թեհրանի Ալիքը դիտել կուտայ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (21 յունուար).

— «Իրանահայութիւն իր մարդասիրական զգացումների մէջ թէ՝ հանդէպ հանրային աղէտների — որ երկնակամարի տակ էլ տեղի ունեցած լինին նոքա — եւ թէ իր բարոյական պարտաճանաչութեան գիտակցութեան մէջ, հանդէպ հանրային - մշակութային կարիքների, — երբեք չի թերացել:

Իրանահայ հասարակութեան լայն խաւերի մէջ միշտ էլ կենդանի արձագանք են գտել այն բոլոր կոչերն ու դիմումները, որոնք ուղղուած են եղել իրեն եւ նպատակ են ունեցել բաւարարելու ազգային - մշակութային կեանքի խոշոր կարիքներն ու ծածկելու աղաղակող բացերը:

Զենք ուզում հեռուները գնալ ապացուցանելու համար այս ընդհանուր դիտողութեան ճշմարտութիւնն եւ արդարութիւնը, յիշենք միայն մի փաստ, որ վերջերս տեղի ունեցաւ մեր մէջ. դա՝ այն մեծ յաջողութիւնն է, որ ունեցան Փարիզի Դպրոցասիրաց հայ տիկինների զոյգ ներկայացուցիչները իրենց հանգանակութեան մէջ յօգուտ Դպրոցասիրացի կրթական հաստատութիւնների, ուր ուսանում ու դաստիարակւում են հարիւրաւոր որբ ու չքաւոր հայ մանուկներ:

Այսուհանդերձ, ցաւով պիտի խոստովանենք, որ երբեմն լինում են դէպքեր, որոնք վրիպում են իրանահայութեան ուշադրութիւնից եւ նրան ուղղուած կոչերն ու դիմումները չեն հասնում նրա սրտին ու մտքին...

Այսպէս, մի խոշոր վրիպում է օրինակ, զօր. Անդրանիկի գերեզմանի վրայ յուշարձան կառուցանող յանձնախմբի կոչի անարձագանք մնալը մեզ մօտ...

Այդ կոչը տպագրուած էր «Ալիք»ում 1935 թ. դեկտեմբեր մէկի համարում:

Այսօր անցել է շուրջ մէկ ու կէս ամիս ժամանակ եւ միայն մի հոգի է ընդառաջել կոչին եւ ինքնաբերաբար նուիրել 40 ռիալ:

Այդ առթիւ «Ալիք»ի թիւ 22 դեկտեմբերի համարում գրել էինք հետեւեալը.

«Ցոյսով ենք, որ այս առաջին նուիրատուութիւնը կը ծառայի որպէս բարի օրինակ մեր իրանահայ հայրենակիցների համար, որոնք չեն զլանայ բերելու իրենց լուման բազմավաստակ հայ զօրավարի յուշարձանի համար: Զպիտի մոռանալ, որ Անդրանիկի յուշարձանի կառուցումը՝ այսօր միայն ազգային երախտագիտութեան արտայայտութեան նշան չէ, այլեւ ազգային պատուոյ խնդիր յաջօտարների»:

Մեր այս յիշեցումն էլ մինչեւ այսօր դրական արդիւնք չունեցաւ:

Ինչո՞ւ:

Ինչպէ՞ս բացատրել այս խոշոր վրիպումը:

Մեզ թւում է, որ այդ վրիպումն ունի միայն մի բացատրութիւն. դա այն է, որ ներկայ դէպքում հրապարակի վրայ չկայ նախաձեռնող մէկը, չկայ գործնական քայլեր անող, հանգանակութեան գործին հետամուտ եղող, ինչպէս Դպրոցասիրացի դէպքում էր. ուրիշ խօսքով՝ գործն անկազմակերպ է:

Մենք տարակոյս չունենք, որ եթէ վաղը հանդէս գայ մի մարմին, կամ սոսկ մի անհատ, որ վայելում է հասարակութեան վստահութիւնը, յաջողութիւնն ապահովուած է»:

900 ՈՍԿԻ ՏՈՒՐՔ ԳՈՒՄ ԳԱՓՈՒԷՆ

— • —

Վագֆ կալուածներու հաշուեյարդարին առթիւ, պատկանեալ իշխանութիւնը 900 ոսկիի յանձնել տուրք կ'ուզէ Գումգափուի թաղէն: Այս պարտքը գոյացած է ինարէթէյնի տուրքէն, 20 տարուան շրջանի մը համար: Թաղը ժամանակին վճարած է այդ տուրքը, բայց պատկանեալ իշխանութիւնը այս անգամ նկատած է որ տուրքը ինարէթէյն չէ, այլ մուգաթաա, որ աւելի է: Այս տարբերութիւնն է որ 900 ոսկիի յանգած է:

ԾՆՈՒՆԴԸ ՏԻԱՐՊԷՔԻՐԻ ՄԷՋ

— • —

Տիարպէքիրէն կը գրեն Ազդարարի յունուար 25 թուականով.— Հիւանդանոցի մէջ աշխատող 20ի մօտ հայ զինուորներու դիմումին վրայ, Սիոն քհնյ. գնաց զօրաբանակի հրամանատարութեան կեդրոնը եւ խնդրեց որ Ծնունդի առթիւ երկու օր արձակուրդ տրուի այդ զինուորներուն: Խնդրանքը ընդունուեցաւ:

Ցունուար 6ի կիրակի երեկոյ, արարողութիւնները սկսան ժամը 10ին: Երգեցողութեանց մասնակցեցան նաեւ հայ զինուորներ, չապիկ հագած: Պատարագիչ Սիոն քհնյ. այս առթիւ իմաստալից քարոզ մը խօսեցաւ, բացատրելով օրուան տօնը եւ ժողովուրդին յանձնարարելով սիրել իր հաւատքը եւ եկեղեցին: Ցետոյ բարեմաղթութիւններ ըրաւ Աթաթիւրքին, պետական ասպանիին եւ տեղիս բարեկացկամ կուսակալին համար:

Եկեղեցին լեցուն էր երկսեռ բազմութեամբ եւ աղքատախնամին պնակը բաւական արդիւնաւորուեցաւ: Արարողութիւնները վերջացան կէս գիշերէն յետոյ ժամը 2ին:

ՍԱՄԱԹԻՈՅ ԿԱՑԱՆԸ ԿԸ ՊԱՐՊՈՒԻ

— • —

Պոլսոյ Ազդարար կը գրէ.—

Քաղաքապետութիւնը ձեռնարկած է Սամաթիոյ կայանը մասամբ պարպելու, կարճ պայմանաժամ մը տալով անոնց որ պէտք է հեռանան: Քաղաքապետութիւնը ազդարարած է թէ պիտի պահպանուին միայն հայ մանդաւմներ, այլի աննեցուկ կիները եւ բոլորովին կարօտները:

Խումբ մը գաղթականներ ներկայացան Խնամատարութեան եւ խնդրեցին դիմել կառավարութեան, որպէսզի իրենք դուրս չհանուին: Պատասխանուեցաւ թէ առողջապահական իշխանութեան հրամանը բացարձակ է եւ թէ խնամատարութիւնը արդէն իսկ ըրած է անհրաժեշտ դիմումները:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ միայն եւ մելանով:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (8)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

Երբ քունի մէջ են Ֆէլլահները, մինչ մենք կը սպասենք լոյսին ճեղքուելուն. Վերը ցիրուցան բամպակի դէզեր դանդաղօրէն կը ճամբորդեն, լուսինը քօղարկուած է այժմ, սական արշաւ ընթացքին մերթ ընդ մերթ դէմքին մաս մը կը ցուցադրէ: Վարը գիւղին ծայրը խրճիթի մը մէջ կծկուած պառկած ենք կարգով, Թուով հինգ հոգի, գետինը՝ ճենճոտ կապերտ մը, մեր վրայ՝ մաշած բանճիններ:

Մայրս չորցած բազուկներուն մէջ առած մէկ տարեկան քոյրս, լուսնալու յոյսով՝ իր եւեւը դժբախտ ախպարիկս է կծկուած, իսկ մենք հայրիկիս հետ պատին երկայնքը փռած մեր ուժասպառ անդամները, խոր մտածումներու մէջ կը թաղուինք:

Հայրիկիս այս գիշեր տարբեր խորհուրդ ունի, ան այլեւս վերջակէտը դրած ծախսիքներուն, կը մտածէր թէ ինչպէս պիտի յանձնէր իր սերնդները անօթութեան: Իրիկուան չոր հացը վերջինն էր:

Գիշերուան ճնշող տաղութիւնը քրտինքի նուրբ խաւ մը կը բերէ մեր ցամքած մարմիններուն, որոնց վրայ մակարոյծները պրպտուած զովութենէն, կ'ուզեն փորել մորթերը, մինչ մենք բթամատի եղունգներուն կը դիմենք: Այլեւս քուն չէր մնացեր բոլորիս աչքերը, կը ջանանք քնանալ, բայց անկարելի է: Լուսինը մեռնելու վրայ է:

Մայրս ձանձրացած իր կեանքէն յոգնած բառեր մը կը նետէ բերնէն. — «Ախ, լուսնար», ախպարիկս սակաւին աչքերը գոց՝ կը պատասխանէ. — «մայրիկ, թող չլուսնայ, լուսնայ տէ ինչ պիտի ուտենք»: Այս մանկական պատասխանը կը յուզէ մայրիկը, քիչ վերջ իր հեկեկանքը կը խզէ անհնակին լռութիւնը:

Հայրս խորհուրդներու մէջ խեղդուած՝ յաճախ կը դառնայ մէկ մը մէկ կողմին, մէկ մը միւսին: Զի կրնար արգարացուցիչ պատասխան մը գտնել ու յուսահատ քնանալ կը ձեւացնէ: Մայրիկին արտասուքը կը դադրի եւ կը յաջորդէ թեթեւ քուն մը:

Լոյսը ճեղքուած է: Աչքերս գիմացի պատին յառած, պահ մը անցեալ կեանքը կ'երազեմ: Բնութիւնն ալ կարծես աղդուած է մեր տխրութենէն, անձրեւաբեր ամպի դէզեր պատած են ամէն կողմ:

Եւ ահա դղրդիւն մը, բոլորիս գլուխը դրան կողմն է, քոյրիկն ալ կ'արթննայ: Ո՞վ կրնայ եղած ըլլալ այս քան կանուխ: Դուռը բաց կը բացուի, զարմանալի բան, բոկոտն Ֆէլլահին մը, բազուկին տակ, քուրձի մը մէջ կը կրէ դէզ մը նուխաներ: Մեռած աչքերը կը դառնուին անոր, հայրս մեզմէ առաջ անցած է: Մեր կինը երկարելով լաւաշի ծրարը — «Խուտ (առ) կ'ըսէ հայրիկիս՝ ժպտուն դէմքով մը: Հայրս երկու ձեռները իրար շփելով — «մաֆիշ» (դրամ չըկայ) կը պատասխանէ: Ծերունիւ գթոտ դէմքով «խալլի» (թող ըլլայ), կ'աւելցնէ: Հայրիկին փոսը խեղած աչքերը կը ժպտին: Մեր զարմանքը անսահման է: Հայրս կը փութայ մաշած բանճիկներ, որուն դրպանը ձեռատեր մը կը մնար, կը հանէ թերթ մը, ու անմիջապէս երկու տող գիր գրելով կը սորպաղէ եւ կը յանձնէ պառաւին՝ իբր մուրհակ: Ան առանձին աչք բղէկ բղէկ կ'ընէ թուղթը, ու մեր կողմը նետելով կը հեռանայ: Կ'աղչինք այս կնոջ վրայ, որ առանց վարանումի այսքան հաց կը նուիրէ մեզի: Հայրս երկար շունչ մը կ'առնէ ու մեզի դառնալով կ'ըսէ.

— Մինչեւ հիմա հրաշքի չէի հաւատար, ամմա, աս անգամ կը հաւատամ, հրաշք է, հրաշք:

Մայրիկը աչքերը յառած հացին բարձրացող տաք շոգիներուն, կ'աւելցնէ

— Աս կնիկը Աստուած ղրկեց, օղուլ:

Քիչ յետոյ կը կրկնէ — «Հրաշք է, հրաշք»:

ԽԱՊԸԹ-ՂԱԶԷԼԻ ՕԹԱՀՄԱՆԸ

Պէտէվիներու գիւղակ մըն է Ղարբիւլէթ - իւլ - Ղորպէյէն, լճացած աղտոտ ջուրերու եզերքը: Ամէնքս նոյն աղտոտ ջուրն է որ կը գործածենք, թէ լուացքի եւ թէ խմելու համար: Բնիկները ուղղակի մէջը կը լողնան, ու միաժամանակ կը խմեն: Ապաւել - Մէճիտը զեմանայարկ սենեակ մը տուած էր մեզի, ուր կը բնակէինք բնտանիքով:

Կեանքը կը սահէր յատին քաշքշուքով եւ մաայլ տխրութեամբ: Ծախեր էինք մեր բոլոր գոյքերը, անկողինն անգամ. մնացեր էին քանի մը կտոր ճերմակեղէն: Որոշեցինք հօրս հետ տանիլ Խապըթ - Ղազէլի կայարանը՝ ծախելու ու տեղը ոսպ կամ բակլայի սեւ հացեր գնելու համար:

Այսպէս, կէսօրէ վերջ մը ճահճաներէն անցնելով ճամբայ ինկանք՝ կոխելով քարն ու փուշը: Անդադար կիզիչ արեւուն տակ մէկ ժամ քալելէ յետոյ, հասանք վրաններու մօտ, որոնց առջեւ վաչկատուններ կրակ էին վառեր: Մեր ժամանումը չառանց իմացուցեր էին շուները: Մեր վախերն ապարդիւն անցան: Առանց խնդրելու պէտէվի մարդ մը մեզի թասով թան բերաւ, տեսնելով մեր ճակտին մարգարիտ նման շարուած քրտինքի խոշոր կաթիլները: Անյագաբար խոշոր թասը պարպեցինք եւ ուռած փորով ճամբայ ինկանք, կրկին՝ մնաք բարով ըսելով: Ժամ մը եւս հեւ ի հեւ քալելէ վերջ ամայի անհունն անապատներէն, հասանք վերջապէս Խապըթ - Ղազէլ՝ ճերմակեղէններու փոքրիկ ծրարը ձեռքիս տակ եւ հեռուէն նշմարեցինք շուրջնակի բազմութիւնմը՝ Արաբներու, պզտիկ հրապարակին կայարանի շէնքին կողքին: Մօտեցանք, օձահմաներ են:

Երեք երիտասարդներ, եղէգէ երկար սրինգներ կը նուագեն, իսկ անոնց դիմաց այծամորթէ տէրվիշ մը ձեռքերը տարածած աղօթք մը կ'արտասանէր քթին տակէն: Դեռ նոր պիտի սկսէր խաղը: Բախտաւոր էինք:

Մէջտեղը կայ ուղտի մորթով ծածկուած խոշոր լայն սակառ մը:

Ցանկարծ ծնեցաւ տէրվիշը, ու ձեռքը խօթելով սակառին տակ, սոսկալի սողունը քաշեց դուրս:

Օձը, լոյսը տեսածին պէս, հմայիչին բազուկին շուրջ կը փաթթուի, մէկ կողմէն սրնգահարները կը շարունակեն նուագել: Հետաքրքիրներու դալարուած վիճակի մէջ օձը գետին գոչարուած վիճակի մէջ օձը գետին դնելով, կը սկսի նուագներուն մասնակցիլ երգով: Եղանակին հետեւելով, հեզահեզ օձը քակուեցաւ ու պոչին վրայ ուղղահայեաց կեցաւ, ապշուեցաւ թեան մատնելով ներկաները:

(·մոց)

ՂՈԳԺՈՈ ԵՂՈՒԺ

սակայն ցանկէն դուրս ձգեց Անգլիան։ « Ես կուսակից չեմ կտորներ տալու բրիտանական կայսրութենէն, բայց չեմ հաւատար թէ կարելի պիտի ըլլայ պահպանել խաղաղութիւնը, մինչեւ որ չվերաքննուի հոգատարութեանց խնդիրը։ Հոլանտայի, Պելճիոյ եւ Փորթուկալի պէս երկիրներ համաքաղաքաական ընդարձակ հողեր ունին, իսկ Իտալիա եւ Գերմանիա գրեթէ բան չունին »։

Անցեալ ամառ միջազգային շրջանակներու մէջ առաջարկուեցաւ Փորթուկալի գաղթավայրերէն մաս մը յատկացնել Իտալիոյ, գաղրեցնելու համար Հապէշական պատերազմը։ Այն ատեն Փորթուկալ ուժգնօրէն բողոքեց եւ այս խնդիրը մէկդի դրուեցաւ։ Բայց այդ օրէն ի վեր բրիտանական թերթերը «գաղթավա՛յր, գաղթավա՛յր» կ'աղաղակեն, Իտալիոյ ծարաւը յագեցնելու համար, առանց բերան առնելու... բրիտանական կայսրութիւնը։

Բոլոր քննադատութիւններէն վերջը, կառավարութեան ներկայացուցիչը խոստովանեցաւ թէ Ազգերու Դաշնակցութիւնը կատարեալ չէ եւ ցաւ յայտնեց ընդհանուր վերազինման մասին։ Եւ վիճաբանութիւնը փակուեցաւ, համոզում յայտնելով թէ «կառավարութիւնը ամէն գործնական միջոց պիտի փորձէ, բարօրութիւնը եւ միջազգային բարեկամութիւնը քաջալերելու համար »։

Ընդհանուր զայրոյթ Իտալիոյ մէջ

« ՊԱՇԱՐՈՒՄԸ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՊԻՏԻ ՅԱՆԳԻ »

Ֆաշական Գերագոյն Խորհուրդը որոշեց վճռական միջոցներ ձեռք առնել, հակազդելու համար պատժական տնօրինութեանց։ Մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին։ Զայրոյթը, հետզհետէ կը սաստկանայ Իտալիոյ մէջ եւ կառավարութիւնը ամէն բան չարժման մէջ դրած է, որպէսզի երկիրը տնտեսապէս ինքնաբաւ դառնայ ոչ միայն պատերազմի միջոցին, այլեւ ապագային։

Այս առթիւ մամուլն ալ իւղ կը լեցնէ կրակին վրայ։ «Փօփօլօ տ'Իթալիա», որ Մուսոլինիի օրկանն է, բուռն խմբագրականի մը մէջ կ'ազդարարէ թէ պատժական տնօրինութիւնները վերջ ի վերջոյ պատերազմի պիտի յանգին։

— « Աշխարհի ամէնէն արիւնածարաւ քաղաքագէտները ամէնէն սարսափելի բոցավառումը կը պատրաստեն։ Եթէ պատժական տնօրինութիւնները ընդարձակուին, յաղթանակը պիտի չահի աշխարհակալներու սաղայէլական ճնշումը։ Եւրոպա ճակատագրականօրէն պիտի ընթանայ դէպի մարդկութեան ամէնէն զարհուրելի եւ ամէնէն անարդարանալի պատերազմը։ Բայց դիւանագէտները չեն որ պիտի կռուին, այլ Փարիզի, Պրիւսէլի եւ ուրիշ մեծ քաղաքներու երիտասարդները եւ ուսանողները, որոնք սուսերները պիտի ըլլան կրակը նետուող, գիւղացիներուն հետ։ Լէօն Պլումները եւ ուրիշներ պիտի նախընտրեն ազանդային խաչակրութիւն քարոզել, մնալով իրենց սովորական աթոռներուն վրայ, իրենց խորհրդարանի ծայրայեղ ձախակողմը, անգամ մը եւս պաշտպանուած գնդացիրներէն։ Ըսել թէ պատժական տնօրինութիւնները խաղաղութիւն կը նշանակեն, ոճրագործներու յատուկ խաբէութիւն մըն է։ Աղանդաւորներու մեֆիսթոֆէլեան խաբէութիւն մըն է այդ, Եւրոպան դէպի համայնավարութիւն առաջնորդելու համար։ Արտածումներու արգելքը որոշ ատեն մը վերջը պաշարման պիտի յանգի, իսկ պաշարումը՝ պատերազմի։ Եւ այդ պիտի ըլլայ ոչ թէ գաղթային ապահովութեան սահմանափակ գործողութիւն մը, այլ բնաջնջման պատերազմ մը Ալպեաններու եւ Եւրոպայի զանազան գետերուն վրայ, պատերազմ մը որ վերջնապէս պիտի կործանէ հին Եւրոպան»։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԱՎԱՐ Թ. Ր. Արաս առջի օր ունկնդրութեան ընդունուեցաւ Հանրապետութեան նախագահին կողմէ։ — Գործավարը խմբագրի մը հարցումներուն պատասխանելով, յայտարարեց թէ Փարիզի խօսակցութիւնները չօշափելի արդիւնք մը չտուին, «բայց պէտք չէ աճապարել։ Մինչեւ հիմա հաւաքականապահովութեան փորձը կատարուեցաւ՝ շրջանային ապահովութեան ծրագրին վրայ եւ լիովին յաջողեցաւ »։

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ ԱԶԳ. ՄՆՏՈՒԿ ՄԸ հաստատելու ծրագիր մը յանձնուած ըլլալով երեսփ. ժողովին, երէկ իսկ սկսաւ քննութիւնը։ Կառավարութիւնը ուրիշ միջոցներ ալ ձեռք առած է, մեղմացնելու համար տագնապը։

ԵՐԵՔ ԽՐՈՒԱԹՆԵՐՈՒ դատավարութեան առաջին օրն իսկ նոր միջադէպ մը պատահեցաւ։ Ամբաստանող կողմը 63 վկաներ հրաւիրած էին, որոնց երեքը եւ մասնաւորապէս Մարսէյլի ապահովութեան նախկին տեսուչը բացակայ էին։ Պաշտպան փաստաբանը պահանջեց անպատճառ բերել զայն, բայց դատարանը մերժեց։ Ասոր վրայ ամբաստանեալները յայտարարեցին,— «Մեր առաջին փաստաբանը մեր ձեռքէն առին, եւ հիմա կը մերժեն բերել այն վկաները որ կրնան օգտակար ըլլալ մեզի»։

ԶՈՒԻՑԵՐԻՈՅ ՀԻԹԼԵՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼԻՆ սպանութեան առթիւ, Պէռնի գերմանական դեսպանատունը սուգի դրօշ պարզեց, ինչ որ զարմանք պատճառեց։ Սպանեալը նշանակուած էր Հիթլէրի կողմէ։ Ահաբեկիչը, ուսանող Ֆրանքֆուրթէր, որ Հրեայ կը համարուի, գացած էր գործիչը տեսնելու եւ կինը ներս հրաւիրեց առանց բանէ մը կասկածելու։ Հազիւ ներս մտած, ուսանողը ատրճանակը քաշեց եւ տեղն ու տեղը սպաննեց գործակալը։ Յետոյ իր հիւրանոցը երթալով, հեռախօսով լուր տուաւ ոստիկանութեան։ Կ'ըսուի թէ ահաբեկումը կատարած է Գերմանիոյ Հրեաներուն վրէժը լուծելու համար։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՇԱ-ՎԻԼԻ Արցունեան խումբի ժողովը վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկ. Պօյաճեանի բնակարանը։

ԻՍԻ-ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Մշօ խումբի ընկերական ժողովը վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ։

ԳԱՆԵՕ ՔՇԱՆԻ Արծիւ ենթակոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները, 8 փետր. շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին, 9 Rue Mme Curie, Գանեօ։

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ընկ. Կայօ ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը 9 փետր. կիրակի երեկոյ ժամը 5ին, Լա Վիստ ընկ. Անդրանիկ Մուրատեանի բնակարանը։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, այսօր ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 18 Քուր Լաֆայէթ «Զարդարեան» գրադարանին մէջ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէի վիճաբանական ժողովը այսօր ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Պատանեկան միութեան սրահին մէջ։

Նիւթ՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան դերը գաղութահայութեան մէջ։

ՀԱՆԴԷՍ — ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Համազգայինի Ալֆորվիլի մասնաճիւղին կողմէ, վաղը շաբաթ իրիկուն ժամը ճիշդ 8.45ին ՀԱՅ ԱԿՈՒՄԲԻՆ ՄԷՋ։ Կը խօսի՝ Պ. Ս. Սասունի։ Երգ, արտասանութիւն եւլն.։ Կը մասնակցին դպրոցական աշակերտները եւ նուագախումբը։ Կը ներկայացուի ԽԱՏԻՍ, ղեկավարութեամբ դերասան Յ. Ուզունեանի։ Մուտք մեծերու՝ 2 ֆրանք, փոքրիկներու 1 ֆր։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

կազմակերպուած Առնուվիլի Ռազմիկ խումբին կողմէ

Այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին

Սալ Կալմանի մէջ (Առնուվիլի կայարանին դիմացը)

ղեկավարութեամբ դերասան Ուզունեանի

կը ներկայացուի՝ ԱՐՇԻՆ ՄԱԼ ԱԼԱՆ

Մուտք 5 ֆր., անգործներու 3 ֆր.։

Դասախօսութիւն — Դեկավարութիւն

Ֆ. Կապոյտ Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղի, 9 փետր. կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը ճիշդ 3.30ին, Ռուսական Քոնսէրվաթուարի շէնքին մէջ, 26 Ավընիւ տը Թօքիօ.

Կը խօսի՝ ՓՐՕՖ. Կ. ԱՂԱՋԱՆԵԱՆ

Նիւթ՝ Լեզուն, նրա ֆիզիքական եւ հոգեկան հիմքերը, նրա զարգացման պայմանները եւ նրա նշանակութիւնը ազգային անհատականութեան համար։

Հաղորդակց. միջոցներ.— Մեթրօ Ալմա Մարսօ.— Մուտք՝ 3 ֆր.։

ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ ԹԱՏԵՐԱՍՐԱՀ — 26 Rue Troyon, Sèvres

Métro : Pont de Sèvres

Տարեկան թատերական ներկայացում

Կազմակերպուած ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԷՆ

կիրակի 23 փետրուար 1936 ժամը ճիշդ 15ին

կը ներկայացուին ՓՈՔՐԻԿ ՓԱՐԻԶԵՑԻՆ, կատակերգ. 3 արար

ՄԵՆԱՄԱՐՏԸ, երգախառն զաւեշտ 2 արար

ՕՍԵԱՆՕ, երգախառն զաւեշտ 1 արար

ԿՐԱՆ ՎԻԱ, երգախառն զաւեշտ 1 արար

Տոմսերու գին 10 եւ 7 ֆրանք

Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Salle de Géographie

29 փետր. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին

կը նախագահէ Պ. Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ

կը խօսին Պ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ եւ Պ. Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ՅԱՅՏԱԳԻՐ

ԵՐԿՈՒՆՔ

ՕՐԳԱՆ Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ԱՄՍԱԹԵՐԹ

Գրական, գեղարուեստական, պատմական, ուսումնասիրական բովանդակութեամբ

Զ. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1

Խմբագիր Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Լոյս կը տեսնէ փետր. 29 ին։

Բաժանորդագրութեան պայմաններն են.— Տարեկան՝ Ֆրանսա 15 ֆրանք, արտասահման 20 ֆրանք։

Այս նոր շրջանէն սկսեալ, առանց ԿԱՆԽԻԿ ՎՃԱՐՈՒՄԻ՝ Թերթ չի ղրկուիր ով որ ալ ըլլայ խնդրողը։ Դիմել 17 rue Damesme, Paris.

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Լճեցի (Ակնայ գիւղերէն) Պօղոս Մարտիկեան կը փնտռէ իր մօրեղբօր կինը՝ Նազլուն և զաւակները Բիւզանդ, Պերճուհի և Աւետիք Փաշիկեանները որոնք վերջերս կը գտնուէին Սամսոն։ Հայրենակիցները կը խնդրուի իրենց ծանօթ հասցէն իմացնել Mardikian Boghos, 21 Pont Neuf, Fontaine Isère, France։ Ծանօթ լուր առողջին նուէր։

— Տիկին Գեղեցիկ Պէյլէեան կը փնտռէ Տէօրթեօլցի ամուսնոյն Վարդավառ Տոլապեան, մօր անուն Վարդերես, կնոջ անուն՝ Եղիսաբեթ, եղբօր անուն՝ Սարգիս։ Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել Թաշիկ Սարգիսեանի, 241 J. J. Rousseau, Issy-les-Moulineaux, Seine, France.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բայուրի Հայր. Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը 9 փետր. կիրակի երեկոյ ժամը 8ին 6 rue des Petites Maries, Bar Araras սրահին մէջ։ Կը հրաւիրուին մասնաւորապէս Պաղրաթի գիւղացիները անխտիր։ Գօմսի մասնաճիւղի անդամներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ։

ՆՈՐ ԱՐԱԲԿԻՐԻ 10րդ տարեդարձը կը տօնուի Մարսէյլի մէջ 15 փետր. շաբաթ երեկոյ ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ Ցալոն Լոնշանի մէջ, 33 Պուլվար Լոնշան։

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Չնկուշի Հայր. Միութեան ընդհ. ժողովը 9 փետր. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Ակումբին մէջ Ալֆորվիլ։ Օրակարգ. Բաշխեստութիւն եւ ընտրութիւն։ Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն կը համարուի։ Փարիզի եւ շրջաններու անդամ հայրենակիցներու հրաւիրագիր ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայ իբր այդ նկատել։

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)
Le Gérant: H. STEPHAN

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Gobelins 15 - 70
(ՆԱՄԱԿՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ) Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 8 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
SAMEDI 8 FÉVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3033

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԴԻՄԱԻ ՇԱՆՇԱՂՈՒՏՔ

Վերջացնենք, առ այժմ, կանգ առնելով չորս օրէ ի վեր արծարծուած փաստերուն վրայ:

Ուրեմն, «Նորաէն» ալ կը հաստատուի որ.—

1. «Բարեգործականի վարիչներուն մեծագոյն մասը կազմուած է կուսակցականներէ»:

2. «Դպրոցներու նպաստի խնդրոյն մէջ, Բարեգործականի անհաշտ եւ տարամերժ ընթացքը պէտք է վերագրել ոչ թէ Հ. Բ. Ը. Միութեան, այլ զայն կաղապարող սափորին, ռամկավար կուսակցութեան»:

3. Բարեգործականը «արհամարհելով սահմանադրական կարգերը», կը սակարկէ իր նիւթական աջակցութիւնը, կը ձգտի անպարտյացնել կամ կազմալուծել ազգային մարմինները:

4. Իր կրթական ծրագրով, կը յաւակնի պարզապէս իր դրամատիրական թաթին տակ առնել ազգ. դպրոցները կամ «տիպար կրթարաններ» բանալ, առանց «անհրաժեշտ ատաղձը» ունենալու:

5. Բարեգործականի վճարովի գործիչները — մեծ մասով ռամկավարներ — միեւնոյն ատեն կը զբաղին կուսակցական գործունէութեամբ:

6. Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ «մտէք իր կրթական հաստատութիւններէն ներս, եւ պիտի տեսնէք թէ իր նշանակած ուսուցիչներուն սատար մեծամասնութիւնը ռամկավարներէ կամ համակիրներէ կը բաղկանայ, եւ որոնք իբրեւ ուսուցիչ թերեւս արժէք ալ չեն ներկայացներ»: (Մ. Սերոբեան, 18 յունուար):

×

Ծի՞ղ են այս մեղադրանքները: Ո եւ է իրազեկ եւ … մարդ կրնայ ստուգել իր ապրած քաղաքին կամ գիւղին մէջ, հետաքրքրուելով եւ հարեւանցի ակնարկ մը նետելով:

Բարեգործականի Կեդր. Վարչութիւնը ինք ալ կրնայ այդ ստուգումը կատարել, առանց իր տեղէն շարժելու, պրպտելով հին ու նոր նամակներ, կամ լսելով իր իսկ բարեկամները — անշահախնդիր եւ անկախ մարդիկ, ոչ թէ վարձու մունետիկներ:

Դժբախտաբար, Կեդր. Վարչութիւնը այդպիսի տրամադրութիւն չունի: Զունի նաեւ կարողութիւն:

Մեքենան այնպէս մը լարուած է որ, Կեդր. Վարչութիւնը յաճախ լուր ալ չունի եղած — չեղած գործերէն:

Անոր ամէնէն բարեմիտ անդամն ալ դժուար կ'ըմբռնէ մեր ազգային գործերու ելեւէջներն ու ծալքերը, շնորհիւ իր ընկերային կացութեան եւ ապրած միջավայրին: Ցետոյ կան անդամներ որ թարգմանի բերնով կը հետեւին Միութեան գործերուն: Այդպէս եղած է հանգուցեալ Պօղոս Նուպարի օրերէն ի վեր, եւ այդպէս ալ կը շարունակուի մինչեւ այսօր:

Իրականին մէջ, շատերուն համար տաղտուկ մըն է հետաքրքրուիլ, հետապնդել, պրպտել: Արդէն չքախումբն ալ նօսրացած է, եւ հազիւ երկու — երեք հոգի սիրտ կամ յարմարութիւն ունին հետեւելու, իսկ բուն ղեկավարութիւնը կը մնայ վարիչ — պատուիրակին ձեռքը:

Այդ է մէկ պատճառը որ, նոյն իսկ իր քիչ — շատ վստահելի քննիչներուն տեղեկագիրները կը մնան «բարձի թողի», կը դասաւորուին դիւանատան մէջ, իբրեւ «նիւթեր պատմութեան համար» ...

Տարիներ առաջ, Ծերունի եւ Թունդ պահպանողական քննիչ մը ղրկեր էին Յունաստան, եւ մարդը դառնօրէն կը գանգատէր թէ ոչինչ նկատի առած են, իր մանրամասն տեղեկագրէն:

Քանի մը տարի առաջ, նոյնպէս տարէց եւ պահպանողական քննիչ մը ղրկեցին Կիպրոս եւ Յունաստան եւ այլուր: Հարցուցէք թէ ընթացք տուա՞ծ են անոր այս կամ այն տեսակէտին:

Եւ այսպէս բազմաթիւ տեղեկագիրներ, գրաւոր կամ բերանացի զեկուցումներ, գանգատներ, բաղձանքներ, բանաձեւեր կամ թելադրութիւններ:

Դեռ ուրիշ յատկանշական պարագայ մը:

Երբ եւ իցէ լսե՞ր էք որ Բարեգործականը բարեհաճի խորհրդակցական ժողով մը հրաւիրել, բոլոր խաւերէն ու հոսանքներէն, իր այս կամ այն ձեռնարկին առթիւ:

Ցետոյ, երբեք հետաքրքրուա՞ծ էք թէ ինչո՞ւ նոր տարրեր չեն մտներ Բարեգործականի ղեկավարութեան մէջ, իսկ անոնք որ մտած են այսպէս կամ այնպէս, կը ձգեն կ'երթան:

Օրինակ, ինչո՞ւ հրաժարեցան Գ. Կիւլպէնկեան, Պ. Հալաճեան, եւ ամենավերջինը՝ Մ. Բունիաթեան: Բոլորն ալ՝ բարեյոյս տարրեր եւ իրենց խնամի՝ հոգեպէս:

Մինչեւ անգամ հռչակաւոր կրթական ծրագիրը — զուտ մասնագիտական հարց մը — քննուեցաւ հատընտիր եւ սահմանափակ հրջանակի մը մէջ: Անոր գործադրութեան դէմ իր հաւատարիմներն անգամ կը բողոքեն այսօր, բայց ջուրի ձայն կուգայ:

Դեռ չենք խօսիր ծրագրային — կանոնագրական հարցերու մասին, որոնք շատ հեռուները պիտի տանէին մեզ:

Եւ չենք խօսիր Միութեան բուն կոչման մասին, որ առանձին խնդիր է:

Կը գտնուինք շատ խոր վէրքի մը առջեւ:

Բարեգործականի ղեկավարութիւնը ամուր փակուած իր փղոսկրէ աշտարակին մէջ, ականջ կը դնէ միայն իր «դոլամ»ներուն ցնդաբանութեանց, եւ փոխանակ դարձ մը, բարեփոխման որ եւ է փորձ կատարելու, աստղաստները կը բանայ դէպի ծովուն բացերը,— կրթական ծրագիր, տիպար կրթարաններ, երիտասարդական եւ մարզական միութիւններ եւայլն:

Կրնաք վստահ ըլլալ թէ իր նաւը պիտի խրի աւազուտքի մը մէջ, ամբողջովին խաթարելով իր դիմագիծը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

ԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆ.— ՀԱՐԻՒՐԱՒՈՐ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.— ՀԱՅԵ՞Ր ԱԼ ՄԵՂՍԱԿԻՑ.— ԵՐԿԻՐԸ ԿԸ ԲԱԺՆՈՒԻ ՈՒԹ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐՈՒ:

Պէյրութէն Հավասի գործակալութեան ուղղուած հեռագիր մը կը ծանուցանէ թէ նոր խռովութիւններ ծագած են փետրուար 6ին, Համայի մէջ: Ցուցարարները յարձակած են նաեւ հանրային շէնքերու վրայ եւ հարկ եղած է բանակին օգնութեան դիմել: Վիրաւորուած են 12 ոստիկաններ, 8 ոստիկան — զինուորներ, 15ի չափ զինուորներ եւ ենթասպայ մը: Ցուցարարներուն կորուստը յայտնի չէ: Դամասկոսի մէջ խանութները գոց կը մնան, իսկ Համայի եւ Հօմսի մէջ կրկին գոցուեցան:

*** «Իւմանիթէ»ի թղթակիցը մանրամասնութիւններ հաղորդելով նախընթաց դէպքերու մասին, կը գրէ յունուար 31 թուականով.— Վիրաւորները հարիւրներով կը հաշուեն: Աւելի քան 500 հոգի, այր թէ կին, ձերբակալուած եւ դատուած են կամայականութեամբ: Վերջերս նոր բացառիկ օրէնքներ հրատարակուեցան: Ամէն օր կալանաւորներ կը դատապարտուին երկու տարիէն չորս ամիս բանտարկութեան եւ 50–100 ոսկի տուգանքի, ինչպէս եւ տարագրման կամ որոշ վայրերու մէջ բնակելու բռնութեան: Մարզպանը մերժեց լսել ժողովրդական պատուիրակութեան մը պահանջները եւ սպառնական գիրք բռնեց:

Նոյն աղբիւրին համաձայն, Ջէբքէզներէ կազմուած քաղաքապահներ ազատ ձգուած են ամէն բռնութիւն գործադրելու եւ համախմբումները ցրուելու, ցուցարարները գրաւեր են քանի մը պահականոցներ, Դամասկոսի մէջ, օգանաւեր կը սաւառնին քաղաքին վրայ, մեռեալներու թիւը կ'աւելնայ ամէն օր, երթեւեկը արգիլուած է գիւղէ գիւղ, եւայլն: Մզկիթները բաց են եւ կը ծառայեն իբրեւ կեդրոն բողոքի ցոյցերու:

Թղթակիցը կ'աւելցնէ թէ համայնավար կուսակցութեան թռուցիկները «մեծ ազդեցութիւն կը գործեն եւ շատ նպաստաւոր ընդունելութիւն կը գտնեն զանգուածներուն կողմէ: Արդէն իսկ բանակցութիւններ կը կատարուին ազգային ժողովրդական ճակատ մը կազմելու համար: Միայն ազգայնական խմբակցութիւնը (Քութլէթի վաթանիէ), որ ինքզինքը կը յայտարարէ «ազգին միակ կուսակցութիւնը», կը մերժէ ճանչնալ միւս խմբակցութիւնները եւ տակաւին կը խանգարէ միացեալ ճակատի ձեռնարկները: Դամասկոսի մէջ, իր անդամներէն մէկը գործադուլին դադարումը պահանջած ըլլալով, հայհոյանքներով ընդունուեցաւ բազմութեան կողմէ: Հալէպի մէջ անոնք յայտարարութիւն մը ուղղեցին, հրաւիրելով բնակիչները որ բանան իրենց խանութները եւ վերսկսին գործերը: Բայց մարդ մտիկ չըրաւ եւ ցոյցերը շարունակուեցան աւելի մեծ եռանդով: Ապտիւլ — Ռահման Քայալի ժողովրդական հաւաքոյթի մը մէջ խօսելով հարկադրուեցաւ խոստովանիլ.— «Այժմ շարժումը կը վարեն համայնավարները, որոնք քաղաքը ողողած են իրենց թռուցիկներով»: Այս դէպքերուն արձագանգները մեծ ազդեցութիւն գործեցին բոլոր արաբական երկիրներուն եւ ամէնէն առաջ հոգատարութեանց ենթակայ երկիրներուն մէջ: Ցոյցեր եւ գործադուլներ տեղի ունեցած են ամէն տեղ.— Պէյրութ, Տրիպոլիս, Զահլէ, Սայտա, Հօմս, Համա, Տէր — Զօր եւն.: Նամակներ եւ հեռագիրներ ուղղուած, համակրանքի եւ համերաշխութեան ցոյցեր կատարուած են նաեւ Պաղեստինի եւ Իրաքի մէջ: Մեծ գումարներ հաւաքուեցան կալանաւորներուն, վիրաւորներուն եւ անոնց ընտանիքներուն համար: Անդրյորդանանի մէջ ալ ընդհանուր գործադուլ մը տեղի ունեցաւ»:

Վերապահութեամբ քաղելով այս տեղեկութիւնները (ամբողջ թղթակցութեան մէկ մասը միայն), նոյնութեամբ կը թարգմանենք նաեւ հետեւեալ հատուածը.—

«Պէտք է ընդգծել նաեւ հայ ժողովուրդին գործօն դերը եւ համերաշխութիւնը: Դամասկոսի մէջ մեծ թիւով Հայեր մասնակցեցան ցոյցերուն եւ նոյնիսկ ձերբակալուեցան: Թերթերը շատ մը բողոքի նամակներ ստացան Պէյրութի Հայերէն»:

*** «Ազդակ»ի վերջին թիւերէն (28 եւ 29 յունուար) կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.— Երբ Սուրիոյ ազգայնականներու պատուիրակութիւնը ծայրայեղ պահանջներու ծրագիր մը ներկայացուց, մարզպանը պատասխանեց թէ կը մերժէ որ եւ է քաղաքական խնդիր նկատի առնել խռովարար տարրերու ճնշումին տակ եւ յանձնարարեց ազդել իրենց շրջանակներուն վրայ, դադրեցնելու համար խռովութիւնները եւ ատութեանց արշաւը:

*** Մարզպանը մամուլի ներկայացուցիչներուն յանձնած է մէկ մէկ պատճէն նոր օրինագծի մը, որ կը բաղկանայ 57 յօդուածներէ եւ հիմնուած է նախկին օսմանեան կայսրութեան 1918ի նահանգային օրէնքին վրայ: Այս նոր կարգադրութեամբ, Սուրիան կը բաժնուի 8 վարչական շրջանակներու,—Հալէպ, Դամասկոս, Հօմս, Համա, Հաւրան, Ֆուրաթ (Եփրատ, կեդրոնը՝ Տէր — Զօր), Ճէզիրէ (կեդրոնը՝ Հասիչէ), իսկ Ալէքսանտրէթ պիտի կառավարուի նախկին օրէնքով: Օրէնքին հիմը ապակեդրոնացումն է:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 6Ի երկրորդ տարեդարձը խաղաղութեամբ անցաւ Փարիզի մէջ: Հոգեհանգիստի արարողութիւններէն զատ (մեռած են 24 հոգի), թափօր մը կազմուեցաւ դէպի Քոնքորտի հրապարակը, ծաղկեպսակներ դնելու համար:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԲԱՐԵՒ ՄԸ ՏԱՆՔ ԹԱԹՈՍԻՆ

Պառնը ընկեր Աթոսին, անունն արձանագրելով ՅԱՌԱՋի մէջ, գէթ մէկ անգամ, միայն մէկ անգամ:

Թուրքերուն նուիրուած մեր առմսին մասին խօսելով, այս Թօս-թոսը ուզեր է ծախել իր մե՜ծ, շատ մե՜ծ սա խօսքը.

— «Կը զարմանամ որ Հայ մը կրնայ դիւրաւ համարիլ ազգ մը (Թուրքը), որ ամէն վեց ամիսը անգամ մը հայ ազգին պէս ազգ մը կը ծեփէ»:

Անկէ զատ ակնարկ մըն ալ թրքահայ բացատրութեան մասին:

Մնացածը կրնայ շարաւիւրել ո եւ է մէկը, ծոցի վրայ, խնդացնելու համար իր սեղանակիցները ուս թօթուելով, աչք խաղցնելով, լեզու փաղաղելով, կը բաւէ որ իբրեւ մտաւորական պաշար՝ գիտնայ քիչ մը թուաբանութիւն, հազար ֆրանքին տակը հաշուելու չափ, չեն պահելու համար սեղանը:

Մեր Թօս - թոսը պէտք է գիտնայ, սակայն, թէ միայն Թուրքը չէ, որ «ամէն վեց ամիսը անգամ մը հայ ազգին պէս ազգ մը կը ծեփէ»: Ժամանակին աշխարհակալութիւնը, դեռ վերջերս, մէկ - երկու ազգ ծեփեց, աւելի մեծ քան Հայը: Անգլիական աշխարհակալութեան ծնած ազգերն ըսես՝ համար չունին: Թօս-թոսը կը մոռնայ, որ ռուսական աշխարհակալութիւնը ոչ միայն «ամէն վեց ամիսը անգամ մը հայ ազգին պէս ազգ մը կը ծեփէ», այլ եւ երբեմն երկուորեակ կը ծեփէ, — ամբողջ Կեդր. Ասիան լեցուց նոր - նոր ազգերով ու «եանրապետութիւն»ներով: Ո՞վ տժգոյն օրեր, ի՞նչպէս հանդուրժել այս չծածկուող ստորնութեան, զոր թերթերու մէջ կը փռեն սա թաթոսագոյն Ռամկավարները: Ի՞նչպէս հանդուրժել, երբ օր ցերեկով կը փառաբանուի աշխարհակալութիւնը եւ փոքր ժողովուրդներու նորատութիւնը: «Կը զարմանամ որ Հայ մը կրնայ թշնամի համարիլ ազգ. մը, որուն կը պարտի իր ազգին գոյութիւնը»,— կը գրէ այս անպատկառ մարդը, որ Թէրզիպաշեան կը կոչուի: Գիտէ՞ք, այս մարդիկն էին, որ երէկ, սուլթաններու տիրապետութեան օրով, կը զարմանային՝ երբ Հայ մը թշնամի կը համարէր «բարեխնամ օսմ. կառավարութիւնը», որովհետեւ հաւատացած էին թէ սուլթանին յաւէտ կը պարտինք հայ ազգին գոյութիւնը: Ազատագրական կռիւներու, անկախութեան պայքարի թշնամիները, կանակը մուշտակով տաքցած այս մարդիկը չէի՞ն որ Պապը - Ալին եանիչերն էին «պաշտպան ազգին եւ եկեղեցին»: Այն ատեն կ'ամչնային բացէ ի բաց խոստովանիլ, այլ հիմա Պապը Ալին փոխարինած են Կրէմլի պալատով:

Երբեք մտածե՞ր են անկախութեան մասին: Ոչինչ փոխուած է հաւատամքին մէջ, անունն է միայն փոխուած:

Այդ չէ որ, սակայն կը վրդովէ զիս, գրո՞ղը տանի իրենց հաւատամքը, բայց ելլեն ենգնե՞ն մեզ՝ «օրինելու համար Ռուսին ոտքը», ինչպէս բանաձեւեց նիւանդ գրագէտ մը, անհանդուրժելի՛ է այս:

Ու Թրքահայի խօ՞սք ալ կ'ընէ մեր բամպակը:

Այդ բացատրութիւնը նախ կը յիշեցնէ զգալի հասուածամոլութիւն մը,— սրնարանի արտադրութիւն է այդ: Մեզի սիրելի է ուրիշ բացատրութիւն մը,— արեւմտահայութեան պահանջը: Այս նոր բացատրութեամբ՝ մենք, առանց մոռնալու թրքահայ դատը (այս բառը կը գործածեմ այստեղ՝ յիշեցնելու համար մեր հաշիւը Թուրքին հետ), մեր պահանջը կը հիմնաւորենք արեւմտական ճակատով, որ պատմութեան մէջ սկիզբ կ'առնէ յառաջ քան նոյնիսկ Սահակ - Մեսրոպը: Եւ որպէսզի չկարծուի թէ կ'արդարացնեմ թիւրանդահայ կուսակցութիւնը, աւելցնեմ թէ արեւմտականութեամբ կ'ակ… … de l'esprit méditerranéenին, մեր ազգային պատմութեան ամէնէն առաջ աւիշին, որ ցամաքային ճամբաներու ստեղծած քաղաքակրթութեան օրը չըրացած՝ պատրաստութիւն տեսաւ ծովային ճամբաներու միջակայքին համար, ուրիշ ազգերէ առաջ: Եւ չեսայ պատմական տեսակէտով՝ մենք անթառամ ոտն ենք միջերկրականեան իմացականութեան: Կը տեսնէք որ մեր պատմութիւնը կը դիտենք ոչ միայն տնտեսական պատճառներու պրիսմակով, այլ եւ կենսաբանական ազդակներու լոյսով,— մարքսիզմով եւ պէրկսոնիզմով: Բայց ... պատմութիւնը, զոր սիրած ենք, անմարսելի է ձեզի, ազա Աթոս: Անոր թէ ինչո՛ւ ծիծաղելի է տեսնել ձեզ, վանի սրճարաններէն առնուած մտաւորական պաշարով եւ հին օրերու տոկոսագէտի նեղինակութեամբ, ելլել խօսիլ քաղաքական ու պատմական հարցերու մասին:

Անշուշտ յանցանքը երիտասարդ սերունդինն է որ թոյլ կուտայ ձեզի խօսելու՝ մտաւորական սնանկութիւն մը ծածկելու ձեր հիւնէքներուն մասին, զուարճանալու համար:

Թաթոսագոյն բարեւներով:

ԱՐԱՋ

Դանուբեան դաշինքը վիժեցաւ

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ ԿԸ ՊԱՀԷ ԻՐ ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆԸ

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, Աւստրիոյ — փոխ — վարչապետը Վիէննա վերադարձաւ յանկարծ, չուզելով հանդիպիլ դահժառանգին, որ Փարիզ եկած էր Պելժիայէն: Այլ եւս անվիճելի կը համարուի թէ ձախողած են Փարիզի բանակցութիւնները,— Գոնէ Աւստրիոյ անկախութեան եւ դանուբեան դաշինքին վերաբերեալ ծրագիրները: Փարիզէն մեկնելէ առաջ, իշխան Շթարէնպէրկ որոշապէս հասկցուցած է Պ. Ֆլանտէնի թէ Աւստրիա պէտք է ազատ ձգուի, վճռելու համար Հապսպուրկեան միապետութեան վերահաստատումը, իբրեւ հակաթոյն անշլուսի դէմ (կցում Գերմանիոյ): Միւս կողմէ, դահժառանգը, արհիդուքս Օթթօ, ազդարարած է թէ չի կրնար հանդուրժել որ իր գահը բակարկութեան դրուի, Եուկոսլավիոյ կամ նոյնիսկ Փոքր Համաձայնութեան բարեկամութիւնը շահելու համար: Երկու պարագաներուն մէջ ալ, Աւստրիոյ ներկայացուցիչները մեծ կարեւորութիւն կուտան Իտալիոյ, որ բացակայ մնաց Փարիզի խորհրդակցութեանց մէջ: Իշխան Շթարէնպէրկ Փարիզ գտնուած միջոցին յայտարարած է թէ Աւստրիա պիտի շարունակէ ապաւինիլ Իտալիոյ երաշխաւորութեան, իր երկրին ապահովութեան համար:

Պուլկարիոյ դիրքն ալ չէ փոխուած: Փարիզի խորհրդակցութեանց առթիւ, փորձեր եղած են համոզելու որ Պուլկարիա միանայ պալքանեան համաձայնութեան եւ մոռնայ իր հողային վէճերը: Բայց Պորիս Թագաւորը, որ մեկնեցաւ չորեքշաբթի օր, իշխան Շթարէնպէրկէն մէկ ժամ վերջը, բացասական պատասխան տուած է: Սակայն եւ այնպէս դիւանագէտները չեն յուսահատած: Ֆրանսայի արտաքին նախարարը առջի օր ունկնդրութեան ընդունեց Փարիզի պուլկարական դեսպանը, իսկ Եուկոսլավիոյ խնամակալ իշխանը՝ Թուրքիոյ արտաքին գործավարը, Թ. Ր. Ա-

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԻՋԻՆ ԵՒՐՈՊԱՅԷՆ

ԻՆՔՆԱՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԳԼԽԱՒՈՐ ՈՒՂԵԳԻԾԸ

Գլուխս ձեռքերուս մէջ եւ արցունքը աչքերուս, կը մտածեմ յաճախ, ու միայն մէկ բան.— Ի՞նչ պիտի ըլլայ Թուրքիոյ հայ ժողովուրդի մնացորդին ապագան:

Այդ մնացորդները մենք ենք, առանց հայրենիքի բեկորներ, ցրուած ամբողջ աշխարհի վրայ: Իսկ երկիրը, պաշտելի հողը, ուր մեր նախնիքը ապրեցան ու մեռան, ուր մենք ծնանք ու մեծցանք, դատարկ է այսօր, խոպան, քարուքանդ: Տխուր է որ մեր սերունդը տեսաւ հայրենիքին դատարկուիլը ու տխուր է նաեւ վիճակը եւ վախճանը այդ սերունդին: Հազարներ կը ծնին ու օտար կը մեռնին հայ հողէն հեռու, ամէն օր, հազարներ կը մեռնին, այդ ազնուական հայրենիքին կարօտով: Եւ հարիւր հազարներ կը հառաչեն ու արիւն կուլան ամէն օր, ամէն վայրկեան հայրենիքին սիրոյն:

Այսօրը աւելի մութ է եւ անմխիթար քան երէկը, աւելի անյոյս քան պատերազմի տարիները: Այն ատեն յոյս մը ունէինք.— Երբ այս բոլորը անցնի, պիտի տեսնենք ազատութիւնը, Հայաստանի փրկութիւնը: Այդ յոյսը մեզ ոգեւորեց եւ ապրեցուց: Իսկ այսօ՞ր: Ոչ միայն այդ ազատութիւնը չունեցանք, ոչ միայն պարապ տեղը զոհուեցանք, այլ եւ մենք, մնացորդներս անգամ մեր հողերուն եւ տեղերուն վրայ բնակելու մխիթարութենէն ալ զրկուեցանք: Մնացինք առանց հայրենիքի, ուր միայն մէկ իրաւունք ունինք.— Կարենալ մեռնիլ: Միակը բոլոր մարդկային իրաւունքներէն որ մեզմէ առնուած չէ: Երէկ հայասէրներ կային գոնէ մեր երեսին կեղծաւորաբար խնդացող, յետոյ գաղտնի մեր դէմ դաւելու համար դիւանագիտական գետնուղիներուն մէջ: Այսօր մեր արեան բաժնեթուղթերը այնքան ինկած են եւրոպական սակարաններուն մէջ, որ մարդիկ այլ եւս հայասիրութեան եւ մեր երեսին խնդալու ձանձրոյթն անգամ աւելորդ կը նկատեն:

Տխուր է այս վիճակը, անողոք է, սարսափելի: Երէկ ազատութեան ոսկի արեւէն խանդավառ, այսօր գոյութեան հարցին առջեւ կեցած: Այս վիճակին մէջ եւ այս կացութեան առջեւ, որուն անունը եղերագոյն վտանգ է, կը սպասէինք եւ կը յուսայինք թէ ազգը առանց կուսակցական, կրօնական եւ ուրիշ խտրութիւններու, միացած պիտի ըլլար, միակամ ու անբաժան, յանուն հայրենիքի եւ մեր նահատակներուն յիշատակին ու աւանդին:

Այդպէս չէ, դժբախտաբար: Ոչ միայն այդպէս չէ, այլ եւ ճիշդ ու ճիշդ հակառակը: Կը բաւէ ակնարկ մը նետել հայ մամուլին վրայ, կրկին ու կրկին այս տխուր իրողութեան համոզուելու համար: Տարբեր վիճակ չէինք կրնար ունենալ, եթէ Թուրքը վճարովի մեզ բոլորս իր ծառայութեան մէջ առած ըլլար, մեր ձեռքով եւ իրեն հաշուին մեր տունը քանդել տալու համար: Որովհետեւ այս ընթացքը ցեղին գերագոյն շահերուն հակառակ է, եւ ինչ որ հայ ցեղին հակառակ է, շահաւոր է Թշնամիին համար:

Փառքերը, անմիաբանութիւնը, ատելութիւնը այնքան խորացած են մեր մէջ, որ ոչ միայն տարբեր քաղաքական հոսանքներու վերաբերող մեր վարիչները, այլ եւ գիւղերու հայրենակցականներն անգամ իրար չեն հասկնար եւ կ'երթան իրարու հակառակ ճամբով: Ինչ որ մէկը կ'ուզէ, միւսին համար առնուազն ոճիր է, դաւաճանութիւն եւ փոխադարձաբար: Ու դանակը կը շողայ, ատրճանակները կը պայթին: Յանուն ո՞ր վսեմ գաղափարին: Ա՜խ, ի՛նչ գաղափար, ի՞նչ բան, գռեհիկ եղբայրասպան կռիւ: Երկու եկեղեցի, երկու Կ. Խաչ, երկու դպրոց, նոյն իսկ երկու թաղականութիւն: Արդեօք Թրքահայութեան մնացորդին պատմական կոչումը կը սահմանափակուի այս փոքրոգութեանց մէ՞ջ: Հապա որո՞ւ ուսերուն վրայ կ'իյնայ ազգը պահելու պահպանելու ծանր ու բարձր պարտականութիւնը:

Մեր նախահայրերն ալ տեսան ջարդեր ու աւերներ, բայց տոկացին ու ապրեցան: Ու ապրեցուցին ցեղը, մեզ: Հիմա հայ կեանքը ի՛նչպէս պիտի յարատեւէ ու առաջ երթայ, երբ մէկս ետ կը քալենք, միւսս առաջ, մէկը աջ, միւսը ձախ: Երբ դուն կը թքնես այն մասունքին վրայ որ ինծի համար սրբութիւն է, ու փոխադարձաբար:

Չափազանց ուժեղ անհատաբար, դարերու ստրկութեան ընթացքին կորսնցուցեր ենք միաբանելու եւ հաւատալու ոգին: Ո՞վ պիտի լսէ մեզ, եթէ բոլորս հրամանատարներ դառնանք: Պէտք է կոտրենք, փշրենք մեր եսականութիւնը, հոն ուր ազգին շահերուն համար հպատակիլ պէտք է: Ունինք առաջին երկու մեծ թշնամիներ, Ռուսը եւ Թուրքը: Որոնք ձեռք ձեռքի փոխադարձաբար կոխեցին անցան մեր դիակներուն վրայէն, որոնք դարան մտած կը հսկեն որ չաճինք եւ մեր գլուխը չվերցնենք: Անոնք ի հարկին հարուածը կուտան մեզի, երկուքը ձեռք ձեռքի: Յիշեցէք 1895—6ը, 1915ը, 1920ը: Ո՞ւր են այս թուականները, թէ մենք պատմութեան դասերէն օգտուելու առաքինութիւնը կորսնցուցեր ենք: Ու 1920էն վերջ, ուր այս երկուքը ձեռք ձեռքի տուին իրարու Հայաստանի դիակին վրայէն, ահա հոս ենք, եւ ահա այսպէս ենք, ինչպէս անոնք փափաքեցան, ուզեցին, կամեցան: Ու այսօր, այս պողոտաներուն վրայ, մեր այս վիճակին մէջ, օգտուելով մեր տգիտութենէն եւ մեր խամոլութենէն, թոյն կը սրսկեն մեր գաղթահայ կազմէն ներս, որով կը ցանեն ճակատներով մեզ իրարու դէմ:

Եթէ այսօր Հայաստանը բռնի ենթարկուած է խորթ վարչաձեւի մը, այդ չի նշանակեր թէ մենք պէտք է պարենք համաձայն անոր եղանակին, մեր աքսորավայրերուն վրայ եւ անոր փառքը երգենք: Եթէ անկեղծ է այդ կարծիքը, որով ցանող վարչաձեւը մեր ազգին հանդէպ, չունի՞ այժմ մեր հողերը ափ մը ընդարձակելով մեզ հոն հաւաքելու, ինքը որ աշխարհի վեցերորդ մասին կ'իշխէ եւ միլիոններ կը սփռէ աջ ու ձախ, համաշխարհային ցնորական երազին համար:

Ընդարձակ սէր եւ խորունկ համակրութիւն ունենալով հանդերձ Հայաստանի ժողովուրդին հանդէպ, մենք պէտք է գաղութներուն մէջ անկէ տարբեր ճամբայ երթանք: Գաղթահայ քաղաքականութիւնը պէտք է գաղթահայութեան իրականութենէն ու այդ իրականութեան պահանջներէն ծնի ու մեր շահը պաշտպանէ, ամրապնդէ մեր գոյութեան հիմերը:

Կա՞յ մեր մէջ մէկը որ այս հարցին շուրջ երկու կարծիք ունենայ: Կա՞յ մէկը որ կռնակը այս իրականութեան տուած, Միջազգայինի եղանակով պարէ, առանց ազգն ու ինքզինքը ուրացած ըլլալու: Հապա ի՞նչ է տարբերութիւնը մեր մէջ, եւ ինչո՞ւ այս տնաքանդ պառակտումը:

Հայե՛ր, ճակատագրական են, ծանր են, վճռական են ժամանակները մեզի համար: Անոնք մեր գոյութեան, մեր ոգին մէջ կախուած գոյութեան հետ կապուած են: Գերագոյն վտանգի այս շրջանին մենք պէտք ունինք մեր ամէն մէկ զաւկին, ամէն մէկ հայու ուժին, անձնուրացութեան եւ գիտակցութեան, ցեղին վտանգուած նաւը ազատ ափունք հասցնելու համար:

Եթէ ամէն անձի ամենաբարձր եւ մարդկային պարտականութիւնն է ապրիլ իր ազգին համար ու մեռնիլ իր հայրենիքին սիրոյն, մեզի համար հազար անգամ աւելի կենսական եւ անհրաժեշտ է այս սկզբունքը: Օգնել հայութեան՝ կը նշանակէ ընդհանուր մարդկութեան ամէնէն ազնիւ պարտականութիւնը կատարած ըլլալ, քանի որ մենք մարդկութիւնն ենք, ուրիշներու հետ միասին եւ ամէնէն շատ տառապած ու ամէնէն աւելի զրկուածը:

Իսկ օգնել կարելի է ազգին, անոր գերագոյն շահերուն վրայ գուրգուրալով եւ հպատակելով այդ շահերուն: Եւ այս կը նշանակէ մեզի համար առաջին գծի վրայ միաբան ըլլալ, ուժերը կեդրոնացնել, հաւաքաբար աշխատիլ, առանց կուսակցութեան, եւն եւ կրօնի խտրութեան: Երէկ հայրենասէր ըլլալու համար պէտք էր զէնք մը դրկած կռուիլ թշնամիին դէմ: Այսօր համեստ ենք մեր պահանջներուն մէջ: Ով որ ազգին միութեան ու համերաշխութեան կը նպաստէ ու կ'աշխատի, հայրենասէր է: Միակ այս ճամբով, միութեան ու համերաշխութեան ճամբով, կրնանք նուազագոյն կորուստներով երկիր դառնալ, կապուիլ Հայաստանին, ու շէնցնել զայն: Գաղթահայութեան գոյութեան նպատակն է հայ մնալ, Հայաստան դառնալ ու միանալ իր կէսին, ուրկէ բաժնուած է բռնի, օտար բռունցքով:

ՆՐՈՒԱՆԴ ՔՕՉԵԱՆ

«ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԸ»
ՍԵՐԲ - ԽՐՈՒԱԹԵՐԷՆ

Պանեալուքայէն հայրենակից մը կը հաղորդէ որ «Մուսա Լերան Քառասուն Օրերը» վէպը թարգմանուած է նաեւ սերպօ-խրուաթերէնի: Գիրքին կողքին վրայ տպուած է Մուսա-տաղի շրջանի աշխարհացոյց պատկերն ու տոլասը:

Երկրորդ հատորի վերջաւորութեան հրատարակուած է ընդարձակ ուսումնասիրութիւն մը ընդհանրապէս Հայերու, Հայոց պատմութեան եւ ընդհ. պատերազմի ընթացքին կատարուած հայկական տեղահանութեանց եւ ջարդերու մասին:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՍԵԼԱՆԻԿԷՆ

ԱԶԳ. ԿԵԱՆՔԸ ԱՆՑՆՈՂ ՎԵՑԱՄՍԵԱԿԻՆ

— 2 —

Թաղ. Խորհուրդը կորովի կերպով կը շարունակէ վարել ազգային գործերը: Գաղութը սրտանց կը քաջալերէ անոր բոլոր ձեռնարկները: Ազգ. մեքենան դրուած է կանոնաւոր հիմերու վրայ: Կառավարական շրջանակներու հետ կապը պահուած է եւ յարաբերութիւնները եղած են սիրալիր: Օտարներու մօտ աւելցած է համայնքին վարկը: Աւելցած են նաեւ Առաջնորդարանի եւ ազգային հաստատութիւններու եկամուտները, որոնք կը մատակարարուին ուղղամիտ եւ կանոնաւոր ձեւով: Մէկ խօսքով՝ Սելանիկի Թաղ. Խորհուրդը իր վրայ դրուած ակնկալութիւնները իրականացման ճամբու մէջ դրած է, եւ ամէն յոյս կը ներշնչէ յարատեւելու համար:

Բարեգործականի Փարիզի կեդրոնը եւ անոր այստեղի փոքրաթիւ մասնախումբերը միայն բացառութիւն կը կազմեն: Անոնք երկու տարիէ ի վեր, Թունայէն այլ անյոյս պայքարի մը մէջ կը գտնուին ազգ. իշխանութեանց դէմ, սպառելով կեդրոնէն եկած գումարները, այդ նպատակին համար:

Թաղ. Խորհուրդը անոնց հանդէպ բռնած է արհամարհական ընթացք մը եւ բացարձակապէս կարեւորութիւն չի տար անոնց նիւթած դաւերուն ու տնաքանդ պայքարին, որոնք փաստօրէն կը հրահրուին Բարեգործականի վարիչ-պատուիրակին կողմէ, եւ կը մղուին անոր նիւթապէս կապուած մեղապարտ թափթփուքներու միջոցով:

Բարեբախտաբար այս պայքարները որ եւ է արդիւնք չտուին, այլ միայն պատճառ դարձան կարեւոր գումարներու մսխրացման:

Ըսենք նաեւ թէ օրուան խօսակցութեան նիւթն է Նանսէնեան գրասենեակի յունահայ չքաւորներուն յատկացուցած 280.000 տրախմին: Անցեալ եւ նախանցեալ տարիներուն, վերոյիշեալ գրասենեակը այդպիսի յատկացումներ ըրած էր չքաւորներուն օգնելու համար, Բարեգործականի խազմակով: Բարեգործականը իր այստեղի մարդոց ձգած էր որպէսզի իրենց հասկցած ձեւով «բաժնեն»: Այս առթիւ երկու տարուան ընթացքին ալ երեւան ելած են ակներեւ ճաղչութիւններ: Գայթակղութիւնները այնքան վրան բաց եղած են որ, երկրորդական գծի վրայ կը մնան խտրական ոգին, զոր ցոյց տուած են Բարեգործականի խնամիները: «Բաշխուած» գումարը ցոյց տուած են իբր իրենց Միութեան սեփական դրամը: Բարեգործականի կեդրոնը իր վարիչ-պատուիրակով մեղսակից կը նկատուի պատահածներուն, քանի որ իրենց ղրկուած անգոյ ստացագիրները եւ անունները ստուգուած չեն անցուցած ազգ. իշխանութենէն եւ կամովին զանոնք կլլած են իւղի պէս:

Այս ամօթալի պարագաները այս տարի հաղորդուեցան Փարիզի կեդրոնին, որպէսզի սանձ մը դրուի վարիչ-պատուիրակին եւ անոր այստեղի մանկլաբներուն վրայ, նախորդ տարիներու չարաշահութիւնները արգիլելու համար: Կեդրոնը, վարիչ-պատուիրակին բերնով, ամբարտաւանօրէն պատասխանած է թէ Միութիւնը վստահութիւն ունի իր գործակալներուն վրայ, եւն.:

Արդ, որպէսզի Նանսէնեան գրասենեակի յատկացուցած գումարը բարիքի մը տեղ չարիք չբերէ իր հետ, ժողովուրդը պահանջեց Թաղ. Խորհուրդէն որպէսզի կարելի դիմումներ կատարէ առնել է, բաշխուելիք գումարին վրայ ազգային իշխանութեան խիստ հակակշիռը գործադրելու եւ իր բուն նպատակին յատկացնելու համար: Եթէ ընթացք չտրուի այս շատ օրինաւոր դիմումին, ժողովուրդը պիտի դիմէ արդարութեան: Այլ եւս անհանդուրժելի է տեսնել Բարեգործականի շուքին տակ գործող մարդոց արարքները: Նանսէնեան գրասենեակը դրամ չի յատկացներ, որպէսզի Կարապետ Զավուշներ զինուին, ծեծուած եւ բանտարկուած սինլքորներ վերակրուին կամ քուէարկութիւններու մէջ գործածուին:

×

Անցեալ վեցամսեայ Սելանիկի ազգ. վարժարանները բոլորեցին փայլուն շրջան մը:

Թաղ. Խորհուրդը հոգաբարձութեան յանձնած էր վարժարաններու նիւթական եւ բարոյական հոգը: Գոյութիւն ունեցող վարժարանները բացուեցան ճիշդ ատենին: Նոր տարեշրջանին, հոգաբարձութեան ջանքերով բացուեցան երկու նոր մանկապարտէզներ՝ եօթանասուն աշակերտներով: Վերաբացուեցաւ նաեւ Բարեգործականի հովանաւորած եւ ի վերջոյ խայտառակօրէն լքուած Բրօվաթայի մանկապարտէզը: Ճամբու դրուեցաւ Բարեգործականի վարժապետը, որ գայթակղալից պատմութիւններ ունեցած էր մանկապարտէզի փոքրիկներուն հետ:

Այսօր ազգային վարժարաններուն մէջ կը կարդան աւելի քան 500 երկսեռ մանուկներ: Ձրիակերութեան վերջ տրուելու համար, իւրաքանչիւր աշակերտէ կը գանձուի 5—100 տրախմի, համաձայն կարողութեան: Վարժարանները մնայուն պիւտճէ չունենալով, անոնց 200.000ի մօտ տարեկան պիւտճէն ձեռք կը բերուի բացառիկ ձեռնարկներով: Հոս հաշուի չենք առներ արուարձաններու վարժարանները, որոնց նիւթական մատակարարութիւնը ստանձնած է Շուէտական առաքելութեան ներկայացուցիչ Միս Ալմա Եօհանսըն:

Հոգաբարձութեան բոլոր ձեռնարկները ի նպաստ ազգ. վարժարաններուն, պսակուած են նման չտեսնուած յաջողութեամբ: Այս ձեռնարկներէն դուրս, Հոգաբարձութիւնը դիմում բրած էր երկու բարեսիրական կազմակերպութիւններու, Կիւլապի Կիւլպէնկեան կրթական ֆոնտի կեդրոնական վարչութեան, Փարիզ եւ Հ. Գ. Խաչի Սելանիկի Շրջ. Վարչութեան, որպէսզի մանկապարտէզներուն վրայ եղած բացառիկ ծախքերուն օժանդակեն: Առաջինը պատասխանեց 200 տոլարով, (21.250 տրախմի), իսկ երկրորդը՝ 10.000 տրախմիով:

Գաղափար մը կազմելու համար նիւթական աննախընթաց յաջողութեան վրայ, ըսենք թէ միայն վարժարաններու անուան վեց ամսուան ընթացքին, Հոգաբարձութիւնը ունեցած է 130.000 տրախմիի մուտք մը, եւ այս հակառակ Բարեգործականի վարձկաններու անհուն խոչընդոտներուն:

Ազգ. վարժարաններու ուսուցչական կազմերը գնահատելի եռանդով կ'աշխատին օգտակար ըլլալ նոր սերունդին:

Կ. Կիւլպէնկեան կրթարանը կը շարունակէ իր բարեբեր գոյութիւնը. Յանձնակալութիւնը բծախնդրօրէն հետեւի վարժարանի նիւթական ... բարոյական մատակարարութեան, մօտէն հսկելով անոր վրայ: Վարժարանը ունի 260 աշակերտ, առողջ... պայմաններով օժտուած ... գարձակ շէնք մը՝ կեդրոնական ... րի մը մէջ: Ուսուցչական կազմը ... տանի գոհացուցիչ աշխատանք.

Մարդ կը կարմրի խօսելու Բարեգործականի հովանաւորած դպ... մասին, զոր մանաւոր հաշիւներ եւ ծիծաղելի յանդգնութեամբ ներկայացնեն տիպա՛ր դպրոց մը. դպրոցը իր վարժապետական կազմով, ներքին եւ արտաքին ամօթալի կարգուսարքով, Սելանիկի գաղութին առջեւ կը պարզէ ողբալի պատկեր մը:

Չխօսելու համար աւելին՝ ըսենք միայն, որ երուհճիչներու հետ ... քուած մանաւոր դաշինքով, ... ուած է այս դպրոցի մանուկներ... հայ եկեղեցի յաճախել ու նոյ... ըլլալ ազգային որ եւ է հանդէսի, դպրոցին մէջ կատարուած ամէն փոքր հաւաքոյթները կը ներկայացնեն չնդալից ձեւով, հեռաւոր ... միտները խաբելու համար:

** Աստուածաշունչի հայերէն թարգմանութեան 1500ամեակը տօնուեցաւ շքեղ կերպով: Նախաձեռնութիւնը ստանձնած էր Թաղ. Խորհուրդը, եւ այս առթիւ կազմած էր տօնակ յանձնախումբ մը, որուն մէջ կը գտնուէին երեք յարանուանութեանց պետերը, ինչպէս նաեւ կարգ մը [illegible]:

Տօնակատարութեան կը մասնակցէր գաղութը իր բոլոր ներկայացուցիչներով, բացի Բարեգործականի ամկլավար հաշւո ու կէնտ խլկաններէն, որոնք ինքնաբերաբար դուրս մնացած էին:

Տօնակատարութիւնը իր բանախօսութիւններով, խմբերգներով եւ տասանութիւններով եղաւ գերազանցապէս տպաւորիչ:

Հ. Յ. Դ. Օրը տօնուեցաւ բացօթեայ խանդավառութեամբ: Սելանիկի երիտասարդական զանգուածը եւ համակիրներու խուռն բազմութիւն եկած էր լսելու Դաշնակցութեան խօսքը եւ անոր առաջադրութիւնները, որոնք պարզուեցան երեք բանախօսներու կողմէ:

Հ. Մ. Ը. Մ.-ի Օրը եւս տօնուեցաւ խուռն բազմութեան մը ներկայութեան եւ մեծ շուքով: Բանախօսութիւններէ վերջ, ծափահարուեցաւ մարզական այս միակ կազմակերպութեան եռանդուն գործունէութիւնը. Միութիւնը կարճ ատենի մէջ փայլուն մրցումներ շահած եւ հաւաքած է 75 արիներ:

Ազգային եւ Կիւլպէնկեան ... նաւարտից Միութիւնը երկու ներկայացումներ սարքեց ի նպաստ ազգ. վարժարաններու եւ բարենպատակ ձեռնարկի մը: Երկու ներկայացումներն ալ քաջալերուեցան հանրութեան կողմէ: Այս միութիւնը սկսած է ... տար լեզուներու դասընթացքի մը ... րուն կը հետեւին իր անդամներէն ... ական թիւով ուսանողներ:

Հ. Գ. Խաչի Սելանիկի մասնաճիւ...

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (9)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

Աջ ու ձախ օրօրուելով սկսաւ նոյն դիրքին մէջ: Շատ չանցած, ուրիշ մըն ալ հանելով սակառէն, դրաւ միւս պարող օձին քով:

Հետեւելով օձահմայի գրգռիչ շարժումներուն ու եղանակին, իսկոյն երկու հատ օձերը կը ցատկեն վրան ու կը փորձեն թունաւորել մերկ սրունքները: Յետոյ հմայիչը օձերէն մէկը ձեռքին վրայ առնելով գաւազանիկով մը կը բանայ բերանը ու ժողովուրդին կը ցուցնէ թունալից լորձունքը, եւ անմիջապէս գրգռիչ եղանակով մը թոյլ կուտայ որ բազուկը խածնէ:

Արիւնը կը հոսէր ձեռքէն, սողունը դեռ վէրքին փակած էր, մինչ ինք զայրացումներով կը սկսի խաղալ:

Վերջապէս երկու օձերուն վիզերէն բռնելով գետին նետեց ու շարունակեց խաղալ: Քիչ վերջ ցաւէն չդիմանալով պառկեցաւ յոգնած ու տժգունած, եւ որպէսզի հեռաքրքիրներուն դիտողութեան տեղի չտայ, աքաղաղ մը բերել տալով սողուններուն յանձնեց, որոնք քանի մը վայրկեանէն մեռցուցին խեղճ աքլորը:

Ասոր վրայ խաղը վերջացած համարելով, ժողովուրդը հրաւիրեց որ վարձատրեն, միաժամանակ խաղալով:

Հնչուն դրամները կը տեղային սակառին շուրջ, ոմանք ալ իրենց գոհունակութիւնը անձամբ յայտնելու դիտումով՝ կը կանչեն «աֆէրիմ», որ բրաւօ, վհուկ կը նշանակէ, ու արծաթեայ դրամ մը կը փակցնեն ճակատին: Մինչ օձերը տակաւին գետնին վրայ գալարելով կը խաղան: Սրինգներ նմանապէս կը սուլէին, մերթ մեղմօրէն եղանակներով: Պէտէվի տէրվիշը դրամները հաւաքելէ յետոյ տուփ մը առաւ ձեռքը եւ «Ալլահ - Ալլահ» կանչելով սկսաւ հնչեցնել: Ասոր վրայ զոյգ մը օձերը բաց ձգուած սակառին մէջ անցան, առանց ներկաներուն վնասելու: Ժողովուրդը ցրուեցաւ մեծ գոհունակութեամբ ու զարմացումով:

Ի՞նչ էր արդեօք ատոնց գաղտնիքը, ո՞վ կուտար այդ կարողութիւնը անոնց, ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ օձին արտադրած այդ թոյնը անոնց վրայ չէր ազդեր. մինչդեռ մարդ մը կամ անասուն մը 5—10 վայրկեանէն կը սատկէր,— Հարցումներ որոնց մինչեւ այսօր ալ չեմ կրցած պատասխանել:

Գալով մեր ծախելիք ճերմակեղէններուն, ճամբորդ գիւղացիներու հանդիպելով փոխանակեցինք երկու օխա գարի ու բակլայի ալիւրի հետ: Ու կրկին ճամբայ ինկանք դէպի մեր բնակած գիւղը:

Քանի մը օր վերջ, լսելով թէ Տէպաս Միւմթազ պէյ անուն մէկը մզկիթ մը շինել պիտի տայ, աշխատելու համար ճամբայ ելայ դէպի Տէպաս, որ կը տեւէ երեք ժամ: Ջուր եւ ցեխ կրել տուին ամբողջ օր մը եւ նոյն իրիկունն իսկ ստացայ երեք գահեկան եւ երկու պզտիկ հաց, իբր օրավարձք: Դժգոհ էի սակայն, աշխատանքը խիստ տաժանելի ըլլալով, ուստի գիշերը միւս բանուորներուն նման չոր գետինը պառկելով, առանց վերարկուի, անքուն ու մտածմունքներու մէջ, յաջորդ օրը մեկնեցայ գիւղ՝ ծնողքիս մօտ:

Մայիս ամսուն կառավարական հրաման մը յանձնարարեց Հալէպի բոլոր հայ գաղթականներուն՝ Տէրսաս վերադառնալ: Հայրս էշ մը վարձու առնելով, ուրախութեամբ մեկնեցանք Տէրսաս, ուր կային անհամար գաղթականներ վրաններու տակ, շրջակայ գիւղերէն վերադարձած:

ԻՆՉՊԷՍ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՆՔ ՀԱՄԱ

— • —

Տէրսաս մնացինք տասնեօթը օր միայն: Եւ հանգիստ ապրեցանք:

Կառավարութիւնը վրաններ տուած էր իւրաքանչիւր ընտանիքի, նոյնպէս ռոճիկը կանոնաւորաբար: Ամէն գաղթական այր թէ կին պարտաւոր էր մազերը կտրել տալ կառավարութենէն նշանակուած սափրիչներուն, բաղնիք երթալ, յետոյ ձգելով իր հին հագուստները, կը ստանար նոր շապիկ - վարտիք ու զոյգ մը հաստ-[illegible]: Անկէ վերջ թէ որ արհեստաւոր էր, կը ճամբուէր Դամասկոս, իսկ որբեւայրիները՝ Համա:

Այսպէս մեզ ալ տրուեցաւ վրան մը: Հայրս յաջորդ օրն իսկ ճաշարանի մը մէջ գործ գտաւ, օրական երկու գահեկան եւ ուտել - պառկելով: Իսկ մայրս կարի առժամեայ աշխատանքը ընդունեցաւ իբր կարուհի: Սակայն նախ քան աշխատանքի սկսիլը, ստիպուած էինք մաքրուիլ, ուստի բարձր ծառերուն տակ իրենց աթոռակները դրած սափրիչներուն մօտ երթալով, մեր գլուխները յանձնեցինք: Տասը վայրկեանէն բոլորիս գլուխները լերկացած էին արդէն: Շատ զարմանալի էր դիտել՝ կիներուն ու աղջիկներուն կերպարանքը մերկ գլուխով, կարծես տգեղցած էին բոլորն ալ իրենց վարսերուն բացակայութենէն: Յետոյ ուղղուեցանք [illegible] պատրաստուած բաղնիքը: Այստեղ բազմութիւնը այնքան հոծ էր որ՝ գրեթէ իրարու կը հպէինք: Առաջ անցնելու տենչանքով իրար կը կոխկռտէին:

Աղտեղութեան ու քրտինքի բարկ հոտ մը անտանելի կը դարձնէր մթնոլորտը: Հայ երիտասարդներ գրեթէ հազուագիւտ էին, որովհետեւ մեծ մասամբ զինուոր տարուած էին: Այստեղ ալ քառորդ ժամուան մէջ մեր լոգանքը առնելէ վերջ՝ նոր [illegible] շապիկներ հագած դուրս ելանք: Այր թէ կին նոյն շապիկը հագած էին, այնպէս որ կարելի չէր զանազանել այրերը կիներէն:

Այսպէս մայրս սկսաւ կարի աշխատանքը յաճախել: Իսկ ես վրանին մէջ փոքրիկ քոյրս ու եղբայրս կը նայէի, կրակը վառելով՝ ապուր կը պատրաստէի, եւն.:

Օրական տասնեակ մը հաց կը բերէր իբր ռոճիկ: Միւս կողմէ ալ լուրեր կը շրջէին: Ամէնուն բերնին մէջ բարեբաստիկ լուրերու շարք մը կար,— Թէ հայրենիք պիտի դրկուինք:

Գիշերները ցորենի հասկերուն մէջէն արաբ գողեր կուգային վրաններ գողնալ, ահ ու սարսափի մատնելով գաղթականները. Սակայն հայ պահապաններ զէնք արձակելով կը փախցնէին:

Համայի համար աւելի լաւ լուրեր կ'առնէինք: Կ'ըսէին թէ շատ աշխատանոցներ կան, ռոճիկը առատ է, եւն., որով մայրս մտադրեց հոն երթալ:

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

ՎԷՀԻՊ ՓԱՇԱՅԻ ԴԵՐԸ ԵԹՈՎՊԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ

Հայեր ալ կռուին Հապէշ բանակին մէջ

Ֆրանսացի թղթակից մը որ Ատիս-Ապէպայի մէջ երեք ամիս մնալէ յետոյ այցելած է Ճիճիկա, Ֆրանսա վերադարձին հրատարակած է իր տպաւորութիւնները։ Կը քաղենք Վէհիպ փաշայի վերաբերեալ մասը.—

Ճիճիկայի մէջ հիւր եղայ Նիլիաս Նաաէր անուն Սուրիացիի մը, որ Եթովպիոյ փոխադրութեանց ճիւղին պետն է։ Քանի մը անգամ ճաշեցի Վէհիպ փաշայի հետ եւ երկարօրէն տեսակցեցայ։ Փաշան համբաւ շինեց Ջանաք Գալէի մէջ, կռուելով անգլ. եւ Ֆրանսական բանակին դէմ։ Մօտաւորապէս 60 տարեկան է, հաճելի եւ շատ խելացի։ Բայց բացէ ի բաց ըսեմ թէ համաձայն չեմ Օկատէնի մասին իր պատրաստած պաշտպանութեան ծրագրին։

Օր մը Վէհիպ փաշա շատ լրջօրէն ըսաւ.— «Ճիճիկայի եւ ընդհանրապէս Օկատէնի ամրութիւնները չեն կրնար գրաւուիլ։ Պաշտպանութեան այս գրութիւնը իմ գիւտս է։ Ջանաք Գալէի մէջ իմ շինել տուած խրամնեքս շատ բարձր են։ Ջեզի կը հաւատամ թէ պատերազմէն յետոյ պիտի խօսուի այս խրամներու մասին, որոնք իմ յղացումս են։ Որովհետեւ անոնք յեղափոխութիւն առաջ պիտի բերեն խրամային պատմութեան մէջ։ Գիտի տեսնէք, Ճիճիկա երկրորդ Վէրտէօն մը պիտի ըլլայ»։

Վէհիպ փաշայի յիշած խրամները պարզապէս մտացածին են։ Այսպէս, ամբողջ եղածը այն է որ փորուած հողը փոխանակ խրամին առջեւ դիզուելու, ետեւը կը դիզուի։

Երբ կը պնդեմ թէ Ճիճիկայի ամրութիւնները տղայական խաղալիկ մըն են, զրոյցներու վրայ չէ որ կը հիմնուիմ։ Աչքովս տեսայ զանոնք։ Ցետոյ, երոպացի բարձրաստիճան պաշտօնեայ մը որ մասնակցած է այդ ամրութեանց շինութեան, բառ առ բառ ըսաւ ինծի.

— «Ճիճիկայի ամրութիւննե՞րը։ Ասիկա պարզ կատակ մըն է, ուրիշ ոչինչ։ Ինծի տուէք գունդ մը, 75նոց մարտկոց մը, 12 գնդացիր, եւ երեք ժամէն կը գրաւեմ Ճիճիկան»։

Նոյն իմաստով խօսքեր լսեցի նաեւ Վէհիպ փաշայի սպայակոյտէն։

Ցետոյ թղթակիցը կը պատմէ թէ, իտալական սաւառնակ տեսնելուն պէս Ճիճիկայի բոլոր Հապէշ զինուորները կը փախչին լեռները, պառկելով, հայհոյելով եւ հրելով պէտք սպասները որոնք կ՚աշխատին կեցնել զանոնք։ Գեղծ սպայ մը ըսաւ.— «Եթէ Իտալացիները գիտնան, ամէն օր սաւառնակ կը ղրկեն եւ մէկ ամսուան մէջ կը մաքրեն Եթովպիան»։

Փարատելու համար դէշ տպաւորութիւնը, Վէհիպ փաշա թղթակցին ըսած է թէ ինք հրաման տուած է լեռները փախչելու, երբ օդային յարձակում տեղի ունենայ։

Վէհիպ փաշա օր մը ըսաւ, ձեռքը դնելով Նիլիաս Նաաէրի ուսին վրայ.— «Օկատէնի բանակներուն ճակատագիրը այս մարդէն կախուած է։ Բայց որքան ալ հիանալի կազմակերպիչ մը ըլլայ, ի՞նչ կրնայ ընել երբ փոխադրելիք պարէն չգտնէ»։

Օր մը միասին ճաշելու համար կը սպասէի Վէհիպ փաշային։ Վերջապէս եկաւ ձեռքերը շփելով եւ շատ ուրախ տրամադրութեամբ։ Երբ պատճառը հարցուցի, ըսաւ.— «Շատ գոհ եմ, կրնամ սխրժակով ճաշել, որովհետեւ այս առտու յաջողեցայ 5 քամիոն ուտելիք ղրկել Տակապուր»։

10.000 հոգիի համար հի՞նգ քամիոն։ Հրամանատարը գոհ է ասոր համար։ Կը նշանակէ թէ ամէն օր կարելի չըլլար այսքան ալ ղրկել։

Ոչ մէկ կազմակերպութիւն գտնելով, Վէհիպ փաշա ստիպուեցաւ նոր սպայակոյտ մը կազմել։ Անմիջապէս Եթովպիա հրաւիրեց իր հին ընկերներէն երկուքը.— Գնդ. Ֆարուք եւ հազարապետ Թարիք, երկուքն ալ Իսթանպուլի զինուորական վարժարանէն ընթացաւարտ եւ արեւելքի կռիւներուն մէջ արժանիք երեւան բերած։

Ինչ՞ղձ Ֆարուք պէյ։ Աչքիս առջեւ կուգայ թէ ինչպէս մազերդ — արդէն քիչ մազերդ — կը փետտէիր, տեսնելով մարդոց անճարակութիւնը եւ ամէն նիւթի բացարձակ չգոյութիւնը։

Աւելի ծանր է վիճակը Թարիք պէյի, այս սեւամորթ սպային։ Անոր կազմած ընտրեալ գունդին մէջ չկան նոյն լեզուն խօսող, կամ նոյն հաւատքը ունեցող երկու զինուոր։ Ցոյներ, Թուրքեր, Հայեր, Հապէշներ, Սոմալիցիներ, Սուտանցիներ, Եգիպտացիներ եւն.։ Ամէն տեսակ ազգէ զինուոր կայ։

Թղթակիցը եթովպական տարազ հագած եւ ինքզինքն եթովպական պաշտօնեայի հանգամանք տալով գացած է Տակապուր եւ տեսած է որ, հակառակ Վէհիպ փաշայի կատակախառն խօսքերուն եւ հապէշական զրոյցներուն, Տակապուր այրած մըկած է իտալական ռմբակոծումներէն։

** «Ճումհուրիէթ» դիտել կուտայ այս թղթակցութեան առթիւ.— Ֆրանսացի թղթակիցը ընդհանրապէս բանի տեղ չի դներ Հապէշները եւ կը հեգնէ Վէհիպ փաշայի խրամները։ իր տարեկան թէյասեղանը տուաւ, ուրուն յաջողութիւնը գերազանցեց բոլոր ակնկալութիւնները։ Հ. Գ. Եաչը շնորհիւ իր ժողովրդանուէր գործունէութեան, դարձած է այս շրջանի ամէնէն բազմամարդ միութիւնը եւ առարկայ է ժողովուրդի ջերմ գուրգուրանքին։

Հ. Ե. Դ. «Ցայգալոյս» Օրիորդաց եւ Գատ. Միութիւնները իրենց վեցամեան անցուցին շինիչ դասախօսութիւններով։ Գրադարանը աւելի ճոխացուցին եւ իրենց լայն մասնակցութիւնը բերին երիտասարդական բոլոր շարժումներուն մէջ։

Երեք տարիէ ի վեր կազմուած «Կոմիտաս» երգչախումբը իր պէտքիտուն եւ ազգային խմբերգներով շարունակեց համեմել սարքուած հանդէսները եւ ներկայացումները։

«Ազատեան» թատերասիրաց միայն իր գոյութիւնը չարդարացուց։ Անշարժ մնաց ամբողջ վեց ամիս։ Վերջերս սակայն, անոր երկսեռ անդամները սկսած են բարի նախանձ մը զգալ իրենց շուրջ եռացող շարժումներէն։

ՎԱՀԱԳՆ

Արդէն անիմաստ է եւրոպական կազմակերպութիւն փնտռել Եթովպիոյ նման յետամնաց երկրի մը մէջ։ Բայց կը մոռնայ թէ առջէն մինչեւ գլուխը սպառազէն Իտալացիները ամիսներէ ի վեր տեղ քայլ կ՚ընեն այդ Հապէշներուն դիմաց։ Գեղծ սպայ մը իրեն ըսած է եղեր որ Ճիճիկա կրնայ գրաւուիլ մէկ գունդ զօրքով։ Արդ. Զօր. Կրացիանիի 75.000 հոգինոց բանակը չորս ամիսէ ի վեր կ՚աշխատի եւ դեռ չկրցաւ գրաւել այդ քաղաքը։ Կը նշանակէ թէ Իտալացիները Հապէշներէն աւելի դէշ վիճակի մէջ են։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՐՑԸ

— o —

Թարգմանչական գրականութեան թերութիւններուն մասին գանգատներ շատ եղան Հայաստանի մէջ,— ատոնց արձագանգը առինք նաեւ այս թերթին էջերուն մէջ։ Վերջերս, ինչպէս գրեցինք, հետեւելով Մոսկուայի օրինակին, Երեւան եւս հիմնեց թարգմանչական դպրոց մը եւ զարկ տուաւ թարգմանչական գրականութեան։

Այժմ Մոսկուայէն կը հաղորդեն թէ յունուարի սկիզբը թարգմանիչներու համագումար մը տեղի ունեցաւ այնտեղ։ Համագումարին բերուած էին կարեւոր զեկուցներ,— գեղարվեստական թարգմանության խնդիրներն ու միջոցները, Թարգմանիչը և հրատարակչությունը, Բանաստեղծության թարգմանության արվեստը։ Այնուհետեւ լսուեցան զեկոյցներ վրացական, թրքական եւ իրանական թարգմանութիւններու մասին։

Ցանուն Հայաստանի խօսք առին Խաչատրեան եւ Միքայէլեան, որոնք կանգ առին հայ գրականութեան մէջ կատարուած թարգմանչական աշխատանքներու եւ հայ բանաստեղծներու թարգմանական մեթոտներուն վրայ։

Բանաձեւով մը թելադրուեցաւ թարգմանութիւններ կատարել Խորհ. Միութեան բոլոր ժողովուրդներէն, հոգ տանելով թարգմանութիւններու յաջողութեան։

Համագումարէն վերջ թարգմանական գրականութեան երեկոյ մը կազմակերպուեցաւ, նախագահութեամբ Դրամատուրգ Սիմոնեանի, ուր Լոզինսկի, Անտակոլսկի եւ ուրիշներ արտասանեցին Սայաթ-Նովայի, Իսահակեանի, Զարեանի եւ Մահարիի բանաստեղծութիւնները ռուսերէն թարգմանութեամբ։

ԽՈՒԼ-ՀԱՄՐԵՐՈՒ ԴՊՐՈՑ

— o —

Ցետամնաց մանուկներու Օժանդակ դպրոցին կից, Երեւանի մէջ 1931էն ի վեր կը գործէ խուլ-համր մանուկներու դպրոց մը։ Կրթական գործավարութիւնը, սկիզբները, բժիշկ Փարսադանեանի օժանդակութեամբ կը հաւաքէ 6—10 մանուկ եւ կը սկսին դասախօսութիւնները, որոնց համար հրաւիրուած են յատկապէս պատրաստուած մանկավարժներ։ Ցետոյ կ՚ընդարձակուի գործը, հետզհետէ կ՚աւելնայ մանուկներուն եւ դասարաններուն թիւը։ Այսօր մանուկները մաքուր եւ գեղեցիկ գրել սորված են, կը հասկնան ամէն խօսուածք։

Դժբախտաբար դպրոցը դեռ զաւագիրք չունի։ Ուսուցչուհի Կարապետեանը հաւաքած է քանի մը նկարներ, եւն.։ Միւս կողմէ կրթական գործավարութիւնը պիտի հաւաքէ դաստիարակներէն խուլ եւ համր մանուկները, աւելի ընդարձակելով գործը։

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Ցունուար 14ին, Երեւանի մէջ կազմակերպուեցաւ երաժիշտ Ազատ Մանուկեանի յոբելեանին առթիւ համերգի երեկոյ մը։ Ա. Մանուկեանի կեանքին եւ երաժշտական գործունէութեան մասին խօսեցաւ երաժիշտ Մ. Մազմանեան, կառավարութեան կողմէ Ռ. Դաշտոյեան շնորհաւորանքի հեռագիր շղթայած տուաւ, յետոյ կարդացուեցաւ Երաժիշտներու Միութեան որոշումը, որով 3000 րուբլի պարգեւ կը տրուէր երաժիշտին։ Ցետոյ համերգ մը տրուեցաւ Ա. Մանուկեանի գործերէն։

** Ծնունդի տօնին առթիւ, յունուար 6ին, Երեւանի ձայնասփիւռի կեդրոնին մէջ կազմակերպուեցաւ հակակրօնական պայքարի թատերական փորձ մը եւ ներկայացուեցաւ Վ. Մանուէլեանի Բուրլա հակակրօնական թատերախաղը։ Կը մասնակցէին Արուս Ոսկանեան, Վաղարշ Վաղարշեան, Ա. Միրզոյեան, Ա. Ա. բազեան, Մ. Կոստանեան, Վ. Բաղրատունի։ Երգի եւ նուագի բաժինը կը ղեկավարէր Նիկոլաեւ։

** Այս լուրին հետ, «Ն. Հայաստան» կը հրատարակէ նաեւ այն որ Երեւանի դպրոցներուն մէջ, Նոր տարուան առթիւ, տօնածառեր պատրաստուած են, եւ դպրոցականները հիւրասիրուած՝ մրգեղէնով, քաղցրեղէնով եւ այլ ուտելիքներով։

** Լոնտոնէն Գետրոս Ցօնապետեան Հայաստանի Պետական Հանրային Մատենադարանին նուիրած է, անգլերէն լեզուով, գրականութեան, արուեստի, պատմութեան մասին եօթը անտուկ խիստ արժէքաւոր գիրքեր։ Այդ գիրքերէն մէկ անտուկը կը պարունակէ Շէյքսփիրի աշխատութիւններուն պատկերազարդ հրատարակութիւնները։ Գ. Ցօնապետեան աւելի առաջ եւս նման արժէքաւոր գիրքեր նուիրած էր Հայաստանի պետական մատենադարաններուն։

** Հայաստանի Պետ. Հանրային մատենադարանը բացաւ ռուսերէն եւ եւրոպական լեզուներով գրուած հայագիտական, կովկասագիտական, արեւելագիտական հրատարակութեանց բաժիններ։

** Երեւանի Պետ. Օփերային մէջ ներկայացուեցաւ, առաջին անգամ ըլլալով Քարմէն, Կ. Սարաջեանի ղեկավարութեամբ։ Քարմէնի դերը կատարեց երգչուհի Աւշարենկօ։ Խաղին կը մասնակցէին Սերգէյով, Ա. Աւագեան, Գիրումով, Ե. Ֆանարջեան, Թ. Շահնազարեան, Թ. Խաչատրեան։

** Բարձրագոյն դպրոցներու դասախօսներուն եւ ուսանողներուն համար, այս տարի, Արզնիի մէջ պիտի հիմնուի ապաքինարան մը, 30 մահճակալով, ուր կարելի պիտի ըլլայ ընդունիլ տարուայ 10 ամսուան մէջ, 300 հոգի։

** Մարմնակրթութեան Երեւանի քաղաքային վարչութիւնը մարզարանը վերածեց ձմեռնային մարզախաղերու յատուկ հրապարակի։ Ամէն օր որոշ քանակութեամբ ջուր սփռելով դաշտին վրայ եւ թողլով որ սառի, մարզարանը վերածեց սահնադաշտի, չմշկումի համար։

** Երեւանի մէջ խորհրդակցութիւն մը կատարուեցաւ Անդրկովկասի յառաջոյն կնախտաբոյժներուն միջեւ։ Եւ որոշուեցաւ կնախտաբուժական Անդրկովկասեան համագումարը հրաւիրել Երեւանի մէջ, յառաջիկայ սեպտեմբեր 7—12։ Համագումարին պիտի մասնակցին 240 պատգամաւորներ, որոնց կարգին 20 պատգամաւոր եւս Թուրքիայէն։

ՄԱՄՈՒԼ

«ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՅՐԵՆԻ՞Ք Է» ԹԷ ՈՉ...

— • —

«Ասպարէզ» խմբագրութեան խորհրդածութիւնները կ՚ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (17 յունուար).

— «Վերջացող տարեշրջանի ընթացքին, մեր հակառակորդ մամուլը աւելի մեծ թափով մը շարունակեց փաստաբանել թէ «Խորհ. Հայաստանը ազգային հայրենիք է»։

Ի հարկէ վէճ չկայ այն մասին, որ Հայաստանը հայ ժողովուրդի ազգային հայրենիքն է։ Այսպէս կը հաւատայ հայ ժողովուրդը թէ հայրենիքէն ներս եւ թէ հայրենիքէն դուրս։ Բայց «Խորհ. Հայաստանը ազգային հայրենիք չէ։ Այս է համոզումը ազգայնական հայութեան, ու այսպէս ալ կը յայտարարէ նաեւ ամէն օր, Հայաստանը խորհրդայինի վերածող անհարազատ իշխանութիւնը։

Այսպէս չեն յայտարարեր, սակայն, արտասահմանի հայանուն բոլշեւիկները եւ ռամկավարները։ Առաջինները կ՚աշխատին խաբել արտասահմանի հայութիւնը, չի զրկուելու համար անոր անգէտ մէկ մասին աջակցութենէն, իսկ վերջինները, անըմբռնելի ցանկամտութեամբ մը՝ իրենց համոզումները իրականութեան տեղ ընդունելով, կ՚աշխատին ցոյց տալ թէ՝ «Խորհ. Հայաստանը հայրենիքն է բոլոր Հայերուն։

Երբ այս վիճաբանութեան արձագանգները կը հասնին Հայաստանի բոլշեւիկ իշխանութեան, ան միշտ զայրոյթով կը յայտարարէ թէ «Խ. Հայաստանը հայրենիքն է միայն բանուորներուն, ինչ ցեղի ալ պատկանին անոնք։

Այս բացայայտ յայտարարութիւնը լսելու ականջ չունին, սակայն, արտասահմանի հայանուն բոլշեւիկներն ու ռամկավարները։ Անոնք յաճախ կը դիմեն արտառոց սոփեստութիւններու, ապացուցանելու համար թէ բոլշեւիկ կառավարութեան յայտարարութիւնը ճշմարիտ չէ։

Անոնք կը փաստաբանեն որ,— եթէ միապետական կռապաշտ քրիստոնէութեան ժամանակ, եւն., Հայաստան եղած է ազգային հայրենիք, եղած է ու պիտի շարունակէ մնալ նոյնը նաեւ բոլշեւիկեան կարգերու ընթացքին։

Ասոնք կը մոռնան, սակայն, որ բոլոր ժամանակներու ընթացքին, Հայաստան մնացեր է Հայաստան, եւ երբեք չէ եղած «միապետական Հայաստան», «կռապաշտ Հայաստան», «քրիստոնեայ Հայաստան», «եկեղեցական Հայաստան» եւն.։ Կը մոռնան որ այդ շրջաններու ընթացքին ոչ եւ է տիրապետող իշխանութիւն յայտարարած եւ գործնապէս կեանքի մէջ մտցուցած չէ այն տեսակէտը, ինչ որ կ՚ընէ հայանուն բոլշեւիկը։ Այսինքն՝ ըսուած եւ գործադրութեան դրուած չէ թէ Հայաստան հայրենիքն է միայն միապետականին, կռապաշտին եւ քրիստոնեային, այլ միշտ եւ համապազ Հայաստանը յայտարարուած է ամբողջ հայ ժողովուրդին ազգային հայրենիքը։

Ոչ մէկ ատեն որ եւ է կառավարութիւն խտիր դրած չէ իր հպատակներուն եւ քաղաքացիներուն միջեւ եւ փակած չէ դռները անոնց առջեւ։ Մինչ ներկայ Խորհ. կառավարութիւնը խտիր կը դնէ բոլշեւիկին եւ ոչ բոլշեւիկին միջեւ, անոնց երեսին փակելով հայրենիքին դռները, ապացուցանելու համար որ «Խ. Հայաստանը ամբողջ Հայերու ազգային հայրենիքը չէ ու չի կրնար ըլլալ։

Ահա՛ այն էական տարբերութիւնը, միւս շրջաններու եւ ներկայ շրջանին միջեւ։ Այդ պատճառով ալ միւս բոլոր շրջաններուն Հայաստանը մնացեր է Հայաստան, առանց աւելորդ պոչի մը, եւ եղած է միշտ ազգային հայրենիք։ Իսկ ներկայ շրջանին՝ կցուած է անոր պոչ մը.— «Խորհրդային», սփականութիւնը միայն խորհրդային ճորտասէրներուն եւ դադրած է ըլլալ բոլոր Հայերուն ազգային հայրենիքը։

Այս ճշմարտութիւնը անվիճելի կը համարի Հայաստանի խորհ. իշխանութիւնը։ Անվիճելի կը համարինք եւ մենք։ Բայց վիճելի կը համարին մասնաւորապէս ռամկավարները»։

ԹՈՒՐՔԻԱ

Նոր ձոյլար

Բանկալթիի գերեզմանատան գետինը եւ ծանր ունեցող (մուսաքքաֆ) մասերը ճշդելու համար, ամէ առաջ տեղին վրայ քննութիւն կատարուած էր քաղաքապետութեան եւ թափուի վարչութեան պատուիրակներուն կողմէ։

Հանրակառքի ճամբուն վրայ գտնուող վիճուած կառամբին ու յարակից հիմերը դրուած ափարթըմանի մը գետիններն ալ, ծանր չունենալուն համար, գերեզմանատան մաս նկատուած եւ անոնց ալ թափուն տրուած էր քաղաքապետութեան, գերեզմանատան հետ։ Այս անուարա չէնքերու կարգին, «Կռան կառամբին քով ընդարձակ մաս մը կայ, չորս բարձր պատերով, հանրակառքի ճամբուն վրայ։ Ծանր չունենալուն համար, անոր ալ թափուն առած է քաղաքապետութիւնը, իբր գերեզմանատան գետին, մինչդեռ այդ մասին ճիշդ կանակը յարակից չէնք կայ, որով կը հաստատուի թէ նոյն գետինը գերեզմանատան մաս չի կազմեր։ Այդ մասը դուռով մը կը յարաբերէր «Կռան կառամբին հետ, եւ ատամարար տրամադրուած էր նոյն կառամբին։

Քաղաքապետութիւնը փակեց ու կնքեց այդ դուռը, յայտարարելով թէ վարձու պիտի տրուի այդ մասը։

ՄԱՆՐԱՄԱՍՆԵՐԸ ԿԸ ՑԱՆՋՆԱՐԱՐԵՆ ԽՐԵՒԱՆ ՕՂԻՆ, ՈՐՈՒՆ ՆԱՆՈՒՑՈՒՄԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ Ի ՕՐՐՈՐԴ ԷՋԻՆ ՎՐԱՅ.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (57)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Փ. — Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

— Շատ լաւ, ձեզի որ եւ է հարցում ուղղելէ առաջ, կը խնդրեմ որ մտիկ ընէք բժիշկ Շէփըրտին պատմութիւնը... առարկութիւն չունիք, այնպէս չէ՞, սիրելի բարեկամս, կրկնելու համար այն խօսակցութիւնը զոր անցեալ ուրբաթ գիշեր, ունեցաք Գ. Էքրօյտին հետ...

— Բնաւ երբեք, պատասխանեցի եւ սկսայ նկարագրել իմ տեսակցութիւնս։

Փաստաբանը ուշադրութեամբ մտիկ ըրաւ։

— Այսքան, ըսի երբ խօսքս աւարտեցի։

— Սպառնալիք, կրկնեց փաստաբանը մտածկոտ երեւոյթով։

— Կը զարմանա՞ք, հարցուց Փուարօ.

— Ոչ, չեմ կրնար ըսել թէ կը զարմանամ. այդ տեսակ կասկած մը ունէի բաւական ատենէ ի վեր...

— Ահաւասիկ այդ է որ պիտի հարցնէի ձեզի, ըսաւ Փուարօ, եթէ կայ մէկը որ կրնայ ձեզի յայտնել վճարուած գումարները, այդ մէկը դուք էք, պարոն...

— Ձեր ուզած տեղեկութիւնը պահելու պատճառ մը չեմ տեսներ, պատասխանեց փաստաբանը, անցեալ տարի Տիկին Ֆէրըրս կարգ մը «թուղթեր» ծախել տուաւ, որոնց փոխարժէքը դրամատունը իր հաշւին արձանագրեց... մեծ էր անոր եկամուտը եւ քանի որ ամուսնոյն մահէն յետոյ խաղաղ կեանք մը կ՚ապրէր, յայտնի էր թէ այդ գումարները որոշ նպատակի մը յատկացուած էին... անգամ մը իրեն հարցուցի... ըսաւ որ Գ. Ֆէրըրսի ազգականներուն դրամ կը ղրկէր... անշուշտ, ալ չհետաքրքրուեցայ... մինչեւ հիմա կ՚ենթադրէի թէ այդ դրամները կը վճարուէին ազգականուհիի մը որ կարգ մը իրաւունքներ կրնար ունեցած ըլլալ հանգուցեալին վրայ... բնաւ մտքէս չէր անցած թէ Տիկինը անձնապէս ինքը յայտնի առարկայ էր...

— Որքա՞ն էր գումարը...

— Նուազագոյն քսան հազար ոսկի...

— Քսան հազար... մէկ տարուան մէջ... գոչեցի.

— Տիկին Ֆէրըրս չափազանց հարուստ էր, գիտել տուաւ Փուարօ... մարդասպանութեան պատիժն ալ հաճելի բան մը չէ...

— Ուրի՞շ տեղեկութիւն, հարցուց փաստաբանը։

— Ոչ, շնորհակալ եմ, ըսաւ Փուարօ ոտքի ելլելով. կը ներէք որ ձեզ անհանգիստ ըրինք...

— Երբեք, երբեք...

— Ի՞նչ է ձեր համոզումը հիմա, հարցուց Փուարօ երբ դրասենեակէն դուրս ելանք, եթէ Փարքըրը քսան հազար ոսկի շորթած ըլլար, ծառա՞յ կը մնար... չեմ կարծեր... անշուշտ, կարելի է որ դրամը տարբեր անունի տակ դրամատուն մը պահած ըլլայ, բայց ինծի անանկ կուգայ որ ճշմարտութիւնը ըսաւ ան... եթէ անիկա սրիկայ է, պզտիկ հոգի ունեցող սրիկայ մըն է... մեծ բաներու մասին չի մտածեր... ուրեմն մէկ կարելիութիւն մնաց, քարտուղար Րէյմընտ... ու նաեւ հազարապետ Պլընթը...

— Րէյմընտը չի կրնար ըլլալ, առարկեցի, քանի որ գիտենք թէ հինգ հարիւր ոսկիին հոգը կուտար վերջերս, այնքան նեղուած էր...

— Անիկա իր ըսածն է, այո...

— Գալով հազարապետին...

— Ես անոր մասին կրնամ բան մը ըսել, ընդմիջեց զիս Փուարօ, ես գիտնութիւն կատարող մարդ եմ եւ կը կատարեմ... լաւ, ժառանգութեան մը մասին խօսեցաւ ձեզի... ես հասկցայ որ այդ ժառանգութիւնը քսան հազար ոսկիի չափ է եղեր... այս մասին ի՞նչ է ձեր կարծիքը...

Այն աստիճան զարմացեր էի որ չըկրցայ անմիջապէս պատասխանել։

— Անկարելի է ըսի, քիչ ետքը, հազարապետին պէս համբաւաւոր մէկը...

— Ո՞վ գիտէ, ամենայն մէկն է որ մեծ միտքեր ունի... կը խոստովանիմ թէ հազիւ թէ զինքը ապառնալիքով դրամ շորթող կը նկատեմ, բայց խնդիր մը կայ որ ձեր ուշադրութիւնը չգրաւեց տակաւին...

— Ի՞նչ խնդիր...

— Կրակը, բարեկամս, կրնայ ըլլալ որ Էքրօյտ՝ ինքը ոչնչացուց նամակն ու կապոյտ պահարանը... ձեր մեկնելէն յետոյ...

— Ասիկա հաւանական չէ, իմ կարծիքովս... թէեւ, անշուշտ, կրնայ ըլլալ... թերեւս միտքը փոխեց...

Տան առջեւ հասած էինք եւ վայրկեանի տպաւորութեան տակ Փուարօն ճաշի հրաւիրեցի։

Կը խորհէի թէ քոյրս գոհ պիտի մնար. բայց դիւրի՞ն բան է կիները գոհացնել։ Երեւան եկաւ որ միայն երկու կտոր խորոված միս ունէինք. կարելի չէր երեք հոգիի մէջ բաժնել։ Քրոջս վախը երկար չի տեւեր սակայն. շատ վարպետ սուտ մը գլորեց եւ բացատրեց Փուարոյի թէ միայն բանջարեղէն ուտելու սովորութիւն ունէր. ու քիչ մը կարմրած հաց ու պանիր կերաւ չէշտելով մսեղէն կերակուրներու վտանգը։

Քիչ վերջը երբ վառարանին առջեւ նստած կը ծխէինք, Քարօլայն յարձակողականի սկսաւ.

— Րէլֆը չգտա՞ք դեռ, հարցուց Փուարոյին։

— Ո՞ւր գտնեմ...

— Կը կարծէի թէ Քրէնչէսթըր կրնայիք գտնել զինքը...

— Քրէնչէսթը՞ր, զարմացաւ Փէլճիքային, ինչպէ՞ս, ինչո՞ւ այնտեղ։

Զարմանօրէն լուսաբանութիւն տուի.

— Մեր գաղտնի ոստիկաններէն մէկը Քրէնչէսթըրի ճամբան տեսեր է ձեզի երէկ... Փուարօ խնդաց։

— Օհ, ասիկա՞ ըսել կ՚ուզէք... առատմնաբոյժս տեսնելու գացած էի... ակռաս կը ցաւէր... ներս մտնելուս պէս՝ ցաւ չմնաց... որոշեցի անմիջապէս դառնալ—ատամնաբոյժներուն պէտք է ճաշել ծ ըսաւ... հետը կռուեցայ... պնդեց... յետոյ քաշեց...

Տեսնելու էիք քրոջս յուսախաբութիւնը։ Նորէն սկսանք Րէլֆին մասին խօսիլ։

— Թանուածքով թոյլ է, բայց չար տղայ մը չէ, ըսի.

(Շար.)

քաս։ Միւս կողմէ, Պուքրէշէն կը հաւաստեն թէ Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ թագաւորները մօտերս տեսակցութիւն մը պիտի ունենան Սոֆիայի մէջ։

Փարիզի խօսակցութեանց միակ դրական արդիւնքը եղած է Ռումանիոյ եւ Խ. Միութեան մերձեցումը։ Ֆրանսացիները յաջողած են համոզել Ռումանիան որ փոխադարձ աջակցութեան դաշինք մը կնքէ Մոսկուայի հետ։ Այս դաշնագրին նախագիծը շատոնց մշակուած է, բայց մինչեւ հիմա ընդդիմութեան կը հանդիպէր Պուքրէշի մէջ։ Փորձ մը կատարուած է Ճուկոսլավիան ալ այդ ճամբուն վրայ դնելու, բայց Իշխան Պօլ մերժած է։

Երկ Խուտքնեռուծ դատավարութիւնը

Էքսի եղեռնադատ ատեանը կը շարունակէ երեք խրուաթ ոճրագործներուն դատը։ Չորեքշաբթի օրուան նիստին մէջ, Բարթուի եւ Միօ Քրալի հարցաքննութենէն յետոյ, նախագահը ոտքի հանեց երրորդ ամբաստանեալը, Փոսփիշիլ, որ ուզեց պատմել իրեն դէմ լարուած դաւադրութեան մը պատմութիւնը։ Նախագահը մերժեց լսել, յանձնարարելով միայն իր հարցումներուն պատասխանել։ Ասոր վրայ Փոսփիշիլ յայտարարեց.

— Այն ատեն ես ալ չեմ խօսիր։

ՆԱԽԱԳԱՀԸ.— Ձեր գիտնալիք բանն է, ազատ էք։

Պաշտպան փաստաբաններէն երկուքը միջամտեցին, դիտել տալով թէ Սթավիցքիի գործին դատավարութեան ատեն ամբաստանեալներուն արտօնութիւն տրուեցաւ երկար ճառեր խօսելու։ Նախագահը տեղի չտուաւ, ամբաստանեալն ալ մերժեց որ եւ է պատասխան տալ։ Մինչ այս մինչ այն, ճաշի ժամը հնչած էր։

Կէսօրէն վերջը, նախագահին տրամադրութիւնը բարեփոխուած էր։ Հաւանեցաւ որ ամբաստանեալը պատմէ իր գլխուն սարքուած խաղը (առաջին հարցաքննութեան առթիւ), բայց նախ պատասխանելով իր հարցումներուն։ Այսպէս փոխադարձ համաձայնութիւն մը գոյացաւ եւ Փոսփիշիլ արագ–արագ պատասխանեց, որպէսզի ժամանակը շուտ հասնի, իր յայտարարութիւնն ընելու համար։

Երբ կարգը եկաւ, ամբաստանեալը պատմեց թէ 1934 հոկտեմբեր 11ին, Անըրմասի մէջ ձերբակալուած ատեն, իրեն խոստացուն ազատ ձգել, եթէ յանձն առնէր Իտալիա երթալ եւ սպաննել Ուսթաշիներու պետը, Անթէ Փավէլիչ։ «Ես մերժեցի այս առաջարկը, որովհետեւ կաթոլիկ եմ եւ խրուաթ հայրենասէր»։

Շարունակելով պատմութիւնը, ամբաստանեալը յայտնեց թէ առաջարկը ներկայացնողներն էին երկու սերպ ոստիկաններ, Միխէլովիչ եւ Սիմոնովիչ, որոնք ֆրանսական ոստիկանութենէն արտօնութիւն առացեր էին հարցաքննելու զինքը։ Միխէլովիչ փորձեց կանխաւ խմբագրուած համաձայնագիր մը ստորագրել տալ իրեն, եւ երբ ինք մերժեց Իտալիա երթալ, Փավէլիչը սպաննելու համար, սպառնաց վրէժ լուծել իր ընտանիքէն։ Նախագահը չուզեց հաւատալ այս պատմութեան, դիտել տալով թէ ֆրանսացի ոստիկանական տեսուչ մը չի կրնար թոյլ տալ որ այսպիսի առաջարկ մը ներկայացնեն։ Ամբաստանեալը պատասխանեց թէ Ֆրանսացին խրուաթերէն չէր հասկնար եւ ներկայ չէր հարցաքննութեան։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՁՄԵՌՆԱՅԻՆ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆԻՆ բացումը կատարուեցաւ Կարմիշ–Փարթէնքիրխէնի մէջ, ձիւնի փոթորիկի մը տակ, նախագահութեամբ Հիթլէրի։ Ներկայ էին 40,000 հանդիսականներ։ Հիթլէր ճառ մը խօսելով, մաղթեց որ մարզախաղերը դառնան «խաղաղութեան տօնահանդէս մը բոլոր ազգերուն համար»։ Ողիմպիականին կը մասնակցին 28 ազգեր, 1500 մարզիկներով, որոնք ողիմպիական երդումը կատարեցին։

ՀԱՅ ԿԻՆ ՄԸ, Տիկին Նեվրիկ Գազազեան, անձնասպանութիւն փորձած է Տէսինի մէջ, «Թէնթիւր տ'իօտ» խմելով։ Իր ազգականներուն վրայ, դրացիները օգնութեան կը հասնին եւ կը կանչեն բժ. Թոգատլեանը, որ կը յաջողի փրկել դժբախտ կինը։ Մեր թղթակիցը անձնասպանութիւնը կը վերագրէ յուսահատութեան, պատմելով թէ տղան հեռացած եւ երեսի վրայ ձգած է մայրը։

ՉԱՐԼԻ ՉԷՓԼԻՆԻ նոր շարժանկարը, «Արդի ժամանակներ», փետր. 6ին ներկայացուեցաւ Նիւ Եորքի Րիվոլի թատրոնին մէջ։ Բազմութիւնը այնքան խռնուած էր, որ ոստիկաններէն զատ հրշէջներն ալ կանչուեցան, խուժումը զսպելու համար։ Բոլոր տոմսակները սպառած էին եւ ամէնէն աժան տեղը կ'արժէր հինգ տոլար (75 ֆրանք)։ Հրմշտուքներու պատճառաւ ներկայացումը մէկ ժամ ուշացաւ։ Չարլի Չէփլին ինք ներկայ չէր։ Շարժանկարը յեղափոխական հանգամանք ունի։ Շարլօ երկու տարիէ ի վեր կ'աշխատէր այս գործին վրայ, որ արժած է երկու միլիոն տոլար։ Առաջին անգամ ըլլալով, Չարլի Չէփլին կը խօսի եւ կ'երգէ շարժանկարի մէջ։

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ ազգ. ընտրուկ մը հաստատելու ծրագիրը թեր ու դէմ վիճաբանութեանց դուռ բացաւ Երեսփ. Ժողովին մէջ։ Որոշուեցաւ յանձնաժողովի մը յղել օրինագիծը, վերջնական ձեւ տալու համար։

ԵԳԻՊՏՈՍԻ կառավարութիւնը որոշեց 8 զօրագունդեր կազմել, իւրաքանչիւրը 5000 հոգինոց։ Ծախքը պիտի ըլլայ 500,000 ոսկի։

ՊԱՆՔ ՏԸ ՖՐԱՆՍԸ 4էն 3 ու կէս առ հարիւրի իջեցուց զեղչի սակը։

ԵՐԿՈՒ ՕԴԱՆԱՒԵՐ իրարու զարնուեցան Միւնիխի վրայ։ Օդանաւերէն մէկը փողոց իյնալով, պատճառ եղաւ չորս հոգիի մահուան եւ տաս հոգիի վիրաւորման։

50–60 ՄԻԼԻՈՆ ԱՆԳԼ. ոսկիի փոխառութիւն մը պիտի կնքուի Անգլիոյ մէջ։ Երեսփ. Ժողովի ելմտական յանձնախումբին մէջ հարցումներ ուղղուեցան այս մասին, բայց ելմտական նախարարը մերժեց պատասխանել, գոհանալով հետեւեալ յայտարարութեամբ,— Կառավարութիւնը ինչ որ անհրաժեշտ գտնէ պիտի փորձէ, առանց անցնելու օրէնքին սահմանները։

ՓԵՏՐ. 18 Ը կը տօնուի Փարիզի մէջ մարտ 8ին, կիրակի երեկոյ ժամը 8,30ին **Sociétés Savantes**ի մեծ սրահին մէջ։

Ավինեօնի «Յառաջ»ի գործակալն է
Լ. ՕՎԻԿԵԱՆ

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՇԱՎԻԼԻ Արդուզեան խումբի ժողովը այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկ. Պօղոսեանի բնակարանը։

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Մջօ խումբի ընկերական ժողովը այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ։

ՊԱՆԵՕ Ք ՇԱՆԻ Արծիւ Ենթակոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ընկերները, 8 փետր. շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին, 9 Rue Mme Curie, Պանեօ։

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼի ընկ. կարօ Ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը 9 փետր. կիրակի երեկոյ ժամը 5ին, Լա Վիստ ընկ. Անդրանիկ Քուրատեանի բնակարանը։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

ՓՈՆԹԷՅի Մուրատ խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը 9 փետր. կիրակի կէսօրէ վերջը ժամը 5ին, ընկ. Թագւոր Քատօեանի բնակարանը։ Կարեւոր օրակարգ։ Կը խնդրուի Սէն-Սաթուրէնի ընկերներէն ներկայ ըլլալ։

ՀԱՆԴԷՍ — ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Համազգայինի Ալֆորվիլի մասնաճիւղին կողմէ, այսօր շաբաթ իրիկուն ժամը ճիշդ 8.45ին ՀԱՅ ԱԿՈՒՄԲԻՆ մէջ։ Կը խօսի Գ. Ս. Սասունի։ Երգ. արտասանութիւն եւլն.։ Կը մասնակցին դպրոցական աշակերտները եւ նուագախումբը։ Կը ներկայացուի ԵԱՏԷՍ, ղեկավարութեամբ դերասան Յ. Ուզունեանի։ Մուտք մեծերու՝ 2 ֆրանք, փոքրիկներու 1 ֆր.։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Կազմակերպուած Առնուվիլի Ռազմիկ խումբին կողմէ
վաղը կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին
Սալ Կալմանի մէջ (Առնուվիլի կայարանին դիմացը)
ղեկավարութեամբ դերասան Ուզունեանի
կը ներկայացուի՝ ԱՐՇԻՆ ՄԱԼ ԱԼԱՆ
Մուտք 5 ֆր., անգործներու 3 ֆր.

Դասախօսութիւն — Թէյասեղան

Ֆ. Կապոյտ Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղի, 9 փետր. կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը ճիշդ 3.30ին, Ռուսական Քոնսէրվաթուարի շէնքին մէջ, 26 Ավընիւ տը Թօքիօ.

Կը խօսի ՓՐՕՖ. Կ. ԱՂԱՔԱՆԵԱՆ

Նիւթ՝ Լեզուն, նրա ֆիզիքական եւ հոգեկան հիմքերը, նրա զարգացման պայմանները եւ նրա նշանակութիւնը ազգային անհատականութեան համար։

Հաղորդակց. միջոցներ.— Մեթրօ Ալմա Մարսօ.— Մուտք՝ 3 ֆր.

ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ ԹԱՏԵՐԱՍՐԱՀ — 26 Rue Troyon, Sèvres
Métro : Pont de Sèvres

Տարեկան թատերական ներկայացում

Կազմակերպուած ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՍԱՆԵՐՏՆԵՐԷՆ
Կիրակի 23 փետրուար 1936 ժամը ճիշդ 15ին
Կը ներկայացուին ՓՈՔՐԻԿ ՓԱՐԻԶԵՑԻՆ, կատակերգ. 3 արար
ՄԵՆԱՄԱՐՏԸ, երգախառն զաւեշտ 2 արար
ՕՍԵԱՆՕ, երգախառն զաւեշտ 1 արար
ԿՐԱՆ ՎԻՕ, երգախառն զաւեշտ 1 արար
Տոմսերու գին 10 եւ 7 ֆրանք

ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԱԿՈՒՄԲ

Շաբաթ, 8 փետրուար, երեկոյեան ժամը ճիշդ 9ին, Ռուսական Քոնսէրվաթուարի շէնքին մէջ, 26 Ավընիւ տը Թօքիօ
Կը բանախօսէ ՊՐՈՖ. Ե. ՊԱԼԹՐՈՒՇԱՅԹԻՍ

ՆԻՒԹ.— Գոթական ճարտարապետութեան կազմութիւնը եւ Հայաստանի պետութեան նմոյշներ՝

Սրահը կը բացուի ժամը 8.30ին

ԵՐԿՈՒՆՔ

ՕՐԿԱՆ Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ԱՄՍԱԹԵՐԹ
Գրական գեղարուեստական, պատմական, ուսումնասիրական բովանդակութեամբ
Զ. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1
Խմբագիր Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Լոյս կը տեսնէ փետր. 29 ին։

Բաժանորդագրութեան պայմանները.— Տարեկան՝ Ֆրանսա 15 ֆրանք, Արտասահման 20 ֆրանք։

Այս նոր շրջանէն սկսեալ. Ս ռամ ց ԿԱՆԻՒՆ ՎՃԱՐՈՒՄԻ՝ թերթ չի ղրկուիր ով որ ալ ըլլայ խնդրողը։ Դիմել 17 rue Damesme, Paris

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Լենցի (Ակնայ գիւղերէն) Պօղոս Մարտիկեան կը փնտռէ իր մօրեղբօր կինը՝ Նազլուն և զաւակները Բիւզանդ, Պերճուհի և Աստղինէ Փաշիկեանները որոնք վերջերս կը գտնուէին Սամսոն։ Հայրենակիցներէ կը խնդրուի իրենց ճշգրիտ հասցէն իմացնել Mardikian Boghos, 21 Pont Neuf, Fontaine Isère, France։ Ճշգրիտ լուր տուողին նուէր։

— Տիկին Դշխէնիկ Պէյլէեան կը փնտռէ Տէօրթեօլցի աւագ եղբայրը Վարդավար Ծոլագեան, մօր անուն Վարդեր, կնոջ անուն՝ Եղիսաբեթ, եղբօր անուն՝ Սարգիս։ Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել Խաչիկ Մարգէկեանի, 241 J. J. Rousseau, Issy-les-Moulineaux, Seine, France.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԱՐՍԷՅԼի Բալուի Հայր. Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը 9 փետր. կիրակի երեկոյ ժամը 8ին 6 rue des Petites Maries, Bar Ararat սրահին մէջ։ Կը հրաւիրուին մասնաւորապէս Սագրաթի գիւղացիները անխտիր։ Պօմօնի մասնաճիւղի անդամներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ։

ԱԼՖՈՐՎԻԼի Զէնկիրէրի Հայր. Միութեան ընդհ. ժողովը 9 փետր. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Ակումբին մէջ Ալֆորվիլ։ Օրակարգ Բաշխեւորութիւն եւ ընտրութիւն։ Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն կը համարուի։ Փարիզի եւ շրջաններու անդամ հայրենակիցներու հրաւիրագիր ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայ իբր այդ նկատել։

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ Միութեան խնդրանքով, յառաջիկայ երկուշաբթի օր փետր. 10ին, երեկոյեան ժամը 9ին, Միութեան սրահին մէջ, 7 rue Bernardins, Paris, պիտի դասախօսէ տեղական արհեստակցական կազմակերպութիւններէն ձեռնհաս անձնաւորութիւն մը, նիւթ ունենալով Brevet Professionnel եւ անոր բերելիք օգուտները մեր արհեստակիցներուն։

Նկատի ունենալով նիւթին կարեւորութիւնը, վարչութիւնը կը հրաւիրէ բոլոր հայ սափրիչները որ օգտուին պատեհութենէն եւ ներկայ ըլլան սոյն դասախօսութեան։

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

Le Gérant: H. STEPHAN

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ.	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 9 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
DIMANCHE 9 FÉVRIER

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3034

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ԶԻՆՈՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Փարիզի ռուսական թերթերէն քաղելով, երեքշաբթի օր հաղորդած էինք թէ կառավարութիւնը որոշած է զինուորագրել տարագիր Ռուսերը, համաձայն 1928 մարտ 31ի օրէնքին։ Յաջորդ օրն ալ, չորեքշաբթի, հրատարակեցինք օրէնքին թարգմանութիւնը, «քանի որ խնդիրը կը շահագրգռէ նաեւ հայ տարագիրները»։

«Պէխապէր» դրացի մը, որ չի կրնար մէկ օր անցընել առանց «Յառաջ»ի կամ անոր շրջապատին դէմ յիշոց մը արձակելու, ընդոստ արթննալով քունէն, փորձած էր կասկածի տակ դնել մեր տեղեկութեանց վաւերականութիւնը։ Եւ խրա՛տ մըն ալ կուտար, —«Յառաջ»ներուն համար լաւագոյն չէ՞ նախ պրպտել, ստուգել եւ ապա գրել»։

Պատասխան,— բարեհաճեցէք այդ խրատը ձեր տպարանին ամէնէն խոշո՛ր տառերով շարել, մագաղաթի վրայ տպել եւ կախել խմբագրատան պատէն, իբրեւ ուղեցոյց, որ եւ է թուղթ մրոտած ատեն։

Անցնելով բուն հարցին, այլ եւս տարակոյս չկայ թէ ռուս տարագիրները զինուոր պիտի առնուին, համաձայն 1928 մարտ 31ի օրէնքին եւ 1935 դեկտ. 4ի նախարարական հրահանգին, ինչպէս կը հաստատեն այսօր հրատարակուած տեղեկութիւններն ալ։

Այս կարգադրութիւնը «կը շահագրգռէ՞» մեզ թէ ոչ,— այդ մասին երկու խօսք չի կրնար ըլլալ։

Առ այժմ օրէնքին ենթարկուած են միայն ռուս տարագիրներու կարգ մը դասերը, եւ նախարարական հրահանգն ալ մասնաւորապէս զանոնք կը յիշէ։

Բայց, ինչպէս դիտել կուտայ մեր բարեկամը, Պ. Մութէ, «վաղը կրնան նոյն ձեւով կանչել նաեւ իտալացի, գերմանացի կամ հայ տարագիրները»։

Ուրեմն, ժողովուրդը «խոր մտահոգութեամբ վարակելու» խնդիր չէ որ ունինք, այլ արթուն կենալու, դէպքերուն հետեւելու եւ համապատասխան եզրակացութեան յանգելու պարտականութիւն։

Իրողութիւն է որ յուզման մատնուած են ռուս տարագիրները եւ հարցումներ կը տեղացնեն իրենց վարիչ մարմիններուն։

Անվիճելի է, նոյնպէս, որ եղած կարգադրութիւնը խոտոր կը համեմատի սահմանադրական սկզբունքներու հետ։

Բայց եւ այնպէս,— մէջտեղն է 1928 մարտ 31ի օրէնքը, յարակից լուսաբանութիւններով։ Եւ մէջտեղն են, մանաւանդ, նախարարական հրահանգը (1935 դեկտ. 4), որուն 5րդ յօդուածին տրամադրութեանց համաձայն, Մարոքյլի քաղաքապետութիւնը արդէն իսկ հրաւէր ուղղած է ռուս տարագիրներուն։ Նոյն պարտականութիւնը յիշեցուցած է Սէնի նահանգապետութիւնը, յանձնարարելով անմիջապէս ձեռնարկել արձանագրութեանց։

Ուրեմն, երկրորդական գծի վրայ կը մնան սահմանադրական թնճկնդրութիւնները, եւ գործադիր իշխանութիւնն է որ ճամբայ կը ցուցնէ։

Մեր կարծիքով, երկրորդական է, նաեւ, փնտռել այս կարգադրութեան շարժառիթները։

Վերադինո՞ւմ, պատերազմի նախատեսութի՞ւն, թէ դաշնակից համաձայնութիւն խորհրդային իշխանութեան հետ,— քանի որ այս շաբթու պիտի վաւերացուի Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը.— այս բոլորը շատ հեռուները պիտի տանէին մեզ։

Կարեւորը այս է,— առ այժմ միայն ռուս տարագիրները զինուոր կ՚առնուին, պետութեան յատուկ պատճառներով։

Արդ, կան քաղաքական հոսանքներ (ֆրանսական), որոնք հակառակ են այս կարգադրութեան, եւ կ՚ուզեն հարցումներ կամ հարցապնդումներ կատարել։

Այսպէս, Պ. Մութէ դիմելով արտաքին նախարարութեան, դիտել է որ ան ալ համաձայն է զինուորական նախարարութեան տեսակէտին։

Ուրեմն կը մնայ խնդիրը դնել ուրիշ ուղղութեամբ,— կազմել մասնաւոր յանձնաժողով մը, քննելու համար օտարներու վերաբերեալ գործերը։

Պ. Մութէի ցանկալի ծրագիրն է եղած այս, այն օրէն ի վեր որ ծանրացաւ օտարականներու կացութիւնը, աշխատանքի չուկային սահմանափակման, ինքնութեան թուղթերու օրէնքին խստացման եւ վտարումներու հետեւանքով։ Այդ առթիւ հոյակապ ճառ մըն ալ խօսեցաւ մեր բարեկամը, Երեսփ. Ժողովին մէջ։

Բայց, այն ատեն միջնախարարական յանձնախումբն էր կացութեան տէրը, նախագահութեամբ Պ. Էռիոյի, եւ Պ. Մութէի ծրագիրը դատապարտուեցաւ ամլութեան։

Յոյս կա՞յ որ յաջողի այս անգամ։ Դժուար է պատասխանել, մանաւանդ որ ներքին կացութիւնը շատ խառնակ է այս միջոցին, եւ լոյսը կամ խաւարը պիտի ծագի նոր ընտրութիւններէն յետոյ։

Սակայն եւ այնպէս, այս մտադրութիւնն իսկ բաւական է, որպէսզի մենք ալ ամփոփուինք, որոճանք եւ ելքեր փնտռենք շատ մը տագնապներու համար։

Եթէ զինուորագրութեան խնդիրը առ այժմ կապ չունի մեզի հետ, ուրիշ հոգեր չեն պակսիր։

Ցակաւին չէ լուծուած, օրինակ, ամէնէն անմիջական խնդիրը,— աշխատանքի տագնապը, յարակից մանրամասնութիւններով (գործադրկութեան նպաստ, ինքնութեան թուղթերու խնդիր, վտարման սպառնալիքներ եւն.)։

Ունի՞նք հաւաքական ծրագիր մը, որպէսզի, եթէ առաջադրուած յանձնաժողովը կազմուի կամ ուրիշ ելք մը գտնուի, կարենանք ճակատաբաց երեւալ եւ արժեցնել, առանց իրար հակասելու, բանգիտութեան մարզանքներ կամ խուժանավարական փորձեր կատարելու։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՌՈՒՍ ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ԶԻՆՈՒՈՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՕՐԷՆՔԻՆ ԳՈՐԾԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Փարիզի ռուսական թերթերը կը շարունակեն արծարծել տարագիրներու զինուորագրութեան խնդիրը, որուն առաջին տեղեկութիւնները հաղորդած էինք երեքշաբթի եւ չորեքշաբթի օր։

Սէնի նահանգապետութեան զինուորական գրասենեակին վարիչը յայտարարած է «Վոզրոժտէնիէ»ի թղթակցին.

— Ռուս տարագիրները պիտի կատարեն իրենց զինուորական ծառայութիւնը համաձայն նախարարական խորհուրդի 1935 դեկտեմբեր 4ի որոշման։ Այս մասին հրատարակուած օրէնքը մինչեւ հիմա գործադրուած չըլլալով, նախարարական խորհուրդը անհրաժեշտ սեպեց այդ հրահանգը տալ դեկտեմբեր 4ին։ Ուրեմն տարագիր Ռուսերը պէտք է իրենց մասին տեղեկութիւններ հաղորդեն իրենց բնակած թաղերու քաղաքապետութեանց։ Գաւառի մէջ այս խնդիրը դժուարութիւններ չի ներկայացներ, իսկ բարդ հանգամանք ունի Սէնի նահանգին մէջ, ուր Ռուսերը մեծ թիւ մը կը կազմեն եւ յաճախ ոստիկանական գրասենեակներուն կը հաղորդեն իրենց բնակավայրի փոփոխութիւնը։ Ցուցակները դեռ պատրաստ չեն, բայց նորէն կը յիշեցնեմ թէ ձեր հայրենակիցները պարտաւոր են բոլոր անհրաժեշտ մանրամասնութիւնները հաղորդել իրենց թաղապետութեանց, սկսելով 1935 դեկտեմբեր 4ի նախարարական հրահանգին հրատարակութեան թուականէն։ Ուզողը կրնայ ստանալ այդ հրահանգը։ Նկատի ունեցէք որ զինուորագրութեան ենթակայ են ոչ միայն այս տարուան զինուորցուները, այլեւ անոնք որ իրենց հասակակից Ֆրանսացիներու զինուորագրութեան տարին կը գտնուէին Ֆրանսա, իբրեւ «անհայրենիք» ռուս տարագիր, որոնք մինչեւ այսօր չեն ընդունած ուրիշ հպատակութիւն եւ չեն հեռացած Ֆրանսայէն։

— Ինչո՞ւ միայն ռուս տարագիրները կը կանչուին։

— Մեր գլխաւոր նպատակն է լեցնել պատերազմի հետեւանքով նօսրացած զինուորցուներու պակասը։ Արդ, Ռուսերը ամէնէն առողջ տարրերն են, այդ պակասները լեցնելու համար, ուրիշներ կրնան փճացնել մեր շարքերը։ Եւ գիտենք որ տարագիր Ռուսերը հակաբոլշեւիկ են։

Պ. ՄՈՒԹԷԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Պ. Մութէ, ընկերվարական երեսփոխանը, որ այնքան եռանդով կ՚աշխատի հայ եւ ռուս տարագիրներու վիճակին բարւոքման համար, հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրած է «Պոսլետնիա Նովոստի» թերթին.

— Իմ կարծիքով կարելի չէ բռնի զինուորութեան կանչել օտարական տարագիրները։ Կարելի է արձանագրել իբրեւ կամաւոր, այն ալ քաղաքացիական առաւելութիւններ տալու պայմանաւ։ Եթէ կ՚ուզեն որ ռուս տարագիրները ծառայեն Ֆրանսական բանակին մէջ, պէտք է անոնց տալ քաղաքացիական իրաւունքներ։ Ես այսպէս արտայայտուեցայ արտաքին նախարարին, անոր ուշադրութիւնը հրաւիրելով. բայց կը թուի թէ արտաքին եւ զինուորական նախարարները համամիտ են այս հարցին մէջ։ Պէտք է զանազանել այն հայրենազուրկները որոնք քաղաքական տարագիրներ են եւ անոնք որ առ հասարակ հայրենիք չունին։ Քաղաքական տարագիրները ստէպ ձգած են իրենց հայրենիքը, իսկ միւսներուն հանդէպ կարելի է գործադրել երկրին օրէնքները։ Այսօր պարզ հրահանգով մը զինուորութեան կը կանչեն ռուս տարագիրները, վաղը կրնան նոյն ձեւով կանչել նաեւ իտալացի, գերմանացի, հայ տարագիրները, ինչ որ կրնայ ոչ ցանկալի հետեւանքներ ունենալ։ Այսօր մենք լաւ յարաբերութիւններ ունինք Խ. Միութեան հետ, բայց եթէ այդ յարաբերութիւնները խանգարուին, Լիթվինով կրնայ դիմել Ազգերու Դաշնակցութեան, գանգատելով թէ Ֆրանսա զէնքի տակ կ՚առնէ սպիտակ Ռուսերը ... Ես պիտի առաջարկեմ կառավարութեան՝ խառն յանձնաժողով մը կազմել, օտարականներու վերաբերեալ գործերու համար, քանի որ Էռիոյի յանձնախումբը դադրած է գոյութենէ։ Նոր յանձնաժողովը պէտք է քննութեան ենթարկէ օտարականներու վերաբերեալ խնդիրները եւ օրինագիծ մը մշակէ, թիւրիմացութիւնները հարթելու համար։

Նորէն արիւնալի դէպքեր Սուրիոյ մէջ

ՌԶ – ԻՍԼԱՄՆԵՐԸ ԿԸ ՓԱԿԵՆ ԻՐԵՆՑ ԽԱՆՈՒԹՆԵՐԸ

Նոր տեղեկութեանց համաձայն, իսկապէս շատ ծանր են եղած փետրուար 6ի եւ 7ի դէպքերը, մանաւանդ Համայի եւ Հոմսի մէջ։ Պէյրութէն կը հեռագրեն փետրուար 7 թուականով.—

Եօթը ուսանողներ եւ ուրիշ ցուցարարներ սպաննուեցան եւ շատեր վիրաւորուեցան Համայի մէջ, երբ զօրքը կրակ բացաւ բազմութեան վրայ, իբրեւ հետեւանք ազգայնական ցոյցերու։ Եգիպտոսի վերջին ցոյցերէն ի վեր, քաղաքական կիրքերը սաստկապէս բորբոքած են ամբողջ Սուրիոյ մէջ։ Իրը երկու շաբաթ առաջ շատեր սպաննուեցան կամ վիրաւորուեցան զանազան քաղաքներու մէջ, ընդհարելով ոստիկանութեան եւ զօրքին հետ։

Այսօր, կէս օրուան աղօթքի ատեն, իմամները բոցավառ քարոզներ խօսեցան Համայի մզկիթներուն մէջ։ Յետոյ ուսանողներ եւ ուրիշ երիտասարդներ մզկիթներէն դուրս խուժելով, արշաւեցին դէպի շուկան եւ թաղերը եւ յարձակեցան հայրուտ առեւտրականներու խանութներուն եւ տուներուն վրայ։ Այս առթիւ աւարի տրուեցան Հրեաներու եւ ուրիշ ոչ – իսլամներու խանութները ու տուները։

Երբ զօրքը օգնութեան հասաւ, քարերով ընդունուեցաւ եւ իր կարգին պատասխանեց կրակ բանալով, սովորական ազդարարութ—

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՆՈՐ ՑԱՐՁԱԿՈՂԱԿԱՆ

Հազիւ չորցած բանաստեղծ Ա. Իսահակեանի «բաց նամակ»ին մելանը, ահա նոր յարձակողական մը Հօկի ճակատին վրայ։ Այս անգամ՝ կեդրոնէն։

Փետրուար 5 թուակիր գիրքոյկով մը, Ֆրանսահայ Հօկի Կեդր. Վարչութիւնը կը մերժէ որ եւ է պատասխանատուութիւն զանազան թուղթերու հրատարակութեան առթիւ, կը դատապարտէ զանոնք եւ կը յայտարարէ։

Վճռականապէս կը յայտարարենք.

1.— Որ, Ֆրանսայի Հօկի Կեդր. Վարչութիւնը երբ եւ իցէ թռուցիկ չէ հրատարակած, ո եւ է մէկու դէմ.

2.— Որ, Կեդր. Վարչութիւնը բացարձակապէս անտեղեակ եղած է Իսիի - լէ Մուլինոյի ՀՕԿի «Արագած» մասնաճիւղի 27 անդամներու վողմէ լոյս ընծայուած թռուցիկներէն եւ անկախ անոր բովանդակութենէն, խստիւ կը դատապարտէ այդ ձեւի ելոյթները։

3.— Որ, Կեդր. Վարչութիւնը միանգամայն անտեղի կը գտնէ իր պատասխանատուութեան տակ Աւ. Իսահակեանի կատարած անհատական փոխառութեանց միջամուխ ըլլալ, եթէ նոյն իսկ անհատապէս իրեն պարտական եղողները Կեդր. Վարչութեան անդամները եղած ըլլան։

4.— Որ, Կեդր. Վարչութիւնը ոչ միայն պարտք չունի Աւ. Իսահակեանին, այլ կը պահանջէ անկէ «Արմենիա» Օթէլի գումարներէն իր քով մնացած 3475 ֆրանքի գումարը, որու անպայման կեդրոնիս յանձնումի մասին ՀՕԿի Գլխաւոր Վարչութեան պաշտօնական գրութեամբ եղած կարգադրութիւնը անհետեւանք թողած է ցարդ Կեդր. Վարչութեան համարատու եւ Արմենիա Օթէլի յանձնախումբի գանձապահ Աւ. Իսահակեան։

5.— Որ, Կեդր. Վարչութիւնը պատրաստ է հաշուեփակի ենթարկելու «Նրանք Դրօշակ Ունին» գրքի հարցը, երբ Աւ. Իսահակեան ցանկանայ դիմել անոր ընդհանուր հաշուեկարգադրութեան համար.

6.— Որ, հօկեան անդամավճարներու կարգադրութեան հարցը կապ չունի Կեդր. Վարչութեան հետ, այլ կը վերաբերի պատկան մասնաճիւղի գանձապահին, որուն կարող է դիմել Աւ. Իսահակեան։

7.— Կեդր. Վարչութիւնս միանգամայն համաձայն է որ «ամէն մարդ իր տեղը լինի»։ Կեդր. Վարչութեան տեղն ու դիրքը որոշ է։ Աւետիք Իսահակեանին կը մնայ որոշել իրենները։

Այս փոխադարձ նոյնութեան քիչ մը չի՞ն յիշեցներ իտալական եւ հաբէշական ծանուցագիրները։

Ամէն պարագայի մէջ, ժամանակի աշան է Հօկի երկու թեւերուն այս ճակատամարտը

Ուրեմն «Արմենիա» հիւրանոցին փոխանակ կարեւոր գումար մըն ալ բաժին ինկնի է Հօկի նախկին գանձապահին։

— Հապա ո՞ւր մնաց նոյնականութեան «հաշուակցութիւնը»։

— Ի՞նչ պարզամիտ մարդ ես, դիտել կուտայ բարեկամս։ Ո՞չ միայն Հայաստանի «սէրը» կամ «սիրտը», որ նոյն ձեւով կը գրուի Երեւանի մէջ։

ՎԱՀԷ

ԵՐԵՔ ԽՐՈՒԱԹ ՌՈՒՍՏԱՇԻՆԵՐԸ (ԸՄԲՌՍՏ) ԷՔՍԻ ԵՂԵՌ – ՆԱԴԱՏ ԱՏԵԱՆԻՆ ԱՌՋԵՒ

Միացեալ Յանձնաժողովին աշխատանքը

Երէկ Միացեալ Յանձնաժողովէն ստացանք հետեւեալ գրկոյգը.—

Հայ Գաղթ. Միացեալ Յանձնաժողովը իր 27րդ նիստը գումարեց յունուար 31ին Նուպարեան Մատենադարանին մէջ, նկատողութեան առնելու համար հետզհետէ ծանրացող կարեւոր հարց մը որ ընդհանուր նշանակութիւն ունի Ֆրանսայի հայ գաղութին համար։

Ժողովը գոհունակութեամբ տեղեկացաւ նախ թէ երկու հարցեր որոնք իր մասնաւոր ուշադրութեան եւ իր կրկնակի դիմումներուն առարկայ եղած էին, ընդհանրապէս գոհացուցիչ ելքի մը հասած են։ Առաջինն է աշխատանքի իրաւունքէ զրկուած Հայերուն կացութիւնը։ Իրենց ինքնութեան թուղթերուն վերանորոգման առթիւ աշխատանքէ զրկուած Հայերու ցանկերը, ինչպէս յայտնի է, հետզհետէ ներկայացուած էին ու կը ներկայացուէին Աշխատանքի Նախարարութեան, Մարդու Իրաւունքի Լիկային միջոցաւ։ Արդ, այն 400ի չափ աշխատաւորները որոնց մասին դիմում կատարուած էր, արդէն իսկ ստացած են, ամենատարբեր մեծամասնութեամբ, իրենց աշխատանքի իրաւունքը։ Եթէ տակաւին կան այնպիսիներ որոնք, թէ Փարիզի մէջ եւ թէ գաւառները, դեռ չեն ստացած իրենց այդ իրաւունքը, պէտք է փութան դիմելու 15 Ռիւ Ժան Կուժոն, Հայ Գաղթ. Կեդր. Յանձնաժողովին։ Որ եւ է թիւրիմացութեան առաջքը առնելու համար, հարկ է ըսել թէ հարցը անոնց մասին է որոնք արդէն աշխատելու իրաւունք ունէին եւ ատիկա իրենցմէ ետ առնուեցաւ, եւ որոնք հայ ապաւինեալ (ռէֆիւժիէ) արձանագրուած են իրենց ինքնութեան թուղթերուն մէջ։

Այս առթիւ, Ժողովը որոշեց իր խորին շնորհակալութիւնը յայտնել Աշխատանքի նախարար Պ. Ֆրոսարի, Մարդու Իրաւունքներուն պաշտպան Լիկային եւ երեսփոխան Պ. Մութէի, որ այս գործին լիուլի նուիրեց իր անձնուէր աջակցութիւնը։

Երկրորդ գոհացուցիչ արդիւնքը կը վերաբերի իրենց ինքնութեան թուղթերուն մէջ «Թուրք» արձանագրուած հայ գաղթականներուն, որոնք, որոշ ձեւակերպութիւններէ յետոյ, հետզհետէ կը յաջողին ձեռք բերել իրենց բաղձացած փոփոխութիւնը։

Անցնելով իր օրակարգին գլխաւոր հարցին, Ժողովը ցաւով հաստատեց թէ, հակառակ ասկէ առաջ տրուած բարեացակամ հաւաստիքներու, աշխատելու իրաւունք խնդրող հայ տղաքը (13, 14 կամ 15 տարեկան) մերժումի կը հանդիպին։ Ասիկա աղետալի երեւոյթ մըն է մեր նորահաս սերունդին համար, ոչ միայն նիւթական, այլեւ բարոյական տեսակէտներով։ Ժողովը հետեւաբար որոշեց յատուկ պատուիրակութեամբ մը նոր և թախանձագին դիմում մը կատարել Աշխատանքի Նախարարութեան, այս կենսական հարցին վերաբերմամբ։

ՀԱՊԱ ՄԵՐ ԴԱՏՆ ՈՒ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵ՞ՐԸ

(Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ)

Գիւղատնտեսական Միաբանութիւնը(*), իբրեւ հասարակական աշխատանքի ձեռնարկ, կ'ենթադրէ հաստատ - տեղ ըլլալ արտասահմանի մէջ։ Ինչո՞ւ, պիտի հարցնեն շատեր, ուժ բացատրել հայրենիքէն դուրս։

Ներգաղթի մը ծրագիրը չլուծած է արտասահմանի հայ կեանքը։ Ամէն մտաւորական ուրիշ ընելիք չունի, բայց միայն բացատրել ներգաղթին անհրաժեշտութիւնը, նշանակութիւնը, վերջապէս ժամայիս գիտցած բաները։ Ցիրուցան մէկ մը կ'արգիլէ իրեն խորհիլ հարցին միւս երեսներուն մասին։

Հայկական դրամագլուխը վերջին տասը տարիներու ընթացքին կ'աշխատի ներգաղթի ազդակներով համբային ուշադրութենէն ծածկել խմբակային ապատապետութեան իր խարդախ քաղաքականութիւնը, — կ'անտեսէ Բարեգործականի այն ծրագրին, որով արտասահմանի դպրոցները եւ ազգային զանազան ձեռնարկները կը բանեցնէ՝ ճիշդ ինչպէս, ժամանակին, աւատապետները կ'աշխատցնէին իրենց հողերը՝ հիմը զինելով ճորտութեան։ Այսպէս, մինչ ժողովուրդին ցոյց կուտայ թէ զբաղած է ներգաղթի կազմակերպութեամբ, հայկական դրամագլուխը կը փորձէ իր ձեռքին մէջ առնել դպրոցները, մամուլը, ազգային կազմակերպութիւնները, — ինչո՞ւ, Հայաստանի՞ համար, Հայաստանի՞ դէմ։ Ես լրվամթէն չեմ, որ գործածեմ «Հայաստանասէր» կամ «Հակահայաստանեան» զզուելի բացատրութիւնները։ Հայկական դրամագլուխը ոչ «Հայաստանասէր» է, ոչ ալ «Հակահայաստանեան», ան զբաղած է միայն մայր գումարին պաշտպանութեամբ։ Հայաստանով հետաքրքրութիւնը անոր համար, որպէսզի ծածկէ իր դիմագիծը։ Այսպէս ներգա՞ղթ պոռացող այդ կազմակերպութիւնը ԻՆՔՈՐԻ ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԽԻ ՆԵՐԳԱՂԹ ՉԻ ԿԱՏԱՐԵՐ։ Մենք գիտենք, որ հայկական դրամագլուխի կտակողը, սկիզբները, իբրեւ նպատակ ունէր ծառայել միայն հայրենի հողերու վրայ։ Ընդհակառակն երբ այդ նոյն դրամագլուխին ղեկավարութիւնը յանձնուեցաւ … վաճառականներու կամ եւրոպական … մտական ապատապետութիւնը կազմող խնդրոյ միջոցներու, այդ օրէն ի վեր կը փորձուի դրամագլուխը չառնել երբեք մայր հողին վրայ։ Իր նպատակը ծածկելով՝ գործի վրայ երեւնալու կեղծ փութկոտութեամբ, — «ջայլամ որ գլուխը աւազին մէջ կը թաղէ»,— նպաստ կուտայ դպրոցներու, չկարգադրուող հրատարակութիւններու, թրքրոտած խնամքներու, նոյն իսկ … ներգաղթին։ Կրկնեցէք,— նպա՞ստ ներգաղթի համար։ Սակայն այդ դրամագլուխը օր մը … չհետաքրքրուեցաւ Թրքահայաստանով, Թրքահայ գաւառով։ Այսպէս, պիտի հարցնէր ինքն իրեն. — Ներգաղթը ամբողջակա՞ն ծրագիր է թէ ժամանակի։ Այսինքն թէ ներգաղթը չի՞ վնասեր հայ ժողովուրդին մէկ ուրիշ դասին։

Փշրտացնե՛նք, անկեղծ ըլլանք, — ահա կը սկսիմ խօսիլ հակառակ … նիւթի մը մասին։

Կատարեցէք ներգաղթը, մեր կարելիութիւններուն սահմանին մէջ, որքան շատ՝ այնքան լաւ, բայց մի մոռնաք Արտասահմանի դասը։ Այո, խաթուն խմբագիր, արտասահմանն ալ ունի իր իրաւունքները, պահանջները, եւ նուիրական դաս մը։

Վաստ են անոնք, որ ներգաղթի մը անունով կը քայքայեն Հայկական Արտասահմանը։ Վաստ են անոնք, որ գէշ են տաւնտեղ ըլլալու ձեռնարկներուն, որոնց էութեան եւ ձեւին մասին՝ յետոյ։

Երբ մեզի կը հարցուի թէ Արտասահմանը իրաւունք ունի՞ կազմակերպուելու, հարկ կը տեսնենք մեր կարգին հարցնել իրենց.— Կը հաւատա՞ն ամբողջական ներգաղթին, եթէ այո՝ որ եւ է վերապահութիւն չունի՞ն այդ մասին։

Ռամկավար մտաւորական մը, որ քիչ թէ շատ խելքը - գլուխը մարդ է, կը գրէ Կոչնակի մէջ (18 մարտ 1933)։

— «Ընդունելով ուրեմն թէ արտասահման գտնուող եւ անգործութեան երեսէն թշուառութեան մատնուած Հայերուն փրկութեան միակ եւ նպատակայարմար միջոցը անոնց Հայաստան ներգաղթն է, անով է որ վերջ պիտի գտնեն անոնց նեղութիւնները եւ ուր, անոնք եւս իրենց ճակատագիրը կապած այնտեղ գտնուող աւելի քան միլիոն մը ազգակիցներու ճակատագրին, պիտի նուիրուին իրենց հայրենիքին զօրացումին՝ պէտք չէ այնքան տղայամիտ ըլլանք հաւատալու թէ, Հայաստան, ՄԱՆԱՒԱՆԴ ԻՐ ԱՐԴԻ ԱՆՁՈՒԿ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐՈՒՆ եւ սահմանափակ կարողութեան մէջ, մէկ օրէն միւսը, կարող պիտի ըլլայ իր մէջ ընդունիլ, տեղաւորել եւ ապրեցնել աւելի քան 5 - 6000,000 հայութեան եթէ ոչ ամբողջութիւնը, գէթ անոր մէկ քառորդը, անոր անգործ եւ կարօտ մասը։

Արդարեւ շատ միամիտ պէտք է ըլլալ, Հայաստանի վարիչներէն այդքան պահանջելու ըլլալու համար, չհասկնալու համար թէ՝ ինչ ալ ըլլայ Հայաստանի վիճակը — նոյնիսկ կարծուածէն աւելի լաւ—միշտ պիտի մնան գաղութները՝ իրենց աւելի կամ պակաս հոծ բնակչութեամբը, որ իր գտնուած վայրին մէջ գործով եւ շահերով հաստատուած, պիտի չուզէ ներգաղթել։

Ոմանք այն կարծիքին ունին թէ հարկաւոր է ամէն ջանք թափել, որ գաղթաշխարհը, ամբողջովին, Հայաստանի մէջ տեղափոխուի։

Ու բացայայտ խորութիւն է, սակայն, թէ՝ ո՛չ հնարաւոր է բոլոր Հայերը Հայաստանի մէջ տեղաւորել, ԵՒ ՈՉ ԱԼ ԽԵԼԱՑՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՐ՝ ԵԹԷ ԿԱՐԵԼԻ ԻՍԿ ԸԼԼԱՐ» (Մ. Նաթանեան)։

Կը տեսնէք որ ռամկավար մըն ալ, մեզի հետ, որոշ վերապահութիւն ցոյց կուտայ ներգաղթի ծրագրին մասին, թէեւ իր պատճառաբանութիւնը, որքան ալ կարճատեւ, տարբեր է մերինէն.— «Զմոռնանք թէ, կը շարունակէ Միք. Նաթանեան, Երեւանն Հայաստանը՝ Խորհ. Միութեան ծայրագոյն ծրագիրը կը հանդիսանայ եւ այդ տեսակէտով ալ կայ դըժուարութիւն մը, որուն ոչ բարեկամութեան եւ ոչ ալ բարի տրամադրութեան կարելի է վստահիլ ...»։

Մենք այս պատճառաբանութեան վրայ կ'աւելցնենք նաեւ այն, որ արտասահմանը անկեղծ ունի, պատմական դեր մը ունի կատարելիք։ Ահա թէ ինչու մեծագոյն զգուշաւորութեամբ կ'ուրացնենք ՑԱՌԱՋի տեսակէտները, երբ կը խօսի Արտասահմանի իրաւունքները արժեցնելու համար,— Հայաստանը Հայաստան, բայց Արտասահմանն ալ Արտասահման է, եւ ոչ թէ անտէր հօտ, որուն կը մօտենան գնորդները՝ քանի մը մսացու կենդանի զատելու համար։

Արտասահմանի արժէքը ուրանալու փորձ մըն է նաեւ, երբ թիւը խօսք կ'ըլլայ, 5-600,000։ Զարմանալի է, Հայաստանի մէջ նոյն այս ժողովուրդին համար կ'ըսուի թէ համաշխարհային մրցանիշը կոտրած է իր աճման թիւով, բայց տասնըհինգ տարիէ ի վեր կը գրուի թէ արտասահմանի հայութեան թիւն է 5-600,000։ Փիլիսոփա՞յ է, ի՞նչ է, որ ո՛չ կ'աւելնայ, ոչ ալ կը պակսի։ Մինչեւ այժմ կատարուած ներգաղթը 40,000ի չի հասնիր, ինչպէս թէ չաճիր այս ժողովուրդը։ Ո՛չ, Արտասահմանը հաս կ'ունի, եւ վստահութիւն է ուրանալ այդ անոր թիւին պատմական իրաւունքները։ Եւ կ'աճի եօթն անգամ աւելի, քան մեր կատարած եւ կատարելիք ներգաղթը։ Եթէ Թուրքը կը հետեւի արտասահմանի հայ ժողովուրդին կեանքին, պատճառն այն է որ կ'աճին տարագիրներն ալ։ Եւ ուրախ է անշուշտ, երբ ներգաղթի անկարելի ծրագիրներու յոյսին կապուած՝ հայկական արտասահմանը որ եւ է փորձ չի կատարեր կազմակերպուելու եւ կը քայքայուի տարուէ տարի։ Ուրախ է նաեւ Մոսկուա, որ ներգաղթի փչրանքներով, անկարելի ծրագրի մը պատրանքներով՝ մինչ կազմալոյծ կը պահէ հայկական Սփիւռքը, վախնալով որ կը կազմակերպուի եւ յետոյ գործիք կը դառնայ եւրոպական աշխարհակալութեան (իմպերիալիզմի վախը մինչ կայ ու կայ Թուրքիոյ մէջ)։

Ուրախ են վերջապէս Սփիւռքի մեր լրվամթէները, որ անկազմակերպ կը մնայ տարագրութիւնը եւ կը ծառայէ իբրեւ շահաստան, որովհետեւ, կը մտածեն անոնք, Սփիւռքը ոչ կը հասնի,— այսպէս Սփիւռքին անունով՝ իրաւունք կ'ունենան շահագործելու ազգային դրամագլուխը (վանք, կտակ եւն.), — ոչ ալ կը կազմակերպուի,— այսպէս որ եւ է վախ չի ներշնչեր իրենց կորսնցնելու նիւթական ապատապետութեան դիրքերը։

Ճիշդ է, մեր տարագիր երիտասարդութիւնը, դրամատիրական այս երկիրներուն ստրկանութենէն վախով, չի կրնար գրաւել ազգային հաստատութիւնները, ծախել վանքերը՝ վարդապետներով միասին, մտաւորակաները կտակները ի շահ տարագիրներու պատմական դասին, — բայց կրնայ կազմակերպուիլ, գլխագիր Արտասահման մը ստեղծել, որ հետապնդէ մոռցուած դաս մը՝ խարազանելով նաեւ անոնք, որ գեղնած թերթերու մէջ կ'ուրանան արտասահմանի անկախութեան իրաւունքները։

Ի՞նչպէս կազմակերպուիլ, — ըսինք՝ գիւղատնտեսական միաբանութիւններով, հիմնուած՝ հասարակական աշխատանքի սկզբունքներուն վրայ։

Զ. Ռ. Միութիւնը, հրապարակ նետելով այդ ծրագիրը եւ այդ սկզբունքները, եթէ չկարենայ իրականացնել՝ գոնէ կրնայ պարծիլ պատմութեան առանցքելով իր ճիգերը։

Այդ ճիգերուն մասին, ուրեմն հասարակական աշխատանքի այդ ծրագրին մասին պիտի խօսի մեր յաջորդ յօդուածը։

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

(*) Նախորդ յօդուածները՝ «Ցառաջ», 26 յունուար եւ 2 փետր.:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ՄԱԹԻԿ-ՄԱՔՐԻԿԸ
ԿԱՄ
ՍՄԲԱՏԸ ԵՒ ԲՐԱԲԻՈՆԸ
ԵՒ ԿԱՄ
ՑԱՒԻՏԵՆԱԿԱՆ ԿՌԻՒԸ

Տիկին Մաքրիկ եւ Պարոն Մաթիկ ամուսնացած են հինգ տարիէ ի վեր։ Տիկին Մաքրիկ լաւ տանտիկին է՝ միայն արիւնը տաք է ու փոքրիկ պատճառով մը կ'այլեկոծի։ Պարոն Մաթիկ պատուաւոր ու պատուասէր էրիկ մարդ մըն է՝ միայն արեւոտ թերութիւն ունի։

Ուրեմն էրիկ կնիկ տաքարիւն են։ Աստուած այս տաքարիւն ծնողքին պարգեւած է զաւակ մը որ միշտ 39 աստիճան ջերմութիւն ունի։

Օր մը պարոն Մաթիկ հարսանեկան հրաւիրագիր մը կը ստանայ իր խանութին հասցէով։ Ընթերցումէն կը տեղեկանայ որ իր դպրոցական դասընկերը Սմբատ Ղուկասեանն է որ կ'ամուսնանայ, ամսուն 5ին, կիրակի օրը։ Մեր բարի պարոն Մաթիկը խիստ շատ կ'ուրախանայ որ իր սիրելի Սմբատը տուն տեղ կը կազմէ։ Անշուշտ կ'որոշէ հարսնիքի երթալ, հետը տանելով կինը եւ կարմիր նուէր մը։

Իրիկունը տուն դարձին կը յայտնէ կնոջը որ ամսուն 5ին, հարսնիք են։

Ու կինը կը բանայ բերանը.

— Անկարելի է, անկարելի, անկարելի։ Ես Սմբատ Սմբատ չեմ ճանչնար։ Ամսոյս 5ին իմ մանկութեանս ընկերուհիներէն Բրաբիոնը կ'ամուսնանայ եւ ինծի նամակ գրած է, փափաքելով որ անպատճառ ներկայ ըլլամ իր հարսնիքին։ Ես ուրիշ տեղ չեմ կրնար երթալ։ Բրաբիոնը իմ քաղաքացիս է, մեր հայրենակցական միութեան նախագահին աղջիկն է, իմ մանկութեանս ընկերն է, իմ մօրս ալ աչքին լոյսը եւ աջ ձեռքը եղած է ձեռագործութեան մէջ։

Պարոն Մաթիկ կը բանայ ակռաները.

— Իսկ ես կը կրկնեմ որ ես Բրաբիոն Մրաբիոն չեմ ճանչնար ու չեմ ալ ուզեր ճանչնալ։ Սմբատը իմ կենցաղօրս ընկերն է, իմ դասակից ընկերս է, իրմէ այնքան տարի թուաբանութիւն, շարադրութիւն ընդօրինակած եմ։ Ան զիս կը յարգէ, ես զինքը կը սիրեմ, պէտք է իր հարսնիքին ներկայ ըլլամ, ոչ թէ մէկ անգամ, այլ երեք անգամ՝ այսինքն ինծմով, քեզմով եւ մեր զաւակով։

Ու հետզհետէ վէճը կը տաքնայ, կ'եռայ, կը խաշի, չորցներ կ'արձակէ։

Կինը կը մարի եւ սակայն կը շարունակէ պոռալ.

— Ես շատ քարոզ մտիկ չեմ ըներ։ Ես Բրաբիոնին հարսնիքին պիտի երթամ։

— Ես Սմբատին հարսնիքին պիտի երթամ։

— Գնա՛։ Ես ալ Բրաբիոնին կ'ըսեմ որ մինակ գալուս պատճառը երկանս հիւանդ ըլլալն է։ Քեզի համար կ'ըսեմ որ աղիքներու եւ փորի ցաւ ունիս։

— Անկարելի է։ Վրանիս խնդալ պիտի … մը իր ամուսնոյն քով պարտի գտնուիլ թէ հիւանդութեան եւ թէ առողջութեան ժամանակ։

— Ամուսին մըն ալ պարտաւոր է չբաժնուիլ իր կնոջ քովէն։ Կին մը ալ՝ այրը հոն պէտք է ըլլայ։

— Դուն է որ ինծմէ կը բաժնուիս։

— Ո՛չ, դուն է որ կը զատուիս ինէ։ Ես փափաքող եմ որ դուն ինծի հետ ըլլաս։ Ահա ես քեզ կը հրաւիրեմ Բրաբիոնի հարսանիքին։

— Ոչ, ես է որ քեզ կը հրաւիրեմ Սմբատի հարսանիքին։ Մի՛ մոռնար որ մեր ամուսնութեան օրը հնազանդութիւն ուխտեցիր։

— Իսկ դուն ալ ուխտեցիր … լալ ինծի։

— Տէր եմ։

— Տէր չես, տէրտ ես։ Կը լսես ու թոյլ կուտաս որ միս մինակս երթամ Բրաբիոնի հարսանիքին։

— Միս մինակդ պիտի չերթաս։ … ութիւն է ըրածդ։

— Քու ըրածդ ալ խռոնակչութիւն է։

— Ցամառ ես։

— Իսկ դուն այծոդ գլուխ։

Ու վէճը կը փոխուի փոթորիկի մըրրիկի, ուրականի։

Խ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Պայծառ կենաց

Սի՛րտ իմ, զա՛րկ ծնծղա. տես կարմիր գինի.
Թմբուկը՝ խորտիկ է, չփորը՝ հաց,
Եւ եկ, բարձրացնելով բաժակները եմի
Խմե՛նք Հայաստանի պայծա՛ռ կենաց։

Այս երջանի՛կ ժամին, այս սրբազա՛ն պահին
Երբեք չյիշենք մեր կեանքը անցած,
Եւ Ներկայից ճայնենք բիւրեղ Ապագային. —
Խմե՛նք Հայաստանի պայծա՛ռ կենաց։

Գինու ամէն կաթիլն արշալոյս է հեղեղ,
Իսկ մենք՝ երկինքներ ենք լազուր ու բաց.
Հիացած այս օրւայ շքեղութեամբ շքեղ՝
Խմե՛նք Հայաստանի պայծա՛ռ կենաց։

Սի՛րտ իմ, հագիր բոլոր հանդերձներդ ոսկի,
Եւ շողշողա շքեղ շուշանացած.
Այսօր գնծութի՛ւնն է յաղթանակող բազկի,
Խմե՛նք Հայաստանի պայծա՛ռ կենաց։

Վե՛ր բարձրացնենք հայրաւ բաժակները բուրեան,
Ցանուն յաղթանակի շքեղութեանց՝
Կրկի՛ն անգամ կարմիր տօնին Նոյեմբերեան —
Խմե՛նք Հայաստանի պայծա՛ռ կենաց։

ՍՈՂՈՄՈՆ ՏԱՐՕՆՑԻ

Երգ երկրին

Ոսկյա ողջ լոյսերը թող վառւեն այս գիշեր,
Բարձրանան դրօշներ արնավառ,
Հայաստան, մեր երկիր, քեզ նոր օր է իջել,
Մենք նոր կեանք ենք հիւսել քեզ համար։

Աւերները քո հին, եւ վէրքերը քո խոր
Ու երգերդ տրտում էլ չկան,
Ողողել ենք յոյսով եւ լոյսով սար ու ձոր,
Եւ պայծառ է ժպտում ապագան։

Պայքարով բերեցինք քեզ արեւ ու նոր կեանք,
Մարտերում ընկան շատ հերոսներ,
Նրանց սէր, նրանց վարդ, նրանց լոյս, նրանց փառք,
Իր յիշեն նրանց դեռ սերունդներ։

Ոսկյա ողջ լոյսերը թող վառւեն այս գիշեր,
Բարձրանան դրօշներ, արնավառ,
Հայաստան, մեր երկիր, քեզ նոր օր է իջել,
Մենք նոր կեանք ենք հիւսել քեզ համար։

ԳԻՂԱՄ ՍԱՐԵԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒՄՆԵՐ

ՄԵՂԵԴԻՆԵ՛Ր, ՄԵՂԵԴԻՆԵ՛Ր... (Շ. Նարդունի)

Նարդունին կը սիրեմ խորհուրդին պէս խորունկ, արեւին պէս լուսաւոր գրականութիւն մը։ Պատրանքներու պարտէզին մէջ կը լսեցնէ իր «մեղեդինե՛ր, մեղեդինե՛ր» ... ը։ Զգացեր է ջերմութիւնը նորութեան, ու կը պժգայ հնութենէն, եւ կ'ատէ ծերունիները. «Զի անոնց մարմինը պաղ է ինչպէս մարգագետնի մէջ ծաղիկներուն մօտեցող որդը»։ Բառերով երգել, մեղեդիել ուսած է. եւ յաջողած է. այդ երգը կը լսեմ, երբ կը կարդամ իր այս տողերը.

«Բաց տուր, ցօղիկ, ծափ տուր, ալիք, հովիկ
երթանք, մինչեւ իջնանք
աւազանը խաղալիկ»։

Վերջալոյսին, լիճը կը նմանցնէ բիւզանդեան շուրջառի մը։ Պատկեր մը կը տեսնէ ու նուիրական տաճարի կը փոխուի գիշերը՝

«Երբ լուսնկան սուրբի մը գլուխին պէս կը հանգչէր լերան ծառերին, աստղերը կ'իջնէին լճին յատակը, այնքան հոծ, այնքան բազմաթիւ, որ կուտար ոսկի անձրեւի մը պատկերը»։

Նարդունին մանուկ հասակէն սիրահարած է իր գիւղին, եւ Արեւն ալ սիրահարած էր գիւղին։ Արամազդն ալ սիրահարուած չէ՞ր իր դիցանոյշներուն. որով Նարդունին արեւն ալ աստուած մը ըլլալով կրնար սիրահարիլ. «Աստուածն կանուխ կանուխ, կ'ելլէր Մեղրաձայնին գագաթը ու կը խնդար, աչք կը խաղցնէր, ոսկի կը ցուցնէր, կը կրծօտէր, կ'անուշնար։ Եւ սակայն Արմաւիր հոգն անգամ չէր։ Շատ սիրահարներ տեսած էր»։

Նարդունին յանդուգն է. երբեմն հայկական նուիրապետական բնիկ պատկառանքը ոտնակոխ կ'ընէ. գերբնական մաքրութիւնը մարդկային կրքերով կ'արատաւորէ. այսպէս պիտի մտածէ ընթերցողը երբ կարդայ անոր «Աստուած իջեր ի Հայաստան» գեղով սիրով բարախուն աւանդավէպը։

Այինքին պատմել կուտայ Հայաստանի «Աստղիկին հէքեաթը»։ Մեր Րաֆֆին իր վէպերուն մէջ պատմած է անոր այդ հէքեաթը, Հ. Արսէն Բագրատունին ալ իր «Հայկ Դիւցազնին» մէջ պատմած ու երգած է այդ հէքեաթը։ Նարդունին իր գրութեան մէջ Աստղիկին պատկերը կը նկարէ, եւ իր հէքեաթը նկարի կը փոխէ։

Ան կը ճանչնայ հայկական աւանդութեանց նուիրականութիւնը «Ով կաղանդ» նկարագրութեան մէջ. սակայն չեմ գիտեր թէ ինչո՞ւ։ Նիցչէին հոգեկան յարութիւնը կ'ուզէր իր մանկութեան մէջ փնտռել. ի՛նչ հակառութիւն, ե՞րբ մտածող տարիքին, մարդ չար, տրտնջող եւ բողոքող եղած է։

Նարդունին չա՞ր է. չեմ կարծեր. իրաւցնէ տակաւին երիտասարդ է, բայց ծերունի ու փորձառու իմաստունի պէս յոռետես մը դարձած կը խորհրդածէ ու կը գրէ, այլ կը հաւատամ որ ան կ'երազէ լեռնէ մը ունենալ եւ պերճ բառերով յայտնել իր սէրն ու գորով»։ Ես բանաստեղծ մը միայն կը ճանչնամ որ իրօք չար է, սակայն ան չար չէր երբ երիտասարդ հասակին իր քերթուածներով կը հիւսէր գեղեցիկ երազներ եւ չարանալէն վերջը դադրեցաւ բանաստեղծ ըլլալէ։ Չարութիւն ու բանաստեղծութիւն միասին չեն կենակցիր։

Յոռետես է Նարդունին, եւ իրաւունք ունի. ի՛նչ կայ ապացոյց մը լաւատես ըլլալու. ան հեգնանքով կը դիմագրէ մարդկային թշնամութեանց, ան ըլլալով վարդապետ փիլիսոփայութեան եւ տխտարանութեան, մարդուն վրայ միայն աղտ կը գտնէ։

Տարագրութեան սեւ օրերէն վերապրողներուն համար ո՞րքան դժնդակ յուշեր կան, որոնք արցունքներ կը հոսեցնեն բնաշխարհի կարօտով հալումաշ եղողներու աչքերէն. Նարդունիին մէջ այդ կարօտը շատ անկեղծ է, ան տասը ճամբաներու վրայ կանանչ խոտերը կը համբուրէ՝ յիշելու համար իր գիւղին դաշտերը, անտառները։ Սարսուռներով կը կարդամ իր այս տողը. «Թռչնիկի պէս ցանեցին հովերուն»։ Այդ է վիճակը հայրենիքէն դուրս ինկած հայ գաղթականութեան։

Որքա՛ն հմայք, որքա՛ն նազելի տխրանոյշ եւ անպատմելի յուզումներ կան Նարդունիի «Լերան բարկութիւնը» հէքեաթին մէջ։ Բայց կը ցաւիմ որ երինջի պէս ոստոստուն գիւղացի խաշնարած աղջիկ մը պատճառ կ'ըլլայ լերան բարկութեան։ Այդ գեղջուկ պատասխանը քեզ կը հրճուեցնէ, քեզ կը տխրեցնէ։

Համերաշխ ազգասիրութեան փողը կը հնչեցնէ «... Ամէն բանէ վեր» գրութիւնով։ Ձայն կարդալով պիտի ըսես թէ ինչո՞ւ օտարները իրենց իրենց մէջ ամբաստանեալ ու ամբաստանող իրարու դէմ կը մնան, եւ սակայն հասարակաց շահը մոռնալով, համերաշխ իրարու ձեռք տուած ու ամէն բանէ վեր կը դասեն հայրենիքի շահերը։ Նարդունին այդ առթիւ կը հարցնէ.

«Իսկ մե՞նք. Բզզանցին մեզ՝ ուրիշները, փչցուցին մեզ՝ մեր հողէն, ինչպէս նաւիկը՝ թաղարէն։ Նետեցին մեզ ամպամածերկ երկիրները։ Ու հիմա, ափսոս, մեր ժողովուրդը կը բզզէ ինքզինքը, եղբայրը եղբօր արիւնը կը դողնայ, չի յուզէ իր «...Ամէն բանէ վեր»ը որ լսեցնէր, խոնարհեցնէր ու ներշնչումի նամակնէր։ — Որքա՛ն դժբախտ ենք»։

«Զաւակ մը կարծես ձեզ մըն էմ երգողներէն քաղուած, ուր քնարին … նոյն ջերմութիւնը կը զգաս, կը … անուշութիւնը հովուերգութեան։

Կը սիրեմ Նարդունիի հայրենասիրութիւնը, որքա՛ն անկեղծ է ան տարրութեան մէջ ան կը փնտռէ հայ մը, որ հայերէն կը խօսի։ Հայերէնը իրեն համար աստուածեան պէս թարմ է, եւ գիշերուան պէս խորունկ, մանուկի մը պէս զուարթուն եւ տարեց մը պէս իմաստուն, սիրոյ պէս հաստատ եւ գարնան պէս գեղեցիկ։

Մեր մամիկները մեզի հէքեաթ պատմած ատեն, պատմութիւնը կը սկսէին.— Կար չկար թագաւոր կար։ Այսպէս ալ Նարդունին, կը հաւատայ Աստուծոյ եւ կ'ըսէ թէ չի հաւատար, եւ տեսէք ի՞նչ միամտօրէն կը մատնէ իր մանկունակ անկեղծութիւնը. կը բացականչէ.

ԱՏՐՈՒՇԱՆ

(1)

(Շար.)

Այդ երեկոյ էրիկ կնիկ առանձին կը ճաշեն, մեկուսի կը քնանան եւ հետեւեալ առաւօտ դառ դառ կը նախատանչին:

Կիրակի առաւօտ կ'ըլլայ, Պարոն Մաթիկ պատրաստութիւն կը տեսնէ Սմբատի հարսնիքին երթալու համար.— կը փոխուի, կ'ածիլուի, կը մաքրուի, կը սանտրուի, կը հագուի. թիթիռն ալ կը առնէ:

Տիկ. Մաքրիկն ալ կ'օծանուի, կ'սնուցծուի, մազերը կը խոպոպէ, կը ներկուի, կը շպարուի: Օփերայի կտոր մը կը քաշէ սենեակէ սենեակ:

Ու մէկէկնոսք կը փոխանակեն իրարու հետ:

Պարոն Մաթիկ սիկարը կը վառէ եւ գոնէն դուրս կ'ելլէ, դուռը ուժով մը գոցելով: Տիկին Մաքրիկն ալ ուժով մը կը գոցէ պատուհանը, պոռալով ամուսնոյն ետեւէն.

— Գո . մէշ .

Ամուսինը կը լսէ ու կ'ազազակէ.

— Շիկահնու

Հարսնետան մէջ է պարոն Մաթիկ:

Ձայներ, երգեր, նուագ, գինի, ծիծաղներ, ոգեւորութիւն:

Հարսնետունէն ներս կը մտնէ Տիկ. Մաքրիկ, իր զաւակով:

Ի՞նչ անակնկալ իր ամուսնոյն համար. Պարոն Մաթիկ ժպիտով մը կը դիմաւորէ՝ իր կինը ու կ'ըսէ.

— Եկա՞ր Մաքրիկ: Վերջապէս յամառութիւնդ մէկ կողմ դնելով եկար եկար: Եկա՞ր, շատ աղէկ ըրիր:

— Ի՞նչ յամառութիւն, ի՞նչ աղէկ ընել: Չէի՞ր գիտեր որ անպատճառ որոշած էի գալ Բրաբիոնին հարսնիքին: Դուն եկեր, որ Սմբատին հարսնիքէն հրաժարելով Բրաբիոնին հարսնիքին եկար:

— Ո՛չ, ես Սմբատին հարսնիքին եկած եմ...

— Ինծի թէ Բրաբիոնին հարսնիքն է որ եկած ես...

— Իսկ ես Սմբատին հարսնիքին մէջ եմ... Դեռ քիչ առաջ կը խօսէի իրեն հետ:

— Զըլլայ որ ...

— Որ Բրաբիոնը ... որ Սմբատը ...

— ... Որ իրարու հետ .

— ... Որ ամուսնանան

Այո՛, Սմբատը կ'ամուսնանար Բրաբիոնին հետ ...

Մաթիկ ու Մաքրիկ պարապ տեղը գզուըռտած էին, զուր տեղը իրար նախատած ու մեկուսի պառկած էին:

×

Չէ՞ք կարծեր որ արեւուն տակ գտնուող եւ իրար քաշքշող կազմակերպութիւններէն շատեր ալ կը նմանին մեր Մաթիկին ու Մաքրիկին:

Անոնց ալ երթալիք տեղը միեւնոյնն է, անոնց ալ նպատակը նոյնն է սակայն թիւրիմացութիւններու եւ թիւրատեսութիւններու պատճառով կը պայքարին իրարու դէմ:

Ու վերջապէս չէ՞ որ բոլոր մարդկութեան երթալիք տեղերը կնունք են, ամուսնութիւն են եւ ... գերեզմանատուն:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

Մոսկ. Հայաստանի թերթը կը գրէ թէ Թուֆաքարէ կղմինտր պատրաստելու համար ապսպրուած են 3 մեքենաներ, որոնք պիտի գործեն Լէնինականի մէջ: Իւրաքանչիւր մեքենայ պիտի արտադրէ ժամական 600 կղմինտր:

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ

Ծոցիկդ առաւօտ նման
Առաւօտուն շաղերն է ի վրան:
Երթա՛մ, բարկ արեւ չըլնիմ,
Գամ ցօղիմ շաղերդ ծծըվիմ·

×

Ազուորն անոր կ'ըսեն կլոր-թոլոր է,
Մազերն երեսն ի վար շոլոր-մոլոր է,
Ինքը կարմիր է, թուշը կլոր է:
— Առ կարմիր երեսէն պաչ մի տուր ինծի,
Չէըլնար, չի պակսիր, ի՞նչ կ'ըլլի քեզի...
— Չէըլնար, չի պակսիր, լեզուէ կու վախիմ...

×

Լուսունկան սարէն փրթաւ
Ձէր կանաչ մամռը վառեցաւ.
Մէկ նոր ալ ի ծովն իջաւ,
Թուխ ամպը կարմրեցաւ:
Պիւլպիւլը պաղչան իջաւ,
Վարդենուն թուփը թառեցաւ.
Բացաւ իր շիշէ բերնակ
Որ կանչեց դէմ որ լուսացաւ:
(Վ. Գուլումճեանի Ժողովածուէն)

ՆՇԽԱՐՆԵՐ

ԱՂԲԻՒՐ – ՍԵՐՈԲԻ ՇԻՐԻՄԸ

Աղբիւր - Սերոբի գերեզմանին վրայ գրուած էր չիրմաքար մը, որ աղբիւրի քարի ձեւն ունի: Վրան՝ հետեւեալ արձանագրութիւնը. —

Ներքեվթայ սարը հազար ակն ունի,
Հազարն էլ Մշի դաշտի մէջ կ'երթայ,
Միայն Աղբիւրի աղբիւրը սրտի,
Խեղճ ժողովրդի սրտի մէջ կ'երթայ:

ՄՐՋԻՒՆԸ

Գլոխիկ սեւուկ մրջումներ
Իրենց կլոր ծակին քով,
Սրկէ, երկէ հատիկներ
Բերեն, դիզեն արեւով:
Օրն ամառին արեւով
Կ'երթան եկուր եկուր տեղ
Հատիկ, հունտեր եւ ծղօտ
Կըցեն, կրեն միատեղ:
Ես կը սիրեմ մրջումին
Երթայ դային տնակը,
Կը սիրեմ միշտ օրն օրին
Փնտռել իրենց կրպակը:
Մրջո՜ւմ, մրջո՜ւմ, սեւուլիկ,
Ես ալ, սեւ քեզի պէս,
Գործ մը կ'ընեմ պզտլիկ,
Որ մարդ մ'ըլլամ իրաղէս:

ԹԼԿԱՏԻՆՑԻ

Ալյան Աղէն

Ալյան աղէն նստեր մէջ սօղուբին,
Կ'ուտէր խմէր էն անուշ նռան գինին,
Ձէր գիտեր թէ մահ մնացել կէր վէր Աստուորին,
Պակսաւ իր հաց, պակսաւ գինին,
Խապար արաւ խզմաթքեարին,
Գնա հասիր մէջ պազարին
Պակսէր իմ հաց պակսէր գինին:
Խզմաթքեար գնաց մէջ պազարին
Տեսաւ աղքատ մնացեր մէջ մաղազին,
Տէր տիրական չըկէր էն աղքատին,
Գլխու յիզար խոտր քախանին,
Միջաց յիզար խոտր պառաճէ առեց աղքտին,
Խէրի խստմար աղքատ տարան վերուցին,
Տօր առաւ գնաց, առաւ գինին,
Ցուցա խաստւ Ալյանի սօղուբին:
Ալյան աղէն ասաց.— Կուսուստմա՞ղ,
Ցէ՞ր ուշ խասար իմ սօղուբին:
— Գացի տեսայ աղքատ մնացեր մէջ մաղազին,
Տէր տիրական չկէր էն աղքատին,
Գլխու յիզար տուեր իմ քախանին,
Միջաց յիզար տուեր իմ պառաճէ առեր աղքատին,
Որ աղքատ վերուցին, էն ապավ յուշ հասայ քո սօղուբին:
— Ո՞վն էր տանը իմ աղքատի հոգին:
— Գաբրիէլ հրեշտակն տանը էր աղքատի հոգին:
— Ելի գտա՛ քէզի իմ Գօզ - պէտավին,
Կապի՛ վերայ զին սէտաֆին,
Զիմ ձեռն էլ տուր թուր քերմանին.
Տ'երթամ կռիւ խեռ Գաբրիէլին,
Որ չգէր առնէր իմ աղքատի հոգին:
— Կուրպան էլնիմ իմ Ալյան աղին,
Էն Գաբրիէլ հրեշտակ է երկնային,
Լաղա չունիս խեռ Գաբրիէլին:
— Կուռուսմա՛ղ, չէ կ'սանեմ, դուն քէշի իմ Գօզ - պէտավին:
Խզմաթքեար դուռ քէշեց Գօզ-պէտավին,
Ձեռ բռնեց թուր քերմանին,
Գնաց էջաւ մէջ մէյտանին:
Գաբրիէլ հրեշտակ էջաւ մէյտան,
Արին կռիւ չուռ կէսօրին:
Գաբրիէլ հրեշտակ կատտով տուաց կը զարնէր Ալյան աղին,
Ալյան աղէն սրտով տուաց կը զարնէր Գաբրիէլին:
Որ էլաւ կռիւ չուռ կէսօրին,
Գաբրիէլ հրեշտակ աչքեր շլեց վէր Ալյան աղին,
Թուր ձեռնէն ինկաւ գետին,
Ալայ - թալայ ինկաւ վէր տէօշակին
Գաբրիէլ հրեշտակ կայնաւ վէր պէյթին,
Ասաց.— Մէկս տ'առնեմ քու քաղցր հոգին,
Տամ հոգի մը տի բերես քու հոգու փոխանին:
Խէր եկաւ ասաց.— Կուրպան էլնեմ Ալյան աղին,
Ցէ՞ր ինկեր ես վար քու տէօշակին:
— Գացեր եմ կռիւ խեռ Գաբրիէլին:
— Տո՛ւր զքու Գօզ - պէտավին,
Տուր զքու զին սէտաֆին,
Տո՛ւր զքու խօր պլուրն ռսկին,
Մի՛ տար քու քաղցր հոգին:
—Էն Գաբրիէլ հրեշտակն է երկնային,
Թմախ չունէր տաուրի մալին,
Հոգի կ'ուզի իմ խոգու փոխանին:
— Հինգ հարիւր տարի ումր արի վէր տառուրին,
Ցոլէ ես նարափերայ իմ ռսկաթռոփն,
Իմ խոգին չիմ տայ քո խոգու փոխանին:
Մայր եկաւ ասաց.— Կուրպան էլնիմ Ալյան աղին,
Ցէ՞ր ալայ-թալայ ինկեր ես վէր քու տէօշակին:
— Գացեր եմ կռիւ խեռ Գաբրիէլին:
— Տո՛ւր քո Գօզ - պէտավին,
Տո՛ւր քո զին սէտաֆին,
Տո՛ւր քո խօր պլուրն ռսկին,
Մի՛ տար քու քաղցր խոգին:
— Էն Գաբրիէլ հրեշտակն է երկնային,
Թմախ չունի տաուրի մալին.
Խոգի կ'ուզի խոգու փոխանին:
— Հինգ հարիւր տարի ումր արի վէր տառուրին,
Տէ սկուն նարախարս իմ քոխքրեսին,
Իմ խոգին չըմիտայ քու խոգու փոխանին:
Տօր կին եկաւ ասաց.— Կուրպան էլնիմ Ալյան աղին,
Ցէ՞ր ալայ - թալայ ինկեր ես վէր քու տէօշակին:
— Գացեր իմ կռիւ խեռ Գաբրիէլին:
— Տո՛ւր զքու Գօզ - պէտավին,
Տո՛ւր զքու զին սէտաֆին,
Տո՛ւր զքու խօր պլուրն ռսկին,
Մի՛ տար քու քաղցր խոգին:
—Էն Գաբրիէլ հրեշտակն է երկնային,
Խոգի կ'ուզի խոգու փոխանին,
Թամախ չունի տաուրի մալին:
Կին ասաց.— Ես չէր գուէ թէ խոգի կ'ուզէր խոգու փոխանին,
Ես խալալ սրտով իմ խոգին կը տամ քու խոգու փոխանին,
Որ ձիկ չափն էրին էրին որբուէրին:
Գաբրիէլ հրեշտակ խոգն քաշեց էհան վար պղտաին.
Էսաց.— Քեզ կ'սանեմ, Ալյանի կին,
Շատ աղէկ ձէռ կան վէր տառուրին
Քանց Ալյան աղին.
Քո խոգին մի՛ տար Ալյան աղի խոգու փոխանին:
Ցօր խոգին քաշեց էհան վէր արտին.
Էսաց.— Քեզ կ'սանեմ Ալյանի կին,
Շատ աղէկ մարդ կայ գէտա վէր տառուրին,
Քո խոգին մի՛ տար Ալյան աղի խոգու փոխանին:
— Խալալ սրտով իմ խոգին կուտամ իր խոգու փոխանին:
Գաբրիէլ հրեշտակ հոգին քէշեց էհան վէր պէօկին.
— Քեզ կ'սանեմ, Ալյանի կին, շատ կանաչ կտրին կայ քանց Ալյան աղէն վէր տառուրին:
— Լուսին, արեգակ արիմ շըհէտ, խոգիս կուտամ Ալյան աղի խոգու փոխանին:
Գաբրիէլ խրեշտակ խոգին եթող վէր պէօկին,
Ինք էլ գնաց մոտ աստուածութեն:
— Հարցում կ'անեմ Ստեղծողին,
Հայր մայր խոգի չտուած որդւոյ հոգւոյ փոխանին,
Կին օտար աղջիկ է, հոգի կուտայ տանու փոխանին:
— Տէ՛ղ թուին չլեցուիր էն խարմաթին,
Գնա տար էն հօր մօր խոգին,
Հինգ հարիւր տարի ումր տուեր Ալյան աղին ու իր կնիկին,
Արին կէշտ ու սէֆա:

ԽՄԲ.— Այս հոյաշէն, այս անձնական աւանդութիւնը, որ կ'երգուի Մոկաց բարբառով, ծանօթ է նաեւ այլ տարբերակներով: Նկարիչ Եղիշէ Թադէոսեան անոր վիպերգութիւնը գրած է որմանկարի մը վրայ, որ ներկայիս կը գտնուի Երեւանի թանգարանին մէջ: Նոյն աւանդութեան այլապէս գեղեցիկ մէկ փոփոխակը օգտագործած է նաեւ Յ. Նարդունի, իր հէքեաթներուն մէջ:

ՄԻՋՔ ԵՒ ՍՐՈՒԵՍՏ

Ի՞նչպէս կ'աշխատին

Ֆրանսացի լրագրող մը, Փըբի Փաբիզիէթի մէջ, կը նկարագրէ Ֆրանսացի արդի գրողներու անձնական կեանքն ու աշխատելու ձեւերը:

Ահա Ժագ Գուլանժէն:

Արդի սերունդին լաւագոյն ներկայացուցիչներէն մէկն, որ, առաջին առթիւ, բաւական աղմուկ հաներ իր քննադատութիւններով եւ քերականական պայքարով: Ընկերն է Անտրէ Թէրիվի: Մինչեւ այժմ հրատարակած է 37 հատորներ,—և դեռ երիտասա՞րդ:

Նախապէս կը պաշտօնավարէր փարիզեան հանրային մատենադարանի մը մէջ, ուր իր խոր հմտութիւնը, պատմական ու գրական ծանօթութիւններու հսկայ բեռը: Վերջը նուիրուեցաւ գրականութեան, պայքար բացաւ մաքուր լեզուի համար, գրեց վէպեր, քննադատական ուսումնասիրութիւններ, ժամանակ մը վարեց շաբաթաթերթ մըն ալ: Այժմ փակուած է իր աշխատութեան սենեակին մէջ, — մատենադարան մը:

Կը բնակի Փարիզի կեդրոնը, աշխարհական ձեւով կահաւորուած յարկաբաժին մը ունի երկրորդ յարկի մը վրայ, որուն պատուհաններուն առջեւ՝ քարաշէն պարտէզ մը, որ, գարնան, կը շէքուի, կը յորդի կանաչ փթթումով, իսկ ձմրան՝ կը դառնայ ստուերամարանի մը պատկերը:

— Կը սիրեմ ծառերը, կ'ըսէ Գուլանժէ, կը սիրեմ այս պարտէզին դըրացնութիւնը, եւ ի՞նչ թանկագին բախտ, որ պարտէզը լեցուն է ալեւխօսիկ կենդանիներով: Գիշեր մը արթնցայ անուշ ձայնով մը, սոխա՛կ մը կ'երգէր, սոխա՛կ մը Փարիզի մէջ, կ'երազէ՞ր արդեօք: Հրաշալի ձայն մը ունին կենդանիները:

.. Երեկոյեան գալով չեմ ելլեր, մինչեւ ուշ ատեն՝ կ'աշխատիմ գրասեղանիս առջեւ: Դանդաղ կ'աշխատիմ: Կը սիրեմ Թափառումը, — երբ առտուն կ'ելլեմ, ժուռ կուգամ բնակարանիս մէջ, յետոյ կը դրադիմ կարգի դնելով գիրքերս, ձեռագիրներս: Ուրիշ նոյնքան սիրելի սովորութիւն մը ունիմ,— քալել, կ'իջնեմ փողոց եւ թաղէ թաղ կը պտըտիմ: Ամբողջ Փարիզը կը ճանչնամ մատներուս պէս, իրական արձակուրդ մըն է որ կը կատարեմ առաւօտները՝ պտտելով փողոցներուն մէջ, դիտելով անցորդները, տուները, մանաւանդ վեցերորդ յարկերը, դուք չէք կրնար երեւակայել թէ ի՞նչ հաճելի է դիտել վեցերորդ յարկերը: Այս պտոյտէն վերջ կը դառնամ տուն, կը նստիմ գրասեղանիս առջեւ ու կ'աշխատիմ՝ թարմացած, վերանորոգուած:

Աշխատանքիս պահուն կը գործածեմ որքան գրիչ, այնքան եւ մրկաման ու թէյ: Կը կարդամ, կամ նօթերս իրարու կը փակցնեմ:

Ցուն վերադարձիս, սովորաբար ժամը 11ին, նախաճաշէ ընելէ վերջ, երբ գրասեղանիս առջեւ կը նստիմ, այլ եւս դժուար թէ բաժնուիմ աթոռէս:

Աշխատելու այս եղանակով հիմա գրկուած եմ մարզախաղերէն: Այժմ մարզախաղերու չեմ հետեւիր, որովհետեւ առողջական վիճակս չի ներեր: Պէտք է գիտնալ անշուշտ թէ սուսերամարտութեան միջազգային ախոյենական մրցումներուն մէջ երկրորդ դասուած էի, իսկ պատերազմի ընթացքին քանիցս գնահատուած՝ իբրեւ օդանաւորդ: Օդանաւ չեմ նստիր այլ եւս, հիմա կը ճանճրանամ երկինքէն, ընդհակառակն երկիրը կը ներշնչէ զիս խորապէս, մանաւանդ ծառե՞րը, սա ծառե՛րը...

ԶԳԵՍՏՆԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

— o —

Լէոն Հէօզէ վերջերս հրատարակութեան տուաւ թանկագին գիրք մը, — Պատմութիւնը զգեստին, հնագոյն դարերու մէջ: Պատմութիւնը ուսումնասիրելու լաւագոյն ձեւերէն մէկն է դիմել զգեստներու վկայութեան: Մեր մէջ այս հարցին մասնագէտն է Հ. Վարդան Հացունի:

Եթէ քիչ ուսումնասիրուած է հայկական հագուստներու պատմութիւնը, շատ աւելի բախտաւոր չեն պատմութեան հնագոյն ազգերը, որ ապրեցան Ասիոյ մէջ: Հէօզէ կ'ըսէ թէ շատ քիչ ծանօթութիւն ունինք Ասորեստանի, Եգիպտոսի ժողովուրդներուն հագուստ - կապուստին մասին:

Հերոդոտոս կ'աւանդէ թէ Եգիպտացիները բուրդէ վերարկու կը կրէին, բայց Հէօզէ կը պնդէ թէ այդ վկայութիւնը կը վերաբերի եգիպտական պատմութեան վերջին շրջանին, երբ փարաւոններու երկիրը կորսնցուցած էր այլ եւս իր անկախութիւնը: Հերոդոտոս կը հաւաստէ միաժամանակ թէ Եգիպտացիները կը կրէին նաեւ վուշէ վերարկուներ, զորս կը նկատէին հագուստ մը կրօնական արարողութեամբ գործածուած: Հէլլէնները սինդոն կ'անուանէին եգիպտական վերարկուն, որ կը պատրաստուէ- [illegible] բը այդ բառով կը հասկնային նաեւ անկողնոյ եւ պատանքի կերպասները:

Սինդոնը, ստուգաբանական տեսակէտով, յունական բառ մը չէ, արմատը օտար է եւ շատ մօտիկ՝ շէնտի բառին, որ նոյնպէս զգեստի մը անունն է: Արդարեւ սինդոնը մեծ շէնտի մըն է, որուն Եգիպտացիները, երբեմն հանդերձելով քղանցքը, գոգնոցի ձեւ մը կ'աւելցնէին՝ կախուած իրենց առջեւէն:

Այս հագուստին ձեւով, բայց աւելի վայելուչ եւ աւելի ազնուական ըզգեստ մը կը կրէին, ինչպէս կը տեսնուի գունաւոր հարթաքանդակներու վրայ, ԺԸ. եւ ԺԹ. հարստութեան իշխանները: Այդ հագուստները կը պատրաստուէին թեթեւ եւ փոթփոթուն կերպասէ մը, թափանցիկ՝ մարմինը նշմարելու աստիճան: Այսօր Արաբներն ալ կը հագնին վերարկու մը, որ կը կոչուի հայք: Եգիպտական հագուստը մեծ նմանութիւններ ունի այդ հայքին հետ, միայն թէ աւելի փարթամ էր, աւելի ճոխ եւ արքայավայել:

Անոնք որ կը հետաքրքրուին զգեստի պատմութեամբ՝ կրնան դիմել ուղղակի Հէօզէի գրքին, որ ընդարձակ մանրամասնութիւններ կուտայ, գեղարուեստական տպագրութեամբ եւ պատկերներով կը ներկայացնէ ըզգեստներու զանազան տեսակները.

ԲԱԽՏ ԿԱ՞Յ ԹԷ ՉԿԱՅ

Մարսէլ Փրէվօ, ակադեմական վիպագիրը, կը հաւատայ բախտին: Այսպէս կը խոստովանի ան Ֆրանսացի լրագրողի մը, որ Փարիզեան թերթի մը մէջ կը պատմէ կարգ մը մեծ մտաւորականներու տեսակէտները բախտի մասին, յղուածով մը, որուն խորագիրն է Երբ հնչէ բախտին ժամը, ուր կը գրէ թէ առիթը, ինչպէս առած մը կ'ըսէ, մէկ մազ միայն ունի, պէտք է գիտնալ զայն բռնել այն ժամուն՝ երբ ձեր մօտէն կ'անցնի: Ալֆրէտ Գափիւս եւս, այս հարցին մասին, կը գրէ.—«Ամէն մարդու կեանքին մէջ, կը բաւէ որ քիչ թէ շատ օժտուած ըլլայ, ոչ շատ տխմար, ոչ ալ երկչոտ, պահ մը կայ անպայման, երբ կը հնչէ բախտին ժամը,— այդ պահուն կարծես ամէն ոք կ'աշխատի իր օգտին համար, ամէն ուզածը կարծես իրեն կը տրուի, միայն թէ գիտնայ օգտուիլ: Բախտի այդ ժամը կը հնչէ ժամացոյցի մը պէս, որ չի տեսնուիր: Այնքան ատեն որ չէ հնչած այդ ժամը, զուր է ամէն տաղանդ, ամէն առաքինութիւն, եւ ամէն ճիգ»:

Ուրեմն բախտը անաչառ աստուածութիւն մըն է խորհրդաւոր, որ իր բարիքները կը շնորհէ ամէն մարդու անխտիր: Միայն թէ շնորհապարտութիւնը կը կատարէ որոշ ժամու մը մէջ, առանց նախապէս յայտնելու այդ ժամը: Մարդոց կը մնայ գուշակել այդ ժամը: Անոնք որ կը յաջողին, օժտուած են հոտառութեամբ մը, ներհայեցողական ուժով մը, կամ եթէ կ'ուզէք՝ ենթագիտակցութեամբ մը, որ իրենց կը ներշնչէ արթուն կենալ բախտի ժամուն: Իսկ չեն յաջողիր անոնք որ չեն կրցած իմանալ բախտի դիցուհիին քայլերուն ձայնը: Մարսէլ Փրէվօ կ'ըսէ թէ առաջին թագաւորը այն զինուորն էր, որ... բախտաւոր էր:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱԶԻՆՁ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (՚0)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

[illegible]

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

Թիւնը ուղղելէ յետոյ։ Խռովութեանց լուրերը տարածուած ըլլալով դէպքերը վերսկսան ուրիշ քաղաքներու մէջ ալ, մասնաւորապէս Հալէպի եւ Դամասկոսի մէջ։ Կիրքերը այնքան լարուած էին այս վերջին քաղաքին մէջ որ, ազգ. հիւանդանոցին բժիշկները, հիւանդապահները եւ օգնականները ձերբակալուեցան, որովհետեւ երեսի վրայ ձգած կամ մերժած էին դարմանել վիրաւոր ոստիկաններն ու զինուորները։

Դամասկոսի համալսարանին ուսուցչապետներէն երեքը պաշտօնանկ եղան։ Արդէն իսկ դատապարտուած են 278 ցուցարարներ, իսկ հարիւրաւորներ դատի կը սպասեն։ Կարգ մը կեդրոններու մէջ կիրքերը այնքան լարուած են որ, կառավարութիւնը հարկադրուեցաւ ուժերը ճամբել այն պաշտօնեաներուն որոնք չեն կրնար գնումներ կատարել արաբական խանութներու մէջ։

Երուսաղէմի Ֆրանսական հիւպատոսը յանձնարարած է Սուրիոյ մարզպանին, արգիլել Պաղեստինի արաբական օրաթերթերէն չորսը, որոնք հակաֆրանսական քարոզութիւններ կը կատարեն։

*** Ուրիշ հեռագիր մը հաստատելով այս տեղեկութիւնները, կ'ըսէ թէ ցուցարարները ջարդ ու փշուր ըրին ոչ-իսլամ խանութներու ապակեփեղկերը, իրենց գլուխն հաւաքելով կասկածելի տարրեր եւ խուժելով հարուստներու թաղերը։ Գործադուլը կը շարունակուի Հալէպի եւ Դամասկոսի եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ։

*** Ուրբաթ գիշեր բողոքի ցոյց մը տեղի ունեցաւ Փարիզ, Միւթիւալիթէի մեծ սրահին մէջ, մասնակցութեամբ հազարներու բազմութեան մը։ Այս առթիւ ճառեր խօսեցան փաստաբան Գ. Պէրթօն եւ երեսփոխան Կապրիէլ Փէռի (համայնավար), իրենց կուսակցութեան ողջոյնը հաղորդելով Սուրիոյ աշխատաւորներուն։ Պահանջեցին վերահաստատել մամուլի եւ արհեստակցական ազատութիւնը, ընդհ. ներում հռչակել եւ ետ կանչել մարզպանը։ Խօսեցան ուրիշ ներկայացուցիչներ ալ եւ իվերջոյ բանաձեւ մը քուէարկուեցաւ, որ կ'ողջունէ Սուրիոյ ժողովուրդին անկախութեան պայքարը։

Երեք խուլերնու դատավարութիւնը

Ուրբաթ օրուան նիստին մէջ, էքսի եղեռնադատ ատեանը լսեց երկու կարեւոր վկաներ, Զօր. Ժոռժ, որ վիրաւորուեցաւ ծանրապէս եւ գնդ. Փիօլէ, որ Աղեքսանդր Թագաւորին ինքնաշարժին կ'ընկերանար ձիով եւ սուրի հարուածով մը գետին փռեց ահաբեկիչը, Քէլէմէն։ Շատ խոր տպաւորութիւն ձգեց Զօր. Ժոռժի նկարագրութիւնը. այն ատենն որ, Թարգմանը, Օր. Տօրա Փոփովիչ, փղձկեցաւ եւ չկրցաւ շարունակել։ Հատուած մը իր նկարագրութենէն.

— «Մէկ երկվայրկեանի մէջ, ահռելի տեսիլք մը ունեցայ. առջեւս Թագաւորը կքած բարձին վրայ, աչքերը սեւեռած մէկ ուղղութեամբ. յետոյ ատդոյն եւ ծնօտը կծկուած մարդ մը, որ անդադար կը կրակէր։ Վրան խոյացայ, բայց կրակեց եւ զարնուեցայ կողէս, ուրիշ գնդակ մը դպաւ սրտիս մօտ։ Ցնցումին ուժգնութենէն կռնակիս վրայ ինկայ։ Երկու անգամ եւս զարնուեցայ թեւերէս։ Ատկէ անդին բան չեմ յիշեր, բայց քիչ յետոյ ըսթափեցայ սակարանին սանդուղներուն վրայ, ուր փոխադրուած էի»։

Զօրավարը պատասխանելով դատաւորներու հարցումներուն, պատմեց թէ Քէլէմէն կը կրակէր վարպետի ձեռքով մը, իբրեւ քաջավարժ այդպիսի գործերու։

Գնդ. Փիօլէի վկայութենէն վերջը, Ֆրանսացի Թղթակից մը, Լուսքօ, որ Սերպիա գտնուած է, ճառ մը կարդալ սկսաւ, բայց նախագահը կարգի հրաւիրեց, իսկ ամբաստանեալները գիտել տուին թէ ինչո՞ւ չի պատմեր Թատիչի եւ ուրիշ 5 խրուաթ երեսփոխաններու սպանութիւնը, խորհրդարանին մէջ ...

Արքայական ինքնաշարժին վարիչը, Ֆուսս, վկայութիւն տուած ատեն, ամբաստանեալ Փոսփիշիլ պոռաց.

— Ես ալ շարժավար եմ (շօֆէօր)։ Այս մարդը իր արհեստը չի գիտեր։ Եթէ այսինչ շարժումը կատարած ըլլար, սպանութիւնը երբեք չպիտի պատահէր։

Ամբաստանեալները ծաղրեցին նաեւ Եուկոսլավիոյ Ապահովութեան տեսուչը, Սիմոնովիչ, որ եկած էր վկայութիւն տալու։

Դեռ պիտի լսուին 30-35 վկաներ։ Ատեանը կը յուսայ դատավարութիւնը վերջացնել մինչեւ երկուշաբթի եւ իր վճիռն արձակել երեքշաբթի օր։

Ճափոնական առշաւանք դէպի Մոնկոլիա

Ցարաբերութիւնները հետզհետէ կը լարուին Ճափոնի եւ Խ. Միութեան միջեւ։ Պաշտօնապէս կը հաստատուի թէ Ճափոնի եւ Մանչուրիոյ բանակները շարժումներ կը կատարեն դէպի Արտաքին Մոնկոլիա, որ կը գտնուի խորհրդային իշխանութեան տակ։ Ընդհարումները յաճախադէպ են սահմանին վրայ։ Ճափոնական իշխանութիւնները կը յայտարարեն.— «Զենք կրնար անշարժ մնալ խորհրդային եւ մոնկոլեան վերջին յարձակումներուն հանդէպ»։

Միեւնոյն աղբիւրէն կը հաղորդեն թէ 5000 մանչու զինուորներ ճամբայ ելած են դէպի Չինաստանի եւ Մոնկոլիոյ սահմանագլուխը։ Ճափոնական կառավարութիւնը ուղղակի կ'ամբաստանէ խորհրդային իշխանութիւնը։ Այս վերջինը սահմանամերձ շրջաններէն հեռացուց բոլոր օտար բնակիչները, հակառակ սաստիկ ցուրտին։

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐԸ իրենց բնակարաններէն չվտարելու համար, պատուիրակութիւն մը ներկայացաւ դատական նախարարին, նախագահութեամբ Մարսէլ Քաշէնի։ Նախարարը խոստացաւ դադրեցնել այդ կարգի վտարումները։

ՊԵԼԺԻԱ 4-6 ամիս պիտի աւելցնէ զինուորութեան շրջանը, ի նախատեսութիւն նոր վտանգներու։ Ընկերվարականներն ալ հաւանութիւն յայտնած են։

ՀՈԳԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆՑ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹԵԱՆ, ուրիշ խօսքով բազմամարդ երկիրներու գաղթավայր տալու խնդիրը օրակարգի անցած է Անգլիոյ մէջ, նախաձեռնութեամբ աշխատաւորական կուսակցութեան։ Խնդիրը նորէն պիտի արծարծուի Երեսփ. ժողովին մէջ։

ՔԱՐԻՒՂԻ ԱՐԳԵԼՔԻ խնդիրը, որ յանձնուած էր մասնագէտներու քննութեան, աննպաստ եզրակացութեան յանգած է։ Տեղեկագիրը կ'ըսէ թէ յունուար 17ին Իտալիա ունէր 82 քարիւղատար նաւեր, որոնց շնորհիւ կրնայ տարին 1,750,000 թոն քարիւղ փոխադրել Մ. Նահանգներէն։ Ուրիշ ազգի պատկանող նաւեր ալ կը բաւեն մէկ միլիոն թոն փոխադրելու։

Ի ՊԱՏԻՒ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԱՎԱՐ Թ. Ր. Արասի սեղան մը տրուեցաւ անցեալ օր, վարչապետ Գ. Սառոյի կողմէ։ Ներկայ էին բազմաթիւ երեւելիներ։

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ

ԹՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ՆԵՐԹԵՐԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 11 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
MARDI 11 FEVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3035

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՉԱՐԱՇՈՒՔ ԱԶԴԱՆՇԱՆՆԵՐ

Որ եւ է խորհրդածութենէ առաջ, թոյլ տուէք ամփոփել օրուան դէպքերը.—

1. Բրիտանական կառավարութիւնը որոշեց փութացնել վերազինման ծրագրին գործադրութիւնը եւ անոր ամենամեծ մասը լրացնել մինչեւ 1939, յատկացնելով 200–300 միլիոն անգլ. ոսկի (15–22 միլիառ ֆրանք)։ Այս առթիւ պիտի կրկնապատկուի նաւազներու թիւը, որ 120,000ի կը հասնէր տասը տարի առաջ, բայց այժմ իջած է 25–30,000ի։ Իր աճապարանքը արդարացնելու համար, կառավարութիւնը խորհրդարանին առջեւ պիտի պարզէ Գերմանիոյ եւ Ճափոնի սրընթաց սպառազինութիւնները։ Մանաւանդ որ, արտաքին Նախարար Իտըն հազիւ գործի ձեռնարկած, «խոբապէս ազդուած է միջազգային կացութեան ծանր վատթարացումէն»։

2. Խորհրդային Միութիւնը կազմ եւ պատրաստ կը պահէ աշխարհի ամենահզօր բանակը, որ կը բաղկանայ 1,300,000 զինուորէ եւ դեռ կ՚աճի։ Միեւնոյն ատեն շոգեկինդ յառաջ կը տարուի ռուզանաւերու շինութեան ծրագիր մը, իսկ օդանաւային սպառազինութիւնները արդէն իսկ մտահոգութիւն կը պատճառեն ուրիշներու։

3. Ֆրանսա լարուած ուշադրութեամբ կը հետեւի Գերմանիոյ վերազինման եւ Լոնտոնի նաւային խորհրդաժողովին, որ կրնայ անակնկալ ելքի մը յանգիլ։ Այս պարագան եւ ուրիշ պատճառներ կը հարկադրեն փութացնել ցամաքային եւ օդանաւային սպառազինութեանց զօրացումը։ Ազգային պաշտպանութեան ելմտացոյցը արդէն իսկ հասած է 13,000,000,000 ֆրանքի։

4. Պելճիքա, Հոլանտա եւ Տանըմարքա լուրջ մտահոգութեան մատնուած են, Գերմանիոյ վերազինման հետեւանքով։ Առաջինը արդէն իսկ ծրագիր մը կազմած է, զինուորութեան շրջանը վեց եւ չորս ամիս աւելցնելու համար, համաձայն իւրաքանչիւր զասի։ Հոլանտայի մէջ ծրագիրներ կ՚որոճան, փոխադարձ պաշտպանութեան դաշինք մը կնքելու համար Պելճիոյ հետ։ Այս ծրագիրը թելադրած է Ֆրանսա։ Մինչ այս մինչ այն, Հոլանտա կ՚աւելցնէ իր սպառազինութիւնները։ Մօտերս 54 միլիոն կիլտերի (7,400,000 անգլ. ոսկի) վարկ մը պիտի պահանջուի, այս նպատակով։ Գալով Տանըմարքայի, ան ալ սկսած է քերել գլուխը։

4. Իտալիա սպառազէն զօրանոցի մը վերածուած է արդէն, իսկ միւսներն ալ իրենց կարգին։

5. Թուրքիա, որ 1935 դեկտ. 25ին 21 ու կէս միլիոն ոսկի յատկացուցած եւ նոր տուրքեր հաստատած էր օդանաւային սպառազինութեանց համար, փետր. 3ին 2,100,000 ոսկիի արտակարգ վարկ մը սահմանեց, սուզանաւեր եւ ծովային ռազմանիւթ գնելու համար, «որոնք ստիպողական կը համարուին ներկայ քաղաքական կացութեան բերումով»։

6. Մ. Նահանգներու նախագահը որոշած է խորհրդաժողով մը հրաւիրել Հարաւ. Ամերիկայի բոլոր հանրապետութիւնները, միաժամանակ կազմակերպելու համար խաղաղութիւնը, արեւմտեան կիսագունդին մէջ։ Մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին, բայց իրազեկներ կը հաւաստեն թէ օրէնք մը պիտի մշակուի, միօրինակ չէզոքութիւն պարտադրելու համար ամերիկեան բոլոր ազգերուն։

Այս առթիւ կը հաստատուի թէ՝ Մ. Նահանգներու կառավարութիւնը այլ եւս նոր ձեռնարկ չպիտի կատարէ բացարձակ չէզոքութեան համար, խտալեւեթովպական պատերազմին հանդէպ։ Ուրիշ խօսքով, Ազգերու Դաշնակցութեան անդամները չեն կրնար նոր աջակցութիւն սպասել Մ. Նահանգներէն, քարիւղի արտածման արգելքը տիրաբար գործադրելու համար։

Պատկերը լրացնելու համար, յիշենք մէկ – երկու յատկանշական երեւոյթներ ալ։

1. Անգլիոյ աշխատաւորականները եւ Լոյտ Ճորճ նորէն պիտի արծարծեն հողատարութեանց վերաքննութեան եւ «նախանիւթերու արդար բաշխման» խնդիրը, Երեսփ. Ժողովին մէջ։

Ընթերցողները ծանօթ են այս հնաշխարհիկ բանաձեւին,— գոհացնել Իտալիոյ, Գերմանիոյ եւ Ճափոնի «գաղթային անօթութիւնը», հողեր շնորհելով Փորթուկալի, Հոլանտայի կամ Պելճիոյ ստացուածքներէն, առանց դպչելու … բրիտանական կայսրութեան։

2. Հիթլէրական Գերմանիան զգուշութեամբ, սակայն հետզհետէ աւելի բարձրաձայն կը հնչեցնէ գաղթավայրի պահանջը։ «Պիտի գա՞յ ժամանակը երբ մենք ալ մեր բաժինը պիտի պահանջենք»— կ՚ազդարարեն պաշտօնական բերաններ։ Գերմանիոյ համար պատւոյ խնդիր է նորէն ունենալ իր գաղթավայրերը»— կ՚աղաղակէր, առջի օր, շատ կարեւոր թերթ մը, «Տէօյչէ Ալկէմայնէ Ցայթունկ»։

3. Ճափոն ամիսներէ ի վեր իր տիրապետութեան կ՚ենթարկէ ամբողջ նահանգներ, հիւսիսային Չինաստանի մէջ, եւ այս օրերս յառաջ կը խաղայ դէպի խորհրդային սահմանները (Արտաքին Մոնկոլիա եւն.)։

3. Անգլիացի երեսփոխանի մը շնորհուած տեսակցութեան առթիւ, որ հրատարակուեցաւ կիրակի օր, «Օպզըրվըր»ի մէջ, Մուսոլինի կ՚ազդարարէ.

— «Մենք շուտ չպիտի մոռնանք ձեր դիւանագէտներուն գործածած լեզուն։ Դուք պարզ գաղթային պատերազմ մը վերածեցիք այնպիսի բանի մը որ կրնայ համաշխարհային աղէտի մը յանգիլ։

4. Ֆրանսա կ՚աճապարէ վաւերացնել Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը, փոխադարձ աջակցութեան հիման վրայ։

Մենք տուած եղանք աղօտ պատկեր մը։ Բայց, այս վիճակին մէջ անգամ, ո՜րքան չարաշուք ազդանշաններ կ՚երեւան … Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԾԱՆՐ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

Անկախութեան խնդիրը եւ փոքրամասնութիւնները

Պէյրութէն կը հեռագրեն փետրուար 8 թուականով.— Առտուն հանդարտութիւն կը տիրէր Դամասկոսի մէջ, յետոյ խռովութիւններ ծագեցան Ամարա եւ Պաբէտիտ թաղերուն մէջ, բայց ոստիկանութիւնը յաջողեցաւ ցրուել արագօրէն։ Համալսարանին դասընթացքները դադրեցան անորոշ պայմանաժամով։ Համա հանդարտ է։ Հոմսի մէջ ցուցարարները յարձակեցան զօրքին վրայ, քարեր նետելով եւ հրազէն պարպելով։ Զօրքը չպատասխանեց, բայց ընդարձակ ցանց մը կազմելով, մաքրեց փողոցները եւ բազմաթիւ ձերբակալութիւններ կատարեց։

** «Մանչէսթըր Կարտիըն» խմբագրականի մը մէջ կը պարզէ ֆրանսական կառավարութեան թափած ջանքերը, Սուրիացիներու պահանջներուն գոհացում տալու համար, մասնաւորապէս յիշելով թէ տրամադրութիւն յայտնուած է դաշնագիր մը կնքելու, յարեւմտեան անգլիւիրաքեան դաշինքին։ Բայց, մասնաւոր հատուած մը կցուած էր դաշնագրին, փոքրամասնութեանց պաշտպանութեան համար, որ մերժուեցաւ, իբրեւ կաշկանդում Սուրիոյ վեհապետութեան։ Անգլիական թերթին կարծիքով, բուն հարցը միայն անկախութիւնը ապահովել չէ, այլեւ պաշտպանել փոքրամասնութիւնները։ «Արդ, եթէ Ֆրանսա մէկդի դնէ Սուրիոյ անկախութեան խնդիրը (թէեւ Սուրիան քաղաքականապէս աւելի զարգացած է քան Իրաքը կամ Պաղեստինը), պէտք է աչք առնէ դժգոհութիւններ, դաւադրութիւններ, գործադուլներ եւ խռովութիւններ։ Բայց եթէ կանխահաս անկախութիւն մը շնորհէ, ի՞նչպէս կրնայ գիտնալ թէ իսլամ եւ քրիստոնեայ փոքրամասնութիւնները եւ Լաթաքիէի եւ Ճէպէլը Տրիւզի ինքնավար շրջանները չպիտի ենթարկուին Ասորիներու ճակատագրին»։

*** «Փօփիւլէռ» վրդովում յայտնելով Սուրիոյ դէպքերուն առթիւ, դիտել կուտայ թէ միայն Համայի եւ Հոմսի մէջ տասը հոգի սպաննուած են, իսկ վիրաւորները հարիւրներով կը հաշուուին։ Ընկերվարական թերթը ժողովուրդին բողոքի ցոյցերը կը վերագրէ սահմանադրութեան կախակայման եւ խորհրդարանին փակման։ Եւ կը հարցնէ.— «Սուրիոյ ինչպէս Եգիպտոսի դէպքերուն մէջ Մուսոլինիի մատը կա՞յ։ Այո, ապահովաբար, բայց ատիկա բան մը չի փոխեր Սուրիոյ ժողովուրդին պահանջներուն օրինաւորութենէն։ Մէկ միջոց կայ Մուսոլինիի ծուղակը չիյնալու,— տալ Սուրիոյ ժողովուրդին պահանջած ազատութիւնը»։

Շատ աւելի բաց կը խօսի *Իւմանիթէ*։ Նկարագրելով օրուան դէպքերը, համայնավար պաշտօնաթերթը կ՚ըսէ թէ զոհերուն մէջ կը գտնուէր տասը տարեկան աղջիկ մը, ինչ որ աւելի կատղեցուց ժողովուրդը։ Յետոյ կը յիշէ նախընթաց դէպքերը.— Յունուար 21ին յուզումը գագաթնակէտին հասաւ, երբ նոր հրամագրի մը տրամադրութեամբ ափսորուեցաւ խիստ ժողովրդական վարիչ մը, Ֆախրի Պարուտի։ «Բաժակը յորդած էր։ Ժողովուրդը փողոց իջաւ եւ իր իրաւունքը պահանջեց հզօր թափօրներով, խաղաղութեամբ եւ առանց զէնքի։ Այս խաղաղ եւ օրինաւոր ցոյցերուն դէմ էր որ մարզպանը հրասայլեր, գնդացիրներ եւ զրահապատ ինքնաշարժներ ղրկեց։ Եւ սենեկալցի արձակազէններուն զէնք պարպել տուաւ զինաթափ բազմութեան վրայ։ Մարզպանը կը կարծէր թէ այս արիւնահեղութիւնը, հարիւրաւոր ձերբակալութիւններն ու դատապարտութիւնները պիտի ընկճեն զայրացած ժողովուրդը։ Ճիշդ հակառակը պատահեցաւ։ Ռազմանակատը այժմ կ՚ընդգրկէ Սուրիոյ ժողովուրդին բոլոր խաւերը։ Քաղաքներուն մէջ, բանուորներ, գործազուրկներ, մանուորականներ, ուսանողներ եւ առեւտրականներ կող կողի են ընդհանուր գործադուլին, ցոյցերուն եւ փողոցային կռիւներուն մէջ։ Թափօրներուն գլուխը կը գտնուին կիներն ու մանուկները։ Գիւղացիներն ալ համբերաշխ ըլլալով, քաղաքներուն վրայ կը քալեն, իրենց աջակցութիւնը ընծայելու համար։ Եւ դեռ աւելին,— ազգային եւ կրօնական պառակտումները զորս կ՚արծարծէր ֆրանսական աշխարհակալութիւնը, այլեւս դադրած են։ Հայերը Արաբներու կողքին են։ Քրիստոնեաներն ու իսլամները իրարու ձեռք կը սեղմեն։ Սեւագին բազմութիւն մը, որ Հալէպի իսլամական գերեզմանատունը խռնուած էր, 15 տարեկան Սօլէմ էլ Հաֆէրի թաղման համար, երբ կ՚իմանայ թէ քրիստոնեայ վիրաւոր մը, էլվէ Հասպոնի եւս մեռած է, անմիջապէս քրիստոնեաներու թաղը կ՚ուղղուի, նոր զոհին յուղարկաւորութեան մասնակցելու համար»։

Համայնավար օրկանը ուրիշ բաներ ալ պատմելով, կը պահանջէ հաստատել Սուրիոյ անկախութիւնը, որ պաշտօնապէս ճանչցուած էր Դաշնակիցներու կողմէ, 1918 հոկտեմբեր 18ին։

*** Սուրիոյ ազգ. համագումարը բողոքագիր մը ուղղեց Ազգերու Դաշնակցութեան, անմիջական միջամտութիւն խնդրելով։

Իրաքէն ալ ութ ականաւոր ծերակուտականներ, որոնց մէջ կը գտնուին երկու նախկին վարչապետներ, Նաճի փաշա եւ Ճէմիլ պէյ, ինչպէս եւ երկու երեսփոխաններ բողոքագիր մը ուղղեցին Ազգերու Դաշնակցութեան։ Բողոքագրին մէկ պատճէնը յանձնուեցաւ Պաղտատի ֆրանսական դեսպանին։

*** Փետրուար 9ին Հազարի չափ ցուցարարներ ցոյց մը կատարեցին Տրիպոլսոյ մէջ, բայց զօրքը յաջողեցաւ ցրուել։ Խանութները փակուած են այս քաղաքին, Լաթաքիէի եւ մասամբ Հալէպի մէջ։

ՊԱՐՏԱԴԻՐ ԶԻՆՈՒՈՐՈՒԹԻՒՆ հաստատուեցաւ Եգիպտոսի մէջ, փետրուար 8ին։ Օրէնքին ենթակայ են բոլոր Եգիպտացիները, Պէտէվիները եւ Սուտանցիները, 18 տարեկանէն սկսեալ։ Այս օրէնքին շնորհիւ, Եգիպտոսի բանակը 12,000էն կը բարձրանայ 18,000ի։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՅՍ ԱԼ ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ

Ամիսներ առաջ, Խ. Հայաստանի 15ամեակին առթիւ, Փարիզէն ալ երկու պատգամաւորներ Երեւան գացին, յանուն Հօկի Կեդր. Վարչութեան։

Այս առթիւ, Հօկի «բողոքական» խմբակը թռուցիկ մը հրատարակեց, շատ մը բաներու կարգին պատմելով թէ պատգամաւորներէն մէկը արտաքսուած է Աւ. Իսահակեանի վրայ։

Բայց եւ այնպէս, երկու պատգամաւորները գացին, իրենց «բոցավառ ողջոյնը» հաղորդեցին եւ վերադարձան նոյնքան բոցավառ տրամադրութիւններով։

Ինչպէս կ՚երեւայ, երկու պատգամաւորները ուրիշ «միսիաներ» ալ ունեցած էին։

Ճիշդ այն պահուն երբ Հօկի երկու թեւերը ճակատամարտի բռնուած են, երբ Աւ. Իսահակեան «Լէվանթէն» կը կոչէ Հօկի կեդր. վարչութիւնը, իսկ այս վերջինը 5475 ֆրանքի պարտք մը կը յիշեցնէ, անոնք ալ ուրիշ գլուխ մը կը վառեն։

Կարդացէք եւ իմացէք։ Աղբիւրը՝ «Զանգու», Երեւանի ուղեկիցներուն շաբաթաթերթը, (6 փետր. 1936).

— «Որպէս Հօկի պատուիրակներ 15ամեայ տօնակատարութեան առթիւ Խ. Հայաստան գտնուած ժամանակնիս ստուգեցինք, որ Գ. Ս. Արտալեան անցեալ աշնան Խ. Հայաստան մտած է թէեւ, սակայն 24 ժամուան միջոցին Խ. Հայաստանի սահմաններէն հեռացուած է որպէս անբաղձալի տարր։

Ստուգեցինք նմանապէս, որ Գ. Ս. Արտալեան որոշ գաստխօսութիւններ կատարած ըլլալով միայն Երեւանի մէջ, երբեք «բրոֆէսէօր»ի տիտղոսը չէ ստացած։

Տիտղոսի չարաշար գործածութիւն մըն է որ կատարած է պարոնը եւ այդպիսով ժամանակ մը խաբած է նոյնիսկ արտասահմանի Խ. Հայաստանի կազմակերպութիւնները։

Այս յայտարարութիւնով խղճի պարտք մը կատարած կ՚ուզենք ըլլալ, զգուշացնելու համար Խ. Հայաստանի բոլոր բարեկամները — Գ. Գոտոեան, Օ. Մելքոնեան։

Ուրեմն, «Հայաստան-եարք»ը նորէն գողցուցեր է իր սերը (համաձայն Երեւանի ուղղագրութեան), բայց դասը տուեր է, այս անգամ հայրիկին դիմելով եւ սահմանէն դուրս հանել տալով «անբաղձալի» եւ անհարազատ սիրահարը։

— Իսկ տիտղո՞սը։

— Գնա բանդ. Երեւանի մէջ տակաւին ի՞նչ «պրոֆէսէօր»ներ կան որ մատ խածնել կուտան…

Ցաւօք դեռ երկու տարի առաջ պատմեց եւ … «բորենի» կոչուեց։

ՎԱՀԷ

17 միլիառ ֆրանքի փոխառութիւն

ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿԸ ԿԱՏԱՐՈՒԻՆ ԱՆԳԼԻՈՅ ՀԵՏ

Ելմտական նախարար Պ. Ռէնիէ շաբաթ օր ներկայանալով երեսփ. ժողովի ելմտական յանձնախումբին, բացատրեց թէ գանձը 17 միլիառ ֆրանքի փոխառութեան մը կը կարօտի, ելմտական տարեշրջանը փակելու համար։ Այս գումարին 7 միլիառը պէտք է ճարուի յունիսէն առաջ։ Յետոյ խօսելով միջոցներու մասին, նախարարը յայտնեց թէ օրինապէս արտօնուած են գանձատոմսեր հանելու մինչեւ 1,000,000,000 ֆրանք, իսկ մնացեալ 16 միլիառ ֆրանքին համար բանակցութիւններ կը կատարուին Անգլիոյ հետ, ի խնդիր փոխառութեան մը։ Նախարարը կը նախընտրէ փոխառութիւնը հրապարակ հանել Ֆրանսայի մէջ, բայց, «վերջին ամիսներու ընթացքին շատ ծանրացանք մեր հրապարակին վրայ եւ վերջին փոխառութիւնը բաղդատաբար դժուար տեղաւորուեցաւ»։ Այս ակնարկը կը վերաբերի 2,000,000,000 ֆրանքի փոխառութեան, որ բացուեցաւ անցեալ դեկտեմբերին եւ փակուեցաւ երեք շաբաթ վերջը, բայց արդիւնքը չհաղորդուեցաւ հանրութեան։ Փոխառութեան պայմանաժամն էր 30 տարի, տոկոսը 5 առհաւրիւր, գինը՝ 94 ֆրանք։ «Այս պայմաններուն մէջ, տրամադրութիւնները շօշափեցինք Լոնտոնի մէջ եւ մեծ յոյսեր կան, որովհետեւ ֆրանսական պետութեան վարկը շատ բարձր է Անգլիոյ մէջ»։ Գալով պայմաններուն, նախարարը յայտարարեց թէ առ այժմ որոշ առաջարկներ չեն դրուած, բայց ընդհանրապէս կը կարծուի թէ նախորդ փորձառութիւններէ խրատուելով, անգլիացի փոխատուները երաշխաւորութիւններ պիտի պահանջեն տոկոսներու վճարման եւ ոսկեդրամ հատուցման համար։

Յանձնաժողովին անդամները հարցուցին թէ ճի՞շդ է որ 800 միլիոն ֆրանքի առեւտրական վարկ մը պիտի բացուի Խ. Միութեան, գնումներ կատարելու համար։ Այս առթիւ երեւան ելաւ որ առեւտրական նախարար Ժորժ Պոնէ պաշտպանած է այնծրագիրը, երկու ամիս առաջ, բայց խնայողութեանց սնտուկը մերժած է։ Ելմտական նախարարը խոստովանեցաւ թէ առաջարկած է խորհրդային իշխանութեան որ գումար մը վճարուի ցարական պարտքերէն, նամբան հարթելու համար, բայց պատասխան չէ ստացած տակաւին։

*** Այս լուրերուն հրատարակութենէն վերջ, ելմտական նախարարութիւնը զեկոյց մը հաղորդեց մամուլին, տեղեկացնելով թէ փոխառութեան մասին տրուած թիւերը չեն համապատասխաներ *իրականութեան*։

Կարմիր բանակին սպարապետը Փարիզի մէջ

Կիրակի իրիկուն Լոնտոնէն Փարիզ հասաւ մարաջախտ Թուխաչեւսկի, Խ. Միութեան զինուորական փոխ – գործավարը եւ կարմիր բանակին սպարապետը, ֆրանքօ-խորհրդային դաշնագրին վաւերացման առթիւ, որ պիտի քննուի այսօր, երեսփ. ժողովին մէջ։ Միեւնոյն պատճառով Փարիզ եկած է նաեւ Պ. Միլան Հոցա, Չեխոսլովաքիոյ վարչապետը։

Մարաջախտը մասնաւորապէս պիտի տեսակցի Ֆրանսայի ընդհ. սպայակոյտի անդամներուն, զինուորական եւ օդանաւային մասնագէտներուն հետ, իսկ Չեխ վարչապետը խորհրդակցութիւններ պիտի կատարէ Աւստրիոյ անկախութեան եւ ուրիշ քաղաքական հարցերու մասին։ Այս առթիւ ներկայ պիտի ըլլայ փառաւոր հանդէսի մը, որ սարքուած է Սորպոնի մէջ, ի պատիւ Չեխոսլովաքիոյ առաջին նախագահին՝ Մասարիքի։

Ֆրանքօ-խորհրդային դաշնագրին վաւերացման կ՚ընդդիմանան աջակողմեան հոսանքները, որոնք յայտարարութիւններ ալ

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՃԱԿԱՏԸ Պ[Ա]ՏԵՐԱԶՄԻ ՊԱՐԱԳԱՅԻՆ

Ցարական թէ համայնավար Ռուսաստանի արեւելեան քաղաքականութիւնը նոյնն է մնացած,— ելք դէպի Միջերկրական ծովը եւ Հնդկական Ովկիանոսը: Եւրոպայի մեծագոյն պետութեան այդ ձգտումը հիմնովին կը հակասէր Մեծն Բրիտանիոյ շահերուն, վտանգի տակ դնելով Հնդկաստանը, դէպի Հնդկաստան տանող ճանապարհները: Իսկ Անգլիան իր աչքի լոյսի պէս կը պահպանէ Հնդկաստանը եւ թոյլ չի տար որ եւ է ոտնձգութիւն այդ ուղղութեամբ: Այդ կ'ապացուցանէ նաեւ վերջին ամիսներու իր ընթացքը հանդէպ Իտալիոյ, որ փորձեց խախտել Միջերկրականի հաւասարակշռութիւնը: Նոյնն է եղած պատճառը ռուսեւանգլիական հակամարտութեան:

Մահմետական ծով աշխարհն է, որ կը բաժնէ Ռուսաստանը անգլիական գաղթավայրերէն: Այդ երկու պետութիւններու միջեւ հիւսիսէն հարաւ եւ արեւելքէն արեւմուտք ինկած են մահմետական Թուրքիան, Իրանը, Աֆղանիստանը եւ արաբական ժողովուրդները: Այդ երկրամասերու վրայ կ'ընդհարին ռուսեւանգլիական շահերը, եւ ինչպէս գիտենք, շատ անգամներ Թուրքիան օգտուած է ու փրկուած երկուքի հակամարտութենէն: Բացի դրացի մահմետական երկիրներէ, թէ Ռուսաստան եւ թէ Անգլիա, իւրաքանչիւրն իր երկրի սահմաններու մէջ ունին ստուարաթիւ մահմետական ժողովուրդներ: Այսպէս, ռուսական սահմաններու մէջ կ'ապրին Ազէրիները, Հիւս. Կովկասի Լեռնցիները, Անդրկասպեան մահմետականները, Քազանի Թաթարները եւ Մոնկոլները— թիւով շուրջ երեսուն միլիոն: Անգլիոյ իշխանութեան ենթակայ են՝ Հնդկաստանի 300 միլիոն մահմետականները, արաբական պետութիւնները (բացի Սուրիայէն) եւ Եգիպտոս:

Ուրալի լեռներէն մինչեւ Պարսից ծոցն ու Հնդկական Ովկիանոսը տարածուող հարիւր միլիոնէն աւելի մահմետականութիւնը կը ներկայացնէ պատկառելի այնպիսի ուժ մը, որ կրնայ բախտորոշ դեր խաղալ մէկի կամ միւսի համար: Այդ ահաւոր վտանգին գիտակցութիւնն է, որ կը մղէ թէ Ռուսաստանը եւ թէ Անգլիան աշալուրջ հետեւիլ իրարու քաղաքականութեան ու ձգտիլ իրենց ազդեցութեան տակ պահել մահմետական այդ ծով պանդուածը: Համաշխարհային պատերազմէն շահաւոր ելաւ Անգլիան: Ան պարտուած Թուրքիայէն կորզեց արաբական Թերակղզին ու տիրացաւ Միջագետքի քարիւղին: Միաժամանակ պետական ինքնորոշում շնորհելով Արաբներուն, կրցաւ իր գերիշխանութեան տակ պահել զանոնք (Իրաք, Պաղեստին, Անդրյորդանանեան պետութիւն, Հիճազ եւ Եգիպտոս): Միւս կողմէ հրահրելով Հնդկաստանի մահմետականներու եւ Հնդիկներու կրօնական կիրքերը եւ մէկը միւսին դէմ պայքարի մղելով, իր տիրապետութիւնը ապահովեց այս հարուստ գաղթավայրին մէջ: «Բաժանէ եւ տիրէ» սկզբունքով առաջնորդուեցաւ մահմետականներու հանդէպ ունեցած իր քաղաքականութեան մէջ Մեծն Բրիտանիան:

Նոյն սկզբունքով առաջնորդուեցաւ նաեւ Խորհ. Ռուսաստանի կառավարութիւնը: Զինու զօրութեամբ վերագրաւելով նախկին Ռուսաստանի սահմաններուն մէջ գտնուող մահմետական երկիրները, խորհրդային կառավարութիւնը թէ պետական ինքնորոշում շնորհեց անոնց եւ թէ բաժան բաժան ըրաւ: Խորհ. Միութիւնը հոթը դաշնակից պետութիւններէ կազմուած է, որոնց երեքը մահմետական երկիրներ են,— Թուրքմէնիստան, Ուզբէկստան եւ Տաճկաստան (մնացած չորսը՝ Ռուսաստան, Ճերմակ Ռուսիա, Ուկրայնիա եւ Անդրկովկասեան Դաշնակցութիւն): Այսպէսով, այդքան կարեւոր տեղ տալով մահմետական ժողովուրդներուն, Մոսկուան միաժամանակ թէ կը շոյէ անոնց ազգային ինքնասիրութիւնը եւ թէ կը ջլատէ միասնական ուժը: Անդրկասպեան մահմետականութիւնը բաժնուած է երեք մասի (Թուրքմէնիստան, Ուզբէկստան եւ Տաճկաստան), մոնկոլական առանձին ինքնավար հանրապետութիւն է ստեղծած, անջատած է Ղազախստանի մահմետականութիւնը եւ առանձին ինքնավարութիւն մը կազմած, որմէ անջատ տարբեր երկու մահմետական շրջաններ եւս խլուեցան ու ինքնավարութիւն ստացան: Եւ վերջապէս, Անդրկովկասեան Դաշնակցութեան մէջ չի մտներ Հիւս. Կովկասի մահմետականութիւնը, որ իր կարգին քանի մը ինքնավար շրջաններու է բաժնուած: Այս վերջին դրութիւնը կը հաստատէ թէ Մոսկուան չուզեր մահմետական տարրերու ուժեղացումը Անդրկովկասի մէջ:

Կը տեսնենք որ խորհրդային սահմաններու մէջ ապրող 30 միլիոն մահմետականները բաժնուած են երեք խորհրդային հանրապետութիւններու, եօթը ինքնավար շրջաններու եւ Ազրբէջանի հանրապետութեան, որ մաս կը կազմէ Անդրկովկասեան դաշնակցութեան:

Անգլիոյ ամէնէն մեծ յաղթանակն այն եղաւ, որ ազատեցաւ Ռուսերու կողմէ Պոլիսը գրաւելու վտանգէն եւ նեղուցներէն ազատ երթեւեկ ունենալով, մուտք ունի դէպի Սեւ ծովը: Եղաւ ատեն, որ Անգլիան ոտք դրաւ Կովկաս եւ Բագուն իր ձեռքն առաւ (1918 — 19): Եթէ յետագային Անգլիան հեռացաւ Կովկասէն, բայց եւ այնպէս պահպանեց իր գերակշիռ դիրքը մահմետական աշխարհին մէջ:

Անգլիոյ տիրական դիրքը խախտելու համար էր, որ Լէնին ձեռնարկեց արեւելեան նոր քաղաքականութեան: Մինչեւ հոկտեմբերի յեղափոխութիւն, ռուսական քաղաքականութիւնն արեւելքի մէջ կը կռթնէր միայն զէնքի ուժին՝ գրաւելով Թուրքիստանն ու Կովկասը եւ սպառնալիքի տակ պահելով Թուրքիան, Իրանը ու Աֆղանիստանը: Իր դէմն ունենալով զօրաւոր Անգլիան, Ռուսաստանը կը զգուշանար աւելի գործօն քայլերու դիմելէ: Իսկ յեղափոխութենէ վերջ, Ռուսաստանը կորսնցուց նաեւ զինական ուժը: Եւ ահա զէնքի փոխարէն Լէնին հրապարակ նետեց յեղափոխական նշանաբաններ՝ կոչ ուղղելով մահմետական ժողովուրդներու ոտքի ելլէ՝ թօթափելու անգլիական աշխարհակալութեան լուծը: Այդ ծրագիրը գործադրելու համար, Լէնին չքաշուեցաւ գործակցիլ Էնվէր ու Քեմալ փաշաներու, վերջին ալ ամէն օգնութիւն հասցնելով քէմալական շարժման:

Մոսկուայի բոլոր ճիգերը զուր անցան եւ նորէն Արեւելքի մէջ յաղթող մնաց Մեծն Բրիտանիան: Միայն Թուրքիան էր որ օգտուեցաւ այդ հակամարտութենէն՝ վերստեղծելով իր ազգային պետութիւնը: Լէնինի այն յոյսերը, թէ ուժեղցած Թուրքիան կը գլխաւորէ մահմետական ժողովուրդներն ընդդէմ Անգլիոյ, ապարդիւն անցան: Քէմալական կառավարութիւնը հաստատուելով Թուրքիոյ մէջ, շտապեց համաձայնութեան գալ Անգլիոյ հետ եւ բարեկամաբար կարգադրել բոլոր վէճերը:

Ուժերու այս զատաւորումն ունենալով, թէ Ռուսերը եւ թէ Անգլիացիները բարեկամական յարաբերութիւններ կը պահպանեն դրացի մահմետական երկիրներու (Թուրքիոյ, Իրանի եւ Աֆղանիստանի) հետ: Թէ Մոսկուա աւելի ուժ կուտայ Թուրքիային, Լոնտոնն ալ գործօն դեր կը խաղայ Իրանի եւ Աֆղանիստանի մէջ: Թէ Անգլիոյ եւ թէ Ռուսաստանի համար կենսական անհրաժեշտութիւն է, որ ներկայիս մահմետական աշխարհին մէջ տիրէ խաղաղութիւն: Այս տեսակէտէն շատ յատկանշական է բարեկամական այն դաշնագիրը, որ վերջերս կնքուեցաւ Աֆղանիստանի, Իրանի, Թուրքիոյ եւ Իրաքի միջեւ: Դժուար է ըսել, թէ որու կը պատկանի նախաձեռնութիւնը եւ որու դէմ է ուղղուած այն: Սակայն, Անգլիոյ հովանաւորեալ պետութիւններէն Իրաքի մասնակցութիւնը ցոյց կուտայ, որ Ռուսաստանը ուրախանալիք շատ բան չունի:

Մանաւանդ որ, գոյութիւն ունին նաեւ ուրիշ պարագաներ: Նախ եւ առաջ, այդ չորս պետութիւններու մէջ որքան ուժեղնան ազգայնական տեսակէտները եւ ամրանայ քաղքենի դասակարգի դիրքը, այնքան աւելի հակառակ պիտի ըլլան Մոսկուայէն փչող համայնավարական գաղափարներուն: Եւ երկրորդ, պէտք չէ մոռնալ, որ խորհրդային իշխանութիւնը բռնի է տիրացած մահմետական երկիրներուն (Ազրբէջան, Հիւսիսային Կովկաս եւ Անդրկասպեան երկիր), ուր ազգային ոգին նոր է արթնցած եւ կը ձգտին օր առաջ ազատագրուիլ ռուսական տիրապետութենէ: Եւ այդ պայքարին գլխաւոր յենարանը կը համարին քէմալական Թուրքիան, որ անշուշտ ձեռքի տակէ կը քաջալերէ զանոնք: Այդ կ'ապացուցանեն մինչեւ այժմ խորհրդային մամուլի կողմէ եղած մերկացումները (Կարաճէի պըպտումներ, Սուլթան - Գալիեւականութիւն եւ այլն): Եթէ աւելցնենք նաեւ որ Ռուսաստանի գլխին այսօր Դամոկլեան սուրի նման կախուած է գերմանական եւ ճափոնական վտանգը,— աւելի յստակ կ'երեւայ այն հեռանկարը, որուն կրնայ ենթարկուիլ հարաւային Ռուսաստանը:

Տարբեր է Անգլիոյ պարագան: Նախ Անգլիացիները ոչ թէ զէնքի ուժով կը պահեն իրենց ենթարկուած արաբական երկիրները, այլ անոնց հետ դաշնակցելով խորտակած են Թուրքիոյ գերիշխանութիւնը այդ ժողովուրդներու վրայ: Ցետոյ, Անգլիացիներու տիրապետութիւնը որքան որ իրական է, նոյնքան ալ աներեւոյթ: Իրենց հովանաւորեալ երկիրները կը կառավարուին ներքին օրէնսդրութեամբ ու սահմանադրութիւններով, ժողովուրդի կենցաղն ու մշակոյթը չէ խաթարուած եւ նոյնիսկ Ազգերու Դաշնակցութեան անդամ են: (Իսկ Մոսկուան իր քիթը կը խոթէ մահմետական ամէն խրճիթէ ներս ու միահեծան կ'իշխէ ամենուրեք Գարսզայ մը, որ աւելի կը գրգռէ իր դէմ ենթակայ ժողովուրդները): Եւ որ գլխաւորն է, արաբական երկիրները կը գտնուին ծովափնեայ շրջաններու մէջ եւ անգլիական զրահանաւերը միշտ ի վիճակի են պարտադրելու Մեծն Բրիտանիոյ կամքը:

Ի հարկէ, ոչ մէկ համեմատութիւն Անգլիոյ եւ Ռուսաստանի միջազգային քաղաքական դիրքի մասին: Անգլիան այսօր թելադրողի դերին մէջ է, իսկ կարմիր Ռուսաստանը՝ հայցողի:

Ստեղծուած այս կացութիւնը մեզ, Հայերիս համար շատ աւելի վտանգաւոր կը դառնայ, երբ նկատի առնենք նաեւ ուրիշ պարագայ մը:

ԱՇՈՏ-ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՀԱՅ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

ՆԱԽՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆ

Հայաստանի մէջ մինչեւ Քրիստոսէ երեք դար վերջ, եւ կրնանք ըսել տակաւին աւելի ուշ, փոքր ի փոքր գոյութիւն ունեցող մեր հեթանոսական մեհեաններու եւ տաճարներու կարգին կը յիշենք բազմաթիւ քաղաքային շէնքերու եւ հաստատութիւններու անուններ: Ասոնք, նոյնպէս իրենց յատակագիծներով, արուեստական ձեւերով, նրբութիւններով ընդհանուր կարծիք մը միայն կրնան տալ մեզի, սակայն այդ «ընդհանուրն» իսկ այնքան ճարտարապետական է որքան կրնանք սերտել ու խանդավառուիլ:

Աննիբալի խորհուրդով Հայկազուն Արտաշէսի հիմնած Արտաշատը աւելի քան 2 ու կէս դար Հայոց հոյակապ մայրաքաղաքը եղաւ:

Ստրաբոն «Ամրացեալ Արտաշատ» կը կոչէ եւ կը գրէ թէ միայն չորրորդ կողմէն կրնար մատչելի ըլլալ, այն ալ ամրացուցին խրամատով եւ թումբերով ճարտարօրէն: Տիգրանակերտի տիրող Լուկուլլոսը ի զուր աշխատեցաւ գրաւել զայն: Անոր պէս Հայաստան արշաւող Հռովմէացի նշանաւոր զօրավարներէն Պոմպէոս, Կրասոս եւ Անտոնիոս ալ չկրցան անմատոյց Արտաշատի երեսը տեսնել: Ու Օգոստոս Կայսեր ժամանակ, երբ Գերմանիկոս յաջողեցաւ այս անառիկ քաղաքին մէջ Հռովմէացիներու հաճութեամբ Հայոց թագաւոր մը պսակել, Հռոմի մէջ, ի պատիւ այս յաջողութեան յաղթական կամարներ կանգնեցան, եւ յատուկ դրամներ շինուեցան:

Մովսէս Խորենացի, Արտաշատի երկրորդ շինող կը ճանչնայ Արտաշէս Բ. Հայոց թագաւորը եւ կը պատմէ թէ՝ քաղաքին չորս կողմը պարսպեց կրկնապարիսպ որմերով, Դարապլուրին չորս կողմն ալ երկու պարսպով պատեց, պարսպէն դուրս խոր խրամ բացաւ, ու բլուրը ամէն կողմէ անկասկածելի դարձուց: Այսպիսի ամրութեամբ ապահովուած բլուրին ծայրը շինեց արքայական ամրոցը, Շարաքէի յիշատակին թագաւորական պալատը որ երեսուն եւ վեց ահեղ ու-տես սիւներու վրայ կեցած է եղեր: Բլրան ստորոտն վրայ հաստատեց հոյակապ մեհեաններ, ուր աստուծոյ կարգի շքեղութեամբ կը փառւէր Հայոց աշխարհի խնամակալ, երկրին բեղնաւորիչ ու ծննդոց արգասաւորիչ Արտեմեայ չաստուածուհիին տաճարը: Քաղաքին մուտքի, ելքի ճամբուն վրայ բարձրացուց Ապողոնի մեհեանն ու արձանը, որուն թեւատարած աչք հովանի կ'ընէր Թորգոմեան տոհմի բախտաւոր սերունդը: Ասոնցմէ զատ, բազմաթիւ յաղթական սիւներ, կոթողներ, մեծագոյն շիրմներ, փայլուն ապարանքներ պերճացուցին քաղաքը եւ դարձուցին իրրեւ շքեղ Ակրոպոլիս մը «զարմանալի [illegible] մը: «Վազեցի դէպի ա[illegible]», որուն համար հայասէր գիտնական ճամբորդ՝ Տիւպուա աւերակները Արտաշատի, աչքերս յագեցան անոնց ընդարձակութեամբը, վասնզի մեծութեան, գեղեցկութեան, ու կործանման տեսակէտէն անոր նմանը տեսած չէի»:

Հայկական ճաշակի կրթութեան հըպարտութիւնը բարձրացնող ոստաններէն քաղաք մը գիտենք որ մեծ չէր, սակայն կոկիկ էր, որ ահաւոր կոչուելու որ եւ է նշան մը չունէր, սակայն ճարտարօրէն կը փայլէր իր ատենին, որ վիթխարի ամբարտակներ չունէր, սակայն հնարագիւտ նրբութեամբ մը ամրացած էր: Արտաշէս Արշակունի, Ալանաց Սաթենիկը հարս առնելէ վերջ հրաման կ'ընէր եւ բազմաթիւ աշխատաւորներով, ամենափայլուն կերպով շինել կուտար Արտամետ աւանը Տոսպ գաւառին մէջ: Թովմա Արծրունին, այս քաղաքին վայելչութիւնը նկարագրելու համար, իր ամէնէն գեղեցիկ տողերն է որ կը նուիրէ — «...Շինէ զբարձրեալ ապարանս արքայականս աշխարհախումբ պայծառազարդս գեղեցկագործս պարսպապատս ընդդէմ ծովակին, [illegible] ծովուն ի հիւսիսի նայեցուածով, արեգակնային ի վերայ խաղալով ճառագայթաձեւ ճեմականաց ...: Իսկ շուրջ զբերդամբն ապարանօքն պարսպէ զբոլորն շուրջանակի յապառաժուտ [illegible] քարանց, զաղաւ ամենայն դղեակս ամրացուցանելով: ... Եւ չէր մարգարիտ ղկարաբլուրն յօրինէ պարսպաւոր անկասկածելիս անմատչելի ձեռաց պատերազմողաց ... Եւ իբրեւ կատարեաց զյօրինուած շինութեան քաղաքին, եւ անմատչելիանկասկածելի զամրոցն պատրաստեաց, կոչեաց զանուն ամրոցին Զարդ, այսինքն պայծառութիւն, ի վերայ պայծառայարդար պատրաստութեան շինուածոյն: Եւ ածեալ զտիկինն Սաթենիկ զբօսնուլ զաշնանային եղանակն՝ յամարասուն գեղազեղ ապարանս զարդարեալ բերդին»:

Հայ ճարտարապետութեան նախնական շրջանին պատկանող նոյնքան գեղեցիկ, նոյնքան հոյակապ կառուցուածքներ էին անտարակոյս Տիգրանակերտի թատրոնը, ուր արքայ, նախարարներ ու ժողովուրդ կը լեցուէին թատերախաղեր դիտելու, Գառնիի Գեղամայ զառաւելերը կամ ձեռակերտը, ուր յետոյ Տրդատ Մեծի օրով հռոմէական արուեստի ձեռքեր խաղացին եւ խառն ճարտարարուեստի ըսքանչելիքներ կերտուեցան, ինչպէս կը վկայէ Քէր Փորթըր, առաջին դարու սկիզբներուն հռչակ հանող Արտագերս բերդը, որ չորրորդ դարուն աշխարհի էն հզօր բերդերէն էր եւ կը փայլէր արքայավայել շինութիւններով:

Հայաստանի սովորական տուներուն համար, մեր բարձրաւանդակի բովանդակ կոյսը կտրող Քսենոփոն կը պատմէ թէ «ճարտարապետութեան բարձրութիւնը հոն կը տեսնուէր որ այդ տուները ընդհանուր առմամբ շինուած էին ամէն եղանակի յարմարելու»:

ԿԻՒՐԵՂ ԽՐԱՅԵԱՆ

ՔՈՅՐ ՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ

Courrier de l'Aisne-ի մէջ (18 յունուար), նախկին լեգէոնական մը Մարգ Տիւվալ - Արծու, որ կռուած է Կիլիկիոյ ճակատին վրայ եւ մօտէն ծանօթ կը թուի հայկական դատին, այս խորագրին տակ կը խօսի Հայոց մասին, ցաւ յայտնելով որ հայ ժողովուրդը շատ քիչ ծանօթ է Ֆրանսայի ժողովուրդին:

Զանազան թիւրիմացութիւններ ըստեղծուած են Հայոց մասին, եւ Թուրքերուն յերիւրանքով թէ քաջ չեն Հայերը, քիչ մը վարկաբեկուած է հայ ժողովուրդը, որ, սակայն, արժանի է ամէն համակրանքի՝ այն սիրոյն համար, զոր ան կ'արտայայտէ Ֆրանսայի հանդէպ սկիզբէն ի վեր, եւ այն շատ մեծ ձիրքերուն համար, որոնցմով օժտուած է: Ճիշդ է, Հայերն ալ ունին թերութիւններ, ինչպէս ամէն ազգ, բայց Հայերը արդարացում մը ունին: Դարերէ ի վեր կորսնցուցած են իրենց անկախութիւնը, ենթարկուած Հռոմայեցիներու, Յոյներու, Արաբներու, Մոնկոլներու, Ռուսերու եւ ի վերջոյ Թուրքերու տիրապետութեան: Դարերէ ի վեր գերութեան մէջ, ջարդերու սարսափին տակ, հարկադրուած՝ աշխատելու իր տիրոջ համար որ մերթ ընդ մերթ կը կողոպտէր զինք, ինչո՞ւ զարմանալ՝ եթէ քիչ մը խորամանկութիւն է սորված: Ընդհակառակն պէտք է հիանանք այս ժողովուրդին վրայ, որ գիտցած է ապրիլ:

Ֆրանսայի մէջ ամէնուն գիտցածն այն է թէ Հայերը ջարդուած են զարունակ: Կը յիշուի նոյնպէս, այդ ջարդերուն առթիւ, ֆրանսական միջամտութեան փորձը, Նափոլէոն Գ.ի օրով, երբ անմահացաւ հետեւեալ երգը՝

Le jeune et beau Dunois
Partant pour la Syrie ...

Ֆրանսայի մէջ, ինչ որ չենք գիտեր, այն մեթոտիկ վայրագութիւնն է, զոր Թուրքերը ցոյց կուտային՝ բնաջնջելու համար հայ ժողովուրդը: Ամէն անգամ որ հայ տարրը կ'աճէր Թուրքիա կամ ազդեցութիւն կը շահէր մտահոգութիւն պատճառելու աստիճան, Թուրքերը կ'օգտուէին առաջին առիթէն որ կը ներկայանար՝ [illegible] համար զայն:

Ֆրանսայի կը պատկանի պաշտպանել Հայոց պաշտպանութիւնն առանձնալու, իբրեւ հովանաւորը Արեւելքի քրիստոնեաներուն եւ շնորհիւ Ֆրանսուա Ա.ի Քափիթիւլասիոններուն:

Այսպէս յաջորդաբար ֆրանսական խորհրդարանին մէջ լսուեցաւ յուզիչ ձայնը օրուան նշանաւոր հռետորներուն, որոնք կը կոչուէին աբբայ տ'Հիւլսթ, Ալպէր տը Մէօն, Ժան Ժօրէս եւ ուրիշներ, որոնց հետեւեցաւ դիւանագիտական ազդու միջամտու-

ԳՐԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒՄՆԵՐ

ՄԵՂԵԴԻՆԵ՛Ր, ՄԵՂԵԴԻՆԵ՛Ր... (Շ. Նարդունի)

«Ա՜խ, մեծ Աստուած, քեզի բնաւ չեմ հաւատար, բայց ցաւը զիս մանուկ է դարձուցեր, եւ նորէն, ահա նորէ՛ն ամպերուդ կը բարձրացնեմ ճակատս: Երկնքի Աստուած, հայերէն լեզուիս ամէնէն գեղեցիկ բառերը կուտամ քեզի, միայն թէ հրաման ըրէ, որ իմ լեզուս գտնէ իր երջանկութիւնը»:

Ան ի՞նչպէս բնաւ չի հաւատար Աստուծոյ, քանի որ ճարահատ իր լեզուին պաշտպանութեան համար, ուրիշ ապաւէն չի գտներ, բայց միայն Աստուծոյ պաշտպանութիւնը: Ու կը ծռի, մանիշակի մը համեստութեամբ կանանչ խոտերու կը հաւասարի, ծունկի կուգայ, ծաղիկի պէս շրթները կը բանայ եւ իր մօրը սորվեցուցած աղօթքը կ'ըսէ.

«Հայր մեր, որ յերկինս ես...»:

Հայուն աստուածասիրութիւնը բնաւ ազգասիրութեան արգելք չէ եղած, որով Նարդունին, «Հայր մեր»էն վերջը կը յիշէ ազգին կրած բիւր զառնութիւնները ու տարսուռնելով կ'երգէ «Մեր հայրենիք թշուառ անտէր» տխուր երգը հայկական: Չեմ սխալած եթէ ըսեմ որ Նարդունին քիչ մը Տէմիրճիպաշեանէն անբաժան կը մնայ, մանաւանդ հոգեկան խռովութեան մէջ: Պահ մը բնաւ չուզեր հաւատալ Աստուծոյ, եւ վերջը անոր պաշտպանութեան կը դիմէ: Ան երբ Աստուած կը փառաբանէ, կը մոռնայ իր քրիստոնէութիւնը եւ ասիացի իմաստուններուն հաւատալով չի վարանիր ըսելու. — «Այլ եւս քրիստոնէութենէն հետք չմնաց վրաս»: Նարդունին պարզ կը հասկցնէ իր միտքը, եւ եթէ Տէմիրճիպաշեանի նման երբեմն ինքն իր խօսքերուն կը հակասէ, եւ իր միտքը չի կրնար հասկցնել, այն ատեն ընթերցողներուն ազատութիւն կուտայ, եւ կ'ըսէ անոնց — «Եթէ չհասկցաք, պանիր փաթթեցէք այս էջերով»: Տարօրինակութիւններ ունի Նարդունին, տարօրինակ է ան ինչպէս Տէմիրճիպաշեան, ու կը զարմանաս երբ այնքա՜ն պերճ քանդակներ կոփելէն վերջը ինքն իր գրչին թոյլ կուտայ գրելու թէ՝

«Մանրիկ ու բարակ օձեր կը սըրտըսին հիմա ուղեղիս մէջ, եւ զգայարաններուս մէջ ...»: Ու կը խոստովանի — «Այո, հիւա՛նդ են զգայարանքներս: Ահա թէ ինչու, առանց երեւութական պատճառի, տխուր եմ եւ լալու յանկարծական փափաքներ կ'ունենամ»: Եւ կ'ըսէ որ իր տառապանքը խո՛ր է, անհունապէս խոր եւ անդարմանելի:

Նարդունի արուեստի կոչում ունեցող եւ իր գրական արժէքը գիտցող նոր դէմքերէն մէկը կը ներկայանայ: Իրապաշտ գրագէտ է ան, բնութեան պատկերահանն է անվիճելի ճշդութեամբ: Զեւապաշտ մըն է միանգամայն, վերելքի ճանապարհը բռնած է, պատարկու կը մնայ գեղեցիկին, ճաշակաւորին եւ ստեղծագործող մտքին: Իր գրականութիւնը՝ նուագահարութիւն է, որձակ բանաստեղծութեան նկարչութիւն:

X

Տասնեակ տարիներ առաջ Նարդունի կը յայտնէր ինքզինքը իր ԱԼՊՕՄ վերնագիր հատորով: Անկէ առաջ արդէն ուշագրութիւնս գրաւած էր իր այն գրութիւններով, որ հրատարակած էր ԱԶԴԱՐԱՐ և ՅԱՌԱՋ թերթերու մէջ, սակայն ամէնէն աւելի Յ. Ճ. Սիրունիի ՆԱՒԱՍԱՐԴին մէջ Նարդունին կը յայտնէ իր գրագէտի կոչումը:

Նոյն այդ առաջին օրերուն մէջ Նարդունին տակաւին սկսնակ մը, եւ շատ անփորձ՝ գրական ժանուածապատ բաւիղներուն, պարկեշտութեան շրջանակէն դուրս կը հանէր ինքզինքը, եւ եղան գրագէտներ, որոնք ներողամիտ չգտնուեցան անոր այդ մեծծիկութեան, եւ իրաւցնէ այդ շրջանին երբ Նարդունին կը հրատարակէր իր ԱԼՊՕՄը, ինծի եւս տարօրինակ կը թուէր այդ բոված դիրքը. Վարուժանի համեստութիւնով չէր յայտնուեր, արով եւ կը ստիպուէի գրելու որ անոր արժանիքը չափելու համար հարկ է զայն իր ողիմպական բարձունքէն վար կանչել, զայն մօտէն դիտել, եւ իրաւցնէ հեղինակի մը վրայ ճիշդ եւ անսխալ գաղափար մը տանելու համար, անոր մօտենալու է, եւ այս կարելի է՝ մօտենալով անոր գրչին հետ կապ չունեցող անհատական թերութիւններ:

Նարդունիի ԱԼՊՕՄին առթիւ կը գրէի — «Ինծի հետ շատեր գիտեն թէ այս նոր բանաստեղծ գրագէտը ո՛րքան հանճարեղ նրբամտութեամբ, եւ ինչպի՛սի խանդոտ ոգեւորութեամբ շունչ կուտայ իր ծնած գաղափարներուն, որոնք անարժէք զարդ մը չեն մեր նոր գրական գեղարուեստին: Բայց երբեմն այդ գաղափարներն այնքան տարօրինակ ամեկութիւն մը կ'առնեն, որ անյարմար կ'ըլլան որ եւ է գրական կազմակերպի:

Ան իր բացատրութեանց նոր ձեւ կուտայ, հին կաղապարները չի գործածեր: Պուալոյի «Լ'Ար փոէթիք»ը չուզեր յիշել: Նորութիւն կը սիրէ, նորութեան մոլեռանդ ջահակիրն է: Նոր ձեւ, նոր կաղապար, ժանրի նոր յղացում, այս եղած է իր վարդապետութիւնը: Ժամանակին հետ ինքն ալ փոփոխական է, կը գրէ — «Ժամանակը կը փոխէ մեզ, գնդասեղով մը իր էջերուն կ'անցընէ մեր մտքերը ու լացը»: Նարդունին իր «Գրքատուփ մէջ կ'ըսէ — «Մարդը ալպօմ մըն է, հաւաքածոյ՝ գունաւոր էջերու մը վերջին նորաձեւութեան մէջ շատ անկեղծութեամբ կը խոստովանի թէ ինչ փոյթ եթէ եւ այսօր չեմ ճանչնար ինքզինքս, ու չեմ գիտեր վաղուան դէմքս այլ»:

Նարդունիի ԱԼՊՕՄը իր տեսակին մէջ հայ գրականութեան համար աննախընթաց նորութիւն մըն է: Արուեստի էջեր կը բովանդակէ ան, գեղեցիկ քանդակներ, անակնկալ եւ անսովոր բացատրութիւններ կը խաթարեն սիրուն իմաստներուն մարմարակերտ պերճութիւնները, որուն կարեւորութիւն չի տար ան: Տասը տարի առաջ ես մատնանշեր էի այս թերութիւնը եւ ըսած էի որ այս թերութեան համար Նարդունիի բանաստեղծութիւնները հաւասարապէս ամէնուն հասկնալի չեն ըլլար, որով ան կարող չէր ըլլար մեզի բացատրելու իր գրածները եւ իր երազները: Ու կ'աւելցնէի որ ապահովապէս ան թօթափելով այդ թերութիւնը, պիտի յաջողի գրելու «Գիլիթիա» երգերուն հաւասար երգեր:

Լուսինն երգած են շատեր, բայց Նարդունին այդ շատերէն ոչ մէկուն ուզած է նմանիլ, եւ գրած է «Լուսնկան գեղադէմ, պարմանի, ոսկի պարեգօտ հագած եւ ոսկի մական բռնած. այգիներուն մէջ կը դառնայ արքայական շնորհքներով»:

ԱՏՐՈՒՇԱՆ

(2)

(Շար.)

ԲԱՆՔ ՀԵՔՆԱԿԱՆՔ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԾԱՄՈՂՆԵՐ
(ՕՐՕՐԵՐԳ ԳԱՂԹԱԿԱՅՈՒՆ)

— Նախապէս խենամի, ինչո՞ւ լեզգ ու ամէած կայնիր խ եու:

— Ինչ բնեմ տղաս, գործ չկայ հաց չկայ.

— Մանանայ չունի՞ս, տեսնես ինչ ամայ բան է, կ'ասեն որ ունի՞ս, ալ ինչ անուշ, ի՞նչ անուշ:

— Ցնաչեն մի քիչ բերէիր, որ համտեսէի. քանի օր է բան չեմ կերած...

— Համտեսէի՞ր, ես ալ կ'ուզէի համը նայի, եթէ գտնէի...

— Հապա ինչէն գիտես որ համով է, երբ չես տեսած, չես կերած...

— Գիւղին մեծը քաղաք է գացեր ու եկեր է կերեր էդ մանանան, ծառան ձաւն է եղեր, տեսեր ու պատմեր է Մեղեեն Առաքելին, ան ալ պատմեր է մեր Գաբոյին, ես անկէ եմ լսեր...

×

— Դուք թշնամիներդ
— Քու լեզի:
— Մենք բարեկամներս:
— Քու՞ լեզի
— Այո, դուք թշնամիներդ, կ'ուզէք ալքով տեսնել հաւատալու համար, թէ ինչ մեծ յառաջդիմութիւն կայ մեր անուշիկ երկրին մէջ:
— Ո՞վ է չհաւատացողը, հաւատով խոստովանիմ:
— Որ կը շինեն ու կը շինեն, համալսարան, հիւանդանոց, հիւրանոցներ ու թատրոններ, լիճ ու կղզի, դետեր, լեռներ, ձեր քանդածները
— Շունչ առէք բարեկամ
— Շունչը դուք առէք, մեր կզակները գրաւած են, գործարաններ, գրադարան, տպարաններ, լուծարաններ, կոմբինատներ ու կոլխոզներ...
— Սքանչելի՛, հիանալի:
— Իրաւունք չունիք հիանալու, Արագածի ելարաններ, ջրմուղ, կանալ, օդակայաններ, ծծողաններ...
— Խնդրեմ
— Իրաւունք չունիք խնդրելու, դպրոցներ եւ դեղարաններ, բժիշկներ ու դեղագործներ...
— Առողջութիւն, ուժ կը մաղթեմ...
— Իրաւունք չունիք մաղթելու, փրոֆեսոր, ինճիներներ, երկրաչափներ, կոմսոմոլներ...
— Աստուած պահէ բոլորը:
— Աստուածը մենք ենք՝ Չրանցքներ ու Շիրկանալը, բաղնիքներ ու լոգարաններ...
— Ոհ ինչ անուշ.
— Իրաւունք չունիք անուշելու, հանգստարան, ծերանոցներ, մանկանոցներ ու հաւնոցներ
— Կեցցե՛ն, ապրի՛ն...
— Մի՛ ընդմիջէք, տուֆի հանքեր, պղինձ ու կիր, քարուշուկի մեծ գործարան
— Հիանալի՛, սքանչելի
— Իրաւունք չունիք սքանչանալու, փոստատներ, ընթերցարան, սրճարաններ եւ
— Զմայլելի, կեցցե՛ն, կեցցե՛ն.
— Ինչու կենա՞ն՝ հսկայ ծայրեր, խոր անդունդներ, տափակ դաշտեր, մարգագետին՝ հին տաճարներ
— Ծնրադրե՛նք, երկրպագենք
— Իրաւունք չունիք ընդմիջելու, Սեւանայ լիճ, Գեղամայ ծով, մէջը կղզի, բոլորտիքը ջուր, Նաւ ու նաւակ, գրահաւոր
— Ովսաննա՜ ի բարձունս.
— Տիրացո՛ւ, հօս ժամ չի, մէջը նաւազ, վրան դգեստ, ոտքը կօշիկ՝
— Բարով վայելեն
— Լո՛ւ բարեկամ, գրպանը զէնք՝ մէջքը գօտի,
— Շնորհալի, զմայլելի.
— Հեռադիտակ, ակնոց, գդակ, Նորահասակ
— Աստուած պահէ՜.
— Մի ընդմիջեր, տակաւին ի՞նչ՞ր. կաթողիկոս, եպիսկոպոս, դնոստիկոս...
— Օրհնեա՜ ի Տէր
— Գատուիրակներ, նուիրակներ, թղթակիցներ...
— Հիանալի ու պանծալի.
— Թանգարաններ, ամարանոց.
— Շէն ու պայծառ մնան բոլոր.
— Մոխի ըրէ, րատոիկայան, թմբրկարան, Լէնինական, հիտրոկայան, զգաստարան
— Այս բոլորը որո՞ւ համար.
— Մի ընդմիջեր, կենդանական պարտէզը նոր, մեղուներու բիւր փեթակներ, ձուկեր առատ մէջը լճին, դետեր երկար ու խոխոջուն..
— Այս բոլորը որո՞ւ համար
— Միլիոններով բուրլի-մանէթ կը ծախսուին այս բոլորին..
— Եթէ կը հաճիք, միլիոն մըն ալ յատկացուցէք խրճիթներու կառուցման, տնանկ Հայը մէջը մտնէ՝ Լէնինին օրհնէ.

Կ. ԳԵՏՈՒՇ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ ՄԸ ԵԽՍ

— • —

ՄԱՐՍԷՅԼ. — «Յառաջ» ժամանակին տեղեկացուցած էր թէ Սէն Ժերոմի մէջ եւս կազմուած է Կ. Խաչի մասնաճիւղ մը։ Վարչութեան անդամները խօսքէն գործի անցնելով, կ'ուզեն ընդարձակուիլ մինչեւ Սէն Մէթր Նօթր Տամ եւ Սէն Ժիւսթ կը սարքեն բացման հաւաքոյթ մը։

Սոյն հաւաքոյթը տեղի պիտի ունենար փետր. 2ին, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին կեդրոնական սրճարանի ներքնասրահին մէջ։ Պզտիկ անպաճոյճ սրահ մը որ երկար ատենէ ի վեր անգործածելի մնալով, սարդերը բոյն էին շինած պատերուն վրայ, սակայն խաչուհիները եւ իրենց ամուսինները գործի կը սկսին եւ մէկ ժամուան աշխատանքէ վերջ կ'ունենան ներկայանալի սրահ մը։

Ժամը 4ը կը մօտենայ եւ դեռ բացի կազմակերպիչներէն քանի մը հայերնակիցներ միայն անհամբեր կը սպասեն որ դոնէ յիսունի բարձրանայ ներկաներուն թիւը։ Քառորդ ժամ չանցած, ահա բերնէ բերան լեցն է սրահը մօտ 90 հոգի եւ շատեր ալ դուրսը ոտքի վրայ։ Օրուան նախագահ Գ. Ե. Շալճեան կը բացատրէ հաւաքոյթին նպատակը եւ բանախօսին կը թողու ներկայացնել Կ. Խաչին եւ մանաւորապէս հայ կնոջ հանրային գործունէութեան մասին։ Նուագը «Բամ Փորոտանով» կը կատարէ բացումը։ Ցետոյ տեղի կ'ունենան արտասանութիւններ մեներգներ ու Ֆանթէզիներ։ Ցայտագրէն դուրս հանդիսականները եւս կը մասնակցին գեղարուեստական բաժնին եւ Գ. Փիրէնեան կ'արտասանէ Վարուժանի «Վհուկը», Ս. Պէչկէօթիւրեան՝ Սիամանթոյի «Մօր մը երազը»։ Գ. Ե. Կիրակոսեանի «Բիթէն դժգոհ մարդը» Ֆանթէզին անվերջ խնդուք պատճառեց ներկաներուն։ Նշանակալից էր «Աղթամար» երգախառն արտասանութիւնը զոր յաջողութեամբ կատարեցին օրիորդներ Վ. Մինասեան եւ Վ. Գանտիկեան։ Օրուան բանախօսն էր Տիկ. Ն. Քիպրիթճեան որ մօտ երեք քառորդ ժամ բացատրեց հայ կնոջ կատարած մեծ դերը, գլուխ առ գլուխ. — Հայ կինը իբրեւ մայր, իբրեւ գրագիտուհի, իբրեւ հանրային գործիչ եւ խաչուհի։ Ներկաները լռութեամբ եւ յուզումով ունկնդրեցին այս բանախօսութիւնը, որմէ վերջ անակնկալ մը եղան Օր. Արաքսիի, օրիորդներ Հ. եւ Ա. Գմպլեաններու մեներգները, որոնք ջերմապէս ծափահարուեցան։

Նախ քան փակումը Գ. Շալճեան գնահատելով հայ կնոջ զոհաբերութեան ոգին, պատրաստակամութիւն յայտնեց բարոյապէս եւ նիւթապէս օժանդակելու Հ. Կ. Խաչին եւ իբրեւ գործնական օրինակ արձանագրուեցաւ պատւոյ անդամ։ Իրեն հետեւեցան տասնեակ մը պարոններ, տիկիններ եւ օրիորդներ։

Նուագը կը հնչեցնէ «Յաւերժէկը», երբ նախագահը յայտարարեց փակումը, մինչ ժողովուրդը չէր ուզեր հեռանալ։

Ներկայ մը

ԿԵԱՆՔԸ ԱՎԻՆԵՈՆԻ ՄԷՋ

ԱՎԻՆԵՈՆ, 7 փետր. — Այս քաղաքը կը գտնուի Ֆրանսայի հարաւային արեւմտեան կողմը, Ռոն գետին եզերքը։ Հին եւ պատմական բերդաքաղաք մըն է, պարիսպներով շրջապատուած։ Օդը բարեխառն է եւ հողը բարեբեր։ Ռոնի պտղատու ծառեր եւ առատ բանջարեղէն։

Այստեղ ալ մօտ տասը տարիէ ի վեր հաստատուած են բաւական թիւով Հայեր։ Քաղաքի եւ շրջանի Հայերու թիւն է մօտ յիսուն ընտանիք, որոնց ինը սեփականատէր են։ Բոլորին ալ տուները շինուած են արդիական ձեւով։ Մնացեալները կը բնակին վարձքով եւ կամ գործատէրերու սեփականութեան տուներու մէջ։ Մեծ մասը կ'աշխատի Գարոյի գործարանը եւ մետաքսի գործարանը։ Կան նաեւ անհատ առեւտրականներ, — դերձակ, կօշկակար, սափրիչ, եւ վաճառատան մէջ աշխատող գործաւորներ եւն.։

Ունինք բաւական բարեկեցիկ ընտանիքներ, որոնք բնաւ չեն ուզեր հետաքրքրուիլ անդորրներով եւ նոյն իսկ չեն ուզեր լսել հայ խօսքը կամ տեսնել հայկական ներկայացում մը։ (Մօտերս Սեբաստիոյ Զառա աւանի Հայր. Միութեան կողմէ պիտի ներկայացուի «Սեւ Հողեր»)։

Նոյեմբերի եւ յունուարի վերջերը պատահած ողողումներու պատճառաւ կարգ մը գործարաններ գոց կը մնան մինչեւ այսօր։ Շէտամի եւ Գարոյի գործարանի մէջ աշխատող հայ բանուորները մօտ երեք ամիսէ ի վեր անգործ են։ Ցայտնի չէ թէ երբ կը բացուի գործարանը։

Օրինակելի է մեր գաղութին կեանքը։ Հակառակ տիրող օդին անյարմարութեան եւ գործի պակասութեան, պարբերաբար կը կազմակերպուին հանդէսներ եւ ուրախութիւններ, կուսակցական թէ ընկերական կամ ընտանեկան։ Իբրեւ կազմակերպութիւն կը գործեն Հ. Յ. Դ. «Մուրատ» խումբը, Հօկի «Շիրվանզադէ» մասնաճիւղը եւ Զարայի Հայր. Միութիւնը, ինչպէս եւ Թաղական խորհուրդ մը։ Բոլորն ալ համերաշխ են։

Ցովհաննէս

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՀԱՅ ՄԱՐԶԻԿԻ ՄԸ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

— • —

ՄԻԼԱՆ. — Pro Patria մարզադաշտին մէջ, յունուար 26ին տեղի ունեցաւ թեթեւ դասակարգի ծանրութիւն բարձրացնելու Իտալիոյ ախոյենութեան մրցումը։ Մասնակցողներուն թիւը հարիւրը կ'անցնէր, որոնք կը ներկայացնէին զանազան մարզական կազմակերպութիւններ։

Միլանի Pro Patria խումբին պատկանող երիտասարդ մարզիկ Գ. Ստեփան Սրապեան, դասուեցաւ երկրորդ, առաջնութիւնը կորսնցնելով երկու քիլոյի տարբերութեամբ։

Սակայն, ներկայ տարուան ընթացքին տեղի ունենալիք ուրիշ երկու յաջորդական մրցումներէ վերջն է որ վերջնապէս պիտի որոշուի Իտալիոյ թեթեւ ծանրութեան ախոյեանը։ Մեր մարզիկը յոյս կը ներշնչէ թէ պիտի արժանանայ առաջին դասաւորման

Ահաւասիկ այժմու իր արդիւնքը. Դանդաղօրէն 75 քիլօ, զոյգ ժամանակով 75 քիլօ, ոստումով 105 քիլօ։ Մրցումէն վերջ, Գ. Ստեփան Սրապեանի երկաթի վրայ ազատ մարզանքներու փորձերը ջերմօրէն ծափահարուեցան ներկաներէն։

Յաջողութիւն կը մաղթենք։

Ներկայ մը

ՎԷՃԻ ՄԸ ԱՌԹԻՒ

— • —

Մուսա լերան ներսուամարտի քըսանամեակին առթիւ, Փարիզի ռամկավար օրկանը կարգ մը զգուելի վերագրումներ տպած էր, իբրեւ խմբագրական։ Պ. Ա. Չօպանեանն ալ պարտք սեպեց յօդուածաշարք մը հրատարակել, առելի մեղմ, եւ չանտեսելով հանդէսին դրական մասը։ Թաղմիկ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան օրկանը, անդրադառնալով այս հրատարակութեանց, կը բացատրէ (25 յունուար).

— «Քանի որ տեսակէտներու խնդիր կը յարուցանէ մեր հակառակորդ յօդուածագիրը, լաւ է որ, որպէսզի կերպով մենք ալ կարողանանք արտայայտուիլ, — իբրեւ զինուոր — այս խիստ փշոտ հարցին շուրջ, որ դժբախտաբար, արուեստականօրէն քաղաքականութիւն դարձած է գաղթահայ կեանքին մէջ։

Մենք անխախտ հաւատք ունինք որ այսօրուան հայրենիքին, ո եւ իցէ Հայ — առաւել եւս ոչ մէկ ռազմիկ — կրնայ մտածել թշնամի դառնալ։ Մենք կ'ընդունինք որ Հայաստանը իր նուազագոյն սահմաններուն մէջ խարիսխը կը կազմէ մեր ազգային, քաղաքական զօրացման եւ ընդլայնացման հնարաւորութիւններուն։

Բայց ընդունելով այդ իբրեւ գլխաւոր սկզբունք, կարո՞ղ ենք վճռապէս յայտարարել որ ներկայ զոյավիճակը կը բաւարարէ հայ քաղաքական միտքը եւ Հայուն դարաւոր ազատութեան տենչը։ Ուրեմն հայ ժողովուրդի անսահման տառապանքն ու զոհաբերութիւնը այս կերպով լիովին բաւարարուա՞ծ եւ վարձատրուա՞ծ են։ Ինչո՞ւ ուրեմն անհաւասարութեան եւ անարդարութեան այդ ցցուն փաստերը, որոնք ամէն օր, մեր աչքը կը ծակեն եւ մեր սիրտը կ'արիւնեն... Ազնիւ հանդարտութեամբ կարո՞ղ էք տանիլ, բոլոր եղդայից կաշկանդումները, պարտադրուած մեր ազատ համարած Հայաստանին։ Ինչո՞ւ արդեօք Հայաստանին մաս չկազմէին Ախալքալաքը, լեռնային սքանչելի Ղարաբաղը եւ Նախիջեւանը։ Առավ իսկ չեն վերջանար մեր հողային պահանջները։ Դուք իբրեւ քաղաքական կուսակցութիւն, հրաժարա՞ծ էք արդեօք մեր նախնիքներու դարաւոր հողէն, մեր սրբավայրերէն, պատմութենէն, մէկ խօսքով մեր հայրենիքն եղող Թրքահայաստանէն։ Հաշտուա՞ծ էք այն երեւոյթին հետ, որ մեր այդ սրբազան հողերը թափուր եւ ամայի մնան, եւ անոնց հարազատ տէրերը, առանդական, այո՛, «Թշուառ եւ անտէր» վիճակ մը ունենան օտար աստղերու տակ։

«Անտէր» չե՞նք արդեօք, Գ. Չօպանեան, երբ որեւիցէ քաղաքացիական հանդամանք չենք վայելեր։ Ցայտնեցէք խնդրեմ թէ դուք ի՞նչ քաղաքացի էք։ Թրքակա՞ն։ Կարծեմ կը մերժէիք։ Հայկակա՞ն, չէք կրնար, որովհետեւ Հայաստանը ու-կամովին «ամենայն Հայոց կառավարութիւն չէ»։ Ի՞նչ ենք ուրեմն դուք եւ ես։ Հալածական եւ հայրենապահանջ Հայ։ Եւ վերջապէս եթէ այսօրուան կացութիւնը մեր առաւելագոյն բաղձանքները կ'ապահովէ, ապա ուրեմն, դուք քաղաքական կուսակցութիւններդ, ինչո՞ւ չէք դադրիր գոյութիւն ունենալէ։ Ինչո՞ւ

Հ. Յ. Դ.

ՎԵԹԵՐԱՆՆԵՐՈՒ ՖՈՆ Տ

— • —

Այֆօրվիլի Ս. Մինասեան կոմիտէէն 80
(փոխան ծաղկեպսակի ընկ. Լ. Զորմիսեանի քրոջ մահուան առթիւ)

ուրեմն դեռ կը քալէք Մեծ Երազին, Մեծ Տեսիլքին ետեւէն

Ընդունեցէք առանց քաշուելու, որ հայկական դատ կոչուած խնդիրը, լրիւ կերպով դեռ չէ լուծուած եւ հայ ժողովուրդի պայքարը դեռ չէ վերջացած։

Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութիւնը իր կազմութեան առաջին օրէն, իրեն նշանաբան ընտրած է մեր մեծ յեղափոխականի և զինուորի խորհրդաւոր պատգամը — «Գործն կէս մնաց»։ Այս երեք անպաճոյճ բառերուն մէջ կարելի է խտացնել ամբողջ խորհուրդը մեր ազատագրական պայքարին։ Ո՞վ պիտի աւարտէ ուրեմն «կիսատ մնացած գործը»։ Հայ ժողովուրդը, ուրիշ ոչ ոք։ Հայ ժողովուրդի սրբութիւնները եւ անոր ազատութեան ու հայրենիքի ներշնչումները բնաւ խաթարելու չէ։ «Ընկերվարական» Նալբանդեանը, Րաֆֆին կամ Ալիշանը իրենց «Մեր հայրենիք»ով կամ «Մասիսի գլխին մի դրօշակ»ով ազատութեան եւ անկախութեան արթազան կրակը վառեցին նոր սերունդներուն մէջ, ինչպէս նաեւ անոնց յաջորդները — ի շարս որոց եւ դուք — աւելի բորբոքեցին այդ հուրը, հետեւաբար իրաւունք չունին նահանջականութեան մղելու մեզ, ինչքան ժամանակ ամբողջութեամբ չեն իրականացած մեր արդար պահանջները։

Հայաստանի ժողովուրդը կրնա՞յ իրացնել այս ուղեգիծը — ո՛չ։ Անոնք մաս կը կազմեն միջազգայնական խոշոր մէկ շրջագծին եւ տեսլուած են երբեք չշեղիլ — անկախ իրենց կամքէն — կանխորոշուած ուղղութեամբ։ Սխալ է ուրիշ բան պահանջել եւ յանցանք՝ անոնց ներքին պայմաններուն խառնուիլ։ Սակայն բոլորովին այլ կերպ դասաւորուած է գաղթահայ կեանքը։ Մեզի ազատութիւն եւ իրաւունք տրուած է պահել ու պահպանել մեր ինքնուրոյնութիւնը եւ մեր ազգային դիմագիծը։ Երեւանի խորհրդարանին մէջ կարելի՞ է երգել «Մեր հայրենիք»ը։ Երբեք։ Իսկ Փրթի Ժուռնալի մէջ մենք կարո՞ղ էինք «Էնթէրնասիոնալ»ը երգել։ Բնաւ երբեք։ Այդ ատեն էր որ օտարներու մօտ ծիծաղելի կը դառնայինք, Պ. Չօպանեան, եւ ոչ թէ «Մեր հայրենիք»ով։

Ամփոփելու համար, պիտի ըսել թէ եռագոյնի եւ «Մեր հայրենիք»ի շուրջ երբեք այն արուեստական վէճը չպիտի ստեղծուէր Հայաստանի եւ գաղթաշխարհի միջեւ, եթէ երբեք, միջնորդ տարրեր — հասարակ սմսարներ — այդ փոսը փորելու տխուր դերը չստանձնէին։ Մինչդ ատոր համար, մեր սրտին ու մտքին մէջ մենք շատ պարզ կերպով հաշտեցուցած ենք այն իրողութիւնը թէ երբեք ներկայ Հայաստանի թշնամի չենք դառնար, պահելով մեր հայկական իմրունումները»

ՄԱՍՆԱԳԷՏՆԵՐ ԿԸ ՑԱՆՁՆԱՐԱՐԵՆ **ԵՐԵՒԱՆ** ՕՂԻՆ, ՈՐՈՒՆ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ Է ՕՐՐՈՐԴ ԷՋԻՆ ՎՐԱՅ։

թին մը։

Ընդհ. պատերազմին, վերսկսան ջարդերը նենգութեամբ եւ վայրագութեամբ։ Այսպէս եւ շատեր Փոքր Ասիոյ խորքերէն քշուեցան մինչեւ արաբական անապատը, հետզհետէ բնաջնջելով հիւանդութենէն, անօթութենէն, ոստիկաններու խարազաններէն։ 1914—1920 Թուրքերու կոտորած աւելի քան մէկ միլիոն քրիստոնեաներուն մէջ Հայոց թիւը կը հասնի հարիւր հազարներու։

Պատերազմէն վերջ, երբ Ֆրանսացիներս դժբախտ համաձայնութեամբ Կիլիկիան լքեցանք պահել Կիլիկիան, — ուր, եթէ ոչ Վանի ծովուն կամ Արարատ լերան շրջանակին մէջ, Հայերը կրնային հայրենիք մը ստեղծել իրենց համար Ֆրանսական դրօշին տակ, — անոնք հարկադրուեցան կրկնել անդութ բռնագաղթ մը։ Շատեր ապաստանեցան Ֆրանսա որ իր գթութեան եւ կրթութեան ներկայացուցիչներով՝ իտէալական երկիր մը կը թուէր իրենց

Անոնք Ֆրանսայի մէջ կրնան տեսնել փթթումը իրենց մտաւորական կարողութիւններուն, նուրբ իմացականութեան, բանաստեղծական եւ երաժշտական ձիրքերուն, կը բաւէ որ իրենց ցոյց տրուի հասկցող սիրտ մը։ Եւ, ո՞վ գիտէ, թերեւս օր մը ֆրանսական համալսարաններէն դուրս գայ այն առաջնորդը, որ հայ ժողովուրդին պիտի սորվեցնէր դառնալ ինքն իր տէրը եւ արժեցնել ապրելու իր իրաւունքները։

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (11)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

Անգիտակցաբար եղանակ մը դուրս կ'ելլէ բերնէս եւ կը շարունակուի մինչեւ բոցերուն մեղմացումը։ Կը դադրի կրակին ճարճատիւնը սակայն տակաւին փուռին ճակատի քարերը չեն հերմկած. կրկին վառել պէտք էր։ Երկժանի փայտս առած՝ վախով կը մօտենամ փուռերուն, որովհետեւ վարպետը հրաման չէր տուած շատ վառելու, այլ պէտք էր փուռի մանրուքներն օգտագործել։ Սակայն այս շատ դժուար գործ էր եւ ամէն առաւօտ այս ծուլութեան պատճառաւ վարպետս-կոպիտ ածականներու լուանք մը կը տեղացնէր գլխուս։

Այսօր միտքս կը դառնայ, կ'ուզեմ ձեւակերպութիւն մը ընել. Ճրագը կը բերեմ մօտս քարի մը վրայ եւ երկայն ու նեղ տախտակ մը առած, կը սկսիմ փուռի հողախառն կոյտ մը ձեւացնել պատին ստորոտը։ Դուռին ձայնն է.
— «Գի՞մ ա»։
— «Գէն» կը պատասխանէ վարպետիս խռպոտ ձայնը։

Ձեռքիս տախտակը մէկ կողմ կը ձգեմ ու կ'աշխատիմ դրան ետեւի խոշոր քարը գլորել։ Եւ ահա խոժոռ ու սեւ դէմք մը ներս կը մտնէ, ինծի պէս անլուայ։ Կորամէջ թխագոյն պեխերուն փակած խլինքի կտորներ, մարմինը ծածկուած իւղոտ ու կապոյտ էնթարիով մը, որուն ճեղքերուն հումկու կուրծքը կ'երեւայ, առանց բարեւի «Չքամիր» բառը բերնէն կ'ելլէ։ Կը հասկնամ որ փուռի շիւղերը վառած չըլլալուս համար է։ Ձայն չեմ հաներ։

— «Կէնէ նէյէ՞ եափմայըրն։ «Ինչո՞ւ նորէն չես վառեր)։ Գլուխս խոնարհած՝ ոչ մէկ պատասխան կրնամ տալ։ Փուռին առջեւ կը նստուի, գլխի սեւ գդակը մէկդի կը դնէ։ Սեփսեւ ու հոծ մազերը գլխին վայելուչ ձեւ մը կուտան։ Սակայն կռնակին ըզգալի կորութիւնը ամէն վայելչութիւն կը չէզոքացնէ։ Կը հրամայէ որ շուտ ալեմ ամէն կողմ, դիմանդրութեամբ տախտակը ձեռքս կ'առնեմ ու հողախառն փուռի մանրուքները վրան լեցնելով կ'երկարեմ։ Կը պարպէ ամբողջութեամբ փուռին մէջ եւ տախտակը ինծի տալով կ'ըսէ.

— Հայտէ՛, Քէնէֆ, հիչ պիր չալը փարչասը պրախմայաճաղըն հէր-յէրտէ»

Աչքերս գրեթէ արցունքոտ, տախտակը կ'առնեմ ու կը համակերպիմ, միեւնոյն ժամանակ սև մը քաշելով սրտէս.

Դժուարութեամբ հինգ տախտակ լեցուն եւս կը հաւաքեմ։ Վարպետս առով ալ չի գոհանար ու մատնանշելով անկիւն մը՝ կը հրամայէ որ հոն ալ մաքրեմ։ Ձեռքերս կ'այրին փուռերուն խայթուածներէն, սակայն ստիպուած եմ հնազանդիլ։ Այդ անկիւնն ալ կը մաքրեմ։ Այս անգամ փարատիչը թրջել պէտք էր, կ'առնեմ զայն ու փուռէն դուրս ելլելով, կ'ուղղուիմ դիմացի Մարաշցի Պապայենց տունը։ Դուռը տակաւին մութ՝ ոչ ոք կը տեսնուի, կը հանեմ ջրամբարին մօտ. Նախ երկու ափ ջուր երեսիս կը զարնեմ, յետոյ փարատիչը լաւ մը թրջելէ վերջ, դուռը զգուշութեամբ կը գոցեմ ու դուրս կ'ելլեմ։ Փարատիչը ձեռքս՝ վարպետիս քովն եմ։ Կը սպասէ բոցը վերջանալուն, որպէսզի մաքրէ։ Այլ եւս քարերը ճերմկած են տաքութենէն։ Շատ չանցած Մարտիրոսը կը մտնէ ներս, ակէ յետոյ Լեւոն խալֆան, սակայն Բիւզանդը ամէնէն ծոյլն է. մինչեւ որ արեւը չերեւայ, չի գար։ Անոնք ըստ սովորութեան քթիշները ձեռք կ'առնեն ու կ'աշխատին մաքրել խմոր բանալու սեղանը, մինչ վարպետս փարատիչը կը պտտցնէ տաքցած փուռին մէջ։

Լոյսը ճեղքուելու մօտ է, ճամբորդներու ձայնը հետզհետէ լսելի կ'ըլլայ. պարապ չկենալու համար երկճիւղ փայտս կ'առնեմ ու կ'ուղղուիմ փուռերուն կողմը։ Փուռի փոքրիկ տրցակներ կը պատրաստեմ ու կարգով պատին երկայնքն ի վեր կը շարեմ, որպէսզի գործի ժամանակ ինծի դիւրութիւն ըլլայ զանոնք հասցնելու։ Ցաճախորդ մը կը մտնէ ներս գլուխը առած լայն ափսէով խմոր։ Անպատճառ Կիւրինցի Արամն ըլլալու է։ Այո, անոր ձայնն է, սակայն ան անցեալ տարուան նման ծառայ չի նկատուիր. աղան որդեգրած է զինքը եւ թրքացնելով կոչած է Սիւլէյման։ Զէինք կրնար Հայու անունը մեր բերնէն փախցնել։ Աղան իմանալուն՝ բանս նեղել կուտար։ Ինքն ալ արդէն բնաւ հայերէն չէր խօսեր. արաբերէնն էր անոր գործածական լեզուն։ Նստած է քարին վրայ՝ փուռին մէկ անկիւնը, կը մօտենամ ու — «Սապահ ըլ խէյր» (բարիլոյս) կ'ըսեմ ժպիտով մը։ Բարեւս կ'առնէ գլխու շարժումով։ Այլ եւս լաւ մը լուացած է դուրսը։ Ֆէլլահները հետզհետէ կը շատնան «էշէկ պազարի» մէջ անոնց կենդանիներուն ձայները մեզի ձանձրութիւն կը պատճառեն։ Բիւզանդ մէկէն կը տնկուի դրան առջեւ. վարպետս աչքերը խոշոր խոշոր բացած.

— «Պանքախա՞ մը կէլիյիսին, բէ-բէս», կը պոռայ։

Ծեղճը առանց պատասխանելու՝ գլխիկոր գործի տախտակին վերեւը կ'անցնի։ Վարպետս աչքի շարժումով մը կը հրամայէ Սիւլէյմանին խմորը բանալ։ Լեւոն խալֆան կ'անցնի անկիւնը՝ խմորին ափսէն առած, մէջտեղը Մարտիրոսը։ Ամէնէն առջին Բիւզանդը՝ կարգով կը շարուին, իրենց թեւերը կը սօթթեն ու հետզհետէ խմորի գունտերը ափսէէն հանելով բանալ կը սկսին։ Վարպետը ճարտարութեամբ ձեռքերուն վրայ կ'առնէ խմորին թերթը, ու լաստիկի նման երկարելով կը փռէ թեւին վրայ. շա՛խ, հրել քաշելը մէկ կ'ըլլայ, միեւնոյն ժամանակ «չէքքէ» (փուռի տրցակ) պոռալով։ Կը վազեմ խակոյն ու փայտս տրցակներէն առաջինին անցնելով կը բերեմ։ Մինչեւ դայս արդէն գունտերը բացուած են։ Անենթարթ մէջ փուռը կը լուսաւորուի, հացերը կը սկսին եփիլ։ Ֆէլլահներու ամբոխը այլ եւս լեցուած է պազարը։ Մէկ կողմը էշերու առեւտուրն է որ տեղի կ'ունենայ, միւս կողմը վառելիքի։ Իրենց խոր ժխորը ամէն կողմ կը տարածուի։ Հետզհետէ փուռէն ներս կը մտնեն Ֆաթման եւ քանի մը արաբ կիներ, իրենց սեւ չարշաֆներուն տակ կրելով պզտիկ կոնքերով խմոր։ Առանց ձայնի կը նստին քարերուն անկիւնը։ Վարպետս խալֆային դառնալով.

—« Սէնինքի կէլտի», կ'ըսէ։

Արեւը բաւական բարձրացած է։ Սիւլէյմանին հացերը կ'ելլեն ու ամանին մէջ համրելով ճամբայ կ'ելլէ։ Աշխատաւորները Ֆաթմայի խմորը կը բանան։ Լեւոն խալֆան սաղին կ'անցնի։ Ֆաթման անոր կը մօտենայ եւ ահա կը սկսի տաքուկ խօսակցութիւնը երկուքին միջեւ։

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

փակցուած են պատերուն վրայ, բայց վաւերացումը ապահով-ուած է, շնորհիւ արմատական, ընկերվարական եւ համայնավար միացեալ ճակատին:

Համայնավարական ցոյց մը Իզմիրի մէջ

Պոլսէն կը հեռագրեն փետրուար 9 թուականով.— Իզմիրի ոճրադատ ատեանը այսօր արձակեց իր վճիռը, վերջերս ձերբա-կալուած 13 համայնավարներու մասին: Ութ հոգի դատապար-տուեցան չորս տարի բանտարկութեան, իսկ միւսները անպարտ արձակուեցան: Վճիռին ընթերցումէն վերջ, դատապարտեալները ու անպարտները միասին դուրս ելան դատարանէն, ընկերակցու-թեամբ ոստիկան-զինուորներու: Երբ ընդհ. դատախազին գրա-սենեակին առջեւ հասան, բոլորը մէկ թշնամական կանչեր արձա-կեցին, աղմկալի ցոյցեր կատարեցին եւ պոռացին.— «Կեցցէ՜ հա-մայնավարութիւնը»: Յետոյ «Ինթէրնասիօնալ»ը երգեցին: Այս առթիւ ընդհարում մը տեղի ունեցաւ ցուցարարներուն եւ ոստի-կաններուն միջեւ: Օգնական ուժ հասնելով, կարելի եղաւ զսպել ցուցարարները, որոնք արգելափակուեցան դատական պաշտօնա-տան մէկ սրահին մէջ:

Իտալական օդանաւեր ռմբակոծեցին

ԵԹՈՎՊԻՈՅ ԿԱՅՍԵՐ ԲԱՆԱԿԱՏԵՂԻՆ

Փետրուար 8ին իտալական 7 օդանաւեր սաւառնելով Տէսիէ քաղաքին վրայ, բուռն ռմբակոծութիւն մը կատարեցին, որ տե-ւեց 65 վայրկեան: Օդանաւերը մեծ քանակութեամբ հրձիգ ռում-բեր եւ պայթուցիկներ նետեցին: Եթովպիոյ կայսրը, որ այս ճա-կատին վրայ կը գտնուի, ոչ միայն պատսպարան մը չփաշուեցաւ, այլ եւ ինք անձամբ վարեց հակօդային ռմբակոծութիւն մը: Ի-տալական շատ մը ռումբեր ինկան քաղաքին եւ շրջակայ գիւղե-րուն վրայ, իսկ հրձիգ ռումբերը վառեցին անտառները:

Քաղաքը պարպուած ըլլալով, միայն կայսեր անձնապահ զինուորները կը գտնուէին: Բնակիչները թաց կերպասներ եւ ծած-կոցներ պատրաստեր էին, իբրեւ կազարգել դիմակ:

Ռուսերու զինուորագրութեան խնդիրը

Ռուս Տարագիրներու Կեդր. Կոմիտէն փետրուար 7ի նիստին մէջ քննելով զինուորագրութեան խնդիրը եւ նկատի առնելով կա-ցութեան լրջութիւնը եւ ստիպողականութիւնը, որոշեց, յարա-բերութեան մէջ մտնել ձեռնհաս իշխանութեան հետ եւ լրացուցիչ լուսաբանութիւններ ստանալ:

*** Զինուորական նախարարութիւնը տեղեկագիր մը հրատարա-կեց, հայրենազուրկ տարագիրներու զինուորագրութեան մասին, որպէսզի անոր համեմատ կազմուին արձանագրութիւնները: (Գործադրութիւնը առ այժմ կը վերաբերի Ռուսերուն):

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓՐՈՖ. ՌԱՄԶԻՆ, որ մահուան դատապարտուած էր 1930ին (յետոյ զեղչուած 10 տարուան), իբրեւ ղեկավար հակախորհրդա-յին դաւադրութեան մը, վերստացաւ իր քաղաքական եւ քաղա-քացիական բոլոր իրաւունքները: Արդէն ներում ստացած էր 1935ին, նոր շոգեկինոյ կաթսայի մը գիւտին առթիւ: Իրենց իրա-ւունքները վերստացան նաեւ երկու ընկերները, Լարիչեւ և Օչկին:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐԱԿԱՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱՆ, որ Մարքս-Լէնինեան բարձրագոյն հաստատութիւնն է, պիտի ջնջուի գոր-ծավարներու խորհուրդին որոշումով, եւ բոլոր գործերը պիտի յանձնուին Գիտութեանց Ակադեմիային:

ՄՈՍԻՐ ԴԱՐՁԱՒ Թորինոյի արքայական թատրոնը, որ շին-ուած էր 1738ին: Աղէտը պատահեցաւ կէս գիշերէն վերջը, երբ թատրոնը պարպուած էր: Թատրոնին գմբէթը փլաւ ահռելի ճարճատիւնով մը: Մեծ դժուարութեամբ կարելի եղաւ փրկել դռնապանին կինը եւ չորս զաւակները:

*** Նոյն գիշերը (շաբաթէն կիրակի) մոխիր դարձաւ նաեւ «անգլիական Հօլիվուտ»ը, էլսթրիի շարժանկարի հսկայական հաս-տատութիւնը, որուն երեք գլխաւոր մասերուն շինութիւնը 350 հազար անգլ. ոսկի արժած էր, տեւելով հինգ տարի: Կարելի եղաւ փրկել կարգ մը շարժանկարներ: Անգործութեան դատապարտուե-ցան 2000 պաշտօնեաներ եւ բանուորներ:

ԴԱՍԱԴՈՒԼ հռչակեցին Մոնփէլիէի համալսարանին ուսա-նողները, բողոքելով արձանագրութեան տուրքերու ծանրութեան դէմ: Կրթական նախարարը խոստացաւ թեթեւցնել տուրքերը:

ԱԿԱԴԵՄԱԿԱՆ ԺԱՔ ԲԷՆՎԻԼ, որ ծանօթ է իբրեւ պատմա-գիր եւ հրապարակագիր, մեռաւ կիրակի օր, ծննդեան 57րդ տա-րեդարձին օրը: Ակադեմիային անդամ ընտրուած էր անցեալ մար-տին, գրաւելով Փուանքառէի աթոռը: Իր գլխաւոր գործերն են,— «Պատմութիւն երկու ժողովուրդներու», «Պատմութիւն երեք սե-րունդներու», «Պատմութիւն Ֆրանսայի» եւ «Նափոլէոն»:

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԸ (ձախ) յիշատակի հանդէս մը կա-տարեց կիրակի օր, Ռէփիւպլիքի հրապարակին վրայ, 1934 փե-

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգի.պտացի» կոմիտէի կազմակերպած դասախօսութիւնը 13 փետր. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին. 51 rue de Rivoli, La Samaritaine արհեստանի ներքնայարկը:

Ճարտասանութիւն ընկ. ՎՐԱՑԵԱՆի նախորդ դասախօսութեան: «Միջ-ազգային քաղաքական կացութիւնը եւ մեր վիճակը» նիւթի շուրջ միտքե-րու փոխանակութիւն.

ԱՆԻԷՌ—ԳՈՒԱ-ՔՈԼՈՄԲԻ «Արամ ենթակոմիտէ»ին դասախօսական ժողո-վը՝ վաղը չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, ծանօթ ճաշարանին: Կը դասախօսէ ընկ. ՌՈՒԶԱՆ, Հ. Յ. Դ. յեղափոխական գործունէութեան մասին:

Ցերեկոյթ—Պարահանդէս

Ֆ. Կապոյտ Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղին կողմէ.

5 Ապրիլ, Ծաղկազարդի օրը:

Նկատի ունենալ այդ թուականը:

Հրապարակային բանախօսութիւն

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. ԼԻՈՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

Մասնակցութեամբ Քրիստափոր, Զաւարեան եւ Ռոստոմ խումբերու

15 փետր. շաբաթ երեկոյ. Յրդ. Թաղապետարանի սրահին մէջ

Կը նախագահէ Ընկ. Ս. ԹԻՐԵԱՔԵԱՆ

Կը խօսի Ընկ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

Օրուան քաղաքական հրատապ հարցերու շուրջ եւ հայրենիքի մասին: Գեղարուեստական ճոխ բաժին, կը մասնակցին ՊՊ Ա. Մելքոնեան (ջութակ) Վ. Զանտըրեան (երգ), Օր. Հաճիպօղոսեան եւ ընկ Մ. Միրզէ (արտասանու-թիւն), Տիկ. Գ. Աճարոնեան (երգ):

Ծախսերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 1 Ֆր.:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN), 17 Rue Gassendi, PARIS (13)

տրուար 6ի երկրորդ տարեդարձին առթիւ եւ ընդդէմ փաշակա-նութեան: Կը մասնակցէին 150,000 հոգի: Ոստիկանութիւնը ար-տակարգ միջոցներ ձեռք առած էր եւ դէպք չպատահեցաւ:

ԵՐԵՔ ԽՐՈՒԱԹՆԵՐՈՒ դատավարութեան առթիւ, շաբաթ օր բաւական ծանր միջադէպ մը պատահեցաւ դատարանի նախա-գահին եւ պաշտպան փաստաբան Պ. Սէնթ Օպանի միջեւ: Փաս-տաբանը գանգատեցաւ թէ առանձնաշնորհեալ դիրք մը տրուած է Եուկօսլավիոյ ապահովութեան տեսուչին, Սիմոնովիչի, որ «Ֆրանսա եկած է մահափորձէն անմիջապէս վերջը, բանտերը մը-տած, թարգմանի պաշտօն վարած է եւ այժմ ալ իբրեւ ամբաս-տանող կը ներկայանայ: Մենք իրաւունք ունինք վիճելու իր վկա-յութեան մասին: Այլապէս մեզի կը մնայ մեր համազգեստը հանել եւ դուրս ելլել սրահէն: Մենք չենք կրնար հանդուրժել որ դատա-վարութիւն մը գլխատութեան վերածուի»:

Դատավարութիւնը շարունակուեցաւ երէկ, երկուշաբթի: Կը կարծուի թէ վճիռը պիտի արուի երեքշաբթիէն չորեքշաբթի լուս-նալու գիշերը:

ՀԱՐԻՒՐ ՏԱՐԻԷ Ի ՎԵՐ ՉՏԵՍՆՈՒԱԾ ցուրտ մը վերի վայր շրջած է Մ. Նահանգներու առօրեայ կեանքը: Կարգ մը կեդրոն-ներու մէջ ցուրտին աստիճանն է 25—42, զերոյէն վար: Հաղոր-դակցութիւնները խանգարուած, նոյնիսկ ժողովներ յետաձգուած են: Բազմաթիւ զոհեր կան:

ՉԻՆԱԿԱՆ ՓՈԹՈՐԻԿ մը պայթեցաւ հիւսիսային Ցունաս-տանի մէջ, խանգարելով հաղորդակցութիւնները:

ԳՈՒՍ ՀԱՍԱՒ Աթաթիւրք, մասնաւոր կառախումբով մը, եւ հոն պիտի մնայ խորհրդարանի արձակուրդի շրջանին:

ԵՐԿՈՒ ԻՆՔՆԱՇԱՐԺՆԵՐ ԸՆԴՀԱՐԵՑԱՆ Ռէօմիւռ փողոցին եւ Գուլվառ Սեվաստաբոլի անկիւնը: Ծաղկավաճառ կին մը մե-ռաւ, չորս ուղեւորներ եւ չորս անցորդներ վիրաւորուեցան:

ՓՐՈՖ. ԺԷԶ, Եթովպիոյ իրաւագէտ խորհրդականը, երէկ վերսկսաւ իր դասընթացքը, արտակարգ պաշտպանութեան տակ, բայց ներկայ էին միայն 23 ուսանողներ: Իսկ ուրիշ սրահի մը մէջ գարշահոտ գնդիկներ նետուած էին, որով ուսուցչապետը հար-կադրուեցաւ փոխել տեղը: Ցոյցեր ալ տեղի ունեցան դուրսը, եւ չորս ուսանողներ ձերբակալուեցան:

400 *ՏՈՒՆԵՐ այրեցան եւ տասը հոգի ողջ ողջ վառեցան Ե-գիպտոսի Գաթրա գիւղին մէջ:*

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (58)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. — Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

— Լաւ, բայց խառնուածքի տկարու-թիւնը ո՞ւր կը յանգի, գիտել տուաւ Փուառօ:

— Արդարեւ, ըսաւ Քարօլայն, օրի-նակ եղբայրս... ջուրին պէս տկար է եթէ ես վրան չհակեմ...

— Սիրելի Քարօլայն, ըսի բարկա-նալով, չե՞ս կրնար խօսիլ առանց ու-րիշի մը անձը խօսակցութեան նիւթ ընելու ...

— Տկար ես, Ճէյմս, պնդեց քոյրս նորէն. ես քեզմէ ութ տարի մեծ եմ ... հոգ չէ, Պ. Փուառօն թող իմա-նայ, չեմ քաշուիր...

— Բնաւ չէք երեւար, Օրիորդ, ը-սաւ Փելէփօացին թեթեւ խոնարհու-թիւն մը ընելով:

— Ութ տարի աւելի մեծ... եւ ին-ծի պարտականութիւն սեպած եմ քու վրադ հսկել... եթէ գէշ դաստիարա-կութիւն մը տեսած ըլլայիր, Աստ-ուած գիտէ թէ ինչ փորձանքներու մէջ ինկած կ'ըլլայիր մինչեւ հիմա...

— Արկածախնդիր աղջկան մը հետ ամուսնացած կ'ըլլայի, ըսի կամա-ցուկ մը՝ ձեղունին նայելով:

— Արկածախնդիր աղջի՞կ... եթէ այդ կարգի աղջիկներու մասին պիտի խօսինք ...

Նախադասութիւնը չլրացուց:

— Լաւ, ի՞նչ ձգեր է որ ...

— Ոչինչ... ես հատ մը կը ճանչ-նամ, հոս, մեր քթին տակը ...

Յետոյ յանկարծ Փուառօյին դար-ձաւ:

— Ճէյմսը կը պնդէ որ ձեր կարծի-քով ոճիրը տնեցիներէն մէկը գործած է.. կը սխալիք... ես ձեզի այնքան կ'ըսեմ...

— Բնաւ չեմ սիրեր սխալիլ, ըսաւ Փուառօ, ես այդ տեսակ, ինչպէս ը-սեմ, արհեստ չունիմ ...

— Ինծի համար խնդիրը բաւական պարզ է, շարունակեց Քարօլայն, որ-քան որ կը տեսնեմ, տնեցիներէն մի-այն երկու հոգի առիթ ունէին այդ տեսակ բան մը ընելու ... մէկը Րէլֆ Փէյթընն է, միւսը Ֆլօրա Էքրօյտը:

— Սիրելի Քարօլայն...

— Անդրեմ, Ճէյմս, մի ընդմիջեր, ես ըսածս գիտեմ, ծառան Ֆլօրային հանդիպեցաւ սենեակը դրան դուրսը, այնպէս չէ՞... հօրեղբօրը «գիշեր բա-րի» ըսելը իմացա՞ւ... աղջիկը կրնար տեղն ու տեղը սպաննած ըլլալ զայն:

— Քարօլայն ...

— Սպաննեց չըսի, Ճէյմս. կրնար սպաննած ըլլալ ըսի, թէեւ հետ մէկ-տեղ, թէեւ Ֆլօրան մէկն է հիմակ-ուան աղջիկներէն որոնք ոչ ոքի հան-դէպ ակնածանք բռնած բանը ունին եւ ամէն բան գիտեն, սակայն զարմ-նալ կը հաւատամ որ անիկա վառեակ մըն ալ չի կրնար սպաննել... բայց եւ այնպէս կասկածը կայ ու կը մնայ ... քարտուղարն ու հազարապետը արդա-րացումներ ունին. Տիկին Էքրօյտն ալ ունի ... նոյնիսկ այդ Բասըլ կոչուած սպասաւորն ալ ունի ... բախտաւոր է եղեր... ո՞վ մնաց... միայն Րէլֆն ու Ֆլօրան... ինչ կ'ուզէք ըսէք, ես չեմ կարծեր որ Րէլֆը ոճրագործ է... տղայ մը որ այնքան տարիէ կը ճանչ-նանք ...

Փուառօ լուռ էր, երբ սկսաւ խօսիլ իր ձայնին հետաւոր շեշտը առարկէ-նակ տպաւորութիւն մը գործեց, սո-վորականէն տարբեր բան մը կար իր վրայ:

— Երեւակայեցէք մարդ մը, սովո-րական մարդ մը որ երբեք մտքէն չան-ցըներ ոճիր գործել... իր նկարագրին մէջ կայ տկար գիծ մը որ տակաւին փորձի ենթարկուած չէ... կրնայ ըլ-լալ որ այդ տեսակ առիթ մը բնաւ չներկայանայ, այն ատեն մարդը գե-րեզման պիտի իջնէ իբրեւ սիրուած ու յարգուած անձ մը... բայց ենթա-դրենք թէ բան մը պատահեցաւ...դժ-ուարութեան մէջ է, օրինակ, եւ կամ եթէ կ'ուզէք, արկածով ուրիշի մը գաղտնիքին կը տեղեկանայ՝ գաղտ-նիք մը որ մահուկենաց խնդիր մըն է այս վերջինին համար... բնականա-բար իր առաջին մտածումը պիտի ըլ-լայ գաղտնիքը երեւան հանել իբրեւ պարկեշտ քաղաքացի ... եւ ահա նը-կարագրին տկար կողմը երեւան կու գայ... դրամ շահելու առիթը եկած է, խոշոր դրամ... պէտք ունի անոր ... եւ որքան դիւրին է ստանալ ... աշխատելու պէտք չկայ ... պարզա-պէս բերանը պիտի գոցէ նստի ... ա-սիկա գէտ սկիզբն է ... դրամին պա-հանջը հետզհետէ կը մեծնայ ... ա-ւելիին կը բաղձայ... ոսկեհանքը որ իր ոտքերուն առջեւ բացուած է, կը գինովցնէ զինքը... չի կշտանար ... վերջ ի վերջոյ ագահութիւնը կը յաղ-թէ... կրնաս ուզածիդ չափ ճնշել այդ մարդը, բայց կին մը՝ երբեք... ո-րովհետեւ կնոջ սրտին մէջ ճշմարտու-թիւնը խօսելու պահանջը մեծ է... քանի, քանի ամուսիններ որոնք իրենց կողակիցները կը խաբեն եւ անխռով գերեզման կ'երթան՝ միասին տանելով իրենց գաղտնիքը ... ու նաեւ քանի ամուսնացած կիներ — իրենց ամու-սինները խաբող — որոնք ճշմարտու-թիւնը կը յայտնեն զոհերուն ու կը խորտակեն իրենց կեանքը... ճնշումն է պատճառը... անխուսափօրէն չորս հո-վերուն կը նետեն իրենց սեփական ա-պահովութիւնը — անշուշտ յետոյ կը զղջան — եւ իրականութիւնը կը պար-գեւ բոլշեւիկեան գոհացում մը ստանա-լու համար... Այս խնդիրն ալ, կար-ծեմ, այսպէս եղած է... պրկումը լա-փէն աւելի մեծ էր... կը լռէք պատ-մութիւնը այն սադին որ ոսկի հաւ-կիթներ կ'ածէր ու մեռաւ... այդ-նով չի վերջանար սակայն ... ինչո՞ւ առարկայ մարդուն անունը հրապա-րակ պիտի ելլէ ... տարի մը առաջ ուան մարդը չէ ան... բարոյապէս մեռած է... յուսահատական է իր վի-ճակը... կռիւը պիտի կորսնցնէ ... պատրաստ է ամէն միջոցի դիմելու, որովհետեւ իր անունին հրապարակա-ւ մը պիտի կործանէ զինքը... եւ ահա դաշոյնը կ'իջնէ ...

Փուառօ լռեց վայրկեան մը. Ձեմ կրնար նկարագրել տպաւորութիւնը զոր իր բառերը առթեցին: Բան մը կար անոր անգութ վերլուծումին ու անկարեկից տեսողութեան մէջ որ սարսափահար ըրաւ երկուքս ալ:

— Յետոյ, շարունակեց Փուառօ, մեր երեւակայած անձը վտանգը անց-նել հեռացնելէ ետք, ինքզինքը կը գտնէ եւ առաջուան սովորական մարդն է... սակայն եթէ պէտք ըլլայ, դարձեալ պիտի զարնէ ...

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :–: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 12 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
12 FÉVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3036

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԶԻՆԱՐՇԱՒ ԱՐԵՒԵԼՔԷՆ ԱՐԵՒՄՈՒՏՔ

Ուրեմն մռայլ է միջազգային կացութեան հեռանկարը, ինչպէս փորձեցինք պարզել երէկ, թուելով զանազան երեւոյթներ եւ իրողութիւններ։

Կատարեալ զինարշաւ, բոլոր ճակատներուն վրայ։ Արեւելքէն արեւմուտք։ Աշխարհակալ կայսրութիւններէ մինչեւ ամենափոքր պետութիւնը։

Միեւնոյն ատեն անվերջ խորհրդակցութիւններ եւ խմբաւորումներ, դիւանագիտական ճակատին վրայ։

Ինչ որ տեղի ունեցաւ, անցեալ շաբթու, Փարիզի մէջ, մասնակցութեամբ արքաներու, իշխաններու, վարչապետներու եւ արտաքին նախարարներու, տարբեր մէկ արտայայտութիւնն է համատարած մտահոգութեան։

Մարդիկ ի զուր ծրագիրներ կ՚որոճան եւ դիւանագիտական թղթածրարներ կը շարեն իրարու վրայ։

Իրականին մէջ, բոլորն ալ այն համոզման յանգած են թէ խարխուլ խարիսխի մը վրայ հիմնուած է յետպատերազմեան խաղաղութիւնը եւ կը մնայ մէկ ելք,— սպառազինուիլ կարելի եղածին չափ շուտ եւ շատ, անխնայ կեղեքելով աշխատաւոր բազմութիւնները։

Այս ճակատին վրայ բացառութիւն չի կազմեր «աշխարհի մէկ վեցերորդն» ալ, հակառակ իր յեղափոխական եւ խաղաղասիրական յաւակնութեանց։

Ապացոյց՝ Ֆրանքօ-խորհրդային փոխադարձ աջակցութեան դաշինքը, որ՝ շատ կը յիշեցնէ 1892ի Ֆրանքօ-ռուսական զինակցութիւնը։

Իրողութիւն է որ, անոր վաւերացման համար շատ աւելի կ՚աճապարէ Մոսկուան, քան Փարիզը։

Տաժանելի երկունք մը ունեցաւ այս դաշինքը (1935 մայիս 2)։ Անոր ստորագրութենէն թէ առաջ եւ թէ վերջը, երբ Լավալ Մոսկուա գնաց, խորհրդային իշխանութիւնը յատկապէս կը շեշտէր ճակատ կէտի մը վրայ,— դաշնագիրը պէտք է բանի մեքենաբար, երբ կողմերէն մէկը յարձակման ենթարկուի։

Մոսկուա կ՚ուզէր ուղղակի ապահովել Ֆրանսայի աջակցութիւնը, առանց երրորդ ազդակի մը միջամտութեան։

Ֆրանսա չէր կրնար ընդունիլ այս պայմանը, առանց խախտելու Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտը։ Եւ Լավալ բաւական դժուարութիւն կրեց, համոզելու համար Ռուսերը։

Իրենց վերջնական ձեւին մէջ, դաշնագիրը եւ անոր կցուած արձանագրութիւնը բացորոշապէս կը ճշդեն թէ՝ յարձակման ենթարկուած ատեն, երկու կողմերը պիտի գործեն խորհրդակցելով Ա. Դ. խորհուրդին հետ, որ պարտաւոր է իր յանձնարարութիւնները յայտնել կարելի եղածին չափ շուտ։

Միեւնոյն ատեն, դաշնագիրը բաց դուռ կը ձգէ, շրջանային համաձայնութեան մը համար, իբրեւ նախաքայլ հաւաքական ապահովութեան։

Բայց այս բոլոր դաշնագիրներն ու համաձայնութիւնները չեն փարատեր բուն մտահոգութիւնը,— սպառազինութիւն։ Ճշդել, խորհրդակցէ, թուղթեր ստորագրէ, բայց, միեւնոյն ատեն, սպառազինուէ կրցածիդ չափ, տարեկան ծախքերուդ առիւծի բաժինը յատկացնելով բանակին, նաւատորմիղին եւ օդատորմիղին։

Այս ճակատին վրայ բացառութիւն չեն կազմեր ոչ պարտեալները, ոչ ալ հեռաւոր Ամերիկաները։

Ահաւասիկ Թուրքիան, իր յարաճուն սպառազինութիւններով, եւ Հիւսիսային Ամերիկան իր զինուորական արտակարգ վարկերով։

Երէկ հեռագիրը կը հաղորդէր թէ Նախագահ Րուզվէլթ ծրագիր մը յղացած է, Հարաւ. Ամերիկայի բոլոր հանրապետութիւնները ժողովի հրաւիրելու եւ չէզոքութեան քաղաքականութիւն մը վարելու համար։

Եւ նոյն օրն իսկ, 120,462,000 տոլարի յաւելուածական վարկ մը կը սահմանուէր, բանակին թիւը 350,000ի բարձրացնելու, 565 նոր օդանաւեր շինելու եւ ուրիշ «պաշտպանողական» ձեռնարկներ կատարելու համար։

Իսկ Մեծն Բրիտանիոյ որոշումը— 300 միլիոն ոսկի վարկ՝ անմիջական վերազինման համար — մեկնութեան չի կարօտիր։

Այս առթիւ, պատանչան մը եւս։

Ուղղակի կամ անուղղակի, մօտաւորապէս նախապատերազմեան ճակատն է որ կը վերակազմուի։

Անգլիա եւ Ֆրանսա կը գործեն «սիրալիր համաձայնութեամբ»։ Ֆրանսա եւ Ռուսաստան կը զինակցին գործածելով նոր բանաձեւ մը,— «փոխադարձ աջակցութիւն»։ Գերմանիա եւ Ֆրանսա նորէն կը մնան դէմ դիմաց, կասկածոտ եւ լարուած՝ փոխադարձաբար։ Մանաւանդ հիմա որ Ֆրանսա կը զինակցի համայնավարութեան հետ, ինչպէս կ՚ըսեն հիթլէրականները։

Չկայ միայն Երրեակ Զինակցութիւնը (Գերմանիա, Աւստրիա – Հունգարիա եւ Իտալիա)։

Բայց անոր փոխարէն, ահաւասիկ նոր ազդակ մը,— Լեհաստան, որ ծնաւ Համաձայնութեան շնորհիւ (Անթանթ), բայց այժմ երկդիմի դիրք բռնած է, եւ աւելի շատ կը հակի Պերլինի կողմը։

Դեռ ուրիշ հեռանկար մը,— Փարիզի մէջ շատ կը վախնան որ ի վերջոյ կազմուի նոր Երրեակ մը, մասնակցութեամբ Գերմանիոյ, Լեհաստանի եւ Իտալիոյ։

Գլխաւորաբար Աւստրիոյ խնդիրն է որ այս վերջինը կը բաժնէ Գերմանիայէն։ Իսկ այդ հարցին դիմաց, Մուսոլինի ունի աչքի փուշ մը,— Փոքր Համաձայնութիւնը, որ կը վայելէ Ֆրանսայի գործնական պաշտպանութիւնը, ինչպէս եւ Խ. Միութեան բարեհաճութիւնը։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

Հինգ հոգի սպաննուած

Պէյրութէն կը հեռագրեն փետրուար 10 թուականով.— Գործադուլը շարունակուեցաւ Դամասկոսի, Հալէպի, Տրիպոլսոյ, եւ Սայտայի մէջ։ Տրիպոլսոյ մէջ զինուորները կրակ բացին ցուցարարներուն վրայ։ Տէր – Զօրի մէջ ալ խռովութիւններ ծագեցան։ Հինգ հոգի սպաննուեցան, սպայ մը ծանրապէս վիրաւորուեցաւ։ Դամասկոսի մէջ ժողովուրդը յարձակեցաւ նախագահի պալատին վրայ եւ վարչապետ շէյխ Թաճէտտինի հրաժարումը պահանջեց։ Համայի երեսփոխան Թէվֆիք Շիշէքլի ձերբակալուեցաւ։

*** Արտաքին նախարար Պ. Ֆլանտէն առջի օր ունկնդրութեան ընդունեց երեսփ. ժողովի արտաքին գործերու յանձնաժողովին նախագահը եւ Արեւելքի խնդիրներու յանձնախումբին անդամները եւ խորհրդակցութիւններ կատարուեցան Սուրիոյ կացութեան մասին։

Ֆրանքօ-խորհրդային դաշնագրին

քննութիւնը երեսփ. ժողովին մէջ

Երէկ, երեքշաբթի, երեսփ. ժողովը սկսաւ քննել ֆրանքօ-խորհրդային փոխադարձ աջակցութեան դաշինքը, որուն վաւերացումը անհրաժեշտ կը համարուի շատ մը պատճառներով, թէեւ աջակողմեան հոսանքները կ՚ընդդիմանան։

Ինչպէս կը յիշուի, դաշնագիրը կնքուեցաւ 1935 մայիս 2ին, նախորդ վարչապետ Լավալի եւ Փարիզի խորհրդային դեսպան Փոթէմքինի միջեւ։ Յետոյ հաստատուեցաւ Մոսկուայի մէջ, բայց Ֆրանսայի վաւերացումը կը ձգձգուէր մինչեւ հիմա, եւ ձախակողմեան հոսանքները այդ ձգձգման պատասխանատու կը համարէին Պ. Լավալը։ Բազմաթիւ երեսփոխաններ արձանագրուած են, թեր ու դէմ խօսելու համար։ Տեղեկաբերն է Պ. Անրի Թորէս, որուն տեսութեամբ դաշինքը փակ եւ վերջնական համաձայնութիւն մը չէ, այլ բաց կը մնայ բոլորին առջեւ, իբրեւ էական փաստաթուղթ մը արեւելեան դաշինքի ծրագրին համար։ «Դաշնագիրը եզրակացութիւն մը, վախճան մը չէ, այլ նախաբան մը, կատար մը չէ, այլ խարիսխ մը, բաց՝ արեւելեան Եւրոպայի բոլոր պետութեանց առջեւ, իրագործելու համար իրենց խաղաղասիրութիւնը։ Կարելի է ուրիշ համաձայնութիւններ դնել անոր տեղը եւ անոնց մէջ լուծել զայն»։

Ինչպէս գրած էինք երէկ, յատկապէս այս գործին առթիւ Փարիզ եկած են մարաջախտ Թուխաչեւսկի, կարմիր բանակին սպարապետը, եւ Չեխոսլովաքիոյ վարչապետը։

«*Իւմանիթէ*», Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, ջերմապէս պաշտպանելով դաշինքը, այժմէն կը ծանուցանէ թէ Ֆրանսայի խորհրդարանը պիտի վաւերացնէ զայն, «հակառակ Հիթլէրի եւ Մուսոլինիի գործակալներուն կատաղի խաչակրութեան»։

Գերմանիոյ մէջ ծուռ կը նային այս դաշնագրին, իսկ իրազեկ Ֆրանսացիներ կը կարծեն թէ անոր վաւերացումը պիտի փակէ ֆրանքօ-գերման մերձեցման դուռները։

Մ. Նահանգներն ալ կը վերազինուին

543,341,000 ՏՈԼԱՐԻ ՎԱՐԿ ՄԸ ԵՒ 350,000 ԶԻՆՈՒՈՐ

Մ. Նահանգները խաղաղութեան ատեն ամենամեծ բանակը պիտի ունենան այս անգամ, իբրեւ հետեւանք երեսփ. ժողովի մէկ որոշման, որ տրուեցաւ փետրուար 10ին։ Այդ որոշման համաձայն, Մ. Նահանգներու զինուորական ելմտացոյցը կը բարձրանայ 543,341,000 տոլարի, ինչ որ կը նշանակէ 120,462,000 տոլար յաւելում՝ անցեալ տարուան վրայ։ Բանակին թիւը, որ 140,000 զինուոր է, պիտի բարձրանայ 150,000ի, իսկ ազգային պահակներու թիւը՝ 200,000ի, 5000 զինուորներու եւ սպաներու յաւելումով։ Միեւնոյն ատեն պիտի շինուին 565 նոր օդանաւեր, 45,980180 տոլար ծախքով, իսկ 8,500,000 տոլարի գումար մըն ալ պիտի յատկացուի ծովեզերեայ պաշտպանութեանց նորոգման եւ ընդարձակման համար։ Այս առթիւ ներկայացուած տեղեկագրին մէջ, ընդհ. սպայակոյտին նախագահը կը բացատրէ թէ «խռովայոյզ ժամանակները վերադարձած են եւ իմաստութիւն չէ զանց առնել մեր անցեալ փորձառութեան դասերը»։

Նոր շինութիւններու շնորհիւ, Մ. Նահանգները պիտի ունենան 2320 զինուորական օդանաւ, յառաջիկայ հինգ տարիներու ընթացքին։

*** Ֆրանսական թերթերը գոհունակութիւն կը յայտնեն Անգլիոյ վերազինման ծրագրին առթիւ, որուն գործադրութեան համար պիտի ծախսուի 300 միլիոն անգլ. ոսկի։ Անգլիոյ այս պատրաստութիւնները սրտնեղութիւն կը պատճառեն Գերմանիոյ։ Պաշտօնական մամուլը վերապահ դիրք մը բռնելով հանդերձ, դիտել կու տայ թէ «Անգլիացիները կրակին հետ կը խաղան եւ կը սպառնեն մեր համբերութեան»։

*** Մուսոլինիի մէկ շաբթուան ընթացքին չորրորդ անգամն ըլլալով ժողովի հրաւիրեց ազգային պաշտպանութեան գերագոյն խորհուրդը, այսօր, չորեքշաբթի։

*** Մ. Նահանգներու ծերակոյտին մէջ, արտաքին գործերու յանձնաժողովին նախագահը ուժգնօրէն յարձակեցաւ Ճափոնի վրայ, դիտել տալով թէ այդ պետութիւնը կը սպառնայ Ամերիկայի շահերուն։ Իբրեւ դարման առաջարկեց.— 1. Ցարգել դաշնագիրները.— 2. Ուժեղ նաւատորմիղ մը եւ օդատորմիղ մը ունենալ։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՎԵՐՋ ԱՂՔԱՏՈՒԹԵԱՆ

Երջանիկ են Ամերիկացիները։

Հայր այնքան դիւրին չածեր իր հուկիթը, որքան Ամերիկացին... կ՚ածէ իր մտածումը։ Ահա թէ ինչո՛ւ բոլոր գիւտերը կուգան Նանքիներու երկրէն։

Վերջին գիւտը իմացա՞ք։

Տաքթըր մը, մականունը Թաունսէնտ, անունը Ֆրանսիս, հօրը անունը Ռոյթ, մօրը անունը Քեթըրին Միրեէմ, կ՚ունենանք շնորհքով անուն մը,— Տաքթըր Ֆրանսիս Ռոյթ Միրեէմ Թաունսէնտ,— այսքան բեռ բաւական է կարծեմ հեղինակ դառնալու համար գիւտի մը, որ ահաւասիկ.

Թաունսէնտ կ՚ըսէ թէ դիւրին է աղքատութիւնը ջնջել աշխարհիս երեսէն։ Կեցցէ՛, կամ որ գրած են սոցիալիզմը ջնջելու աշխարհիս երեսէն, կամ որ կ՚աշխատին փաշիզմը սրբել աշխարհիս վրայէն։ Ահա Թաունսէնտն ալ լծուեր է փօփէրիզմը (աղքատութիւն) անհետացնելու մարդկութեան մէջէն։ Շիտակը, տնտեսական տագնապի այս օրերուն, Աստուծոյ տեղը պիտի ընդունուէր այն, որ սոցիալիզմը, փաշիզմը մոռցած՝ պատերազմ պիտի յայտարարէր աղքատութեան դէմ։

Ամէնէն առաջ մենք պիտի պաշտէինք աղքատութեան այդ յաղթանակը, ոչ թէ անոր համար որ մեր լեզուն կը հեծէ աղքատ բառին հարուստ հոմանիշներուն ծանրութեան տակ,— չար բերաններ կը պնդեն թէ աղքատ բառին այս հոմանիշները կը մատնեն նաեւ մտաւորական աղքատութիւն մը, հարցուցէք ռամկավար քաղաքագէտներուն,— այլ որովհետեւ անկուտի ազգ մըն ենք ի սկզբանէ։

Անշուշտ կը հետաքրքրուիք թէ մեր տաքթըրը ի՛նչպէս ծրագրած է ջնջել աղքատութիւնը,— պետութիւնը ամսական 3000 ֆրանք կու տայ ամէն անոնց որ 60 տարեկան կ՚ըլլան, որով ամէն վաթսունանց մէկ տարուան մէջ կ՚ունենայ երեսուն եւ վեց հազարնոց, ինչ որ բաւական է... հարուստ ապրելու համար գէթ մէկ շաբթուան մէջ։

Սքանչելի՛ ծրագիր։ Տաքթըր Թաունսէնտ որքան պաշտելի է, նոյնքան զգուշալի մարդ մըն է, որ մինչեւ հիմա չէ յայտներ իր տուրքը եւ սպասեր է որ ամերիկեան ընտրական պայքարը սկսի եւ ինք եւս թեկնածու ներկայանայ։

Ի՞նչ գեղեցիկ միջոց յաջողութիւն ապահովելու, երբ Հիթլէր եւ Մուսոլինի կը յենուն երիտասարդութեան վրայ, երբ կարմիր Ռուսաստան կը յենու Ստալինը ծափահարել տալու խարխմուտ քաղաքականութեան վրայ, Տաքթըր Թաունսէնտ եւս կը յենու ծերուններուն վրայ։ Երիտասարդներէն խեր չկայ, քանի աւելի դիւրին կու տայ այն ծերունին, որ դրամի խոստումին առջեւ մանուկ կը դառնայ։

Արդեօք Հայուն ճակատագի՞րն ալ կը յենու ծերուններուն վրայ,— արդարեւ, թէեւ չեմ ուզեր անուն տալ, մեր մէջ իմաստուն կոչուած են անոնք որ ներմկած գագաթ ու կզակ ունին։ Ափսո՜ս որ, թէեւ մեր բախտը յանձնուած է անոնց, սակայն երբեք չպակսեցաւ մեր մէջէն ոչ գրպանի, ոչ ալ մտքի աղքատութիւնը։

ԱՐԱՉ

Կ՚ԼՐՄԻՐ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻՆ ՋՆՋՈՒՄԸ

Ինչպէս գրած էինք, Խ. Միութեան գործավարներու խորհուրդը որոշած է ջնջել համայնավարական Ակադեմիան եւ անոր պաշտօնը ու գործիչները փոխանցել գիտութեանց Ակադեմիային, որ հաստատուած է Մեծն Պետրոսի կողմէ։ Այս որոշումը մեծ զարմանք պատճառեց ամէն կողմ։ Ռազմական համայնավարութեան կամ առաջին հնգամեակի շրջանին, ճիշդ հակառակ որոշման կարելի էր սպասել,— այսինքն Գիտութեանց Ակադեմիային ջնջման։ Ուրեմն Մեծն Պետրոսի հիմնած Ակադեմիան, թէեւ յաճախ վէճեր ունեցաւ Մարքս–Լէնինեան հաստատութեան հետ, անցուցած է յեղափոխական շրջանի փոթորիկները եւ այժմ իր մրցակցին անհետացումը մեծ յաջողութիւն մը կը կազմէ իրեն համար։

Համայնավարական Ակադեմիան հաստատուած էր 1918ին։ Մինչեւ 1923 կը կոչուէր ընկերվարական Ակադեմիա եւ նպատակն էր մարքսեան մեթոտներն ու գաղափարաբանութիւնը ներմուծել բոլոր գիտութեանց մէջ։ Մարքսեան աշխարհահայեացքը ոչ միայն տնտեսական վարդապետութիւն մը, այլեւ փիլիսոփայական դրութիւն մը համարուելով, կը կարծէին թէ կրնայ ընդգրկել ամբողջ մարդկային գիտութիւնը։ Հետեւաբար, այդ հաստատութիւնը ճիւղեր ունէր ոչ միայն փիլիսոփայութեան, իրաւագիտութեան, պատմութեան, քաղաքագիտութեան, գրականութեան եւ արուեստի, այլ եւ կենսաբանութեան, բժշկութեան, ուսողական գիտութեանց եւն.։ Ակադեմիային անդամները հարկադրուած էին բացառիկ հնարամտութիւն ցուցնել, մարքսեան վարդապետութիւնը ներմուծելու համար ուսողութեան (մաթեմաթիք) եւ ուրիշ գիտութեանց մէջ եւ յաճախ ծիծաղելի կը դառնային կամ այլանդակութեանց մէջ կ՚իյնային։

Համայնավարական Ակադեմիային ջնջումը յաղթանակ մըն է ազատ մտքի եւ զուտ գիտական հետազօտութեան համար եւ անշուշտ պիտի փակէ քաղաքական աղանդամոլութեան մարզանքները։

Մոսկուա փոխ դրամ չէ՞ ուզած

Փարիզի խորհրդային դեսպանատան տեղեկատու դիւանը բացարձակապէս կը հերքէ այն լուրերը թէ խորհրդային փոխառութիւն մը պիտի կնքուի Ֆրանսայի մէջ։ Այս առթիւ կը յայտարարէ թէ՝ Խ. Միութիւնը արտասահմանի եւ մասնաւորապէս Ֆրանսայի մէջ իր գնումները կը կատարէ կանխիկ վճարումով։ Գալով կարգ մը տուներու կողմէ եղած վարկի առաջարկներուն, որոնք կը ձգտին ընդլայնել իրենց առեւտրական յարաբերութիւնները, անոնք այժմ կ՚ուսումնասիրուին եւ որ եւ է պատասխան չէ տրուած տակաւին։

*** Երեսփ. ժողովի ելմտական յանձնախումբին առջեւ, երբ ելմտական նախարարը բացատրութիւններ կու տար, անդամները հարցուցին թէ Լավալի կառավարութեան կողմէ Խ. Միութեան խոստացուած 800 միլիոն ֆրանքի վարկէն որ եւ է գումար պիտի յատկացուի՞ զինուորական պիտոյքներու գնման։ Նախարարը մերժեց պատասխանել։ Ընկերվարական անդամներէն Վէնսան Օրիոլ յայտարարեց թէ իր կուսակցութիւնը չպիտի հաւանի որ վարկ բացուի Խ. Միութեան, զէնք եւ ռազմանիւթ գնելու համար։

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՃԱԿԱՏԸ Պ՛ՅՏԵՐԱԶՄԻ ՊԱՐԱԳԱՅԻՆ

(Երկրորդ եւ վերջին մաս)

Ինչ ձեւ ալ որ ունենայ ռուսխամֆլիական հակամարտութիւնը եւ ինչպիսի վերիվայրումներու ալ ենթարկուի մահմետական աշխարհը, մէկ բան միայն որոշ եւ յստակ է,— պատերազմի պարագային Հայաստանը վտանգի տակ է։

Մեր հայրենիքին սպառնացող վտանգն աւելի սպառնագին կը դառնայ, երբ աչքի առջեւ ունենանք կովկասեան ճակատի կացութիւնը։ Իրական վիճակը ճիշդ հասկնալու համար, քիչ մը աւելի հեռուէն սկսինք։

Իւրաքանչիւր պետութիւն երբ թշնամի դրացի կ՚ունենայ, հաւանական պատերազմի ակնկալութեամբ նախօրօք ռազմական ծրագիր կը կազմէ։ Ռուսաստանը երկու դար շարունակ պատերազմած է Թուրքիոյ դէմ եւ նոր բախումը անխուսափելի կը նկատէր։ Այդ իսկ պատճառով, մինչեւ համաշխարհային պատերազմի սկիզբը, այդ ակնկալութեամբ, ցարական Ռուսիոյ վերին սպայակոյտը պատրաստած էր ռազմական այն ծրագիրը, որ պիտի գործադրուէր, եթէ հարկադրուած ըլլային Թուրքիոյ հետ կռուի ելլելու։

Ռուսական հրամանատարութիւնը պատերազմի երեք ծրագիր կազմած էր,— Ա) Ռուսաստանը խաղաղ ժամանակ Կովկասի մէջ կը պահէր երեք զօրաբանակ։ Եթէ Ռուսաստանը պատերազմէր միայն Թուրքիոյ դէմ, այդ պարագային զօրաբանակներու թիւը կը բարձրացուէր երեքէն մինչեւ ութ եւ ռուսական բանակը յարձակողական կռիւներ կը մղէ՝ նոր հողամասեր գրաւելու դիտումով։

Բ) Եթէ Ռուսաստանը հարկադրուած ըլլայ միաժամանակ պատերազմ սկսիլ Թուրքիոյ, Աւստրիոյ եւ Գերմանիոյ դէմ, այն ատեն կովկասեան ճակատը ոչ թէ օգնութիւն չիստանար, այլ եւ երեք զօրաբանակներէն մէկը կ՚ուղարկուի արեւմտեան ճակատ, իսկ Կովկասը կը պաշտպանուի մնացած երկու զօրաբանակներով։ Այդ պարագային կովկասեան ճակատի վրայ մղել միայն զօրծօն պաշտպանողական կռիւ, ամուր պահպանել սահմանները եւ միայն շատ նպաստաւոր պայմաններ ստեղծուելու պարագային անցնիլ յարձակողականի։

Գ) Եթէ Ռուսաստանը պատերազմի Աւստրիոյ եւ Գերմանիոյ դէմ, իսկ Թուրքիան չմասնակցի պատերազմին, այն ժամանակ կովկասեան երեք զօրաբանակներէն երկուքը ուղարկել արեւմտեան ճակատ՝ Կովկասի մէջ ձգելով միայն մէկ զօրաբանակ։ Իսկ եթէ երկու զօրաբանակները Կովկասէն ուղարկելէ վերջ Թուրքիան եւս պատերազմին մասնակցի, ռուսական զօրքը միայն պէտք է պաշտպանողական դիրքի մէջ մնայ եւ եթէ թշնամին գերազանց ուժերով ճնշէ, նահանջել մինչեւ կովկասեան լեռնապարը, պահպանելով միայն Բագուն իր հարուստ քարիւղով (Զօր. Մասլովսկի՝ «Համաշխարհային պատերազմը կովկասեան ճակատի վրայ», էջ 30—31)։

Միշդ այս երրորդ կացութեան մէջ էր, որ ստեղծուեցաւ կովկասեան ճակատը։ Օգոստոս մէկին Ռուսաստան պատերազմ յայտարարեց Աւստրիոյ եւ Գերմանիոյ։ Կովկասէն երկու զօրաբանակ ուղարկուեցաւ արեւմտեան ճակատը։ Եւ երբ 1914 Հոկտ. 17ին Թուրքիան եւս մասնակցեցաւ պատերազմին, կովկասեան ճակատին վրայ մնացած էր միայն մէկ զօրաբանակ ռուսական զօրք, որ պէտք էր պաշտպանէր 600 քիլոմեթր երկարութեամբ ճակատ մը։ Իսկ երբ նոյն տարուան վերջը Էնվէր փաշան խոշոր բանակի մը գլուխ անցած դիմեց յարձակողականի ու խուժեց Կովկաս, համաձայն նախօրօք կազմուած ծրագրի, պետական շատ մը հիմնարկութիւններ եւ պաշտօնեաներու ընտանիքներ փոխադրուեցան Ռուսաստան ու զօրքն ալ կը պատրաստուէր նահանջէ՝ Թուրքերուն ձգելով Կարսը, Թիֆլիզն ու Երեւանը։ Միայն սաստիկ ձմեռը եւ օգնութեան հասած հետեւակ Յազախներն էին որ խորտակեցին Էնվէրի յանդուգն ծրագիրը՝ ոչնչացնելով անոր բանակի մեծ մասը։ Այլապէս, դեռ 1915ի սկիզբը Անդրկովկասը պիտի անցնէր Թուրքերու ձեռքը։ Դժուար չէ պատկերացնել, թէ ինչ հետեւանքներ կրնային ունենալ Էնվէրի զէնքի յաջողութիւնը...

Սակայն այն ինչ որ Թուրքերը չյաջողեցան 1915ին, կրցան գլուխ բերել 1918ին։ 1917 Հոկտեմբերեան յեղափոխութիւնը քայքայեց ճակատը եւ ռուս զինուորները լքելով Կովկասը, վերադարձան տուն։ Ամիսներ չանցած, Թուրքերը տէր դարձան ամբողջ Անդրկովկասին։

Լէնինը տուաւ գործադրեց ցարական հրամանատարութեան ծրագրին երրորդ կէտը։ Նահանջելով ճակատէն, խորհրդային իշխանութիւնը ջանաց պահել միայն Բագուն՝ «իր հարուստ քարիւղով»։ Թէ ցարի եւ թէ Լէնինի համար Հայաստան եւ Վրաստան որ եւ է արժէք չէին ներկայացներ եւ անոնց համար այդ երկու ժողովուրդներու ապահովութիւնը նուազ արժէք ունէր, քան Բագուի քարիւղը։ Այդպէս եղաւ անցեալին մէջ։ Իսկ ներկայի՞ս։

Բոլոր փաստերը ցոյց կուտան, որ ցարական-լէնինեան ռազմական ծրագիրը մնացած է իր ուժին մէջ։ Ցայտնի է, թէ Խ. Միութիւնը վերջին տարիները գերմանական և ճափոնական յարատեւ վտանգի տակ կ՚ապրի։ Ծայր. Արեւելքէն եւ արեւմուտքէն անոր կը սպառնան երկու զօրաւոր պետութիւններ։ Միայն հարաւ. սահմանի վրայ է, որ Ռուսաստանն ինքզինք ապահով կը զգայ, Թուրքիոյ կողմէ որ եւ է վտանգ չտեսնելով։ Եւ եթէ ուշադրութեամբ հետեւինք խորհրդային վարիչ դէմքերու զեկուցումներուն, կը տեսնենք որ արտաքին վտանգին դիմագրաւելու համար, Մոսկուա կ՚ամրացնէ միայն արեւմտեան եւ արեւելեան սահմանները։ Իսկ կովկասեան՝ հարաւային սահմանի մասին ոչ մէկ խօսք։ Ընդհակառակն, ինչպէս հաղորդեցին նախանցեալ տարի անգլիական թերթերը, պատերազմի պարագային Կրեմլինը որոշած է Կովկասի սահմանին պահպանումը յանձնել Թուրքիոյ։

Նոյն տեսակէտը կը հաստատէ նաեւ համաշխարհային համբաւ ստացած ռուս զօրավար Գոլովինը, որ ռազմական տեսակէտէն մանրամասն կը զննէ Կովկասի պահպանումը ներկայ պայմաններու մէջ։ Զօր. Գոլովին կը գտնէ, որ պատերազմի պարագային ռուսական զօրքերը ստիպուած պիտի քաշուին կովկասեան լեռնապարէն, ջանալով պահել միայն Բագուն։ Զօր. Գոլովին կը բացատրէ թէ սահմանի պահպանումը երբ կը յանձնուի դրացի երկրի մը, կը նշանակէ որ եթէ սահմանի միւս կողմը ներքին խլրտումներ ծագին, այդ պետութիւնը պարտաւոր է զօրք մտցնել ապստամբ շրջանները եւ զինու զօրութեամբ ճնշել որ եւ է շարժում, որ ուղղուած է բարեկամ պետութեան դէմ։ Ուրիշ խօսքով, Թուրքիան կը ստանձնէ Կովկասի սահմանի ապահովութիւնը եւ եթէ Վրացիները, Հայերը կամ Ազէրիները փորձեն ըմբոստանալ Ռուսիոյ դէմ, զօրք պէտք է մտցնէ Կովկաս։

Հետաքրքրական է նաեւ այն, որ մեր դրացի Վրացիները, որոնք մինչեւ վերջերս կը յամառէին չտեսնել Թրքական վտանգը, ներկայիս կը զգան եւ խուճապի են մատնուած։ Շատ որոշ կերպով այդ մտավախութիւնը արտայայտեց վրացի գործիչներէն իշխան Վաչնաձէն՝ տասը օր առաջ կարդացած իր մէկ դասախօսութեան մէջ։

Պատերազմի պարագային եթէ նոյնիսկ Թրքական վախը հարկադրէ Հայերն ու Վրացիները համակերպիլ ստեղծուած կացութեան հետ, արդեօ՞ք նոյնը կրնանք ըսել նաեւ Ազէրիներու համար։ Շատ հաւանական է, որ Կովկասի մահմետական ժողովուրդները գիտակցաբար շարժում մը սարքեն, առիթ տալու Թրքական միջամտութեան։ Չէ՞ որ Աթաթիւրքը կը համարուի ամբողջ արեւելքի հոգեւոր առաջնորդը...

Նոյնիսկ եթէ Թուրք-խորհրդային դաշնի դաշնագիրը սառյդ չէ, ինչո՞ւ չենթադրել, որ պատերազմի պարագային երբ Ռուսերը զբաղած կ՚ըլլան արեւմտեան եւ արեւելեան ճակատներու վրայ, Թուրքերը չպիտի օգտուին առիթէն ու մուտք չպիտի գործեն Կովկաս։ Մանաւանդ, որ սահմանի միւս կողմը ունին այնպիսի հաւատարիմ դաշնակից, ինչպիսին է խորհրդային սահմաններու մէջ ապրող 30 միլիոն մահմետականութիւնը։ Չէ՞ որ Բագուն այնքան մօտ է սահմանին եւ մինչեւ Բագու Ռուսերը պաշտպանողական զօրաւոր կէտեր չունին եւ կովկասեան լեռնապարը աւելի դէպի հիւսիս կ՚իյնայ...

Թերեւս այդ վտանգը կը զգայ Մոսկուան, երբ կը ձեռնարկէ Ազովեան եւ Կասպից ծովերը միացնելու ջրանցքով մը, որպէսզի Բագուի քարիւղի արտահանութեան նոր ճամբայ բանայ...

Իսկ թէ Ռուսաստանի համար այդ ծանր օրերուն, մահմետական միւս սահմանակից պետութիւնները ինչ դիրք կը բռնեն անոր հանդէպ, դժուար չէ կռահել։ Ի հարկէ, դժուար է ենթադրել, թէ այն ատեն որու համար յենարան կը դառնայ եւ որու միջոցով իր թաթը կը դնէ Բագուի քարիւղի վրայ։ Գոլովին կը մատնանշէ Իրանը։

Մեզի համար մէկ բան անվիճելի է,—Ռուսաստանի հեռանալը Կովկասէն շարժման պիտի դնէ ամբողջ մահմետական աշխարհը եւ այդ ալեկոծութեան ընթացքին կրնայ ընկղմիլ հայկական նաւակը։

Հետեւաբար, մեզի կը մնայ լրջօրէն հաշուի առնել այդ պարագան։

ԱՇՈՏ-ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ԵԹԷ ԳՐԻԶԸ Վ՛ՐՋԱՆԱՅ...

Երբ պզտիկ էի, կուլայի եւ հեծեծանիւ կ՚ուզէի։ Մայրս հօրս կը յայտնէր լացիս պատճառը ու կը խնդրէր որ հեծելանիւ մը գնէ։ Հայրս կ՚ըսէր.

— Քէսատը տակն է։ Սա քէսատութիւնը անցնի, վէլօսիփէտ մը կ՚առնեմ...

Ա՛լ չեմ յիշեր թէ քէսատութի՛նը անցաւ թէ հեծելանիւ նստելու տարիքը՛ս է որ անցաւ։ Սակայն գիտեմ որ հեծելանիւի տէր չկրցայ ըլլալ, որովհետեւ հայրս կը կրկնէր իր յանկերգը.

— Քէսատութիւն կայ...

Երբ քիչ մը մեծցայ, Larousse բառարան մը ուզեցի ունենալ։ Մօտեցայ հօրս.

— Քէսատութիւն կայ...

— Քէնէին մէջ փարա կայ, հայրիկ...

— Քէնէին մէջ փարայէն շատ քէսատութիւն կայ...

Քէսատ բառը յաղթեց Larousseի բոլոր բառերուն։

Ընդհ. պատերազմի ընթացքին շատերու բերնէն կը լսէի.

— Ա՜հ, անգամ մը սա պատերազմը վերջանայ... ամբողջ աշխար մը պիտի խորովեմ ու երկու օխա հացով մինակս պիտի նստիմ ուտեմ... սանկ փառաւորապէս մէյ մը կշտանամ...

Դերասան բարեկամ մը ունէի որ շարունակ կը հառաչէր ու կ՚երգէր.

— Պատերազմը լմննալուն պէս՝ առաջին գործս պիտի ըլլայ հաւ մը ուտել...

(Կարծեմ դեռ հաւ մը չկրցաւ ուտել, կամ աւելի ճիշդը հաւը գինքը կերաւ)։

Ուրիշ մը կ՚ըսէր.

— Ուրիշ բան չէ, եղբայր, առկայծ Թուզով ընկոյզ մը կը քաշէ կոր հոգիս... Պատերազմը լմննալէն վերջը ամէն օր Թուզով ընկոյզ պիտի ուտեմ...

— Բարեկամ, իմ հոգիս աստանկ բաներու կարեւորութիւն չի տար. Եթէ պատերազմը վերջանայ Ֆէօր գինով պիտի ըլլամ ամէն օր։ Օրական երկու շիշ օղի, պատուական ազանդերներով,— լուբիա, ուլականջ, բոզկ, ձկնիկ ու մանաւանդ Քաբիտէն։

— Պատերազմը վերջանալուն պէս պիտի ապաստանիմ ասմոքս ամէն տեսակ ուտելիքներով...

Հիմակ մարդիկ նոր յանկերգ ունին.

— Ա՜հ, անգամ մը սա անիծեալ Քրիզը վերջանայ...

Ու բոլոր բարեկամներս կը յայտնեն մէյ մէկ փափաք, անշուշտ իրար հակասող.

— Անգամ մը որ սա անտեսական տագնապը վերջանայ՝ անմիջապէս պիտի ամուսնանամ... Ա՛լ կը բաւէ այս ամուրիութիւնը...

— Իսկ ես, սիրելիս, Քրիզը վերջանայ թէ չէ՝ անձապարանքով պիտի ամուսնալուծուիմ...

— Անգամ մը որ Քրիզը վերջանայ, բանաստեղծութիւն պիտի վերսկսիմ գրել եւ հին քերթուածներուս հաւաքածոն պիտի հրատարակեմ...

— Միշդ հակառակը, ես ալ գրելէ պիտի դադրիմ՝ եթէ վերջանայ Քրիզը...

— Եթէ սա Քրիզը ըլլար հիմակ տունի, խանութի եւ կառատունի տէր եղած էի։ Անգամ մը որ վերջանայ Քրիզը եկեղեցի մը պիտի շինեմ...

— Նամակով հինգ հարիւր Ֆրանք առած էիր։ Վաղը թող Քրիզը վերջանայ ցնցի հինգ հարիւր Ֆրանքս կուտամ...

— Անգամ մը որ այս կացութիւնը վերջ գտնէ, թող այս թաղին աղքատները աչքս նային...

— Միտքս դրած եմ գինետուն մը սարքել բարեկամներուս եթէ սա ամենիծեալ Քրիզը վերջանայ...

— Մօնշէր, տարին չորս ամիս Քօթ տ'Ազիւր պիտի անցընեմ եթէ Քրիզը վերջ գտնէ...

— Եթէ Քրիզը վերջանայ՝ խե՛նթ եմ որ կօշկակարութիւն ընեմ։ Միտքս կամ Ֆապրիք մը կամ վաճառատուն մը բանալ է։ Հիմակուհիմակ բերանս բացած կը սպասեմ։

— Աշխարհին խէ՜ ըը պիտի անիծեմ, անգամ մը որ վերջանայ Քրիզը...

— Ա՛լ սա տունը ո՞վ կը նստի, այս քաղաքը ո՞վ կը կենայ, այս երկիրը ո՞վ կը մնայ, անգամ մը որ վերջանայ Քրիզը։

— Քրիզը վերջանալուն պէս Հայաստան պիտի երթամ...

— Իսկ ես արդէն Հայաստան կը մնկնիմ ու Քրիզը աւարտելուն պէս մատագիր եմ վերադառնալ...

— Քրիզը լմննալուն պէս գրական թերթ մը պիտի հանեմ...

— Քրիզը աւարտելուն պէս Քրիզի վրայ պատմական ուսումնասիրութիւն մը պիտի գրեմ, ականատեսի վկայութեամբ...

— Քրիզը աւարտելուն պէս Քրանսայէ պիտի ըլլամ...

— Իսկ ես ճանճէտական ... պատրաստ եմ, եթէ վերջանայ Քրիզը...

— Ա՜հ, անգամ մը վերջանայ Քրիզը՝ ինչե՜ր պիտի ընեմ... ամէն առաջ վեց զոյգ գուլպայ եւ վեց ալ շապիկ պիտի գնեմ...

Ու ամէն ոք կը ծնարահարէ իր ... կութիւնը։

Ու եթէ պատահի որ վերջանայ Քրիզը, պիտի վերջանան նաեւ մեր ... ցանկութիւնները։ Եւ կամ պիտի ... ստեղծուին նոր ցանկութիւններ, ... պէս նաեւ նոր յանկերգներ։

Անգամ մը որ Քրիզը վերջանայ, ... տի ըսենք.

— Ինչե՜ր պիտի ընեմ, եթէ ... հայկական հարցը վերջանայ...

— Ինչե՜ր, ինչե՜ր պիտի ընեմ, ... գիտութիւնը ապահովէ մարդուս ... մահութիւնը...

— Ինչե՜ր պիտի ընեմ եթէ սա ... բուխս դարմանուի...

— Ես ձեզի ցոյց կուտամ երբ ... Քրիզը... վերսկսի։

ՆՇԱՆ ՓԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՎԻԷՆՆԱՅԷՆ

ՅԱՅՆ. ՆԿ՛ԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Անօրինակ յաջողութեամբ պսակուեցաւ Անդրէաս Սեւրուգեանի ցուցահանդէսը, յունուար 12էն փետր. 2, Նէօյէ Կալըրիի սրահներուն մէջ։

Սեւրուգեան իրանահայ մըն է, որ ինքնաշխատութեամբ՝ արուեստը բարձրագոյն կատարելութեան հասցուցած է։ 1912ին, երբ 26 տարեկան էր, կ՚այցելէ Եւրոպա (Աւստրիա, Զուիցերիա, Ֆրանսա), տեղական նկարչութիւնը աւելի մօտէն ուսումնասիրելու համար։ Այս այցելութիւնը փայլագայ նկարչին արուեստին վրայ մասնաւոր հետք մը չէ ձգած։ Վրայ կը հասնի 1914ի համաշխարհային պատերազմը, որ արգելք կ՚ըլլայ որ եւ է նոր ուսումնասիրութեան։ Սեւրուգեան Արեւելք կը վերադառնայ եւ կը սկսի դասական ուղղութեամբ աշխատիլ։ 1922ին Թիֆլիսի Հայ Արուեստի տուն անդամ կ՚ըլլայ։

Դասականութիւնը յագուրդ չի տար նկարչին։ Կը զգայ թէ իր ամբողջ էութիւնը կը ձգտի ուղղութեան մը, որ կարենար իրեն նաեւ հոգեկան գոհացում տալ։ Կը սկսի ուսումնասիրել արեւելեան մանրանկարչութիւնը եւ կը խանդավառուի. կը ձեռնարկէ ներկայացնելու Ֆիրտուսիի, Օմար Խայեամի եւ Հաֆըզի աշխարհը մանրանկարչական ոճով՝ բայց բոլորովին ինքնուրոյն արուեստով։

Սեւրուգեան այս ծրագրով այնչափ կը տարուի, որ իր Թէհրանի աշխատանոցը կը քաշուի, կը կղզիանայ արտաքին աշխարհէն եւ ցերեկը գիշերներուն խառնելով, կը նկարէ՝ բոլորովին ինքնայատուկ ուղղութեամբ։ Իբրեւ իրական բանաստեղծ՝ միայն ներշնչումի ազդեցութեամբ կը ստեղծագործէ։ Գրեթէ ամէն որ մէկ նկար կ՚արտադրէ եւ վրձինը ձեռքէն չի լքեր՝ մինչեւ որ երեւակայութեան առջեւ յածող պատկերը՝ գոյնի եւ գծերու ներքեւ չմարմնանայ։ Հոգ չէ թէ իր մենակեցութիւնը բազմաթիւ ծանօթներու ծաղրին առիթ կը տայ... Հոգ չէ թէ մեկուսացումին հետեւանքով Թոքերը կը տուժեն։ Սեւրուգեան ճշմարիտ արուեստագէտի յարամտով իր ձեռնարկութիւններուն բազմաթիւ կը տեսնէ։ Երջանիկ է, վասնզի ... տարուան լուռ աշխատանքէն վերջ վերջապէս ծրագիրը գլուխ է հանած 1926–1934։

Բայց հարցում մը կը տանջէր ... ուեստագէտին ուղեղը.— Աշխարհ պիտի հանէ՞ր արդեօք իր արուեստին։ Այս անորոշ հարցումին հաստատական պատասխանը կը ... 1934ին, երբ իր առաջին ցուցահանդէսն ի Թէհրան չակնկալուած ... ներու կ՚արժանանայ։ Մայրաքաղաքին Հայ Թէքէեան Միութիւնը ... յանձնեց կուսայ այս առթիւ եւ ... ռախօսներ — ամէն կուսակցութ... կը պանծացնեն Հայ նկարչին տաղանդը։ Իրանի կառավարութիւնն ալ ... կարգին կրթական նախարարութեան միջնորդութեամբ բարձրագոյն ... նշանով կը պատուէ «Դարուիշի (Սեւրուգեանի ծածկանունը) արուեստը։ Ցաջորդ տարին Պոմպէյի եւ Կալկաթայի մէջ ձեռք պիտի բերէր ... գոյն յաջողութիւններ, ցուցահանդէսները կը հրապարակեն այս ... ներուն անունն եւ սատրեան ... անձերը։ Մամուլը ջերմ գնահատութիւն կ՚արտայայտէ։ Թանգարաններ կը գնեն անոր նկարներէն բազմաթիւ կտորներ։ Հայդարապատի Թագաւորը հարիւր նկար կը գնէ եւ ... Պոմպէյի թանգարանին կը նուիրէ որպէսզի անոնք սրահի մը մէջ ցուցադրուին «Դարուիշի նկարասրահ» անունին տակ։ Հնդկաստանի մէջ փրոֆ. Սթէլլա Քրամրիշ գեղարուեստի պատմութեան ուսուցչապետուհին խորհուրդ կուտայ Սեւրուգեանի, Եւրոպա եւ Ամերիկա անցնիլ եւ ցուցադրել իր ինքնուրոյն արուեստը։ Այսպէսով, Դարուիշ աշխարհ շրջելու ելած է։

Նկարիչը յունուար 4ին հոս հասաւ եւ հակառակ անոր, որ ցուցադրեալ...

ՄԱՀԱՓՈՐՁԻ ԴԱՏԸ ԷՆԿԻՒՐԻԻ ՄԷՋ

Ընդհ. դատախազը պատիժ կը պահանջէ

«ԴԱՇՆԱԿՆԵՐԸ ՈՐՈՇԵՐ ԵՆ. ՀՈԿՏ. 28ԻՆ...»

Փետր. Յին Էնկիւրիի Եղեռնադատ Ատեանին առջեւ շարունակուեցաւ Աթաթիւրքի դէմ սարքուած մահափորձին դատավարութիւնը։ Այս առթիւ Պոլսոյ թուրք թերթերէն կը քաղենք հետեւեալ մանրամասնութիւնները.—

Դռնփակ նիստի մէջ լսուեցան Սաբիայէն բերուած երկու հոգի (մէկը այր, միւսը կին), որոնց յիշատակութիւնը ըրած էր ոստիկանական գործակալ Իզզէթ։ Հետաքրքիրներու խուռն բազմութիւն մը կար նրբանցքներու մէջ եւ շէնքին շուրջ։

Ժամը 15ին սկսաւ հրապարակային նիստը։ Սրահը չափազանց շատ խըճողուած էր։ Նախագահ Օսման Թալաթ Իլթէջին հարցուց Իսմայիլի.— Դուն ըսած էիր թէ վախցար, կարծելով որ մեքենայով խօսիլ պիտի տան քեզի։ Ինչո՞ւ վախցար։— Վախցայ որ ճնշում կը բանեցնեն վրաս, պատասխանեց ամբաստանեալը։— Չըլլա՞յ թէ գիտցած բան մը ունէիր եւ կը վախնայիր որ քեզ կը ծարեցնեն եւ բերնէդ կը կորզեն։— Ոչ, ճնշումէ վախցայ։— Շատ աղէկ։

Նախագահը յետոյ հարցուց Արիֆի.— Կ՚ըսես թէ 1929ին կանոնաւոր անցագրով Ամման գացած ես։ Այդ միջոցին 15—16 տարեկան էիր, այսինքն տղայ։ Արդ, ինչո՞ւ հայրդ-մայրդ չգացին եւ դուն գացիր։

— Ժառանգութեան խնդրի մը համար գացի, պատասխանեց ամբաստանեալը, բայց չկրցայ առանալ, որովհետեւ Թուղթերուն մէջ թերի մը կար։ Թէեւ Թուղթերս գործավարութեան ղրկեցի եւ խնդրեցի որ թերթերը լրացուին, բայց այլ եւս չստացայ զանոնք։ Պանդուխտ ըլլալով չէի կրնար ապրուստս հայթայթել եւ Մահմուտի միջնորդութեամբ սկսայ աշխատիլ դերձակի մը քով։ 7—8 ամիս ալ շարժավարութիւն ըրի, որպէսզի ճամբու ծախք հաւաքեմ եւ երկիրս դառնամ։

— Մեծ եղբայրներ ունէիր. անոնք չէի՞ն կրնար հետապնդել ժառանգութեան խնդիրը։

— Ամմն կը գտնուէր ազգականս Մահմուտ։ Ինծի ըսին թէ կրնամ անոր օգնութեամբ տիրանալ ժառանգութեան։

— Կ՚ըսես թէ դրամ չունէիր։ Չէ՞ր կրնար երկրէն գանէ ճամբու ծախք մը բերել տալ։ Մօրդ եւ եղբայրներուդ հետ կը թղթակցէի՞ր։

— Ընտանիքիս նիւթական վիճակը լաւ չէր։ Անոնց նամակ կը գրէի, բայց դրամ չէի ուզեր։

Նախագահը նոյն հարցումը ուղղեց Արիֆի եղբօրը՝ Իպէյիրի։ Ամբաստանեալը ըսաւ թէ իրենք եղբայր են հօր կողմէ, իսկ մայրերնին տարբեր է։ Ժառանգութիւնը մօրենական էր Արիֆի համար եւ հետեւաբար ինքը բաժին չունէր անոր մէջ։ Արիֆի մեծ եղբայրը զինուոր է, մէկ եղբայրը՝ հովիւ, միւսն ալ՝ հովիւ։ Այս պատճառով Արիֆը ղրկեցինք։

Ցետոյ խօսք առաւ ընդհ. դատախազը՝ Փաշա Արըզան եւ պարզեց իր պահանջագիրը որ 95 էջէ կը բաղկանայ։ «Մեծ դատաւորներ, ըսաւ ընդհ. դատախազը, եղածը մահափորձի պարզ դատ մը ըլլալէ շատ հեռու է։ Ձեզի, Թուրք մեծ ազգին եւ ամբողջ աշխարհի համարձակօրէն կը յայտարարեմ թէ առիկա վարչաձեւի դատ մըն է։ Որովհետեւ ամբաստանեալները ուզեցին ձեռք բարձրացնել Աթաթիւրքին վրայ, սոր համար նախ պէտք է բացատրել թէ ո՞վ է Աթաթիւրք։

Ես Աթաթիւրքը մեզի նման մահկանացու արարած մը չեմ նկատեր։ Համոզուած եմ որ Աթաթիւրք մեզի նման ոստոգ-խմող անձ մը չէ, այլ բոլորովին տարբեր գոյացութիւն մը։ Ան բարոյական անձնաւորութիւն մըն է, 17 միլիոն Թուրքերու նիւթական եւ բարոյական գոյացութիւններուն գառուած արտադրոյթը։

Աթաթիւրք բուն իսկ Թուրքիան եւ Թուրքն է։ Իսկ ի՞նչ է Թուրքիան։ Երկիրը չէ՞ միթէ այն վարչաձեւին, որուն խտէալն է «Միշտ յառաջ»։ Ուրեմն Աթաթիւրքը Թուրքիոյ կը միանայ, Թուրքիան ալ վարչաձեւի գաղափարին։ Ահա թէ ինչո՞ւ եղածը վարչաձեւի մեծ դատ մըն է։

Այս պատճառաւ, իբրեւ դատախազ միայն գիս չունիք ձեր առջեւ, այլ ամբողջ Թուրք մեծ զանգուածը։ Դատախազ են անկախութեան պատերազմի նահատակները, դատախազ են Զանաք Գալէի մեռեալները։ Դատախազ է Թուրք երախան որ օրօրոցին մէջ կը լայ մօրը օրօրը։ Դատախազ է Թուրք երիտասարդը, որ բահը ուսին, կ՚աշխատի արտին մէջ։ Դատախազ է Թուրք աղջիկը որ Թաշկինակ կը հիւսէ իր զինուոր նշանածին համար։ Դատախազ են Թուրքիոյ լեռները։ Դատախազ է ամբողջ Թուրքիան։ Այդ դատախազներուն ձեռքերը փակած են այս մարդոց օձիքին։

Ահա ասոր համար մեծ է մեր զայրը եւ այս պատճառաւ մեծ պիտի ըլլայ ձեր տալիք վճիռը։ Ձեր մասին խօսած ատեն, պատմութիւնը պիտի ըսէ.— «Մեծ դատաւորներու մեծ որոշումը»։

ՈՐՈ՞ՆՔ ԵՆ ԱՄԲԱՍՏԱՆԵԱԼՆԵՐԸ

Փաշա Արըզան յետոյ մէկիկ մէկիկ վերլուծեց ամբաստանեալները։ Եահեա, ըսաւ ան, ամէն գէշութեան ընդունակ մէկն է։ Թուրքիոյ մէջ կատարուելիք մահափորձի մը համար Սուրիոյ աւելի լաւ պայման մը չէր կրնար գտնուիլ։ Արիֆ խառնակ անձնաւորութիւն մըն է եւ ընդունակ է ամէն չարիքի։

Գալով դատապարտեալ միւսներու՝ Աջէօտին, ամբաստանեալներուն ամէնէն անհասուն է։ Անոր ուսումը թոյլատու է աւելի բարձր բաներ հասկնալու։ Ես համոզուած չեմ թէ ան զաւակի վարչութիւնը ... նած է անոր համար որ վարէ իր ... սակայ ազարակը։ Ծանօթներէ է եւ կ՚ուզէ յանկարծ փայլիլ, երեւելի դառնալ։ Ոստիկանական փոխանցէն Պէհճէթ կ՚ըսէ թէ ան թուրք Աշէյլի է, բայց նկատի առնելով անոր կենսագրութիւնը, ինչպէս նաեւ այն պարագան որ պաշտօնաթուղթեր գողցած եւ իբրեւ կաշառակեր դատուած է, կը տարակուսիմ լաւ հայրենակից մը ըլլալուն։

Գալով Արիֆի, այնքան խորամանկ է որ միամիտի ձեւեր առաւ դատարանին առջեւ։ Դէմ է չարչափի եւ փէչէի վերցուելուն եւ ամէն տեղ բացէ ի բաց ըսած է թէ որտանց կը փափաքէր որ Աթաթիւրք որ առաջ մեռնի։ Մահափորձի համար կատարեալ տղայ մըն է։

համար գէթ ոչ մէկ ընկերութեան հետ բանակցած էր նախապէս, յաջորդ շաբաթն իսկ բացուեցաւ նկարահանդէսը։ Վիէննայի գեղարուեստից հասարակութեան եւ մասնագէտներու շահագրգռութիւնը արտասովոր կերպով մեծ էր. այնպէս որ նկարահանդէսը մէկ շաբաթ ալ երկարաձգուեցաւ։

Շատ հաւանական է որ Վիէննայի մամուլը երբեք այսքան գրուատալից տողեր նուիրած ըլլայ, ինչպէս Դարուիշի արուեստին։ Վիէննացիները իրենք արուեստ կը տեսնեն հայ նկարչին մէջ նոր ուղղութեան մը վարպետը, որ կը տիրէ գոյնի, միջոցի, շարժումներու եւ ձայնի խորհուրդին։

Դարուիշ մագաղաթեայ խաւաքարտի վրայ կը նկարէ։ Անոր գոյներու մասնաւոր բաղադրութիւն եւ համադրութիւն, որոնք անոր արտադրութիւններուն ինքնուրոյն դրոշմ մը կուտան։ Դարուիշի վրձինը կեանք եւ շարժում տալու մէջ անհաւասարելի է։ «Ան ճշմարտապէս մեծ նկարիչն է զգացումներու բանաստեղծութեան եւ աւելի կարողութիւն ունի, քան ինչ ինչ կաճառներ», կ՚ըսէ Վիէննայի առաջնակարգ թերթերէն մին.

Դարուիշի արուեստին էութիւնը կը կայանայ սա յատկութիւններուն մէջ. — Արեւելեան հին մանրանկարչութիւն արդիացուցած. Ջրաներկն ու կատուի մազէ պատրաստուած վրձին՝ մագաղաթակերպ թուղթին վրայ կը կերպաւորէ նկարիչ-բանաստեղծին մտատեսիլները։ Այս կուաշ նկարները խոշորցուած մանրանկարներու տպաւորութիւն կը գործեն, բայց շնորհիւ նկարչին ինքնուրոյն արուեստին, անոնք ունին հրապոյր մը, որ հոգին կը պարուրէ։

Թակպլաթ, Ժուռնալ, Փրէս, Ռէյխսփոսթ եւ գրեթէ վիէննական ամբողջ մամուլը սիւնակներ նուիրեցին Դարուիշի նկարահանդէսին։ Ցաւով կը քաղեմ քանի մը հատուածներ Wiener Neuste Nachrichten օրաթերթէն.

— «Սեւրուկեան պատերազմէն առաջ Եւրոպան եւ անոր արուեստը հարեւանցի ճանչցած է, բայց գիտցած է իր բնածին տաղանդը անաղարտ պահել։ Նկարչական կարողութիւնը, առաւօտուած էր ի բնէ, իր աշխատութեամբ զօրացուց եւ եղաւ զգացումներու բանաստեղծութեան ճշմարտապէս մեծ նկարիչը, որ կը տիրապետէ գիծերու, ձեւերու եւ գոյներու կախարդանքին։ Հոյակապ հին իրանեան բանաստեղծութիւններուն նկարները պատրաստեց, 416 կտոր միայն Շահնամէի, 170 վրանագործ Օմար Խայեամի եւ գրեթէ նոյնքան ալ Հաֆըզի գինարբու-սիրաբրու քառեակներուն։ Իր երեք նկարահանդէսներով 1934–35 ի Թէհրան, Գալկաթա եւ Գոմպէյ առաջնութեան համբաւը շահեցաւ Դարուիշ, իրանցի արդի նկարիչներու մէջ, եւ մղուեցաւ Եւրոպայի եւ Ամերիկայի մէջ ալ ցուցադրելու։ Վիէննա իր շրջագայութեան առաջին կայանն է։ Կը մաղթենք, որ նկարահանդէսը բախտաւոր աստղի մը հովանաւորութեան ներքեւ գտնուի եւ Դարուիշ հոս արդէն յաջողութիւն գտնէ, որուն արժանի է՝ շնորհիւ իր անսպառ երեւակայութեան, գոյնի նուրբ զգայողութեան եւ ձեւերու ճաշակաւոր պերճանքին։ Վասնզի — անտարակոյս — Դարուիշ առանձին շատ աւելի մեծ կարողութիւն ունի, քան ինչ ինչ կաճառներ»։

Սեւրուկեան Գրիւոէլի ճամբով Լոն-

ՌՈՒՍ ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՋԻՆՈՒՈՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

— • —

Փարիզի ռուսերէն Վօզրօժտէնիէ (միապետական թերթը) դիտել կու տայ փոխ. Ցի խմբագրականով. —

Զինուորագրութեան խնդիրը յուզած է ամբողջ ռուս տարագրութիւնը։ Հաւկնալի է Փրանսական կառավարութեան տեսակէտը։ Զինուորագրութեան սկզբունքը մենք կը համարինք դրական։ Ան գոյութիւն ունի ցամաքային Եւրոպայի բոլոր երկիրներուն մէջ եւ ոչ ոք իրաւունք ունի խուսափելու պետութեան այդ ձեւի ծառայութենէն։ Բայց մենք կ՚ըսենք թէ չկան պարտականութիւններ առանց իրաւունքներու եւ իրաւունքներ առանց պարտականութեան։

Զինուորական ծառայութիւնը օտարութեան մէջ բարոյական դաստիարակութեան եւ պարտքի գիտակցութեան լաւագոյն դպրոցն է եւ չի նպաստեր ազգային զգացումի կորուստին։ Օրինակ Լեհերը, որոնք կը ծառայէին քանի մը օտար բանակներու մէջ եւ հասան շատ բարձր դիրքերու, յետոյ դառնալով ազատ Լեհաստանի կրակոտ հայրենասէրները։

Շատ ռուս տարագիրներ, ծեր թէ երիտասարդ, խօսելով օտարութեան մէջ զինուորութիւն ընելու հարցի մասին, չեն ծածկեր իրենց վրդովումը, դիտել տալով թէ այդ պարտականութիւնը ռուս երիտասարդութեան վրայ կ՚իյնայ այն երկրին մէջ ուր վերջին երեք տարիներու ընթացքին ռուս տարագիրները ենթարկուեցան անթոյլատրելի հալածանքներու։ Անոնք իրաւունք ունին. Փրանսական վարչութեան գործադրած միջոցները, որոնք անծանօթ են ուրիշ երկիրներու մէջ, որո՞ւ գայրոյթ չեն պատճառեր։ Անձնագիրներու (ինքնութեան թուղթ կամ աշխատանքի արտօնագիրներու) կանոններուն ամենաթեթեւ խախտումներուն համար տարագիրները կ՚ենթարկուին դատի եւ արտաքսման. արտաքսեալը կը դառնայ դիտաւորեալ զրգռման ենթակայ գաղթ. ի զուր կը ճգնի կատարել արտաքսման հրամանը, մինչ հարեւան երկիրներէ քշուելով Փրանսա։ Այդ մարդիկ, որոնք ի բնէ ազնիւ աշխատաւորներ են, վերջ ի վերջոյ կը դառնան բանտերու մշտական բնակիչներ կամ թափառաշրջիկներ, որոնք սկսամայ կ՚իյնեն մինչեւ գողութեան ու սպանութեան, ինչպէս պատահեցաւ վերջերս, վարչական կամայականութեան զոհերէն մէկուն։

— Կը հասկնանք նոյնպէս վրդովումը անոնց որոնք կ՚աշխատին գաղտնի, պահուելով, կարծես թէ յանցանք մը գործած ըլլային։ Ի՞նչպէս չհեգնել ուռուցիկ «Փրազները բարձր քաղաքակրթութեան, մարդու եւ քաղաքացիի իրաւունքներու մասին, երբ թերեւս առաջին անգամ ըլլալով Եւրոպայի քաղաքակրթութեան պատմութեան մէջ, աշխատանքը դարձեր է յանցանք որուն համար մեղաւոր են թէ աշխատողը եւ թէ աշխատանք տուողը։

Այս տեսակ անկարգութիւններու բոլոր զոհերը կ՚ըսեն. — Եթէ մեզ կը համարին անպէտ, անցանկալի տարր,

ինչպէս կրնանք ցանկալի ըլլալ բանակին մէջ, որ արդարօրէն կը մարմնացնէ ազգի պատիւը. եւ որու առաքինութիւնը ազգի առաքինութիւնն է. տարուիլը չի կրնար զինուոր ըլլալ։

Մեզի համար վիրաւորական այս անկարգութիւնը պէտք է ոչնչանայ։ Ան վրդովում կը պատճառէ մեզի, անկախ զինուորագրութենէն. բայց երբ զինուորագրութեան հարց կը դրուի, անկարգութեան վերացումը կը դառնայ անխուսափելի։

ԳԱՂՈՒԹԷ Գ՚ԱՂՈՒԹ

650 ԱՆԳԼ. ՈՍԿԻ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՀԱՄԱՐ

— • —

Կաթող. Նուիրակը Գահիրէ գալէն ետք, թէյասեղան մը սարքուեցաւ, նախաձեռնութեամբ ազգ. իշխանութեանց։ Ներկայ էին բոլոր հաստատութեանց եւ յարանուանութեանց ներկայացուցիչները։

Սեղանը բացաւ նախագահը՝ Սամբրէ եպիսկ., որ ջերմ խօսքերով ողջունեց կաթող. Նուիրակը եւ իր հաւատարմութիւնը յայտնեց Ամենայն Հայոց կաթողիկոսութեան եւ իր յարգանքը՝ անոր Նուիրակին։ Յետոյ ազգ. իշխանութեանց կողմէ խօսք առաւ Գ. Ճանիկ Զարըզ, որ իր յարգանքն ու հաւատարմութիւնը յայտնեց եւ ուխտագնացութիւն մը նկատեց այս հաւաքոյթը դէպի հայրենիք ու Ս. Աթոռ։ Անիկա պատրաստակամութիւն յայտնեց ամէն զոհաբերութիւն ընելու, ազգ. արժէքները եւ հայ ոգին պահելու համար։

Հետզհետէ խօսք առին Գ. Գ. Ռուբէն Մարտիկեան, Տոքթ. Ն. Գազարեան, Շ. Սեւյոնքեան, Տոքթ. Վառվառեան, վեր. Գոնտիւլեան, Գ. Մխիթարեան (որ առաջարկեց ազգ. իշխանութեանց՝ որ ազգ. տարեկան պիւտճէին մէջ որոշ գումար մը նշանակուի ամէն տարի էջմիածնայ անունով, իբրեւ մնայուն ու հաստատուն օժանդակութիւն, առաջարկ՝ որ ջերմ ընդունելութիւն գտաւ), պատուելի Թանդամուր եւ վերջապէս կաթող. պատուիրակը։ Նուիրակ սրբազանը երկու անգամ խօսք առաւ եւ սրտայայտ խօսքերով իր ուրախութիւնը յայտնեց գաղութներու մէջ իր գտած ջերմ ընդունելութեան եւ հայրենասիրական զգացումներուն համար։ Մաղթեց, որ Հայաստանի հողն ու ջուրը հայութեան ցրուած հոգիներուն մէջ փոուին, որպէսզի անոնք պահպանուին ապագայ լուսաշող օրերու համար։ Գրկնապէս հայրապետական ողջոյնը հաղորդեց եւ ուրախացաւ որ բոլոր Հայերը, մինչեւ իսկ հայ եկեղեցւոյ ոչ անդամները (բողոքական, կաթոլիկ) լեցուած են հայրենասիրութեամբ եւ յարգանք ու գնահատանք ունին Մայր Աթոռի հանդէպ։

Գ. Սեւյոնքեան իր ճառի ընթացքին, առաջարկած ըլլալով որ էջմիածնի վերանորոգութեան հանգանակութիւնը անմիջապէս սկսի, իսկոյն ցանկ մը բացուեցաւ տեղին վրայ, եւ հանգանակուեցաւ աւելի քան 650 ոսկիի գումար մը։ Յետոյ կազմուեցաւ հանգանակիչ յանձնախումբ մը որ պիտի շարունակէ հանգանակութիւնը ժողովուրդին մէջ։

Գահիրէէ ոսկերիչ հայրենակիցները գեղեցիկ ու աղամանդակուռ մատանի մը նուիրած են կաթող. նուիրակին։

ԿԵԱՆՔԸ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

ՊԵՐԼԻՆ. — Հայ գաղութը յունուար 30ին հաւաքոյթ մը ունեցաւ Լանտվէր քաղինոյի սրահներէն մէկուն մէջ։

Նախ բանախօսեց Տոքթ. Մ. Սեւակ վերլուծելով հայ գաղթային կեանքի պայմանները։ Ծնամքով պատրաստուած բանախօսութիւնը կը ժպտէր ընդհ. առմամբ պարզել հայ կեանքի ներկայ վիճակը։ Յետոյ խօսեցաւ Գ. Սարգիս Խաչատրեան որ Պերլինի պետական թանգարանի կողմէ հրաւիրուած է ցուցադրելու իր իրանեան օրմանկարները։ Գերման մամուլը արդէն գովեստով արտայայտուած էր արուեստագէտին ցուցադրութեան մասին եւ մեր գաղութի Հայերը փութացած էին անձամբ պատուելու իրենց հայրենակիցը։ Գ. Խաչատրեան գեղեցիկ զրոյցով մը պարզեց իր արուեստին ոգին եւ համառօտ գիծերով նկարագրեց Շահ Աբբասի օրերէն մնացած պալատներն ու կիսաւեր որմանկարները, որոնց հատուկտորներէն պաստառի վրայ վերարտադրած է ինք առաջին անգամ, այն տեսնի իրանեան արուեստը։

Ի պատիւ հիւրին եղան մեներգներ եւ խմբերգներ Հայ Երիտ. երգչախումբին կողմէ։

Գ. Ֆրունեան

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՎԻՃԱԿԸ

— • —

ՎԻԷՆ, 10 փետր. (Յառաջ). — Յունուարի սկիզբները գրած էի թէ հիւսուածեղէնի (կերպաս) գործարաններէն մին Թաըսէ, յանկարծ իր դուռները գոցելով անորոշ ժամանակի մը համար, աւելի քան 300 բանուորներ անգործ ձգեց, որոնցմէ 23 հոգի Հայեր են։

Գործարանը քանի մը օր առաջ կանչեց իր բանուորները, մեքենաներուն վրայ կիսատ մնացած կտորները լրացնելու եւ պարպելու համար։

Իր հայ բանուորներու տուած տեղեկութեան համաձայն, դարձեալ անորոշ է թէ ասկէ վերջ (կիսատ կտորները լրացնելէ յետոյ) բոլորովին պիտի փակէ՞ թէ յառաջիկային պիտի վերաբացուի։

Կօշիկի գործարանն ալ գոհացուցիչ թուլութիւն ցոյց կուտայ ներկայիս։ Բանուորներու մեծ մասը օրական 6.30 ժ. կ՚աշխատին, շաբաթ օրերն ալ գործ չըլլալու պայմանաւ, պակաս աշխատողներուն համար։

Անցեալ տարի ալ, բաւական ժամանակ այսպէս տեւեց, մանաւանդ, 40ի չափ ալ հայ բանուորներ գործէ հանուեցան, ոմանց կարծիքով գործերու թուլութեան պատճառաւ, իսկ ուրիշներու կարծիքով՝ իբրեւ հետեւանք օրէնքի խստութեան։

Բայց անցեալ տարի աւելի ուշ՝ մարտի ամիսներն սկսաւ, իսկ այս տարի աւելի կանուխ՝ յունուարէն։

Քանի մը տարի առաջ բացուած արուեստական պայթուցիկի փոքրիկ գործարան մը մեր քաղաքին մէջ, կատարեալ օրհնութիւն մը եղաւ մեր գաղութին համար, ինչպէս էր ժամանակ մը Բրիսէ՝ կանանց կօշիկներու աշխատանքին ժամանակ, որ կը տրուէր Փեյլէր գործարանէն, տուներու մէջ աշխատելու համար։

Այս փոքրիկ գործարանը, որ մինչեւ անցեալ տարուան վերջերը միայն երկու հայ բանուորուհիներ ունէր,

այդ թուականէն ի վեր 20 հայ բանուորուհիներ եւ մէկ ալ բանուոր գործի առած է, որոնք մինչեւ այսօր կ՚աշխատին։ Օրականները՝ 15 Փր. կիներուն համար, իսկ 13–14 տարեկան աղջիկներուն կը վճարուի՝ 12 Փր.։ Գործատէրը շատ գոհ է հայ աշխատաւորուհիներէն, որոնք իրենց աշխատասիրութեամբ նախանձը կը շարժեն տեղացիներուն։

** Այս շրջանին շատ խտութիւններ ցոյց կը տրուի ինքնութեան թուղթերը փոխելու ժամանակ։ Անցեալ շրջանին, ոստիկանատունէն կը տրուէր բնակութիւնը հաստատող թուղթ մը (9 Փր.), ցոյց կուտայիր ունեցած վկայականներդ, եթէ չունէիր ներկայով կը բաւականանային, եւ անձնագիր նոյնպէս եթէ ունէիր, ուրիշ բան չէին հարցներ։

Այս տարի կը պահանջեն, — բոլոր բնակած վայրերէդ վկայականներ, աշխատած գործարանէդ նոյնպէս վկայական, — եթէ չես առած ժամանակին (կան այսպիսիներ) պէտք է անպայման ճարես, եւն.։ Ահա այս պատճառներով կան հայրենակիցներ որ դժուարութիւններու կը հանդիպին, որովհետեւ կարգ մը գործարաններ փակուած են այսօր։

Պօղ - Արփիր

ՅԱՌԱՋ

Խորհրդածութիւններ

— • —

«Յուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ՚ընէ այսխորագրով խմբագրականի մը մէջ (31 յունուար).

— «Կաթողիկոսական նուիրակը միաժամանակ լաւագոյն նուիրակը եղաւ խորհրդային իշխանութեանց. երբեք, իր բոլոր «ելոյթներուն մէջ, ան բերան չբացաւ այդ իշխանութեան դէմ. չըսաւ ոչ իսկ բառ մը, որ կրնար անպատ ձեկնաբանուիլ այդ իշխանութեանց համար։ Միակ յայտարարութիւնը որ ըրաւ նուիրակը իր բանախօսութեանց ընթացքին, իր վկայութիւնն էր իր անձին մասին.

— Ես անկուսակցական մարդ եմ, ես հայ եկեղեցական եմ, ես համայնավար չեմ։

Սակայն, առարկայօրէն դատելով, անգամ այս յայտարարութենէն վերջին շահողը եղաւ իշխանութիւնը. որովհետեւ Երեւանի համար շատ աւելի նախընտրելի է ունենալ նուիրակ մը, որ, համայնավար չըլլալով, համայնավարութեան դէմ չխօսի, քան ունենալ նուիրակ մը, որ, համայնավար ըլլալով, համայնավարութեան թեր կը խօսի։ Բոլոր պայմաններու տակ անառարկելի է, որ պարկեշտ Գարեգին Յովսէփեանները շատ աւելի ծառայութիւն կը մատուցանեն խորհրդային իշխանութեանց, քան անպարկեշտ Դուրեանները։ «Գէտք է ԱՄԷՆ ՆԵՐՔ ՕԳՆԵԼ հին եկեղեցականութիւն» — կը գրէր «Խորհ. Հայաստան» իր 1935 դեկտ. 16ի խմբագրականին մէջ, — հաստատուելու պրոլետարիատի աշխարհահայեացքի դիրքերի վրայ, իւրացնելու այդ աշխարհահայեացքը, միաժամանակ անխնայ մերկացնելով եւ ջախջախելով դէպի շահագործողական կարգերի իդէոլոգիայով ու տրադիցիաներով ապրող տարրերին, նացիոնալիստներին»։ Այս աշխատանքը իր արդիւնքը տուած է անշուշտ. ապացոյց — նախ մեր նուիրակը, «հին եկեղեցականութեան» փայլուն դէմքերէն մէկը. «Անխնայ հարուածներ» ի վերջոյ «օգնած» են նաեւ իրեն՝ մէկ հատիկ բառ իսկ չարտասանելու խորհրդային իշխանութեանց դէմ...

— «Դաշնակցութիւնը կ՚ուզէ էջմիածինը սիրաշահելով, զայն կասկածելի դարձնել խորհրդային իշխանութեան աչքին», — մեր մէկ խմբագրականին առիթով («Մենք եւ Նուիրակը», 1935 դեկտ. 16) կը գրէր քիչ մը անդին, իր յունուար 9ի խմբագրականին մէջ։ Եւ որպէսզի նուիրակին տրուած մեր նոր վկայաթուղթը — պարկեշտ — պատրուակ բռնելով, դարձեալ չգրուի թէ «զայն սիրաշահելո՞վ կ՚ուզենք կասկածելի դարձնել խորհրդային իշխանութեան աչքին», ուստի, գինք այս «փորձանքէն» ազատելու համար, դրենք իր դէմ։ Եւ գրենք իրաւունքո՞վ։ Մեր խօսքը իր չուրջ ստեղծուած մթնոլորտի մասին է, ու մանաւանդ այն թէյասեղանի, որ տրուեցաւ ի պատիւ իրեն, յունուար 26ին։ Ջերմ ու խանդավառ չունէր այդ օրը ժողովուրդը. հոգեւին խմբուած էր էջմիածնի չուրջ։ Անոր, Մայր Աթոռին ուղղուած էին բոլորին գուրգուրանքներն ու բաղձանքները ։ Իր զրոյցներու եւ բանախօսութեանց մէջ յիշողութիւններ թարմացնելով եւ զգացումներ հրահրելով, նուիրակը յունուար 26ին կը հնձէր այն, ինչ որ ցանած էր մինչեւ այդ օրը, — փառքում՝ Հայ Եկեղեցին, հաւատարմութիւն՝ Մայր Աթոռին, եւ յարգանք՝ կրօնքին։ Այսինքն ճիշդ հակառակը այն գործին, որ իշխանութիւնը կը կատարէ բնաշխարհի մէջ, — հակակրօն ու հակեկեղեցական շարժումը հովանաւորելով եւ կրօնական ու եկեղեցական շարժումը արգելքի տակ առնելով։ Ի շարս այլ գաղութներու նաեւ Եգիպտոսի հայութիւնը ապացոյցը տուաւ, որ իր ամբողջութեան մէջ ոչ թէ իշխանութեան հետ է ընդդէմ հայ եկեղեցիի, այլ հայ եկեղեցիի հետ է ընդդէմ իշխանութեան։ Եւ ահա, ակամայ, այս ամէնը տեսնելով, կրկին անգամ կ՚ուզենք հարցում մը ուղղել էջմիածնի նուիրակին, առանց, սակայն, իրմէ պատասխան սպասելու...

— Սրբազան հայր, դուք եղաք Եգիպտոս, դուք շփուեցաք ժողովուրդի բոլոր խաւերուն հետ եւ դուք ծանօթացաք այս ժողովուրդի «էութեան» սրբոցին, անոր հոգիին հետ, դուք ոչի՞նչ, ոչինչ ըսիք այն իշխանութեան դէմ, որ հաստատուած է այսօր մեր հայրենիքի մէջ։ Սակայն ներքեւ այս բարեմիտ ժողովուրդին կասկած մը, որ կը կրծէ իր հոգին — Ի՞նչ է ձեր կարծիքը, սրբազան հայր, այս ժողովուրդը ձեզ հե՞տ է թէ իշխանութեան հետ. ձեր հասցէին եղած համակրանքի ցոյցերը լռելեայն բողոքի արտայայտութիւններ չե՞ն այն իշխանութեան դէմ, որուն դուք ձեր կեցուածքով յամառաբար թեր մնացիք ձեր առաքելութեան ամբողջ շրջանին. եւ եթէ ձեզ հետ է — իսկ այս իմաստով ան մէկէ աւելի ապացոյցներ տուաւ ձեզի — կրնա՞յ այս ժողովուրդը հոգիով փարիլ նաեւ այն իշխանութեան ու նաեւ անոր մէջ տեսնել իր իշխանութիւնը, հակառակ այն փաստին, որ դուք այդ իշխանութեան դէմ ոչինչ խօսեցաք։

ԱԼԻ ՍԱՅԻՔ ՔԻՒՐՏ Է...

Ալի Սայիք Քէրքիւքցի է ։ Ռուսիկան-զինուորներու ապայ եղած է։ Անկախութեան պատերազմի ժամանակ իր պարտականութիւնը կատարած եւ երեսփոխան եղած է։ Անձնական կարծիք մը չունիմ Ալի Սայիքի մասին, որ եղած է անկախութեան առեանի նախագահ եւ անդամ։ Միայն անհրաժեշտ կը գտնեմ պարզել կարգ մը նօթեր, որոնք կը գտնուին Ապահովութեան ընդհ. տնօրէնութեան թղթածրարներուն մէջ։

Ցեղակապի մը Դրդ էջին մէջ կ՚ըսուի. — «Քիւրտ պետերէն Համօ աղայի եւ քիւրտ մտաւորականներէն նշանաւոր հարիւրապետ Թէվֆիք Ճէմալի վկայութեան համաձայն, Ալի Սայիք Քէրքիւքցի Քիւրտ մըն է։ Ներկայիս Քէրքիւքի մէջ ունի Ապտիւլմէճիտ առայի նման Հայաստանցի շատ մը ազգականներ։ Նոյն իսկ օր մը ըսած է Համօյի. «Այս ազգը այսինքն Թուրք ազգը, մարդ չըլլար. ապագայ չունենք։ Ցայտնի է դեկավարներուն փախճանը, ի՛նչ եղաւ Ճէմալ փաշա ։ Հետեւաբար խելացի գործ է հայրութիւն հաւաքել, որպէսզի մեր աղքատը ապագային կարենան ապրիլ»։

Ծեշտել յետոյ որ Ալի Սայիք բազմաթիւ նամակներ գրած է Համօյի եւ ապաստան կուտար Սուրիայէն փախած դատարկապորտներուն, ընդհ. դատախազը շարունակեց. — Ալի Սայիք միշտ կ՚ըսէ եղեր. «Կառավարութիւնը զօրացած ըլլալով, Աթաթիւրք այլ եւս անոր կը կռթնի եւ պէտք չունի մեզի պէս անձերու, որոնք ժամանակին կը պահպանէին զինք։ Կ՚ուզէ հեռացնել մեզ»։

Ազգ. ժողովին ալ ակնարկելով, Ալի Սայիք ըսած է. — «Ուխ հոգի ենք, որու որ նշան ընենք, ան մեր ուզածին պէս կը շարժի»։

Քրտական հարցի մասին ալ այսպէս ըսած է. «Ես Քիւրտ եմ, չեմ ուրանար ասիկա. ընդհակառակն կը պարծենամ։ Եթէ Քիւրտերը չըլլային, Ռուսերը եւ Հայերը Թուրքիան կը գրաւէին մինչեւ Միջերկրականն»։

Բարձր դատարանը կրնայ ամէն ատեն բերել տալ եւ կարդալ այս տեղեկագիրները, որոնք կը գտնուին Ընդհանուր Ապահովութեան Ցեւլութեան թղթածրարներուն մէջ։

ՀԱՆԱԹՈՒՐՔ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ընդհ. դատախազը յետոյ անցաւ հակաթուրք կազմակերպութեանց եւ ըսաւ. «Քիւրտերու Հոյպուն, Հայերու Դաշնակ, Չէրքէզներու Փոխ. Օգնութիւն կամ Չէրքէզ գրական միութիւն անունով մարմինները եւ Թուրքիայէն փախած հայրենադաւները Սուրիոյ մէջ կը գործեն Թուրքիոյ դէմ»։

Ընդհ. դատախազը ըսաւ թէ Հոյպունի մարդիկը երկու ճակատով կը գործեն։ Համօ Իպրահիմ փաշա զադէ Խալիլ պէյ, Տիարպէքիրցի Ճէմիլ փաշա զադէ Եքրէմ, Գասըմ, Գէորգ եւ Դամասկոսի մէջ Նայիֆ Նիգամէտտին Քիւրտ պետերն են այդ կազմակերպութեան։ Հոյպունի երկրորդ ճիւղը բաղկացած է բացառապէս քրտական դասը հետապնդող ծայրայեղ ազգայնականներէ։ Բոլորին յայտնի է որ անոր պետերէն Հաքքի Շէյխ Աճէմ մահափորձ գրգած է Աթաթիւրքի եւ մեր վարիչներուն դէմ։ Սուրիոյ Փրանսական մարզպան Մարթէլի Անգարա այցելութեան առթիւ, մեր կողմէ ձեռնարկներ եղան եւ այդ մարդը հեռացուեցաւ սահմանէն. բայց այս հեռացումը ձեւական է։

ԴԱՇՆԱԿՆԵՐՈՒ ՈՐՈՇՈՒՄԸ

Երբ երեւան ելաւ մահափորձի գործը, Դաշնակները, որոնք յեղափոխական, ռմբաձիգ եւ անիշխանական կազմակերպութիւն մըն են, ընդհակառակն աւելցուցին իրենց գործունէութիւնը։ Այսպէս, համաձայն Ընդհ. Ապահովութեան թղթածրարներուն մէջ պահուած արձանագրութեան, Դաշնակները 28 հոկտ. հինգշաբթի օր ժողով գումարած են Հալէպ, Գասմահեանի տան մէջ եւ հետեւեալ որոշումը տուած են. —

«Այն գործը, զոր այսօր չկրցան յաջողցնել Չէրքէզները, Հայերը գլուխ պիտի հանեն։ Աթաթիւրքին անձը գուրս ելած է անմատչելի բերդի մը հանգամանքէն։ Վերջին ձեռնարկը ցոյց տուաւ որ անոր դէմ ալ կարելի է մահափորձ կատարել։ Այդ ձեռնարկին ձախողումը չի նշանակեր թէ անկարելի է ասիկա։ Թերեւս կը հաստատէ որ այս ձեռնարկին կազմակերպումը թերի եղած է կամ միջոցները գաւաճանած են»։

Ծեշտել յետոյ որ այդ նիստին մէջ երեք յանձնաժողովներ կազմուած են, ընդհ. դատախազը անցաւ Չէրքէզներու Միութեան։ Ըսաւ թէ Ռէշհանիէի մէջ կազմուած է ան եւ նպատակն է մահափորձներ սարքել Թուրքիոյ մէջ։ Ներկայ մահափորձն ալ անոր գործն է։

ԷԹԷՄԻ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐԸ

Գահա Արըզան մանրամասն բացատրութիւններ տուաւ Չէրքէզ էթէմի շահատակութեանց մասին։ Անկախութեան պայքարի շրջանին կը հանդիպինք էթէմ անուն մէկու մը, որ ծանօթ էր իբրեւ մանուկ առեւանգող եւ փոխարէնը փրկանք ուզող։ Այդ մարդը վերջին շրջանին դէմ գործեց Միլլի ուժերուն եւ ի վերջոյ թշնամիին կողմը անցաւ։ Վերջին տարիներս ճամբորդեց Հալէպ, Իսքէնտէրուն եւ Անթաքիա ու աշխատեցաւ դաւադիրներ ղրկել Թուրքիա։

1935ի սկիզբէն ի վեր, թշնամիները բազմաթիւ անգամներ առիթ ունեցան դաւադիրներ մտցնել Թուրքիա, բայց ատոնք չյաջողեցան եւ ստիպուեցան Սուրիա վերադառնալ։ Նահեայի փորձը վերջինն է եւ 15ի մօտ տարբեր աղբիւրներէ առնուած լուրերը կը հաստատեն դէպքը։

Բարեկամ պետութեան մը կազմակերպութիւնը 1935 օգոստոսին լուր տուաւ մեզի Աթաթիւրքին դէմ սարքուած մահափորձը։ Մեր կառավարութեան կողմէ եօթը ամիսէ ի վեր կատարուած քննութիւնները, ինչպէս նաեւ հանրապետական թղթածրարին մէջ գտնուող տեղեկութիւնները ամբողջովին հաստատեցին այդ լուրը ։ Մեր արտասահմանեան պաշտօնական մէկ հաստատութիւնն ալ ուշագրաւ տեղեկագիր մը ղրկեց։

Ընդհ. դատախազը կարեւոր փաստաթուղթերու մասին խօսեցաւ եւ կտորներ կարդաց կարգ մը նամակներէ։ Այս առթիւ կարդաց նաեւ հատուած մը նամակէ մը, զոր Եշրէֆ ղրկած էր իր մէկ ընկերոջ, երբ իմացած է որ էթէմ ձերբակալուած է Ամանի մէջ։ «Տղա՛ս, կ՚ըսէ նամակը, եթէ ողջ մնաս, կը տեսնես։ Եշրէֆ նուրով սկսած իր պատմութիւնը, նորէն սուրով պիտի փակէ»։

ՆԱՀԷԱՅԻ ՓԱՐԱԳԱՆ

Անկասկած, ամէնէն աւելի պէտք է ծանրանալ Նահեայի վրայ։ Հետեւաբար անկէ կը սկսիմ։ Ութ անգամ հարցաքննուած է։ Վեց ամիս կը մնայ Հայֆա եւ օր մը յանկարծ Աման կը մեկնի, երբ Տավիտի եկած նամակէ մը կ՚իմանայ թէ պէտք է մեկնի։

(Մնացեալը յաջորդով)

Նոր յայտնութիւններ Խռուակներու դատին առթիւ

ՎՃԻՌԸ ԿԸ ՍՊԱՍՈՒԻ ԱՅՍՕՐ

Կարեւոր յայտնութիւններ երեւան եկան երէք խռուակներու դատավարութեան ընթացքին, եւ նոր միջադէպեր ծագեցան, այս առթիւ:

Երկուշաբթի օրուան դատավարութեան ատեն, նախագահը «վարձկան մարդասպաններ» կոչած ըլլալով երեք ամբաստանեալ-ները անպատուելու զանոնք: Մարդ թագաւոր մը չսպաններ 1500 ուժգնօրէն.

— Կրնաք դատապարտել այս մարդիկը, բայց իրաւունք չու-նիք անպատուելու զանոնք: Մարդ թագաւոր մը չսպաններ 1500 ֆրանքի համար…

Դատավարութեան ընթացքին, երկու կարեւոր վկաներ հաս-տատեցին թէ ամբաստանեալներէն Միօ Քրայ Էֆսի հիւրանոցը կը գտնուէր հոկտեմբեր 9ի ժամը 4ին, երբ կատարուեցաւ սպանու-թիւնը: Պանդոկապետը բսած էր թէ ժամը 6ին եկաւ, բայց իր ծառան պնդեց թէ ժամը 4ին հիւրանոցն էր, որով չէր կրնար մաս-նակցած կամ ականատես եղած ըլլալ սպանութեան: Այս վկայու-թիւնը հաստատեց նաեւ Տօմինիք Փաօլի, Էֆսի ոստիկանութեան տեսուչը, մեծ իրարանցում պատճառելով: Վկան յայտարարեց թէ հեռախօսով լուր առած էր սպասաւորէն թէ Քրայ հիւրանոց հասաւ ժամը 5էն առաջ: Դատարանին նախագահը յանդիմանեց վկան, որ մինչեւ հիմա չէ պատմած այս պարագան: Ոստիկանա-կան տեսուչը պատասխանեց թէ քանի որ շրջանին պահակախումբը կը հետապնդէր այս գործը, ինք պարտականութիւն չունէր խառ-նուելու:

Պաշտպան փաստաբանը ամբաստանեց թէ դատարանը կողմ-նակալութեամբ կը շարժի, մանաւանդ ծանրանալով Եուկօ-սլավիոյ ապահովութեան տեսուչին միջամտութեան վրայ:

Այս առթիւ հաստատուեցաւ որ երեք ամբաստանեալները Ֆրանսա ղրկուած էին հրաման մը կատարելու համար: «Բայց այդ հրամանը ստացե՞ր էին, գիտէ՞ն անոր բովանդակութիւնը», դիտել տուաւ պաշտպան փաստաբանը: «Ա՛յս է ամբողջ խնդիրը: Ամբաստանեալներուն մեղսակցութիւնը հաստատելու համար, անհրաժեշտ է ճշդել թէ անոնք տեղեա՞կ էին իրենց յանձնուած առաքելութեան»:

Վճիռը կը սպասուի այսօր:

Հնգնութի՛ւն թէ մխիթարանք

Ֆրանքեւխորհրդային դաշնագրին քննութեան առթիւ, *Տէպա* երէկ պարտք սեպած էր քանի մը տող գրել Վրաստանի մասին, յուրերու բաժնին մէջ: (Հայաստանը շատո՜նց մոռցուած է…) : Այսպէս, կը պատմէ թէ 1920 մայիս 7ին խորհրդային կառավա-րութիւնը դաշնագիր մը կնքեց, որով բացարձակապէս եւ առանց վերապահութեան կը ճանչնար այդ երկրին անկախութիւնը եւ վե-հապետութիւնը: Նոյն կառավարութիւնը 1920 նոյեմբեր 14ին ու-րիշ դաշնագիր մը եւս կնքեց, փոխադրութեանց եւ առեւտուրի մասին: Երեք ամիս վերջը, 1921 փետրուար 11ին, կարմիր բա-նակները Վրաստան արշաւեցին Հայաստանի եւ Ատրբէջանի կող-մէն որոնք բռնի խորհրդայնացուած էին, ինչպէս եւ Սեւ ծովու կողմէն, եւ հինգ շաբթուան կատաղի դիմադրութենէ մը վերջ, յաջողեցան գրաւել Վրաստանը: «Այս անլուր արշաւանքէն երկու շաբաթ առաջ, 1921 յունուար 27ին, Դաշնակիցներու Գերագոյն խորհուրդը (Ֆրանսա, Անգլիա, Իտալիա, Ճափոն եւ Պելժիա) ժո-ղով գումարելով Փարիզի մէջ, իրաւապէս կը ճանչնային Վրաս-տանի կառավարութիւնը եւ այս ճանաչումը հաղորդելով վրացա-կան կառավարութեան, Պ. Պռիան խորհուրդին ջերմ համակրան-քը կը յայտնէր: Վրացի ժողովուրդը չէ ընդունած այս ոտնձգու-թիւնը: Մեծ ապստամբութիւն մը զսպուեցաւ վայրենօրէն: Անկէ ի վեր, Վրաստան կը գտնուի դաժան լուծի մը տակ»:

«Բաց Նազար»ը Փրակայի կայանէն

Փրակայի մեր Թղթակիցը կը գրէ.— Հինգշաբթի, 13 փետր-ուար, Բռնոյի (Չեխօսլովաքիա) ռատիօ կայանը իրիկուան ժամը 20·10էն մինչեւ 21·40 (միջին Եւրոպայի ժամ) պիտի հաղորդէ Դերենիկ Դեմիրճեանի «Բաց Նազար» հայկական հէքեաթը հինգ գործողութեամբ եւ նախերգանքով: Թարգմանած եւ ձայնասփիւ-ռի յարմարցուած է Ֆր. Պիշէկ, երաժշտութիւնը հեղինակած է Վիլէմ Տաուսկի: Պիտի նուագէ Բռնոյի (գերմաներէն Բրիւն) ռատիօ կայանի նուագախումբը ղեկավարութեամբ Վիլէմ Տաուս-կիի, բեմադրութեամբ Եօզէֆ Բեզդիչէկի: Պիտի տայ միաժամա-նակ Պրագայի մեծ կայանը, որ լսելի է ամբողջ Եւրոպայի մէջ:

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ ծանուցագիր մը պիտի ղրկէ Լոնտոն, պարզե-լով իր կրած վնասները, իբրեւ հետեւանք Իտալիոյ դէմ գործադր-ուած պատիժներու:

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ վարչապետը երկար տեսակցութիւն մը ու-նեցաւ արտաքին նախարար Պ. Ֆլանտէնի հետ, արեւելեան եւ կեդր. Եւրոպայի կացութեան մասին: Չեխ վարչապետը նոյկայ եղաւ ի պատիւ նախագահ Մասարիքի սարքուած մեծ հանդէսին, Սորպոնի մէջ, ուր փառաբանական ճառեր խօսեցան Ֆրանսայի հանրապետութեան նախագահը, վարչապետը եւ արտաքին նա-խարարը:

*ՏԷՍԻԷ*ի օդային ռմբակոծութեան առթիւ, հապէշական զե-կոյցը կ'ըսէ թէ երկու հոգի սպաննուած եւ չորս հոգի վիրաւոր-ուած են: Հարիւրաւոր ռումբեր նետուած ըլլալով, նիւթական վնասները շատ կարեւոր եղած են:

ՍԱՐՍԱՓԵԼԻ ՓՈԹՈՐԻԿ ՄԸ պայթեցաւ Անգլիոյ մէջ, ժամը 150 քիլոմեթր արագութեամբ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆ. ԿԱՊՈՅՑ ԽԱՉի Նկէնի Մասնա-ճիւղի ընդհ. ժողովը, այսօր 12 փետր. չորեքշաբթի իրիկուն ժամը 9ին, սո-վորական հաւաքատեղին: Խիստ կա-րեւոր օրակարգ: Անդամներու ներ-կայութիւնը անհրաժեշտ է:

Զ. Ա. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Փարիզի Մասնա-ճիւղի դասախօսական ժողովը վաղը 13 փետր. հինգշաբթի իրիկուն ժամը 9ին, Փըթի ժուռնալի դիմացի Aux Trois Ports սրճարանին վերնա-յարկը, մէթրօ Cadet: Կը խօսի Մասնաճիւղիս անդամներէն Բ. Քէշիշեան՝ Նիւթ՝ Ամերիկահայ կեանքը 1935ին: Կը հրաւիրուին բոլոր ըն-կերները եւ համակիրները: Մուտքերու համար կը գանձուի 1 ֆր.:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէի կազմակերպած դասախօսութիւնը 15 փետր. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին. 51 rue de Rivoli. Le Samaritaine սրճարանի ներքնայարկը:

Շարունակութիւն ընկ. ՎՐԱՑԵԱՆի նախորդ դասախօսութեան: «Միջ-ազգային քաղաքական կացութիւնը եւ մեր վիճակը» նիւթի շուրջ մտքեր-րու փոխանակութիւն:

ԱՆԻԷՌ ԳՈՒԱ-ՔՈԼՈՄԳի «Արամ Եմթակոմիտէ»ին դասախօսական ժողո-վը՝ այսօր չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8 30ին. ծանօթ ճաշարանին: Կը դասախօսէ ընկ. ՌՈՒԶԱՆ, Հ. Յ. Դ. յեղափոխական գործունէութեան մասին:

Ցերեկոյթ—Պարահանդէս

Ֆ. Կապոյտ Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղին կողմէ,
5 Ապրիլ, Ծաղկազարդի օրը:
Նկատի ունենալ այդ թուականը:

Հրապարակային քննախօսութիւն

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. ԼԻՈՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

Մասնակցութեամբ Քրիստափոր, Զաւարեան եւ Ռոստոմ խումբերու

15 փետր. շաբաթ երեկոյ. Յրդ. Թաղապետարանի սրահին մէջ

Կը նախագահէ Ընկ. Ս. ԹԻՐԵԱՔԵԱՆ

Կը խօսի Ընկ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

Օրուան քաղաքական հրատապ հարցերու շուրջ եւ հայրենիքի մասին: Գեղարուեստական ճոխ բաժին, կը մասնակցին ՊՊ Ա. Մկրտիչեան (ջութակ) Վ. Ցնտրեան (երգ). Օր. Հայրապետեան եւ ընկ Մ. Միրզէ (արտասանու-թիւն), Տիկ. Գ. Աճարոնեան (երգ):

Մուտքերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 1 ֆր.

ՄԵԾ ՄԻԹԻՆԿ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ
Նախաձեռնութեամբ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ

Վաղը հինգշաբթի, 13 փետր երեկոյեան ժամը 8–12

Պրէզան Մարսէյի մէջ, 146 Ավընիւ տէ Շարթրէօ

Պիտի խօսին նահանգային Ժողովի անդամներ՝ LUCCHINI, BAUDIN եւ փաստաբան MULTEDO

Թատերական ներկայացում

Փոնթ Ավինեոնի Զառայ քաղաքի Հայր. Միութեան կողմէ

29 փետր. շաբաթ երեկոյ ճիշդ ժամը 8.30ին. Փիժանիէի վերնայարկը: Կը ներկայացուի «Մեռ Հոգիներ եւ զաւեշտ մը» «Երկու Անվարտիքներ»:

Գիները ժողովրդական:

Հայ Երիտասարդաց Ակումբ

Հինգշաբթի փետր. 13ի երեկոյեան ժամը 9ին
2 rue de Lille, մէթրօ St. Germain des Prés
Պ. ԱՐՇԱՄ ԽՈՆԴԿԱՐԵԱՆ
կը խօսի Դուման. Քանթարայի մասին
Մուտքը ազատ է:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Մեր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնենք Տէր եւ Տիկին Լ. Զորմիսեաններուն եւ պարագաներուն, իրենց բոյժ՝ ԵՖՔԱՐԻՍԻ եւ ԶՈՔԱՆՉ մեր մանչերուն առթիւ:

Տէր եւ Տիկին Ն. ՅՈՎՍԱՆԷԵԱՆ
Վիէն. 10 փետր. 1936

×

—Լիոնէն Կ. Մանուկեան եւ Մ. Այվազեան իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն ընկ. Լեւոն Զորմիսեանի եւ պարագաներու իր զրոյց դառնադէտ մահուան առթիւ:

Շնորհակալիք

Ֆ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉի Փարիզի Մասնաճիւղը իր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ ամէն անոնց որոնք իրենց նուէրներով սատարեցին մեր սարքած պազարի եւ հացկերոյթի յաջողութեան:

×

ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆԻ Ազգ. Վարչութիւնը իր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ Դերասան Թլագօշի եւ Լիոնի իր ընկերներուն որոնք ընդառաջ երթալով մեր խնդրանքին, իրենց մասնակցութիւնը բերին տեղւոյս դպրոցին ի նպաստ տրուած Թատերական ներկայացման:

Կորսուած

Շատ լաւ փոմփիյէ մը, նախապատիւ է ջուփի վարժ ըլլալը. իբր օգնական կ'ուզուի նաեւ լաւ ափիսէօր մը մեծ կտորներու նմոյշով մը ներկայանալ Ա. Գէրպէրեանի, 24 Րիւ Պէրժէր: Գնահատուած պարագային տեւական վարձ ստորութիւն:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme PARIS (13)

ԿԱՐԴԱՑԷՔ
Ն. ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆԻ ԳԻՐՔԵՐԸ

Ընկեր Եսայեան (*երգիծավէպ*)	10 Ֆր.
Սիտոննա (*վէպ*)	12 »
Ռապպի (*վէպ*)	15 »
Երգիծական	15 »

Դիմել հեղինակին «Յառաջ»ի հասցէով:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ԹԱՐԱՐ, Սող — 140:	*ՎԱԼԱՆՍ, Գործ — 263:*
ՕՍԻԿ, Ն. Գ — 315: Կարգադրեցինք:	*ՖՕՆԹԷՆ, Հաճ — 100:*
ԼԻՈՆ, Ա. Միս — 35:	*ՍՈՒԼԹԱՆԱՊԱՏ, Մաց — 150:*
ԳՐԷՍԹ, Ժ. Գրիգ — 35:	*ԼԻԿԷՕՑԼ, Ա. Խ — 140:*
ԼԻՈՆ, Ե. Գ — 140:	*ԼԻՈՆ, Յօհ — 140:*
ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆ, Ա. Խ — 120:	*ՄԱՐՍԷՅԼ, Հ. Ա. Քհնյ — 70:*
ԱՌՆՈՒՎԻԼ, Տիկ. Եւ — 140:	*ՊԱՐԻ, Վ. Փ — 50:*
ԱԼԽ, Մ. Կ — 140:	*ՄԱՐՍԷՅԼ, Ա. Թ — 35:*
ՄՈՆՓԵԼԻԷ, Ճաւհ — 35:	*ՔՈՒՐՊԸՎՈՒԱ, Օ. Գ — 35:*
ՇԱՍ, Մ. Տ — 50:	*ԷԳՍ ԱՆ ՓՐՈՎԱՆՍ, Մ. Գ — 140:*
ՌՕՄԱՆ, Ա. Վ — 140:	*ԼԸ ՓՈՆԹԷ, Գար — 35:*
ՍԷՆ ՌԱՖԱԷԼ, Զիամ — 140:	*ԹՈՒԼՈՒԶ, Մ. Մ — 35:*
	ՖՕԺԷՐ, Տար — 70:

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Փ. — Հեղինակութիւն՝ ԷՆԱՔԱ ՔՐԻՍԹԻ

— Րէյֆին մասին է որ կը խօսիք, ըսաւ վերջապէս զուլը. սխալ էք, ճիշդ էք չեմ գիտեր, բայց իրաւունք չունիք դատապարտելու մէկը որ ատ-կաւին խօսած չէ…

Հեռաձայնի զանգակը հնչեց, դուրս վազեցի եւ «ականջը» վերցուցի անմի-ջապէս.

— Ի՞նչ, ըսի. այո, բժիշկ Շէփըր-տըն է խօսողը…

Մտիկ ըրի քանի մը վայրկեան, կարճ պատասխաններ տուի. յետոյ հեռաձայնը վերադարձայ.

— Մէկը վար դրեր են Լիվըրփուլի մէջ, ըսի. անունը Զարլզ Քէնթ… այդ այդ գիշերը Ֆըրնլի եկող անծանօթը ըլլալ կը կարծուի… կ'ուզեն որ Լի-վըրփուլ երթամ իր ինքնութիւնը ըն-տուցելու համար…

—6—

ԳԼՈՒԽ 18
ՉԱՐԼԶ ՔԷՆԹ

Կէս ժամ վերջ Փուառօ, ես ու ոս-տիկան Րէկլընէ Լիվըրփուլ տանող շոգեկառքին մէջ էինք: Ոստիկանը շատ բրար անցած էր:

— Առնուազն պատահականօրէն դրամ պահանջելու խնդիրը կրնանք լու-սաբանել, ըսաւ մեծ ուրախութեամբ …հեռաձայնին վրայ լսածին նայե-լով, հանդիպարանին մէկն է եղեր… Թմրեցուցիչ ալ կ'առնէ, ըսին… եթէ ամենադրոշն չարժառիթ մը ըլլար, բնաւ կասկած չկայ որ էքրօյտը սպան-նողը ան է… բայց եթէ սակայն ճիշդ է, Րէ՞յֆը ինչու մէջտեղ չելլեր… ինչ խառնաշփոթ գործ է… Անկէ յե-տոյ, Պ. Փուառօ, մասի հեռաձայնին մասին ձեր ըրած գուշակութիւնը իրա-ւացի է… Պ. Էքրօյտի հեռաձայն են եղեր… ես ալ այդպէս կը խորհէի,

առկայծ վառած չէի շիտակը…

Ինքնիրենս խնդացի, ոստիկանը բաց է ի բաց երեսը ճերմակ հանել կ'աշխատէր:

— Այս մեր բնած մարդը մեռա-կարգած էք գնա, այնպէս չէ՞, հար-ցուց Փուասոն:

— Ոչ, կառքէնով վար գլտուած է…

— Ի՞նչ հոգիս տառեր է իր շարժում-ներուն մասին…

— Շատ քիչ բան… խորամանկ տղայ մըն է եղեր. գիւղապըրդիկ բան մը…

Երբ Լիվըրփուլ հասանք, զարմացայ տեսնելով՝ այն ընդունելութիւնը զոր Փելճիքացին կը գտնէր այնտեղ, Ոս-տիկանապետ Հէյլը, որ մեզ դիմա-ւորեց, ժամանակին Փուառոյին հետ աշխատած ըլլալով, յայտնի էր թէ չափազանցուած կարծիք մը ունէր ա-նոր կարողութիւններուն մասին:

— Հիմա որ Պ. Փուառօն մեզի հետ է, հանելուկը շուտով պիտի լուծուի, ըսաւ ուրախութեամբ. ես կրկարծէի թէ դուք գործէ քաշուած էիք այլեւս, պարոն…

— Իրաւ ալ քաշուած էի, սիրելի Հէյլ, բայց անգործութիւնը անտա-նելի է, չէք կրնար երեւակայել ինչ միօրինակ է կեանքը…

—Հաւանական է, ուրեմն եկած էք այս հարցը ընդնելու համար… ոչ՞ պէտի Շէֆիլդ է կարծեմ…

— Շատ զգացեալ չեմ, բայց…

— Ինչե՞ս բանդեցէ գիտէ՛, հարցուց Փուասոն:

— Նկարագրութիւնը ամէն տեղ զրկուած էր, թերթերուն եւ կայաններու, բաւական չէր արժէք գիտեմ… ամերիկեան արտասանութիւն մը ունի եւ չուրանար թէ այդ գիշերը Քինկզ Էպօթ եղած է… պիտի ինչո՞ւ կը պտտայ եւ պատասխանել առաջ կը հայհոյէ…

— Կրնա՞մ ես ալ տեսնել զինքը:

— Ուրախ եմ որ եկաք, ըսաւ Հէյլ. արտօնութիւն ենք որ ձեր խնդրանքներուն զոհացում տանք… Սկոտլընտ ոստիկանապետ՝ Ճէփսը ձեր կը հարցնէր անցեալ օր… կ'ըսէր որ անպաշտօն կերպով այս լուսաբանելու կ'աշխատիք… ո՞ւր պահուած է, կրնա՞ք ըսել…

(Շար.)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ՆԵՐԹԵՐԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Սուրիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 13 ՓԵՏՐՈՒԱՐ JEUDI 13 FÉVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3037

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՆԵՐՔԻՆ ԽՕՍՔ

«ԴԱՇՆԱԿ»ՆԵՐԸ ՈՐՈՇԵՐ ԵՆ...:

Բոլորդ ալ կարդացիք, երէկ, բայց թոյլ տուէք անգամ մը եւս արտատպել:

Ինկիւբէի Եղեռնագաստ Ատեանի ընդհ. դատախազն է որ կը պատմէ, ծանօթ մահափորձի դատավարութեան առթիւ.

— «Երբ երեւան ելաւ մահափորձի գործը, Դաշնակները, ո-րանք յեղափոխական, ոմբաձիգ եւ անիշխանական կազմակերպու-թիւն մըն են, ընդհակառակն ունեցուցին իրենց գործունէութի-նը:Այսպէս, համաձայն Ընդհ. Ապահովութեան թղթածրարներ-րուն մէջ պահուած արձանագրութեան, Դաշնակները 28 հոկտ. հինգշաբթի օր ժողով գումարած են Հալէպ, Պասմաճեանի տան մէջ եւ հետեւեալ որոշումը տուած են.—

«Այն գործը, զոր այսօր չկրցան յաջողցնել Չէրքէզները, Հա-յերը գլուխ պիտի հանեն: Աթաթիւրքին անձը դուրս ելած է ան-մատչելի բերդի մը հանգամանքէն: Վերջին ձեռնարկը ցոյց տուաւ որ անոր դէմ ալ կարելի է մահափորձ կատարել: Այդ ձեռնարկին ձախողումը չի նշանակեր թէ անկարելի է ասիկա: Թերեւս կը հաստատէ որ այս ձեռնարկին կազմակերպումը թերի եղած է եւ կամ միջոցները դաւաճանած են»:

Ինչպէս կը տեսնէք, ջախջախի՛չ են փաստերը: Այնքան ջախ-ջախիչ որ, ընդհ. դատախազը, պայ Գահա Արըզան, այլ եւս ա-ւելորդ կը սեպէ ծանրանալ, կը գոհանայ յայտնելով թէ «այդ նիստին մէջ երեք յանձնաժողովներ կազմուած են», եւ կ'անցնի Չէրքէզներու Միութեան:

— «Պէյրութի մէջ կազմուած այս Միութիւնը եւ նպատակն է մահափորձեր սարքել Թուրքիոյ մէջ: Ներկայ մահափորձն ալ անոր գործն է»:

Գէթ այսպէս կը պատմեն Պոլսոյ թուրք թերթերը:

Ուրեմն, «հոկտ. 28ի հինգշաբթի օրը», (անշուշտ 1935ին), Դաշնակները ժողով գումարեր են Հալէպի մէջ, եւ հաստատե՛ր են թէ «Աթաթիւրքի անձը դուրս ելած է անմատչելի բերդի մը հանգամանքէն»:

Ինչպէս կը տեսնէք, բանաստեղծական ճաշակ ալ ունի Ապա-հովութեան Տեսչութեան տեղեկատուն, գտնելով բանաձեւի շա-րադրութեան ձեւէն:

Այսքանը կռահելէ յետոյ, կրնաք եզրակացնել թէ ամբողջ գործը, ինքնին, բանաստեղծութիւն մըն է, յղացուած՝ պարզա-պէս թղթածրարը ճոխացնելու եւ թուրք ամբոխին վրայ տպաւո-րութիւն գործելու համար:

Հիմա կը հասկնաք թէ ինչո՛ւ այնքան իրար էին անցեր Պոլսոյ հայ ներկայացուցիչները, անցեալ աշնան:

Անոնք ամբողջ մէկ շաբաթ հաւատարմութեան հաւաստիք-ներ տուին, թափօրներ կազմեցին, մատաղներ մորթեցին, նոյն իսկ թուրքերէն քարոզներ եւ աղօթքներ արտասանեցին բոլոր եկե-ղեցիներուն մէջ, — անիծելով մահափորձին հեղինակները:

Մահափորձի պատմութեան սկիզբէն մինչեւ վերջը, հարցա-քննութենէն մինչեւ դատավարութիւնը, միայն Թուրքերու, Քիւր-տերու եւ Չէրքէզներու անուններ են որ կը լսուին, գլխաւորու-թեամբ Ալի Սայիպի:

Եւ սակայն, կարելի՞ է որ եւ է դաւադրական գործ յայտնել Թուրքիոյ մէջ, առանց Հայերու անունն ալ խառնելու:

Ահաւասիկ այդ պակասն է որ կը լրացնէ ընդհ. դատախազը, Գահա Արըզան, իր նշանաւոր յայտնութեամբ.

— «Դաշնակները ժողով գումարեր են Հալէպի մէջ, հոկտ. 28ի հինգշաբթի օրը եւ հետեւեալ որոշումը տուեր են ...»:

Անիծեա՜լ Դաշնակներ, որոնք իրենց գաղտնիքը պահելու կարծութիւնն անգամ կորսնցուցեր են ...

Կրնաք վստահ ըլլալ թէ՝ թուրք դատախազը ինքն ալ չի հա-ւատար ոչ այդ ժողովին, ոչ ալ այդքան անճարակ որոշումի մը, թէեւ չակերտի մէջ առնուած է:

Բայց,— ամբոխը կեր կ'ուզէ: Եւ Թուրքիոյ Ապահովութեան Տեսչութիւնն ու դատաւորները հարկադրուած են գոհացում տալ: Հակառակ պարագային, ամբողջ մեղքը պիտի ծանրանար Թուր-քերու, Քիւրտերու եւ Չէրքէզներու, այսինքն հարազատ Իսլամ-ներու վրայ:

Թէեւ,— կրկնենք անգամ մըն ալ — գործին յայտնութենէն մինչեւ հարցաքննութիւնն ու դատավարութիւնը, միայն եւ մի-այն անոնք են որ կ'երեւան, աւելի կամ նուազ վաւերական փաս-տերով:

Ուրիշ պարագայ մը եւս,— ընդհ. դատախազը կը ճգնի ժխ-տել նոյն իսկ Թուրքերու թէքութիւնը, որպէսզի ամբոխին ուշա-դրութիւնը նորէն կեդրոնանայ ոչ-Թուրքերու վրայ:

Այսպէս, գլխաւոր ամբաստանեալը, որ Աթաթիւրքի աչքին լոյսը, մտերիմ գործակիցն ու Անկախութեան դատարանին նախա-գահ եղած է— երեք Ալիներէն մէկը— այսօր կը դառնայ հասա-րակ եւ կասկածելի Քիւրտ մը:

Ընդհ. դատախազն է որ կը պատմէ, անոր բերնով.

— «Ես Քիւրտ եմ, չեմ ուրանար ատիկա. ընդհակառակն կը պարծենամ: Եթէ Քիւրտերը չըլլային, Ռուսերը եւ Հայերը Թուր-քիան կը գրաւէին մինչեւ Միջերկրական»:

Մթնոլորտը այսպէս կազմելէ յետոյ, դժուար չէ նախատեսել հետեւանքը: Ո՞ղջ մնայ Ապահովութեան Տեսչութիւնը:

Կարեւորը դատաւորին տալիք վճիռը չէ, այլ ստեղծուած մթնոլորտը,— ծրագրեալ քաղաքականութիւն մը, որ կը ձգտի տեւական սարսափի տակ պահել ոչ թուրք փոքրամասնութիւն-ները ու ոչ-թուրք փոքրամասնութիւն-ները սարսափի տակ պահել այլասերումը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՔԵՒԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴԱՇԻՆՔԻՆ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ

Բուռն վիճաբանութիւններ թեր ու դէմ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԶՂԱԳՐԳՌՈՒԹԻՒՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Երեսփ. ժողովի երեքշաբթի օրուան նիստին մէջ, շատ կա-րեւոր վիճաբանութիւններ տեղի ունեցան, ֆրանքեւխորհրդային փոխադարձ աջակցութեան դաշնագրի մասին: Խօսք առած էին աւելի քան քսան հոգի, մէջն ըլլալով հին եւ նոր նախարարներ: Վիճաբանութեան շարունակութիւնը յետաձգուեցաւ այսօրուան (հինգշաբթի), եւ ընդհանուր կարծիքն այն է թէ դաշնագիրը պի-տի վաւերացուի, հակառակ աջակողմեան հոսանքներու բուռն ընդդիմութեան:

Երբ նիստը բացուեցաւ, քանի մը երեսփոխաններ առաջար-կեցին յետաձգել վիճաբանութիւնները: Այս առաջարկին ընդդի-մացաւ Ֆրանքլէն - Պույեօն: Նախկին նախարար Պ. Լաքէռի պն-դեց յետաձգման մասին, պահանջելով որ կառավարութիւնը նախ հանդարտեցնէ հանրային կարծիքը, Ֆրանսայի առնելիքներու մա-սին: Այս առթիւ պարզեց իր տեսակէտները, որոնց միացան ուրիշ աջակողմեան երեսփոխաններ ալ: Ահաւասիկ անոնց առարկու-թեանց ամփոփումը.—

1. Ռուսերը 25 միլիառ ոսկի ֆրանքի գումար մը կը պարտին Ֆրանսայի, հետեւաբար պէտք է նախ անոնց մասին կարգադրու-թիւն մը ապահովել:

2. Ներկայ Ռուսաստանը համայնավար պետութիւն մըն է, հետեւաբար որ եւ է մերձեցում՝ անոր հետ, պիտի ազդէ Ֆրան-սայի ընկերային կարգ ու սարքին վրայ:

3. Այս դաշինքը պիտի գրգռէ Գերմանիան, որ իրեն դէմ ուղ-ղուած կը նկատէ զայն, ուրեմն պիտի քանդէ ֆրանքեւգերման մերձեցման երազը, որ անկիւնաքարը կը համարուի Եւրոպայի խաղաղութեան:

Այս առթիւ յիշուեցաւ նաեւ 800 միլիոն ֆրանքի նոր վարկի մը խնդիրը, որ առաջարկուած է ելմտական նախարարին միջո-ցաւ, բայց չէ յաջողած: «Եթէ մասնաւոր անհատներ կ'ուզեն փոխ դրամ տալ Ռուսաստանի, թող տան, աչք առնելով կորուստը, բայց երբեք հանրային դրամ»:

Արտաքին նախարար Պ. Ֆլանտէն խօսք առնելով, բացատրեց թէ Ֆրանսայի պահանջատէրերուն իրաւունքներու խնդիրը վերա-պահուած է, դաշնագիր կնքուի թէ ոչ: «Ստորագրուած դաշնա-գրին մէջ երբեք խնդիր չէ եղած հրաժարելու այդ իրաւունքներէն: Այս վերապահութիւնը բացորոշապէս յայտարարուած է եւ կը մնայ ի զօրու»:

— «Յաւիտեանս յաւիտենից», բացագանչեց երեսփոխան մը, աջակողմէն:

Նախարարը շարունակելով իր բացատրութիւնները, շեշտեց թէ այս դաշնագրի խնդիրը էական է Ֆրանսայի համար եւ պէտք չէ ուրիշ խնդիրներ խառնել անոր: «Համաձայնութիւնը քաղաքա-կան է եւ անոր հաստատութիւնը կ'անցնի ֆրանսացի պահանջատէ-րերու հարցին սահմանը»:

Եթէ դաշնագիրը վաւերացուի, Ֆրանսա ոչ միայն պիտի վայելէ Խ. Միութեան զինեալ աջակցութիւնը, Գերմանիոյ յար-ձակման պարագային, եւ փոխադարձաբար, այլեւ այս դաշինքին պիտի յաջորդէ ուրիշ դաշնագիրներու ցանց մը, արեւելեան, կեդ-րոնական եւ հարաւային արեւելեան Եւրոպայի մէջ, գործնապէս շղթայելով Գերմանիան եւ ապահովելով Վերսայլի դաշնագրին միջոցաւ հաստատուած գոյավիճակը:

Յետոյ խօսեցաւ Պ. Անրի Թորէս, արտաքին գործերու յանձ-նաժողովին տեղեկաբերը, ջերմապէս պաշտպանելով դաշնագիրը: Անոր պատմութիւնը ամփոփելէ յետոյ, տեղեկաբերը շեշտեց.

— «Այս դաշինքը չի հակասեր Լոքառնոյի դաշինքին, ոչ ալ Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին: Նախապէս ծրագրուած էր անոր մէջ առնել Գերմանիան եւ Լեհաստանը, ինչպէս եւ Չեխո-սլովաքիան, եւ նոյնիսկ մեր կողմէ վաւերացուելէ յետոյ ան բաց կը մնայ Գերմանիոյ եւ ուրիշ պետութեանց համար: Դաշնագիրը ուղղուած չէ որ եւ է պետութեան դէմ: Գերմանիան պաշարելու խնդիր չկայ, քանի որ ան ալ հրաւիրուած է մասնակցելու»:

Այս առթիւ ըսենք որ, դաշնագիրը թէեւ զինուորական տրա-մադրութիւններ ալ կը պարունակէ, բայց անոնց գործադրութիւ-նը կախում ունի Ազգերու Դաշնակցութեան որոշումէն: Եթէ Ա. Դ. խորհուրդը անմիջապէս միաձայն որոշում չտայ, փոխադարձ աջակցութեան տրամադրութիւնը ինքնին կը գործադրուի:

Տեղեկաբերէն վերջ խօսք առաւ Պ. Ֆէրնան Լօռան, ուրիշ ազ-գայնական երեսփոխան մը, քննադատելով դաշնագիրը, կասկածի տակ դնելով խորհրդային իշխանութեան պատիւը եւ նորէն ար-ծարծելով առնելիքներու խնդիրը: «Մենք դրամը ցարերուն չտր-ւինք, այլ ռուս ժողովուրդին: Անոր երկաթուղիները, հանքե-րը, հանրակառքերը Ֆրանսայի ժողովուրդին խնայողութիւններ-րով շինուած են: Բոլշեւիկները ինչ որ ալ ըսեն, իրենց նպատակը փոխուած չէ: Անոնք միշտ կ'ուզեն յեղափոխութիւնը եւ համայ-նավարութիւնը տարածել ուրիշ երկիրներու մէջ: Հետեւաբար կարելի չէ որ եւ է վստահութիւն ունենալ անոնց վրայ: Յիշեցէք 1917ի զինուորական դասալքութիւնը: Ռուս ժողովուրդին հետ համաձայնութի՞ւն, — երբե՛ք»:

*** Ինչպէս ըսինք, Գերմանիոյ դիրքը մեծ մտահոգութիւն

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՉԻ ԼԻՆԻՐ ...

Քառասուն տարի անցեր է, եւ դեռ նոյնքան տարիներ կրնան անցնիլ: Բայց,—

Չէ՛, չի լինիր,

Ծուռ քանակով ուղիղ գծել չի լի-նիր,

Ջօպանեանին նամբու բերել չի լի-նիր:

Կը գրէ, կը խօսի, ամէն բանի կը խառնուի, հին ու նոր իրար կը խառ-նէ, բուրդ կը մանէ. օրօր կ'երգէ տե-ղի - անտեղի:

Եւ սակայն, ամէնէն յաջող պարա-գաներուն մէջ անգամ, քիթ ու բե-րանը կը դարձնէ, արգահատանք, ա-ւելի շատ զզուանք պատճառելով:

Ահա վերջին օրինակը:

Փետրուար 6ին գրեր էի թէ 1200ի փոխարէն 2000 տարագիրներ պիտի երթան Հայաստան: Աղբիւրս՝ երկու հրագեկներ, որոնց մէկը՝ (Հօկեան), միայն լուրը գիտէր, իսկ միւսը՝ քան-ուոր մը, որ կը պատմէր թէ շոգենա-ւային ընկերութիւնը առաջարկած է աւելցնել փոխադրելի գաղթականնե-րուն թիւը:

Այս բոլորը արձանագրեր էի խօ-սակցութեան ձեւով, իբրեւ արձա-գանգ:

Արշակ Ջօպանեան չուտեր - չի խը-մեր եւ «Քրոնիկ» մը կը թխէ, այս առթիւ, համոզելու համար թէ «այդ յաւելումը կը պարտինք Պ. Շահվէրտ-եանի նախաձեռնութեան եւ կատա-րած դիմումներուն»:

Թո՛ղ այդպէս ըլլայ, եւ թող Ար-շակ Ջօպանեան անգամ մը եւս երգուի թէ նորէն «իւրովսանն» ծառայեց Ե-րեւանի չինովնիկներուն:

Այս չէ որ կը զարմացնէ զիս:

Այդ նոյն քրոնիկին մէջ կը կարդամ (*Ապագայ, 11 փետրուար*).

— *«Վահէի յօդուածին մէջ կայ ֆրազ մը որ ուշադրութեան արժանի է. «ոչ թէ 800, կը գրէ, այլ 8—10 հոգի ալ աւելնար ցանկին վրայ, եւ բախտաւորութիւն պիտի համարէի, առանց փնտռելու պատճառները: Որքան շատ, այնքան լաւ»: Ասիկա մը-տայնութեան զգալի բարւոքում մըն է թերթի մը համար որ քանի մը տարի առաջուան ներգաղթի օրերուն, մէկ տարուան մէջ Հայաստան փոխադր-ուած 7 — 8000 հոգիէն 150 կամ 200 փախչողները միայն կը տեսնէր, ա-նոնց պատմութիւնները կը հրատա-րակէր՝ լուսանկարներով (որպէս թէ հերոսներ ըլլային):*

Կրկին եւ կրկին կը կարդամ այս գանելիքը, եւ ակամայ միտքս կ'իյ-նայ Սուրէն Պարթեւեանի պատմական բացագանչութիւնը.

— Արշակ, *օղլում*, չըլլա՛ր, չըլ-լա՛ր ...

Այո, այսպիսի քաղաքակրթութեան-րով, շողոքորթութեամբ եւ սուր ճեր-մակ ներկելով Հայաստանի ծառայել չըլլար: Չի լինիր ...

Ուրեմն Փարիզի Հայոց լուսաբա-րայխոր մոռցեր է որ.—

1. Իր յիշած շրջանին, Հայաստանէն փախան ոչ թէ 150 կամ 200, այլ մօտ 400 հոգի: Եւ փախան ճիշդ այն պատ-ճառներով որ կը պարզուէին այն ա-տեն եւ որոնք հաստատուեցան երկու տարի վերջը, իրենց «ուխտաւոր»ին բերնով ու գրիչով, եւ ուրիշ նոյնքան «քաբեյայա» աղբիւրներով:

2. *Յառաջ* ստիպուեցաւ դրամ ծախ-սել եւ փախստականներու ցանկերուն հետ, հրատարակել նաեւ անոնց խըմ-բանկարները, որովհետեւ ամկավար օրկանը առաջին օրէն իսկ, ըստած տեղը, պատուհանէն փողոց նայե-լով, ստուգած էր թէ՝ *Յառաջ*ի լու-րը... սուտ է:

3. Թէ անպարկեշտութիւն է, ան-խղճութիւն է սուտ խենդ ձեւանալ եւ ծածկել կամ ժխտել հայրենիքի վերա-բերեալ որ եւ է դէպք, եւ մանաւանդ այսպիսի աղէտ մը — հարիւրաւորնե-րու փախուստ — երբ սիւնակներ կը նուիրէք ո եւ է Աքիսողում աղայի մը կամ վեղարաւորի մը հարբուխին, հազին, հարսնիքին կամ կնունքին: Լուրը գրէ, տեսութիւնդ ալ առանձին պարզէ:

4. Որ... (սիւնակը լեցաւ, կ'ազդա-րարէ տողաշարը):

ՎԱՀԷ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

—Շ.—

(« ՅԱՌԱՋ »Ի ՄԻՋՈՑԱՒ)

Հ. Յ. Դ. Գանեւօ Քաջանի «Արծիւ» ենթակոմիտէին նախաձեռնու-թեամբ (մանրամասնութիւնները յաջորդով)	386
Փետր. 5ի գումարը	2000
Ընդհ. գումար	2386

*** Յուշարձանի Կեդր. Յանձնա-խումբս շնորհակալութեամբ ստացած է «Յառաջ»ի խմբագրութենէն 1974 ֆրանք, իր հանգանակութեան առա-ջին արդիւնքը:

Նախորդ գումար	11,259
«Յառաջ»ի Ա. մասնավճարը	1974
(կնիք)	13,233

Նանսէնեան դրոշմաթուղթի հասոյթին բաշխումը

Երէկ ստացանք հետեւեալ զեկոյցը.—

Նանսէնեան դրոշմաթուղթի հասոյ-թին հայկական բաժնին բաշխման Յանձնաժողովը իր երրորդ նիստը գումարեց փետրուար 3ին, Նանսէն-եան Միջազգային Օֆիսին Փարիզի պաշտօնատան մէջ, նախագահու-թեամբ Օֆիսին ֆրանսական ներկա-յացուցիչ Պ. Փանի:

Նանսէնեան Դրոշմաթուղթի հայկա-կական բաժնին հասոյթը 1935ի եր-րորդ եռամսեային վերջը արտադրած է 38000 ֆրանք, որ իբր աւանդ յանձ-նուած էր Հ. Բ. Ը. Միութեան: Յանձ-նաժողովը, իր վերոյիշեալ նիստին մէջ, նկատողութեան առնելէ յետոյ նպաստընկալ հայ մարմիններուն տե-ղեկագիրները ասկից առաջ իրենց ըս-տացած գումարներուն գործածու-թեան մասին եւ նոր դիմումներ՝ օգ-տուելու այս բաշխումէն, յիշեալ գու-մարը յատկացուց հետեւեալ հայ կազ-մակերպութեանց.—

1.— Աղքատախնամ - Որբախնամ Միութիւն Մարսէյլի	10000
2.— Աղքատախնամ Ընկերութիւն Փարիզի Հայոց	8000
3.— Աղքատախնամ մարմին Լիոնի	3000
4.— Հայ Աղքատախնամ Միութիւն Վալանսի	1500
5.— Փարիզի Հայ Տիկնանց Միութեան Հ. Կարմիր Խաչի Օգն. Մասն.	2000
6.— Փարիզի Հայ Տիկնանց Միութեան Որբերու Օգն. Մասն.	1500
7.— Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Վարչութիւն	2000
8.— Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութիւն	1000
9.— Անարատ Յղութեան Քոյրերու Որբանոց	1000
10.— Ռուսահայ Կանանց Միութիւն	1500
11.— Հայ Գրողներու Ընկերակցութիւն	1000
12.— Նախկին Պատերազմիկ Հայ Սպաներու Միութիւն	1000
13.— Հայ Կամաւորներու և Մարտիկներու Միութիւն	1000
14.— Փարիզի Հայ Ուսանողական Միութիւն	1000
15.— Ֆրանսական Բանակի հայ կամաւորներու Միութիւն Մարսէյլի	[illegible]
16.— Զոփահաս Որբերու Միութիւն	1000

Ասոնցմէ զատ, 500 ֆրանքի գումար մը դրուեցաւ նորէն Պ. Փանի տրա-մադրութեան տակ, գոհացում տալու համար այն խնդրանքներուն որոնք նահանգապետներու եւ քաղաքապետ-ներու կողմէ կ'ուղղուին իրեն, ի նը-պաստ կեդրոններէ հեռու ապրող չը-քաւոր հայ գաղթականներու: Գթու-թեան արժանի երկու հայ ընտանիքի, որոնց համար քաղաքապետ մը միջ-նորդած էր, օգնութիւն եղած է այս մասնաւոր գումարէն:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԿՐԹԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸ ԵԹՈՎՊԻՈՅ ՄԷՋ

Բարեփոխելու համար անհատը, բարեկարգելու համար Եթովպիան, այժմու կայսրը անկեղծ ջանքեր կը թափէ տարիներէ ի վեր։

Արեւմտեան ըմբռնումի մը համաձայն երկիր մը յառաջդիմութեան ճամբուն մէջ դնելու համար՝ կրթութիւն տալով բնակչութեան մատաղ սերունդին, ժողովուրդ մը բարեկարգելու համար անհրաժեշտ է պատրաստել վարիչ դասակարգ մը եւ ատոր հիմնելու է դպրոցներ.

Այս ըմբռնումով հիմնուած են բարձրագոյն նախակրթարաններ, հրաւիրուած են եւրոպական կրթութիւն ստացած ուսուցիչներ։

Կառուցուած են ընդարձակ շէնքեր, լայն սրահներով, որոնք կահաւորուած են ամերիկեան դրութեամբ պատրաստուած գրասեղաններով. Բերել տրուած են քարտէսներ, գիտական գործիքներ, դասագիրքեր։ Իւրաքանչիւր դպրոց օժտուած է նաեւ գրադարանով մը։

Դպրոցներու պիւտճէն ապահովելու համար 1925 Հոկտ. 6ին մաքսատուրք հաստատուեցաւ. Ներածուած ամէն ապրանքի վրայ՝ 10 առ 100։ Երկրին մէջ որոշ տուրքեր չկան. Օտարները ազատ են շահատուրքէ։ Տնտեսական տագնապը նուազեցնելով ներածումը, նուազեցուցած է նաեւ կրթական պիւտճէն եւ ազդած՝ կրթական ծրագիրին վրայ։

Իւրաքանչիւր դպրոց ունի սեփական ծրագիր ու կազմակերպութիւն։

«Մաքոննէն» վարժարանը, որուն լիսէ անունը կուտան, Ֆրանսական բարձրագոյն նախակրթարաններու ծրագիրն ունի։ Դասաւանդութիւնները կը կատարուին ամբողջովին Ֆրանսերէն եւ սուրիացի ուսուցիչներու կողմէ։ Վարժարանին վարիչը միայն Ֆրանսացի է, վկայեալ ուսուցիչ մը, փորձառու մանկավարժ մը։

«Մենելիք» լիսէն եգիպտական դպրոցներու կազմակերպութիւն ունի։ Դասաւանդութիւնները կը տրուին ամբողջովին անգլիերէն, ղպտի ուսուցիչներու կողմէ։ Հաստատութեան վարիչն է Գահիրէցի Ղպտի մը՝ վկայեալ Լոնտոնի առեւտրական վարժարանէն։

«Հայլէ Սելասիէ» վարժարանը տարրական նախակրթարան մըն է, վարչութեամբ Լիբանանցի Ֆրանսացիի մը։ Հոս ալ կը դասաւանդեն սուրիացի եւ հապէշ ուսուցիչներ։

«Մանէն» լիսէն աղջիկներու յատուկ բարձրագոյն նախակրթարան մըն է։ Ֆրանսացի մըն է տեսուչուհին, Ֆրանսերէն է ուսուցումը։ Կը դասաւանդեն եւրոպացի եւ տեղացի ուսուցչուհիներ, որոնց մէջ չեն պակսիր անգլիագէտներ եւ ֆրանսախօսներ։

Վերջերս հիմնուած են նաեւ արհեստանոց-վարժարաններ, ուր կանոնաւոր դասընթացքի կը հետեւին 300ի մօտ հապէշ պատանիներ՝ կահագործութիւն, կօշկակարութիւն, դերձակութիւն սորվելու համար։ Այս վարժարաններն ունին անհրաժեշտ մեքենայ-գործիքներ։ Վարպետները ու դասաւանդող ուսուցիչներն են Հնդիկ, Հապէշ ու Յոյն։

Բանակին կազմակերպութիւնը յանձնուած է Շուէտացիներու, ոստիկանութիւնը՝ Պելճիքու, իսկ վարժարաններուն ուսուցչական կազմերը խառն պահուած են։ Ուսուցիչները միմիայն դասախօս են, վարչական գործը կը վարէ հաստատութեան տնօրէնը, իսկ վերին վարչութիւնը կազմուած է ժողովէ մ, որուն անդամներն են վարժարաններու տնօրէնները, կրթական քննիչը, կրթական տնօրէնը։ Ժողովին նախագահն է կրթական նախարարը, որմէ կախում ունին ուսուցիչներու ընտրութիւնն ու պայմանաւորումը։ Վարչական խորհուրդին մէջ տնօրէնները ձայն եւ քուէ ունին կրթական խնդիրներու շուրջ, բայց ընտրական իրաւունք չունին։ Առաջին պարագան կը բարձրացնէ տնօրէնին վարկը, երկրորդը՝ կը նուաստացնէ ուսուցչին առջեւ, որ գիտէ թէ իր վերընտրութիւնը — նորոգելի երեք տարին անգամ մը — կախում ունի նախարարին բարեացակամութենէն եւ ոչ թէ տնօրէնին տուած անհպատ տեղեկագրէն։

Երկրի մը մէջ ուր մրցակցութիւնները շատ ուժեղ են եւ կը տարուին ցանպան միջոցներով, Ղպտիներն անգամ անկարող եղած են պահելու իրենց դիրքերը։ Իսկ երբեմն ազդեցիկ հայ գաղութը հազիւ երեք ներկայացուցիչ ունի ուսուցչական կազմին մէջ, ուր կարեւոր թիւ մը կը կազմեն Սուրիացիները.

Ուսուցիչներու մանկավարժական արժէքը եւ գործին փարումը վիճելի է դժբախտաբար։ Հազիւ մէկը վարժապետանոցէ մը վկայեալ է, հազիւ երկուքը համալսարանական են, հազիւ երեքն ու չորսը երկրորդական վկայական մը կը կրեն։ Ամէնն ալ ուսուցչական դիրք ունին հաւասարապէս, թէեւ տարբեր թոշակներ կը ստանան, որոնք համեմատական չեն ուժան աստիճանին։ Իւրաքանչիւրը շաբթական 24 պահ դաս ունի, շաբաթ օրն ու շաբաթը երկու կէսօրէ յետոյ ազատ է։

Դպրոցներու կազմակերպութիւնը դասարանական է։ Ամէն ուսուցիչ իր դասարանն ունի, որուն գլխաւոր դասաւանդողն է, մինչեւ երկրորդական դասերը կը տրուին՝ ուղղահայեաց — վարէն վեր — դասաւանդող ուսուցչէ մը։ Հետեւաբար Ֆրանսական երկամեայ ընթացքներու դրութիւնը գոյութիւն չունի։ Ամէն դասարան ունի 30 պահ շաբաթական, 30 ժամ։

Ուսուցման մեթոտները կը տարբերին ուսուցիչներու ստացած կրթութեան մեթոտներուն համեմատ։ Գիտութեան ուսուցիչը փորձեր պիտի կատարէ աշակերտներուն առջեւ, աշխարհագրութեան ուսուցիչը քարտէսին վրայ պիտի ցուցնէ բացատրելիք երկիրը բայց քարտէս գծել պիտի չտայ, մինչ պատմութիւնը գոցի պիտի սորվեցնէ։

Եթէ դպրոցներն ունին եւրոպական ծրագիր եւ եւրոպացի ուսուցիչներ, չունին յառաջացած ժողովուրդներու կարգապահական դրութիւնը։ Նոր կ'ըմռունին թէ ճերմակ ու սեւ մանուկները կը տարբերին իրարմէ։ Սեւը կարգապահ է ճերմակ ուսուցչին հանդէպ, բայց ըմբոստ՝ համադոյն ուսուցչին դէմ, ինչպէս բոլոր նախնական ժողովուրդներու տէր ժողովուրդները։ Ցանցիժանութիւն իբրեւ պատիժ, գովեստ՝ իբրեւ վարձատրութիւն բաւական չեն։ Ցանցաւորը կը գանակոծեն, շղթայով կը կապեն պատին։ Դասարանին մէջ լաւագոյններուն արծաթ ու ոսկի շքանշաններ, պատկերազարդ գիրքեր կուտան։

Վարժարաններու պիւտճէն կը բարձրանայ ամսական շուրջ 80,000 Ֆրանքի։ Համեմատութեամբ պետական պիւտճէին՝ ամէնէն բարձր տոկոսը կը կազմէ։ Ներքին գաւառներու մէջ հաստատուած 4 դպրոցներով միասին, աշակերտութեան թիւը բնակչութեան 1 առ հազարը չի կազմեր։ Կրթութիւնը ձրի է, ուրեմն պետութիւնը իւրաքանչիւր աշակերտի համար կը ծախսէ կարեւոր գումար մը։ Ծախքերու բարձրութիւնը կը հաստատէ կատարուած զոհողութիւնը, իսկ արդարացումը պիտի կատարուի ապահովաբար ապագային՝ երբ տարիներ բոլորելէ յետոյ, դպրոցները սկսին իրենց հունձքը տալ եւ իրականացնեն սպասուած արդիւնքը։

Այս արդիւնքը այժմէն իսկ վիճելի է։ Աշակերտը չէր պատրաստուիր իր միջավայրին համեմատ, ցեղին ընդունակութեան յարմար ծրագրով։ Հազիւ ծանօթութիւններ մը ամբարած՝ տղան անհանդուրժելի ամբարտաւան է, ճերմակին կեանքը կը կապկէ, ծայրայեղ ազգայնական մըն է, ճերմակին հանդէպ ուժգին ատելութիւն մը կը սնուցանէ։ Իր ուղեղին մէջ անցեալն ու ներկան, ժառանգականն ու ստացականը կը պայքարին։ Մտայնութիւնը մնացած է յետադէմ, նկարագիրը փոփոխական, գաղափարները յայտնապէս շփոթակոյտ են։ Բառերը վերացական ըմբռնումներ չեն, պարունակութիւն չունին իրեն համար։

Պետական դպրոցներու կողքին, մայրաքաղաքին մէջ թէ գաւառները, կը գտնուին տեղացիներու համար հիմնուած Ֆրանսական, իտալական, շուէտական, ամերիկեան, եգիպտական վարժարաններ։ Հնդիկ, յոյն ու հայ գաղութներն ունին սեփական դպրոցներ։ Այսպէս՝ բնակչութեան համեմատ խայտաբղէտ են դպրոցներն ալ։ Տարբեր լեզուներով, տարբեր ծրագիրներով պատրաստուած սերունդը վաղը միօրինակ կարգապահութեամբ երկրին ճակատագիրը պիտի վարէ, աշխատակցելով ազնուապետական դասակարգին

Կարելի՞ է որ օտարոտի կրթութեամբ վարիչ դասակարգ մը պատրաստուի, անկախ այն բարոյական յատկութիւններէն, որոնք կրթութեամբ չեն ստացուիր։ Կարելի՞ է ծանօթութիւններու գումար մը թխմելով յիշողութիւններուն մէջ եւ յիշողական մեթոտով, պատրաստել խորհելու ատակ ուղեղներ, գործելու ընդունակ ուղեղներ։ Բոլոր գաղթավայրերու մէջ կատարուած փորձերը դառն արդիւնքներու յանգած են։

Նախնական միջավայրի մը մէջ, նախնական դիրքի տէր երախայ մը ոչ բաւական պատկերներ կրնայ կազմել, ոչ իսկ գաղափար մը ունենալ, ճոխ միջավայրի մէջ ապրող երախայի մը նման։ Այդ միջավայրին մէջ չափահաս մը տարբեր վայրի մը պատանիին չափ ըմբռնում չունի, թէեւ ինքնաշարժն ու ելեկտրականութիւնը մուտք գտած են, թէեւ շարժանկարը եւրոպական վերջին նորութիւնները կը բերէ։

Քաղաքակրթուած եւ նախնական ժողովուրդներու տղաքը կը տարբերին իրարմէ մանկական հասակէն իսկ. մէկը անտարբեր է դասին հանդէպ, միւսը օժտուած՝ արտակարգ յեղաշրջութեամբ մեքենաբար կը սորվի եւ մինչդեռ պատանութեան սեմին վրայ առաջինը պիտի արթննայ ու պիտի սկսի աշխատիլ, միւսը՝ կանգ պիտի առնէ գրքէն ու թուղթէն ձանձրացած։ Մէկուն համար մտքին կեանքը նոր կը սկսի, միւսին համար արդէն իսկ վերջացած է։ Նիւ Եօրքի դպրոցներուն մէջ քառասուն ժողովուրդներու մանուկներովը զգալի կ'աշակերտին նոյն դպրոցին մէջ։ Աշխատասիրութիւնը, դպրոցական յաջողութիւնը կը նուազի արեւելքցիէն դէպի արեւմուտքցին։ Հետեւինք կեանքի մէջ յաջողութեան կարգը շրջուած պիտի գտնենք։

Անկարելի է բռնադատել ցեղի մը իւրացնելու ընդունակութիւնը։ Կատարուած փորձերով կարելի է հաստատել անգամ մըն ալ ընկերաբանական այն օրէնքը թէ «անհատներու իմացականութեան արբունքը համեմատական է ցեղին ընկերային հոլովոյթին» (Տէ Կրիֆ)։ Որքան նախնական է ցեղ մը, այնքան շուտ մտքի արբունքի կը հասնին իր զաւակները եւ շուտ կանգ կ'առնէ իւրացնելու կարողութիւնը։ Սոմալին ու Կալլան արդէն հասունցած մարդիկ են 11 տարեկանին, ուրիշ անդին անցնի, արգիլուած է իրենց՝ ժառանգականութեան հզօր ուժէն։

ՀԵԹՈՒՄ

ՑԵՂԻՆ ԵՐԳԸ

Հայրենիք սրբազան, դրախտավայր նախամարդկութեան, դու անտէր ու անտիրական, ահաւոր մենակութեանդ մէջ ալեւոր Արարատի յաւիտենանիստ շուքին փռուած, ողջաւոր խորհուրդներու մէջ թաղուած՝ շուրջպար մրրիկներէն միշտ խռովայոյզ, քու մայր սրտինքդ խլուած զաւակներուդ աշխարհի չորս հովերուն տարտղնումը երազելով աչքերդ կ'արցունքոտին։ Կը վերյիշես երբեմնի խաղաղութեան տաճար սրբութիւնդ, Հայոց աշխարհի դարինապատ փառքերը ու յաղթանակները պատմական, խոցոտուած սիրտդ արիւն-կուլայ-մայր [illegible] համար։

Այո, չինական հայրենիք, գիտեմ որ այսօր դուն յաղթանակներուդ վերելքէն հոգւոյդ նզովքը կը բարձրացնես բոլոր բռնակալներուն, երազելով այն անմահ զաւակներդ որ տրդանդէջ ծնան ու քու ազատագրութեանդ փառքը երգեցին իրենց կեանքը զոհաբերութեան սեղանին յանձնելով։ Կ'երազես այս պատմական ցեղին այն հզօր հաւատամքի սիւնը որ Նազովրեցիի խաչէն ու խորանէն աւելի զօրաւոր էր եւ սակայն բուռ մը հերետիկոսներ իրենց անարժան քաղաքականութեան ջահերը վառելով խաւարին մէջ կործանեցին քու հաւատամքիդ փառայեղ սիւնը—Հայոց աշխարհի անկախութիւնը — սակայն ցեղին ընտրանին իր վերազարթումի խաղաղ զանգը կը հնչեցնէ այսօր այս մռայլ ու չռայլ պողոտաներուն վրայ, քու մենակութեանդ մէջ հանգիստդ ապահովելու տենչանքով։

Ու դուն աւերակ երդիք Հայոց թա[illegible] մէկը Արարատի ամենազօր կատարութիւնը պիտի տեղացնէ [illegible] ամբարիշտներուն գլխուն, որոնք քու մայր տաճարիդ մէջ խայտառակ վաճառորդութեամբ, արիւնդ կը ծծեն ու զաւկըրու որբութիւններդ կը պղծեն։ Ահա այն ատեն ցեղին երգը պիտի հնչուի ազատագրու եղանակով եւ պիտի վերականգնի զաւկըրու փառքիդ կոթողը հարազատօրէն կերտուած հայ արիւնով, Հայու մտքով։

Ուրեմն, թոյլ տուր ինծ պաշտելի հայրենիք, երդիք հայրական, որ մեհեաններուդ խորհուրդ խորին սեղանին առջեւ ծնրադիր, սաղմոսերգեմ հրաշափառ վերածնունդը արարատեան ցեղին։

Երգելու տենչանքը կը փաթթէ Հայու ազատաբաղձ հոգին, սակայն ինչպէ՞ս երգեմ, դուն ըսէ՛ ամայութեան մէջ տապկուող հայրենի երդիք, եթէ գոռամ ու գոչեմ բարձրաձայն ու մելամաղձոտ, չե՞մ խանգարեր արդեօք քու հանգիստը։ Այո, ես մագաղաթէ վերապրող խլեակ մը դարհուրանքի օրերէն, կ'ուզեմ յանձնուիլ քու հրավառ փոթորիկներուդ, ճախրել դրախտի տեսքէն աւելի շողշողուն քու երկինքիդ մէջ, սլանալ բարձր երգելով հայրենի երգերը յաւերժական քաղցրութեամբ շաղուած, տեսնելու համար բոլոր այն սուրբ հոգիները որ յաղթանակի գիլ շեփորով արձագանգեցին համայն աշխարհին դարերու ստրկութեան տակ ապրող երկինքիդ պայծառութիւնը — պանծալի անկախութիւնը։

Եւ փառք այդ օրերուն, հա[illegible] գովք այդ վեհափառ արշալոյսի[illegible] շողշողալ մայր հայրենիքին վրա[illegible] Թող այսօր ալ խոնարհին բոլոր [illegible] մէջ ու ցեղաղաւ տառապելութիւնն[illegible] յաղթական կամքիդ առջեւ, վառ[illegible] դուն Արմէններու մայրն ես, ու պէ[illegible] է որ անգամ մը եւս ցեղիդ երախ[illegible] րուն մէջ եռացող արիւնը խայտառ[illegible] մարտաշունչ շեփորով ցնծերգէ հ[illegible] յաւատան աշխարհի ազատագրումը [illegible] նախալեռներու ճանկերէն։ Ու այսօր [illegible] ղին սրբահայեալ զաւակները [illegible] կուգան քեզմով հպարտանալու եւ [illegible] զօրդուելու։

Ես ալ որբ մը, անդէն ու անտո[illegible] ւէն, ցեղիս սրբազան տաճարին [illegible] տամ, կը յանձնեմ ինքս, ահա սրբ[illegible] ցած հոգիս քեզ կուգայ, թող ինծ[illegible] բուռ մը խունկ նետեմ տենչալա[illegible] բազներուս կրակարանին մէջ ու [illegible] կարկեմ երկիւղած պաշտամուն[illegible] քու յարութեան բոցակէզ արշալոյս[illegible] Ո՜հ, այդ նուիրական օրը, ո՜վ մ[illegible] հայրենիք, բոլորս ոտքի ենք, [illegible] տեսնելու, քեզմով ոգեւորուելու, [illegible] երկինքիդ, երկնապատ արենիդ ա[illegible] տութիւն աւետող շողշող ճաճանչն[illegible] րուն, անուշ ջուրերուդ, ոսկեզօծ[illegible] ղիդ, բարձրաբերձ լեռներուդ ու [illegible] րերուդ ազատութեան երգը երգել[illegible] ստրկութեան մէջ տուայտող մեր [illegible] որն կեանքին վերջ տալով։

Երանի այդ փառաշուք օրուան [illegible] այդ հոգեբաղձ ազատութիւնը տես[illegible] նողներուն։

ԿԱՐՕ Մ[illegible]

ՄԱՀԱՓՈՐՁԻ ԴԱՏԸ ԷՆԿԻՐՐԻ ՄԷՋ

Ընդհ. դատախազը պատիժ կը պահանջէ

«ԴԱՇՆԱԿՆԵՐԸ ՈՐՈՇԵՐ ԷՆ. ՀՈԿՏ. 28ԻՆ...»

(Երկրորդ եւ վերջին մաս)

Աման, սրճարանի մը մէջ, Չէրքէզ Էթէմ ըսած է անոր. «Մեր կատարելիք գործին ժամանակը եկած է»։

Ծահեայի խոստովանութեան համաձայն, Չէրքէզ Էթէմ ըսած է իրեն. «Համա գնա եւ Ծաքուպը ու Աթէշ Մէհմէտը առնելով Աման բեր»։ Ասոր համար երկու աթերլին կուտան եւ Ծահեան կը ղրկեն։ Ծահեա կը գտնէ այդ անձերը եւ Հալէպ կը տանի. Հոն, սրճարանի մը մէջ, Էթէմ կ'ըսէ անոնց. «Թուրքիայէն նամակ առի, Աթաթիւրքին դէմ մահափորձ կատարելու համար հոն պիտի երթաք»։ Աւելցուցած է թէ այդ գործը վարողներն են Ալի Սայիպ, Մարաշցի Իտրիս եւ Ջօքաքի Նահիէի միւտիւր Եէմնէտտին։

Էթէմ այդ առթիւ խօսած է նաեւ Արիֆի մասին եւ բառ առ բառ ըսած է. «Այս տղան լուր ունի կատարուելիք մահափորձէն։ Անոր տունը պիտի պահուըտիք։ Յետոյ գործի պիտի անցնիք, համաձայն Ալի Սայիպի տալիք հրամաններուն»։

ԴԱՒԱԴԻՐՆԵՐԸ ԵՐԴՈՒՄ Կ'ԸՆԵՆ

Մեկնելու օրը, Էթէմ դաւադիրները կը տանի կայարանի տնօրէն Իզզէթի տունը եւ Րէշիտ կ'ըսէ անոնց, բոլորին տպտէս ընել տալէ յետոյ. «Երդում պիտի ընէք թէ ձեր գործին մէջ չպիտի վախնաք մահէն եւ եթէ որ եւ է ձեւով ձերբակալուիք, չպիտի տաք Ալի Սայիպի եւ Իտրիսի անունը, եւ երբեք չպիտի հրաժարիք այդ գործէն»։

Դաւադիրները երդում կ'ընեն։ Ա[illegible] միջոցին հոն կը գտնուէր նաեւ Մ[illegible] րաշցի Չէրքէզ Համտի։ Դաւադիր[illegible] րը յետոյ կ'երթան Տումա[illegible] եւ Էթէմէն իրենց առած նամակ[illegible] յանձնեն Րէճէպ նաւապետին։

ԴՐԱՄ ԵՒ ԶԷՆՔ ԿԸ ՍՏԱՆԱՆ

Րէճէպ նաւապետ կը կարդայ [illegible] մակը, պատուէրներ կ'ընէ եկողներուն[illegible] կ'ըսէ. «Գործին մէջ մահ[illegible] զգոյշ շարժեցէք, եթէ ձերբակալուիք[illegible] կը կախուիք»։

Յետոյ Մարաշցի Համտիին [illegible] ծրար մը սուրիական թղթադրամ[illegible] 1000 թրք. ոսկի է եղեր, ինչպէս [illegible] ալ Ծահեա։

Րէճէպ նաւապետ յետոյ դաւա[illegible] ներուն կուտայ մէկ մէկ ատրճանակ[illegible] Իւրաքանչիւրը 10 փամփուշտով[illegible] փամփշտակալ եւ 15 ոսկի[illegible] կի։

ԾԱՀԵԱ ԻՆՉՈ՞Ւ ԽՈՍՏՈՎԱՆԵՑԱՒ

Ծահեա այնպիսի մարդ մը չէ [illegible] ծի ազդեցութեան տակ խոստով[illegible] Ան խոստովանած է այն նկատում[illegible] որ իր պատիժը կը թեթեւնայ[illegible] լրատուութիւն ընէ։ Յետոյ մաս[illegible] ըրած է իր խոստովանութիւնը[illegible] նակ, Անտրինի մէջ ձերբակալուե[illegible] ժամանակ, Ալի Սայիպի անունը [illegible] տուած։

Վերջին դատական նիստին [illegible] երկու վկաներն ալ ըսին թէ յա[illegible]

ԳՐԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒՄՆԵՐ

ՄԵՂԵԴԻՆԵ՛Ր, ՄԵՂԵԴԻՆԵ՛Ր... (Շ. Նարդունի)

Ես կը գրէի նոյն առեններն թէ Նարդունին իր գիւղի աւանդութիւններուն վրայ կը ձեւէ հէքեաթները, թէ իրմամբն է պատմիչը։

Ճի՞շդ թէ անճիշդ են այդ պատմութիւնները եւ գուցէ բանաստեղծին գլխէն կը ծլին անոնք։ Նարդունին երբեմն արուեստին սիրոյն համար բացարձակապէս ոտնակոխ կ'ընէ ողջմտութիւնը, այս զգալի է «Ես ինչպէս կ'ուտեմ դեղձը» նկարագրութեան մէջ։ Եւ այդ գրութեան մէջ կան իրաւցնէ շատ շնորհալի գեղեցիկ գիւտեր, որոնք տաղանդաւոր քերթողի մը գլխէն միայն կրնան բխիլ։

Նոյնպէս այդ ԱԼՊՕՄին մէջ Ներոգամիտ չէի իր մէկ թերութեան, կը զարմանայի թէ ինչպէս ան անխըռով անտարբերութեամբ ոտնակոխ կ'ընէր աստուածային գերագոյն գաղափարներու սրբութիւնը։ Բանաստեղծ ըլլալու համար՝ ի՞նչ հարկ է աստուածութիւնները նախատել։

Դուրեան Պետրոս յուսահատութեան մէկ պահուն՝ միամիտ եւ անխառն չարութեամբ իր յայտնի անէծքով մեղանչեց, անկէ վերջը ուրիշներ իմաստակ չարամտութեամբ կապկօրէն հետեւեցան անոր չար օրինակին։ ԱԼՊՕՄի հրատարակութենէն վերջը, նոյնը չմնաց Նարդունին, իր սկսնակի թերութիւններէն մեծ մասը թօթուեր է։ Այն որ ասկէ տարիներ առաջ «Հարբած աղբիւր» նման գեղաքանդակ պատկեր մը ստեղծած էր, եւ անով ցոյց տուած էր իր աւանդագեղ հանճարին մեծարժէքը, այդ հանճարը կը տեսնենք ՄԵՂԵԴԻՆԵՐուն մէջ յղացուած դէպի կատարեալը։ Իր ԱԼՊՕՄին մէջ կ'ըսէր թէ իր գանկը փեթակ մըն է, ուր մեղր կը շինուի, ուր չէ աւարտած աշխատանքը։ «Մեղեդիներ»ուն մէջ ան ցոյց տուած է որ իրաւցնէ փեթակ մըն է իր միտքը, ուր կրցած է մեղր ամբարել, ուր ցոյց տուած է արուեստի ճաշակը աւելի նրբացած, աւելի յղկուած։

×

Մկրտիչ Պարսամեան 1933ին հրատարակեց՝ Շաւարշ Նարդունիի գրականութեան վերլուծումը, իրաւցնէ անկողմնակալ կշռադատ գրչով կատարուած գործ։ Իբրեւ լրացուցիչ իմ այս ուսումնասիրութեանս՝ կը ծանօթացնեմ այդ դիմաստուերը, անդրադառնալով Նարդունիի իրական արժանեաց վրայ առանց կրկնելու քննադատական կէտին հաւասարակշռութիւնը։

Մկրտիչ Պարսամեանի երկասէն կը տեսնենք որ Շաւարշ Նարդունին իսկական կոչումով Առաքեան Այվազեան, ծնած է Արմաշ 1898 Թուականին, փետր. 13ին, ճիշդ այն իրիկունը երբ բոռ հօյկական հին սովորութեան եկեղեցիէն վերջ՝ գիւղի փողոցներուն մէջ կը վառեն հօկայ խարոյկներ, կը կատարեն Տեառնընդառաջի կամ Տէրնտառ աւանդական հանդէսը։ Այս է գուցէ որ Նարդունի աւանդապաշտ գեղջուկ գրականութեան ամէնէն հաւատարիմ ջահակիրներէն մէկը կ'ըլլայ։

Նախակրթութիւնը ստացած է Արմաշ։ Յետոյ դացած աւարտած Ատափազարի Կեդրոնական վարժարանը։ Յաճախած է Պոլսոյ բժշկարանը, Փարիզ անցնելով՝ աւարտած է հոն բժշկական համալսարանը։ Մէկ տարի պաշտօնավարած է Ամիէնի Ֆրանսական յիմարանոցին մէջ։ (1918ին զինուորագրուելով մտած է սպայից վարժարանն ալ)։

Նարդունին շատ կանուխէն սկսած է գրել, կը հաւկցուի կանխահաս տաղանդ մը ըլլալը։ 1909ին կը գրէ ոտանաւորներ յանգի խաղերով, գիւղի երգեր, թատերգութիւն, եւ բոլորն ալ ընջած է։ ԱԼՊՕՄէն ու ՄԵՂԵԴԻՆԵՐէն զատ, պատրաստելու վրայ է երկու մենագրութիւններ ՏԱՆՍ ԿԱՐՕՏՈՎ, ՍՊԻՏԱԿ ՇԱՊԻԿՈՎ, առանցմէ զատ հէքեաթ օփերա մը։

Նարդունին, ինչպէս Ակնցիներ, աշուղային տաղաչափութեան միտք մըն է՝ թէեւ Արմաշէն, սակայն իր գերդաստանի արմատը Ակնէն է, քերթողներու քաղաքէն։ Ակնցին Ակնէն գաղթած ատեն իր հետ բերած էր Հայաստանի Գողթան սաներու բազմալար քնարն ի միասին, կարելի է ըսել որ Նարդունիի մէջ գերդաստանական է քնարական տուրքը, գեղեցիկին ճաշակը։

Պարսամեան՝ գտնելով Նարդունիի գրութիւններէն կը հաւաստայ որ Արմաշի բնական գեղածիծաղ գաւառավայրը՝ բլուրները գրաւած են հեղինակին սիրտն ու հոգին։ Չի պէտք է ըսել շատ սիրով հեղինակը կապուած է իր գիւղին սրտագրաւ պատկերներուն։ Ես բոլորովին համաձայն չեմ Պարսամեանին թէ Նարդունիին երանգապնակը միայն Արեւելքի երկիրներուն եւ պարտէզներուն այլազան գոյներով ճոխացած ըլլայ, Արեւմտեան երանգներն ալ կը մասնակցին։ Մեծ արհաւիրքն ալ ազդած է Նարդունիի վրայ, հայրենի գիւղին աւերումը, հայրենի գիւղին կարօտը, քանդուած երդիքներու յիշատակը, բարոյական ու նիւթական քարուքանդ կացութիւնը՝ «կը ձեւաւորեն խմորը անոր մտաւորական եւ հոգեկան աշխարհին» կ'ըսէ Պարսամեան։

Մենք կը տեսնենք որ Նարդունին յոռետես մըն է. իր մտաւորական երէցներուն նկատմամբ չունի առաջացած յարգանքը, յոռետես է նաեւ ներկայէն, ի՞նչ մեկնութիւն կարելի է տալ այս մասին։ Պարսամեան եւս կը հաստատէ այդ դժգոհութիւնը, «դժգոհութիւն, որ արդիւնքն է մտաւորական եւ ֆիզիքական անսատուգութեան»։

Նարդունի կ'որոշէ իր [illegible] մէկ յատկութիւնով ժամանակի [illegible] րահաս գրողներէն՝ զի ինք ուժ[illegible] անձնատուր կ'ըլլայ հայ գրակ[illegible] թեան, եւ իր գրչին օրինակով [illegible] խառն արմատական փոփոխութիւն[illegible] մտցնել վիպագրութեան մէջ։ Հր[illegible] պուրիչ կը դարձնէ իր հէքեաթ[illegible] ոգեկոչելով իր գիւղին աւանդութիւն[illegible] ները, իր մամերուն զուարթ պատ[illegible] մութիւնները եւ յանդգնութեամբ[illegible] կ'այպանէ կեղծ գրականութիւնը[illegible] ինքը գործով ցոյց կուտայ իր հան[illegible] ճարին ինքնատպութիւնը։

Պարսամեանին հետ ես ալ համաձայն[illegible] ուած եմ որ «Նարդունին մէկն է [illegible] նոնցմէ, որոնք կը բարձրացնեն գր[illegible] կանութեան եւ արուեստի ջահը»։

Ես չեմ կրնար հաստատել որ Նար[illegible] դունիի գրականութիւնը ամբողջովին [illegible] «Արեւելք բուրէ», եւ «մղոններով [illegible] ու փախչի» արեւմտեան գրողներ[illegible] անմիջական ազդեցութենէն։ Պար[illegible] սամեան չեմ կարծեր որ ինծի [illegible] բակարծիք գտնուի եթէ ըսեմ որ Նար[illegible] դունին քիչ թէ շատ ազդեցութիւն [illegible] րած է Փօլ Ատանէն, Յիօպէրէն, [illegible] թիւլ Մէնտէսէն, Մօրիս Պարէսէն[illegible]

...ըէճէն Նաւապետի տան մէջ խօսուած-ները եւ ամբողջովին հաստատեցին Եահեայի խոստովանութիւնները։

Նկատի առէք որ Եահեա հովիւ մըն է, բայց գիտէ Չէրքէզ միութիւնը, կազմակերպութիւնը, անդամները, հասցէները, եւ շատ մը ա-րէ, հաւաքատեղին, եւ շատ մը ա-նուներ կը յիշէ. տեղեկութիւններ, Ցետոյ կ'ըսէ թէ սուտ են ա-կուսայ։ Ցետոյ կ'ըսէ թէ սուտ են ա-նոնք. մինչեւ ամբողջովին իրակա-նութիւն են։ Եահեա ի՞նչպէս կրնայ յերիւրել ասոնք, երբ երեք ամիս յե-տոյ Ֆրանս. գեսպանատունը հաղոր-դեց նոյն անունները։

Կը խնդրեմ, ձեր խիղճին կը դիմեմ, սիրելի դատաւորներ, ազգին խիղճին կ'ապաւինիմ։ Եթէ ինձմէ տեղեկու-թիւն ուզեն Էյֆէլի աշտարակի մասին որ չեմ տեսած, ի՞նչպէս կրնամ տալ։

Ենթադրենք որ Եահեա զգուշեր է ո՞վ է մեծ մարդը» հարցումներէն եւ ասոր հետեւանքով տուած է Ալի Սայիտի անունը։ Մինչդեռ Ալի Սայիտի անունը 80 էջնոց տեղեկագրին 24 է-ջերուն մէջ յիշուած է։ Ցետոյ, քա-ղաքականութիւնս եւ ... հարցուցած են թէ «ուրիշ մեծ մարդ կա՞յ»։ Եթէ Եահեա յերիւրող մը ըլլար, ինչո՞ւ ուրիշ մէկու մըն ալ անունը չէ տուած։

ՈՉ ՄԷԿ ԹՈՒՐՔ ԿԸ ՀԱՒԱՏԱՅ

15 վայրկեանի դադարէ մը յետոյ, Փաշա Արըզան շարունակեց պաշտպա-նութեան ընթերցումը եւ ըսաւ. —

Եահեա միայն Ալի Սայի՞տը իբրեւ մեծ մարդ կը ճանչնար Թուրքիոյ մէջ։ Ես չեմ հաւատար եւ 17 միլիոն Թուրքերէն ալ ոչ ոք կը հաւատայ։ Փաշ մը ըսողներ թէ ճնշումի տակ յիշած է Ալի Սայիտի անունը։ Ցաւա-լի, ինչո՞ւ յիշեց նաեւ Զօքայ Նահի-էի միւսիւր Շէմսէտտինի անունը։

Անգարայի ոստիկանական տնօրէն Սապրի բացատրեց թէ ինչպէս տուած է Ալի Սայիտի անունը։ «Վերջին զաղտնիք կը հաղորդեմ» ըսած եւ այլ եւս բան մը չէ յայտնած։

Ամբաստանեալներէն Իզզէթ 19 օ-գոստ. թուականով խնդրագիր մը կու-տայ ընդհ. դատախազութեան եւ կ'ը-սէ. «Թշնամիներս կ'ըսեն թէ ես տու-նիս մէջ փախստականներ պահած եմ։ Եթէ այս տեսակ բան մը յայտնեն, հիմակուընէ ըսեմ որ հիմ չունին»։

Սիրելի նախագահ, եթէ մէջտեղը յանցանք մը չգտնուի, այս տեսակ խնդրագիր մը կը տրուի՞ միթէ։

Երբ Եահեա կուտայ Ալի Սայիտի ա-նունը, ոչ ոք կը հաւատայ. Անգա-րայի ոստիկանական տնօրէն Սապրի անգամ կը շուարի եւ հեռաձայնը ձեռքին կ'իյնայ։ Իւզէյիրի վկայութե-նէն յետոյ է որ հարցական նշան մը կը ծագի. «արդեօ՞ք»։

ԱԼԻ ՍԱՅԻՏԻ ՓԱՍՏԱԲԱՆ

Պէտի կատարեալ համոզումով կը յայտարարեմ թէ Ալի Սայիտ կրնայ ճանչցած ըլլալ մահափորձին եւ զայն կատարելու ընդունակ նկարա-գրով մէկն է։ Արդէն երբ յիշած փաս-տերուս վրայ հիմնուելով ընդունուի թէ միւս ամբաստանեալները յանցա-ւոր են, անկարելի է չընդունիլ նաեւ Ալի Սայիտի յանցաւորութիւնը։ Ա-նոր մասին Եահեայի եւ Արիֆի ը-սածները ամբողջովին համաձայն են իրարու։

Ամէն օգոստոս 26ին Ատանա գը-նաց, Հոկտ. 10ին կը ձերբակալուի եւ առաջին գործը կ'ըլլայ յաջորդ օրը Անտանտ գրկել իր կինը, ազարակին գործերը վարելու համար։ Այդչափ մեծ ամբաստանութեան մը տակ գտ-նուողին առաջին գործը ա՞յս կ'ըլլայ միթէ։

Ալի Սայիտ կ'ըսէ թէ ինք Աթա-թիւրքին յայտնած է — Եահեան ինծի յանձնեցէք, ես կը խոստովանցնեմ զայն, ըսելով որ ազդեցիկ եմ եւ կ'ա-ղասեմ զինքը։

Այդ տեսակ բան մը չէ ըսած Աթա-թիւրքին։ Իսկ եթէ պնդէ թէ ըսած է այն ատեն ինքը տուած կ'ըլլայ իր յանցաւորութեան փաստը։ Արդարեւ, Եահեա Ալի Սայիտի մասին իր յայտ-նութիւնը ըրած է սեպտ.ի կէսին եւ կատարեալ գաղտնապահութեամբ։ Արդ, Ալի Սայիտ ուրկէ՞ գիտէր ա-սիկա։

Անդրադառնալով այն պարագային որ ամբաստանեալը ամէն նիւթի կը պնդէ Աթաթիւրքին եւ Շիւքրի Գայա-յի ձեռագիրներուն վրայ, ընդհ. դա-տախազը ըսաւ.

— Կը սխալիս, Ալի Սայիտ։ Գիտ-նալու ես որ ոչ միայն ես, այլ 17 մի-լիոն Թուրքեր կը դատապարտեն քեզ։ Արդէն դուն ալ դատարանին առջեւ ը-սիր թէ «17 միլիոն հոգի զիս ամբաս-տանեալ կը նկատեն, միայն մէկ հոգի համոզուած է անմեղութեանս». — Ա-թաթիւրք։ 17 միլիոն անձերու դա-տապարտած անձը եթէ — օրինակ — Աթաթիւրք իսկ ըլլայ, նորէն չի կր-նար ազատիլ։

Նախագահը ընդհ. դատախազին դի-տել տուաւ թէ խօսքը իրեն ուղղելու է եւ ոչ թէ ամբաստանեալին։

Ընդհ. դատախազը շարունակելով ը-սաւ թէ գործակալ Իզզէթ եւ դուր-սէն բերուած երկու վկաներուն յայ-տարարութիւնները կը բաւեն հաստա-տելու Ալի Սայիտի յանցաւորութիւ-նը։

Ցետոյ պահանջեց ամբաստանեալը պատժել համաձայն. պատժական օ-րէնքի 168րդ յօդուածին, որ առնո-ւազն 10 տարուան բանտարկութիւն կը սահմանէ։

Պահանջագրին ընթերցումը վեց ժամ տեւեց։ Շաբաթ օր պիտի խօս-ուին պաշտպանողականները եւ հա-ւանաբար դատարանը նոյն օրը հա-ղորդէ իր վճիռը։

Գ'ՈՐԾԻ Գ'ՈՐԾ

ԱԶԳ. ԴԱՏ ՄԸ ՃԱՅՈՒԱԾ

Ցունուար 31ին Պէյրութի կալուա-ծային դատարանը հաղորդեց իր վը-ճիռը, Ս. Նշան եկեղեցւոյ պատկանող կալուածի մը մասին։

Դատարանը հիմ բռնելով մասնա-գէտ-քննիչներու տեղեկագիրն ու եզ-րակացութիւնը, ազգին կը վերադար-ձնէ մօտ 600 կանգուն հողամաս մը, որ քսան տարի առաջ բռնագրաւուած էր Պէյրութցի մեծահարուստի մը՝ էմիլ Թապէթի կողմէ։ Այս մեծա-հարուստը, իր դիրքին եւ դրամին շը-նորհիւ 15 տարիէ ի վեր կը յաջողէր դժուարութիւններ եւ արգելքներ յա-րուցանել արդարութեան առջեւ եւ կը ձգձգէր օրինական գործողութիւն-ները։

Վճիռը վերջնական է եւ անվերա-քննելի։

ԱՒԱՐԷՆ ՅԵՏՈՅ «ԱԿՌԱՅԻ ՎԱՐՁՔ»

— ○ —

Փետր. 4ին Պոլսոյ իրաւական Դ. ատեանի հարցաքննիչ դատաւորին առջեւ տեղի ունեցաւ քաղաքապետու-թեան բացած 180.000 ոսկիի վնասուց հատուցման դատը՝ պատրիարքին եւ գերեզմանատան երաշխաւորներուն դէմ։ Ներկայ էին երկու կողմին փո-խանորդները՝ Համտի Հալիմ եւ Ֆէյ-զի։ Անցեալ նիստին, քաղաքապետու-թեան փոխանորդ Ֆէյզի յուշագիր մը տուած էր, պատասխանելով Համտի Հալիմի յուշագրին։ Նիստէն առաջ, Համտի Հալիմ ներկայացուցած էր իր պատասխանագիրը Նիստին սկզբնաւո-րութեան, Ֆէյզի ըսաւ թէ նոր յուշա-գրով մը պիտի պատասխանէ։ Պատ-րիարքին փոխանորդը դիտել տուաւ թէ անցեալ նիստին որոշում տրուե-ցաւ որ այլ եւս վերջինը պիտի ըլ-լայ յուշագիրներու փոխանակումը։ Հետեւաբար, եթէ իր յուշագրին դէմ առարկութիւն ունի, թող բերանացի ըսէ։

Ֆէյզի պատասխանեց թէ խնդրին լուսաբանութեան համար ինչ որ պէտք է պիտի ընէ։ Ցետոյ պատժա-կան դատ չէ որ վերջին խօսքը ամ-բաստանեալին պատկանի. Հետեւա-բար յուշագրին դէմ յուշագրով պա-տասխանելու իրաւունքը կը պահեմ։

Դատաւորը յայտնեց թէ թղթածրա-րը պիտի ուսումնասիրէ, ըստ այնմ որոշում տալու համար, եւ դատը յետաձգեց փետր. 27ին.

ՄԷԿ ԾՐԱԳԻՐ

Պոլսոյ կրթական տեսչութիւնը դի-տել տուած է թէ հայ վարժարաննե-րէն ոմանք 5, ոմանք ալ 6 կար-գով նախակրթարան կը պահեն. մինչ-դեռ բոլորը պէտք է ունենան նոյն ծրագիրը եւ կանոնագիրը.

Այս նպատակով վարժարաններու տնօրէնները խորհրդակցութիւն մը կատարեցին, կրթական քննիչ Մէհ-մէտ Ալիի նախագահութեամբ։

ՅՈՅՑԵ՞Ր ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՄԷՋ

— ○ —

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ, 4 փետր. (Ցառաջ). — Երէկ զրոյց կը շրջէր թէ քաղաքին մէջ ցոյցեր պիտի կատարուին վաղը (այսօր)։

Այս առաւօտ իսլամ խանութները մեծ մասամբ գոց էին. Ժամը 9ին դպ-րոցականներու խումբեր բարձրագոչ աղաղակներով անցան գլխաւոր պողո-տաներէ եւ փակել տուին իսլամ քա-նի մը խանութներ եւ սրճարաններ, որոնք բաց պահած էին։ Ոստիկանու-թիւնը միջամտեց ցրուելով ցուցարար ուսանողութիւնը, բայց ընդդիմացան, հունկ ուրեմն պարագլուխները ձեր-բակալուեցան եւ առաջնորդուեցան ոստիկանական կեդրոն։

Աշակերտները աւելի ըմբոստացան։ Ոստիկանութեան կեդրոնատեղին գը-նաց իսլամ ճեմարանի ընդհ. տնօրէնը եւ առաջարկեց ընդհ. ոստիկանապե-տին երաշխաւորութեամբ ազատ ար-ձակել ձերբակալուած աշակերտները։ Ոստիկանապետը պահանջեց ընդհ. տնօրէնէն հաւաքել ցուցարար աշա-կերտութիւնը եւ դպրոց տանիլ, յե-տոյ ազատ արձակելու համար ձեր-բակալեալները։ Տնօրէնը դուրսի խումբերուն թելադրեց խաղաղօրէն վարժարան երթալ։ Անոնք մերժեցին «մեր ընկերները կ'ուզենք» պոռա-լով։ Ի զուր։ Աշակերտները մօտ 8 հոգի կը մնան հսկողութեան տակ։ Ձերբակալուեցան խումբ մը փաթ-թոցաւորներ, իբրեւ գրգիչ ցոյցին։

Ուրիշ կարեւոր դէպքեր չպատահե-ցան։

Այս ցոյցերը հետեւանք են Դամաս-կոսի վերջին դէպքերուն, ինչպէս նա-եւ Հրեաներու ներգաղթին դէպի Պա-ղեստին։

Թղթակից

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ ՄԷՋ

— ● —

Սուրիոյ թերթերը կը գրեն. — Դա-մասկոսի ազգայնական պատուիրա-կութեան ուղած յայտարարութեանց մարզպան տը Մարթէլ երկու շաբաթ պայմանաժամ մը շնորհած էր, որ-պէսզի բնականոն կեանքը վերահաս-տատուի սուրիական քաղաքներուն մէջ։

Անցեալ շաբթուան 13 օրուան գոր-ծադուլէ մը վերջ Դամասկոսի կեդրո-նական շուկաներու առեւտրականնե-րը որոշեցին իրենց վաճառատուներն ու խանութները բանալ։ Սակայն ժա-մը 10ին հարկադրուեցան խանութ-ները փակել, գործադուլի կոմիտէին սպառնալիքներուն տակ։

Այս իրողութեան առջեւ հոգատար իշխանութիւնը գործի ձեռնարկեց եւ վճռական միջոցներ ձեռք առաւ, չհանդուրժելով որ քաղաքը 300 ու-սանողներու սարսափին ու ղեկավա-րութեան տակ մնայ։

Այս առթիւ զեկոյց մը կ'ըսէ թէ իշ-խանութեանց ներողամտութիւնը այլ եւս չի կրնար արդարանալ եւ խռովու-թեանց վերսկսման վերջին փորձերը անհրաժեշտ կը դարձնեն պատժամի-ջոցներու գործադրութիւնը։

Քննութիւն մը պիտի բացուի ճշդե-լու համար կրթական կազմի կարգ մը անդամներուն պատասխանատուու-թիւնները գրգռութեանց շարունակ-ման մէջ։

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

— ● —

ՓՈՐԹ Տ'ԻՍԹԱՆ. — Մեր շրջանի Դպրոցասէրի մասնաճիւղի վարչու-թեան անդամներու մեծ մասը հրաժա-րած ըլլալով, դիւանի նախագահ Պ. Տէր Յովհաննէսեան փետր. 1ին ընդ-հանուր ժողովի հրաւիրեց անդամնե-րը առաջարկելով նոր վարչութիւն մը կազմել։

Նկատի առնելով որ զաղտնի քուէար-կութեամբ ընտրութիւնը դժուարու-թեանց կը բախի, ընդհ. ժողովը մի-աձայնութեամբ լիազօրեց Պ. Պօղոս Գորգիկեանը իր նախընտրութեամբ վարչութիւն մը կազմել եւ անմիջա-պէս գործի ձեռնարկել։ Այս հիման վրայ կազմուեցաւ նոր վարչութիւնը, հետեւեալ անդամներով — Պ. Պ. Գոր-գիկեան՝ ատենապետ, Ս. Յովհաննէս-եան՝ քարտուղար, Յ. Պալեան՝ գան-ձապահ, Թ. Թորոսեան՝ հաւաքիչ, Ա. Յակոբեան՝ հաւաքիչ։

Նորընտիր վարչութիւնը իր դիւա-նը կազմելէ յետոյ, միաձայնու-թեամբ ընդհ. ժողովի դիւանի նախա-գահ ընտրեց Պ. Հրանդ Իբրահիմ-եանը։

Տեղեկատու

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՈՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

«Յ Ա Ռ Ա Ջ »Ը

ՃԱՄԲԱՒ

ՅԱՄԱՌՈՒԹԵԱՆ ԻՄԱՍՏԸ

— ● —

Սելանիկի Հօրիզօնը հետեւեալ խոր-հրդածութիւնները կ'ընէ այս խորա-գրով խմբագրականի մը մէջ (5 փետր-ուար).

— «Նանսէնեան օֆիսի կողմէ յու-նահայ կարօտեալներուն յատկաց-ուած 280.000 տրախմիի նպաստին առ-թիւ մեր ըրած հրապարակային մեր-կացումները, ինչպէս նաեւ Սելանիկի ազգային իշխանութեան կատարած օ-րինաւոր դիմումները կը թուի թէ հա-սած են իրենց նպատակին, գոնէ նը-պաստատու մարմինը աւելի աչա-լուրջ դարձնելու եւ անցեալին մէջ գործուած զեղծումներն ու չարաշա-հութիւնները արգիլելու տեսակէտէն։

Դիմումը, զոր տեղւոյս ազգային իշխանութիւնը պատճառաբանեալ կուռ բացատրագրով մը եւ ապա հեռագրով ըրաւ Նանսէնեան օֆիսի Աթէնքի ներ-կայացուցիչ Պ. Քօթէլնիքովին, ա-պարդիւն չէ անցած։ Պ. Քօթէլնիքով ինչպէս կ'իմացնէք ան մեր ազգային իշխանութեան, դիմումն ու բացա-տրագիրը նոյնութեամբ փոխանցած է Ժընեւ, իր կեդրոնին, անոր ուշա-դրութեան յանձնելով այդ պաշտօ-նական վաւերաթուղթին բովանդա-կութիւնը։ Եւ Ժընեւի կեդրոնը, ան-շուշտ հարկ եղած տնօրինութիւնները պիտի ընէ, որպէսզի բաշխումը կա-տարուի արդարագոյն եղանակով մը եւ անցեալ երկու տարիներուն գոր-ծուած ապօրինութիւններն ու կողմ-նակալութիւնները չկրկնուին նաեւ այս տարի։ Մենք, ամենայն համբե-րութեամբ կը սպասենք Ժընեւի Նան-սէնեան օֆիսի ընելիք կարգադրու-թեան, որ պիտի գայ վերջ մը դնելու Բարեգործական կոչուած զազրանքի անլուր չահատակութիւններուն։

Եւ սակայն, մինչ մենք ու մեզ նը-ման խորհողները համբերութեամբ կը սպասեն բուժիչ կարգադրու-թեանց, անդին, 140.000 տրախմին այս շրջանին մէջ միայն իրենց ձեռ-քով բաժնուիլը պահանջող մարդիկը սաստիկ ջղայնացած են եւ կատաղու-թենէն իրենք զիրենք կ'ուտեն մէկ կողմէն տեսնելով որ ազգային իշխա-նութեան բողոքը ուշացուց նպաստին առաքումը, իսկ միւս կողմէն նախա-տեսելով, որ այս անգամ, շատ հա-ւանօրէն, ինքնագլուխ չպիտի կրնան կազմակերպել 140.000ի բաշխումը։ Եւ, այս կատաղութեամբ ալ կը յարձակին ազգային իշխանութեան վրայ, «զա-ւեճանութիւն» որակելով անոր ար-դար բողոքն ու օրինաւոր միջամտու-թիւնը։

Զենք կրնար ըմբռնել, թէ ինչու այսքան կը զայրանան, եթէ որ եւ է յետին միտք չեն հետապնդեր այս մեծ գումարի բաշխման մէջ։ Եթէ նպաս-տը այս տարի պիտի բաժնուի իրա-կան կարօտին ու չքաւորին, առանց որ եւ է զեղծումի, առանց որ եւ է չահագիտութեան կամ կողմնակցու-թեան — ինչպէս փաստօրէն եղած է անցեալ երկու տարիներու ընթացքին — ինչո՞ւ չեն ուզեր, որ ազգային իշ-խանութիւնն ալ, իբրեւ այս համայն-քին օրինաւոր եւ միակ իրաւասու մարմինը, իր ձայնն ու հակակշռի ի-րաւունքը ունենայ այդ կարեւոր նը-պաստաբաշխութեան մէջ։ Ինչո՞ւ հա-մար ամէն ճիգ կը թափեն, որպէսզի միայն իրենց մարդիկը գտնուին նը-պաստաբաշխ մարմնին մէջ եւ ազգա-յին իշխանութիւնը չունենայ հոն դի-տող, զննող ու հակակշռող աչք մը։ Զեղծումնե՞ր պիտի գործուին զար-ձեալ եւ ատո՞ր համար է անոնց այս իրարանցումն ու յամառութիւնը։ Ա-տո՞ր համար է որ կ'ուզեն միատարր նպաստաբաշխ մարմին։ Եթէ այդպի-սի դիտաւորութիւն մը չկայ, եթէ հայելիի պէս վճիտ պիտի ըլլան նը-պաստընկալներու ցանկերն ու ստա-ցած գումարները, այդ պարագային իրենց իսկ շահը իրենց իսկ վարկն ու արժանապատուութիւնը կը պահանջէ որ նպաստաբաշխ մարմինը ունենայ խառն կազմ եւ կատարուելիք նպաս-տաբաշխութիւնը վաւերացուի այդ խառն մարմնոյն բոլոր անդամներուն կողմէ, որպէսզի բսի-բսաներու եւ վէճերու դուռ չմնայ։

Բարեգործականի չուրջի բոլորուած մարդոց յամառութիւնն իսկ, սակայն ցոյց կուտայ, որ մութին մէջ պարզ-ւալ «բաներ մը» պիտի դարձուին այս տարուան նպաստաբաշխութեան առ-թիւ, ինչպէս եղաւ անցեալ երկու տա-րիներուն։ Նետուած եւ եփող «բան մը» կայ փուռին մէջ, որուն կափա-րիչին չեն ուզեր մօտեցնել իրենցմէ դուրս մնացող տարրերը։ Այդ «բան»ը միայն իրենք պէտք է գիտնան, մի-այն իրենք պէտք է տեսնեն։ Այլապէս այսքան յամառ չպիտի ըլլային ու չպիտի վախնային՝ նաեւ իրենցմէ դուրսը մարդոց ներկայութենէն նը-պաստաբաշխ մարմնոյն մէջ»։

ԹԵՐԹԵՐԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

Պոլսոյ մէջ լոյս կը տեսնեն 23 օրա-թերթեր. — 9ը թուրքերէն, 5ը հայե-րէն, 4ը յունարէն, 3ը ֆրանսերէն, 1ը գերմաներէն։ Պարբերաթերթ՝ 18 հատ. — 7ը հայերէն, 6ը ֆրանսերէն, 2ը յունարէն, 2ը անգլիերէն, 1ը ի-տալերէն։ Պոլսոյ երիտասարդու-թեան մէջ ամէնէն շատ տարածուած է Գարթօֆը պարբերաթերթը (երկամ-սեայ)։ Նուազ տարածուած չէ յունա-րէն պարբերաթերթ մը, «Ինէմայի վերաբերեալ, — Հոլիվուտ Ֆիլմ»։ Այս տեղեկութիւնները կը քաղենք պաշ-տօնական վիճակագրութենէ մը, որ ցոյց կուտայ թէ Թուրք պետութեան մէջ Հայերը աւելի շատ թերթ կ'ար-տադրեն քան Թուրքերը, պետութեան նպաստն ալ առնելով հանդերձ։

ԶՈՒՄ

ՄԵՐ ՏՕՆԵՐԸ

Զ. Ռ. Միութեան Կեդր. Վարչու-թիւնը կը հաղորդէ թէ,

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՆԱՀԱՏԱԿԱՑ ՏՕՆԸ կը կատարուի

ՓԱՐԻԶի մէջ Ապրիլ 19ին, կիրակի

ԼԻՈՆի մէջ Ապրիլ 4ին, շաբաթ

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ կը տօնուի Փարիզի մէջ փետր. 29ին, շաբաթ.

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՎԻՖԱՅԱԹ ԷԼ ԱՍԵԱՆ (Անհետա-ցած երեւելիներ)։ Թարգմ. Գէորգ Մըսրլեան։ Մատենաշար «Ցուսարեր» Թիւ 30։ Գահիրէ։ 1935։ Մօտ 400 մե-ծադիր էջ, շահեկան վերլուծումնե-րով եւ աշխարհագրական քարտէսով։ Գին 15 Փր. Ֆրանք։

...տեղ-պէս. զգայնապաշտ, բնապաշտ, խորհրդապաշտ, մերթ հաւատացեալ Քրիստոնեայ, մերթ հեթանոս աստ-ուածով եւ ընդհանրապէս որոշ սկզբ-ունք։

Ես Պարսամեանի հետ համոզուած եմ որ Նարդունին իր ՄԵՂԵԴԻՆԵՐով էրապէս կը հաւանաք որ կը պատ-րաստուի տալու մեր գրականութեան աւելի հասուն եւ աւելի իմացական գործեր»։

Մեզմէ Պարսամեան իր գրական դիմաստուերներուն մէջ հարկ է ըսել որ անկեղծօրէն ու լրջօրէն քննադա-տութեան եւ գնահատման կ'ենթարկէ իր ուսումնասիրած դէմքերը, այդ միեւնոյն անկեղծութիւնը ցոյց տը-ւած է Նարդունիի դիմաստուերին մէջ։

ԱՏՐՈՒՇԱՆ

(Վերջ)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ ընթեռնլի եւ մաքուր։

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (17)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

Ցաթման «Փէրէճէ»ին տակէն շատ գեղեցիկ կ'երեւայ։ Մեր ու Լեւոն խալֆային առջեւ դէմքը միշտ բաց է. սակայն երբ վարպետին հետ խօսելու ստիպուի, դէմքը կը ծածկէ։ Իր ճերմ-ճերմակ վիզը կախած է խոշոր գեղին ապէ մանեակ մը. իսկ ճակ-տին կ'երկարին շարք մը փոքրիկ ոս-կիներ։ Ասոնք էին որ իր դէմքին գոյ-նը աւելի փայլուն կը պահէին, սա-կայն ականջէն կախուած մատի չափ թիթեղէ կտորները կարծես քիչ մը կը պակսեցնէին իր գեղեցկութիւնը։ Ան ամուսնացած էր, սակայն տակաւին մեզրալուսինը չաւարտած՝ պատե-րազմը վրայ էր հասեր եւ ամուսինը զինուոր էին տարեր Դամասկոսէն ան-դին։ «Երթալէն ի վեր լուր չկայ», կ'ըսէր։ Որով մնացած էր այլեւսանց ամուսինի եւ ուր որ աղուոր մէկը գտնէր, անոր կը քսուէր՝ կատուներու նման։ Լեւոն խալֆան տարիէ մըն ի վեր զայն կը սիրէր՝ անտանական կիրքէն դրդուած։

Ցաթմային հացը փուռ կը նետուի եւ վայրկենական ուռած ու կարմրած դուրս կ'ելլէ։ Երբ կինը կը մեկնի, վարպետս կատակը ձեռք կ'առնէ, կ'ուզէ քիչ մը բարկացնել խալֆան, երեսն ի վար կը պոռայ.

— Նշանըըսա ակօյլէյէնելիմ, եավաշ, կէլսին էէլէ...

Լեւոնին գլխուն մազերը կը տնկը-ւին եւ աչքին գունդերը աջ ու ձախ շարժելով կը յարէ.

— Սանա նէ՞ կէրէք, եաho։

Այս վէճը ժամու չափ կ'երկարի, սակայն խալֆային բարկութիւնը շատ կ'իջնէ։

ԵՆԷՋՆԵՐՈՒ

ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԸ

Խորինք է. գործը նուազած՝ փուռին մէջ. հազիւ քանի մը յաճախորդներ կ'երեւան։ Կէսօրուան ատեւանելի աշ-խատութենէն յոգնած՝ կը հանգչինք պահ մը։ Ցաջորդաբար քանի մը յա-ճախորդներ եւս կուգան։

— «Շէքքէ», պոռաց վարպետս։

Դժուարաւ ոտքի կ'ելլեմ ու փուռէ տրցակ մը պատրաստելով կուտամ. Առտուընէ ի վեր կը վազեմ, հազիւ քառորդ ժամ նստեր էի, եւ ահա յա-ճախորդները կրկին ծայր կուտան։ Գործը սաստկացաւ, խմոր բացողնե-րուն թափ-թափը աւելի կ'արագա-նայ։ Փուռին մէջ լուր կը հասնի թէ Ե-նէջներու խումբ մը ձերբակալուած՝ կը բերուի։ Ամէն կողմէ ուրախու-թեան ճիչեր։

Ենէջէն Արաբներու վայրենի ցեղե-րէն մէկն է։ Ամառ ձմեռ կ'ապրին ա-նապատները վրանի տակ, նստակեաց կեանք չունին։ Իրենց զբաղումն է մը-տական աւազակութիւն, կողոպուտ։ Չեն խնայեր նոյն իսկ իրենց կրօնա-կիցներուն։ Գիշերով կը յարձակին գիւղերու վրայ ու տուն առ տուն թալլելով կը տանին իրենց վրանները։

Շատ պատմութիւններ լսած էինք ասոնց մասին։ Պզտիկներուն բերանը անգամ տարիներէ ի վեր կը հոլովէր ասոնց վայրագութիւնները։ Կառավա-րութիւնը ի զուր ջոկատներ կը հա-նէր անապատները, սակայն Ենէջնե-րը թիւով աւելի շատ՝ քան զիրենք հե-տապնդող Թուրք զինուորները, միշտ յաղթանակը կը շահէին։

Այսօր անհաւատալի լուր մըն է որ կը փսփսան փուռին յաճախորդները։ Ի՞նչ պիտի տեսնէինք անոնց ընդ-վզող գլուխները՝ լուծի տակ։ Այս տեսակ խորհուրդներով տարուած, դուրսը կը նշմարենք խումբ խումբե-կոտն լաճեր, որոնք խնդալով-ցատկե-լով կը յառաջանան։ Ոմանք փուռէն ներս կը մտնեն ու ծանօթներու առ-տիս կուտան շղթայակապ Ենէջնե-րու բերուելուն։ Վարպետս փուռի տր-ցակ մը եւս կ'ուզէ։ Կը հնազանդիմ որ անոր լոյսին շնորհիւ լսապով կը հանէ փուռին մէջ մնացած հացերը։ Անդին յաճախորդները դրան առջեւ խռնուած՝ անհամբեր կը սպասեն, վարպետը եւ բանուորներն ալ կը փու-թանք դէպի դուռ։

Լայն պողոտայի ծայրէն, որ կը շարունակուի մինչեւ Շամ-Թարա-պլուս, ձիաւոր զինուորներ կը նըշ-մարուին, իրենց ետեւէն ձգած սոս-կալի փոշի մը։ Հետզհետէ ձիերու ոտքերուն դոփիւնը լսելի կ'ըլլայ։ Ուղտերու խոնչիւններ՝ որոնց ձայ-նէն ուշ մնացողներն ալ կը փութան «Քէչէկ պազարը» հրապարակը։ Փոշե-թաթաւ կարմիր նժոյգները կը հաս-նին, որոնց վրայ յաղթական դէմքեր կը ժպտին. իւրաքանչիւրը կը կրէ երկար սուիններ։ Ետեւէն ուղտերու ցրուած վոհմակ մըն է որ կը վազէ խռնչիւններով։ Հետաքրքիր կը սպա-սենք ասոնց շարունակութեան.

— Ո՞ւր են, կ'ըսէ քովէս կին մը, Ենէջէ ըսուած չուներ։

— Ետեւը ըլլալու են, կը պատաս-խանէ ուրիշ մը։

Զօրս հարիւրէ աւելի ուղտեր սաք փոշին վեր բարձրացնելով կը վազեն զանազան ուղղութեամբ։ Այդ ուղտե-րը շրջապատուած են ձիաւոր Թուրք զինուորներով. ասոնց ետեւէն սակա-ւաթիւ զիրուկ ձիեր, որոնց կը խառ-նուին ջորիներու եւ էշերու ստուար խումբեր, վրաններ բեռցուած արմոր։ Տակաւին փողոցներու անկիւններէն կը վազեն այս հետաքրքիր անցքը դի-տելու։

— Ապօ, պու նէ զաւալը զանպա վայմըշ խըլըգլյարտա, կ'ըսէ վար-պետս, մինչ միւս կողմէն մեր արաբ դրացին հետաքրքրական բացագան-չութիւններ կ'արձակէ։

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

կը պատճառէ շատ մը Ֆրանսացիներու, առանց կուսակցական խտրութեան: Ֆրանսայի 3,000,000 նախկին ռազմիկներու ստուար մէկ մասը կը յուսայ մերձեցում հաստատել Գերմանիոյ հետ եւ այս պարագան ալ նկատի առնելով, Պ. Լավալ կը ձգձգէր դաշնագրին վաւերացումը, թէեւ ինք ստորագրեց զայն: Այժմ լրջօրէն կը վախցուի Գերմանիոյ հակազդեցութենէն: Առնէէ մը ի վեր լուր կը շրջի թէ դաշնագրին վաւերացումէն անմիջապէս վերջը, Գերմանիա չեղեալ պիտի հռչակէ Լոքառնոյի դաշինքը եւ պիտի ձեռնարկէ Հռենոսի շրջանին վերազինման, դրժելով Վերսայլի դաշնագրին զինուորական վերջին յօդուածը:

ԸՆԴՀ. ԴԱՏԱԽԱԶԸ ՄԱՀԱՊԱՏԻԺ ՊԱՀԱՆՋԵՑ

Երեք Թոււսար «ուխտեալ»ներուն համար

Էքսի եղեռնադատ ատեանի երեքշաբթի օրուան նիստին մէջ, ընդհ. դատախազ Ռօլ կարդաց իր պահանջագիրը, չափազանց բիրտ լեզու մը գործածելով եւ մահապատիժ պահանջելով երեք ամբաստանեալներուն համար: Իր մեծարանքը, հիացումը եւ վշտակցութիւնը յայտնեց յետոյ Ալեքսանդր թագաւորին եւ Պ. Պառթուի յիշատակին, ընդհ. դատախազը բացագանչեց.

— «Ցորչափ չէ հնչած քաւութեան ժամը, երկու ժողովուրդներուն խիղճը չպիտի հանգստանայ: Քրէական անօրէն ոճիր մըն է որ գործուեցաւ մեր հողին վրայ, վարձկան եւ արհեստով մարդասպան օտարականներու կողմէ: Եթէ ուզէին արժեցնել քաղաքական պատրուակներ, Վայեան, Քազէրիօ եւ Կորկուլով անպատիժ պիտի մնային: Այս երեք ամբաստանեալները կը պատկանին չարագործներու ընկերութեան մը: Անոնք մասնագէտներ եւ նախափորձ եւ յատկապէս ընտրուած են: Անոնք ընկերացած են մարդասպանին եւ պատրաստ էին անոր տեղը բռնելու: Ուրեմն երեքն ալ արժանի են միեւնոյն պատիժին: Կրնա՞ք ըսել թէ անոնք որ կը սպասէին Վերսայլի մէջ, չեն կրցած պատրաստել Մարսէյլի ոճիրը: Բայց անոնք միեւնոյն ոճիրն էր որ կը պատրաստէին Վերսայլի մէջ, եթէ չկարենային յաջողիլ Մարսէյլի մէջ: Անոնք իրենց պաշտօնին վրայ էին եւ միեւնոյն զէնքերն ունէին իրենց ափին մէջ: Ջերմապէս կը յուսամ հաստատական պատասխան մը առանձ բոլոր հարցումներուն, պարոն երդուեալներ: Ես չեմ ընդունիր մեղմացուցիչ պարագաներ եւ մահապատիժ կը պահանջեմ այս երեք մարդոց համար: Ձեր կողմէ որ եւ է ներողամտութիւն՝ պիտի նշանակէ արհամարհել բոլոր երկիրներու խիղճը»:

Այս երկար եւ բուռն ճառէն յետոյ, երէկ լսուեցան պաշտպան—դականները եւ երդուեալները փակուեցան իրենց յատկացուած սրահին մէջ, վճիռ արձակելու համար:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՐԱՋԱԽՏ ԹՈՒԽԱՉԵՒՍԿԻ, որ Փարիզէն մեկնելու կը պատրաստուէր, իր վերադարձը յետաձգեց մինչեւ երկուշաբթի: Առջի օր երկար խորհրդակցութիւններ ունեցաւ Ֆրանսայի օդանաւային, զինուորական, ծովային նախարարներուն եւ ընդհ. սպայակոյտի պետին հետ: Կարմիր սպարապետը միեւնոյն ատեն պտոյտներ կը կատարէ զինուորական եւ օդանաւային կայաններու մէջ: Թուխաչեւսկի 42 տարեկան է եւ ամէնէն երիտասարդ մարաջախտը՝ աշխարհի մէջ: Ունեցած է շատ արկածալի կեանք մը, ինչպէս կարդացիք «Յառաջ»ի մէջ:

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ վարչապետն ալ տակաւին Փարիզ կը մընայ, եւ զբաղած է շատ կարեւոր խորհրդակցութիւններով: Այս երկիրն ալ փոխադարձ աջակցութեան դաշնագիր մը կնքած է Խ. Միութեան հետ:

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 100 *ԿԱԹՈԼԻԿ ՎԱՐԻՉՆԵՐ* ձերբակալուեցան Գերլինի գաղտնի ոստիկանութեան կողմէ, իբրեւ հակահիթլէրական կամ համայնավար: Քէօլնի կաթոլիկ արքեպիսկոպոսը հեռագրով բողոքեց Հիթլէրի, այս խստութեանց դէմ:

ԺԱՆ Տ'ԱՐՔԻ ՊԷՍ ՈՂՋ ՈՂՋ ՎԱՌԵՑԱՒ Օր. Ժան Վալէռի Լանօ, որ իբրեւ տիպար ծառայած է Ֆրանսայի պատմական հերոսին հեծեալ արձանին, Փիրամիտի հրապարակին վրայ: 77 տարեկան էր: Առջի օր կազօլինի վառարան մը շրջեցաւ, պայթեցաւ եւ իր հագուստները բռնկեցան: Հրշէջները օգնութեան հասան բոցերուն մէջէն եւ գտան սեւցած, աչքերը վառած կերպարանք մը, որ դեռ կը մրմնջէր.— «Դուրս հանեցէք, դո՛ւրս հանեցէք»: Անմիջապէս հիւանդանոց փոխադրեցին, բայց մեռաւ:

ԵՐԵՔ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐ ՄԵՌԱՆ Քարուզէլի կամուրջին վրայ, ահռելի արկածի մը հետեւանքով: Երեքը միասին կ'աշխատէին տակալս արհեստանոց — խցիկի մը մէջ, երբ գետափի ճողերէն մէկը փլաւ եւ բոլորը մէկ խորասուզուեցան Սէնի հոսանքին մէջ:

ԻՐԱՒԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻՆ ազգայնական ուսանողներէն 150 — 200 հոգի առջի գիշեր շէնքին մէջ փակուելով, դիրք բռնեցին, որպէսզի յաջորդ առտուն կարենան խանգարել Փրոֆ. Ժէզի դասախօսութիւնը: Համալսարանին վերատեսուչը սովորական յորդորներն ուղղելէ յետոյ, ձախողելով, օգնութեան կանչեց ոստիկանութիւնը: Բազմաթիւ ոստիկաններ խուժեցին շէնքէն ներս եւ բռնի դուրս հանեցին ցուցարարները, ձերբակալելով 105 հոգի, որոնք յետոյ ազատ արձակուեցան: Ընդհարումներու միջոցին, վերատեսուչը, Պ. Ալիքս, բռունցքի հարուած մը ստացաւ կզակէն, ոստիկանի մը անզգուշութեամբ: Երէկ արտակարգ ժողով մը գումարեցին փրոֆէսէօրները, ելք մը գտնելու համար: Վերատեսուչը հրաժարած է:

ԳԵՏԻՆԸ ՍԱՌԱԾ ԸԼԼԱԼՈՎ Փարիզի մէջ, բազմաթիւ արկածներ պատահեցան: Քանի մը կառքեր իրարու զարնուեցան: Սարսէլի մէջ հեծանւորդ մը սահելով գանկէն վիրաւորուեցաւ եւ մեռաւ, իսկ մանր — մունր արկածները համրանք չունին: Երէկ բաւական մեղմացած էր օդը:

ՀԱՊԷՇՆԵՐԸ ԵԱՂԹԱՆԱԿ ՄԸ տարին Օկատէնի ճակատին վրայ, եւ առնելով շատ կարեւոր դիրք մը:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէի կազմակերպած դասախօսութիւնը 13 փետր. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին. 51 rue de Rivoli, Le Samaritaine սրճարանի ներքնայարկը:

Շարունակութիւն ընկ. Վրացեանի նախորդ դասախօսութեան: «Միջազգային քաղաքական կացութիւնը եւ մեր վէճակը» նիւթի շուրջ միտքերու փոխանակութիւն

Գուալաու

ԳԱՄՕՆԻ (Մարսէյլ) Զաւարեան ենթակոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ Վարդգէս, Նիկոլ, Վարուժան եւ Ճաթրկեան խումբերը, այս շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին:

Հրապարակային բանախօսութիւն

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. ԼԻՈՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

Մասնակցութեամբ Քրիստափոր, Զաւարեան եւ Ռոստոմ խումբերու

15 փետր. շաբաթ երեկոյ. 3րդ Թաղապետարանի սրահին մէջ

կը նախագահէ Ընկ. Ս. ԹԻՐԵԱՔԵԱՆ

կը խօսի Ընկ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

Օրուան քաղաքական հրատապ հարցերու շուրջ եւ հայրենիքի մասին: Գեղարուեստական ճոխ բաժին, կը մասնակցին ՏՏ. Ա. Մելքոնեան (ջութակ) Վ. Զանոքեան (երգ), Օր. Հաճիպօղոսեան եւ ընկ Մ. Միրզէ (արտասանութիւն), Տիկ. Գ. Աճարոնեան (երգ):

Տոմսակները մասնակցութեան համար կը գանձուի 1 Ֆր.:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Խորին ցաւակցութիւնս կը յայտնեմ ընկ. Լ. Ցորիխեանի եւ պարագաներուն, իր քրոջ դառնաղէտ մահուան առթիւ:

ՎԱՀՐԱՄ ՍԵՖԵՐԵԱՆ

Լէսին, 8 փետր 936

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

Ս. Մ. ԲԻՐՀԵԱՆ, Ֆրէժիւս.— Ձեր ուզած հասցէն՝ 115 route d'Orléans, Cachan, (Seine).

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameme, PARIS (13)

Կ'ուզուի

Ճաշ լաւ փոմփիյէ մը, նախապատիւ է քուփի վարժ ըլլալը, իբր ... նական: Կ'ուզուի նաեւ լաւ աֆիսեօր մը: Մեծ կտորներու նմոյշով ներկայանալ Ա. Պէրպէրեանի, Բիւ Պէրժէր: Գնահատուած պարգային տեւական վարձատրութիւն:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (60)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. — Հեղինակութիւն՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

— Միշդ չէ որ ատիկա յայտնեմ առայժմ, պատասխանեց Փուառօ կոտրտուելով. իսկ ես շրթունքներս սըրբեցի՝ խնդուքս զսպելու համար: Շիտակը շատ աղուոր կատարեց իր դերը:

Քանի մը բառ եւս փոխանակեցինք ու յետոյ բանտարկեալին մօտ առաջնորդեցին մեզ:

Երիտասարդ մըն էր ան, ոչ աւելի քան քսան երկու կամ քսան երեք տարեկան. բարձրահասակ էր ու նիհար, դողդոջուն ձեռքերով, ուժով կ'երեւար, թէեւ քիչ մը սպառած: Սեւ էին անոր մազերը, իսկ աչքերը՝ կապոյտ: Ինծի այնպէս կը թուէր թէ անծանօթը որուն հանդիպեցայ ոճիրին գիշերը, օտար մէկը չէր, սակայն եթէ այս տղան էր, բոլորովին սխալ էր տպաւորութիւնս, չէի ճանչնար զայն:

— Ռօքի ելիր, Քէնթ, հրամայեց ոստիկանապետը. այս պարոնները եկած են քեզ տեսնելու. կը ճանչնա՞ս զիրենք ...

Քէնթ լիթը - բերանը կախած՝ մեզի նայեցաւ. չպատասխանեց: Յետոյ նայուածքը իմ վրաս կեդրոնացուց:

— Ա՞ն է, պարոն բժիշկ, հարցուց ոստիկանապետը ինծի դառնալով:

— Հասակը միեւնոյնն է, ըսի, երեւոյթով՝ խնդրոյ առարկայ անձին կը նմանի, բայց աւելին չեմ կրնար ըսել ...

— Կրողին մէնծը... ի՞նչ ըսել կ'ուզէք, պոռաց տղան, ի՞նչ ունիք ինծի դէմ... խօսեցէք... յանցանքս ի՞նչ է եղեր...

— Ան է, ըսի. ձայնը ճանչցայ...

— Ձայնս ճանչցաք... ո՞ւր լսած էիք ձայնս առաջ ...

— Անցեալ ուրբաթ իրիկուն... Ֆըրնլի փարքին վանդակապատին քովմը... ճամբան հարցուցիք ...

— Ճամբա՞ն հարցուցի... իրա՞ւ...

— Կ'ընդունի՞ս, ըսաւ ոստիկանապետը:

— Ոչ մէկ բան ալ չեմ ընդունիր... պէտք է նախ իմանամ թէ ինչ ամբաստանութիւն ունիք դէմս ...

— Վերջին քանի մը օրուան թերթերը չկարդացի՞ր, հարցուց Փուառօ:

— Հասկցայ թէ ինչ ըսել կ'ուզէք... ծեր մարդ մը մեռցուցիր են Ֆըրնլիի մէջ... եւ կը կարծէք որ ես ըրած եմ, այնպէս չէ՞ ...

— Հոն էիր այն գիշերը, ըսաւ Փուառօ:

— Ինչպէ՞ս հասկցաք...

— Շնորհիւ ասոր, պատասխանեց Փուառօ ու գրպանէն հանեց սափոր փետուրը զոր պարտէզին տնակին մէջ գտած էինք:

Տղուն արտայայտութիւնը յանկարծ փոխուեցաւ:

— Սպիտակ փռչի, ըսաւ Փուառօ, ոչ, տղաս, պարապ է... տնակը հոն գտած էիր, գտանք ...

— Զգիտցածդ ալ չկայ, սխալ օտարական... Թերեւս կը յիշես նաեւ որ ծերունին սպաննուած էր ժամը 9.45էն 10ին առտեններ...

— Այո, այդպէս է...

— Ա՞յդպէս է իսկապէս, այդ է որ կ'ուզեմ իմանալ ...

— Այս պարոնը կրնայ ըսել, ըսաւ Փուառօ, ոստիկան Րէկլընը ցոյց տալով:

— Այո ճիշդ է... 9.45էն 10, հաստատեց Րէկլըն:

— Ուրեմն զիս վար զնելու պէտք չունիք, ըսաւ Քէնթ, ես Ֆըրնլիէն հեռացայ ժամը իննը քառորդ անցած... Քրէնչէսթըրի ճամբուն վրայ գինետուն մը կայ... հոն գացէք հարցուցէք... կը յիշեմ, նոյնիսկ կռիւ ալ ըրի այնտեղ... ժամը տասը ու տասը քառորդ կար... ուրիշ ըսելիք ունի՞ք.

Ոստիկան Րէկլըն կարգ մը նօթեր առաւ:

— Ուրի՞շ, ըսէք... հարցուց տըղուն զարմանալ:

— Քննութիւն կը կատարենք, պատասխանեց ոստիկանապետը, եթէ ըսածներդ ճշմարիտ են, որ եւ է դիտողութիւն չենք կրնար ընել... միայն թէ ըսէ տեսնեմ, ինչո՞ւ Ֆըրնլի Փարք գացեր էիր...

— Մէկը պիտի տեսնէի ...

— Ո՞վ...

— Ձեզի՞ ինչ ...

— Քիչ մը աւելի քաղաքավար եղիր, ինծի նայէ, սաստեց ոստիկանապետը:

— Գնանին տակն անցնի ձեր քաղաքավարութիւնը... անձնական գործ ունէի, անոր համար գացի, լմնցաւ... եթէ ոճիրը գործուելէն առաջ մեկնած եմ, ոստիկանները ուրիշ բանով հետաքրքրուելու իրաւունք չունին...

— Անունդ Ռալֆ Քէնթ է, ո՞ւր ծնած ես, հարցուց Փուառօ:

— Անգլիացի եմ եւ... հարիւրին հարիւր, պատասխան տուաւ տղան քմծիծաղով մը:

— Այո, ատիկա գիտեմ եւ կարծեմ Քէնթի նահանգը ծնած ես...

Երիտասարդը զարմացաւ:

— Ո՛վ ըսաւ... որովհետեւ անունս Քէ՞նթ է... ատիկա ի՞նչ կապ ունի... ըսել է որ Քէնթ մականունը ունեցող մէկը Քէնթի նահանգին մէջ ծնած պէտք է ըլլայ...

— Որոշ պարագաներու տակ, կրնայ ըլլալ, ըսաւ Փուառօ, որոշ պարագաներու տակ...

Այնքան իմաստալից էր անոր շեշտը որ երկու ոստիկանները զարմացան, իսկ երիտասարդը կաս - կարմիր կտրած էր, այն աստիճան որ վախցայ թէ Պելճիքացիին վրայ պիտի յարձակէր: Յետոյ, սակայն, անզգին դարձաւ ու խնդաց:

Փուառօ գլուխը շարժեց, ... լով թէ հարցաքննութենէն գոհ ... ցած էր ու դուրս ելաւ: Պաշտօնեաները իրեն հետեւեցան:

— Պիտի ստուգենք, գիտել ... Րէկլըն, թէեւ չեմ կարծեր որ խօսեցաւ. միայն թէ պէտք է որ ... պէս բացատրէ թէ ինչու Ֆըրնլի փարք գացած էր... կարծեմ ... նալով գրած պահանջողը ... անոր հետ մէկտեղ, եթէ իր ... մութիւնը ճիշդ է, ոճիրին մէջ չունի... գրպանը տասը ոսկի ... երբ ձերբակալեցինք... բաւական ... գումար է... ինծի անանկ կու գայ ... այդ քառասուն ոսկի ան առած ... թիւերը չէին համապատասխաներ ... սակայն կրնայ գրած աւրած ըլլայ. Պ. Էքրօյտը իրեն տուած է գումար ... առածին պէս կեցիկը գրած է... Քէնթի նահանգը ծնած է ըլլալու ... բաղա՞ն ինչ է... ի՞նչ կապ ունի...

— Ոչ մէկ կապ, պատասխանեց Փուառօ, ինքնիրենս պզտիկ հաշիւ մըն է ... րի, բան մը չէ... պզտիկ հաշիւներ ... տեսակէտէն շատ նշանաւոր են...

(Շար.)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ այլ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 14 ՓԵՏՐՈՒԱՐ VENDREDI 14 FÉVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3038 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀԷՔԵԱԹ, ՀԷՔԵԱԹ, ՎԷԳ ՄԸ ԳՏԱՅ…

Պոլսոյ վերջին թղթաբերը նորանոր մանրամասնութիւններ կը հաղորդէ Էնկիւրիի դատավարութեան մասին։ Շատ աւելի շահեկան, քան գիտէինք երէկ, երբ կը քննէինք «Դաշնակ»ներու վերաբերող կէտերը

Կարդացէք, այսօր իսկ, այդ յաւելեալ եւ ճոխացեալ նկարագրութիւնը, համոզուելու համար թէ մինչեւ ո՛ւր կրնայ հասնիլ Թուրքիոյ գաղտնի գործակալներուն եւ անոնց գործակիցներուն ցնորամտութիւնը։

Համաձայն այդ մանրամասնութեանց, որոնք բարձրաձայն կարդացուած են Եղեռնադատ Ատեանին առջեւ, 1936 փետր. 6ին,—

1. Սուրիոյ մէջ հակաթուրք երկրորդ կազմակերպութիւնն է «Դաշնակ քոմիթէ»ն, իսկ անոր գործադիր ուժը՝ «Կարօ Սասուն անուն մէկը, որ գիտէ քիւրտերէն, հայերէն եւ ռուսերէն»։

2. «Ամէն Հայ որ կը մերժէ օգնել քոմիթէին, ուշ – կանուխ պիտի ստանայ այս Կարօ Սասունի գնդակը»։

3. Թուրքիան տկարացնելու համար, Դաշնակները անհրաժեշտ կը գտնեն մէջտեղէն վերցնել անոր վարիչները, — Աթաթիւրքը, Ըսմէթ Ինէօնիւն, Բիւշտիւ Արասը եւ մարաջախտ Ֆէվզին։ «Այս որոշումը միաձայնութեամբ տուած են քոմիթէին պետերը, Հրաչ Փափազեան, Թորոս Գասմաճեան եւ Արթին Թափճեան, որ երկու աչքերը կորսնցուցած է ռումբի պայթումի մը հետեւանքով»։

4. «Մահափորձին երեւան հանուելէն յետոյ, Դաշնակ քոմիթէն ժողով գումարած է հոկտ. 24ին (նախապէս կ'ըսէին 28), կէսօրէն յետոյ ժամը 6ին, Հալէպ, Գասմաճեանի տան մէջ»։

5. Այս ժողովին մէջ վճռեր են թէ «ինչ որ չկրցան յաջողցնել Չէրքէզները, պէտք է գլուխ ելլէ Հայերու կողմէ»։ Եւ ընտրեր են երեք յանձնախումբեր, որոնց մէկը «պատրաստութիւններ պիտի տեսնէ մահափորձի համար»։ (Երեք յանձնախումբերու անդամներուն անուններն ալ գիտեն եղեր, «բայց այսօր շահ չեմ տեսներ զանոնք յայտնելուն մէջ»։

6. «Քոմիթէն անցեալին մէջ ալ նոյն գործով զբաղած է։ 1931ին այդ քոմիթէին պատկանող կարգ մը անձեր պաշտօն ստացան սպաննելու Թուրքիոյ հանրապետութեան նախագահը եւ Պէյրութէն Իսթանպուլ մեկնեցան։ Ասոնցմէ Հրանդ Ճանիկեան անձնատուր եղաւ, հասկնալով որ ազատում չունի»։

7. Հաճի Սամիի մահափորձին ձախողման վրայ, հրոսակները 1931ին Սուրիոյ մէջ նոր հրոսախումբ մը կը կազմեն, Թուրքիա ղրկելու համար։ Ըսմէթ Ինէօնիւ այդ միջոցին Աթէնք կը գտնուէր։ Դաւաճանները ծրագրած էին Աթէնքի մէջ սպաննել մեր վարչապետը, յետոյ ալ Թուրքիա գալ եւ մահափորձի ենթարկել Աթաթիւրքը»։

8. Չկարենալով յաջողիլ Աթէնքի մէջ, դաւաճանները ռումանական շոգենաւով Իսթանպուլ կը ղրկեն Հրանդ Ճանիկեան անուն քոմիթէճի մը, որուն վրայ գտնուած թուղթին մէջ արձանագրուած էին դաւադիրներուն անունները»։

9. Քոմիթէն 300,000 տոլար յատկացուցած էր այս գործին»։

Այսքանը՝ Հայերու մասին։ Վաղը պիտի կարդաք ամբաստանեալ Ալի Սայիպի պաշտպան փաստաբանին ճառը, եւ այնտեղ պիտի հանդիպիք նախադասութեան մը.

— «Ընդհ. դատախազի ամբողջ պահանջագրին մէջ միայն վէպ, պատմութիւն եւ թղթածրար կայ։ Ոստիկանութիւնը այս դատին առթիւ թերեւս իմ մասիս ալ մէկ միլիոն թղթածրար կը շինէ. ի՞նչ ընեմ։ Ուշադրութիւն կ'ընեմ որ մէջտեղը դէպք չկայ, այլ ամէն ինչ բաղկացած է Եահեայի խօսքերէն։ Այսինչին անունը տուաւ,— ներս առ։ Այնինչը յիշեց,— ներս առ։ Ընդհ. դատախազին կոկորդը պատռելով ըսածները ամբողջովին Եահեայի խօսքերն են։ Մեծ համբերութեամբ լսեցի պահանջագիրը։ Տեսայ որ թուղթէ շէնք մըն է։ Ոչ հիմ, ոչ շաղախ, ոչ ալ կղմինտր կայ»։

Արդ, երբ այսքան խախուտ են բուն մահափորձին վերաբերեալ պարագաները, «վէպ եւ պատմութիւն եւ թղթածրար», կրնաք եզրակացնել թէ որքան վաւերական հանգամանք ունին Դաշնակցութեան վերագրուած որոշումներն ու ձեռնարկները։

Ընդհ. դատախազը առանց աջ-ձախ նայելու, դատարանին կը հաղորդէ փողոցներէն եւ սրճարաններէն հաւաքուած, հասարակ լրտեսներու կողմէ յօրինուած կամ ճոխացուած «տօսիէ»-ներ, որոնք ոչ իսկ դէպքերու ընթացքին կը համապատասխանեն։

Օրինակ մը, շատերու մէջէն։

Հրանդ Ճանիկեանը (Վիտինեան) Պոլիս կը ղրկեն Պէյրութէն, երբ աշխարհի բոլոր թերթերը գրեցին որ շոգենաւ դրուած էր Պիրէոսէն եւ հեռաւոր կապ անգամ չունէր ոչ Դաշնակցութեան, ոչ ալ որ եւ է մահափորձի հետ։ Եւ իրողութիւն է որ ոչ թէ անձնատուր եղաւ, այլ բռնուեցաւ շոգենաւին մէջ, Թուրք ոստիկաններու կողմէ։

Նոյն Հրանդ Ճանիկեանը Պոլիս կը ղրկեն, Ըսմէթ Ինէօնիւի ժամանումէն վերջը, իբրեւ թէ Աթէնքի մէջ ձախողած մահափորձը Պոլսոյ մէջ կատարելու համար։ Մինչդեռ իրողութիւն է որ Ճանիկեան Պոլսոյ նաւահանգիստին մէջ բռնուեցաւ եւ բռնուեցաւ Թուրքիոյ վարչապետին Աթէնք ուղեւորութենէն ԱՌԱՋ։

Եւ այսպէս միւս հրաշապատում հէքեաթները,— «Դաշնակ քոմիթէի պետերու», անոնց ժողովներուն, «միաձայն որոշումներուն եւ սա 300,000 տոլարի վարկի մասին։

Ըսեր էինք երէկ,— Թուրքիոյ ն՛ւ կառավարութիւնը, ն՛ւ Ապահովութեան Տեսչութիւնը ն՛ւ դատարանը կը քալեն միեւնոյն ճամբէն,— մթնոլորտ ստեղծել, տեւական սարսափի տակ պահելու համար փոքրամասնութիւնները, միեւնոյն ատեն փութացնելով անոնց կազմալուծումն ու այլասերումը։ Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ ԴԷՊՔԵՐ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

Երկու սուրբ վարիչներ ձերբակալուեցան

Պէյրութէն կը հեռագրեն փետրուար 12 թուականով.— Մարզպանը Դամասկոսի մէջ ձերբակալել տուաւ երկու գլխաւոր վարիչներ, Նէսիպ Պաքրի եւ Ճէմիլ Մէրտամ։ Այս առթիւ մարզպանը հետեւեալ յայտարարութիւնները ըրաւ.— «Ազգայնական վարիչները փորձեցին քրէական ոճիր մը ծառայեցնել քաղաքական նպատակներու եւ խլրտումներ սարքել զոհի մը յուղարկաւորութեան առթիւ։ Ուստի հարկադրուեցայ խիստ միջոցներ ձեռք առնել անոնց հանդէպ։ Չեմ կրնար հանդուրժել որ նիշդ այն պահուն երբ զինուորական իշխանութիւնը պատասխանատու է քաղաքին բարեկարգութեան, ննջամիտ խռովարարներ արիւն թափեն եւ անձնական փառասիրութեանց զոհեն իրենց խաղերէն մոլորած ցուցարարներ»։

*** Պէյրութի մէջ խումբ մը ուսանողներ փորձեցին ցոյց կատարել, սակայն ձախողեցան։ Վերջին լուրերու համաձայն, թէեւ խռովութիւնները դադրած են քանի մը օրէ ի վեր, բայց խանութները գոց կը մնան, ազգայնականներու դրդումով, ճնշելու համար կառավարութեան վրայ։

*** «*Փըթի Փարիզիէն*»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Գահիրէէն.— Ուղղակի Դամասկոսէն լուր առի թէ կացութիւնը շատ լարուած է ամբողջ Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ եւ թէ ֆրանսական իշխանութիւնները շատ լայն հանգամանք տուած են ապահովութեան միջոցներուն։ Հոգատար երկրի ֆրանսական բանակին հրամանատարը Դամասկոս եկաւ մարզպանին հրամանով եւ հաստատուեցաւ Օթէլ տ'Օրիանի մէջ, քաղաքին կեդրոնը։ Հրամանատարը յայտարարութիւն մը ուղղեց ժողովուրդին։ Ձերբակալուած երկու վարիչներէն Ճէմիլ Մէրտամ պէյ Սուրիոյ նախկին ելմտական նախարարն է եւ միւս կալանաւորին հետ աքսորուեցաւ հեռաւոր վայր մը, որուն անունը գաղտնի կը պահուի։

Գործադուլը կը շարունակուի Հոմսի, Համայի եւ Դամասկոսի մէջ։ Խանութպանները ազգայնական պետերու հրահանգներուն հետեւելով, իրենց ապրանքները կը փոխադրեն բնակութեան վայրերը։ Հալէպի մէջ ռումբ մը պայթեցաւ երէկ։ Զոհեր ալ կան, բայց քաղաքը հանդարտ է։ Պաշարման վիճակը խստօրէն կը շարունակուի մեծ կեդրոններուն մէջ եւ ֆրանսական զօրքը կ'աջակցի ապահովութեան։

Երուսաղէմէն կը տեղեկացնեն թէ ոստիկանութեան հետ ընդհարումներ պատահած են Դամասկոսի մէջ եւ թէ քանի մը ոստիկաններ վիրաւորուած են։

Գործադուլը, որուն 29րդ օրը լրացաւ փետրուար 13ին, կը թուի թէ պիտի շարունակուի, հակառակ վաճառականներու կրած ծանր կորուստներուն։

Սուրիոյ դէպքերուն հետեւանքով անհանգստութիւն կը տիրէ նաեւ Արեւելքի միւս երկիրներուն, մանաւանդ Պաղեստինի մէջ։

ՑԿԵ'ԼՆՍ ԹԻԱՊԱՐՏՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԵՑԱՆ ԵՐԵՔ ԽՐՈՒԱԹ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆՆԵՐԸ

ԻՍԿ ԵՐԵՔ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐ՝ ՄԱՀՈՒԱՆ

Էքսի Եղեռնադատ Ատեանին երդուեալները իրենց վճիռը արձակեցին փետրուար 12ի գիշերը, մէկուկէս ժամուան խորհրդակցութենէ մը յետոյ։ Երեք ամբաստանեալները, Զվոնիմիր Փոսփիշիլ, Միօ Քրալ եւ Սթէֆան Րայիչ դատապարտուեցան ցկեանս թիապարտութեան։ Հաւանական է որ ղրկուին ֆրանսական Կուիանա, «Սատանայի կղզին»։ Երբ վճիռը արձակուեցաւ, Փոսփիշիլ աղաղակեց.— «Կեցցէ՛ ազատ Խրուաթիան։ Կեցցէ Անթէ Փավէլիչ» (իրենց ղեկավարը, որ բանտարկուած է Իտալիոյ մէջ)։

Ի բացակայութեան մահուան դատապարտուեցան Անթէ Փավէլիչ, Քվաթէրնիք եւ Փէրչէվիչ, որոնք մահափորձին բուն կազմակերպիչները կը համարուին։

Երդուեալներուն վրայ մեծ տպաւորութիւն գործեց պաշտպան փաստաբան Էմիլ Սէնթ Օպանի ճառը։ Փարիզի փաստաբանական կաճառին երբեմնի նախագահը, որ այնքան ծանրակշիռ դատեր պաշտպանած է, խորապէս յուզուած էր եւ յատկապէս շեշտեց,— «Ես արդէն պաշտպանած եմ շատ կարեւոր դատեր, բայց երբեք այնքան ծանր թուած չէր իմ պաշտօնս։ Կը զգամ իմ ուսերուս վրայ ծանրացած պարտականութիւնը։ Երբ գործս վերջացնեմ, յուզումս դարձեալ չպիտի հանդարտի»։ Ցետոյ երկարօրէն վերլուծելով ընդհ. դատախազին բուռն պահանջագիրը, նորէն դիտել տուաւ թէ Եուկոսլավիոյ ոստիկանական պաշտօնեաներուն ներկայութիւնը խաթարած է հարցաքննութեան ընթացքը, թէ դիւանագիտական եւ կառավարական միջամտութիւններ լարուած են։ Ապա պաշտպանելով *Ուսթաշան*, բացատրեց թէ չարագործներու կազմակերպութիւն մը չէ ան, այլ քաղաքական – յեղափոխական, նուիրուած՝ Խրուաթիոյ ազատութեան։ «Ուսթաշային ահաբեկչութիւնը աւելի բան չէ եթէ ոչ պատասխանը Եուկոսլավիոյ անհասարակ քաղաքականութեան»։ Այս առթիւ յիշեց Խրուաթներու դէմ գործուած բռնութիւնները, վերջին քսան տարիներու ընթացքին, զանոնք նմանցնելով Այգատի մէջ կատարուած գերմանական բռնութեանց։ Կարդաց բազմաթիւ փաստաթուղթեր, ինչպէս եւ գերապայծառ Պաուէրի մէկ նամակը,

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԾԱՓԱԽՏ

— Է —

Կը պատմեն թէ երկու աբեղաներ կ'ուզեն մրցում մը կատարել՝ ցոյց տալու համար իրենց կարողութիւնը քարոզի մը մէջ, որ նախաբանով յուզէ եւ լացնէ հաւատացեալները եւ վերջաբանով ծիծաղ ու խնդուք պատճառէ անոնց։

Յաղթականը կը տանի այն աբեղան, որ Չարչարանաց սրտայոյզ դրուագները կը պատմէ, լացնելով հաւատացեալ ժողովուրդը, բայց երբ քարոզը աւարտելով ետին կը դառնայ՝ խնդուք մը կը պայթի հաւատացեալներուն մէջ։

Աբեղան, կ'ըսէ պատմողը, բաց էր ձգեր կոճակը

Ու կը յիշեմ, հիմա լայնածիր Ռուսիան,— արեան եւ արցունքի մէջէն կարմիր այս երկիրը կը քալէ դէպի… ուրախութիւն։ Կալինին վերջերս մինչեւ Երեւան գնաց, ըսելու համար թէ առաջին սոցիալիստ երկիրը մոռցած է արեան եւ արցունքի, մահուան եւ սովի յիշատակները. թէ հիմա կարմիր երկիրը կը ծիծաղի՜… կարմիր ծիծաղով մը։ Կեանքն անուշ է, սոցիալիստ երկրին բնակիչը երջանիկ է հիմա,— ըսաւ։ Ուրեմն պէտք էր, որ մարդիկ, այնտե՛ղ, երգուէին եւ ուրախանային։ Սակայն ո՛չ, մարդիկ տխուր էին միշտ։ Ի վերջոյ հարկ տեսան Ստալինի պատկերը ցոյց տալ երկրին բնակչութեան,— որպէսզի ծափահարեն, խելայեղ ծափահարեն, կռնակի վրայ պառկին եւ ծափահարեն, գինովի պէս ծափահարեն, ձեռքերը ճաթեցնելու աստիճան ծափահարեն, «երկար ատեն չլռող ծափահարութեամբ» մը։ Տխուր մարդը կը ծափահարէ՞ միթէ։ Հէ՛յ, երջանի՛կ են այնտեղ, գինեզգած նստած մարդոց պէս ուրախ՝ չը՛նկ - չը՛նկ - չը՛նկ կը ծափահարեն։ Չկայ մէկը, որ ծափահարել չգիտնայ,— մեռելն անգամ երբ Ստալինի անունը կը լսէ՝ կ'ելլէ կը նստի եւ կը ծափահարէ։ Մանուկներն իսկ. երբ շատ կուլան, կը բաւէ որ մայրիկն արտասանէ Ստալինի անունը, յանկարծ կը ծափեն ու կ'ուրախանան։ Ի՜նչ երջանիկ երկիր։ Որ եւէ խօսող, ճարտասան ըլլայ թէ կակազ, անմիջապէս կը ծափահարուի, կը բաւէ որ յիշէ Ստալինի անունը։ Որ եւ է կուկուշկա, խօսի դիալեկտիկայի մասին թէ պլատինկայի մասին, ծափերու մէջ կը խեղդուի իր ձայնը՝ եթէ նոյնիսկ սխալմամբ արտասանէ Ստալինի անունը։

Ինչո՞ւ այս գինով եւ ուրախ ծափահարութիւնը։

Ռամկավարնե՛ր, եթէ գիտէք՝ ըսէք մեզի ալ։ Իմ պրպտումներս որոշ եզրակացութեան մը չյանգեցան տակաւին։ *Խորհ. Հայաստան* թերթին վերջին թիւերէն մէկուն մէջ տպուած է նկար մը,— հայ գիւղացի կին մը *չափինէեան* համբոյր մը կը դրոշմէ աչքերուն վրայ այն աղջկան, որ գացեր տեսեր է Ստալինը։ Տակը գրուած է.— «Այս աչքերո՞վ տեսար Ստալինը»։ Ու կը խորհիմ որ չըլլա՞յ թէ Ստալինը *ալապուճիկ* բան մը ունենայ երեսին վրայ, որ զայն տեսնողը ինքզինքէն ելլէ, եւ ձայնը լռողը ծափահարէ։ Յիշեցէք աբեղային *օյի*նը՝ ժողովուրդը ուրախացնելու…։

ԱՐԱԶ

Իտալիան ալ կ'աւելցնէ օդային ուժերը

Հետեւելով Մեծն Բրիտանիոյ եւ Մ. Նահանգներու օրինակին, Իտալիոյ օդանաւային նախարարութիւնը փետրուար 12ին երեսփոխանական ժողովին ներկայացուց իր ելմտացոյցը, որ 14 առ հարիւր յաւելում կը ցուցնէ անցեալ տարուան վրայ։ 1936ի տարեշրջանին ամբողջ ծախքը պիտի ըլլայ 990 միլիոն լիր, փոխանակ 850 միլիոնի։ Գրեթէ ամբողջ գումարը պիտի գործածուի օդային ուժերու յաւելման եւ կատարելագործութեան։ Օդանաւերու արժէքը լիովին հաստատուած ըլլալով հաբէշական պատերազմին մէջ, Մուսոլինի կ'ուզէ աւելի յառաջ երթալ։ Առջի օր այցելեց Կուիտոնիայի օդանաւային կայանը, աչքէ անցընելով բոլոր դպրոցները եւ արհեստանոցները։

Քարիւղը միայն երեք ամի՞ս կը բաւէ

Ազգերու Դաշնակցութեան մասնագէտներու յանձնախումբը վերջացուց իր աշխատանքները եւ ներկայացուց տեղեկագիրը։ Վերջնական եզրակացութիւնը այն էթէ Իտալիոյ ամբարած քարիւղը կը հասնի 850,000 թոնի, որ հազիւ 2ուկէս – 3 ամիս կրնայ բաւել։ Թէեւ կէս ամսուան պաշար ալ նաւերուն հաշուելով, յանձնախումբը կը կարծէ թէ քարիւղի արտածման արգելքը պիտի կրնայ ներել Իտալիան, 3 – 3ուկէս ամիս վերջը։ Տեղեկագիրը կը բաղկանայ երթ յօդուածներէ, որոնք արգելքի գործադրութեան դժուարութիւններն ալ կը մատնանշեն։ Մասնաւորապէս կը շեշտուի Մ. Նահանգներուն վերապահուած դերը։ Այս մանրամասնութիւններէն յետոյ, պատիժներու յանձնաժողովին կը մնայ վճռել արգելքի խնդիրը։ Արգելքը հաստատուած ատեն ալ, Մ. Նահանգները պիտի շարունակեն քարիւղ ծախել թէ Իտալիոյ եւ թէ Եթովպիոյ, համաձայն չէզոքութեան սկզբունքին։

Սառնամանիքի ձմեռ Թուրքիոյ մէջ

Պոլսէն կը հեռագրեն թէ բուռն փոթորիկ մը կը տիրէ Անատոլուի, Թրակիոյ եւ Պոլսոյ մէջ։ Էնկիւրիի մէջ բազմաթիւ տուներու տանիքները փլած, թումբեր քշուած, ինչպէս եւ հրդեհներ պատահած են։ Թրակիոյ մէջ, մանաւանդ վնասուած է Էտիրնէն, ուր հաղորդակցութիւնները դադրած են։ Պոլսոյ մէջ փոթորիկը ծանր վնասներ պատճառած է հասարակ շէնքերու։ Շատ մը տուներ փլած են զանազան թաղերու մէջ։ Ոսկեղջիւրի կամուրջը (Ուն Գափան) ամբողջովին տեղէն խախտած է։ Բազմաթիւ առագաստանաւեր ընկղմած են ։Արեւելեան ճեպընթացը չէր հասած փետրուար 14ին։ Բազմաթիւ մզկիթներու մինարէները գլխատուած են…

Լիբանանի եւ մանաւանդ Պէյրութի մէջ ալ փոթորիկը մեծ աւերներ գործած է։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ կացութիւնը շատ ծանր կը ցուցնէ *Թան*, մասնաւոր թղթակցութեամբ մը։ Նաւահանգստի բանուորներուն գործադուլը կը շարունակուի, այնպէս որ գործերը կանգ առած են։ Միշտ ընդհարումներ կը պատահին բանթողներուն եւ աշխատողներուն միջեւ։ Կը վախցուի որ աւելի դասակարգի բանուորներ ալ վարակուին գործադուլէն։

ՊԱՏՄԱԿԱՆ Ծ[illegible] ՄԸ՝ ԻՐ ԱՆՑՔԵՐՈՎ

(Լ. ԹԱԴԷՈՍԵԱՆԻ ՍԳԱՀԱՆԴԷՍԻՆ ԱՌԹԻՒ)

Շատ դժուարին գործ է բնորոշել այնպիսի քաղաքական - յեղափոխական գործիչի իրական դերը եւ արժէքը, ինչպիսին էր Լ. Թադէոսեանը։ Որովհետեւ յեղափոխական - քաղաքական գործիչը հեղինակ չէ, որ իր ետեւից թողնի գրական երկեր եւ այդ երկերի հիման վրայ տարիներ, տասնեակ տարիներ յետոյ ուսումնասիրութեան ու գնահատանքի կամ պարսաւանքի խօսքեր ասուեն։

Յեղափոխական քաղաքական գործիչը կատարում է մի շարք գործեր, զուգէ եւ չափազանց կարեւոր, որոնք իրենց ժամանակին հետ կապուած են։ Գործիչը կարող է այդ գործերի վրայ դնել իր ամբողջ հոգին, եռանդը, սակայն երբ գնում է ինքը, իր կատարած գործերը դառնում են յաճախ աղօտ յուշեր, որոնց հիման վրայ, բնականաբար, շատ դժուար է բնորոշել գործող անձի արժէքը։ Եթէ այդ բոլորի վրայ աւելացնենք եւ այն, որ այդ գործողութիւնները կատարուել են ոչ թէ այստեղ, մեր շրջանակում, այլ հազարաւոր քիլոմեթր հեռու մի երկրում եւ այնպիսի մի ժամանակ ինչպիսին ներկայացնում էր ցարական Ռուսաստանի մի հեռաւոր ծայրագաւառը՝ Անդրկովկասը, այն ժամանակ վերին աստիճանի դժուար է մեզ ըմբռնել, որովհետեւ թէեւ այդ գործերը կատարուել են 30-40 տարի առաջ, սակայն շնորհիւ այս վերջին ընդհանուր պատերազմի, այնպիսի մեծամեծ փոփոխութիւններ եւ յեղաշրջումներ առաջ եկան մարդկային կենցաղի, ըմբռնումների, հոգեկան ապրումների եւ պահանջների մէջ, որ կարծես թէ, մեզ բաժանողը ոչ թէ 30-40 տարիներ են, այլ ամբողջ մի դար։ Անհրաժեշտ է կանգ առնել այն ժամանակների եւ միջավայրի վրայ, ուր մեծացել եւ զարգացել է Լեւոն Թադէոսեանը, իբրեւ յեղափոխական - գաղափարական գործիչ, որովհետեւ այն Լ. Թադէոսեանը, որ դուք տեսել էք այստեղ հիւանդ, թոյլ եւ ծերացած, Փարիզում, երբեք նման չէր նրան, որ ապրել եւ գործել է իր երիտասարդական շրջանում եւ բոլորովին ուրիշ միջավայրում։

Լ. Թադէոսեանը Ագուլեցի կամ պատմական Գողթան գաւառից էր, որ յայտնի է իր երգիչներով եւ բանաստեղծներով։ Այդ Գողթան երգիչների ժառանգները այժմ չեն երգում, բայց ունեն ուրիշ յատկութիւններ։ Նրանք յայտնի են իրենց ձեռներէցութեամբ եւ այդ պատճառով տուել են բազմաթիւ խիզախ, ճեկուն եւ ճարպիկ վաճառականներ, որոնք ոչ միայն յայտնի էին Ռուսաստանում եւ Իրանում, այլ եւ Եւրոպայի հեռաւոր անկիւններն էին նրանք կտրում դարեր առաջ։ Շնորհիւ այդ կացութեան, Գողթանցին յաճախ հաղորդակից է եղել եւրոպական քաղաքակրթութեան. իր զաւակներին տուել է յաճախ բարձրագոյն կրթութիւն։ Նրանցից շատերը կարեւոր տեղ են գրաւել մեր մշակութային պատմութեան մէջ։ Թուենք միայն մի քանիները որոնք դեր են կատարել այս վերջին 19րդ դարու վերջերին։ Գողթանցի էր Հայրապետ Քալանթարեանը, որ դեռ անցեալ դարի 70ական թուականներին ունէր Բագուի մէջ իր մասնաւոր դպրոցը, որ հանդիսանում էր այն ժամանակուայ հայ երիտասարդութեան համար կարեւոր ժամադրավայր։ Հայրապետ Քալանթարեանի եւ նրա կնոջ շնորհիւ Հայոց լեզուն տարածւում եւ մուտք էր գործում Բագուի հայ ընտանիքների մէջ, որտեղից վաղուց հալածել էր։ Հայրապետ Քալանթարեանի որդիներն էին «Մշակ»ի խմբագիր Աւետանդր Քալանթարը, Աւետիս Քալանթարը, որ մինչեւ այժմ կենդանի է եւ առաջին կալթնատեսն է ամբողջ Ռուսաստանում եւ այդ ասպարէզում չափազանց խոշոր հեղինակութիւն է համարւում։ Դրանց ազգակից էր Դաւիթ Քալանթարեանը, որ ռուսահայ մանկավարժական ասպարէզում աչքի ընկնող դեր էր կատարում, իսկ անցեալ դարի ութսունական թուականներից անցնելով Թուրքիա, ամբողջապէս նուիրուեց արեւմտահայ մանուկների կրթական գործին եւ այնտեղ էլ կնքեց իր մահկանացուն։ Գողթանցի էին «Մուրճ» ամսագրի յաջորդական խմբագիրները՝ Աւ. Արասխանեանը եւ Լ. Սարգսեանը, որ գրել է «Այց Թուրքաց Հայաստանին» արժէքաւոր երկը։ Տաղանդաւոր եւ մեծ ապագայ էր խոստանում Լ. Սարգսեանի եղբայրը, որ դժբախտաբար երիտասարդ հասակում մեռաւ։ Նա Մոսկուայի համալսարանի փրոֆէսօր էր եւ գրել էր Զօկերի բարբառի մասին մի գնահատելի աշխատանք։ Վերջապէս Գողթանցի էին մեր Քրիստափորը եւ Ռոստոմը։ Բաւականանանք սրանցով։

Գողթանցի վաճառականները թէեւ կտրում էին աշխարհի մի ծայրից միւսը, սակայն երբեք չէին մոռանում իրենց գիւղը եւ Գողթան գաւառի ընդամէնը մի քանի գիւղերը աչքի էին ընկնում իրենց եւրոպական տներով, կահկարասիներով։ Միանգամայն փոխուած էր դրանց կենցաղը։ Այն ժամանակ, երբ Հայերի մեծ մասը դեռ եւս մառներով էր կերակուր ուտում, Գողթանցիներից շատերը արծաթ պատառաքաղ եւ դանակ էր գործածում։ Ցաղթահարելով շատ դժուարութիւններ, Գողթանցին զարմանալի յամառութեամբ իր տունը զարդարում էր յաճախ դաշնամուրով, երբ հաղորդակցութեան ճանապարհները վիպերգական բացակայում էին եւ նեղ արահետներով միայն կարելի էր երթեւեկել։ Բոլոր ճանապարհորդները, որոնք նախ անցնում էին Նախիջեւանի շրջանից Գողթանի վրայով դէպի Զանգեզուր, ապշած եւ զարմացած դիտում էին այդ փոքր Շուէյցարիային, որ ոչ մի նմանութիւն ունէր իր շրջապատի հետ։ Շնորհիւ այն իրողութեան որ Գողթանցիք ունէին հարուստ վիճակ, հարուստ էին եւ նրանց եկեղեցիները, ունէին լաւ դպրոցներ, ուր հրաւիրւում էին այն ժամանակի աչքի ընկնող մանկավարժները։

Այն ժամանակները, երբ Լ. Թադէոսեանը սովորում էր Ագուլիսի ծխական դպրոցում, իրեն ուսուցիչ էին Տէր Ղեւոնդեանը, որի «Մայրենի լեզու»ի դասագիրքը 60—70 տպագրութիւն ունեցաւ եւ հռչակաւոր Րաֆֆին, որ աւանդում էր Հայոց պատմութիւն։ Ագուլեցին մաքրասէր էր, աշխատասէր եւ խնայող։ Այս վերջին յատկութիւնը յաճախ առիթ է տուել բազմաթիւ անեկդոտների, ականները այստեղ Եւրոպայում ծանօթացնք ուրիշ ազգերի կենցաղի հետ, Գողթանցու խնայողութիւնը մեզ այլ եւս տարօրինակ չպիտի թուայ, որովհետեւ այստեղ արդէն այդ կողմից գերազանց են։

Ահա այս պայմաններում է մեծացել Լեւոն Թադէոսեանը։ Նրա վրայ իր միջավայրը թողել է իր ազդեցութիւնը։ Ծխական դպրոցն աւարտելուց յետոյ, Լեւոնը ընկնում է Թիֆլիզ, հազիւ 14—15 տարեկան։ Նա գալիս էր Թիֆլիզ մարդ դառնալու, ինչպէս ասում էր իր մայրը։ Թիֆլիզ էր գտնւում Լեւոնի մօրեղբայրը՝ Քրիստափոր Միքայէլեանը, որ այդ ժամանակ ուսուցչական ճեմարանի աչքի ընկնող ուսանողներից էր։

Քրիստափորի համար միանգամայն անակնկալ էր Լեւոնի գալը։

— Եթէ եկել ես այստեղ՝ Թիֆլիզ վերջ ի վերջոյ «չէրչի» դառնալու, կարող ես անմիջապէս վերադառնալ, իսկ եթէ եկել ես կրթութիւն ստանալու, ես ամէն կերպ կը խնամեմ եւ կ'աջակցեմ քեզ։

Այս էր ահա Քրիստափորի առաջին խօսքերը գաւառից եկած 14—15 տարեկան պատանուն։

Լեւոնը ընդունւում է Ներսիսեան դպրոցը եւ տեղաւորւում է իր մօրեղբօր՝ Քրիստափորի մօտ եւ ամբողջապէս վայելում է նրա խնամքը։

Ի՞նչ էր ներկայացնում այն ժամանակուայ Թիֆլիզը։

Ինչպէս յայտնի է, Թիֆլիզը, այն ժամանակ Կովկասի մայրաքաղաքն էր։ Նա ոչ միայն հանդիսանում էր աթոռանիստ ցարի փոխանորդի, այլ եւ վարչական կենտրոն էր ամբողջ Անդրկովկասի։ Սակայն Թիֆ իսր համարւում էր եւ մտաւոր կենտրոն։ Այնտեղ գոյութիւն ունէին բազմաթիւ պետական եւ ազգային դպրոցներ, թատրոններ, թանգարաններ։ Այնտեղ էին հրատարակւում հայերէն, ռուսերէն եւ վրացերէն թերթերն ու ամսագրերը։ Այնտեղ էին ապրում Կովկասի ժողովուրդների, մանաւանդ Հայերի մտաւորական դասը։ Հայկական Թիֆլիզը ոչ միայն ղեկավարում էր ամբողջ Անդրկովկասի հայութիւնը, այլ եւ յատկութիւններ ունէր իր ազդեցութեան տակ առնել եւ արեւմտահայ հատուածը։

Այդ այն ժամանակն էր, երբ թէ Ռուսաստանում եւ թէ հայ իրականութեան մէջ դարբնւում էին մեծ դէպքեր։

Ռուսաստանում ոչ միայն տեղի էր ունենում գրական վերելք, այլ եւ հանրային մտքի յեղաշրջում։ Այդ ժամանակները մեծ հմայք էր վայելում ռուս յեղափոխական գաղտնի կուսակցութիւնը՝ «Ժողովրդական Կամք», որ կարելի է ասել միահեծան իշխում էր Ռուսաստանի լաւագոյն մտաւորականութեան մտքին եւ կամքին։

Գաղտնի դրականութիւն, գաղտնի ինքնազարգացման խմբեր (կրուժոկներ), — այս էր ահա դրադեցնում այն ժամանակուայ երիտասարդութեան։

Այդ շարժումները Ռուսաստանի մայրաքաղաքներից եկել հասել էին Կովկասի մայրաքաղաքը, Թիֆլիզ, ուր բացառապէս հայ եւ վրացի մտաւորականներն էին որ մեծ եռանդով կլանւում էին ռուսական գաղտնի գրականութեամբ եւ պատրաստւում էին ապագայ յեղափոխական կեանքի։ Բոլորին գրաւեցնող նիւթը միջազգային սօցիալիզմն էր։ Ջկար ոչ մի ազգային տենչանք կամ ձգտում։ Պէտք է փոխուէին ռուսական միապետական կարգերը եւ բոլոր ազգերն ու ժողովուրդները դառնային Ռուսաստանի ազատ քաղաքացիներ, — այս էր բոլորի իտէալը եւ ձգտումը։ Ի՞նչ խօսք որ այդ գաղտնի ժողովներում խօսակցութիւնները, դասախօսութիւնները բոլորն էլ ռուսերէն էին։ Այդ խմբակներից մի քանիսը ղեկավարում էր ուսանող Քրիստափոր Միքայէլեանը, որ այն ժամանակ իր ընկերների մէջ արդէն աչքի ընկնող դիրք էր վայելում։

Այդ բոլորը կատարւում է պատանի Լ. Թադէոսեանի աչքի առաջ։ Ինքն եւս որոշ մասնակցութիւն ունէր եւ աստիճանաբար կլանւում էր այդ գաղափարական մթնոլորտով, ուր երիտասարդութեան մէջ զարգացնում էին ինքնազոհութեան գաղափարը եւ հանրային շահը աւելի բարձր գնահատել, քան իր եսը, շահը եւ անձը ... Այդ նոյն ժամանակ հայ կեանքում տեղի էր ունենում մի ուրիշ մեծ երեւոյթ.

Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՀԱՐԱՒ. ԱՄԵՐԻԿԱՅԷՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔԸ ԵՒ ՈՒՐԻՇ ԼՈՒՐԵՐ

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍ, 17 յունուար — Անցնող ժամանակաշրջանը, Հարաւ. Ամերիկայի հայ գաղութներուն համար ընդհանրապէս, իսկ Պուէնոս Այրէսի համար մասնաւորապէս, տեսակ մը ինքնամփոփումի շրջան եղաւ։ Այս մարզին մէջ, ուրախալի է շեշտել որ տարագիր գանգուածը, աստիճանաբար կրցաւ ինքզինքը գոնէ նիւթական տեսակէտով, քիչ մը բնականոն կացութեան մը մէջ դնել։ Շնորհիւ մեր ժողովրդի անսահման աշխատասիրութեան ու յարատեւութեան, այսօր արդէն շատ շատերը կրցած են իրենց գիրենք չակել, տուն տեղ ըլլալ։ Առանձնապէս հիմնաւոր յաջողութիւններ ունեցած են հայ առեւտրականները։

Բայց այս վերելքի կողքին, պէտք է չեշտենք այն ընդհանուր խուսափումը զոր աստիճանաբար հայ զանգուածը ցոյց կուտայ հանրային ու ազգային խնդիրներու հանդէպ։ Մասնաւորաբար երիտասարդութիւնը աստիճանաբար կը հեռանայ, կ'անջատուի ազգային խնդիրներէն կամ ձեռնարկներէն։ Անոր համար կարծէք այլ եւս նեղ կուգայ հայկական մթնոլորտը։

Եւ երբեք մեղադրելի չէ, քանի որ այս ափերու վրայ մինչեւ այսօր ալ այս ուղղութեամբ, գոնէ բաւարար աշխատանքներ մը տարուած չեն։ Չըկան այնպիսի ձեռնարկներ, այսպէս ըսած գրական - գեղարուեստական, որոնք խթան կարենային ըլլալ, ի մի հաւաքելու հայրենակարօտ այս ուժերը։ Ամբողջ տարի մը պիտի անցնի որ Մայիս 28 մը կամ Դաշնակցութեան Օրը առիթ ըլլան նման հրապարակային ժողովներու, ուր երիտասարդութիւնը շատ սիրով կուգայ իր անմիջական մասնակցութիւնը բերելու։ Բայց ասկէ վերջ կատարեալ լռութիւն մը։ Մինչդեռ առիթներ չէ որ կը պակսին։ Այսպէս օրինակ ամբողջ Ամերիկին մէջ, առանց կամ նուազ չափով մը տօնուեցաւ Աստուածաշունչի թարգմանութեան 1500ամեակը։ Գրեթէ բոլոր գաղութներն ալ Հայ Մշակոյթի օրուան փառքը կուտան, Արարան կը յիշատակեն, Վարդանաշխոյն կորուստը կ'ողբան եւն. իսկ հոս Պուէնոս Այրէսի մէջ, ուր աւելի քան անհրաժեշտ են այդպիսի օրերու վերյիշումն ու տօնակատարութիւնները, ամէն ինչ մոռացութեան կը տրուի։ Երբեմն Հայր. Միութիւններ մը գոյութիւն ունէին որ այս կամ այն առթիւ հրապարակը կ'ազմէին, իսկ ներկայիս շատերը վերջնապէս արդէն պատմութեան գիրկը ինկած են, եղածներն ալ աշնան տերեւներու նման դալուկ ու դեղնած, թեթեւ հովի մը կը սպասեն ինկալու համար։ Անոնց հերոսամարտերն անգամ, որոնց առթիւ հանդէսներ կը կատարուէին, դադրած են այլ եւս շունչ ու ոգեւորութիւն ստեղծել։

Աւելի կրտսերներու համար, համեմատաբար տաք ու հայրենաշունչ մթնոլորտ մը կը ստեղծուի ամավերջի դպրոցական հանդէսներու առթիւ, ուր կրթարանները տեսակ մը ուխտատեղիի կը վերածուին։ Այս մարզին մէջ գնահատելի են մեր հայրենակիցներու թափած աշխատանքները։ Մանաւանդ հեռաւոր վայրերու ու արուարձաններու մէջ, ուր անխտիր դպրոցներ կան, որոնցմէ շատերը արդէն ազգային սեփականութիւններ են, աւելի կամ նուազ յարմարութիւններով։ Ցիշեալ դպրոցներէն ոմանք այս տարի տուին արդէն իրենց տարիներու աշխատանքին արդիւնքը, առաջին շրջանաւարտները։ Ինչ խօսք որ այս ծովածաւալ անապատին մէջ անոնք ովասիսներ կրնան ըլլալ, մանաւանդ որ մեր նոր սերունդէն շատերը այլ եւս տեղական բարձրագոյն վարժարաններու մէջ մասնաւոր կրթութեանց կը հետեւին։ Հոս կան նաեւ բացառիկ տաղանդներ, որոնք մեր վաղուան պարծանքը կրնան ըլլալ։ Բայց այս մասին տակաւին շուտ է խօսիլ։ Միայն ուրախալին այն է, որ նոր սերունդը օտար կրթական շրջաններուն մէջ իր լաւագոյն տեղն ունի, արժեցնելով ցեղին ձիրքերը։ Օրինակ. չենք կրնար զսպել մեր ուրախութիւնն ու հրճուանքը երբ Հարաւ. Ամերիկայի հնագոյն ու բարձր համալսարաններէն մէկուն մէջ, հայ երիտասարդ մը՝ Միրտիչ Սերոյեան, քանի մը հարիւր ուսանողներու մէջ, բժշկական քննութեան առաջին մրցանակը կը ստանայ։ Նոյնքան հպարտութիւն կը պատճառէ մեզի, երբ երաժշտական ասպարէզին մէջ, բազմաթիւ օտարներու կարգին կը տեսնենք միակ Հայը՝ Օր. Արտեմիս Բարաքեան, որ իր տարիներու տքնաջան աշխատանքներէն յետոյ, այսօր արդէն հրապարակ կ'իջնէ հիացում պատճառելով բոլոր անոնց որոնք առիթ կ'ունենան լսելու իր նուագը, ուր նկատելի է Արեւելքցիի իր ջերմութիւնն ու երաժշտական թափը։ Օր. Արտեմիս Բարաքեան իր երաժշտական նախնական կրթութիւնը ստացած է Ռումանիոյ մէջ, իսկ այս տարի ալ հոս աւարտելով տեղական առաջնակարգ երաժշտանոցը իր արժանի գնահատանքն ստացաւ, երկու հոյակապ հանդէսներու մէջ, իբրեւ դաշնակահարուհի։

Աւելորդ կը համարինք յիշատակել նոր սերունդի այն արտակարգ ընդունակութիւնը զոր ցոյց կուտայ տեղական միջնակարգ դպրոցներու մէջ մինչեւ առաջնակարգ դպրոցներու մէջ, ցրնելով եւ հիացում պատճառելով տեղացիներուն։ Ցեղին արիւնն է կը խօսի ամենուրեք. Կեցցեն մեր փոքրիկ Արմէնները։

Իբրեւ նոր սերունդի ներկայացուցիչներ հրապարակին վրայ են Հ. Ե. Ը. Մ.-ը, Հայ Արիներու Նորակազմ խմբակը եւ Զոմը։ Թէեւ վերջերս մանք ուզեցին խաթարել Զոմի ներքին կեանքը, բայց Միութիւնը շատ շուտով կրցաւ կտրուկ ու գործնական միջոցներով անջատել պալարը։ Զօրաւոր Որբերու Միութիւնը, իր նախկին բնականոն հունին մէջ մտած ու մօտերս պիտի հրաւիրէ Հարաւ. Ամերիկայի Զոմի առաջին պատգամ. ժողովը։ Անշուշտ այս ժողովը իր նպաստաւոր արդիւնքը պիտի ունենայ եւ միութիւնը գործունէութեան ընդարձակ ծրագիր մը ընդգրկելով, պիտի աշխատի օգտակար ըլլալ հանրային կեանքին, նոր եռանդով թափով մը։

Ինչպէս ուրիշ անգամ ալ գրած եմ, իբրեւ գեղարուեստական արժէք ունինք մեր շատ յարգելի ու հինաւուրց դերասանը՝ Ե. Զարիֆեան, որ շատ պիտի հեռանայ այս ափերէն։ Թէեւ խիստ դժուարին պայմաններու մէջ, բայց եւ այնպէս ան կը յաջողի երբեմն իր շուրջը հաւաքել տեղական սիրողներու փոքրիկ խմբակ մը ու ընդառաջ երթալ թատերասէր հասարակութեան գեղարուեստական պահանջներուն։ Իր ամենավերջին ներկայացումը «Մեկիքի աղջիկը», իբրեւ հայրենասիրական գործ մը, մեծ հաճոյք պատճառեց հայրենակարօտ հանդիսատեսներուն։ Հայրենակից մը ոգեւորուելով առատօրէն վարձատրեց բոլոր դերակատարները։ Նոյն հայրենակիցը՝ Պ. Հրանդ Նիքոթեան, խոստացաւ կառուցանել Պուէնոս Այրէսի Հայոց եկեղեցին, որու համար արդէն ծախու առնուած հայ կեդրոնին կից ընդարձակ հողամաս մը։ Պ. Հրանդ Նիքոթեանը հողի գնման համար ծախսած է չորս հազար փեզ. (4000 տոլար), ու խոստացած է մօտիկ ապագայի մը մէջ կառուցանել նաեւ եկեղեցին, իր վրայ առնելով 100.000 փեզոյի ծախս մը։ Պէտք է ըսել թէ այս ձեռնարկը կարեւոր բաց մըն է որ կը գոցուի քանի Հայ. եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը ի վիճակի պիտի չըլլար գլուխ հանելու այս դժուարին գործը, իր կարգին կլանուած ըլլալով չենթական ձեռնարկներով։

Մեր դպրոցներէն ու եկեղեցիէն վերջ, հայ գաղութի համար գլխաւոր կարիքը կը մնայ սեփական բուժարան - հիւանդանոցի մը։ Հայ կեդրոնի շէնքը որոշ յարմարութիւններ ունի, իսկ հայ բժիշկներէն Եղբ. Թոքոսեաններ ու Թ. Տիրատուրեանը պատրաստ թէ մերժեն իրենց բարոյական աջակցութիւնը, իսկ իբրեւ օգնական ուժեր տրամադրելի են բժշկական համալսարանի մեր ընդունակ հայ ուսանողները։

Ս. ՑԻԲՈՒՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն որ ուշադրութիւն ընեն իրենց գրութիւններուն, թուղթին մէկ երեսին վրայ գրելու եւ մելանով։

ԿԱԹՆԵՂԲԱՅՐ

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԻՑ)

Մեր տունը գտնւում էր Երեւանի Նորք թաղում։

Մայրս դժբախտ կեանք էր ունեցել մեր տան մէջ. կեսուր, կեսրայր, զոյգ տալեր, տագրեր, ապա անվերջ հիւրեր, որոնք շաբաթներով կը մնային մեզ մօտ, ծառաներ, բանուորներ։ Վաղ առաւօտից մինչեւ ուշ երեկոյ մարգեր, այգիներ, պտղահաւաք, տնային աշխատանք։ Հայրս միշտ դուրսը, հեռուները՝ զբաղած հանդերով, արօտատեղիներով ու առեւտուրով։ Իր շուրջը տիրող իրարանցման մէջ մայրս դատապարտուած է եղել իբրեւ հարս հնազանդ եւ լուռ տանել ամէն նկատողութիւն, անարդարութիւն ու վէճ։ Իր երիտասարդ տարիքը նա անցրել է անհրապոյր, զուրկ իր երեխաների ու ամուսնու հետ առանձնանալու եւ ընտանեկան սեղմ շրջանակի քաղցրութիւնը վայելելու հաճոյքից։

Մեր տան դիմաց, փողոցի հակառակ կողմը մի խրճիթի մէջ ապրում էր Նախրապան Անտոնը։ Նրա կինը — Շողշողը մեր տնտեսութեան մէջ աշխատողներից մէկն էր. մայրս իրեն շրջապատող բազմութեան մէջ միայն նրա հետ էր մտերիմ, նրան կը բանար իր սրտի ցաւերը, նրան կ'ասէր իր դառն գանգատները։ Ես մօրս վերջին զաւակը ճիշդ հասակակիցն էի Նախրապան Անտոնի կրտսեր որդու՝ Գէորգի։

Վաղ մանկութիւնից մենք միասին մեծացանք այնքան թովիչ խաղերի մէջ, բայց մայրս կ'ասէր որ ես եւ Գէորգը ոչ մայն խաղընկերներ էինք, այլ եւ կաթնեղբայրներ, որովհետեւ իմ կերած կաթի կէսից աւելին Գէորգի մօր կաթն է եղել։ Ամէն անգամ երբ մի շտապ ու անհրաժեշտ գործ կանչել է նրան, ձգել է նա ինձ Գէորգի մօր գիրկն ու գնացել՝ վստահ Շողշողի հոգածութեան վրայ։ Երբ ես վեցամսական եմ լինում, կոկորդի վարակիչ հիւանդութիւնը մի շաբթուայ ընթացքում գերեզման է տանում երեք առողջ եւ փարթամ քոյրերիս։ Սա այնքան է ազդում մօրս վրայ, որ օրերով նա մնում է մերձիմահ վիճակի մէջ եւ ապա դանդաղօրէն կազդուրւում։ Ամիսների ընթացքում ես մնում եմ Գէորգենց տանը, օրօրոցներս կողք կողքի, բաժանելով նոյն ստինքների կաթը։

Մեծացանք։ Կայտառ մանուկներ ու անբաժան ես ու Գէորգը վազվզում էինք ամէն տեղ։ Ո՜հ, ի՜նչքան փուռեր են չինել մեր ընդարձակ բակում, ինչքան ջրաղացներ պատեցրել պարտէզի մշտահոս առուակի վրայ։ Նախրապան Անտոնը այգի չունէր. մենք երկուսն ունէինք, բայց Գէորգը ո՞րտեղից կարող էր իմանալ, թէ մեր այգիները իրենցը չեն, քանի որ ծառերի ծաղկելուց մինչեւ խաղողաքաղի վերջը ես եւ նա միասին ստանատակ էինք տալիս մեր մարգագետիններ կանաչ գորգերը, մագլցում թըթենների, կեռասենիների ու խնձորենիների վրայ, թաքնւում խաղողի թփերի մէջ անարգել ու աներկիւղ կանգ։

Օ՜, չքնաղ մանկութիւն. էլ հեծնելու սիրահար էինք. հէնց որ անասնակիցը մէկը տեսնէինք, իսկոյն վրան կը ցատկէինք. հորթերի պոչից կը բռնէինք ու քաշուելով գետին կը գլորէինք։ Փայտի կտորը ոտքերի մէջ առած իբրեւ ձի ամառուայ շոգ կրակին կը վազէինք ահագին տարածութիւն, որ ձորով անցնող գետակում — Գետառում «ձիերը» ջրենք. այնտեղ էլ կը լողանայինք մրցելով, թէ ո՞վ աւելի երկար սուզուած կը մնայ։ Ձմեռը պզտիկ սահնակներով կ'երթայինք նոյն ձորի զառիվայր ճամբան սահնակ քշելու, կը մխրճուէինք ձիւների մէջ ու քրքջալով միմիանց օգնութեան կը հասնէինք։

Երբեմն կը վիճէինք ու կը խռովէինք իրարից, բայց բաժանումը մի քանի րոպէից աւելի չէր տեւէր սպասելով, թէ ով կը զիջէր եւ առաջինը կը մօտենայ, պատճառը որի համար կամ նա ինձ կը կանչէր կամ ես նրան՝ միշտ կը գտնուէր. կը բարձրանայի դռան տանիքը եւ կը պոռայի.

— Գէորգ, արի՛ հորթերը տանենք ջուրը. արի մեր տունը գդիր է եկել, արի տես ի՞նչ կամուրջ եմ շինել։

— Վահան, արի՛, երկու հատ բզեզ եմ բռնել կը կանչէր նա ինձ։

Եօթը տարեկան մենք միասին դպրոց գնացինք ու համաձայն ժերենողների ուսուցչին արած խնդրանքին՝ տարիներ կողք կողքի, նոյն նստարանի վրայ անցկացրինք։

Անուհետեւ եկան դժբախտ օրերը։ Հայրս մեռաւ երկարատեւ հիւանդութիւնից յետոյ, մեր ընտանիքը փշուր փշուր եղաւ. հօրեղբայրս ամուսնացաւ ու բաժնուեց մեզնից. եղբայրս գնաց օտարութիւն. ես ու մայրս մենակ մնացինք։ Մեռաւ եւ Շողշողը, Գէորգի այնքան սիրած մայրը։ Հայրը երկու տարի առաջ էր մեռել։ Նրա եղբայրը, որ իրենից շատ մեծ էր տարիքով եւ իբր թէ հօր տեղն էր ընտանիքի մէջ՝ որբեցող դուրս եկաւ։ Քոյրը մի հեռու գիւղ հարս գնաց։ Գէորգը դպրոցը թողեց եւ արհեստի մտաւ։ Բաժանուեցինք։ Բայց կիրակի եւ տօն օրերին, երբ վարպետը նրան արձակուրդ էր տալիս, Գէորգը ամբողջ օրը գալիս էր մեզ մօտ։ Ի՜նչ քաղցր էին այդ օրերը. ինչ յուզմունքով մենք հանդիպում էինք միմիանց եւ ձեռք ձեռքի պտտում Նորքի մեր սիրած վայրերը — Մնարէն, Ապառաժները, Բերդաձորը, անդադար զրուցելով ու խանդաղատանքով յիշելով մեր մանկութիւնը։

Տարիները արագ անցան. ես բարձր դասարանի աշակերտ էի, իսկ Գէորգը արդէն վարպետի օգնական, բարեհամբոյր, գեղեցկադէմ ու չափահաս, համեստ ու ամաչկոտ. նա մտնում էր ընդլայնել իր մտաւոր հորիզոնը. Հանդիպելիս պահանջում էր որ պատմեմ, անվերջ պատմեմ ամէն ինչ որ սովորել եմ դպրոցում կարդացել գրքերում։

Մօրս կ'ասէր.

— Մօրաքոյր Անուշ, աշխարհում ամէն ցաւ կը մոռանամ, բայց մօրս կորուստը երբեք չեմ մոռանալ։ Նա այս կեանքում միայն չարչարանք տեսաւ, ինչո՞ւ Աստուած չթողեց որ նա ապրէր մինչեւ օրս, ինձանով մխիթարուէր ու գոնէ մի քանի տարի հանգիստ ունենար։ Ես ամէն նեղութիւն կը տանէի, միայն թէ կարողանայի մի աննշան չափով վարձատրել նրան այն զոհաբերութիւնների ու սիրոյ փոխարէն, որ նա ցոյց տուեց իր զաւակների վերաբերմամբ։ Մեռնելիս ասաց, — Դարդ ունենաս, բայց ջան Անուշին կ'ասես, նրան իմ տեղս համարիր։

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

(1)

ԷՆԿԻՒՐԻԻ ԸՆԴՀ. ԴԱՏԱԽԱԶԻՆ ՊԱՀԱՆՋԱԳԻՐԸ

Մահափորձի դատին առթիւ

ՆՈՐ ՀԷՔԵԱԹՆԵՐ «ԴԱՇՆԱԿ ԿՈՄԻՏԷ»ԻՆ ՎԵՐԱԳՐՈՒԱԾ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Պոլսոյ թուրք թերթերը խնտուտյալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդեն ընդհ. դատախազ Պահա Արըգանի պահանջագրի մասին, որուն ամբողջութիւնը իրատարակած էինք արդէն. քիչ մը մանրամասնութիւններով...

Սուրիոյ մէջ հակաթուրք երկրորդ կազմակերպութիւնն է Դաշնակ քոմիտէն...

չունին մահափորձին հետ: Երկրորդ յանձնաժողովին պաշտօնն է հետեւիլ Թուրքիոյ ժամուլին մահափորձի մասին ըրած հրատարակութեանց եւ անոնցմէ զասեր հանել: Երրորդ յանձնաժողովն ալ հարկ եղած պատրաստութիւնները պիտի տեսնէ մահափորձի համար:

Մեր մօտ մէկիկ մէկիկ արձանագրուած են այդ յանձնաժողովներու անդամները...

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՂԻՇԷ ԹԱԴԵՈՍԵԱՆԻ ՄԱՀԸ

Յունուար 24ին, երկարատեւ հիւանդութենէ մը վերջ, Թիֆլիսի մէջ մեռաւ վաստակաւոր նկարիչ Եղիշէ Թադէոսեան:

Երեւանի մէջ կրթական գործաւորութիւնը կազմեց յանձնախումբ մը, որուն մէջ կը մտնեն Գ. Արով (նախագահ), Ա. Սարգսեան, Փ. Թերլէմէզեան, Ալազան եւ Մ. Աղաջեան, Թիֆլիզէն Երեւան փոխադրելու համար նկարիչին մարմինը, որ պիտի թաղուի արուեստի եւ գիտութեան գործիչներու պանթէոնին մէջ (հին գերեզմանատուն):

ՀԱՅԿ. ՄԱՆԿԱԿԱՐՋՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

ՁԵՐԲԱԶԻՆԵՐՈՒ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆԸ

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ՆՈՐ ԺԱՊԱՒԷՆՆԵՐ

ԱՐԳԻԼՈՒԱԾ ԳՕՏԻՆԵՐ ՍԱՀՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

ՊՈՒՇԿԻՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ 100ԱՄԵԱԿԸ

ՄԱՄՈՒԼ

Հրալէր

րակէ նաեւ մատենագրութիւն մը Պուշկինեան գործերու մասին, ինչպէս նաեւ ուսումնասիրութիւն մը «Պուշկինը եւ հայ գրականութիւնը» խորագրով Պիոտ կազմակերպուի նաեւ ցուցահանդէս մը Պուշկինի գործերուն ու կեանքի յիշատակներուն մասին.

...կայ եւ պէտք է գոյութիւն ունենայ երջանկութիւնը, յաջողութիւնն ու փառքը մեր ցեղին, քանար դեռ պիտի շարունակէ տեւրապետել մեր մտքերուն ու մեր գործերուն:

Թող ամէն անձ, ամէն հանրային

4 ԿԱՐԵՒՈՐ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Գ. Բ. Բոնտօ փետրուար 15ին, 17ին, 19ին եւ 22ին, կէս օրէ վերջ ժամը 6ին, էնսթիթիւ տէ Ս'էթիւտ Իսլամիքի մէջ, 13 ռիւ տիւ Ֆուռ (5րդ յարկ), չորս դասախօսութիւն պիտի կատարէ ԱՌԱՋԱՒՈՐ ԱՍԻԱՅԻ ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ՑԵՂԱԽՈՒՄԲԵՐՈՒ մասին.

ՄՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՑ - ԲՈՅԺ, ժողովրդական ամսաթերթ ...

Դիմել Dr. Ch. Aivazian, 17, Rue Damesme, PARIS.

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (3)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱՓԻ (1913—1923)

ՏՕՆԱԿԱՆ ՕՐ ՄԸ

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

ապացուցանելով թէ հազարաւոր խրուաք այրեր, կիներ եւ մանուկներ զոհ գացած են: «Եթէ մեռելները կարենային խօսիլ, աերոպլանով հալածանքներու խրուաք զոհերը պիտի փաստէին ձեր կասկածները: Ռուսաշիները աւազակներ չեն, այլ հայրենասէրներ որ կը կռուին իրենց երկրին անկախութեան համար »: Պաշտպան փաստաբանը իր օգնականներուն ձգելով դէպքին մանրամասնութիւնները, յատկապէս ծանրացաւ այն կէտին վրայ թէ եթէ ամբաստանեալները մինչեւ վերջն ալ չէին գիտեր թէ ի՛նչ պաշտօն յանձնուած է իրենց: Հետեւաբար, կարելի չէ անտեսել մեղմացուցիչ պարագաները: Յետոյ դառնալով ամբաստանեալներուն, յայտարարեց.

— « Կը տեսնէք որ երեսի վրայ ձգուած չէք: Չեմ գիտեր ի՛նչ վիճակուած է ձեզի, բայց ես ձեզ չարագործներու տեղ չեմ դներ եւ մենք կրնանք սեղմել ձեր ձեռքերը: Գիտեմ թէ դուք առիթը չունիք այն դահիճներուն դէմ որոնք մոլորած են քաղաքականութեան մէջ եւ թէ չէք վախնար մահէն»:

Ու վերջապէս խօսքն ուղղելով երդուեալներուն, ըսաւ .

— «Ցանուն այն տառապանքներուն զորս կրեցին Լեհաստան եւ Ալզաս, յանուն բոլոր հալածականներուն եւ հարստահարեալներուն, ես ալ ձեզմէ կը սպասեմ պատմական վճիռ մը, բայց լուսապայծառ եւ իսկապէս ֆրանսական վճիռ մը»:

Ալեխառն փաստաբանին այս հոյակապ ճառէն վերջը, շատ բան չէր մնացած իր երեք երիտասարդ օգնականներուն, որոնք վերլուծեցին գործին զանազան երեւոյթները:

Պաշտպանողականներէն վերջը, ամբաստանեալները աւելցնելիք բան չունէին: Նախագահը կարդաց երեսուն հարցումները, որոնց պիտի պատասխանէին երդուեալները եւ որոնք խրուաքերէն թարգմանուեցան Օր. Փոփովիչի կողմէ: Երդուեալները հաստատական պատասխան տուին բոլոր հարցումներուն, բացի մէկէն, եւ նկատի առին մեղմացուցիչ պարագաները:

Հարիւրաւոր շրջան պահակներ կը հսկէին բարեկարգութեան, իսկ ոստիկանական խստութիւնը կրկնապատկուած էր:

ՉԱՆԱՉՎԱԾ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԻԹԼԵՐ ԲՈՒՌՆ ՃԱՌ ՄԸ խօսեցաւ Հրեաներուն դէմ, իր Զուիցերիոյ գործակալին յուղարկաւորութեան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ Պերլինի մէջ, արտակարգ հանդիսաւորութեամբ: Դագաղին առջեւ, հետզհետէ բարձրացնելով ձայնը, շեշտեց.— « Գերմանիան չէ որ պիտի վախնայ այս արարքէն, այլ անոր ետին ծածկուած ուժը (հրէութիւնը): Մենք կ'ընդունինք նետուած ձեռնոցը»:

13 ՀՈԳԻ ՄԵՌԱՆ, 8 հոգի վիրաւորուեցան Սթարա Զակորայի մէջ (Պուլկարիա), իրրեւ հետեւանք երկու շոգեկառքերու ընդհարման: Սարսափելի ձիւնամրրիկ մը խափանած ըլլալով նամբան, երկու շոգեկառքերուն մեքենավարները չէին կրցած կանխել վտանգը:

ՁԱՐՀՈՒՐԵԼԻ ՑՈՒՐՏԸ աւերներ կը գործէ Եւրոպայի բոլոր երկիրներուն մէջ: Բուռն փոթորիկ մը կը տիրէ Միջերկրականէն մինչեւ Սեւ ծով: Ռումանիոյ կարգ մը քաղաքներուն մէջ գայլեր երեւցած ըլլալով, յօշոտուած են 30 հոգի: Երթեւեկը դադրած է Սեւ ծովուն մէջ: Տասնրհինգ հոգի մեռած են հիւսիսային Յունաստանի մէջ, ձիւնի փոթորիկներու տակ: Երեք շոգենաւեր խորտակեցան Սելանիկի մէջ: Ֆրանսայի մէջ ալ ցուրտը կը շարունակուի սաստիկօրէն :

ԳԱՂԹԱՎԱՅՐԵՐՈՒ վերաբաշխման խնդիրը կրկին արծարծուեցաւ Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ: Այս առթիւ բազմաթիւ հարցապնդումներ ուղղուած ըլլալով, գաղթային նախարարը հանդիսաւորապէս յայտարարեց թէ «բրիտանական կառավարութիւնը մտքէն չանցըներ ուրիշին յանձնել իր հոգատարութեան ենթարկուած գաղթավայրերէն կամ երկրամասերէն որ եւ է մէկը »:

ՖՐԱՆՔՕ-ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ դաշնագրի մասին բացատրութիւններ տալով, արտաքին գործերու յանձնաժողովին առջեւ, Պ. Ֆլանտէն շեշտեց թէ անհրաժեշտ է անմիջապէս վաւերացնել զայն: Պ. Էռիօ եւս պաշտպանեց դաշինքը:

ԽԱՋԱԿ ՍՊԱՅ ՄԸ, Սմարկին, Շօսէ տ'Անթէնի մէջ մկրատով սպաննեց իր սիրուհին, Տիկին Տիսաք, ամբաստանելով թէ «ուրիշ մը համբուրած է»: Ու անձնատուր եղաւ:

ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒԱՆԱՀԻ այս տարուան առաջին չարքին վիճակահանութիւնը տեղի պիտի ունենայ երկուշաբթի, 17 փետրուար, Սալ Փլէյէլի մէջ:

Հ. Յ. Դ.

Գումար

ՊՕՄՕՆԻ (Մարսէյլ) Զաւարեան ենթակոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ Հայրենէս, Քրիստ. Վարուժան եւ Ճամբոլեան խումբերը, այս շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին:

Հ. Յ. Դ. Վիէնի կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Քրիստափոր եւ Մուրատ խումբի բոլոր ընկերները, այս շաբաթ երեկոյեան ժամը 7.30ին. խաժակ Ա'լումբի մէջ կը խօսուի ընկեր Թադէոսեանի (Պապաշ.) մասին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Գուլվար Թոթոփի վռամեան ենթակոմիտէի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր չորս խումբերը, այս կիրակի ժամը 4.30ին, Պար Միշէլի սրահին մէջ: կարեւոր օրակարգ:

ԿՐԸՆՕՊԼԻ Եօթնոգբայրեան ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները 15 փետր. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին. Մուրատ ակումբին մէջ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Վահագն խումբի ընկերական ժողովը, 16 փետր. կիրակի երեկոյ ժամը 8ին. Պատանեկան միութեան գրադարանը:

ՑՈՒՑԱՏԵՍԻ

ՓԱՐԻԶԻ Տիգրան Սիրուն եւ Եղ. Հայրենակցական Միութեան ընդհ. ժողովը՝ 16 փետր. կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին. Քաֆէ Քլեր որ Լիոնի վերնայարկը՝ մէթրօ՝ Գլաս տ'Իթալի

— ՓԱՐԻԶԻ Ցարօն Տուրուբերան Նահանգի Հայրենակցական Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 119 Ավընիւ տ'Իթալի սրճարանը: Օրակարգ՝ հանդէսի նախապատրաստութիւն:

Կը խնդրուի անդամներէն ներկայ ըլլալ:

— ՓԱՐԻԶԻ Սէօյլէօզի Հայր. Միութեան ընդհ. ժողովը՝ 16 փետր. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Միութեան գրադարանին մէջ, 43 rue de la Défense, Իսի-լէ-Մուլինօ: Օրակարգ՝ Եռամսեայ հաշուետուութիւն, փոքրիկներու դաստիարակութեան համար խորհրդակցութիւն եւ ընթացիկ հարցեր:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Ֆրէժիւսէն Ս. Մ. Թիրլեան իր քին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ դպրոցական ընկերուհիին՝ Էֆգ Ձորմիսեանի մահուան առթիւ, քոյր՝ Լեւոն Ձորմիսեանի եւ պ գանդերուն:

Շնորհակալութիւն

Քրոջս եւ զոքանչիս մահուան Թիւ անձամբ կամ նամակով ցաւակցութիւն յայտնող բոլոր ընկերներուս, բարեկամներուս եւ հայրենակիցներուս:

Լ. ՁՈՐՄ[illegible]

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (61)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Փ.

Հեղինակուհի՝ ԷՆԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

— Իրա՞ւ, զարմացաւ Բէկլըն :

Ոստիկանապետը կուչս ու կուռ խնդաց :

— Այո, լսած եմ ... ոստիկանապետ ձէփէն ... պզտիկ հաշիւներ որոնց մէջ միշտ բան մը կայ ...

— Ձեր ծառայե՞լ սկսաք, ըսաւ Փուարօ ժպտելով, հոգ չէ ... ծերերը ամէնէն վերջը կը խնդան երբեմն, երիտասարդներն ու վարպետները՝ խնդալու առիթ ալ չեն ունենար ...

Գլուխը շարժեց ու փողոց ելաւ:

Միասին պանդոկ մը գացինք ճաշելու: Հիմա կը հասկնամ որ այդ վայրկեանին իսկ խնդիրը յստակօրէն պարզուած էր իր առջեւ: Բռնած էր այն թելը որ դէպի ճշմարտութիւն պիտի առաջնորդէր զինքը:

Այն ժամանակ այսպէս չէի մտածեր սակայն: Կը խորհէի թէ չափէն աւելի մեծ ինքնավստահութիւն մը ունէր ան եւ ապահով էի որ խնդիրը հանելուկ էր թէ ինծի եւ թէ իրեն համար:

Ամէնէն կարեւոր հանելուկը հետեւեալն էր— Զարլզ Քէնթը ինչո՞ւ Ֆըրնլի փարք գացած էր, այս հարցումը քանի մը անգամ ըրի ինքնիրենս, բայց չկրցայ պատասխան մը գտնել: Ցետոյ փորձի համար, Փուարոյին ալ հարցուցի:

— Բարեկամս, ես գիտեմ թէ ինչու գնաց, պատասխանեց Պելճիքացին առանց վարանելու:

— Իրա՞ւ գիտէք ...

— Այո, գիտեմ ... եթէ ձեզի ըսեմ թէ անիկա Քէնթի նահանգը ծնած ըլլալուն համար Ֆըրնլի գնաց, պիտի մտածէք որ իմաստ մը չկայ ըսածիս մէջ, այնպէս չէ՞ ...

Ապշած իրեն նայեցայ:

— Շիտակը ըսելով, հաւ իմաստ մը չկայ, ըսի:

— Ինչ որ է, ձգենք, ես իմ պզտիկ հաշիւներս ունիմ ...

ԳԼՈՒԽ 19

ՖԼՕՐԱ ԷՔՐՕՅՏ

Յաջորդ առտուն այցելութիւններէն կը վերադառնայի, երբ ճամբան ոստիկան Բէկլընին հանդիպեցայ: Ինքնաշարժս կեցուցի :

— Բարի լոյս, բժիշկ Շէփըրտ, ըսաւ կառքիս քովը գալով. արդարացումը ճիշդ է ...

— Որո՞ւն արդարացումը, Քէնթի՞ն ...

— Այո, իր ըսած գինետունը գացի ... ծառայող աղջիկը՝ Սէլի Ճօնսը յիշեց ... հինգ հատ տարբեր լուսանկարներ տուի իրեն եւ Զարլզին նկարը գտաւ ... ժամը տասնին քառորդ կայ եղեր, երբ այնտեղ գացեր է ... այդ գինետունը Ֆըրնլիէն աւելի քան մէկ մղոն հեռու է ... Աղջիկը ըսաւ թէ շատ դրամ ունի եղեր տղան ... գրպանէն թղթադրամներ հաներ է ... շատ զարմացեր է ... վրայ-գլուխէն բնաւ յայտնի չէ եղեր ... իմ ըսածս ճիշդ է, քառասուն ոսկին անոր գրպանը մտած է ...

— Տակաւին չըսա՞ւ թէ ինչու Ֆըրնլի եկեր է ...

— Զօրէի պէս յամառ է ... Լիվըրփուլ հեռաձայն ըրի այս առտու եւ Հէյլին հետ խօսեցայ ...

— Փուարօն կ'ըսէ որ ինք գիտէ թէ ինչու եկեր է ...

— Իրա՞ւ ...

— Այո, ըսի հեգնանքով, Ֆըրնլի եկեր է, որովհետեւ ... Քէնթ ծնած է եղեր ...

Բէկլըն շուարած ինծի նայեցաւ, յետոյ թեթեւ ժպիտ մը երեւցաւ իր դէմքին վրայ ու ձեռքը ճակատին տանելով, ըսաւ.

— Կարծեմ քիչ մը պակաս է ... մտքէս ալ կ'անցնէր ... խեղճ մարդ ... ուրեմն այդ է պատճառը որ գործէ քաշուեր եւ այս գիւղը հաստատուեր է ... ժառանգական ըլլալու է ... քեռորդին ալ իրեն պէս է եղեր ... վերնատունը մարդ չկայ ...

— Փուարօն քեռորդի՞ ունի, հարցուցի չափէն աւելի զարմացած :

— Այո, ձեզի չէ՞ ըսած ... խելօք տղայ մը, բայց չնորհքով խենթ ...

— Ո՞վ ըսաւ ...

Բէկլըն խնդաց:

— Ձեր քոյրը, օրիորդ Քարօլայնը ըսաւ ...

Իրաւ կ'ըսեմ, բոլոր շատ զարմանալի աղջիկ է. Հանգիստ չի կրնար ըլլալ մինչեւ որ մանրամասնօրէն չիմանայ ուրիշներուն ընտանեկան գաղտնիքները: Դժբախտաբար երբեք չեմ կրցած հասկնալ որ գոնէ իրեն պահէ այդ գաղտնիքները:

— Կառքս մտէք, ըսի ոստիկանին՝ դռնակը բանալով, Փուարոյին երթանք եւ վերջին լուրերը իրեն հաղորդենք ...

— Գէշ չըլլար, կարծեմ, քիչ մը թոցուած է, սակայն մատի հետքերուն մասին իր ըրած դիտողութիւնը օգտակար եղաւ ... Զարլզին վրայ կասկած մը ունի բայց, ո՞վ գիտէ, թերեւս ...

Փուարօ քաղաքավարօրէն ընդունեց մեզ. մտիկ ըրաւ ինչ որ ըսինք իրեն՝ մերթ ընդ մերթ գլուխը թօթվելով:

— Շատ պարզ է, չէ՞ք կարծեր, ըսաւ Բէկլըն, մարդ չի կրնար միաժամանակ երկու տեղ գտնուիլ ... մէկ տեղը մարդ սպաննէ, մղոն մը անդին ալ գինետան մէջ՝ ճնկէ ...

— Ադա՞ս պիտի արձակէք զինքը:

— Ուրիշ ինչ կրնանք ընել. գեղծարարութեամբ դրամ առացած ըլլալուն համար չենք կրնար վար դնել ... ապացոյց չունինք ...

Ոստիկանը լուցկի մը նետեց վառարանին մէջ: Փուարօ ... դուրս հանեց լուցկին եւ մոխրաման ... մէջ դրաւ: Տեսայ որ միտքը տեղ էր:

— Եթէ ինծի հարցնէք, Զարլզ ... զատ մի ձգէք զեն, ըսաւ ...

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք ...

— Ինչ որ ըսի, մի արձակէք

— Ոճիրին մէջ մա՞ս ունի, կը ... ծէք ...

— Հաւանաբար ոչ, բայց ... չենք կրնար ըլլալ տակաւին ...

— Սակայն հիմա ձեզի բացատր... թէ ...

— Այո, այո, գիտեմ, ... փառք Աստուծոյ, ոչ խուլ եմ, ոչ ... յիմար, ընդմիջեց Փուարօ, ... խալ ճանապարհով կը մօտենաք ... ցին ...

— Չեմ հասկնար թէ ինչու այդ ... կ'ըսէք ... լսեցէք, Պ. Էքրօյտ ... ժամը տասնին քառորդ ... մնացած ... տար համաձայն էք, չէ՞ ...

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵԼԻՔԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 15 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
SAMEDI 15 FEVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3039 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՎՐԴՈՎԻՉ ԱՆՏԱՆՇԱՆ՝ ՄԷԿ ՕՐԷՆ ՄԻՒՍԸ

Կարելի չէ ծածկել թէ՝ ծանր օրեր կ'անցընէ այս երկիրը, թէ ներքին եւ թէ արտաքին ճակատի վրայ։

Ինչ ձեւով ալ մեկնուի Լէօն Պլումի դէմ կատարուած յարձակումը, կը մատնէ վրդովիչ երեւոյթ մը։ Եւ կրնայ նոր խմորումներու յանգիլ, որոնց ելքը դժուար է գուշակել։

Աջ ու ձախի պայքար, այո՛, բայց նաեւ վարչաձեւի խնդիր։ Աւելի ճիշդ՝ քաղաքական եւ հոգեկան տագնապ։

Արդարեւ, այս երկիրն ալ չհանդարտացաւ, Մեծ Պատերազմէն յետոյ։ Թէեւ յաղթական, Ֆրանսա մինչեւ այսօր կը տառապի անստուգութեան եւ անապահովութեան մղձաւանջէն, ինչպէս միւսները

Ցաղթանակը հարստութիւններ եւ հաստուցումներ բերաւ, բայց չբերաւ խաղաղութիւն, զանոնք վայելելու համար անարգել եւ անվրդով։

Ահա տեսէք.— քսան տարի վերջն ալ, տակաւին չեն գտած ամուր խարիսխ մը։ Նոյն իսկ Ազգերու Դաշնակցութիւնը վստահութիւն չի ներշնչեր, եւ անընդհատ նոր ծրագիրներ եւ դաշնագիրներ կը մշակուին, զարմանազան խմբաւորումներ կը ստեղծուին, դաշինքներ եւ զինակցութիւններ կը կնքուին։

Միւս կողմէ, պարտեալներուն ամէնէն ահարկուն, Գերմանիա, արդէն ոտքի կանգնած է ամեհի թափով մը, եւ կը սպառնայ նոր անակնկալներ սարքել։

Ան արդէն յաջողեցաւ փշուր-փշուր փորել, քակել Վերսայլի դաշնագրին հիմերը, քաղաքականէն մինչեւ զինուորականը։ Շատ քիչ բան մնացած է արդէն, իբրեւ կաշկանդում, եւ այդ քիչն ալ կրնայ փոշիանալ վաղը, երբ վաւերացուի Ֆրանքեւխորհրդային դաշինքը կամ ուրիշ դէպքեր պատահին։

Արտաքին, միջազգային կացութեան այս խախուտ վիճակը եւ ուրիշ երկիւղալի հեռանկարներ խորապէս ազդած են հանրային կարծիքին վրայ։ Իսկ օրուան վարիչները ի զուր ելքեր կը փնտռեն։ Մանաւանդ որ, քաղաքականին չափ, անկէ շատ աւելի ահաւոր պատկեր մը կը ներկայացնէ երկրին ելմտական – տնտեսական կացութիւնը։

Ահաւասիկ տասնեակ միլիառներու բաց, տարիներէ ի վեր, բազմազան տուրքեր եւ գործազրկութիւն, աննախընթաց անկում՝ առեւտուրի, գերարտադրութիւն եւ միաժամանակ անգործ կորուստ՝ հասութաբեր շուկաներու։ Իսկ Ֆրանքին ճակատագիրը՝ մազի թելէ մը կամ դահլիճի մը ճարտարամտութենէն կախուած։

Դեռ անցեալ շաբթու էր որ ելմտական նախարարը կը խոստովանէր թէ հարկադրուած են 15–17 միլիառ Ֆրանք փոխ գտնել, օտար հրապարակի վրայ (Լոնտոն)։

Այս բոլորին հետ, երբ աչքի առջեւ բերէք ընկերային խմորումները, իբրեւ հետեւանք մեծ պատերազմին եւ ռուսական յեղափոխութեան, կրնաք աղօտ գաղափար մը կազմել Ֆրանսայի մտահոգութեանց մասին։

Այդ մտահոգութիւններն են որ անշնչելի կը դարձնեն, նաեւ, քաղաքական հոսանքներու մթնոլորտը։

Թերեւս ոչ մէկ ատեն այսքան իրարու դէմ լարուած էին Ֆրանսայի քաղաքական կուսակցութիւններն ու բազմագոյն կազմակերպութիւնները, որքան վերջին տարիներու ընթացքին։ Իսկ 1934 փետր. 6էն ի վեր, կարելի է ըսել թէ հրաբուխի մը վրայ նստած են անոնք։ Աւելի ճիշդ՝ հրաբուխներ կը սարքեն, յաւակնելով գտնել մոգական գաւազանը կամ համայնաբոյժ սպեղանին։

Եթէ «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ը հին է եւ ցնորք, նորութիւններ են «Հրեղէն Խաչ»երն ու «Սօլիտարիթէ»ները, ծնած օրուան շարժումներէն եւ կաղապարուած սահմանակից երկիրներու կենդանի օրինակին վրայ։

Ճիշդ այդ պատճառով ալ, ձախակողմեան հոսանքները մէկ ընդհանուր թշնամի կը ճանչնան, — Ֆաշականութիւն։

Հինգշաբթի օրուան յարձակումը հետեւանք է նոր տեսութեանց ազդեցութեան տակ արձակուած մարտակոչերու։ Երբ աչքի առջեւ բերէք վերջին երկու տարիներու ընթացքին հրատարակուած գրութիւններն ու յայտարարութիւնները, երբեք պիտի չզարմանաք, թէ ինչո՛ւ կ'ուզէին խփել Լէօն Պլումը։

Թէեւ աջակողմեան հոսանքներու վարիչներն ու գրիչները բազմաթիւ առիթներով դրդեցին «շան պէս» գետին փռել Պլումները եւ միւսները։ «Սօլիտարիթէ Ֆրանսէզ»ի նախագահը ինք հրապարակաւ յայտարարեց եւ գրեց թէ կը ստանձնէ սպանութեան պատասխանատուութիւնը։

Բաժակը յորդած ըլլալով, ձախակողմեան հոսանքները ոչ միայն միացեալ ճակատ կազմեցին (ընկերվարական, համայնավար, արմատական), այլ եւ յաջողեցան քուէարկել տալ խռովայոյզ կազմակերպութեանց լուծման օրէնքը, որ ահա կը գործադրուի «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի դէմ։

Ուրեմն, առաջին անգամ է որ պիտի փորձուի 1936 յունուար 10ի օրէնքին ուժը։ Արքայական կազմակերպութիւնները արդէն իսկ դիմած են Պետական Խորհուրդին, որ պարտաւոր է ստիպողաբար քննել եւ իր տեսակէտը յայտնել։

Մինչ այս մինչ այն, ճակատները կը յորդարուին երկու կողմէն ալ։ Դեռ երէկ, ընկերվարական կուսակցութեան Սէնի շրջանը յայտարարութիւն մը փակցուցած էր պատերուն վրայ, ազդարարելով.

— «Բաւակա՛ն է. Ժողէսի սպանիչները վերջական։ Բանուոր դասակարգը հարկադրուած է դիմել ինքնապաշտպանութեան»։

Ախտանշանները վրդովիչ են նաեւ անոր համար որ՝ այս բոլորը կը զուգադիպին ընտրական պայքարին։ Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՏՄԱՐԴԻ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ ՄԸ ԼԷՕՆ ՊԼՈՒՄԻ ՎՐԱՅ

Արքայականներ կառքին մէջ բռնելով, կը խոշտանգեն եւ ծանրապէս կը վիրաւորեն

«Աքսիոն Ֆրանսէզ»ը օրէնքէ դուրս

Լէօն Պլում, ընկերվարական տրիբունը եւ «Փոփիւլէռ»ի խմբագրապետը, տմարդի յարձակման մը ենթարկուեցաւ արքայականներու կողմէ, հինգշաբթի կէսօրին, երբ կը վերադառնար երեսփ. ժողովէն։ Դէպքը շատ ծանր տպաւորութիւն գործեց ամբողջ երկրին մէջ։ Կառավարութիւնը անմիջապէս ժողով գումարելով, օրէնքէ դուրս հռչակեց «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ը, իր միւս երկու կազմակերպութիւններով։ Միեւնոյն ատեն խուզարկութիւն կատարուեցաւ համանուն թերթին խմբագրատան մէջ, եւ ձերբակալուեցան եօթը անդամներ։ Իսկ ընդհ. դատախազութիւնը քննութիւն բացաւ հռչակաւոր արքայական գրագէտ եւ «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի խմբագիր Շարլ Մորասի դէմ, որ գրգռիչ գրութիւն մը հրատարակած էր։

Ստորեւ կ'ամփոփենք դէպքին բոլոր մանրամասնութիւնները.—

Պ. Լէօն Պլում երեսփ. ժողովէն ելած էր ժամը 2.30ին, եւ տուն կը դառնար, ընկերակցութեամբ երեսփոխան Ժօռժ Մոնէի եւ անոր կնոջը։ Երբ կառքը անցաւ Սէն Ժէրմէնի պողոտայէն, ահագին բազմութիւն մը խռնուած էր ականջմակալ (եւ արքայական) Ժագ Պէնվէլի յուղարկաւորութեան առթիւ, այնպէս որ հարկ եղաւ կանգ առնել։

Կառքը փորձեց մտնել ռիւ տը լ'Ունիվէրսիթէ, բայց խումբ մը արքայականներ ճանչնալով Լէօն Պլումը, կեցուցին կառքը եւ ըսկսան պոռալ.— «Սատկեցուցէ՛ք, վարդապետը»։ Ուրիշներ ալ միացան, խորտակելով կառքին ապակիները։ Ժօռժ Մոնէ երբ յորդոր կը կարդար, բռունցք մը ստացաւ դէմքին։ Այդ պահուն կառքին ետեւի երկու դուռները բացուած էին, իսկ յարձակողները կը ջանային ծեծելով դուրս հանել Լէօն Պլումը։ Ցանկարծ ետեւի լուսամուտին ապակիները խորտակուեցան եւ Լէօն Պլում խոր վէրք մը ստացաւ քունքին վրայ, ականջին վերեւ։ Վիրաւորը յաջողեցաւ դուրս ելլել կառքէն եւ ապաստան փնտռել ամբոխին մէջ։ Խումբ մը բանուորներ եւ չորս ոստիկաններ հազիւ յաջողեցան զսպել կատղած ամբոխը, եւ վիրաւորը տուն մը առաջնորդելով, կապեցին վէրքերը։ Բժիշկ մը հասաւ Երեսփ. ժողովէն եւ անմիջապէս հիւանդանոց փոխադրեց վիրաւորը, որ առատ արիւն կորսնցուցած էր։ Կ'ըսեն թէ վիճակը ծանր չէ, բայց ջղային ցնցումը կրնայ երկար ատեն անկողին զամել վիրաւորը։ Հիւանդանոցին մէջ նախնական քննութեան մը ենթարկուելէ յետոյ, Լէօն Պլում փոխադրուեցաւ իր բնակարանը, ուր բազմաթիւ բարեկամներ փութացին ցաւակցութիւն յայտնելու։ Հիւանդանոցին մէջ այցելութեան գացած էին ոստիկանութեան վերատեսուչը եւ քաղաքապետական ոստիկանութեան տեսուչը։

Յարձակումէն անմիջապէս վերջը, ոստիկանութիւնը կոխեց «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի խմբագրատունը, ընկերակցութեամբ հարցաքննիչ դատաւորի մը։ Խուզարկութիւնը տեւեց հինգ ժամ։ Թերթերը կը գրեն թէ խմբագրատան մէջ գտնուեցան Լէօն Պլումի գլխարկն ու փողկապը, հանգամանքներու ցանկ մը, անդամներու հին ցանկ մը եւ ուրիշ թուղթեր։ Ոստիկանութիւնը խմբագրապետէն պահանջեց «Քամըլօ տիւ ռուա» կազմակերպութեան ցանկը, բայց խմբագրապետը մերժեց։ Խուզարկութենէն վերջ, Լէօն Տօտէ եւ Շարլ Մորաս իրենց գրասենեակին մէջ ընդունեցան թերթերու թղթակիցները, որոնց ուշադրութիւնը գրաւեց խմբագրատան նոր դրօշազարդումը։ Երկուքն ալ յայտարարեցին թէ կազմակերպութեան լուծումը չի կրնար խափանել իրենց գործունէութիւնը, թէ «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի գլխաւոր ուժը կը ներկայացնէ թերթը, որուն մէջ կենդանի կը պահուի միապետութեան գաղափարը։ «Որ եւ է հրամանագիր չի կրնար խափանել գաղափար մը կամ շարժում մը որ ծանօթ է 36 տարիէ ի վեր»։ Իրենց կարծիքով, Լէօն Պլումի տեղ ով ալ ըլլար, յարձակման պիտի ենթարկուէր, եթէ փորձէր նեղել յուղարկաւորութեան թափոր մը։ «Այսպիսի դէպքեր սովորական են Փարիզի ամբոխին համար, մանաւանդ որ Լէօն Պլում կ'ուզէր արժեցնել իր երեսփոխանի հանգամանքը, բազմութիւնը նեղելու համար»։

ԼՈՒԾՄԱՆ ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐԸ

Ինչպէս ըսինք, դէպքէն անմիջապէս վերջ, նախարարական խորհուրդը նիստ գումարելով, հրամանագիր մը հրատարակեց եւ ստորագրել տուաւ հանրապետութեան նախագահին։ Այս հրամանագրով, եւ համաձայն 1936 յունուար 10ի օրէնքին, լուծեալ կը հռչակուին հետեւեալ արքայական կազմակերպութիւնները.—

1. «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի դաշնակցութիւնը, որուն կեդրոնը կը գտնուի ռիւ Պօքատոր։

2. «Քամըլօ տիւ Ռուա»ի ազգ. դաշնակցութիւնը։ (Նոյն տեղը)։

3. «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի ուսանողներու ազգ. դաշնակցութիւնը։

Ուրեմն, խռովարար ընկերակցութեանց լուծման օրէնքը առաջին անգամ կը գործադրուի արքայականներուն դէմ։ «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի անդամներուն թիւը կը հաշուեն 60,000, ամբողջ Ֆրանսայի մէջ։ Անդամ են բազմաթիւ սպաներ՝ բանակէն եւ նաւատորմէն, մեծ մասով սերած ազնուական ընտանիքներէ։ «Քա –

(Շար.ը կարդալ Գ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՐԱՆԵԼԻՔ ԻՐԱՆԻ

Մօտ երկու ամիս առաջ կոչ մը հրատարակուեցաւ Ցառաջի մէջ, Փարիզի Արամեան դպրոցի նպաստամատոյցի առթիւ։

Քանի մը շաբաթ առաջ ալ, կարդացինք ընդարձակ ուսումնասիրութիւն մը, նոյն դպրոցի խնամատարութեան մասին։

Անշուշտ պատմութիւն պատմած ըլլալու համար չէր որ եղան այս բոլորը։

Ե՛ւ կոչը եւ մեր աշխատակիցը յատկապէս կը շեշտէին թէ՝ Արամեան վարժարանը կը կարօտի լուրջ աջակցութեան, որ ամէնէն առաջ կ'իյնայ անոր հին ու նոր սաներուն եւ բարեկամներուն վրայ։

Արդէն յօրելեան մըն ալ սարքուած է, որ տեղի պիտի ունենայ յառաջիկայ ապրիլին։

Դիտեցի՞ք որ եւ է շարժում՝ Փարիզի կամ ուրիշ սահմանակից քաղաքի մը մէջ, այս հրատարակութեանց առթիւ։

Իմացա՞ք, տեղ մը կարդացի՞ք թէ Իրանահայեր, երիտասարդ կամ տարեց, գոնէ նախնական խորհրդակցութիւն մը կատարած են, իրենց աջակցութիւնը բերելու համար։

Մինչեւ ապրիլ ժամանա՞կ ունինք։

Բայց չէ՞ որ այսպիսի գործերու նիւթերը ամիսներ առաջ կը դրուի։

Միայն այս առիթով չէ որ աչքի կը զարնէ Իրանահայերու իրենց տան անշարժութիւնը։

Չեմ գիտեր ինչպէս են բա... [illegible] բին, Իրանի մէջ.

Որքան կրցած եմ հետեւիլ, այստեղ, Փարիզի եւ առհասարակ Ֆրանսայի մէջ, Իրանի հայ տարագիրները, մանաւանդ երիտասարդները հազիւ կը զգացնեն իրենց գոյութիւնը կամ ներկայութիւնը։

Եթէ արձանագրուած են կուսակցութեան մը կամ միութեան մը, իրենց ստուերը կը տեսնես հոս ու հոն։ Եթէ ոչ.— փնտռէ ամբողջ Փարիզի մէջ, եւ դժուար թէ գտնես անոնց հետքը։

Կը թուի թէ Հաֆըզը, Սաատին, եւ մանաւանդ Օմար Խայեամը տիրապետած իրանահայ տարագիր երիտասարդներու երակներուն մէջ, աստիճանաբար կը թմրեցնեն անոնց ջիղերը։

Մանաւանդ որ, Փարիզի եւ ընդհանրապէս Արեւմուտքի միջավայրն ալ կը լրացնէ մնացեալը…

Անիրա՞ւ եմ։

Այն ատեն բարեհաճեցէք ինծի ցուցնել գոնէ տասը իրանահայ տարագիրներ — երիտասարդներ — որոնք մտքէն անցուցած ըլլան որ եւ է պարտականութիւն ստանձնել, օրինակ, Արամեան վարժարանի նպաստամատոյցին առթիւ։

ՎԱՀԷ

ԱՆՍՈՎՈՐ ՁԻՒՆ-ՁՄԵՌ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

ՔՍԱՆ ԺԱՄ ՓՈԹՈՐԻԿ, ՔՍԱՆ ՄԻՆԱՐԷՆԵՐ ՏԱՊԱԼԱԾ, 200 ՄԱԿՈՅԿՆԵՐ ԸՆԿՂՄԱԾ

Երէկ հաղորդած էինք թէ սարսափելի ձմեռ մը ահագին աւերներ գործած է Պոլսոյ եւ Անատոլուի մէջ։ Վերջին տեղեկութեանց համաձայն, աղէտը շատ աւելի ծանր եղած է, հաղորդակցութենէ զրկելով Պոլիսը։ Փետրուար 13 թուակիր հեռագիր մը կ'ըսէ.—

Ձիւնամրրիկը ճշմարիտ աղէտ մը եղաւ Պոլսոյ համար։ Վերջնական հաշիւը չէ ճշդուած դեռ, բայց մեծ համեմատութիւններ կը ներկայացնէ. երկու հարիւր շարժանաւեր եւ մակոյկներ ընկղմած են։ Ունգափանի կամուրջը բառին բուն նշանակութեամբ տրորուած, քայքայուած է։ Շատ մը թաղեր ողողուած են եւ ծանր վնասներ կրած։ Եգիպտական դեսպանատունը, որ Վոսփորի վրայ կը գտնուի, ջուրերու մէջ մնացած է։ Շատ մը հրդեհներ պատահած են, բայց շուտով սահմանափակուած։ Ամբողջ ժողովուրդը ահ ու դողի մատնուած է եւ հրշէջ կազմակերպութիւնը շարժման մէջ դրուած։ Գերեզմանատուները աւերուած, հազարաւոր ռոճիներ արմատախիլ եղած են։ Հաղորդակցութիւնները բոլորովին խզուած են քաղաքին, արուարձաններուն եւ մերձակայ վայրերու միջեւ։ Բազմաթիւ բանուորներ խումբ խումբ կը մաքրեն ճամբաներն ու քարափները։ Որ եւ է հաղորդակցութիւն կարելի չէ Սեւ ծովու եւ Մարմարայի միջեւ։ Նաւահանգիստին մէջ խարսխած նաւերը կը ճզմուին կը զարնուին քարափներուն, մեծ վնասներ պատճառելով։

Քսան ժամուան փոթորիկի մը հետեւանքով, թռան քսան մզկիթներու մինարէները, մէջն ըլլալով Այա Սոֆիայի հռչակաւոր մինարէն։ ·

Էնկիւրիի մէջ, ուր փոթորիկը նոյնքան ուժգին եղած էր, 165 տուներ ամբողջովին կործանեցան։ 12 հոգի սատկեցան։

*** Փոթորիկն եւ անսովոր ձմեռը անհամար վնասներ պատճառեցին նաեւ Պուլկարիոյ, Յունաստանի, Ռումանիոյ, Եգիպտոսի եւ ուրիշ երկիրներու մէջ։ Քսանըհինգ դիակներ հանուեցան Սելանիկի մէջ, ձիւներու տակ թաղուած։ Աթէնքի մէջ մեռան 15 հոգի, իսկ 30 հոգի ալ՝ Թեսալիոյ մէջ։ Պուլկարիոյ մարդկային զոհերու թիւն է՝ 96, երկու օրուան փոթորիկներու ընթացքին։ Հինգ ոտք բարձրութեամբ ձիւն դիզուած է Թրակիոյ մէջ։ Արեւելեան նեպընթացը 24 ժամ ուշացաւ։

Փոթորիկին ուժգնութեան հետեւանքով, փակուեցաւ Աղեքսանդրիոյ նաւահանգիստը։ Նաւերը չեն կրնար շարժիլ իրենց տեղերէն, իսկ օդանաւերը 48 ժամ ուշացան։ Եգիպտոսի մէջ ալ մարդկային զոհեր կան։ Սուրիան ալ փոթորկի բռնուած է։

** Նոր հեռագրի մը համաձայն, Յունաստանի մէջ 75 հոգի մեռած, 1500 հոգի վիրաւորուած են երեք օրուան ընթացքին։

ՉԵԿԱՅԻ ԳՈՐԾԱԿԱԼ Ագաբեկով, որ անցեալ տարի ձերբակալուած էր Պելժիոյ ոստիկանութեան կողմէ, ազատ արձակուած է, կը գրեն ռուսական թերթեր։

ՖՐԱՆՔԵՒԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴԱՇԻՆՔԻՆ վաւերացումը յետաձգուեցաւ հինգշաբթի օր, բուռն ընդդիմութեան հանդիպած ըլլալով։

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԵՒ ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ զօրքերու միջեւ ծանր ընդհարում մը պատահեցաւ փետր. 13ին, Մանչուրիոյ եւ Մոնկոլիոյ սահմանին վրայ։ 16 հոգի սպաննուեցան, 11 հոգի վիրաւորուեցան։ Ցարաբերութիւնները սաստիկ լարուած են եւ Մոսկուայի մէջ պատերազմը անխուսափելի կը համարուի մինչեւ գարուն։

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ 1935ԻՆ

Ե.— ՍԿԱՆԴԻՆԱՒԵԱՆ ԵՐԿԻՐՆԵՐ

Սկանդինաւեան երեք երկիրներու, — Շուէտիոյ, Նորվեկիոյ եւ Տանըմարքայի— քաղաքական կացութիւնը կը ներկայացնէ խոր համանմանութիւններ։

Ընկերվարական կուսակցութիւններն են անցած իշխանութեան գլուխ։ Եօթը տարիէ ի վեր Տանըմարքայի վարչապետն է սոց. դեմոկրատ կուսակցութեան ղեկավարներէն Սթոնինկ. Շուէտիոյ մէջ, 1932ի ընտրութիւններէն վերջ, կառավարութեան ղեկը անցաւ ընկերվարական Փէր Ալպէն Հանսոնի ձեռքը, իսկ Նորվեկիոյ մէջ, 16 մարտ 1935ի ընտրութիւններէն յետոյ, կառավարութիւնը կազմուեցաւ ընկերվարական Նիկասրտավօլտի վարչապետութեամբ։

Սթօքհոլմի, Քրիստիանայի եւ Քօփէնհակի խորհրդարաններուն մէջ, սակայն, ընկերվարականները բացարձակ մեծամասնութիւն չեն կազմեր։

Հիւսիսային այս երեք երկիրներն ալ սերտ գործակցութեան մէջ կը գտնուին իրարու հետ։ Կառավարութեան անդամները պարբերաբար հանդիպումներ ու խորհրդակցութիւններ կ'ունենան։ Արտաքին քաղաքականութեան վերաբերեալ ուղեգիծներ կը մշակեն եւ կը ձեւեն իրենց միջազգային քաղաքականութիւնը, Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտի տրամադրութեանց համաձայն։

Օգոստ. 28ին, այդ հանդիպումներէն վերջինն էր որ տեղի ունեցաւ Ֆինլանտայի մայրաքաղաք Հէլսինկֆորսի մէջ, խաղաղասէր վէճին առթիւ։

Զարմանալի կերպով, այս երեք երկիրները թէ՛ ներքին կարգուսարքով եւ թէ արտաքին առաջադրութիւններով միեւնոյն պատկերն ունին, միեւնոյն ձգտումներն ունին եւ միեւնոյն գաղափարներով են տոգորուած։ Երեքն ալ միապետական-սահմանադրական երկիրներ են։ Երեքն ալ թագաւորական են։ Սակայն երեք թագաւորներն ալ չեն կառավարեր, չեն գործեր, այլ միայն կը թագաւորեն ...

Այս երկիրներուն մէջ, աւանդաբար, ժողովրդապետական կարգերը բացարձակ անհրաժեշտութիւն մը դարձած են։ Հանրային թէ անհատական կեանքը կը գտնուի ժողովրդապետութեան խոր դրոշմին տակ։

Շուէտիոյ վարչապետ Փէր Ալպէն Հանսոն վերջերս հրատարակած է «Ժողովրդապետութիւն» անունով գիրք մը, որուն մէջ ընդարձակ եւ պատկերաւոր բացատրութիւններ կուտայ ընդհանրապէս ժողովրդապետութեան, եւ մասնաւորապէս սկանդինաւեան ժողովրդապետութեան մասին։

Ա. Հանսոն ժողովրդապետութիւնը կը նկատէ ոչ միայն քաղաքական-վարչական կարգուսարք, այլ մարդկային անհատական կեանքի կենցաղավարութեան ամէնէն անհրաժեշտ ազդակներէն մէկը։ Ըսենք իր բառերով. — «Ժողովրդապետութիւնը, կը գրէ ան, իր մասնաւոր տեղն ունի ընկերային, քաղաքական, տնտեսական, ազգային եւ միջազգային կեանքին մէջ։ Ան՛ իր դրոշմը կը դնէ մարդու անհատական թէ ընտանեկան, բարեկամական թէ աշխատանքի, համայնական թէ քաղաքական կեանքի բոլոր ձեւերուն վրայ։ Եթէ անհրաժեշտ է մէկ բառով բնորոշել սկանդինաւեան ժողովրդապետութիւնը, ապա պէտք է ըսել ժողովրդապետութիւն՝ ժողովուրդին հետ եւ ժողովուրդին մէջ։ Ինչ որ այժմ մեզի ամէնէն կարեւորն է, այդ ժողովրդավար մտածելու եւ գործելու եղանակն է։ Աջակողմեան տարրերը երբ կը խօսին ժողովրդապետութեան մասին, կը կարծեն թէ կառավարութիւնը Ռիքսթակի (խորհրդարան) յանձնարարեալ սպասաւորն է։ Եթէ այսօր մեր սոց. դեմոկրատ կառավարութիւնը կը գործակցի Ագարակատէրերու եւ ժողովրդական կուսակցութեանց հետ, պատճառն այն է որ մենք կ'ուզենք խորհրդարանը դարձնել աշխատանքի իրական գործիք մը, փոխանակ շատախօսարան»։

Եւ Ա. Հանսոն աւելի առաջ երթալով դիտել կուտայ թէ քաղքենի տարրերու հետ գործակցութիւնը անհրաժեշտ է փոխանցման շրջանին մէջ։ Համբաւաւոր Պրանթինկը դեռ 1900ին նոյն տեսակէտն ունէր եւ կ'ըսէր թէ «դրամատիրութենէն ընկերվարութեան փոխանցումը պէտք չէ աղէտի մը կերպարանքն առնայ»։ Եւ այսօր Հանսոն, նոյն մտքերու թարգման կը հանդիսանայ եւ որոշապէս կը յայտարարէ .— «Այսօր մենք կը գտնուինք այդ փոխանցման շրջանին մէջ»։

Անշուշտ, Հանսոնը չէ միայն որ սկանդինաւեան երկիրներու ընկերվարութեան բարեշրջումը կը տեսնէ ժողովրդապետութեան ծաւալման եւ քաղքենի հոսանքներու գործակցութեանց մէջ։ Այդպէս կը մտածեն Նորվեկիոյ, Տանըմարքայի, Հոլանտայի եւ նոյն իսկ այլ երկիրներու ընկերվարականներէն շատերը։

Հարց կը ծագի թէ ժողովրդապետութեան այսքան ջերմ պաշտպան ընկերվարական կառավարութիւնները ի՞նչ բարիք տուած են սկանդինաւեան երկիրներուն։

Պէտք է ըսել, որ սկանդինաւեան դանդուածները մեծ համակրանք կը տածեն օրուան իշխանութեանց հանդէպ, որովհետեւ ընկերվարական կառավարութիւնները ամէն գնով կը պայքարին անգործութեան եւ տնտեսական տագնապին դէմ։

Երեք երկիրներն ալ հաւասարակշռած են իրենց պետական պիւտճէն, գործ են հայթայթած բազմաթիւ անգործներու, ստեղծած են խնամատարական, առեւտրական, ճարտարարուեստական, ազգային պաշտպանութեան գործերուն, աշխուժութիւն մտցուցած են տնտեսական ձեռնարկներուն մէջ եւ բուռն պայքար յայտարարած հիթլէրական-ֆաշական բոլոր տեսակի շարժումներուն դէմ։

Օրինակ Շուէտը, իր պիւտճէն հաւասարակշռելէ վերջ, կը մտածէ 20 միլիոն քուրոնի նուազում կատարել հարկերու եւ տուրքերու վրայ։ Բացի ասկէ, եօթը տարուան պայմանաժամով 300 միլիոն քուրոնի փոխառութիւնը վճարած է երեք տարիէն։

Նոյնն է Տանըմարքան։ Իր պիւտճէն հաւասարակշռելէն յետոյ, այսօր իր ուշադրութիւնը կեդրոնացուցած է ազգային պաշտպանութեան վրայ, որովհետեւ գերմանական վտանգը զինք կը հարկադրէ արթուն մնալ։ Եւ պատերազմական նախարարի պաշտօնին է կոչած երիտասարդ եւ ձեռնհաս ընկերվարական մը,— Ալսէնկ Անտէրսոն։

Ինչպէս կը տեսնէք, երբ մեծ պետութիւնները պիւտճէի հսկայական բացեր ունին, այս փոքր երկիրները, լուռ ու մունջ, նուիրուած են իրենց վերաշինութեան գործին։

Ի՞նչ կը հետապնդեն այս երկիրները իրենց արտաքին քաղաքականութեան միջոցաւ։ Ըսենք մէկ բառով,— խաղաղութիւն

Եւ այդ է պատճառը, որ այս երեք երկիրներն ալ Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտի ջերմ պաշտպաններն են եղած եւ պատժամիջոցներու գործադրութեան առեն ցոյց են տուած յստակ եւ վճռական կեցուածք։

Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ԼԵՓՍԻՈՒՍ ԵՒ ԻՐ ԳՈՐԾԸ

ՊԵՐԼԻՆ.— Փետրուար 3ին լրացաւ Եօհաննէս Լէփսիուսի մահուան տասնամեակը, իսկ անցած ամառ՝ անոր հիմնած առաքելութեան քառասնամեակը։ Այդ կրկնակ առիթներով՝ Գերմանեւհայ Ընկերութիւնը ասկից առաջ յիշատակի երեկոյ մը նուիրած էր, Տոքթ. Ռոհրպախի նախագահութեամբ եւ բանախօսութեամբ Ռ. Շեֆէրի, որ երեսուն տարի շարունակ եղած է Լէփսիուսի մերձաւոր գործակիցը եւ այժմ ալ կը շարունակէ անոր հիմնած առաքելութեան ընդհանուր քարտուղարի պաշտօնը։

Լէփսիուսի անունը այնչափ սերտօրէն կապուած է Եւրոպայի հայանպաստ շարժման հետ, որ անկարելի է անոր մահուան տասնամեակի առթիւ գէթ համառօտակի չանդրադառնալ իր կեանքին եւ գործին։

Լէփսիուս ընտանիքը սերունդներէ ի վեր մեծ համբաւ կը վայելէ Գերմանիոյ բարձր մտաւորական ընտանիքներու շարքին մէջ,— երկար ատեններ կազմած ըլլալով տեսակ մը հանդիպումի կեդրոնավայր՝ նոյն այդ շրջանակներուն համար։ Դեռ ասկէց առաջ էր որ, յատուկ հատորի մը մէջ ամփոփուած լոյս տեսաւ Լէփսիուսի ընտանիքին պատմութիւնը, ուր հանգամանօրէն ներկայացուած է անոր կատարած դերը Գերմանիոյ մտաւորական շարժումներուն մէջ։ Լէփսիուս-հայրը, Գերմանիոյ եւ առհասարակ ամբողջ Եւրոպայի ամէնէն ականաւոր եգիպտագէտներէն մէկը եղած է ժամանակին, առաջնակարգ տեղ մը գրաւելով այդ գիտութիւնը հիմնողներու շարքին մէջ։ Եօհաննէս Լէփսիուսի մայրն ալ եղած է ժամանակի ամէնէն զարգացած եւ յուսամիտ կիներէն մին։ Ահա թէ ինչ ընտանիքի մէջ ծնած եւ մեծցած է հայ ժողովուրդի սակաւաթիւ անկաշառ բարեկամներէն մէկը։

Քառասուն տարի առաջ, 1895ին, ան կը հիմնէ «Գերման-արեւելեան» առաքելութիւնը, իրեն նպատակ դնելով քրիստոնէութեան տարածումը Արեւելքի մահմետականութեան մէջ։ Եւ սակայն, նոյն այդ թուականի հայկական հարցը Թուրքիոյ մէջ հիմէն կը փոխէ այդ ծրագիրը, եւ Լէփսիուս վերջնապէս կը նուիրէ ինքզինքը եւ իր հիմնած ընկերութիւնը ամբողջովին նուիրել հայ որբերուն եւ հայ գաղթականներուն բարօրութեան։ Ու անմիջապէս կը ձեռնարկէ աշխատանքի, հիմնելով որբանոցներ եւ յարակից հաստատութիւններ հայաշխարհին մէջ։

Ցայտնի է արդէն, թէ ասկէ ետքը, տասնամեակներ շարունակ, ինչպէս օգտաշատ ու եղբայրական աշխատանք կատարեց Գերման մարդասէրը հայանպաստ դաշտի վրայ, հազարաւոր հայ որբերու եւ գաղթականներու օգնութեան ձեռք կարկառելով։ Ու մինչեւ այսօր ալ կը շարունակուի իր հիմնած գործը։

Լէփսիուսի անունը սիրելի է հայ ժողովուրդին համար առաւել եւս այն պատճառով, որ ան իր սրտին մօտ է համարած նաեւ Հայկական Դատը եւ Հայաստանի ազատագրութեան համար մղուած պայքարը։ Ըլլայ խօսքով, գրչով թէ գործով։

Լէփսիուսի գրչի տակէն ելած են քանի մը հատորներ, որոնք բոլորն ալ միեւնոյն ոգիով են տոգորուած — օգնել Հայաստանի եւ հայ ժողովուրդին, ինչով որ կարելի է։ Պատերազմի օրերուն իսկ, ան՝ ի լուր մեծ եղեռնին՝ ահազանգ կը հնչեցնէ Գերմանիոյ մէջ, ելլելով ժամանակի զինուորական գրաքննութեան սահմաններէն դուրս։ Իր բոլոր կարելին ընելու յոյսով եւ վճռականութեամբ՝ Լէփսիուս 1915ին Կ. Պոլիս կ'երթայ եւ որոշ ձեռնարկներ կը կատարէ օսմ. կառավարութեան մօտ, թէեւ առանց արդիւնքի.

Ընթերցողները գիտեն արդէն, որ այդ առթիւ Լէփսիուսի ունեցած տեսակցութիւնը Էնվէրի հետ՝ կը կազմէ մէկ ուշագրաւ գլուխը Ֆրանց Վերֆէլի ծանօթ վէպին։

Պատերազմէն անմիջապէս վերջը, 1919ին, Լէփսիուս մեծածաւալ հատորի մը մէջ, որ կը կրէ «Գերմանիա եւ Հայաստան» վերնագիրը, ամփոփեց Գերմանիոյ արտաքին նախարարութեան մէջ պահուած այն վաւերաթուղթերը, որ կը վերաբերին Հայաստանի եւ հայ ժողովուրդին։

Ամփոփելով կրնայինք ըսել թէ շատ քիչ թիւով Եւրոպացի անհատներ Լէփսիուսի չափ եւ անոր նուիրումով ծառայած են մեր ժողովուրդի արդար դատին։ Այդ մարդն էր ահա, որ ուխտաւորի մը նման՝ երեսուն տարի շարունակ անխոնջ ընթացաւ իր գծած ճամբէն, մինչեւ որ 1926 փետր. 3ին Մերանի մէջ (Հարաւ. Թիրոլ) յաւիտենօրէն փակեց իր արդար աչքերը։

Յաւերժ յիշատակի արժանի անունը։

Մ. Ե.

ԾԻՄԱՂ

ՍԱՄՈՒԷԼ.— Երկու հազար ֆրանքի վճարում մը ունիմ, եւ դրպանըս դրամ չունիմ, եթէ կարելի է ինծի փոխ տայիր։

ԵԱԿՈԲ.— Զարմանալի ես, ինծի պէս բարեկամէ մը փոխ դրամ կ'ուզես, ինծի բոլորովին անծանօթ մէկուն տալու համար։

×

— Պարոն, այս առաւօտ ձեր հօրս փոխ տուած 20 ֆրանքը բերի։

— Աճապարելու բան չկար։

— Այո, կար, քանի որ ձեր տուած 20 ֆրանքնոցը կեղծ էր։

×

Երկու Հրեաներ ընկերութիւն մը կը կազմեն. Գումանագրութեան վերջին յօդուածը կը տրամադրէ.— Երբ սնանկանան, շահը հաւասարապէս պէտք է երկուքի բաժնուի։

ՄԱՀԱՓՈՐՁԻ ԴԱՏԸ ԷՆԿԻՒՐԻԻ ՄԷՋ

ԱՄԲԱՍՏԱՆԵԱԼՆԵՐՈՒՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՂԱԿԱՆԸ

Փետրուար 8ին էնկիւրիի եղեռնադատ ատեանը լսեց մահափորձի կասկածով բանտարկուածներու ամբաստանեալներուն պաշտպանողականները։ Այս առթիւ Պոլսոյ բոլոր թերթերէն կը քաղենք հետեւեալ մանրամասնութիւնները.—

Այս առաւօտ, ժամը 10ին, եղեռնադատ ատեանին առջեւ շարունակուեցաւ մահափորձի դատը։ Ամբաստանեալները եւ անոնց փաստաբանները հինգ ժամ պաշտպանողական խօսեցան։ Ժամը 8.30էն սկսեալ լեցուն էր սրահը։

Ամէնէն առաջ խօսք առաւ Ալի Սայիպի փաստաբան Շէվքէթ Իննէ եւ ըսաւ ի միջի այլոց.

— Տէր նախագահ, բաւական երկար տարիներու փորձառութիւն ունիմ, բայց հակառակ ասոր, բաւական խորհեցայ թէ ի՞նչպէս խօսքի սկսելու եմ այս դատին մէջ։ Վերջապէս որոշեցի սա պարբերութեամբ սկսիլ, «Աստուած ո եւ է Թուրքի չտայ, թրքական արիւն կրող, թրքական դաստիարակութիւն ստացող, թրքական դրօշին տակ ապրող ո եւ է հայրենակցի չտայ կեանքի այս ատրճան սեւ եւ ահաւոր յիշատակ մը»։ Թերեւս ամբողջ պաշտպանողականս դառնայ այս խօսքին շուրջ։

Աթաթիւրքին դէմ մահափորձ։ Այս խօսքին տրտմութիւնն անգամ կ'այրէ խիղճերը, մտաբերումն իսկ կը մրկէ յիշողութիւնը։ Ո եւ է Թուրք ինչպէ՞ս կրնայ խորհիլ այդ տեսակ բատոր մահափորձի մը մասին։ Աթաթիւրքին վրայ ձեռք բարձրացնել։ Բայց այն ատեն ի՞նչ պիտի ըլլայ հայրենիքը։ Հետեւաբար, այս տեսակ սեւ արատ մը չի կրնար ցատկել ճակատին վրայ Ալի Սայիպ Ուրսավաշի, որ թրքական մաքուր արիւն կը կրէ իր երակներուն մէջ եւ որ միշտ քալած ու կռուած է Աթաթիւրքին հրամանով։

Ալի Սայիպ կը մեղադրուի թէ գլուխն անցած է հրոսախումբի մը, Աթաթիւրքի սիրելի անձին դէմ դաւելու համար։ Միայն այս ամբաստանութիւնը կը բաւէ զայն հարուածելու սիրտէն։ Աթաթիւրքին դէմ մահափորձ։ Եթէ ես օրէնսդիր ըլլայի, պիտի առաջարկէի գլուխը կտրել այն մարդուն որ նոյնիսկ միտքէն կ'անցընէ այս տեսակ բան մը։

Ընդհ. դատախազը պատիժ պահանջեց համաձայն պատժական օրէնքի 168րդ յօդուածին։ Ութ ամբաստանեալներէն միայն Ալի Սայիպն է որ կրնայ գործած ըլլալ այդ յօդուածին յիշած յանցանքը։ Արդ. որոշմնագրին եւ պահանջմնագրին մէջ ինչո՞ւ «հրոսապետ» չըսուեր ուրեմն Ալի Սայիպի համար։

Տէր Նախագահ, Աթաթիւրքը չէ՞ որ, Ալի Սայիպի ամբողջ կեանքը եւ ծառայութիւնները պատկերացնելու համար, անոր տուած է «Ուրսավաշ» մականունը, որ բաղկացած է «ուրս» եւ «սավաշ» բառերէն։ Այդ մականունը տալով, Աթաթիւրք մի՞թէ ըսել ուզեց.— Ուր (զարկ) ինծի եւ սավաշ (կռուէ)։ Պատմութիւնը ինչ տարօրինակ բաներ ունի։

Տէր Նախագահ, Ալի Սայիպ պիտի զարնէ եւ պիտի կռուի, բայց Աթաթիւրքի կողքին, եւ ոչ թէ հայրենադաւներուն։ Այս առթիւ պիտի չհա-

գործենք այն պարագան որ պահանջած վճռական եւ փաստերը գոյութիւն չունին։ Այ ալ պատուաւոր բան մը չէ անպ տութեան որոշում առնել, միայն փաստերու չգոյութեան։ Ա պիտի հաստատենք թէ մեր փոխ դին համար կարելի չէ ըսել այդ սակ ամբաստանութիւն մը։

Ընդհ. դատախազը խօսեցաւ կանական թղթածրարներու Եթէ անոնց պարունակութիւնը կապէս այդքան եղերական է, մինչեւ հիմա անոնց պարունակու թեան մասին լուր չտուաւ մեր րուն, ինչո՞ւ այդ կացութիւնը դեց Աթաթիւրքին։ Այս մարդը դեռ անցեալ տարի երեսփոխան ընտրուեցաւ։ Այդ թղթածրարնե մութիւն մէջ կեցող այդ թղթածր ները ինչո՞ւ եւ որմէ՞ պահեցին։

Տէր Նախագահ, հոս արդարութ վայր է եւ ոչ թէ մասնաւոր հա ղումներ եւ մտահոգութիւններ գ ցնելու վայր։ Այսքան բացայայտ ցութեան մը առջեւ, ընդհ. դատա գը կ'ըսէ թէ «այս մարդը Ֆիւզ այսինչ տեղ թղթածրար ունի տարանական երկար կեանքիս մէջ առջին անգամն է որ այս տեսակ մը կը տեսնեմ։ Ընդհ. դատախազ թէ գիտակցէր իր օրինական դեր պիտի զգուշանար այնպիսի որոնք չեն կրնար վճիռի հիմ Պահա Արըգան չքաշուեցաւ ամբողջ դատը անձնական եղա քը ուղղեց ինծի, փոխանորդ միւս ամբաստանեալներուն վարութեան տարրական անգամ մոռցաւ։

Ազգ. Ժողովին առջեւ, Ալի Սա պահանջեց որ զինքը դատարան որպէսզի հանրային կարծիքին ընդունին այդ բոլոր ըսի Ահա հոս ենք եւ հանրային կար քին առջեւ պիտի մաքրէ եղած բաստանութիւնը ։

Եթէ ամենափոքր կասկած մը նայի անոր յանցաւորութեան իր պաշտպանութիւնը չէի առներ Ամբողջ ասպարէզս կը խորա ապրուստս կը փճացնէի, թի կը ձգէի եւ նորէն չէի առներ այս գործը։ Ես կ'աշխատիմ գեղ ամբաստանութիւն մը են փոխանորդեալս, Աթաթիւ կեանքը իբրեւ վահան գործածել Ես չեմ կրնար պաշտպանել մէկ պատրաստուած է զէնք քաշելու Ա թիւրքին վրայ, բայց քննեցի թղ ծրարը եւ տեսայ որ այս պաշ նութիւնը պարտականութիւն Ուզեցի որ այս տեսակ անձեր նան երկրին մէջ եւ ապերախտ չրնենք։ Ընդհ. դատախազին պա մնագիրը եկաւ հաստատելու պաշտպանութեան պարտականու նը պատիւ կը բերէ ինծի։ Քննիչ տեսայ որ խնդիրը գրպարտութ կը սկսի, գրպարտութեամբ կը ջանայ ։

Երբ Ալի Սայիպ կ'ընթարկուէ հա Արըգանի յարձակումներուն տարբերեցի պատմութեան նակութիւնը։ Շէյխ Սայիտի տութեան ժամանակ, Ալի Սայիպ խագահն էր Անկախութեան եւ ամէն մարդէ աւելի լաւ գիտէ

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Կ Ա Թ Ն Ի Ղ Բ Ա Յ Ր

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԻՑ)

— Աստուած ղարդ չտայ քեզ, Գէորգ ջան, մի երկու տարի սպասի, Ս. Գեղարդին էլ ուխտ արա, զինուորագրութիւնից էլ ազատուի, քեզ կ'ամուսնացնենք, տուն-տեղ կը լինես։

Գէորգը ամէն անգամ կը պահանջէր, որ իրեն յանձնարարութիւններ տանք, որ եւ է ծառայութիւն պահանջենք, մեզ համար մի բան նորոգէ, մի բան շինէ։

— Բա ի՞նչպէս անեմ, ախր ձեր տանը այնքան հաց եմ կերել։

×

Ես հեռացայ հայրենիքից, գնացի ուսանելու Ռուսաստան։ Երկու տարի յետոյ միայն հնարաւորութիւն ունեցայ կարճատեւ արձակուրդով Երեւան գալ։ Վերջին ամիսը ես դադրեցրել էի նամակագրութիւնս թէ Գէորգի եւ թէ տան հետ՝ օրից օր սպասելով ուղեւորութեան։

Իրիկնապահի աղջամուղջի մէջ երբ մեր դարպասը տեսայ, սիրտս պառթկաց, արտասուեցի հրճուանքից, մայրըս համբոյրներով ծածկեց երեսս, իր արցունքները խառնուեցին իմինին։ Նա ինձ բաց չէր թողնում իր գրկից.

— Թող կարօտս առնեմ, ասում էր նա ու կրկին հպում իր ծեր շրթունքները ճակատիս ու գլխիս։ Բարձրացայ պատշգամ եւ տեսայ բարի դալուստի եկած բարեկամներիս ինքնաեռի շուրջը հաւաքուած. Գէորգին փնտռեցի աչքերով։ Չկար։ Հազիւ կարողացայ զսպել ինձ, որ անքաղաքավարի չլինելու համար բոլորին բարեւելուց յետոյ միայն հարցնեմ նրա մասին։

— Հապա Գէորգն ո՞ւր է մայրիկ, նրան լուր չե՞ս տուել իմ հեռագրի մասին, որ ես այսօր տուն եմ հասնելու։

— Գէորգին զինուոր տարան, բալա ջան։

— Ի՞նչպէս, վա՞յ, ախտո՞ւ։

— Ես երկու տարում Գէորգը մի կատարեալ տղամարդ դարձաւ, բայց բախտ չունէր. Նորքի ութ զինուորներից վիճակի ժամանակ երկուսը միայն թիւ հանեցին(*), դրանցից մէկը Գէորգն էր, մի առ ժամանակ պահեցին տեղիս վօրանոցում, նա յոյս ունէր քո գալուց դեռ այստեղ լինել, բայց մի շաբաթ չկայ, ինչ հրաման եկաւ ուղարկել նրան Վարշաւա, ճանապարհելուց առաջ եկաւ մնաս բարեւի, գնացինք միասին գերեզմանատուն, հօր ու մօր գերեզմանը օրհնել տուեց, քո նկարդ էլ առաւ ու գնաց։

Վրայ հասաւ մեծ պատերազմը. ես տեղափոխուած էի մնալ Մոսկուայում, Գէորգից մի լուր կար միայն, որ նա գերմանական ճակատումն է եւ այլ ես ոչինչ գիտէին նրա մասին Նորքում։ Նրա հասցէին ուղարկուած բոլոր նամակները մնացել էին անպատասխան։ Փետրուարեան յեղափոխութիւնից մի քանի ամիս յետոյ ես եկայ Երեւան, տեսայ Գէորգի քրոջը, բայց նա ոչ մի տեղեկութիւն ունէր եղբօրից։

— Ո՜վ գիտէ, գուցէ կենդանի չէ եթիմը, ասաց նա աչքերը սրբելով։

×

Կայսրութիւնը խորտակուած էր։ Ռուսաստանը բաժան բաժան։ Հայաստանը անկախ, երկուգլխեան սարի, անընդհատ մաքառումների մէջ բոլոր խոչընդոտների դէմ՝ նա ապրեց ապագայի վառ յոյսերով, մինչեւ որ կարմիր յորձանքը նրան հասաւ ու ողողեց։ 1920 դեկտ. 2ին Ցեղկոմը մտաւ Երեւան եւ հռչակեց խորհրդային իշխանութիւն։ Երկու շաբթուայ տատանումներից յետոյ նա իր «ընկերվարական» մորթու տակից հանեց արիւնոտ ճանկերը եւ սկսեց փնտռել ու վայրագօրէն ճզմել բոլոր նրանց, որոնց յանցանքը մի դժբախտ հայրենիք սիրելն էր։

Անհունօրէն ծանր էր հոգեկան վիճակը այն բանտարկեալների, որոնք 1921 յունուարի վերջին նստած էին Երեւանի Չեկայի բանտում. Նրանց թիւը հազարի էր հասնում։ Ամէն աստիճանի զինուորական ու քաղաքական գործիչների, գիւղացիների ու բանուորների այդ բազմութեան մէջ չկար մէկը, որ ժամէ ժամ չսպասէր մահուան, բայց ոչ նուազ ծանր էր դրութիւնը նրանց, որոնք դատապարտուած լինելով ձերբակալուելու՝ դեռ այժմ յաջողել էին ճողոպրել Չեկիստների ձեռքից եւ թաքնուել անյայտ անկիւններում։ Կեանքի ու մահուան կռիւ էր երկու ուժերի միջեւ, որոնցից մէկն ու մէկը անխուսափելիօրէն պիտի ոչնչանար։ Չեկան շատ լաւ գիտէր, որ թաքնուածները մի ելք ունին միայն — զինուել, հաւաքուել միմեանց հետ եւ արիւնհեղութեամբ ոչնչացնել խորհրդային իշխանութիւնը։ Չեկան կատաղած էր. նա լարում էր իր բոլոր ջանքերը ձեռք ձգելու իր ամէնէն վտանգաւոր թշնամիներին, կամ վատթարագոյն դէպքում զրկել նրանց զինուելու եւ կազմակերպուելու հնարաւորութիւնից։ Գրեթէ ամէն օր մայրաքաղաքի պատերին փակցւում էին զանազան պարտադիր որոշումներ, որոնց բոլորի նպատակը մէկ էր — դուրս կորզել որջերից ակամայ դաւադիրներին, բացահայտել նրանց կամ առ ժամանակ դնել բանտարկեալի անզօր վիճակի մէջ, մինչեւ անխուսափելի բարթուղիմէոսեան գիշերը։

Պահանջւում էր 25 ժամուայ ընթացքում ամէն տեսակի հրացան եւ զէն յանձնել կառավարութեան. ստացողները կը գնդակահարուէին րենց զէնքը բռնուած վայրում միջապէս։ Արգելւում էր փողոց գալ երեկոյեան ժամը 8ից մինչեւ առաւօտեան 6ը։ Անհնազանդները յատուկ թոյլտուութիւն չունեցող ձերբակալւում էին մեծամասնակա ներից կազմուած բազմաթիւ պահակների կողմից եւ առաջնոր ւում Չեկա։

Հրամայւում էր բոլոր կազմել տնային կոմիտէներ, նագրել բնակիչներին եւ ցուցակ ներկայացնել Չեկա։ Եթէ մի հ նորեկ մնար գիշերելու, կոմիտէի խագահը պարտաւոր էր նրա տեղեկացնել իշխանութեան։ Ցուցակ ների որ եւ է անճշդութիւն բան առաջնորդում նրա կազմողին եւ հրդային իշխանութեան հակառակ դին թաքցնողներն ենթակայ մահուան պատժի։

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

(2)

(*) Հին Ռուսաստանում զինուորական հասակ ունեցողների մի մասն էին միայն զինուորագրում, այդ պատճառով ընտրութիւնը կատարւում էր վիճակով։

արտասահման փախած կարգ մը ըմբոստ Քիւրտերը, միանալով Հայրենասէր Ջէրքէզ Էթէմի հետ, կ՚աշխատէին մահափորձ պատրաստել Աթաթիւրքին դէմ։ Ալի Սայիպ հնազանդութեամբ կատարեց իրեն յանձնուած պարտականութիւնները, իսկ հիմա ընդհ. դատախազը կ՚ըսէ թէ կատարած պարտականութիւն մը կասկածելի է։ Անկեղծ ըլլանք եւ մեր տղաքն ալ ապերախտութեան չվարժեցնենք մեծ ծառայութիւն մատուցած անձերու հանդէպ։ Զննենք, դուռ չբանանք ազգային դաւաճանութեան մտահոգութեան առջեւ։ Այս Համբուն վերջը առնելու է։ Ամբողջ անկեղծութեամբ եւ լալով կ՚ըսեմ․ — զաւակներ ունինք, մենք պիտի մեռնինք, ամենափոքր ապերախտութեան մը օրինակ չհանդիսանանք։

ՉԷՐՔԷԶՈՒԹԵԱՆ ՔՐՏՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Ընդհ. դատախազը Ալի Սայիպի կ՚ըսէ թէ «դուն չէրքէզ միութեան ծոցին փրթած մէկն ես»։ Ետոյ նոյն ընդհ. դատախազը կ՚ըսէ թէ ան չէրքէզ չէ, այլ Քիւրտ։ Բայց սա բանն որ, եթէ քրտութիւն գոյութիւն ունենար Ալի Սայիպի արիւնին, մշակոյթին եւ նկարագրին մէջ, զայն չէին դրկեր քրտական ըմբոստութիւնը զսպելու.

Դատավարութեան առաջին նիստին, Ալի Սայիպ ըսաւ. «Տէր նախագահ, եթէ յիշուած ամբաստանեալներէն գոնէ մէկը ճանչնամ, պատժեցէք զիս։ Ասիկա կ՚ըսէր, ուժ առած իր անմեղութենէն եւ մաքրութենէն։ Միւս ուշագրութիւն ըրի որ ընդհ. դատախազը կը տապալէր փաստի չգոյութենէն։ Ցուցացի որ պահանջագրին մէջ փաստեր կը յիշէ։ Անոր ամբաստանագիրը 59 էջ է, իսկ պահանջագիրը՝ 95 էջ։ Բայց միայն թուանշանները փոխած են իրենց կարգը, եւ 59ը եղած է 95։ Եւ ամէնէն վերջը, ընդհ. դատախազը պարզապէս կրկնեց նախապէս իր ըսած խօսքերը։ Եթէ ընդհ. դատախազ մը յայտնէ թէ «նախապէս այսպէս ըսած ըլլալուս համար կը պնդեմ տակաւին», կը նշանակէ թէ չի գիտեր իր պաշտօնին նշանակութիւնը։

ՎԱՐՉԱՁԵՒԻ ԴԱՏԻ ԽՆԴԻՐԸ

Փաշա Արըգան ըսաւ թէ այս դատը վարչաձեւի դատ մըն է։ Արդ, համաձայն օրէնքի 146րդ եւ 147րդ յօդուածներուն, վարչաձեւը փոխելու յանցանքին պատիժը մահ է։ Կը սպասէի որ ընդհ. դատախազը չօշափէր այս յօդուածները, մինչդեռ այդ տեսակ բան մը չհանդիպեցաւ։ Իր 95 էջնոց տեղեկագրին միակ օրինական նախադասութիւնը սա եղաւ. «168րդ յօդուածին համաձայն պատիժ կը պահանջեմ»։

Երկու նիստ առաջ, Փաշա Արըգան ըսաւ թէ ինք պարտականութիւն ունի նաեւ ի նպաստ ամբաստանեալին փաստ հաւաքելու։ Արդ, իր ահագին պահանջմնագրին մէջ մէկ հատիկ իսկ բացատրութիւն չկայ ամբաստանեալին ի նպաստ։ Արտասահմանեան կազմակերպութեանց գործունէութեան մասին տեղեկութիւններ լսեցինք, բայց դատի մասին բան մը չլսեցինք։

Քրտութեան մասին խօսած ատեն, ըսաւ թէ «այս գործին արմատը 1924էն կը սկսի»։ Տէր նախագահ, կը կրկնեմ, Ալի Սայիպ, որու մասին ոստիկանութենէն անդադար տեղեկագրեր կը տրուին եղեր, Գոնիա եւ Արեւելք ղրկուեցաւ, ըմբոստութիւններ զսպելու համար։ Ետոյ երեսփոխան ընտրուեցաւ։

Քրտութեան խնդիրը փա՞ստ մըն է միթէ։ Այսինքն եթէ ընդհ. դատախազը ըսէ թէ «այս մարդը Ջէրքէզ է, Ցոյն է, Գնչու է», դատարանը միթէ առա՞ր համաձայն վճիռ պիտի տայ։ Ոչ, Աթաթիւրքի երկրին մէջ ոչ մէկ դատարան որոշում կուտայ այս տեսակ խօսքերու հիման վրայ։ Մարդ մը չի դատապարտուիր անոր համար որ Քիւրտ է, Եահուտի է կամ Հայ է։

Ընդհ. դատախազը ուժով կռթնեցաւ իր յիշած թղթածրարներուն։ Ոստիկանութիւնը այս դատին առթիւ թերեւս իմ մասիս ալ մէկ միլիոն թղթածրար չինէ. ի՞նչ ընեմ։ Արդարութիւնը բնաւ վճիռ կուտա՞յ այս թղթածրարներուն, չեմ գիտեր որու ըսի բառերուն վրայ։ Այդ ամբողջ պահանջմնագրին մէջ միայն վէպ, պատմութիւն եւ թղթածրար գտայ։ Ալի Սայիպի ի նպաստ մէկ հատիկ փաստ չկայ։ Թողունք Ալի Սայիպը, սա երկու եղբայրներուն՝ Շապանի եւ Իսմայիլի մասին ալ ո եւ է փաստ չի յիշեր։

Եթէ խորհիմ թէ Փաշա Արըգանի մտայնութիւնը, բարկութիւնը, ցասումը վայրկեան մը անգամ կը տիրեն այս երկրին մէջ, այն ատեն ընչապատ կ՚ըլլամ։ Հետեւաբար կը մաղթեմ որ բնաւ դատաւոր չըլլայ, այլ միշտ ընդհ. դատախազ մնայ․․․։

Ետոյ, ընդհ. դատախազին մօտ այն համոզումը կայ որ հանրապետութիւնը տակաւին չէ արմատացած երկրին մէջ։ Իբրեւ երեք զաւակի հայր, բայց հոգիով երիտասարդ, կը հաւատամ թէ բոլոր հայրենակիցները, մէջն ըլլալով նաեւ ծերերը, պատրաստ են զոհուելու Մեծ Ղեկավարին եւ Հանրապետութեան համար։ Ջէրքէզ Էթէմ, Րէշիտ, Էմին կամ այսինչները գաւ ըսած են, նա ըսած են խօսքերով կարելի չէ արատաւորել անմեղ մը։

Էյ Փաշա Արըգան, դուն ի՞նչ կը սպասես Ահմէտէն, Րէշիտէն, Անկախութեան ատեանի չուանը փրցնելով փախած այդ մարդոցմէն։ Պահանջմնագրին մէջ, մազաչափ յանցանք չկայ։ Ես կեանքիս մէջ չեմ պաշտպանած մէկը որ Ալի Սայիպի չափ անմեղ, բայց անոր չափ եղերական կացութեան մատնուած ըլլայ։ Ո՞վ կ՚ուզէ որ գրպարտութեամբ մեռնի մէկը որ Մեծ Ղեկավարին ծունկին տակ աշխատած է եւ միշտ պիտի աշխատի։ Ես Փաշա Արըգանի կը հաւատեմ թէ Հանրապետութեան զաւակները ամբողջ մը կազմելու չափ մեծցած են։

(Մնացեալը յաջորդով)

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆԸ

— • —

Կիրակի, կէսօրէ վերջ, տուսական Քօնսէրվաթուարի շէնքին մէջ տեղի ունեցաւ Ֆ. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի հերթական դասախօսութիւն - թէյասեղանը։

Ինչպէս միշտ այս անգամ եւս ձեռնարկին կազմակերպիչները ջանք չէին խնայեր դասախօսութեան տալու փայլուն եւ միեւնոյն ժամանակ մտերմիկ բնոյթ։

Մտերմիկ բնոյթ, որ այնպէս յատուկ է Հ. Կ. Խաչին… ուր մարդ, ու մանաւանդ հայ կինը ինքզինք կը զգայ հարազատ շրջանակի մէջ, շրջապատուած լինելով անձնուէր ու եռանդոտ Հայուհիներով։ Ցաք ու հաճելի են Կ. Խաչի թէյասեղանները ուր գալիս են ամէն տարիքի երկսեռ հասարակութիւն։

Այս անգամ սակայն դասախօսութիւնն ստացել էր նոր շունչ մը՝ շնորհիւ դասախօսին՝ ամէնքին ծանօթ Փրոֆ. Աղաջանեանի։

Դասախօսութեան նիւթն էր՝ «Երեխան, նրա Ֆիզիքական եւ հոգեկան հիմքերը, նրա զարգացման պայմանները եւ նրա նշանակութիւնը անհատականութեան համար»։

Մէկ ու կէս ժամ տեւող հմտալից իր դասախօսութիւնը, յարգելի փրոֆ.ը ներկայացրեց իրեն յատուկ հետաքրքրական ու խիստ շահեկան ձեւով։ Մանրամասօրէն ներկայացրեց լեզուի Ֆիզիքական ու հոգեկան հիմքերը, նկարների վրայ մէկիկ - մէկիկ ցոյց տալով ու բացատրելով ամէն մանրամասնութիւն ու ի վերջոյ ապացուցեց թէ անհատի համար, նրա հոգու ու էութեան կառուցման ու կազմաւորման համար, որքան մեծ նշանակութիւն ունի լեզուն։ Այսպէս կոչ անելով հայ երիտասարդներին եւ հայ մայրերին, ասաց որ կատարեալ լինելու համար պէտք է կատարեալ իմանալ մայրենի լեզուն։

Այնուհետեւ, բոլորելով ճերմակ սփռոցով ծածկուած կլոր սեղանի շուրջ, հանդիսականները, թէյի հետ միասին վայելեցին ներկաների ու Կ. Խաչի անդամների կողմից պատրաստուած նուէրներ, երգեր։

Ուշ երեկոյ էր արդէն ու հեռանալու ժամը կամաց - կամաց մօտենում էր։

Ներկաները ցրուեցան ուրախ ու հաճելի տպաւորութեան տակ, նախօրօք խօսք առնելով Կ. Խաչի վարչութիւնից, յաճախակի կրկնել այսպիսի շահեկան դասախօսութիւններ ու առիթ ստեղծել իրար մօտ գալու մի քանի ժամ հարազատ մթնոլորտի մէջ անցընելու համար։ Օրուան նախագահը, Տիկ. Ա. Շահլամեան, խոստացաւ կատարել նրանց խնդիրքը։

Լ.

ՉԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՖՐՈՒԹՅԱՆ Հ ՅԵՐ

— • —

ՎԱԼԱՆՍ. — Եկուր, սիրելի ընթերցող, կրկնոցդ հագիր եւ այս ցուրտ եղանակին օթօ մը նստելով, մօտ հարիւր քիլոմեթր ճամբայ կտրենք Արտէշի մէջ, երեւան հանելու համար ցիրուցան համայնքներ։ Կարելի է նոյն իսկ խօսիլ Թիւերով։

Սկսինք ուրեմն նախ Թուրնոնէն, իջնելով դէպի հարաւ Ռոն գետի հետ զուգընթաց ճամբով։ Թուրնոն կը գտնուի հայ երիտասարդ մը, դերձակ, ամուսնացած Ֆրանսուհիի մը հետ։ Մեր ճամբան շարունակելով կը հանդիպինք Մօվ գիւղին։ Հոս իբրեւ Հայ ունինք մայր մը եւ աղջիկ մը։ Այս վերջինը ամուսնացած է Ֆրանսացիի մը հետ։ Երկու գիւղ եւս անցնելէ վերջ, կը հասնինք Սիւռեօն եւ Գօշաթէլ, ուր կը բնակին երկու հայ ընտանիքներ, մէկը ամուսնացած Հելվետացիի մը հետ եւ կը զբաղի կօշկակարութեամբ, իսկ միւսը մշակութեամբ կը զբաղի։ Գօշաթէլէն վերջ կը հասնինք Լաւուտ եւ Լը Փուզէն, որոնք երանելի օրերուն, այն ատեն երբ գանգուածային գործազրկութիւն չկար, եղած են հայաշատ գիւղեր, կազմելով բնակչութեան մէկ հինգերորդը։ Գործազրկութեան ընթացքին բոլորը մեկնած են Վալանս, Լիոն, Արտէշի խորերը եւ այլուր։ Ներկայիս կը գտնուին վեց ընտանիք, երեքը շրջուն վաճառորդ, մնացեալները հնակարկատ։ 24 հոգի են որոնց 12ը երեխաներ։ Լը Փուզէնէն վերջ կը հասնինք Փրիւաս, ուր ունինք Մեյցի ընտանիք մը բաղկացած չորս հոգիէ։ Ընտանիքին հայրը քարտաշ է եւ երկրի մէջ եղած է հայդուկ, ըկերակցելով Գէորգ Չաւուշին, Հրայրին եւ Աղբիւր Սերոբին, մանաւանդ ան ունի Գէորգ Չաւուշի հանդէպ եւ փղձկելով կը պատմէ պաշտելի հերոսին վերջին օրերը։ Մինչեւ մեր վերջին հանգրուանը կը մնան տակաւին երեք գիւղեր, որոնց մէջ կան չորս ընտանիք (12 հոգի) Հայեր, երկուքը շրջուն վաճառորդ, մէկը սափրիչ եւ մէկ ալ հնակարկատ։

Հասած ըլլալով մեր վերջին հանգրուանը, կրնանք վերջնական թիւը գտնել։ Արդ 100 քմ. երկարութեան վրայ գտնուող 10 գիւղերու մէջ կան 15 ընտանիք Հայեր, բաղկացած 52 հոգիէ։ Թէ ինչու այսքան ցրուած ենք, թող պատասխանեն մեր երեւելի եւ աներեւոյթ մատուրականները, պարգեւով հեռաւանքները։

Օշին Երանգունի

Գուղութիւն

— • —

ՎԻԷՆ, 12 (Ցառաչ). — Այս գիշեր 124. ռիւ Լաֆայէթի սափրիչ Յակոբ Գեւորգեանի (Արաբկիրցի) խանութը գողեր մտնելով կողոպտած եւ տարած են խանութին բոլոր առարկաները, — ածելիներ, մկրատներ, մեքենաներ ու նաեւ սպասկերուհին մէջ գտնուած բոլոր անուշահոտութիւններն ու զանազան իրերը։ Ըստ իր յայտարարութեան, աւելի քան չորս հազար Ֆր.ի ապրանք գողցուած է։

Շէնքը բարձրանալիք միջանցքին դուռը բացած են կոտրելով դրցին կողքէն։ Ոստիկաններ կանչուեցան անտեղ եւ քննութենէ վերջ արձանագրեցին գողցուած առարկաները, բայց յոյս չկայ որ գտնուի։

Անցեալ տարի ալ, միեւնոյն շէնքին մէջէն, օր ցերեկով երկու ամուրիներու սենեակը բացած, հագուստներն ու զանազան ապրանքները տարած էին։ Իսկ 1934ին, դարձեալ միեւնոյն շէնքին մէջէն հեծելանիւ մը գողցուեցաւ։

Գ. Ա.

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

— • —

ԱՌՆՈՒՎԻԼ. — Հ. Ե. Դ. Ռազմիկ խումբի նախաձեռնութեամբ ներկայացուեցաւ «Արշին մալ ալան» օփերէթը։ Ներկայ էր մեծ բազմութիւն մը։ Շատեր ոտքի վրայ մնացին, իսկ ուրիշներ ալ ստիպուեցան վերադառնալ։ Ներկայացումը կազմակերպուած էր ընկ. Ուզունեանի կողմէ, Ալֆորվիլի թատերախումբով։ Բոլորն ալ սիրողներ ըլլալով հանդերձ, անթերի կատարեցին իրենց դերերը։ Այս առթիւ ընկ. Յ. Մկրտիչեան բացատրեց թէ դերակատարներուն առաջին նպատակն է սիրել հայերէնը եւ կենդանի խօսքը, եւ շնորհակալութիւն յայտնեց ամբողջ խումբին եւ ներկայ հասարակութեան։ Նոյնպէս խօսեցաւ ընկ. Ուզունեան շեշտելով թէ Հ. Ց. Դաշնակցութիւնը այս ճակատին վրայ եւս կը գործէ, պահպանելու համար հայկական մշակոյթը։ Փոքրիկ Տէր Յովհաննէսեան եւ Ռուզունեան հայկական պարերով գոհ ձգեցին ներկաները։ Արտասանեցին օրիորդ մը Ալֆորվիլէն (Ես մարդ եմ) եւ Ս. Ճիհանեան (Գովք Հայաստանի)։ Ժողովուրդը մեկնեցաւ գոհ տրամադրութեամբ։

Թղթակից

ՓՐՈՖ. ՏՈՄԵԱՆՑԻ ՄԷԿ ԳՈՐԾԸ ՊՈՒԼԿԱՐԵՐԷՆ

— • —

Սոֆիայի «Մասիս» Հրատարակչականը անցեալ շաբթու «մշակոյթի խնջոյք» մը սարքեց, Ս. Գրքի Թարգմանութեան 1500ամեակին առթիւ, Հայկական ճաշարանի մը մէջ։ Ներկայ էին 150 հոգի։ Ճառերէ, երգերէ եւ արտասանութիւններէ վերջ, որոնց բացումը կատարեց Արամ Ցակոբեան ընկ. Գ. Թափառական յայտարարեց թէ «Մասիս» Հրատարակչականը, «Մուսա Լերան Քառասուն Օրերը»էն յետոյ ձեռնարկած է նոր արժէքաւոր գործի մը, հրատարակելով այս անգամ պուլկար լեզուով, փրոֆ. Վ. Տոոմեանցի նոր արժէքաւոր մէկ աշխատութիւնը «Հայերու դերը մարդկային մշակոյթի պատմութեան մէջ»։

Այս յայտարարութիւնը խանդավառութեամբ ողջունուեցաւ ամբողջ ներկաներուն կողմէ։

Յօսքէն գործի անցնելով, ներկաները իրարու ետեւէ սկսան բաժանորդ արձանագրուիլ նոր հրատարակելի գործին, նուիրելու համար իրենց պուլկար բարեկամներուն։

Եղանակաւոր ընդամէնը 15 վայրկեան յատկացուց այս անակնկալ բաժանորդագրութեան համար, «չըսել հասնելու համար ուրախութիւնն»։ Բայց 15 վայրկեանն ալ բաւական եղաւ, որ ներկաները արձանագրուին 6200 լէվի կարեւոր գումար մը։

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ԸՆԿԵՐ ՅԱԿՈԲ ԹԱՇՃԵԱՆ

«Ցուսաբերէն» ցաւով կ՚իմանանք թէ փետր. 3ին յանկարծամահ եղած է վաղեմի ընկեր մը, Ցակոբ Թաշճեան։ Ընկերը երկու օր առաջ Աղեքսանդրիայէն Գահիրէ գացած ըլլալով, կը հանդիպի խմբագրատուն, ոգեւորութեամբ պատմելով հին ու նոր յուշեր՝ Վասպուրականի գիւղերէն, ուր շրջած է իբրեւ մարտիկ, յեղափոխական կռիւներու շրջանին։ Ետոյ ընկերներու հետ ճամբայ կ՚ելլէ դէպի կայարան։ Ճամբան տկարութիւն մը զգալով, կառքով կ՚առաջնորդուի կայարան, բայց արդէն գոյնը նետած եւ գիտակցութիւնը կորսնցուցած, կ՚անշնչանայ, հակառակ բժշկական խնամքներու։

Ընկ. Թաշճեան ծնած էր Արաբկիր, 1872ին, որով 64 տարեկան էր։ Արաբկիրէն 90ական թուականներուն գացած է Հալէպ, անկէց Պոլիս, նորէն Հալէպ, յետոյ Եգիպտոս, Ամերիկա եւ Ամերիկայէն Վռամեանի հետ Վասպուրական, ուր մասնակցած է մարտական խումբերու եւ 908ի վերջերը կրկին Եգիպտոս ուր շարունակեց իր բեղնաւոր ու եռանդուն գործունէութիւնը Դաշնակցութեան կազմակերպական, ազգային ու հանրային բոլոր ձեռնարկներուն մէջ։

Ընկ. Թաշճեան տիպարը կը կազմէր այն Դաշնակցականներուն, որոնք կ՚ապրին հին աւանդութիւններով եւ դրօշակիրը կը հանդիսանան կուսակցութեան գաղափարներուն, հայրենասիրութեան եւ զոհաբերութեան։

Իր մահով կ՚անհետանայ Դաշնակցութեան գործի հին ու ազնուական սերունդի ներկայացուցիչներէն մէկը։

Ողբացեալ ընկերը կը թողու այրի մը եւ երկու մանչ զաւակներ զըպրոցական։

ՀՐԷԱԿԱՆ ՍՓԻՒՌՔԸ

Ֆրանսական թերթեր կը հաղորդեն որ 60.000 գերման Հրեաներ որոնք առժամապէս ապաստանած են Հիւսիսային Իտալիոյ մէջ, տակաւին վերջնապէս չեն տեղաւորուած

Կ՚իմանանք թէ բանակցութիւններ տեղի կ՚ունենան Փարիզի կառավարութեան հետ յիշեալ գաղթականներու մէկ մասը Սուրիա եւ Լիբանան տեղաւորելու համար.

Կը կարծուի թէ երբ այդ գաղթականները հովանաւորեալ երկիրներու մէջ տեղաւորուին իրենց դրամագլուխով ու մասնագիտական ծանօթութիւններով, կրնան մեղմացնել երկրին տնտեսական տագնապը։

ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ ԲԱԶՄԱԶԱՒԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Նանթի մէջ գումարուեցաւ բազմածնութեան եւ բազմանդամ ընտանիքներու օժանդակ ֆրանսական ընկերակցութեան համագումարը, ուր երկար զեկոյց մը կարդաց Գոմբա։ Մինչ ուրիշ առթիւ մը ներկայացուցած էր Գոմբայի տեսակէտները բազմածնութեան իր պայքարին մէջ, որուն նըւիրուած՝ անգամ մը դատարանի մէջ ամբաստանեց ամերիկացի պարուհի մը, երբ թէ մերկութեան հետեւանքով՝ կը քայքայուի ընտանիքը կամ կը կասի բազմածնութիւնը։ Գոմբա կը թելադրէ կնոջ տալ այն քօղը, զոր Եհովա տուաւ Թզենիի տերեւով մը, որպէսզի չզարգանայ պոռնկութիւնը եւ աճի ու բազմանայ ժողովուրդը, ինչպէս հրամայած էր նոյնպէս դրախտին սեփականատէրը։

Սակայն չի բաւեր ըսել աճեցէք եւ բազմացէք, անհրաժեշտ է նաեւ օգնութեան հասնիլ աճողներուն ու բազմացողներուն։ Գոմբա կը գանգատի որ ֆրանսական օրինագիրքը ոչ եւ է տրամադրութիւն չպարունակեր ի նպաստ բազմանդամ ընտանիքներու։ Զաւակներով ծանրաբեռնուած որբեւայրիներ կան, որոնց կը տրուի անշան թոշակ մը ․․․ գթութեան համար։ Պէտք է վերամշակել ֆրանսական օրինագիրքը, երկրին բազմածնութեան եւ բազմանդամ ընտանիքներու օժանդակութեան ուղղութեամբ։ Եւ թոշակ յատկացնել բազմանդամ ընտանիքներու կամ բազմանդամ որբեւայրիներու, ոչ թէ գթութեան ձեւով, այլ իբրեւ ի նշան երախտագիտութեան։ Ու տրուած թոշակներէն չգանձել որ եւ է տուրք։

Այս զեկոյցէն վերջ համագումարը քուէարկեց բանաձեւ մը, — Յնդրել կառավարութենէն, որ 1200 ֆրանք թոշակ յատկացնէ այն որբեւայրիին, որ ունի երկուքէ աւելի զաւակներ, 13 տարեկանէն վար։ Այդ թոշակը կրկնապատկել՝ երբ զաւակները 9 տարեկանէն վար են։

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՑՔԻՆՔ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (4)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1313—1923)

Ուր է, ամէն օր տօն ըլլար։ Օդը, միւս կողմէ չի ծպտիր սակայն, աղխուր օր մը, ոչ արեւ կայ, ոչ կ՚անձրեւէ, Կէսօր է եւ տակաւին բերանս բան չէ մտած։ Ճաշս Ալի աղային կարկանդակներէն պիտի ելլէ։ Կը սպասեմ անհամբեր, մինչ վարպետս ու խալֆան քրտնաթոր՝ շարժման մէջ են։ Աղային կարկանդակները եկան գլուխս կը բարձրացնեն ու կը փռեն թամ իրենց տունը։ Հինգ ափսէներն ալ կը փոխադրեմ, կարգը հացինն է։ Վարպետը խոժոռ դէմքով «շէքքէ» կը պոռայ։ Վայրկենական կը հասցնեմ։ Փուռի տրցակ մը առա որ կը նետէ փուռը, որ ճարճատիւնով մը կը բոցավառի՝ վերի անկիւնները մեղմ մըթութեան մէջ ձգելով։ Հացերը խոլոյն կ՚ուռին, երկրորդ տրցակ մը եւս կը նետէ, որուն լոյսով խոշոր լաւաշները դուրս կ՚ելլեն. Համբելով կոնքին մէջ կը շարեմ. գլուխս կուտան լեցուն կոնքը եւ կ՚ուղղուիմ աղային տունը, բակն եմ։ Աղային բոլոր լաճերը գիս կը դիմաւորեն, վար կ՚առնուի խոշոր խոր կոնքը գլխէս, անկիւն մը կը քաշուիմ ու վարձքիս կը սպասեմ։ Քիչ վերջ աղային մէկ ծառան Հաննէն՝ ձեռքը լեցուն կուգայ. աչքերս լարած կ՚առնեմ իւղոտ կարկանդակները ու մաշած բաճկոնիս գրպանները կը զետեղեմ, իսկ զոյգ մը հացը ծոցս կը մտնէ։ Ցնծութեամբ դուրս կը նետուիմ, միեւնոյն ատեն կարկանդակները բերանս թխմելով, առանց ծամելու կուլ կուտամ, անյագօրէն, իբր թէ զգուշութեամբ ձեռքս բերուած պաշար մը ըլլար։ Մինչեւ փուռ հասնիս կարկանդակները կը հալին փորիս մէջ։ Այս անգամ աւելի եռանդով փուռը կը պատրաստեմ, ատեն ատեն լաւաշներէն մաս առ մաս բերանս դնելով։ Միւս յաճախորդներուն կարկանդակներն ալ կ՚եփեն, ու յաջորդաբար անոնցինն ալ կը կրեմ, առաջինը 20 փարա կուտայ, իսկ երկրորդը պզտիկ «քիւֆթէ» մը։ Անոնք այնքան գոհ չեն ձգեր զիս։

Կէսօրը անցած է եւ գետ Ցովհաննէս ուստային բերանը բան մը չէր մտեր։ Այլեւս անհամբեր, փուռը կարկանդակի ափսէներով կը լեցնէ, ու դուռը կը գոցէ։ Բոպէին՝ ուշքերէն Ջէրքէզի կարմիր «էէմէնիներ»ը հանելով, քարին վրայ կ՚ելլէ ու ծալապատիկ կը բազմի։ Նոյնը կ՚ընէ Լեւոն խալֆան։ Կը բացուին կերակուրի ծրարները ու արագօրէն կը սկսին ճաշել, մինչ ես փուռի դէզերէն տրցակներ կը պատրաստեմ։ Նրբաններս ճեղքուած են փուշերուն վրայ կոխելէն, հագածս զոյգ մը մուճակ է, որուն յատակը կոշկոռներէն զատ բան չէր մնացեր։ Ճաշը շուտ կը լմանայ ու կըկին իրենց տեղերը կը ցատկեն, մինչ յաճախորդները խօսակցութեամբ ժամանակ կ՚անցընեն։ Վարպետը փուռը կը բանայ. հետզհետէ կարմրած կարկանդակները դուրս կը քաշէ, անոնց տէրերը կը մօտենան ու անգամ մը իրենց մատներով քանի մը տեղերէ կոխելէ եւ համոզուելէ յետոյ եփած ըլլալուն՝ կ՚առնեն կ՚երթան։

Անոնց կը յաջորդեն ուրիշներ։ Մինչեւ իրիկուն փառաւոր ճաշիս վրայ աշխուժօրէն կ՚աշխատիմ։ Մութը կոխելու վրայ է, եւ գործը աւելի շատցած։ Ցաճախորդներուն խոր մը խորը կը տարածուի ամէն կողմ, բոլորն ալ հոգհոգելու պատրաստ, չեն ուզեր իրենց կարգը փախցնել։ Փուռին առջեւ կ՚երեւայ Աղաօ - Աղային ծառան՝ Եուսէֆը, գլխուն վրայ կը կրէ կոնքով խմոր, վար կ՚առնուի։ Լեւոն խալֆան անդադար աշխատանքի մէջ է, այս անգամ աւելի դժնդակ գործ մը, փոքրիկ սիմիթներ պատրաստել։ Կը սկսին գործի, խալֆան ակնթարթի մէջ սեղանը սիմիթներով կը լեցնէ. Եուսէֆը վարպետին կը պատուիրէ որ հաւկիթ զարնէ սիմիթներուն երեսին, որպէսզի փայլուն ըլլան, ան ալ ինծի կը հրամայէ երեք հաւկիթ գնել մօտակայ նպարավաճառէն, կը հնազանդիմ վազելով. խանութպանը ծերուկ մարդ մը, մէջքին վրայ ծռած, ծնրադրած վիճակի մէջ, քանի մը կը փափայ։ Կը հասկնամ որ նամազի պահն է, առանց իր երեսյթը երկար դիտելու, կը մեկնիմ։

— Ֆի՞ աճուէ պէտա (հաւկիթ ունի՞ք)։

Տիրոջ այտերէն վայրկենական կըրակ կը ցայտէ։ Այդ պահուն այտիս վրայ կը զգամ սուկալի ցաւ մը, առկայծ չէի հասկցեր թէ ծանր ձեռքը ինչ արագութեամբ իջած էր դէմքիս։ Այտերուս վրայ զգալի կ՚ըլլայ խոշոր կաթիլներու սողոսկումը։ Առանց բերնէս բառ մը փախցնելու՝ կ՚անհետանամ, աջ ականջս սաստիկ կարմրած եւ կարծես ձախէն աւելի խոշորցած՝ պատճառ կ՚ըլլայ քիչ մը եւս զիս թուլցնելու։ Այս անգամ հեկեկանք մը եւ աչքերս աւելի կը խոնաւցնեն արցունքի կաթիլները, գլխահակ ուրիշ մօտակայ նպարավաճառի մը կ՚ուղղուիմ, անոր ալ նոյն հարցումը նետելով, միեւնոյն ատեն արտասուելով։

— Քանի՞ հաւկիթ կ՚ուզես, կը հարցնէ Դամասկոսեան շեշտով մը։

— Երեք, կը պատասխանեմ ցած ձայնով ու հնչուն դրամներ նետելով սեղանին վրայ, կ՚առնեմ հաւկիթները ու այլ եւս լացս զսպելով կը փութամ փուռ։ Կայծակի նման նախկին նպարավաճառին առջեւէն կ՚անցնիմ, մէկ աչքս ներս նետելով պահ մը։ Ծերուկ մարդը, փաթթոցաւոր Ֆէսը գլուխը, ծալապատիկ նստած, համրիչ կը քաշէ մատներուն շուրջ։ Ականջիս կը հասնի «առա մընիհ» (առջեւ եղաւ, օխ ըլլայ) խօսքը։ Մազերս կը տնկուին խելոյս, փուշ - փուշ։ Առանց պատասխանելու աւելի արագ վազքով մը կը հասնիմ փուռ։ Մութը արդէն կէս մը կոխած է ամէն կողմ։ Դրան առջեւ կը հանդիպիմ Մահմուտ էֆէնտիին տղուն։ Կը հասկնամ որ ինծի կը սպասէ. «Հիմա կուգամ» ըսելով ներս կ՚անցնիմ։ Վարպետը բարկացած յանդիմանել կը սկսի ուշանալուս համար, կրկին արտասուք անտանելի բերնէն թոցնելով։ Աչքերս գետնին յառած, բերանս ամուր կը կարեմ։ Կը յոգնի պոռալէն, դժուարաւ կը կտրէ ձայնը։ Փուշ կ՚ուզէ։ Հաւկիթները խալֆային կ՚երկարեմ ու վառելիք պատրաստելով դուրս կ՚ելլեմ։ Մօտակայ օձապտոյտ փողոցներուն մէջն է կծծի Մահմուտ էֆէնտիին տունը։ Կը հասնիմ հեւիհեւ բակը։ Կրկին քիւֆթէ, էֆէնտիին կիները մէյմէկ ափսէ ձեռքերնին դուրս կ՚ելլեն ու փոխն ի փոխ զգուշութեամբ գլխուս վրայ կը դետեղեն։ Արագ քայլերով կը հասնիմ փուռ։ Վառ կ՚առնուին կարկանդակները։

Տափակ ու սեւ քարերուն վրայ ցիրուցան փայլուն սիմիթները ինծի կը սպասեն։

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

մըլօններըը, որոնք թերթ կը ծախեն փողոցներու մէջ եւ մայրաքաղաքին հատուածը կը ներկայացնեն, 3000 կը հաշուուին Փարիզի մէջ։ Կազմակերպութիւնը հիմնուած է 1898ին, Պուլանժեան միաբանութիւնը վերահաստատելու համար։ Լուծման հրամանագիրը պաշտօնաթերթին մէջ հրատարակուեցաւ երէկ, ուրբաթ։ Արգիլուած են նաեւ խորհրդանշանները։

*** Շարլ Մորաս պիտի դատուի գրութեան մը առթիւ, որ հրատարակուած է յունուար 13ին, «Աքսիօն Ֆրանսէզ»ի մէջ։ Այս գրութիւնը հանրային վրէժխնդրութեան կը յանձնէ այն 140 երեսփոխանները որոնք ձայն տուին Իտալիոյ դէմ սահմանուած պատիժներուն եւ կրնան պատասխանատու համարուիլ նոր պատերազմի մը։

ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

Դէպքին լուրը կանուխէն տարածուած էր երեսփ. ժողովին մէջ։ Նախագահը նիստը բանալով, այպանեց «զարշելի յարձակումը»։ Յետոյ բեմ ելաւ վարչապետը, Պ. Սառօ, որ միեւնոյն ատեն ներքին նախարար է եւ յայտարարեց թէ չի բաւեր ձաղկել այդ եպերելի արարքը, ոչ ալ հետապնդել անոր անհատ հեղինակները։ «Զսպումի գործողութիւնը պէտք է տարածուի այն կեդրոններուն մէջ ուր կ'որոճան եւ կը ծրագրեն այս մահափորձերը։ Կառավարութիւնը վճռած է կատարել այդ գործողութիւնը։ Մեզի համար անհանդուրժելի է որ ապահովութիւնը եւ անկախութիւնը վտանգուին զարշելի բռնութիւններով, որ յարձակման եւ սպանութեան անընդհատ դրդումները չզսպուին։ Արդէն իսկ երկու դատական հարցաքննութիւններ բացուած են։ Նախարարական խորհուրդը պիտի գործադրէ օրէնքը, կարգ մը խմբակցութեանց մասին (բուռն ծափեր)։ Կառավարութիւնը թոյլ չպիտի տայ որ ափ մը հանրային չարագործներ իրենց կամքը պարտադրեն այս երկրին մեծամասնութեան, բռնութեամբ եւ ռեհիրներով »։

Ընկերվարական խմբակցութեան ներկայացուցիչը շնորհակալութիւն յայտնեց վարչապետին։ Յետոյ կարգով զայրոյթ յայտնեցին Պ. Պ. Էռիօ, Ֆրանֆլէն Պույեօն եւ Փարիզի ազգայնական երեսփոխան Սուլիէ։ Այս վերջինը քանի մը անգամ ընդմիջուեցաւ։ «Մարդասպա՛ն», կը պոռային ընկերվարականները։ Աղմուկի ժխոր մը կը տիրէր, բայց երեսփոխանը կրցաւ շարունակել, եւ իր կարգին ցաւակցութիւն յայտնեց։ Յետոյ նիստը փակուեցաւ։

Ռուս տարագիրներու զինուորութեան խնդիր

« *Պոսլէտնիա Նովոստի* », Միլիւքովի օրկանը, կը գրէ.— Բոլորովին վստահելի աղբիւրէ կ'իմանանք թէ աշխատանքի նախարար Պ. Ֆրոսար եւ իր խորհրդականը, Մաքսանս Պիզի, լուրջ մտահոգութեան մատնուած են, ռուս տարագիրներու զինուորագրութեան հրահանգին առթիւ (1935 դեկտ. 4)։ Աշխատանքի նախարարութիւնը հարցումներ ուղղած է զինուորական նախարարութեան, այդ հրահանգին բովանդակութեան եւ գործադրութեան մասին։

Միւս կողմէ, աշխատանքի նախարարութիւնը օրինագիծ մը կը մշակէ, որուն համաձայն որոշ դասակարգի օտարականներ մեքենաբար իրաւունք պիտի ստանան աշխատելու։ Եթէ ռուս տարագիրները զինուորագրութեան ենթարկուին, նոր օրէնքին մէջ պիտի աւելցուի տրամադրութիւն մը, որուն համաձայն նոյն տարագիրները պիտի կրնան օգտուիլ աշխատանքի իրաւունքէն, այնպէս ինչպէս Ֆրանսացիները։ Օրինագիծը խորհրդարանին պիտի ներկայացուի, երբ վերջնապէս լուսաբանուի նախարարական խորհուրդին հրահանգը՝ զինուորագրութեան մասին։

ՀԱՅ ՄԸ ԳԵՏԻՆ ՓՌՈՒԵՑԱՒ. ԵՐԲ ԿԸ ՀԵՏԱՊՆԴԵՐ ՖՐԱՆՍՈՒՀԻ ՄԸ

Իսի – Լէ – Մուլինոյի մէջ ծանրապէս վիրաւորուեցաւ հայ երիտասարդ մը, Մարսէլ Արթինեան, երբ կը նեղէր Ֆրանսուհի մը։ Թերթերը կը գրեն թէ այս տղան Փարիզ կ'ապրէր տասը տարեկանէն ի վեր, զաւակն ըլլալով պարկեշտ առեւտրականի մը։ Վերջերս արտաքսման դատապարտուած էր, զանազան օրինազանցութեանց համար, բայց եւ այնպէս ձեւ մը գտած էր Ֆրանսա մնալու։ Տասնըհինգ տարեկանին մտած էր փրանսացի մրգավաճառի մը քով, որ ունէր 18 տարեկան կին մը։ Ամուսինը հիւանդ ըլլալով, կինը կը վարէր խանութը։ Շատ չանցած Արթինեան սկսաւ հետապնդել կինը, որ շատ երես չէր տար։ Ի վերջոյ ենռացաւ խանութէն, բայց չմոռցաւ կինը։ Երբ կնոջ ամուսինը, Պ. Լաթափի, մեռաւ, Արթինեան թեկնածու ներկայացաւ ամուսնութեան համար, խորհելով թէ արտաքսման հոգէն ալ կ'ազատի։ Կինը միշտ կը մերժէր։ Հինգշաբթի օր գնաց եւ կրկնեց առաջարկը։ Տիկ. Լաթափի նորէն մերժած ըլլալով, Արթինեան թեւէն բռնեց եւ սկսաւ նեղել։ Կինը պոռաց։ Առոր վրայ խանութին երկու ծառաները օգնութեան հասան, եւ մէկը խոհանոցի դանակ մը խրեց Արթինեանի կռնակէն։ Կինն ալ ատրճանակ մը պարպեց օդին մէջ։ Տղան ձգեց փախաւ, բայց կէս ճամբան գետին ինկաւ։ Դանակին ծայրը քանի մը միլիմեթր հասած էր սրտին։

Հ. Յ. Դ.

Կուսակ.

ԼԻՈՆԻ (Մարսէյլ) Զաւարեան ենթակոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ Վարդգէս, Եփրեմ, Վարուժան եւ Ճաճրիկեան խումբերը, այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին։

Հ. Յ. Դ. Վիէնի կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Քրիստափոր եւ Մուրատ խումբի բոլոր ընկերները, այսօր շաբաթ երեկոյեան ժամը 7.30ին, թաժակ Ակումբի մէջ։ Կը խօսուի ընկեր Թադէոսեանի (Պապաշու) մասին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Փուլվար Օտտօի Վռամեան ենթակոմիտէի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր չորս խումբերը, այս կիրակի ժամը 4.30ին, Պար Միշէլի սրահին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

ԿՐԸՆՈՊԼԻ Խօխնեղբայրեան ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները 15 փետր. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Մուրատ ակումբին մէջ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Վահագն խումբի ընկերական ժողովը, 16 փետր. կիրակի երեկոյ ժամը 9ին, Պատանեկան Միութեան գրասենեակը։

Հրապարակային բանախօսութիւն

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. ԼԻՈՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

Մասնակցութեամբ Քրիստափոր, Զաւարեան եւ Ռոստոմ խումբերու

Այսօր շաբաթ երեկոյ, 3րդ Թաղապետարանի սրահին մէջ

Կը նախագահէ ԸՆԿ. Մ. ԹԻՐԵԱՔԵԱՆ

Կը խօսի ԸՆԿ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

Օրուան քաղաքական հրատապ հարցերու շուրջ եւ Հայրենիքի մասին։ Գեղարուեստական ճոխ բաժին, կը մասնակցին ՊՊ. Ա. Մուրատեան (ջութակ) Վ. Ջանոյեան (երգ), Օր. Հաճեանօղլուեան եւ ընկ. Մ. Միրզէ (արտասանութիւն), Տիկ. Պ. Աճարոնեան (երգ).

Ծախքերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 1 ֆր.

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՏԷՍԻՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

Մասնակցութեամբ ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ, ԶԱՒԱՐԵԱՆ եւ ՌՈՍՏՈՄ խումբերու

Վաղը կիրակի երեկոյ, Հ. Յ. Դ. տան սրահին մէջ։

Կը խօսի ԸՆԿ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, մեներգ, արտասանութիւն եւ ֆանֆառ։

Ծախքերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 1 ֆրանք։

Հրապարակային բանախօսութիւն

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Վիէնի կոմիտէի կողմէ.

Վաղը կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին

Կը նախագահէ ԸՆԿ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

Կը խօսի՝ ԸՆԿ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

Փետր. 18 օրուան եւ ներկայ քաղաքական կացութեան մասին։

Գեղարուեստական ճոխ բաժին։

Բանախօսութեան վայրը եւ մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ։

Ընտանիք յարգելի

Տ. ԿԷՈՐԳ ԽԱՉԻ Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղը իր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ Յարօն-Յարութիւնեան Հայր. Միութեան, որ Թոյլաւորից դարդաներէններ ծախելու իր հանդէսին մէջ դոյացաւ 127 ֆր. 35։

CIGALE CINÉMA
60 Avenue de Saxe. LYON
14 փետր. – 20 փետր.
Առաւօտները ժ. 2.30ին երեկոյները 8.30ին
Annabella, Jean Gabin
dans
La Bandéra
Գիներ 5 եւ 7 ֆր. Location gratuite.
Ներկայ յայտարարութիւնը բերողին կը տրուի 2 մուտքի տոմսակ՝ զեղչուած գինով

Կուզուի

Եատ լաւ փոմփիյէ մը, նախապատիւ է բուփի վարժ ըլլալը. Իբր օգնական կ'ուզուի նաեւ լաւ ափիասէօր մը մեծ կտորներու նմոյշով մը ներկայանալ Ա. Գէորգէրեանի, 24 Րիւ Գէրժէր։ Գնահատուած պարագային տեւական վարձատրութիւն։

REXY CINEMA (Lyon)
Cours Lafayette, angle Rue Garibaldi
14 փետր. – 20 փետր.
Երեկոյները ժամը 8.30
Իսկ Հինգ. եւ Կիր. ցերեկ եւ գիշեր։
Fernandel
dans
La Garnison Amoureuse
Գիներ 3, 5 եւ 6 ֆրանք։
Ներկայ յայտարարութիւնը բերողին կը տրուի 2 մուտքի տոմսակ զեղչուած գինով

ՏԻԿԻՆ ԼԻԱ ԱՐԾՐՈՒՆԻ — ՌԻԹՄԻԿԻ ԴԱՍԵՐ

Հետեւողութեամբ (ճակ Դալքրոզի) պզտիկներու համար՝ 4 տարեկանէն սկսեալ։ Կ'ընդունուին նաեւ երիտասարդ երիտասարդուհիներ եւ համակալականներ։ Դպրոցները բաց է ամէն օր ժամը 5–7, իսկ երկուշաբթի եւ հինգշաբթի օրեր նաեւ առաւօտ ժ. 9–12։ 28 rue Edith Cavell, Courbevoie (Gare de Bécon). Հեռախօս՝ Défense: 00-07.

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (67)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. — Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

— Ոչ մէկ բանի համաձայն չեմ... մինչեւ որ չապացուցուի...

— Հաւ, այդ մասին ապացոյց ունինք... օրիորդ Էգրոյտի վկայութիւնը ...

— ... Թէ Հօրեղբօրը գրիչէր բարեկամն է, այնպէս չէ՞... բայց ես աղջիկներուն խօսքին չեմ հաւատար միշտ... եթէ նոյնիսկ գեղեցիկ ու հրապուրիչ ըլլան...

— Բայց, սիրելիս, Փարքըրը՝ անոր աշխատանոցէն դուրս գալը տեսած է։

— Ոչ, պոռաց Փուարօ խստօրէն, ահաւասիկ ճիշդ այդ է որ չէ տեսած ան. առիթս հաստատեցի անցեալ օր՝ պզտիկ փորձով մը, այնպէս չէ՞ բարեկամ... Փարքըր աղջկան հանդիպած է սենեակին դրսին կողմը՝ ձեռքը դրան դատակին վրայ... աշխատանոցէն դուրս ելլելը չէ տեսած...

— Այդ պարագային, աղջիկը ո՞ւր էր...

— Կարելի է սանդուղին վրան էր...

— Սանդուղի՞ն ...

— Այո, ես այդպէս հաւելու կ'ընեմ...

— Բայց չէ՞ որ այդ սանդուղը միայն Պ. Էգրոյտին ննջարանը կը տանի ...

— Այո, շատ ճիշդ ...

— Ուրեմն կը կարծէք թէ օրիորդ Ֆլօրան իր հօրեղբօրը ննջարանը գացած էր... ինչո՞ւ չէ... ինչ պէտք ունի այդ մասին սուտ խօսելու...

— Ինդիրը ատիկա է... պէտք է իմանալ թէ ինչո՞ւ հոն էր...

— Դրամին կ'ակնարկէք, հասկցայ ... ըսել կ'ուզէք որ այդ քառասուն ոսկին օրիորդը թողուցած է...

— Բան մըն ալ ըսել չեմ ուզեր, ըսաւ Փուարօ, բայց լաւ ուշադրութիւն ըրէք... Տիկին Էգրոյտն ու իր աղջիկը համեստ կեանք մը կ'ունէին... դրամական նեղութեան մէջ էին եւ հաշուեցոյցները կը հանէին իրարու ետեւէ... Ռոճը Էգրոյտ շատ տարօրինակ մարդ էր... կրնայ ըլլալ որ Ֆլօրան պզտիկ գումարի մը համար ճարահատ միջոցի մը մասին խորհի ... հիմա երեւակայեցէք թէ ինչ կրնայ պատահած ըլլալ... ննջարան կ'երթայ, դրամը կ'առնէ եւ սանդուղէն վար իջած ատենը կը լսէ ուխտերի զաւաթներուն ձայնը... կասկած չըկայ, Փարքըրն է որ աշխատանոց կ'երթայ նախասրահէն անցնելով ... ծառան պէտք չէ զինքը սանդուղին վրայ տեսնէ ... չպիտի մոռնայ եւ պիտի զարմանայ ... եթէ դրամին կորուստը երեւան ելլէ, Փարքըր պիտի յիշէ թէ օրիորդը սանդուղին վրայ տեսած էր... հետեւաբար Ֆլօրա կ'աճապարէ, վար կուգայ եւ ձեռքը դրան դատակին վրայ կը դնէ ցոյց տալու համար թէ սենեակէն դեռ նոր դուրս ելած է... երբ ծառան կուգայ, Ֆլօրա անոր կը կրկնէ Էգրոյտի պատուէրը եւ յետոյ իր սենեակը կը բարձրանայ...

— Շատ աղէկ, բայց օրիորդը ըստիպուած պիտի ըլլար ճշմարտութիւնը ըսելու... այնքան կենսական էր ան...

— Յետոյ, շարունակեց Փուարօ, օրիորդը զգուշաւոր կացութեան մատնուած է, իրեն կը յայտնեն թէ ոստիկանները եկած են եւ գողութիւն մը պատահած է տանը մէջ... բնականաբար կ'եզրակացնէ թէ դրամին անյայտացումը երեւան ելած է... եւ կ'որոշէ իր պատմութիւնը կրկնել... յետոյ սարսափահար վիճակ մը ունի, երբ կը լսէ թէ հօրեղբայրը սպաննուած է... հիմակուան աղջիկները, պարոններ, շուտով չեն մարիր ... Այսպէս է խնդիրը... կամ իր ըսածին վրայ պիտի մնայ եւ կամ ամէն ինչ պիտի խոստովանի... երիտասարդ ու գեղեցիկ աղջիկ մը երբեք չի խոստովանիր իր գող ըլլալը, մանաւանդ անոնց առջեւ որոնց յարգանք ներշնչել կ'ուզէ ...

— Չեմ հաւատար, ըսաւ ոստիկանը բռունցքը սեղանին զարնելով, չեմ հաւատար... եւ դուք, այդ կարծի՞քը ունէիք միշտ ...

— Առջի մէկ վայրկեանէն այդ տեսակ կարելիութեան մը մասին խորհեցայ, ըսաւ Փուարօ, համոզուած էի թէ օրիորդը գաղտնիք մը ունէր... գոհացում տալու համար էր որ պզտիկ փորձ մը կատարեցի... բժիշկն ալ հետս էր...

— Հապա ըսէք թէ Փա՞րքըրին համար էր այդ փորձը, դիտել տուի ։

— Սիրելիս, այն ատեն ալ ըսի, հիմա ալ կը կրկնեմ — վերջապէս բան մը ըսելու էի, չէ՞...

— Ուրեմն մէկ բան կայ ընելիք, ըսաւ ոստիկանը ոտքի բարձրանալով. երթանք օրիորդ Ֆլօրան տեսնենք ... հետս կուգա՞ք, Պ. Փուարօ ...

— Անշուշտ... թէեւ իր ինքնաշարժով կը տանի մեզ...

Հաւանութիւն յայտնեցի ։

Երբ Ֆերնլի հասանք, մեզ առաջնորդեցին զննդամուղի սրահը ուր օրիորդ Էգրոյտ՝ հազարապետին հետ պատուհանին առջեւ նստած էր։

— Բարի լոյս, օրիորդ, ըսաւ ոստիկանը, կրնա՞նք ձեզի հետ առանձին տեսնուիլ քանի մը վայրկեան ...

Հազարապետը ոտքի ելաւ եւ դրան կողմը գնաց ։

— Ի՞նչ կայ, հարցուց Ֆլօրա, մի երթաք հազարապետ Պլընթ... կրնայ մնալ, այնպէս չէ՞...

(Շար.)

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՓԱՐԻԶԻ Տիգրանակերտի եւ Շրջ. Հայրենակցական Միութեան ընդհ. ժողովը՝ 16 փետր. կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին, Քաֆէ Քլէր ալ Լիւն, վրոնայորոյ Մէթրօ՝ Փլաս տ'Իթալի։

— ՓԱՐԻԶԻ Յարօն Յուրբուլ Պաշխի Նահանգի Հայրենակցական Միութեան ընդհ. տարեկան ժողովը վաղը կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 119 Ավընիւ տ'Իթալի սրճարանը։ Օրակարգ՝ հանդէսի նախապատրաստութիւն։

— ՓԱՐԻԶԻ Պէօլլօոի Հայր. Միութեան ընդհ ժողովը՝ 16 փետր. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Միութեան գրասենեակին մէջ, 43 rue de la Défense, Իսի-լէ-Մուլինօ։ Օրակարգ՝ հաշուեքաշ հաշուետուութիւն, փոքրիկներու դասարանը, Թեւանի համար խորհրդակցութիւն, ընթացիկ հարցեր։

ՓԱՐԻԶԻ Անդրասի եւ Շրջակայից Հայր. Միութեան ընդհ. տարեկան ժողովը, վաղը 16 փետր. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Քաֆէ ... մէջ, 61 rue Mr. le Prince, մէթրօ Օտէօն։ Կը հրաւիրուին բոլոր հայրենակիցները՝ խիստ կարեւոր օրակարգ։

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 16 ՓԵՏՐՈՒԱՐ

DIMANCHE 16 FEVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3040

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՕՐՈՒԱՆ ՀՈԳԵՐԸ ԵՒ ՀՈԴՈՒԱԾՆԵՐԸ

Լիոնէն թղթակից մը կը գրէ թէ իրենց քաղաքին մէջ ալ 30-40 ընտանիքներ արձանագրուած են, Սովետական Հայաստան գաղթելու համար: Պատճառը՝ ճիշդ այն ինչ որ Մարսէյլի մէջ, — անաշխատութիւն, գործազրկութիւն, թշուառութիւն

Երբ այս նոր արտագաղթին լուրը ստացանք, նախ Մարսէյլէն եւ յետոյ ուրիշ վայրերէ, պարտք սեպեցինք առանց վերապահութեան գրի առնել մեր տեսակէտները:

Միեւնոյն ատեն հրատարակեցինք փաստացի յօդուածաշարք մը, որ կը ներկայացնէր ռուս պաշտօնականներուն կատարած մանրակրկիտ ուսումնասիրութիւնը եւ բացասական եզրակացութիւնները, անհրաժեշտ գիտելիքներով: (Պարագուա՞յ թէ գլխի վայ», Ս. Վրացեան, «Յառաջ» փետր. 4 եւ 6):

Մամուլին յանձնելով այս նիւթերը եւ մեր խորհրդածութիւնները, մենք միամտութիւնը չունէինք հաւատալու թէ բոլոր կարգերը անմիջապէս պիտի սթափին, խուսափելով նոր արկածախնդրութիւններէ:

Ընդհակառակն, գիտենք որ շատերը աւելի ամուր կառչած են նոր գաղթին.

— «Ցաւի մէջ ենք, ձգեցէք որ մեր գլխուն ճարը նայինք: Ազգային մտահոգութիւններէ աւելի, հացի խնդիր է որ ունինք: Քանի որ ազգին մեծերը անկարող են դարման ճարելու, թող չխառնուին մեր գործին»:

Մօտաւորապէս այս է անոնց հոգեբանութիւնը: Դառնութիւն, յուսախաբութիւն եւ «գլխուն ճարը նայելու ձգտում»:

Այսպիսի հոգեբանութեան մը առջեւ, բնականաբար ջուրի ձայն կուգայ, երբ կը փորձես ապացուցանել թէ անձրեւէն փախչելով, կարկուտի կրնան բռնուիլ:

Եւ սակայն, թող մեր պարտքն ըլլայ միշտ լուսաբանել, յիշեցնել եւ զգուշացնել:

Տասը տարի առաջ ալ միշտ կ'ազդարարէինք որ չհեռանան իրենց հաստատուած վայրերէն,— մասնաւորապէս արեւելեան գաղութներէն Բայց ամբողջ բազմութիւններ փոխանակ տարրական տրամաբանութեան անսալու, նախընտրեցին հետեւիլ օրուան հոսանքին, կարաւաններ կազմել դէպի արեւմուտք, մինչեւ Ֆրանսա եւ աւելի հեռուները: Եւ զղջումը չուշացաւ, երբ գործազրկութեան առաջին փորձանքը դիմաւորեցինք, 1926-27ին:

Բայց այս անճար բազմութիւնները ունին մեղմացուցիչ պարագայ մը:

Ո՞վ է, վերջապէս, իրենց հոգատարը:

Հազարգլխանի ղեկավարութիւն մը թառած իրենց գլխուն վերեւ, ղոհարներ կը ցանէ, հրաշքներ կը խոստանայ, մարգարէներ կը կատարէ միշտ անջատ — անջատ, միշտ հակամարտ եւ խաչաձեւեալ: Հետեւա՞նքը,— խժալուր աղմուկ մը, որուն ժխորին մէջ տարագիր բազմութիւնները չեն գիտեր թէ որո՞ւ խօսքին հաւատան, ո՞ր ճամբան բռնեն, ո՞ր քարին զարնեն իրենց գլուխը:

Եւ հիմա որ իսկապէս անել մը մտնուած ենք, ոչ միայն որ եւ է գլուխ չի պակսիր կամ չի բարեփոխուիր բազմագլխանի հոգատարութեան, այլ եւ նոր գլուխներ կը բուսնին ամէն օր:

Այս ալ ուրիշ մէկ ապացոյցն է համատարած յուսախաբութեան եւ շուարման: «Դուն չկրցար, ես պիտի ընեմ: Քու ճամբադ սուտ է: Ես գտած եմ բանալին»:

Եթէ օտարական մը բան — գործ ընէր միայն մէկ ամիս հետեւելու մասնաւորապէս այս գաղութի ազգային — վարչական կեանքին, ապահովաբար պիտի մղուէր ախտաբանական ուսումնասիրութիւն մը կատարելու: Եւ եթէ այդ օտարականը նախապէս ճանչցած ըլլար այս ժողովուրդը եւ իր վաւերական առաքինութիւնները, կասկած չկայ թէ դամբանական մըն ալ պիտի կցէր իր ուսումնասիրութեան:

Բայց ինչո՞ւ այսքան մանրացանք, հետզհետէ փոքրելով մեր ինքնապաշտպանութեան հիմերը ...

Այս նոյն ժողովուրդը չէ՞ր որ միշտ կը ծառանար եւ ջուրին երեսը կ'ելլէր, երբ արիւնածարաւ թշնամիներ կը փորձէին ընկղմել զայն ամէնէն հրէշային հալածանքներով:

Անշուշտ միջավայրը փոխուած է եւ այսօր մեր առջեւ ունինք այլապէս ծանր խոչընդոտներ: Եւ յետոյ, մեր հողին վրայ կը գտնուէինք, այն ատեն:

Այդ փոփոխութիւնը կրնա՞յ արդարացնել այսօրուան անկերպարան եւ անխնայողական վիճակը:

Երէկ Թուրքը եւ Քիւրտը դժոխքի կը վերածէին մեր կեանքը: Եւ սակայն յետին գիւղին տէրտէրն ու վարժապետը, գիւղապետն ու ժողովուրդը ձեռք ձեռքի տալով, ելքեր կը գտնէին:

Այսքան մը գիտակցութիւն եւ կարողութի՞ւն ալ չունինք այսօր, այս օտար այլ ազատ երկնքին տակ, մեր տունին գործերը կարգի դնելու, մեր ճակատագիրը տիրաբար վարելու, ինչպէս եւ կարելի բարիքներն ապահովելու համար:

Մենք յոռետես չենք, բայց մէկ վերապահութեամբ, — Եթէ չկայ որ շտկուի այս վիճակը, ցորչափ գտնուած չէ դրական բանաձեւ մը, ճշդելու համար Երեւանի եւ Արտասահմանի յարաբերութիւնները: Եւ ուրիշ մը՝ կազմակերպելու համար մեր սեփական հոգատարութիւնը:

Երբեք դժուար չէ գտնել այդ երկու բանաձեւերը, կը բաւէ որ աւելի կամ պակաս վաւերական հոսանքներ եւ հաստատութիւններ ընդունին, համոզուին թէ՝ Արտասահմանը կը կարօտի լուրջ ինքնապաշտպանութեան:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԽԻՍՏ ՀԵՏԱՊՆԴՈՒՄՆԵՐ «ԱՔՍԻՈՆ ՖՐԱՆՍԵԶ»Ի ԴԷՄ

Ժողովրդականներու թողոփի ցոյցը՝ այսօր

ԱՐՏԱԿԱՐԳ ՄԻՋՈՑՆԵՐ ՁԵՌՔ ԱՌՆՈՒԱԾ ԵՆ

Լէօն Պլումի դէմ կատարուած յարձակման առթիւ, ոստիկանութիւնը ուրբաթ առտու նորէն խուզարկեց արքայական «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի կեդրոնը, թերթին խմբագրատունը եւ գլխաւոր վարիչներուն բնակարանները: Նախընթաց օր ալ կասկածելիներ ձերբակալուած էին, բայց ազատ արձակուեցան: Կառավարութեան հետապնդումները մեծ յուզում պատճառեցին արքայական եւ առհասարակ աջակողմեան շրջանակներու մէջ: Ուրբաթ օրուան խուզարկութեանց առթիւ, «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի վարիչները ուժգնօրէն բողոքեցին, եւ Շարլ Մորաս ազդարարեց թէ «շուտով նոր յեղափոխութիւն մը պիտի պայթի»: Այս արքայական գրագէտը, որ շատ ծանր կը լսէ, իմացած չըլլալով զանգը, ոստիկանները հարկադրուեցան խորտակել իր յարկաբաժնին դուռը: Ուրիշ երկու վարիչներ տունը չէին, երբ ոստիկանները ներկայացան: Ուստի բողոքեցին թէ ապօրինութիւն գործուած է: Խուզարկութեանց առթին բռնուեցան բազմաթիւ թուղթեր: Կը հաստատուի թէ «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի մէջ գտնուած գլխարկն ու փողկապը կը պատկանին Լէօն Պլումի: Ոստիկանութիւնը տարաւ զանոնք ներկայացուց Պլումի եւ սեփականութիւնը հաստատելէ յետոյ, կրնկէց արիւնոտ շապիկին հետ, պահելու համար իբրեւ փաստ:

Դէպքին օրը անցորդ շարժանկարիչ մը յարձակման ժապաւէնը հանած էր, բայց ոստիկանութիւնը արգիլեց անոր ցուցադրութիւնը: Շարժանկարը թէեւ փոքր է, բայց հանգամանօրէն կը ներկայացնէ յարձակման պարագան եւ յարձակողները:

Ոստիկանութիւնը ձերբակալեց ապահովագրութեան քննիչ մը, Ժան լը Քօնթ, 32 տարեկան, իբրեւ մեղսակից, բայց յետոյ ազատ արձակեց: Ուրիշ արքայական գործիչ մըն ալ ձերբակալուելով, խիստ հարցաքննութեան ենթարկուեցաւ: «Աքսիոն Ֆրանսէզ» դէպքին յաջորդ օրը հեգնութեամբ դիտել կուտար թէ Լէօն Պլումի «ականջը սկրթուած ըլլալով», հակառակորդները «մարդասպան» կ'աղաղակեն, մինչդեռ երբ «Քայեռյի կնիկը» հինգ հարուածով սպաննեց Քալմէթը, ընկերվարական – արմատական երեսփոխան եւ կրթական պաշտօնեայ Թալամաս կը գրէր մարդասպանին.— «Մէկը մաքրեցիք, պռավօ՛»:

Ինչպէս գրած էինք երէկ, *Աքսիոն Ֆրանսէզ*ը պետական խորհուրդին դիմած է, բողոքելով կազմակերպութեան լուծման դէմ: Այս բողոքը չի կրնար կասեցնել լուծման գործողութիւնները, որոնք սկսած են արդէն, Փարիզի թէ գաւառի մէջ: Եթէ Պետական խորհուրդը հակասահմանադրական կէտ մը չտեսնէ, *Աքսիոն Ֆրանսէզ*ի կազմակերպութեան գոյքերն ալ պիտի գրաւուին, համաձայն 1901 յուլիսի օրէնքին, որ գործադրուեցաւ կրօնական միաբանութեանց դէմ: Կազմակերպութեան եղած նուէրները եւ անդամներու անհատական սեփականութիւնները կրնան ետ պահանջուիլ, բայց մնացեալը կը ծախուի եւ արդիւնքը կը յանձնուի խնայողական դրամատան: Համազգեստները, խորհրդանշանները, զէնքերը եւ ուրիշ իրեղէններ ալ կը դառնան պետական սեփականութիւն, համաձայն 1936 յունուար 10ի օրէնքին: Եթէ որ եւ է փորձ կատարուի լուծեալ կազմակերպութիւնըվերահաստատելու, պատասխանատուները կը դատապարտուին վեց ամիսէն երկու տարի բանտարկութեան եւ 16էն 5000 ֆրանք տուգանքի: Եթէ յանցաւորը օտարական է, միեւնոյն ատեն կը զրկուի Ֆրանսա բնակելու իրաւունքէն:

Իբրեւ հետեւանք ընդհանուր յուզման, ընկերվարական կուսակցութեան երիտասարդական խումբերը, «Կարմիր բազէ»ներ առջի օր յարձակում գործեցին 14րդ թաղամասի արքայական հաւաքավայրին վրայ եւ ծանրապէս վիրաւորեցին բժիշկ Կոլսը, որուն մէկ աչքը պիտի հանուի բժշկական գործողութեամբ: Այս յարձակման առթիւ, 16րդ թաղամասի քաղաքապետութեան անդամներէն մէկը բանաձեւ մը ներկայացուց, պահանջելով հաւասարապէս գործադրել օրէնքը եւ անմիջապէս ձերբակալութիւններ կատարելով, լուծել «յեղափոխական կազմակերպութիւններ»:

Միացեալ ճակատը բողոքի ցոյց մը կազմակերպած է այսօր, կիրակի: Համախմբումը տեղի պիտի ունենայ Պանթէոնի հրապարակին վրայ, ժամը 2.30ին, եւ թափօրը պիտի ուղղուի դէպի Նասիոնի հրապարակը: Այս առթիւ թերթերը կը գրեն թէ ցոյցը պիտի կատարուէր երեսփ. ժողովին առջեւ, բայց ոստիկանութիւնը արգիլեց, որպէսզի ընդհարումներ չպատահին, եւ յանձնարարեց Պառթիյի շրջանը, ուր աջակողմեան հոսանքները շատ չեն երեւար: Ամէն պարագայի մէջ, արտակարգ միջոցներ ձեռք առնուած են, ի նախատեսութիւն արիւնալի դէպքերու: Մանաւանդ որ, Արքայականները չեն ուզեր հանդուրժել կազմակերպութեան լուծման հրամանագրին:

** Լէօն Պլումի վիճակը լաւ է առ այժմ, բայց բժիշկները վերջնական եզրակացութեան պիտի կրնան յանգիլ երեքշաբթի օր: Ամէն պարագայի մէջ բացարձակ հանգիստ պատուիրած են վիրաւորին, որպէսզի բարդութիւններ չծագին, քանի որ տարիքն ալ յառաջացած է (65):

Մամուլը գրեթէ ամբողջութեամբ ցաւ կը յայտնէ դէպքին առթիւ: Անոնք որ հակառակ են յունուար 10ի օրէնքին, կը վախնան որ ծանր հետեւանքներու յանգի անոր գործադրութիւնը:

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ՇԷՅԹԱՆ - ՊԱԶԱՐ »

Անցեալ օր «առախանօվեան» ենգ մը փորձելով, ծայրէ ծայր կարդացի ենչդ երեք սիւնակ թարգմանութիւն՝ « *Խ. Հայաստան* »ի մէջ (18 յունվ.):

Նիւթը՝ Կարմիր մարաջախտ Թուխաչեւսկիի զեկուցումը՝ միջազգային կացութեան մասին, Մոսկուայի խորհրդարանին առջեւ (Կեդր. Գործադիր Կոմիտէ): Խորագիրը՝ «ԻՐԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆ Արեւելքում եւ Արեւմուտքում »:

Նորաբանութիւն մը այս բառը, — «Իրադրութիւն», որ անշուշտ մեր «կացութիւն»ը, «իրաց վիճակ»ը կամ պարզապէս «վիճակ»ն է:

Ինչպէս կ'երեւայ, երբեք միտք չունին տարվելու ոչ «կացութիւն»ը, ոչ ալ վիճակը: Կա՛մ «դրութիւն» պիտի գրեն, կամ՝ «սիտուացիա», եւ կամ այս վերջինը — «իրադրութիւն»:

Այնուհետեւ խնեղ ու խնեղ, իւրաքանչիւր պարբերութեան հետ, մէկ մէկ միւսէն անհանդուրժելի եւ տգեղ տափառ:

Ես շարեմ, դուք դատեցէք.— ձափոնական միլիտարիստները,— շատ ի ռումնեգիկ հայեացքները,— Բելգիայի տերիտորիայով,— Իմպերիալիստական պլաններ,— եզօր ավիացիա,— Ավիացիոն արդիւնաբերութիւն.— Գեներալ Սպիրան.— 12 կալեպուներ եւ 36 դիվիզիաներ.— Մոբիլիզացիոն պատրաստականութիւն, Ավտոմոբիլային եւ երկաթուղային մասսայական տեղաշարժ.— Ինտենսիվութիւն.— 13 մագիստրալ դէպի ֆրանսիական սահմանները.— Ոչ պակաս ինտենսիվ.— Նացիոնալ - Սոցիալիստների ավտոմոբիլային կորպուս.— Ստրատեգիկ կենտրոնացում.— Ստրատեգիական նշանակութիւն: Եւայլն, եւայլն

Այս բառերէն շատերը բուն - բուռ ցանուած են աջ ու ձախ, թարթուկարար թարգմանուած՝ ռուսերէն բնագրէն

Ոչ մէկ ենգ նոր բան սորվելու, զանէ բառարան կամ արտասահմանի թերթ նայելու:

Եթէ փրծ չունինք, բացատրեցէք թէ երբ իբրեւ գոյական կը գործածեն «ավիացիոն»ը (օդագնացութիւն, օդային ուժ, օդատորմիղ), կ՞ըսյէս, միեւնոյն ատեն, կը վերածեն ածականի,— «ավիացիոն արդիւնաբերութիւն»:

Բայց աւելորդ է հարցնել, որովհետեւ յանարծ... «պրովոկացիոն սենդեղ» կը վերագրեն մեզի:

Կամ յիշեցուցէք թէ՝ «ստրատեգիական» շատ աւելի գեղեցիկ է եւ ճշգրիտ՝ քան սա «ստրատեգիկ»ը (ֆրանսերէնը՝ Սթրաթէժիք): Թէ «մոբիլիզացիա»ն մեր պատուական « զօրաշարժ »ն է , թէ «դիվիզիա»ին «զօրամաս» կ'ըսեն, թէ «կորպուս»ը զօրաբանակ է (կամ զօրամարմին), իսկ «դիվիզիա»ն՝ զօրաբաժին են:

Նոյն թարգմանութեան մէջ պիտի գտնէք, տակաւին, լուսաւորչական եայ կաթողիկոսութիւններ — «ծովային Նաւատորմիղ», «ջրատարողութիւն» (հարցը նաւերու մասին է), «գծոնա» («վէտօ ըլլնելը», որ կ'ըսուի առաջնակարգ զրահաւորներու համար) եւն.:

Կատալելոյ «շէյթան պազար»: Իսկ այս դեռ առէնէն անմեղ կամ սովորականն է:

ՎԱՀ

ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԱՐԶՊԱՆԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՎԵՐՋԻՆ ԽՌՈՎՈՒԹԵԱՆՑ ԱՌԹԻՒ

Սուրիոյ մարզպանը Դամասկոս գացած ըլլալով, հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ վերջին դէպքերու առթիւ.

— Ցարիքը շատ խոր է: Այն տնտեսական եւ ելմտական դժուարութիւնները որոնցմէ կը տառապի ժողովուրդը, աւելցան ազգայնականներու գրգռութիւններով: Միութեան, փոքրամասնութեանց, միջազգային յարաբերութեանց բանակ խնդիրները չեն կրնար քննուիլ, մինչեւ որ չվերահաստատուին փոխադարձ վստահութիւնը եւ գործակցութիւնը: Արդ, Սուրիոյ այն պոլիտիկաները որոնք իրենց մենաշնորհ դարձուցեր են հայրենասիրութիւնը, կը խուսափին գործակցութենէ եւ կ'արգիլեն ուրիշներուն: Ազգայնականներուն այս ժխտական դիրքին չարունակութիւնը ոչ մարիտ ոճիր մը կը կազմէ հայրենիքին դէմ: Յունուար 10էն ասոնք անգամ մը եւս դատապարտեցին գործակցութեան քաղաքականութիւնը եւ բացէ ի բաց կռիւ յայտարարեցին: Հետեւանքը եղաւ ծանր կորուստներ վաճառականութեան համար, համալսարանական դասընթացքները վտանգուեցան եւ մարդկային կեանքեր զոհուեցան: Վստահ եմ թէ Սուրիոյ ազգային կարծիքը շուտով պիտի ըմբռնէ իրեն դէմ սարքուած լարը: Դիւանագիտական քաղաքագործներ կը շահագործեն սովորական կռիւներու ոգեւորը, ամէն գնով վարպետելու համար խլրտումը, զոր անհրաժեշտ կը գտնեն իրենց անձնական փառասիրութեանց համար. բայց Ֆրանսա բաւական ուժ ունի, այս արարքներուն ներելու համար. բնականոն վիճակի վերահաստատումէն անմիջապէս վերջը, ես պիտի կրնամ պատժել բուն դրդիչները, որոնց կեղծիքը այնքան աւելորդ չարիքներ պատճառեց, եւ մոլորեալ ցուցարարները, որոնք զոհ դարձան գէշ հովիւներու»:

*** Պէյրութէն կը հեռագրեն թէ անդորրութիւնը վերահաստատուած է Լիբանանի, Դամասկոսի, Հոմսի եւ Համայի մէջ: Դէպքերը պատահած են Հալէպի մէջ: Հանրակառքերը քարկոծուած եւ երկու ցուցարարներ վիրաւորուած են: Հանրապետութեան նախագահին ներկայացան երկու պատուիրակութիւններ, որոնց մէկը կը բաղկանար գլխաւոր ընտանիքներու կիներէն, իսկ միւսը՝ առեւտրականներէ: Երկուքն ալ խնդրեցին դադրեցնել զօրական միջոցները եւ ներում շնորհել դատապարտեալներուն: Նախագահը պատասխանեց թէ անկարելի է որ եւ է բան ընել, մինչեւ որ ցոյցերը չդադրին եւ անդորրութիւնը կատարելապէս չվերահաստատուի:*

Դամասկոսի մէկ թերթը խափանուած ըլլալով, միւսներն ալ դադրեցուցին իրենց հրատարակութիւնը, իբրեւ բողոքի ցոյց: Ֆրանսացի, սենէկալցի եւ չէրքէզ պահակներ կը հսկեն քաղաքին բարեկարգութեան վրայ: Փարիզի ազգայնական թերթերը կը պահանջեն իբրեւ մարզպան վերահաստատել Զօր. Վէկանը:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ 3 ՈՒ ԿԷՍ ՄԻԼԻՈՆ Հրեաները ոտքի ելած են, առաջնորդութեամբ Րաբունապետներու խորհուրդին, բողոքելու համար մսացու կենդանիներու զենման օրինագծին դէմ, որ արգել կը դնէ մորթել որ եւ է կենդանի, առանց աւանդական ծիսակատարութեանց (քօշէր):

Յ. ՕՇԱԿԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

«Մնացորդաց» (վէպ մեր ժամանակներու)

Ա. ԻՆՉ ՄԵԹՈՏՈՎ ԿԱՐԴԱԼՈՒ Է

Յ. Օշականի «Մնացորդաց»ները առաջին անգամ լոյս տեսան Գահիրէի «Յուսաբեր» օրաթերթին մէջ, իբրեւ թերթօն։ Ընդհանուր խանդավառութեան եւ հետաքրքրութեան շնորհիւ, գաղթահայ կարեւոր կեդրոններու մէջ պրակով ալ ծախուեցան։ Փարիզի մէջ բաժանորդներու թիւը քանի մը հարիւրի կը հասնէր։ Թերթօնը ընդարձակ չափերով կը շարունակուէր։ Գրակները կը դիզուէին եւ ընթերցողները իրարու կը հաղորդէին իրենց տպաւորութիւնները։ Շատ դժուար էր ընդհանուր յայտարարի մը բերել այդ տպաւորութիւնները։ Ամէն մէկը իր մտաւոր կարողութեան եւ մաքի զարգացման չափանիշովը կը մօտենար այդ վէպերուն։

...բողջ ստեղծագործութեան վրայ։ Ինքնայատուկ է եւ անով պայմանուած անոր գրական արտադրութիւնը։ Նթէ դարձ մը ընել ուզէ, չի կրնար եւ չի յաջողիր։ Առաջին շրջանի գրականութիւնն ալ, մասնաւորաբար հէքեաթները, որոնք նմփոփուած են խորհուրդներու մեհեաններն մէջ, ինչպէս նաեւ «Նրբ պատանի էն», պատանեկան յիշատակներու փունջը, «Խոնարհները» Ա. շարքը, եւ անոնք, որոնք հատորներու մէջ չեն առնուած տակաւին, հասնելու համար մեծ վէպերուն Սակ պտուկ, Շահպազ, Հաճի Մուստա, Հաճի Ապտուլլահ, Հարիւր մէկ տարուան (անտիպ), քննադատական-վերլուծական գրականութիւնը, (Ռուբէն Զարդարեան, Եղիշէ Չա-...

...ցանութեան առաջին դժուարութիւնները, ուրիշ խօսքով Օշականի գրականութեան դժուարութիւնները, եղբակացնելու համար, թէ Մնացորդացները եւ այս վերջին տարիներու ընթացքին Օշականի ստեղծագործութիւնը ներկայացնող վաւառակը, գեղարուեստին ճիգով ու թափով երկնուած գործ մըն է, օժտուած բացառիկ գեղեցկութիւններով, որոնք մեզի պիտի յայտնուին այն ատեն միայն, երբ գիտնանք անոնց ծանօթանալ բազմաթիւ կողմերէ դիտելով։

Նո՞ր է այս վերաբերումը Օշականի գրականութեան հանդէպ, չյիշելու համար անոր գրական սկզբնաւորութիւնը։ «Մնացորդաց ներ»ը միայն, իրենց ներքին կառուցուածքով, հեղինակին իմացական եւ գեղարուեստական ըմբռնումներով պատճառ են այս բացասական վերաբերումին։

Այս դժուարիմացութիւնը հեղինակին գրական նկարագիրն է եւ անոր հոգիին յատուկ։ Տարիներու ընթացքին մշուշը աւելի խտացած է, աւելի զարգացած եւ տարածուած անոր ամ-...

...ներուն կողմէ, որոնց համար գրի առած չէ ան իր վէպերը, ինչպէս ինքը կը խոստովանի, այլ դրագէտներուն եւ մտաւորականներուն կողմէ նաեւ, որոնք աւելի չէշտեր են այդ նախապաշարումը։

Անշուշտ ճշմարտութեան բաժին մը կայ այս հաստատումին մէջ։ Օշականի գրականութիւնը Սմբատ Բիւրատի կամ Ատրպետի գրականութիւն չէ։ Ոչ ալ Եր. Օտեանի թեթեւ վէպերու գրականութիւնը։ Թերթօնային չէ եւ ոչ ալ օրը օրին գրուած։ Անոր վէպը ոչ Զօհրապին, ոչ Արփիարեանին, եւ ոչ Երուխանին վէպն է։ Րաֆֆիի եւ Ծերենցի վէպերն ալ ուրիշ բարեխառնութեան արդիւնք են։ Հայկական-գիւղական գրականութեան կալուածը նկատի առնելով, հազարակաց ոչ մէկ գիծ ունի, Ռուբէն Զարդարեանի, Թլկատինցիի կամ Համաստեղի հետ։ Օշականինը ինքնուրոյն, անհախ, ինքնատիպ գիծն է, իր հոգիին բաւիղներէն փրթած ու դուրս պոռթկացած, իրեն համար սեփական արուեստ ու արահետ գծած, լեզու եւ ոճ...

...ջեր եւ խորհրդաւորութիւններ։ Հաշիւ թէ պիտի հեռուէինք հերոսի մը յայտնութեան եւ անոր նկարագրի կազմութեան, պիտի ստիպուէինք ընդհատել, անցնիլ ուրիշ դէմքի մը եւ հետեւիլ անոր հոգեբանական վերլուծման։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ՀՈԳԻՆԵՐԸ

— • —

Քանի մը օր առաջ, տան մը մէջ, ծանօթացայ Հնդկաստանէն նոր եկած հայրենակցի մը, որ նուիրուած է զաղտնի գիտութեանց։

Մեր նոր բարեկամը որ խորապէս հաւատացող մըն է հոգիներու գոյութեան եւ մանաւանդ անոնց բազմաթիւ անգամներ աշխարհ գալուն՝ նորօրինակ գաղափարներ յայտնեց։ Ահա ամփոփում մը եւ ճաշակ մը իր խօս-...

...

ՄԿՐՏԻՉ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ

...

թենաւ։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ ՄՈԿԱՑ ԱՇԽԱՐՀԷՆ

— • —

ՔՆԱՇՄԻԿԻ ՊԱԳԻԿԸ

Քնաշմիկ, երէկուընէ Պէտո կտպեցին,
Ցդի երես ծածկեցին,
Ոտնակոտոր շէմէ եզրեցին։
Քնաշմիկ, քո մօր մէջքն էր կամաչ,
Քո խէրանց տուն Աբրահամոնց,
Աբրահամոնց Պէստայ դիմաց,
Պէստայ սուրբ Գորգ բազմի դիմաց։
Քնաշմիկ, գացինք խատանք վէր կարմնջին,
Խանենք գդամէն խազնենք գլխին։
Քնաշմիկ, ես դու ենանք կարիզու-թին,
կարիզուբին, տառ գէշուբին։
Գացինք խատանք ջաղցնեբու բա...
Երկու աղջիկ խանած են խաղ,
Մէկ եռնոզայ, մէկն էլ ճանաղ,
Գացինք խատանք կլոր քարեր,
Քնաշմիկ, յիվիմ կանեմ, ձիգ մը տուր։
Երես կանեց չարաւ տէտուր։
Գացինք խատանք Լճանու ջուր,
Խուճեր կը գան յուկուր ուկուր,
Թուան գացին Սարգիս աղպիր,
Սարգիս աղպիր պադեր էր ջուր,
Ինչ խաւէ խմի, բէս կը մարի
Գացինք խատանք չում Ակնդաշտ
Քամիմ եկաւ քանց կըգըլպաշ։
Քնաշմիկ, ես դու ա՞կրթանք Գա...
Գացինք խատանք Մըգըլչէրէր,
Ջիւն էր եկեր կտրեր էր ջուր,
Պառոյտ պէրեր, մալիւլ էլան շօշ... տարեր։
Գացինք խատանք չիւմ Բիւտկէն,
Լաւ ինկաւ մետ, կրակ ինկաւ Մա... շուկէն
Քիւրտ կը սպաննեն, Հայ կը թալեն,
Քնաշմիկ, գացինք խատանք կանեն
Աղջիկ առեց հոգւոց հանեց։
Քնաշմիկ, յիվիմ կանեմ իմ պա... տուր
Երես կանեց չարաւ դէտտուր։
Քնաշմիկ, գացինք խատանք վէր ... բօվայ գլխուն
Երկինքն ամպ ի, կուգայ մուրմ... ձիւն
Քնաշմիկ, յիվիմը կանիմ իմ պա... տուր
Քնաշմիկ երես կանեց չարաւ ... տուր
Գացինք խատանք Կաքուան ...
Կուգաւ կուգան ննջուն ննջան
Քնաշմիկ, յիվիմ կանեմ, իմ ... տուր
Երես չկանեց, տօբ արաւ տէտու...

ՊՐՈՆԴԱՐ ԱՂՋԻԿԸ

Դօստ, խեռ քե չեղայ խուն,
Դու էլնես բարձր սար,
Ես տի էլնեմ մուր մուր ձիւն,
Թէ դու էլնես ոսկի գերան,
Ես տի էլնեմ արծթէ սիւն։
Սկուն կեախմը ձի կանես էլէրա...
Սկուն ինչ կեամին պէ բիւզնիար ... գնայ վէր ծովքուն։
Մէկ դոստ չարէ շապկով էր մէջ ... ընդվարին
Դու տակմը առուուն էր մէջ ասա... րին
Պիտի գամ քեզ յերեւան կանուխ ... բին։
Մէկ դոստ դաղբեր խէրանց երեսը...
Ջեռ երես լուաց
Ինչ աչք ինկաւ իմ երես
Մուր մուրիկ եղաց,
Ասաց.— Լաճիկ, երէկ քե ապով ... ծեծած։
Միս ոսկորից բեկբեկած,
Արուն բամբակով է ժողված,
Պրնքտեր մալխամով քուած,
Ինչ իմ աչք ինկաւ քու երես,
Իմ խալվէն վարդն ռեան վէր ... չշարժած
Զգիտցայ թէ դու խօրէ մօրէ խօր... էր, թէ սկուն ի թուած,
Էրի պագմ' առի, թող ձիկ տար... թմուած։

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱՑՐ

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԷՆ)

Այսպիսով թաքնուածներն իրենց միջա մահուան սպառնալիքի տակ, մահացու վտանգի էին ենթարկում նաեւ իրենց շրջապատողներին, ուր էլ նրա լինէին։

Ամէն օր քաղաք էին հասնում նորանոր կարմիր զօրամասեր ու մեծամասնականներ...

Ջիւն ձմեռ, աւ ու դող։ Ոչ ոք գործի չէր գնում, բացի մեծամասնական պաշտօնեաներից, որոնք վաղեմի գործի պաշտօնատները թողած՝ փողոցներն էին թափառում։ Գիւղերի եւ քաղաքի մէջ որ եւ է փոխանակութիւն ու առեւտուր գոյութիւն չունէր...

...

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

(3)

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ՛Ն ՀԱՄԱՐ

Հայաստանէն մինչեւ Փարիզ, ու Փարիզէն մինչեւ Տէր-Զօր,
Ու Տէր-Զօրէն մինչեւ Նիւ Եորք, ու Նիւ Եորքէն մինչեւ Մոսկուա՝
Կը շարժի հո՛ղն իր մոլեկան անդրաշխարհեան թափովն հսկայ,
Ու կը լսուի շաչն ահաւոր բռունցքներու պարին սոսկոր:

Մեռելներ կան որ չե՛ն մեռած, ու կան սրտեր որ չե՛ն լռած,
Ու կայ վրէժն՝ որ կը դողայ լայնքի գուռին մէջ պղպջալէ՝
Ազա՛տ մտքին, ու այս գիշեր իմ հոգւոյս մէջ կը տարածէ
Մահն իր մեծղի թեւերուն շուքն եւ իր կրակն համատարած:

Ո՞վ են ասոնք, իրենց կարշնեղ բազուկներուն անզուսպ թափով,
Այս որբեռու կրգակն հունձկու եւ այս պատռած կուրծքն հոյաշէն,
Այս իմ կողքին ինկած գլուխն եւ այս անգութ ճիչն անօրէն՝
Որ կը պեղէ ոսկորներուս ապառաժներն իր ճուագով:

Այս լայնանիստ գիշերուան մէջ, ո՞վ հեռաւոր հա՛յ եղբայրներ,
Ես կը կանգնիմ մրրիկի՛ պէս եւ կոհակի՛ն պէս ովկիանին.
Եւ ես կը զգամ որ մրսիս մէջ կը խրրէ մառն աներկրային՝
Սարսա՛փն անմահ, եւ մեռնութեան որբ ոգիներն ապտաբեր:

Ժայռակոյտին վրայ մամռոտ ես կը լսեմ սուրերու շա՛չ,
Եւ զէնքերու քինոտ պայքար, եւ մոլեռանդ հարուածներուն
Ես կը լսեմ տարափն անխոնջ, մինչ վրրջիւնն Արծոյգներուն՝
Խաւարին մէջ կը բարձրանայ ամպոտ վազքո՛վն իր աննահանջ:

Խաւարին մէջ մեր մեռելներն ոտքի՛ են այժմ, ի՞նչ կը խօսին,
Հոն հոն ինկած երիվարներ, որոնց ճայնուածքն ես չե՛մ կրնար
Պահել մտքի՛ս մէջ փոթորկած, բայց կը լսեմ հռնչիւնն յար՝
Լայնափեռեկ սա փոսին մէջ ինկած հրպա՛րտ հայ ձիաւորին:

Կը մօտենամ— նեղք մը այտին եւ բոլորակ շուրջն իր վզին-
Քրքամաւոր եւ աներգայր. Ռոյն իսկ անմայր. ո՛րբ վերջալոյս.
Կը ճայի ինծ, ու իր ճայուածքն հրայարտ աղեղ մ'է բոցակէզ,
Մինչ իր կուրծքէն բարձրացող հեւքն կը պլլուի՛ իմ հոգիին:

Ես կը ծռիմ մարմնին վրայ, ու կը տեսնեմ սեւ ժայռին քով
Արեան կոհակն այս պաշտելի գեղեցկադէմ Հայորդիին.
Ան կը պառկի յաղթութեան մէջ, մինչ անկաշկանդ հովերն ուժգին՝
Անտառներուն դէմ կը վարգեն մեռելական եւ անվրդով:

Մեծ լռութիւնն անտիրական կը ծանրանայ մեր շուրջն հիմա.
Ես՛ ծնրադիր, ան սրբացած եղբայրակի՛ն հետ իր հոլու.
Ա՛լ մի՛ շարժիր. կը քարանայ իրեն ցաւին մէջ ահարկու,
Մինչ ճակատն իր հողին վրայ շուշանի պէս կը սպիտակնայ.

Քիչ վերջ արեւն հրդեհեց լայն Արարատեան դաշտի՛ն վրայ.
Տեսնուեցան սուր եւ զէնքեր եւ մահամերձ հա՛յ ձիաւորներ,
Որոնց արեան եւ ոսկորին պաղպատներուն վրայ ամեր՝
Հայ մանուկներ Եռագոյնին կը՛ փռէին ծաղիկ՛ներն հսկայ:

ՅՈՎԹ. ԱՐԱՄԱՑԻՍ. ՍՐԱՊԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՉԱՐԼԻ ՉԷՓԼԻՆԻ ՆՈՐ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ

Ծաղրանկարի տաղանդաւոր կատակերգակը, Չարլի Չէփլին, հրապարակ հանեց նոր ժապաւէն մը, որ կը կոչուի Արդի կեանքը:

Ահա նիւթը.—

Չարլի Չէփլին, խաղին հերոսը, այնտեղ կը յայտնուի իբրեւ պրոլետար,— գործարանի մը մէջ լծուած է մեքենական աշխատանքի մը, որուն միօրինակ ընթացքը, պարտադրելով իրեն կատարել նոյն անփոփոխ շարժումը առաւօտէն մինչեւ իրիկուն, ի վերջոյ կը խենթեցնէ զինք:

Մեքենան իր վրէժը կը լուծէր խմացականութենէն, դուք ըսէք՝ մարդկային քաղաքակրթութենէն:

Ցիմարանոց մը կը նետուի Չարլի Չէփլին: Ժամանակ մը վերջ, երբ հաւասարակշռութիւնը գտած՝ մեքենային զոհը դուրս կ'ելլէ յիմարանոցէն, կը մտնէ աշխատանքի շուկան, բայց զուր կ'անցնին բոլոր ճիգերը՝ աշխատանք գտնելու:

Նոր մարդն է ան, այն՝ որ զրկուած է աշխատանքէ, այն որուն աշխատանքը ձեռքէն խլած է մեքենան: Չարլի Չէփլին ի խնդիր աշխատանքի, կ'իյնայ զանազան արկածախնդրութիւններու մէջ,— կեանքի դրուագներ կէս ողբերգական, կէս-կատակերգական: Ու թշուառութեան պատկերն է, որ կը բացուի այսպէս.— Պատմութեան ծանօթ թշուառութիւնը, զոր առեղծներ էր երէկ հողի սատարականութիւնը, եւքէն՝ դրամի սատարականութիւնը, իսկ այսօր՝ մեքենային սատարականութիւնը: Ծաղրանկարը, սակայն, երբեք առաջադրութիւնը չունի թշուառութեան այս պատճառները պարզելու, այլ միայն փորձ մը կը կատարէ հաւատարմութեամբ պատկերացնելու մարդկային թշուառութիւնը,— գանօթիներու բանակը, «գործազուրկներու աշխարհը»:

Դառն ու տառապագին օրերու մէջ, ի խնդիր հացի իր պայքարներուն ընթացքին՝ Չարլի Չէփլին կը հանդիպի որբուհիի մը, մարդկային թշուառ խլեակ մը: Չարլի Չէփլին եւ որբուհին միասնաբար կը պայքարին ապրելու համար: Բախտը սակայն զիրենք կը նետէ բանտ:

Երբ բանտէն կ'արձակուին, Չէփլինի փոքրիկ ընկերուհին խրճիթ մը կը գտնէ ամայի դաշտի մը մէջ,— ի՜նչ երջանկութիւն, տուն մը ունէին այլ եւս: Անոնք դրախտ կ'անուանեն իրենց այս պատսպարանը, ուր կը յուսան ապրիլ երազուած երջանկութեան մէջ: Արդարեւ բախտն ալ կը ժպտի պահ մը, Չէփլին աշխատանք կը գտնէ գործարանի մը մէջ: Սակայն հազիւ սկսած էր աշխատիլ, ահա կը պայթի գործադուլը:

Ու Չարլի Չէփլին եւս ցուցարարներուն հետ է, բանթող գործաւորներուն հետ, կռիւ կը մղէ փողոցներուն մէջ, ոստիկանական բռնութեանցը չուտակ: Ժամանակ մը վերջ Չարլի Չէփլին կը տեսնուի տասը տեսակ աշխատանքներու մէջ,— սրճարանի սպասեակ, գիշերապահ եւն.: Եւ ահա, ժապաւէնին վերջաւորութեանը՝ Չարլի Չէփլին եւ իր ընկերուհին, երար գտած, նստած են ամայի դաշտի մը մէջ, փայտէ կոճղի մը վրայ, մեծ ճամբու մը եզերքը: Չարլի Չէփլինի ընկերուհին կուլայ յուսահատ, տառապանքէն յաղթահարուած: Ընդհակառակն Չէփլին, միշտ յուսալից, կ'աշխատի խաղաղեցնել լացող աղջիկը, ու ձեռքով ցոյց կու տայ սպիտակ ճամբան, որ կը կորսուի հորիզոնին եւեւ:

Ճամբա՛ն,— յոյսն է ան:

Ու ձեռք ձեռքի, Չարլի Չէփլին եւ իր ընկերուհին կը յառաջանան ճամբէն, կը քալեն դէպի հորիզոնը, արդի կեանքի դառնութեանց մէջէն դէպի վաղուան կեանքը.

Չարլի Չէփլինի այս կատակերգութեան մէջ յատկանշականը այն է որ ժապաւէնը, թէեւ գրեթէ ամբողջովին համր, կարգ մը կարճ տեսարաններու մէջ, կը դառնայ խօսուն, երբ երկրորդական դերակատարներ կը խզեն լռութիւնը ու կը խօսին: Չարլի Չէփլին չի խօսիր բնաւ, այլ միայն, ի մեծ զարմանս հանդիսատեսներուն, կ'երգէ ու կը պարէ, փորձելով ծանօթ երգիչի մը նմանութիւնը:

Խօսելով այս շարժանկարին մասին քննադատները կ'ըսեն թէ Չարլի Չէփլինի երգիծանքը քիչ մը եւս աւելի դառնութեան մէջ թաթխուած է եւ մեծ արուեստագէտին հանճարը կը մատնէ դարաշրջանի տխրութեան խոբացումը:

ԾԱՂԿԻ ԵՒ ԱՆՈՒՇԱՀՈՏՈՒԹԵԱՆ ՃԱՐՏԱՐԱՐՈՒԵՍՏԸ

Անուշահոտութիւններու պատրաստութեան պատմութիւնը կը սկսի մարդկային պատմութեան հետ: Սկիզբէն ի վեր մարդիկ, այլ մանաւանդ կիները, սիրահար են անուշահոտութեան,— քթի գինովութեան: Ահա թէ ինչու աստուածներու, կրօնքներու կեանքը կապուած է անուշահոտութեան: Մեհեաններու մէջ անուշահոտ խունկեր ու բոյսեր կը ծխէին, ինչպէս այժմ եկեղեցիներու մէջ, գինովցնելու համար գիտակցութիւնը, առաւել հեշտանք պարգեւելու համար աստուածներու բարոյագիտութեան: Արքունիքները եւս կ'ողողուէին անուշահոտութեան ամպերով, թագաւորական վրանները կը թրջէին բուրումնաւէտ ջուրերով, եւ խնջոյքի սեղաններու վրայ կը թողնէին անուշահոտութեանց մէջ յոգցող աղաւնիներ, որպէսզի օդը լեցուի բոյրերու փոշիով մը՝ անոնց սպիտակ թեւերուն թափահարումէն: Կը պատմուի որ Կղէոպատրա օրերով անուշահոտ խունկ վառեց Աղեքսանդրիոյ փողոցներուն մէջ, երբ Անտոնիոս ճամբայ ելած կուգար Հայաստանէն՝ գէթ Արտաւազդը բանտ տանելու աշխարհն գեղուհիին:

Եւ վերջապէս բանաստեղծները եւս անուշահոտութեանց դիմած են ներշնչումի համար,— յիշեցէք Պօտլէրը, Լըգոնթ տը Լիլը եւ ուրիշներ:

Ահա թէ ինչու անուշահոտութեան հսկայ ճարտարարուեստ մը ստեղծուած է եւրոպական երկիրներու, մասնաւորաբար Ֆրանսայի մէջ:

Միջերկրականի եզերքներուն վրայ, Կրասէն, Գանէն, Թուրէթէն, մինչեւ Լը Պար ու Ֆայանս՝ երկիրը, գարուն կամ ձմեռ, կը հագուի նարինջենիներու, ժիթենիներու, յասմիկներու, մանիշակներու վերարկուն: Այս շրջանին մէջ կը գործեն բազմաթիւ գործարաններ, միայն Կրասի մէջ կը բանին քառասնեակ մը գործարաններ:

1886ին Կրասի գործարանները կը թորէին տարեկան 1 միլիոն քիլօ նարինջածաղիկ, 50.000 քիլօ վարդ, 80 հազար քիլօ յասմիկ, 40.000 քիլօ կասիի ծաղիկ: Ամբողջ շրջանի բնակչութիւնը նուիրուած էր ծաղկամշակութեան: Ընդհ. պատերազմին, ծաղկի արտադրութիւնը նուազեցաւ, սակայն պատերազմէն վերջ մեծ թափ առաւ: Ցասմիկի արտադրութիւնը 1912—1914 կը հասնէր 600.000 քիլոյի, 1923ին 750.000 քիլոյի, 1926ին մէկ միլիոն քիլոյի, 1929ին մէկուկէս միլիոն քիլոյի,— այնուհետեւ սկսաւ տագնապը:

Ծաղկամշակները ժամանակ մը ըսկսան քանդել բոլոր նարինջենիի, ձիթենիի պարտէզները, եւ հողը ծածկեցին վարդի, հօրուտի (jonquille), բրաբիոնի (tubéreuse), յափրուկի (réséda), յասմիկի, մանիշակի ծաղիկներով: Բացուեցան նոր ջրանցքներ, որովհետեւ ծաղկամշակութիւնը առատ ջուր կը պահանջէր: Վերջապէս Միջերկրականի եզերքը վերածուած էր ծաղկաստանի մը, արդիւնաբերութիւնը առատ դրամ կը հոսեցնէր երկրէն ներս,—1926ին 65 միլիոն ֆրանք շահած են ծաղկավաճառները:

Արտածումի վերջին դժուարութիւններուն պատճառով (մաքսային քաղաքականութիւն), ծաղկամշակութիւնը կրեց առաջին հարուածը: Իսկ այժմ ծաղկամշակութեան կը սպառնայ երկրորդ հարուած մը,— քիմիագիտութիւնը կ'աշխատի գործարաններուն հայթայթել արուեստական նիւթեր, օրինակ խոնձը բոլորովին մեռցուց մանիշակի մշակութիւնը:

Անուշահոտութեան ճարտարարուեստը եւս ի վերջոյ պիտի տուժէ՞ արդեօք արուեստական արդիւնաբերութեան այս նոր հոսանքին:

ԱՄՓԷՐԻ ՄԱՀՈՒԱՆ 100ԱՄԵԱԿԸ

Լիոն կը պատրաստուի տօնել մեծ ելեկտրագէտ Ամփէրի մահուան հարիւրամեակը

Անտրէ-Մարի Ամփէր ծնած է Լիոն 1775ին, ու մեռած Մարսիլիոյ մէջ 1836ին: Դպրոցէն աւելի, իր պրպտող ոգին էր, որ թափ տուաւ իր հանճարին: Նախ նուիրուեցաւ բնապատմութեան, մասնաւորաբար բուսաբանութեան: Ետքոյ Լիոնի մատենադարանները յաճախելով՝ ինքնաշխատութեամբ ահագին պաշար հաւաքեց քիմիագիտութեան, բնագիտութեան, թուագիտութեան, բանասիրութեան, փիլիսոփայութեան մէջ: Վաղահաս համայնագէտ մըն էր արդէն, երբ 1793ին, տակաւին 18 տարեկան, կը յօրինէ տիեզերական լեզու մը, որով ժողովուրդները պիտի հասկնային իրար: Նոյն տարուան մէջ հայրը կառափնատ կ'առաջնորդուի, ինք եւս կ'ամբաստանուի թէ համակիր է Լիոնի ազնուապետական դասակարգին: Ջլատալքուեցաւ սակայն հանճարեղ պատանին, որ, ինչպէս իր հայրը կ'ըսէր, լեցուն էր մեծ խոստումներով:

Սկսաւ ուղղել նաեւ երաժշտութիւն, եւ նիւթական միջոցներ հայթայթելու համար իրեն՝ դասեր տալ իր հասակակիցներուն: 1801ին կը նշանակուի Պուրկի վարժարանին մէջ, բնագիտութեան ուսուցիչ: Այստեղ էր, որ գրեց Դիտողութիւններ խաղին թուաբանական տեսութեան վրայ գործը եւ այդ գործով նշանակուեցաւ ուսողութեան (մաթեմաթիք) ուսուցիչ Լիոնի լիսէին, ուր դասաւանդեց նաեւ աստղագիտութիւն: Այնուհետեւ կոչուեցաւ դասախօսելու Փոլէժ տը Ֆրանսի եւ Բազմարուեստեան վարժարանի մէջ, միաժամանակ փիլիսոփայութիւն ուսուցանելու գրականութեան համալսարանին մէջ: 1806ին կը նշանակուի Արհեստագիտական վարժարանի տնօրէնութեան անդամ, 1808ին՝ Համալսարանի ընդհ. քննիչ, 1814ին կ'ընտրուի Ակադեմիայի անդամ: Փոլէժ տը Ֆրանսի մէջ դասախօսութեան շրջանին էր որ կատարեց իր առաջին գիւտերը, որոնցմով պիտի անմահանար: Ոչ տիտղոսները, ոչ ալ իր յաղթանակները կը գինովցնէին զինք, փիլիսոփայ մարդ՝ կը սիրէր աշխատիլ իր լաբորաթուարին մէջ, եւ հակառակ իր առողջութեան մասին ցոյց տրուած մտահոգութիւններուն՝ մըտիկ չըրաւ իր շրջապատին, ու մնաց աշխատանքի պահուն:

Ունի բազմաթիւ աշխատութիւններ, որոնք կը շօշափեն ելեկտրագիտական եւ բնագիտական կարեւոր հարցեր: Ունի նաեւ փիլիսոփայական աշխատութիւններ, որոնցմէ յիշենք՝ Փորձ գիտութեանց փիլիսոփայութեան մասին, Մարդկային գիտութեանց բնական դասաւորումի վերլուծական պատկեր:

Նկարագրով երկչոտ էր, կենդանավարութեան թշնամի: Իր անճարակութիւններուն մէջ, սակայն, կը մնայ մանկական միամտութիւն մը: Զափազանց մտացիր էր, փողոցին թէ իր աշխատանոցին մէջ՝ միշտ տարուած էր իր ներքին խորհրդածութիւններով եւ փորձերով: Կը պատմուի թէ օր մը, փողոցին մէջ քալած ժամանակ, յանկարծ կը լուծէ խնդիր մը, որ երկար ատենէ ի վեր կը զբաղեցնէր միտքը,— գրպանէն կաւիճ մը կը հանէ, կը նստի կառքի մը ետեւը եւ կը սկսի կաւիճով գրել: Այդ պահուն կառապանը յաճախորդ մը առած ըլլալով կառքին մէջ, ճամբայ կ'ելլէ արագաբար: Ամփէր եւս միասին՝ միշտ իր հաշիւներով զբաղած: Ուրիշ օր մը Ակադեմիային մէջ ճառ մը կարդաց, յետոյ բեմէն վար իջաւ եւ գնաց գրպանելու իր աթոռը: Տեսաւ որ կապոյտ վերարկուով մէկը գրաւած է իր տեղը: Ետ դարձաւ եւ բողոքեց նախագահին: Ոչ-ակադեմական մը եկեր նստեր է այստեղ: Նափոլէոնն էր, որ ակադեմական բնութեան կը մասնակցէր նիստին: Ամփէր ներողութիւն խնդրեց: Նափոլէոն Պոնափարթ խնդաց պահ մը, յետոյ պայման ճաշի հրաւիրեց յաջորդ առտուան համար: Ամփէր յաջորդ առտու մոռցեր էր հրաւէրը: 1796ին կը սիրահարի անոր, որուն հետ պիտի ամուսնանար ետքէն: Սիրային այդ կեանքէն պահած է օրագիր մը, որուն խորագիրն է Amorum: Այդ օրագրին մէջ՝ երբ կը նկարագրէ իր սիրոյ կրակը, հովուերգական տողերու կարգին դուք կը հանդիպիք նաեւ դիտողութիններու՝ փիլիսոփայական, նոյն իսկ գրահաշուական խնդիրներու մասին: Սէր եւ գիտութիւն իրար խառնուած յաճախ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ ի ՊԵՏԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆԸ

Երեւանի պետական թատրոնը կը պատրաստուի բեմադրել Ա. Կորնէյչուկի Պլատոն Կրեչիտը, Գեղամ Սարեանի Երեք երգը, Աֆինոգենովի Հեռաւոր թատերախաղը: Այս վերջին թատերախաղին նիւթը հայրենասիրութիւնն է, նոր մարդուն ծնունդը: Գործողութիւնը տեղի կ'ունենայ Հեռաւոր Արեւելքի մէկ անկիւնը: Հեղինակը այս թատերախաղով ցոյց կու տայ թէ հեռաւոր երկիրներու մէջ կ'ապրին ու կը գործեն նոր հերոսներ խորհրդային հայրենիքին համար: Այս թատերախաղին բեմադրութիւնը յանձնուած է Վավիկ Վարդանեանի, նկարչական յարդարումը՝ Պատուականեանի:

Գեղ. Թատրոնը կը պատրաստուի բեմադրել նաեւ Մոլիէրի մէկ գործը, որ հակառակ իր արժէքին՝ հայկական բեմի վրայ ներկայացուած է շատ քիչ, եւ պատերազմէն առաջ միայն: Մոլիէրի գործին բեմադրութիւնը յանձնուած է Գարիկ Մուշեղեանին, նկարչական յարդարումը՝ Զիլինգարեանին, որոնք պիտի աշխատին Գուլլաքեանի եւ Արուտչեանի հսկողութեան տակ:

Բեմադրութեան համար ընդունուած է նաեւ Ամօ Խարազեանի Հացի խնդիրը, որուն նիւթը առնուած է Գերճ Գոչեանցի համանուն վէպէն: Այս թատերախաղը պիտի ներկայացուի մայիսին: Ներկայացման օրը թատրոնին մէջ պիտի բացուի ցուցահանդէս մըն ալ, ցոյց տալու համար հին ու նոր գիւղերու հակադրութիւնը: Բեմադրութիւնը յանձնուած է Գուլլաքեանի, նկարչական յարդարումը՝ Արուտչեանի:

Մայիսին, Մոսկուայէն Երեւան պիտի գայ վաստակաւոր բեմադրիչ Ռուբէն Սիմոնով, որ պիտի տայ միայն մէկ ներկայացում:

Երեւանի պետ. թատրոնին դերասաններու ընդհ. զարգացման եւ արուեստագիտական պատրաստութեան համար, թատրոնին կից բացուեցան երկամեայ դասընթացքներ, որոնց կը հետեւին երկու խումբ դերասաններ: Դասախօսութիւնները կը վարեն պետական համալսարանի դասախօսները:

ԳՈՒԼՑԱՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՔՍՈՐԵԱԼՆԵՐ

Սկիզբը՝ անոնք շատ էին: Հարիւրաւորնե՞ր: Ցրուեցան գերեզմանը երկրի արգասաբեր դաշտերուն մէջ եւ ըմբոստութեան հրահրիչ խօսքերով արթնցուցին ննջող սիրտերը:

Կը պարզուէր, որ ճակատագիրը ընտրած էր զանոնք, որպէսզի իրենց կեանքը զոհաբերեն: Ու անոնք համաձայնած էին,— որովհետեւ կ'ըմպէին փորձութիւնը՝ դառնութեան բաժակի մը նման: Թողուցին տունը, դաշտերն իրենց, այգիները, պարտէզները, մանր հոգերն ու ճամբայ ինկան՝ փարոսելու համար լայնքին ու երկայնքին:

— Տեսէք, ի՞նչի էք նմանած այս ցնցոտիներով ... Գերեզմանո՞ւ: Պէտք է մէկ մարդու պէս ոտքի կանգնիք եւ ազատագրուիք:

— Բայց զէնք չունինք:

— Քիչ մը ոգի, գիտակցութիւն ու անձնազոհութիւն է հարկաւոր: Մնացեալը ինքնին կուգայ:

— Ճիշդ է, ոգի է պէտք:

— Կը վախնա՞ք մահէն:

— Ո՛չ, ոչ: Թանինե՞ր ջարդեցին:

— Ու դէտ՝ հեզ ու գլխահակ՝ դուք կը սպասէք ձեզ համար պատրաստուած սուրբե՞ն: Ի՞նչ պիտի ըսեն ձեր զաւակները՝ երբ հասակ նետեն: Ի՞նչ էք թողած իրենց որպէս ժառանգութիւն: Զանո՞նք պէտք է հեզնեն ու տանջեն: Անե՞ն անոնց պատառ մը հացն ու պուտ մը կաթը, ինչպէս եւ հանդերձանքը՝ որոնցմով կը ծածկուին, ու նաեւ պատիւը որ հպարտութիւնն է իրենց:

— Մարդս կը ծնի անվերջանալի ցաւերով ու վշտերով իր մօրը, բայց եւ լուսաւոր աստղ մը ճակտին,— աղաս: Ունի՞ք դուք դայն ձեր ճակատներուն վրայ:

Ու կը լռէին անոնք որ կ'ունկնդրէին ու ամօթ կը զգային խոստովանիլ զայն:

— Այդ ազատութիւնը կապտած են բռնակալները ու կը կարծեն թէ դուք միայն արցունքի, արհամարհանքի, ծեծի ու սպանութեան արժանի էք: Թէ ինչ որ ունիք, օտար է ու չի պատկանիր ձեզի: Դուք ինքներդ ձեր տէրը չէք: Թէ անոնք կրնան ամէն բոպէ սպաննել ձեզ, կը բաւէ որ ցանկան:

Ու մարդիկ զանոնք մտիկ կ'ընէին իրենց գլուխները հակած: Երբ վերջապէս մը գծագրուեցաւ արեւէն այրած իրենց դէմքերուն վրայ: Որքա՜ն տառապած ու սարսափած էին անոնք:

— Իրաւունք ունին ... Այդպէս պէտք է. արթննանք այլ եւս, ու զէնքի՛ բոլորս մէկ:

— Շատ տեղ դրեր են մեզ, մինչ մենք կը լռենք: Մեր պատառ մը հացն իսկ կը խլեն մեզմէ:

— Ի՞նչ ընենք, սակայն:

— Ըմբոստանանք, տէր ըլլանք մեր ունեցածներուն:

— Պահանջենք մեր իրաւունքները:

Ու քանի մը հազար բռունցքներ բարձրացան օդին մէջ:

— Այո՛, տէր պիտի ըլլանք մեր իրաւունքներուն:

— Շունները:

Եւ հոս ու հոն շարժիլ սկսան: Կազմեցին խումբեր: Սուրհանդակներ ցրուեցան արիւնաներկ երկրի բոլոր կողմերը: Ու լեռներու մէջ, սուրի ու խաչի ներքեւ, երդուեցա՛ն: Կամիտէները ոգնեցան գիշեր ու ցերեկ:

Սկսան նաեւ ժամանակի գործունէութիններ,— սպանութիններուն պատասխանեցին սպանութիւններով:

Բռնակալը վախցաւ: Վրէժին կիմախակերպ ուրուականը յարատեւօրէն կը հալածէր զինքը, ու ան սկսաւ փնտռել այն անձերը, որոնք ըմբոստացուցին ժողովուրդը: Երեն օգնեցին ժանտարմներն ու լրտեսներ: Ու զանոնք ձերբակալեցին՝ երբեմն կաշառքով, իսկ երբեմն զաւով: Ու բանտերը լեցուեցա՜ն:

Եւ սակայն, աղջը կը սիրէր զանոնք: Կ'օժանդակէր անոնց, կու տար անոնց՝ իր իսկ հոգիէն:

Այն ատեն, բռնակալը որոշեց հեռացնել զանոնք: Աքսորել հեռաւոր անապատ ...

Ու անոնք ճամբայ ինկան ցաւցալոյսին՝ առանց կարենալ տեսնելու իրենց մերձաւորներն ու արեւը, դրեթէ մերկ, հագիւ մէկ մէկ վարտիք հագած, ու շղթայակապ:

Ու քալեցին անոնք երկար. օրեր ու ամիսներ՝ ունենալով իրենց հետ լուռ պապակն ու ժանտարմներու հայհոյանքները ...

Հոս-հոն թողուցին իրենցմէ ոմանք. բացին մէկ փոս՝ աւազին մէջ, խաչակնքեցին ու կրկին լեցուցին աւազը անոնց վրայ: Ու յետոյ ժանտարմներու մտրակներուն ինչպէս եւ կիզիչ արեւուն տակ շարունակեցին քալել ...

Միայն մէկ մտահոգութիւն ունէին անոնք,— ի՞նչ տեղի կ'ունենայ հոն՝ իրենց հայրենիքին մէջ:

Գործը կը շարունակե՞ն ուրիշներ: Ու ե՞րբ պիտի ազատագրուի երկիրը: Սարսափը ընկճած չըլլա՞յ իրենց ճիգը ու քանդումի մրրիկները միայն փչեն: Իսկ իրենց ընտանի՞քը, աղաքը ...

Սկիզբը շա՜տ էին անոնք, հարիւրաւորներ: Այժմ նուազած են,— տառապած, տժգոյն, ուժաթափ՝ քաղցէն ու տաքէն:

Հաւատքը անշէջ մնաց իրենց մէջ՝ օրեր, ամիսներ շարունակ, մինչեւ որ հասան մահուան Աւստրալիը, որ քարէ բարձրադիր պատեր ունի:

Ու բացուեցաւ երկաթէ ծանր դուռը, առաւ զանոնք իր մէջ, ու կրկին փակուեցաւ.

Ամայի, խոնաւ ու գարշահոտ: Ու մահը ամէն մէկ անկիւնէն իրենց կը սպասէր դարանակալ: Զգակեցին անոնց շղթաներն իսկ, որպէսզի մահն անգամ թեթեւ չըլլայ:

Ու այսպէս անոնք հանդարտօրէն սպասեցին վախճանին: Ու ցաւով լեցուն, բայց յանուն ազատութեան մղուած կռիւի մը ...

ՓԱՆՉՕ ՄԻԽԱՅԻԼՈՎ
Թարգմ. ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

Լոնտոնէն մեզի կը հաղորդեն թէ, վերջնապէս որոշուած է որ յաջորդ սկաուտական համաշխարհային ճամբարը տեղի ունենայ Հոլանտա, 1937-ին, յուլիս-օգոստ. ամիսներուն:

Բանակումի պետ նշանակուած է գնդ. Ա. Դիէժոն, հոլանտացի սկաուտներու պետը. Ինչպէս կը հաղորդէ գնդապետը յայտագիրներու մէջ պիտի մտցուին ամէն երկրի ազգային յատկութիւնները, զանազան ցուցադրութեանց ընթացքին:

Ուստի հարկ է հիմակուընէ քաղելել աղաքը, որպէսզի սկսին խնայել այդ դրամը որ պէտք պիտի ըլլայ ճամբու եւ բանակումի համար:

«Սկաուտ մը անտեսող է» արդէն, քիչ մը աւելի զոհողութիւն ըրէ, գիտնալով որ նպատակդ նուիրական է:

Տեղեկութեանց համար դիմել Ք. Ֆարշիեան, 72, Bd. Rodin, Իսի լէ Մուլինօ

Ք. Ֆարշիեան

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

*** Ուրբաթ օրուան խռովարկութեանց առթիւ, արքայական գործիչ մը, ժոռժ Շաֆիթ, 25 տարեկան, յանկարծ փողոց ննտուելով բիր մը քաշեց եւ երեք անգամ զարկաւ պահակ ոստիկանի մը: Ցեռոյ փախաւ, սակայն ձերբակալուեցաւ: Մանր – մունր ընդհարումներ անպակաս են փողոցներու մէջ, մանաւանդ ուսանողական (Սէն Միշէլ) եւ բանուորական թաղերու մէջ:

Ամէնէն չափաւոր թերթերն ալ դիտել կուտան թէ երկիրը կ'ապրի «քաղաքացիական պատերազմի մթնոլորտի մը մէջ» :

** Վարի նախանգապետը արգիլեց Աքսիոն Ֆրանսէզի մէկ ժողովը՝ Թուլոնի մէջ: Լուծման հրամանագրին գործադրութեան առթիւ դէպքեր պատահեցան Կրընօպլի մէջ, եւ շրջուն պահակները կրակ բացին: Քանի մը հոգի վիրաւորուեցան:

Կը վախցուի որ պատերազմ ծագի
Խ. Միութեան եւ Ճափոնի միջեւ

Քաղաքական շրջանակներու մէջ լուրջ մտահոգութիւն կը պատճառէ Ծայր. Արեւելքի կացութիւնը: Չորեքշաբթի օրուան դէպքը՝ Մանչուրիոյ եւ Արտաքին Մոնկոլիոյ սահմանին վրայ, որուն հետեւանքով 16 հոգի սպաննուեցան, Մանչուրիոյ կառավարութեան կողմէ կը համարուի «պատերազմ առանց յայտարարութեան»: Մանչուրիա եւ Ճափոն զինուորական փոխադրութիւններ կը կատարեն, օգտուելով այս դէպքէն: Չորեքշաբթի օրուան դէպքին մասնակցած են օդանաւեր եւ թնդանօթներ: Լուրի մը համաձայն, Մուքտէնի (Մանչուրիա) խորհրդային հիւպատոսարանը փակուած է եւ բոլոր հպատակները հեռանալու հրաման ստացած են: Ինչպէս միշտ, այս դէպքին առթիւ ալ երկու կառավարութիւնները իրարու վրայ կը ձգեն պատասխանատուութիւնը: Ուաշինկթընի մէջ անխուսափելի կը համարին պատերազմը, թէեւ այն համոզումը կը տիրէ թէ խորհրդային իշխանութիւնը կ'աշխատի խուսափիլ ընդհարումէ, իսկ Ճափոն ալ կ'ուզէ նախապէս ապահովել Գերմանիոյ զինուորական գործակցութիւնը:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԱԶԳ. ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ խնդիրը կարեւոր վիճաբանութեանց դուռ բացաւ Երեսփ. ժողովին մէջ: Այս՝ առթիւ նախկին նախարար Չէմպըլէն քննադատելով Պ. Պոլտուինի քաղաքականութիւնը, դիտել տուաւ թէ շատ մը սխալներ գործուած են: Իսկ ծովակալ մը ազդարարեց թէ Մեծն Բրիտանիոյ ծովեզերքը, Ճիպրալթար, Մալթա եւ ուրիշ կարեւոր կայաններ երբեք պաշտպանուած չեն օդանաւային ռմբակոծութեան դէմ: Կառավարութիւնը կ'ուզէ ազգ. պաշտպանութեան նախարարութիւն մը ստեղծել, բոլոր ճիգերը կեդրոնացնել եւ սպառազինութիւնները բազմապատկելու համար:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԿՈՒՉԿՈՎ, նախկին Ռուսաստանի Տումային նախագահը, որ երկար ատենէ իվեր կը տառապէր սրտի հիւանդութենէ, մեռաւ Փարիզի մէջ: Ծնած էր 1862ին: Երիտասարդութեանը ճամբորդած է նաեւ Թուրքիա, հայկական ջարդերուն առթիւ: Համոզուած միապետական էր, եւ զինուորական նախարար՝ Կերենսկիի կառավարութեան մէջ: Ինքն էր որ 1917ին ուրիշ պաշտօնատարի մը հետ ցարին ներկայացաւ, հրաժարումը պահանջելու համար:

ԻՐԱՒԱԳԻՏԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՏԱԳՆԱՊԸ չէ լուծուած տակաւին: Վերատեսուչը պնդած ըլլալով իր հրաժարականին վրայ, կրթական նախարարը կը խորհի նոյն իսկ փակել համալսարանը, եթէ ուսանողները պիտի շարունակեն խափանել փրոֆ. Ժէզի դասախօսութիւնները:

ԱԼՊԱՆԻՈՅ ԿԻՆԵՐՆ ալ հրաման ստացան հանելու քօղերն ու «չարշաֆ»ները, համաձայն արքայական հրովարտակի մը:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameseme, PARIS (13)

ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԱԿՈՒՄԲ

Երեքշաբթի 18 փետրուար, երեկոյեան ժամը ճիշդ 9ին, Ռուսական Ֆօնսերվաթուարի շէնքին մէջ, 26 Ավընիւ տը Թօքիօ

Կը խօսի՝ Պ. Խ. ԳԱԲԻԿԵԱՆ

Նիւթ.— Հայկական բարենորոգումներու հարցը Գերլինի վեհաժողովին մէջ, ըստ դիւանագիտական վաւերագիրներու:

Սրահը կը բացուի ժամը 8.30ին:

ԳՐԱՒՈՒԱԾ ՕՐ

Պանթէօ-Քոշանի Յառաջդիմասէր Միութիւնը Մարտ 15ին կը ներկայացնէ «Զարշըլը Արթին Աղան», ի նպաստ իր գիւղին:

Նկատի ունենալ այդ թուականը:

Երեկոյթ-Պարահանդէս

Կազմակերպուած Տարօն-Տուրուբերանի Հ. Միութեան Ֆրանսայի շրջանի Կ. Վարչութեան եւ Փարիզի իր մասնաճիւղին կողմէ,

ի նպաստ Տարօն-Տուրուբերանի պատմութեան հրատարակութեան,

փետր. 22, շաբաթ գիշեր, մինչեւ առաւօտ. Սալ Հօրթիքիւլթիւրի մէջ.

84 Rue de Grenelle, *մէթրօ* **Rue du Bac.**

Կը նախագահէ ՏՔԹ. Ս. ՍԱՍՈՒՆԻ

Կը խօսին՝ ՊՊ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ եւ Կ. Ց. ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին: կէս գիշերէն վերջ հայկական եւ եւրոպական պարեր: կը նուագէ «Ժիրատ» նուագախումբը՝ ղեկավարութեամբ Պ. ՕՆՈՍԵԱՆի Ընտիր ճաշ եւ ճոխ պիւֆէ:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Հ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱՆԿԷՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

23 փետր., կիրակի կէսօրէ վերջ. ժամը 2.30ին

Salle des Fêtesի մէջ, Անկէն, rue du Casino

Բացման խօսք.— *Վարչութիւն*

Կը խօսին՝ Պ. Ա. ՏԷՐ-ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ եւ Պ. Ս. ՍԱՍՈՒՆԻ (ֆրանսերէն)

Գեղարուեստական ճոխ բաժին կը մասնակցին

ԿՈՄԻՏԱՍ-ՍԻՓԱՆ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ

Տիկ. Ա. ԳԻՒՈՆԵԱՆ (երգ) ընկերակցութեամբ Օր. ՃԱՄԳԱՃի (դաշնակ), Օր. Մ. Մ. ՐԳԱՐԵԱՆ (դաշնակ), Օր. Մ. ՊԱՊՕՆԵԱՆ (ջութակ), Օր. ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ եւ Պ. Վ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ (արտասանութիւն), Պ. Ե. ՍԷՄԼԻՐՃԵԱՆ (ֆրանս. արտասանութիւն):

Կը ներկայացուի՝ «ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ»ի վերջին մասը, «Արաքս» միութեան սաներուն կողմէ:

Ա Աճալոնեանի «ԼԼ ՄԻ ԱՂՕԹԻՐ»ը խումբ մը սիրողներու կողմէ:

Պարերը կը սկսին ժամը 6.30ին,

Ընտիր ճաշ, Պ. ՄԻՇԷԼ ՍԱՀԱԿԵԱՆ եւ իր նուագախումբը:

Ճոխ պիւֆէ:

ՄՈՒՏՔ ՄԵԾԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ 7 ՖՐԱՆՔ, ՓՈՔՐԵՐՈՒ 3 ՖՐԱՆՔ

ՀԱՂ. ՄԻՋՈՑ.— Կառ տիւ Նոռէն Անկէն մեկնող շոգեկառքերը, ժամը 2.5ին եւ 2.25ին:

Երեկոյթ-պարահանդէս

Կազմակերպուած Վէնսէնի Հայ Կրթասիրաց եւ Դպրոցասէրի Տիկնանց Միացեալ Վարչութիւններու կողմէ

ի նպաստ Վէնսէնի Հայ Մանկապարտէզին

տեղի կ'ունենայ 22 փետր. շաբաթ երեկոյ ժամը 9.30էն մինչեւ առաւօտ

Salle de Municipale, 47 rue des Laitière, Vincennes

Մէթրօ Tourelle

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, կէս գիշերէն վերջ կը սկսին պարերը:

Օրքեսթր Արժանթին — Ճոխ պիւֆէ — Մուտք 5 ֆրանք

Ցերեկոյթ-Պարահանդէս

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

ի նպաստ իր Օգնութեան Սնտուկին

Հովանաւորութեամբ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

եւ նախագահութեամբ ՏԻԿԻՆ Ն. ԳԱԲԱՄԱՃԵԱՆի

23 փետր. կիրակի, Aéro Club de Franceի սրահներուն մէջ,

6 rue Galilée — Métro Boissière

Ճոխ պիւֆէ — Orchestre — Jazz — Tango — *Գեղարուեստական բաժին — Գրիճի սեղաններ:*

Մուտք՝ 15 ֆրանք, ուսանողներու՝ 10 ֆրանք:

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ օտար երկիրներ	200 փրանք	100 փրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 18 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
MARDI 18 FÉVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3041

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԳՈՐԾԿՈՒՄ ԲՌՆՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ

Փետրուար 18 ...

Լեռնակուտակ նիւթ ամբարուած է այս տարեթային դէպքի մասին, որ կը կազմէ եղերական գլուխ մը՝ ժամանակակից պատմութեան մէջ։ Եղերական՝ իր սկիզբով եւ վախճանով, բայց որքա՜ն բնորոշ՝ իր բովանդակութեամբ։

Թերեւս ճիշդ է որ ամբողջովին լուսաբանուած չեն անոր կարգ մը ծալքերը։ Ժամանակներն ալ նպաստաւոր չեն, լիակատար ուսումնասիրութեան մը համար։

Եւ սակայն, ո եւ է անաչառ պատմագիր պիտի չկրնայ ժխտել անոր ամէնէն հիմնական եւ վաւերական արժէքը,— տարերային ըմբոստացում՝ ահաւոր լուծի մը դէմ, որ փորձեց իր Թաթը պարտադրել բնդ հուր եւ բնդ սուր։ Եւ դժբախտաբար, «յեղափոխական» եղբայրներու ձեռքով։

Այսօր 15 տարի է որ կը գրուի կատարուած բռնութեանց մասին,— զանգուածային ձերբակալութիւններ, խմբական գնդակահարում՝ բանտերու մէջ, հրացանով եւ կացինով, համատարած Թալան եւ ուրիշ բարբարոսութիւններ, որոնց դէմ օտար բոլշեւիկներ անգամ ըմբոստացան, հաշուեյարդարէն վերջը։

Դեռ 15 տարի եւս կարելի է գրել,— եւ եզրակացութիւնը պիտի ըլլայ նոյնը։ Ով որ տեսած ու ապրած է այդ Արհաւիրքը, ան միայն կրնայ գտնել թէ կարելի՞ էր խուսափիլ եւ դուռ չբանալ նոր արիւնահեղութեանց.

Իսկ ականատեսներն ու կենդանի վկաները միայն մէկ հասանքի չեն պատկանիր։ Ոչ ալ միայն Դաշնակցութիւնն է «մեղաւոր»։

Պատմութիւնը կ՚ըսէ թէ բոլոր հոսանքներն ալ բաժին ունին եւ փառքին եւ պարտութեան մէջ։

Եթէ, օրինակ, Արտասահմանի ռամկավարները կը ճգնին ուրանալ զայն, անդին, խորհրդային իշխանութեան տակ ունին կամ ունեցած են ընկերներ, որոնք պարծանքով կը պահանջեն իրենց բաժինը՝ այդ համաժողովրդական, տարերային շարժման արժէքին մէջ։

Եւ եթէ կան կարմրուկներ որոնք ի յառաջագունէ կը դատապարտեն զայն, պատմութիւնը անոնց կը յիշեցնէ շատ կարեւոր իրողութիւն մը,— Փետր. 18էն վերջն էր որ գգալապէս բարեփոխուեցաւ Հայաստանի խորհրդային իշխանութիւնը, եւ Լէնինը ինք սաստ մը ուղղեց հայ բոլշեւիկներուն,— «Հայաստանը Թուրքստան չէ»։

Ցաւալին կրնայինք յիշել բոլշեւիկ Բորեանի վկայութիւնը, ինչպէս եւ Լէնինի ղրկած վարչապետին՝ հանգուցեալ Միասնիկեանի անձնական քննութիւնը։

Անշուշտ քամելի է որ եղբայր եղբօր արիւն Թափեց, զարհուրելի անգթութիւններ պատահեցան եւ ահագին բազմութիւն մը հարկադրուեցաւ ապաստանիլ հարեւան երկիր մը։

Եւ սակայն, պէտք է տեսած եւ ապրած ըլլալ այդ օրերը։ Ու բացառական հետեւանքները յիշած ատեն, չմոռնալ նաեւ դրդապատճառները, բարոյականը։

Արդ, ո՞վ պիտի կրնար ժխտել թէ այդ ժողովրդական ըմբոստութենէն վերջն էր որ, «Թսաց աշխարհում» ալ մարդիկ ըմբռնեցին թէ ի՛նչ կը նշանակէ խաղալ ժողովուրդի մը համբերութեան եւ ազատութեան հետ։

Ինչո՞ւ չըսել,— մինչեւ փետրուար 18ի պոռթկումը, Արարատեան Հայաստանի ժողովուրդը առ հասարակ շատ աղօտ գաղափար ունէր ազատութեան եւ անկախութեան մասին։

Այդ ցնցումէն վերջն էր որ սկսան մարմին առնել տենչերն ու տենդերը եւ սթափեցան Թմրած հոգիները։

Նորէն ականատեսները իրենք են որ կը խոստովանին թէ՝ մինչեւ այդ զարհուրելի ընդհարումը, հազիւ գաղափար ունէին սեփական հայրենիքի մը իրականութեան մասին։

Եւ նորէն այդ շարժումն էր որ զգացուց հոգատար կամ որդեգիր իշխանութեան, թէ ի՛նչ բան կրնայ գոհացնել այս հալածական ժողովուրդը։

Այդ գոհացումը չտրուեցաւ միջազգային աշխարհակալութեանց զարաւոր գոհին, եւ յոյս չկայ որ տրուի, այս պայմաններուն մէջ։

Եւ սակայն, եկւոր իշխանութիւնը իր մորթին վրայ զգաց, ըմբռնեց ու ճանչցաւ իր վարած ժողովուրդը։ Ու թէեւ բռնութիւնները շարունակուեցան ուրիշ տարիներ ալ, իբրեւ հետեւանք անխուսափելի եւ դաժան կարգուսարքի մը, բայց մարդիկ զգուշացան խաղալ կրակին հետ։ Մարդիկ այլ եւս չհամարձակեցան վարուիլ այնպէս ինչպէս փետր. 18էն առաջ։

Դեռ կարելի էր ըսել թէ՝ ինչ որ պատահեցաւ այնուհետեւ— զանգուածային ձերբակալութիւններ եւ աքսորներ, ինչպէս եւ ընդհանուր զինաթափութիւն (Զանգեզուր եւն.)— կը բխէր ոչ միայն անհարազատ կարգուսարքի մը պահպանման հոգէն, այլ եւ նոր պոռթկումի մը մտահոգութենէն։

Մնաց որ, անցած տարիներուն հետ, բաղդատաբար եւ հետզհետէ տանելի դարձաւ Հայաստանի վիճակը, եւ եկող - գացող վարիչները ուզեցին շատ չսեղմել «կարմիր գօտի»ն։ Անշուշտ իրենց հրահանգներն ստանալով Մոսկուայէն, ինչպէս միշտ։

Այս ժողովուրդին համար շատ ծանր էր այդ փորձը, բայց պատմութիւնը ունի կնճիռներ եւ հանգոյցներ, որոնք դուրս կը մնան սովորական կանոններէ։

Իսկ երբ յիշենք թէ ամբողջ ժողովուրդ մըն էր որ ոտքի ելաւ, պատմութիւնը արդէն կը դառնայ բաց գիրք մը։ Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՁԱԽԵՐՈՒ ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ ԹԱՓՈՐԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Ցոյցը տեւեց հինգ ժամ, առանց կարեւոր դէպքի

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 500,000 ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐ ՓՈՂՈՑ ԹԱՓԱԾ

Կիրակի օր տեղի ունեցաւ ժողովրդական ճակատի ցոյցը, իբրեւ բողոք Լէօն Պլումի դէմ կատարուած յարձակման։ Աննախընթաց էր այս ցոյցը, թէ մասնակցողներու բազմութեամբ եւ թէ կարգապահութեամբ։ Ոստիկանութիւնը 100 - 150,000 կը հաշուէ մասնակցողներուն թիւը, քաղքենի թերթեր՝ նոյնքան կամ աւելի պակաս, իսկ ձախակողմեան օրկանները՝ կէս միլիոնէն մինչեւ 6 - 700,000։ Ամէն պարագայի մէջ, ականատեսներ կը հաւաստեն թէ թափորը շատ աւելի պատկառելի էր քան 1935 յուլիս 14ի ցոյցին առթիւ։ Առ նուազն 200,000 ցուցարարներ կը մասնակցէին թափորին, իսկ 300,000 համակիրներ ալ շարուած էին փողոցներուն երկայնքը։ Իսկ բարեկարգութեան կը հսկէին հազարաւոր հետեւակ եւ հեծեալ զինուորներ։ Համախմբումը տեղի ունեցաւ Պանթէոնի հրապարակին վրայ, ժամը 2.30ին, եւ տեւեց ճիշդ հինգ ժամ։ Մինչ թափորին մէկ ծայրը Նասիոնի հրապարակը հասած էր, վերջապահները դեռ կ՚երեւային Սէն Միշէլի փողոցներուն մէջ։ Թափորին գլուխը, ինքնաշարժներու մէջ, աչքի կը զարնէին ընկերվարական, համայնավար եւ արմատական առաջնորդները եւ ուրիշ ականաւոր դէմքեր, ծերակուտականներ, երեսփոխաններ, ուսուցչապետներ, իրաւագէտներ եւն.։ Քով քովի նստած էին Մարսէլ Քաշէն, նախկին նախարար Ֆրօ, որուն դէմքին վրայ դեռ կ՚երեւային քանի մը շաբաթ առաջ կրած յարձակման հետքերը, նախկին վարչապետ Տալատիէ, ընկերվարականներ Լօնկէ, Պրաք, Մութէ եւն.։ Մասնաւոր ուշադրութեան արժանացած էր երիտասարդ երեսփոխան Ժորժ Մոնէ, որուն կառքին մէջ տեղի ունեցաւ Լէօն Պլումի յարձակումը եւ որուն կինն ալ հիւանդ պառկած է, իր կարգին խոշտանգուած ըլլալով։ Կազմակերպիչները ամէն միջոց ձեռք առած էին, որպէսզի անկարգութիւններ չպատահին։ Կարգախօսն էր,— «Բարեկարգութիւն, հանդարտութիւն եւ կարգապահութիւն»։ Բազմաթիւ կարգադիր մասնախումբեր եւ լիազօրներ կը հսկէին կանոնաւորութեան։ Թափորը Պանթէոնէն նամբայ ելլելով, իջաւ Սէն Ժաք փողոցէն, պուլվառ Սէն Ժէրմէնէն, անցաւ Սէնը Սիւլլիի կամուրջէն, ուղղուեցաւ դէպի Պասթիյ եւ Ֆօպուր Սէնթ Անթուանի նամբով հասաւ Նասիոնի հրապարակը։ Մօտ չորսուկէս քիլոմեթր կը հաշուեն այս նամբան, որուն երկու կողմերը անհամար բազմութիւն խռնուած էր։ Ցարակից տուներու եւ շէնքերու պատուհաններն ու պատշգամներն ալ բազմութեամբ լեցուած էին։ Թափորին մէջ կ՚երեւային թէ հանրապետութեան եռագոյնը եւ թէ կարմիր դրօշը։ Փողոցները կը թնդային «Էնթէրնասիոնալ»ով եւ ուրիշ յեղափոխական երգերով, ինչպէս եւ «Մարսէյեէզ»ով եւ մարտագոռ բացականչութիւններով.

—« Անկցի՛ ֆաշականութիւնը.— Կեցցէ՛ Լէօն Պլում.— Գնդապետ տը լա Ռօքի՞ մնացեր է այսքան բազմութիւն համախմբել.— Կեցցէ՛ Ֆրանսայի խորհրդային իշխանութիւնը.— Ֆաշականութիւնը պատերազմ կը նշանակէ, խորհրդային իշխանութիւնը՝ խաղաղութիւն.— Աշխատանք երիտասարդներուն, հանգիստ ծերերուն.— Միացեալ ճակատ, միացեալ ճակատ» եւն.։

Ամբողջ նամբուն վրայ, առեւտուրն ալ պակաս չէր։ Ամէն մէկ հոսանք իր թերթը կը ծախէր, ինչպէս եւ խորհրդանշաններ, գրքոյկներ, պատկերներ։ Մասնաւորապէս ծախուեցաւ Լէօն Պլումի պատկերը։ Թափորին մաս կը կազմէին ոչ միայն կուսակցական եւ արհեստակցական միութեանց անդամները, այլեւ նախկին ռազմիկներ, ուսանողներ, երիտասարդական, պատանեկան եւ կանացի կազմակերպութեանց անդամները։ Բազմաթիւ մայրեր իրենց զաւակները վեր բռնած՝ բարեւ առնել կուտային։ Արհեստից վարժարանին առջեւէն անցած ատեն, կարգ մը ուսանողներ փաշական ողջոյն տուին պատուհաններէն։ Թափորին մասնակցողները պատասխանեցին մարտական կանչերով եւ իրենց բռունցքները ցցելով։

Թափորը նամբայ ելած ատեն աչքի կը զարնէին 250 ազգային եւ 300 կարմիր դրօշներ։

Շնորհիւ ձեռք առնուած միջոցներուն, կարեւոր դէպքեր չպատահեցան։ Տեղ տեղ մանր - մունր ընդհարումներ ծագեցան, որոնց հետեւանքով 17 ձերբակալութիւններ կատարուեցան։ Սէն Միշէլի մէկ անկիւնը 500 աջակողմեան քաղաքացիներ փորձեցին հակացոյց մը կատարել, թափորին խառնուելով, բայց ետ մղուեցան։ Երկրորդ փորձ մըն ալ կատարեցին, բայց այս անգամ աւելի ուժգին դիմադրութեան հանդիպելով, հարկադրուեցան սրճարաններու ապաստանիլ։ 17 կալանաւորները ազատ արձակուեցան կէս գիշերին, բացի երեք հոգիէ որոնք «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի անդամ են եւ դիմադրած էին ոստիկանութեան։ Ձերբակալուեցաւ նաեւ օտարական մը, որ յեղափոխական կանչեր արձակած էր։

*** Գաւառներու մէջ ալ ցոյցեր կատարուեցան։ Մարսէյլի մէջ ցոյցին կը մասնակցէին 30,000 հոգի, համաձայն *«Իւմանիթէ»*ի տեղեկութեանց։

=•·•=

*ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ «Իւմանիթէ»*ի կը գրեն թէ փետրուար 3էն իվեր 8000 բանուորներ կը շարունակեն գործադուլը, նաւահանգիստին մէջ, այնպէս որ առօրեայ գործողութիւնները խանգարուած են։ Վաղը, չորեքշաբթի, ընդհանուր գործադուլ պիտի յայտարարուի, եթէ նաւահանգստի բանուորները (տօքըր) գոհացում չստանան։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ՏԵՂԵԿԱՆՔ »

— o —

Նոր բառ մը՝ Երեւանէն։ Կարծեմ կը նշանակէ «զեկոյց» (ռափփօր) ։ Կամ «տեղեկատու» (պիւլլըթէն)։

Գոհ չէ՞ք որ երբեմն հայկաբանութիւն ալ կը փորձեն։ Ի՞նչ կրնայիք ըսել, երբ գրէին *ինֆորմացիա*, «բիւլլետին» կամ ... «կոմմիւնիկացիա», ինչպէս անատանն կը հոլովեն «դեկլարացիա»ն, «դիսկուսիա»ն, «տրադիցիա»ն կամ «ստրատեգիա»ն։

Արդ, Փարիզի «Հայաստանեան» թերթերուն մէջ կը կարդամ հետեւեալ «Տեղեկանք»ը, Դ. Շահվերդեանի ստորագրութեամբ.

— « *Ներգաղթել ցանկացողների առաջին ցանկում արձանագրուածներից մի մասի Խորհրդային քաղաքացիութեան հաստատումը արդէն ստացուած է։ Մնացածներին էլ սպասւում է օրէ օր։*

Ուղարկւում է այդ մասին յատուկ ծանուցագիր քաղաքացիական իրաւունք ստացած ամէն մի ներգաղթողի։ Հետեւաբար խնդրում եմ չահագրգռուողներից սպասել այդ ծանուցագրին եւ անձամբ կամ գրաւոր դիմում չկատարել ինձ մօտ, իրենց քաղաքացիութեան ընդունման վերաբերեալ հարցերով »։

Ուրեմն, շատը գնաց, քիչը մնաց։

Երեւանի լիազօրը 1935 օգոստոսին եկաւ։ Եթէ ամբան կէսը եւ ամբողջ աշուն մը անցուց, տես ձմեռն ալ խնձնարերաբար կը հալի եւ գարուն կուգայ. ի՞նչ կ՚անապարէք։ Ջէ՞ որ հաղորդակցութիւններն ալ լզուած են, Սեւ Ծովը կատաղի փոթորիկի մը բռնուած ըլլալով։

Այս « տեղեկանք »ը անգամ մը եւս կ՚ապացուցանէ թէ՝ Մոսկուան խոկալէս շա՜տ կը սիրէ եւ. Հայաստանը։

Դեռ երէկ էր որ Սթալին մէկ - մէկ պատուանշան շնորհեց եւ հայկական պատուիրակութեան մը անդամներուն, շառերուն ալ ձեռքերը սեղմեց մտերմաբար եւ վերադարձուց Հայաստան, ազնիւ խօսք առնելով թէ պիտի աշխատին «ստախանովեան տեմպ»ով։ (Արիւն քրտինք մտնելով)։

— Ի՞նչպէս կ՚ըլլար եթէ ներգաղթի արձանագրութիւնները, անցագրի գործողութիւնները, կարաւաններու ուղեւորութիւնները ալ «Ստախանով»եան տեմպ»ով կատարուէին, համաձայն օրուան պահանջին.

—

— Մոսկուա ղրկուած պատգամաւորութիւնը, որ կը խօսէր 150,000 հարուածային բանուորներու անունով, չէ՞ր կրնար յիշեցնել այս պարագան, երբ քաշխարհի ամենամեծ մարդուն» ձեռքերը կը սեղմէր։

—

— Լաւ, եթէ ներգաղթը կ՚ննամ հարց է, ո՞ւր մնաց կուսակցական վարդապետի մարմնին փոխադրութեան համար տրուած աղերսագիրը։

— Այս հարցերն ալ «տեղեկանք» մը չե՞ն արժեր։

— Կամաց կամաց։ Քիչ մըն ալ համբերէ։

Համբերէ, պապան քեզի բան բերէ։

ՎԱՀԷ

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՆՈՐԷՆ ԾԱՆՐԱՑԱՒ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

Ֆրանսա օգնական ուժեր կը ղրկէ

Սուրիայէն հասած վերջին լուրերը, որոնք խիստ գրաքննութենէ անցած են, կ՚ըսեն թէ կացութիւնը միշտ ծանր է։ Վերջին դէպքերու վիրաւորներէն երեք հոգի մեռան շաբաթ օր։ Ամբողջ երկրին մէջ փաստաբանները գործադուլ հռչակած են։ Պէյրութի առեւտրականներն ալ գործադուլ հռչակեցին հինգ օրուան համար։ Մանր անկարգութիւններ պատահած են Դամասկոսի, Հոմսի եւ Հալէպի մէջ։ Առեւտրականները փակած ըլլալով իրենց խանութները, հրապարակը տագնապի մատնուած է եւ տեղ տեղ ուտելիքի նեղութիւն կը զգան։

Եգիպտոսի արաբական թերթերը կը գրեն թէ շաբաթ օր ֆրանսական զօրագունդ մը ցամաք ելլած է Պէյրութ։ Միւս կողմէ գնդացիրներ դրուած են Դամասկոսի գլխաւոր փողոցներու տանիքներուն վրայ։ Ամբողջ Մօտաւոր Արեւելքի մէջ իսլամական կարծիքը նպաստաւոր է Սուրիոյ ազգայնական շարժման։ Հանգանակութիւններ կը կատարուին մեծ կեդրոններու մէջ, խռովութեանց զոհերուն համար։ Դամասկոսի ականաւոր գերդաստաններու կիները պատուիրակութիւն մը կազմելով, ներկայացան մարզպանին եւ խնդրեցին անմիջական միջոցներ ձեռք առնել, անդորրութիւնը վերահաստատելու համար։

Խռովութեան վախեր կը տիրեն նաեւ Ճէպէլը Տրիւզի եւ Հաւրանի մէջ։

ԻՏԱԼԱՑԻՆԵՐԸ ՄԵԾ ՅԱՂԹԱՆԱԿ ՄԸ ՏԱՐԻՆ

Հապէշներու կորուստը կը հաշուեն 40.000

Իտալեւհապէշական պատերազմին ամենամեծ ճակատամարտը, որ սկսած էր փետրուար 11ին, հիւսիսային ճակատին վրայ, ջախջախիչ յաղթանակ մը եղաւ իտալական բանակին համար։ Համաձայն իտալական հրամանատարութեան զեկոյցին, բանակը յաջողած է լեռներ նեղքել եւ մինչեւ 15 մղոն յառաջ խաղալ դէպի Տէսիէի անմատչելի դիրքերը, կոտորելով կամ փախուստի մատնելով 20,000 Հապէշներ։ Նոյն զեկոյցին համաձայն, Ռաս Սէյումի բանակը պաշարման տակ է։ Իտալացիները գրաւած են Պէլէսայի եւ Անթալոյի դիրքերը, որոնք կ՚իշխեն Տէսիէի ճամբուն վրայ։ Իտալական կորուստը կը հաշուեն 1000 մեռեալ եւ վիրաւոր։ Ճակատամարտը տեւած է չորս օր։ Իտալական երկրորդ զեկոյցին համաձայն, կռիւը կատաղի հանգամանք ստացաւ փետրուար 15ին, Մաքալէի հարաւակողմը եւ վերջացաւ յաղթանակով։ Եթովպիոյ զինուորական նախարար Ռաս Մուլուկէթայի բանակը 80,000 զինուոր, ցիրուցան եղաւ։ Այժմ իտալական դրօշը կը ծածանի Ամպա Արատամի վրայ, որ հապէշական միջնաբերդն էր եւ կ՚իշխէ հարաւային շրջանի հաղորդակցութեանց վրայ։ Այս լեռը ունի 10,500 ոտք բարձրութիւն։ Նորագոյն լուրերու համաձայն, հապէշական 80,000նոց բանակը 40,000ի իջած է։ Այս լուրերը չափազանցուած կը թուին, բայց իրողութիւն է որ հապէշական պարտութիւնը անդարմանելի հետեւանքներ պիտի ունենայ, որովհետեւ կայսրը այս բանակին եւ այս ճակատին վր-

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆ ՄԸ՝ ԻՐ ԱՆՑՔԵՐՈՎ

(Լ. ԹԱԴԷՈՍԵԱՆԻ ՍԳԱՀԱՆԴԷՍԻՆ ԱՌԹԻՒ)

Ռուսեւթուրք պատերազմի ընթացքին էր, որ Լ. Թադէոսեանը Պոլսից եկաւ Թիֆլիզ: Նա Թիֆլիզ Ներսիսեան դպրոցում էր, երբ այդ պատերազմը վերջացել էր ի վնաս Թուրքիայ եւ Հայերի համար ստեղծել էր 61րդ յօդուածը: Հայկական հարցը դարձել էր միջազգային հարց եւ բոլոր Հայերը անխտիր համոզուած էին թէ բացւում է մի նոր դարագլուխ հայութեան համար: Բազմաթիւ երիտասարդներ պատրաստւում էին անցնել Հայաստան, այնտեղ ապրելու, այնտեղ աշխատելու:

Ուրեմն անցեալ դարի ութսունական թուականներին բախւում էին հայ մտաւորականութեան մէջ այս երկու տեսակէտները, մէկը՝ միջազգային ընկերվարութեան կապուած մնալով պայքարել ռուսական ցարականութեան դէմ եւ դառնալ ռուս քաղաքացի, միւսը՝ յենւելով միջազգային դիւանագիտութեան ընծայած իրաւունքների վրայ, պայքարել «Հիւանդ Մարդու» դէմ եւ ոչնչացնելով սուլթանական բռնակալութիւնը, դառնալ ազատ Հայաստանի ազատ քաղաքացի:

Բաւական մտաւոր պայքարներից յետոյ վերջ ի վերջոյ յաղթանակում է այս վերջին տեսակէտը եւ այն բոլոր հայ երիտասարդները, որոնք աշխատում էին ռուսական գաղտնի խմբակների մէջ, 1888 թուականին ամբողջապէս միացան ազգային-ազատագրական շարժման:

Ահա այս մթնոլորտում էր որ մեծանում էր պատանի Լեւոնը, որի վրայ որոշ ազդեցութիւն էր թողնում Ներսիսեան դպրոցը իր լաւագոյն ուսուցչական կազմով եւ ինքը եւս տրամադրւում էր ծառայել իր ժողովրդի շահերին: Ինչպէս յայտնի է, ութսունական թուականների ամբողջ ընթացքում հայութիւնը ապրում էր յոյսի եւ յուսախաբութեան անվերջ շրջաններ եւ հայ մտաւորականը տեսնում էր որ հայկական հարցը չպիտի լուծուի դիւանագիտական ճանապարհով, որ հայ ժողովրդի կացութիւնը աւելի եւս ծանրանում է Թուրքիայում, որ արդէն առաջ էին եկել յեղափոխական խմբակներ, զէնքի միջոցով լուծելու համար հայկական հարցը:

Աւելի քան տասը տարի հայ լաւագոյն մտաւորականութիւնը միջոցներ էր որոնում վերջ տալու հայ ժողովրդի տառապանքներին եւ վերջ ի վերջոյ ուժեղանում է հայութեան մէջ այն միտքը թէ պէտք է միացնել գոյութիւն ունեցող բոլոր յեղափոխական խմբակները մէկ զգալի ուժ կազմելու համար: Այդ մտայնութեան եւ ցանկութիւնների արդիւնքը լինում է այն, որ 1890ին կազմւում է «Հայ Յեղափոխականների Դաշնակցութիւնը», որի մէջ իր պատուաւոր տեղն ունի Քրիստափոր Միքայէլեանը: Այդ գաղափարական շարժման յարում է եւ Լ. Թադէոսեանը, որ արդէն հասուն երիտասարդ էր եւ դառնում է նրա կարեւոր զինուորներից մէկը մինչեւ իր կեանքի վերջը:

×

Լեւոն Թադէոսեանը մինչեւ ինը հարիւրական թուականների սկիզբները Կովկասի զանազան քաղաքներում աշխատել է իբրեւ ուսուցիչ, ուր սակայն երկար չի կարողացել մնալ: Նրան հեռացրել են իր պաշտօնից ընդմիշտ, մեղադրելով անաստուածութեան քարոզելուն մէջ: Եղել է Կովկասի Գիւղատնտեսական Ընկերութեան տրամադրութեան տակ եւ զբաղած է խաղողի այգիների բժշկութեան գործով: Ուր որ եղել է, Լ. Թադէոսեանը աշխատել է օգտակար լինել Դաշնակցութեան, սակայն ինն հարիւրական թուականներից է, որ նորա գործունէութիւնը արժէք է ստանում, երբ նա ընկնում է Բագու եւ ականատես է լինում այն զարմանալի աշխատանքներին, որոնք տեղի էին ունենում նաւթաշխարհում:

Երեք քառորդ դարուց աւել է ինչ Բագուն սկսել էր դառնալ համաշխարհային արդիւնաբերական մի կարեւոր կեդրոն եւ դէպի ինքն է քաշում բազարէն ձեռներէց անձնաւորութիւններ թէ Անդրկովկասից, թէ Ռուսաստանից եւ թէ արտասահմանից:

Բագուն չափազանց խոշոր դեր է կատարել եւ Անդրկովկասի հայութեան կեանքում, իր մեծ ազդեցութիւնն է ունեցել Հ. Յ. Դաշնակցութեան քաղաքականապէս զարգացման վերայ եւ բախտորոշ դեր է կատարել Հայաստանի ստեղծելու ժամանակ...

×

Պատմականօրէն այնպէս էր դասաւորել հայ ժողովրդի կեանքը Անդրկովկասի շրջանում, որ օտարները, լինելով աւելի ուժեղ, մեզ քշել էին մեր արգաւանդ հողերից, խլել էին մեզնից պտղաբեր դաշտերը եւ մենք թոյլ լինելով, ստիպուած բարձրացել էինք լեռնալանջերի վերայ եւ սարերի բարձունքներէն, ժայռերի կողքին: Գերմարդկային ճիգերով, մեր մատներով, մեր ատամներով կռուելով աւազակների հետ, շալակներով հող կրելով, պարարտացրել էինք այդ քարքարոտները եւ մի կերպ կարողանում էինք մեր գոյութիւնը պահպանել: Այդ վիճակը չփոխուեց եւ ռուսական տիրապետութեան ժամանակ: Ռուսները եկան եւ օրինականացրին այդ անարդարութիւնը եւ Հայը ստիպուեցաւ շարունակել ապրել իր լեռներում, իր ծերպերում, մնալով Անդրկովկասի ժողովրդներից ամենից սակաւահողը: Սակայն բնական աճողութեան շնորհիւ այլեւս անկարելի էր գիւղական աշխատանքներով ապրել, այդ իսկ պատճառով Անդրկովկասի ժողովրդներից Հայերն էին, որ ամէնից շատ ստիպուած էին թափել քաղաքներ, զբաղել առեւտրով եւ արդիւնաբերութեամբ, միաժամանակ եւ շինելով ու գեղեցկացնելով Կովկասի բոլոր քաղաքները:

Ութսունական թուականներից բռնկած, այլ եւս Հայերը չէին կարողանում բաւականանալ եղած քաղաքներով եւ սկսել էին երկաթուղու գծով վեր բարձրանալ դէպի Ռուսաստանի կենտրոնները, նորա խորքը: Բագւի արդիւնաբերութիւնը այդ կողմից մի փրկութիւն հանդիսացաւ սակաւահող գիւղացիութեան համար եւ իր ձեռքերը վաճառելու համար նա սկսեց թափել Բագու:

Հայ ժամուլը, որ գտնւում էր Թիֆլիզում, չափազանց մեծ աղմուկ էր բարձրացնում եւ առաջարկում էր չգնալ Բագու, չքանդել Հայրենի տունը, որ Բագուի մէջ հայ գիւղացուց ստեղծւում է հայ բանուորութիւն եւ այսպիսով հայութիւնը զրկւում է իր կարեւոր յենարանից - գիւղացուց, — ազգութեան խարիսխը: Սակայն ով էր լսում թղթակիցների կամ ժամուլի ձայնը, եթէ հարկահանը եզներն էր դուրս տանում եւ վաշխառուն վերջին կապերտն էր վաճառում, իսկ ռուս ցարի գործակալները ընկած գիւղերը համոզում էին հայ գիւղացուն թէ հող ստանալու լաւագոյն միջոցը հայ եկեղեցուց հեռանալն է, թէ օրթոտոքսութիւն ընդունելով առատ հողեր կարելի կը լինի ստանալ: Իսկ օրթոտոքսութիւն ընդունել այն պայմաններում կը նշանակէր ռուսանալ: Եղան գիւղացիներ, որոնք ընկան այդ որոգայթների ցանցի մէջ եւ շուտով այդ ախտը սկսեց համաճարակի բնոյթ ստանալ: Մինչեւ անգամ էջմիածնի քթի տակ գտնուեցան հայ գիւղեր՝ ինչպիսիք էին Շահրիարը, Կողբը, Շիրակի մի շարք գիւղեր, որոնք հեռացան հայ եկեղեցուց եւ ինչպէս ասում էին, Ռուս դարձան, հող ստանալու համար: Եւ իրօք լուսաւորչական Հայերից խլուեցան իրենց լաւագոյն հողերը եւ տրուեցան ռուսացած հարեւաններին: Այս անպատիւ երեւոյթը աւելի եւ աւելի էր ուժեղանում, իսկ դաւանափոխները քաջալերուած կառավարութիւնից՝ ամէն տեսակ լրբութիւններ էին գործադրում միւս Հայերի վրայ:

Այսպիսի պայմաններում ոչ ժամուլը կարող էր օգնել եւ ոչ խնդրանքը: Հայ գիւղացին իր պատիւը փրկելու միակ միջոցը համարում էր գաղթել գիւղից եւ Բագուն այդ ժամանակներում արդէն ունէր իր զարգացած արդիւնաբերութիւնը եւ բացի հայ արդիւնաբերողներից ու մասնագէտներից լցուել էին եւ հայ բանուորներ եւ այն փոքրիկ Բագու քաղաքը, ուր ապրում էին անցեալ դարի վաթսունական թուականներին ոչ աւելի քան մի քանի հարիւր Հայեր, 1914ին Հայերի թիւը բարձրացել էր արդէն 80 հազարի:

Նաւթային գործը իր վերելքն էր ապրում, արագութեամբ յայտնւում էին նորանոր նաւթային հողեր եւ հայ գիւղացիներից շատերը ոչ միայն կարողացան այնտեղ աշխատանք, գործ գտնել, այլ եւ յաջողուեց նրանց որոշ հարստութիւն ձեռք բերել. մինչեւ անգամ դարձան արդիւնաբերողներ:

Բագւի արդիւնաբերողների մէջ շատերը կային, որ եկել էին գիւղից տրեխներով եւ մանգամայն անգրագէտ էին, սակայն շնորհիւ իրենց ձեռներէցութեան շատ կարճ ժամանակի ընթացքում կարողացել էին խոշոր արդիւնաբերողներ դառնալ:

Օրինակը վարակիչ էր, հարստացողների հոյակը տարածւում էր իրենց գիւղերում եւ համագիւղացիները եւս թափւում էին Բագու:

Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ

(Վերջը յաջորդով)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն եւ թղթակիցներէն իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով:

ԻՐԱՒԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ

ՄԻՋԱԴԷՊԻՆ ԱՌԹԻՒ

—o—

Պիտի ուզէի ընթերցողներուն ուշադրութիւնը հրաւիրել աւանդողներու ցոյցերուն վրայ, որոնք որոշ կարեւորութիւն մը ունին կամ կը ստանան ներկայ պարագաներու տակ, ընդհանուր առմամբ:

Վերլուծենք վէճին շարժառիթները:

Գ. Ժոզեֆ Ժէզ, իբրեւ իրաւագէտ խորհրդական, միջամտեց պաշտպանելու համար Եթովպիոյ դատը Ազգերու Դաշնակցութեան առջեւ:

Ֆրանսական համալսարանի փրոֆէսորի մը կողմէ, օտար երկրի մը հաշւոյն եւ միջազգային դատարանի մը առջեւ անոր միջամտութիւնը զանազան կերպով բացատրուեցաւ ֆրանսական զանազան տարրերու կողմէ, համաձայն իրենց հայեցողութեան (Իտալիոյ քաղաքականութեան համակիր կամ հակառակ):

Աջակողմեան քաղաքական կազմակերպութիւնները ամբաստանեցին փրոֆ. Ժէզը իբրեւ պաշտպան՝ դատի մը որ ազգային քաղաքականութեան հակառակ էր, ուստի եւ հակառակ Ֆրանսայի: Ցաւալի, այս հանրային կարծիքի խմորումներուն մէջ, ուզեցի հասկնալ թէ այս ամբաստանութիւնը ինչ իրողութեան վրայ կը կռթնէր: Վերջապէս սա եզրակացութեան հասայ թէ, Փիէռ Լավալի քաղաքականութիւնը առհասարակ Իտալիոյ նպաստաւոր ըլլալով, հանրային կարծիքի մէկ մասը որ նպաստաւոր կ'երեւար արտաքին նախարարին քաղաքականութեան, կ'եզրակացնէր թէ փրոֆ. Ժէզի պաշտպանողականը Իտալիոյ դէմ եւ Եթովպիոյ ի նպաստ պարզապէս հակազգային էր:

Նախ քան այս տեսակէտին հաւանութիւն տալը, պէտք է փնտռենք թէ, խնդրոյ առարկայ իրաւագէտը, իրաւունք ունէ՞ր թէ ոչ ստանձնելու օտար պետութեան մը պաշտպանութիւնը:

Հեղինակաւոր կարծիքներ որոնց դիմեցի լուսաբանելու համար այս կէտը, պատասխանեցին թէ, ոչ մէկ արգելք (օրինական) գոյութիւն չունէր ֆրանսացի իրաւագէտի մը համար, ներկայացնելու որ եւ է պետութիւն մը միջազգային դատարանի մը առջեւ: Թէ, այս իրողութիւնը քանիցս պատահած է մանաւանդ յետպատերազմեան ժողովներու եւ դաշնագրերու շրջանին եւ ոչ ոք այդ առթիւ բողոք չէ բարձրացուցած: Ուրեմն, եթէ իմ տեղեկութիւններս ճիշդ են, օրինական եւ իրաւագիտական պատճառաբանութիւնը անգամ մը մէկդի դրուելէ յետոյ, կը մնայ խնդրոյն քաղաքական կողմը:

Արդ, պէտք է ճշդել թէ, երբ Ֆրանսացի իրաւագէտ մը կը ստանձնէ օտար պետութեան մը դատը, ուրիշ օտար պետութեան մը դէմ, արդեօք կը հեռանա՞յ իր իրաւունքներէն կամ կը մատնէ՞ իր երկիրը, որ չէզոք դիրք մըն է բռնած հակամարտ երկիրներուն միջեւ.

Պէ՞տք է որ ան խղճմտանքին առջեւ ինքզինքը պատասխանատու նկատէ, հանրային կողմնակալ եւ մասնակի մէկ կարծիքին հանդէպ որ նպաստաւոր է ըսինք իտալական քաղաքականութեան:

Ինծի այնպէս կը թուի թէ այս կացութեան մէջ տարակարծութիւն չի կրնար ըլլալ:

Եթէ, փրոֆէսոր մը իրաւունքը ունի գործածելու իր իրաւագէտի հանգամանքը, միջազգային վէճի մը մէջ, երբ իր հայրենիքը այդ վէճին մէջ չէզոք է, պէտք է որ կատարէ իր պարտականութիւնը մինչեւ վերջը, պաշտպանելով դատ մը որ իրեն յանձնուած է:

Բայց ամէնէն աւելի զարմանալին այն է որ հակառակ կարգ մը վարանումներու որոնց գրգիչ պատճառներուն չենք ուզեր անդրադառնալ, Պ. Լավալ վերջապէս ճշդեց իր դիրքը, եւ ընկերացաւ քանի մը տասնեակ պետութիւններու, ջախջախիչ մեծամասնութեամբ դատապարտելու համար Իտալիան որպէս դրժող իր յանձնառութիւնները եւ որպէս նախայարձակ:

Հետեւաբար Պ. Ժէզի դիրքը այս անգամ ոչ թէ Ֆրանսական շահերուն, այլ որոշ հանրային կարծիքի մը դէմ կ'ելլէր, որ տարօրինակ զուգադիպութեամբ մը համակարծիք կը թուէր ըլլալ թէ իտալական ծաւալումին Ափրիկէի մէջ եւ թէ Լավալի քաղաքականութեան:

Հանրային կարծիքի որոշ մէկ մասին նուիրուած ժամուլն է որ, գրգռեց համալսարանական երիտասարդութիւնը փրոֆէսոր Ժէզի դէմ, որ ոչ միայն չի պատկանիր ազգայնամոլ տարրերուն, այլ եւ կարծեմ Հրեայ ըլլալու ամենամեծ «յանցանքը» ունի: Այլեւս այս բոլորը աւելի քան բաւական էին տաքցնելու համար երիտասարդ գլուխները, որոնք ինչպէս միշտ անմեղ զոհերը կ'ըլլան շարժումի մը որուն արմատները գաղտնիք չեն:

Փրոֆ. Ժէզ, ինչպէս երեսփոխան Ֆրօ, չեն ուզեր լքել իրենց դիրքը եւ իրաւունքները, սպառնալիքներու առջեւ եւ կ'ուզեն կառավարութիւնը դնել փորձարկութեան մը առջեւ:

Ժողովրդապետութիւն մը տեղի պիտի տա՞յ արդեօք, շարժումի մը առջեւ որ հետզհետէ կը բարձրանայ փոթորկոտ ծովուն ալիքներուն պէս եւ որ կը սպառնայ այս անգամ խորտակել վերջնականապէս,

Այս խռովութեան սկիզբը կը ... թէ հարցը ամենամեծ նշանակութիւն ունի թէ քաղաքական եւ թէ ընկերային տեսակէտով, եւ կարելի չէ սահմանափակել զայն լոկ համալսարանական շրջանակին մէջ:

Այս կարգի շարժումները մասնա... չեն մեր երկրին համար:

Ականջ դրէք այն բոլոր արձագանգներուն որ կու գան Միջերկրականի ափերէն, Եգիպտոս - Սուրիա. Անոնք եւս մօտաւոր նշանակութիւն ունին:

Անոնք կը թուին ըլլալ արդիւնք ուսանողական եւ ազգայնական խմորումի մը, բայց անոնց եւս պէտք ... ենթադրել վարիչներ որոնք ուսանող չեն:

Ցետադարձ ակնարկ մը 20 ... տարի ետ, մեզ կը տանի Մոստա... բեւեյի պատմութեան, ուր եւս նմանապէս ամէն ազգայնական շարժում համալսարաններէն եւ բարձրագոյն դպրոցներէն կը սկսէր:

Բայց երկրին մէջ ինչպէս Ֆրանսայի, ուր ժողովրդավար կարգերը իրենց արմատները ձգած են եօթանասուն տարուան պատմութեան մը մէջ եւ որ ընկերային յեղափոխութեան օրրանը եղաւ, արդեօք իրաւակարգը պիտի մեռնի՞ն ուժեղ եւ շարժուն փոքրամասնութեան մը հարուածին տակ:

Պատասխանը մօտաւոր ապագան պիտի ցուցնէ:

Այս առթիւ, իմաստութիւնը կը պահանջէ բռնել բոլորովին ... դիրք մեծ ազգի մը ներքին խռովութիւններուն հանդէպ եւ խուսափիլ ամէն տեսակ արտայայտութենէ:

Դեռ մեր մասերը ճզմուած կը ... նան եւ դեռ անոնց ցաւը կը զգանք, անխոհեմաբար զանոնք դրած ըլլալ ծառին եւ կեղեւին միջեւ:

ՏՈՔԹ. ԱՐՇԱԿ ԱՆԴՐԷԱՍ...

ՄԱՀԱՓՈՐՁԻ ԴԱՏԸ ԷՆԿԻՒՐԻԻ ՄԷՋ

ԱՄԲԱՍՏԱՆԵԱԼՆԵՐՈՒՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՂԱԿԱՆԸ

(Շար. Շաբաթ օրուան թիւէն և վերջ)

Պաշտպան փաստաբանը շարունակելով իր ճառը, յայտարարեց.

Ուշադրութիւն կ'ընեմ որ մէջտեղը դէպք մը չկայ, այլ ամէն ինչ բաղկացած է Եահեայի խօսքերէն: Այսինչին անունը տուաւ. — Ներս առ: Այսինչը յիշեց — Ներս առ: Ընդհ. դատախազին կոկորդը պատռելով ըսածները՝ ամբողջովին Եահեայի խօսքերն են, եթէ Եահեա 4 — 5 հոգիի անունն ալ տար, ի՞նչ պիտի ըլլար կացութիւնը:

Մեծ համբերութեամբ լսեցի պահանջմնագիրը. Տեսայ որ թուղթէ շէնք մըն է: Ոչ հիմ, ոչ շաղախ, ոչ ալ կղմինտր կայ: Գահա Արբգան Իրաւաբանականի Ա. դասարանին մէջ կարդացած է որ նիւթական փաստ կը պահանջուի. մինչդեռ այս տեսակ բան մը չկայ, այլ կան միայն նկուղներու մէջ պառկած թղթածրարներ (արշիւ): Ընդհ. դատախազը պարզապէս փաթթուած է անոնց մէջ.

Խօսելէ յետոյ դռնփակ նիստին լսուած վկաներու յայտարարութեանց մասին, փաստաբանը բաւա— Ընդհ. դատախազը լսաւ թէ «չեմ ուզեր որ շահիլ՝ կորնչած պետական հեղինակութեան»: Ի՞նչ ըսել է այս: Ընդ. դատախազը դատ չի շահիր, այլ այն կը լուսաբանէ դատին փաստերը, Դատարանին խիղճը անոր ... գտնուի մի՞թէ: Այսինքն, եթէ ... պէ շահիլ, դուք ալ այդպէ՞ս ... վճռէք: Այս խօսքը կը վիրաւորէ ... մալականութիւնը, դէմ է անոր ... եւ Գահա Արբգան պէտք է ... գայն:

Ընդհ. դատախազը իբրեւ փաստ ... ըեց այն պարագան որ Ալի Սայիբ ... ձերբակալութեան յաջորդ օրն ... Ատանա ղրկած է իր կինը:

Տէր նախագահ, իր ներկայութիւնը կ'ուզեմ: Գայան Ֆէհմիէ բուն ... րրգանի կը դիմէ եւ կ'ըսէ. «Ամուսինս ձերբակալուած է, գործերը ... վրայ մնացած են, կրնա՞մ Ատանա ... թալ»: Այս մասին հարցուցէք ... նաեւ Դատական գործավարին, ...

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Կ Ա Թ Ն Ի Ղ Բ Ա Ց Ր

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԻՑ)

Եւ իրօք նրանցից մի քանիսը նախկին Հայաստանի բանակից անցել էին կարմիր բանակի մէջ ու թէեւ նորաստեղծ մեծամասնականներ, բայց պատասխանատու պաշտօնների վրայ էին: Սրանց միջոցով լայն հնարաւորութիւն կար ստոյգ տեղեկութիւններ ունենալ թշնամու զօրամասերի քանակի ու դասաւորութեան, նաեւ նրա քաղաքական դիտաւորութիւնների ու ներքին տարաձայնութիւնների մասին:

Փետրուարի սկիզբին յարմարութիւններով օժտուած իմ թաքստոցս կասկածի տակ ընկաւ: Ես ստիպուած էի վաղ առաւօտից մինչեւ ուշ երեկոյ խորհրդարանի նախկին պատգամաւոր երկու ընկերների հետ պահուել հեռաւոր այգիների հնձաններում: Ժամանակը անցնում էր դանդաղ. զրուցում էինք, կարդում եւ հերթով հսկում հնձանի կտուրից. ծառերը մերկ էին եւ որ եւ է մէկի դէպի մեզ գալը տեսնել շատ դիւրին էր: Նորքի այդ բարձունքից բացւում է մի չքնաղ տեսարան. կարծես ոտքերիդ առաջ փռուած է Արարատեան դաշտը: Նրա հարթութիւնը սպիտակ սաւանի տակ այնքան կատարեալ է, որ թւում է արհեստական, հարաւային սահմանի վրայ բարձրանում է լեռների հսկայ պատնէշը պսակուած Մասիսների յաւիտենապէս գրաւիչ գագաթներով. Արագածը հիւսիսում թւում էր խոնարհուած նրանց առջեւ:

Ի՜նչ անիմաստ է կեանքը. ահա մի քրտնաջան ժողովուրդ դարեր շարունակ տքնում է այս դաշտի վրայ եւ ձգտում միայն մի բանի — խաղաղութեան, բայց երբեք խաղաղութիւն չի գտնում: Օ՛, եթէ այնքան բազմաթիւ թշնամիները հանդիստ ձգէին մեզ մեր հայրենի հողի վրայ, եթէ լինէր տեւական ու արեւոտ դահավէժներով չընդհատուէր աշխատելու եւ ստեղծագործելու այն հզօր եռանդը, որով օժտուած է մեր ժողովուրդը, ի՜նչ բարձր մտաւոր ու նիւթական քաղաքակրթութիւն կը ծաղկէր այս չքնաղ երկրում: Անիրաւած չլինելով որ եւ է մէկին մեր ամբողջ պատմութեան ընթացքում, մենք իրաւունք կ'ունենայինք յաւիտենական խաղաղութեան ու բարեկամութեան դաշինք առաջարկել մեր բոլոր հարեւաններին ու այնուհետեւ հայ ազատ պետութեան սահմաններում հաստատելով ընկերային արդար կարգեր, խանդավառ յոյսով կ'երթայինք դէպի լուսաւոր ապագան ..

Բայց դաժան ցուրտը ընդհատում է մտքերդ, ստիպում քեզ ցատկել, ձեռքերդ շփել կամ շունչով նրանց ջերմացնել: Կրակ վառել չէինք կարող, ծուխը մեզ կը մատնէր:

Ձմեռնային օրերը կարճ էին: Երեկոն վաղաժամ: Ցուրտը խտանալուն պէս մենք գնում էինք քաղաք, խորհրդակցութիւնների ու հանդիպումների եւ արգելքի ժամից — 8ից առաջ անհետանում մեր գիշերային թաքստոցներում:

Նորքի Ղարաջի քուչայի ծայրում, այգիների սահմանի վրայ ընկած էր Եփրեմ քեռու տունը. նա մենակ, չոր գլուխ մարդ էր: Ամբողջ օրը քուլեւլուց ու ցրտում չորանալուց յետոյ Եփրեմ քեռու տանը թւում էր դրախտի մի անկիւն. փայտերը ճարճատում էին թիթեղեայ վառարանի մէջ եւ մեր խոնջացած երակները լցւում քաղցր ջերմութեամբ. փափուկ անկողինները մոռացնել էին տալիս ցերեկուայ դառնութիւնները: Ընթրիքը երկար էր տեւում: Եփրեմ քեռին խմելով անուշ գինին, սկսում էր իր թափառումներից ու արկածներից մի երկար պատմութիւն: Քունը իջնում էր աչքերիս ու գլուխս խոնարհւում կրծքիս վրայ. պառկում էի առանց հանուելու: Օ՛, հմայիչ, ի՜նչ կախարդական քուն էր դա. բայց անկարելի էր նրան լրիւ վայելել. թմրած մարմնի մէջ գիտակցութիւնս մնում էր միշտ արթուն. թաքստոցիս ապահովութիւնը կատարեալ էր. մօրեցս եւ մի քանի բախտակիցներից բացի ոչ ոք գիտէր իմ այստեղ լինելը. չեկիստները չէին համարձակւում մութ ժամանակ Նորք գալ, մինչդեռ բուն քաղաքում նրանց սիրում էին խուզարկութիւններ ու ձերբակալութիւններ կատարել կէս գիշերից յետոյ: Ապահով էի, բայց անկարելի էր մոռացնել կասկածը, անիրաւ կասկածը. մի գուցէ ... յանկարծ ... մի ձայն լսուեց. շները հաչեցին. փողոցից ոտնաձայն է գալիս. ես իսկոյն անկողնիս վրայ էի նստում, լարում ուշադրութիւնս զսպելով սրտիս բաբախումը: Համաձայն պայմանի՝ վտանգի դէպքում, հէնց որ բակի դուռը զարնէին, ես դուրս պիտի թռչէի լուսամուտից ու պարիսպը մագլցելով կորչէի խաւարի մէջ, իսկ Եփրեմ քեռին իր ուսերին առնելով վերմակս, պիտի գնար հանդիպելու եկուորներին: Մի քանի օրից յետոյ կացութիւնը անտանելի ծանրացաւ: Ցայտարարուեց պաշարողական վիճակ. զօրակոչի ենթարկուած բոլոր մեծամասնականների ու խորհրդային պաշտօնեաների զինուած խմբերը անդադար շրջում էին փողոցներում. տնից դուրս եկողը բռնւում էր նրանց կողմից ու ենթարկւում հարցաքննութեան— ո՞վ ես, ո՞ւր ես գնում, ինչո՞ւ ես գնում: Երեւանից քառասուն քիլոմեթր դէպի արեւելք ընկած Բաշ-Գեառնի գիւղը ապստամբել էր. այնտեղից թնդանօթի ձայներ էին գալիս. կարմիր զօրքը ռմբակոծում էր: Շուտով Երեւան պիտի հասնէր արիւնռուշտ չեկիստներից մէկը — Աթարբէկով, մի մարդկային մսագործ, որի հիւսիսային Կովկասում կատարած վայրագութիւնների մասին հէքիաթներ էին պատմում: Պահակներ երեւցան նաեւ մինչեւ այդ մեզ համար ապահով այգիների ճանապարհներին, առանց գրաւոր թոյլտուութեան արգիլւում էր երթեւեկը քաղաքի ու գիւղերի միջեւ եւ նրանք ստուգում էին բոլոր անցորդների ինքնութիւնը: Մեր վիճակը յուսահատական էր, կարմիր զինուորի համազգեստն անգամ մեզ չէր օգնում. սկսել էին հասկանալ եւ փողոցներում պատահող բոլոր զինուորականներից պահանջում էին ինքնութեան վկայական: Ընկերներս ցրուեցան. խմբով թաքնուել նոյն իսկ այգիներում, դարձել էր անկարելի: Երկու օր ես անցկացրի մենակ մօտակայ ամայի ձորի ժայռերի հովանու տակ. երկրորդ երեկոյեան լարուած ուշադրութեամբ, ... պահելով ու մերթ քալելով վերջապէս հասայ Ղարաջի քուչէն ու ... քաշեցի:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

(4)

ային գործադուլարութեան խորհրդակա-նին եւ կուսակալին: «Անպատեհու-թիւն մը չկայ» կ'ըսեն եւ խնդրեն կինը ամսուն 21ին (եւ ոչ թէ յաջորդ օրը) Առանա կը մեկնի կէս գիշերին:

Տէր նախագահ, ասիկա՞ ալ յան-ցանք մըն է:

Ցետոյ, ընդհ. դատախազը կ'ըսէ թէ Ալի Սայիպ ինչո՞ւ մէկուկէս ժամ մնացած է Անգարայի «Ճումհուրիէթ» պանդոկը, Աջէզ անուն մէկու մը հետ: Դատական տարեգրութեան մէջ լսուա՞ծ է այս տեսակ բան մը:

Եւ վերջապէս, ընդհանուր դատա-խազը խօսած ատեն անդադար կը կրկ-նէ «Կը խնդրեմ, կը պաղատիմ»: Խնդրելով արդարութիւն չի տրուիր.

ՀՐԱՍԱԽՈՒՄԲԻ ԽՆԴԻՐԸ

Փաստաբանը ըսաւ թէ վկայ մը յորանջած որ ամբաստանեալներուն վրայ դէնք գտնուած է այնինչ տեղը եւ կամ անոնք հրոսախումբ կազմած են Մարաշի պաշտպանութեան համար, հրոսախումբ կազմուած չէ, ասիկա յերիւրածոյ խօսք մըն է, ռազմական վերա-գրում մը: Ամբաստանեալները ձեր-բակալուած են տարբեր գիւղերէ եւ գնդակ մը անգամ չէ գտնուած անոնց մօտ.

Ցետոյ, այդ աճեւոր յանցանքը գործելու համար, պէտք է գոյու-թիւն ունենան բարոյական կամ նիւ-թական պատճառներ,— վրէժ, շահ, բարձրանալու ձգտում: Արդ, Ալի Սա-յիպ հասած է ամենաբարձր աստիճա-նի մը եւ նիւթական հարստութիւնն ալ լաւ է. Հետեւաբար, միայն խենթ ըլլալու է, այդ տեսակ յանցանք մը կարենալ գործելու համար: Իսկ անոր մօտ խենթութեան որ եւ է նշան կը տեսնէ՞ք:

Համիտ Շէվքէթ Ինճէ այսպէս վեր-ջացուց իր պաշտպանողականը. «Աստ-ուած նոյն ձեւով վիրաւորէ անոնք որ զինք վիրաւորեցին անիրաւ կեր-պով»:

Փաստաբանը որ վերջերս ստանձ-նած էր նաեւ Իտրիսի պաշտպանու-թիւնը, ըսաւ թէ այդ մարդը 67 տա-րեկան է եւ Ծահեայի խօսքերէն դուրս ո եւ է փաստ չկայ անոր մասին:

ԱԼԻ ՍԱՅԻՊ ԿՈՒԼԱՅ

Ցետոյ ոտքի ելաւ Ալի Սայիպ և ըսաւ ի մէջ այլոց.— Դպտը կարծես «Ալի Սայիպ– Փահա Արըզան դատ»ի մը ձե-ւը առած է: Նոյնիսկ, հակառակ հի-ւանդ ըլլալուս, չթողուց որ ինծմա-ւորութիւ երթամ եւ բանտին կառքովը փոխադրել տուաւ զիս: Աստուծոյ հրամանն է, ի՞նչ կրնամ ընել: Այս է իմ ճակատագիրս:

Ընդհ. դատախազը քիչ մնաց Հայ պիտի ըսէր ինծի: Ինչպէս եղաւ՝ «Քիւրտ» ըսաւ:

(Այս միջոցին Ալի Սայիպ յուղու-մէն սկսաւ լալ: Նախագահը յանձնա-րարեց նստիլ, հանդարտիլ եւ յետոյ խօսիլ: Ամբաստանեալը ըսաւ թէ հանդարտած է եւ շարունակեց խօս-քը):

Ես Քիւրտ չեմ. հայրս ալ, մայրս ալ Թուրք են: Ընդհ. դատախազը կը կոծէ Հաճըյի խօսքին վրայ. մինչ-դեռ ես էի որ 150 զինուորներով, 2 թնդանօթով եւ գնդացիրներով ցրր-ուեցի Հաճըյի մարդիկը եւ մարեցի անոր օճախը: Այդ մարդը հիմա ար-տասահման կը գտնուի եւ ահա անոր կը դիմեն, հարցնելով. «Ալի Սայիպ քու հրամանատարդ եղած է, ի՞նչ գի-

տես անոր մասին»: Ան ալ կ'ըսէ. «Քիւրտ է, նամակներ ունի իմ մօ-տըս»:

Ճէմիլ Փաշազադէ Էքրէմէն կը խօ-սին: Անկախութեան ատեանի նախա-գահ եղած ժամանակ, 10 տարուան բանտարկութեան դատապարտեցի զայն: Հիմա արտասահման կը գտնը-ուի եւ երբ հարցուցեր են, ըսեր է թէ թշնամին եմ Աթաթիւրքին:

Տէր նախագահ, ա՞յս է վախճանը ծառայութեան մատուցանողներուն: Հաճըյի հետ իմ յարաբերութիւնս 12 տարիէ ի վեր եղեր է: Ընդհ. ապահո-վութեան տնօրէնութիւնը կը քնանա՞ր այդ միջոցին:

Ես ազգ. ժողովին մէջ ըսեր եմ թէ Քիւրտ եմ: Ընդհ. ապահովութիւնը ժամանակի՞ց ունի ժողովին մէջ: Ամէն պարագայի երեսփոխան մը ըսած ըլ-լալու է: Արդ, ինծմէ զատ 398 երես-փոխան կայ: Անոնցմէ մէկը կանչե-ցէք եւ եթէ «այո» ըսէ, կախաղանին չուանը ինքս կը քաշեմ:

Տէր նախագահ, սա աթոռին վրայ նստողը միւտտէյի ումումի (հանրա-յին դատախազ) է, միւտտէյի միւֆ-թէր (հանրային զրպարտիչ) չէ: Ոսը-կէ՞ Քիւրտ կ'ըսէ զիս: Երկու օրէ ի վեր կուլան զաւակներս.— Հայրիկ, ինչո՞ւ Քիւրտ կը կոչեն քեզ, կ'ըսեն ու արցունք կը թափեն: Հայրս Հարփութցի էֆէնտի է եւ Ներկայիս Քեր-քիւք չի գտնուիր, այլ երկու տարի ա-ռաջ մեռած է Ատանայի Գատիրլի գիւղին մէջ:

Փահա Արըզան ըսաւ թէ Քէօրքիւք ծնած եմ: Բայց Քէօրքիւք կը գտնը-ւէր Ազգ. ուխտի սահմանին մէջ եւ Ըամէթ Ինէօնիւ Լօզանի մէջ հաստա-տեց որ այդ վայրին բնակիչները Թուրք են: Այս երեւսարդ իրաւա-բանը լուր չունի՞ գոնէ Լօզանի խոր-հրդաժողովի այդ փուլէն:

Երկրին իրական կացութիւնը չըմբռ-նող կարգ մը անձեր Արեւելեան նա-հանգներու մեր եղբայրներուն համար «քիւրտ» կ'ըսեն: Արդ, Փահա Արըզան չը՞պիտի վիրաւորուի, եթէ իրեն հա-մար ըսեմ թէ Քիւրտ է, քանի որ Էր-զնճանցի է:

ԼՈՒՍԱՆԿԱՐ ՄԸ ԿԸ ՑՈՒՑՆԷ

Ալի Սայիպ յետոյ դատարանին ներ-կայացուց ձեռագրի մը լուսանկարը եւ ըսաւ.— Ասիկա 17 տարիէ ի վեր փոր-ձող Աթաթիւրքն է որ այս նամակին մէջ կ'ըսէ. «Մինչեւ իր մահը չպիտի բաժնուի ինծմէ»: Եւ ասիկա կ'ըսէ ամբաստանութեան տակ առնուելէս 5 ամիս առաջ:

Արդ, Աթաթիւրքի՞ն կը հաւատաք թէ Արըզանի:

Գալով քիւրտերէն գիտնալուս, ա-ւելի լաւ արաբերէն գիտեմ: Արեւելք գտնուած եւ սորված եմ. ասիկա յան-ցա՞նք է միթէ:

Գալով ռազմականական գործակայ Իզզէթի եւ միւս երկու վկաներուն, կը հասկնամ որ Ընդհ. դատախազը դի-մամբ երեւան չհանեց անոնց ինքնու-թիւնը, որպէսզի ազդէ հանրային կարծիքին վրայ: Որովհետեւ ամե-նավերջին նիստին իբր վկայ լսուած ոստիկանը եւ կինը ոչ Թրքական գոր-ծակալ են, ոչ ալ պաշտօնական ծառա-յութեան մէջ կը գտնուին:

ԱԼԻ ՍԱՅԻՊ ՆՈՐԷՆ ԿՈՒԼԱՅ

Ամբաստանեալը յետոյ ըսաւ թէ ինք հազարապետի աստիճան ունի, 30 տարի ծառայած է երկրին, մաս-

նակցած է Տրիպոլոյ, Պալքանեան, մեծ եւ անկախութեան պատերազմ-ներուն եւ մարմը ճերմկեցուցած է:

Կարելի՞ բան է — ըսաւ — Աթա-թիւրքի անձին դաւել: Հոգիս մատաղ անոր մազին մէկ թելին իսկ:

Ջեռքերնալով զայրալ իր հենկլուղը, գրպանէն հանեց դեղին թուղթ մը: Այս թուղթը օձի նման թոյն կը կա-թեցնէ ներքիդիս, որովհետեւ վրան գրուած է. «Աթաթիւրքին դէմ մահա-փորձով ամբաստանուած նախկին ե-րեսփոխան, 50 տարեկան, ճերմակ մազերով Ալի Սայիպ»:

«ԲՈԼՈՐԻՆ ՀԵԼԱԼ ԸԼԼԱՅ»

Ցիշելէ յետոյ Աթաթիւրքին կողմէ իրեն ղրկուած հեռագիրը, Ալի Սա-յիպ ըսաւ.— Երբ դուրս ելլեմ ասկէ, պիտի համբուրեմ Աթաթիւրքին ձեռ-քը, պիտի ողջագուրեմ երեսփոխան ընկերներս, պիտի դրկեմ զաւակներս եւ ամէն ինչ պիտի մոռնամ: Բոլորին հելալ ըլլայ, նոյնիսկ ընդհանուր դա-տախազին:

Ցետոյ իրենք գիրենք պաշտպանե-ցին միւս ամբաստանեալները, յայտ-նելով թէ ո եւ է գեր չունին մահա-փորձի խնդրին մէջ:

Ընդհ. դատախազը ըսաւ թէ բոլորը իր անձովը զբաղեցան, բայց ինքը չի գիջանիր պատասխանելու:

Փաստաբան Շէվքէթ Ինճէ քանի մը խօսքով պատասխանեց եւ դատավա-րութիւնը վերջացաւ: Դատարանը փետրուար 15ին պիտի հաղորդէ իր վճիռը:

ԿԵԱՆՔԸ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

— o —

ՊԵՐԼԻՆ, 10 փետր.— Ինչպէս գր-ուած էր «Յառաջ»ի մէջ, գերման արուեստասէրները կենդանի հետա-քրքրութիւն մը ցոյց կուտան հանգուցեալ հայ նկարիչ Սարգիս Խաչատուրեանի իրաններ նկարներուն, ո-րոնց ցուցահանդէսը բացուեցաւ յուն-ուար 18ին, եւ պիտի շարունակուի մինչեւ փետրուարի վերջը:

«Ֆէօլքիշէ Պէօպախտէր», Հիթլէ-րի կեդրոնական օրկանը, կը գրէ այս առթիւ.— «Մեծ ծառայութիւն մը կը մատուցանէ նկարիչ Սարգիս Խաչա-տրեան, վերակազմելով իրանեան որ-մանկարները»: «Պերլինէր Թակէ-պլաթ» իր պատկերազարդ յաւելուա-ծին մէջ տպագրած է քանի մը որմա-նկարներու լուսանկարները կցելով ա-նոնց հետեւեալ տողերը.— «Մասնա-ւորապէս պէտք է ողջունել որ հայ նկարիչ Սարգիս Խաչատրեանը մեծ սիրով եւ աշխատանքով վերատեղծած է այդ որմանկարները»:

Նոյնիմաստ տողեր կը նուիրեն նա-եւ «Տէօյչէ Ալկ. Ցայթունկ» եւ «Լոքալ Անցայկէր» թերթերը.

Այս առթիւ ուրախութեամբ կ'իմա-նամ թէ կը խորհուի Պերլինի պետա-կան թանգարաններուն մէջ առաջի-կայ ձմեռ բանալ յատուկ ցուցահան-դէս մը, Ռուբիրուած հայ արուեստին: Այս տեղեկութիւնը հաղորդեց փրոֆ. Քիւնէլ, մասնաւոր խօսակցութեան մը առթին:

Տեղեկատու

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ
«ՅԱՌԱՋ»Ը

ՓԱՐԻԶԻ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԸ

— o —

Փարիզի Աղքատախնամ Ընկերու-թեան տարեկան ընդհ. ժողովը տեղի ունեցաւ փետր. 9ին, եկեղեցւոյ խոր-հրդարանը: Ժողովը կատարելով դի-ւանի ընտրութիւնը, ատենապետ նշա-նակեց Պ. Վ. Մալէզեան եւ ատենա-դպիր՝ Պ. Մ. Մալումեան:

Օրակարգի գլխաւոր նիւթերն էին հաշուետուութիւն եւ հրաժարուած նա-խորդ վարչութեան եւ ընտրութիւն՝ նոր վարչութեան:

Կատարուեցաւ վարչութեան տարե-կան հաշուետուութիւնը եւ հաշուեք-ննիչ յանձնախումբին տեղեկագիրը որ ընդհ. ժողովին կ'առաջարկէր վա-ւերացնել վարչութեան գործառնու-թիւնները: Ցետոյ վարչութիւնը ներ-կայացուց իր հաւաքական հրաժարա-կանը:

Ընդհ. ժողովը վաւերացնելով վար-չութեան հաշիւները, շնորհակալու-թիւն յայտնեց կատարուած աշխա-տանքին համար եւ միաձայնութեամբ վերընտրեց զայն, աւելցնելով անոր կազմին վրայ երեք նոր անդամներ՝ Պ. Պ. Ասլանեան, Ռ. Բուլճեան եւ Տ. Խոկիեան: Ցետոյ ժողովը յանձնայա-յարդանքի արտայայտութիւն մը կա-տարեց ի յիշատակ Աղքատախնամի ե-րեցագոյն անդամ հանգուցեալ Խա-չատուր Ներսէսեանի յիշատակին:

Օրակարգի վրայ ուրիշ նիւթ մնա-ցած չըլլալով, ատենապետ ընդհ. ժողովին կողմէ շնորհաւորելէ ետք նո-րընտիր վարչութիւնը, փակեց ժողո-վը յոյս յայտնելով թէ հասարակու-թիւնը աւելի մեծ չափով պիտի ըն-ծայէ իր օժանդակութիւնը եւ վստա-հութիւնը այս վաղեմի հաստատու-թեան որ կոչուած է կատարելու օգ-նութեան կարեւոր գործը, առաւել քան երբեք անհրաժեշտ ներկայ տն-տեսական տագնապին եւ գործազրկու-թեան հետեւանքով:

Լրատու

«ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ»

— o —

ԳՈՒՏՕ, (Ցոռակ)— Ինչպէս ամէն տեղ, հոս ալ տօնուեցաւ Մանուկնե-րու Օրը նախաձեռնութեամբ Կ. Խա-չի մասնաճիւղին եւ խիստ խանդա-վառ մթնոլորտի մը մէջ: Նորութիւն մըն էր այս հանդէսը մեր փոքր գա-ղութին համար եւ արդիւնքը քաջա-լերական եղաւ կազմակերպիչներուն համար, բարոյապէս թէ նիւթապէս:

Մենք վայելեցինք երկու ժամ ան-ընդհատ փոքրիկներու արտասանու-թիւնները, երգերը եւ պարերը: Տես-նէիք թէ անոնք ինչ խանդով կը հե-գեն ու կը կարդան Մեսրոպեան տա-ռերը: Ահա երկու սիրուն հրեշտակ-ներ դէմ դիմաց կը խօսին: Երկուքն ալ հազիւ չորս տարեկան: Բայց, ո՞ր մէկը յիշել…

Փոքրիկներէն վերջ թէյ հրամցը-ուեցաւ Տիկ. Թաշճեան որ գրաւոր գե-կուցում մը կարդաց ջերմ ծափերու մէջ: Ապա սկսաւ անուրջը, քանի մը վայրկեանի մէջ գոյացնելով կոկիկ գումար մը: Ժամը 6էն վերջ սկսաւ հանդէսին երկրորդ մասը, ընտանե-կան խնջոյք մը որ տեւեց մինչեւ ժա-մը 10, մտերմական եւ խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ:

Այս առթիւ մեր խորին շնորհակա-լութիւնները կը յայտնենք բոլոր այն տիկիններուն ու պարոններուն որոնք ինքնաբերաբար իրենց օժանդակութիւ-նը բերին նոյն հանդէսին:

** Վերջին պահուն ցաւով կ'իմա-նամ մահը հայ երիտասարդի մը, որ հայր էր երկու զաւակներու եւ ա-մուսնացած Ֆրանսուհիի մը հետ: Երկու ամիսէ ի վեր հիւանդանոց կը գտնուէր իբրեւ հիւծախտաւոր: Որ-բերէն էր եւ Ֆրանսա եկած էրբեւ ա-գարակի մէջ աշխատող: Անունը չկր-ցայ ճշդել:

Հ. Թաշճեան

ԲԱՆՔ ՀԵԳՆԱԿԱՆՔ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

— • —

Խնդրողական - հրամայական եղա-նակ, յոգնակի երկրորդ դէմք՝ «կար-դացէք եւ տարածեցէք»:

Առանց կուսակցական խտրութեան, բոլոր հայ թերթերու մէկ անկիւնէն, ստիպուած են այս երկու բառերը ի-րենց ներկայութիւնը ապացուցանել ամէն օր:

Անոնց ծագումի մասին դժուար է որոշ ու յստակ թուական մը տալ:

Թերեւս օր մը Հայաստանի պեղում-ներու միջոցին, երեւան գան աղիւսա-տախտակներ եւ կարենան լուսաբա-նել մեզ թէ՝ ո՞ր թուականին սկսած է անոնց գործածութիւնը.

Որոշ ապացոյցներ կան որ Ս. Մես-րոպէն առաջ գոյութիւն ունեցած են անոնք, եւ կարծեմ, հայ դիրերու գիւտը կը պարտինք այս երկու բա-ռերուն … քանի որ նոյն շրջանին ալ հայ գիրքերը ընթերցողի պակասէն կը տառապէին եւ Տարօնցի լուսա-գիւտ Մեծ Վարդապետը, կարծելով թէ հայ ժողովուրդը ազգայնական անձէ բռնուած՝ չուզեր օտար գիրն ու լեզուն քաջալերել … մտածեց դարմանել այս ցաւը՝ հնարելով հա-յերէն այբուբենը:

Այսչափը՝ իբր պատմա - բանասի-րական տեսութիւն:

Գտանուեցա՞ւ իր յոյսը:

Գտասխանը կուտան հայ թերթե-րը, տարին երեք հարիւր օր կրկնելով այս գրութեանս խորագիրը:

Ուրեմն Հայը չի՞ կարդար:

Կը կարդայ: Հարցուցէք իրեն որ եւ է հայ թերթի մասին: Ան գոց գիտէ բոլորին պարունակութիւնը:

Նոյն իսկ գիտէ ո՞վ է բուն տէրը այսինչ ծածկանունին, ո՞ր տեղացի է, քանի՞ տարու, ամուսնացա՞ծ է թէ ոչ, հայրն ու մայրը ո՞ղջ են եւ եթէ մեռած՝ ի՞նչ հիւանդութիւններով …

Առոնք բոլորը լաւ գիտէ ան:

Եթէ կայ բան մը որ չի գիտեր, ան ալ թերթին դրամով ծախուիլն է…

Այս մէկը սորվելու ատեն չէ ունե-ցած խեղճ Հայը, եւ այսչափ մը բան ներելի է իրեն համար:

Եւ մանաւանդ, օր մը օրանց իրեն չեն ըսած որ «թերթը դրամով կը տպ-ուի, աշխատաւորներ ունի, որոնք կը վճարուին, ուրեմն ստիպուած են,

ցառ ի սիրտ, դրամով ծախել զայն»…

«ԿԱՐԴԱՑԷ՛Ք», հրամեր էք, սի-րով: Կը կարդայ թերթին անունէն սկսած մինչեւ տպարանին հասցէն:

Ասոր համար, բաւական դժուարու-թիւններու ալ կ'ենթարկուի, օրինակ, օրէնքով դատապարտուիլը յանձն առ-նելով, դրացիին նամակատուփէն դուրս կը քաշէ թերթը ու քանի մը օր վերջ, եթէ չմոռնայ, կամ տիկինը գործածած չըլլայ, կրկին հոն կը սա-հեցնէ: Կամ կը խնդրէ իր մէկ բարե-կամէն որ իր լրագիրը սանկ վայր-կեան մը տայ իրեն՝ աչքէ անցընելու համար: Կը մտածէ որ. անհրաժեշտ ալ կը սիրէ թերթ կարդալ, ուրեմն պզ-տիկին միջոցաւ կը ղրկէ անոր եւ մինչեւ պզտիկին տուն վերադառնալը մտահոգութեան կը մատնուի որ չըլ-լայ թէ ճամբան վտանգի հանդիպած ըլլայ ան:

Օր մը վերջ կ'երթայ եւ կ'ուզէ անհրաժեշտն, ճամբան կը հանդիպի քեռի Արզարին, անոր ալ կը հրամ-ցնէ, ան ալ սանկ կէս ժամ մը, հեզե-լով թեքելով աչք կը պտտցնէ վրան..

Մէկը կարեւոր օրէնք մը կայ, որ կենսական է իրեն համար, կ'ուզէ ըն-դօրինակել, ու որովհետեւ գրելու մէջ տկար է, միւսին Արշամէն կը խնդրէ որ ընդօրինակէ իրեն համար այդ հատուածը: Սուրճ մըն ալ կը հրամցնէ անոր, այս ծառայութեանը համար:

Պէտք է եւ տալ, վա՞յ, տիկինը սե-ղանին վրայ է փռեր ու պզտիկն ալ ապուր է թափեր վրան, ամօթ է այդ ձեւով վերադարձնել տիրոջը, ուրեմն պէտք է մաքրել ու՝ չորցնել … Կը տեսնէ՞ք ինչ չարչարանքներու կ'են-թարկուի ան՝ թերթ կարդալու հա-մար:

«ՏԱՐԱԾԵՑԷ՛Ք»: Աւելորդ է այլ եւս այս բառը: Ինքնաբերաբար զոր-ծադրուած է արդէն: Եւ սակայն կան որ աւելի օգտակար ըլլալու համար, իրենց ծանօթներէն կը հաւաքեն հին թերթերը եւ կը տանին նպարավա-ճառին՝ սոխով կամ սապոնով փո-խանակելու համար: Ուրեմն լիուլի կատարած կ'ըլլան իրենց ազգային պարտականութիւնը:

Հաւատացէք որ մեղաւոր չէ հայ ընթերցողը:

Ան չուզեր անարգ ժամանակով վի-րաւորել հայ խմբագիրներուն արժա-նապատուութիւնը…

Կ. ՊԵՏՈՒՇ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԼԷՓՍԻՈՒՍԻ ԳՈՐԾԵՐԸ

ՊԵՐԼԻՆ.— Հայ ժողովուրդի ան-կեղծ բարեկամ հանգուցեալ Յոհան-նէս Լէփսիուսի որդին, ճարտարապետ Ալֆրէտ Լէփսիուս, մտադիր է առա-ջիկային առանձին հատորով հրատա-րակել իր հօր կենսագրութիւնը: Այդ առթիւ նա կրկին խնդրում է բոլոր այն հայ անհատներին, որոնք իր հանգուցեալ հօր մասին նիւթեր եւ յուշեր ունին, իրեն տրամա-դրել այդ նպատակով: Հասցէն՝ Diplomingenieur Alfred Lepsius, Bozenerstrasse. 7. Berlin - Schoneberg

Ցանկացողները նիւթերը կարող են ուղարկել եւ իմ հասցէով. Dr. A. Abeghian, Dahlmannstrasse 12. Berlin - Charlottenburg.

Յ. Գ.— Հայ թերթերու խմբագրու-թիւններէն կը խնդրեմ արտատպել իմ այս նամակը:

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

Շանզ' Էլիզէի «Մեծ Պալատ»ին մէջ բացուած «Անկախ Արուեստագէտներու» 47րդ սալօնին կը մասնակցի ի մէջ այլոց նաեւ մեր աշխատակիցը, տաղանդաւոր նկարիչ Հր. Ալեանաք, երկու նկարներով.— «Երազի ժամը» եւ «Մէն գետը Հէրպլէի առաջ»:

ԷՋԵՐ ՀԱՑԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (15)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

Նուէֆը չատոնց հեռացած է ու պատուիրած որ ես տանիմ: Խոշոր կոնքը առջին կը քաշեմ ու համբերելով՝ տաքուկ սիմիթները իրարու վրայ կը շարեմ: Վարպետը աչքի նշանով մը կը հասկցնէ թէ լրացած է: Ցանա-խորդներէն երկու հոգի գլխուս կու-տան ծանր բեռը: Քայլերս զգուշու-թեամբ առնելով դուրս կ'ելլեմ փու-ռէն: Խաւար է ամէն կողմ: Աչքերս բնականէն աւելի լարած՝ սալայատա-կէն յամրաքայլ կը յառաջանամ, կը հասնիմ Ապտօ աղային տունը: Մատա-ները դրան ձայնը առնելով դուրս կը փութան, սիմիթներուն թիւը կ'ըսեմ ու վար կ'առնեն գլխէս. դռնէն դուրս կ'ելլեմ այլ եւս պաշարիս սպասելու: Շատ չանցած գիրուկ կին մը հինգ սի-միթ կը բերէ: Մատներուս վրայ կա-խած կ'ուղղուիմ փուռ, հոն հասնե-լուս մատներս այդ փոքրիկ ծանրու-թենէն կ'ազատին, երկճիւղ փայտս ա-ռած եռանդագին փուռին դէզերուն կը մօտենամ ու վայելուչ արցաւներ

պատրաստելով՝ պատին երկայնքը կը շարեմ.

Միատած հրադը վառած է եւ անոր պլպլացող լոյսը մեզ դժուարաւ կ'աչ-խատցնէ: Կարմրած քիւֆթէի ափսէ-ները դուրս կ'ելլեն ու յաճախորդնե-րը երկուքը իրարու վրայ գլխուս կը բարձրացնեն. աչքիս կը հանդիպին Մարտիրոսին ու Բիւզանդին նախան-ձոտ դէմքերը, որոնք կարծես ըսել կ'ուզեն թէ մեզի ալ բաժին հանէ, սա-կայն գիտէի թէ անոնք ինչ նուրբ գո-ղութիւններ կ'ընեն, այսպէս, խմորի պատրաստ գունտերը բանալու պա-հուն, յարմար առեններ՝ ակնթարթի մէջ գաղտնաբար կաղինի չափ փրցնե-լով իւրաքանչիւրէն ամէն յաճա-խորդէ իրենց քանի մը փիտէի բաժին կը հանեն.

Կը հեռանամ փուռէն՝ գլուխս ա-նուշահոտ կարկանդակով ծանրա-բեռն: Գիշեր է: Տուներու շուքը ճամ-բուն վրայ կ'երկարի: Լուսնի եղջիւ-րը Քօլաղասիին տան ետեւէն կը բար-

ձրանայ հեռզհեռէ: Այլ եւս մայթերը տեսանելի են: Քիչ վերջ Մահմուտ է-ֆէնտիին տունը կը գտնեմ ինքզինքս: Ռաքիս ծալքերուն վրայ կոխելով բակ կը մտնեմ: Կիները վանդակապատ պատուհանէն զիս նշմարելով՝ դուրս կը շտապեն: Զգուշութեամբ ոտքերս կը ծալլեմ. կիները մօտենալով, քաշ-ջի կտորներով ափսէներուն ծայրերէն կը բռնեն ու ներս կը տանին, մինչ ես բակին գրան առջեւ կը սպասեմ նուէ-րին: Քիչ յետոյ աղախին մը ձեռքը քիւֆթէ մը՝ ինծի կը մօտենայ: Կ'առ-նեմ քառակուսի փոքրիկ կարկանդա-կը ու զարմացումով կը հարցնեմ թէ միթէ երկու ծանր երկաթեայ ափսէ-ներու փոխադրութիւնը միայն ա՞յս կ'արժէ.— «Այս, այս շատ է նոյն իսկ», կը պատասխանէ խոժոռ դէմ-քով մը ու անմիջական կ'անցնի ներս: Բաւական կը սպասեմ, մերթ ընդ-մերթ պաշարիս ծայրէն կրծելով: Այլ եւս անյոյս փողոց կը նետուիմ: Իւ-րաքս նուէրս կը դարձնեմ անգամ մը ու յստակ ցիր ու ցան փայլուն տաքուկ չամիչները եւ պիստակները մատուցա-հանելով բերանս կը նետեմ, յետոյ կ'անցնիմ բուն նիւթին: Ձեմ ուզեր խոչըր զաւասա մը ընել, վախնալով

որ շուտ կը սպառի, այլ թռչուններու նման շուրջերէն կը կտցահարեմ, մին-չեւ փուռ վերադառնալս այս ալ որ-կոր կը ճամբուի: Գիշեր է եւ տակա-ւին խուռներամ բազմութիւնը չէ նը-սուազած: Հազիւ մէկ քանի փուչի որ-ցակ կը հասցնեմ եւ ահա Պառազինե-րուն փոքրիկ աղջիկը որ Թրքացուցեր էին, գրան առջեւ կեցած սուր ձայ-նով մը «Էճեր»ը կը պոռայ. կրկին ին-ծի կ'ուզեն: Իսկոյն բարձիկս առած դուրս կը ցատկեմ. ուրախութեան ան-սահման հովէ մը մղուած՝ կը վազեմ նեղ փողոցներէն, վերջապէս կը հաս-նիմ Պառազիններուն ճոխ բնակարանը, որ դրացի տուներէն բոլորովին կը տարբերի:

Գոյնզգոյն մարմարեան բակերէ կ'ըն-թանամ մինչեւ խոհանոց:

Պառազիններու գերդաստանէն շատ սիրուած էի: Հայ ծառաները եւ ա-ղային կիները զիս տեսնելով ժպիտ մը կ'արձակէին, փախանակ քողար-կուելու՝ արձակօրէն կատակներ կ'ը-նեն, մինչ ես աւելի կը հպարտանամ ու յաճախակի անուշ խօսքերով կը ջանամ աչքերնին մտնել, որպէսզի նուէրը առատ ըլլայ, սակայն խոհա-նոցը ոչինչ կայ: Աղային՝ Ասպուլ

Բահմանին հիւրասենեակը կ'առաջ-նորդուիմ, ուր մինչեւ պատերը Դա-մասկեան գորգերով ծածկուած է: Կը զուշակեմ թէ կարկանդակ չէ տա-նելիքս: Լայն սէտիրի մը վրայէն գորգերը կը վերցուին, բացուած խը-մորներ սէտիրին երկայնքն ի վեր կը շարուին: «Կռաս» բռուած տասա բերով շաղուած հացեր: Խորունկ կոնք մը կը բերուի, կիները քաշխած խմո-րը զգուշութեամբ անոր մէջ կը կար-գադրեն, որոնց իւրաքանչիւրին մա-կերեսին կնքուած են գերդաստանին սկզբնատառերը եւ յատուկ ծաղկա-զարդեր: Սէտիրին մէկ խաւը կը վեր-ջանայ. կրկին զորգ մը կը վերցուի. այս անգամ երկրորդ խաւ մը հաց-խմորներու, ասոնք ալ կը լրանան, յետոյ երրորդ խաւ մը: Լայն կոնքը մինչեւ շրթները լեցուն է «կռաս»ով: Երէկ ծառաներ աջալով կը վերցնեն ծանր բեռը. մինչ ես բարձիկը գլուխս զետեղած՝ թեթեւօրէն ծունկերս կը թեքեմ, կոնքը նստած է գլուխս: Շատ ծանր կուգայ, սակայն չեմ յանդգնիր բառ մը ըսել, այլ կը ջա-նամ տանիլ: Ծանր քայլերս կամաց կամաց առաջ կը նետեմ, ինծի կը հե-տեւի Թրքացած սպասուհին:

Փայլուն բակէն ու ցայտուն շատր-ուանէն կ'անցնինք ու ահա ինքզինքս կը գտնեմ պարտէզէն դուրս: Մատա-յին հետ փողոցն ենք հիմա. նեղ մայ-թերուն վրայ ոչ ոք կը նշմարուի:

Քայլերս չեն ուզեր հնազանդիլ. կոնքին կողերէն ամուր բռնած գան-դաղօրէն ճամբաս կը շարունակեմ: Աչ-քերս շարունակ գետնին յառած եմ: Գլուխս կարծես պիտի փրթի կամ խը-մորին ծանրութենէն իրանին մէջ մը-խրճուի: Մէկէն վզիս շուրջ առակալի ցաւ մը շրջան կ'ընէ ու միաժամանակ ծոծրակիս կողմէն ոսկորի մը տը-կար ձայնը կը լսեմ, վախս սաստիկ է: Կանգ կ'առնեմ, սպասուհին ահա-բեկած կ'ուզէ վար առնել բեռը գլ-խէս, սակայն անկարելի, կը սոխ-ուեմ ձեռքերովս կարելի եղածին չափ կոնքը վեր հրել, բայց կարելի չէ, ճիգ մը եւս եւ ահա գլուխս քիչ մը կը հանգստանայ. այսպէս տանջան-քով կը հասնիմ մինչեւ փուռ. յաճա-խորդներէն երեք հոգի կը փութան ծանր բեռը գլխէս իջեցնել:

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

բայ դրած էր իր յոյսը: Մասնագէտներու կարծիքով, վճռական ճակատամարտը պիտի մղուի ոչ թէ Թիկրէի, այլ Սոմալիի ճակատին վրայ (հարաւ): Խտալացիները կ'ուզեն զբաղեցնել Հապէշներու հիւսիսային ճակատը, որպէսզի Զօր. Կրացիանի կարենայ վերակազմել իր ուժերը եւ յառաջ խաղալ դէպի Հարրար:

Յարձակողներու եւ դրդիչները պիտի դատուին

Անցորդի մը փաշած շարժանկարին շնորհիւ, ոստիկանութիւնը յաջողեցաւ ձերբակալել երեք հոգի, իբրեւ մեղսակից Լէօն Պլումի վրայ կատարուած յարձակման: Առնուեր են էտուար Արաժօն, ճարտարապետ, 60 տարեկան, Լուի Քուրթուա, ապահովագրական գործակալ, 39 տարեկան եւ Լէօն Անտիւռան, շարժավար, 27 տարեկան: Երեքն ալ բանտարկուեցան եւ պիտի դատուին:

Միւս կողմէ հետապնդումները եւ խուզարկութիւնները կը շարունակուին «Աքսիօն Ֆրանսէզ»ի կազմակերպութեան դէմ, թէ Փարիզի եւ թէ գաւառի մէջ: Հարցաքննութեան ենթարկուեցան «Աքսիօն Ֆրանսէզ» թերթին խմբագիրներէն Շարլ Մորրա եւ պատասխանատու տնօրէնը, իբրեւ դրդիչ մարդասպանութեան, յունուար 13ին հրատարակուած գրութեամբ մը:

Արքայականները եւ միւս ազգայնական հոսանքները կը պահանջեն որ կառավարութիւնը լուծէ նաեւ յեղափոխական կազմակերպութիւնները, իբրեւ երկրին բուն թշնամիները: Այս առթիւ կը յիշեն թժ. Կոլսի վրայ կատարուած յարձակումը: Կ'ըսեն թէ վիրաւորին վիճակը շատ ծանր է եւ կը վախցուի որ կորսնցնէ երկու աչքերը: Լէօն Պլումի վիճակը լաւ կ'երեւայ, առ այժմ:

Գերմանիա վճռապէս կը մերժէ

Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը

Կարգ մը թերթեր գրած էին թէ Գերմանիա թէ քաղաքական եւ թէ իրաւական տեսակէտով կ'ընդունի ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը: Պերլինի արտաքին նախարարութեան կիսապաշտօնական օրկանը կը հերքէ այս տեղեկութիւնը, յայտարարելով թէ դաշնագրին ծրագիրը մէջտեղ դրուելէն ի վեր, Գերմանիոյ ընթացքը չէ փոխուած: «Հակառակ Պերլինի եւ Փարիզի եւ ուրիշ մայրաքաղաքներու միջեւ կատարուած բանակցութեանց, այս դաշնագրով յարուցուած հարցերը առկախ կը մնան, մանաւանդ որ նոր իրողութիւններ ուժ կուտան Գերմանիոյ տեսակէտին եւ մտավախութեանց»:

Նոյն կիսապաշտօնական օրկանը դիտել կուտայ թէ ոչ միայն ֆրանսական եւ ռուսական թերթերը կ'ընդունին թէ դաշինքը ուղղուած է Գերմանիոյ դէմ, այլեւ յանձնաժողովին տեղեկաբերը կը շեշտէ այդ պարագան: Ապա կը բացատրէ անոր վտանգները եւ կը հերքէ Գերմանիոյ ուղղուած հրաւէրը, անկարելի գտնելով որ եւ է մասնակցութիւն:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈԼՍՈՅ թերթերը կը գրեն թէ վերջին փոթորիկներուն հետեւանքով փլած կամ կքած են 500 տուներ, ընկղմած են 1200 փոխադրանաւեր, կտոր կտոր եղած է Ունգափանի կամուրջը եւն.: Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

ԿԵՂԾՄԱՇԿԻ (*տիֆթէրի*) համաճարակ մը ծագած է Ռօնի նահանգին մէջ եւ ծանր մտահոգութիւն կը պատճառէ: Ամէն օր կ'անի հիւանդ մանուկներու թիւը: Լիոնի մէջ պատուաստուած եւ վերապատուաստուած են 80,000 մանուկներ:

ԿԱԹԻՆ ԳԻՆԸ 10 սանթիմ աւելցած է այսօրուընէ սկսեալ (երեքշաբթի):

ԱՆԳԼԻԱ 3 ՄԻԼԻԱՌ ՖՐԱՆՔ փոխ պիտի տայ Ֆրանսայի, 9 կամ 12 ամսուան համար եւ 5 առ հարիւր տոկոսով:

ԸՆԴՀԱՐՈՒՄՆԵՐԸ ԻՐԱՐՈՒ ԿԸ ՅԱՋՈՐԴԵՆ Մանչուրիոյ եւ Մոնկոլիոյ սահմաններուն վրայ, հետզհետէ աւելի լարելով Ճափոնի եւ Խ. Միութեան յարաբերութիւնները: Փետր. 15ին երկու նոր դէպքեր պատահեցան: Պաշտօնական աղբիւր մը կը հաղորդեն թէ 1932 փետրուարէն իվեր, այսինքն չորս տարուան ընթացքին 91 դէպքեր պատահած են երկու երկիրներուն միջեւ եւ միայն չորսը կարգադրուած են:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը տեղեկացնեն թէ խորհրդային իշխանութեան նաւային ծրագիրը կը նախատեսէ կարեւոր տորմիղ մը կառուցանել Պալթիկ ծովուն մէջ: Այս ծրագրին համաձայն, պիտի շինուին 40 յածանաւեր, իւրաքանչիւրը 10,000 թոն տարողութեամբ, 76 սուզանաւեր եւ բազմաթիւ թորփիլանաւեր: Գալով օդային ուժերուն, պիտի կրկնապատկուին յառաջիկայ տասը տարիներու ընթացքին: Ուրիշ աղբիւր մը կը հաղորդեն թէ արդէն իսկ 9000 օդանաւ եւ սաւառնակ ունին:

ՎԱՌՆԱՅԻ նաւահանգստին մէջ գտնուեցաւ գերմանական սուզանաւ մը, որ ընկղմած էր Մեծ Պատերազմի ընթացքին: Սուզակները հաստատեցին թէ նաւազներուն դիակները մոմիա դարձած են ծովուն ջուրէն:

Ս. ՊՕՂՈՍԻ ԱՒԵՏԱՐԱՆԻՆ մէկ ձեռագիրը գտնուեցաւ Եգիպտոսի մէջ, գրուած՝ պապիրոսի վրայ, Գ. դարուն: Ձեռագիրը կը բաղկանայ 46 էջէ եւ դրուած է Բրիտանական Թանգարանը, թէեւ կը պատկանի ամերիկացի միլիոնատէրի մը: Նախապէս գտնուած 30 էջերով գրեթէ ամբողջացած կ'ըլլայ Ս. Պօղոսի աւետարանին բնագիրը:

ՆԱՆՍԷՆԵԱՆ ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒՆ օգնելու համար, թղթատարական նախարարութիւնը որոշեց նոր նամականիշ մը շրջաբերութեան հանել: Թղթատարական արժէքը պիտի ըլլայ 75 սանթիմ, բայց պիտի ծախուի 1.25ի:

Անցեալ դեկտեմբեր 9ին ալ երկու տեսակ բացառիկ նամականիշներ հանուած էին, ի նպաստ գործազուրկ մտաւորականներու: Մինչեւ յունուար 31 արդիւնքը եղած է 537,000 ֆրանք, որ յանձնուեցաւ մտքի աշխատաւորներու փոխադարձ օգնութեան սնտուկին:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Ամսագրին Բ. թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՈՐՈՆՈՒՄՆԵՐ՝ Մկրտիչ Պարսամեան, ԱՆՏԻՊ ԷՋ ՄԸ Գ. Օտեանէ, ԱՌԱՋԻՆ ԱԶԱՏ - ՈՐՄՆԱԴԻՐՆԵՐԸ՝ Հ. Պ[illegible]պէրեան, ՈՍԿԻ ՈՒՌԸ Գ. ԷՖ.Տրապիզոնի, ԳԻՇԵՐԻՆ ՄԷՋ՝ Տոքթ. Արամ Սրապեան, ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼ՝ Մկրտիչ Պարսամեան, ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼԻ [illegible] ԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ՝ Փ. Սանասար, ԴԷՊԻ ԱՆԻՇԽԱՆԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՈՐՋԸ՝ Ֆր[illegible] ՎԵՐՖԷԼ, ՆՈՐ ԳԻՒՏԻ ՄԸ ԱՌԹԻՒ՝ Ա. Սարեան, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԽԱՂԱՂ[illegible] ԹԻՒՆ՝ Հր. Ն. Թորոսեան, ՓՐՕՖ. ՇԱՐԼ ՌԻՇԷ՝ Տոքթ. Ալլահվէրտի [illegible] ԱՄՍՕՐԵԱԿ՝ Լեւոն Խաճանեանի, Փօլ Պուրժէի, Թեոֆիլ[illegible] [illegible]լենի մահը, Հայ Գրողներու Ընկերակցութեան հացկերոյթը։

Դիմել՝ M. et M. BARSAMIAN, 30, Rue Drouot, Paris (9e)

Դրամական առաքումներն ընել V. R. TACVORIAN, 23, Rue Paul B[illegible] Asnieres (Seine):

Տարեկան բաժանորդագրութիւն 30 ֆրանք, արտասահմանի համար 40

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (63)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգ. բնագրէն թարգմ. Յ. Հեղինակութիւն՝ ԷՏԳԱՐ ՎՈՒԼԼԷՍ

— Ինչպէս որ կը փափաքիք, պատասխանեց ոստիկանը, կարգ մը հարցումներ ունիմ ընելիք եւ կը կարծեմ որ դուք ալ պիտի նախընտրէիք որ ուրիշ չլսէր…

Ֆլօրա տժգունեցաւ ու հազարապետին դառնալով ըսաւ.

— Խնդրեմ, պատասխանեցէք, այո, պատասխանեցէք… դուք ալ լսեցէք ոստիկանին հարցումները…

— Շատ լաւ, ուրեմն, ըսաւ ոստիկանը. օրիորդ էքրօյտ, Պ. Փուարօն կարծիք մը յայտնեց… կ'ըսէ որ դուք աշխատանոցը չէիք անցեալ ուրբաթ գիշեր… ձեր հօրեղբայրը չտեսաք բնաւ եւ գիշեր բարի ալ չըսիք անոր, եւ ընդհակառակն Պ. էքրօյտի ննջարանը տանող սանդուղէն վար կ'իջնէիք երբ լսեցիք որ ծառան նախասրահ մը մտնէր…

Ֆլօրա Պէլճիքացիին ուղղեց իր նայուածքը:

Օրիորդ, ըսաւ Փուարօ, անցեալ օր երբ սեղանին չուրջը հաւաքուած էինք, խնդրեցի ձեզի որ անկեղծ ըլլայիք հետս… Հայր Փուարօն ամէն ինչ երեւան կը հանէ… կեցէք, դիւրացնեմ ձեր գործը… դուք էիք որ դրամը վերցուցիք, այնպէս չէ՞…

— Դրամը, կրկնեց հազարապետ Պլընթ.

Լռութիւն տիրեց սրահին մէջ.

Յետոյ Ֆլօրան բերանը բացաւ:

— Պարոն Փուարօն իրաւունք ունի. դրամը ես վերցուցի… ես գողցայ… գող եմ, այո, հասարակ գող մը… ուրախ եմ որ երեւան ելաւ… վերջին քանի մը օրերս մղձաւանջ մը եղած էր ինծի համար…

Յանկարծ նստաւ ու դէմքը ձեռքերուն մէջ առաւ:

— Ձեզ գիտէք թէ ինչ կեանք ունէի այստեղ գալէս ի վեր… զանազան բաներու պէտք ունէի, ծրագիրներ կը կազմէի, սուտ կը խօսէի, կը խաբէի… հաշուեցոյցներ՝ ձեր ուզածին չափ… տարապայմանի էր վիճակս… ատոր համար էր որ Րէլֆն ու ես մտերմացանք… Երկուքս ալ տկար էինք… կը հասկնայի զինքը… կը ցաւէի… ես ալ իրեն պէս եմ… երկուքս ալ տկար արարածներ, թշուառական ու ողորմելի…

Ֆլօրա աչքերը վեր բարձրացուց եւ հազարապետին նայեցաւ:

— Ինչո՞ւ այդպէս կը նայիք ինծի, ըսաւ ոտքը գետնին զարնելով. ձեր հաւատալը չի գար, այնպէս չէ՞… Թերեւս գող մըն եմ, բայց իրական գող մը… հիմա այլեւս չեմ ստեր… չեմ կեղծեր՝ ցոյց տալու համար թէ ձեր սիրած պզտիկ, բարի ու անմեղ աղջիկն եմ… հոգս անգամ չէ եթէ զիս տեսնել չէք ուզեր ասկէ վերջը… ես ինքզինքս ալ կ'ատեմ հիմա… բայց բան մը կայ որուն պէտք է հաւատաք. եթէ գիտնայի որ ճշմարտութիւնը խօսելով Րէլֆին օգտակար պիտի ըլլայի… բայց գիտէի որ օգուտ մը չպիտի ունենայի… ընդհակառակն Րէլֆին վիճակը աւելի գէշ եղա[ւ] մա… սուտ խօսելով իրեն վնաս չէի հասցներ…

— Րէլֆ, ըսաւ հազարապետը [illegible] հասկնամ… միշտ Րէլֆն է ձեր [illegible]քին մէջ…

— Դուք զիս երբեք չպիտի կնաք, ըսաւ աղջիկը յուսահատ [illegible] տով մը: Յետոյ ոստիկանին [illegible] ձաւ.

— Ամէն ինչ կը խոստովանիմ ուրիշ ճար չունէի… ընթրիքէն վերջ հօրեղբայրս բնաւ չտեսայ… [illegible]լով դրամին, ինչ կ'ուզէք ըրէք [illegible] մէն պարագայի մէջ աւելի գէշ չի [illegible] նար ըլլալ…

Յանկարծ փղձկեցաւ ու դէմքը [illegible] կելով սրահէն դուրս ելաւ։

— Լաւ, հիմա՞, հարցուց ոստիկանը, ի՞նչ պիտի ընենք…

Շուարած երեւոյթ մը ունէր:

(Շար.)

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ օտար երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 19 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
MERCREDI 19 FEVRIER 1946

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3042 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻՆ ԽՕՍՔ

ՓԵՏՐ. 16Ի ՅՈՅՑԸ ԵՒ ՆՈՐ ԽՄՈՐՈՒՄՆԵՐԸ

Բոլոր աղբիւրները կը հաստատեն թէ իսկապէս աննախըն — թաց էր «Ժողովրդական Ճակատ»ի կիրակնօրեայ ցոյցը, թէ բազմութեամբ եւ թէ տարողութեամբ:

Ամէնէն պահպանողական թերթերն ալ 100,000էն վար չեն հաշուեր բազմութիւնը: Իսկ ձախերը առանց վերապահութեան կը հաշուեն 200.000, դիտողները կամ «բոլորտիքեան»ներն ալ ներ — կայացնելով առնուազն 300,000:

Շատ աւելի ուշագրաւ է ցոյցին բարոյական տարողութիւնը: Եւ ատոր համար ալ, ակռայ կը կճրտեն աջերը, իրենց գլխաւոր բերաններով:

Այսպէս, «Աքսիոն Ֆրանսէզ», արքայականներու պաշտօնաթերթը, բառ չի գտներ իր զայրոյթը թափելու համար: Կիրակի օրուան թիւին մէջ (16 փետր.), առաջին էջի վեց սիւնակին վրայ կը պահանջէր խոշոր տառերով.—«Ձերբակալեցէք Ժողովրդական Ճակատին մարդասպանները»:

Նոյն թիւին մէջ, թերթին ճակատը կ'երեւար հետեւեալ մարտակոչը, քաղուած «Ժողովրդական ճակատ»ի կազմակերպութեանց մէկ թռուցիկէն.—«Յեղափոխական մը չի բանակցիր, չի յարմարիր թշնամիին հետ, այլ գետին կը փռէ զայն»:

Դարձեալ նոյն թիւին մէջ հրատարակուած էր «Սօլիտարի — թէ Ֆրանսէզ»ի հրամանատարին՝ Ժան Ռընոյի մէկ նամակը, որ «ամն» Լէօն Պլումը կը ներկայացնէր իբրեւ «կեղծ մարտիրոս մը», փետր. 13ի յարձակման ամբողջ մեղքը ձգելով անոր վրայ եւ կը պահանջէր Գերագոյն Ատեանին յանձնել զայն, իբրեւ հայրենիքի թշնամի: Այս առթիւ ածական մը եւս,— «Եռանկիւնաւոր դրսեցի» (մէթէք — օտարական):

Ծայրագոյն աջ թեւի միւս հրամանատարը, Փիէռ Թէթէնժէ, «Երիտասարդ Հայրենասէր»ներու կազմակերպութեան նախագահը, մասնաւորապէս գաւառին ուշադրութեան կը յանձնէր կիրակի օրուան թափօրին առթիւ արձակուած կանչերը.— «Խորհրդային իշխանութիւն ամէն տեղ.— Անկցի՛ ազգային պաշտպանութիւնը.— Դէպի կառափնա՛տ» եւն.: Ու մասնաւորապէս կը շեշտէր թէ կարմիր դրօշներն ու «Ինթէրնասիօնալ»ը կը տիրապետէին թափօրին մէջ:

Երէկ, «Հրեղէն Խաչ»ի հրամանատարը, գնդ. տը լա Ռօք, վարչապետին ուղղուած նամակով մը քօղարկեալ սպառնալիքներ կը սահեցնէր եւ կը ծաղրէր փետր. 16ի թափօրը, դիտել տալով թէ իբր հարիւր հազարնոց բազմութեան մէջ կը գտնուէին «շատ մը կիներ, մանուկներ եւ օտարականներ»: Ու պարծանքով կը յիշէր թէ «դէպի կառափնատ» աղաղակած են իր հասցէին:

Քիչ — շատ չափաւոր օրկան մը, «Տէպա», իր խմբագրականին խորագիր դրած էր «Կարմիր Կիրակին» եւ պատասխանատուութեան կը հրաւիրէր վարչապետ Սառօն, որ ժամանակին մատնանշած էր թէ «թշնամին համայնավարութիւնն է»: Եւ իր կարգին կ'ազդարարէր.

— «Ժամանակը հասած էր: Մոսկուա կ'ուզէր անկար եւ նյու դահլիճ մը, որ հարուածէր հայրենասէրները եւ Ֆրանսացիներուն պարտադրէր ֆրանքեւխորհրդային դաշինքը, որուն վտանգը միայն այս նախարարութիւնը չի տեսներ»:

Եւ այսպէս միւսները, համաձայն իրենց կազմակերպական ուժին եւ խառնուածքին:

Իսկ ձախերը բնականաբար թեւ առած՝ հետզհետէ աւելի բարձր կը խօսին, նորանոր մարտակոչեր հնչեցնելով եւ պահանջելով ձերբակալել Շարլ Մօրասը, գնդապետ տը լա Ռօքը, Ժան Ռընօն եւ միւսները:

Անոնք ալ, իրենց կարգին կ'արտատպեն աջերու բաց կամ քօղարկեալ սպառնալիքները, իբրեւ հրաւէր սպանութեան:

«Փօփիւլէռ», ընկերվարական կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, երէկ արտատպած էր «Սօլիտարիթէ Ֆրանսէզ»ի մէջ երեւցած գրութիւն մը (23 յունուար), Լէօն Պլումի լուսանկարով, գլուխը՝ «Ժողովուրդի թշնամի թիւ 1», տակը՝ «ուշադրութի՛ւն»: Խմբագրութիւնը կը բացատրէր թէ՝ անհրաժեշտ սեպած են տպել այս լուսանկարը, որպէսզի «ամէն մարդ լաւ սերտէ այս չարաչուք մարդուն դիմագիծն ու դէմքը, մարդ մը որուն կեանքը ուրիշ բան չէ եղած եթէ ոչ տեւական դաւադրութիւն հայրենիքին դէմ»: Դեռ աւելի գրգռիչ օրակում մը.— «Ժիւտէօ — մէթէք — մարսոն Լէօն Պլում» ....:

Հարեւանցի քաղուած մըն է որ կատարեցինք, ապացուցանելու համար թէ ո՛րքան լարուած են կիրքերը, այս երկրին մէջ:

Նոր չէ այս մթնոլորտը, բայց հետզհետէ կը թանձրանայ եւ կը թունաւորուի, մանաւանդ որ մօտեցած են երեսփոխանական ընտրութիւնները:

Ձախերը առ այժմ կը տիրապետեն կացութեան, օգտուելով դահլիճին տրամադրութիւններէն: Սակայն, դժուար է նախատեսել հետեւանքները, եթէ կիրքերու պոռթկումը շարունակուի այս ուժգնութեամբ:

Ոչ միայն աջի եւ ձախի, այլ եւ վարչական կարգուսարքի պայքար մըն է որ կը մղուի բեմերու եւ փողոցներու մէջ, առ այժմ օրինական, բայց միշտ արկածալի:

Ամէն պարագայի մէջ, լուրջ տագնապ մը կ'անցընէ Ֆրանսայի հանրապետութիւնը, եւ նոյն իսկ հանրապետականներ անհրաժեշտ կը գտնեն բարեփոխել սահմանադրութիւնը եւ խորհրդարանական դրութիւնը, հինցած — մաշած համարելով զայն:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ՄԵԾԱԳՈՅՆ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԸ

Ամբողջ Իտալիա կը դրօշազարդուի Տօնելու համար մեծ յաղթանակը

Հիւսիսային ճակատին իտալական մեծ յաղթանակը որ մըղուեցաւ Մաքալէի հարաւային կողմը, ընդհանուր խանդավառութիւն պատճառեց Իտալիոյ մէջ: Երէկ, երեքշաբթի, ամբողջ երկիրը դրօշարզարդուեցաւ, տօնելու համար յաղթանակը: Պաշտօնական զեկոյցները կը հաստատեն թէ իտալական հրամանատարութիւնը յաջողած է խափանել Հապէշներու համախմբումը եւ խորտակել գլխաւոր բանակին դիմադրական կորովը: Ցաղթանակին առթիւ, երկուշաբթի օր կէս օրուան արձակուրդ տրուեցաւ դպրոցականներուն, որպէսզի կարենան մասնակցիլ ուրախութեան ցոյցերուն: Երկուշաբթի օր թափօրներ շրջեցան փողոցներուն մէջ, խնդութեան կանչերով, մինչ բազմաթիւ կիներ անձկութեամբ լուրի կը սպասէին իրենց զինուոր ամուսիններէն կամ զաւակներէն... Պաշտօնական զեկոյցը չի ճշդեր կորուստներու թիւը: Մարաջախտ Պատոյլիոյի վերջին զեկոյցը կ'ըսէ թէ Եթովպիոյ զինուորական նախարարին բանակը դէպի հարաւ կը քաշուի, անդադար ռմբակոծուելով իտալական օդանաւերու կողմէ: Իտալական լուրերու համաձայն, թշնամին ոչ միայն ծանր կորուստներ կրած է, այլեւ տեղացին աւար ձգած է, որուն մէջ կը գտնուին վեց թնդանօթ, մեծ քանակութեամբ հրացան, գնդացիրներ, ռազմամթերք եւ ուտեստ:

«Էնտէրթայի յաղթանակը», ինչպէս կը կոչեն Հռոմի մէջ, ոչ միայն ցրուեց Ռաս Մուլուկէթայի բանակը, 80,000 հոգի, որոնց մէջ կը գտնուէին 10,000 զինուորներ կայսեր անձնապահ գունդէն, այլեւ Իտալացիներուն շահեցուց երկու կարեւոր դիրքեր, Ամպա Արատամ լերան վերեւ: Այս երկու դիրքերէն մէկը ամեհի սարաւանդ մըն է, որ կը կոչուի «Տէրտէրին Փակեղը», եւ կ'իշխէ «Տառիխի Ոսկոր» կոչուած գագաթին վրայ: Երկու դիրքերն ալ կը տիրապետեն դէպի հարաւ տանող ճամբաներուն, Իտալացիներուն առջեւ բանալով Էնտէրթայի քարերը եւ ռազմագիտական շրջանը: Այս դիրքերէն կարելի է իշխել Թամպիէնի բոլոր կիրճերուն, որոնք Ռաս Քասայի եւ Ռաս Սէյումի թաքստոցները կը կազմեն: Չորս օրուան ճակատամարտի ընթացքին, մարաջախտ Պատոյլիօ գիշեր ցերեկ իր դիտարանէն կը հետեւէր գործողութեանց: Իր իսկ յայտարարութեամբ, Ամպա Արատամը փուշ մըն էր իտալական բանակի կողին վրայ եւ այժմ իտալական դրօշն է որ կը ծածանի հոն: Ճակատամարտին վերջին օրը գիրկընդխառն կռիւ մըն էր որ կը մղուէր: Այդ օր Իտալացիները 90 հոգի կորսնցուցին «Տէրտէրին Փակեղը» կոչուած լերան ստորոտը: Կրակը անընդհատ կը տեղար երկու կողմէն ալ, եւ դիրքերը անառնանելի դարձեր էին բոցերէն եւ ծուխէն: Իտալական ծանր թնդանօթները անխնայ կը գլորէին լերան կատարէն իջնող հապէշական զօրքերը: Այս վերջիններուն կը հրամայէին սպիտակամորթ սպաներ: Միայն այս դիրքին մէջ Իտալացիները 90 սպաննելէ զատ, ունեցան նաեւ 275 վիրաւորներ, իսկ Հապէշները՝ 2000 մեռեալ, որոնք հնձուած էին թնդանօթներով եւ գնդացիրներով:

Օտար թղթակիցներ կը հաստատեն թէ վեցօրեայ ճակատամարտի ընթացքին Հապէշները մեծ քանակութեամբ արդիական թնդանօթներ կը գործածէին, բաւական ճարտարութեամբ: Մէկ շաբաթէ ի վեր անձրեւ կը տեղար, այնպէս որ իտալական օդանաւերը ժամերով կաշկանդուած էին տղմուտ դաշտերու մէջ և մեծ դժուարութեանց կ'ենթարկուէր պարէնի փոխադրութիւնը: Այս ճակատամարտին մէջ միայն իտալացի զինուորներ գործածուեցան, իսկ բնիկները իբրեւ օժանդակ ծառայեցին երկու թեւերուն վրայ: Իտալական բանակին թիւը կը հասնէր 70,000ի:

Վերջին հեռագիրներու համաձայն, իտալական օդանաւերը կը շարունակեն հետապնդել թշնամին: Մուսոլինին շնորհաւորական հեռագիր մը ուղղեց հրամանատարին:

40 միլիոն ոսկիի փոխառութիւն Լոնտոնի մէջ

Նլմտական նախարարութիւնը կը ծանուցանէ թէ կառավարութիւնը 40 միլիոն անգլ. ոսկիի փոխառութիւն մը կնքած է Լոնտոնի հրապարակին վրայ խումբ մը դրամատուներէ, ինը ամիս պայմանաժամով եւ տարեկան 3 առ հարիւր տոկոսով: Միեւնոյն ատեն, Անգլիոյ դրամատունը եւ Պանք տը Ֆրանսը համախորհուրդ միջոցներ ձեռք առած են, որպէսզի այս գործողութիւնը չխանգարէ փոխանակութեանց սակը (շանժ):

Ֆրանքեւխորհրդային դաշինքին քննութիւնը

Երեսփ. ժողովը երէկ վերսկսաւ ֆրանքեւխորհրդային դաշինքին քննութիւնը, որ յետաձգուած էր անցեալ հինգշաբթի օրէն ի վեր: Ընդդիմադիրներէն մէկն է ձախկին համայնավար Տօրիօ, Սէն Տընիի քաղաքապետը, որ վտարուեցաւ անցեալ տարի, Մոսկուայի հրամանով: Տօրիօ փաստացի ընդդիմախօսութիւն մը պատրաստած էր, որ մեծ տպաւորութիւն գործեց:

Իբրեւ հետեւանք մարաջախտ Թուխաչեւսկիի այցելութեան, Ֆրանսայի ընդհ. սպայակոյտին մեծ մասը եւ զինուորական նախարարը վերջնապէս յարած են դաշնագրին վաւերացման: Իսկ մարաջախտ Փէթէն կը շարունակէ ընդդիմանալ, նկատի առնելով միջազգային կացութիւնը եւ կը նախընտրէ որ Ֆրանսա ձգձգէ վաւերացումը: Միւս կողմէ, Փոքր Համաձայնութեան պետու —

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ՄԸ ԱՌԹԻՒ

— o —

Փետրուար 2ին, այստեղ ամփոփեր էի թռուցիկ մը, որով Հօկի «Արտագած» մասնաճիւղի 27 անդամներ չակերտաւոր «փրոֆէսէօր» կը կոչէին Պ. Ս. Արդալեանը:

Փետրուար 11ին, դարձեալ այս էջին վրայ արտատպեր էի հատուած մը՝ «Զանգու»էն, որով Հօկի երկու պատգամաւորները կը յայտարարէին թէ Պ. Արդալեան անցեալ աշնան Հայաստան մտած, սակայն 24 ժամէն հեռացուած է, «իբրեւ անըղձալի տարր»: Միեւնոյն ատեն կը կրկնէին թէ երբեք «փրօֆէսէօրի տիտղոս չէ ստացած» Երեւանի մէջ:

Ճիշդ մէկ շաբաթ վերջը, կը ստանամ «պրոֆ. Արդալեանի պատասխանը», (17 փետրուար), «ճշդութեամբ եւ ամբողջութեամբ» հրատարակելու խնդրանքով:

Գրողը իմքն է, իր «տէօնմէ» հայերէնով. բայց կը խօսի երրորդ դէմ. քով, անշուշտ աւելի համեստ երեւալու համար:

Ահա նամակին այն երկու կէտերը որ ուղղակի կապ ունին եղած արտատպումներուն հետ.—

1.— «Պրոֆ. Արդալեանը չի վռնտել Հայաստանից որպէս անըղձալի տարր իր վերջին ճամբորդութեան ժամանակ յԵրեւան: Արդարեւ պրոֆէսօրը կատարել է այդ ճամբորդութիւնը իրանական անցագրով, միայն մի քանի օրուայ համար, եւ միմիայն Հայաստանի հողամասի վերաբերեալ իր կատարած գիտական ուսումնասիրութիւնները Հայկական կառավարութեան ներկայացնելու նպատակով: Ողջ աշխարհը գիտէ թէ համաձայն վիզայով ճամբորդող անձերը չեն կարող մնալ կամ հաստատուել ոչ Հայաստանում եւ ոչ էլ մի այլ տեղ առանց Մոսկուայի կառավարութեան արտօնութեան, որ տուել էր նրան՝ գնալու տրանզիտ վիզա եւ արտօնութիւն — տեղւոյն վրայ իշխանութիւններից ստացել է մի շաբաթ մնալու արտօնութիւն եւ վերադարձի վիզա:

Այս բոլորը հաստատուում է նրա անցագրով:

2.— Պրոֆ. Արդալեանը չակերտաւոր մի պրօֆէսօր չէ, այլ իսկական մի պրօֆէսօր, ինչպէս վկայում են այդ, որքան հայկական նոյնքան էլ միջազգային գիտական բարձրագոյն հիմնարկութիւններից ու իշխանութիւններից բխող այն վկայականներն ու փաստաթղթերը որ նա ունի իր ձեռքում»:

Նամակին երրորդ կէտը կը կազմէ ինքնագովութեան փորձ մը, որուն համար սիւնս դուռ փակած է: Ստորագրութիւնը՝ «պրոֆ. Դոկտ. Արդալեան»:

Ուրեմն, ոչ միայն «պրոֆէսօր», այլեւ «դոկտոր»: Մէկը շատ կը տեսնէին, մէկ ալ շահեցաւ:

«Հայաստանեաց»ներուն կը մնայ քննել թուղթերը եւ ճշդել ծուռն ու շիտակը, քանի որ հարցը ամէնէն առաջ կապ ունի Երեւանի հետ:

Ինչ կը վերաբերի Հայաստան երթալ - գալու պատմութեան, ինչո՞ւ ծածկել, աւելի պղտորեցաւ միտքս:

Այստեղ գաղտնիք մը կայ որ ոչ իրանեան անցագրով կը բացատրուի, ոչ ալ Մոսկուայի «տրանզիտ»ով:

Կառոյցի «Հայաստանասէր», «պրոֆէսոր - դոկտոր», Հայաստանի վերաբերեալ գիտական ուսումնասիրութիւն մըն ալ թեւին տակ.— եւ միայն մէկ շաբաթ մնալու արտօնութիւն:

Ոչ, այստեղ ... «մի ինչ որ հոտ է գալիս»:

Ճիշդ այնպէս ինչպէս քանի մը տարի առաջ, երբ Երեւանէն կ'իյնար թրքական սահմանը, այնքան անհաւատալի և եղերականպարագաներու մէջ, եւ հրաշքով կը հասնէր Թաւրիզ: Տակաւին ալ՝ Կարսի կուսակալին սիրալիր բարեւը, «ինչ ինչ» յանձնարարութիւններով:

ՎԱՀԷ

Ց. Գ. — Վերջին պահուն «շարունակութիւն» մըն ալ ստացայ — չորրորդ կէտ — ուր Պ. Արդալեան ինքզինքը դարձեալ ներկայացնելով իբրեւ մէկը «շատ շատ քչերից», կը ճառէ իր հայրենասիրութեան մասին: Պատասխանը տուած եմ արդէն:

Գործադուլը կը ծաւալի Մարսիլիոյ մէջ

Մարսէյլի մեր թղթակիցը կը գրէ.—

Նաւահանգստի աշխատաւորները կը շարունակեն գործադուլը 15 օրէ ի վեր:

Գործադուլին միացան նաեւ բեռնատար կառքերն ու ածխավաճառները: Այնպէս որ, «Արեւելքի դուռը» ամայի կերպարանք մը առած է: Նաւեր կան որ օրերէ ի վեր պարպուելու կը սպասեն, բեռները դիզուած են իրարու վրայ, բայց թեցնող չկայ: Փոխադրութիւնները ալ դադրած են:

Մեծ ճարտարարուեստի հաստատութիւններէն շատեր փակած են իրենց դուռները աշխատաւորներու առջեւ:

Այսպէս, Սէն Շարլի շաքարի հսկայ գործարանը շաբաթէ մը ի վեր փակուած է, եւ անոր հազարաւոր բանուորները փողոցն են: Մեծ մասամբ Հայեր: Իսկ «Մէտիթէրանէ» շաքարի գործարանը փակուելու վրայ է, ինչպէս կը հաստատեն թէ թերթերը եւ թէ աշխատաւորները: Փոխադրութիւնները դադրած ըլլալով, ածուխ չեն կրնար ստանալ այս գործարանները:

Հանրապետական պահակներ զինեալ կը շրջին քաղաքին վրայ, հարցաքննելով այս կամ այն:

Տեղական թերթերուն տուած տեղեկութեանց համաձայն, հինգշաբթի օր ձերբակալուած են *ութ օտարականներ, չորսը անբաղձալիներ եւ չորսը աքսորի հրամանագիր ունենալով:* Զկրցայ ճշդել թէ Հայեր ալ կա՞ն:

Սովորական երեւոյթ է այլեւս, տեսնել հանրապետական պահակներ նստած շարժավարին կամ կառապանին քով, այս կամ այն նիւթը փոխադրելու համար: Եւ շարժումը աւելի ծանրացաւ, երբ շինութեանց զանազան ճիւղերուն պատկանող որմնադիրներ ալ մասնակցեցան գործադուլին: Չորեքշաբթի օրուան համար (այսօր) ընդհանուր գործադուլի մը յայտարարութիւնը փակցուած է պատերը: Քաղաքապետական եւ նահանգապետական ժողովները ըզբաղած են այս հարցով: Պատուիրակութիւն մըն ալ դրկուած է Փարիզ, Աշխատանքի նախարարին դիմելու համար:

Այս առթիւ, անախորժ երեւոյթներ ալ կը պարզուին: Գաղտագողի աշխատողներու հետ կռիւներ անպակաս են:

Ամէն պարագայի տակ, Մարսէյլ քաղաքը շատ ծանր կորուստներու մատնուած է: Նիսի նաւահանգիստի բանուորներն ալ մասնակի գործադուլ յայտարարած են:

Ձախակողմեան թերթերը գործադուլը կը վերագրեն ապրուստի սղութեան եւ օրավարձի կրճատման, իսկ աջերը առեւտրական Սենեակի նախագահ Պ. Փրաքսի բերնով կը յայտարարեն.— «Գործադուլը քաղաքական հանգամանք ունի»:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԾՐՋԱՆ ՄԸ՝ ԻՐ ԱՆՑՔԵՐՈՎ

(Լ. ԹԱԴԷՈՍԵԱՆԻ ՍԳԱՀԱՆԴԷՍԻՆ ԱՌԹԻՒ)

(Գ. եւ վերջին մաս)

Անցեալ դարի իննսունական թուականների երկրորդ կէսին կատարւեց եւ մի այլ երեւոյթ մեր կեանքի մէջ: Ցարական կառավարութիւնը ցանկանալով վերջ տալ հայկական դպրոցներին, փակեց անոնց դռները եւ դպրոցական բոլոր մանուկներին դուրս շպրտեց փողոց. գաւառներում մնացած ուսուցիչներին սկսեց հալածել: Այդ անգործ, հալածուած ուսուցչութեան մեծագոյն մասը ինչպէս եւ գաւառներում եղած որոշ մտաւորականներ անկարող լինելով մնալ գաւառներում, ստիպուած էին ապաստանել գլխաւորապէս Բաքու:

Այսպիսով Բաքու էին թափւել ոչ միայն արդիւնաբերողներ, մանաւանդ հանքատէրեր, այլ եւ բազմաթիւ հայ բանուորներ եւ մտաւորականներ, որոնք թէեւ մեծ դժուարութեամբ, այնուամենայնիւ տեղաւորւեցին գլխաւորապէս հանքային շրջաններում:

Այս միջին մտաւորական դասն էր, որ անդադար շփւելով հայ բանուորների հետ սովորեցնում էր գիր, գրականութիւն եւ զարթեցնում էր անոնց մէջ ազգային գիտակցութիւն եւ ուժեղացնում գաղափարական ըմբռնումները, որովհետեւ արդիւնաբերական Բաքւում արդէն առաջ էին եկել ցաւոտ խնդիրներ, որոնց շնորհիւ շահագործւում էր հայ բանուորութիւնը: Դրանց մէջ ամենակարեւորը ազգային խնդիրն էր. օտար արդիւնաբերողներից շատերը կամ բնաւ հայ բանուորներ չէին ընդունում կամ ընդունում էին մեծ դժուարութեամբ: Ընդհանրապէս այդ գիծը տարւում էր մեծ շնականութեամբ: Օրինակ Նոբելի, Ռոտշիլդի եւ մի շարք ուրիշ հանքերում բնաւ Հայեր չկային: Ցանախ Կոկրեւի ընկերութեան գործարանի կամ հանքի գլխաւոր մուտքի վրայ յայտարարութիւն էր փակցւում թէ կարիք ունի այսքան աշխատաւորների եւ երբեք չէին մոռանում աւելացնել թէ «Հայերը չեն ընդունւում եւ թող չներկայանան»: Դռնապանը մինչեւ անգամ արգիլում էր հայ յիշեցնող մարդկանց ներս մտնել: Հայ աշխատաւորների գլխաւոր տեղը պիտի լինէին հայկական գործարաններն ու հանքերը, սակայն հայ գործարաններից շատերը հարցին մօտենում էին ոչ թէ ազգային տեսակէտով, այլ իրենց շահի եւ աշխատում էին վարձել աժան բանուորներ: Կային հայ հանքատէրեր, որոնց մօտ հայ աշխատաւորութիւնը չնչին համեմատութիւն էր կազմում եւ մեծամասնութիւնը օտարներ էին:

Իննսունական թուականներին հայ արդիւնաբերողներից շատերը սկսան ծախել իրենց հանքերը: Գնողներն էին գլխաւորապէս Անգլիացիներ, որոնք շատ կարճ ժամանակում համարեա թէ հեռացրին բոլոր Հայերին: Նորազարթ ռուսական սոց. դեմոկրատ կուսակցութիւնը իննհարիւրական թուականներից սկսել էր աշխատանքներ կատարել նաւթաշխարհում եւ քարոզում էր հայ եւ օտար աշխատաւորների մէջ, թէ բանուորութիւնը պէտք է զբաղուի միայն իր աշխատաւորական շահերով. թէ փոքր ազգերը կուլ պէտք է երթան մեծ ազգերին, թէ լեզուն արժէք չունի եւն.: Եւ այս բոլոր հարցերի պատասխանը պիտի տար գիւղից նոր եկած, աղէտ, անկազմակերպ հայ բանուորութիւնը: Այստեղ էր ահա որ նրա օգնութեան եկաւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, որ գաւառներից եկած մտաւորականների շնորհիւ կարողացաւ ամուր կերպով կազմակերպուել:

1899 թուականին մեր գործերը արդէն սկսել էին այնքան մեծանալ, որ մենք որոշեցինք նաւթահանքերում գոյութիւն ունեցող խմբակներին ղեկավարելու համար ընտրել մի մարմին: Այդ մարմնի մէջ առաջին անգամ հանդիպել եմ Լ. Թադէոսեանին: Ապագայում մեր գործերը այնքան շատացան, որ չբաւականացանք հանքերով: Մեր կոմիտէն դարձաւ Կ. Կոմիտէ, շատ շուտով գրեթէ հաւասարւեց Արեւելեան Բիւրոյին: Բոլոր ժամանակ Լ. Թադէոսեանը եղել է այդ մարմնի անդամ մինչեւ իր Բաքւից հեռանալը, այսինքն մինչեւ 1919 թուականը:

Բաքւի Կ. Կոմիտէի մէջ Լ. Թադէոսեանը պատասխանատու ընկերներից էր եւ ամենամեծ բարեխղճութեամբ եւ ճշգապահութեամբ վարում էր այդ աշխատանքները:

Իբրեւ նկուղային աշխատող նա մրցակից չունէր եւ այդ պատճառով ընտրել էր Կ. Կոմիտէի մէջ այն աշխատանքը, որ դրսի աշխարհի հետ շատ գործ չունենայ: Շնորհիւ դրա իր սովորական կենցաղը աշխատել էր յարմարեցնել գործին: Նրա մտածումների առանցքը միշտ այն էր թէ ինչպէս պիտի անել, որ լաւ լինի կուսակցութեան համար: Այդ պատճառով իր բնակարանը, տան կահ-կարասիները ամէն կերպ աշխատում էր յարմարեցնել այդ նկուղային աշխատանքներին: Մի տեղ պահում էր կուսակցական կնիքը, մի ուրիշ տեղ հաշուեմատեանները, գաղտնի մելանը եւայլն:

Երբ վերջանում էին գիշերային ժողովները, Լեւոնը շտապում էր իր բնակարանը եւ քաշելով սենեակի մի անկիւնը, մինչ տան մէջ բոլորը քնած էին եւ ոչ մի խուզարկու աչք չէր հետաքրքրւում իրենով, կամ զբաղւում էր կուսակցական հաշիւներով կամ նամակագրութեամբ եւ իր գործը վերջացնելուց յետոյ զգուշութեամբ բաց էր անում իր սենեակի թաքստոցներից մէկը, տեղաւորում այնտեղ հաշիւները, մի ուրիշ թաքստոցից հանում էր կնիքը եւն.: Նոյնպիսի հմտութեամբ եւ քաջութեամբ նա իր բնակարանի մէջ յարմարեցրել էր կուսակցական գաղտնի տպարանը, որի մասին տեղեակ չէր մինչեւ իսկ իր մայրը:

Այժմ երբ խօսում ենք տպարանի մասին, մեզ միանգամայն անհասկանալի են այն ժամանակւայ ցարական կարգերը: Այդ ժամանակները ամենամեծ վտանգը սպառնում էր այդպիսի գաղտնի տպարաններից: Այդ իսկ պատճառով ցարական ոստիկանները ամենախիստ կերպով փնտռում էին այդպիսի գաղտնի տպարաններ եւ տպարան պահողները օրէնքով ենթարկւում էին խիստ պատիժների: Զնայելով դրան Լեւոնը աւելի քան երկու տարի իր բնակարանում պահեց այդ տպարանը, ոստիկանների քթի տակ եւ աշխատելով գիշեր ու ցերեկ, լրացնելու համար ոչ միայն Բաքւի Կ. Կոմիտէութեան կարիքները, այլ եւ ամբողջ Անդրկովկասի: Այն մասին եւ նրա նկուղային աշխատանքների մասին առ հասարակ աւելորդ եմ համարում աւելի ծանրանալ, որովհետեւ առիթ եմ ունեցել թէ իր կենդանութեան եւ թէ իր մահուան ժամանակ գրելու:

Լեւոն Թադէոսեանի վրայ ինչպէս ասացինք ազդել էր իր գիւղի եւ ապա Թիֆլիզի յեղափոխական միջավայրը, սակայն ամէնից խոր ազդեցութիւն նա ստացել էր Քրիստափոր Միքայէլեանից: Այդ ազդեցութիւնը շարունակւեց մինչեւ նրա կեանքի վերջը, ճիշդ է ու մեծ յարգանք ունէր դէպի մեր բոլոր մեծ ընկերները, սակայն Քրիստափոր Միքայէլեանը նրա համար սովորական մի անձ չէր: Նա կատարեալ պաշտամունք ունէր: Քրիստափորը նրա համար անսխալական էր: Կեանքի զանազան պայմաններում ես առիթ եմ ունեցել նրա հետ լինելու եւ յաճախ եմ նկատել թէ ինչպէս իր չափանիշը Քրիստափորն էր դարձնում: Աշխատում էր ամէն կերպ նմանել նրան:

Նա բնաւորութեամբ մեղմ էր եւ ընկերասէր: Այդ ընկերասիրութիւնը բխում էր նրա յեղափոխական դաւանանքից, — յեղափոխականները պէտք է սիրեն միմիանց, որովհետեւ առանց այդ սիրոյ անկարելի է առաջ տանել ընդհանուր յեղափոխական գործը

Յեղափոխութիւնը նրա համար մի ամենաբարձր սրբութիւն էր, որին պիտի զոհաբերել ամէն ինչ եւ նա աշխատում էր իր ուժերի չափ այդ զոհաբերութիւնը կատարել:

Ապրելով այնպիսի մի քաղաքում, ուր ոսկին, ինչպէս ասում են, գետի պէս հոսում էր, Լ. Թադէոսեանը միշտ հեռու է եղել այդ գայթակղութիւնից, որովհետեւ ցանկացել է իր ամբողջ կեանքը նուիրել յեղափոխութեան՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան:

Ամբողջ երեք քառորդ դար լի գաղափարական հաւատով ապրեց եւ մեռաւ մեր Լեւոնը, իր օրինակով վարակելով ուրիշներին եւ աշխատելով մեծացնել Դաշնակցութիւնը: Այդ իսկ պատճառով մեծ յարգանք պիտի ունենանք դէպի այդ վաստակաւոր յեղափոխականի յիշատակը

Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ 1935ԻՆ

Զ.— ՄԵՐՁԱԲԱԼԹԵԱՆ ԵՐԿԻՐՆԵՐ

Բոլորովին այլ է պատկերը պալթեան երկիրներու մէջ:

Ռուս կայսրութենէն պոկուած այս երկիրները, — Ֆինլանտան, Եսթոնիան, Լեթոնիան եւ Լիթուանիան — ձեւով սահմանադրական-հանրապետական, բայց էութեամբ բռնատիրական երկիրներ են դարձած քաղքենի կուսակցութեանց ձեռքին տակ:

Պալթիկ ծովու աջ ու ձախ ափերու պետական խմբակցութիւնները, — Սկանտինաւեան եւ մերձպալթեան — ռեժիմի զարմանալի հակադրութիւն մը կը ներկայացնեն:

Սկանտինաւեան երկիրները, թագաւորական գահի տակ, լայն ժողովրդապետական կարգեր են հաստատած, մինչդեռ պալթեան «հանրապետական» երկիրները՝ մենատիրական

Ի՞նչ է արդի պատկերը այս երկիրներուն եւ ի՞նչ միջազգային դեր կարող են խաղալ

Սկսինք հիւսիսէն, երեսունհինգ լճերու երկիր՝ Ֆինլանտայէն:

Ֆինլանտան ունի 388.483 քառ. քիլ. տարածութիւն եւ 3.558.000 բնակչութիւն: 1919 յուլիս 17էն ի վեր երկիրը օժտուած է սահմանադրական-հանրապետական կարգերով: 1920 հոկտ. 14ին, Դորպատի դաշնագրով, Խ. Միութիւնը ճանչցաւ այս երկրի անկախութիւնը: Միւս պետութիւնները նմանապէս ճանչցան անոր անկախութիւնը:

Այժմ, Քիվիմաքի պահպանողական կառավարութիւնը կը ջանայ հաւատարիմ մնալ երկրի հանրապետական կարգերուն եւ ազգայնամոլ շարժումը մեղմացնել: Իր կառավարութիւնը կը յենու Յառաջդիմական, Շուէտական եւ Սոց. Դեմոկրատ կուսակցութեանց վրայ: Խորհրդարանն ունի 200 երեսփոխան, որմէ 70ը ընկերվարականներ են: Կան եւ կին երեսփոխաններ:

Ֆինլանտական ֆաշականութիւնը, որ առաջ ծանօթ էր «Լափուայի շարժում» անունով, վերակազմուած է «Հայրենասիրական ժողովրդական շարժում» անունին տակ:

1932ին, այս կազմակերպութեան ապստամբութեան ձախողումէն յետոյ, վտանգը տակաւին անհետացած չի նկատուիր: «Մեծ Ֆինլանտայի» շողշողուն գաղափարը հրապուրած է ոչ միայն երիտասարդութիւնը, այլ եւ ֆին գիւղացիութիւնը:

Հելսինկֆորսի երկլեզու համալսարանը այժմ վերածուած է միալեզուեան — ֆիններէնի: Շուէտական լեզուն իր նախկին քաղաքացիական իրաւունքները կորսնցուցած է եւ դեռ կը կորսնցնէ աստիճանաբար: Առաջ, թէ խորհրդարանի, թէ կառավարութեան, թատրոններու եւ գրականութեան եւ այլ զանազան հիմնարկութիւններու մէջ կը խօսէին հաւասարապէս 2 լեզուով, այսինքն ֆիններէն եւ շուէտերէն, մինչդեռ այժմ ամէն գնով կը սկսին ազգայնացնել զանոնք:

Ֆինլանտայի տնտեսական կեանքը, շնորհիւ փայտի եւ թուղթի արտածման, աւելի աշխոյժ է քան դրացի երկիրները: Անգործութիւնը նուազած է: Կեանքի պայմանները բաղդատաբար՝ բարւոքած: Անտեսուած չէ նաեւ արդիական հիւանդութիւն մը. երկրի պաշտպանութիւնը: Զինուորական պիւտճէն բարձրացած է մօտ 600 միլիոն մարքի:

Ֆինլանտան, արտաքին քաղաքականութեան մէջ, մերթ կը գործակցի սկանտինաւեան երկիրներուն, մերթ պալթեան դրացի երկիրներուն, Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտի սահմաններուն մէջ.

Ֆինլանտայէն դէպի հարաւ կը տարածուի փոքրիկ Եսթոնիան, որ նոյնպէս ռուսապատկան երկիր մըն էր: Ունի 47.000 քառ. քիլ. տարածութիւն եւ 1.107.000 բնակչութիւն, Ռեվալ մայրաքաղաքով:

1920ին առաջին անգամ Խ. Միութիւնը ճանչցաւ իրմէ անջատուած այս պետութեան անկախութիւնը: 1921 յունուար 26ին, Դաշնակիցները նմանապէս ճանչցան իրաւապէս: Եսթոնիան օժտուած է հանրապետական կարգերով: Ունի խորհրդարան մը՝ Ռիիգիքոկիւ, 100 երեսփոխաններէ բաղկացած եւ երեք տարի պաշտօնաժամով: Երկրի գործադիր իշխանութեան պետն է հանրապետութեան նախագահը: Վերջերս համբ. նախագահ Փաաթ կ'ուզէ որոշ բարեփոխումներ մտցնել սահմանադրութեան մէջ եւ օրէնսդիր մարմինը վերածել երկուքի՝ խորհրդարան եւ Ծերակոյտ: Խորհրդարանը 80, իսկ Ծերակոյտը 40 անդամով: Նախագահը իրեն կը վերապահէ միապետական իրաւունքներ: Փոփոխութիւններ կ'ուզէ մտցնել նաեւ ընտրական ձեւերուն մէջ: Առ այժմ մասնաւոր յանձնախումբ մը կը քննէ այս բարեփոխութիւնները, պաշտպանելով զայն գիւղացիութեան շահերուն:

Փոքրիկ պետութիւն մըն է նաեւ Լեթոնիան կամ Լաթվիան: Ունի 65.791 քառ. քիլ. տարածութիւն եւ 1.844.800 բնակչութիւն:

Առաջին անգամ, ԺԳ. դարուն, Լեթոնիան կ'իյնայ նախ գերման լուծի տակ. ԺԶ. դարուն ցար Իվան Ահեղի արշաւանքները ռուսական կ'ընեն զայն եւ 1721ին վերջնապէս կը կցուի ռուսական կայսրութեան:

Պատերազմի ատեն դարձեալ կ'իյնայ գերմանական տիրապետութեան տակ, ինչպէս իր միւս դրացիները: 1921 յունուար 26ին կը ճանչցուի իբրեւ անկախ պետութիւն եւ Խ. Միութենէն վերջնապէս կը բաժնուի: 1922 փետր. 15ին երկիրը կ'օժտուի հանրապետական կարգերով: Ունի խորհրդարան մը եւ երկու սեռէ երեսփոխաններ:

Հոս ալ հաստատուած են ֆաշական կարգեր եւ 1934 մարտ 16ին, ազգայնական տարրերը պետական յեղաշրջում առաջ բերին եւ գրաւեցին իշխանութիւնը:

Պալթեան երկիրներուն մէջ ամէնէն մտահոգիչն է Լիթուանիոյ կացութիւնը, որ իր աշխարհագրական դիրքով, անմիջական սահմանակից է Լեհաստանի եւ Գերմանիոյ: Ունի 55.658 քառ. քիլ. տարածութիւն եւ 2.555.000 բնակչութիւն, Մէմէլ նաւահանգիստի հետ միասին.

1922 օգոստ. 1ին, հոս ալ հաստատուեցան հանրապետական կարգեր: Սակայն հանրապետական կարգուսարքը, հոս աւելի քան ձեւական է: Խորհրդարանական կեանք գոյութիւն չունի: Ֆաշական Ազգայնական Միութիւնը ինը տարիէ ի վեր երկիրը կը վարէ մենատիրական կարգերով: Բանտ, աքսոր, հալածանք ու անհարկի խստութիւններ, սովորական երեւոյթներ են դարձած: Չկայ ոչ խօսքի եւ ոչ ալ մամուլի ազատութիւն: Ձախակողմեան հոսանքները, գրեթէ, ճնշուած են: Ժողովուրդը կը հեծէ ծանր հարկերու եւ տուրքերու տակ: Հանրապետութեան նախագահ Սմէթոնան, լիթուան ազգայնականներու իրական առաջնորդն է եղած: 1935ին, հարաւային գիւղացիութեան ապստամբութիւնը բաւական խախտեց ազգայնականներու վարկը:

Փշոտ խնդիր մըն է նաեւ Մէմէլի հարցը: Մէմէլը, Ազգերու Դաշնակցութեան կարգադրութեամբ, Լիթուանիոյ ենթակայ անկախ շրջան մը վերածուած է: Հիթլէրական Գերմանիան կանգ չառներ ոչ մէկ միջոցի առջեւ, այդ հողամասն եւս Սարի բախտին արժանացնելու համար: Վիլնոյի շրջանի վերաբերմամբ, նոյնպէս սրուած են Լեհաստանի եւ Լիթուանիոյ յարաբերութիւնները:

Այս երկու պետութեանց սադրանքին պատճառաւ, Լիթուանիոյ ներքին կեանքը դարձած է խիստ անկայուն եւ վտանգաւոր՝ միջազգային խաղաղութեան տեսակէտէն:

Ի՞նչ կը ներկայացնեն պետական այս փոքրիկ խմբակցութիւնները, միջազգային տեսակէտէն

Անշուշտ, առանձին-առանձին, չինչ կը ներկայացնեն: Սակայն ռազմաքաղաք պատնէշ մը, ամբարտակ մըն են Գերմանիոյ եւ Խ. Միութեան միջեւ: Այլ խօսքով, այս փոքրիկ պետութիւնները կը գտնուին այն [...] մուրճի միջեւ, որ կրնայ ճակատագրական անդրադարձումներ ունենալ Եւրոպայի խաղաղ հաւասարակշռութեան վրայ:

Եւ, անշուշտ, վտանգի եւ փոխադարձ պաշտպանութեան գիտակցութեամբ առաջնորդուած այս երկիրները խիստ մտահոգ են իրենց արտաքին քաղաքականութեան ներդաշնակման տեսակէտէն: 1935ին, այս երկիրները կնքեցին պալթեան դաշինք մը, որ կը գիմանայ լեհական եւ գերմանական դաւերուն: Իսկ մայիս 8ին, Քօնոյի մէջ գումարուած խորհրդաժողովը պատրաստակամութիւն յայտնեց ջակցիլ այն բոլոր դաշինքներուն, որ կը ձգտին ապահովել արեւելեան Եւրոպան: Եւ ցանկութիւն յայտնեցին յարիլ՝ արեւելեան դաշինքին: Անյետոյ, դեկտ. 11ին, Ռիկայի խորհրդաժողովին իրենց հաւատարմութիւնն յայտնեցին Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին:

Արդ, հիւսիսային Եւրոպան, սկանտինաւեան եւ պալթեան երկիրները հակառակ իրենց աշխարհագրական դիրքին եւ ներքին մտահոգութեանց, կարեւոր ազդակներ են միջազգային խաղաղութեան պահպանման տեսակէտով.

Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ՔԱԼԱՄԱԹԱՅԻ ՍԱՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄ[...]

—o—

ԻՍԻ, 15 դեկտ.—Միրելի «Ցառաջ» [...] մեր հայրենակիցներէն Գ. Ցով[...] Գարակէօզեանի աղջկան Սարգիսի [...] ուան տօնակատարութեան առթիւ հայրենակցի մը առաջարկին վրայ [...] րախութեան սեղանէն բաժին մը Քալամաթայի որբերուն հանուեցաւ մասնակցութեամբ հետեւեալ հայրենակիցներուն.— Քէչէչեան, Մանուկեան, Գալայճեան, Ոմն, Գօզոսեան, Կարմիրմօրուքեան, Խօզպէքեան [...] կան Փր. Գարակէօզեան 6 Փր. [...] տոսեան 2 Փր. գումար 43 Փր. կը [...] կուի ձեզի, նպատակին յատկացնելու համար:

[illegible]

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով:

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԿԱԹՆԻՂԲԱՅՐ

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԻՑ)

Ամբճանակը գրպանս դրի, կամացուկ Նփրեմ քեռու տան պատը բարձրացայ որ բակը դիտեմ ու եթէ օտարական չկայ՝ ցած թռչիմ, տեսայ նա երբ դուրս է եկել եւ ինձ է սպասում:

— Շուտ արա, ցած իջիր, աչքդ լոյս, աչքդ լոյս. նախրչի Անտոնի տղան Գէորգը եկել է Երեւան: Ես շլեցի, մի վայրկեան մոռացայ կացութիւնը. մտքերս ու զգացումներս իրար խառնուեցան:

— Գէորգը կենդանի՞ է. ասա ինչ հրաշք է. աչքովդ տեսա՞ր նրան.

— Հաստատ բան եմ ասում. մեծ պաշտօն ունի բոլշեւիկների մօտ. լաւ, լաւ ներս մտիր: Շատ մրսած ես երեւում. մի բաժակ գինի խմիր, տաքացիր, յետոյ խօսենք:

Բայց ներսը նա Գէորգի մասին աւելին չգիտէր, որովհետեւ ուրիշ բան չգիտէր:

— Լաւ, առաւօտը կ'երթաս եւ մայրիկս կը յայտնես, որ ես ուզում եմ գնալ բարի գալուստի Գէորգի մօտ, միայն թէ իմ որտեղ գտնուելս մասին թող նրան էլ տայ այն պատասխանը, ինչ որ տուել է ամէնքին, թէ ես գնացել եմ Մաղաւճոր (*) ցորեն գնելու եւ դեռ չեմ վերադարձել:

Յաջորդ օրը շատ Նորքեցիներ վազեցին տեսնելու Գէորգին, իրիկնապահին ես արդէն ամէն ինչ գիտէի նրա մասին: Գէորգը նշանակուած է Երեւանի պահակազօրքի պետ, այդ մասին առաւօտեանից յայտարարութիւն է փակցուած քաղաքի պատերին: Ռուսաստան նա եղել է զօրաբաժնի հրամանատար. մի քանի անգամ վիրաւորուել է քաղաքացիական կռիւների մէջ. ունի կարմիր չքանշան. ամուսնացած է մի ռուս կնոջ հետ. դէպի Երեւան նա ճանապարհորդել է Հաշտարկաւոր դահիճ Աթարբէկովի հետ, որ իբր թէ շատ է սիրում Գէորգին:

Միրտս տխուր էր. Ժամանակն անցնում էր դանդաղ. մութն իջնելուն պէս քաղաք մտայ, արագօրէն անցայ նեղլիկ փողոցներով ու մօրս հասայ: Նա ժպտաղէմ վիզս փաթթեց:

— Կարօտել էի քեզ, բալա ջան, ա՞խ էս ինչեր ենք քաշում. գնացի Գէորգի մօտ. թող լոյսը վառեմ, դէմքդ տեսնեմ ապա պատմեմ, Մարօ — գոչեց նա աղախնին, դու գնա սամովարը դիր: Ներս մտայ թէ չէ, առաջ վազեց, ձեռքերս առաւ ու հարիւր անգամ համբուրեց:

— Անուշ մօքիր, ահա եօթը տարի է էս օրին եմ սպասում. դու էլ ազիզ Շողշող մօրս տեղն ես. քեզանից նրա կարօտն եմ առնում:

— Շողշողի հոգին է, որ քեզ ազատել է հազար փորձանքից, Գէորգ ջան, Աստուած լուսաւորի նրա հոգին:

— Իմ սիրելի Վահանիս, աղբօրս կ'ուզեմ, ո՞ւր է նա. ես ձեր Գէորգն եմ, նոյն Գէորգը, միայն շատ չարչարուած:

Յետոյ մանրամասն պատմեց թէ ինչպէս վիրաւոր գերի է ընկել Գերմանացիների ձեռքը, երեք տարի մնացել գերութեան անտանելի պայմանների մէջ, յետոյ բերել Մոսկուա, կրկին զինուորագրել ու կրկին արեւների միջից անցել մինչեւ այստեղ հասնելը. շատ արագ բարձր աստիճանների է հասել. Նա մի մազ անգամ չի փոխել, էլի էն սրտոտ, բայց խոնարհ տղան է: Կանչեց կնոջը, ծանօթացրեց. թէեւ Ռուս է, ասաց, եւ ձեզ համար օտար, բայց անձնուէր է ու բարի սիրտ ունի. եթէ կենդանի է այսօր, շնորհիւ նրա, որ ծանր վիրաւոր Գէորգին դուրս է հանել դիակների կոյտի միջից, հասցրել հիւանդանոց ու խնամել վէրքերը:

— Մեր երկիրը քանդւում է, Գէորգ ջան, բայց քո գալդ որ լսեցինք, բոլորս սիրտ առանք:

— Թէեւ ես միայն զինուորական եմ եւ ուրիշ գործերի չեմ խառնւում, բայց որովհետեւ սա իմ հայրենիքս է, ես թոյլ չեմ տայ մի կաթիլ արիւն թափել այստեղ, եկէք, ամէն մի կարիք եւ դժգոհութիւն ասացէք ինձ. եթէ ինձ չլսեն, կը թողնեմ կը հեռանամ: Ինձ շատ անհրաժեշտ է անմիջապէս Վահանին տեսնել. անպատճառ, անպատճառ պիտի նրան տեսնեմ: Համոզուած եմ թէ իմ կարմիր դրօշին ծառայելը նրան խորթ չի թուայ. տարիներ առաջ Վահանը ժամերով ու օրերով ինձ կը բացատրէր իր դաւանած մեծ վարդապետութիւնը, որի նպատակն է ազատել աշխատող մարդկանց բազմութիւնը փոքրաթիւ հարուստների ճնշումից, Ռուսաստան երբ մեր զօրանոցը կուգային զանազան հռետորներ դասախօսելու սոցիալիզմի մասին, յաճախ ինձ կը թուէր թէ Վահանի զրոյցներից աւելի տեղեակ եմ այդ ուսմունքին, քան նրանցից շատերը: Երբ ինձնից պահանջեցին մտնել մեծամասնական կուսակցութեան մէջ, երկար վարանեցայ. վերջը եկայ այն եզրակացութեան, որ աշխարհի անարդար կարգերը փոխելու ժամանակը հիմա է, երբ ուժն ու իրաւունքը աշխատաւոր մարդկանց ձեռքումն է եւ ոչ թէ անյայտ ապագայում, բայց երբ ձեզ մօտ հասայ, տեսայ այստեղ շատ դէպքեր կատարուած, որոնց ես անտեղեակ եմ. հոգուս մէջ մի տեսակ բաժանում կատարուեց. Վահանի հետ խօսելուց յետոյ ամէն բան կը պարզուի ինձ համար. եթէ նա վախենում է ինձ մօտ գալ, ես պատրաստ եմ նրա նշանակած տեղը երթալ, կեանքիս գնով գաղտնապահութիւն եւ ապահովութիւն խոստանալով նրան:

Ես չկարողացայ տանել Գէորգին; թէ դու Մաղաւճոր ես գնացել. [...] տեղ նշանակիր, կը տեղեկացնեմ [...] մը ցից յետոյ, երբ փողոցները դատարկուած կը լինեն՝ նա կուգայ [...] եւ կը տեսնուի քեզ հետ. միջնորդ [...] Զեկայի մօտ, որ Նորքում [...] բանադրւում չկատարուի, ասեց [...] ինքը բոլոր Նորքեցիներին ճանաչ[...] է եւ այնտեղ ամէնքը աշխատաւորներ են:

— Լաւ, մայրիկ, ես քեզ վաղը կը յայտնեմ, թէ ե՞րբ եւ որտեղ կը գիտեմ Գէորգին, պէտք է զգոյշ լինել [...] նա ինքն էլ կարող է փորձանքի մէջ ընկնել իմ պատճառով. ժամը 8ը հեռու չէ, պիտի շտապել:

Մայրս կատարեց իր [...] Աստուած ինձ անփորձանք պահէր [...] համար, դուրս եկաւ ինձնից առաջ փողոցի անցուդարձը ստուգելու ու [...] ճանապարհ դրեց:

Երբ Ղարաչի քուչայի սենեակը [...] մտայ, Եփրեմ քեռին ծոցից [...] հանեց եւ ինձ մեկնեց.

— Երկու զինուոր եկան այսօր [...] նրա եւ քեզ պահանջեցին:

— Ա՛հ, մոռացել եմ բացատրել [...] չեցի:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

(5)

(*) Երեւանից 70 քիլ. հեռու:

ՀԱՅԵՐԸ ԻՆՉԷ՛Ր Կ’ԸՆԷԻՆ ՋԻՆԱԴԱԴԱՐԻ ՇՐՋԱՆԻՆ

— o —

ԽՄԲ.— Թուրքերէն Թան սկսած է հրատարակել պատմական թերթօն մը՝ «Սուլթանականութեան վերջին օրերը» խորագրով: Հեղինակը Զիա Շաքիր, որ շեշտուած ձիգ մը ունի այդ շրջանի պետական վարիչները ցոյց տալու իբրեւ հայրենադաւներ, չէ մոռցած նաեւ Հայերուն ալ բաժին հանել, սուտն ու իրաւը իրար խառնելով: Ստորեւ թարգմանաբար կու տանք միայն Հայերու մասին գրուած տողերը.—

Լեւոն էֆէնտի (Գալաթայի պաշտօնեաներէն), այս էֆէնտին կը հետապնդէր այն զէնքերն ու ռազմանիւթերը, որոնք Անատոլու կը փախցուէին: Քանի մը անգամ ձեռք ձգած է զէնքեր եւ ռազմանիւթեր: Իսկ ամէնէն վերջն ալ բռնեց առագաստանաւ մը, որ Ինէպոլու պիտի երկուէր եւ կը պարունակէր 600 սնտուկ ռազմանիւթ. Անգլիացիները մեծ գումարներ ստացան.

Սերաստացի Սահակ.— Իր յանձնաժողովի լրատուութիւններով շատ մը վայրեր խուզարկել տուած է: Անգամ մըն ալ բռնել տուաւ մօթէօռ մը, որուն մէջ 50 մաուզէր կային.

Գառնիկ (Քոջէք պանդոկի պաշտօնեաներէն), Փափազեան (Ղալաթիոյ պաշտօնեաներէն), Միսաք (նոյնպէս), Տիգրան Մազլումեան (Բերայի պաշտօնեաներէն), Կարապետ (Բերայի պաշտօնեաներէն եւ Դաշնակ ակումբի անդամներէն), Յովհաննէս (Բերայի շրջանի պետերէն եւ Դաշնակ ակումբի անդամներէն), Վարէն (Լոնտոն գարեճիստան տէրն ու Դաշնակ ակումբի ամենակարեւոր մէկ անձը) Արսէն (Հարպիէ վարժարանին մէջ ծառայող. ան հոն տեղաւորուած է Անգլիացիներու առեն եւ Տամատ Ֆէրիտ փաշայի յանձնարարութեամբ: Իրեն յանձնուած էր դպրոցի վերահսկիչի պաշտօնը): Գրիգոր (Ղալաթիոյ ճիւղին պաշտօնեաներէն: Սարըքարի պահականոցի խուզարկման գերակատարներէն մին): Գարօամեան (Ղալաթիոյ ճիւղին անդամներէն ու Դաշնակ): Յովհաննէս Զարիֆեան (Գոլքասի մէջ՝ Թիֆլիզի թատրոնին ամէնէն անուանի դերասանին Զարիֆեանին եղբօրորդին), (Գատը գիւղի շրջանին պաշտօնեաներէն), Նաղարէթ (Գատը գիւղի պաշտօնեաներէն եւ Դաշնակ), Անդրանիկ (Դաշնակ ակումբի անդամներէն: Երկու կամուրջներուն միջեւ, առագաստանաւի մը մէջ մեծ քանակութեամբ ռազմանիւթ ձերբակալել տուաւ):

Իսկ Հուրիէթ եւ Իթթիլաֆի պատկաներուն չարքէն Յաչիկ Պետրոսեան:

Առնըմէ զատ, Գարամուսթաֆա փաշայի հրապարակը, Սթավրոփուլօ խանին 9 թիւ սենեակին մէջ կար լրատուութեան մասնաւոր գրասենեակ մը, ուր անգլիացի հազարապետ Մըսթըր Կորտըն եւ Բանթիկեանն ու իր օգնականը՝ Միրհզատ կ’աշխատէին: Բանթիկեան զարհուրելի լրտես մըն էր: Զինադադարի առաջին շրջանին Թուրքերուն հակառակ մեծ գործունէութիւն մը ցոյց տուաւ, որպէսզի Անգլիացիներուն օգտակար ըլլայ: Այս ձեւով մեծ գումարներ ստացաւ Անգլիացիներէն, բայց այդ դրամները կարճ ատենուան մէջ սպառեց՝ շռայլ կեանք մը վարելով: Այս մտացի մարդը, երբ զգաց որ օր մը Թուրք իշխանութիւնը պիտի գայ՝ անասան կերպով վերահաստատուի Պոլսոյ մէջ, անմիջապէս հակեցաւ Թուրքերուն եւ երկար առեն երկերես դեր մը կատարեց: Ո՛րքան տարօրինակ է, որ Անգլիացիները, որոնք աշխարհի ամենախելացի ազգը կը նկատուին, այս մարդուն շատ մեծ արժէք կ’ընծայէին, ու գրեթէ բոլոր գործերու մասին անոր խորհուրդին կը դիմէին:

Թերթօնը շարունակելով խօսիլ Միլլի շարժման դէմ գործողներու մասին, կը գրէ ի մէջ այլոց.—

Ներքին նախարարութեան պաշտօնէութեան տեսչութեան մէջ կար Հայ մը: Այս վրէժխնդիր Հայը, որ բացէ ի բաց սկսաւ կը կճրտէր այն գաղթերուն համար որոնք իթթիհատականներու ժամանակ տեղի ունեցան, Պոլսոյ ոստիկանական ճիւղերուն մէջ տեղաւորած էր Դաշնակ եւ Հնչակ քոմիթէճիներէն շատերը: Իսկ այն վայրերուն մէջ, որ մեծ թիւով Հայեր կը գտնուէին, գայմագամներ եւ նոյնիսկ միւթէսարիֆները նշանակել կուտար քոմիթէճի Հայերէն: Ոչ մէկ պաշտօն կուտար այն Թուրքերուն, որոնք ամէնէն անկարեւոր հակառակութիւն մը ունէին Հայերուն հանդէպ: Ոչ մէկ կասկած որ ազգին ու երկրին հանդէպ մեծագոյն դաւաճանութիւնն էր մեծ կայսրութեան մը մեքենան յանձնել վրէժխնդիր անձերու:

Դահլիճի մասին.— Ալի Ռիզա փաշայի դահլիճը թէ Անատոլուի Միլլի ուժերը չէր կրնար գոհել եւ թէ Պոլսոյ պալատն ու հակառակորդները դժգոհ կը թողուր:

Դեկտ. 27ի օրը Հայոց Պատրիարքարանին մէջ եւ պատրիարք Զաւէն էֆէնտիի մասնակցութեամբ ու նախագահութեան ներքեւ ժողով մը գումարուեցաւ «հակառակորդ» պլոքին կողմէ, ու այս խնդրի մասին եւս խորհրդակցութիւն տեղի ունեցաւ:

— Ազգային ուժերը լռեցնելու տեսակէտէն ոչ մէկ յաջողութիւն ունեցած է դահլիճը: Տամատ Ֆէրիտ փաշայի բոլոր ճիգերը ապարդիւն կ’անցնին: Վտանգաւոր է այս դահլիճին հետ ընտրութեանց մասնակցիլ: Պէտք է հրաժարեցնել Ալի Ռիզա փաշան եւ թագաւորին դիմել որ հրամայէ նոր դահլիճի մը կազմութիւնը,— ըսուեր էր:

Ոմանք առաջ քշեր էին Թէվֆիք փաշան, Ահմէտ Իզզէթ փաշան եւ նոյն իսկ Տամատ Ֆէրիտ փաշան: Բայց, մեծամասնութիւնը կողմնակից էր բոլորովին նոր վարչապետ մը մէջտեղ հանել: Շապան էֆ. որ Հուրիէթ վէ Իթթիլաֆի կը պատկանէր, խօսած էր Սաառը պէյի մասին, որ իրենց պետն էր: Բայց, Զէյնալապէտին էֆ.-ի կուսակիցները ուժգնօրէն հոն մղած էին այս կարծը: Քիրաղ Համտի եւ անգլիացի լրտեսներու ընկերութեան պետ Սայիտ Մոլլա յարմար տեսեր էին նախկին մարաջախտ Քեաղիմ փաշան, Ջէքի փաշան եւ ներքին նախարար Տամատ Ֆէրիտ փաշան:

Ժողովին ներկայ գտնուող Հայերը ուժգնօրէն դէմ արտայայտուած էին Ջէքի փաշայի թեկնածութեան:

— Այս փաշան, բսեր էին անոնք, Ապտիւլ Համիտի շրջանին երբ Դ. զօրաբանակի պետն էր, բռնութիւններ գործած էր Հայերուն դէմ: Մենք կողմնակից չենք որ ան այժմ վարչապետ աթոռը գրաւէ:

Ի վերջոյ, յոյն Պատրիարքարանի պատուիրակները մէջտեղ նետած են անուն մը,— իշխան Սայտահէտտին:

Այս անունը քիչ շատ մեղմ թուած է ամէնքին ալ: Բայց տխրօղ կարծիքին, ան տարիներ շարունակ պայքար տարած է քաղաքական կեանքին մէջ: Ան գլուխը կը գտնուի այն քաջերուն, որոնք պայքարած են իթթիհատականներուն դէմ:

Մանաւորապէս յոյն եւ հայ տարրերը երբեք նեղած չէ…

Պատրիարքարանի խորհրդակցութիւնը վերջացած է առանց որոշ եզրակացութեան մը գալու: Ու երեք օր շարունակ այս խնդրի մասին խօսակցութիւնները շարունակուած են: Միջամտած է նաեւ անգլիացի երէց Ֆըրուն: Ան եւս Հայերուն կարծիքէն է եղած.— Սայիտ Մոլլայի նամակ մըն է գրած, յիշեցնելով թէ Ջէքի փաշա, Անատոլուի մէջ, հայկական ջարդեր է կազմակերպած:

Իսկ Սայիտ Մոլլա, որ ջերմօրէն կը ցանկար Ջէքի փաշան վարչապետ տեսնել, երէց Ֆրուին պատասխանած է հետեւեալ տողերով.— Ճիշդ չէ այն խորհրդածութիւնը զոր կ’ընէք Ջէքի փաշայի վարչապետ ընտրուելու մասին: Այս մարդը ազդեցութիւն ունի Բրիտանիոյ վրայ: Հայկական հին ջարդերը մոռցուած են: Ձեր խորհրդածութիւնները անժամանակ են այսօր:

Այս տողերէն ալ կը հասկցուի որ Սայիտ Մոլլայի նպատակն էր Անատոլուն արեան ու կրակի մէջ թողուլ, ու մանաւանդ Բրիտանիոյ վրայ մեծ ազդեցութիւն ունեցող անձի մը միջոցաւ ըմբոստութիւն մը ստեղծել:

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ԱՆԴՐԷԱՍՑԻՆԵՐՈՒՆ

(Շ. Գարահիսար)

— o —

Մեր ցիրուցան հայրենակիցները կը կազմեն 2.500 անձ կամ 450 ընտանիք: Կոտորածներէն առաջ իւրաքանչիւր ընտանիք 35—40 անգամ կը հաշուէր սակայն Թուրքը բնաջնջեց առանց տարիքի եւ սեռի խտրութեան:

Մտադրած ըլլալով հատոր մը հրատարակել մեր գիւղի մասին, կը խնդրեմ բոլոր հայրենակիցներէն ինծի ղրկել նիւթեր՝ տեղական բարքերու, աւանդութեանց, բարբառի, երգերու, առածներու, նշանաւոր դէմքերու, ընտեսական վիճակի, 1915ի տեղահանութեան, կամաւորներու եւ ռազմիկներու, վերջին արտագաղթի եւն. մասին, ինչպէս եւ լուսանկարներ, որոնք օգտագործուելէ յետոյ պիտի վերադարձուին:

Գրքին տպագրութեան ծախքերը հոգալէ եւ վաճառումէն զեղչելէ յետոյ, մնացեալ հասոյթը պիտի յատկացուի Անդրէասի եւ իր շրջանի Հայր. Միութեան Ֆոնտին, Միութեան տասնամեակին առթիւ, որ կը լրանայ 1937ին: Կը խնդրուի բոլոր նիւթերն հասցնել մինչեւ Մայիս: (Գիրքը լոյս պիտի տեսնէ 1937ի սկիզբը): Սիրով կ’ընդունինք նաեւ բնակավայրի եւ հայրենակիցներու խմբանկարներ: Հասցէ.— H. Kéfelian, 22 Rue Lacretelle, Paris, (15):

Ց. Գ.— Կը խնդրենք արտասահմանի հայ թերթէն արտատպել: Կանխաւ շնորհակալութիւններ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՋՐԱԵԼԵԿՏՐԱԿԱՅԱՆՆԵՐԸ ՍԵՒԱՆ–ԶԱՆԳԻ ԳԾԻՆ ՎՐԱՅ

— o —

Սեւան - Զանգի գծին ջրաելեկտրակայաններու շինութեանց փոխ - վարիչ Բ. Մելիքսէթեան հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ «Խ. Հայաստան» թերթին.

Շինութեանց վարիչը, Տէր Աւետիսեան, Մոսկուայէն կը հեռագրէ մեզի թէ Մոսկուա վերջնապէս վաւերացուց Քանաքեռի կայանին շինութեան ներկայ տարուան ծրագիրը, որով այս տարի պիտի ծախսուի 60 միլիոն րուբլի, (անցեալ տարի ծախսուած էր 38 միլիոն րուբլի):

Այս գումարէն 45 միլիոն րուբլի պիտի ծախսուի Քանաքեռի ջրաելեկտրակայանի 42.000 քիլովաթ ուժով բաժնին շինութեան, ինչպէս նաեւ երկրորդ բաժնին կարգ մը մասերուն շինութեան: Քանաքեռ - Կիրովական 97 քիլոմեթր երկարութեամբ 110 հազար վոլթով ելեկտրալարին պատրաստութեան համար պիտի ծախսուի 5 միլիոն րուբլի:

Աշխատանքներ պիտի կատարուին նաեւ, Սեւանէն սկսեալ, Զանգի գետին հունը մաքրելու, փարգաւորիչ ջրազուռերու շինութեան համար: Այդ ամէնը պատրաստ պիտի ըլլայ 1937-ին:

Ուժգին թափ մը պիտի տրուի Սեւան - Զանգի գծին ամէնէն հզօր կայաններէն Գիւմիւշի (260.000 քիլովաթ) շինութեան: Այդ կայանին շինութեան այս տարի յատկացուած է 10 միլիոն րուբլի: Գիւմիւշի կայանին շինութեան հետ պիտի սկսի Երեւան - Սեւան նոր երկաթուղիին գետեղումը, այդ երկաթուղիով փոխադրելու համար կայանին անհրաժեշտ շինութեանց նիւթերն ու սարքերը: Մինչեւ տարեվերջ գիծը պէտք է հասցուի Ախտա:

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ԿԵԴՐՈՆԱՎԱՅՐ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

— • —

Հայաստանի շարժանկարի ընկերութեան տնօրէնը, Դղնունի, յայտարարեց թէ այս տարի կը սկսի շարժանկարի կեդրոնական աւանի մը շինութեան՝ Երեւանի մէջ, ընթացք տալու համար շարժանկարային արդիւնաբերութեան օրէօր աճող պահանջներուն եւ գեղարուեստական ժապաւէններ պատրաստելու նպատակով:

Շարժանկարի աւանին շինութեան նախագիծը կը մշակէ շարժանկարի եւ լուսանկարչութեան վարչութիւններէն խառն յանձնախումբ մը, որուն կը մասնակցին նաեւ 2 ճարտարապետներ:

Շարժանկարի այս աւանը կը նախատեսուի հիմնել Կոնդի գերեզմանատունէն դէպի արեւմուտք հողամասի մը վրայ, որ պիտի ունենայ 50 հեկտար տարածութիւն: Աւանը իր մէջ պիտի առնէ Զանգի գետը:

Շարժանկարի աւանին տարեկան արտադրութիւնը պիտի ըլլայ 25 գեղարուեստական, 6 գիտական, 3 բազմապատճէն, 60 այժմէական ժապաւէններ: Այստեղ պիտի հիմնուին խօսուն եւ հնչուն ժապաւէններու պատրաստութեան համար 4 տաղաւարներ, այժմէական ու գիտական ժապաւէններու պատրաստութեան յատուկ արուեստանոցներ, ինչպէս նաեւ աշխատանոցներ, արհեստանոցներ, ելեկտրակայան եւն.:

Շինութիւնները պիտի գրաւեն ամբողջ հողամասին միայն 25 առ հարիւրը: Մնացեալ մասին վրայ պիտի հիմնուին ամերիկեան ձեւով բնմայարդարումի բացօթեայ տեսարաններ,— անտառ, ջրվէժ, պարտէզ, կամուրջ, լիճ, օդանաւային կայան, ձիարշաւարան, զանազան ձեւով փողոցներ, գիւղեր, դերասանական դասընթացներու յատուկ ուսումնարաններ, բնակարաններ: Շարժանկարի աւանի տարածութեան վրայ ամփոփ այլ քանդակաձեւ պիտի գրուի Հայաստանի րըլիէֆը:

Շինութիւնները կ’աւարտին 1940ին:

Նախագիծներու պատրաստութեան եւ նախնական աշխատանքներու համար այս տարի պիտի ծախսուի 1 միլիոն 300 հազար րուբլի:

ՄԱՄՈՒԼ

«ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ»Ը ԵՒ ԻՐ ԳՈՐԾԵՐԸ

— o —

«Յուսաբեր» կը բացատրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (8 փետրուար)-

— «Համազգային»ը իր նպատակներով կրթական եւ հրատարակչական ընկերութիւն մըն է:

Գիտենք իր գործը՝ կրթական գետնի վրայ, ուր եօթը տարիէ ի վեր սերունդ կը կրթէ ան, հայ ու հայրենասիրական ջերմ ոգիով: Այսինքն՝ այն ոգիով, որ իր կրթական գործունէութեան առանցքը, եթէ կ’ուզէք իր գոյութեան միակ նպատակն ու պատճառը կը կազմէ:

Արդարեւ, այն ուսումը — լեզուներ ու գիտութիւն — որ կը տրուի «Համազգային»ի կրթական առաջին հաստատութեան՝ Հայ Ճեմարանի մէջ, այս կամ այն չափով, կրնայ ստացուիլ որ եւ է այլ համաստիճան դպրոցի մը մէջ. շատ կան օտար դպրոցներ, լեզու եւ գիտութիւն աւանդելու համար, եթէ ենթադրենք նոյնիսկ որ անոնք յաւակնոտ պատշաճած ըլլան մեր միջավայրին

«Համազգային»ը իր կրթական գործունէութեամբ կուտայ ինչ որ օտար հաստատութիւններ, բայց կուտայ նաեւ յաւելեալ բան մը,— հայ կեանքը իր անցեալով ու ներկայով, եւ հայ ոգի:

Անցնող տարեշրջանին Հայ Ճեմարանը, իր առաջին ութ շրջանաւարտներով, ազգին պարգեւեց խումբ մը նուիրեալներու, որոնք, վեր քանակէն, իբրեւ սրակ, հանրային կրկէս կ’իջնեն, իրենց ժողովուրդին ծառայելու համար, այս տագնապալի օրերուն:

Բայց, մեր կեանքի դժնդակ պայմաններուն պատճառով, «Համազգային»ը դժուարութեամբ կը գործէ եւ մեծ զոհաբերութեանց գնով կը հասնի իր նպատակներու իրականացման:

Առաջին օրերէն իսկ, հրատարակչական գործը, կրթականին հետ իր գործունէութեան գլխաւորէն մէկն էր: Այս ուղղութեամբ քիչ բան կրցաւ տալ,— Լ. Շանթի դասագիրքերը՝ որոնք իրենց բովանդակութեամբը, ոգիովն ու մեթոտովը լաւագոյնը կը համարուին մեր դասագիրքերու ամբողջ շարքին մէջ

Ու ահա իր տարեգիրքը՝ Համազգային Տարեգիրքը, որ վճռական ու կարեւոր քայլ մըն է հայ գրականութեան ու պատմագիտութեան սահմանէն ներս:

Տարեգիրքը, առաջին իսկ օրերէն, ջերմ ընդունելութիւն գտաւ ամէն կողմէ, որովհետեւ ան ալ պտուղն է այն ոգիին, որ կը վարէ «Համազգային»ի բոլոր ձեռնարկները:

«Համազգային Տարեգիրքը», հակառակ իր անունին, հասարակ «տարեգիրք» մը չէ, ժամանակ հետաքրքրութիւններու գոհացում տալու եւ ցուարճացնելու համար. ոչ ալ մնացած ու մաշած ծանօթութիւններու յանձնարան մը: Անիկա հարուստ բովանդակութեամբ եւ խորապէս հայ շունչով արժէքաւոր ժողովածու մըն է, որ բացառիկ տեղ մը կը գրաւէ վերջին 15-ամեակին եղած հրատարակութեանց շարքին:

Այսպէս, «Համազգային», ինչպէս կը տեսնենք, իր կրթական գործունէութեան կարգին, կը ձեռնարկէ ընդհանրապէս հայ մշակոյթի ճոխացման եւ հարստացման: Իր դասախօսութիւնները, ամէն ուր որ մասնաճիւղ մը կայ, սկսած Ֆրանսայէն, Սուրիայէն մինչեւ Եգիպտոս, իր մշակութային ձեռնարկները՝ — համերգ, հանդէս եւն., իր դասագրքերովը եւ իր առաջին գրական - պատմագիտական ժողովածուովը կուգայ հաստատելու թէ անվհատ հաւատքով կը շարունակէ ան իր ցեղաշունչ ծրագրին կիրարկումին, այսինքն՝ պայքար, իր միջոցներուն ներած չափով եւ երբեմն ալ աւելիով»:

ՀԱՅԵՐԸ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱՑԻՆԵՐԸ

GUERIR, բժշկական ամսաթերթին մէջ Տօքթ. Մարսիալ որ կ’ուսումնասիրէ միջնեղային պատուաստ եւ զանազան ցեղերու կենսաբանական պայմանները, կանգ կ’առնէ նաեւ Հայոց վրայ, համակրանքով կը հետեւի հայ գաղութին վերելքին, եւ կ’ընդունի որ հայկական արիւնը պատուաստի յարմարութիւններ ունի:

Տօքթ. Մարսիալի վերջին շրջանի հրատարակութիւններուն մասին յաճախ գրած ենք այստեղ,— իր տեսակէտները ծանօթ ըլլալով՝ գոհ կ’առնենք Guérirի իր յօդուածին թարգմանութիւնը:

Ի՞ՆՉ ԿԸ ՇԱՀԻՆ

Բռնցքամարտ Քիփլինկի գործերը Անգլիոյ մէջ կը ստացէին տարեկան 200 հազար հատոր, Ամերիկայի մէջ՝ 100 հազար հատոր: Քիփլինկի ժառանգորդները զարմանալի չէ եթէ կը ստանան 56 միլիոն 250.000 Ֆր.:

Քիփլինկը, անգլիացի վիպասաններու մէջ առաջինն էր, որ այսքան հարստութիւն է դիզած… վէպ գրելով:

Բայց նուազ դրամ չեն շահած ուրիշներ: Ուոլլըս մէկ միլիոն ստեռլին շինած է ոստիկանական վէպերով: Պէնըրտ Շօ տարին 35.000 ստեռլին կը վաստկէր, Ուէլս՝ 80.000 ստեռլին: Հըչինսըն եւ Մայքըլ Արլէն կը շահէին տարեկան մօտաւորապէս 20 հազարական ստեռլին:

Երջանի՛կ վիպասաններ…

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (16)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913–1923)

Դժուարաւ վար կ’առնեն, աւար վրայ գլուխս կը թեթեւնայ: Բազմութիւնը բաւական նուազած է, սակայն տակաւին դադար չառած ուրիշ մըն է որ ինծի կը սպասէ՝ Տէրվիշ աղային տղան՝ Մուսթաֆան: Անոնցմէ նուէրներս մտարերելով կրկին դուրս կը նետուիմ: Մեծ պղոտային ձախ ծայրն է Զիլչէլի Տէրվիշ աղային բնակարանը, դանդաղ քայլելով անզգալաբար արդէն հասած էի դուռը, դըլուխս հանգստացած է այլ եւս, զանգակը հնչելու՝ դուռը կը բացուի ու արար ապաստանի մը երկու ափսէ առած կուգայ, երկուքն ալ թեթեւ կ’ընթէին «Մէկը «սէմպուսէ» (սերով կարկանդակ) ըսուածը իսկ միւսը «չաքմէճին» (մանր միսով խմորեղէն), առանց դժուարութեան վայրկենական փուռ կը բերեմ, հասկնալով վաճառականութիւն սպասելը կը սկսիմ վերստին պատրաստել: Ծաճախորդները հետզհետէ կը մեկնին: Վարպետը գրեթէ անդադար կ’աշխատի երբեմն ալ ցուցամատը ճակտին քսելով, զինքը անհանգիստ ընող քրտինքի կաթիլները վար կուտայ ու կրկին կը սկսի աշխատիլ տաք փուռին առջեւ: Մարտիրոսն ու Բիւզանդը գործ չունին այլ եւս, անոնք հանգիստ կ’ընեն, վարպետը սեւ ու խոշոր աչքերը ինծի դարձուցած «չէքքէ» կը պոռայ, շուտ կը հասցնեմ, փուռը կը լուսաւորուի ու Պառազիններուն խոշոր հացերը տեղ տեղ կարմրութիւններ կը ստանան, վարպետը շատ ուշադրութիւն կ’ընէ ճիշդ ժամանակին հանելու համար: Շատ չանցած ան կը սկսի կրակին ամենամօտի շարքը լայն թիին վրայ առնել ու ակնթարթի մէջ շրախ դուրս կը քաշէ ձեռքերը վարժ սատրիկ սաքին, անանց զգալու շուտ շուտ կ’առնէ տաք հացերը, ու քովի տափակ քարերուն վրայ կը տարածէ: Անոնք սակայն միւս հացերուն չեն նմանիր. իւղով շաղուած ըլլալուն՝ խիստ գիւրաբեկ են, որով նետելով փշուր փշուր կ’ըլլային: Վերջին ծայր զգուշութեամբ պէտք է հանէ: Այսպէս ան փուռին բոլոր հացերը քաշելէ վերջ խալֆային կը կանչէ տեղը անցնիլ, մինչ ինք մաչած ու իւղոտ բաճկոնը ուսը առած փուռին առջեւէն ելլելով անկիւն մը կը քաշուի հանգստանալու. իսկ մենք իւղոտ հացերը կոնքին մինչեւ բերանը լեցնելով կը սափրուինք բուրդ մըն ալ ձեւացնել: Բարեբախտաբար հացը խմորէն շատ թեթեւ ըլլալուն պիտի կարենայի դիւրաւ տանիլ: Խալֆան գլուխս կուտայ լեցուն կոնքը, դիւրութեամբ դուրս կ’ելլեմ փուռէն ու ծառային հետ խօսելով ճամբանիս կը շարունակենք: Լուսինը ոսկեշատակը ցերեկուան նման լուսաւորած է եւ առանց նեղուելու բոլոր քարերը մէկիկ մէկիկ կը տեսնուին:

Կը հասնինք Պառազիններուն ապարանքը. դուռը բացուածին պէս շիտակ խոհանոց կ’ուղղուիմ, վար կ’առնեն կոնքը գլխէս եւ կինը անմիջապէս երեք իւղոտ հաց հանելով ինծի կ’երկարէ ժպիտով մը, շնորհակալութիւն յայտնելով դուրս կ’ելլեմ: Ձէի յուսար թէ այսքան առատ պիտի տային նուէրս, մանաւանդ իւղոտ հացեր: Շուկան արդէն որքան սուղ էր այս հացը: Կ’որոշեմ մէկով գիշերուան ընթրիքս ընել, վայրկենական կը կոտրեմ ու առանց ծամելու դժուարութիւնը քաշելու՝ կուլ կուտամ. շուտ կը վերջանայ առաջին հացը, միտքս կը դառնայ, կ’ուզեմ միւս երկուքն ալ ճաշակել, սակայն միւս օրուան պաշար չունենալս մտաբերով կ’որոշեմ ծուէկալ մնալ մինչեւ առտու: Ուստի կը խոթեմ մնացեալ պաշարը ու կը հասնիմ փուռ, քանի մը յաճախորդ հացիւ կ’երեւայ: Փուռի գործը գրեթէ թեթեւցած է: Քանի մը տղցակ եւս կը պատրաստեմ ու անհամբեր կը սպասեմ Տէրվիշ աղային կարկանդակներուն, որոնց իւղին հոտը քիթս բռնկեցուցած է:

Վարպետը դրան առջեւ կրթնած «ահէմ քըզըն» կ’երգէ, մինչ Լեւոն խալֆան փուռին առջեւ ալ անկիւնը կեցած, իր կատակաբանութիւններով՝ Բիւզանդը, Մարտիրոսը եւ քանի մը արար յաճախորդներ կը զուարճացնէ: Լաւ առիթն է իւղոտ հացերս պահելու, ուստի փուռի գզիրներուն կողմը երթալով, շտապով հացերը քուրջի մը մէջ փաթթած փուռերուն մէջ կը պահեմ: Քիչ վերջ կը լսուի «չէքքէ» ճիչ բառը, խալֆային ձայնն է. կը փութամ ձօնը. Կարկանդակները փուռէն դուրս քաշեր է: Երկու լաթի կըտոր պատրաստելով, կամաց մը դըլուխս կը բարձրացնեմ երկու ափսէներն ալ, ու քիթս խոր խոր վեր քաշելով կ’ընթանամ: Տարին հազիւ քանի մը անգամներ առիթ կը ներկայանայ այս հազուագիւտ կարկանդակներէն ճաշակելու, գլխաւորաբար գուրպան եւ Շէքէր պայրամներուն: Կարծես գլխուս վրայ խոշոր վարդակակ մը դրուած ըլլար, այնքան հեշտ կուգար հոտը: Կը հասնիմ պղոտային ծայրը, ուր բարձրացած է աղային շէնքը: Մուսթաֆան դրան առջեւն է, զիս տեսնելով լուր կուտայ սպասուհիին, դուրս հանելս ու ափսէներուն գլխէս առնուիլը մէկ կ’ըլլայ: Այժմ վարձքիս կը սպասեմ՝ լեզուս քիմքիս քսելով: Քիչ յետոյ ծառայ մը կուգայ ձեռքը երկու «չաքմէճին» ու մէկ «սէմպուսէ», կը խլեմ անյագօրէն ու շնորհակալութիւն յայտնելով կը հեռանամ: Ու վախնալով որ վարպետը եւ միւսները բաժին ուզեն, կ’որոշեմ ճամբու ընթացքին լափել, գործի սկսած եմ. մէկը՝ երկու պատառ կ’ըլլայ, որքան կը մօտենամ փուռին, այնքան բերնիս շարժումը կ’արագացնեմ չաւելցնելու դիտումով:

Բարեբախտաբար մինչեւ հոն հասնիլս ալ ստամոքս կը ճամբուի: Փուռը յաճախորդներէն մերկացեր է արդէն, խմոր բացողներն ալ մեկներ են. միայն խալֆան ու վարպետը փուռին դուրս գոցելով կը գրաղին, մինչ ես պղտիկ ժպիտ մը կ’արձակեմ առանց խօսելու: Կը վերջացնեն աշխատութիւնին ու հագուելով կամաց կամաց ճամբայ կ’ելլեն լուսնկային լոյսով: Իսկ ես դրան առջեւ կեցած՝ անոնց կորսուելուն կը սպասեմ:

Կէս գիշերը անցած է. կը շտապեմ պառկիլ. դուռը գոցելով խոշոր քարը ետեւը կը հաստատեմ ու տանիքէն կարճ անկողինս իջեցնելով՝ սեղանին վրայ կը փռեմ:

Ամբողջ պաշարս միայն երկու իւղոտ հաց. միտքս անոնց ուտելուն եւ չուտելուն մէջ կը տատանի ու վերջապէս կ’որոշեմ վաղուան նախաճաշիս պահել. կը բերեմ հացերը պահած տեղէս եւ բարձիս տակ կը դնեմ, միայն կօշիկներս հանելով կ’երկարիմ աղտոտ անկողինիս մէջ: Քրտինքս կը մարեմ ու կը ջանամ քնանալ, սակայն անկարելի է:

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

թիւններ կը պահանջեն օր առաջ վաւերացնել դաշինքը, որպէսզի ճամբայ բացուի փոխադարձ օգնութեան դաշնագիրներու համար, հետեւողութեամբ Խ. Միութեան եւ Չեխոսլովաքիոյ միջեւ կնքուած դաշինքին:

*** Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Հիթլէր կը խորհի վերա–հաստատել Գերմանիոյ եւ Խ. Միութեան բարեկամական յարա–բերութիւնները, հակազդելու համար փրանքօ-խորհրդային դա–շինքին: «Առաջնորդ»ը իր այս մտադրութիւնը յայտնած է խումբ մը բարձրաստիճան սպաներու, միեւնոյնատեն շեշտելով թէ բո–լոր ուժովը պիտի ընդդիմանայ համայնավարութեան ծաւալման:

*** Արտաքին նախարար Պ. Ֆլանտէն առջի օր կարեւոր տե–սակցութիւններ ունեցաւ խորհրդային, իտալական եւ լեհական դեսպաններուն հետ:

Զինաւշաւը կը շարունակուի

Զօր. Կէօրինկ նորէն Լեհաստան հրաւիրուած է, «որսի հա–մար»: Այս առթիւ Լեհաստանի զինուորական նախարարութեան օրկանը կը թելադրէ փութացնել սպառազինութիւնները: Թերթը դիտել կուտայ թէ մինչ Գերմանիա ամէն ամիս 200,000,000 տո–լար կը ծախսէ պատերազմի պատրաստութեանց համար, իսկ Խ. Միութիւնը՝ 40 միլիոն, Լեհաստան հազիւ 13 միլիոն տոլար կը յատկացնէ իր սպառազինութեանց: Եզրակացութիւնը.— համա–կարգել գլխաւոր ճարտարարուեստները, այնպէս որ կարելի ըլլայ ի հարկին զանոնք արագօրէն վերածել «պաշտպանողական» նպա–տակներու: «Ազգը պէտք է շարժման մէջ դնէ իր ամբողջ ուժը եւ աւելի մեծ թափով աշխատի, այլապէս շատ ետ պիտի մնանք»: Տնտեսական կոմիտէ մը կազմուած է, գործակցութիւն հաստա–տելու համար ազգին եւ բանակին միջեւ, զօրացնելով սպառազի–նութիւնները:

Կ'ըսուի թէ որսորդութեան ատեն, Զօր. Կէօրինկի պիտի ընկերանան լեհական սպայակոյտին անդամները, թէ գայլ կամ արջ որսալու եւ թէ սպառազինութեանց մասին խորհրդակցելու համար ...

*** Անգլիական կառավարութիւնը հետեւեալ բացառիկ վար–կերը յատկացուց, սպառազինութեանց յաւելման համար,— նա–ւատորմին՝ 4,850,000 ոսկի, բանակին՝ 1,350,000 ոսկի, օդա–տորմիղին՝ 1,611,000 ոսկի, զինուորական պիտոյքներու՝ 100 ոս–կի, համագումար՝ 7,811,000 անգլ. ոսկի:

*** Անգլիական «Հուտ» զրահաւորը, որ աշխարհի ամենամե–ծըն է, ուրբաթ օր ճամբայ պիտի ելլէ դէպի Միջերկրական: Այս առթիւ թերթերը կը գրեն թէ Իտալիոյ դէմ ձեռք առնուած բա–ցառիկ միջոցները մինչեւ հիմա արժած են 7,000,000 անգլ. ոս–կի, եւ իրաւասու նախարարութիւնները նոր վարկեր կը պահան–ջեն: Նաւատորմին համար ծախսուած է 4,392,000 ոսկի, բանա–կին համար՝ 1,518,000, օդատորմիղին՝ 1,007,000: Իսկ տնտե–սական կաշկանդումներու հետեւանքով Անգլիա ամէն օր կը կոր–սնցնէ 20,000 ոսկի: Մինչեւ հիմա եղած ընդհ. կորուստը կը հաշ–ուեն 45,000,000 ոսկի:

Ազգային Վիճակահանութեան պարգեւներ

Ազգ. պարգեւախաղի 1936ի առաջին շարքին վիճակահանութիւնը տեղի ու–նեցաւ երկուշաբթի օր: Երեք միլիոնի մեծ պարգեւը շահեցաւ 0,586,685 թի–ւը:

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքան–չիւրը շահեցաւ մէկ միլիոն ֆրանք.— 0662.675, 0.981.103, 0902.187, 0504.708, 0009.042, 0592.982:

Հետեւեալ թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500,000 *ֆրանք.—* 0691.598, 0665.881, 0229.091, 0831.090, 0781.824, 0037.464:

4.174 *վերջացող թիւերը շահեցան* 100.000 *ֆրանք:*

2.911 *վերջացող թիւերը շահեցան* 50.000 *ֆրանք:*

1.412 *վերջացող թիւերը շահեցան* 25.000 *ֆրանք:*

0.704 *վերջացող թիւերը շահեցան* 25.000 *ֆրանք:*

563 *վերջացող թիւերը շահեցան* 10.000 *ֆրանք:*

62 *վերջացող թիւերը շահեցան* 1000 *ֆրանք:*

6 *վերջացող թիւերը շահեցան* 100-*ական ֆրանք:*

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԷՕՆ ՊԼՈՒՄ առջի օր հարցաքննուեցաւ իր բնակարանին մէջ, հարցաքննիչ դատաւորին կողմէ, ծանօթ յարձակման առ–թիւ: Հարցաքննութիւնը տեւեց երկու ժամ: Վիրաւորը պահ մը նուաղած ըլլալով, հարկ եղաւ ընդհատել հարցաքննութիւնը: Կարգ մը վկայութիւններ կը հաստատեն թէ արքայականները փորձեր են բռնի մտնել այն տունը ուր ապաստանած էին Լէօն Պլում եւ տէր եւ տիկին Մօնէ, յարձակումէն անմիջապէս վերջը: Տիկին Մօնէի վիճակը ծանրացած ըլլալով, մասնագէտ մը հրա–ւիրուեցաւ:

« ՀՐԵՂԷՆ ԽԱՉ »ի հրամանատարը, գնդ. տը լա Ռօք, նա–մակ մը ուղղելով վարչապետին, կը բողոքէ կիրակի օրուան ցոյ–ցին դէմ: Այս առթիւ կ'ըսէ որ եթէ ուզեն, իրենք ալ կրնան թա–փօր կազմել շատ աւելի մեծ բազմութեամբ, առանց հաշուելու կիներն ու տղաքը, թէ օրական 1400–1500 անդամ կ'աւելնան եւ թէ իրենց թիւը արդէն հասած է 800,000ի:

ՍՊԱՆԻՈՅ երեսփ. ընտրութեանց մէջ կարեւոր յաղթանակ մը տարին ձախակողմեան հոսանքները: Խորհրդարանը կը բաղ–կանայ 473 անդամներէ, որոնց մէջ ձախակողմեան ճակատը կը հաշուէ 252 երեսփոխան: Միտքերը գրգռուած ըլլալով, կառավա–րութիւնը բացառիկ վիճակ յայտարարեց եւ գիշեր ցերեկ նիստ կը գումարէ: Քաղաքական յանցաւորները ազատ արձակուեցան:

ԻՐԱՒԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԸ փակելու խնդիրը մէկդի դրուեցաւ: Փրոֆ. Ժէզ առջի օր վերսկսաւ իր դասընթացքը, բազ–մաթիւ ոստիկաններու պաշտպանութեան տակ: Ներկայ էին մի–այն 13 ուսանողներ: Գաւառական վեց համալսարաններ դասադուլ հռչակեցին երէկ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ արտաքին գործավար Թ. Ր. Արաս Պելկրատ հանդիպելով, երկար խորհրդակցութիւն մը ունեցաւ Եուկոսլա–վիոյ վարչապետին հետ, պալքանեան գործերու մասին:

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐԿ մը բանալու համար, Երեսփ. ժողովին ելմտական յանձնախումբը խորհրդակցութիւն մը կատարեց երէկ: Կարգ մը շրջանակներ կ'առաջարկեն 800 միլիոն փրանք տրամա–դրել, իսկ ուրիշներ ուժգնօրէն կ'ընդդիմանան, յիշեցնելով Ռուս–իոյ հին պարտքերը:

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՃԱՓՈՆԻ յարաբերութիւնները կը մնան միշտ լարուած: Մոսկուա ոչ – յարձակման դաշինք մը առաջար–կած ըլլալով, Ճափոնի արտաքին նախարարութիւնը պատաս–խանած է թէ չի կրնար նկատի առնել, մինչեւ որ չկարգադրուին բոլոր առկախ վէճերը: Այդ համաձայնութենէն յետոյ հաւանա–կան է որ Լիթվինով Թոքիօ այցելէ:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ԼՈՆՏՈՆ, Թղթակից.— Փութա–ցնել շարունակութիւնը՝ եւ պատասխանը:

Թատերական ներկայացում

փոնթ Ավինեօնի Ջառայ քաղաքի Հայր. Միութեան կողմէ

29 փետր., շաբաթ երեկոյ ճիշտ ժամը 8.30ին, Փիժոնիէի վերնայարկը կը ներկայացուի «Սեւ հողեր» եւ զաւեշտ մը՝ «Երկու Անվարժներ»

Գիները ժողովրդական:

Թատերական ներկայացում

կազմակերպուած Իսի-լէ-Մուլինոյի «Դրօշակ» գրադարանի կողմէ

Մարտ 8ին

Կը ներկայացուի «ԱՐՇԻՆ ՄԱԼ ԱԼԱՆ»

կը խնդրուի կազմակերպութիւններէն նկատի ունենալ այդ թուականը

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)   17, Rue Dameme,   PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ   (64)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ.   Հեղինակութիւն՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

— Ռոտիկան Բէկլըն, ըսաւ հազա–րապետը, այդ գրամը էգբոյտը ինծի տուաւ... օրիորդ Ֆլօրա չվերցուց զայն... գիտմամբ ըսաւ՝ Բէյֆը պաշտպանելու համար... ճշմարտու–թիւնը իմ բաժինս պէտ է... պատ–րաստ եմ երթալու եւ երդում ընելու:

Ցետոյ խոնարհութիւն մը ըրաւ եւ դուրս գնաց: Փուառօ անոր ետեւէն վազեց:

— Վայրկեան մը պարոն, խնդրեմ:

— Հրամեցէք...

— Ձեռ չէք կրնար խաբել. ոչ... դրամը Ֆլօրան վերցուց. ամէն պա–րագայի մէջ, սակայն, շատ խորհե–ցաք... ուրախ եմ... շատ աղէկ ը–րիք... արագ մտածել եւ գործել գի–տէք...

— Ձեր կարծիքին բնաւ պէտք չու–նիմ, շնորհակալ եմ, պատասխանեց Պլընթ:

Շարժում մը ըրաւ ճամբան շարու–նակելու համար, սակայն Փուառօ, որ վիրաւորուած չէր, անոր թեւէն բռնեց:

— Բայց մտիկ ըրէք, ուրիշ ըսելիք ունիմ... անցեալ օր ըսի թէ բաներ գաղտնի կը պահուին ինծմէ... շատ բարի... ես գիտէի թէ ինչ էր ձեր գաղտնիքը... դուք օրիորդ Ֆլօրան կը սիրէք, ձեր ամբողջ սրտով. այն–պէս չէ՞... կարեւորութիւն չունի, կրնանք այդ մասին խօսիլ... ինչու Անգլիոյ մէջ մարդիկ սիրոյ մասին չեն արտայայտուիր, կարծես թէ ա–մօթալի գաղտնիք մը ըլլար... դուք կը սիրէք օրիորդ էգբոյտը... եւ կ'աշ–խատիք որ մարդ չիմանայ... շատ լաւ կ'ընէք, այդպէս պէտք է ընել... բայց ձեզի խորհուրդ կուտամ որ օ–րիորդէն չպահէք ձեր սէրը ...

Հազարապետը որ մինչեւ այդ վայր–կեանը անհամբեր շարժումներ կ'ը–նէր, ուշադրութեամբ ականջ տուաւ Փուառոյի վերջին բառերուն:

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք, հարցուց:

— Դուք կը կարծէք որ Օրիորդը Բէ՞յֆը կը սիրէ... ոչ, սխալ է... ան–կա հօրեղբօրը հանդէպ պատճառելու համար էր որ Բէյֆին հետ բարեկամա–ցաւ... անոր հետ ամուսնանալով պի–տի կրնար ազատիլ այս կեանքէն որ իսկապէս անտանելի կը դառնար իրեն համար... որոշ համակրութիւն մը ունէր անոր հանդէպ, իրար կը հաս–կնային... բայց սէ՞ր, երբեք... օր–իորդը Բէյֆը չէ որ կը սիրէ...

— Նորէն չհասկցայ, ըսաւ Պլընթ:

— Դուք կոյր էք, պարոն, կոյր. օրիորդ էգբոյտ շատ հաւատարիմ աղջիկ մըն է... Ֆլօրային համար պատիւի հարց է անոր կողքին մը–նալ ...

— Քոյրս ալ ըսաւ անցեալ գիշեր թէ Ֆլօրան Բէյֆին հետ բան մը չու–նի, ըսի, եւ գիտցած ըլլաք որ քոյրս այս տեսակ խնդիրներու մէջ միշտ անսխալական է...

Հազարապետը ուշադրութիւն չէր դարձուց իմ խօսքերուս:

— Իրաւցնէ կը կարծէ՞ք որ... ըսաւ Փուառոյին ու յանկարծ կեցա...

— Եթէ իմ խօսքիս չէք հաւատար, իրեն հարցուցէք, պատասխանեց Փ. հիքացին. բայց թերեւս իրմով չէք հետաքրքրուիր հիմա որ դրամը գտ–նուած է...

— Կը կարծէ՞ք որ ես զայն կ'ամ–բաստանեմ այդ գողութեան համար... Ռօճըրը շատ տարօրինակ մարդ է... դրամական խնդիրներու մէջ... խեղճ աղջիկը դժուարութեան մը հանդի–պեր է եւ չէ համարձակեր հօրեղբօրը բացուիլ... խեղճ աղջիկ...

— Օրիորդը պարտէզ գնաց կար–ծեմ, ըսաւ Փուառօ:

— Խենթ եմ եղեր, ըսաւ յանկարծ հազարապետը. պարապ բաներու վր–այն խօսեցանք... բայց դուք խելա–ցի մարդ էք, Պ. Փուառօ, շնորհակալ եմ ...

Բռնեց Պլընթիքացիին ձեռքը եւ ու–ժով սեղմեց. յետոյ դէպի դուռը յա–ռաջացաւ ու պարտէզ գնաց.

— Խենթ չէ, փսփսաց Փուառօ անոր ետեւէն. սիրահարած է...

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆ	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 20 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
JEUDI 20 FÉVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3043

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՈՉ ԻՍԿ ԲԱՌԸ,— ԵՒ ՄԻՆՉԵՒ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ...

Ամենէ մը ի վեր — եթէ չենք սխալիր՝ 1936 յունուարէն ըսկսեալ — զգալի փոփոխութիւն մը աչքի կը զարնէ Պոլսոյ հայերէն թերթերուն մէջ:

Այլեւս չէք տեսներ սովորական խորագիր մը,— «Ազգային» կամ «Հայկական լուրեր»:

Ուրիշ «ազգային» բառեր ալ տեղի տուած են յուշիկ – յուշիկ: «Ազգապատկան» կալուածը կը գրեն «եկեղեցապատկան»: «Ազգ. վարչութիւնը»— միայն «Վարչութիւն»: Հայկական կեանքի վերաբերեալ տեղեկութիւնները կը հրատարակուին առանց գլուխի, իրենց յատուկ վերնագիրներով կամ քովնտի խորագիրներով, ինչպէս «Յառաջ»ի «Զանազան լուրերը»:

Զուա՞ծ է, նաեւ, «Հայաստան» խորագիրը, որքան կրցանք ստուգել մեր ստացած թերթերէն:

Աւելի մանրակրկիտ ուսումնասիրութիւն մը անշուշտ երեւան պիտի հանէ ուրիշ «բարեփոխումներ» ալ: Առ այժմ կը գոհանանք մատնանշելով գլխաւորները:

Անանք որ հետեւած են համիտեան շրջանի մամուլին, կը յիշեն թէ Օսմ. սահմանադրութենէն քանի մը տարի առաջ, նոյն վիճակին ենթարկուած էին հայերէն թերթերը: «Ազգային լուրերը» կը խորագրուէին «եկեղեցական» կամ «Պատրիարքարանի լուրեր»: Եւ կարելի չէր առանց «կրթական»ի կամ «եկեղեցական»ի գրել կարգ մը բառեր — յառաջդիմութիւն, շարժում, կեանք եւն.:

Եթէ նամակ մը կամ լուր մը հաղորդուէր Պատրիարքարան, գաւառէն, մանաւանդ «արեւելեան նահանգներ»էն, գրաքննիչը կը պարտադրէր անմիջապէս փակցնել «եկեղեցական – կրթական»ը: Փոփոխութիւնը ընդհանրապէս կը կատարուէր չարուած վիճակի մէջ, եւ եթէ բառը չսեղմէր, կ'արտօնէի՞ն գրել համառօտուած, — «Կրթ.», «եկեղց.» եւն.:

Քամալականութիւնը այս մանրամասնութիւնները չէր փրնտռեր աւելի քան տասը տարիէ ի վեր: Բոլոր «վտանգաւոր» բառերը կը գործածուէին հայերէն թերթերու մէջ, «Հայաստան»ն ալ միասին, ամէն տեսակ տեղեկութիւններով:

Բայց, օղակները պրկուեցան հետզհետէ, եւ այժմ կարգը եկած է բառերուն:

Մնաց որ, սկիզբէն իվեր, էնկիւրին չի ճանչնար ոչ առանձին ազգեր, ժողովուրդներ կամ փոքրամասնութիւններ, ոչ ալ մասնաւոր իրաւունքներ: Ինչ որ ոչ – Թուրք հասարակութեանց առանձնաշնորհ կը համարուէր նախապէս, հալեցաւ նոր օրէնքներու եւ բացատրութիւններու մէջ, եւ մնաց միայն մէկ բան,— «Քրիստոնեայ կամ եահուտի Թուրք»:

«Թուրք – Հայեր» բանաձեւն անգամ, որ կը գործածուէր ատենէ մը ի վեր, այլեւս խոտելի կը համարուի: Վերջին մարդահամարին առթիւ ալ, նկատի չառին ազգային կամ ցեղային հանգամանքը, այլ միայն դաւանանքը,— «կրէկօրիէն», «փրոթէսթան», «կաթոլիկ», «եահուտի»:

Դեռ ուրիշ մանրամասնութիւն մը:

Բոլոր օտարածին բառերը արգիլուած են: Պատմական «Պոլիս»ը շատոնց վերածուեցաւ «Իսթանպուլ»ի եւ այդպէս ալ կը գրուի բոլոր թերթերուն մէջ. իսկ «Բերա»ն ալ դարձած է «Պէյօղլու»: Եւ այսպէս ուրիշ բազմաթիւ անուններ:

Այսքանը՝ սահմանէն ներս, Աթաթիւրքի լուծին տակ:

Երեւոյթները ցոյց կուտան թէ սահմանէն դուրս ալ «ուշխուտացում» կը տիրէ, Թուրք պաշտօնեաներու, գործակալներու կամ «վաթանտաշ»ներու միջոցաւ:

Այսօր պիտի կարդաք թղթակցութիւն մը՝ Նիսէն:

Անցեալ շաբթու ժողով մը գումարուեր է այդ քաղաքին մէջ, նախագահութեամբ Մարսէյլի Թուրք հիւպատոսին եւ մասնակցութեամբ հրեայ, հայ եւ Թուրք երեւելիներու:

Բոլոր մանրամասնութիւնները ձեռքի տակ չունինք, տակաւին: Բայց ինչ որ հրատարակուած է, կը բաւէ բանալու քնացողներուն աչքերը:

Նիսի ժողովին մէջ, Մարսէյլի Թուրք հիւպատոսը առաջարկեր է կազմել «Թուրք Մշակոյթի Տուն մը»: Երեւութապէս անմեղ ձեռնարկ մը:

Բայց, լսեցէք մնացեալը,— «Հայերը իրաւունք չունին որ եւ է Միութեան անունը տալով ներկայանալ օտար իշխանութեանց, իբրեւ հայ գաղութը ներկայացնող մարմին, քանի որ միայն Թրքական կառավարութեան կը վերաբերի այդ պաշտօնը եւ իրաւունքը ...»:

Միւս մասերը կը կարդաք թղթակցութեան մէջ, բայց կ'արժէ այստեղ արձանագրել նաեւ ուրիշ պարագայ մը:

Ի պատիւ Նիսի քաղաքապետին սարքուած թէյասեղանի մը առթիւ, Մարսէյլի Թուրք հիւպատոսը աջ – ձախ կ'իյնայ, որպէսզի Հայերը չմասնակցին: Թէեւ չի յաջողիր, բայց իր մաղձը կը թափէ, յաջորդ օրը:

Եւ այս բոլորը՝ Ֆրանսայի ազատ երկնքին տակ...

Զենք զարմանար: Քանի մենք չարունակենք այսպէս իրար զգել կամ խաչաձեւել, փոխանակ միացեալ ճակատ կազմելու գոնէ հիմնական, անվիճելի հարցերու մասին, դեռ շատ պիտի արձանագրենք այսպիսի անակնկալներ:

Մի՛ զարմանաք, եթէ առտու մը Մարսէյլի կամ ուրիշ քաղաքի մը Թուրք հիւպատոսը իր շուքը երկարէ մինչեւ ազգային – վարչական գրասենեակները, ճեղքեր գտնելով, բանալով ուղղակի կամ անուղղակի:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՔԵԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴԱՇԻՆՔԻՆ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ

Վիճաբանութիւնները չեն վերջացած տակաւին

Երեսփ. ժողովին երեքշաբթի օրուան նիստին մէջ, շարունակուեցան վիճաբանութիւնները՝ Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքի մասին: Խօսելու համար արձանագրուած էին 26 հոգի: Առաջին անգամ խօսք առաւ Քասիլէ Վալա, ազգայնական, որ յայտնեց թէ չի հաւատար Ֆրանքօ-գերման ընդհարման մը մօտաւորութեան, բայց «այսպիսի դաշնագիր մը ապահովաբար պիտի փութացնէ բախում մը համայնավարութեան եւ համազգայնութեան միջեւ, ինչպէս 1914ին: Վաւերացնելով այս դաշնագիրը, Գերմանիոյ վրայ այն տպաւորութիւնը պիտի թողուք թէ կը պաշարէք զայն: Այն ատեն ի՞նչպէս կ'ուզէք որ չփորձուի կաշկանդումները թօթվել հարաւէն»:

Ուրիշ աջակողմեան երեսփոխան մը, Մարսէլ Էռօ իրաւագիտական տեսակէտէն քննելով դաշինքը, դիտել տուաւ թէ անոր երկրորդ յօդուածով Ֆրանսա եւ Ռուսիա կրնան ժընեւի մէջ համաձայնիլ կամ ոչ: Հետեւաբար դաշնագրին վտանգները աւելի մեծ են Ֆրանսայի քան Ռուսաստանի համար: «Աւելի լաւ չէ՞ ուղղակի բանակցիլ Գերմանիոյ հետ: Համաձայնութիւն մը փորձել Գերմանիոյ հետ՝ կը նշանակէ խաղաղութիւն փնտռել»:

Գ. Թէթէնժէ, «Երիտասարդ Հայրենասէրներու» նախագահը, բացատրեց թէ այս դաշնագիրը բան մը չի շահեցներ Ֆրանսայի եւ ընդհակառակն պատրուակ մը պիտի դառնայ Գերմանիոյ համար, որպէսզի պատռէ դաշնագրին վերջին թերթերը եւ վերագրուէ Հռենոսի աջ ափը: «Եթէ դաշնագիրը մնար այնպէս ինչպէս պատրաստուած էր Լուի Պարթուի կողմէ, ուրիշ դաշինքներով լրացուելու համար, ըսելիք չունէի: Բայց ներկայ ձեւին մէջ ըսպառնալիք մըն է Գերմանիոյ դէմ»:

Այս առարկութեանց պատասխանեց արտաքին գործերու յանձնաժողովին տեղեկաբերը, Գ. Թորէս, կրկնելով թէ դաշնագիրը բաց է Գերմանիոյ առջեւ: «Դեռ աւելին,— Ֆրանսա եւ Խ. Միութիւնը կ'առաջարկեն որ Գերմանիա մասնակցի առանց կապուելու փոխադարձ աջակցութեան յօդուածով եւ սահմանափակուելով միայն ոչ – յարձակման տրամադրութեամբ»:

Աջակողմեան երեսփոխան մը պնդեց թէ՝ հակառակ բոլոր հաւաստիքներուն, դաշնագիրը նոր եւ վրդովիչ տարրեր կ'աւելցնէ ներկայ կացութեան վրայ: Ցայտնի չէ թէ ի՛նչ պիտի ըլլայ Լեհաստանի, Ռումանիոյ եւ Եուկոսլավիոյ դիրքը՝ ընդհարման մը պարագային: «Խորհրդային իշխանութիւնը եւ Գ. Միջազգայինը միեւնոյն բաներն են: Միեւնոյն մարդը կը վարէ երկուքն ալ,— Ստալի՛ն»: Ցետոյ զանգատեցաւ թէ չեն դադրիր համայնավար գործակալ մը, Էպէրլէն, որ Ֆրանսա եկած է քարոզութիւններ կատարելու եւ մամուլին դրամ բաժնելու համար: Համայնավարները լուտանքներ արձակեցին, բայց բանախօսը անուններով յիշեց թէ այդ գործակալը գումարներ բաժնած է Պապիւսի, Քաշէնի եւ ուրիշներու, համայնավարական պայքարը յառաջ տանելու համար: Ցրուած չէքերուն թիւերն ալ յիշեց: «Ոստիկանութեան տեղեկագիրներէն քաղած էք այդ բոլորը», մռնչեց համայնավար երեսփոխան մը: «Դասալի՛ք», պոռաց ուրիշ մը: Ատենախօսը եզրակացուց թէ կարելի չէ դաշնագիր կնքել այս տեսակ մարդոց հետ: «Դաշնագիրը կը վաւերացնենք, երբ կը ձերբակալէք այն սրիկաները որոնք նպաստ կը ստանան արտասահմանէն»: «Աղտո՜տ», աղաղակեցին համայնավարները: Նախագահը դադրեցուց նիստը, որպէսզի կիրքերը հանդարտին: Երբ վերսկսաւ, համայնավար երեսփոխան մը ջերմապէս պաշտպանեց դաշնագիրը: Վիճաբանութիւնները շարունակուեցան երէկ:

40,000,000 անգլ. ոսկիի փոխառութիւնը

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, կառավարութիւնը 40 միլիոն անգլ. ոսկի փոխառութիւն մը կնքեց Լոնտոնի հրապարակին վրայ շատ նպաստաւոր պայմաններով: Այս առթիւ մանրամասնութիւններ հաղորդելով, ելմտական նախարարը բացատրեց թէ ստիպուած էին Լոնտոնի մէջ կնքել փոխառութիւնը, որովհետեւ Փարիզի հրապարակը անձկութեան մատնուած է եւ կարելի չէր այդքան նպաստաւոր պայմաններ ապահովել: «Տարուան առաջին վեց ամիսներու ընթացքին պետական գանձը միշտ հարկադրուած է փոխառութիւն կնքել, որովհետեւ տուրքերը դանդաղ կը հասնին այդ շրջանին»:

Փոխառութեան բանակցութիւնները եւ պայմանները մինչեւ վերջը գաղտնի պահուած ըլլալով, որոշ դժգոհութիւն կը տիրէ Փարիզի սեղանաւորական հրապարակին վրայ եւ կարգ մը թերթեր կը քննադատեն կառավարութեան ընթացքը: Ելմտական նախարարը նորէն պնդեց թէ փոխառութեան յաջողութիւնը արդիւնք է Ֆրանսայի վայելած բարձր վարկին եւ թէ «զուտ սեղանաւորական գործողութիւն մըն է, առանց որ եւ է քաղաքական պայմանի»:

«Ֆինէնշըլ Նիւզ», Լոնտոնի սեղանաւորական օրկանը, խստօրէն կը քննադատէ փոխառութեան առթիւ կատարուած գաղտնապահութիւնը եւ կը զարմանայ որ այդքան խոշոր գումար մը տրամադրուած է առանց որ եւ է հրաշխաւորութեան: «Ի՞նչպէս կարելի է գոհանալ միայն Ֆրանսական կառավարութեան խոստումով: Ֆրանսա շատ աւելի աժան պայմաններ ստացած է քան պէտք էր»:

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՀԱՇԻՒԸ ՉԷ ՓԱԿՈՒԱԾ ԴԵՌ ..

Քանի որ սկսայ, վերջացնեմ:

Հօկ - Ա. Խատիսեան նախատումարին մէջ, վերջին խօսքը մնացած էր Կեդր. Վարչութեան, որ 5475 ֆր. պարտակալ կը հանէր Ա. Խատիսեանը, իբրեւ գանձապահ «Արմենիա» հիւրանոցի յանձնախումբին: («Յառաջ» 9 փետրուար):

Ահա Գ. Խատիսեանի «վերջին պատասխանը», հրատարակուած՝ տեղական երկու թերթերու մէջ (16 փետրուար).

— «Ներկայիս յայտարարում եմ որ Հօկի Ֆրանսայի Վարչութեանը այս եւ ուրիշ ո եւ է հաշուից ո եւ է գումար պարտական չեմ, եւ Հօկի Ֆրանսայի Վարչութիւնը իրաւասութիւն չունի ինձանից պահանջելու վերոգրեալ գումարը, որովհետեւ «Արմենիա» հիւրանոցի հանգանակիչ մարմնին գանձապահ նշանակուած եմ Հօկի Գլխաւոր Վարչութեան կողմից, որը գտնւում է Երեւան, եւ պարտաւոր եմ միայն նրան հաշիւ տալու:

Հօկի Ե.րդ Պատգամաւորական ժողովին ներկայացրել եմ հիւրանոցի հանգանակութեան հաշիւը (տես Հօկ ամսագիր, մայիս - յունիս 1935, եւ «Նոր Երկիր», «Ապագայ» եւ «Յառաջ» թերթերի 9 օգոստոս 1935ի թիւերը), ուրկից երեւում է որ այդ հանգանակութեան արդիւնքից «Հօկ» ամսագիրը եւ Հօկի Ֆրանսայի Վարչութիւնը փոխ առել են ինձանից, իբրեւ գանձապահից, 10,349 Ֆրանք, նոյնութեամբ վերադարձնելու պայմանով: Մնացեալ 5475 Ֆրանքից, 305 Ֆրանք փոխ առել է Հօկի Վարչութեան նախագահ բժ. Ն. Մինասեանցը, տպագրիչ Գ.Էլէկեանի տալու համար, որով իմ մօտս գտնւում է միայն 5170 Ֆր. եւ ոչ 5475 Ֆրանք:

Եթէ Հօկի Ֆրանսայի Վարչութիւնը Երեւանի Գլխաւոր Վարչութիւնից բերէ ստացագիր այն իմաստով, որ Երեւանի Գլխաւոր Վարչութիւնը, որ ինձ նշանակել է գանձապահ, ինձանից ստացել է հանգանակութեան ամբողջ գումարը (45,000 Ֆրանք), պատրաստ եմ յանձնելու վերոգրեալ մնացորդը՝ 5170 Ֆրանքը եւս: Այժմ պնդում եմ որ Հօկի Ֆրանսայի Վարչութիւնը անյապաղ ինձ վերադարձնէ իր փոխառութիւնը, որովհետեւ Հանգանակութեան գործին պատասխանատու գանձապահը ես եմ եւ այդ գործի մէջ Հօկի Ֆրանսայի Վարչութիւնը հաշիւ պահանջելու ո եւ է իրաւասութիւն չունի »:

Կը նշանակէ թէ՝ այսպէս կամ այնպէս, առկախ կը մնայ «Արմենիա» հիւրանոցի հանգանակութեան հաշիւը:

1935 օգոստոս 9ին, Ա. Խատիսեան իր հրապարակային լուսաբանութեամբ կը յայտնէր թէ Հօկի Կեդր. Վարչութեան տրամադրուած է 19,000 ֆրանք, իբրեւ հրատարակչական փոխ:

Այդ գումարով տպուեցաւ Լէօի հուշակաւոր գրքին Ա. մասը:

Ուրեմն, պահուած են Արմենիա հիւրանոցին ագիւսները կամ ռազմատակի քարերը:

Մաս մըն ալ Հօկ ամսագրին վրայ ծախսուած է: Անշուշտ անոր համար ծածկոց ալ կրնայ ծառայել պատուհանները թղթելու:

Իսկ մնացեա՞լը: Գ. Խատիսեան անշուշտ իր բարձր գիտէ, երբ կ'ըսէ՝ դուռնի իր վրայ մնացած 5170 ֆրանքը, եւ Հօկի Կեդր. Վարչութենէն հրապարակաւ կը պահանջէ ընկալագիր 45,000 ֆրանքի համար:

. Ճիշդ վեց ամիս առաջ, 1935 օգոստոս 9ին, Գ. Խատիսեան կը յայտարարէր իր «Ճշդում - լուսաբանութեան» մէջ.

— «Հօկը ոչ մի բան ունի ծածկելու իր հաշիւների մէջ: Ամէն գործունէութիւն, պարզ ու մեկին, դառնում է թէ Հօկեան եւ թէ ժողովրդի սեփականութիւն:

«Ամէն գումար կը մնայ իր նպատակին յատկացուած »:

Վկայ՝ իր «վերջին պատասխանը», 1936 փետրուար 16ին...

ՎԱՀԷ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

(«ՅԱՌԱՋ»Ի ՄԻՋՈՑԱՒ)

Տիկին Մ. Ս. Բեյլեան (Ֆրէժիւս) իր դպրոցական ընկերուհիին՝ Լիփգարիտ Զարմիկեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի	25
Փետր. 13ի գումարը	2386
Ընդհ. գումար	2411

5-6000 Հայեշներ սպաննուած

Մարաջախտ Պատոլյիօ նոր մանրամասնութիւններ հաղորդելով իտալական վերջին յաղթանակի մասին, կ'ըսէ թէ թշնամին ահռելի կորուստներ կրեց: «Ուր որ փորձեցին դիմադրել մեր յառաջխաղացութեան գետինը ծածկեցին տառապէս ծածկուած դիակներով: Կարելի է 5000 – 6000 հաշուել մեռելներուն թիւը, իսկ առ նուազն կրկինը՝ վիրաւորները: Բազմաթիւ գերիներ ինկան մեր ձեռքը: Մեր կորուստներն են ազգային բանակէն՝ 12 սպայ եւ 122 զինուոր սպաննուած, 24 սպայ եւ 499 զինուոր վիրաւորուած, իսկ բնիկներէն՝ 62 սպաննուած եւ 85 հոգի վիրաւորուած: Ճակատամարտին մասնակցող ստուարաթիւ օդանաւերէն միայն մէկը չվերադարձաւ իր կայանը: Թմբակոծութիւնը կը շարունակուի եւ թշնամին կը նահանջէ դէպի հարաւ»:

*** Իտալական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ Եթովպիոյ կայսրը խորապէս ընկճուած է վերջին պարտութիւններէն: Զրոյցի մը համաձայն, կայսրը օդանաւով Տէսիէ փոխադրած եւ շղթայի զարնել տուած է Ռաս Տէսթան, կապելով բանտապետին հետ եւ պտտցնելով փողոցին մէջ: Կայսրուհին չէ համարձակած բարեխօսել, իր փեսան ազատելու համար:

Աշխատանքի նախարարը Մարսէյլի մէջ

Մարսէյլի նաւահանգիստի բանուորներուն պատուիրակութիւնը առջի օր ընդունուեցաւ վարչապետին կողմէ, որ խոհեմութեան յորդոր կարդաց, պարզելով երկրին կացութիւնը: Պատուիրակութիւնը գանգատեցաւ թէ գործատէրերը չեն յարգեր արհեստակցական իրաւունքները, կը ծանրացնեն աշխատանքի պայմանները եւ կը կրճատեն օրավարձքերը: Գ. Սառօ պատասխանեց թէ անմիջական կարգադրութիւններ պիտի ընէ: Տեսակցութենէն անմիջապէս վերջը, որոշուեցաւ Մարսէյլ ղրկել աշխատանքի նախարարը, Գ. Ֆրոսար, որ մեկնեցաւ երէկ, տեղին վրայ քննելու համար բոլոր գանգատները: Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութիւնը 5000 Ֆրանքի վարկ մը բացաւ, ի նպաստ Մարսէյլի բանթողներուն:

— · —

ԱԶԳ. ՎԻՃԱԿԱՀԱՆՈՒԹԵԱՆ վերջին մեծ պարգեւը, երեք միլիոն ֆրանք, շահած է նպարավաճառ մը, Լօռ – է Լուառի մէկ գիւղին մէջ, իր 12 յանախորդներուն հետ:

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՈՒՍՈՒՄԸ

Խորհրդային յեղափոխութիւնը ահ-գատուութեան շրջան մը ակսած է։ Մէկ տարիէն աւելի է որ տնտեսական, կենցաղային, դպրոցական եւ գիտու-թական մարզերու մէջ խոշոր փոփո-խութիւններ տեղի կ'ունենան։ Աստի-ճանաբար կը վերցուին խորհրդային կեանքին մէջ բոյն դրած շարք մը ան-հեթեթ ու վնասակար երեւոյթներ եւ կարեւոր բարեկարգութիւններ կը մտ-ցուին։ Կարգը հասած է նաեւ պատ-մութեան ուսման։

«Պրաւդա»ի յունուար 27ի թիւն ամբողջովին նուիրուած է պատմու-թեան ուսմունքին մէջ կատարուելիք բարեփոխութիւններուն։ Խորհրդային կառավարութեան եւ Կոմկուսի Կեդր. Կոմիտէի համառօտ տեղեկագրէն կը պարզուի, որ պատմութեան դասա-ւանդումը դպրոցներու մէջ մինչ այժմ իր կոչման բարձրութեան վրայ չէ ե-ղած։ Դեռ 1934 մայիս 16ին խորհ. կառավարութիւնը եւ Կեդր. Կոմիտէն յատուկ որոշումով մը յանձնարարած են պատկան մարմիններուն մինչեւ 1935 յունիս կազմել պատմութեան նոր դասագիրքեր՝ հին աշխարհի պատմութեան, միջին դարերու, նոր պատմութեան, Խորհ. Միութեան պատմութեան եւ կիսանկախ ու գաղ-թային երկիրներու պատմութեան։ Խորհ. Միութեան պատմութիւնը իր-րեւ առանձին առարկայ կը մտցուի նախնական եւ միջնակարգ դպրոցնե-րու մէջ 1934էն սկսեալ։ Միաժամա-նակ կը նշանակուին պատմաբաններէ կազմուած յատուկ յանձնախումբեր, դասագիրքեր պատրաստելու համար, իսկ Կոմկուսի քարտուղարներ՝ Ստա-լինի, Կիրովի եւ Ժդանովի վրայ պար-տականութիւն կը դրուի քննութեան առնել եւ ստուգել կազմուելիք գիր-քերու նախագիծերը։ Քարտուղարու-թիւնը քննութեան առնելով ներկա-յացուած նախագիծերը «Խորհ. Մի-ութեան» եւ «Նոր պատմութեանց» մասին, իր եզրակացութիւնը կը բե-րէ կառավարութեան եւ Կ. Կ.ին 1934 օգոստ. 14ին։ Այդ եզրակացութիւն-ները նոյնպէս տպագրուած են «Պր-աւդա»ի վերոյիշեալ թիւին մէջ։

Նախ մատնանշենք, որ կառավա-րութիւնը եւ կուսակցութեան վերին մարմինը պատմութեան ուսման վրայ ուշադրութիւն են դարձուցած միայն 1934ին։ Ուրեմն ամբողջ 17 տարի պատմութեան դասաւանդումը կա-տարուած է թերի եւ աշակերտները դպրոցէն ելած են պատմութեան մա-սին սխալ ու շփոթ տեղեկութիւննե-րով։ Իսկ որո՞նք են եղած 17 տարի-ներու ընթացքին գոյութիւն ունեցող թերութիւնները.—

« Քաղաքացիական պատմութիւնը կենդանի ու հետաքրքրական ձեւով դասաւանդելու, կարեւորագոյն դէպ-քերն ու փաստերը ժամանակագրա-կան կարգով ներկայացնելու եւ պատ-մական գործիչներու նկարագիրը տա-լու փոխարէն, աշակերտութեան կը հրամցուէր հանրային - տնտեսա-կան ձեւաւորումներու վերացական բնորոշումներ, այդպիսով քաղաքա-ցիական պատմութիւնը անկապ դար-ձնելով ու փոխարինելով զայն վերա-ցական ընկերաբանական ձեւակեր-պումներով »։

Այս հիմնական թերութիւնը մատ-նանշելով, կառավարութիւնը եւ Կ. Կոմիտէն իբրեւ ուղեցոյց կ'առաջար-կեն.— « Որպէսզի դպրոցականները հիմնովին իւրացնեն պատմութեան դասընթացքը, անհրաժեշտ պայման է պատմական դէպքերը ներկայացնել պատմական - ժամանակագրական հե-տեւողականութեամբ։ Անհրաժեշտ է որ աշակերտութիւնը յիշողութեան մէջ ամուր պահէ կարեւոր պատմա-կան երեւոյթները, պատմական գոր-ծող անձերը եւ ժամանակագրական թուականները »։

Ստալինի երեք հոգինոց յանձնա-խումբը քննելով «Խորհրդ. Միու-թեան պատմութեան » նախագիծը, գծած է, որ այդ ոչ թէ խորհրդ. Մի-ութեան, այլ Ռուսաստանի պատմու-թիւն է։ Անտեսուած է Ս. Միութեան մաս կազմող բոլոր միւս ժողովուրդ-ներու պատմութիւնը։ Բուն Ռուսաս-տանի պատմութիւնը ոչ միայն շաղ-կապուած չէ Միութեան միւս ժողո-վուրդներու պատմութեան հետ, այլ եւ կտրուած է համեւրոպական եւ առ հասարակ ընդհանուր պատմութենէն։ Անկէ զատ, բազմաթիւ սխալ ու ծամ-ծմուած դարձուածքներ կը գործած-ուին ու չի մատնանշուիր այն աղճա-տութիւններն ու անդրադարձումները, զորս ունեցած են եւրոպական քաղքե-նի - յեղափոխական եւ ընկերվարա-կան շարժումները Ռուսաստանի ներ-քին կեանքին վրայ։ « Պէտք է նկատի առնել, կ'եզրակացնեն Ստալին - Կի-րով - Ժդանով, որ խօսքը կը վերա-բերի դասագրքի կազմութեան, ուր իւրաքանչիւր խօսք եւ բնորոշում պէտք է նախ լաւ կշռուի ու ապա գործածուի,— եւ ոչ թէ լրագրական յօդուածի, ուր անպատասխանատու ձեւով կարելի է ամէն ինչի մասին շատախօսել»։

« Նոր պատմութեան » մէջ Ստալի-նի յանձնախումբը գլխաւոր թերու-թիւնը կը համարի այն, որ իր խորու-թեան մէջ չէ մատնանշուած Ֆրան-սական յեղափոխութեան եւ Ռուսաս-տանի Հոկտեմբերեան յեղափոխու-թեան տարբերութիւնը։ Ցետոյ, սխալ է առաջինը անուանել «Ֆրանսական մեծ յեղափոխութիւն», իսկ երկրոր-դը՝ «Հոկտեմբերեան յեղափոխու-թիւն»։ Պէտք է Ֆրանսականը ուղ-ղակի կոչել «բուրժուական յեղափո-խութիւն » եւ Հոկտեմբերեանը՝ « Խորհրդային յեղափոխութիւն» կամ « ընկերվարական յեղափոխութիւն»։

« Նոր պատմութեան » մասին Կեդր. Կոմիտէի ըրած ամէնէն կարեւոր փո-փոխութիւնն այն է, որ նոր պատմու-թիւնը բաժնած են երեք շրջանի։ Նոր պատմութիւնը կը սկսի Ֆրանսական յեղափոխութենէն

ա) Ֆրանսական յեղափոխութենէն մինչեւ Ֆրանս - փրուսական պատե-րազմը (այդ շրջանին ազգային պա-տերազմներու եւ յեղափոխութեանց մէջ ձեւաւորուեցան ղեկավարող դրա-մատիրական պետութիւնները)։

բ) Ֆրանս - փրուսական պատերազ-մէն մինչեւ համաշխարհային 1914-18 պատերազմը (երբ արդիւնաբերական դրամատիրութիւնը փոխարինուեցաւ մենատիրական դրամատիրութեամբ և ծագում առաւ աշխարհակալութիւնը եւ առաջին համաշխարհային պատե-րազմը, որ եւ յառաջ բերաւ առաջին ընկերվարական յեղափոխութիւնը)։

գ) Հոկտեմբերեան ընկերվարական յեղափոխութենէն մինչեւ մեր օրերը (այս ժամանակամիջոցին կը սկսի քայքայուիլ դրամատիրութիւնը եւ աշխարհը կը բաժնուի երկուքի՝ դրա-մատիրական եւ ընկերվարական ձեւե-րու)։

Ի հարկէ, մեզի համար անըմբռնե-լի են այս բոլորը։

Մինչեւ այժմ խորհրդային պատ-մութեան ուսման տիրական դէմքը կը հանդիսանար հանգուցեալ Պոկրովս-կին։ Ան էր որ «Թագաւորներու» եւ «անհատներու» պատմութեան դէմ ծառանալով, պատմութեան վերլու-ծումը կատարեց մարքսեան վարդա-պետութեամբ։ Ան էր որ պատմու-թեան շարժիչ գլխաւոր ուժը համա-րեց տնտեսական յարաբերութիւն-ները։ « Պրաւդա »ն առաջնորդող յօդուածի մէջ անխնայ քննադատու-թեան կ'ենթարկէ Պոկրովսկիի պատ-մութիւն գրելու եղանակը, գտնելով զայն միակողմանի եւ վնասակար։ Այն ինչ, քանի մը տարի առաջ խորհրդա-յին աշխարհը մեծ շուքով տօնեց անոր ծննդեան վաթսունամեակը՝ համարե-լով Պոկրովսկին Խորհրդային պատ-մագիտութեան հայրը…

Կ'արժէ քանի մը օրինակներ բերել այն պատմական սխալ մեկնաբանու-թիւններէն, որ նոմարուած են պատ-մութեան դասագիրքերու մէջ։ Այս մասին բազմաթիւ մէջբերումներ է ըրած «Պրաւդան» իր փետրուար 1ի թիւին մէջ։

Դասագրքին մէջ խօսք կայ միայն Մոսկովեան իշխաններու շահատա-կութեանց եւ աւարներու մասին եւ ոչ մէկ յիշատակում «ռուսական հողի հաւաքումի » մասին։ Այն ինչ այդ իշխաններն էին, որ սաղմնային ռուս-սական ազգային պետութեան կորի-զը, որ պատմականօրէն յառաջդիմա-կան քայլ մըն էր։

Ռուս յայտնի հայրենասէրներ Մի-նին եւ Պոժարսկի, որոնք 1613ին Կրեմլինէն դուրս վտարելով Շուէ-տացիներն ու Լեհերը, հիմք դրին ռուս ազգային պետութեան,— դասա-գրքի մէջ ներկայացուած են իբրեւ հակայեղափոխականներ։

Պետրոս Մեծի բարենորոգումներու դրական կողմը անտեսուած է եւ ցոյց տրուած են անոր միայն բացասական երեւոյթները։

1861ի գիւղացիական բարենորո-գումն այն ձեւով է պատմուած, որ ընթերցողը կը կարծէ, թէ այդ բարե-նորոգումէն վերջ գիւղացին աւելի ծանր ճորտատիրութեան ենթարկուե-ցաւ

Ռուսական վերածնունդի ռահվի-րայ Լոմոնոսովը դուրս է բերուած իբրեւ «ազնուականութեան գաղափա-րախօս »։

Դասագրքին մէջ չեն յիշատակուած 1730 թուականներու ռուսեւթրքական պատերազմը եւ հիւսիսային Կովկասի գրաւումը, իսկ Նափոլէոնի կռիւնե-րէն բան չի հասկցուիր։ Նոյնպէս մո-ռացութեան են տրուած 1830ի եւ 1863ի լեհական ապստամբութիւննե-րը, որոնց կարեւորութիւնը ժամա-նակին ընդունած են նոյնիսկ Մարքս-ը, Էնգելսը եւ Լէնինը։

Ընդամէնը 3 — 4 տարի առաջ էր, որ խորհրդային դպրոցներէ վտար-ուած էր ազգային պատմութիւնը։Իսկ այսօր ոչ միայն անոր դասաւանդումը վերահաստատած են, այլ եւ կը բո-ղոքեն, որ չեն յիշատակուած ռուս ժողովրդի ազգային հպարտանքը կազ-մող դէմքերը («ռուսական հողի հա-ւաքում »ը, Մինին եւ Պոժարսկի, Պետ-րոս Մեծի բարենորոգումներ, Նա-փոլէոնի պարտութիւնը Ռուսաստանի մէջ, Լոմոնոսով եւայլն)։ Այսօր կը պահանջեն, որ «աշխատաւոր զան-գուածները գիտնան իրենց ժողո-վուրդներու պատմութիւնը, որպէսզի իրենց ներկայ պայքարը շաղկապեն անցեալի յեղափոխական աւանդու-թիւններու հետ» (Տիմիթրովի ճառը Գ. Միջազգայինի վերջին խորհրդա-ժողովի մէջ)։

Ձեմ գիտեր, պուլկար յանդուգն յե-ղափոխականին այս կոչը կը հասնի՞ Հայաստան, թէ ոչ։

Առայժմ միայն ցաւով պէտք է ար-ձանագրել, որ Կ. Կ.ի եւ կառավա-րութեան կողմէ նշանակուած քննիչ յանձնախումբին մէջ չկայ ոչ մէկ Հա-յու անուն։ Վրացիները եւ Թաթար-ները ներկայացուցիչներ ունին (Սվա-նիձէ եւ Բոջաեւ)։

Ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ Հա-յաստանը կը բացակայի…

ԱՇՈՏ - ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՐՏԱՆԿԱՐ

ՏԵՍՆՈՂՆԵՐ ԵՒ ՏԵՍՄԱՆՈՂՆԵՐ

— o —

Հօկը վերջերս խումբ մը պատգա-մաւորներ ղրկած էր Հայաստան։ Ա-նոնց մին վերադառնալով Փարիզ, տե-սակցութիւն մը կ'ունենայ իր հին մէկ ընկերոջ հետ, որ հիմա կը պատկանի հակակեդրոնական խմբակին եւ ժա-մանակին ապրած է Երեւանի մէջ։

Անոնց խօսակցութիւնը ազագրած ըլլալով, կը ներկայացնեմ մեր ըն-թերցողներուն.

— Ինչե՛ր, ինչե՛ր տեսայ խորհր-դային Հայաստանի մէջ…

— Տեսածնե՞րդ աւելի շատ են թէ չտեսածներդ

— Տեսածներս ալ շատ են, չտե-սածներս ալ, քանի որ ամէն բան շատ է այնտեղ . .

— Խանջեանն ալ տեսա՞ր .

— Ոչ միայն տեսայ, այլ եւ տես-նուեցայ . .

— Իրա՞ւ … Այսինքն բսել չեմ ու-զեր թէ Խանջեանը տեսնելը մեծ բան է… Միայն հասկնալ կ'ուզեմ թէ ա-մէն բան տեսա՞ր ..

— Խանջեանը տեսնելու եւ անոր հետ տեսնուելու երջանիկ պատիւը ու-նեցայ։ Եւ Խանջեանը տեսնելով ես Ստալինն ալ տեսած եղայ ..

— Աս ի՞նչպէս կ'ըլլայ …

— Ստալինը անձամբ չտեսայ.բայց չէ՞ որ Խանջեանին աչքերը Ստալինը տեսած են … Ես ալ Խանջեանի աչ-քերը տեսնելով Ստալինը տեսած կը համարիմ ինքզինքս … Իսկ Ստալինը տեսնելով ալ Լէնինը տեսած կը հա-մարիմ … Լէնի՞նը … քանիերորդ դարու Քրիստոսը, մարդկութեան Մեսիան . .

— Բայց իրա՞ւ տեսար Խանջեանը թէ Խանջեանին պատկերը տեսնելով Խանջեանը տեսած կը համարիս .

— Խանջեանը տեսայ միսով ու ոս-կորով

— Միսով ու ոսկորո՞վ … Պիֆ-թէ՞կ կ'ուտէր …

— Կ'աշխատէր . քաղաքացիս, կ'աշ-խատէր …

— Պղինձի՞ թէ ոսկիի հանք կը պե-ղէր …

— Խորհրդային Հայաստանի պրան-դէ սոցիալիզմը կը կերտէր… Գրա-սեղանին վրայ հակած իր քոցաթեւ գլուխը՝ կը թղթատէր, կը թելադրէր, կը նօթագրէր, կը թելադրէր, կը ստորագրէր, կը հեռաձայնէր, կը մե-նախօսէր, կը տրամախօսէր, կը ճա-ռէր .

— Ջըսե՞ս որ կատարելագործեր է մարզանքը … Ձուանը զօրաւո՞ր էր..

— Իր չուանով, իր շղթայով ձեզ նման կեղտոտ խոզեր շատ բանտար-կած է . .

— Կշռէ խօսքերդ .

— Խօսիլը արծաթ է, որով խօս-քերս կշռել պուրժուական գործ է … Ես առեւտրական չեմ … Ես Խանջեա-նը տեսած մարդ եմ

— Ցօ, եթէ իրապէս Խանջեանը տեսար, բսէ ուրեմն թէ աչքի զարնող ի՞նչ կայ իր գրասենեակին մէջ…

— Այնտեղ աչքի, քիթի, բերնի կամ գլխու զարնող բան չկայ …Այն-տեղ ինքը Խանջեանը կայ, այնտեղ պրոլետարիատի յաղթանակը կայ, այնտեղ արեւաշող ապագայի ոսկե-շող հունտը կայ, այնտեղ արեւահամ գործը կայ, այնտեղ հուրհրան փաս-տերը կան, այնտեղ կարմիր, արեւա-վառ կոմունիզմը կայ .

— Այդ բոլորին հետ համաձայն եմ, սակայն, բարի եղիր ինծի բսել, թէ աչքի զարնող ի՞նչ տեսար իր սեն-եակին մէջ։ Տպաւորիչ, ցայտուն, ցցուն …

— Քաղաքացի, խորհրդային Հա-յաստանի մէջ ամէն ինչ տպաւորիչ է, ամէն իր ցայտուն է, ամէն մարդ ցցուն է…

— Ուրեմն տպաւորիչին տպաւորի-չը, ցայտունին ցայտունը եւ ցցունին ցցունը ինչ տեսար գրասենեակին մէջ . .

— Ինքը, Խանջեանը… Կախած էր իր Մարքս - Լէնինեան գլուխը, թա-փած էր իր բաշերը, աչքերուն մէջ ա-րեգակունք, կ'աշխատէր հարուածա-յին թափով . .

— Բարեկամ, խօսք կը հասկնա՞ս. Խանջեանի գրասենեակին մէջ Խան-ջեանէն զատ ի՞նչ կար մեծ ու բացա-ռիկ .

— Անկէ մեծ ու բացառիկ Ստալինը կայ

— Դուն Հայաստան երթալէ առա՞ջ ալ պինդգլուխ էիր՝ թէ չէ հոն ուսար այս կուռնդլուխութիւնը։ Ես քեզ կը հարցնեմ թէ ի՞նչ առարկայ տեսար Խանջեանի գրասենեակին մէջ, աչքի զարնող

— Տեսայ իր կաղամարը որ կար-ծեմ Ուզպէկիստանի հարուածային բանուորներն էին նուիրած, տեսայ իր գրիչը որ Վոլկայի շրջանի հանքա-գործներուն կողմէ կաղանդի նուէր ղրկուած էր, տեսայ իր կարմիր մե-լանը որ եղբայրական Ազրպէյճանի մէկ բանուորն էր նուիրած, անոր խառնե-լով իր տաք արիւնը ..

— Ուրիշ բան չտեսա՞ր …

— Ինչպէս թէ չտեսայ … Տեսայ պատէն կախուած …

— Այո՛, այո՛, շարունակէ ..

— Պատէն կախուած յաղթական, կարմրահեր դրօշը որ Սմրդանի մե-տաքսի գործարանին Թաթար բանուո-րուհիներն էին նուիրած, տեսայ Ստա-լինի դիմանկարը որ ժողովրդական նկարիչ Խօջաբէկ Մուսաօնն էր գը-ծած, տեսայ Լէնինի արձանիկը որ վաստակաւոր քանդակագործ Սա կա Ուրարտունն էր շինած, հա ալ որ շնորհալի արձանագործ Ն Մելիքեանցն էր շինած ….

— Արդեօք կը ճանչնա՞ս որ ես դառնալու եմ Երեւան, Խանջեանին սենեակը եւ այդ բաներէն բան տեսած …

— Դուն քանի՞ տարի առաջ գ ած ես Խանջեանի գրասենեակը

— Երեք - չորս տարի առաջ.

— Բայց իմ տեսածներս մէկ կու տարուան նուէրներ են …

— Կարող է պատահիլ։ Բայց աչքի զարնող իրը զոր ես տե ի՛նչպէս կ'ըլլայ որ դուն տեսած չ

— Տեսած եմ …

- Եթէ տեսած ըլլայիր, ամ առաջ անոր անունը պիտի տայիր

— Իսկ ես կ'ուզեմ ամէնէն վ տայ .

— Ըսէ՛, ուրեմն …

— Եթէ քէյֆս ուզէ կ'ըսեմ .

— Եթէ չըսես, ամբողջովին պ կասկածիմ քու Խանջեանը տես ինչպէս նաեւ Երեւանը եւ խորհր յին Հայաստանը լաւ մը տեսած լուդ …

— Կասկածամիտ ես …իսկ ես տատամիտ եմ … Դուն Թովմաս ռաքեալին պէս ես … իմ այնն եւ ոչը ոչ … Ես քեզ կ'ըսեմ որ սայ Մատթէոսը, Ղուկաս - Պետրոս Լէնին - Քրիստոսը … Տեսայ տեսիլ մը … Տեսայ Երեւանի բուսաղէմի տեսարանները տեսակցութիւնս …

— Տո՛ւր ապացոյցը …

— Իր սենեակին մէջ տեսայ մը, որուն մէջ տեսայ …

— Հասկցուեցաւ որ սուտ կ սիս … Խանջեանի գրասենեակ մարդահասակ Լէնինի նկարը կա

— Այո՛, կար, ժամանակին, չորս տարի առաջ …

— Իսկ հիմա ի՞նչ եղաւ …

— Ես քեզ չըսի՞ որ Լէնին նոր րու Քրիստոսն է, նոր մարդկութ Մեսիան … Լէնին նկարին մէջէն բութիւն առաւ …

— Երեւի Խանջեանին քովէն փ խաւ։ Նոր կը լսեմ որ Խանջեանի գ րասենեակը գերեզմանատուն է եղ

ՆՇԱՆ ՊԵՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՄԵՆԱՄԱՐՏԻ ՆՈՐ ՁԵՒ ՄԸ

Ամերիկացիները մարդ զարմացնե-լու այնպիսի կարողութիւն մը ու զոր կարելի չէ գերազանցել։

Վերջերս Քոլորատոյի մէջ եր Ամերիկացիներ մենամարտ մը կը տարեն,— ինչո՞վ, սուրո՞վ, ատր նակով Դասական ձեւեր են ասո

Երկու Ամերիկացիները աւելի նատիպ միջոց մը գտած են,— տին իրենց ինքնաշարժներուն զատ զատ։ Եւ մեծ ճամբու մը վր սրարշաւ կը սուրան մէկը միւսին կառակ ուղղութեամբ, իրարու վ Զարդ ու փշուր կ'ըլլան կառք բայց մեր հերոսները ողջ մնան։

Ոստիկան մը, որ ներկայ էր մարտին, զանոնք դատի կը այն ամբաստանութեամբ թէ հ յին ապահովութեան յատուկ րու մը վրայ արտօնուած չափէն ւելի արագութեամբ վարած են իր կառքերը։

Ոստիկանն ալ նուազ … զարմ լիներէն չէր անշուշտ։

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Կ Ա Թ Ն Ի Ղ Բ Ա Ց Ր

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԻՑ)

— Երդում պատառ եղայ, որ վեց ամիս է քեզ չեմ տեսել, վերջը բաց-ւեցին, ասացին որ Ղարաղալայից(*) են եկել կապիտան Խաչատրեանի հը-րամանով եւ շատ կարեւոր նամակ ու-նին յանձնելիք, բայց անձամբ. համո-զեցի նրանց նամակը քեզ յանձնել իմ միջոցով։ Նրանց ինձ մօտ կրկին գալը կարող է ուշադրութիւն գրաւել։ Թէ-եւ ծեր եմ, բայց չեկիստի ձեռքով նա-հատակւել չեմ ուզում. եթէ դու մօտ-նուես ինձ մօտ, ես էլ քեզ հետ կո-րած եմ։ Հա, նամակաբերներն առա-ւօտեան ինձ պիտի սպասեն գերեզմա-նատան մօտ, պատասխանի համար։

Նամակը կարդացի։ Պահանջւում էր ամենաուշը մինչեւ վաղը իրիկուն երկու ուրիշ ընկերների հետ ճանա-պարհ ընկնել Ղարաղալա, ուր յաջորդ օրը տեղի պիտի ունենար վճռական խորհրդակցութիւն ապստամբութեան ծրագրի եւ օրւայ մասին։ Պարտաւոր-ւում էինք մեզ հետ վերցնել մի մի-լիոն ռուբլի, զինուորները մեզ պի-տի առաջնորդեն դէպի Ղարաղալա ի-րենց յայտնի մի անվտանգ ճանա-պարհով։ Մտածելու բան չկար, նա-մակը միւս երկու ընկերներին հաս-ցնելու, դրամը ցոյց տուած տեղից վերցնելու ու զինուորների հետ գիշե-րային ամէնքէս հանդիպման վայր նշանակելու հոգը թողեցի Եփրեմ քե-ռուն։ Ինձ պէտք էր հանգստանալ, որովհետեւ յաջորդ ամբողջ գիշերը ոտքով ճանապարհ պիտի գնայի։

Աղմաղան լերան բարձունքի վրայ, խոր ձիւների տակ թաղուած էր Ղարա-ղալան — մի ժամանակ թրքական գիւղ, յետագայում թողնուած իր բը-նակիչներից. Այլաշկերտից փախած մի քանի տասնեակ տուն դաղթական-ներ տեղաւորուել էին նրա գետնափոր խրճիթների մէջ, իրենց անասունների հետ։ Այդ օրերին այնտեղ էին հաւաք-ւել քառասունի չափ բանտ ու աքսո-րից հազպրած սպաներ, զինւորներ ու քաղաքական գործիչներ։ Օրից օր սպասւում էր խորհրդային իշխանու-թեան զինւած ուժերի արշաւանքը Ղա-րաղալայի վրայ. մինչ այդ նա են-թարկւած էր մեկուսացման. դաշտի բոլոր ճանապարհները, որոնցով կա-րելի էր հասնել գիւղին կամ հեռա-նալ այնտեղից, բռնւած էին հեծեալ կարմիր պահակներով։ Նրանք ձերբա-կալում էին բոլոր նրանց, ովքեր հա-մարձակւում էին երեւալ այդ ճանա-պարհներին, բայց գիշերւայ ցուրտն ու երկիւղը ստիպում էին նրանց թու-լացնել հսկողութիւնը ու պաշտպան-ւել որ եւ է ծածքի տակ։ Այդ պատ-ճառով յարաբերութիւնը արտաքին գիւղի եւ դրսի աշխարհի միջեւ տե-ղի էր ունենում միայն գիշերները։

Ղարաղալա անունը կը մնայ անմո-ռաց բոլոր նրանց համար, որոնք փետրուարի առաջին տասնեակին ապ-րեցին այնտեղ այնքան խոր յուզում-ներ եւ յետագայում դարձան այդ հը-նոցից ժայթքած ապստամբութեան կայծեր։ Խարխուլ գիւղի խրճիթների փոքրիկ տարածութիւնը բարձրանում էր կարմիր ծովի մէջ իբրեւ փրկու-թեան մի հողաչերտ մակընթացու-թիւնից առաջ։ Նահանջի ոչ մի ճա-նապարհ։ Աշխարը դաշտն էր ողողւած կարմիր զօրամասերով, ռազմկանու-թեամբ ու Չեկայի թռուցիկ խմբերով որոնք քաղցած գայլերի պէս գիւղից գիւղ էին վազում, դուրս քաշում ցո-րեն ու անասուն, ձերբակալում ամէն ընդդիմացողի, վերցնում պատանդ-ներ ու քշում Երեւան։ Այնտեղ աբ-ցանք ու յուսալքում էր տիրում. Թի-կունքում լեռներն էին ցցւած գագաթ-ները ամպերի մէջ,մարդահասակ ձիւ-նի չերտով ծածկուած։

Լուսադէմի մօտ էր, երբ յայտնե-լով ապստամբ գիւղի պահակներին պայմանական նշանախօսքը մենք ան-ցանք սահմանը, առանց նշանախօսքի ոչ կարելի էր իմանալ դաշտի գիւղե-րում կազմուած գաղտնի մարմիննե-րից։ Ոչ ոք կենդանի չէր կարող մօ-տենալ Ղարաղալային։

Ցաւորդ օրերն անցան անընդհատ վիճաբանութիւնների մէջ։ Ոչ ոք չէր ուզում հրաժարուել իր տեսակէտից եւ համոզուել ընկերոջ պատճառաբանու-թիւններին. կարեւոր հարցն այն էր— օր նշանակել ու նախայարձա՞կ լինել թէ ապստամբութեան աղդանշան տալ իշխանութեան մեզ վրայ արշաւելու ժամին։ Գիւղացին տնտեսապէս ա-րագօրէն քայքայւում էր կարմիրների թալանից, նրա ներկայացուցիչները պահանջում էին մեզնից անմիջապէս դուրս գալ Ղարաղալայից ու ոչնչա-ցնել հարեւան գիւղերն ապաստակող հակառակորդ ուժերը, վստահեցնելով որ ժողովուրդը մի մարդու պէս զէնք կ'առնի եւ մեզ կը միանայ։ Սպաները իբրեւ փորձւած ռազմագէտներ, գտ-նում էին որ խոշոր զօրամաս չի կա-րող մտնել Ղարաղալայից, ճանա-պարհների բացակայութեան եւ ձեան չերտի հաստութեան պատճառով. փո-քրը ուժերն էլ կարելի է եռ մղել, ուրեմն հնարաւոր է եւ լաւագոյն ըս-պասել, գուցէ դրսի աշխարհում մեզ համար նպաստաւոր դէպքեր տեղի ունենան։

Փետր. 12ի առաւօտեան խմբա-պետներից մէկը ապստամբեց ապս-տամբների դէմ, հակառակ մեծամաս-նութեան թախանձանքին ու ընդդի-մութեան իր երկու տասնեակ հեծեալ-ներով արշաւեց դէպի Զառ — առա-ջին գիւղը մեզնից դէպի դաշտ իջ-նող ճանապարհի վրայ։ Մի ժամից յետոյ նա գրաւած էր առանց որ եւ է կռուի։ Դրանից յետոյ մեր Ղարա յայում մնալը աւելորդ էր. ձգուած էր կարմիր իշխանութ մեր բոլորի կողմից եւ նա չէր իր զօրքով պիտի գար ջնջելու առանց խտրութեան.

— Ինչ լինելու է թող լինի կամ ազատութիւն կանչեցինք առինք հրացանները ու դէպի Զառ։ Գիւղի հրապարակ չակեց անկումը խորհրդային իշխ նութեան, նշանակեց գիւղական կութեան կոմիտէ ու յայտարարե ընդհանուր զօրակոչ։

Մինչեւ երեկոյ գրաւեցին նաեւ տակայ երեք գիւղերը. փոքրիկ հանրապետութիւն իր 300 գինուոր բանակով։ Գիշերը մայրաքաղաքում, աւելի ճիշդ րագիւղում տեղի ունեցաւ ապստամ բութեան ղեկավարների ժողով տրուարի 18ը նշանակեց րած ըմբոստութեան օր ու ուժերը բաժնուեցան գնաց իր պարտքը կատարելու։

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

(6)

(*)Նախիջեւանի թրքական գիւղ Կոտայք գաւառակի սահմանին վրայ, Արփա-չայի ափին վրայ։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ

«ԹՈՒՐՔԵՐԸ ՄԵԶ ԿԸ ՎՌՆՏԵՆ... ԲԱՅՑ ՄԵՆՔ ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԿԸ ՊԱՀԵՆՔ ՄԵՐ ԵՐԿՐԻՆ ՄԷՋ»

Այս էր խորագիրը այն հակաթուրք յօդուածին, որ ապարանի ամենախոշոր տառերով երեւցաւ անցեալ շաբաթ երեկոյեան «Le Soleil» թերթին մէջ, «Քիւսթօս» ստորագրութեամբ։

Զպիտի հետաքրքրուէինք իսկ, եթէ եղած հրատարակութիւնը մնար օտարական լրագրութեան սահմաններուն մէջ։

Յօդուածին մէկ ծայրէն միւսը, բաարակէտէն մինչեւ վերջակէտը, առօրեայ զգալուած պոռթկում է որ կը հոսի։

Մարդ կը զարմանայ թէ ինչպէս կարելի կ՚ըլլայ մէկ օրէն միւսը, այսպէս յանկարծակի փոխուիլ եւ գործածել այնպիսի բառեր, երբ դեռ երէկ նոյն այդ մարդիկը «Հիացող» էին «Երիտասարդ Թուրք Հանրապետութեան» եւ «իրաւ» Քէմալին։

Տակաւին քանի մը ամիս առաջ, վերոյիշեալ թերթին առաւօտեան տպագրութիւնը «Լը Փըթի Մարսէյէզ»,շատ գգուշաւոր լեզուով մը Հանրութեան սեփականութիւն կը դարձնէր Իզմիրէն գալթող Ֆրանսացիներուն մը խուր պարագան, որուն մասին գրած էի ժամանակին։

Երկրութիւնները թարմացնելու համար բաւնք որ այս անգամ աւելի յանցաւոր կը հանէր Ֆրանսական իշխանութիւնները, քան թէ քէմալական կառավարութիւնը։ Եւ ծիծաղելի դառնալու աստիճան ընդ առաջ երթալով, վերադարձողի մը բերնին մէջ կը դնէր հետեւեալ բառերը.

— «Թուրքիոյ մէջ, գէթ, իշխանութիւնները քաղաքավարի էին»։

Այժմ յօդուածագիր Գ. Քիւսթօս, որ պաշտօնապէս իրազեկ մըն է, չնչտէ յետոյ թէ համաձայնական պետութիւնները հաւանեցան «քաբիթիւլասիոններու ջնջումին, 1924 յուլիս 24ին, Լօզանի դաշնագրին 28րդ յօդուածին արամաբրութեան համաձայն, յօդուածագիրը առանց եւ առաջ նախըէ կը յայտարարէ.

— «Այս առաջին յաջողութիւնները, գրգռեցին Թուրք կառավարութիւնը, որպէսզի շահագործէ արեւմտեան ազգերու տկարութիւնը»...

Տակաւին աւելի մեծ խոստովանութիւն մը.

— «Մենաշնորհներու ջնջումը մեզ անցընելէ վերջ, Թուրք պետութիւնը մէջտեղէն «կը վերցնէր» օտարականները անոնց կեանքը անկարելի դարձնելով»։

Եւ քակէ տակ կը շարէ հետեւեալ սեղմիչ միջոցները, որոնց ծանօթ է - ինք առաջին օրէն իսկ, եւ որոնց պտուղը վայելեցին առաջին անոթի Թուրքիոյ փոքրամասնութիւնները—

1 1928 յունիս 4 եւ 1929 ապրիլ 29ի օրէնքին համաձայն, 1929 յունուար 1-էն վերջ, Թուրքիոյ մէջ ծնած օտարականներուն զաւակները թրքահպատակ կը համարուին։

2.Օտար մեծ ընկերութիւններու մէջ պաշտօնէութեան հարիւրին եօթանասունը Թուրք պիտի ըլլայ։

3 Օտարներուն արգիլուած են կարգ մը զբաղումներ (փաստաբան, բժիշկ, դրամափոխ եւն.)։

4. Արգիլուած են աւելի քան վաթսուն արհեստներ (1931 յունիս 11ի օրէնք)։

5. Արգիլուած են կրօնական տարազները (1934 դեկտ.ի օրէնք)։

6. Սեղմիչ միջոցներ դպրոցական այն հաստատութեանց դէմ, որոնք օտարականներուն կողմէ կը մատակարարուին։

Գ. Քիւսթօս, բանէ յետոյ թէ այս սեղմիչ միջոցներէն շատեր ուրիշ երկիրներու մէջ կը գործածուին, եւ Թուրքիոյ մէջ գործադրուածին ձեւն է որ տարբեր է, սեւով ճերմակի վրայ հետեւեալ անողոք եւ արդար տողերը կը սահեցնէ.

— Օրէնքին գործադրութեան հետ կը կատարուին անթիւ կեղեքումներ եւ չարաշահ ծուղակներ կը լարուին։

Յօդուածագիրը կ՚ըսէ թէ Թուրք իշխանութիւնները կը ճգնին օտարականները բռնել սխալի մը վրայ, որպէսզի կրկնակ եւ պատկառելի տուգանքներ սահմանելով ստիպեն ենթակաները հրաժարիլ իրենց նիւթական բոլոր հարստութիւններէն։

Թրքական կառավարութեան նշանաբանն է.—«Վռնտել օտարականները»։

Եւ կուտայ շահեկան տեղեկութիւններ։

Այսպէս 1927ին, Պոլսոյ մէջ կային 2326 Ֆրանսացիներ, իսկ 1935 յունուար 1ին միայն 1582 հոգի։

Այս տարի իբրեւ հետեւանք սեղմիչ օրէնքներու զօրացման, հարիւրաւոր Ֆրանսացիներ ստիպուեցան հեռանալ Պոլսէն։

Բոլոր աշխարհիկ դպրոցները փակուեցան եւ շատ մը Ֆրանսական կրօնական դպրոցներ կորսուեցան։

Տնտեսական տեսակէտէն, Պոլսոյ Ֆրանսական գաղութին եւ Ֆրանսայի պատճառած վնասը երկու - երեք միլիառ է։

Յօդուածը կը վերջանայ Ֆրանսական իշխանութեանց ուղղուած սուր ակնարկներով եւ Ֆրանսայի մէջ Թուրքերուն տրուած առեւտրական եւ այլ առաւելութեանց թուումով, որոնցմէ զուրկ են Թուրքիոյ Ֆրանսացիները։

Եւ անձկութեամբ կ՚աղաղակէ.

— «Հանդուրժելի՞ բան է այս երեւոյթը»։

Լայն գիծերով ներկայացուցած եղայ «Հիացող» թերթին մերկացումները։

Սթափո՞ւմ արդեօք, թէ պատահական երեւոյթ։

ՀՐԱՉԵԱՅ

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

«ՎԱԹԱՆՏԱՇ»ՆԵՐԸ ՎԵՐՍԿՍԱՆ..

— o —

Նիսէն կը գրեն մեզի, փետր. 14 թուականով.—

Անցեալ շաբթու Նիսի Հրեաներէն քանի մը հոգի Հայերն ու Հրեաները կը հրաւիրէին Պուլվ. Վիքթոր Հիւկօ, Փալմիէ պանդոկը, թրքական ժողովի մը, նախագահութեամբ Մարսէյլի Թուրք հիւպատոսին։ Ժողովը տեղի ունեցաւ փետր. 13ին կէսօրէ վերջ ժամը 4ին։ Ներկայ կրնային ըլլալ միայն անոնք որ Թուրք հանրապետութեան անցագիր ունին։

Ժողովին ներկայ էին հոգիւ 24 հոգի, մեծ մասով Հրեաներ, իսկ Հայերէն՝ Տոքթ. Սամուէլ խան, Սէլեան եւ Ս. Գույսերեան։

Ժողովը բացաւ Թուրք հիւպատոսը, «վաթանտաշլարընըզ»ով եւ առաջարկեց հիմը դնել Թուրք մշակոյթի տան մը, առանձնելու համար Նիսի Թուրք գաղութին հոգերը եւն.։

Այս առթիւ յիշեցուց.

1. Հայերը իրաւունք չունին որ եւ է միութեան մը անունը տալով ներկայանալ օտար իշխանութեանց, իրենց գաղութը ներկայացնող մարմին, քանի որ միայն Թուրք կառավարութեան կը վերաբերի այդ պաշտօնը եւ իրաւունքը ...

2. Այն Հայերը որոնք Պոլսոյ գրաւման ժամանակ մեկնած կամ փախած են, չեն կրնար վերադառնալ, նոյն իսկ եթէ Թուրք հանրապետութեան անցագրով մեկնած եւ հինգ տարի չեն ներկայացած թրքական հիւպատոսարան։ Այդպիսիներն ալ զրկուած են հպատակութենէ եւն.։

3. Թուրքերը բարձր մշակոյթ ունին եւ ամօթ կ՚ըլլայ եթէ Նիսը իր «Թուրք օջլու Թուրք» տունը չունենայ, քանի որ իրենք դարեր առաջ իրենց քաղաքակրթութիւնը մինչեւ Միջերկրականի դուռները հասցուցած են եւ Ֆրանսացիներուն օգնած են Մարսէյլի մէջ, Սպանիացիներուն դէմ կռուելով եւն.։

4. Չկայ երկիր մը որ աչքին պէս վարուած ըլլայ իր հպատակներուն հետ, ինչպէս Թուրքիան։ Հայերը ինչ ինչ պաշտօններու հասած էին եւն.։

Ցետոյ հինգ հոգիէ յանձնախումբ մը կազմեց, որպէսզի կանոնագիր մը պատրաստեն։ Տասնհինգ օր յետոյ հիւպատոսը կրկին պիտի գայ Նիս, կազմակերպելու համար մշակոյթի տան գործերը։

Մոռցայ յիշել թէ Ժողովին ներկայ էր Մ. Քէմալին բարեկամը, շաքարի գործարանատէր պայ Հայրի, որ Նիս օդափոխութեան կուգայ ամէն տարի եւ վիլլա մը ունի։

Ուրիշ պարագայ մը.— Անցեալները թէյասեղան մը սարքուած էր ի պատիւ Նիսի քաղաքապետին, մասնակցութեամբ օտար գաղութներու։ Մարսէյլի Թուրք հիւպատոսը, որ հոս կը գտնուէր, շատ աշխատած էր որ Հայերը չմասնակցին, բայց չէր յաջողած։ Այս առթիւ կատղելով, յաջորդ օրը իր մաղձը թափեց Հայերուն վրայ։

ՓՈԹՈՐԻԿԻՆ ԱՒԵՐՆԵՐԸ ԹՈՒՐՔԻԱՅ ԵՒ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

— o —

Պոլսոյ թերթերը կը գրեն.— Անհաշուելի են փոթորիկին պատճառած վնասները։ Հովը թռցուցած է Այա-Սօֆիայի մինարէներու գագաթի մասը։ Ենի Ճամիի մզկիթի մինարէները վտանգաւորցեր են։ Ուրիշ եօթը մզկիթներ եւս նոյն վնասին ենթարկուած են։

Հազարաւոր ծառեր արմատախիլ եղած են։ Հովը տապալած է նաեւ ելեկտրական եւ հեռագրական թելեր։ Հեռաձայնի եւ հեռագրական հաղորդակցութիւն չկայ։ Փրթած ելեկտրական թելերը պատճառ դարձած են որ շատ մը տուներու ելեկտրականութիւնը դադրի։ Ելեկտրական չփման պատճառաւ հրդեհներ ծագած են։ Հրշէջ խումբը անդադար աշխատած է։

Տօլմապաղչէի ժամացոյցին աշտարակը ծռած է։ Միջոցներ ձեռք առնուած են հաւանական փլուզումի մը դէմ։ Խանութներու մեծ մասը փակ մնաց։ Ուսանողութիւնը միջամտեց փակ մնացած նպարավաճառներու դէմ եւ ստիպեց որ բանան։ Փողոցներու մէջ հացի տագնապ ծագեցաւ միջոց մը։ Շահադէտ ամբարվաճառներ բարձրացուցած են ածուխին գինը։ Քաղաքապետութիւնը միջոցներ կը խորհի շահադիտութեան դէմ։

Զաթալճայի ընդհ. գաղթախող Հայրի որ գործով Սթրանճա գացած էր, կայարանին մէջ մնացած ու մեռած է։

Քաղաքապետական պաշտօնեաներ քննութիւն կատարեցին Ունգափանի կամուրջին վրայ որ ինչպէս գրած էինք, սարսափելի փոթորիկէն շատ վնասուած է։ Յշդուեցաւ որ նորոգութեան համար 50 հազար ոսկիի պէտք կայ։

Իզմիրէն կը հաղորդեն թէ Գարըը Եաքայի կողմերը 65ի հասած է քանդուած գիւղերուն թիւը։ Բազմաթիւ հօտեր ալ մեռած են։ Ճամբաները եւ կամուրջները աւրուած ըլլալով, Այտըն-Իզմիր թղթատարը չի բանիր։ Միւս կողմէ կը բարձրանայ Մէնտէրէս գետը։

Իզմիրի կուսակալը Թօրպալը գացած եւ վրան ու ուտելիք դրկած է աղէտեալներուն։ Միայն Իզմիրի քաղաքապետութեան վնասը 30.000 ոսկի կ՚ենթադրուի

Խորինէի մէջ մեռած են 56 այր, 12.460 ոչխար, 811 այծ, 287 կով ,14 էշ եւն.։

** Պոլսոյ թանգարաններն ալ 40—50.000 ոսկի վնաս կրած են, ինչպէս եւ պատմական «Թիւրպէ»ներ։

** Սելանիկ Ժմեռնային եղանակին չտեսնուած ձիւնամրրիկի մը աղէտին ենթարկուեցաւ անցեալ շաբաթ կէս օրէն մինչեւ ուշ գիշեր։

Առաւօտուն թեթեւ անձրեւ մը կը մաղէր քաղաքին վրայ, բաւական ըլլալի ցուրտի մը ընկերակցութեամբ։ Ժամը 11ին ատենները անձրեւը վերածուեցաւ ձիւնի, իսկ կէսօրուան ժամերուն առատօրէն տեղացող ձիւնին խառնուեցաւ հիւսիսային սաստիկ ու առանձնաչունչ քամի մը որ 10—15 վայրկեանի ընթացքին, ամբողջ քաղաքը տակն ու վրայ ըրաւ։

Աչքերը կուրցնող խստութեամբ ձիւն եւ մարմինները սառեցնող սաստկութեամբ քամի մը կը շաչէր ամէն կողմ։ Ձիւնր այնքան թանձրօրէն կը տեղար եւ այնպիսի խելար թափով մը պտոյտ կուտար, որ երեք քայլ անդին կարելի չէր տեսնել։ Փողոցներու անկիւնները, տեղ տեղ, մէկ ժամուան մէջ մինչեւ մէկ մեթր ձիւն դիզուեցաւ, անցքի ճամբաները գոցելով բազմաթիւ կէտերու վրայ։ Արուարձաններու հետ հաղորդակցութիւնները ընդհատուեցան բոլորովին։ Ընդհատուեցաւ նմանապէս հանրակառքերու եւ ամէն կարգի ինքնաշարժերու երթեւեկը քաղաքին մէջ։

Բնակչութեան կարեւոր մէկ մասը, — խանութպաններ, բանուորներ, բանուորուհիներ, պաշտօնեաներ, եւն. շուկային մէջ բռնուած էր։ Անոնց մէկ մասը հազիւ երեկոյեան ժամը 5ին ատենները սկսաւ տուն վերադառնալ քալելով,— այդ ժամուն ձիւնը դադրած էր— իսկ կարեւոր մէկ մասն ալ ամբողջ գիշերը անցուց գրասենեակներու, գործատեղիներու, պանդոկներու կամ բարեկամներու տուներուն մէջ, հեռաւոր թաղերն ու արուարձանները երթալը բոլորովին անկարելի ըլլալով։

Ողբերգական էր Վարտարի եւ Սֆայիայի գործաւորներուն կացութիւնը Բազմաթիւ աշխատաւորուհիներ, որոնք փորձած էին դէպի իրենց տուները մեկնիլ, ցուրտէն նըւաղելով, փողոցը մնացին։Բարեբախտաբար իրենց ընկերներն ու ընկերուհիները օգնեցին անոնց, վերադարձնելով զանոնք դարձեալ աշխատանոցները։

Ոստիկանական տեղեկութիւնը կը հաշուէ առ նուազն 1500 վիրաւորներ։

ՄԱՄՈՒԼ

ՎՆԱՍԱԿԱՐ ՍՈՎՈՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

— o —

«Հայրենիք» դիտել կուտայ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (2 փետր.)։ Նոյն ցաւալի երեւոյթը նաեւ մեր միջավայրին մէջ եւ ամէն տեղ.

— «Ժամանակի արժէքին գիտակցութիւնը, դժբախտաբար, չափազանց կը պակսի մեր ամերիկահայ հայրենակիցներուն

Հակառակ անոր որ տասնեակ տարիներ անոնք կ՚ապրին արեւմտեան այս մեծ հանրապետութեան մէջ, ուր պէտք է որ սորվէին գնահատել ժամանակը, ոչ մէկ առաջդիմութիւն նկատելի է այդ ուղղութեամբ։

Առօր մէջ համոզուելու համար՝ բաւական է երթալ հայկական որ եւ է ձեռնարկի՝ հրապարակային ժողովի, հանդէս - խնճոյքի, դասախօսութեան կամ որ եւ է այլ հաւաքոյթի։ Եթէ հաւաքոյթը նշանակուած է գիշերուան 2ին, պէտք է գոհ ըլլալ երբ ան կը սկսի 3ին կամ 4ին։ Եթէ ժողով մը պիտի բացուի ժամը 8ին, հրաշքի պէս բան մը պէտք է նկատուի, երբ ան կը սկսի նշանակուածէն կէս ժամ յետոյ։

Շատ սովորական երեւոյթ դարձած է, որ մեր հաւաքոյթներուն եկողները մէկ, մէկ եւ կէս կամ նոյն իսկ երկու ժամ աւելի հարկադրուին սպասել, մինչեւ որ ժողովը սկսի։ Այնքան սովորական բան է ասիկա, որ կարծես բոլորն ալ հաշտուած են այս յոռի եւ այնքան ընդվզեցուցիչ իրողութեան հետ եւ չեն տրտնջար, որ եւ է փորձ իսկ չեն ըներ անոր դէմ կռուելու համար։

Դժբախտութիւնն այն է, որ ամէնէն ճշդապահներն ալ, երբ շարունակ ամէնէն աւելի տուժողները կ՚ըլլան մեր այս տխրող անճշդապահութեան երեւէն, իրենք եւս հետզհետէ կը սկսին անճշդապահ ըլլալ։ Եւ այսպէս մեր հայրենակիցները, փոխանակ շտկուելու, տարուէ տարի աւելի ու աւելի անճշդապահ կը դառնան՝ կատարեալ յուսահատութեան մատնելով բոլոր անոնք, որ կը ձգտին վերջ տալ մեր այս արեւելեան ունակութեան։

Սակայն, կը խորհինք թէ այս չարիքը կրնայ դարմանուիլ եթէ պատահական եւ միայն անհատական ճիգեր ընելու փոխարէն, փորձենք սիսթեմաթիկ եւ մանաւանդ հաւաքական պայքար մղել անոր դէմ։

Պէտք է վերջապէս հաւաքականօրէն գիտակցինք, թէ ժամանակի ի՛նչ մեծ եւ աններելի վատնում կ՚ունենանք, երբ այնքան յամառօրէն չենք ուզեր վարժուիլ ճշդապահութեան. Պէտք է վերջապէս մեզմէ ամէն մէկը առանձին եւ բոլորս միասին հասկնանք, որ երբ ճիշդ ժամանակին չենք սկսիր մեր ձեռնարկները կամ ճիշդ ժամանակին չենք երթար մեր հաւաքոյթներուն, կը վատնենք ոչ միայն մեր անձնական ժամանակը, այլ եւ ուրիշներունը, որոնց համար ժամանակը թերեւս մեզմէ շատ աւելի թանկագին է։

Եթէ մեր ձեռնարկներ կազմակերպողները վճռական, անսեղիտալի եւ յամառ կերպով ճիշդ ժամանակին բանան իրենց հաւաքոյթները եւ սկսին իրենց օրակարգերը, հասարակութիւնը կամայ թէ ակամայ ի վերջոյ պիտի վարժուի ճշդապահութեան. Անգամ մը, որ ամէն մէկուն մէջ այն վստահութիւնը գոյանայ, թէ նշանակուած ժամուն անպայման պիտի սկսի իր գնալիք հրապարակային ժողովը, հանդէս - խնճոյքը, դասախօսութիւնը կամ մէկ ուրիշ հաւաքոյթը, անպայման պիտի ջանայ ժամանակին ներկայ գտնուիլ։ Բայց եթէ, ընդհակառակն, միշտ տիրէ այն համոզումը, թէ որքան ալ դուն ժամանակին ներկայ գտնուիս, գնալիք ժողովդ պիտի սկսի մէկ կամ երկու ժամ վերջը, բնականաբար ոչ ոք պիտի ուզէ ճշդապահ ըլլալ»։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՃՇԴՈՒՄ

Ցէօրինէն թղթակից մը հաղորդած թէ տիկ. Նիվրիկ Գազազեան անձնասպանութիւն մը փորձած է, «տաղտ հեռացած եւ երեսի վրայ ձգած ըլլալով զինքը»։

Ակնարկած տղան ես եմ եւ կը ցաւիմ յայտնելու որ ձեր թղթակիցը զոհ գացած է թիւրիմացութեան մը։

Ճիշդ է որ Ցէօրինէն հեռացած եմ եւ Փարիզ կը գտնուիմ կնոջս հետ, չորս ու կէս ամիսէ ի վեր, գործի բու անյաջողութեան պատճառաւ, բայց երբեք լքած չեմ մայրս եւ ինծի համար ալ անհասկնալի կը մնայ իր անձնասպանութեան փորձը։Ամէն պարագայի մէջ, դաս առնելու պէտք չունիմ, իմ անհատական եւ հանրային պարտականութիւններս կատարելու համար, ինչպէս Ցէօրինի մէջ ալ հաստատած եմ։

Նուպար Գազազ

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՑԻՆՉ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (17)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

Իւղոտ հացերը անհանդիստ կ՚ընեն զիս։ Ի՞նչ դժուար բան է անուշ ու համեղ գուրապիէներէ զրկուիլ ամբողջ գիշեր մը։ Անտանելի է։ Ժամ մը կատարեալ կը պառկիմ մատծկոտ վիճակի մէջ, յաճախակի մէկ կողմէն միւսը դառնալով, առանց քունի նըշոյլն իսկ զգնալու աչքերուս։ Պիտի ուտեմ. միակ դարմանն է քնանալու։ Ձեռքս կ՚երկարեմ բարձին տակ ու պատառ մը կը փրցնեմ, ակռայի պէտքը չկայ, բերան դրածիս պէս շաքարի նման կը հալի, հիանալի ու տաքցի. երկրորդ մը, երրորդ մը եւ տակէն եւ անձ առաջին իւղոտ հացը կը ճամբուի ուղեղածոյ որկորէն։ Երկրորդն ալ չպիտի կարենայի պահել, պէտք էր ճաշակել։ Բան մը գողցածի պէս ազահաբար կը փրցնեմ պատառները եւ շուտ շուտ կուլ կուտամ, սակայն այնքան արագ ուտելով զմզս ճաշակը չպիտի զգար, որով մնացածը շատ զանդաղ կը դարձնեմ բերնիս մէջ եւ այսպէս բարձիս տակ ոչինչ կը մնայ, փշուրներն իսկ մատներովս կը հաւաքեմ։

Այս անգամ դարմանուած էի։ Աչքիս կոպերը հետզհետէ կը ծծկուին, կը ծանրանան ու կը զգամ քունէն պարտուիլս։

«ԹՕՄՊՈՒԼ ԱՐԱԳԱ»

Ցուլիսի արեւոտ առաւօտ մըն է, կրակ կը թափի քաղքին վրայ։ Թուրին մէջ դժոխք է։

Մահմուտ էֆէնտիին երիտասարդ տղուն՝ Եաքուպի ընկերակցութեամբ դեռ նոր բերած եմ քացխած խմորը՝ լայնաշուրթն կոնքով մը։ Անոնք նմանապէս իր եղբայրը,սովորութիւն չունին խմորը գետած դրկելու, փուռը տեղի կ՚ունենայ գնտելու գործողութիւնը.

Լեւոն խալֆան ձեռքերը լաւ մը սօթթած, փուռին աջ անկիւնը կողմնակի դրուած յատուկ երկայն ու խոր տաշտի մը մէջ կը պարպէ Մահմուտ էֆէնտիինց խմորը ու կը սկսի շաղել՝ Եաքուպին ներկայութեամբ։ Շատ չանցած Յովհաննէս ուստան փուռին գլխէն Եաքուպը կը կանչէ ու ճենճոտ գդալին գրպանէն գլանիկի ժանգոտած տուփը հանելով կ՚երկարէ։ Երիտասարդը «Քիբր խէյրէ»(շատ շնորհակալ եմ) ըսելով կը քաշէ հատ մը ու կը սկսի ծխել՝ վարպետին հետ կցկտուր խօսակցութեամբ մը, մինչ անդին խորամանկ Լեւոնը խմորի բլրակէն խոշոր կտոր մը փրցուցած՝ յանկարծ կը ձգէ տաշտին տակը մանուածապէս դրուած պզտոր ջրով լի կաթսային մէջ։ Դողոնը յատակը կ՚իջնէ

Վարպետը կռահելով պատահարը, կը յարէ խալֆային.

— «Չօրունէ ռուստ չիմիյի՞ մի ադամ»։

Լեւոնը պաղարիւնութեամբ «այո» կը պատասխանէ։ Ուստան համոզուած է։ Քիչ վերջ թխուած խմորը գունտերու վերածուած կը բերուի փուռին բոլորի սեղանին առջեւ ու խալֆային հետ Բիւզանդն ու Մարտիրոսը, ակնթարթի մէջ կը բռնեն գունտերը, մինչ ես փառելիք կը հասցնեմ հետզհետէ։

Շատ չանցած աւելցածու կէսը ատամաւոքը կը լուցի լայն կտուքին երկու անկիւններուն ճմռօցքին հետ։

«Թօմպուլ արապան է։ Այս էր անունը այն աղբակառքին որուն առաւօտեան առաջին անցքը զանազան անկիւններէ հաւաքուած, մանաւանդ բար հայ գաղթական գիւղերու փոխադրութիւնն էր։

Ցաղթանդամ կազմուածքով գիրուկ կին մըն է այս նշանաւոր աղբահաւաքը։ Տգմագոյն մօյկեր, որոնք մինչեւ ծունկերը կը հասնին. քալած ատեն ոտլայատակին քարերը կը դղրդացնէ։ Գլուխը սեւ ու խոշոր «եազմա» մը փաթթած, վրան անցուած զոյգ մը բարական էկիլով, որուն ծայրերը ծոծրակէն ի վար երկարած են, բայց երբ դէմքին նայինք, մեր գործը բոլորովին անյաջող կ՚երթայ։ Դալկած ու կասուած լի դիմակ մը, զորս բաճկոնը՝ գիրուկ մարմինը պատած է։ Կարծես այր մարդու մը դիմագիծն ունի։ Կռնակին կողմը մէջքէն կախուած է իր ուտելիքը խոշոր կանանչ թաշկինակի մը մէջ։ Իր ետեւէն երկար սեւորակ ջորի մը կը քաշէ երկանիւ կառքը՝ բերնէ բերան լեցուն ցեցոտապատ դիակներով։ Ձեռքեր ու ոտուեքներ կը շարժին դեռ։ Հագեւվարքներ մեռելներուն հետ խառն իրարու վրայ նետած են։ Դիտողութիւն չըլլար ոչ մէկ կողմէ։

Փուռէն քանի քայլ վեր, հրապարակին ծայրը կը կեցնէ կառքը ու դալկացած մարմինը պատին կրթնցուցած, տափառին գրպանէն շատ փոքր ձգախէժէ ծրար մը կը հանէ, գգուշութեամբ կը բանայ։ Գլանիկներու մնացորդներէ հաւաքուած սեւ - սեւ ծխախոտի կոյտ մը, կ՚առնէ գլանիկին թուղթը վրայէն ու անգամ մը մատները լեզուին տանելով թերթիկ մը կը փրցնէ եւ կը սկսի հատ մը ոլորել։ Ցետոյ փուռ վերադառնալով կը վառէ զայն ու ծխելով կ՚երթայ ջորիին սանձը քաշելու, որուն հօրը ինկած զոյգ մը աչքերը՝ ճանճերու բոյն են դարձած։

«Թօմպուլ արապան» քաղքէն քառորդ ժամ հեռուն կը տանի, երբեմն թեզանիքով քիթը սրբելով։ Եաեւի կողմէն կը կեցնէ կառքը՝ քարայրի մը բացուածքին վերեւ ու քաշելով կառքին եաեւի հաստ կափարիչը, կենդանիին սանձն ալ կը թուլցնէ հետզհետէ ու կը սկսի ծռել կառքը՝ առջեւէն դէպի եաեւ։ Դիակները իրարու եաեւէ կը գլորին խոր քարայրին մէջ։ Պարպուած է կառքը. կը լծէ կրկին ջորին ու անկէ վերջ գիւղհաւաքի պարտականութիւնը կատարած, աղբի պալտօնը ձեռք կ՚առնէ։ Ամէն առաւօտ միշտ նոյն ժամուն կ՚անցնէր մեռելակառքը, անկէ յետոյ «Թօմպուլ արապան» աղբով լեցուն կը տեսնէինք։

X

Մահմուտ էֆէնտիին բոկեղները պատրաստուած է. գլուխս կը դնեն լեցուն կոնքը ու կը տանիմ Սիտի՝ Եաքուպին տունը։ Մտած իբր վարձք քառասուն փարա կը բերէ մինչ ես տեղը թեփ կ՚ուզեմ, եթէ ունին։ Կը հանէ ու տոպրակով կը բերէ գարիի խոշոր թեփ։ Ուրախութիւնս անսահման է. այս թեփէն կարելի է չորս ծանր հացեր շինել, շաղուելով թարմ պանիրի հետ որ շատ աժան է։

Փուռէն վարձքս նախապէս օրական երկու սեւ ու բարակ «փիտէ» էր, երեսուն կրամնոց, յետոյ քանի փարա ալ սկսան տալ, որով կը գնէի խաշած օթեկ, հետեւաբար աժան բակլայ ու իւրաքանչիւրին մէջէրէն ճանճաչափ միջատները հանելով հացերուս հետ կ՚ուտէի։

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

Ձեզի կը սպասեն Փարակուէյի մէջ...

Պուէնոս Այրէսէն եւ ուրիշ աղբիւրներէ հասած լուրերու համաձայն, երբեք զօրագունդեր ապստամբած են Ասունսիոնի մէջ (Փարակուէյ), անձնատուութեան բռնադատելով կառավարական զօրքը: Ապստամբական շարժման գլուխը կը գտնուի գնդ. Սմիթ: Պրազիլիոյ կողմէն կը հեռագրեն թէ սահմանագլուխը փակուած է: Պուէնոս Այրէսի եւ Ասունսիոնի հաղորդակցութիւնները ալ խզուած են:

Ասունսիոնէն Նիւ Եորք հասած լուրերու համաձայն, յեղափոխական ուժերը կատարելապէս տէր են կացութեան: Կառավարական զօրքը անձնատուր եղած է առանց պայմանի, կատաղի կռիւէ մը վերջ որ մղուած է քաղաքին փողոցներուն մէջ:

Պուէնոս Այրէսէն կը հեռագրեն փետրուար 18 թուականով. — վերջին լուրերու համաձայն, Փարակուէյի կառավարական զօրքը անձնատուր եղած է յեղափոխական ուժերուն որոնց հրամանատարներն են գնդապետներ Սմիթ եւ Րէֆալտէ եւ որոնց կ'աջակցին ուսանողները ու նախկին ռազմիկները: Ապստամբները իբրեւ ղեկավար ընտրած են գնդ. Ֆրանքօն, որ Պուէնոս Այրէս կը գտնուի այժմ, իբրեւ աքսորական: Նոյն տեղեկութեանց համաձայն, օդանաւային վարժարանը, զինարանը եւ զինուորական պիտոյքներու կեդրոնները ապստամբներուն ձեռքը անցած են: Նախագահ Այալա փախած է թնդանօթակիրով մը: Զինուորական նախարարը ձերբակալուեցաւ:

*** *Ասունսիոնէն կը հեռագրեն.* — Քառասուն հազար ռազմիկներ, որոնք մասնակցած էին Կռան Չաքոյի պատերազմին, փետր. 18ին տապալեցին նախագահ Այալայի իշխանութիւնը և անոր տեղ հաստատեցին զինուորական դիկտատուրա մը, նախագահութեամբ գնդ. Տօն Ռաֆաէլ Ֆրանքոյի, Պոլիվիոյ հետ մղուած պատերազմին հերոսը, որ վերջերս Պուէնոս Այրէս աքսորուած էր, իբրեւ համայնավար ամբաստանուած ըլլալով: Յեղափոխութեան պայթումէն երկու ժամ վերջը, նախագահ Այալա, որ մարտանաւ մը ապաստանած էր, իր քով հրաւիրեց ապստամբներուն պետը եւ անոր յանձնեց իր հրաժարականը: Արժանթինի կառավարութիւնը հրամայեց թնդանօթակիրներ ղրկել Փարանա գետն ի վեր, սահմանին վրայ, ի նախատեսութիւն որ եւ է անակնկալի: Ապստամբութեան կը մասնակցէին երեք զօրագունդեր եւ հինգ մարտանաւեր: Կռիւներու ընթացքին, քաղաքացիները գիշերանց ամրափակ եղած էին իրենց տուներու դուռներուն ետին, մինչ ապստամբները կը ռմբակոծէին զօրանոցներն ու նաւարանները: Միակ նշանակելի վնասը կրեց մայր եկեղեցին, որուն տանիքին վրայ լայն ճեղք մը բացուեցաւ ռմբակոծութեան հետեւանքով: Բարեկարգութիւնը վերահաստատուած է եւ կը սպասուի նոր նախագահին:

Կացութիւնը Սուրիոյ մէջ

Պէյրութէն կը հեռագրեն «Թայմզ»ի փետրուար 16 թուականով. — խանութպաններու գործադուլը կը շարունակուի Սուրիոյ բոլոր քաղաքներուն մէջ: Այս կացութենէն ծանրապէս կը վնասուի Պէյրութ, որ կեդրոնն է եւրոպական ապրանքներու բաշխման: Մարզպանին հրահանգով ֆրանսացի պատուիրակները ժողովի հրաւիրեցին բոլոր գլխաւոր կեդրոններու խանութպանները եւ յանձնարարեցին դադրեցնել գործադուլը, բայց անոնք մերժեցին: Հալէպի ազգայնական պետը, Սէյտուլլահ էլ Ճապրի եւ ուրիշներ ձերբակալուեցան, ինչպէս եւ շատ մը երիտասարդներ՝ Դամասկոսի մէջ: Զօրս թերթեր խափանուեցան Դամասկոսի եւ Հալէպի մէջ:

Սուրիոյ ազգայնականները քաջալերական նամակներ ստացան Եգիպտոսի ազգայնական կուսակցութեան «Վաֆտ»ի նախագահ Նահաս փաշայէն եւ էլ Ազհար համալսարանի վերատեսուչէն:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԱՀՄԱՆԷՆ ԴՈՒՐՍ ԵԼԼԵԼՈՒ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԱԾ ՑՈՑՆ ՄԸ, Զայմիս, Սէնթ Մաքսիմի մէջ (Թուլօն) ծանրապէս վիրաւորեց ոստիկան զինուորը, որ գացած էր զինքը ձերբակալելու: Վիրաւորը հիւանդանոց փոխադրուելով, մեռաւ քիչ վերջը: Մարսէյլի շրջուն պահակախումբը եւ շրջանին ոստիկան զօրքը կը հետապնդեն մարդասպանը, որ կը կարծուի թէ անտառներն ապաստանած է:

ՉՈՒԻՑԵՐԻՈՅ դաշնակցային խորհուրդը որոշեց արգիլել ազգային – ընկերվարական (հիթլէրական) որ եւ է ղեկավարութիւն, ինչ ձեւի տակ ալ կազմուի: Նացի ուսանող մը արտաքսման դատապարտուեցաւ, զաղտնի յարաբերութիւններ մշակած ըլլալով գերման ոստիկանութեան հետ, իսկ զանազան միջոցներ ձեռք առնուեցան ուրիշ կարգ մը ուսանողներու դէմ:

ԱՆԳԼԻՈՅ Լորտերու ժողովին մէջ խիստ քննադատութիւններ եղան պատժական անօրինութեանց դէմ: Լորտ մը պոռոտախօսութիւն կոչեց պատժական քաղաքականութիւնը, պնդելով թէ կառավարութիւնը «ծանր վտանգի մը կ'ենթարկէ երկիրը»: Ուրիշներ ալ պարզեցին տնտեսական կորուստները, իբրեւ հետեւանք Իտալիոյ դէմ հաստատուած կաշկանդումներու:

ԼԷՕՆ ՊԼՈՒՄ իր տանը մէջ հարցաքննուած ատեն, մերժեց ամբաստանել որ եւ է մէկը, ճանչցած չըլլալով յարձակողները: «Մինչեւ որ հասկցայ թէ ի՛նչ կ'ըլլայ, կառքը պաշարուած էր. բայց ակնոցներս կորսնցուցած ըլլալով, չեմ կրնար նկարագրել ո եւ է մէկը: Կառքէն դուրս ելած ատեն, գրեթէ մարած էի, այնպէս որ չեմ կրնար ճշգրտօրէն նկարագրել դէպքը»: Վիրաւորին վիճակը լաւ է:

Արքայական կազմակերպութեան լուծումը կը շարունակուի գաւառներու մէջ, առանց դիմադրութեան:

ՍՊԱՆԻՈՅ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆՑ արդիւնքը իմանալով, ձախակողմեանները թափորներ կազմեցին եւ պահանջեցին անմիջապէս արձակել քաղաքական բանտարկեալները: Ընդհարումներու հետեւանքով սպաննուեցան 10 հոգի, իսկ 100 հոգի ալ վիրաւորուեցան: Պաշարման վիճակ հրատարակուեցաւ Սարակոսայի մէջ, 20,000 բանուորներ գործադուլ հռչակած ըլլալով: Բազմաթիւ երեւելիներ փախան երկրէն:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ԳԱՄՃԻ (Մարսէյլ) Զաւարեան ենթակոմիտէի ընկերաճաշակրական դասախօսական ժողովը տեղի կ'ունենայ այս շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, վաքանդեան սրահին մէջ. կը դասախօսէ ընկ. ՀԱՅԿ ՍԵՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ՝

Նիւթ՝ «Փետրուար 18ը»:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէի եւ Քրիստափոր խումբի ընդհ. անդամական ժողովը 23 փետր. կիրակի կէսօրէ վերջ. ժամը 3.30ին, սովորական հաւաքատեղին, կարեւոր օրակարգ:

ՓՈՆ Տ'ՕՏՆԱՅԻ կոչիւն ենթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 23 փետր. կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, Դաշնակցութեան գրադարանին մէջ: Կը խնդրուի ՍԷՆ ՓիԷՐի Վրէժ խումբի ընկերներէն ներկայ գտնուիլ:

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

— o —

Հ. Յ. Դ. Պանթէօ - Քաշանի «Աբ - ծիւ» ենթակոմիտէին հանգանակութիւնը. —

Նշան Այտապետեան 25, Ա. Տէրօեան 20, Ե. Թեւանեան 20, Յ. Խանչէրեան 15, Մ. Գավէզեան 15, Ռ. Մակազաճեան, Ա. Աբրահամեան, Ս. Եափուճեան, Օ. Զառէեան, Մ. Ալթունեան, Ա. Զառէեան, Ա. Մարգարեան, Ս. Գարաքէօզեան, Հ. Զրուանդեան, Միքէ, Տիկին Գեւանձէ, Տիկին Եազմուրեան 10ական, Կ. Հաքիմեան, Գ. Յարութիւնեան, Յ. Աղլաղանեան, Ն. Տակառեան, Հ. Սրապեան, Տիկին Ռ. Ալթունեան, Տիկին Յ. Խանչէրեան, Կ. Սրապեան, Գ. Մալխասեան, Տ. Թեւանեան, Թէքիրճեան Յակոբ, Հ. Յակոբեան 10, Կարապետ վարպետ, Կ. Շահպազեան, Ս. Շաղոեան, Մ. Կարապետեան, Ա. Զատիկեան, Գ. Գապասաեան, Կ. Գեորգեան, Փոքրիկն Անդրանիկ, Ն. Զրախեան, Կ. Նիկողոսեան, Վ. Նոբիկեան, Ա. Ալէքեան, Յ. Տէմիրճեան, Ա. Յակոբեան, Տիկին Զաւարեան, Ապակեգործ Գ. Կարապետեան, Յ. Զըկըրկանեան, Բ. Գասմաճեան, Օ. Քիւրքճեան, Տիկին Մ. Գեւանձէ 5ական, Մ. Մելքոնեան 3, Ոմն 3:

Ընդհ. գումար՝ 386 ֆրանք:

ԽՄԲ. — Տես Յառաջ 13 փետր.:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

ՆՇԱՆ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ Նը խնդրէ ծանօթներէն տեղեկացնել իրեն՝ հասցէն իր քոյրերուն Սիրանուշի եւ Ալթունի (23 ու 25 տարեկան, Սորսուրցի) որոնք 1929ին Ֆրանսա կը գտնուէին. Գրել՝ Foyer Howard Karagheusian, La Ville aux-Clercs, (H, & Ch.)

ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (65)

ԽՌՈՎՀԱՐԴԻԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Փ.   Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

ԳԼՈՒԽ 20

ՕՐԻՈՐԴ ՐԱՍԸԼ

Ոստիկան Րէկլընն ալ, մեզի պէս, չէր հաւատար հազարապետին պատմութեան: Երբ գիւղ կը վերադառնայինք, ճամբան կարգ մը գանգատներ յայտնեց:

— Գործը նորէն տակնուվրայ եղաւ, չեմ գիտեր որ դուք ալ կը զգա՞ք թէ այդպէս է, Գ. Փուառօ.

— Այո, անշուշտ, պատասխանեց պելճիքացի բարեկամս, բաւական ատենէ ի վեր այս գաղափարին հետ հաշտուած էի...

Ոստիկանը որ տակաւին կէս ժամ առաջ իմացած էր այդ «գաղափարին» մասին, տխուր արտայայտութիւնով մը Փուառոյին նայեցաւ եւ շարունակեց պատմել իր տեսութիւնները:

— Ուրեմն այս արդարացումները արժէք չունին հիմա... ծայրէն պէտք սկսինք, հասկնալու համար թէ անեցիները ինչ կ'ընէին ժամը 9.30էն յետոյ... այո, 9.30ը պէտք չէ մոռնանք. իրաւունք ունիք եղեր, Զարլզը ազատ չպիտի ձգենք դեռ լաւ... ժամը 9.45ին գինետունն է... եթէ վարդելով գնաց, քառորդ ժամէն կրնար հոն հասնիլ ... թերեւս քարտուղարը անոր ձայնն էր որ լսեց... էքրոյտէն դրամ կը պահանջէր... սակայն կէտ մը կայ որ շատ պարզ է... հեռաձայնը ընողը Զարլզը չէր... կայարանը կէս մղոն անդին է եւ գինետան հակառակ ուղղութեամբ... անիկա գինետունն է եղեր մինչեւ տասը՝ տասը անցած... գետնին տակն անցնի սա հեռաձայնին խնդիրը... ամէն անգամ գիմացնիս է ...

— Իրաւ այդպէս է, գիտել տուաւ Փուառօ, շատ տարօրինակ է...

— Կրնայ ըլլալ որ Րէլֆ հօրը սենեակը մտաւ գաղտագողի... տեսաւ որ սպաննուած է ան... վախցաւ՝ խորհելով որ զինքը պիտի ամբաստանէին... դուրս փախաւ եւ հեռաձայն ըրաւ... շատ կարելի է, այնպէս չէ՞:

— Բայց հեռաձայնելու ի՞նչ պէտք կար ...

— Թերեւս բոլորովին ապահով չէր որ հայրը մեռած էր իսկապէս... հետեւաբար կը մտածէ բժիշկը կանչել կարելի է եղածին չափ շուտ... ինք չուզեր երեւան ելլել... ի՞նչ կ'ըսէք այս տեսակէտիս ... իմաստ մը կայ, չէ՞...

Ոստիկանը հպարտութեամբ կուրծքը ուռեցուց. այն աստիճան դոհ էր որ ինչ ըսէինք իրեն, օգուտ չպիտի ունենար:

Վերջին հիւանդս ճամբէլէ յետոյ, տանը ետեւի կողմը՝ պզտիկ սենեակ մը քաշուեցայ, այդ սենեակը տեսակ մը աշխատանոց է ինծի համար, քոյրս բնաւ չի սիրեր, գործիքներս կը պահեմ այնտեղ եւ թոյլ չեմ տար որ Քարօլայն իր աղբամանն ու աւելները հոն նետէ: Կոտրուած ժամացոյց մը նորոգելու վրայ էի, երբ յանկարծ քոյրս ներս մտաւ:

— Օհ, հո՞դ ես եղեր, Ճէյմս...

պարոն Փուառօն քեզ տեսնել [...]

— Աղէկ, ըսէ թող հոս գայ [...] բարեկութեամբ:

— Հո՞ս գայ...

— Այո, ի՞նչ կայ որ [...]

Քանի մը վայրկեան վերջը [...] լայն ներս հրամցուց Պելճիքացի բարեկամս — շատ գոհ էր [...] գաղրութեան համար — եւ [...] պէս հեռացաւ՝ դուռը գոցելով:

— Կը տեսնէք որ գիւղու[...] պատիր իմ ձեռքէս, [...]

— Ոստիկանին հետ ձեր գործ[...] ցուցի՞ք ...

— Հիմակուհիմա, այո, [...] ձեր բոլոր հիւանդները [...]

— Այո...

— Կը սխալիք, [...] տով. հիւանդ մը եւս ունիք ...

— Ո՞վ... դո՞ւք ...

([...])

La Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) PARIS (1[...])

17, Rue Damesme,

ԹՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 21 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
VENDREDI 21 FÉVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3044

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՆՈՆՑ ԲԱՑ ԱՉՔԵՐԸ ԵՒ ՄԵՐ ԺԽՈՐԸ

Ուրեմն, Թրքական իշխանութեան ձեռքերը կ'երկարին մինչեւ Արտասահման, ուղղակի կամ անուղղակի։

Տեղ մը «վաթանտաշ»ի բանաձեւն է որ ճամբայ կը հարթէ, ուրիշ տեղ մը՝ աւելի խորհրդաւոր շարժումներ։ Իսկ բոլոր պարագաներուն մէջ ալ, մէկ է նպատակը,— Մօտէն հետեւիլ Արտասահմանի հայկական կեանքին, ազգային-կուսակցական գործունէութենէն մինչեւ մամուլն ու ներքին փոթորիկները, եւ օգտուիլ բոլոր պատեհութիւններէն, խորացնելով ճեղքերը կամ ի հարկին նոր ճեղքեր բանալով։

Թրքական այս գործունէութեան ամէնէն վտանգաւոր պարագան այն է որ, հրապարակին վրայ շատ քիչ բան կ'երեւայ, իբրեւ շօշափելի կամ տեսանելի փաստ։ Գործունէութիւնը կը կատարուի «անծանօթ» ստուերներով, բայց միշտ նոյն ուղղութեամբ։

Անշուշտ սխալ է պնդել թէ Արտասահմանի բոլոր անհամութեանց կամ խռովութեանց մէջ Թրքական ստուերն է որ կը գործէ։ Բայց ոչ մէկ տարակոյս, որ Թրքական ազդակը ճարտարօրէն կ'օգտուի բոլոր հանգամանքներէն, կրակին վրայ իւղ լեցնելու կամ գոնէ Թղթածրար կազմելու համար։

Այս տեսակէտէն, շատ նպաստաւոր գետին մը կը կազմէ Արտասահմանի հայկական մամուլը։

Շնորհիւ սանձարձակ ազատութեան, մեր թերթերուն մէջ կ'երեւան հազարումէկ մանրամասնութիւններ, որոնք նիւթ կը հայթայթեն Թրքական իշխանութեան։

Ոչ միայն կուսակցական պայքարներու կիրքը, այլ եւ բուն ազգային կեանքի առթիւ մղուած բանավէճերը յաճախ գրել կուտան բաներ, որոնք օգուտ չունին «ներս»ի համար, բայց Թեւ կուտան «դուրս»ի հետաքրքրութեան։

Յմռոնանք ուրիշ կարեւոր պարագայ մը։

Մինչ Արտասահմանի հայկական խմբագրութիւններէն շատ քիչերը Թուրքերէն թերթ կը տեսնեն, անդին Թուրք մամուլը օրը օրին կը հետեւի հայկական հրատարակութեանց։

Գլխաւոր թերթերը թարգմանիչներ ունին, նաեւ Թղթակիցներ կամ լրատուներ՝ Արտասահմանի մէջ։ Իսկ մնացեալը կը լրացնեն դեսպանական-հիւպատոսական հաստատութիւնները եւ Ապահովութեան Տնօրէնութիւնը։

Ով որ առիթ ունի քիչ շատ հետեւելու Թրքական մամուլին, անշուշտ նկատած է թէ ինչպէս, օրը օրին, կ'արձանագրուին հայկական լուրերը, ներքին պայքարներն ու ընդհարումները։ Իբրեւ օրինակ, յիշեցէք միայն Սուրիոյ եւ Լիբանանի այս կամ այն քաղաքին մէջ պատահած կռիւները, «դաշնակ-հնչակ իրար կը սպաննեն» եւայլն։

Թարգմանուածը ոչինչ։ Իսկ ո՞վ կրնայ գուշակել հայկական հրատարակութեանց հիման վրայ կազմուած Թղթածրարները ...

Այս խորհրդածութիւնները կը կաշկանդե՞ն մեր խորհելու, գրելու կամ քննադատելու ազատութիւնը։

Ոչ. միայն մէկ վերապահութեամբ,— ի՛նչ բան ըսել եւ ինչը յետաձգել կամ բնաւ չգրել, փոխանակ ծառայեցնելու կուսակցական կամ հանրային պայքարի։

Անհրաժեշտ չէ որ ամէնէն արդար բայց փափուկ հարցը հրապարակային աքլորամարտի վերածուի, երբ միշտ ալ միջոց ունինք չորս պատի մէջ խորհրդակցելու, հրաւիրելով բոլոր հոսանքները.

Ահաւասիկ Եւրոպա կը գտնուինք 10–15 տարիէ ի վեր, եւ կը տեսնենք թէ ինչպէս, ամէնէն ազատասէր երկիրներուն, նոյն իսկ Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ մէջ, մամուլի կամ կազմակերպութեանց վարիչները յաճախ կամաւոր գրաքննութիւն կը հաստատեն, եթէ որ եւ է կասկած ունենան թէ Թշնամին կրնայ օգտուիլ։

Արեւելքէն բերինք շատ մը սանձարձակ բարքեր։ Դարձեալ Արեւելքի կամ Պալքաններու մէջ է որ մարդիկ շատ աջ-ձախ չեն նայիր, գրած կամ խօսած ատեն։

Մեր «քաղաքակրթութենէն» բան մը կորսնցուցած չենք ըլլար, եթէ քիչ մըն ալ արեւմուտքի բարքերուն վարժուինք, երբեմն պարզիւն սրատեսութեամբ, երբեմն ալ կամաւոր կարգապահութեամբ։

Իսկ ամէնէն կարեւորը — եթէ հարկ ըլլայ, դեռ տասը տարի ալ պիտի յիշեցնենք — անհրաժեշտ է որ ունենանք փոխադարձ հասկացողութիւն մը, չարք մը հիմնական հարցերու մասին։ Գոնէ բարոյական ղեկավարութիւն մը, ուղեգիծ մը, կուսակցական եւ հանրային գործերու մէջ։

Շա՞տ է այսքան մը բան սպասել մեծ քաղաքներու ազգային ղօճերէն, երբ համերաշխութեան եւ գործակցութեան փորձեր կը կատարուին աւելի խոնարհ կամ նուազ պատասխանատու շրջաններու մէջ։ Ահաւասիկ բարի լուր մըն ալ խռովայոյզ գաղութէ մը, Կրընոպլէն, հետեւողութեամբ Մարսէյլի։

Օրինակը վարէն տրուի թէ վերէն, արդիւնքը միշտ ալ դրական է, եթէ ուրիշ որ եւ է տեսակէտ չզօրէ, միայն Թրքական գործունէութեան աշխուժացումը բաւական է, շատ մը ճամարտակութիւններ եւ բանգիտութիւններ լռութեան դատապարտելու, ինքնաբերաբար, միայն հանրային շահը նկատի ունենալով։

Ու վերջապէս թող չըսեն թէ այս ժողովուրդը, որ տեղի անտեղի կը պարծենայ իր ազգային գիտակցութեամբ, իմաստութեամբ եւ կազմակերպական առաքինութիւններով, 10–15 տարի ալ չկրցաւ պահել իր հաւասարակշռութիւնը, ցամաքէ ցամաք նետուելէ յետոյ։

Գոնէ Թշնամին զրկենք այդ հրճուանքէն, երբ ան աչքերը չորս բացեր է, իսկ մենք...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՍՈՒՐԻՈՅ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՔՆՆՈՒԻ

Արտաքին Գործոց Յանձնաժողովին կողմէ

Երեսփ. ժողովի արտաքին գործերու յանձնախումբը առջի օր քննեց Սուրիոյ վերջին դէպքերը։ «Փօփիւլէռ» կը գրէ թէ վիճաբանութեանց ընթացքին, բացի մէկ անդամէ, միաձայնութեամբ անհրաժեշտ գտան որ անմիջապէս ետ կանչուի մարզպանը, Պ. տը Մարթէլ։ Պ. Էռիօ կարեւոր փաստաթուղթեր հաղորդեց որոնց մասին խորհրդակցութիւն պիտի կատարուի յառաջիկայ չորեքշաբթի օր։ Ընկերվարական թերթին կարծիքով, այժմէն ստոյգ է թէ յանձնաժողովը եւ կառավարութիւնը պիտի համաձայնին, Սուրիոյ մարզպանը ետ կանչելու համար։

Գերմանիա եւ Ճափոն համաձայներ են

Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ԲԱԺՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ...

Զօր. Կէօրինկի Վարշաւա այցելութեան առթիւ, լեհական կարեւոր թերթ մը կը հրատարակէ տեսակցութիւն մը, զոր Փրակայի իր Թղթակիցը ունեցած է գերման գնդապետ Կ...ի հետ։ Այս սպան կարեւոր դիրք մը ունէր գերմանական սպայակոյտին մէջ, մինչեւ 1934 յունիս 30, երբ տեղի ունեցաւ հիթլէրական շարքերու անողոք մաքրագործումը։ Իր բարեկամը, Զօր. Շլայխէր սպաննուած ըլլալով, գնդապետը հարկադրուեցաւ փախչիլ եւ այժմ կը գտնուի Փրակա։ Թերթը կ'երաշխաւորէ իր Թղթակցին ուղղամտութիւնը, իսկ այս վերջինն ալ՝ գնդապետին յայտարարութեանց վաւերականութիւնը։

Ահաւասիկ այդ յայտարարութեանց ամփոփումը.

— Գերմանիոյ եւ Ճափոնի գաղտնի զինակցութիւնը կը խորհրդանշէ գերման ազգին յաբաճուն ուժի թափը։ Գերմանիա շատ աւելի տկար էր 1914ին, քան հիմա, որովհետեւ այն ատեն գերման ժողովուրդը լիովին չէր ըմբռներ այն սկզբունքներն ու գաղափարները որոնց համար կը կռուէր։ Եւ սակայն յաջողեցան խորտակել ռուսական հսկան, ամբողջ աշխարհն իրենց դէմ ունենալով։ Պատմական անհրաժեշտութիւն է ուրիշ պատերազմ մը Գերմանիոյ եւ Ռուսաստանի միջեւ եւ ազգերը պէտք է ըմբռնեն այս հիմնական ճշմարտութիւնը։ Ոչ համաձայնութիւն, ոչ ալ գործակցութիւն կրնայ հաստատուիլ Գերմանիոյ եւ Ռուսաստանի միջեւ, որովհետեւ անոնք տարբեր քաղաքակրթութիւններ եւ տարբեր իտէալներ կը ներկայացնեն։ Պատմութեան ապագայ ընթացքը կախում ունի վերահաս պատերազմին ելքէն։ Այդպիսի պատերազմ մը չի կրնար սահմանափակուիլ հողային գիջումներով։ Խ. Միութիւնը պէտք է դոյութենէ դադրի իր ներկայ ձեւին մէջ։ Պալթեան ծովէն մինչեւ Խաղաղական փռուած Ռուսաստանը խառնակոյտ մըն է ցեղերու, լեզուներու, կրօններու եւ սովորութեանց։ Ասիոյ ինչպէս Եւրոպայի ճակատագիրը կը պահանջէ անդամատել Խ. Միութիւն կոչուած կազմը եւ զայն վերածել ազգագրական միաւորներու։ Հիւսիսային Ռուսիոյ պէտք է քշուին դէպի հիւսիսային շրջանները եւ Սիպերիա, հարաւային Ռուսաստանը եւ մասնաւորապէս Ուկրայնան ձգելով Գերմանիոյ, իբրեւ գաղթավայր։

Գնդապետը այս առթիւ ցոյց տուած է քարտէս մը, որ կը ցուցնէ թէ գերմանական բանակները ինչպէս դէպի արեւելք պիտի յառաջանան Լեհաստանը ճեղքելով ուղղակի մինչեւ Սթալինկրատ։ Այս յառաջխաղացութեամբ իրենց իշխանութեան տակ պիտի իյնան Տօնէցի ածխահանքերը եւ Բագուի նաւթահորերը։ Միեւնոյն ատեն ճափոնական բանակը իբրեւ խարիսխ ունենալով Մոնկոլիան, պիտի յառաջանայ դէպի արեւմուտք, ճեղքելով արեւմտեան Սիպերիոյ բարեբեր շրջանները, մինչեւ Մակնիթորսք, որ ճարտարագործական նոր կեդրոն մըն է, Ուրալներու մէջ։ Այս յատակագծին յաջողութիւնը երկու կէսերու պիտի բաժնէ Ռուսաստանը, հարաւային կէսին տիրապետութիւնը ձգելով Գերմանիոյ եւ Ճափոնի։

Այս յայտարարութեանց առթիւ, օտար Թղթակիցները հարցումներ ուղղեցին Լեհաստանի արտաքին նախարարութեան, եւ ստացան հետեւեալ կարճ պատասխանը.— «Որ եւ է բան չենք գիտեր այդ մասին»։ Բայց նշանակալից պարագայ մը կը համարուի որ գրաքննիչը արտօնած է տեսակցութեան հրատարակութիւնը։

Այս առթիւ Թղթակիցները դիտել կուտան թէ Ճափոնի զինուորական առաքելութիւնը Լեհաստանի մէջ՝ կը ներկայացնէ անսովոր բազմութիւն մը եւ թիւով կը գերազանցէ ուրիշ որ եւ է օտար պատուիրակութիւն։ Այս օրերս Վարշաւա հասաւ Զօր. Սավատա, իբրեւ զինուորական կցորդ ճափոնական դեսպանատան։ Ուրիշ ոչ մէկ դեսպանատուն զինուորական կցորդ ունի զօրավարի աստիճանով, բացի խորհրդային դեսպանատունէն։

« ԱՔՍԻՈՆ ՖՐԱՆՍԷԶ »ի աւագ խմբագիրը, արքայական գրագէտ Շարլ Մօրաս, կրկին հարցաքննուեցաւ իր մէկ յօդուածին առթիւ, ուր ժողովուրդին մասնաւոր ուշադրութեան կը յանձնէր 140 ծախսակողմեան երեսփոխաններ։ Ամբաստանեալը պատասխանեց թէ անոնց վարած քաղաքականութիւնը (պատժական տնօրինութիւններ Իտալիոյ դէմ) կրնայ պատերազմի մղել Ֆրանսան եւ ինք անհրաժեշտ կը գտնէ որ այժմէն ճշդուին այդպիսի աղէտի մը պատասխանատուները։

« Աքսիոն Ֆրանսէզ »ի կազմակերպութեան լուծումը կը շարունակուի ամէն կողմ։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ՍԷԼԱՄ ԱԼԷՔՈՒՄ »

Կարդացած եմ գիրք մը,— այսօր չեմ յիշեր անունը, — որուն մէջ մէկիկ մէկիկ կը նկարագրուին զանազան ժողովուրդներու բարեւ-տալու ձեւերը։

Մանաւանդ հետաքրքրական են արեւելեան ժողովուրդներու բարեւ-տալու ձեւերը, ինչպէս եւ «բարեւ»ին համազօր խօսքերուն իմաստները։

Օրինակի համար.—

Ֆրանսացիները կ'ըսեն bonjour, որ կը նշանակէ «բարիլոյս», կամ comment allez-vous? որ բառացի կը նշանակէ «ի՞նչպէս կ'երթաք», կամ բարեւի իբրեւ չարաճճի պատասխան՝ ça va comme une boule carrée dans le sable, որ բառացի կը նշանակէ «ինչպէս քառակուսի գունդ մը կը քալէ աւազին մէջ», այլ իմաստով՝ «լաւ չեմ»։

Աւելի զուարճալի է Չինացիներուն բարեւը, որուն իմաստն է «բրինձ կերա՞ր»։

Այժմ անցնինք բարեւ-տալու ձեւերուն։

Գիտէք թէ Թուրքերը բարեւ-տալու համար մէկ կողմէ խոնարհութիւն մը կ'ընեն, միւս կողմէ՝ *թէմէննահ*։ Անոնք ունին բարեւ-տալու պատկառազդու ձեւ մը, որ կը կոչուի *քանտիլլի աէյլամ*, — եւ իրապէս մզկիթին ջահին պէս բարեւ տուողը յանկարծ կը խոնարհի, մինչեւ գետին կը ծռի եւ ոտքի կը կանգնի «պարտապանաց» թէմէննահով մը, գրկաչափ մը լայն։

Արեւելքի մէջ ժողովուրդ մըն ալ կայ, որ ծանօթի մը բարեւ տալու համար ... աջ ոտքին կօշիկը կը հանէ։ Ուրիշ ժողովուրդ մը՝ ծանօթին ականջին մէջ կը փչէ։ Վերջապէս ցեղ մըն ալ կայ, որ գետին կը փռուի ու կը պառկի՝ բարեւելու համար։

Դժբախտաբար գիրքը չունիմ ձեռքիս տակ՝ նկարագրելու համար զանազան ժողովուրդներու այլազան բարեւները։

Այսքանն ալ կուտամ յիշողութեամբ։

Առիթը մեր պոլշեւիկներն եղան։

Մոսկուայի կրթական գործավարութիւնը դպրոցական կանոնագիր մը պատրաստեց վերջերս, որով ուսանողներուն հրահանգ կը տրուի բարեւել իրենց ուսուցիչները, մեծերը եւ ծանօթ քաղաքացիները։

Նկատելով որ կարմիր ուսանողները յարգանքի պակաս մը ցոյց կուտային հանդէպ իրենց ուսուցիչներուն՝ ըլլայ փողոցի, ըլլայ դասարանի մէջ,

Նկատելով որ ուսանողները դասարաններուն մէջ իրենց համար մշտական տեղ ընտրել չէին գիտեր, կը նստէին ուր որ հանդիպէին,

Նկատելով որ ուսանողները իրենք զիրենք ազատ կը զգային զանազան խեղկատակութիւններ կատարելու հանրային վայրերու մէջ եւ ամէն տեղ,

Դպրոցական կանոնագիրը քանի մը յօդուածներով հակակշռի տակ կ'առնէ ուսանողներուն ընթացքը ոչ միայն դպրոցին, այլեւ փողոցին մէջ։

Վա՜յ այն ուսանողին, որ կանգնած չէ։

Եւ կը թոթուայ բարեւին մէջ։

Ի՞նչպէս բարեւել։

Պոլշեւիկները սկսան քաղքենիանալ,—արդարեւ Մոսկուայի դպրոցական կանոնագիրով հրահանգուած բարեւը ոչ միայն կը յիշեցնէ քաղքենիներու բարեւումը, այլեւ իսլամներու *քանտիլլի աէյլամը*։

« Աշակերտները պարտաւոր են յարգանք ցոյց տալ իրենց ուսուցիչներուն, մեծերուն, քաղաքացիներուն, — բարեւելու ժամանակ՝ գլխարկը հանել, մէկ կողմ քաշուիլ, եւ ճամբայ տալ որ անցնին »։

Կանոնագիրը մնացեալը կը թողու բարեւողին շնորհքին,— մէջքը ծռել, գլուխը քովնտի խոնարհել, շրթներուն վրայ կիսաժպիտ մը, գլխարկը մէկ ձեռքին մէջ, միւս ձեռքով ճամբայ բանալով ...

Է՜հ, ինչո՞ւ կը զարմանաք պոլշեւիկներու այս նազելաշուք ձեւերուն մասին, Լիթվինովի գինեձօնէն վերջ՝ Անգլիոյ թագաւորին կենաց։

ԱՐԱԶ

Գերմանիոյ օդային նախարարը Լեհաստանի մէջ

Զօր. Կէօրինկ, Գերմանիոյ օդանաւային նախարարը, արտակարգ պատիւներով ընդունուեցաւ Վարշաւայի մէջ, փետրուար 19ին։ Հիւրը իր կնոջ եւ հետեւորդներուն հետ կայարանին մէջ ընդունուեցաւ Լեհաստանի արտաքին եւ զինուորական նախարարութեանց ներկայացուցիչներուն կողմէ եւ առաջնորդուեցաւ գերմանական դեսպանատուն, որուն շուրջը շղթայ կազմեր էին բազմաթիւ հեծեալ եւ հետեւակ զինուորներ։ Զօր. Կէօրինկ յետոյ այցելութեան գնաց Լեհաստանի նախագահին եւ վարչապետին եւ ճաշի հրաւիրուեցաւ արտաքին նախարարին կողմէ։ Այս առթիւ երեք ժամ գլուխ գլխի խօսակցեցան երկու պաշտօնակիցները։ Իրիկուան դէմ Զօր. Կէօրինկ մեկնեցաւ մօտակայ անտառ մը, լեհական բանակի քննիչին եւ ուրիշ երեւելիներու հետ, գայլ որսալու համար։ Որսորդութիւնը պիտի տեւէ երկու երեք օր։ Կը յիշուի թէ անցեալ տարի ալ այսպիսի ժամանց մը սարքուեցաւ, միշտ քաղաքական նպատակներով։

200 կաթոլիկ ղեկավարներ ձերբակալուած Գերմանիոյ մէջ

Գերմանիոյ գաղտնի ոստիկանութիւնը ձերբակալեց աւելի քան 200 կաթոլիկ ղեկավարներ, որոնք ծանօթ էին իբրեւ առաջնորդները «կաթոլիկ երիտասարդներու ընկերակցութեան»։ Բոլորն ալ կ'ամբաստանուին թէ կապեր ունին Գ. Միջազգայինի հետ։ Միեւնոյն ատեն քարոզութեանց նախարարը հրամանագիր մը հրատարակեց, որով կը ջնջուի կաթոլիկ եւ բողոքական թերթերու անկախութիւնը։ Կաթոլիկ երիտասարդներու վարիչները բացէ ի բաց կը մեղադրուին իբրեւ հայրենադաւ։ Բոլոր երեւոյթները կը ցուցնեն թէ աւելի խիստ միջոցներ ձեռք պիտի առնուին այդ կազմակերպութեան դէմ։ Միեւնոյն ատեն ուժգնօրէն կը քննադատուի կարտինալ Ֆաուհապր, Միւնիխի կաթոլիկ առաջնորդը, իբրեւ դրդիչ հակահիթլէրական շարժման։ Արքեպիսկոպոսը իբրեւ թէ ըսած է որ սուտ են իրենց դէմ եղած մեղադրանքները (մեղսակցութիւն Վատիկանի եւ Մոսկուայի հետ), մինչդեռ արտասահմանի կաթոլիկ թերթերը կը հաստատեն այդ գործակցութիւնը։ Հիթլէրական «սեւ հարուածային» կազմակերպութեան օրկանը կը բացագանչէ այս առթիւ գրած խմբագրականի մը մէջ,—«Ո՞վ սուտ կը խօսի, հէ՛ռ (Տէր) կարտինալ»։ Հակառակ այս խստութեանց եւ ազդարարութեանց, Միւնիխի կաթոլիկ արք-

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՀԻՆ ՄԱՐՏԻԿԸ (ԱՐԱԲԿԻՐՑԻ ՅԱԿՈԲ)

Երեսուն տարի առաջուան զէնքի ընկեր էր, որին պատահեցի Եգիպտոսում։ Անշուշտ այլ եւս այն չէր — վառվռուն, ջղային այն երիտասարդը, որ անգիկի նման միշտ կը շարժուէր.— գրեթէ դանդաղկոտ, երեսին կնճիռ, նայուածքի մէջ խոր թախիծ եւ աչքերին ակնոց, որ բնաւ չէր յարմարեր հին ֆէտային։ Միայն ձայնն էր որ անփոփոխ էր մնացած, չոր եւ երկաթի նման հնչող ձայնը։ Արաբկիրցի Յակոբն էր նա, որին «Ամերիկացի Յակոբ» անունով կը ճանաչէի։

Յակոբի հետքը իսպառ կորսնցուցած էի, եւ գերեզմանէն յարութիւն առածի նման զարմանք պատճառեց նա ինձ՝ երբ հանդիպեցայ իրեն. ակամայ թէ կամայ՝ չեմ կրնար ըսել, բայց մեր շրթները իրարու հպեցան, եւ կարծես հին զինակիցները իրար չէր որ կը համբուրէինք, այլ իրարու միջոցով մեր երիտասարդութիւնը. կարծես այդ համբոյրով անցած օրերն էին որ կը վերադարձնէին։

Տարբեր է հին բարեկամը. տարբեր մանաւանդ հին զինակիցը. քեզ կը թուի թէ ան իրականութիւն չէ ներկայի մէջ, այլ անցեալէն, կռիւների, դիպակների եւ ծանր ապրումների մէջէն արիւնլուայ գլուխ կը բարձրացնէ եւ կը կենայ առջեւդ իր ամբողջ անցեալով իբր ներկայ։ Եւ ակամայ կը յորդին փոխադարձ հարցումներ, ոչ թէ ներկայէն, այլ միայն անցեալէն անուններ. անուններ վայրերի եւ անձերի, որ այլ եւս չկան, բայց աւելի ներկայ կ՚երեւան, քան այսօրուան իրականութիւնը։

«Ո՞ւր է Ասլոն, ո՞ւր են Գէորգը, Եղիշը, Թաչոն ի՞նչ եղաւ, Միկոնի Գալոն, Հասան Զավուշը ... Ի՞նչպէս եղաւ անոնց հետ»։

Հարցումներ որոնցմէ շատերի պատասխանը ես գիտէի, բայց չգիտեմ ինչու նորէն ու նորէն կ՚ուզէի լսել Յակոբի բերնէն. չէ՞ որ Յակոբը անոնց մասնիկն էր եւ մէկը բացառիկ վերապրողներէն։

«Էհ, պարոն, չկան ամէնքն ալ», կ՚ըսէր ու կը պատմէր մէկիկ մէկիկ, թէ ուր են կորսուած իր ընկերները...

1904 թուականն էր։Սալմաստ ենք։ Խմբեր կը պատրաստուին անցնիլ Վասպուրական եւ Սասուն։ Լաւ օրեր էին, երբ երիտասարդութեան համար «մատաղ» լինելը Հայաստանին՝ մեռնիլը յանուն հայրենիքի՝ նպատակ էր դարձած։ Աշխարհի ծայրերէն երիտասարդներ կը հաւաքուէին սահմաններին մօտիկ, ինչպէս ժիթեոնիկներ՝ նետուելու համար Տաճկաստանի հնոցին մէջ։ Մենք Սանամերիկ էինք, երբ ներս մտաւ Սերբազ Թէչոն իր նորութիւնով.— «Զեզ ակնկալում եմ, Ամերիկայէն երկու հոգի են եկած, չէնքով շնորհքով զուռուլթուն գնալու համար»։ Շուտով հանդիպեցանք այդ երկու «ամերիկացի» ուխտաւորներին. մէկը՝ ջէյրանի նման, Տիգրան անունով, միւսը՝ Յակոբը, իր դայլի աչքերով սուր եւ կռուազան։ Տիգրանը լռակեաց էր, Յակոբը՝ վիճաբանող. նա վէճի մէջ էր իր ընկերոջ՝ Տիգրանի հետ։

«Ամերիկայէն իրարու հետ դուրս եկանք, իրարու հետ ալ կամ պիտի մեռնինք, կամ միասին ներս անցնինք, մենք զինեալ խմբերի հետ պիտի ներս չարշաւենք, ինչպէս խօսք տուինք Վասպուրականին, այլ պիտի գնանք զինուոր խմբերի հետ, որ թէ զէնք տանինք ժողովրդին եւ թէ ժողովուրդը կազմակերպենք»։

«Չէ՛,— կ՚ասէր Տիգրան,— կռիւ է արդէն. միանանք խմբերին եւ կռուի գնանք, կամ կը մեռնենք, կամ վրէժնիս կ՚առնենք»։

Այս վէճն էր, որ երկու ընկերներին բաժանած էր իրարմէ, եւ Յակոբը յուզուած կը պատմէր Տիգրանին.

«Թէ որ ինձ չլսես, նայէ դու, Տիգրան, ոչ բարեւ կուտամ քեզ, ոչ ալ բարեւ կ՚առնեմ»։

Այդ նորեկների վէճը մեր ժամանցն էր դարձած, եւ կատակարան Թէչոն կը հեգնէր Յակոբին. «Տօ՛, ամերիկացի ինտելիկենտ, թէ որ Տիգրանը մի քանի օրէն մեռնելու լինի, ինչուն պէտք է քու բարեւ տալն ու առնելը»..

Անցան շաբաթներ եւ երկու ընկերները բաժանուեցին։ Յակոբը չգիտեմ որ զինատար խմբին միացաւ եւ երկիր մտաւ, իսկ Տիգրանը մնաց արշաւող խմբերի մէջ։ Իրար ետեւէ անցան Դումանի եւ Փոխիկի խմբերը, երկուքն էլ անյաջող, կէս ճանապարհին կռուի բռնուեցին։ Փոխիկի խումբը ոչնչացուեց եւ Տիգրանը նրա մէջ սպաննուեց։

Դումանի խումբը աւելի բախտաւոր եղաւ, նրա մի մասը փրկուեցաւ, ու փշրուած մնացորդները հաւաքուած էինք նորէն Սալմաստում։ Սերբազ Թէչոն չէր կորցրած իր հեգնանքը. երբ իմացանք Տիգրանի եւ ընկերների հերոսական մահը, նա ասաց. «Տիգրան մեռաւ՝ դա ոչինչ. գոնէ Յակոբի հետ հաշտուէր՝ յետոյ մեռնէր, իսկ հիմա ոչ բարեւ պիտի տան ոչ ալ առնեն»։ Մեռնողների համար մեռնելը կարծես կենդանի լինի. կը յիշեմ, թէ ինչ զուարճութիւն կը պատճառէր այդ կատակը։ «Միւս աշխարհում կը բարեւեն իրար», վրայ կը բերէր Գըրիշը։ Մենք լուր չունէինք, թէ Յակոբը ողջ մնացած է եւ նախապէս զինքը մեռած կը կարծէինք։

Յակոբ զինատար խմբի հետ ապահով հասած էր Վան. անկէ զէնքը ճամբած էին Լեռնապատի շրջանը Իշխանի խմբի մէջ։

Լեռնապատի շրջան կը կոչուէին հին Ռշտունեաց, Մոկաց աշխարհները՝ բարձրաբերձ լեռներով ծածկուած, որոնց կատարները կորած են ամպերի մէջ, իսկ ոտքերը՝ Վանայ ծովակին։ Ահա այդ երկիրը, շնորհիւ ֆէտայիներու եւ ի մասնաւորի Իշխանի՝ դարձած էր օսմանեան կայսրութեան ներսը մի իշխանութիւն իշխանութեան մէջ։ Գլխաւոր կենտրոնների մէջ էր, որ արեւի տակ Թուրք իշխանութիւնը գոյութիւն ունէր, իսկ լուսնի տակ եւ կենտրոններէն դուրս վայրերում ֆէտայիների թագաւորութիւնն էր որ կը տիրէր։ Գիշերուան եւ ցորեկուան այս կառավարութիւնները միշտ կը պայքարէին իրարու դէմ եւ իրարու հանդիպած պահուն՝ իրար կը ջարդէին

Սասուն ինկած էր, եւ ֆէտայիները փախած էին Վասպուրական։ Այս վերջինին հայ ժողովուրդն ալ յուսալքուած էր եւ յեղափոխութեան հակառակ դարձած։ Հայերէն շատերը, կառավարութեան միացած, կը ջանային բնաջնջել ֆէտայիներին։ Արդէն Վարդգէս մատնութեամբ բանտ ինկած էր, եւ Ախթամարի կաթողիկոսական փոխանորդ Արսէն վարդապետը թեթեւամտութիւն ունեցած էր Ոստանի զօքերին ցուցնելու Ախթամար ապաստանած Իշխանի եւ Անդրանիկի խմբերը։

Կռիւ պատահած էր, կղզին եւ վանքը ռմբակոծուած, երկուստեք մարդիկ սպաննուած, եւ հրաշքով ազատուած էին ֆէտայիները։ Բայց մէջտեղը կը մնար այն դայթակղութիւնը, որ Արսէն վարդապետը պատճառ եղած էր իրեն վստահուած վանքի ռմբակոծման։

Յուսահատութեան, այլասերման եւ դայթակղութեան այս օրերուն պէտք էր մի վճռական ձեռք, որ կարողանար առաջն առնել ընդհանրական բարոյալքման։ Այդ վճռականութիւնը ցուցադրեց Իշխանը, որ իր հետ առած ֆէտայիների մի փոքրիկ խմբակ՝ գիշերով կը յարձակի Աղթամարի դրքի տան վրայ, որ Թուրք ասկեարներէ պաշտպանուած էր։ Անոնց ներկայութեան կը սպաննուի Արսէն վարդապետը, եւ մխիթարութեան ու սարսափ — նութեան կը յայտնուի պատճառը — «դաւաճան առաջնորդը պէտք է մահանայ»... Այդ յարձակման մասնակից էր եւ Յակոբը։

Յուսալքումը եւ վախը 1904ին պատճառ եղած էին, որ ժողովուրդը իր մօտ գտնուող զէնքերը տայ կառավարութեան եւ զինաթափ լինի. Պէտք էր ցուցադրել աւելի վճռական կամք եւ սարսափ՝ ազդելու համար թուլամորթների վրայ։ Ու պէտք էր նաեւ մի զգայանակ՝ կառավարութեան վայրագութեանց առաջքն առնելու համար։ Թուլամորթներին ոգի, դաւաճաններին մահ բերելու եւ կառավարութեան առջեւ պատնէշ կանգնելու ծանր աշխատանքը կար։ Եւ այդ աշխատանքին լծուած էին ֆէտայիները, որոնց սաստկապետներից մէկն էր դարձած «ամերիկացի» Յակոբը։

Իշխանի խմբի մէջ էր Յակոբ եւ առնոր հետ ապաստանած Վարագի վանքը։ Գիւղն ու վանքը կը պաշարուին զօրքով։ Ամբողջ օրը կռուով կ՚անցնի։ Այդ կռուի մէջ է եւ Յակոբ, որ առանձին ուշադրութիւն գրաւած էր իր ընկերների կողմէ, երբ մահը եւ վըտանգը արհամարհող, իբրեւ խիզախ ու քաջ։ Յակոբ այդ օրը քննութիւն տուած էր իբրեւ ֆէտայի։

Կարկառի Ինձորուտ գիւղն ենք, ուր երկրորդ անգամ կը պատահիմ Յակոբին։Առաջին հարցումն էր.— «Տիգրան ի՞նչ եղաւ, ո՞ւր մնաց»։

- «Սպաննուեցաւ», ըսի. Յակոբ մի պահ լռեց. աչքերը լեցուեցան. մէկէն իրձկեցաւ ու լացի մէջէն բացաւ հայհոյել. «Վա՛յ, չունչանոր-դի, քեզի ըսի՝ թէ ինծի լսէ, քեզի ըսի՝ թէ պիտի չխօսիմ, ինչպ եղաւ ալ պիտի չխօսիմ»...

Ու մինչ նա հայհոյելով կ՚ողբար, ես յիշեցի Թէչոյի կատակը եւ սկսայ խնդալ։

Յակոբը երկար ժամանակ մնաց Վասպուրական,շատ փորձանքներ անցուց եւ սահմանադրութենէն քիչ առաջ մեկնեցաւ Պարսկաստան, Կով-կաս եւ անկէ՝ Ամերիկա, Եգիպտոս։

Մի քանի օր առաջ նորէն հանդիպեցի «ամերիկացի Յակոբին»։

«Ի՞նչ է հալդ», հարցուցի։ «Հալս հալ չէ. թէ որ զաւակներ չունենայի, կեանքս մի բանի արժէք չէ. Հայաստան լինէր, մի գիւղ քաշուէի, 40 ոչխար ունենայի եւ չոպան դառնայի, աւելի երջանիկ կը լինէի»։ «Ինչխարի տեղ չէ հոս. այս չէն քաղաքում ին-[illegible] գերեզման եմ։ «Հնձն փորձելու համար նախ պէտք է խաբես, որ յետոյ ապրիս։ Գիտես, ճիշդ խօսողը դժուար չի վաստկիր. յետոյ, պատիւ ունենալու համար միշտ «այո» պէտք է ըսես, տեղի անտեղի պէտք է «մերսի»։ Այդ երկուքն ալ ձեռքէս չեն գար. վերջին խօսքը առաջուց կ՚ըսեմ ու ատոր համար անպէտք բան եմ դարձած։ Լաւ չէ իմ հալս»....

Բաժնուեցանք իրարմէ, յուսալով որ նորէն պիտի հանդիպինք. եւ մէկ ժամը չըրացած՝ բօթը բերին թէ կայարանի մէջ խեղճ Յակոբը յանկարծամահ եղաւ։

Մի աստղ ալ չիջաւ ֆէտայիների հոյլէն՝ յաւիտենականութեան անըմբռնելիութեան մէջ։ Ու չհասկցայ կեանքի գաղտնիքը,— ինչո՞ւ մարդիկ չեն մեռնիր՝ երբ գնդակի կը սպասեն, եւ կը մեռնին, երբ բնաւ չեն սեւներ մահը։

ՌՈՒԲԷՆ

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

«MAYERLING»

(MARIGNAN)

— o —

Մէյըրլինկ ... Վիէննայի մօտակայ մէկ արուարձանին անունը, որ 1889 յունուար 30ի արշալոյսէն ի վեր համանիշն է ոճրին, խորհուրդին, սիրային ողբերգութեան, պետական գաղտնիքին, գահերը եւ թագերը տապալող Անծանօթ Ոյժին .

Մէյըրլինկ՝ որ միացման ուղիղ գըծով մը մեզի կը բերէ մինչեւ Սէրայեվօ, մինչեւ համաշխարհային քաոսը։ Հօկայ կայսրութեան մը երկու գահաժառանգներու արիւնաթաթաւ դիակներու վրայ սեւ խաչի մը պէս ցցուող երկու անուններ ... Եթէ Սարայեւոյի ողբերգութեան գաղտնիքը — մեզի աւելի մօտիկ — համեմատաբար պարզուեցաւ՝ կասկածելի արդարութեամբ մը վարուած դատավարութեան մը ընթացքին, Մէյըրլինկի երկու զոհերուն շուրջը դեռ կը թանձրանայ խորհրդաւորութեան մշուշը, որուն մէջէն շատ քիչ աչքեր կըցած են ընդնշմարել սահմռկեցնող իրականութիւնը եւ ահաւոր դաւադրութիւնը . .

Պատասխանատու եւ վտանգաւոր գործ է մօտենալ Մէյըրլինկի առումին առանց կարենալու զայն բացատրել ։

Պատմութիւնները գրուած են — պաշտօնականները — ժողովուրդները խաբելու համար։

Այսօր շարժանկարը՝ իր համաշխարհային բնոյթեամբ եւ տարածումի անսահման կարողութեամբ այդ սխալ համոզումները արմատացնելու կը ձեռնարկէ, Մէյըրլինկը վերածելով սիրային տափակ պատմութեան մը։

Ի՞նչ մտադրութիւններով, տեղը չէ այսօր եւ այստեղ խօսիլ։

Բայց կ՚արժէ քանի մը լուսաբանութիւններ բերել՝ որոշ փաստերու վրայ հիմնուած։

Լեռնակուտակ գրականութիւն մը կայ — Աղեքսանդր Տիւմայէն մինչեւ Թէոտի Լըկոան — դաւադիր կազմակերպութիւններու եւ խորհրդաւոր ուժերու աներեւակայելի գործունէութեան մասին։

Այդ գրականութեան ծանօթներուն թիւը շատ սահմանափակ է սակայն . «պաշտօնական» պատմութիւնները՝ առ՚ հասարակ դրուած են՝ ո եւ է անտարբեր իրողութեան առթիւ, պաշտօնական բացատրութիւններով եւ ճշմարտանման հաստատումներով։

Այնպէս, գտնելով Հապսպուրգներու գահին շուրջը մէկ դարէ ի վեր— ողբերգութիւնը կը սկսի Նափոլէոնի դուքին, Թուլխագատի դղեակին խորհրդաւոր մահով — կատարուող անցքերուն, Մեքսիքայի մէջ ըմբոստներու գնդակներուն տակ ինկած Մաքսիմիլիէն կայսրը, Ժընեւի մէջ Լիւքէնիի դանակին տակ ինկած Էլիզապէթ կայսրուհին, Մէյըրլինկի մէջ անհետացած Ռուտոլֆ գահաժառանգը, Սարայէվոյի մէջ գնդակահար գահաժառանգ Ֆրանց Ֆէրտինանտ արքիդուքսը եւ վերջապէս — պատերազմէն յետոյ — Մատէյրա կղզին աքսորուած Կարոլոս Ա. կայսրը իրենց անհետացումին պաշտօնական բացատրութիւններ ունեցած են, որոնց ոչ մէկը սակայն պարզած է իրականութիւնը։

Որոշ գաղափար մը ունենալու համար, հարկ է ուշադրութեամբ կարդալ Շարլ Ժոզէֆ «Հապսպուրգներու վերջալոյսը» հատորին երկրորդ գըլուխը։

Հետեւաբար Անաթօլ Լիթվաք իր ժապաւէնով նոր լոյս մը չի բերեր պատմութեան մշուշին մէջ, մանաւանդ որ ան իր պատկերները յօրինած է Քլօտ Անէի հանրածանօթ «Մէյէրլինկ» հատորին միջոցաւ։

Պատմական բովանդակութենէն անկախ, Լիթվաքի գործը սակայն ունի գեղարուեստական արժէքներ, ճարտար կազմաւորութեամբ մը, եւ ճոխ բեմադրութեամբ, արուած ըլլալով պալատական պարահանդէսներու, խնջոյքներու, զօրանցքներու շարքը, որոնց մէջ կը գործեն ծանօթ եւ տաղանդաւոր արուեստագէտներ, ինչպէս Շարլ Պուայէ, Տանիէլ Տարիէօ, Ժան Տաքս, Ժան Տըպիւքուր, Լըտու, Սոգոլով, Անտրէ Տիւպօ, Մարթ Ռընիէ, Կապրիէլ Տօրզիա, Սիւզի Փռիմ, Թինա Մանէս եւն..

Շ. Պուայէի գահաժառանգ Ռուտոլֆը անբասական է իրականութեան տեսակէտէն։ Ոչ իր արտաքինը, եւ ոչ ալ իր նիստ ու կացը կը մատնանշեն ազնուազգի եւ նուրբ պալատականի մը նկարագիրը։

Պատմական դէմքերու կաղապարին մէջ մտնելու դժուարութիւններէն մէկն է նաեւ այս։ Նոյնը կարելի է ըսել Տ. Տարիէօի մարմնացուցած Մարի Վէչէրայի մասին։

Ֆոտոնկարիչները իրենց ժամանակին պատմութեան յանձնած են այդ ծանօթ դիմագիծերը, եւ դիտողը դժուարաւ կը տեղաւորէ այդ նոր դէմքերը հին պատմութեան մէջ, կեղծիքի ըղգայնութեան յարաժամ տպաւորութեան տակ։

Անշուշտ Պուայէ եւ Օր. Տարիէօ շատ գեղեցիկ պահեր ունին,բայց այս վերջինին անժխտելի արտայայտութիւնները — յաճախ տպաւորիչ — երբեմն կը փոխադարձուին սառնութեան եւ անզգայութեան։ Ժան Տաքս տպաւորիչ եւ ճշմարտանման Ֆրանսուա Ժոզէֆ մըն է։

Ժապաւէնը իր ամբողջութեան մէջ կը դիտուի մեծ հետաքրքրութեամբ։

ՀՐ. ԱԼԵԱՆԱՔ

ԻՐԱՆԻ ԿԻՆԵՐԸ ԱՌԱՆՑ ՔՕՂ[Ի]

— o —

ԹԱՒՐԻԶ, 3 փետր. (Յառաջ) Երկար դարեր էր, որ կինը Իրանի ճնշուած դաստիարակ էր. նա մեծ գալիս ծածկուած սաւանով (չարշաֆ) եւ երեսին էլ անթափանց քօղ գցած։

Նոյն իսկ փոքր աղջիկները իրաւունք չունէին առանց ծածկոցի [illegible] գալու

1935 սեպտեմբեր ամսից կառավարութիւնը յայտարարեց թէ դպրոցական փոքրիկ աշակերտուհիները բող են առանց ծածկոցի երթեւեկել փողոցներում։ Այս տարի յունուար ամսին կարգադրեց, որ բոլոր ուսուցչուհիները եւ աշակերտուհիները առանց ծածկոցի գան դպրոց։

Փետրուար ամսին արդէն ընդհանուր կարգադրութիւն է եղել, որ [illegible] լոր կանայք առանց ծածկոցի գան։ Սկզբում ծածկոցները վերցնում զինուորականների կիներ, յետոյ զանազան պետական պաշտօնեաների կիները եւ հետզհետէ միւս դասակարգերի կիներն ալ կը վերցնեն.

Մինչեւ մարտ 20, որ Իրանցիների ազգային տօնն է, այլ եւս ծածկոցներ կին չպիտի գտնուի, բոլորը պէտք է հանեն ազատ ինչպէս Եւրոպացիները եւ Հայուհիները։

Դ. ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ

ԻՆՉ ԱՐԺԵՑ ԸՆԴՀ. ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

— o —

Համաշխարհային պատերազմը [illegible] ժած է 13 միլիոն մարդկային կեանք։ Եթէ անոնց դագաղները [illegible] շարենք, կը կազմեն 6459 [illegible] երկարութեամբ գիծ մը, այսինքն [illegible] րանսական արեւելեան ծայրէն Գորտօ քաղաքէն մինչեւ Մոսկուա կարող հեռաւորութիւն մը։

Սակայն այս միլիոնները կը ներկայացնեն միայն զանազան ճակատներ վրայ ինկածները։ Անոնց վրայ պէտք է աւելցնել ծովային եւ [illegible] պաշարումներու, ներքին յեղափոխութիններու, եղբայրասպանութիւններու, օդային եւ ծովային ռմբակոծումներուն պատճառած մահերը, որոնց թիւը կը հասնի 24 միլիոնի. կ՚ունենանք 37 միլիոնի գումար մը որ կը ներկայացնէ համաշխարհային պատերազմին մարդկային զոհերը։

Եթէ այդ մեռեալները յարութիւն առնէին եւ տասնեակ շարքով իրարու ետեւէ ցերեկ գիշեր քալէին, պիտի տարէին տողանցք մը որ պիտի տեւէր 162 օր։

Վերջապէս եթէ համաշխարհային պատերազմի կորուստները վերածենք աշխատանքի օրերու, կը ներկայացնեն մէկ միլիոն գործաւորներու աշխատանքը, շաբաթական 44 ժամ աշխատելով, 3 հազար տարի շարունակ։ Եւ բաղդատելով այսօրուան անգործութեան, այդ ծախսի ու թնդանօթներու համար վատնուած հսկայ գումարով կարելի պիտի ըլլար 25 միլիոն գործաւորներու 200 տարուան հացթայթել։

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԿԱԹՆԵՂԲԱՅՐ

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԷՆ)

Մեզ, Նորքից եկած երեք ընկերներիս յանձնուած էր Երեւանի շրջանի մի մասը, ժողովից անմիջապէս յետոյ մենք ճանապարհ ընկանք, խաւար էր, բուք ու բորան, քայլում էինք միմեանց քղանցքէն բռնած, միեւնոյն հետքերով։ Լոյսը չբացուած հասանք Նորք։ Ես եւ ընկերներից մէկը Եփրեմ քեռու տունը մտանք, մի քիչ քնելու եւ տարափէկի յոգնութիւնից կազդուրելու համար։ Կէս ժամից յետոյ մեզ արթնացրին սաստկով, թէ շտապ փախէք այգիները, որովհետեւ Զեկայի արշաւախումբը ձերբակալեց մեր երրորդ ընկերոջ եւ գալիս է դէպի մեր կողմը։

Այդ օրը այգիներում գրուեցին Հրազդան - Նամակները եւ սուրհանդակները ճանապարհուեցին։Բաղաքում եռուզեռը մեծամասնականների մէջ հասել էր իր գագաթնակէտին. շտապ ուժեր էին ուղարկւում Կոտայքի ապստամբների դէմ. Երեւան - Աղստաֆա խճուղին աննախընթաց կենդանութիւն էր ստացել։ Նա խորհրդային իշխանութեան միակ ճանապարհն էր այդ ժամանակ Բագուի եւ Ռուսաստանի հետ կապւելու, որովհետեւ Ալեքսանդրապոլը Թուրքերի ձեռքին էր եւ Վրաստանը դեռ անկախ։ Վերջին մի քանի օրերը ես չէի հանդիպել մօրս. նա եկաւ Նորք ինձ տեսնելու. արտասւում էր։ Գիշերուան 12 գնդակահարւած-ների հրատարակւած ցանկում էր եւ Հրանդը, մեր հարեւան Վանեցի Ջոբեպանի 16 տարեկան զաւակը, որ ծնունի մօրս երբեմն կ՚օգնէր այգու աշխատանքների մէջ, իսկ վերջին ժամանակ Երեւանի հանրապետական ոստիկանապետի մօտ դրագրի պաշտօնի էր մտել։

— Ի՞նչպէս ձեռքերը զօրեղ էին հրբեչտակի պէս անմեղ երեխան սպաննեցին ..

Իր վերջին այցելութեան մայրս Գէորգին տեսել էր մոսալ եւ յուսահատ վիճակում. մեծամասնական կոմիտէն դժգոհութիւն էր յայտնել նրա դէմ շատ թոյլ գտնելով նրա գործունէութիւնը եւ կասկածելի հանգիտումները. իբրեւ ամենախիստ դաղանիք Գէորգը յայտնել էր մօրս, որ ձգում է իր պաշտօնը եւ յարս օրից յետոյ հեռանում Բագու՝ շցանկանալով մասնակցել իր հարազատ ժողովրդի դէմ մղուած կռուին։ Շնորհիւ Աթարբէկովի պաշտպանութեան, նրա դէմ յարուցւած կուսակցական պատասխանատուութեան հարցերը մի կողմ են դրւել եւ Աթարբէկովը հէնց իր ինքնաշարժով տանելու է Գէորգին եւ կնոջը Աղստաֆա։ Ճշգելով իր Երեւանում մնալու վերջին ժամը, որից յետոյ մեր բաժանումը դուցէ դառնար յաւիտենական, նա վերջին անգամ խնդրում է տեսնել ինձ հետ։

Մի ուժեղ յուզում ալեկոծեց հոգիս. ես պատրաստ էի արհամարհել անձնական ամէն վտանգ ու հանդիպել նրան, եթէ չլինէր գրանով ապստամբութեան ընդհանուր գործին վընասելու երկիւղը։ Մի քանի բուպէ ցնորական մտքեր ինձ պաշարեցին— տեսնել Գէորգին ու համոզել նրան մեր կողմն անցնել. ինչ վարկաբեկւում Թշնամու համար ունենալ Նախկին Կոմպոլին ապստամբ հրամանատարական կազմի մէջ եւ ինչ հրճւանք յառաջիկայ ծանր փորձութիւններին լինել կողք կողքի նրա հետ, որին օրօրոցից սկսած կապւած եմ եղել սիրոյ եւ նւիրման այնքան ջերմ զգացումներով։ Գէորգը մնացել էր հաւատարիմ այդ զգացմունքին, դա անկասկած էր, ես ճանաչում էի նրա հոգին մինչեւ խորքը։ Երբ տարափը պաշարում է քեզ ամէն կողմից, սիրտդ դառնում է աւելի զգայուն ու մի անբաժան սիրելի կամ հարազատ ունենալու պահանջը հիւանդագին։ Սակայն սառն դատողութիւնը արագօրէն ցրում էր բաղձանքի այդ վարդագոյն հեռանկարը։ Եւ իրօք, այն օրից, երբ ապստամբութեան միտքը ծնեց մեր ուղեղներում ու վերջում նրա իրականացումը դարձաւ վճռապէս անխուսափելի, ես յամառօրէն մնացի հակարծիք մեր շարքերում «Պարհանաչյին» կոչուած այն ընկերներին, որոնք ձմեռուայ մէջ ապստամբելը գտնում էին անժամաա։ Ջիւնը դարձնում էր անկարելի մեզ համար նպաստաւոր հրասային կռիւը եւ փակում անյաջողութեան դէպքում նահանջի բոլոր ճանապարհները ու թէ մեզ եւ թէ Զեկայում բանտարկուած հարիւրաւոր մեր ընկերներին դնում բնաջնջւելու վտանգի առջեւ։ Բայց, երբ Զաւի ժողովում մեծամասնութեամբ փետրուար18ը համատարածապստամբութեան օր նշանակւեց, ես իմ ամբողջ էութեամբ նուիրւեցի նրա իրականացման. անհատականութիւն վանել կասկածը իմ հոգուց նրա յաջողութեան վերաբերմամբ չկարողացայ եւ իմ կենդանի դուրս գալը նրա արիւնոտ փոթորիկի միջից համարում էի հրաշք։ Այս պայմաններում ի՞նչ խղճով Գէորգին էլ ինձ հետ մահուան անդունդի եզերքը քաշէի։ Եթէ կռիւներում գնդակը նրան չգտնէր, կարմիրների ձեռքը գերի ընկնելու դէպքում անպատճառ գահին կը տապալւէր իբրեւ դաւաճան։ Ապստամբների մէջ էլ կարող էին երեւան գալ ստոր տիպարներ, որոնք որ եւ է մի պարտութիւն կը վերագրէին «մեր մէջ մտած բոլշեւիկներին» ու մեզ երկուսիս կը դընէին ծանր կացութեան մէջ. մինչդեռ նրա հակառակ բանակում մնալը ներշնչում էր ինձ մի աղօտ յոյս, թէ գուցէ դէպքերը այնպէս դասաւորւեն որ նա ապագայում պէտք գայ պաշտպանելու եթէ ոչ շարքային ապստամբներին, գոնէ նրանց այն անմեղ հարազատներին, որոնք մեր պարտութեան դէպքում պիտի ենթարկւէին խստագոյն հալածանքի։

Երեկոյեան Երեւանի շրջանի [illegible] տամբութեան ղեկավարների [illegible] վում հետախուզական զեկուցումներից պարզւեց, որ Հայաստանի կոմի բոլոր պահանջներին — [illegible] բոմասեր հասցնել՝ Բագուից կարմիր բանակի հրամանատարութիւնը մերժողական պատասխան է [illegible] եւ ընդհանրական կարգադրել է [illegible] գունդը Երեւանից փոխադրել [illegible] ւան։ Մեծամասնական վարիչները հասած էին ու ապստամբութիւնը սեղմելու յոյսը դրել էին [illegible] քաղաքականութեան վրայ. [illegible] ւում էին նոր գնդակահարութիւններ Աթարբէկովի հրամանով, որ այդ մանակ Զեկայի փաստական պետն [illegible] Նրան մահափորձի ենթարկելու Նախկին որոշումը, ըստ այդ պատասխանատուութիւնն իր վերցրած ընկերի, մնում էր [illegible] ժամ անիրագործելի. մեր ահաբեկիչներից մէկը սպանուած էր, [illegible] էլ չէին կարողանում նրան [illegible] որովհետեւ նա բնաւ դուրս չէր գալիս իր գնդացիրների խիտ պաշտպանութեան տակ առնուած բնակարանից։

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

(7)

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՄԵՐ ՀՈԳԵՐԸ

(ԸՆԿ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆԻ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ)

ԼԻՈՆ.— Հ. Յ. Դաշնակցութեան Լիոնի կոմիտէն կազմակերպած էր բանախօսութիւն մը փետրուար 15ին, շաբաթ, հրաւիրելով ընկ. Ս. Վրացեանը:

Այս առթիւ գործի լծուեր էին մեր հակառակորդները, խաչաձեւումներ սարքելու եւ հանդէսը ձախողեցնելու համար: Նոյն իսկ լուր տարածեր էին թէ հանդէսը յետաձգուած է եւն.: Իրենց չար բախտէն, շաբաթ երեկոյ ժողովուրդը հարիւրաւորներով եւ ժամանակէն շատ առաջ գրաւած էր աթոռները եւ Գ. Թաղականութեան սրահը ծայրէ ծայր լեցուած էր:

Հանդէսին բացումը կատարեց ընկ. Ստեփան Թիրեաքեան, յիշելով թէ հակառակ ամէն տեսակ զրպարտութիւններուն, ժողովուրդը միշտ Դաշնակցութեան հետ է: Այս առթիւ յիշեց Ամերիկայի ցեղակրօն շարժումը, որուն շնորհիւ հազարաւոր երիտասարդներ միացեր են Դաշնակցութեան եւ հոն բազմութիւնները Դաշնակցութեան որեւէ ձեռնարկի առթիւ եւն:

Յետոյ յոտնկայս ունկնդրուեցաւ «Մշակ բանուորը» զոր ջութակով նուագեց երաժիշտ Ա. Միքայելեան: Օր. Հաճի Գողոսեան՝ Զարենցի «Հայաստանը» արտասանեց սահուն առոգանութեամբ: Տիկ. Գերմոնէի Ահարոնեան յաջողապէս երգեց «Ծաղկոց մրտայ» եւ «Եօթն օր եօթ գիշեր» երգերը: Նմանապէս շատ յաջող էին ընկ. Միսաք Միրզէի արտասանութիւնը եւ Գ. Վահրամ Զանդըքեանի երգերը:

Գեղարուեստական բաժինը լրացած ըլլալով խօսք տրուեցաւ ընկ. Ս. Վրացեանին, որուն նիւթն էր Ներկայ քաղաքական կացութիւնը:

Ատորեւ կ'ամփոփեմ իր ճառը:

—Գրեթէ 18 տարի առաջ վերջացաւ համաշխարհային պատերազմը: Մարդկութիւնը պահ մը հաւատաց թէ այս պատերազմով աշխարհ կը մտնէ խաղաղ շրջանի մը մէջ: Խաղաղութիւնը պէտք է նոր շրջան մը բանար, բոլորին շնորհելով արդարութիւն, ազգերու ինքնորոշում, բռնութեանց վերացում եւ հաւասարութիւն: Բայց պատերազմը, որ մղուած էր ոչ թէ արդարութեան համար, այլ իբրեւ հետեւանք ազգերու միջեւ եղած մրցակցութեանց, ծնաւ նոր մրցակցութիւններ: Երկու կողմէն ալ ստեղծուեցան նոր անհամաձայնութիւններ, ազգերը բաժնուեցան երկու ճակատի, — յաղթական եւ պարտեալ: Աշխարհը նորէն բաժնուած է երկու մասի, մէկ մասը անոնք որ անկախութիւն ստացան կամ իրենց երկիրներու սահմանները ընդարձակեցին, իսկ միւս մասը յաղթուեցան կամ զրկուեցան: Օրինակ Ֆրանսան պատերազմի մէջ զոհեր տուաւ, բայց դուրս եկաւ յաղթական, եւ ստացաւ զանազան գաղթավայրեր, որոնց շնորհիւ աւելցաւ Ֆրանսայի ազդեցութեան շրջանը, եւ արտադրութիւնները շատցան: Ֆրանսա կ'ուզէ որ այս դրութիւնը պահուի.

Նմանապէս Անգլիան ոչ մէկ փոփոխութիւն կ'ուզէ տեսնել պատերազմի հետեւանքով իրեն կցուած գաղթավայրերու մասին: Կայ նաեւ ուրիշ պետութիւն մը, որ պատերազմէն դուրս ելաւ ուրիշ առաջնութեամբ, բայց այսօր եկած եւ նստած է Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ կողքին: Ռուսաստանն է այդ պետութիւնը որ պատերազմէն ելաւ պարտուած. դիմեց յեղափոխութեան եւ կրցաւ փրկել Ռուսաստանի ամբողջականութիւնը, միայն կարգ մը երկրամասեր կորսնցնելով: Այս պետութիւնը սկսաւ վերագտնել իր դիրքը միջազգային քաղաքականութեան մէջ, հետզհետէ նահանջելով յեղափոխութեան ճամբէն: Ռուսաստանի մէջ իսկ կարելի չեղաւ նոյնութեամբ պահել համայնավարական դրութիւնը: Ներկայ կարգուսարքը դրուած է շահագործողի սկզբունքին վրայ: Տարբերութիւնը այն է որ հոս հարուստները կը շահագործեն բանուորը, իսկ հոն պետութիւնը: Ու խորհրդային իշխանութիւնը ստիպուեցաւ պետական տնտեսութիւն ընտրել, եւ ատոր համար պէտք ունէր եւրոպական դրամագլուխի: Կան նաեւ արտաքին պատճառներ, ճափոնական սպառնալիքը, ... Առաջին շրջանին Գերմանիա օգտագործեց խորհ. իշխանութիւնը եւ կարգ մը քաղաքական խնդիրներու մէջ յաջողեցաւ, իսկ երբ Հիթլէր 70 միլիոն Գերմանիոյ գլուխը անցաւ, իր քաղաքական դէմքը դարձուց դէպի արեւելք: Անկից առաջ եկաւ զարհուրելի սպառնալիք մը եւ Ռուսաստան բռնադատուեցաւ իր դէմքը դարձնել դէպի արեւմուտք, Լէնինի խօսքով — նեխած մարդասպաններու կողքին: Ուրեմն այսօր նախկին երբեմն դաշնակցութիւնը գոյութիւն ունի: Ո՜վ զարմանք, ով հեգնանք, խորհ. Միութիւնը եկաւ ու դարձաւ պահպանողական: Գալով պալքանեան պետութեանց, անոնք կ'ուզեն մնալ իրենց ներկայ սահմաններուն մէջ: Թուրքիան վերակազմուեցաւ յեղափոխութենէ մը որուն շնորհիւ կրցաւ պահել իր ներկայ սահմանները եւ օգտագործել Ռուսիան: Ընդհ. պատերազմէն Թուրքիա սահմաններուն մեծ մասը կորսնցուց եւ 25 միլիոնէն ժողովուրդը իջաւ 10 միլիոնի: Թուրքիա գոհ է եթէ կարենայ եղածն ալ պահել: Ատոր համար մտաւ պալքանեան դաշնակցութեան մէջ: Բայց ատոնց մէջ կայ ուրիշ ուժ մը, Գերմանիան, 70 միլիոն, յառաջադէմ, զինուորական, խելացի ու ճարտարագիտական ամէն ճիւղերով օժտուած ժողովուրդ մը որ սեղմուած է անբաւական երկրի մը մէջ: 18—20 տարի զէնքի ուժով կարելի եղաւ Գերմանիան լռեցնել, բայց այսօր ան դարձած է առաջնակարգ զինուորական պետութիւն մը:

Իտալիան նոյնպէս բազմածին, յառաջադէմ, բայց տնտեսական աղբիւրներէ զուրկ է: Եթէ Իտալիան այսօր Եթովպիոյ հետ բռնուած է եւ ոչ թէ Թուրքիոյ, այդ հետեւանք է ուրիշ պետութիւններու ազդեցութեան:

Երրորդ ուժը ճափոնական ուժն է: Քանի հոս Թնճուկի մէջ են, Ճափոն անդիէն կը մօտենայ իր նպատակակէտին: Երբ Իտալիա, Գերմանիա եւ Ճափոն այս տեսակէտով կը պատրաստուին, միւս կողմերն ալ իրենց կարգին պատրաստութեան մէջ են:

Մարդիկ ներկայիս բացէ ի բաց կը պատրաստուին պատերազմի: Փոքր կայծ մը բաւական է որ աշխարհը բռնկի: Ե՞րբ կ'ըլլայ այդ պայթումը,— ոչ ոք գիտէ: Ուրեմն բոլոր անլուծելի հարցերը պիտի լուծուին պատերազմով: Այդ պատերազմին կարող են մասնակցիլ բազմաթիւ ազգեր: Եթէ իրականութիւն է որ դէպքերը այսպէս կը զարգանան, պէտք է ամէն մարդ խորհի իր վիճակին վրայ: Ի՞նչ պիտի ըլլայ մեր վիճակը, հազիւ երեք միլիոն ցրուած աշխարհի չորս կողմը, համաշխարհային դէպքերու մէջ մենք ազդեցութիւն չունինք, բայց մենք մեզի ուժ ենք եւ պարտաւոր ենք գիտակցիլ ինչ որ կը թելադրեն մեր շահերը:

Եւրոպան մեր մասին կը մտածէ այն ժամանակ երբ պէտք ունի մեր բազուկին: Բայց մեր մասին մտածող չկայ. անօթի ենք, թշուառ ենք կամ զրկուած եւ ազգերու քաղաքականութեան մէջ միակ: Պէտք է մեր յոյսերը դնենք միայն մեր վրայ:

Արդ, ի՞նչպիսի դեր կրնայ կատարել հայ ժողովուրդը: Երբ կ'ըսենք հայ ժողովուրդ, գիտենք որ պէտք է բաժնուինք երկու մասի, մէկ մասը Հայաստանի եւ Անդրկովկասի մէջ ապրող հայութիւնը, մօտ երկու միլիոն ժողովուրդով, միւս կողմէ արտասահմանի հայութիւնը 700 — 800.000ի համրանքով: Արտասահմանի եւ Հայաստանի ժողովուրդը չեն կրնար միեւնոյն ծրագիրը ունենալ: Դուք գիտէք որ Հայաստանի շուրջ շատ բարբառներ կան, Հայաստանի «Թշնամիներ» եւ «բարեկամներ»: Այս տեսակէտը եթէ չըսենք չարամտութեան, գոնէ անմտութեան արդիւնք է: Հայաստանը հայ ժողովուրդի հայրենիքն է: Հայաստանի մէջ կը տիրէ վարչաձեւ մը, որ լաւ թէ վատ չի կրնար տեւական ըլլալ: Տարբեր բաներ են վարչաձեւ եւ հայրենիք: Ուրեմն ամէն մարդ Հայաստանը պէտք է նկատէ իր հայրենիքը եւ աշխատի անոր զօրացման:

Բաղդատմամբ Հայաստանի վիճակին վատ է արտասահմանի հայ ժողովուրդին վիճակը: Պատերազմի պարագային հայ երիտասարդութիւնը պարտաւոր է զինուորագրուիլ այն երկրին որուն մէջ կ'ապրի: Ուրեմն մենք կանգնած ենք նոր պատասխանատուութեան առջեւ: Պէտք է ամփոփենք մեր ուժերը եւ միասնաբար դիմագրաւենք գալիք աղէտը: Այս խաղաղութեան շրջանին իսկ մենք կ'ապրինք պատերազմական վիճակի մէջ: Չէ՞ որ մեր նոր սերունդը կ'այլասերի ճերմակ ջարդով: Ինչպէս մեր բանաստեղծ Ա. Ահարոնեանը առիթով մը ըսած է, մենք կը նմանինք կաթսայի մէջ դրուած այն ձուկին որ ջուրին մէջ կը խաղայ, մինչ ջուրը աննշմարելիօրէն կը տաքնայ, կը տաքնայ եւ տաքութիւնը երթալով կ'աւելնայ ու վերջապէս կը սկսի եռալ: Աստիճանաբար տաքցող ջուրին մէջ ձուկը չի կրնար հասկնալ իր մահուան վայրկեանը: Նոյն ձուկին վիճակը ունինք նաեւ մենք, եթէ կաթսայէն չկարենանք դուրս գալ: Ուրեմն ազգ. գոյութեան պահպանման համար պէտք է միանանք եւ միասին գործենք: Ինչպէս տեսաք, մինչեւ հիմա Դաշնակցութիւն բառը բերանս չառի, թէեւ դաշնակցական բանախօս եմ: Ես այն գիտակցութիւնն ունիմ եւ կ'ուզեմ որ բոլորդ ալ ունենաք թէ անհրաժեշտ է մէկ տեսակ քաղաքականութիւն:

Ամէն մարդ երբ ազգային քաղաքական խնդիրներու մասին կը մտածէ, երբ Թուրքիոյ խլած հողամասերը Հայաստանի վերադարձնել կ'ուզէ, ուրիշ կերպ չի կրնար մտածել եթէ ոչ Դաշնակցականի պէս: Դաշնակցութիւնը ձգտելով անկախութեան եւ ազատութեան, Դաշնակցութիւնը իբրեւ իրատես կուսակցութիւն կը տեսնէ որ ներկայ պայմաններով կարելի չէ բոլոր Հայերը դրկել Հայաստան կը մնայ փրկել Թուրքիայէն խլուած հողերը: Դաշնակցութիւնը կ'ուզէ մէկ ծրագրի շուրջ հաւաքուած տեսնել ժողովուրդը, պայքարելու եւ պատրաստ ըլլալու համար այն օրուան որ անպայման պիտի հնչէ: Ուրիշ կերպ կարելի չէ ապահովել ազատ եւ անկախ Հայաստանի իրականացումը:

Մտաւորապէս երկու ժամ տեւող այս գեղեցիկ ճառը ջերմապէս ծափահարուեցաւ: Հանդէսէն վերջ գրասրահին մէջ ընկերահամակրական հանդիպում մը տեղի ունեցաւ: Դաշնակցութեան անդամ համակիրները անվերջ կատակաբանութիւններով ու բաց մթնոլորտի մէջ պահեցին բազմութիւնը:

Մ. ՏԷՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՍԻՎՐԻՀԻՍԱՐԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ — Սիվրի Հիսարի Հայր. Միութիւնը անցեալ տարի (հիմնուած իր Թուականին 17 փետր. 1925— 7 փետր. 1935) տօնած պիտի ըլլար իր հիմնադրութեան տասնամեակը, եթէ վրայ չհասնէր տնտեսական անօրինակ տագնապը որ ընկճուած տրամադրութիւն մը ստեղծեց գաղութին հայրենակիցներուն մէջ: Վարչութիւնս ի դուր սպասելով լաւագոյն օրերու, որոշեց տօնել զայն այս տարի փետր. 9ին: Ուստի կազմակերպեց թէյասեղան-պարահանդէս մը ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ Սէն Ժէրոմ, Գ. Մանուկի ընդարձակ սրահին մէջ: Սրահը լեցուն էր աւելի քան 250 հայրենակիցներով եւ կարգ մը Թաղեցիներով որոնք հրաւիրուած էին վարչութեան կողմէ: Հանդէսը բացուեցաւ «Բամ Փորոտանով» որ երգուեցաւ սիրուած երաժշտապետ Գ. Համբարձումեանի երկսեռ երգչախումբին կողմէ: Նախագահ Գ. Հրայր Գույումճեան հանդէսը բացուած յայտարարելով խօսեցաւ ամփոփ ճառ մը: «Մենք Ս. Հիսարցիներս եթէ անցեալի մէջ մեր բնական երկրի աշխարհագրական դիրքին եւ տիրող Թուրք բռնակալ իշխանութեան ճնշումներուն տակ անհաղորդ մնացինք Հայոց աշխարհի ազգային, քաղաքական եւ ազատագրական շարժումներուն եւ չունեցանք հաւաքական մեթոտիկ աշխատանք, այսօր ցեղին կէսին հետ նետուած եւրոպական ցամաքամասին վրայ, աւելի կուռ հաւաքով պիտի լծուինք ցեղի գոյութեան անհաւասար պայքարին, մանաւանդ որ Եւրոպայի խորդանոց պողոտաներուն վրայ աւելի խորապէս զգացինք հրամայական անհրաժեշտութիւնը հայրենիքին»: Թելադրելով խմբուիլ Հայրենակցական Միութեան շուրջ, իբր լաւագոյն մաղթանք, կարդաց Լիոնէն երբեմնի վարչութեան անխոնջ անդամներէն Գ. Մկրտիչ Գալէօղեանի ուղերձը որ կը վերջանար Հայր. Միութեան Բ. տասնամեակը խորհրդային կամ ոչ խորհրդային մեր սիրելի հայրենիքին մէջ՝ Հայաստանի գինիով ու միրգով տօնելու բաղձանքներով: Կարդաց նաեւ Լիոնաբնակ մեր հայրենակիցներու կողմէ հաւաքաբար տրուած շնորհաւորական հեռագիրը (ստորագրուած Գ. Յ. [illegible]): Սիվրի Հիսարի Երիտ. Միութիւնը կը մասնակցէր գեղեցիկ ծաղկեփունջով մը: Անոնց գրաւոր ուղերձն ալ կարդացուելով ընդունուեցաւ բուռն ծափերով: Ապա բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը, Գ. Յակոբ Գէորգեան, որ ներկայացուց Միութեան բարոյական եւ նիւթական գործունէութեան պատկերը: (ԽՄԲ.— Տեղի անձկութեան պատճառով պիտի հրատարակենք առանձին):

Վարչութիւն

ԿՐԸՆՈՊԼԻ ԳԱՂՈՒԹԻՆ

ԿՐԸՆՈԲԼ, 17 փետր.— Սիրելի հայրենակիցներ, գաղութիս մէջ տարիներէ ի վեր տիրող աննախանձելի կացութեան ու անհամաձայնութեանց վերջ տալու համար, ըլլան անոնք կուսակցական կամ անհատական, այսօր համերաշխութեան ձեռք կարկառելու անհրաժեշտութիւնը զգալի ըլլալով, նախաձեռնութեամբ Կրընոպլի Հ. Յ. Դաշնակցութեան Ենթակոմիտէի եւ Հայ Աշխատանքի խումբի, կազմակերպուած է համահայկական ժողով մը, մարտ 1, կիրակի կէսօրէն վերջ ժորտանի սրահին մէջ, 1, Rue St. Martin d'Hérès.

Հ. Յ. Դ. Կրընոպլի Ենթակոմ.ի կողմէ՝ Տ. Սողոմոնեան

Հայ Աշխատանքի խումբի Կրընոպլի Ներկայացուցիչ՝ Ղ. Մարգարեան

ՓԵՏՐ. 18Ը ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

ՎԻԷՆ, 17 փետր. (Յառաջ).— Այս տարի եւս հրապարակային բանախօսութիւն մը կազմակերպած էր մեր կոմիտէն, « Փետրուար 18 »ի տարեդարձին առթիւ: Դժբախտաբար, քաղաքին մէջ պարապ սրահ մը չգտնելով, ստիպուեցանք տօնել մեր «Ակումբ» Ակումբին մէջ, որ շատ նեղ կուգայ բանախօսութեանց համար:

Հանդէսը տեղի ունեցաւ փետրուար 16ին, կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին: Սրահը լեցուած էր ամբողջութեամբ երիտասարդներով, ու մենք ընկերներս մինչեւ դրան վրայ, ոտքի սեղմուած էինք կողք-կողքի:

Օրուան նախագահ՝ ընկ. Սարգիս Գալուստեան, հանդէսը բանալով, յայտնեց հաւաքոյթի նպատակը, որմէ վերջ արտասանեցին՝ օր. Աննա Բալոյեան «Ապագայ պատմագրին» (Տոքթ. Կիլիկեցի) եւ ընկ. Մովսէս Կարապետեան, «Պահակները արթուն են» (Ռ. Զարդարեան):

Այս երկու արտասանութիւններէն անմիջապէս վերջ բեմ հրաւիրուեցաւ բանախօս ընկ. Սիմոն Վրացեան, որ խօսեցաւ աւելի քան մէկուկէս ժամ: Նախ՝ համառօտ ակնարկ մը նետեց փետրուար 18ի ժողովրդական ըմբոստութեան վրայ, եւ փաստացի հաստատեց որ, ծայր աստիճան անտանելի բռնութիւններ կը գործադրուէին բոլշեւիկներու կողմէ հայ ժողովուրդին վրայ: Հայաստանի բնակչութիւնը ըմբոստացաւ ճարահատ, մէկ մարդու պէս ոտքի կենալով: Յետոյ բանախօսը լայնօրէն պարզեց ներկայ քաղաքական վիճակը, բաղդատելով ընդհ. պատերազմի նախօրեակը եւ ներկան: Այս առթիւ պարզեց նաեւ մեր ժողովուրդին վիճակը, թէ երկրի եւ թէ արտասահմանի մէջ, եւ եզրակացուց թէ անհրաժեշտ է կազմակերպուիլ եւ հաւաքաբար գործել, յառաջիկայ վերիվայրումներու ժամանակ պատրաստ գտնուելու համար:

Ժամը 5ը կ'անցնէր, երբ խօսքը վերջացուց ընկերը, եւ անմիջապէս, ինքնաշարժով մեկնեցաւ Տէնին:

Պալ-Աղբիւր

ՄԻՐՁԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՎԱԼԱՆՍ, 17 փետր.— Զ. Ռ. Մ. մարզականը, հիմնուած 1935ին, ունի 2 ֆութպոլի խումբեր, որոնք ամէն կիրակի կանոնաւոր մրցումներ կատարելով, կը խոստանան ապագային կարող ուժ դառնալ այս ճիւղին մէջ եւս: Պէտք է չյիշել որ իր ունեցած համակիրներու կարգին ունի նաեւ կարգ մը փոքրոգի հակառակորդներ, որոնք չեն գիտեր ինչպիսի զզուելի մտայնութենէ տարուած կուգան մարզադաշտ, առանց ուզելու համակերպիլ հանդիսատես ժողովուրդին նման պատրաստուած զարգանիշերը կրել եւ լկտի արտայայտութիւններ կ'ընեն Միութեան հասցէին: Այդպիսիներու կը յայտարարենք հրապարակաւ. Պարոններ, եթէ ձեզի հաճելի չեն իր կարգադրութիւնները մեր մրցումներու ընթացքին, մի գաք մարզադաշտ՝ մեր մարզիկներուն խաղարկութիւնը դիտելու համար, մենք երբեւիցէ պէտք չունինք ձեր երեսը տեսնելու, այլապէս պարկեշտութիւնը ունեցէք յարգելու մեր կարգադրութիւնները:

Զ. Ռ. Մ. մարզականի Ֆութպոլի Ա. խումբը ունեցած է մինչեւ ցարդ 5 մրցումներ, որոնց 3ը կորսնցուցած է, 1ը հաւասար, իսկ վերջինը տեղի ունեցաւ կիրակի, 16 փետր. Փօլիկոնի մարզադաշտին վրայ, տեղւոյս Էքօլ Սիւփէրիէօրի ֆութպոլի խումբին դէմ հաճելի խաղարկութենէ մը վերջ մեր տղաքը յաղթեցին 1ի դէմ 2ով: Իսկ Բ. խումբը ունեցած է 2 մրցումներ, առաջինը հաւասար, իսկ երկրորդը տեղի ունեցաւ Փօլիկոնի մարզադաշտին վրայ 9 փետր. Փօն տիւ Կարի ֆութպոլի խումբին դէմ: Մեր տղաքը գեղեցիկ յաղթանակ մը ապահովեցին 1ի դէմ 5ով:

Գովելի է Զ. Ռ. Մ. մարզական վարչութեան եւ օժանդակ անդամներու եռանդը եւ արժանի մեր աջակցութեան, որպէսզի Միութիւնը դառնայ տիպար մարզական մը, օրինակ դառնալով ուրիշներու:

Օշին Երանգունի

ՍՏԱՑԱՆՔ

«ԱՆԻԻՆ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ», (պատմական վէպ, 1034—1064): Գրեց՝ Բագրատ Այվազեանց: Դ. Տպագրութիւն: 1936: Ազգ. Մատենաշար թիւ 1: Գին 10 ֆրանք: Հրատ. «Արծիւ» գրատան, դիմել «Յուսաբեր»ի դրատուն, B.P.868, Le Caire (Egypte).

Մամուլի տակ է «Աշոտ Երկաթ», նոյն հեղինակէն: Պատմական վէպ (913—928):

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (18)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

Փուռ կը վերադառնամ, պարզապէս Հաճ-Աղաուլլահին ծառան է որ ինծի կը ծանօթէ. կը փութամ անմիջապէս, գլուխս բարձիկը առած: Անոնց առնը իր խանութին ետեւն է, Աղաուլլահը միւս շուկայի ստար խանութպաններուն նման բարձր «հայլըն» կը հագնի: Ցերեկին գուլպայ հիւսելով կը գրաւին բոլորն ալ, կիներու նման մէն շատ վարժ ճարպիկութեամբ մը կը շարէր կուտերը ճաղին վրայ, կը դարձնէր գուլպան եւ չուանը կծկելով կը կարենար հետզհետէ:

Իրիկուան երթեւեկը կը շատնար, որով իւրաքանչիւր պատուղի յատուկ գովասանքի ճառերը կ'երգէին փոխնիփոխ:

Ծո՛ւր ափսէով խաղող «քիւֆթէն» գլխուս կը բարձրացնեն: Ճամբան ամայի փողոցին ծայրը կը սկսի սովորական գործիս: Ափսէն գլխուս վրայէն հետզհետէ դարձնելով, աջ ձեռքի մատներովս ալ խաղողը կը հաւաքեմ ու յաջորդաբար կը լցեմ մատներս:

Կը հասնիմ փուռ, կը յանձնեմ գլխուս կաթնաղակը վարպետիս, որ անհամբեր կը սպասէր: Ան ձեռքս դնելով յիսուն փարա եւ արծաթեայ պնակ մը, կը պատուիրէ որ շուտ գնեմ շուկային մածուն եւ երկու հաց իրեն համար: Վազելով կը հեռանամ փուռէն:

Շուկային բերանը, քողարկուած արաբ կիներ, իրենց «Փէրչէճէ»ին տակ հացի դէզեր, «խըրպէզ» կը պոռան շարունակ: Դրամս կը յանձնեմ կիներէն մէկուն ու հազիւ թէ կը պատրաստուէի երկարած զոյգ մը բարակ հացերը արմուկիս տակ զետեղել, երբ բազմաթիւ ձեռքեր հացս պատառ պատառ ըրին: Յաղթեր էին ոչ միայն հացերս, այլեւ ձեռքիս արծաթեայ մածունին ամանն ալ: Տաք կաթիլներ այտերէս վար կը գլորին, կը դառնամ փուռ ու եղելութիւնը կը պատմեմ: Ուստա բարկութենէն կը պատրաստէր վրաս յարձակիլ, եթէ ծեր մայրը չմիջամտէր:

Սղութիւնը սկսած էր հետզհետէ: Դուրսը ալիւրին քիլօն մէկ մէճիտէէն աւելի կ'արժէր:

Խումբով կը պտտէին անօթիները՝ Արաբ թէ Հայ: Սովալլուկ գայլերու նման առիթի մը կը սպասէին յափշտակելու համար ամէն տեսակ ուտելիք: Խմորի կոնքեր դիտմամբ կը ձգէին ծառաներու գլխէն ու հում նիւթը ահռելի արագութեամբ իրենց բերանը կը թխմէին, առանց ծամելու կուլ կուտային:

ՈՍԿՈՐՆԵՐՈՎ ՃԱՇԸ

Աշնան անձրեւոտ ու ցրտոտ իրիկուն մըն է: Լեւոն խալֆան, փուռին երկայն տաշտը ինծի կը յանձնէ, քերելը ձեռքս ամէն կողմ լաւ մը կը մաքրեմ, փայտի կտորներ հանելու աստիճան ու աւելցուք մնացած խմորի փշուրներ զգուշութեամբ հաւաքելով կը միացնեմ չխոտ խմորի գունդիս, որ կէսօրին ծառայի մը ափսէին արկածով ինկած էր գետին.

Բիւզանդն ու Մարտիրոսը օձի աչքերով կը դիտեն զիս: Իսկ վարպետը զբաղած է յաճախորդի մը միսով պատրաստուած կարկանդակի լայն ափսէն հանելու, որուն հրապուրիչ սուր հոտը՝ Թուքս կուլ տալ կուտայ:

Յանկարծ— «Քէռաթա, չէքքէ վէր» ամեան կը պոռայ բարկացած հաստ ձայնով: Կը հետզհետէ չուա. փռուչի դէզ մը պատրաստած կ'անցնիմ երկճիւղ փայտս ու կ'երկարեմ: Փուռը լուսաւորուած է, ծուխը, փուռին վերի շրթունքը լզելով կը բարձրանայ ծխնելոյզն ի վեր:

Դեռ չէ իջած ուստայի բարկութիւնը.

— Աշճըրըն օղլու կէթիրէճէյիմ նէբիմէ (տղոց այսինչէն տղան պիտի բերեմ):

«Աշճըըն օղլու»ները իրենց հայրենակից, անօթի փողոցը մնացած, որբ երկու եղբայրներ էին, որոնք ուրիշ հազար պատանիներու նման, զըլանիկի մնացորդներ հաւաքել ու ծախելով, աղբերով, ոսկորներով կ'ապրէին:

Վարպետիս նպատակը զիս վախցնել է: Արդէն կորած են չէին օրավարձքս անգամ որ էր երկու բարակ «փիտէ» եւ քսան փարա, որով պիտի ապրէի միայն յաճախորդներու փոխադրողէններով՝ եթէ ըլլար:

Չէի մտածեր ձգել պաշտօնս, քանի որ փողոցները լեցուն էին անօթիներով:

Ամէն անկիւն կարելի էր հանդիպիլ անօթութենէ դէմքերը ուռած կիներու եւ երախաներու, որոնց թարթիչներուն եւ յօնքերուն մէջն անգամ ոջիլը պակաս չէր:

Շատ չանցած փաթթոցաւոր Մէտինէցի չէյխ մը կը մտնէ փուռը ու առանց հարցումի «պիսմիլլահը» բարձրանալով բաշխած ըսելով կը հանէ վերարկուին գրպանէն երկու կարճ ու փայլուն շիշեր եւ ձեռքին ափերէն կը խօթէ մէկ ծայրէն միւսը: Յետոյ աւելի երկայն շիշ մը հանելով, երկու այտերէն ծակելով կը խօթէ ու ծայրերէն երկու բոծոծներ կը խրէ, միաժամանակ Մէտինէի յատուկ արաբերէնով աղօթքներ կը մրմռայ քթին տակէն: Կը զարմանանք բոլորս ալ սոյն ֆաքիրին խաղերուն: Արիւնի բիծ մը չէր երեւեր ոչ այտերէն, ոչ ալ ձեռքերէն: Ու կը սկսի փութկոտ երգով մը խաղալ՝ քառորդ ժամի չափ «Փակկուռ» (դրամ) խնդրելով. վարպետս ու խալֆան քանի մը հնչուն մանրուք դրամներ կը նետեն առջեւը՝ քարին վրայ: Յաճախորդներն ալ անոնց օրինակին կը հետեւին: Շէյխը հաւաքելով գոյացած դրամը կը հանէ շիշերը այտերէն ու ափերէն, կրկին աղօթելով ու «աէլլըմ տէյյաբէէ» (շնորհակալ եմ) գոչելով դուրս կը սպրդի կիսախուփ դռնէն:

Գիշեր է. յաճախորդ չի մնար փուռը, կը մեկնին կարգով, վարպետէն՝ սկսեալ: Մինակ եմ մնացած, կը սպասեմ Այնթապցի երկու այն եղբայրներուն որոնք ամիսէ մը ի վեր վարպետիս հրամանով փուռը կը գիշերէին:

Ցերեկուան պատրաստած աւելցուք աղտոտ խմորը՝ խառնելով աժանոց ժաժիկի (թարմ պանիրի) եւ գարիի թեփի հետ, հինգ հատ հատ հացեր կը պատրաստեմ ու փուռին բերանը կը զետեղեմ զգուշութեամբ: Ու ահա Յակոբն ու կրտսեր եղբայրը կ'երեւան, տարրականները լեցուն թիթեղեայ տուփերով:

Սեւ ամպեր երկինքը աւելի մթագնած են:

Ներս կ'անցնին երկուքն ալ ու դուռը լաւ մը կը սկսիմ գոցել:

Վար կ'առնեն մախաղները իրենց ուսերէն, ու սովորականին պէս ոսկորներով լեցուն տուփերը ինձ երկարելով՝ հացերուս քով կը զետեղեմ: Մինչ անոնք ոջիլներու որսորդութեամբ կը զբաղին, ասդին ես փուչի տոպրակ մը պատրաստելով փուռին բերանը կը դնեմ, քիչ յետոյ ծուխի սիւնակ մը կ'երկարի, որուն կ'ընկերանան հոգեվարք մոխիրներ:

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

եպիսկոպոսը առջի օր նորէն սլաքներ արձակեց օրուան իշխանութեան դէմ, իր եպիսկոպոսութեան 25ամեակին առթիւ կատարուած արարողութեան մը պահուն։ Կարտինալը միշտ կը բողոքէ «նացիներու ոտնձգութեան» դէմ։

Կաթոլիկ եւ բողոքական մամուլի մասին հրատարակուած նոր հրամանագիրը բացարիկ սեղմումներ կը հաստատէ անոր դէմ, զրկելով միւս թերթերու վայելած իրաւունքներէն։

Իտալացիները կ՚ամրացնեն իրենց դիրքերը

Վերջին մեծ յաղթանակէն յետոյ, իտալական հրամանատարութիւնը ձեռնարկած է ամրացնելու իր դիրքերը, ի նախատեսութիւն նոր յառաջխաղացութեան մը։ Սեւ շապիկաւորներ կը նորոգեն ճամբաները դէպի հարաւ։ Միեւնոյն ատեն հետախուզութիւններ կը կատարուին, նոր յարձակման համար։ Իտալական աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ հետագօտիչները սնունդ մը շամփայն եւ 10 12 չիչ քօնեակ երեւան հաներ են քարայրի մը մէջ, ինչպէս եւ Եթովպիոյ զինուորական նախարարին շքանշաններն ու համազգեստը։ Կը կարծուի թէ այս պատրաստութիւնները տեսնուած էին, եթովպական յաղթանակ մը տօնելու համար։

Իտալացիները վիթխարի լուսարձակներ հաստատած են Արատամ լերան հարաւակողմը, բարձր գագաթներու վրայ, ի դերեւ հանելու համար գիշերային անակնկալ յարձակումները։

Միւս կողմէ Եթովպիոյ կայսրն ալ պատրաստութիւններ կը տեսնէ, իր բանակը վերակազմելու համար։ Կը հաստատուի թէ Ռաս Տէսթա պաշտօնանկ եղած եւ պատժուած է։ Ռասը կայսեր առջեւ հանուած է ձեռքերը շղթայակապ եւ խստօրէն յանդիմանուած։ Այդ երկաթ շղթան զինքը իր բանտապահին հետ կապուած պիտի պահէ ցմահ։

Ջրոյցի մը համաձայն, անգլ. կառավարութիւնը կը խորհի օգնութեան հասնիլ Եթովպիոյ, շատ ծանր գտնելով անոր վիճակը։ Իսկ Իտալիա իր դիրքը զօրացուցած ըլլալով, տրամադիր է հաշտութեան առաջարկներ լսելու։

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԷՕՆ ՊԼՈՒՄԻ վրայ կատարուած յարձակման առթիւ, խիստ հարցաքննութեան ենթարկուեցան երեք ամբաստանեալներ։ Մէկը, Արակօն, որ 60 տարեկան է, յայտարարեց թէ ներկայ էր Ժաք Պէնվիլի յուղարկաւորութեան, բայց որ եւ է մեղք չունի յարձակման մէջ։ Միւս երկուքն ալ մերժեցին որ եւ է մեղսակցութիւն։

ՕԴԱՆԱՒԱՑԻՆ ԱՀՌԵԼԻ ԱՐԿԱԾՆԵՐ պատահեցան Անգլիոյ մէջ, չորեքշաբթի օր։ Երկու ռմբաձիգ օդանաւեր, որոնք ձմեռնային ռազմափորձերուն կը մասնակցէին, ջախջախուեցան իրարու ետեւէ, մէկը՝ Մանշի մէջ, միւսը՝ Անգլիոյ լեռներուն վրայ։ Երեքական հոգի զոհ գացին երկու օդանաւերուն մէջ, որոնք մաս կը կազմէին 72 ռմբաձիգներու։ Առեւտրական օդանաւ մըն ալ ջախջախուեցաւ Սիտնէյի մէջ (Աւստրալիա), եւ սպաննուեցան հինգ հոգի։ Գրեթէ միեւնոյն ժամուն ռազմիկ օդանաւորդ Մէք Կրիկոր փոթորիկի մը բռնուելով սպաննուեցաւ, երբ կը փորձէր վար իջնել Նոր Զելանտայի մէջ։

ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ 16 տարի առժամեայ շէնքեր վարձելէ յետոյ, այժմ կը տեղափոխուի իր սեփական պալատը, որ արժած է 10 միլիոն տոլար։ Գրադարանին ծախքը, 2,000,000 տոլար, հոգացած է միլիոնատէր Րաքֆէլլըր։ Գրադարանը պիտի պարունակէ երկու միլիոն գիրք եւ հանդէս, ինչպէս եւ աշխարհի բոլոր դաշնագիրները։ Ա. Դ. Խորհուրդի ժողովասրահին մէջ տեղ պատրաստուած է 200 թղթակիցներու եւ 200 հանդիսատեսներու համար։ Աւելի քան 400 գրասենեակներ տրամադրուած են ընդհ. քարտուղարութեան։

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐԻՆ համաձայն, բնակչութեան թիւը 127,521,000ի հասած էր 1935ին։ Եթէ աճումը շարունակուի այս ընթացքով, 1940ին պիտի հասնի 132 միլիոնի։ Տարեկան աճումն է 900,000։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԸՆԴՀ. ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ, որ պիտի հռչակուէր չորեքշաբթի օր, յետաձգուեցաւ, սպասելով կառավարութեան կարգադրութեանց։

ՓԱՐԱԿՈՒԷՅԷՆ հասած վերջին լուրերու համաձայն, խաղաղութիւնը վերահաստատուած է։ Ապստամբները ունեցած են միայն մէկ սպանեալ եւ 6–7 վիրաւոր։

ՌՈՒՍ ԻՇԽԱՆՈՒՀԻ ՄԸ, Թաչալով, 55 տարեկան, որ ամուսնացած էր 48 տարեկան Լիթուանացիի մը հետ, մահացաւ վէրքեր ստացաւ առջի օր։ Ամուսինը յետոյ անձնասպան եղած ըլլալով, կինը արիւնլուայ կը հսկէր դիակին քով։ Պատճառը՝ նախանձ։

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՍԷՆ Թ՚ԷԹԻԷՆԻ Անտոն Ինքնակամիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ ՍԷն Թ՚էթիէնի հուշիչ եւ կէփին խումբերու ընկերները. 23 փետր. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին ար լորական ճաւաքատեղին։

ՊՕԺՄՆԻ (մարսէյլ) Ջաւարեան ենթակոմիտէի ընկերաճամակրական դասախօսական ժողովը տեղի կ՚ունենայ այս շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, վաթանդեան սրահին մէջ։ կը դասախօսէ ընկ. ՀԻՒՍԵԱՆ։

Նիւթ՝ «փետրուար 18ը»։

ՄԱՐՍԷՅԼի Ռոստոմ ենթակոմիտէի եւ Քրիստափոր խումբի ընդհ. անդամական ժողովը 23 փետր. կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 3.30ին, սովորական ճաւաքատեղին։ կարեւոր օրակարգ։

ՓՈՆ Տ՚ՕՊՆԱՑԻ կորիւն ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 23 փետր. կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, Դոժնալյցութեան գրադարանին մէջ։ կը խնդրուի ՍԷն Փիէրի վըէժ խումբի ընկերներէն ներկայ գտնուիլ։

ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Հ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱՆԿԷՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

23 փետր., կիրակի կէսօրէ վերջ. ժամը 2.30ին

Salle des Fétesի մէջ, Անկէն, rue du Casino

Բացման խօսք.— Վարչութիւն

Կը խօսին՝ Պ. Ս. ՏԷՐ-ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ եւ Պ. Ս. ՍԱՍՈՒՆԻ (ֆրանսերէն)

Գեղարուեստական Յայտագրին կը մասնակցին

ԿՈՄԻՏԱՍ-ՍԻՓԱՆ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ

Տիկ. Ա. ԳՆԻՈՆԵԱՆ (երգ) ընկերակցութեամբ ՕՐ. ՃԱՄԳԱՉԻ (դաշնակ), ՕՐ. Մ. ՄՕՐԳԱՐԵԱՆ (դաշնակ), ՕՐ. Մ. ՊԱՊԳՈՆԵԱՆ (ջութակ), ՕՐ. ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ եւ Պ. Վ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ (արտասանութիւն), Պ. Ե. ՍԷՄԷՐՃԵԱՆ (ֆրանս. արտասանութիւն)։

կը ներկայացուի՝ «ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ»ի վերջին մասը, «Արաքս» Միութեան սանուհիներու կողմէ։

Ա. Ահարոնեանի «Էլ Մի ԱՂՕԹԻՐ»ը խումբ մը սիրողներու կողմէ։

Պարերը կը սկսին ժամը 6.30ին,

Ընտիր ճաշ, Պ. ՄԻՇԷԼ ՍԱՀԱԿԵԱՆ եւ իր նուագախումբը։

Ճոխ պիւֆէ։

ՄՈՒՏՔ ՄԵԾԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ 7 ՖՐԱՆՔ, ՓՈՔՐԵՐՈՒ 3 ՖՐԱՆՔ

ՀԱՂ. ՄԻՋՈՑ.— Կառ. տեղ. Նոաէն Անկէն մեկնող շոգեկառքերը, ժամը 2 ճին եւ 2.25ին։

ԵՐԵԿՈՅԹ — ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Տարօն Տուրուբերանի Հ. Միութեան Ֆրանսայի շրջանի Կ. Վարչութեան եւ Փարիզի իր մասնաճիւղին կողմէ,

ի նպաստ Տարօն-Տուրուբերանի պատմութեան հրատարակութեան,

փետր. 22, շաբաթ գիշեր, մինչեւ առաւօտ. Սալ տ՚Օրթիքիւլթիւրի մէջ,

84 Rue de Grenelle, մէթրօ **Rue du Bac.**

Կը նախագահէ ՏՔԹ. Ս. ՍԱՍՈՒՆԻ

Կը խօսին՝ ՊՊ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ եւ Կ. Յ. ԲԱՍՄԱՋԵԱՆ

Գեղարուեստական Յոխ բաժին։ կ՚երգեն Տիկ. Ա. ԴՆԻՈՆԵԱՆ ընկերակցութեամբ Օր. Ճամպազի եւ Օր. ՀՌԻՓՍԻՄԷ ԿՆԵԱԶԵԱՆ. կ՚արտասանեն՝ Օր. ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ եւ Պ. ՕՆՆԻԿ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ։ կէս գիշերէն վերջ հայկական եւ եւրոպական պարեր։ կը նուագէ «Եփրատ» նուագախումբը՝ ղեկավարութեամբ Պ. ՕՆՈՍԵԱՆի։ Ընտիր ճաշ եւ Յոխ պիւֆէ։

Խնջոյք

կազմակերպուած վայանսի Գ. Ռ. Մ. Մարզականի կողմէ 23 փետր., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Հ. Յ. Դ. Սիամանթօ Ակումբին մէջ։

Գեղարուեստական խնամուած բաժին։

Ծախքերու մասնակցութեան համար՝ Այրերու 5 ֆր., կիներու 3 ֆր.։

Գործ կը փնտռէ

Գործ կը փնտռէ հայ պատուաւոր կին մը տնական աշխատանքներու համար։ Դիմել՝ Տիգրանեանի, 40 rue Moulin de la Pointe, Paris (13)։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

ՆՇԱՆ ՔԱՋԱՑՈՒՐԵԱՆ կը խնդրէ ծանօթներէն տեղեկացնել իրեն հասցէն իր քոյրերուն՝ Սիրանուշի եւ Ալթունի (23 ու 23 տարեկան, Սեբաստիոյ) որոնք 1929ին Ֆրանսա կը գտնուէին։ Գրել՝ Foyer Howard Karagheusian, La Ville aux-Clercs, (H. & Ch.)

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

Երեկոյթ—պարահանդէս

կազմակերպուած Վէնսէնի հայ Երիտասարդաց եւ Դպրոցասէր Տիկնանց Միացեալ Վարչութիւններու կողմէ

ի նպաստ Վէնսէնի հայ Մանկապարտէզին

տեղի կ՚ունենայ 22 փետր. շաբաթ երեկոյ ժամը 9.30էն մինչեւ առաւօտ

Salle de Municipale, 27 rue des Laitière, Vincennes

մէթրօ Tourelle

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, կէս գիշերէն վերջ կը սկսին պարեր

Օրքեսթր Արմանիին Ճոխ պիւֆէ Մուտք 5 ֆրանք

ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ ԹԱՏԵՐԱՍՐԱՀ — *26 Rue Troyon, Sèvres*

Métro : Pont de Sèvres

Տարեկան թատերական ներկայացում

Կազմակերպուած ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐ

Կիրակի 23 փետրուար ժամը ճիշդ 15ին

կը ներկայացուին ՓՈՔՐԻԿ ՓԱՐԻԶԵՑԻՆ, կատակերգ. 3 արար

ՄԵՆԱՄԱՐՏԸ, երգախառն զաւեշտ 2 արար

ՕՍԵԱՆՕ, երգախառն զաւեշտ 1 արար

ԿՐԱՆ ՎԻԱ, երգախառն զաւեշտ 1 արար

Յատեղրու գին 10 եւ 7 ֆրանք

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (66)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. Հեղինակութիւն՝ ԷՄԱՅԼԱ ՔՐԻՍԹԻ

— Օհ, ոչ... իմ առողջութիւնս հրաշալի է... ոչ... չխօսիլ ըսելով դաւադրութիւն մը սարքած եմ... մէկը կայ... կ՚ուզեմ որ տեսնէք զինքը... պէտք չէր որ ամբողջ գիւղը իմանար — տարիքա անխուսափելի պիտի ըլլար եթէ հիւանդը իմ տունս գար... որովհետեւ կին մըն է ան... ձեզի կրնայ այցելել որովհետեւ ուրիշ անգամ ալ եկած է...

— Օրիորդ Րասե՞լը...

— Շատ ճիշդ է ձեր գուշակութիւնը, իրեն հետ տեսնուիլ կ՚ուզէի... լուր ղրկեցի որ ձեր բուժարանը գայ... յոյս ունիմ բարկացած չէք...

— Ընդհակառակն, եթէ, սակայն, թոյլ տաք որ ես ալ տեսակցութեան ներկայ գտնուիմ...

— Բնականաբար...

— Գիտէք, չափէն աւելի խորհրդաւոր գործ մըն է... ամէն անգամ որ նորութիւն մը երեւան կը հանենք, կացութիւնը հիմնովին կը փոխուի... ըսէք, տեսնեմ, ինչո՞ւ օրիորդ Րասըլին հետ խօսիլ կ՚ուզէք...

— Շատ պարզ է...

— Նորէն սկսաք, ձեր կարծիքով, ամէն ինչ պարզ է... մինչդեռ ես մըշուշին մէջ եմ տակաւին...

— Դուք իմ վրաս կը խնդաք... առէք, օրինակ, Ֆլօրայի պարագան. տարիկանը պայծեցաւ, բայց դուք, ըսաւ...

— Մաքէս անգամ չէի անցուցած թէ անիկա գող մըն էր...

— Թերեւս, բայց ես ձեր դէմքին կը նայէի. ըսաւ չզարմացաք...

— Կրնայ ըլլալ որ ձեր ըսածը ճիշդ է... կը զգայի թէ Ֆլօրան գաղտնիք մը ունէր... այնպէս որ երբ ճշմարտութիւնը երեւան ելաւ, ինծի համար անակնկալ մը չէր... խեղճ տարիկանը իրար անցաւ...

— Այո, խեղճը, սխալուած է իր միտքը ամփոփել... իր շփոթութենէն օգտուելով, ծառայութիւն մը խնդրեցի իրմէ...

— Այսի՞նքն...

Փուարօ գրպանէն թուղթի կտոր մը հանեց եւ սկսաւ բարձրաձայն կարդալ.—

Ոստիկանութիւնը քանի մը օրէ ի վեր կը փնտռէր Բէյֆ Փէյթընը՝ խորթ զաւակը Պ. Րօճըր Էքրօյտին որ եղերական պայմաններու մէջ մեռաւ անցեալ ուրբաթ օր։ Պ. Փէյթըն գտնուած է Լիվըրփուլի մէջ երբ կը պատրաստուէր Ամերիկա մեկնիլ։

— Այս լուրը վաղ առտուան թերթերուն մէջ պիտի հրատարակուի, շարունակեց Փուարօ։

— Բայց, ատիկա ճիշդ չէ, ըսի ապշած, տղան Լիվըրփուլ չէ...

— Ձեր խելքը շատ արագ կը գործէ, պատասխանեց Պելճիքացին, ոչ, ի հարկէ ան Լիվըրփուլ չէ... ոստիկանը չուզեց մամուլին հաղորդել այս երկտողը, մանաւանդ որ իրեն հետ չէի կրնար մտերմօրէն խօսիլ... սակայն հանգիտաւոր կերպով ապահովցուցի զինքը թէ այդ տղին հրատարակութեամբ հետաքրքրական արդիւնքներ պիտի ստանայինք... այնպէս որ տեղի տուաւ, հասկցնելով թէ ինք որ եւ է պատասխանատուութիւն չընդունիր...

— Խելքս չէ հասնիր, ըսի, ի՞նչ արդիւնք կը սպասէք...

— Ձեր ուղեղին բջիջները գործածեցէք քիչ մը, ըսաւ Փուարօ։

Ոտքի բարձրացաւ ու սեղանին քովը եկաւ։

— Մեքենաներուն լեզուէն ալ կը հասկնաք, ըսաւ գործիքներս աչքէ անցընելով։

Ամէն մարդ սիրական զբաղում մը ունի։ Իրեն ցոյց տուի անթելի մեքենան զոր ես տունէն շինած էի. հետաքրքրուեցաւ. ցուցուցի նաեւ կարգ մը մանր-մունր սարքեր՝ ամէնքն ալ իմ ձեռքէս ելած։

— Դուք արհեստով հնարիչ ըլլալու էիք, ոչ թէ բժիշկ, ըսաւ Փուարօ... գուշը զարնուեցաւ... քալեցէք, ձեր բուժարանը երթանք...

Տանտիրուհիին դէմքին վրայ երեւցող զեղեցկութեան մը մնացորդը ուրիշ անգամ ալ ուշադրութիւնս գրաւած էր. այդ առտուն զարմանալ զինքը։ Սեւ հագուստ հագած էր, բարձրահասակ էր, ուղղաձիգ ու ինքնավստահ՝ ինչպէս միշտ. խոշոր աչքեր ունէր եւ կարմրութիւն մը կար իր սովորաբար տժգոյն այտերուն վրայ։ Իր աղջկնութեանը շատ գեղեցիկ եղած ըլլալու էր, մտածեցի։

— Բարի լոյս, օրիորդ, ըսաւ Փուարօ, նստէք, խնդրեմ, բժիշկը շատ ազնուաբար տրամադրած է իր բուժարանը տեսակցութեան մը համար զոր կ՚ուզեմ ունենալ ձեզի հետ ունենալ։

Օրիորդ Րասըլ լուրջ արտայայտութեամբ մը նստաւ։ Եթէ ներքնապէս յուզուած էր, իր արտաքին երեւոյթը այդ տեսակ յուզում մը չէր մատներ։

— Շատ տարօրինակ կարգադրութիւն է որ ըրած էք, եթէ թոյլ կու տաք որ այսպէս արտայայտուիմ, ըսաւ օրիորդ Րասըլ։

— Օրիորդ, ձեզի լուր մը պիտի տամ...

— Իրա՞ւ...

— Չարլզ Քէնթը Լիվըրփուլի մէջ ձերբակալուած է...

Ոչ մէկ շարժում անոր դէմքին վրայ. աչքերը բացաւ քիչ մը եւ անտարբեր ձեւով մը հարցուց.

— Ինծի ի՞նչ...

Բայց այդ վայրկեանին յանկարծ յիշեցի նմանութիւնը որ կար ...րուհի Րասըլին եւ Չարլզ Քէնթի ...ջեւ։ Երկու ձայները — մէկը կոպիտ, միւսով նուրբ — տարօրինակերպով միեւնոյն ...գործէին։ Փուարոյին նայեցայ, միջապէս հասկցաւ միտքս ու թեթեւօրէն գլուխը շարժեց։

— Կը խորհէի թէ պիտի հետաքրքրուէիք, ըսաւ Պելճիքացին։

— Ոչ, մասնաւոր կերպով. ո՞վ է Չարլզ Քէնթը...

— Մէկը որ սպանութեան ... Ֆըրնլի եկած էր...

— Իրա՞ւ...

— Բարեբախտաբար ... մը ունի... ժամը տասնին ... Մնացած մղոն մը հեռուն գտնուող ... նետուն մը գացած էր...

— Բախտաւոր տղայ է եղեր, ... տուաւ օրիորդ Րասըլ։

— Եւ սակայն տակաւին ... տեր թէ ինչո՞ւ Ֆըրնլի էր... տեսնելու եկած էր, օրինակ...

— Վախնամ ձեզի օգտակար ... տի կրնամ ըլլալ... ես որ եւ է ... լսեցի, եթէ այդպէս էր ձեր ըսած...

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
[illegible]	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 22 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
SAMEDI 22 FÉVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3045

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԵՐ ԼԵՌՆԵՐՈՒՆ ԿԱՐՕՏՈՎ

Տարօն - Տուրուբերանի շրջանի պատմագրութեան ձեռնարկի մը առթիւ, որ այս երեկոյ կը ներկայացուի հանդէսով մը Փարիզի մէջ, յանկարծ բոց կ'առնէ հայրենիքի կարօտին կրակը, հոգւոյս մէջէն: Ու հեռուն կը գծագրուի պատկերը հայրենի լեռներուն, որոնց վրայ շուրջառ կը նետեն լիզակագոյն ամպերը: Ու ձայն մը կը կանչէ ինծի,— օ՜ հայրենի հրաւէր, ընծայի բայց անուշ. Զէ՞ որ գծոխային պարագայ մը կը բաժնէ մեզ հայրենիքէն, չի թողուր որ վայելենք քաղցրութիւնը հայրենիքին: Ծով ու կրակ կայ մեր միջեւ: Ու ժողովրդական երգ մը կուգայ շրթներուս.

Ի՞նչպէս գամ քու քովդ, սիրականս,
Կրակին ու ջուրին վրայէ՞ն:
— Բռնէ ջուրը, մարէ կրակը,
Ու եկուր, ա՜խ, եկո՛ւր իմ քովս:

Տարօնի արծաթաձոյլ Արածանին էինք: Հայրենիքի կալուածը բանաստեղծ էր դարձուցեր մեզ բոլորս: Ու երեւակայութեամբ, կը հիւսէինք աղբշում թելերով ու նախշուն գոյներով, Հայաստանի լեռնանկարը:

Հաւատէն ռաֆայելի՞ է Սիփանայ լեռը, կ'ըսէր մեզմէ մէկը, պրիսմակէ սիւնի մը նման կը ցայտայ ամպերուն մէջ, մինչ դուն կ'անցնիս վանայ լիճին եզերքէն, բոլորովին յափշտակուած: Ծովո՞ւն նայիս թէ լերան,— ջուրերուն մէջ կը խաղան ճառագայթները, լերան վրայ կը սաբռնան ամպերը:

Բիւրակնեան լեռնե՛րը, տղա՛ք, Բիւրակնեան լեռնե՛րը,— կ'ըսեն թէ չկայ ծաղիկ մը որ բուսած չըլլայ այս երկրային ոտնաքին վրայ, եւ լճակներու, առուակներու ի՜նչ չարաճճի խաղեր, Աստուած իմ: Այդ լեռներէն ընկճող կ'առնէ Հայոց արքունական գետը,— Եփրատը, այլ անուամբ Արածանի:

Ի՞նչպէս կարելի է նկարագրել, սակայն, գեղեցկութիւնը Արագածին,— ոչ, դժուար է: Շիրակի դաշտին այս հսկային, ամէն առաւօտ արեւածագին, թագը կը դնէ գլխուն, քօղը կը ձգէ երեսին, ոսկեճամուկ եւ մարգարտայեռ քղանցքը կը վերցնէ եւ, կարծես, կը քալէ Շիրակի դաշտին մէջէն, կը քալէ, ժամ կ'երթայ:

Լսուեցի՞ն, կ'ըսէ Տախխաթուանի, Մասիսն է որ քունէն կ'արթննայ գիշերին մէջ: Արեւին առաջին շողը նախ կը զարնուի անոր ճակտին: Թագ մըն է որ կը կազմուի վրան, երկնքի մէջ,— եւ ի՜նչ թագ: Քիչ յետոյ ճառագայթները կը հիւսեն արքայական պատմուճան մը կրակէ գոյներով: Պահ մը կը յառաջանայ, եւ Մասիս կը հանէ քիչ առաջ հագած պատմուճանը, կը նետէ վարի սարերուն վրայ, ինք կը հագուի ամէլի գեղեցիկը: Հայաստանի արշալոյսը, ոսկեայն, շարունակ պատմուճան ու քղամիդ, զառնաշ ու ծաղկոտ կը հիւսէ եւ կը հագուեցնէ հայկական լեռներու թագաւորը, որ պահէ պահ կը հանէ կտորները եւ կը հագուեցնէ լեռները որ ոտքի կը կանգնին վարը, իր թեւերուն տակ:

Արեւը ցաթած է այլեւս, այժմ հագուած են բոլոր լեռները, նոյնիսկ ամէնէն կարճլիկը եւ գունտլիկը:

Ցանկարծ կը ղօղանջեն էջմիածնայ եկեղեցիներուն զանգակները: Ու քիչ յետոյ կը լսուի երեշտակային ձայնը,— Հայաստա՛նն է որ կ'երգէ տաճարին մէջ.

Առաւօտ լուսոյ,
Արեգակն արդար...

Հայաստա՛ն, անմահ հայրենիք, ի՞նչքան անուշ ես:

×

Կէս գիշերին տուն դարձայ, Հայաստանի կարօտը սիրտիս մէջ կը բաբախէր ուժգին: Բացի Լինչի Հայաստանը (թարգմ. Լարենց) եւ Հօֆմայերթըրի Հայաստանի մէջէնը (թարգմ. Եսեան) եւ կարօտով, յուզումով, կրակը սրտիս մէջ կարդացի հատուածներ այս անփոխարինելի գիրքերուն մէջէն: Իմ Աստուածաշունչերըս են այս գիրքերը, ոչ մէկ գիրք կարդացած եմ այնքան, որքան այս գիրքերը, կը կարդա՛մ, կը կարդա՛մ ու չեմ կշտանար: Աքսորին մէջ անգամ հետս եմ պտըտցուցեր զանոնք: Աշխարհի վրայ չկայ գիրք մը, որ սիրեմ այդ գիրքերուն չափ:

Վանեցի անոնք կարծես կը մօտեցնեն զիս Հայաստանի:

Ի՞նչպէս գամ քու քովդ, սիրականս,
Կրակին ու ջուրին վրայէ՞ն:
— Բռնէ ջուրը, մարէ կրակը,
Ու եկո՛ւր, ա՜խ եկուր իմ քովս:

Կը բանամ Լինչը կամ Հօֆմայերթըրը, ու կրակին վրայէն կը քալեմ դէպի հոն ուր է սիրականս,— Հայաստա՛ն:

Երբ կ'աչքրին այս գիրքերը, ո՜վ կրնայ մոռնալ քեզ, հրաշալի՛ երկիր:

Ու կ'ողջունեմ անոնք որ կ'ուզեն պատմել փառքը քու մէկ երկրամասիդ,— Տարօնի թէ Վասպուրականի, Արարատեան դաշտին թէ Կիլիկեան լեռնաշխարհին: Ի՜նչ հարկ նիզի եւ փնտռուքի, կը բաւէ նկարագրել գեղեցկութիւնը քու լեռներուդ եւ ջուրերուդ, երգել բանաստեղծութիւնը քու հէքեաթներուդ եւ դիցավէպերուդ, ու բոլորը պիտի կապուին քեզի, պիտի չմոռնան քեզ երբեք, ցկատարած աշխարհի:

Երգեցէք Սիոնը, կ'ըսէին տարագիր Երուսաղեմեցիները, տարագրուած՝ Բաբելոնացւոց գետին եզերքը:

Երգեցէք Հայաստանը, կ'ըսենք մենք տարագիրներս, երգեցէք մեր լեռները, մեր դաշտերը, մեր գիւղերը, եւ պատմութիւնը պիտի չմոռնայ ձեզ, հայ պաքրո՜ք:

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Փարիզի Ռուսերը վարչապետին կը դիմեն

ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ԶԻՆՈՒՈՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

Պ. Մաքլակով, ռուս տարագիրներու գլխաւոր կոմիտէին նախագահ եւ Նանսէնեան գրասենեակի վարչութեան անդամ Պ. Ռուպինշթայն առջի օր այցելեցին վարչապետ եւ ներքին նախարար Պ. Սառոյի, ընկերակցութեամբ երեսփոխան Պ. Մուրէի: Պատուիրակները պարզեցին իրենց մտահոգութիւնները, 1935 դեկտեմբեր 5ի հրահանգի մասին, որ զինուորագրութեան կ'ենթարկէ տարագիր Ռուսերը: Պ. Մաքլակով բացատրեց օրէնքին դժուարութիւնները, մանաւանդ որ բստ օրին ռուս տարագիրները պիտի մտնեն ոչ միայն բուն ֆրանսական բանակին, այլեւ օտար լեգէոնի մէջ: Այս առթիւ Պ. Սառոյի յանձնեց մանրամասն յուշագիր մը, որ կը պարզէ ռուս տարագիրներուն ծանր կացութիւնը, թէ զինուորագրութեան եւ թէ աշխատանքի դժուարութեանց տեսակէտով:

Պ. Ռուպինշթայն եւս բացատրեց թէ ռուս տարագիրները անելի մատնուած են, իբրեւ հետեւանք նախորդ կառավարութեան կողմէ հրատարակուած բացառիկ օրէնքներու: Ցիշեց թէ ժամանակին մանրամասն յուշագիր ներկայացուցած են, պարզելով տարագիրներու անորոշ վիճակը, բայց պատասխան չեն ստացած: Պ. Մուրէ առաջարկեց մասնաւոր յանձնաժողով մը կազմել, կանոնագիր – ծրագիր մը մշակելու համար բոլոր տարագիրներու համար:

Վարչապետը ուշադրութեամբ լսելով ռուս ներկայացուցիչներու տեղեկութիւնները, յայտնեց թէ խնդիրը պիտի ներկայացնէ նախարարական խորհուրդին:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՏԱԼԱՑԻՆԵՐԸ ՄԷՋՏԵՂ ՀԱՆԵՑԻՆ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԳԱՂՏՆԻ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ՄԸ

Հապէշական հարցի մասին

ՄԵԾ ՑՈՒՑՈՒՄ ԱՆԳԼԻՈՅ ՄԷՋ

Իտալական թերթ մը, «Ճիօրնալէ տ'Իթալիա», փետրուար 20ին հրատարակեց անգլիական գաղտնի տեղեկագիր մը, որ խմբագրուած է 1935 յունիս 18ին եւ յանձնուած զանազան նախարարութեանց քննութեան: Տեղեկագիրը պարզելով Մեծն Բրիտանիոյ քաղաքականութիւնը Եթովպիոյ հանդէպ, ուշադրութեան կը յանձնէ հետեւեալ կէտերը.—

1. Մեծն Բրիտանիա կենսական շահեր չունի Եթովպիոյ կամ յարակից երկիրներու մէջ, որպէսզի հարկադրուի դիմադրել Եթովպիոյ նուաճման՝ Իտալիոյ կողմէ: Իտալական գրաւումը կարգ մը տեսակէտներով նպաստաւոր, ուրիշ պատճառներով ալ աննպաստ պիտի ըլլայ: Իսկ առ հասարակ, նկատի առնելով Մեծն Բրիտանիոյ տեղական շահերը, մեզի համար տարբերութիւն չունի թէ Եթովպիա անկախ կը մնայ թէ կը կլանուի Իտալիոյ կողմէ:

2. Բրիտանական կայսրութեան պաշտպանութեան տեսակէտէն, անկախ Եթովպիա մը նախընտրելի պիտի ըլլար իտալական Եթովպիայէ մը, բայց անգլիական շահերու դէմ սպառնալիքը հեռաւոր կը թուի եւ կախում ունի միայն Իտալիոյ դէմ մղուած պատերազմէ մը, որ ներկայիս անհաւանական կ'երեւայ: Պատերազմի պարագային, Եթովպիոյ իտալական տիրապետութիւնը սպառնալիք մը պիտի կազմէ հարեւան անգլիական ստացուածքներու համար, բայց օգտակար պիտի ըլլայ առօրեայ վարչութեան համար:

3. Եթովպիոյ մէջ Մեծն Բրիտանիա գլխաւորապէս շահագրգռուած է Ցանա լիճով եւ Նեղոսի աւազանով, որոնց պաշտպանութեան մէջ շահ ունի նաեւ եգիպտական կառավարութիւնը: Եթէ Եթովպիա անհետանայ իբրեւ անկախ պետութիւն, բրիտանական կառավարութիւնը պիտի ջանայ իր հողային տիրապետութիւնը ապահովել լիճին վրայ, ինչպէս եւ զայն Սուտանի կապող նեղ երկրամասի մը վրայ:

Տեղեկագիրը յետոյ կը պարզէ թէ ի՛նչպէս կարելի է օգտուիլ եւ կարգ մը արտօնութիւններ ստանալ Եթովպիոյ մէջ եւ ապահովել առեւտուրը, եթէ Իտալիա ի վերջոյ գրաւէ զայն: Իտալական մամուլը մասնաւորապէս կը շեշտէ թէ այս գաղտնի պաշտօնագիրը, որ նախապէս գաղթային նախարարութեան ներկայացուած է, մէկ բառ չի պարունակեր Ազգերու Դաշնակցութեան մասին, թէեւ խմբագրուած եւ քննուած է ճիշդ այն օրերուն երբ Ազգաժողովը մտահոգութեան մատնուած էր իտալ-հապէշական վէճին առթիւ: Ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ Անգլիա պարզապէս իր շահերը ապահովելու կը ձգտի, եւ իտալական թերթերը դիտել կու տան թէ ահա ինքնին կը փլի Ազգերու Դաշնակցութիւնը պաշտպանելու յաւակնութիւնը:

Ցայտնի չէ թէ ինչպէս ձեռք անցած է այս գաղտնի զեկուցումը: Ամէն պարագայի մէջ, անոր հրատարակութիւնը մեծ յուզում պատճառեց: Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ, նախկին նախարար Չըրչիլ հարցուց վարչապետին թէ կրնա՞յ որ եւ է յայտարարութիւն ընել Հռոմի մէջ հրատարակուած «պետական կարեւոր պաշտօնագրի» մասին: Նախարարը չեշտեց թէ խնդիրը ստիպողական հանգամանք ունի եւ մեծապէս կը շահագրգռէ երեսփ. ժողովը: Պ. Պոլտուին մերժեց պատասխանել եւ ատենապետը օրակարգէն դուրս հանեց խնդիրը: Չըրչիլ պնդեց եւ այս անգամ իրեն ձայնակցեցան ուրիշ երեսփոխաններ ալ: Պահ մը աղմուկ բարձրացաւ ժողովին մէջ, «այո» եւ «ոչ» աղաղակներու մէջ: Աշխատաւորական երեսփոխան մը հարցուց թէ կառավարութիւնը տրամադի՞ր է իբրեւ Սպիտակ Տետրակ հրատարակելու ամբողջ պաշտօնագիրը: Պ. Պոլտուին անգիտանալ ձեւացնելով, յայտարարեց թէ հարցումներուն պիտի պատասխանէ աւելի վերջը: «Այս առտու այնքան զբաղած էի իմ սեփական գործերով որ, բան մը չեմ գիտեր այս հարցի մասին, բայց պիտի ուսումնասիրեմ զայն»: Այս առթիւ յայտարարեց թէ երեսփ. ժողովը արտաքին խնդիրներով պիտի զբաղի երկուշաբթի օր:

Իրազեկներ կ'ըսեն թէ տեղեկագիրը կը բաղկանայ 10.000 բառէ եւ վրան մակագրուած է՝ «գաղտնի»: Պատճէն մըն ալ ղրկուած էր Հռոմի անգլիական դեսպանատուն, ինչպէս եւ Ափրիկէի իրաւասու պաշտօնատարներուն: Անգլիոյ արտաքին նախարարութիւնը իրար անցած է, կասկածելով թէ թերեւս ուրիշ գաղտնի թուղթեր ալ ձեռք անցած են: Պատճառը կրնայ ըլլալ գողութիւն, լրտեսութիւն, անհոգութիւն կամ տխմարութիւն:

Իտալիա կը խորհրդակցի Գերմանիոյ հետ

Հռոմի գերմանական դեսպանը, որ Պերլին գացած էր վերջերս, տակաւին հոն կը մնայ: Իրազեկ թերթեր կը գրեն թէ դեսպանը գացած է նոյն ինքն Մուսոլինիի թելադրութեամբ եւ երկար խորհրդակցութիւններ կատարած՝ Հիթլէրի հետ: Քաղաքական շրջանակներու մէջ լարուած ուշադրութեամբ կը հետեւին այս գործին, մանաւանդ որ Հռոմի լեհական դեսպանն ալ Մուսոլինիի հետ տեսակցելէ յետոյ, մեկնած է Վարշաւա, ուր կը գտնուի Զօր. Կէօրինկ, Գերմանիոյ օդանաւային նախարարը:

Դիւանագիտական աշխուժացում բոլոր ճակատներուն վրայ:

Ֆրանց Վերֆել Փարիզ կուգայ այսօր

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ Ֆրանց Վերֆել, *Մուսա Լերան* մեծանուն հեղինակը, Հավր կը հասնի այսօր, շաբաթ:

Շոգենաւային ընկերութենէն ստուգեցինք որ Պ. Վերֆել Հավր կը հասնի այսօր, ժամը 4ին, իսկ Սէն Լազարի կայարանը՝ ցուկէսէն 7:

Անշուշտ ազգային կազմակերպութիւններ եւ մասնաւորապէս կամաւորական եւ երիտասարդական Միութիւնները պիտի փութան արժանավայել ընդունելութեամբ մը դիմաւորել հայ ժողովուրդի մեծ բարեկամը:

Ֆրանկո-խորհրդային դաշինքին քննութիւնը

ՏՕՐԻՕ ԿԸ ՋԱՂԿԷ, ԷՌԻՕ ՍԱՂՄՈՍ Կ'ԵՐԳԷ

Հինգշաբթի օր երեսփ. ժողովը շարունակեց ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքին քննութիւնը: Երեքշաբթի օր պիտի լսէ արտաքին նախարարին լուսաբանութիւնները եւ յետոյ պիտի ձեռնարկէ քուէարկութեան:

Հինգշաբթի օրուան նիստին մէջ, առաջին խօսողն էր Տօրիօ, Սէն Տընիի յեղափոխական քաղաքապետը, որ անցեալ տարի վտարուեցաւ Համայնավար կուսակցութենէն, Մոսկուայի հրամանով: Տօրիօ փաստացի ճառ մը պատրաստած էր, եւ վտանգաւոր կը գտնէր դաշնագրին վաւերացումը: Մասնաւորապէս շեշտեց թէ ամբողջ 15 տարի Խ. Միութիւնը կ'ընդդիմանար պատերազմի դաշնագիրներուն եւ թէ մինչեւ 1931 Սթալին «աւարառութեան թուղթ» կը կոչէր Վերսայլի դաշնագիրը: «Ռուսաստան հիմա ինչո՞ւ ճակատ փոխեց վերջին տարիներս: Պարզապէս անոր համար որ խորհրդային վարիչներէն ոմանք — ոչ կարմիր բանակը — կ'ուզեն լուծել Գերմանիոյ համայնավարութեան կրած պարտութեան վրէժը: Եթէ դաշինքը վաւերացուի, կրնայ գլխաւոր պատերազմի առաջնորդել Ֆրանսան, ուժ տալու համար այդ վրէժխնդրութեան»:

Բանախօսը բացատրեց թէ Ֆրանսա 1924ին մերժելով մտնել Ռուսիոյ, մասնաւորապէս ինք տուժեց: Խորհրդային իշխանութեան ճանաչումը առաջին քայլ մը եղաւ, ոչ – յարձակման դաշինքը՝ երկրորդ մը: «Այդտեղ ալ կենալու էր, չանցնելով այդ սահմանը»: Ցետոյ պարզեց համայնավար – խորհրդային քաղաքականութեան ծալքերը, յայտարարելով թէ միեւնոյն դլուխն է որ կը վարէ շարժումները, քաղաքական թէ կուսակցական: «Խորհրդային իշխանութիւնը կ'ուզէ բաժնել Ֆրանսան եւ իր գինակիցները, եւ նոյն իսկ Ֆրանսան ինքն իր մէջ: Ան կ'ուզէ յաղթական երկիրը շահագործել պարտեալին դէմ: Սթալինի հռչակաւոր յայտարարութիւնը ապահովութեան մասին՝ միայն երեւութապէս փոխած է համայնավար կազմակերպութիւնը: Կերպարանափոխութիւն մը չէ որ կատարուած է, այլ դարձուածք մը: Սթալին օրինաւոր հռչակեց Ֆրանսայի պաշտպանութիւնները, բայց այս ամպիոնէն հակառակն ըսել տուաւ ֆրանսացի համայնավարներուն: Ահա երկդիմութիւնը, որովհետեւ միեւնոյն մարդն է որ կը վարէ Խ. խորհրդային իշխանութիւնը եւ Գ. Միջազգայինը: Համայնավար կուսակցութիւնը կազմակերպութիւն մըն է ուր գաղափարաբանութեան միութիւնը ամէնէն զօրաւորն է: Արդ, երբ այդ կուսակցութեան երկու անդամները իրարու կը հակասեն, կը նշանակէ թէ լրջօրէն խորհրդակցած են»:

Ցետոյ խօսք եղաւ Պ. Էռիօ, որ ամբողջ երկու ժամ ճիշդ հակառակը խօսեցաւ, ապացուցանելու համար թէ խորհրդային իշխանութիւնը մէկդի դրած է համաշխարհային յեղափոխութիւն յառուցանելու քաղաքականութիւնը. Ջերմապէս պաշտպանելով դաշնագիրը, նախկին վարչապետը, որ անոր «հոգեւոր հայրը» կը համարուի, հրապուրիչ տեղեկութիւններ հաղորդեց խորհրդային ուժի մասին: Ըստ թէ կարմիր բանակը ունի 1,300.000 զինուոր, կազմ եւ պատրաստ, եւ պատերազմի պարագային կրնայ հանել 13 միլիոն: Այս առթիւ վկայութեան կանչեց Չեխոսլովակիոյ ընդհ. սպայակոյտին պետը եւ Մոսկուա ղրկուած զինուորական պատուիրակութեան նախագահը, Զօր. Լուազօ, որոնք ըսած են թէ կարմիր բանակը «աշխարհի ամէնէն զօրաւոր մարտական ուժն է այսօր»: Մանրամասնօրէն բացատրելով դաշնագրին տրամադրութիւնները, Էռիօ շեշտեց թէ ան բնական շարունակութիւնն է Ժընեւի մէջ սկսած գործակցութեան եւ բոլորովին համաձայն՝ Լոքառնոյի եւ Ժընեւի պայմանագրութեանց: Ֆրանսա կը պահէ իր անկախութիւնը եւ դաշնագիրը պարագաներուն համաձայն մեկնելու ազատութիւնը: Կրնա՞նք ամփոփուիլ մեր սահմաններուն մէջ եւ չհետաքրքրուիլ արեւելեան Եւրոպայով: Չեխերն ալ դաշնագիր մը կնքած են Մոսկուայի հետ, բայց ան արժէք պիտի ունենայ այն ատեն երբ վաւերացուի ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը: Արդ, Ֆրանսա երաշխաւորն է Չեխոսլովաքիոյ, Ռումանիոյ եւ Եուկոսլավիոյ: Այդ պատասխանատուութիւններն ստանձնելու համար, անհրաժեշտ է որ Ֆրանսա վայելէ Ռուսաստանի պաշտպանողական աջակցութիւնը: Կ'ըսեն թէ այս դաշինքը պիտի վիրաւորէ կարգ մը դիւրազգածութիւններ: Ռափալլոյի դաշինքը, որ վերածուեցաւ Պերլինի դաշնագրի, 1926ին, կնքուած էր Գերմանիոյ եւ Ռուսաստանի միջեւ: Այն ատեն հարցուցի՞ն Ֆրանսայի կարծիքը»:

Եզրակացնելով, նախկին վարչապետը հաւաստեց թէ խորհրդային իշխանութիւնը յանձն առած է չխառնուիլ Ֆրանսայի ներքին գործերուն, թէ արտաքին քաղաքականութեան մէջ Ֆրանսա պէտք է հաւատարիմ մնայ հետեւեալ բանաձեւին,— իրաւարարութիւն, ապահովութիւն, զինաթափութիւն: Իր ճառը յաճախ կ'ընդմիջուէր աջակողմեան երեսփոխաններու կողմէ:

(Շար. ը կարդալ Դ. էջ)

Տարօն – Տուրուբերանի երեկոյթը՝ այսօր, շաբաթ, գիշերուան ժամը 9էն մինչեւ լոյս: Մանրամասնութիւնները Դ. էջ:

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ ԾԱՒԱԼՈՒՄԸ

«Խորհրդային Հանրապետութիւններու Համադաշնութեան մէջ առաջին տեղը կը բռնէ խորհ. Ռուսաստանը ։ Իր լայնածաւալ տարածութեան վրայ Պալթիկ ծովէն մինչեւ Խաղաղական ովկիանոս, ձեռք ձեռքի տուած ռուսական մեծ ժողովրդի հետ կ'ապրի ու կը բարգաւաճի բազմաթիւ ու համբաւաւոր միւս ժողովուրդներու ընտանիքը» ...

Այս տողերով կը սկսի «Պրաւդա»ի փետր. մէկի խմբագրականը՝ նուիրուած խորհ. Ռուսաստանի Հանրապետութեան՝ ռուսական կեդր. Գործ. Կոմիտէի լիագումար նիստի բացման առթիւ ։ Ամբողջ յօդուածը գովքն ու մեծարանքն է Ռուսաստանի եւ «մեծ ռուս ժողովրդի»։ Լիագումար նիստին մէջ պէտք է լսուին զեկոյցներ, որոնք պիտի հաստատեն «իրենց հայրենիքի յաջածուն հարստութիւններն ու կըկնապատկուած զօրութիւնը»։ Ստալինի բնորոշումով «ռուսական յեղափոխական թափը» հրաշքներ կը գործէ ։ Ռուս աշխատաւորութեան պատիւ կը բերէ իր վրայ առած այն առաքելութիւնը, որով օգնեց միւս ազգութիւններու աշխատաւորներուն ազատագրուելու եւ անդամագրուելու Խորհ. Միութեան եւ ատոր համար «արժանացաւ անոնց անսահման սիրոյն»։

«Պրաւդա» ոչ միայն կը գովէ ռուս ժողովուրդը, այլ եւ կը պաշտպանէ զայն ընդդէմ Գերմանիոյ եւ Ճափոնի արհամարհական վերաբերմունքին ։ Համայնավար պաշտօնաթերթը ուժգնօրէն կը բողոքէ Հիթլէրի այն յայտարարութեան դէմ, որով վերջինս ռուսական պետականութեան վերելքը կը վերագրէ ոչ թէ «սլաւական» ծիրքերուն, այլ Ռուսաստան հաստատուած գերմանական տարրերուն։ Նոյն բողոքը նաեւ Ճափոնցիներու դէմ, որոնք համարձակած են յայտարարել թէ «չարժեր նոյն իսկ քննութեան առնել Ռուսերու արժէքը Ասիոյ համար»։ Այդ ամէնը հետեւանք են այն ատելութեան, որ Գերմանացիներու եւ Ճափոնցիներու մէջ յառաջ կը բերէ Ռուսաստանի զօրացումն ու բարգաւաճումը։ Ռուսական մշակոյթն էր որ հսկայական դեր կատարեց բազմաթիւ ժողովուրդներու ազատագրման գործին մէջ։ Իսկ արեւմտեան եւ արեւելեան ֆաշականները թշնամի են մշակոյթի եւ քաղաքակրթութեան ։ Անոնց կօշիկը չի կրնար կոխել ռուսական հողին վրայ ...

«Պրաւդա» ռուս ժողովուրդը կը պաշտպանէ ոչ միայն դուրսի, այլ եւ ներսի յարձակումներէն։ Լէնինի մահուան տարեդարձին առթիւ, «Իզվեստիա»ի խմբագիր Բուխարինը գրուատելով Լէնինի գործունէութիւնը եւ ջանալով ապացուցանել այն հսկայ դերը զոր ունեցաւ անոր ուսմունքը Ռուսաստանի համար, ռուս ժողովուրդը անցեալին մէջ կը ներկայացնէ շատ մռայլ գոյներով։ Բուխարինի կարծիքով, ռուս ժողովուրդը մինչեւ յեղափոխութեան յաղթանակը եղած է ծոյլ, թափթփած ու ասիական վայրենի։ «Պրաւդա» փետր. 10ի թիւով կ'ընդվզի Բուխարինի այս տեսակէտին դէմ, անուանելով զայն փտած, յիմար ու վնասակար։

Այն ինչ ինքը Լէնինը բազմաթիւ անգամներ արտայայտուած է «վէլիկոռուսական ազգային հպարտանքի մասին», ռուս աշխատաւորութեան վերագրելով անցեալի մեծաքանչ գործեր եւ յեղափոխութեան յաղթանակին արժանիքը կ'որոնէ անցեալին մէջ։ «Մենք լեցուն ենք ազգային հպարտանքով, կը գրէր Լէնին, որովհետեւ վէլիկոռուս ազգն ալ ստեղծած է յեղափոխական դասակարգ եւ մարդկութեան տուած է օգանիչելի օրինակներ, յանուն ազատութեան ու ընկերվարութեան պայքարի»։ ...Համաձայն Լէնինի, ռուս հարիւրամեայ պատմութիւնը լեցուն է այդպիսի բազմաթիւ օրինակներով։ Լէնին կը խոնարհի նոյն իսկ 1825 Թուականի «Դեկաբրիստներու» շարժման առջեւ, որ ոչ մէկ առնչութիւն ունէր բուն յեղափոխութեան, ժամանակ ընկերվարութեան հետ (ռուս ազնուական սպաներու ընդվզումը Նիկոլա Ա. Թագաւորի անձին դէմ)։ Դեռ հոկտեմբերեան սկզբնական դժուարին օրերուն, Լէնին յաճախ կը կրկնէր, թէ իրենք բոլոր տուեալներն ունին ստեղծելու «իրական հզօր ու հարուստ Ռուսաստան»։

«Պրաւդա» հարց կուտայ Բուխարինի,— եթէ ռուս ազգը միայն ծոյլերէ կազմուած էր, ապա ի՞նչպէս կրցաւ տիրանալ աշխարհիս մէկ վեցերորդ մասին եւ արտադրել գեղարուեստական ու գիտական մտքի այնպիսի հսկաներ, ինչպէս Պուշկինը, Լերմոնտովը, Տոլստոյը, Հերցէնը, Մէնտելէեւը, Պաւլովը եւ շատ ուրիշներ։

Սակայն, ամէնէն ուշագրաւը հետեւեալն է.— Բուխարինը գրած է, թէ «ռուս անունը համազօր ըլլալով ստրկանի, քահանայի, վաշխառուի եւ բռնաւորի, ենթակայ ժողովուրդներու համար եղակի էր դարձած եւ կը նշանակէր անօթութիւն, մահ, համաճարակներ, անհետացում եւ ազգային մշակոյթի կործանում»... Այդպիսի զրպարտութիւն, համաձայն «Պրաւդա»ի կը տարածեն միայն պետլիւրովականները (Ուկրայնացի ազգայնականներ), մուսավաթականները, վրաց մենշեւիկները եւ Դաշնակները։ Այդ սխալ տեսակէտ է, որովհետեւ ուկրայնացի, ազրպէյճանցի, վրացի եւ հայ բանուորները ռուս բանուորի կողքին պայքարած են ստրկատէրներու, բռնաւորներու, ճնշողներու եւ շահագործողներու դէմ»։ Այս կարգի Թիւր եւ փտած կարծիքները փարատելու համար, անհրաժեշտ է լաւ ուսումնասիրել Խ. Միութեան պատմութիւնը, ուր «կը գտնենք մարդկութեան պատմութեան մէջ արձանագրուած այնքան փառաւոր էջեր»։

Իբրեւ եզրակացութիւն, Կոմկուսի կեդրոնական օրկանը կը պահանջէ Բուխարինէն «ամենակարճ ժամանակի մէջ եւ յստակօրէն» ուղղել իր սխալը։

Բուխարին շատ վարժ է տեսակէտ փոխելու մէջ եւ «Իզվեստիա»ի փետր. 14ի թիւին մէջ կը գրէ, թէ «վելիկոռուս» ազգի մասին իր յայտնած կարծիքը «պայմանականօրէն սխալ է եւ քաղաքականապէս վնասակար»։

Կը տեսնենք թէ հայրենասիրութեան ալիքը ինչ համեմատութեամբ կը ծաւալուի Ռուսիոյ մէջ. Վերէն Թելադրուած ըլլալը թէ վարի ճնշման տակ եղած, միեւնոյն է։ Փաստ է, որ «Հայրենիքը» կարմիր գիծէն ներս քաղաքացիական իրաւունք է ստացած եւ խորհրդային օրինագրքի մէջ 1934 յուլիս 20ին յատուկ տրամադրութիւն աւելցուցին «հայրենիքի դաւաճանութեան» մասին։ Իսկ «Պրաւդա»ի գովք յօդուածները ցոյց կուտան, որ խորհրդային հայրենասիրութիւնը աստիճանաբար կերպարանափոխուելով, վելիկոռուս (մեծ ռուս) հայրենասիրութեան ձեւ է առած։

Նախորդ յօդուածով ցոյց էինք տուած, թէ ռուս համայնավարները որքան շահախնդիր են դէպի Ռուսաստանի պատմութիւնը եւ ինչպիսի մոլեռանդութեամբ կը պաշտպանեն ու վեր կը հանեն անցեալի արժէքները ։ Ինքիրն այնտեղ է հասած, որ անոնք կը բողոքեն, երբ պատմագիրները Նիկոլա Ա. Թագաւորը կ'անուանեն «Եւրոպայի ժանտարմ»։ Ներկայիս ալ կը ճգնին ապացուցանել թէ ռուսական տիրապետութիւնը անցեալին մէջ ենթակայ ժողովուրդներու համար «ազգային մշակոյթի կործանում» չէ եղած։ Ընդհակառակն բոլոր այդ ժողովուրդները «անսահման սիրով» կապուած են վելիկոռուս ժողովուրդին հետ ...

Այդպէս են եղած ու այդպէս ալ մնացած են ռուս համայնավարները ։ Յիշենք միայն Լէնինի այս յայտարարութիւնը.— «Բոլոր հնարաւորութիւններն ունինք հարուստ եւ հզօր Ռուսաստան ստեղծելու»։ Իսկ Լէնինի այդ յայտարարութենէն 16 տարի վերջը իր հետեւորդները կը գոչեն.— «Ռուս ժողովուրդը եթէ անարժէք ըլլար, չպիտի կարենար տիրապետել աշխարհի մէկ վեցերորդ մասին» ։ Վայրկեան մը անդրադառնանք մեր հայ համայնավարներու տեսակէտներուն եւ զգացումներուն։ Եթէ Լէնին կը խոնարհի անգամ «Դեկաբրիստներու առջեւ, Խանջեանները ոչ մէկ լուսաւոր կէտ կը տեսնեն վերջին հարիւրամեայ պատմութեան մէջ։ Պէտք է գիտնալ, որ եթէ ռուս «Դեկաբրիստ»ներու փափաքն էր Նիկոլա Ա.ի տեղ գահ բարձրացնել անոր եղբայրը, հայ ազատագրական շարժումը ուղղուած էր այդ գահերուն դէմ եւ հայ յեղափոխութիւնն իր բաժինն է ունեցած երեք գահերու տապալման գործին մէջ— Սուլթան Համիտի՝ 1908, Ղաճարներու, տանը (Իրան) 1909— 12 եւ ցարին՝ 1917։

Եթէ ռուս համայնավարները կը պանծացնեն ժողովեան իշխանները իբրեւ «ռուսական հողերը ամբողջացնողներ», հայ համայնավարները ամէն ջանք կը թափեն ուրացնելու համար այն կուսակցութիւնը որ 600 տարուան ստրկական շրջանէ մը յետոյ 1918 մայիս 28ին վերականգնեց Հայաստանի անկախութիւնը։

Եթէ Լէնին եւ ռուս համայնավարները անցեալ յեղափոխական շարժումներու եւ հոկտեմբերեան յեղափոխութեան միջեւ անքակտելի կապ կը տեսնեն, հայ համայնավար կուսակցութեան պարագլուխ Աղասի Խանջեան Հայաստանի խորհրդայնացման 15ամեակի առթիւ արտասանած ճառին մէջ հանդիսաւոր խղճով կը յայտարարէ թէ Թրքահայերու վիճակը Սուլթան Համիտի օրով շատ աւելի տանելի է եղած, քան ռուսական տիրապետութեան տակ։ Նպատակը պարզ է.— Հայ յեղափոխական շարժումը կը ծառայէր Թրքահայ ժողովրդի ազատագրման գործին։ Եւ որպէսզի դատապարտութեան սիւնին գամէ կէսդար տեւող մեր յեղափոխական պատմութիւնը, այդ ցնորամիտ ու անհեթեթ կարծիքը կը յայտնէ։

Արդեօք «Պրաւդա» լուր չունի՞ ազգային արժանապատուութենէ զուրկ Խանջեանի հակայեղափոխական արտայայտութիւններու մասին, թէ հայ համայնավարներու ստրկամտութիւնը «վելիկոռուս» հայրենասէրներու գործին կուգայ.

ԱՇՈՏ - ԱՐՄՐՈՒՆԻ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԱԹԷՆՔԷՆ

ԱՆՈՐՈՇ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Յունուար 26ին տեղի ունեցան հելլէն երեսփոխանական ընտրութիւնները։ Տէմիրճիսի առժամեայ կառավարութիւնը կրցաւ ընտրութիւնը գըլուխ հանել առանց որ եւ է միջադէպի։ Կողմերէն ոչ մէկը դիտողութիւն ունեցաւ։

Եւ սակայն ոչ մէկ կուսակցութիւն կրցաւ շահիլ անհրաժեշտ մեծամասնութիւն մը, առանձինն կառավարութիւն կազմելու համար։ Ընդհակառակն, աւելորդ անգամ մը եւս հաստատուեցաւ, որ այս երկրին մէջ գոյութիւն ունին երկու ուժեր, տարիներէ ի վեր պայքարի մէջ, իրարու կէս առ կէս հաւասար չափով։ Անոնք են «Ժողովրդականները» եւ «Ազատականները»։ Այլ անուամբ հակավենիզէլոսականներ եւ վենիզէլոսականներ։ Թագաւորը արդէն մասնաւոր կերպով առաջ քշած էր ընտրութեան այս դրութիւնը — համեմատական — բոլոր կուսակցութիւններու ուժերը հակշռելու համար։

Այժմ արդիւնքը որոշ է արդէն, եւ շատ խօսուն։ Երկու ճակատներն ալ գրեթէ հաւասար ձայներ ունին խորհրդարանէն ներս։ Այսպէս 142 վենիզէլոսական եւ 143 հակավենիզէլոսական։ 15 երեսփոխան ալ ունին համայնավարները, գումար 300։ Այս երկու ուժերը առանձին առած կը ներկայանան հետեւեալ ձեւով.— Ժողովրդականները (Ցալտարիս - Քոնտիլիս - Թէօթօքիս) ունին 133 երեսփոխաններ, Ազատականները ունին՝ 120։ Երկու կուսակցութիւնները ունեցան նաեւ իրենց ստորաբաժանումները, որոնց բոլորին շահածներն ալ հաշուի առնելով՝ կ'ունենանք 142 վենիզէլոսական եւ 143 հակառակ։ Ու կը մնանք հոն ուր որ էինք։ Օրեր անցեր են ընտրութիւններէն ի վեր եւ տակաւին նոր կառավարութիւնը չէ կազմուած։ Վեհապետը փորձեց բազմաթիւ միջոցներ, լայն գործակցական կամ սեղմ գործակցական կառավարութիւններ ստեղծելու համար, եւ սակայն մինչեւ այսօր ձախողեցաւ։ Այս ձախողանքին պատճառը կուգայ բանակէն, որ բացարձակապէս կը մերժէ ընդունիլ Ազատականներու վարչապետութեամբ կառավարութիւն մը, վախնալով թէ ան պիտի ուզէ առաջին առթիւ փոխել բանակին ներկայ դիմագիծը, գործի գլուխ բերելով մարտ 1ի յեղափոխականները, որոնք ներման արժանացան։ Հակավենիզէլոսական ճակատը բուռն կերպով կը մերժէ բանակցիլ այս ուղղութեամբ, կենալով բանակին կողքին։ Միւս կողմէ Ազատականներն ալ կ'աշխատին քօղարկել իրենց բուն նպատակը — բանակին դիմագծի փոփոխութիւնը — եւ համերաշխական կարգախօսներով կը փորձեն մօտենալ Թագաւորին։

Ինչպէս կ'երեւի, վենիզէլոսականները որոշ նպատակ մը կը հետապնդեն։ Տեսակ մը առջը տեղ ընելու քաղաքականութիւն մը։ Եւ Սոֆուլիս, պետը Ազատականներուն, խայծեր ալ նետեց Ցալտարիսին (ներքին նախարարութիւն) եւ Մետաքսասին (պատերազմական նախարարութիւն), ինքը վարչապետ ըլլալու պարագային։

Մինչ այս մինչ այն, կը տիրէ կատարեալ անստուգութիւն, նոյն իսկ՝ աւելի անտանելի քան էր ընտրութիւններէն առաջ։ Ընդհանրապէս կը կարծուի թէ Թագաւորը չուզելով իյնալ Ազատականներուն գիրկը, միւս կողմէ նաեւ, չուզելով կողմ բռնել կացութեան մէջ, պիտի կազմէ արտախորհրդարանական նոր դահլիճ մը, կատարելու համար նոր ընտրութիւններ այս անգամ սակայն, մեծամասնական դրութեամբ, որ կողմերէն մէկուն իրաւունք կրնայ տալ մինակը կառավարութիւն կազմելու։

Մինչդեռ քաղաքական այս կացութիւնը կը շարունակուի, անդին բանակն ալ — հակառակ զինուորական նախարար Զօր. Բաբաղօսի հերքումներուն — եռուզեռի մէջ է։ Կարծողներ կան, թէ նոյն ինքն Բաբաղօսի իսկ գլխաւորութեամբ բանակը կը պատրաստուի միջամտել քաղաքական կեանքին, թոյլ չտալու համար, որ վենիզէլոսականները գործի անցնին ։ Բոլորովին ճիշդ է, որ բարձրաստիճան զօրավարներէ բաղկացած պատուիրակութիւն մը, վեհապետին ներկայացած եւ յատուկ ու ծանրակշիռ պայմաններ դրած է «խնդրանքի ձեւով»։ Այս պայմաններէն առաջինը եւ գլխաւորը է բացարձակապէս չփոխել բանակին այժմու դիմագիծը ... «Երաշխաւոր պատասխանատու չենք, եթէ վըտանգուի արքայական տունին գոյութիւնը» եւն.։ Երկրորդ՝ նոր ընտրութիւններ կատարել մեծամասնական դրութեամբ եւ զինուորական դահլիճով մը, եւ երրորդ՝ գաղթական Յոյները չմասնակցին ընտրութեանց, որովհետեւ զուրկ են քաղաքացիական հասունութենէ։

Վեհապետը անշուշտ մերժած է, հասկցնելով նաեւ, որ ինք ի վիճակի է կացութեան անհրաժեշտ ուղղութիւնը տալու։ Միւս կողմէ սակայն, արտախորհրդարանական դահլիճ մը կազմելու իր ձեռնարկները կը հաստատեն, որ չուզեր դէմ երթալ բանակին։

Պէտք է սպասել նորութեանց, նոյն իսկ անակնկալներու, եթէ յանկարծ Ազատականները կազմեն նոր դահլիճը

×

Քաղաքական այս խիստ եռուն շրջանին էր որ յանկարծամահ եղաւ հելլէն քաջամարտիկ զօրականը, Քոնտիլիս։ Հանգուցեալը վերջին 13 տարիներու ընթացքին ճակատագրական դեր կատարեց այս երկրին մէջ։ Զօրավարը տարիներէ ի վեր կը տառապէր շնչահեղձութենէ։ Եւ վերջին ընտրական պայքարներէն չափազանց յոգնած ըլլալով անկողին ինկած էր ։ Իր մահը խոր յուզում պատճառեց ։

Բոլորը,— բացառութեամբ գաղթական Յոյներու օրկան «Փաթրիս»ի — կ'ողբան հայրենասէր եւ անպարտելի մնացած մեծ զինուորին կորուստը ։ Ազատական լուրջ օրկանները դրուատական խմբագրականներով վեր առին հանգուցեալ զօրավարին զինուորական անժխտելի տաղանդը, անքացատրելի յանդգնութիւնն[...] կայծականման վճռականութիւն[...]

«Աթէնայքա Նէա» թերթը, [...] կի համար, գրեց մօտաւորապէ[ս] «Ցանձին Քոնտիլիսի՝ Յունաստա[ն] կորսնցնէ զինուոր մը, որ մօտա[ւորա]պէս քառասուն տարի կռուեցա[ւ հայ]րենիքին պաշտպանութեան հա[մար] ամէնէն վտանգաւոր դիծերուն [...] Եղաւ զինուոր մը, որ մնաց անպ[արտե]լի, եւ որուն կռնակը չտեսաւ [թշ]նամին»։

Իսկ «Վիմա»ն լաւ դաս մը տա[լով] «Փաթրիս»ին, այս վերջինիս հրա[...] լով «լռութեան» եւ «կիրքէն չհ[...] նալու»։ Մէկ խօսքով ամբողջ Յու[նաս]տան կրցաւ արժանի յարգանքը [մա]տուցանել իր մեծ զինուորին.

Թաղումը կատարուեցաւ անն[...] թաց շուքով եւ հանդիսաւորութ[եամբ]։ Վեհապետէն մինչեւ ամէնէն ստ[որ]դաս պետական պաշտօնեան, զօ[րա]վարներ, օդանաւային, ծովայի[ն,] ցամաքային ջոկատներ, սպա[ներ եւ] դիւանագիտական ներկայացո[ւ]ցիչներ ներկայ եղան թաղման [արա]րողութեան։ Աթէնքը [...] որ սուգի մէջ էր։ Ծաղկեպսակ[ներու] այլք մը ողողած էր ամբողջ [...]։ Բոլոր դրօշները կէս պարզուած [...]

Զօրավարին մարմինը փոխադ[րուե]ցաւ Թրիփոլա, իր ծննդավայրը [թաղ]ուելու համար մօրը քով։ Թաղմ[ան արա]րողութիւնը կատարուեցաւ [...] ւոյ մեծ խաչ եւ զօտի ունեցող [...] վաստիրով. իբրեւ փոխարքայ։ Բ[ազմա]թիւ էին այն բարձրաստիճան սպ[աներ]ը, որոնք տղու նման կուլային [դա]գաղին ետեւէն։

Ո՞վ էր Զօր. Քոնտիլիս։ [...] բաւական բան գրեց Գոնտիլի[սի մա]սին։ Այնպէս որ զանց կ'առնեմ [...] գրական մանրամասնութիւններ[ը]

Հանգուցեալը վերջին տար[ին]երս մահուը չափ կ'ատէր Վենիզէլոս[ը ...] նոր մարդիկը, պարզ այն պատճառ[ով] որ ամէն անգամ ալ Վենիզէլոս [...] գործած էր իր յանդգնութիւնն[...] ռականութիւնը, յետոյ երես [...] լքելու համար։ Անշուշտ հանգուց[եալը] ալ ունէր փառասիրութիւններ, [...] կը զարնուէին Կրէտացիին [...] թեան։ Իրողութիւնը այն է, որ [...] Քոնտիլիս մնաց միշտ ալ անձնա[...] հայրենասէրը, վտանգները [...] մարհող չանթահարիչ զօրական[ը,] երկրին համար ամէն բան [...] քաջամարտիկ զինուորը։

ՓԱՅԼԱԿ ԱՆ[...]

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Փետր. 16ին Կիմէի Թանգա[րանին] մէջ, Օր. Մօրկընթէրն խօսեցա[ւ ...] նեան որմանկարչութեան մասի[ն ...] կելով Սասանեան շրջանէն [...] Սաֆաւեան շրջանը։ Այս առթիւ [...] րացաւ այն շրջանին վրայ, որ [...] հիւ նկարիչ Ս. Խաչատրեանի [...] տանքին լոյս աշխարհ [...] վերջերս։ Մոգական լոյսով ցոյ[ց ...] ունեցան այդ զանազան շրջաններ[ու] բարեբող նկարներ, տպաւորու[...] ները ճշդելու համար։

** Կիմէի Թանգարանին մէջ [...] եան արուեստին մասին, պայ[...] բար կը տրուի կիրակնօրեայ [...] խօսութեանց շարք մը, յունուա[րէն ի] վեր։ Մարտ 1ին, կիրակի, [...] վերջ (ժամը 3ին) պիտի խօսի Փ. [...] տէյիր Մաչլէր Հայկական եւ [...] նեան վիշապներու մասին։

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԿԱԹՆԻՂԲԱՅՐ

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԻՑ)

Բայց գուցէ եւ նա այդ բնակարանում չէր եւ այդ ցուցական պաշտպանութիւնը միայն մեզ խաբելու համար էր։ Նրա դէմքը ոչ ոք լաւ չէր ճանաչում, որովհետեւ արհեստական միջոցներով չարունակ դիմափոխ էր լինում։ Օր առաջ Աթարբէկովին ոչնչացնելը բազմաթիւ թանկագին կեանքեր ազատելու խնդիր էր։ Ես յուզումի մէջ էի. յայտնել Նրա փախուստի, ուրեմն և ֆիզիքապէս մատչելի լինելու օրը՝ նշանակում էր դաւաճանել Գէորգին տուած գաղտնապահութեան խոստումը եւ վտանգի ենթարկել Նրա կեանքը. ճանապարհին ինքնաշարժի վրայ յարձակելու դէպքում Գէորգը եւս կարող էր զոհ գնալ. բայց ի՞նչպէս կարելի էր ողջ բաց թողնել այդպիսի մի հրէշի հանգիստ հեռանալ ապստամբութիւնից երկու օր առաջ ։ Եթէ ոչ անցեալի արեան վրէժը հանելու, գէթ ապագայում Թափելիքը խնայելու համար անհրաժեշտ էր Աթարբէկովին ձեռք ձգել։

— Ես կը յայտնեմ Աթարբէկովին բռնելու հնարաւորութիւնը, պայմանաւ որ Նախ ոչ մի դէպքում կրակ չբացուի Նրա վրայ եւ երկրորդ եթէ Գէորգ Յովսէփեանն էլ բռնուի Նրա հետ, վերջինիս ցոյց տրուի ամենաջերմ վերաբերմունք։

— Պայմանները ընդունուած են, բացականչեցին ամէնքը։

— Փետր. 16ին ցերեկուայ ժամը 1ին Աթարբէկովը հետն ունենալով պահակազօրքի պետին, ուղեւորւում է ինքնաշարժով դէպի Աղստաֆա 11րդ կարմիր բանակի մի քանի գնդերը ըշտապ Երեւան բերելու համար։

Որոշւեց վստահելի զինուորներից մի սպայի ղեկավարութեամբ պահակ դընել խճուղու վրայ, Առինջ գիւղի մօտ կիսաւեր պահականոցում եւ բռնել Աթարբէկովին, պահակներին արգիլւում էր զէնք գործածել։

×

Ապստամբութեան օրը մօտենում էր. եւ ամբողջովին կլանուած էի Նրա կազմակերպութեան հոգով։ Դիրքերը նշանակուած էին, մարտիկները պատրաստ առաջին ազդանշանին հարձակումը բանալու եւ յարձակման անցնելու։ Ամէնից առաջ ամէն գնով բանտը պիտի գրաւէինք եւ ապա արշաւէինք կառավարական շէնքերի ու զօրանոցների վրայ։

Փետր. 16ին կռիւը սկսուած էր գաւառում։ Մայրաքաղաքի հիւսիս արեւելքից լսւում էին թնդանօթի որոտներ Կոտայքում ապստամբները գրաւել էին նոր գիւղեր։ Մեծամասնականների ընտանիքները հեռանում էին քաղաքից ուր արիւնհեղութիւնը մօտ էր, ջղայնութիւնն ընդհանուր ։ Կեանքը մեռած էր, փողոցներում բացի կարմիր պահակներից ուրիշ մարդ չկար, երթեւեկը հարեւանների մէջ անգամ դադարած էր։

Գիշերային սուրհանդակը ի յուսախաբութիւն բոլորիս տեղեկացնում էր որ Աթարբէկովը ձեռք էր . ընկել, Նա Գէորգի հետ պայմանաւորուած ժամից մի օր առաջ ժամանակը կառք է Նստում եւ փախչում, խաբելով ամէնքին եւ Նրանց թւում պահակազօրքի պետին, որ տեսնելով Նրա ինքնաշարժը միչտ կանգնած իր տեղում, գնդացիրներն ու չեկիստները անկած համառուական Զեկայի արտաքարգ լիազօրի բնակարանի շուրջը չէր կասկածել, թէ Աթարբէկովը, արդէն Աղստաֆա է հասել։ Նշանակուած ժամին ստուգելով Աթարբէկովի մեկնումը, Գէորգը կնոջ հետ նստում է Նրա ինքնաշարժը եւ հրամայում քշել դէպի Աղստաֆա։ Խճուղու վրայ, Առինջի մօտ, մեր պահակները, կարմիր զինուորների հագուստով, հազիւ զսպելով իրենց յուզմունքը, քանի որ Նրանք բախտ պիտի ունենային բռնելու Աթարբէկովի պէս մի մեծ դահճի, կտրում են ճանապարհը հրացանները ուղղելով կառավարին.

— Կանգնի՛ր։

— Ո՞վ էք դուք, հարցնում է Գէորգը։

— Չեկայի յատուկ զօրամասի զինուորներ, մեզ կարգադրուած է ստուգել բոլոր անցորդների ինքնութիւնը։

— Ես Գէորգ Յովսէփեանն եմ, Երեւանի պահակազօրքի պետ, մեծամասնական կուսակցութեան անդամ, ահա իմ անցագիրս։

— Բարի եղէք իջնել ինքնաշարժից եւ ներկայացնել այն մեր հրամանատարին։

Գէորգը վստահութեամբ իջնում է ինքնաշարժից եւ մտնում պահականոց. այնտեղ Նա հասկանում է իր ողբերգական վիճակը եւ յուսահատութեան մատնւում ապստամբ սպային տեղեկացնելով Աթարբէկովի ճողոպրումը։ Գէորգին եւ կնոջը փոխադրում են ապստամբների գրաւած գիւղերից մէկը եւ յանձնում տեղական Փրկութեան կոմիտէին։

1921 փետր. 17ից 18ի գիշերը մայրաքաղաքի շրջականերում տեղի ունեցած կռիւներից յետոյ լուսաբացին ապստամբութիւնը պսակուած էր փայլուն յաջողութեամբ։ Կարմիր ուժերն ու խորհրդային կառավարութիւնը խուճապահար քաշուեցան Երեւանից դէպի Երկաթուղու կայարան եւ գնացքներով փախան Նախիջեւան։ Բանտը գրաւուած էր առաջին հերթին կարճ, բայց տաք կռուից յետոյ։ Աննկարագրելի էր ազատուածների հրճուանքը, որոնք լսելով շարունակ բակում գնդակահարուողների աղաղակը՝ ապրել էին մահուան դժնդակ սարսափը, եթէ ապստամբութիւնը չյաջողուէր, Նրանք ամէնքը պիտի կոտորուէին։ Բանտի բակում գտանք չեկիստների կողմից վերջին երկու գիշերը գնդակահար ու կտր[...] հար՝ 42 դիակ՝ սպաների, քաղա[քական] ու կուսակցական գործիչներ[ի,] նաեւ մի քանի անմեղների, որոնց հապատծի պատճառն անբացատրելի էր։

Ապստամբութիւնից յետոյ [...] օրերն անցան ցնծութեան, փախ[...] ների, թաքնուածների ու [...] կուածների երկարատեւ ու տառ[ապա]լից բաժանումից յետոյ իրենց սիր[ելի]ներին գտնելու եւ ուրախութեան [ար]ցունքներով ողջագուրուելու։ Տեղի ունեցան հ[...]թաղումներ [...] տում սպաննուածների [...] երկար շարանը ցնցող [...] թիւն թողեց տխուր երթին [...] բազմահազար ժողովրդի վրայ։ [...] ւում էր թէ այժմ կարելի է հանգ[իստա]նալ, բայց ոչ, բոլշեւիկները թանգ[...] ապստամբութիւնը յաջողութ[եամբ] պսակելուց յետոյ գիւղական [...] տերը համարում էին իրենց [...] վերջացած եւ ցրուելու վրայ էին [...] հրաժեշտ էր նրանց ի մի հաւաք[ել ...] առաջնորդել դէպի Հարաւ, [...] ջած թշնամու ետեւից։

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

(8)

ՏՈՄԻՆԻՔԷՆ ՓՈՂՈՑ ԹԻՒ 20

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Կ. Խաչի դարմանատունն է ասիկա:

Խի՛ստ համեստ սենեակ մը: Գետնայարկ եւ մռայլ ինչպէս մեր ճակատագիրը: 10—15 չոր աթոռներ, փոքրիկ սեղան մը: Յարմարցուած գերաբլան մը, որուն եռեւ ճերմակ եւ մաքուր պատգարակ մը՝ նոյնպէս յարմարցուած:

Աթոռները ամբողջութեամբ գրաւուած են՝ «յաճախորդներէն»: Սեղանին առջեւ նստած է բժիշկը: Խաչուհիները — համեստօրէն հերթապահ — ոչ տեղ ունին եւ ոչ հանգիստ: Անոնք եւ զննապան են, ե՛ւ հիւանդապահ, եւ գրագիր ե՛ւ տնօրէն: Կ'ընդունին, կը հիւրասիրեն, կը քննեն յանձնարարականները եւ կը ժպտին, կը ժպտի՜ն, ժպիտով... բժշկելու համար՝ ներկայացող անկարին հոգեկան ընկճումը:

Որքան համեստ է ամբողջ կազմածը, նոյնքան սակայն ջերմ եւ սրտագին է՝ ընծայուած ընդունելութիւնը այս յարկին տակ: Գորով, գուրգուրանք, բարոյական անհատնո՛ւմ փարկ՝ տարագիր բեկորներուն հանդէպ:

Բժիշկը կը հետեւի այնպէս, ինչպէս պիտի հետեւէր լիուլի վարձատրուած մէկը: Իսկ Տոքթ. Արգուեանը կը զբաղի «բարեացակամօրէն», ինչպէս սովորութիւն է ըսել մեր մէջ:

Առաջին եւ միակ հայ դարմանատունն է ասիկա Մարսէյլի մէջ: Հիմնուած դեռ երկու ամիս առաջ, դեկտ. 26ին: Եւ ի՛նչ զոհողութիւններով: Շատ մօտէն գիտեմ որ անկարելին փորձուած է այս յարկը ստեղծելու համար: Եւ ահա պահանջ մըն է որ կը լրացուի: Թէ որքան մեծ է եղած բարիքը, այդ երեւան կուգայ այս դարմանատան ծնունդէն ի վեր: Մինչեւ այսօր քննուած են մօտաւորապէս հարիւր հիւանդներ՝ երկու սեռէ եւ ամէն տարիքէ: Աւա՜ղ, որ իրենց պայմանները աւելին չեն ներեր, եւ դարմանատունը բաց է միայն չաբաթը երկու ժամ: Հինգշաբթի օրերը՝ 3էն 5.

Որքան հիւանդներ անդարման կը մնային՝ լեզուի դժուարութեան պատճառով: Կամ քաղաքի հասարակաց դարմանատուներու մէջ՝ ենթակայ զրկումներու:

Ուրեմն, Կ. Խաչի այս ձեռնարկը կրկին հանգամանք ունի: Նախ օգնութիւն անկարներուն, երկրորդ՝ հող մը թեթեւցնել տեղական հաստատութիւններու վրայէն, որ յաճախ արտօնելու առիթ տուած է քիչ մը ամէն տեղ:

Մարսէյլի բժշկական համալսարանի դասախօսներէն Տոքթ. Գրնուա, անցեալ տարի օր մը կ'ըսէր թէ Փրանսայի բուժարանին մէջ միշտ կը հանդիպի հայ հիւանդներու եւ դժբախտաբար յաճախ օգտակար չի կրնար ըլլալ անոնց: Եւ խնդրեց որ իրեն բժշկական քննութիւն մը անցընելու սահմաններուն մէջ, մեր լեզուով գիտելիքներ տամ: — «Մա՛յր, եղ՛ր, հանուէ՛, հազուէ՛, հազա՛, շունչ առ» եւայլն

Հետեւաբար Կ. Խաչի այս դարմանատունը կը դիւրացնէ այս պարագան: Օգնութեան կարօտ հիւանդը եւ բժիշկը իրար կը հասկնան:

Կ. Խաչի բուժարանը քայլ մըն է դէպի ձեռներէցութիւն եւ անկախութիւն: Անիկա, օտարին բեռ չըլլալու եւ ինքնաբաւութեան զգացումին հաճոյքը ունի: Եւ այս քիչ բան չէ:

Եւ սակայն, եղածը դեռ շատ անբաւական է: Աղբիւրը եւ պատուաը՝ համապատասխան չեն: Պէտք է որ ամէն հայ ազգային պարտականութիւն սեպէ որ եւ է առիթով օժանդակել այս գործին: Կրկնենք նորէն. մեր մանուկներուն պաշտպանութիւնը պաշտպանութիւնն է՝ անպաշտպան հայրենիքին:

Կ. Խաչի վարչութիւնը արդէն յարաբերութիւն սկսած է մշակել ֆրանսական քոյր կազմակերպութիւններուն հետ: Առեննապետուհին բառս, որ վերջերս ծրար մը դեղօրայք նուէր տուած են Տր. Կ. Խաչին: Իսկ մե՞նք:

Այո, օգտակա՛ր, շա՛տ օգտակար հաստատութիւն մըն է Տոմինիքէն թիւ 20: Նրբանցաւ տախտակ մը, որ ովասիս մը կը մատնանշէ կորսուած անապատի մը մէջ, ուր յոգնած ու ծարաւ ճամբորդներ կրնան իրենց լեզուն թրջել եւ ազգային ծառի մը պտղատո՛ւ շուքին տակ՝ հանգչիլ դոյզն ինչ: Մեր ձեռքն է այդ վայրի փարթամ պատնէշի մը վերածել... լումաներով, սիրով եւ համակրութեամբ:

ՈՒԽՏԱՒՈՐ

ԲԺՇԿԱԳԻՏԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Փարիզի Հայ Բժշկ. Միութիւնը հետաքրքրական դասախօսութիւն մը կազմակերպած էր, Ձորեքշաբթի երեկոյ, Սոսիէթէ Սավանթի սրահին մէջ: Դասախօսն էր Փրոֆ. Լէնեէլ-Լավասթին, որ բժշկական միջազգային շրջանակներու մէջ ծանօթ է իր արժէքաւոր ուսումնասիրութիւններով, բժշկութեան պատմութեան եւ հոգեկան ախտաբանութեան վերաբերեալ ստուարաթիւ աշխատութիւններով:

Սրահը լեցուն էր ընտրեալ բազմութեամբ մը:

Փարիզի Հայ Բժշկ. Միութեան նախագահ, Տոքթ. Քօլօլեան, ներկայացնելով դասախօսը մեծ գրուատիքով խօսեցաւ Լէնեէլ-Լավասթինի կեանքին ու գործունէութեան մասին, շեշտելով նաեւ յարգելի փրոֆէսօրին ծառայութիւնները գթութեան գործին մէջ, ինչպէս եւ անոր բարեկամութիւնը հանդէպ մեր ժողովուրդին:

Այնուհետեւ խօսեցաւ փրոֆէսօրը: Նիւթն էր պարբերական խենթութիւնը (սիքլօթիմի — յարափոփոխ խենթութիւն) գրական եւ քաղաքական կեանքի, ինչպէս նաեւ արուեստներու մէջ: Օրինակները առնելով քաղաքական պատմութենէն, արուեստներու եւ գրականութեան պատմութենէն՝ ներկայացուց այն պարբերական փոխ-ճօճը, որ կը յայտնուի հոգեթափութեան (մելամաղձութիւն, յուսահատութիւն, վհատութիւն) եւ հոգեյորդութեան (խանդավառութիւն, լաւատեսութիւն, եռանդայորդութիւն) շրջաններով՝ փոխն ի փոխ:

Ի վերջոյ եզրակացուց թէ գրականութեան պատմութիւնը, քաղաքակրթութեան կամ պարզապէս քաղաքական պատմութիւնը ուսումնասիրելու համար անհրաժեշտ է ըլլալ նաեւ բժիշկ:

Փրոֆ. Լէնեէլ-Լավասթինի այս արժէքաւոր դասախօսութիւնը մտաւորական վայելք մը եղաւ ունկնդիրներուն:

Դասախօսութենէն վերջ Փրանսերէն ուղերձներ կարդացին Տոքթ. Վ. Թորգոմեան եւ Գ. Լեւոն Կիւմիւշկէրտան: Յետոյ Փարիզի Հայ Բժշկ. Միութեան վարչութիւնը իր հիւրերը առաջնորդեց գինեսեղանի մը շուրջ, ի պատիւ փրոֆ. Լէնեէլ-Լավասթինի:

Օր. Գազազեան ամբողջովին սղագրեց այս դասախօսութիւնը, որ պիտի հրատարակուի ՀԱՅ-ԲՈՅԺի մէջ:

Ն.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Մօտ երկու ամիսէ ի վեր խորհրդակցութիւններ կը կատարուէին եւ միշտ կը յետաձգուէր այս տօնը, սրահի չգոյութեան պատճառաւ: Ցարահետ կ'ընտրեն Գոմօնի Հ. Յ. Դ. Նորականայ «Վարանդեան» սրահը

Գտնէ՛ք բեմով պզտիկ սրահ մը, մանաւանդ Մանուկներու Օրուան համար: Սակայն եւ այնպէս Կ. Խաչի անդամուհիներու սիրտերը շատ լայն են: Կ. Խաչի հրաւէրին պատասխանած էին Գոմօնի, Սէն Լուի, Գուլվար Օտոյի ազգային եւ անհատական զոյգ վարժարանները, Նոտր Տամի մանկապարտէզը, Հ. Մ. Ը. Մ.ի գայլիկները եւ հայ արիները:

Գոմօնի գաղութը հրճուանքի օր մը ապրեցաւ փետր. 16ի կիրակին, երբ մեծ ինքնաշարժերու մէջ իրարու ետեւէ կը հասնէին վերոյիշեալ դպրոցներու աշակերտները:

Որոշեալ ժամուն սրահը քրտնած էր արդէն: Սրահին մէջ երթեւեկը անկարելի դարձաւ շուտով եւ հետզհետէ եկողները ստիպուած էին ոտքի կենալ:

Բացումը կատարեցին տիկ. Մ. Սվաճեանի «Փեթակ» մանկապարտէզի աշակերտները, երգելով «Հայ արիներ եղբարք»: Տիկ. Ն. Քիպրիթճեան երկու խօսքով բացատրեց մանուկներուն տօնին նշանակութիւնը եւ վերջացուց. — «Այս հանդէսին առանցքը կը կազմեն մանուկները. մանուկն է ցեղին ուժն ու ապագան, առանց այդ յոյսին մենք չենք կրնար շնչել: Մեր գերագոյն նպատակներէն մէկն է սերունդը փրկել այլասերման վտանգէն եւ անոնց սրտերուն մէջ վառել հայրենասիրութեան կրակը ու մենք պիտի հսկենք որ այդ կրակը չմարի: Շատ ապրին մեր փոքրիկները ու Հայ արիները»

Յայտագրին առաջին մասը գրաւած էր Գոմօնի մանկապարտէզը, որուն սաները քանի մը արտասանութիւններէ վերջ ներկայացուցին երկու պատկերներ, «Մաղիկներու ծոյլ թագուհին» եւ «Քրիստոսի Ծնունդը»:

«Փեթակը» Տիկ. Սվաճեանի անհատական մանկապարտէզն է որ փայլեցաւ հայրենաշունչ արտասանութիւններով ու երգերով: Աշակերտները, քիչ մը աւելի չափահաս, կ'ապրէին իրենց դերերով: Օրինակ «Երկիր հայրենի» արտասանութեան մէջ սիրուն աղջնակ մը յստակօրէն կ'արտասանէր «Հայ գաղթական, մեռել ունիս հող չկայ, հարսնիք ունիս տուն չկայ»... «Փեթակը» իր բաժինը լրացուց ծաղիկներու պարով:

Գուլվար Օտոյի ազգ. վարժարանը իր բաժինը բերաւ միայն հայրենաշունչ արտասանութիւններով եւ խմբերգներով:

Յայտագրի չորրորդ մասին մէջ ինքզինքը ներկայացուց Սէն-Լուն:

Աշակերտները նուագախումբերով կատարեցին իրենց բաժնի բացումը (Մեր հայրենիք): Քանի մը կարճ ու հաճելի մանկական արտասանութիւններէ վերջ, ներկայացուցան տարուան չորս եղանակները.— Գարուն, Ամառ, Աշուն, Ձմեռ: Աշակերտուհիներու թէ համազգեստները եւ թէ տարիքը կը խորհրդանշէին եղանակները ու ամէն եղանակի պատկանող խումբ կ'երգէր համապատասխան երգ ու պարեր: Եւ ահա հինգերորդը.— Նոթր Տամի անհատական դպրոցին սաները, առաջնորդութեամբ Օր. Թէքամիճեանի: Խմբերգ, երգ, մարզանք եւ արտասանութիւն:

Ժողովուրդը գոհ էր ընդհանրապէս, որովհետեւ մանուկներն էին օրուան հերոսները:

Կ. Խաչը քառորդ ժամուան դադարին՝ մօտ երկու հարիւր պզտիկներու բաժնեց միրգեր եւ զանազան շաքարեղէններ: Հանդէսը վերջ գտաւ զաւեշտով մը որ ներկայացուեցաւ Հ.Մ.Ը.Մ.ի Սէն Ժէրոմի Մասնաճիւղի գայլիկներուն կողմէ, ղեկավարութեամբ խմբապետ Գեղամ Գօղոսեանի:

Մ. Նուրիան

ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՏԷՑԻՆ, 18 փետր. (Յառաջ). — Հ. Յ. Դ. կոմիտէն բանախօսութիւն մը սարքած էր փետր. 16ին, կիրակի երեկոյեան ժամը 8.30ին, Հ. Յ. Դ. ժող. տան սրահին մէջ: Նախագահ ընկ. Վ. Հիւսեան ժողովը բացաւ «Արծիւ» Փանֆարի «Մեր հայրենիք» երգով, յետոյ երկու խօսքով բացատրելով «բանախօսութեան նպատակը» հրաւիրեց օրուան բանախօս ընկ. Մ. Վրացեան, որ իր մէկուկէս ժամուան շահեկան բանախօսութեամբ պարզեց միջազգային կացութիւնը, նմանցնելով զայն 1914ի համաշխարհային պատերազմի նախօրեակի վիճակին: Անդրադառնալով մեր հայրենիքի կացութեան յայտնեց թէ Հայաստանը ստիպուած է հետեւիլ Ռուսաստանին, քանի որ մաս կը կազմէ Խորհ. Միութեան: Մանաւորապէս ծանրացաւ արտասահմանի հայութեան վիճակի վրայ եւ յայտնեց թէ պատերազմի ատեն ուզենք կամ ոչ, զինուոր պիտի տարուինք պատկանեալ իշխանութեանց կողմէ եւ կամ հեռանալու պիտի հարկադրուինք: Տարագիր Ռուսերու զինուորագրութեան լուրին առթիւ իբրեւ օրինակ յիշելով ռուս գործակցութիւնը շեշտեց թէ գաղութները պէտք է բաթախին եւ համերաշխելով ստեղծեն օրինական կեդր. մարմին մը, վարելու համար իրենց գործերը: Խօսեցաւ նաեւ Ներգաղթի մասին, բացատրելով թէ ոչ Երեւան եւ ոչ ալ Մոսկուա լրջօրէն կը զբաղին այդ հարցով: Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը բերին փոքրիկներ Գ. Մուրատեան, Հ. Ճելօյեան, Փ. Մերկէրեան եւ Օր. Աստուրեան արտասանութեամբ, իսկ Օր. Տ. Թաթուլեան, ընկ. Մ. Մուրատեան (Վիէնէն) եւ Գ. Ռ. Կէնճոյեան մեներգներով: Վերջինը ներկաներու փափաքին վրայ երգեց նաեւ «Գրճինկօ»ն:

Հանդէսը փակուեցաւ Փանֆարի «Մշակ բանուորն»ով եւ ներկաները մեկնեցան գոհ տպաւորութեամբ:

Վեհունի

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՄԷՆ ՏԵՂ ՆՈՅՆ ՑԱՒԸ

Սելանիկի «Հօրիզոն» ալ, իր կարգին, կը գրագի թղթակիցներով (9 փետր.).

— «Այս թերթը, սկիզբէն ի վեր ի գործ դրած է ճիգ մը՝ ամէն նիւթ կոկուած ու ներկայանալի վիճակով մը տալու համար իր ընթերցողներուն: Լրագրական աշխատանքի մասին քիչ մը գաղափար ունենալ պէտք է հասկնալու համար, թէ ինչ կ'արժէ այդ ճիգը խմբագրի մը համար, որ իր դէմը արհեստով օրագրողներ չունի եւ հետեւաբար, չի կրնար անտեսել «անխնդելի» թղթակցութիւններ ու յօդուածներ պահանջել: Մենք յաճախ կը կորսուինք կարգ մը գրութեանց լաբիւրինթոսին մէջ, ուրկէ դուրս գալու համար կը ստիպուինք երբեմն մաքուրի քաշել գրուածը կամ բառերուն ու տառերուն վրայէն մէկիկ մէկիկ անցնիլ, որպէսզի կարենանք զանոնք ընթեռնլի դարձնել գրաշարներուն: Ժամանակի վատնում է ասիկա անշուշտ մեզ համար: Ստիպուած ենք սակայն այդպէս շարժիլ, որովհետեւ այլապէս, շատ մը վայրերու անցուդարձերուն արձագանգ չպիտի կրնայինք ըլլալ:

Նոյն մտահոգութիւնը ունինք նաեւ թղթակցութեանց բովանդակութեան համար: Նախ, դիտել տանք անմիջապէս որ գաւառներէն թղթակցութիւն կը ստանանք այն ատեն միայն, երբ հանդէս մը կատարուած է: Ուրիշ ոչ մէկ առիթով գրիչ չեն շարժեր մեր թղթակիցները՝ հակառակ այն իրողութեան, որ քաղաքի մը ազգային կամ տեղական-հանրային կեանքին շուրջ այնքան նիւթ կարելի է գտնել ի՛ հարկէ՛ խստապահանջ չենք այս ուղղութեամբ, քանի որ մեր թղթակիցները թերթին կամաւոր աշխատակիցներն են եւ մինչեւ անգամ փօսթին ու թուղթին դրամը իրենց գրպանէն կուտան: Խստապահանջ չենք կրնար ըլլալ նաեւ անոր համար, որ «ամաթէօր»ներ են մեր թղթակիցները եւ հետեւաբար մեզի կուտան այն ինչ որ կրնան տալ, սրբագրութեան կամ յապաւումներու հոգը մեզի ձգելով:

Ծիշդ այս պատճառով ալ, սակայն, կը պահանջենք մեր թղթակիցներէն, որ իրենք ալ խստապահանջ չըլլան, գրուածը «եղածին պէս», առանց որ եւ է կրճատումի՝ անխուսափելի խնդրանքը ընկերացնելով իրենց գրութիւններուն: «Ամաթէօր» թղթակից մը, բնաւ չի կրնար ունենալ խմբագրի մը աչքը, շիտակը սխալէն եւ պիտանին անպէտէն զանազանելու համար: Ցաւն այն է որ այդ խստապահանջութիւնը ի յայտ կուգայ միշտ հանդէսներու կամ թատերական ներկայացումներու նկարագրութեան վերաբերեալ թղթակցութեանց մէջ, որոնք ամէն անգամ, յաւելեալ եւ ճոխացեալ բովանդակութիւն կ'ունենան: Թղթակիցները կ'ուզեն որ հանդէսի մը ամենայետին մանրամասնութիւնն իսկ տպուի: Կը յիշեն, օրինակի համար, թէ վարագոյրը, ժամը տասը քանի՞ վայրկեան անցած բացուեցաւ եւ կամ միջնարարը ժամը քանիի՞ն սկսաւ: Սիրողներու խումբ մը խաղ մը կը բեմադրէ: Ու թղթակիցը երկար բարակ կը պատմէ խաղին նիւթը, առանց նկատի ունենալու, որ ատիկա շահեկանութիւն մը չի ներկայացներ նոյն իսկ տեղւոյն հանդիսականներուն համար, որոնք այդ խաղը դիտած են եւ սիւնակ գրաւելէ զատ ուրիշ բանի մը չի ծառայեր:

Ու այսպէս, երբ գրկուած թղթակցութիւն մը կը կրճատենք, երբ կը ստիպուինք սրբագրութիւններ ու յապաւումներ կատարել, դառնութեան եւ դժգոհութեան ալիք մը յաջորդ փօսթով կը հասնի մեզի: Նուա՞զ մտահացու մեղք է Աւետարանէն թուղթ մը փրցնելը, քան թղթակցութեան մը մէջէն այս կամ այն հատուածը փրցնելը: «Ուրիշներունը չէք կրճատեր, մինչ մերինը անխնայ կը կոլրէք»: Գանգատողները, սակայն, չեն գիտեր թէ այդ «ուրիշներունը» ինչ բովանդակութեամբ եկած է խմբագրական սեղանին վրայ եւ ինչ ձեւով լոյս է տեսած թերթին մէջ: Ու չեն գիտեր, թէ մենք ոչ մէկ նախապատուութիւն ունինք այս կամ այն վայրի կամ այս ու այն թղթակցի նկատմամբ:

Կը սպասենք, ուրեմն, որ մեր թղթակիցները նկատի ունենան այս ընդհանուր դիտողութիւնները, եւ եթէ չեն կրնար կարեւորը միայն գրել իրենց թղթակցութեանց մէջ, զանոնք կոկելու եւ յապաւելու հոգը ձգեն մեր հայեցողութեան»:

ՀԱՅԵ՞Ը ՏԻԱՐՊԷՔԻՐԻ ՄԷՋ

Տիարպէքիրէն կը գրեն «Ազդարար»ի.— Ամէն կիրակի ու տօնական օրերը կանոնաւոր կերպով պատարագ եւ արարողութիւն տեղի կ'ունենայ Քաղդէականներու ժողովարանին մէջ, հոգեւոր հովիւն է Սիոն քհնյ.:

Շէնքը փլած փլփլած վիճակ մը ունի. մանաւանդ տանիքը, վերնատունը, պատուհանները: Երկու հարիւր տուն հայ բնակչութիւն կայ. առհասարակ բարեկեցիկ առեւտրական ու արհեստաւորներ, ոսկերիչ, կօշկակար, ատաղձագործ, հիւսն, կառագործ, եւն.: Քրիստոնեաները եւ Ասորիները ունին իրենց եկեղեցիները. այս վերջիններունը փառաւոր է:

Քանի մը գիւղացիներ եւ զինուորութեան պարտականութեամբ քաղաք գտնուող երիտասարդներ կը կատարեն երգեցողութիւնները: Սիոն քհնյ.ին կ'օժանդակէ տեղացի սարկաւագ մը, որ միեւնոյն ժամանակ լուսարարն է ու ժամկոչը: Քահանային եւ իր օժանդակին թոշակը կը հայթայթուի եկեղեցապատկան մէկ երկու կալուածներէ: Պակաս սպասները Պոլիսէն բերուած լրացուած են. եկեղեցասէր մը պղինձէ կանթ եւ ջրաման նուիրած է, Պոլիսէն բերել տալով: Հայրենակցական յարաբերութիւնները տեղացիներուն հետ շատ բարեկամական են: Կատարեալ ապահովութիւն եւ անխտրականութիւն կայ:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ ընթեռնլի եւ մելանով:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (9)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

Կը ջանամ հացերը շուտ եփել: Սակայն վարպետը եւ խալֆան լուր չունին այս սովորոյթէն, իրենց մեկնելէն վերջ իրաւունք չունէի փուռին կափարիչը բանալու ու մանաւանդ՝ փուռ վառելու:

Վերջապէս հացերը կարմրեցան, կը սկսիմ բոլորն ալ քաշել, պահածոյի տուփերուն հետ:

Աղօտ ճրագի լոյսին շուրջ կը շարժին մեր պաշարները, կը մօտենան երկու եղբայրները եւ տուփերէն հետզհետէ նախապէս զատուած կակուղ ու սեւ ոսկորները հանելով կը սկսինք ծամել. մէջընդմէջ թեփէ տաք հացերէն խածնելով: Յակոբը խօսքի պէս շուտ կը կլլէ, ամէն ինչ իրարու վրայ, կարծես վերջին ճաշը ըլլար կեանքի մը նացեալ օրերուն. Համեղ կուգայ սակայն ոսկրամոլներուս սոյն չուանեքը. շուտ կը մաքրուին պաշարները ու կրկին կը սկսինք բոլորս միասին ոճիլ մաքրութեան՝ պառկելէ առաջ: Իրենց կլորիկ մարմինը բթամատի եղունգներու մէջ առած չա՛թ կը կոտրենք: Մանուկները ժանձրացուցիչ են, այնքան փոքր են որ կոտրել անկարելի է: Բարեբախտաբար խումբ-խումբ իրար փակած ըլլալով կը ջանանք բոլորը միասին կոտրել:

Կը լրանայ այս գործողութիւնն ալ: Թարթիչներնիս կը ծալուին հետզհետէ, ուստի ձեղունէն վար տանելով չոր խոտ եւ առանց սաւանի անկողինս կը տարածեմ քարերուն վրայ. կը փռեմ ուժասպառ անդամներս իբր թէ կակուղ մահճակալի մը վրայ ըլլայի, մինչ անոնք կ'երկարին քովքովի առանց հանուելու, խմորի տախտակին վրայ: Ու փուֆ, ճրագը կը մարեմ:

Անձրեւը կ'աղմկէ սակայն տանիքին վրայ ու կ'արգիլէ մեր քնանալուն:

Վերջ ի վերջոյ տեղի կուտամ:

ՀԱՄԱՅԻ ԽԵՆԹԵՐՆ ՈՒ ԿՈՅՐԵՐԸ

Երբ քաղքէն ներս մտնենք, ականջնիս պիտի լսէ բարձր ժխորը ջուրի հսկայ անիւներուն, իսկ աչքերնիս նախ պիտի հանդիպի խենթերուն ու կոյրերուն, որոնց կեանքը հետաքրքրական է:

Յաճախ խենթերը կամ կոյրերը միացած կը տեսնենք:

Խենթերը մանաւանդ, բոլորովին մերկ կը թափառէին փողոցէ փողոց: Թանձր մորթերնին արեւէն ջերմութենէն կաս-կարմիր դարձած էր:

Քաղաքապետութենէն կը տրուէր մէյ մէկ կտաւեայ դեղնորակ շապիկ, սակայն անոնք անտապատ վրաննաւ կիսավայրենի ցեղերուն նման վարժուած ըլլալով միշտ մերկ պտտիլ, նեղուելով կը հանէին ու կը պատռէին իսկոյն

Անդգայ դարձած էր անոնց մորթը՝ ամէն հարուածի: Կը յիշեմ բարձրահասակ հուժկու խենթ մը, որուն քիթն ու բերանը ճանճերու ժողովարան դարձած էր: Երբ տղաք լաճեր զայն բարկացնել ուզէին, խումբով անոնց կը հետեւէին, ան իր կոպիտ ու այլանդակ ձեռքով կը սկսէր ապտակել ինքզինքը ամենայն ուժգնութեամբ: Իսկ թէ որ աւելի բարկանար պատի մը քով կ'երթար (ընդհանրապէս քարաշէն), գլուխը բթաօրէն անոր կը զարնէր:

Ամբողջ մարմնով պատին կը զարնուէր միաժամանակ ապտակը իջեցնելով շարունակ իր երեսին, մեծերը կը խղճային վրան, սակայն կը վախնային միջամտել, իսկ կիսամերկ ու բոբոտ արաբ տղաք խնդալով կը դրդէին որ շարունակէ:

Այլ եւս գլխուն շուրջը ուռեցքով լեցուն էր, արիւնը կը հոսէր երեսն ի վար եւ ինք ոչինչ կը զգար:

Նոյն յիմարը սակայն կրնային խնդացնել շարաճճի ու խորամանկ լաճերը, երգելով իրեն վրայօք պատրաստուած զուարճալի շուտափոյթ եղանակ մը, երբ առջի նման երկու ոտքերուն վրայ ուժգնօրէն կը ցատկէր:

Ուրիշ մը, քիչ մը անդին կեցած, կը սկսէր թռչուններէն սկսեալ ամէն տեսակ կենդանիի ձայները նոյնութեամբ արտաբերել: Վերջապէս երրորդ մը, խանութպանները յանկարծակիի բերելով անոնց ծախած ուտելիքները կը յափշտակէր, իսկ երբ ձերբակալուէր լայն բերանը կը թմէր ու մէկ կողմէն կը կլլէր մինչ կը մտրակուէր:

Անոնցմէ զատ ուրիշ մըն ալ կը յիշեմ որուն համար կ'ըսէին թէ պիտամամբ յիմար ձեւացուցած է ինքզինքը, որպէսզի զինուոր չերթայ: Ան պետն էր միւսներուն, երբեմն բոլորապար բռնած՝ կը սկսէին արագ եղանակ մը երգել: Կարմիր խոշոր թաշկինակ մը միշտ ձեռքը միւսներուն հրամաններ կ'արձակէր ու կ'երգէր շարունակ:

Կոյրերը առհասարակ հօճաներ էին, ձեռք ձեռքի բռնած, գաւազաննին փարատելով՝ մուրալու կ'ելլէին, տխուր ու միօրինակ եղանակներ երգելով:

Մահ մը որ պատահէր, կոյր շէյխերուն կը կանչէին որոնք միշտ դագաղին ընկերացող լացող կիներուն կը հետեւէին եւ Գուրանէն փոխն ի փոխ համարներ կ'եղանակէին:

Իսկ մեծ Պայրամի օրերուն, մասնաւորաբար կոյր մուէզինները կը բարձրացնէին լուսազարդուած մինարէները, որոնց համախումբ մեղեդիները անուշ տպաւորութիւն մը կուտային ունկնդիրներուն:

ԴԻԳԻ ԴԻԷ - ՏԻՀԸԳ

Փուռին կեանքը այլ եւս կարելի չէր տանիլ, ուտելիքս ապահովուած չէր: Հետզհետէ նիհարնալ սկսեր էի, իրանիս ոսկորները կարելի էր բացորոշ համրել:

Գարիի Թեփէ պատրաստուած հացն անգամ հազիւ բախտը կ'ունենայի կուշտ ու կուռ ճաշակելու: Անօթութիւնը հայ գաղթականը կը սպաննէր դանդաղօրէն: Մեռնողներու օրական թիւը աճելի էր:

Հայրս Ջահլէի «Ամէլէ Թապուրի» տուայտանքին մէջ կը քաշքշէր իր նժդեհի եւ ընտանեզուրկի սեւ կեանքը: Մայրս ու փոքրիկ քոյրս գաղթականներու աղտոտ, մեծ խանին մէջ եղբօրս աղբակոյտերէն հաւաքած պտուղներու եւ բանջարեղէններու կեղեւներով կը կերակրուէին:

Միւս կողմէ անիծեալ ոճիրը շատ աւերներ կը գործէր: Որով մայրս միշտ նպատակ ունէր Հալէպ երթալու: Հոն աշխատանոցներ շատ կան կ'ըսուէր:

Օր մըն ալ Դամասկոսէն իթթիհատական քննիչ մը եկաւ, Ջէմալ պէյը եւ հրամայեց աքսորել բոլոր անոնք որ չեն իսլամանար եւ իրաւ ալ քանի մը ընդդիմացողներ ղրկուեցան Երուսաղէմի անապատները, ինչպէս նաեւ զոյգ մը քահանաներ եւ քանի մը բողոքական քարոզիչներ

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

Եղբայրասպանութիւն մը Մարսէյլի մէջ

Մարսէյլի մօտակայ Սէն – Լու արուարձանին մէջ հինգշաբթի օր՝ Մալխաս Գասպարեան երազէնի երեք հարուածներով սպան – նեց Կարնեցի Մանուկ Մալխասեանը։ Սպանեալը որ 30 տարեկան էր, կը թողու հիւանդ այրի մը եւ հինգ անչափահաս զաւակներ։ Մարդասպանը կնքահայրն էր զոհին եւ ձերբակալուած է։ Ցր – բանական թերթ մը կնոջ մատ կը տեսնէ այս սպանութեան մէջ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՄԱՀԱՓՈՐՁԻ դատավարութիւնը վերջացած ըլ – լալով, վճիռը պիտի տրուէր փետր. 15ին։ Պոլսոյ Թերթերէն կ'ի– մանանք թէ ոչ միայն վճիռը յետաձգուած է, այլ եւ անհրաժեշտ համարուած է նոր քննութիւն կատարել, վկայութեան կանչելով հարցաքննիչ դատաւորները, նեղքին գործավարը եւ ուրիշներ։ Կը Թուի թէ ամբաստանութեան հիմերը խախտած են։ Մանրամաս– նութիւնները յաջորդով։

ԳԱՅԼԵՐՈՒ ԱՐՇԱՒ մը սկսած է Պուլկարիոյ զանազան քա – ղաքներուն մէջ, ահ ու սարսափի մատնելով գիւղացիները։ Աւե – լի քան 250 հոգի մեռած են պալքանեան երկիրներու մէջ, ահռելի ցուրտին եւ գայլերու յարձակման հետեւանքով։ Միայն Պուլկա– րիոյ զոհերուն Թիւն է աւելի քան հարիւր, մէջն ըլլալով նուագա – ծուներու խումբ մը որ հարսնիքէ մը կը դառնար եւ սառած է կէս ճամբան։ 35 հոգի մեռած են յունական Մակեդոնիոյ մէջ, իսկ ամբողջ երկրին մէջ՝ 75 հոգի։ Այն գիւղացիները որ զէնք չունին, չեն համարձակիր հեռանալ իրենց տուներէն, վախնալով գայլե – րէն։

ԼԵՀԱՍՏԱՆ 27 ՄԻԼԻՈՆ տոլար փոխ առած էր Մոսկուայի 14 տարի առաջ, պահանջի մը առԹիւ։ Վարշաւայի կառավարական օրկանը հրապարակաւ կը պահանջէ այդ գումարը, յիշեցնելով թուն իսկ խորհրդային իշխանութեան այն հաւաստիքները Թէ երկրին վիճակը լաւ է այժմ եւ տնտեսութիւնը կը ծաղկի...

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ջերմապէս ծափահա – րեց օրինագիծ մը, որ պիտի կցուի չէզոքութեան դաշնագրին եւ ո– րուն համաձայն որ եւ է պատերազմիկ պետութիւն չպիտի կրնայ փոխ դրամ ստանալ Ամերիկայի մէջ, պետական թէ անհատական։

ՀԱՈՒՓԹՄԱՆ, գնդ. Լինտպէրկի երախային առեւանգիչը, ելեկտրական աթոռին վրայ պիտի նստի մարտ 31ին, եթէ նոր ա – նակնկալ մը չծագի։ Հռչակաւոր ոճրագէտ – իրաւագէտ Լիպո – վից, որ յաջողած է աւելի քան 100 մահապարտներ փրկել, երեք անգամ բանտ երԹալով տեսակցեցաւ Հաուփթմանի հետ եւ հրա– ժարեցաւ անոր պաշտպանութենէն, յայտնելով Թէ ինք համոզ – ուած է որ ան է երախային առեւանգիչն ու սպանիչը։

ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒԱՆԱՂԻ 1936ի Բ. շարքին վիճակահանութիւ– նը պիտի կատարուի մարտ 10ին, Նիսի մէջ։

ԱՐԺԱՆԹԻՆԻ դատարանները որոշեցին արգիլել համայնա – վար կուսակցութեան մասնակցութիւնը յառաջիկայ ընտրական պայքարին մէջ, առարկելով Թէ ազգային կազմակերպութիւն չէ։

ՍՈՒՐԻԱՅԷՆ հասած վերջին լուրերու համաձայն, խռովու – Թիւնները դադրած են, Թէեւ կարգ մը վայրերու մէջ ժողովուր – դը կը շարունակէ կրաւորական դիմադրութիւնը։ Կը հաստատուի Թէ՝ տնտեսական տագնապէն զատ, վերջին խլրտումներուն մէջ մեծ դեր կատարած են նաեւ Եգիպտոսի եւ Պաղեստինի դէպքե – րը, համարաբական ուղղութեամբ։

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGÓPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (67)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ԱՊԱՆԱՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Փ. Հեղինակուհի՝ ԷՆԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

Օրիորդ Բասըլ չարժում մը ըրաւ վեր բարձրանալու համար, Փուառօ կեցուց զինքը։

— Զիմացուցի ... այս առտու նոր յայտնութիւններ ըրինք... կը Թուի Թէ Գ. Էքրօյտ ժամը տասնին քա – ռորդ մնացած սպաննուած չէր, այլ աւելի առաջ ... 8.50էն — երբ բժիշկը կը հեռանար անոր քովէն — 9.45էն առաջները...

Օրիորդ Բասըլ տժգունեցաւ։

— Բայց օրիորդ Ֆլօրան ըսաւ որ..

— Օրիորդ Ֆլօրան խոստովանեցաւ որ սուտ խօսած էր.. այդ գիշերը եր– բեք աշխատանոց չէ գացեր...

— Հետեւաբար...

— Հետեւաբար անանկ կ'երեւայ որ մարդասպանը Զարլզ Քէնթն է ... Ֆըրնլի եկած է բայց չըսեր Թէ ին – չո՞ւ ...

— Ես ձեզի ըսեմ պատճառը... անի– կա էքրօյտին մազին ալ վնաս չհաս – ցուց... աշխատանոցին քովն ալ չե – կաւ... ան չըրաւ, ես գիտեմ...

Սարսափ եւ յուսահատութիւն կար անոր դէմքին վրայ։

— Գ. Փուառօ, Գ. Փուառօ, հաւա– տացէք խօսքիս ...

Պէյլիքացին ոտքի ելաւ, տանտի – րուհիին մօտեցաւ եւ ձեռքը անոր ու– սին վրայ դրաւ։

— Այո, կը հաւատամ... կ'ուզէի որ խօսէիք ..

— Ձի՞չդ է ձեր ըսածը, հարցուց օր– իորդ Բասըլ կասկածոտ շեշտով մը։

— Զարլզի՞ն մասին... այո, ճիշդ է... միայն դուք կրնաք ազատել զին– քը՝ յայտնելով իր Ֆըրնլի այցելու – Թեան շարժառիԹը...

— Զիս տեսնելու եկաւ... տունէն դուրս ելայ իրեն հանդիպելու հա – մար։

— Պարտէզին տնակին մէջ, այնպէս չէ՞ ...

— Ինչպէ՞ս հասկցաք...

— Օրիորդ, էրքիւլ Փուառօյին բա– նըն ու գործը հասկնալ, իմանալ է... գիտեմ որ երէկուընը տնակը գացիք... նօԹ մը ձգեցիք եւ ժամադրութիւն տուիք ըսն...

— Ցել— ес héз епрլ·գրլՆրկելիէլ

—Այո, այդպէս ալ ըրի... լուր ըն– տացայ իրմէ... Ֆըրնլի պիտի գար.. չէի կրնար Թոյլ տալ որ տուն գար... հասցէ մը տուած էր... գրեցի որ ի– րեն կրնայի հանդիպիլ պարտէզին տը– նակին մէջ նկարագրեցի Թէ ին– պէս կրնար գտնել տնակը... յետոյ վախցայ որ համբերութիւն չէր ունե– նար, Թերեւս, ինծի սպասելու ... դուրս վազեցի... նօԹ մը ձգեցի տնա– կին մէջ ըսելու համար Թէ ինը տասը անցած պիտի տեսնէի զինքը... չու – զեցի որ ծառաները ինծի տեսնէին... հիւրանոցին պատուհանէն դուրս ցատ– կեցի... երբ ետ եկայ բժիշկը դիմացս ելաւ... գիտէի որ պիտի կասկածէր.. շունչս հատած էր, որովհետեւ վազած էի... չէի գիտեր Թէ ընԹրիքի հրաւիր– ուած էր...

Օրիորդ Բասըլ կանգ առաւ։

— Շարունակեցէք, ըսաւ Փուառօ, ժամը ինը տասը անցած դուրս ելաք.. ի՞նչ ըրիք իրարու ...

— Դժուար է ըսել...

— Օրիորդ, այս խնդրին մէջ ես ամ– բողջ ճշմարտութիւնը պէտք է իմա – նամ... ձեր ըսելիքը այս չորս պա – տերուն մէջ կը մնայ ... Թէ բժիշկը եւ Թէ ես՝ դաղտնապահ ենք... ձեզի պիտի օգնեմ... Զարլզ Քէնթը ձեր զաւակն է, այնպէս չէ՞...

— Մարդ չէր գիտեր... տարիներ առաջ պատահեցաւ՝ Քէնթի մէջ ... ամուսնացած չէի...

— Ուրեմն նախահայրին անունը՝ մա– կանուն ըրիք իրեն... հասկցայ...

— Գործ գտայ եւ աշխատեցայ անոր ապրուստը ճարելու համար... իրեն երբեք չըսի Թէ իր մայրն էի... բայց անառակ մեծցաւ, սկսաւ խմել եւ Թմ– րեցուցիչներ առնել... յետոյ Քանա – տա ղրկեցի զինքը... մէկ, երկու տա– րի լուր չառի... չեմ գիտեր ինչպէս, լսեր է որ ես իր մայրն եմ... նամակ գրեց եւ դրամ ուզեց... մէյ մըն ալ իմացայ որ Անգլիա եկեր է... Ֆըրնլի պիտի գայ եղեր զիս տեսնելու... չէի ուզեր ի հարկէ, որ տուն գար...միշտ պատուաւոր կին մը նկատուած եմ... եԹէ որ եւ է մէկը կռահէր, տանտի– րուհիի պաշտօնս կրնամ կորսնցնել... հետեւաբար իրեն գրեցի, ինչպէս քիչ առաջ ըսի...

— Ու առտուն ալ բժիշկը տեսնելու եկաք, այնպէս չէ՞...

— Այո, կ'ուզէի իմանալ Թէ ինչ կարելի էր ընել... գէշ տղայ մը չէր, բայց հիմա Թմրեցուցիչ կը գործածէր...

— Այո, հասկցայ, շարունակեցէք տեսնեմ... այդ գիշերը պարտէզին տնակը եկաւ, յետո՞յ ...

—Երբ ներս մտայ, ինծի կը սպա – սէր... շատ կոպտօրէն վարուեցաւ հետս... ունեցած - չունեցած դրամս միասին բերած էի ...իրեն տուի ... քիչ մը խօսակցեցանք, յետոյ ելաւ գնաց...

— Ժամը քանի՞ն էր...

—Ինը քսան կամ քսանը հինգ կ'անց– նէր կարծեմ... 9.30 չկար դեռ երբ տուն վերադարձայ ...

— Ո՞ր ուղղութեամբ մեկնեցաւ...

— Եկած ճամբէն... գլխաւոր ճա – նապարհին վրայ բացուող նեղ անց – քէն ...

— Իսկ դուք ի՞նչ ըրիք...

— Տուն եկայ... հազարապետը պատշգամին վրայ ելած՝ վեր վար պտտէր՝ ծխելով... ճամբէս շրջեցայ եւ տանը միւս կողմը անցայ... ճիշդ ինըուկէսն էր, ինչպէս ըսի...

Փուառօ կարգ մը նօԹեր առաւ գրպանի տետրակին մէջ։

— Կարծեմ այսքանը բաւական է...

— Այս բոլորը ոստիկան Րէկլէնի ըսելո՞ւ էք...

— Ցաւոք, անհապաղ ըսելու պէտք է կայ... կամաց կամաց ... ճշմարտութեան առաջնորդուինք... Զարլզը պաշտօնապէս ոճիրով ամբաստանուած դեռ... կրնայ այն տեսակ դէպք պատահիլ որ ձեր պատմութիւնը բնաւ չըլլայ ...

Օրիորդ Բասըլ ոտքի ելաւ։

— Շնորհակալ եմ, Գ. Փուառօ, շատ ազնիւ... դուք կը հաւատաք ինծի, այնպէս չէ՞... Զարլզը մէջ յանցանք չունի ...

— Տարակոյս չկայ որ ժամը 9.30ին էքրօյտին հետ խօսող անձը ձեր որդին չէր... քաջ եղէք, օրիորդ, ամէն բան պիտի կարգադրուի ...

Տանտիրուհին մեկնեցաւ։ Փուառօն առանձին մնացինք։

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 փրանք	100 փրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 23 ՓԵՏՐՈՒԱՐ — 23 FEVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No 3046

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՅՆ ԺԱՆԻՔԸ ՍԱՀՄԱՆԷՆ ԱՆԴԻՆ ԱԼ...

Ձեռքի տակ չունենալով բոլոր մանրամասնութիւնները, շատ կարճ գրեր էինք Նիսի «վաթսունապ»ներու ժողովի մասին: Մեր թղթակիցն ալ պատահաբար յիշած էր Մարսէյլի Թուրք հիւպատոսին [illegible] գործունէութիւնը:

Երէկ ստացանք նոր թղթակցութիւն մը, բոլորովին տարբեր աղբիւրէ, եւ շատ աւելի խօսուն:

Ուրեմն, ամփոփենք նախ ամբողջ պատմութիւնը, եւ խորհրդածութիւնները ինքնին կը հասնին, ամէնէն անտարբերին համար ալ.—

Անցեալ սեպտեմբերին, Նիսի քաղաքապետ-երեսփոխան Պ. Մէտսէնի վերընտրութեան առթիւ, Նիսի օտար գաղութները կ'ուզեն յիշատակ մը նուիրել քաղաքապետին, որ միշտ բարեացակամ եղած է: Այս գաղափարին իրագործման նախաձեռնութիւնը կը ստանձնէ տեղական թերթ մը, Լ'Էքլէրէօր տը Նիս: Խորհրդակցական ժողովին կը հրաւիրուին նաեւ Հայերը, եւ իբրեւ ներկայացուցիչ կ'երթայ ոսկերիչ մը, սմն Մ. Մաթէոսեան:

Յաջորդ օրը, ժողովին առնչութեան առթիւ, թերթը կը գրէ թէ ժողովին կը մասնակցէր հայ գաղութին (Քօլօնի Արմէնիէն) ներկայացուցիչն ալ (յիշելով անունը):

Մինչ այս մինչ այն, հանգանակութեան կը ձեռնարկուի եւ շօշափելի գումար մը գոյանալով, կը յանձնուի Նիսի թերթին վարչութեան (իբրեւ գանձապահ):

Շարք մը ժողովներէ յետոյ, կ'որոշուի սեղան մը սարքել [illegible] մարդուն, ի պատիւ քաղաքապետին, եւ այդ առթիւ մատուցանել նուէրը:

Վերջին ժողովը տեղի կ'ունենայ երկու շաբաթ առաջ, եւ տեղական թերթը կ'արձանագրէ զայն, յիշելով «Քօլօնի Արմէնիէն»ը: Այդ միջոցին Մարսէյլի Թուրք հիւպատոսը Նիս կը գտնուէր, «Թրքական օջախ»ի մը հիմը դնելու համար, ինչպէս կը գրէր մեր թղթակիցը: Այս ձեռնարկին եւ ուրիշ գործերու համար ապաւ...

— Halte - là!

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԹՈՒՌՆ ՏԵՍԱՐԱՆՆԵՐ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

Գաւառիր խեղափոխական մը կ'ապտակէ ազգայնական մը

Վարչապետին յաղթանակական ճառը

ՎՍՏԱՀՈՒԹԵԱՆ ՔՈՒԷ 151Ի ԴԷՄ 380 ՁԱՅՆՈՎ

Երեսփ. ժողովը փոթորկալի նիստ մը ունեցաւ ուրբաթ օր: Առաւօտեան նիստէն առաջ, պաշտօնական ժողովասրահէն դուրս, ազգայնական երեսփոխան Անրիօ կը խօսէր իր բարեկամներուն հետ, երբ մէջտեղ նետուեցաւ համայնավար երեսփոխան Բամէյթ եւ ապտակ մը իջեցուց, յայտարարելով.

...

ժողովը վերացուց ատենին: ... երբ Լէօն Պլումի յարձակումէն քանի մը ժամ վերջը կը լուծէր «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ը: Երկու հարցապնդողներն ալ, ինչպէս եւ Պ. Քուզէն, դատապարտեցին ժողովրդական ճակատին փետրուար 16ի թափօրը, կարմիր դրօշներով, յեղափոխական կանչերով, «ինթէրնասիոնալ»ով եւ «խորհրդային իշխանութիւն ամէն տեղ» աղաղակելով: «Կառավարութիւնը հաստատեց թէ կուսակցական կառավարութիւն մըն է, ժողովրդական ...

Պ. Սառօ կը ճախէ ...

...

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ԱՐՈՒԵՍՏ ՀԱՐՍՏԱՆԱԼՈՅ »

Խումբ մը աղջիկներ խօսելով խնդալով դրամ կը ժողվեն կառափոխութեան մէջ:

Մէկը վիճակահանութեան տոմսակ մը գներ է, եւ կ'ուզեն բաժնել իրարու մէջ, մանր-մունր:

Չեմ գիտեր քանինո՞ց տոմսակ է. կամ ո՞վ է գնողը: Բայց, սիրուն քսակներէ դուրս հանուած եւ «գանձապահ»ին յանձնուած դրամներու քանակութիւնը կը պատմէ ամէն բան:

Մէկ տասներորդ, մէկ հինգերորդ, դեռ աւելի պակաս, մինչեւ 1 փրանք 65.

Կարելի չէ դիտել առանց ... փիլիսոփայելու:

Աշխատաւորուհիներ են, որ կ'ուզեն փորձել իրենց բախտը, մեղմացնել իրենց տառապանքը:

Իրենց լայն ծիծաղն իսկ անտարբեր կանչի մը տպաւորութիւնը կը գործէ:

Եւ այսպէս ամէն օր,— քանի կը մօտենան յաջորդ վիճակահանութեան օրերը.

Կեդրոնի մանրանկարը կամ շարժանկարը համաճարակի մը, որ ահա երկու տարիէ ի վեր վարակած է ամբողջ Ֆրանսան:

— Քանի որ պետութիւնն անգամ կ'ուզէ իր բացը գոցել վիճակահանութեամբ, ինչո՞ւ մենք ալ չփորձենք մեր բախտը...

Եւ համաճարակէն վարակուած են բոլորը, բոլորը, առանց ազգի, դաւանանքի, սեռի կամ տարիքի խտրութեան:

Վարակումը իր ցանցերը փռած է նաեւ «Յառաջ»ի խմբագրատան մէջ, ներսն ու դուրսը, ուր ամէն ամիս «բաժնետոմսեր» շրջան կ'ընեն ձեռքէ ձեռք, (մէկ տասներորդ):

Այս առթիւ, ի՜նչ ծրագիրներ ու երազներ:

Ամէն վիճակահանութենէ 24 ժամ առաջ, սոխակի պէս կը դայլայլեն «վարչապետ»ը, եւ Նարդունին:

Իսկ վիճակահանութեան յաջորդ օրը, այնքան թաղուած կ'ըլլան աշխատանքի մէջ, որ չես համարձակիր բան մը հարցնել...

Եւ սակայն, կեցցէ՜ յաւատքը:

Իրողութիւն է որ, Հայերու մէջ ալ շատ-շատերը շահեցան, բայց, «ամէն, մարդ չիմացաւ»...

Երկու տարի առաջ, մէկ միլիոն շահեցաւ հայ գեղագործ մը, որ նոյնքան եւ աւելի ունէր արդէն:

Այս առթիւ թերթերը գրեցին թէ բարեհաճեր է հազար փրանք «զոհաբերել» Փարիզի Աղքատախնամին, իսկ հարիւր (100) փրանք ալ՝ Սամաթիոյ ժամուն, ուր մկրտուած է եղեր վաթսուն այսքան տարի առաջ:

Ուրիշ մը —գիտնական— նոյն պարգեւն առաւ եւ կ'ըսեն թէ մարդ չիմացաւ:

Հարիւր հազարնոցներու. 50,000նոցները համրանք չունին, մանաւանդ վերջերս:

Իսկ դուք յիշէ՞ք որ մէկն ու մէկը իր կարգին շօշափելի բաժին մը հանէր որ եւ է հանրօգուտ գործի, նոյնիսկ մեր հարեւան գաղթակայանին մէջ, ուր ծաղկոց մըն ալ կը ծաղկի կամ կը խամրի...

Վ.Ա.Հ.

...

Ձախակողմեանները, նոյնիսկ համայնավարները բուռն կերպով կը ծափահարէին վարչապետին իւրաքանչիւր յայտարարութիւնը, ինչ որ աւելի կը կատղեցնէր աջերը:

Պ. Սառօ կը ճախէ Ֆրանքլէն Պույեօնը

Երբ վարչապետը լռեց, աջակողմեան երեսփոխան Տոմանժ բացագանչեց.

— «Դուք միացեալ ճակատին վարչապետն էք: Մենք կ'արձանագրենք ձեր թուլութիւնը եւ կողմնակալութիւնը: Դուք պատասխանատու էք երկրին եւ պատահելիք դէպքերու պատմութեան առջեւ»:

Ճաշի ժամը անցած էր արդէն եւ երեսփոխանները այնքան կ'աղմկէին որ երեսփոխանը հազիւ կրցաւ լրացնել իր խօսքը: Երբ նիստը վերսկսաւ, Ֆրանքլէն Պույեօն — էնկլիւբրի դաշնադրին բանաղնացը — իր կարգին պահանջեց որ հարցապնդումները ...

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

Յ. ՕՇԱԿԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Մնացորդաց (Վէպ մեր ժամանակներէն)

Բ. «ԱՐԳԱՆԴԻ ՃԱՄԲՈՎ»

«Արգանդի ճամբով» մեծ վէպը նոր սկսեր էր լոյս տեսնել «Յուսաբեր»ի մէջ: Վէպին կարեւոր մէկ մասը հրատարակուած չէր տակաւին, երբ փութացի նոյն թերթին մէջ յայտնել առաջին տպաւորութիւններս, երկու յօդուածով: Վստահ էի, որ մէկ մասովը պիտի կրնայի դատել ամբողջութիւնը: Յուսախաբ չեղայ բարեբախտաբար: Ինչ որ ըսի այն ատեն, նոյնը պիտի կրկնեմ հիմա: Անշուշտ աւելի ամբողջական, աւելի վստահութեամբ, աւելի համոզումով: Եթէ երէկ յոյս էր եւ հաւատք, այսօր արդէն համոզում է, իրականութիւն է:

Հանճարեղ վիպագիր Պալզաք, հետեւեալ բառերով գծեր է վիպագրին դերը.

— «Գրագէտը պարտաւոր է վերլուծել բոլոր նկարագիրները, իրարու միացնել բոլոր բարքերը, աչքէ անցընել բովանդակ աշխարհը, զգալ բոլոր կիրքերը ... Կիրքերը, երկիրները, բարքերը, նկարագիրները, բնութեան դիպուածները, բարոյականութեան դիպուածները, ամէն բան կուգայ իր գաղափարին մէջ»: Գրագէտին նպատակը պիտի ըլլայ հետեւաբար «վերլուծական մեթոտով համնել համադրականին, նկարագրել եւ հաւաքել մեր կեանքին տարրերը, առաջարկել նիւթեր եւ զանոնք ապացուցանել, գծել վերջապէս դարաշրջանի մը անհունօրէն ընդարձակ գծագիրը, նկարելով անոր գլխաւոր անձերը»(*):

Օշականի համար կեանքը ամբողջութիւն մը կը ներկայացնէ: Ամէն բան ամէն բանի մէջ, ինչպէս պիտի ըսէր գերմանացի յայտնի քննադատ Փիւրթիուս: Իրականութիւն եւ երաշապատում, տեղական գոյն եւ խորհրդապաշտութիւն համայնական աշխարհի մէջ, եւ գոյութիւն ունեցող ճշմարտութեան մը երեւոյթներն են: Օշականի վէպերուն մէջ այս բոլորը կը գտնենք ուրիշ շատ մը տարրերու կարգին: Այս է պատճառը որ սովորական, հասարակաց ըմբռնումով, վիպական տարրը շատ դժուար է գտնել հոն: Արուեստի իր գործին սահմանները ճշդած չէ Օշական: Մտիպուած է ըսել ու գրի առնել ամէն բան: Ժամանակակից վէպ անուանումը, ուրեմն բովանդակութեան կը պատշաճի աւելի քան արուեստի պահանջներուն: Վիպական տարրեր շատ կան, բայց կորսուած են նիւթերու առատութեան մէջ: Սովորական վէպերու ընթերցողի մը համար բազմաթիւ աւելորդ նիւթեր կան հոն խճողուած, որոնք հակառակ իրենց շահեկանութեանց պէտք չէր որ հոն տեղ գտնէին: Անոնց համար մարդիկը եւ իրողութիւնները մշուշի մէջ կը լողան, կը թուի թէ օդի պակասէն կը տառապին: Հեղինակը պէտք է զգուշեր մեծ փակագիծներ բանալու, այնպէս որ փակագիծներու մէջ առնուած նիւթերը, բոլոր խորհրդածութիւններն ու հոգեբանական վերլուծումները դուրս ձգելով, շատ հեշտութեամբ պիտի կրնանք տալ այդ ընդարձակ վէպերուն բովանդակութիւնը: Պատմելու մէկ մշակումին համար գրագէտը քիչ տարածութիւն ունի, բայց վէպը այն կալուածն է, ուր վիպագիրը որոշ ազատութիւններ կը վայելէ, ողբերգութիւն մը զարգացնելու եւ իր վախճանին հասցնելու համար: Օշականի գրական այդ ազատութիւնն է, որ չարաչար գործածեր է: Բայց այս ուրիշ կալուածի մը կը պատկանի:

Մնացորդաց վէպերուն ընդհանուր նկարագիրը տալէ առաջ, ամփոփենք անոնց բովանդակութիւնը, նախ առաջին հատորը, Արգանդի ճամբով:

Հաճի Արթինը (Հաճի աղան) դար մը առաջ, Ակնայ Ապուշեխ գիւղէն եկեր է Պրուսայի շրջանները եւ տիրացած բոլոր գիւղերուն իր հարստութեամբ եւ մեծագործութիւններով, ինքզինքը յարգել տալով թէ արքունի պալատէն եւ թէ աւագակներէն: Իր մահէն յետոյ սակայն, թէ՛ փառք, թէ՛ պատիւ, անուն ու համբաւ, կը կործանին, եւ իր սերունդը բաժան բաժան կ'ապրի, գիւղացիներու հեդնութեան առարկայ դառնալով:

«Քառասուն փողրակ աղբիւրին նըման անսպառ հոսող այս հարստութեան այս ձեւով փճացումը ոչինչով զգաստացուց Նալպանտենց տղաքը, որոնք չարունակեցին իրար ատաել ատել, առանց կարգ անցած սոստակութիւնը քառապատկելով իրենց ոխերուն, տեսակ մը քէն ասիկա, անլուծելի, անհաշտ, չմեռնող գեղինէն արիւնազանդ ոխերուն, որոնք կոկուղնալ ունին, սա անցաւոր աշխարհի ամէն բաներուն նման, ու հոգեւորին իսկ նիզակին տակ կոնակ դարձուցին իրարու հոգեւարքին:»

Նալպանտենց Հաճի աղային ուժը տղոցմէն ամէնէն «անկիրը, մաղուածը, ոչինչը»՝ Աստուծոյ կողմէն կանչուեցաւ ոճախը կանգուն պահելու երկնային պարտքին:

Հաճի Արթինէն եւ անոր զաւակ Հաճի Սերոբէն յետոյ, վերջինին կինը Հաճի Աննան է, որ ասպարէզին մէջ ձի կը խաղցնէ. հակառակ բացառիկ ուշադրութեամբ հետեւեցաւ այս տղուքներուն (ակնարկելով Թաղականները) ազգափոխերուն: Յորատեց անոնց, հեռուէն հեռու, հազիւ զգալի պաշարողական ծրագիրները՝ գեղեցկութեանը վայլող տաք, համոզկեր, անուշ, ու, տեղին համեմատ արիւնոտ, բզկտող իր լեզուովը որ քանի գնաց ճոխացաւ, բարակցաւ, համ ու պղպեղ, սեր ու կարագ ճարեց ըէպքերէն եւ փորձառութիւններէն »:

Ողբերգութիւնը կը սկսի այն ատեն, երբ Հաճի Աննային միակ մանչ զաւակը, Սարիկենց Աղուորին հետ ամուսնանալով եւ հինգ տարուան կենակցութենէն յետոյ, անզաւակ կը մընայ: Ամուլ էր Աղուորը: Բժիշկներու քննութեամբ կը հաստատուի, որ Նալպանտենց Սերոբն է այդ ամլութեան պատճառը եւ ոչ թէ հարս Աղուորը: Պատճառը ժառանգական էր, արիւնի ճամբաներէ եկած: Կեսուրը Հաճի Աննան տիրաբար կ'որոշէ ոճախին սիրոյն, գերդաստանին յարատեւման համար, զաւակ մը ճարելու յոյսով, «Նալպանտենց անուանի հարսը գեղեցիկ Սողոմին ծոցը տալ»:

Աղուորին մօր եւ կեսուր Հաճի Աննային որոշումը կը գործադրուի: Հոս կը վերջանայ Արգանդի ճամբով վէպին առաջին գիրքը (Ա. հատորը կը բաղկանայ երեք գիրքերէ): Երկրորդ գրքին առաջին քանի մը տասնեակ էջերը նուիրուած են Սողոմի հոգեկան վիճակին մանրամասն պատմաճանաչութեան, մանաւանդ զաղտնիքը ոչ ոքի չյայտնելու համար տուած երդումին եւ անկէ առաջացած հոգեկան տագնապներուն: «Սողոմը կապէր պիտի ըլլայ, երդում էր տըւած, հա՜ ...» Նաեւ տագնապները Հաճի Աննային, որուն համար իր ներկան, ինչպէս անցեալը, ոչինչ ունէր մխիթարական, հազիւ քանի մը թուականներ, կազմուած կռիւներով, մահերով, բաժիններով ու ծնունդներով, ու նաեւ անարգանքներ ու ակնարկութիւնը իր պատիւին, իբրեւ թէ «ստոր սերմէ» ծնած ըլլար իր տղան, «ծառայի կառքէ մը»: Հաճի Աննան կը զգար վրիպանքը իր օրերուն, երբ արդէն հասած էր վաթսունի դուռներուն, եւ երբ կը գտնուէր դէմ յանդիման երիտասարդ Սողոմին ու զինքը այրող սիրոյ կրակին:

Հապա հարս Աղուո՞րը: Անոր զգայարանքները, մանաւանդ սեռային բնազդը, արթնցեր էին: Անոնք կը պահանջէին իրենց պաշտօնը: Անոր օրերը սովորական էին. «եղանակի, գործի, պահի նոյն երանգներով, ձեւուած նոյն մկրատէն ու դրուած՝ նոյն թակոյկին մէջ, նոյն ներկին առնելու, թակոյկը գորշ, անիմաստ, աններաց ձանձրոյթին» Աղուորը դիտակցութիւնը կ'ունենար հինգ տարիներէ ի վեր կրած զրկանքին: Այդ էր պատճառը, որ ապրուած պահերը «չարը վրան պառուղներու պէս սրտառուչ, խենդեցնող, անանուն էին » անոր համար, կեանքէն աւելի թանկագին: Որոշեց պատռել կեղծիքը, որ գոյութիւն ունէր իր եւ ամուսինին, Սերոբին միջեւ: Ամէնէն առաջ, Հարս Աղուորը կը պոռայ կեսուրին երեսին, թէ խենթ կամ խելօք, ի՛նչ կ'ուզէք ըսէք, «ալ չեմ պառկիր տղուդ հետ»: Այս բառերով, կը ճակատէր Հաճի Աննային դէմ: Անխուսափելի էր բախումը, անողոք ու ճակատագրական, մէկ կողմէն արգանդը իր իրաւունքը կը պահանջէր, միւս կողմէ Հաճի Աննային իմաստութիւնը, խոհեմութիւնն ու հեռատեսութիւնը իրենցը: Մէկ կողմէ զգայարանքը և միւս կողմէ Նալպանտենց բնութիւնքին նախապետական գերագոյն իրաւունքները: Ի վերջոյ Հաճի Աննային խօսքին ուժն ու իմաստուն հեռատեսութիւնը հաշտուեր էին իրականութեան հետ: Անողոք ու դաժան պատմութիւնը եւ դէպքերու ճակատագրականութիւնը կը յարունակէին իրենց ընթացքը: Առտուան մը դէմ, երբ Աղուորը եւ Սողոմը դիրկ դրկի կը նետուէին, նոյնիսկ կեսուրի ներկայութեան: Շատ հանած աղմուկէն, իբրեւ թէ գող եկած ըլլար, Սերոբ կ'արթննայ, Աղուորը չի գտներ իր կուշտին, վար կ'իջնէ, կը տեսնէ այդ պատկերը հոն, եւ կիսամութին մէջ մարած վիճակի մէջ պառկած Հաճի Աննան: Սողոմ իր դաշոյնը մէջտեղ կը նետէ վախցնելու համար: Աղուոր եւ Սերոբ կ'առանձնանան, Աղուոր կը պատմէ իր գլխուն եկածը կէս առ կէս ամուսինին, կը յաջողէ գերկրնդխառն զոհեմարտութիւն մը, ապա-

տակ եւ հարս Աղուորը կը դառնայ ծոցը տունը: Հաճի Աննան ներողամիտ է սակայն, մօրքէն չանցըներ նոր կենսատուութիւններ տեղծել: Հարսը կը նոր վերադառնալ, եթէ կար մտածելիք բան մը, այդ ալ Սողոմէն ազատուելու մտահոգութիւնն էր, «ողջ ըլլան նիւճիւմէթին ադաները» սպասեցեր էր ան: Մայր եւ որդի կը հաշտուէին ապագայի սիրոյն հեռանկարին առջեւ, այսինքն Աղուորին յղութեան խնդիրը զիրենք ներդաշնակութեան եւ խաղաղութեան կը հրաւիրէր: Իսկ խնամի Սարիկին, պառաւ Հաճի Աննան կը հրամայէր լռութի՛ւն, լռութի՛ւն.

Սողոմին կը վիճակի երթալ Սարիկենց տունը և հարս Աղուորը կը հրաւիրէ իր ամուսնին տունը: Աղուոր վճռական է նախ, «ես ատ տունը ոտք չեմ կոխեր»: Բայց դէմն է երիտասարդ Սողոմը, առանձին, սենեակին մէջ, երկուքն ալ անխօս ու վախկոտ: Իրիկունը խումբով կը վերադառնան Հաճի Աննային տունը: Սողոմը, Աղուորը, այս վերջինին մայրն ու եղբայրը:

Ցանդգնութեամբ մը, որ սէրը միայն կրնայ ծնիլ, նոյն գիշերն իսկ, Սողոմ կը բարձրանայ Սերոբի ննջասենեակը, ուր երկու անկողիններու մէջ, գծուածներու պէս, առանձին կը քնանան Սերոբն ու Աղուորը: Սողոմ թաշկինակով մը կ'արգիլէ Սերոբին ձայն հանել, ձեռքը դաշոյն կայ, եւ սպառնացայտ: Սանդուղէն վեր կը բարձրանայ նաեւ Հաճի Աննան «Փոթորիկը չի պայթիր: Աղուորը տէրն է կացութեան: Սերոբ եւ մայրը կը քաշուին իրենց սենեակը, եւ Աղուորն ու Սողոմը այս վերջինին խուցը, ուր անգամ մըն ալ պիտի գործուէր «հոյակապ մեղքը», ինչպէս կը սիրէ անուանել Օշական երկուքին սէրը:

Պառաւ Հաճի Աննային միտքը կը գործէր սակայն, նկատի առնելով բոլոր հաւանականութիւնները:

Առտու մը Սողոմը ձիու մը վրայ հեծած դաշտ կ'երթայ: Հաճի Աննան՝ եկեղեցի եւ Սերոբը՝ դէպի կառավարչատուն: Վերադարձին Հաճի Աննան խանութպան Մակարէն կը գնէ մկանդեղ... Անոր միտքին մէջ զամի մը պէս մխուած էր ոճիրի մը վճիռը: Հակառակ համոզումին, որոշումի ու իրականութեան, Հաճի Աննան կը դիմէ նաեւ կախարդ Հաճի Մարիամի վճիռին եւ գուշակութեան, այն կնոջ, որ բաւական ճնշող գաղտնիքը գիտէր: Գուշակը գերեզման կը տեսնէ, ինչպէս նաեւ մանչ մը՝ Աղուորէն, օրօրոցին մէջ ... Ողբերգութիւնը երկու ուղղութեամբ կը քալէ. մէկ կողմէն Հաճի Սերոբը կը դիմէ կառավարութեան, միւս կողմէ Հաճի Աննան, թղթէ ծրարի մը մէջ, թոյնը կը պահէ անտուկին խորը, Սողոմէն ազատուելու նպատակին գործածելու համար...

Հաճի Սերոբի տեղեկատուութեանը վրայ, հարիւրապետ մը եւ ոստիկաններ Սողոմը ձերբակալելու կուգան, երբ այս վերջինը Հաճի Աննայէն թունաւորուած (որ մկնդեղը խառնած էր աղին հետ), կեանքի եւ մահուան մէջ կը դալարուէր: Սողոմ կը դիմադրէ թոյնին, ինչպէս կը հաստատէր բժիշկ մը, կ'ազատի անոր ներգործութենէն, սակայն կը ձերբակալուի ու բանտ կ'առաջնորդուի, հարցաքննուելու համար: Մինչ այս մինչ այն, Նալպանտենց հարս Աղուորին յղութեան ցնցող եղելութիւնը կը տարածուէր գիւղին վրայ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԾԱՐԺԱՆԿԱՐ

ԵՐԿՈՒ ԴԷՄՔ — ՀՕ՜ ՀՕ՜...

Հօկեան մը եւ Հնչակեան մը անցեալ օր վիճաբանեցան իրարու հետ, Իւթաքանչիւրը կառչած տակ դնելով դիմացինին հայասիրութիւնը: Իրենց համարձէք ասուլիսը արտագրեցի «նոյնութեամբ եւ ամբողջութեամբ»:

ՀՕԿ.— Եթէ իրապէս խորհրդային Հայաստանը սիրող էք, դուք Հնչակեաններդ ինչո՞ւ Ֆրանսա կը մնաք.

ՀՆՉ.— Մենք ամենայն ազնուութեամբ մեր տեղը կուտանք ուրիշներուն: Իսկ դուք ինչո՞ւ կը մնաք արտասահմանի մէջ ու կը ղրկէք ընդհանրապէս չէզոք հայրենակիցները:

ՀՕԿ.— Արտասահմանը նաւ մըն է քաղաքականութեան փոթորկոտ ծովուն վրայ: Ուշ կամ կանուխ այս նաւը դատապարտուած է ընկղմելու: Ի՞նչ աւելի հերոսական քան մեր ընթացքը: Արտասահման կոչուած նաւուն ճամբորդները Խորհրդային Հայաստանի փրկակայանը ղրկել եւ մնալ քաջաբար վնասուած նաւուն վրայ, ալեկոծ ծովուն մէջ, սպառնալից ամպերուն տակ:

ՀՆՉ.— Ինծի այնպէս կը թուի թէ դուք Արտասահման կոչուած նաւուն վրայ կը մնաք՝ ձուկ որսալու համար պղտոր ջուրի մէջ.

ՀՕԿ.— Մենք արտասահման կը մընանք օգնելու համար հայրենիքին ...

ՀՆՉ.— Իսկ մենք կը մնանք տարածելու համար սոցիալիզմը ...

ՀՕԿ.— Մենք կը մնանք՝ ռամկավարները Հայաստանաւէր, Հայաստանասէրները Հօկեան, իսկ Հօկեանը համայնավար դարձնելու համար ...

ՀՆՉ.— Իսկ մենք ալ կը մնանք համայնավարները իսկական սոցիալիստներ դարձնելու համար...

ՀՕԿ.— Ի՞նչ է ձեր սոցիալիզմը ...

ՀՆՉ.— Սոցիալիզմը հաւասարութիւն է... մեռելական, գերեզմանային հաւասարութիւնը ...

ՀՕԿ.— Հնչակեանները միշտ գերեզմանէն կը խօսին ... Մենք արտասահման կը մնանք մեռելները լաւ թաղելու համար, որպէսզի անոնք այլ եւս չխօսին:

ՀՆՉ.— Եթէ հնչակեան կուսակցութիւնը մէկ գերեզմանի մէջ թաղէք, միւս գերեզմանէն յարութիւն կ'առնէ ան:

ՀՕԿ.— Ցարութեան գաղափարը հակայեղափոխական է: Մենք արտասահման կը մնանք հակայեղափոխութիւնը արմատախիլ ընելու համար:

ՀՆՉ.— Իսկ մենք արտասահման կը մնանք, որովհետեւ անցեալ ունինք եւ անցեալ ունենալով նուիրական շիրիմներ ունինք ամէն երկրի մէջ:

ՀՕԿ.— Դուք գերեզմանի կապուած էք:

ՀՆՉ.—Դուք ալ մեղքի կապուած էք:

ՀՕԿ.— Երբեք: Մենք մեր հրահանգները Երեւանէն կ'առնենք:

ՀՆՉ.— Իսկ մենք մեր հրահանգները Մոսկուայէն կը ստանանք ..

ՀՕԿ.— Մոսկուան ձեզ չի ճանչնար

ՀՆՉ.— Մենք սակայն զինքը ճանչնանք:

ՀՕԿ.— Դուք շատ բան կը ճանչնաք, սակայն ոչ մէկ բանէ ճանչցուած էք: Դուք ալ ռամկավարներ կը նմանիք. անմիջապէս կը հանչնայն բաները որոնք Դաշնակցութեան դէմ են:

ՀՆՉ.— Իսկ դուք ձեր գոյութեան բուռնելը Դաշնակցութեան կը պարտիք: Դաշնակցութեան գոյութիւնն որ ձեզի երբեմն շարժիլ ու երբեմն կուտայ ...

ՀՕԿ.— Ընդհակառակն, եթէ Դաշնակցութիւնը չըլլար, մենք անդամ պիտի շարժէինք ու գտած պիտի յայինք յաւիտենական շարժում

ՀՆՉ.— Առանց Դաշնակցութեան դուք պիտի ըլլայիք յաւիտենական, սակայն յաւիտենական անշարժութիւն ..

ՀՕԿ.— Ուրեմն դուք Դաշնակցութիւնը կը փառաբանէք ...

ՀՆՉ.— Քաւ լիցի: Սակայն հաճելու համար, ընդդիմախօսութիւն կատարել ընծայելու համար, այսօր կրնանք Դաշնակցութիւնը առնել, վաղն ալ ուրիշ վէճի մը թացքին վար դարնելու համար

ՀՕԿ.— Ուրեմն ձեր ըրածը փառատարանութիւն է: Այսօր այս մարդուն դէմ խօսիլ, երկու տարի ետք նոյն մարդը պաշտպանել...

ՀՆՉ.— Փաստաբանութիւնը ... ու չական գիտութիւն է: Այսօր մարդը յանցանք գործած է, կը ... վար: Վաղը նոյն մարդը ... կը հանեն վեր:

ՀՕԿ.— Իսկ յանցանքը եւ ան... թիւնը կը սաուզէք ո՞ր բանէն

ՀՆՉ.— Երբեմն բանէն ...

ՀՕԿ.— Երբեմն ալ գրպանէն

ՀՆՉ.— Ուրեմն մենք Արտասահ... կը մնանք դատեր պաշտպանելու հ... մար ...

ՀՕԿ.— Այո՛, դատարաններ... պաշտօնեայ ըլլալու համար ...

ՀՆՉ.—Մենք որբանոցներու մէջ... կը պաշտօնավարենք...

ՀՕԿ.— Միշտ իբրեւ փաստաբ... Սակայն որբանոց բանեցողներ... դատերը պաշտպանելու համար.

ՀՆՉ.— Երբեմն որբերուն ու ... բուհիներուն դատն ալ կը պաշտ... նենք ...

ՀՕԿ.— Զանոնք կորսնցնելով.

ՀՆՉ.— Երբ որբուհիները ազգ... նական են ...

ՀՕԿ.— Երեւի դեռ շատ կառա... նիք ու շատ պիտի մնաք Արտաս... ման ..

ՀՆՉ.— Ձեր յիշած նաւուն նա... պետներն մենք ենք: Ճշմարիտ ն... պետը ամէնէն վերջը դուրս կ'ել... ւէն ...

ՀՕԿ.— Երբ կը տեսնէ որ ... մէջ մեղրի ու ոսկիի կարասներ ...

ՀՆՉ.— Եթէ կ'ուզէք ձեզ ... տուած մտնենք խորհրդային Հայ... աստան:

ՀՕԿ.— Կուզա՞ք ...

ՀՆՉ. - Մարքսը վկայ որ կուզ... Իսկ դուք կ'երթա՞ք...

ՀՕԿ.— Լէնինը վկայ որ կ'եր... ... Նոյն իսկ մինչեւ Թուրք... կ'երթանք: Ջէ՞ որ խորհրդային... կիր է:

ՀՆՉ.— Ուրեմն կը խոստանա... կարաւանով չէ, սակայն յաջորդ ... բաւանով ընկերանալ ձեզի ...

ՀՕԿ.— Գը սաէք ...

ՀՆՉ.— Դուք է որ կը սաէք ...

Հոս կը վերջանայ Արգանդի ճամբով վէպը, բաղկացած երեք գիրքերէ: Երկրորդ վէպը Արիւնի ճամբով, կը զարգանայ նոյն գերակատարներով, որուն բովանդակութիւնը պիտի կազմէ երրորդ յօդուածին նիւթը:

ՄԿՐՏԻՉ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Կ Ա Թ Ն Ի Ղ Բ Ա Ց Ր

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԻՑ)

Պէտք էր անմիջապէս կազմակերպել իշխանութիւնը. արդէն այստեղ ու այնտեղ արիւն էր թափւել, ինքնագլուխ դատաստանի ու վրէժխնդրութեան դէպքեր էին տեղի ունեցել: Ամէն կողմից պահանջւում էին ձերբակալել թաքնուած կամ ծպտեալ բոլշեւիկներին, որոնք առաջիկայ կռիւների ժամանակ կարող էին վտանգել մեր թիկունքը:

Գէորգին եւ իր կնոջն ուրիշ կալանաւորների թւում Կոտայքից բերին Երեւան եւ յանձնեցին քաղաքական յանցաւորների համար մեր կազմած Ցատուկ Մարմնին: Ես ժամանակ չէի ունեցել առաջին յարմար առիթից եւ մի քանի ժամ զբաղել իմ անհատական հոգերով ու այցելել Գէորգին ու նրա կնոջը. վերջապէս առանց թաքնուելու եւ երկիւղի երկու ընկերներ կապուած այնքան բացառիկ սիրով կը հանդիպէինք միմեանց ու պատմական ձեւով կը բացատրուէինք: Թւում էր թէ այդ օրը եկաւ. ամիսներից ի վեր առաջին անգամ նստած էինք մօրս հետ առաւօտեան թէյասեղանի շուրջը: Ես չէի կըտանում նրան նայելուց ու փաղաքշական խօսքեր ասելուց. ես այնքան գընահատում էի այն քաջութիւնը որ նա ցոյց տւեց ժամանակաւոր տիրապետութեան դաժան շրջանում: Յանկարծ հեռախօսային զոյժ Գլխաւոր Շտաբից.

— «Կացութիւնը յուսահատական կը դառնայ եթէ մի քանի ժամւայ մէջ որ եւ է զինուորական ուժ չհասնի Ղամարլու. Թշնամին վերակազմւել է ու իր զրահապատ գնացքը ուղարկել հետախուզելու մինչեւ Ղամարլուի կայարանը. նա անարգել կարող է հասնել Երեւան, որովհետեւ որ եւ է կազմակերպուած ուժ չկայ նրա ճանապարհին. գոնէ պիտի շտապել Աղստ գետի երկաթուղային կամուրջը անգործածելի դարձնել ու մի քանի տեղ քանդել գիծը»:

Ես դուրս թռայ տնից ու հասայ Նորք.

— Եկեղեցու զանգերը զարկէք անդադար ու ամբողջ ուժով:

Ժողովուրդը հաւաքւեց. դէմքերը յուզուած էին ու երկիւղոտ:

— Մի ժամից յետոյ բոլոր տղամարդիկ զինուած եւ երեք օրւայ պաշարով այստեղ լինեն:

— Ցորենը ջրաղացումն է, պարոն Վահան, երկու ժամ ժամանակ տուր ինձ, առաց մէկը.

— Կինս հիւանդ է, երեխէքս անտէր, թոյլ տուէք յետոյ ձեզ հասնել, ձայնեց մի ուրիշը:

— Ոչ, ոչ մի բացառութիւն. մի ժամ յետոյ ցուցակը կը կարդացուի այստեղ. բացակաների համար ամէն պատասխանատուութիւն ձգում եմ իմ վրայից: Երեքից կը կազմուի անմիջապէս մի յանձնաժողով, որը կը հոգայ ձեր ընտանիքների մասին եւ կը վերջացնէ կիսատ մնացած գործերը:

Կանանց ու երախաների մեծ բարեւի բազգադնչութիւնների տակ Նորքի վաշտը, որը մաս էր կազմում Կոտայքի գումարտակի, ճանապարհ ընկաւ դէպի Ղամարլու, այդ օրուանից նա այլ եւս չիմացաւ ինչ է հանգիստը, քունը եւ մաքրութիւնը մինչեւ քաղաքացիական կռիւների վերջն ու պարսկական սահմանի անցնումը:

11րդ Կարմիր բանակն Ադրբէջանից օգնութեան հասաւ Երեւանի խորտակւած մեծամասնական իշխանութեան. ազատագրւած Հայաստանի փոքրիկ տարածութիւնը աստիճանաբար շրջապատւեց թշնամու ուժերով. կռիւները դարձան յարատեւ եւ սեղծեւցին ճակատներ. Ախտայինը՝ Երեւանից հիւսիս, Ղամարլուինը՝ հարաւ եւ Արարատինը դէպի հիւսիս արեւմուտք. արեւմտեան եւ հարաւ արեւմտեան շրջանները Ալէքսանդրապոլի (այժմ Լէնինական) ու Սուրմալուի գրաւած էին Տաճիկներից: Մենք կըտրւած էինք դրսի աշխարհից. անունը ու ռազմամթերք չունէինք. երկուքուկէս ամսւայ մեծամասնական վարչութիւնը կատարելապէս աղքատացրել էր վեցամեայ պատերազմական վիճակից արդէն հիւծւած երկիրը: Ձմեռը երկարում էր, ձիւնի հաստ պատւածն անկարելի էր դարձնում պարտիզանական պայքարը, յանկարծակի կամ գիշերային յարձակումները փոքրիկ ուժերով, որի մէջ մենք անպայման յաջողութիւն կ'ունենայինք, որովհետեւ լաւ էինք ճանաչում մեր լեռներն ու ձորերը: Նոյն պատճառով արգիլւում էր մեզ կապւել Երեւանի շրջանից դուրս գտնւող Հայաստանի այլ մասերի՝ Դարալագեազի, Զանգեզուրի ու Նոր-Բայազէտի ապստամբներին, համաձայնեցնել զինուորական գործողութիւններն ու անհրաժեշտ դէպքում համախմբել մեր ուժերը: Մեզ վրայ էին գալիս քիչ թէ շատ կանոնաւոր զօրամասեր, առատօրէն օժտւած թնդանօթներով ու գնդացիրներով, դըրանց մենք պիտի դիմադրէինք մի քանի հնադարեան մարտկոցներով եւ բազմատեսակ հրացաններով զինւած ու կուշտ անվարժ գիւղացիների խմբերով: Մենք ունէինք մի, բայց հսկայ առաւելութիւն— ժողովրդի միահամուռ գործնական գիտակցութիւնը մեծամասնական իշխանութեան աւերիչ ու անմարդկային էութեան մասին: Դրանից բխում էր ամէն միջոցներով եւ մինչեւ վերջ նրան դիմադրելու միահամուռ կամքը:

Մինչդեռ Ախտայի եւ Արարատի ճակատները որոշ չափով կայուն էին մինչեւ մարտի վերջերը, հարաւային ճակատը հսկայ ոստումներ էր անում. մէկ թշնամին նահանջում էր մինչեւ Դուալու ու Նոր Վիքաղից ... կողմ եւ մենք կորցնում էինք ... մը նրա հետ, մէկ էլ նա վերադ... ձում էր իր ուժերը եւ ... գնացքից հովանաւորուած, ... Նորոգելով մեր աւերած գիծն ... մուրջները, թնդանօթներից ... ցերներից անընդհատ կրակ ... լով գալիս էր մինչեւ Երեւանի ... ճակատը սեղմւում էր քաղաքի ... մանատանն ու երկաթուղային ... բանի մօտերից:

Կոտայքի գումարտակը ... նման Գիլխառը Շտաբի կողմից ... ւում էր մէկ հարաւ, մէկ հիւս... նայած վտանգի պահանջին. ... Տոյկ, առաւօտը՝ Աղբաշ(**), ... րին Ղամարլու, յաջորդ օրը ... կապուտավանք(***) :

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

(9)

(*) Գիւղ եւ վանք Ղամարլուից ... բաւ արեւելք:

(**) Գիւղեր հարաւային ... տում:

(***) Գիւղեր Երեւանից 20-25 ... յսմեթր հիւսիս:

Երգեր

— • —

Մարդն երբ հասունցաւ ամբոխներէ անկցուցքէն՝ իմաստուն դարձաւ։

Երբ իմաստուն դարձաւ, կորցուց իմաստն իր էութեան, որովհետեւ իմաստութիւնն իր, ծածուած պատառի պէս, նոյն այդ ամբոխին զզուանք պատճառեց.

Քանզի ամբոխները կ'սիրէին անուշանել անհասներին, Աստուծոյ պէս, առանց մուրհակի։

Ու մարդ իմաստունը լքուած ճամբու ապարանքին մէջ իմացական, խելագարուեց, որովհետեւ երախտամոռներէն չկարողացաւ լինել ...

Ամբոխներն, Աստուծոյ պէս, անոր էին առանց մուրհակի ու մոռացել մարդ-իմաստունն իր ապարանքին մէջ դամբան։

Ու խելագարուած մարդ իմաստունն իր ապարանքին մէջ դամբան, առաջ իր «ես»ին, այն «էլ»ին, որ մնացել էր մարդ՝ առանց իմաստութեան եւ ամբոխ՝ առանց Աստուծոյ։

Կեանքն ուղիղ մի գիծ չէ, որ բռնես, գնաս, այլ բազմակէտ, որ մերթ գնաս մերթ էլ կենաս ...

Ճանաչո՞ւմ ես ինձ։

Ես հարցականի զանգին գլուխս զարկի եւ այսօր դեռ ականջս է այն զօղանջը, որ եկաւ, չգիտեմ, զանգէ՞ս թէ գանգէն ..

Ու մենք մի պահ երերացինք, չգիտեմ, ուղեղս էր թէ լեզուակը զանգի։

Ու ես տեսայ արիւն եւ աղաղակս յանց Աստուած։

Իսկ ամբոխները բաժակները երկարած՝ անվերջ պարում էին,

Ես գինու տիկ էի նրանց համար եւ նուագարան ..

Ես հարցականի զանգին գլուխս զարկի բայց նրանք չլսեցին զօղանջն իմաստութեան ...

Միւս կէսն, որ մնացել էր մարդ՝ առանց իմաստութեան եւ ամբոխ՝ առանց Աստուծոյ,

Այսպէս առաց մարդ-իմաստունին, որ խելագարուել էր իր ապարանքին մէջ դամբան.

Ես լսեցի զօղանջն իմաստութեան երբ Աստուած գնած էր ու մարդիկ պարում էին,

Երբ դու գրկել էիր ինձ ու մենք մի բան էինք որոնում միասին։

Եւ դո՛ւ միայն գտար այդ բանն, որ միասին էինք որոնում։

Իսկ այդ բանը դուր չեկաւ ինձ եւ պատուհաս դարձաւ նախ քեզ։

Եւ հիմա, ոչ ես, ոչ էլ դու, չենք կարող մխիթարել քեզ,

Քանզի՝

«Կեանքն ուղիղ մի գիծ չէ որ բռնես գնաս,

Այլ՝ բազմակէտ, որ մերթ գնաս, մերթ էլ կենաս։

Ահա այն ճշմարտութիւնը, որին դու հասար, որ դու տրտմեցնէիր, որ ես լսեցի,

Բայց .. զանգը զանգին զարնելէ յետոյ։

Եւ երբ ես քեզ եմ հարցնում. իսկ դու ինձ ճանաչո՞ւմ ես,

Դու, Աստուծոյ նման, երեսս ես նայում։

ՏՈՐԹ. Ց. ԿԻԼԻԿԵՑԻ

ՀՆՉ.— Ես կը յաղթահանցեմ, բայց դուք կը ստէք։

ՀՆՉ.— Ո՛չ, ո՛չ, դուք էք որ կը ստէք։

ՀՕՊ.— Դուք ալ կը ստէք։

ՀՆՉ.— Ուրեմն երկուքս ալ կը ստենք։

Իրենց մօտ կանգնած էր չէզոք հայրենակից մը։ Անոր հարցուցին.

— Ի՞նչ է ձեր կարծիքը ...

Չէզոքը պատասխանեց, անորոշ ձեւով։

— Համաձայն եմ։

ՆՇԱՆ ՓԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐ. ԲԱՆԱՀԻՒՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԵԼՈՒԿ ԵՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆ

(ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՇՐՋԱՆ)

— • —

Էն ի՞նչ էր քառասուն մանկունք բարձր էր, անխիմ անպատ էր,
Էն ի՞նչ էր վէր աշխարհին չանք տեսնի մաղ շատ էր,
Ո՞վ էր առաւօտեան կ'նիլնէր, դառնիկ մ'աղքատ էր։
— Երկինքն էր քառասուն մանկունք, բարձրախիմ անպատ էր,
Աստուծոյ ողորմութիւն ի չանք տեսնի մաղ շատ էր,
Էն ինչ առաւօտեան կը քնի, դառնիկ մ'աղքատ էր,
Արարիչ ողորմած մեզ։

×

Էն գո՞վն էր բարձր կիւլաշ էր,
Էն ի՞նչ պօլ էր վէր աշխարհին ան-հայտա կը տաշուէր,
Կամ էն ի՞նչ էր անխինել, անգործել, անգին կուլաշ էր։
— Էն մեր տէրն էր, անմախ, անմեռնել, բարձր կիւլաշ էր,
Մեր բազում մեղքերն են, արտասուք զէնի տի տաշէր,
Աղօթայ թգենիքն են, անխինել, անգործել, անգին կուլաշ էր։

×

Էն ի՞նչ էր վէր աշխարհիս, անխուն, անխիւս, անխուփ, անտակ էր,
Էն վո՞վն էր վէր աշխրրհին անգին ակ էր,
Կամ էն ի՞նչ կուռ էր վէր աշխրրհին՝ մէկ սարի թ'ակ էր։
— Էն անախուն հովերն են վէր աշխարհին, անխուն, անխիւս, անխունի, անտակ էր,
Կոյս Մարիամ վէր աշխարհին անգին ակ էր,
Անդորմ Գետորոսի կուռն էր մէկ սարի թաղ էր։

×

Էն գո՞վն էր վէր ծովուն ոչէն ոտք կ'անէր,
Կամ էն ի՞նչ էր ծովի տակ նոտ կ'անէր,
Կամ էն վո՞վն էր որ իրէ վէր ծովուն խաղ կ'անէր։
— Դաւիթ մարգարէն նոտէր վէր ծովուն ոտք կ'անէր.
Գողատան ձուկ զնովնան մարգարէն կլլեց, ծովուն տակ նոտ կ'անէր։
Արիստակէս, Լուսաւորչի տղէն, վէր ծովուն խաղ կ'անէր։

×

Էն ի՞նչ քաղաք է, անխիմ անպատ է,
Էն ի՞նչ առաքեալ ի, առանց լեզու է,
Կամ ի՞նչ թուղթ ի վէր աշխարհին՝ առանց գիր ի։
— Նոյայ տապանն է առանց խիմի,
Եղունիկն ի առանց լեզուի,
Թավ փաթութեց վիզ, բերաւ վար աշխարհին, առանց գիր ի։

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—

1.— Թանձր կիւլաշ— բարձրահասակ եւ գեղեցիկ։

2.— Անհաշտա — առանց գործիքի։

3.— Անխին — առանց հիմքերու, անհիմ։

4.— Անխուն, անխիւս, անխուփ, անտակ — անվերջ, անսպառ, առանց ծածկոյթի, առանց յատակի։

5.— Անդորմ Գետրոս երբեք իր կեանքին մէջ ողորմութիւն չէր արած։ Օր մը թոնիրին վրայ հաց թըխած ժամանակ, երբ աղքատ մը ներկայացաւ, բարկութենէն հացի փշուր մը առաւ զարկաւ աղքատին, որ փախաւ։ Գետրոս գիշերն երազին մէջ տեսաւ հացի փշրանք մը եւ լեռ մը դէմ առ դէմ դրուած կշիռքին մէջ։ Մէկը երեւցաւ իրեն եւ ըսաւ.— «Փշրանքը առաքինութիւնդ է, որ չուզելով տուիր իբրեւ ողորմութիւն, իսկ լեռը՝ մեղքդ է»։

6.— Հայրապետները ժողով մը նստած կանոն կը կապէին կրօնական հարցերու վրայ։ Արիստակէս, Լուսաւորչի տղան, մէջ չէր։ Եկաւ ասաց. — Ձորեն էլ մեր հայկական ազգին վրայ պակաս կ'անէք, էս ի՞նչ կանոն կապեր էք։ Հայրապետները ըսին.— Դու բան չես գիտնայ։ Պատասխանեց. — Ես բան չե՞մ գիտնայ։ Երկու եզ լծեց եւ քաշեց ծովուն վրայ.— Եւ ծով տի վարեմ, դուք մարդ էք՝ եկէք ցանեցէք, զատկեցէք. Հայրապետները ըսին.— Մենք քեզ մեղայ։ Այս բան բանից պրծուցեր են։

7.— Երբ Նոյ տապանէն կ'ելլէ ու եղունիկն արձակեց լուր բերելու, կռիկը եղունկան լեզուն հանեց զի չէկեր է, եւ դուրս քաշեց։ Եղունիկ տերեւ մը կապեց իր վզին, եկաւ լուր տուաւ այդ նշանով, թէ աշխարհ չորցեր գամքեր է։ Անոր համար եղունկայ վիզը կանանչ նաշխուն է։

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԵՐԶՆԿՈՒԹԵԱՆ ԱՂԲԻՒՐԸ

— o —

Նանսիի բնակչութիւնը կը պատրաստուի տօնել Էմիլ Քուէի մահուան տասնամեակը։ Այդ առթիւ ծրագրուած է յուշարձան մըն ալ կանգնել ի յիշատակ մեծ հոգեբոյժին։

Էմիլ Քուէ ծնած է Թրուա, 1857ին, մեռած՝ ի Նանսի, 1926ին։ Սկիզբները կը գործէր իբրեւ դեղագործ, բայց ի վերջոյ նուիրուեցաւ հոգեբուժութեան։ Առաջին հոգեբանն է, որ ուսումնասիրելով ինքնաթելադրութեան թաքուն ուժերը, կը փորձէ ինքնաթելադրանքով նպաստել մարդկային կազմախօսութեան ներդաշնակութեան։ Թանգարուած որ եւ է գործարան, բնախօսական կամ հոգեբանական որ եւ է անբնական երեւոյթ կը դարմանէր՝ արթնցնելով ենթակային անգիտակցութեան մէջ քնացող ուժը։

Պարզ էր իր դարմանաբանական եղանակը,— օրուան որոշ ժամերուն մէջ՝ կրկնել, ամուր հաւատքով մը արտասանել խօսք մը, որ պիտի արթնցնէ ենթագիտակցութեան կրակը։ Այդ նպատակով կ'առաջարկէր իր հիւանդներուն.—

Ամէն առաւօտ՝ անկողինէն ելլէ առաջ, ամէն երեկոյ՝ անկողին մտնելէ վերջ, փակեցէք ձեր աչքերը որպէսզի կարենաք կեդրոնացնել ձեր ուշադրութիւնը, յետոյ իրարու ետեւէ քսան անգամ արտասանեցէք շրթներով,— պայման է,— միաձայնաձեւ միօրինակ համրելով,— այդ նպատակով կրնաք գործածել քսան կատով համրիչ մը կամ քսան հանգոյցով դերձան մը.— «Ամէն օր, ամէն տեսակէտով, հետզհետէ աւելի լաւ կը զգամ ինքզինքս»։ Մտածելու պարագաներու վրայ մտածելու հարկ չկայ, քանի որ «ամէն տեսակէտով» բառը բաւական է։ Այս ինքնաթելադրութեան դարը կատարել հաւատքով, այսինքն այն վստահութեամբ թէ պիտի ստանաք ինչ որ կը փափաքիք։ Որքան աւելի ըլլայ ձեր հաւատքը, այնքան արագ կը ստանաք արդիւնքը։

Ահա հոգեբուժական հրաշքներու ամբողջ գաղտնիքը, որ պահ մը մեծ խանդավառութիւն առթեց ամէն երկրի մէջ։ Արդարեւ Էմիլ Քուէի կատարած «հրաշքները» տարածուեցան արագ - աշխարհ, նոյն իսկ մինչեւ խորհրդաւոր Հնդկաստանի խորերը, ուրկէ բազմաթիւ մահարաջաներ եկան՝ հետեւելու Էմիլ Քուէի դարմանաբանական դասընթացքներուն։ Նանսիի իր բնակարանը ամէն օր կ'ըլլայ ուխտի բազմութեամբ մը, որուն մէջ կը տեսնէիր աշխարհի մեծագոյն մարդիկը,— իշխաններ, դիւանագէտներ, գիտուններ։

Ինքնաթելադրութեան մեթոտը նորութիւն մը չէ անշուշտ։ Հին Աթէնքի եւ Հռոմի մէջ կատարուած են նախափորձեր, բայց աւելին Բարեփոխութեան (Réforme) շարժումն էր, որ նպաստեց ներհայեցողութեան, ներքին ուժերու ճանաչման։ Այսօր ընդարձակ գիտութիւն մը կայ, որ զանազան ճիւղերով կ'աշխատի պեղել մարդկային հոգին, գիտակցութեան պայմանադրական ճնշումէն ազատագրել ենթագիտակցութիւնը։

ՀԱՅՆԷ ԵՒ ՄԱՐՔՍ

— o —

Այս հիւանդ բանաստեղծը, որ Փարիզի մէջ տարագիր, չկրցաւ բաժնուիլ ցնծութեան հեւքերէն եւ ի վերջոյ մեռաւ՝ վշտերախտով վարակուած եւ սոսկալի տառապանքներով, ի պատիւ է հիմա։ Համայնավարները, մտաւորական հրէական հասունցը, կ'աշխատին պանծացնել Հայնէն, ոչ թէ որովհետեւ պրոլետարիատին երգիչն եղաւ ան, այլ անոր համար որ կը վայելէր ... Մարքսի բարեկամութիւնը։ Ահա թէ ինչու Հայաստանի մէջ Հայնէի գործերը կը թարգմանուին հայերէնի, արտասահմանի մէջ Հայնէի յիշատակը կը պանծացուի չերմագին։

Հետաքրքրական է սակայն բարեկամութիւնը, որով կապուած էր Մարքս Հայնէի հետ։

1843 տարուան վերջերը Մարքս իր հրատարակեց Les Annales Franco-Allemandes պարբերաթերթը, բայց մէկ թիւ միայն (1844 Փետրուարի վերջը)։ Ահա այդ թերթին մէջ կը տեսնուի նաեւ Հայնէի անունը։

Այդ շրջանին Հայնէ 44 տարեկան էր, իսկ Մարքս՝ 26։ Տարբեր կամ գաղափարակից մտաւորականներ չէին անոնք. թերեւս հրեայ տարագրի պայմաններն էին, տաւել եւս գերման իշխանութեան դէմ իրենց ատելութիւնը, որ զիրենք կը մօտեցնէր իրարու։ Անոնց մէջ հրատարակուած բանաստեղծութիւնները, որքան ալ «ընկերային երգիծանքի» անուն ունենան, հեռու են Մարքսի քաղաքական եւ ընկերային ըմբռնումները պատկերացնելէ։ Հետեւաբար Հայնէ չէր կրնար «իրենցմէ» նկատուիլ։ Մարքս ինք ալ կը զգար ասիկա, սակայն կ'արդարացնէր բանաստեղծին «գիծէ դուրս» ընթացքը։ Մարքսի աղջիկը կը գրէ թէ իր հայրը ներ կը ներէր Հայնէի քաղաքական տկարութիւններուն, որովհետեւ կ'ընդունէր որ «բանաստեղծները զարմանալի մարդիկ են, իրենց ճամբան ունին, պէտք է ազատ թողուլ զանոնք»։

Սակայն Հայնէ միայն մխիթարութեան վկայութիւնը, զոր կ'արժէ տալ գէթ գրուածով մը.—

1843—1844ի ձմրան, Հայնէ գրեթէ ամէն օր մեր տունը կուգար, իր բանաստեղծութիւնները կարդալու եւ հօրս կարծիքը լսելու։ Սակայն Հայնէ հիւանդագին կոչուելու աստիճան դիւրազգած էր եւ շատ կ'ազդուէր քննադատութիւններէն. Յաճախ մեր տունը կուգար գրեթէ աչքերը արցունքով լեցուն, որովհետեւ աննշան գրիչ մը փորձած էր քննադատել զինք հասարակ թերթի մը մէջ։ Մարքս կը ղրկէր զայն կնոջ մօտ, որ կը մխիթարէր յուսահատ բանաստեղծը։

Սակայն Հայնէ միայն մխիթարութիւն ստանալու համար չէր գար տուն, այլ եւ երբեմն ինք կը բերէր սփոփանքը։ Օր մը նորածին Ճէնին (Մարքսի աղջիկը) ջղաձգութեան տագնապ ունեցաւ։ Ծնողները, բոլորն ալ փոքրիկ հիւանդին անպրեն մօտ հաւաքուած, չիտեին մնացեր էին։ Այդ պահուն ներս կը մտնէ Հայնէն, կը տեսնէ հիւանդը եւ կ'ըսէ.— «Պէտք է լոգցնել պզտիկը»։ Եւ իր ձեռքով պատրաստեց ամէն բան եւ իր ձեռքով լոգցուց պզտիկը։ Արդարեւ առողջացաւ հիւանդը։

1 փետր. 1845ին Մարքս ստիպուեցաւ հեռանալ Փարիզէն։ Այնուհետեւ իրար չտեսան, նոյն իսկ Հայնէ շատով տարուեցաւ իր անհատապաշտութեամբ եւ սխտաղին յուսահատութեամբ, բոլորովին հեռանալով Մարքսէն։ Այնուհանդերձ Մարքս չմոռցաւ զայն եւ չարունակ տեղեկութիւն կ'ուզէր բանաստեղծին մասին, երբ մանաւանդ Հայնէ անկողին գամուած էր, անդամալոյծ եւ վէրքերով խոցոտուած։ 21 օգոստ. 1846ին Էնկէլս կը գրէր թէ այցելած է հիւանդին, «ոսկորները մնացած են խեղճին, մօրուքին պատճառով (չէր կրնար ածիլուիլ վէրքերուն համար) զարմանալի արտայայտութիւն մը առացած է դէմքը եւ ցաւագին տպաւորութիւն մը կը թողու այցելուին վրայ»։ Երբ կը մեռնի, Էնկէլս նամակով մը մահը կ'իմացնէ Մարքսի։ Այդ շրջանին կարգ մը քննադատներ կ'ուրանային Հայնէի բանաստեղծի արժէքը, մինչ Մարքս կատաղութեամբ կը պաշտպանէր զայն։

ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐԸ

Ընդհանրապէս լուսանկարչութեան թշնամի են արուեստագէտները, սկիզբէն ի վեր։ Գոտիէ եւս պայքարած է լուսանկարչութեան դէմ։ «Այս ողբալի օրերուն մէջ, կը գրէր Ախտաժանիկներու հեղինակը, ստեղծուեցաւ նոր ճարտարագործութիւն մը, որ նուազ չնպաստեց տխմարութեան՝ ամուր կառչելու իր հաւատքին եւ քանդելու ինչ որ կրնար մնալ իբրեւ աստուածային՝ Ֆրանսական իմացականութեան մէջ»։ Ու Գոտիէ կը յարձակէր Փղշտացիներուն վրայ, որոնք կ'ուզեն արուեստ անուանել բնութեան ընդօրինակութիւնը, ճիշդ ինչպէս այս նոր ճարտարարուեստը (լուսանկարչութիւն) կը յաւակնի տալ արուեստ մը՝ բնութեան նմանագրութեամբ։ «Վրէժխնդիր աստուած մը լսեց աղօթքը այդ ամբոխին, որուն մեսիան է Տակէրը»։

Եւ Տակէր հնարիչն է լուսանկարչութեան։

Սակայն Գոտիէի հետ են շատեր, ինչպէս եւ Շարլ Պլան, որ կը գրէր.— «Լուսանկարչութիւնը կ'ընդօրինակէ ամէն բան եւ սակայն ոչինչ կ'արտայայտէ։ Կոյր է ան՝ իմացական աշխարհի մէջ»։

Այսուհանդերձ ժողովուրդը շատ սիրեց լուսանկարչութիւնը։ Առաջին երկու խանութները, որոնք լուսանկարչական գործիքներ կը ծախէին, իրական յարձակումի կ'ենթարկուէին ժողովուրդը անհամբեր էր գնելու համար, իրար կը կոխոտէր եւ ոստիկանութիւնը յաճախ կը միջամտէր։ Բազմութիւն մըն ալ կը կազմէին անոնք որ լուսանկարուելու համար՝ կը հանդուրժէին ամէն նեղութեան, եւ անդամալոյծի պէս կը կենային մեքենային առջեւ, (սկիզբները երկար կը տեւէր)։

Առաջին արուեստագէտ, որ կրցաւ նախատեսել լուսանկարչութեան ապագան, Նատարն էր, որ հաշտեցուց երկու արուեստները։ Նատարն էր, որ լուսանկարչութիւնը տարաւ արուեստի բարձրութեան։ Եւ ահա կը տեսնենք որ Գոտիէ (Նատարի բարեկամ) կը փոխէ իր կարծիքը եւ կ'ընդունի լուսանկարչութեան ապագայ յաղթանակները։

Այսօր, շնորհիւ լուսանկարչութեան, ի՜նչ աշխարհ մը կը պարզուի գիտութեան եւ արուեստի մէջ,— անհունապէս փոքր էակներու կեանքին եւ բիւրեղներու ուսումնասիրութեան, անոնց արտայայտիչ պատկերացումին միակ միջոցն է լուսանկարչութիւնը։

Եւ իրաւունք ունի Լամոն Ժալու, երբ կը գրէ.— «Եթէ մարդը, իր սկզբնական մեղքով, կորսնցուց ամէն անմեղութիւն՝ բրեքը տեսնելու իր նմանակին մէջ, կը թուի թէ «մութ սենակը» իրեն վերադարձուց այդ անմեղութիւնը՝ աւելի եւս խորաթափանց դարձնելով իր տեսողութիւնը»։

ԳՐԱԿԱՆ ՆՈՐ ԴՊՐՈՑ ՄԸ

— o —

Կար ժամանակ մը, երբ ամէն չաբաթ կը ծանուցուէր գրական դպրոց մը իր անխուսափելի իզմով։ Պատերազմէն վերջ այդպիսի դպրոցներ քիչ տեսանք,— dadaïsme, surréalisme, populisme։ Բայց ահա նոր մըն ալ,—école gallicane։

Դպրոցին վարդապետն է Անտրէ Մարի, որ կը գտնէ թէ Ֆրանսական բանաստեղծութիւնը պէտք է վերանորոգել՝ պատուաստելով ցեղային աւանդութիւններու վրայ։ Օրինակը ինք տալով՝ Անտրէ Մարի հրատարակութեան տուաւ նաեւ բանաստեղծութեանց հատոր մը, ուր հին գաղղիական բառերը կը վխտան՝ այնքան որ անհրաժեշտ է բառարան մը հայթայթել, հասկնալու համար այդ կալլիքան քերթուածներուն իմաստը։ Դժբախտութիւնն այն է որ Անտրէ

(Շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹՈՒԼԿԱՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԸՄԲՈՍՏՈՒԹԻՒՆ

— • —

Ի վերջոյ եկան, անտեսանելի ու հսկայ քայլերով, ճչղուած օրը։ Դեռ գայգալոյսին՝ եռուզեռը սկսաւ փողոցներուն մէջ։ Ու լեցուեցա՛ւ հրապարակը։ Լեռներէն դուրս եկան խումբերը՝ զէն ի ձեռին։

Հրճուանք մը կար ամէնուն քով։ Ու այդ հրճուանքին կ'ընկերանար փոքրիկ խռովք մը.— «Ի՞նչ պիտի ըլլայ վաղը»։

— Ի՞նչ ... Մերն է այս հողը։

— Առանց արիւնի չըլլար ... Զգուշացէք որ չիմանան։

— Հա՛, թող լսեն։ Քիչ յետոյ թշնամիներն ալ պիտի զարնեն։

— Սպանենք զանոնք։

— Ու մէկ մէկ խաչ ալ վրաներն,— խնդաց բոպիկ տղեկը, որ բարձրացեր էր ցանկապատին վրայ։

Լեցուեր էին եկեղեցւոյ բակը՝ որքան կարելի էր։ Իսկ միւսները կը հրէին դուրսէն՝ կանգնելով իրենց մատներուն վրայ, որպէսզի տեսնեն գոնէ դրօշը,— կարմիր յեղափոխական դրօշը՝ մեծ, գեղեցիկ ու լուսաւոր գիրերով բան մը վրան,— Ազատութիւն։

Հայդուկներ, այրեր, տղաք, քահանաներ, բոլո՛րը, վերջապէս, մէկ թափով խառնուած իրարու,— անհամբեր ու մաքուր կը բաբախէին անոնց սիրտերը, ու իրենց նայուածքները սեւեռեր էին միեւնոյն կէտին — դրօշին։

— Արիւնի՛ գոյն է։

— Չէ՞ որ անոր ծալքերուն ներքեւ պիտի մեռնին մարդիկ։

Ու հովը կը ծածանէր զայն։ Ու կը ծփար սպիտակ ու փայլուն ձողին ծայրը, որ կը բարձրանար մերկ գլուխներուն վերեւ։

— Անոր միջոցաւ կը խօսին մեռելները։

— Անոնք կը սպասեն ... Անհամբե՛ր են։

— Աստուա՛ծ իմ,—մրմնջեց չորուկ կին մը։ «Տաչակներըս,— ող՛ջ պիտի մնա՞մ արդեօք մինչեւ այդ օրը»։

— Ի՞նչ կ'ըսես դուն, չէ՞ս տեսներ, որ այդ օրը եկեր է արդէն,— պատասխանեց երիտասարդ հայդուկ մը։

Ու կինը նայեցաւ անոր սեւեռուն, նայեցաւ հագուստներուն, հրացանին, նուրբ ու վարդագոյն դէմքին, ու իրեն թուեցաւ թէ նոյնինքն ազատութիւնը նկարուած է անոր վրայ։ Այնքա՜ն գեղեցիկ էր ան։

— Երանի՛ հիւդ ըլլար.— մրմնջեց կինը ու կրկին արագ արագ խաչակնքեց։ Ու կարծես ջանաց որ խոյս չտայ հրճուանքը, որ կ'ալեկէր կուրծքը։

Ու յետոյ բոլորը դանդաղօրէն դուրս ելան՝ յորդուն գետի մը նման, դրօշին հետեւողութեամբ։ Ու զանգակը սկսաւ հնչել։ Երբեք այդքան արագ, գեղեցիկ ու անհամբեր հնչած չէր ան։ Կարծես ան ալ կ'անձկայրէր ցոյց տալ ընդհանրական մեծ երջանկութիւնը եւ անսպառ գոհունակութիւնը։

Ու պայթեցաւ առաջին զէնքը։ Անոր արձագանքը խզեց դարաւոր լռութիւնը։ Հնչեցին եւ ուրիշ զանգակներ, եւ ուրիշ պայթիւններ։

Ու անոնք հետզհետէ շատցան։ Րոպէապէս ամայացան փողոցները։ Ամէն ոք գնաց գործով։ Ոմանք հաց կը բերէին, ուրիշներ՝ ջուր, կային որ թնդանօթը կը լեցնէին զաժով ու կապարով, իսկ ոմանք ալ՝ ձի հեծած՝ կը սուրէին դրացի գիւղեր ու լուր կը հանէին ժողովուրդը։

— Զէնքի՛։

— Զոհինք։

— Ասկէրներէն պիտի խլենք։

Ու անոնք ճամբայ ելան խումբով ու պարապ ձեռքերով։ Երկաթեայ հաւատք մը իրենց հոգիներուն մէջ։ Ճամբան զիրենք դիմաւորեցին հայդուկներ։ Ու ողջագուրուեցան բոլորը։ Կարծես եղբայրներ էին ու երկա՛ր տարիներէ ի վեր զիրար չէին տեսեր.

— Դէ՛հ, քալեցէ՛ք։

Ու գացին դէպի չարաշահուած գիւղերը։ Ոմանք երգերով, ուրիշներ, կանչերով կը սպառէին իրենց։ Նախապէս «չափուած» էին աւերներուն հետ։

Բայց, հրացաններէն սեւցած աւերակներուն մէջ անոնք գտան չարչարուած կիներ եւ սուրէ անցուած ծերուներ։ Ամէն մէկին մէկ մէկ արցունք թողուցին, ու կրկին շարունակեցին իրենց ճամբան։

Արեւը կ'այրէր. բայց, իրենց արեւը աւելի տաք էր։ Ի՜նչ կակաչներ պիտի ծաղկին անկէ։

— Կանոնաւոր զօրքը,— գոչեց իրենցմէ մէկը.

— Ոչի՛նչ, բարձրացուցէք դրօշը ու յառաջ ... արդարութի՛ւն ... աստուածները մեզի հետ է ...

— Մենք մեր հողը կ'ուզենք։

— Հողը մերն է ... մերն էր ու մերը պիտի ըլլայ ..

— Ուռա՜ ... ու թնդացին հազար հրացաններ միասնաբար։ Ու կարծես հողը վառեցաւ։ Բոցեր կը շնչէր ան։ Ինկան սպաննալներ։ Առաջին սպաննեալները՝ յանուն ազատութեան։ Անոնք աւելի հրահրեցան։ Արդար վրէժն էր որ կը մղէր զիրենք։ Ու քաշեցին սուրերը— կուրծքերը ուռեցան։

— Օ՜հ, տղաք, ծունկս ...

— Ինծմէ ալ արիւն կը հոսի ...

Թմբուկին ձայնը լռեցաւ։ Անոր մեռելային ձայնը կրկնուեցաւ լեռներուն ընդմէջէն։ Յաղթանա՜կ. Դէմքերը պայծառացան, սրտերը տրոփեցին աւելի ուժգնօրէն, ու անոնք անցեալի բոլոր ձախորդութիւնները մոռցան։

— Դահիճնե՛ր, անկցի՛ք։

Ու գիշերուան հետ կռիւը չդադրեցաւ։ Կրակները շատցան։ Լսելի եղան ճիչերը կիներու եւ տղոց, որոնք բացն էին մնացեր։ Հնչեցին հայդուկներու թմբուկները ու անոնց միջեւ մեղմ ու տկար արձագանգը փողին։

Մէկը կ'երգէ

— Ո՞վ կ'երգէ։

— Գերին,— ու կը յաջորդէ կուչտ ու կուռ հայհոյանք մը։ Երգը անմիջապէս կը դադրի։ Հրացանի զարկ։ Արձագանգի մը նման կուգայ ցաւագին աղաղակ։ Հսկայ թռչուն մը կը յածի հողին վրայ։

— Մա՛յր ... Բռնապետնե՛ր ..

— Այսպէս կը ծնանի ...

— Ո՞վ ... ի՞նչ բան ..

— Լռէ՛ ... Ու կրկին մէկը կը հառաչէ գիշերուան մէջ. վիրաւորուած էր կուրծքէն։

Հետզհետէ աւելի կը մթնէ։ Հրացանաձգութիւնը կը մեղմանայ։ Դաշտին վերջին ստուերները կը կորսուին անտառի նեղ արահետներուն մէջ, իրենց ընկերներուն քով ծրթալով։

Միայն հոս հոն կ'այրին, դեռ եւս կ'այրին տուները, աշտարակները եւ ջաղացքները՝ հրդեհի արուած գիւղերուն.

Ու սեւ ծուխը մեղմ ու շիտակ կը բարձրանայ դէպի երկինք, իբրեւ աղօթքի խունկ։

ՓԱՆՉՕ ՄԻԽԱՅԻԼՈՎ

Թարգմ. ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

Հարկ եղաւ նիստը դադրեցնել։ Երեսփոխան մը հարցուց թէ գիւանը լսա՞ծ է վարչապետին վերագրուած բառը։ Դիւանը բացասական պատասխան տուաւ, բայց լողները պնդեցին։ Ֆրանքլէն Պույեօն յայտարարեց թէ բացատրութիւն պիտի պահանջէ։ Ցետոյ քուէարկութիւն կատարուելով, կառավարութիւնը վստահութեան քուէ չահեցաւ 151ի դէմ 380 ձայնով։

Կէսօրէն վերջը, Ֆրանքլէն Պույեօն նորէն արծարծեց նախատինքի խնդիրը եւ պահանջեց ատենագրութեան մէջ մտցնել արտասանուած բառը։ Այս անգամ վարչապետը բացակայ էր եւ իր փոխանորդը յայտարարեց թէ Պ. Սառօ չի յիշեր այդ բառը եւ թէ երբեք մտադրութիւն չունէր նախատելու Ֆրանքլէն Պույեօնը։ Նիստէն վերջը բարեկամներ միջամտեցին, որպէսզի միջադէպը փակուի։

Պղպեղի հայ «թագաւոր»ը դատապարտուեցաւ

— • —

Փետրուար 21ին վերջացաւ պղպեղի հայ թագաւորին՝ Կարապետ Պէչիրճեանի եւ իր երկու անգլիացի ընկերներուն դէմ բացուած դատը, Լոնտոնի մէջ։ Մէկ տարի բանտարկութեան դատապարտուեցաւ Պէչիրճեան, մէկ տարի՝ Անգլիոյ «Թիթեղի Թագաւորը», Հօուըն եւ 9 ամիս՝ ուրիշ մեղսակից մը, Հարտի։ Երեքն ալ ամբաստանուած են թէ խաբեր են իրենց բաժնետէրերը, ամբողջ աշխարհի պղպեղը իրենց ափին մէջ կեդրոնացնելու համար։ Այս ձեռնարկին կորուստը եղած է 400,000 անգլ. ոսկի։ Դատապարտեալները կրնան վերաքննութեան դիմել։

Ինչպէս կը յիշեն ընթերցողները, Կարապետ Պէչիրճեան եւ իր գործակիցները ընկերութիւն մը կազմելով, փորձեր էին գնել աշխարհի ամբողջ պղպեղը եւ շահագործել։ Իրենց ծրագիրը ջուրը ինկաւ, երբ Ծայր. Արեւելքի արտադրիչները սկսան աւելի մեծ քանակութեամբ սպիտակ պղպեղ հանել սեւ պղպեղէն եւ ողողել հրապարակը, կործանելով նորակազմ ընկերութիւնը։ Պէչիրճեան բաւական հարստութիւն դիզած էր ժամանակին, բայց աւելի քան 100.000 անգլ. ոսկի կորսնցուց պղպեղի այս կարճատեւ «թագաւորութեան» շնորհիւ եւ այժմ սնանկ է։

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

300 ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒԵՐ հետազօտութիւններ կը կատարեն Օկատէնի ճակատին վրայ, ճամբան հարթելու համար դէպի Հարրար յառաջխաղացութեան։ Իսկ հիւսիսային ճակատին վրայ, իտալական բանակը հասած է Ատարաթ, որ միայն 15 մղոն հեռու է Ամպա Ալակիի կիրճէն։ Եթէ այս դիրքն ալ գրաւեն, մահացու հարուած մը կրած պիտի ըլլայ հապէշական բանակը, Տէսիէի ճակատին վրայ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ գործադուլի խնդիրը լուծելու համար, տեղին վրայ քննութիւն բացաւ Աշխատանքի նախարարը, Պ. Ֆրօսար։ Բանակցութիւնները շարունակուեցան երէկ ալ։ Եթէ յաջող ելքի մը չյանգին, հետեւանքը պիտի ըլլայ ընդհ. գործադուլ։

ՎԻՐՏԷՕՆԻ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԻՆ քամանմեակը տօնուեցաւ մեծ հանդիսաւորութեամբ։ Մասնակցող ռազմիկները թափօր մը կազմելով, գացին Յաղթական Կամարին տակ, Անծանօթ Զինուորին դամբարանը, արծարծելու համար մշտավառ բոցը։

(Շար. Գ. էջէն)

Մարի «ցեղային աւանդութիւններու» վերադարձը կը հիմնէ բանասիրութեան եւ ստուգաբանական անակնկալներու վրայ։ Այնպէս որ իր քերթուածները կը նմանին, տեղ տեղ, գաւառական լեզուով գրուած բանաստեղծութիւններու։ Ահա թէ ինչու քննադատները կը հեգնեն կալլի-քան գարրոցին յաւակնութիւնները եւ ամանք, ծաղրանքի ձեւով, կը հարցնեն թէ նոր գպրոցը որ եւ է կապ չունի՞ արդեօք նման անունով մը ճանչցուած եկեղեցական կազմակերպութեան հետ, մինչ ուրիշներ կը յիշատակեն Վոլթէրի հեգնական ակնարկութիւնը այդ բառին մասին։

Ինչ որ ալ բսուի, Անտրէ Մարիի փորձը եթէ ժամանակավրէպ մը չէ, առնուազն անտարբերութեամբ պիտի դիմաւորուի. Ցեղային քաղաքական յաւակնութիւններու արձագանգ մըն է թերեւս այս ալ, սակայն մեռած լեզու մը կենդանացնելու փորձը չի կրնար շահիլ այն համակրութիւնը, զոր կը վայելէ մաքրարիւն աւանդութիւններու եւ փառքերու վերանորոգման վարդապետութիւնը։

ՆՈՒԷՐԱՏՈՒՆՔ

ԼԸ ՓՐԷՕԶՕ, Թ. Տ.— 70։
ՔԼԵՐՄՈՆ ՖԷՐԱՆ, Թագ.— 280։
ՄՕՆ, Մառ.— 70։
ԼԱ ԹՐՈՆՇ, Օր. Հ. Մ.— 35։
ԱՐԼ, Կիւլ.— 35։
ԼԱ ԹՈՒՐ ՏԻՒ ՓԷՆ, Մկրտ. եղբ.— 175։
ԿԷՆԷՕ, Յով.— 105։
ՄԻՒՐԷ, Անդր.— 70։
ՎԻՎԻԷ, Պ. Ք.— 35։
ՆԱՆԹ, Գ. Ս.— 70։
ՆԻՍ, Բ. Գ.— 35։
ՍԷՆ ՔԼԷՐ ՏԸ ԼԱ ԹՈՒՐ, Սիմ.—100։
ՔՐԷՄԻԷՕ, Պալ. եղբ.— 50։
ԼԱ ԿՕՏԻՆԻԷՌ, Ն. Պ.— 270։
ԳՈՒՔՐԷՇ, Մամ.— 150.60։
ՖՐԷԺԻՒՍ, Ս. Բ.— 35.75։
ԳԱԹԱՎԻԱ, Մաք.— 100։ Ս. Վ.ի վճարեցինք 60։
ԼԱ ԹԱԼՕՏԻԷՐ, Պալոյ.— 35։
ՓԱՐԻԶ (18), Տօքթ. Հ. 50
ՍԷՆ ՔԼԷՐ, Մ. Տ.— 50
ՎԻԷՆ, Ն. Խ.— 405
ՍԱՐՍԷԼ, Պ. Ն.— 35։
ՌՕՄԱՆ, Գործ.— 115.20։
ՐԱԳԱԹ, Վ. Տ.— 100։
ՄՈՆԵԷՐԱՆ, Ազ.— 210։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :– R. C. Seine 276.285

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Պելճիքա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ
MARDI
FEVRIER
6

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3047

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ՝ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔ

ԲԱՐԻ ԳԱԼՈՒՍՏ ԵՒ ԲԱՐԻ ԼՈՅՍ

Մեր մէջն է արդէն Պ. Ֆրանց Վերֆէլ, որուն թանկագին ստեղծագործութիւնը, «Մուսա Լերան Քառասուն օրերը», ահա սարսուռ կը ցանէ երեք տարիէ ի վեր, ի սփիւռս աշխարհի:

Բարի գալուստ մեծատաղանդ հեղինակին եւ հայ ժողովուրդի սրտալի բարեկամին:

Անորոշ մնացած ըլլալով Փարիզ հասնելուն ճիշդ ժամը, դիմաւորումը եղաւ համեստ: Բայց, այդ համեստութեան մէջ իսկ, որքա՜ն սրտառուչ էր:

Ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ մեծ մասով աշխատաւոր տարրեր, ռազմիկներ ու երիտասարդներ եւ խումբ մը մտաւորականներ էին որ փութացեր էին կայարան, նախ ժամը 6·30–7ին, յետոյ 10·25ին, երբ ճշդուեցաւ ժամը:

Շոգեկառքը հազիւ կանգ առած, դիմաւորողները շրջապատեցին մեծանուն հիւրը, որուն կ'ընկերանային իր կինն ու աղջիկը:

«Բարի՛ եկաք» — եւ աշխատաւորներն ու ռազմիկները արդէն յուզեր էին հիւրին բեռները, փոխադրելով մինչեւ ինքնաշարժը:

Այնտեղ քանի մը հարցում – պատասխան եւս, սիրալիր արտայայտութեամբ: Ու կառքը ճամբայ ելաւ ջերմ ծափերու մէջ, զարմանքի մատնելով անցորդներու բազմութիւնը.

Դիմաւորողները, միշտ սրտաբուխ, կ'ուզէին ժամ առաջ ծրագիր մը կազմել, արժանավայել մեծարանք մը ընծայելու համար: Մանաւանդ որ, Պ. Վերֆէլ առաջին առթիւ յայտարարեց թէ հազիւ երեք օր պիտի մնայ:

Մնացեալը կը կարդաք տեղեկութեանց բաժնին մէջ: Այսպէս կամ այնպէս, անոնք որ հարկադրուեցան ստանձնել մեծարանքի ցոյցի մը կազմակերպումը, տարրական պարտականութիւն մը կատարած եղան, փորձելով կարելին:

Քիչ շատ ամէն հոսանքէ ներկայացուցիչներ կը գտնուէին դիմաւորողներուն մէջ, իրենց հանգամանքով եւ կապերով: Իսկ յաջորդ օրը, կիրակի, նոր ձեռնարկներ կատարուեցան, պակասները լրացնելու համար:

Այնպէս որ, կը կարծենք թէ գաղութը պիտի կրնայ ճերմակերես ելլել, իր յարգանքի եւ երախտագիտութեան պարտքին հետ, ներքին համերաշխութեան ցոյց մըն ալ կատարելով:

Յատկանշական չէ՞ Վերֆէլի առաջին մտերմական դիտողութիւնը, երբ յանձնախումբին պատուիրակները իրեն կը յայտնէին ընդունելութեան մը ծրագիրը.

— Այստե՞ղ ալ ձեր գաղութը երկուքի բաժնուած է, ինչպէս Ամերիկայի մէջ …

Արդարեւ, երկու տեսակ «ազգ» ներկայացած էր Մ. Նահանգներուն մէջ, առանձին ընդունելութիւններով, իբրեւ հետեւանք ծանօթ վէճերուն: Եւ «Մուսա լերան» հեղինակը կսկիծով կը յիշէր զայն:

Ինչո՞ւ ծածկել, աւելի մխիթարական չէ մեր գաղութին պատկերը, բայց տանելի է, բաղդատելով ամերիկեանին հետ:

Հինաւուրց մաղձ մը սուր կապած է հոգիներու մէջ, եւ զանազան հոսանքներ կամ ղեկավարներ դժուար կը մօտենան իրարու: Կանխակալ կարծիքներն ու հրապարակային պայքարները թոյլ չեն տար որոշ կէտէ մը անդին անցնիլ:

Եւ սակայն, կազդուրիչ էր պատկերը գոնէ այս ընդունելութեան առթիւ: Խորհրդակցութիւնները կատարուեցան փոխադարձ վստահութեամբ եւ բարեացակամութեամբ, եւ կ'ուզենք հաւատալ թէ հինգշաբթի օրուան սեղանը աւելի պիտի պայծառացնէ մթնոլորտը:

Ամէն պարագայի մէջ, մեր ձեռքն է հիւրին խնայել նոր յուսախաբութիւն մը, նման ամերիկեանին …

Ուրեմն, բարի գալուստը Ֆրանց Վերֆէլին, իսկ բարի լոյս մը՝ մեզի, այս գաղութին համար:

Եթէ հայկական տառապանքի եւ դիւցազնամարտի մէկ էջը կրցաւ աշխարհ մը բանալ օտար հեղինակի մը առջեւ, անոր ներշնչելով փառաւոր արտադրութիւն մը, շա՞տ է քիչ մը պայծառութիւն սպասել մեր միջեւ, նոյն այդ պատճառներով:

Ի՞նչպէս կրնանք յարգել ուրիշ մը — օտար մը — երբ «մըր-կա» ենք բաժնուած նոյն իսկ ամէնէն տարրական հարցերու առթիւ:

Եւ ի՞նչպէս կը յաւակնինք արժանապէս մեծարել «Մուսա լեռը» եւ ուրիշ լեռներ, երբ այնքան շուտ կը մոռնանք անոնց բովանդակութիւնը:

Մեծարանքի այս ցոյցին առթիւ, չմոռնանք Պոլսոյ մէջ սարքուած «հայկական» խարոյկը եւ Թուրք մամուլին բռնած դիրքը, այնքան չնական արտայայտութիւններով:

Հարկ է խուսափիլ, այո, շռնդալից պոռոտախօսութիւններէ, բայց նաեւ կարելին փորձել, որպէսզի յարգանքի եւ երախտագիտութեան արտայայտութիւնն ըլլայ իսկապէս ընդհանրական եւ սրտագին:

Ոչ միայն հիւրը ինք, այլ եւ մասնակցողներն ու ամբողջ գաղութը պէտք է պահեն լուսաւոր յիշատակ մը՝ հինգշաբթի օրուան հանդիպումէն:

Եթէ «Մուսա լերան քառասուն օրերը» ժամանակաշրջան մը կը կազմեն մեր պատմութեան եւ միջազգային գրականութեան մէջ, թող անոր յիշատակն ու յարուցած խանդավառութիւնն ալ ներշնչման աղբիւր մը դառնան ինչպէս Փարիզի, նոյնպէս բոլոր գաղութներու համար:

Ուրեմն կրկին բարի գալուստ եւ բարի լոյս: Շ.

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԵԼ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Մեծարանքի սեղան մը՝ հինգշաբթի օր
Մասնակցութեամբ բոլոր հոսանքներու

«Մուսա Տաղի» շարժանկարը կը պատրաստուի

Ինչպէս գրած էինք շաբաթ օր, Ֆրանց Վերֆէլ, «Մուսա Լերան» մեծանուն հեղինակը, Փարիզ հասաւ շաբաթ գիշեր, իր կնոջ եւ աղջկան հետ: Իրիկուան ժամը 6·30 – 7 շատեր գացած էին կայարան, դիմաւորելու համար հիւրը: Բայց շոգենաւը ուշացած ըլլալով, շոգեկառքը կայարան հասաւ գիշերուան ժամը 10·25ին: Քարափին վրայ կը սպասէին 40 – 45 ներկայացուցիչներ զանազան կազմակերպութիւններէ.— Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան կեդր. վարչութիւնը, գլխաւորութեամբ գնդ. Տ. Բաղտասարեանի, Սպայից Միութիւնը (Ա. Շահխաթունի եւ Ռ. Թադէոսեան), Հայ Գրողներու Ընկերակցութիւնը (Ա. Չօպանեան), Համազգայինը (Վ. Նարեանեան եւ Եր. Յարութիւնեան), Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտներ (Վ. Անդրէասեան), «Յառաջ» (Շ. Միսաքեան) եւ «Ապագայ» (Գ. Քէրէսթէճեան), Զ. Ո. Միութիւն (Հ. Քէֆէլեան), նախկին ռազմիկներ եւ աշխատաւորներ՝ արուարձաններէն եւ Ալֆորվիլէն, Կապոյտ Խաչի անդամուհիներ՝ Իսիէն եւ Ալֆորվիլէն եւ ուրիշ հայրենակիցներ: Երբ կառախումբը կայարան հասաւ, առաջին վակոնին մէջ, պատուհանէն կ'երեւար Վերֆէլի գլուխը, յարանման այսօր հրատարակուած պատկերին: Մարտիկներ եւ աշխատաւորներ անմիջապէս կարգի դրին բեռները, իսկ Տիկին Վ. Նարեանեան (Ֆրանսուհի) Տիկին Վերֆէլի ներկայացուց սիրուն ծաղկեփունջ մը, որ գնուած էր բոլորին անունով: Բարի գալուստի խօսքերէ եւ փոխադարձ ծանօթութիւններէ յետոյ, հիւրերը ինքնաշարժ մը նստելով գացին Օթէլ Մաժէսթիք, ջերմ ծափերու մէջ:

Տեղեկանալով որ Պ. Վերֆէլ հազիւ երեք օր պիտի կրնայ մնալ Փարիզ, իր զոքանչ մօրը հիւանդութեան պատճառաւ, դիմաւորողները, նախնական խորհրդակցութիւն մը կատարեցին պատշաճ ընդունելութիւն մը սարքելու համար: Այս առթիւ միաձայնութեամբ ընտրուեցաւ ինը հոգինոց յանձնախումբ մը, հետեւեալ անդամներով.— Պ. Պ. Ա. Չօպանեան, Ա. Շահխաթունի, Շ. Միսաքեան, Տ. Բաղտասարեան, Ռ. Թադէոսեան, Վ. Նարեանեան, Վ. Անդրէասեան, Գ. Քէրէսթէճեան, Հ. Քէֆէլեան:

Յաջորդ օրը, կիրակի, յանձնախումբը երեք հոգինոց պատուիրակութիւն մը ղրկեց, իմանալու համար Վերֆէլի վերջնական որոշումը եւ ստուգեց թէ կրնայ մնալ առ նուազն մինչեւ հինգշաբթի: Այս հիման վրայ, նկատելով որ կարելի չէ հրապարակային մեծ ժողով մը սարքել, գոհացաւ հացկերոյթի մը ծրագրով, ինչպէս կ'երեւայ պաշտօնական յայտարարութենէն:

«ԱՅՍՏԵ՞Ղ ԱԼ ՊԱՌԱԿՏՈՒԱԾ Է՞»

Պատուիրակութեան հետ խօսած ատեն, Ֆր. Վերֆէլ կը հարցնէ

— Ամերիկայի մէջ դիտեցի որ հայկական գաղութը պառակտուած է: Այստե՞ղ ալ այնպէս է. քաղաքական այս կամ այն հոսա՞նքն է որ պիտի սարքէ այս ընդունելութիւնը:

Խօսակիցները կը պատասխանեն թէ այստեղ կացութիւնը տարբեր է եւ թէ մեծարանքը պիտի կատարուի յանուն ամբողջ գաղութին:

Այս առթիւ Պ. Վերֆէլ կը յայտնէ թէ հակառակ բոլոր խոչընդոտներուն «Մուսա Տաղ»ի շարժանկարը կը պատրաստուի Մեդրօ Կոլտուին ընկերութեան կողմէ: Իր գրքին ամերիկեան հրատարակութենէն սպառած է 240.000 օրինակ: Եւ շարունակ նոր լեզուներու կը թարգմանուի: (Շատ ուշ մնաց ֆրանսերէնը)…:

*** Միջահասակ, լեցունեկ եւ վառվռուն կերպարանք մը ունի Ֆր. Վերֆէլ, սեմական դիմագծով: Շատ ազդուած – քիչ մըն ալ յոգնած – կ'երեւայ Ամերիկայի մէջ եղած պատիւներէն:

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԵԼ, «ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ ՔԱՌԱՍՈՒՆ ՕՐԵՐ»ՈՒ ՀԵՂԻՆԱԿԸ, ՈՐ ՓԱՐԻԶ ԿԸ ԳՏՆՈՒԻ ՔԱՆԻ ՄԸ ՕՐԷ Ի ՎԵՐ

Ի ՊԱՏԻՒ ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԵԼԻ

«Մուսա Լերան» հերոսամարտի մեծանուն հեղինակը, Պ. Ֆրանց Վերֆէլ, Նիւ Եորքէն Փարիզ հասած ըլլալով շաբաթ գիշեր, իր կնոջ եւ աղջկան հետ, նախաձեռնարկ յանձնախումբս, կազմուած գաղութիս զանազան հոսանքներու եւ կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներէն, որոշած է հացկերոյթ մը սարքել յառաջիկայ հինգշաբթի, 27 փետրուար, երեկոյեան ժամը 8ին, Restaurant Marguery, 34, Bld. Bonne Nouvelle (metro : Bonne Nouvelle), յայտնելու համար Փարիզի հայ գաղութին խորին մեծարանքը եւ ջերմ երախտագիտութիւնը իր հոյակապ գործին հանդէպ: Մեր ականաւոր հիւրը ուրբաթ օրն իսկ Վիեննա մեկնելու հարկադրուած ըլլալով, յանձնախումբս ժամանակ չունեցաւ մասնաւոր հրաւէրներ ուղղելու:

Ուստի հրապարակաւ կոչ կ'ուղղէ բոլոր կազմակերպութեանց եւ միութեանց, որպէսզի փութան իրենց մասնակցութիւնը բերել, ազգային համերաշխութեան գեղեցիկ ցոյց մը կազմակերպելով:

Հացկերոյթի գինն է՝ մէկ անձի համար միմիայն 33 ֆրանք:

ՆԱԽԱՁԵՌՆԱՐԿ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

ԾԱՆՕԹ., Արձանագրութեանց համար դիմել՝ ամէնէն ուշ մինչեւ չորեքշաբթի իրիկուն ժամը 6, յանձնախումբի գանձապահ՝ Պ. Նարեանեանի մօտ, 44, Rue Lafayette, T. Provence 78 - 38, *ամէն օր ժամը 10էն 12 եւ 5էն* 6, *Հայոց եկեղեցին՝* Ելիզէ 67-08, *երեք հայ օրաթերթերու խմբագրատուններ (Յառաջի մինչեւ չորեքշաբթի ժամը 6), Պ. Հ. Մամուլի գրատ.* 51 Rue Mr. le Prince. Tél Danton 88-65:

ԲԱՆԱՎԷՃԻ ՄԸ ԱՌԹԻՒ

«Յառաջ»ի «Օրը Օրին»ի բաժնին մէջ եղած հրատարակութեանց առթիւ (19 փետրուար). Պ. Ս. Արդալեանէ ստացանք հետեւեալ նամակը, փետրուար 23 թուականով.—

Յարգելի խմբագիր,

Ձեր թերթի՝ 3042 թիւի առաջին էջի վեցերորդ սիւնակի վերջին մասում կարդացի մի ինչ որ կուսակալի թաքնման պատմութիւն:

Յիշում եմ որ 1932 նոյեմբերի ամսում սահմանագլխի դէպքից յետոյ երբ ազատ թողին ինձ X քաղաքում, առաջին գործս եղաւ որպէս իրանահպատակ, նախ բողոքել պաշտօնապէս իրանական կուսակալի մօտ միջազգային ընդունուած սովորութիւնների դէմ Թուրքերի գործած արարքների հանդէպ, եւ այդ քաղաքի ձեր եւ իմ բարեկամների գիտակցութեամբ, նոյն ուղղութեամբ մի գրութիւն ուղարկեցի Կարս, պահանջելով միաժամանակ բռնագրաւուած գիտական գործերս ներս եւ այդ նոյն գրութեան պատասխանի համար տուել եմ ձեր վստահելի ընկերների մէկի հասցէն Y քաղաքում:

Ս. Ա.

Իրանից մեկնելու նախընթաց օրերում Y քաղաքի ձեր ընկերներից մին ինձ ասաց որ ստացուել է մի ինչ որ գրութիւն, որը ոչ տեսել եմ եւ ոչ էլ կարդացել»:

Այս առթիւ մեզի ցոյց տուաւ իր վկայականները՝ իր բարձրագոյն կրթութեան եւ տոքթորայի մասին licencié - ès - sciences et docteur - ès - sciences): Իսկ փրոֆէսէօրի տիտղոսը առնուած է Երեւանի մէջ, 1926ին, համաձայն Խ. Հայաստանի օրէնքներուն եւ տեղական պայմաններուն, ինչպէս կ'երեւայ իր ձեռքին եղած փաստաթուղթերէ: Իր անցագիրը կը հաստատէ թէ վերջին անգամ Երեւան գացած է 17 օրուան տեւողութեամբ, ներկայացնելու համար գիտական ուսումնասիրութիւն մը Հայաստանի մասին եւ իր գործը լրացնելէ վերջ Փարիզ վերադարձած է օրինապէս:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

“Սոլիտարիթէ Ֆրանսէզ„ն ալ կը հետապնդուի

«Լա Սոլիտարիթէ Ֆրանսէզ» (Ֆրանսական Համերաշխութիւն), թունդ ազգայնական, վերջերս իր թերթին տակը գրգռիչ խօսքեր եւ սպառնալիքներ ուղղած էր 140 ձախակողմեան երեսփոխաններու դէմ, հետեւողութեամբ «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի: Այս թերթերը պատերը փակցուած ըլլալով Թրիանքուրի մէջ (Մէօզի նահանգ), այդ շրջանին ընդհ. դատախազութիւնը դատ բացած էր կազմակերպութեան հրամանատարին՝ Ժան Ռընոյի դէմ: Այս բողոքին վրայ, Սէնի ընդհ. դատախազութիւնը շաբաթ օր երեք հարցաքննիչ դատաւորներ ղրկեց «Սոլիտարիթէ Ֆրանսէզ»ի կեդրոնը, թերթին խմբագրատունը եւ տպարանը, խուզարկութիւններ կատարելու համար: Կեդրոնին մէջ բռնուեցան 120 օրինակներ՝ գրգռիչ կոչէն, տպարանին մէջ՝ երկու օրինակ: Ժան Ռընօ տունը չըլլալով, կարելի չեղաւ անմիջապէս խուզարկել: Բռնուած կոչերը, որոնք առատօրէն բաժնուած էին Փարիզի մէջ, անցեալ յունուարին, ղրկուեցան բողոքարկու դատախազին:

Կացութիւնը Սուրիոյ մէջ

Գաղթավայրերու (Ալժերիա, Մարոք, Թունուզ եւ Սուրիա) բարձրագոյն կոմիտէն առջի օր ժողով գումարեց նախագահութեամբ վարչապետ Պ. Սառոյի եւ երէկ ալ շարունակեց խորհրդակցութիւնները, մանաւանդ Սուրիոյ մասին: Վերջին լուրերու համաձայն, կացութիւնը բարւոքած է Սուրիոյ մէջ եւ խանութները վերաբացուած են: Կ'ըսուի թէ Սուրիոյ մարզպանը կը

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ԵԳԻՊՏՈՍ 100.000 անգլ. ոսկի յատկացուց, զօրացնելու համար պաշտպանողական միջոցները Լիբիոյ սահմանին վրայ: Անգլ. կառավարութիւնն ալ պիտի օգնէ:

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ վարչապետը Պելկրատ գնաց, խորհրդակցելու համար դանուբեան դաշինքի մասին: Տեսակցութենէն երեւան եկաւ որ Եուկոսլավիա շատ ալ տրամադիր չէ ընդունելու այդպիսի դաշինք մը, վախնալով որ կ'աճի խորհրդային ազդեցութիւնը կեդր. Եւրոպայի մէջ և կը կորսնցնէ գերմանական շուկան: Այս առթիւ կ'ըսուի թէ Տոքթ. Պէնէշ, Չեխոսլովաքիոյ նախագահը, պիտի այցելէ Ռումանիոյ թագաւորին, այդ երկիրը կապելու համար կեդր. Եւրոպայի յատուկ դաշինքի մը:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ ԵԹՈՎՊԻՈՅ ՄԷՋ

Հին դարերէն ի վեր օտարները հրապուրուած են Եթովպիայով: Մինչև Փարաւոնի հրովարտակէն (3800 տարի առաջ Ք.Ե.) մինչեւ այսօր Եգիպտոսէն Թիկրէ երկարող բիւրեղեայ ժայռերու պարունակած ոսկի երակները կախարդած են Եգիպտացիներ, Յոյներ, Հռոմայեցիներ, Փորթուկալցիներ եւ վերջապէս Իտալացիներ: Ուկարոյի մէջ, Էրիթրէի սահմանին մօտ մէկուկէս քիլոմեթր երկար հողակէ բլուրը » մագնիսական ուժով իրեն ձգած է ոսկիի ծարաւի անձեր ու պետութիւններ:

Օտարներու զինեալ կամ խաղաղ արշաւանքը միշտ ծուռ աչքով դիտուած է տեղացիներէն, միշտ պաշտպանուած են իրենց տեղերը, բայց վերջապէս տեղի տուած են: Շատերը պատահական ճամբորդներ կամ առեւտրականներ եղած են, քիչերը և վերջերս միայն՝ հոն հաստատուելու համար գացողներ:

Հնդիկներ Եգիպտացիներ, Յոյներ, Հայեր, եւրոպական պէսպէս ժողովուրդներու թափթփուքներ եկած են հոն բախտ որոնելու եւ կամ ապաստանարան մը գտնելու երկրի մը մէջ, ուր կարգապահ անհատը անկարգապահ կը դառնայ: Որո՞նք են յառաջապահները, յայտնի չէ: Յոյնը ու Հայը առաջնութիւնը չահելու են: Հայերու առեւտրական յարաբերութիւնները շատ հին ըլլալու են: Դեռ հարիւրամեակ մը առաջ կոյր Նաղարէթ մը իր մերկութիւնը կը պատցնէր Առուայէն Աքսում, երբ իր հայրենակից բժիշկ Սարգիս արուեստին բարիքները կը սփռէր Մասսուայէն Ասմարա:

Այժմ Եթովպիոյ մայրաքաղաքը «Գոսմոփոլիթ» միջավայր մըն է, ինչպէս Սինկափուր, ուր քով քովի կ'ապրին աւխական ժողովուրդներու տիպարները, ինչպէս երբեմն Պոլիս, ուր կարելի էր լսել եւրոպական ազգերու լեզուները: Բոլոր օտարները տեղացիներուն համար փրնճի են, ազգերու զանազանութիւն գոյութիւն չունի իրենց համար:

Լեզուներու այլազանութեան հետ կայ նաեւ կենցաղի զանազանութիւն: Բնիկին բնական կենցաղը կը հակասէ եւրոպացիին պերճանքի կեանքին: Երբ արեւամուտ է, բնիկը կը քաշուի խրճիթին անկիւնը, մինչդեռ եկուորը կը վազէ չարժանկարէ խաղարան: Հոլանտ Հելլենուհիներ եւ Հայուհիներ վերջին նորոյթները կը ցուցադրեն կիսամերկ բնիկներուն քով: Կիսամերկ տիկիններ տունէ տուն կ'այցելեն, իրրեւ հեռաւորք ունենալով մերկանդամ ծառաներ: Հետիոտն տեղացիին քովէն սրարշաւ կ'անցնի ինքնաշարժը: Արշալոյսին բնիկը կը դիմէ շուկայ՝ երբ եկուորը տակաւին կը խռկայ:

Հնդիկները ժամանակաւոր եկուորներ են: Կը բարձրանան եթովպական բարձրաւանդակը, կը մնան, կը շահին, կը խնայեն երկու տարի ու կը մեկնին, իրենց տեղերը թողլով նորեկներու: Գաղութին կորիզը կը կազմէ Մէհէմմէտ Ալի առեւտրական տունը, ուր առեղէն մինչեւ ինքնաշարժ կարելի է գտնել: Առաջնակարգ կազմակերպութեամբ, պաշտօնեաներու զինուորական կարգապահութեամբ այդ Տունը տիպար հաստատութիւն մըն է եւ հայթայթիչը՝ փոքր առեւտրականներու, ապահովագրողը՝ տուներու եւ խանութներու:

Հնդիկը մանրավաճառ է, մեքենագործ է, արհեստաւոր է: Շնորհիւ սակաւապետութեան՝ կը մրցի ճերմակխանութպանին եւ արհեստաւորին հետ: Հնդիկին պէտքերը քիչ են, բաղձանքները սահմանափակ. Յոյնն ու Հայ արհեստաւորը կ'աշխատին կրկնապատիկ օրականով եւ ճշդապահ չեն, Հնդիկը կը գոհանայ փոքրիկ օրավարձքով մը եւ ժամանակին կը հասցնէ ուղուած գործը:

Այս կենցաղը արդիւնքն է կլիմային եւ աւելի հաւատքին: Հնդիկը կը հաւատայ հոգեփոխութեան, միս չուտեր, որովհետեւ կ'ընդունի թէ կենդանին մեռնող անձի մը հոգին կը կրէ, որ տարիներ կենդանիներու մէջ թափառելէ յետոյ՝ պիտի վերադառնայ աշխարհ աւելի մաքուր: Հնդիկները կ'այրեն մեռեալները, սուգ կը պահեն եւ հոգեճաշ կուտան: Համբաւչի են յաճախ, կ'ապրին թմրուած՝ սենեակներու մէջ, որոնք ճերմակին համար անգործածելի պիտի նկատուէին: Ընտանեկան բարոյականնին շատ թեթեւ է եւ կրնան պարծիլ իրենց չուայտ կենցաղովը:

Յոյները մենաշնորհն ունին պանդոկներու եւ ճաշարաններու: Նպարավաճառ, մեքենագործ, արհեստաւոր՝ Յոյները կը գրաւեն լաւագոյն դիրք մը: Բոլոր ազգի ամուրիները պարտաւոր են յոյն ճաշարաններու եւ պանդոկներու միջոցով անուղղակի տուրք մը վճարելու յոյն համայնքին: Շնորհիւ հիւպատոսին՝ կը գրաւեն պաշտօնական դիրքեր: Յոյն է ոստիկանապետը, յոյն է բժշկապետը, Յոյները մեծամասնութիւն են պետական դրամատան մէջ— 8 Յոյնի դէմ մէկ Հայ — յոյն բանակին համազգեստը կը կրէ եթովպական բանակը:

Հպատակութեամբ այլազան՝ Յոյները կը միանան եկեղեցիով եւ լեզուով եւ ազգայնամոլութեամբ: Եկեղեցին կը միացնէ բոլոր Յոյները, որոնք բարեպաշտ են տակաւին եւ ամէն կիրակի պիտի յաճախեն հոն եւ մոմ պիտի վառեն: Եկեղեցին կը հայթայթէ դպրոցին հասոյթներուն մէկ մասը: Յոյները նախանձախնդիր են լեզուին գործածութեան: Իրարու մէջ եւ ամէնուն հետ կը ջանան յունարէն խօսիլ, հազուադիպօրէն օտար լեզուի կը դիմեն: Յոյները առեւտրական ազգայնականութիւն ունին, Յոյնէն առեւտուր կ'ընեն, յոյն արհեստաւորին, կօշկակարին, դերձակին կը դիմեն եւ քիչ անգամ, աւելի պարտաւորութեամբ, կը դիմեն օտարին, որուն յոյնին տուած դրամը ալ չի դառնար իր գրպանը:

Համայնքին համերաշխութիւնը քաղձալի է տակաւին: Վարժապետի համար ներքին վէճերը, Աթէնքի մէջ մղուած կռիւներուն անդրադարձումը գաղութին կեանքին մէջ, ցոյց կուտան թէ յոյն համայնքի կարգապահութիւնը թերի է:

Հայերը կը գրաւեն անհաւասար նախանձելի դիրք մը: Յոյներուն նման ունին եկեղեցի եւ դպրոց: Մէկ միլիոն Փրանք ծախսուած է եկեղեցիի շինութեան համար, ուր տաղաւարներուն միայն պատարագ կը կատարուի, ուր սովորական կիրակիները հազիւ 4 հոգի կը գտնուին: Ծինուած օրուան վաղորդայնին թանգարան մըն էր արդէն: Ունին դպրոց, որուն համար ծախսուած է բարերարին կողմէ 300 000 Փրանք, կը պակսի ուսուցիչ և աշակերտ: Կային համերաշխութեան կոչեն յետոյ իսկ՝ գաղութը մնացած է պառակտուած: Ժամկոչին հետ կռիւ ընող եկեղեցի չի յաճախեր, դպրոցի տեսուչի հետ հաշիւ ունեցողը տղան դպրոցէն կը հանէ: Աշակերտի մը նիշը բարձր է, վարժապետը լաւ է, ցած է՝ վարժապետը բան չի սորվեցներ: Իւրաքանչիւրն ամբարտաւան ու բանսարկու՝ չի հանդուրժեր դրացիին չարժուածքին: Հող հիւանդը բժիշկին խրատ կուտայ, աշակերտը վարժապետին դաս կուտայ, արհեստաւորը փաստաբանին խորհուրդ կուտայ: Պատմաբան մը կը գրէ այս գաղութին մեծ հայրերուն համար.–«Երբ հասարակաց թշնամի մը ունին՝ իրարու չեն միանար, երբ առանձինն են՝ իրարու դէմ կը դաւեն»: (Brosset, Ruines d'Ani էջ 110) :Ժողովուրդի մը տականքժողովուրդէն մաքուր չի կրնար ըլլալ, հատանքը ակէն վեր չի կրնար բարձրանալ:

Ամէնէն ուժեղ կազմակերպութիւններն ունին Իտալացիներն ու Գերմանները: Աւելի պաշտօնեաներ են առաջինները, աւելի անկախ դիրքեր ունին վերջինները: Ֆաշիոն ունի ակումբ, դրադարան եւ դրօսավայր, Նացին՝ ակումբ եւ երեկոյթներ: Կառգործութեան միակ գործատուն գերման է, նոյնպէս ելեկտրական հաստատութիւններ սնանձնող միակ տունը: Մայրաքաղաքին մէջ չկայ խանութպան մը որ ամիսը անգամ մը չստանայ իր գիտցած լեզուով առեւտրական թերթ մը գերման ճարտարարուեստի արտադրութիւններն ու առաւելութիւնները դրուատող եւ հարցարան մը՝ խանութպանին պէտքերն ու դիտողութիւնները հարցնող:

Ցեղերու այլազանութեան մէջ՝ բնիկը եւ եկուորը կարճ ժամանակէն իրարու կը մօտենան որոշ յատկանիշերով: Ինքնաշարժին խորը ընկղմանող ճերմակը, ջորիին վրայ բազմող թուխը կը մերժենան իրարու՝ իրենց մեղկութեամբ: Աշխատանք, ճիգ եւ ժամանակի արժէքի գնահատում հեռու են ամէնէն: Ճերմակին համար ալ առօթ է գործ մը անմիջապէս կատարելը, ժամադրութիւն մը յարգելը: Գողոտային անկիւնը ցնացող բնիկը, որուն չարաւոտ աչքերուն շուրջ թառող ճանճերը արտնեղութիւն մը չեն ենթակային համար եւ սաւառնողը, որ կ'արհամարհէ միջոցը. կեանքի ու ապրելու, ժամանակի ու տեւելու երկու տարբեր ըմբռնումներ կը ներկայացնեն, մէկը կը պատկանի անցեալին՝ յաւերժապէս մեռած, միւսը կը մատնանշէ ապագան՝ մշտանորոգ ու անվախճան:

Բոլորին համար, առանց ցեղի խտրութեան, մէկ աստուած կայ,— Ոսկի Հորթը: Բոլորն ալ կ'երկրպագեն դեղին մետաղի փոշիներուն: Բոլորին համար ճշմարիտ է Փեթրարքայի խօսքը.— «Մեր մօտ ամէն բան ոսկի է, նիզակ, վահան, թագիր Ոսկին մեզ կը միացնէ, մեզ կը բաժնէ: Ոսկին կ'աղաւաղէ պարտուածները, կ'ընկճէ յաղթականները, համրերը պերճախօս կ'ընէ: Իրմով կ'արիանան երկչոտները, արիները երկչոտ կը դառնան: Իր միջոցով զինեալները կը զինաթափուին, անզէններ կը զինուին: Ան քանի մը վայրկեանէն ամէնէն երկար պատնիրաղմները կը հանէ, կը ցամքեցնէ գետերը, կը միացնէ ծովերը, կը հարթէ լեռները: Նիկերանի բասեին նման չկայ բերդ մը որ չգրաւուի ոսկիով բեռնաւորած հորթով մը: Ահա թէ ինչո՛ւ աղքատները վստահութիւն չեն վայելեր, իսկ հարուստները ամէն տեղ ձայն ունին: Գթութիւն, ամօթխածութիւն, հաւատք իրմէ կախում ունին, ամէն առաքինութեան տէրն է ան: Ոսկին իր ազդեցութիւնն ունի նաեւ անմահ հոգիներու վրայ իսկ»:

Եթովպիոյ բարձունքին վրայ ոսկին կը կառավարէ ամէն գործ, անհատը կը մղէ դէպի խաղարան, բնիոն մը համար առնելու, զաւակին վրայ երդուըննալու: Երբ իր հնչեղ ձայնը կը լսեն, սպիտակամորթուհիներ կը մոռնեն սեւերու եւ առանց նողկանքի կը բռնեն ծածուկ նկուղներու ճամբան: Անցեալին ճերմակը սեւին համար գերմարդկային էակ մըն էր, այժմ խաբելի արարած մըն է, գրեթէ մուրացիկ մը:

ՀԵԹՈՒՄ

«ԲՈՒՀՃԻ»ՆԵՐԸ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՄԷՋ

Անկասկած, յետադային հայ պատմագիրը երբ խօսի գաղութներու մասին, կանգ պիտի առնէ նաեւ այն աբոտին վրայ որ կը կոչուի բուհճիութիւն:

Մեր խորագիրը այն ապաւորութիւնը կրնայ ձգել որ, պիտի տանք մանրամասն նկարագրութիւնը այդ վարակիչ հիւանդութեան որ դժբախտաբար ժամանակ մը համաճարակի երեւոյթ առաւ ու տարածուեցաւ տարագիր հայութեան մէջ: Թէեւ հիմա ալ կասած չէ, բայց առաջուան թափը չունի: Փաստ՝ որ որբանոցներ չկան ու Ամերիկա անտեսական տագնապին ազդեցութեան ենթարկուած, չի կրնար Քրիստոսի համար հոգիներ գնելու դրամ դրկել...

Մենք համեստ կերպով կ'անցնինք, Թրքախօսութեան համազօր եթէ ոչ աւելի վար այս աբոտին վրայէն, մանրամասնութիւնը ապագայի խնդիր է: Նիւթը, համաձայն իր աղբիւրին, բաժներ ենք երկու մասի.—

Ա. ՈՐԲԱՆՈՑԷՆ ՆԵՐՍ

«Շատ վայրերէ եմ հոս բերուած
«Մեծ բռունցքէ մըն եմ կազմած».

Ահա, այս պատկերաւոր բառերով կը սկսէր Անթիլիասի որբանոցին երգը որ գործն էր ուսուցչապետ Գուճիգանեանին: Արդարեւ որբանոցները մէկ մէկ հաւաքածոներ էին Հայաստանի ամէն անկիւններէն հաւաքուած խլեակներուն: Տեսակ մը խանարան տարբեր տարբեր գաւառաբարբառներու, սովորութիւններու, նկարագիրներու, որոնք իրրեւ թէ շուտով պիտի յղկուէին ու կորսնցնէին իրենց առաջին դիմագիծը:

Երբ կը գրենք որբանոցի մասին, առաւելաբար նկատի ունինք Անթիլիասի որբանոցը ուր ապրած ըլլալով 5 տարի, ծանօթ ենք բոլոր անցուդարձերուն:

Նիւթէն չշեղինք: 1923, օգոստոս ամսուն էր որ, Անթիլիասի որբանոցէն ներս, Ս. գիրքը տեղատարափի պէս լեցուեցաւ: Այդ օրերուն, մեր ուսուցիչներէն «պատուելի» Գ. Աղասի Մէյմարեան, հաւատարիմ գործակալ Գորտ ընկերութեան, մէկ Փրանքի փոխարէն ձեռք կուտար մէկ Ս. Գիրք: Առաջին առթիւ անոնք որ ունէին գնեցին, իսկ չունեցողները զրկուեցան:

Այդ զրկումը սակայն երկար չտեւեց: Մէկ թէ երկու ամիսէն՝ հաւանաբար Գորտ ընկերութեան նոր... անտեսումները ու այս անգամ առանց դրամի դասարան դասարան կանչ, կապոյտ շողշողուն կողքերով Ս. գիրք բաժնուեցան: Երեւակայեցէք այդ օրերուն որբանոցը ունէր շուրջ 1200 որբեր, եւ նոյն համրանքով Ս. գիրք կրնար մրցիլ Կիզէի բուրգերէն մէկուն հետ: Այդպէս ալ, յաջորդ օրն իսկ, աւլողմաքրողները ուրիշ բան չունէին հաւաքելու եթէ ոչ Ս. գիրք, Ս. գիրքի կողք, Ս. գիրքի թերթեր որոնք աղացոտքին փաթթուած մինչեւ արտաքնոց կ'երթային...

Ս. Գրքի բաշխումը բոլորովին ապարդիւն չանցաւ, տեսաւ իր պտուղը որովհետեւ Ս. Գրքին զուգահեռ ամէն առաւօտ կէս ժամ, կիրակի օրերը երկու ժամ, երբեմն ալ այցելու պատուելիի մը ներկայութենէն «օգտուելով» տղաքը կը լեցնէին մեծ հիւղը ու կ'արդուկէին եւ այս աղքատիկ լուսաւորչական «պարոններուն» աչքին տակ որոնք, երբ պատահականհայ քահանայ մը աղօթէր, իրենց աչքերը կը բանային քիթերը օդին կը տնկէին, իսկ երբ պատուելի էր «Հայր մերը» արտասանողը, գլուխները մինչեւ կուրծքերը կ'իջնէին եւ աջ ձեռքի բթամատն ու ցուցամատն ալ աչքերուն փոսը: Այս ամէնուն վրայ աւելցուցէք նաեւ այն պարագան որ՝ արդէն այդ «շատ վայրերէ հաւաքուած» որբերուն մէջ կային մեծ թիւով բողոքականամիտներ, գլխաւորաբար Մարաշի, Այնթապի, մանաւանդ Խարբերդի որբերէն, որոնք «բուհճիութեան համբան բռնելով օրը օրին կը «Սլիջանային» , կը խելօքնային: Դուք ըսէք՝ կը ծերանային իրենց դէմքէն վանելով պատանեկան ժպիտը եւ խանդավառութիւնը: Որպէսզի իրենց վարժապետներուն ցուցնէին իրենց հնազանդութիւնը, անոնց երեսին չէին նայեր երբ խօսէին, ձեռքերը կուրծքին վրայ ծալած կը կանգնէին անոնց առջեւ, իրենց ձայներուն մէջ դնելով բողոքականի յատուկ աղաչողի, խնդրողի լալկան շեշտը:

Ժամանակ մը բուհճիութիւնը նորաձեւութեան կարգ անցաւ: Ամէն երեկոյ Ս. Գիրք մը անութին տակ դընողը ծովեզերք կ'երթար, խումբ խումբ նստած կ'երգէին, կը կարդային, կը քարոզէին ու մանաւանդ կը «խոստովանէին» թէ ինչպէս Քրիստոս իրենց այցելած էր երազին մէջ ...

Ասոր հակազդելու համար, Կեսարիոյ որբերուն առաջնորդութեամբ ծովեզերքը եկեղեցի մը շինուեցաւ,— աւազի թումբով շրջապատուած խաչձեւ տարածութիւն մը, արեւելեան կողմը տախտակէ խորան մը, վրան պատկեր մը, երկու կողմերը մէկ մէկ մոմ եւ ամէն երեկոյ հարիւրներով բազմութեամբ ժամերգութիւն: Որ — կար չունեցաւ սակայն այս «եկեղեցիին» գոյութիւնը: Օր մըն ալ, անոր խորանին տախտակները կրակարանին մէջ տեսանք ... կը ճարճատէին: Ասոր վրայ տեղի ունեցան բողոքներ, լալականչիքներ որոնց արդիւնքը անկական լուրջ պիտի ըլլար եթէ ազդու գոհացում չտային ու չբերէին հայ քահանայ մը:

Մինչ այսպէս կ'ընթանար հաւքը Անթիլիասի որբանոցին … միւս որբանոցներուն մէջ, մանաւանդ աղջիկներուն՝ Սայտա, Ճիպէյլ, … գիր. ընդդիմադիրներ չգտնուեցան … «բուհճիութիւնը» այնքան ծաւալուն … որ մ… հոգեւորականները լեցուն … Ս. Գրքի համարներով … խօսքերը … վերջաւորութիւն ծնանելու, Քրիստոս … ընդունելու խնդրանքներով:

Այս մարզին մէջ եթէ որբանոց կար որ բացառութիւն կը … այդ Ճիպէյլի որբանոցն էր … պաշտօնավարէին Տարօնցի, Գալեան եւ ուրիշներ: Եթէ ծի… ազգայնական տղաներու բան… տուաւ ցեղին, Անթիլիասը նոյն … ւով կամակոր տղաներու բան… տուաւ «երկնային թագաւորութ… համբով.

Բ. — ՈՐԲԱՆՈՑԷՆ ԴՈՒՐՍ

Արտաքաղթը, որուն համեմա… է համարիլ աղքատութիւն, վրկ… եւ եթէ կ'ուզէք թշուառութիւն … կիտրոն քամել ծով թշուառութ… վրայ որ հետեւանք էր մեծ պատ…մին: 1922ին կարաւան կարաւան ժողովուրդին մէկ մեծ մասը թափ… այս ափերուն վրայ, անծանօթ … ուին, բարքերուն, անյարմար կլի… տարրականոն պայմաններ եւ ա… մէնը առիթ բողոքական եւ … լիկ ուղկաններուն առատ ձեռնց… թայթելու:

Զկա՞կ ունիս որբանոց գնելու … դպրոց մը տեղաւորելու, գա՞ց… գես այս կամ այն հաստատութ… մէջ, նիւթական պզտիկ օգնութ… կը կարօտիս, նման հաղորդ… ցաւերու դարմանն էր կամ … քական արձանագրուիլ եւ կամ կաթ…լիկ: Դժբախտաբար, ընտրելի… կու չարեաց փոքրագոյնը, … ըսել որ առաջինին յարողները … շատ էին քան երկրորդին, որով… ամերիկեան նպաստը աւելի … ու գործունէութեան դաշտը ընդ…ձակ:

Երբ գաղութներու մէջ կեանք… հունին մէջ մտաւ, ուղկաններու… մը նուազեցաւ, բայց մինչ այդ … իրենց աւերը գործեցին: Եւ ճշմա…ութիւնը նոյն իսկ վարակեց հայ… սաւորչական եկեղեցին, ջանալով … կէ ներս մտցնել կիրակնօրեայ … Բարգէն կաթողիկոսի հաւանութ… ... Այս տակաւին շատ թարմ … է: Քիչ մը հեռուն երթանք:

Ով որ օդափոխութեան գացեր … բանանի քաղաքներէն Զահլէ, եւ … բաւական երկար ժամանակով ու… ջորդական ամառներուն, ան լաւ … տած կ'ըլլայ [illegible] … բիկեներով:

Ժամանակ մը, 1927, 28, 29… ամառներուն Զահլէն դարձեր էր … ւորներու կեդրոն, ամէն երեկոյ … դավառ ուսանող - ուսանողուհի… խումբերուն հակընդդէմ … ծունկներուն վրայ, սեւ կազմ… ծած, ծունկ ծունկի նստած … երգը կ'երգէին լալկան, ողբա… մեռելային ...

Իսկ երբ պատահէր որ կիրակ… յանկարծ եկեղեցի երթայիք … պիտի գտնէիք այդ «բոյրերը» … քարձերը, երբեմն լո՞ւռ ննջա… մը անարժ հսկողի պէս, երբեմն … բաժայն երգ մը, այն ալ թուրքե…

Ըսինք որ չպիտի մանրամասնե…

Անցան տարիները ու իրենց … իսկ դուրս եկաւ համայնք մը ու …

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Կ Ա Թ Ն Ի Ղ Բ Ա Յ Ր

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԻՑ)

Մարտի երկրորդ կէսի սկզբին հարաւային ճակատում թշնամին նահանջեց առանց կռուի ու հեռացաւ այնքան, որ մեր առաջապահները նրան հանդիպել չկարողացան: Մի նոր կազմուած գումարտակ եկաւ մեզ փոխարինելու. ի՜նչ ուրախութիւն. մենք քաշուեցինք մօտակայ գիւղը հանգիստ գիշերելու. ապստամբութիւնից ի վեր առաջին անգամ մեր վաշտը ցրուած չէր դիրքերում կամ շարան շարան ճանապարհին, այլ համախմբուած էր հարեւան երկու ընդարձակ խրճիթներում: Կրակը ճարճատում էր հնոցների մէջ եւ եռացող հսկայ կաթսաները կերակուրի համեղ բուրմունքը սփռում չորս կողմ:

Քաղաքից եկած Փրկութեան Կոմիտէի երկու անդամներ հիւր էին մեզ մօտ. իբրեւ գաղտնիք նրանք ինձ յայտնեցին ճնշող նորութիւններ — Նոր - Բայազիտի գաւառն ամբողջովին գրաւուած է կարմիրներից եւ այնտեղի ապստամբները քաշւել են Դարալագեազ: Հանրապետութեան վերջին ամսին մեծամասնականների ձեռքն ընկած Իջեւանում գերի ընկած ներքին գործերի նախարար Մանասեան, գաւառապետ Մարտիրեան իրենց հետեւորդներով, ինչպէս նաեւ խորհրդարանի անդամ Ներսէս Աւագեան գնդակահարուած են: Ես ազդուած էի այս սեւ լուրերից, բայց արտաքուստ աշխատում էի բաժանել զինուորների զուարթ տրամադրութիւնը մասնակցելով նրանց ընդհ. զրոյցին. ինչի մասին կարող էին նրանք խօսել, եթէ ոչ իրենց Նորքի եւ Նորքեցիների մասին:

— Պարոն Վահան, Գէորգից ի՞նչ լուր կայ, հարց տուեց շուրջս նստածներից մէկը:

— Նա Ցասուկ Մարմնի իրաւասութեան տակ եւ կնոջ հետ արգելափակուած է Նոր բանտում (քաղաքում երկու բանտ կար, մէկը ցարական կառավարութեան կողմից վերջին տարիներս շինուած լինելով դէպի Հրազդանի կամուրջը տանող ճանապարհի վրայ նոր էր կոչւում ի զանազանութիւն միւսից, զօրանոցների մօտ գտնուող հին բանտից):

— Նրան պիտի բաց թողնել, պարոն Վահան, նա ի՞նչ բոլշեւիկ է. Նորքեցին չի կարող բոլշեւիկ լինել. դէ հ, գերութիւնից Մոսկուա են բերել, բանի զինւորագրել. նա քաջ ազդայ է. չէր կարող կռիւ գնալ ու գլուխ պահել, կռուել է. առաջինն սոսկալ, դա էլ պարտադրել է նրանց բոլշեւիկների հետ մնալու. յանկով, որ կարող է հայրենիք գալ, հրաժարւել է զօրաբաժնի հրամանատարի բարձր պաշտօնից եւ համաձայնել իր հայրենի քաղաքի պահակազօրի պետ լինել:

— Թող գայ մեզ մօտ, ես Դրախտութեամբ վաշտի հրամանատարութիւնը նրան կը յանձնեմ, առաջ վաշտապետ Միքայէլը:

— Երբ ունեցիր Միքայէլ. Կոմդիւին վաշտի հրամանատարութիւն ես տալիս. Նրան պահենք մեր մէջ ինչպէս վարպը թիւն, մինչեւ Հայաստանի լրիւ ազատութիւնը, որ Գէորգը գոնէ գունդի հրամանատար կարգուի:

— Ախպէր, առաջ եկաւ մի ուրիշը, մարդը անցուդարձից անտեղեակ է եղել. Ծարիցինում նա ի՞նչ գիտէր թէ Երեւանում ինչ է կատարւում:

— Ապստամբութիւնից առաջ գնացի նրա մօտ, շարունակեց Փեյլաչերը, մի քանի մենակ մնացինք, ասացի, Գէորգ, բաներ կան, որ դու չգիտես, վախենամ խաբուես քո շրջապատից ու սխալների մէջ ընկնես:

— Իմ աղիզ Վահանիս գոհը եւ ինձ հասցրու. ինձ անհրաժեշտ է նրա հետ տեսնել. ես մատաղ կը լինեմ, բայց չեմ թողնի նրա մի մազին դիպչեն: Ափսոս, որ դու Ղարադալա էիր եւ անմատչելի:

— Դեռ երէկ նրա մասին տեղեկութիւն ստացայ, պատասխանեցի ես, նրան բանտում յարգանքով են վերաբերւում եւ լաւ են պահում. ինձ էլ վստահ է որ շուտով ազատ կը թողնեն, որովհետեւ կարմիր կոմսիւ լինելով հանդերձ, մեր առջեւ անմեղ է ու անբիծ, անհրաժեշտ է դիմում անել եւ երաշխաւորութիւն տալ. Ցասուկ Մարմնին նրա համար. բոլոր ձեւականութիւնները կատարել կարելի է, եթէ ես մի ամբողջ օր բացակայեմ ճակատից, դուք կը համաձայնէ՞ք որ մի օր ես այստեղ չլինեմ այս ծանր ժամանակ:

— Ոչ, ոչ, բացագանչեցին այս ու այն կողմից, ձեզ գնալուց մի ժամ յետոյ վաշտը ցրիւ կուգայ:

— Ձեզնից շատերը նրա մօտ եղան. իսկ ես հակառակ բուռն ցանկութեանս տարիների բաժանումից յետոյ դեռ չկարողացայ նրան տեսնել, թէեւ մենք միասին ենք մեծացել, ընկեր ու եղբայր ենք եղել աւելի հարազատ, քան մի մօրից ծնածները: Ես մի պահ կանգ առայ կաշկանդուած ներքին յուզումից:

— Գիտենք, գիտենք. բացագանչեցին այս ու այն կողմից: Բայց նրանք չգիտեն, որ մի հրէշի ձեռք ձգելու համար ակամայից ինքս եմ պատճառ եղել Գէորգի արգելափակման:

— Պայմանաւորուենք այսպէս. երբ հարաւային ճակատում մեր գործը վերջացնենք ու փոխադրուենք հակառակ ճակատը՝ Երեւանի վրայով անցնելիս ես մի երկու ձիաւորի հետ կը բաժանւեմ վաշտից, կ'երթամ բանտ, կը տեսնեմ Գէորգին եւ նրա կնոջը, նրանց ստորագրել կուտամ ձեւական խնդրագիրը, ապա կ'անցնեմ Ցասուկ Մարմնի նախագահի մօտ եւ իմ Փրկութեան Կոմիտէի անդամի երաշխաւորութիւնը տալով նրանց … ազատել կուտամ. եւ կ'ազատ… Նորքը:

— Շատ լաւ, հրաշալի», շատ … համաձայնեցին զինակիցները:

Առաւօտեան վաշտը ցրուած էր … սամեւ գիւղում. այնտեղ մնացել … միայն ծերունիները. բնակիչ… մեծ մասը փախել էր դէպի Երեւան… Մենք դաշտային շրջանում էինք. … նահանջ էր, արեւ օր. յանկարծ … ուից լսուեցին թնդանօթի ու հրաց…նային համազարկի ձայները բազմ… ցանք տանից. հորիզոնի վրայ … ւեց թշնամու զրահապատի ծուխը… մի կէս ժամից յետոյ ընկանք … գնդացիրների կրակի տակ. մեր վա…ապետը մահացու վիրաւորուեց. … կատի ամբողջ կենտրոնը … շտապ նահանջեցինք մինչեւ Երեւան… կարմիր հետեւակազօրքը շղթան… վճռականութեամբ զրահապատով, … թուղիի երկու կողմից հասաւ քաղա… անմիջական շրջակայքին, ուր … ունեցաւ խառն ի խուռն սաստ կռիւ…

(10)

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ՄԱՅԱՓՈՐՁԸ ԴԱՏԸ ՎԵՐՋԱՑԱՒ ...

ԱՄԲԱՍՏԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄԵՐԸ ԽԱԽՈՒՏ Կ'ԵՐԵՒԱՆ

Ընկէրբէրի Եղեռնադատ Ատեանը փետր. 15ին պիտի արձակէր իր վճիռը, Աթաթիւրքի դէմ սարքուած մահափորձին առթիւ, բայց նոր երեւոյթ մը պարզուեցաւ. Ահա թէ ինչպէս կը նկարագրեն Պոլսոյ Թուրք թերթերը.

Ժամը 13ին բացուեցաւ նիստը։ Ալի Սալիֆի փաստաբաններէն Համիտ Շէվքէթ ինքն չէր եկած, այլ միայն անոր ընկեր փաստաբան Զիւհտիւ, նկատելով որ դատարանին վճիռը պիտի հաղորդուէր։ Նախագահ Օսման Թալաթ Կիւլթէքին կարդաց դատարանին կողմէ միաձայնութեամբ տրուած որոշումը ուր կը շեշտուէր թէ ամբաստանեալներէն Եահեա դահացած յայտարարութիւններ ըրած է զանազան Թուականներու մէջ։ Միւս կողմէ Իսլէյիր հարցաքննիչ-դատաւորին առջեւ ժխտած է այն յայտարարութիւնը զոր ըրած էր ոստիկանատան մէջ։ Այս պատճառով, որոշում տալէ առաջ, դատարանը պէտք կը տեսնէ պատասխանները լսելու այն երկու դատաւորներուն, որոնք կատարեցին նախնական հարցաքննութիւնները։

Ասոր վրայ ներս կանչուեցաւ Բ. հարցաքննիչ դատաւոր Հիքմէթ, որ յայտնեց թէ Իսթանպուլցի է եւ խղճին ու պատիւին վրայ երդուընցաւ ճշմարտութիւնը ըսել անվախօրէն եւ առանց որ եւ է ազդեցութենէ տարուելու։

Հիքմէթ ըսաւ.— Նախ Եահեան հարցաքննեցի եւ տեսայ որ իր յայտարարութեանց համապատասխան ձեւով մը տեղեկութիւններ կը հաղորդէ դէպքի մասին։ Միայն կարգ մը սպառուած հակասութիւններ նշմարեցի եւ անոնք պարզելու համար՝ բազմաթիւ անգամներ հարցաքննեցի զայն։ Վերջին անգամ Եահեան կանչեցի գիրով մը եւ ասկէ յետոյ է որ ժխտեց նախապէս իր ըսածները։ Անգարայի ոստիկանական տնօրէնութիւնը գիրով մը կը հաղորդէր թէ, Եահեայէն եւ ընկերներէն զատ, 4—5 հոգի ալ անցած են սահմանը եւ նոյն իսկ անոնցմէ մէկը Տիարպէքիրի կողմերը գտցած է։ Եւ կ'ուզէր որ քննած թէ Եահեա լուր տնի՞ թէ ոչ այս դէպքէն։ Եահեայէն հարցուցի։ «Բոլոր ասոնք սուտ են», պատասխանեց։

— Բոլոր ասոնք ըսիր, այս դրութեան մէջ յիշուածնե՞րն են։

— Ոչ, պատասխանեց, բոլոր ըսածներս սուտ են։

Եւ երբ հարցուցի թէ "մ՛րն" է հարեմն ճշմարտութիւնը, սկսաւ պատմել։ Ճշդելու համար իր ժխտումին ստուգութեան աստիճանը, քննութիւն կատարեցի նաեւ անոր յիշած վկաներու մասին։ Եահեայի հարցուցի թէ ինչո՞ւ սուտ խօսած է։ Պատասխանեց թէ ճնշումի տակ ըսած է եւ աւելցուց. «Զէք գիտեր ինչե՞ր քաշեցի»։

Ամբաստանեալներէն Իսլէյիրն ալ բացէ ի բաց կը ժխտէր իր առաջին յայտարարութիւնը. երբ պատճառը հարցուցի, ըսաւ թէ իր եղբօրը Արիֆի աղաղակներ կը լսէր եւ մինչ զայն իր քովը բերելով կը յայտնէին. «Եղբայրդ կ'ըսէ, դուն ալ ըսէ»։ Ինք հիւանդ ըլլալուն համար, ծեծ չէ կերած։ Հարցաքննուած ատեն, վիճակէն յայտնի էր որ Արիֆ հիւանդ էր։ Մէկ երկու անգամ ալ ջուր ուզեց եւ տուի։

Նոյն իսկ առաջարկեցի քանի մը օր յետաձգել հարցաքննութիւնը, եթէ ի վիճակի չէ խօսելու. բայց իր փափաքին վրայ շարունակեցի հարցաքննութիւնը։ Արիֆը եւ եղբայրը Իսլէյիր երես երեսի բերի։ Արիֆին ձեռքերը կապուած էին եւ գլուխը վար կախուած էր։ Հակառակ պնդումին, չէր նայեր իր մեծ եղբօրը՝ Իսլէյիրի երեսին.

ՀԱՐՑԱՔՆՆԻՉ ԴԱՏԱՒՈՐԻՆ ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Պարզելէ յետոյ քննութեան փուլերը, Հիքմէթ ըսաւ թէ ինք 11 տարուան դատաւոր է եւ 10 տարին անցուցած է հարցաքննութեամբ։ Կարեւոր պաշտօններ ստանձնած եւ ի մէջ այլոց գտնուած է Մէնէմէնի եւ Սպարթայի դէպքերու հարցաքննութեանց մէջ։

«Երբ այս կարեւոր դատը ինծի յանձնուեցաւ, խորհեցայ որ ամբաստանեալներուն ի նպաստ ամենափոքր սխալ մը գէշ պիտի արտօսուէր 17 միլիոն Թուրքերու եւ պատմութեան առջեւ։ Բայց եթէ այդ մարդիկը իրապէս յանցաւոր չէին, իրական ոճրագործները մէկ կողմ թողուլ եւ ասոնք ամբաստանելն ալ նոյն չափով պատասխանատուութիւն մըն էր։

Յարգելի նախագահ, 17 միլիոն Թուրքերու մէջ շատեր կան որ չեն գիտեր Թանրըին (Աստուծոյ) եւ մարգարէին անունները, բայց չկայ մէկը, որ երբ հարցնէք թէ ո՞վ է երկրին փրկիչը, չտայ անոր զանազան անունները.— Աթաթիւրք, Կազի, Մուսթաֆա Քէմալ։

Գալով ընդհանուր տպաւորութեանս Թուրք զոհաբերուող դատաւորին ամենամեծ երջանկութիւնը՝ հանգիստ խիղճով քնանալն է։ Ինչպէս ըսած եմ տեղեկագրիս մէջ, երբ քննութիւնը վերջացաւ եւ որոշմնագիրը պիտի գրէի, խորհեցայ.— Իմ ձեռքով ամբաստանեալներուն դէմ բռնբռնացած կատարեալ համոզում մը չկայ։ Ամբաստանեալները ձեզի չեմ գրկած դըրական հանգամանքով մը, անոնց վըրայ զարնելով կատարեալ յանցաւորի դրոշմը(տամղա)։

Նման դէպքերու մէջ, կրնայի աշտօրէն դատ չքննելու (Մէնի մուհաքէմէ) որոշում տալ. բայց նկատի առի գործին մեծ հանգամանքը եւ այն պարագան որ եթէ հազարին մէկ հաւանականութիւն մը իսկ գոյութիւն ունենայ, կրնամ սխալիլ, եւ հետեւաբար պէտք տեսայ ձեր ատեանին դըկելու ամբաստանեալները։

Նախագահը հարցուց.— Ի՞նչ տպաւորութիւն ունեցաք, երբ ամբաստանեալները ժխտեցին նախապէս իրենց ըրած յայտարարութիւնները։ Ամբաստանեալները գանգատեցա՞ն թէ բռնութեան եւ ճնշումի ենթարկուած են։

Հարցաքննիչ դատաւոր Հիքմէթ պատասխանեց.— Արիֆ ըսաւ թէ շատ ծեծուած է. ամէն ամբաստանեալ այսպէս կ'արտայայտուի եւ այս պատճառաւ շատ ուշադրութիւն չդարձուցի այս խօսքին։ Միւս կողմէ, վրան ծեծի հետքեր ալ չտեսայ։ Միայն թէ հարցաքննուած ատեն, տեսայ որ Արիֆ յայտնապէս հիւանդ է։ Գալով անոր եղբօրը Ալիփի, ձեռքի թաշկինակը անդադար կը սեղմէր ձախ ականջին։ Թաշկինակին վրայ կար ականջէն հոսած ջրոտ արիւն մը. ըսաւ թէ ծեծէն առաջ եկած է։ Իսլէյիր չյայտնեց թէ ծեծուած է։

Ընդհ. դատախազ Գահա Արըգան պահանջեց վկային հարցնել թէ ամբաստանեալներէն Եահեա եւ Արիֆ գիտէի՞ն թէ ոչ թէ ինքը հարցաքննիչ դատաւոր է։ Հիքմէթ պատասխանեց. «Պաշտօնական համազգեստ կը կրէի. միւս կողմէ պատճառ չկար որ ամբաստանեալները չգիտնային թէ դատական պաշտօնատան մէջ կը գտնուէին։ Բայց եւ այնպէս, որ եւ է տաթիւ ամբաստանեալներուն չեմ ըսած թէ ես հարցաքննիչ եմ, ոչ ալ նման բան մը հարցուցած անոնց»։

Պատասխանելով ընդհ. դատախազի երկրորդ մէկ հարցումին, հարցաքննիչ դատաւորը ըսաւ. «Հարցաքննութեան սկսելու որոշումը ամբաստանեալներուն հաղորդուեցաւ եւ այս մասին օրինական բոլոր ձեւակերպութիւնները կատարուած են. բայց օրինական պարտաւորութիւն մը չկար բերանացի ալ յայտնելու որ ես հարցաքննիչ եմ»։

Ալի Սալիֆի եւ Իտրիսի փաստաբան Զիւհտիւ պահանջեց որ երկու հարցում ուղղուի ամբաստանեալներուն։ Ա. ոստիկանական պաշտօնեաները որոնց համար կ'ըսուի թէ ծեծած են ամբաստանեալները, հետապնդա՞ծ են զանոնք եւ ներկայ գտնուա՞ծ են հարցաքննութեանց ատեն։ Բ. ամբաստանեալները երբ հակասական յայտարարութիւններ կ'ընէին, պատճառը այն էր որ անդադար կը խօսէին տեղի չունեցած դէպքի՞ մը մասին, թէ մարդկային մոռացութեան հետեւանքով կ'ըլլար ասիկա։

«Առաւելագոյն ուշադրութիւն դարձուցի քննութեանց գաղտնի ըլլալուն, պատասխանեց հարցաքննիչ Հիքմէթ։ Մինչ գաղտնի ոստիկաններ եւ ոստիկան - գիտուորներ ամբաստանեալներուն կ'ընկերանային մինչեւ դուռը, բայց դուրսը կը մնային։

ԽՄԲ.— Այս նիստէն վերջ, երկուշաբթի օր (17 փետր.) դատարանը նորէն գումարուելով, արձակեց իր վըճիռը։ Ուրեմն զանց կ'առնենք մնացեալ մանրամասնութիւնը։

ԱՄԲԱՍՏԱՆԵԱԼՆԵՐԸ ԱՆՊԱՐՏ ԱՐՁԱԿՈՒԵՑԱՆ

— o —

Փետր. 17ի նիստին մանրամասնութիւնները յետաձգելով, ստորեւ կը հրատարակենք վճիռը։

Նախագահը ըսաւ ամբաստանեալներուն.— «Վերջին խօսքը ձերն է»։ Ասոր վրայ ամբաստանեալները ըսին իրենց վերջին խօսքը։ Ի մէջ այլոց Արիֆ ըսաւ. «Անկցի Էթէմն ալ, Բէչիան ալ։ Ես Չէրքէզ չեմ, այլ Թուրք օղլու Թուրք եմ»։

Գաւառակի միւտիւր Շէմշէտտին երկարօրէն պաշտպանեց ինքզինքը, իսկ Իտրիս ըսաւ, իր մօրուքը ցոյց տալով.— «Այս տարիքէն յետոյ կուսակա՞լ պիտի ըլլամ, թէ դայմագամ։ Դաւադրութիւն մը փակցուցին, հոս եկանք»։

Ժամը 4ին քառորդ մնացած, դատավարութիւնը վերջացաւ եւ դատական մարմինը խորհրդակցութեան քաշուեցաւ եւ վերադարձաւ ժամը 9ին։ Նախագահը ըսաւ թէ դատը երկար ատենէ ի վեր բուռն կերպով զահագրգռեց թէ դատարանը թէ հանրային կարծիքը։ Դատարանը մանրակրկիտ քննեց դատին բոլոր փուլերը եւ հիմա որոշման ամփոփումը պիտի հաղորդէ։ Մանրամասն պատճառաբանութիւնն ալ յետոյ պիտի պատրաստէ։

Համաձայն որոշմնագրին, որուն ընթերցումը մէկ ժամ տեւեց, խոստովանութիւնը չի կրնար համոզում առաջ բերել, քանի չէ ստուգուած նիւթական փաստերով։ Այսպէս, ամբաստանեալներուն ըրած խոստովանութիւնները չեն կրցած հաստատուիլ նիւթական ապացոյցներով։ Միւս կողմէ, ամբաստանեալները յայտնեցին թէ ի՞նչ հարկեցուցիչ պարագաներու տակ խոստովանած են եւ ասոր հակառակը չհաստատուեցաւ։ Ասկէ զատ, տրամաբանութիւնն ալ կը ցուցնէ թէ ճիշդ չեն ամբաստանեալներուն ըրած խոստովանութիւնները։ Յայտարարութեանց հակասութեան հետեւանքով, դատարանը չէ կրցած խիղճի համոզում գոյացնել եւ հետեւաբար կ'որոշէ անպարտ հռչակել ամբաստանեալները»։ Այս որոշումին վրայ, ձերբակալուածները ազատ արձակուեցան նոյն գիշերը։

ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՓԱՐԱԿՈՒԷՅԻ ՄԱՍԻՆ

— o —

Փարիզի գերման տարագիրներու թերթը, «Փարիզէր Թակպլաթ», ենթեւեալ թղթակցութիւնը կը հրատարակէ Փարակուէյի Սալիբրէ քաղաքէն, 1936 յունուար 12 թուականով.—

Երկար դեգերումներէ ետք վերջապէս հոս հասանք, նախ Ասունսիոն էինք, բայց չկրցանք հոն մնալ, որովհետեւ ամէն բան շատ սուղ է։ Բնակարան գտնել անկարելի է, եւ եթէ յաջողիս գտնել երկու սենեակ եւ խոհանոց մը, 3000 փէսօ վարձք կը պահանջեն, ինչ որ տիրող պայմաններուն համեմատ խելացնոր գին մըն է։ Հիմա շատ աւելի սուղ է քան առաջ։ Նախընտրեցինք գաւառ երթալ։ Թէեւ կրնայի Ասունսիոնի մէջ անմիջապէս գործ գտնել, բայց շահս չպիտի բաւէր ապրելու։ Հոս բարեկամի մը հետ փայտի գործարանի մը մէջ արհեստաւոր կ'աշխատիմ։ Կը շինեմ, ինչ որ հոս դեռ չեն գիտեր,— ջրամաններ։

Գործարանատէրը մեզմէ շատ գոհ է։ Շահը համեստ է, բայց ապրուստն ալ փոխադարձաբար շատ աժան է։ Հոս ամէն բան կոյս է եւ կիսավայրենի։ Բնակարան եւ կենցաղ նախնական են։ Հաց, գետնախնձոր եւ բանջարեղեններ անծանօթ բաներ են, որովհետեւ հոս շատ հեռաւոր տեղ է եւ երկաթուղիով փոխադրութեան ծախքը սուղ է։ Երբ գիշերը քնանաք, կապիկներու վայնասունները կը լսենք, որով օտարոտի զգացումներ կը պատեն մեզ։ Մեր շուրջը ամբողջովին կոյս անտառ է։ Աւելի լաւ կ'ընէինք գիւղատնտեսութեամբ պարապելով. հողը շատ աժան է. բայց անհրաժեշտ են տարի մը ապրելու նիւթական միջոցները։ Հոս մնալու մտադիր չենք. տղաքը դպրոց երթալու են եւ հնար չկայ աստ։ Թերեւս ապագային Արժէնթին գաղթենք ուր պարագաները աւելի նպաստաւոր ըլլալ կը թուին»։

Նամակագիրը որակեալ բանւոր է եւ նիւթական ալ ունի, ինչպէս կը հետեւի իր գրածներէն։

ՄԱՄՈՒԼ

ՋԱՌԱՆՑԱՆՔԻ ՄԸ ԱՌԹԻՒ

— o —

Պուքրէշի Արազը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (20 փետր.).

— «Ո՞վ կրցաւ ծիծաղը զսպել՝ կարդալով ընդհ. դատախազ Արըգանի ճառերը Անգարայի ծանր պատիժներու դատարանին մէջ, հայկական դաւադրութեան մը մասին Թուրք առաջնորդին դէմ։ Եւ ո՞վ է որ չարդահատեցաւ միամտութեանը վրայ Թուրք դատաւորներուն, որոնք գտնուեցան մը պէս մտիկ ըրին երբ Արըգան կը պատմէր թէ փաստաթուղթ ունի ձեռքին մէջ ժողովի մը մասին զոր իբր թէ Դաշնակցականները գումարեր են Հալէպ դաւադրութիւն մը սարքելու համար Քամալ Աթաթիւրքի եւ իր անմիջական գործակիցներու կեանքին դէմ։

Ծիծաղեցան ամէնքը՝ որովհետեւ երախայ ըլլալու էր մարդ հաւատալու համար թէ ճշմարտութեան դոյզն նըշոյլ մը կրնայ գտնուիլ Թուրք ընդհանուր դատախազին հնարած պատմութիւններուն մէջ, որոնք դարբնուեցան հանգիտաւոր պահու մը ո՛վ գիտէ ինչ թաքուն նպատակի մը համար։

Մեզի չիյնար հրապարակային հերքումը տալ նման առասպելի մը։ Արդէն այնքան անհեթեթ է յերիւրուած սուտը եւ այնքան թատերական՝ որ զայն հերքելն իսկ չարժեր։ Ու եթէ խօսքի նիւթ կ'ընենք զայն այսօր՝ ոչ այնքան ի վեր հանելու համար է անոր չինծու բնոյթը, այլ չարամտութիւնը որ կը ծածկուի անոր տակ։

Հայ ժողովուրդին մէջ չկայ մէկը որ չգիտնայ թէ նման ժէսթերու շրջանը անցած է։ Այնքան վէրքեր ունի դարմանելիք այս ժողովուրդը՝ որ չի կրնար մտածել այս կամ այն Թուրքը պատուհասելու մասին, որքան ալ դառնութիւն կուտակուած ըլլայ իր սրտին խորը, եւ որքան ալ սիրելիներու գերեզմանները իր հոգիին մէջ սուգի վառ պահեն։ Գիտէ հայ ժողովուրդը որ անհատներու դէմ փորձըւած վրէժխնդրութիւններով չի լուծուիր բնաւ իր դատը, կամ թէ կացութեան մէջ բան մը չի փոխուիր եթէ այս կամ այն Թուրք անհատը չքանայ հրապարակէն։ Հայկական դատը կախուած չէ այս կամ այն մարդուն ճակատագրէն, այլ դասաւորումէն աշխարհի իրերուն, որոնք չեն փոխուիր հայ ժողովուրդին կամքովն ու աշխատանքովը։

Քաղաքական կուսակցութիւն մը մանաւանդ, որ մօտ կէս դար ապրած է աշխարհի տաքն ու պաղը եւ որ կացութիւնը կրնայ գնել իր իսկական արժէքին մէջ՝ շնորհիւ այնքան դառն փորձառութիւններու, չի կրնար ցընորքներու ետեւէն վազել։ Ճիշդ է անոր համար փակուած չէ հայ ժողովուրդին դատը, բայց ան չի կրնար յուսահատական ժէսթերու մէջ վըտանգել այդ դատին զարգացման բնականոն ճամբան։ Ան անշուշտ կ'ուզէ որ հայ ժողովուրդը աչալուրջ հսկէ իր շահերուն վրայ, բայց ան գիտէ նաեւ որ չափազանց ճղճիմ են այդ ժողովուրդին ուժերը իր դատը իր միջոցներով վճռելու համար։

Ահա թէ ինչու մեզ համար, եւ ամէն մէկ Հայու համար, անհեթեթ բամբասանքներ էին միայն Գայ Արըգանի յօրինած պատմութիւնները Հալէպի մէջ սարքուած դաւադրութեան մը մասին։

Բայց անոր յերիւրած այդ առասպելը դիտելու չէ լոկ իր ծիծաղելի կերպարանքին մէջ։ Այդ չարամիտ սուտը եթէ քննենք աւելի պաղարիւն, պէտք է մեզ համակէ տեսակ մը մտավախութեամբ։ Թուրքերը առանց թաքուն շարժառիթներ ունենալու՝ նման հէքիաթներ երբեք չեն սարքեր։ Պէտք է իրենք դաւ մը ի մտի ունենան հնարելու համար այդպիսի արտառոցութիւն մը։ Պէտք է ուրեմն սպասել նաեւ գործնական սադրանքներու թատերական նման ժէսթերէ յետոյ։

Ահա թէ ինչու աչալուրջ հսկել ենք մենք Հայերս, որովհետեւ չենք գիտեր ուրկէ կուգայ վտանգը. Արծանը պիտի սեղմէ Պոլսո՞յ Հայերը՝ անոնց դաւադրութիւն մը պատրուակ առած, թէ Սուրիոյ Հայերուն հանգիստը խռովել պիտի տան։

Զգոյշ ըլլալու ենք մանաւանդ այն թշուառականներէն որոնք փոր մը հացի կամ տան վարձքի մը համար Թուրք իշխանութեանց կը հասցնեն հայ կեանքի վերաբերեալ լուրերը, զանոնք չարափոխելով, խեղաթիւրելով եւ Թուրք ճաշակի յարմարցնելով, եւ որոնցմէ աւա՜ղ, հոս Պուքրէշի մէջ ալ կան ...»։

կատ. պայքարից նախ Թրքախօսութեան դէմ։ Թէ որքան յաջողեցաւ այդ պայքարը, այդ չէ որ պիտի պարզենք այստեղ, այլ շարժումը, դարձումը։ Նմանօրինակ շարժում կայ նաեւ Թիթեղագաղաքին կողմը։ Մաղթենք որ ծաւալին այսպիսի շարժումներ ի շահ մայրենի լեզուի եւ ազգային գիտակցութեան։

Անցեալ տարի այս օրերուն «Փրկութեան բանակ»ը հրապարակ իջաւ քաղաքին փողոցներուն մէջ։ Այսօր Պէյրութ այցելող մը ամէն անկիւնադարձի վրայ պիտի տեսնէ արաբերէն, ֆըրանսերէն եւ հայերէն վերտառութիւններ՝ «Ապաշխարհեցէք»։ Փրկութեան բանակին այդ կարգախօսն ալ արձանագրելէ ետք, ինքնին կը ծնի հարցում մը,— ի՞նչ կ'ընէ կամ ըրաւ Հայ. Եկեղեցին այս շրջանին, մանաւանդ վերջին չորս հինգ տարիներու ընթացքին, երբ ունեցանք զոյգ կաթողիկոսներ, եպիսկոպոսական ժողովներ, դպրեվանք, սարկաւագ, տիրացու ... ժամկոչ։

ՇԱՀՐՈԶ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՓԱՐԻԶԻ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԸ

—•—

Փարիզի Աղքատախնամ ընկերութեան նորընտիր վարչութիւնը իր առաջին նիստը գումարեց փետրուար 16ին, օրակարգ ունենալով դիւանի կազմութիւնը։ Համաձայն ընդհանուր ցանկութեան՝ ատենապ. ընտրուեցաւ Պ. Պօղոս Արսլանեան, ատենադպիր՝ Պ. Մկ. Մալումեան եւ գանձապահ՝ Պ. Մ. Բամպուքճեան։

Որոշուեցաւ այսուհետեւ նպաստներ տալ միայն գրաւոր դիմումներու վրայ։ Հետեւաբար շահագրգռուողներուն կը ծանուցուի որ պէտք է իրենց խնդրանքները ուղղեն նամակով հետեւեալ հասցէին. Վարչութիւն Աղքատախնամ ընկերութեան, 15, Rue J. Goujon, Paris(8)։

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (18)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

Հարեւանցի ձեւակերպութիւն մըն էր սակայն եղածը. Թլփատութիւն չկար, այլ անուններու փոփոխութիւն։ Այսպէս ես ալ կոչուեցայ Եուսէֆ, մայրս Քեամիլէ, իսկ եղբայրս Արիֆ։

Օր մը միայն հանդիպեցանք ընդարձակ հին մզկիթ մը. հարիւրաւոր հայ գաղթականներ կային ամէն կողմերէ։ Նիկոմիդիացիներ եւ գիւղացիներ Պիլէճիկցիներ։

Մզկիթին մէջ խոր լռութիւն կը տիրէր, "դեռ պատանի" ժողովուրդը ճնշւելով աղջիկները կ'ուղղուէին. խորանին վրայ տեսայ ճերմակ փաթթոցաւոր ֆէսը մզկիթին վրայ դրած" ծանրաշարժ ու պարարտ մարմնին տակ ընչասպառ մոլլա մը, որ Գուրանէն համարներ կ'արտասանէր ու ժողովուրդը կը հրաւիրէր որ համբին պատասխանէ. Ես ալ անտարբեր անցուդարձէն՝ աչքիս պատանիներու գլուխը անցած համբին կը պտտէ ամբողջ տուփս, մինչ եռեւէս տարէց կիներ կը միտեն ու լուռ։

Միւս կողմէ, ոստիկանութիւնը հայ գեղեցիկ աղջիկներ բռնի հաւաքելով, քանի մը օր բանտարկելէ վերջ կը ղրկէր Հոմսի կառավարական բուրդի աշխատանոցները, միաժամանակ ամէն վայրագութիւն գործելով ճամբու ընթացքին։

Գաղթական Հայը կը փափաքէր դէթ մեռնիլ, ազատելու համար իր թշուառ կացութենէն։

Բոլորին նիւթը մէկն հացն էր, չոր հացը։ Տէր - Զօրի ջարդին բուրբը չատոնց անցեր էինք։ Հանդիպեցանք տաղտկալի մեծ սպանդանոցէն փախողներու, որոնք մանրամասնութեամբ նկարագրեցին իրողութիւնները։ Տեսանք նաեւ ճամբորդ Չէրքէզներ, որոնց վերարկուներուն օձիքին վրայէն հայերէն սկզբնատառեր կը մատնէին ջարդի կամ կողոպուտի մասնակցելնին։

Վերջապէս Ապրէյլի տխուր օր մը, Ամբօ ազգային անդրանիկ օրէն՝ Իդրահիմը փուռէն դուրս ըլլալը կանխապէս գիտնալով հարցուց թէ հարբիկս հոս դէպ կ'երթա՞ս.— «Ամենայն սիրով», կը պատասխանեմ ու անմիջական վարպետիս ու մօրս տեղեկացնելով յաջորդ օրն իսկ կը մեկնիմ Զիւչի գերդաստանին ապարանքը ուր աղան ինծի կը սպասէ ալեխառն նժոյգի մը վրայ հեծած եւ ճերմակ մետաքսեայ թամբը ձեռքին։ Իսկ բակին խորը տեսայ 70ի չափ ցնցոտիապատ թափառական աղքատացի կիներ ու մարդիկ, որոնք իրեն պիտի ընկերակցէին։

Ձեռքի յանկարծական աղղանշանին վրայ, ցորեն քաղողները որ «համասիտ» կը կոչէին Արաբացիք, դուրս խուժեցին բակէն, ես ալ անոնց խառնուելով ճամբայ ինկանք լայն պողոտայէն։

Արեւը զէնիթին նոր հասած էր, երբ հեռացանք քաղքէն, մինչ աղային ձիէն ետեւէն շատ շատ քալելով։

Կը յոգնիմ հետիոտն ճամբորդելէ - կը վազէի շարունակ, սակայն անոնք խիստ վարժ քալելու, ինծի չափ չէին տանջուեր։ Կը նշմարեմ որ բակոնն են «համասիտները», որով աւելի դիւրին յառաջանալու համար, ես ալ կօշիկներս ձեռքս առած բոպիկ կը սկսիմ խոշոր քայլեր առնել՝ նեղցած ճանապարհէն։

Անօթի եմ. սակայն միւսներուն նըյերով յանդ կը սարսափիմ։ Քրտինքը կը հոսի ճակտէս վար, միւս կողմէ մակարդներ մարմինս փակած, գիս մշտական կը նեղեն։

Քշելով խոշոր ճամբը երեւաս, որոնք մեզի կը հետեւին յամառօրէն, կը քալեմ շարունակ հազարումէկ մըտածումներու մէջ թաղուած։

Երբեմն ձանձրախառն սպաննելու համար աղաքական երգ մը կը շրթեմ քթիս տակէն։

Հետուէն ուղտերու խռպոտ ձայներ ու հեռուհեռ հօտի մը քածոծներուն զանգը կը լսուի։

Կարաւան մը կ'անցնի հեռաւոր բըլուրներու ծայրէն՝ ուրիշ ճամբէ։

Աղան դէնքը ծունկէն՝ հանգիստ է սակայն նժոյգ ձիին վրայ, մինչ մենք քրտնաթոր վազքի մէջ ենք մշտական։

Արեւը բլուրներուն շղթային ետեւ կորսուած էր, երբ հասանք գիւղ, որ հազիւ կայ 25—30 տուն։

Աղան մեզ առաջնորդեց ուղղակի կեդրոնի կոր փողոցին վրայ գետնայարկ խոշոր խարխուլ տեղ մը, իսկ ինք անցաւ քովի միայարկ քանի մը սենեակնոց ընդարձակ շէնքը, որ իրեն յատկացուած է։

Գիւղացիք, կիներ ու մարդիկ, աղային գալը լսելով տակառիկներով կարագ, մեղր, տիկով թան եւ ուրիշ ուտելիքներ բերին իրր նուէր։

Մութը կոխած էր, երբ գիւղապետը մեզ մէկ մէկ գարիէ փէտէ բաժնելով հրամայեց որ պառկինք հոն։ Զոր բարակ հացը քանի մը վայրկեանի մէջ ճաշակելէ վերջ, բոլորս ալ անկիւնները քաշուեցանք ու գետնին վրայ պառկեցանք. գրեթէ ամբողջ գիշերը չքնացայ, սակայն անոնք վարժ այդ կեանքին «ապաւէներուն» (վերարկու) տակէն կը խոկային փոխն ի փոխ։

ԱՊՏՕ ԱՂԱՅԻՆ ԻՇՈՒՆ ԿՈՐՈՒՍՏԸ

Առաւօտ է. աղան կանչելով տուաւ նոր շալակ մը ու դզակ մը, ու պաշտօնս որոշեց,— իր կենդանիները կերակրել եւ ջուրը տանիլ, «համասիտ»ներուն պատրաստուելիք հացերուն քանակը եւ օրական քանի քիլօ գարիի ալիւր ծախսուիլը դէմ առնել, մանաւանդ խիստ ուշադրութիւն ընել որ ալիւրը կշռող, հացը շաղուող ու եփող կիները գողութիւն չընեն։

Գոհացուցիչ էր պաշտօնս։

Նախաճաշը միասին ըրինք աղային հետ, լուացքէն ու աղօթքէն յետոյ, որ հարեւանցի ինծ ալ սորվեցուց։

Աղօթքի պահուն Մէքքէի կողմը պէտք էր դառնալ, «էշշէտոմ սերկի», որ կենսական էր մեր տէրունական աղօթքին նման, այսպէս «Էշշէտու էլլա իլլա իլլալահ, էշշէտու ... Մուհամմէտըր րէսուլ Ալլահ»։ Ասկէ յետոյ երկու տուն Գուրանի մէկ գլուխէն կ'արտասանէր։

Աղան անմիջական նժոյգը ցատկեց ու ցորեն քաղողները առաջնորդեց շրջակայ դաշտերը, որոնք իսկոյն գործի սկսան։

Իւրաքանչիւր «համասիտ» երկու երեք շարք ցորենի հասկի գլուխը անցած, ծունկերնին կը թեքէին ու բոլորը մէկանց կը սկսէին յառաջանալ հասկերը ձեռքերով քաշելով, ափերնին լեցածին պէս քովերնին կը դնէին խուրձ առ խուրձ։ Այս գործողութեան միջոցին յօրինուած յատուկ երգեր կ'երգուէին միշտ։

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

բանակցի երեւելիներու պատուիրակութեան մը հետ, ընդհ. ներում շնորհելու համար քաղաքական յանցաւորներու: Հաւանական է որ կարգ մը դիջումներ ըլլան այս առթիւ:

Եղբայրասպանութենէն յետոյ անձնասպանութիւն

Գրած էինք թէ հինգշաբթի օր Սէն Լուի մէջ (Մարսէյլ), Մալխաս Գասպարեան սպաննած է Կարնեցի Մանուկ Մալխասեանը, 30 տարեկան:

Նոր լուրերու համաձայն, ողբերգութիւնը չէ վերջացած այս եղբայրասպանութեամբ եւ ուրիշ Հայ մըն ալ, Անթուան Օղուճեան, անձնասպան եղած է: Դժբախտ մարդը ուզած է միջամտել կռիւին, բայց չէ յաջողած: Սպանութենէն յետոյ, իր դրացիներն ու բարեկամները զինքը խորապէս վիրաւորուած ըլլալով, Անթուան չափազանց ազդուեր եւ խոհանոցի դանակով մը կտրեր է կոկորդը:

*** Մարսէյլի թերթերը կը գրեն թէ անձնասպանը 40 տարեկան էր եւ գործաւոր, ամուսնացած եւ երկու զաւակի տէր, մէկը՝ 10, միւսը 12 տարեկան: Արդարեւ ուզած էր հաշտեցնել Մալխասեանն ու Գասպարեանը: Դրացի մը առտուն ժամը 5ին իր պարտէզին մէջ կը գտնէ Օղուճեանը, արիւնլուայ վիճակի մէջ: Կոկորդը կտրուած էր եւ դանակն ալ քովն էր: Անմիջապէս լուր տրուեցաւ ընտանիքին եւ ոստիկանութեան: Հեծելանուորդ պահակներ հասնելով, սպասեցին ոստիկանութեան տեսուչին: Քննութենէն երեւան ելաւ որ Օղուճեան լաւ համբաւ ունէր թաղին մէջ: Երբ կ'իմանայ որ իր երկու հայրենակիցները, Մալխաս Գասպարեան եւ Մանուկ Մալխասեան քէն կապած են, կը փորձէ հաշտեցնել: Զորեքշաբթի իրիկուն առիթ մը կը գտնէ իրար մօտեցնելու երկու ոսոխները, սրճարանի մը մէջ եւ երկար խօսելէ յետոյ, կը յաջողի հաշտութիւն գոյացնել եւ «կենաց»ներով փակել վէճը: Սակայն յաջորդ օրը, երբ երեքը միասին էին դարձեալ, անհրամէտ բան մը կը նշմարէ Գասպարեանի աչքերուն մէջ եւ մտերմաբար կը պատմէ իր կնոջը: Այս մտահոգութեամբ ալ, մինչեւ տուն կ'ընկերանայ անոնց: Բայց ընդհարումը անխուսափելի էր արդէն: Օղուճեանի սիրտը կոտրեցաւ, իսկ աւելի նեղացաւ, երբ յաջորդ օրը հայ քահանայ մը գնաց յանդիմանեց զինքը: Ուրիշներ ալ ծանր խօսքեր, նոյնիսկ սպառնալիքներ ուղղեցին: Խեղճ մարդը, որ զղջացած էր իր միջամտութեան համար, ինքնիրմէ ելաւ, մանաւանդ երբ լսողներ եղան թէ ինքն է սպանութեան դրդիչը եւ ինք տուած է Գասպարեանի ատրճանակը: «Այս մարդիկը պիտի խենդեցնեն զիս», կ'ըսէր: Կնոջը հետ ճաշելէ վերջ, Օղուճեան ըսկաւ կարդալ, իսկ կինը եւ զաւակները քնացան: Ընթերցումը շարունակեց մինչեւ կէս գիշեր, յետոյ ինքն ալ քնացաւ: Քիչ վերջ ելաւ եւ պարտէզ գնաց, բնական պէտք մը գոհացնելու, ինչպէս կ'ընէր ամէն գիշեր: Եւ առտուն գտան իր դիակը: Անձնասպանութեան պարագայէն զատ, հարցաքննիչ դատաւորը կը կասկածի թէ կրնայ յարձակում ալ կրած ըլլալ եւ մորթուած, դատելով դիակին դիրքէն: Տունին մէջ խուզարկութիւն կատարելով, բարձին տակ գտնուեցան չորս նամակներ, մէկը՝ կնոջը ուղղուած, երկրորդը՝ քրոջը, երրորդը՝ աներոջը, իսկ չորրորդը՝ Սէն Լուի գաղութին: Կնոջը կը յանձնարարէ զաւակներուն հետ երթալ հօրը քով, որ կը գտնուի Արժանթին: Միւսներուն ալ զանազան յանձնարարութիւններ ընելէ վերջ, գաղութին ուղղուած նամակով կը բողոքէ իր մասին եղած մեղադրանքներուն դէմ, որոնք պատճառ կ'ըլլան իր մահուան: Այս նամակներու վաւերականութեան մասին ալ կասկածներ կը տիրեն: Նախընթաց սպանութիւնը հետեւանք է սիրային նախանձի:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ վերջին նիստը պիտի գումարուի մարտ 13ին: Նոր ընտրութիւնները պիտի կատարուին ապրիլ 26ին:

30.000 ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՑԱՆՑԱՒՈՐՆԵՐ ազատ արձակուեցան Սպանիոյ մէջ, իբրեւ հետեւանք վերջին ընտրութեանց, ուր ձախակողմեան հոսանքները ջախջախիչ յաղթանակ մը տարած ըլլալով, ընդհ. ներում պահանջեր էին: Ներումէն կ'օգտուին նաեւ Քաթալոնիոյ ապստամբները: Բազմաթիւ յեղափոխականներ որոնք Ֆրանսա ապաստանած էին, սկսան վերադառնալ եւ հիմակ ալ միապետականները կը փախչին:

ՇՐՋԻԿՆԵՐՈՒ ՑԱՏՈՒԿ (Թուրիսթ) անձնագիր մը հաստատուեցաւ, դարկ տալու համար օտարականներու այցելութեան, հետեւաբար եւ երկրին տնտեսութեան: Այս կարգադրութեան շնորհիւ, այն օտարականները որ կ'ուզեն Ֆրանսա այցելել, պիտի դիմեն իրենց երկրի Ֆրանսական հիւպատոսին եւ պիտի ստանան այդ անձնագիրը, որ վեց ամիս պայմանաժամ ունի եւ բոլորովին ձրի է: Այս արտօնագիրն ունեցողները ազատ են 1935 փետրուար 10ի օրէնքին պարտաւորութիւններէն (ինքնութեան թուղթ).

ՄԱՀՈՒԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԵՑԱՆ 2 պուլկար սպաներ, նախկին Նախարար գնդ. Վելչեւ եւ Հրամանատար Սթանչեւ, իբրեւ կազմակերպիչները 1935 հոկտ. 3ի դաւադրութեան: Միեւնոյն ատեն դատապարտուած են 500,000 լեվա տուգանքի: Դատավարութիւնը գաղտնի էր եւ կը շարունակուէր դեկտեմբեր 18էն ի վեր: Ամբաստանեալներէն երկուքը դատապարտուեցան երկու տարի բանտարկութեան, ութը՝ ութ տարուան եւ մէկը՝ մէկ տարուան, իսկ 15 ամբաստանեալներ արձակուեցան:

ՁԱՐՀՈՒՐԵԼԻ ՀՐԷՇ ՄԸ, ԱՏՕԼՖ ՍԷՖԷԼՏ, մահուան դատապարտուեցաւ Շվէրինի մէջ (Գերմանիա), ուր կը դատուէր աւելի քան մէկ ամիսէ ի վեր, իբրեւ սպանիչը 12 մանուկներու: Անցեալ տարուան սկիզբէն ի վեր ամէն շաբթու անչափահաս տղայ մը կ'անհետանար եւ քանի մը օր վերջը մեռած կը գտնուէր: Հրէշը ուրիշ գարշելի մոլութիւններ ալ ունենալով, սպաննելէ առաջ վայրենօրէն կը լլկէր զոհերը: Դատարանին առջեւ ուրացաւ, սակայն վկայութիւնները ջախջախիչ էին: Կարելի եղած չէ ճշդել իր ոճիրներուն թիւը: Կ'ենթադրուի թէ հարիւրի չափ մանուկներ լլկած եւ թերեւս երեսունը սպաննած է:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՆԱՒԱՀԱՆԳՍՏԻ բանուորներուն գործադուլը վերջացաւ, շնորհիւ աշխատանքի նախարարին միջամտութեան: Բանուորները գոհացում ստացան:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱՄԱՑՆԱՒԱՐ ԾԵՐԱԿՈՒՏԱԿԱՆ ՄԸ ընտրուեցաւ կիրակի օր, Սէն Տրնիի մէջ, յաջորդելով Գ. Լավալի, որ ընտրուած էր աւատական շրջանէ մը: Նոր ծերակուտականն է վեթերան յեղափոխական մը, Քլամամուս, որ ընտրելին էր ժողովրդական ճակատին:

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ՈՐՈՇԵՑ առ նուազն 1500 նոր օդանաւ, մանաւանդ սրընթաց ռմբաձիգներ շինել: Այս օդանաւերը աւելնալով անցեալ տարի շինուած 900 օդանաւերուն եւ միւսներուն վրայ, Իտալիոյ օդատորմիղը պիտի բարձրացնեն 5500ի, մինչեւ տարուան վերջը: Օդանաւային գործարանները կը բանին գիշեր ցերեկ:

ԺԸՆԵՒԻ փաստաբաններու համագումարը ստուար մեծամասնութեամբ քուէարկեց բանաձեւ մը, որով կ'արգիլուի համայնավար փաստաբաններու մասնակցութիւնը փաստաբանական կաճառին:

ԼԻՈՆԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ ՀԱՅ ԼԵԳԷՈՆԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ

Ֆրանսական բանակի Նախկին Լեգէոնի Հայ կամաւորներու Միութեան Լիոնի Մասնաճիւղի վարչութիւնը կը հաղորդէ Լիոնի եւ շրջանի հայ լեգէոնականներուն թէ միութիւնը պաշտօնապէս վաւերացուած է 22—11—935 պաշտօնագրով: Այն լեգէոնականները որ ծառայած են ֆրանսական բանակներու մէջ (1914-1920) եւ չեն անդամագրուած միութեան, հաճին ներկայանալ գրաւոր կամ անձամբ հետեւեալ հասցէներուն ցմնապետ ցմնապետեան, Grand'Rue de la Guillotière N. 155, Lyon (Rhône). Սիրուն Սիրունեան Ave. Marechal Foch N. 8. Decines (Isère).

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՀԱՅ ՑԱՓԻՉՆԵՐՈՒ ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ 27 փետր. ցինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, միութեան սրահին մէջ. 7 rue des Bernardins. (5) Métro Maubert. Օրակարգ՝ վարչութեան եւ ամսեայ գործունէութեան տեղեկատուութիւն կը հրաւիրուին բոլոր անդամները եւ անդամագրուիլ փափաքողները

Գործ կը փնտռէ

Գործ կը փնտռէ հայ պատուաւոր կին մը տնական աշխատանքներու համար: Դիմել՝ Տիգրանեանի. 40 rue Moulin de la Pointe. Paris (13).

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (68)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Փ. — Հեղինակութիւն՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

— Այսպէս ուրեմն, բոյր, ամէն անգամ կը վերադառնանք Րէլֆին... Ի՞նչպէս կռահեցիք թէ Զարլը՝ օր. Ֆլորա Րասըլը տեսնելու համար այստեղ եկած էր ...իրենց նմանութի՞ւնը նշմարեցիք...

— Ես անծանօթին եւ տանտիրու-հիին միջեւ կապակցութիւն մը գուշակեցի՝ երիտասարդը տեսնելէս շատ առաջ... սաքի փետուրը գտած վայրկեանիս... այդ փետուրը թմրեցուցիչ կը նշանակէր... յետոյ դուք ինծի նկարագրեցիք օրիորդին ձեզի տուած այցելութիւնը... առտուան թերթին մէջ ալ թմրեցուցիչներու մասին յօդուած մը կարդացի... շատ պարզ էր ... ինքն ալ կարդացեր էր այդ յօդուածը եւ ձեզի եկած էր կարգ մը հարցումներ ընելու համար... Քօքայինի մասին հարցուց քանի որ յօդուածին մէջ ալ յիշուած էր ան... վերջը, երբ տեսաւ թէ դուք ալ շատ կը հետաքրքրուիք, խօսակցութեան նիւթը փոխեց եւ ակնարկներ ըրաւ ոստիկանական վէպերու կամ տարբեր թոյներու մասին ... կը կասկածէի որ եղբայր մը կամ ուրիշ այր ազգական մը ունէր... օհ, հիմա պէտք է երթամ, ճաշի ժամանակ է...

— Կեցէք միասին կը ճաշենք, բոյր.. Փուարօ գլուխը թօթուեց:

ԳԼՈՒԽ 21

ԼՐԱԳՐԻՆ ԵՐԿՏՈՂԸ

— Բերնէդ խօսք առնելու եկեր է, ճէյմս, ըսաւ քոյրս որուն ուշադրութենէն չէր վրիպած օրիորդ Րասըլի այցելութիւնը. եւ ինչ ալ ամօթալի ձեւերով... մի ընդմիջեր զիս... քու մօտէդ անգամ չէր անցած... վստահ եմ... երիկմարդիկ շատ միամիտ են ... գիտէ որ Փուարօյին հետ մտերիմ ես ու բան հասկնալու եկեր է... գիտես ինչ կը խորհիմ...

— Ոչ... դուն անանկ տարօրինակ միտքեր ունիս որ...

— Զգէ սա հեգնանքդ ... կարծեմ այդ օրիորդ Րասըլ կոչուած արարածը Ռէքրօյտի մահուան մասին շատ աւելի բան գիտէ քան կ'ուզէ խոստովանիլ ..

— Իրա՞ւ կ'ըսես, հարցուցի անտարբեր կերպով:

— Այսօր նորէն դէշ տրամադրութեան մէջ ես, ճէյմս, հիւանդ եւ կարծեմ... մեր խօսակցութեան մընացեալ մասը անձնական բնոյթ ունէր:

Փուարօյի թելադրած լուրը թերթին մէջ հրատարակուեցաւ յաջորդ առտուն: Զկրցայ հասկնալ անոր նպատակը, բայց յայտնի էր որ լրագրին երկտողը մեծ տպաւորութիւն գործած էր քրոջս վրայ:

Քարոլայն բացատրեց թէ լուրին բովանդակութեան չափ յայտնութիւնն ինքն ալ ըրած էր շատոնց, սուտ կը խօսէր սակայն. յօնքերս բարձրացուցի զարմանքով, բայց վէճի չբռնուեցայ հետը: Թէեւ քոյրս խղճի խայթ մը զգալով, շարունակեց.

— Կրնայ ըլլալ որ Լիվըրփուլի մասին կարծիքս յայտնած չըլլամ, սակայն գիտէի որ Ամերիկա փախչելու փորձ մը պիտի կատարէր... անդրագործ Քրիփփէնն ալ այդպէս ըրաւ...

— Բայց չյաջողեցաւ ...

— Խեղճ տղայ, ուրեմն ձերբակալեր են. ճէյմս, քու վրայդ պարտքն է աշխատիլ որ տղան չկախեն ...

— Ի՞նչ կրնամ ընել...

— Ինչ կրնաս ընել... բժիշկ ես, չէ՞ ... մանկութենէն կը ճանչնաս զինքը ... պատասխանատու չէ իր արարքներուն... այդ ուղղութեամբ յառաջ պիտի տանիս քննութիւնը... անչափահասներու ապաստանարանը շատ լաւ տեղ մըն է կ'ըսեն...

Քարոլայնի բառերը ուրիշ բան մը յիշեցուցին ինծի

— Բնաւ չէի գիտեր թէ Փուարօն յիմարացած քեռորդի մը ունէր, բսի հետաքրքրուած

— Չէ՞ր գիտեր... ինք ըսաւ... մեղք տղուն... ընտանիքին համար մեծ վիշտ մըն է... մինչեւ հիմա տունը պահեր են, բայց վիճակը այնքան ծանրացեր է վերջերս որ վախնամ յիմարանոց պիտի փոխադրեն...

Կարծեմ Փուարօյի ընտանիքին մասին ամէն բան գիտես հիմա, ընդմիջեցի բարկութեամբ:

— Բաւական բաներ մը գիտեմ... մխիթարութիւն է երբ մարդ իր ցաւերը կրնայ պատմել ուրիշի մը...

— Թերեւս, եթէ ինքնաբերաբար պատմուին. տարբեր խնդիր, սա կոյն, երբ այդ կարգի տեղեկութիւններ կը քաղուին ստիպումով...

— Շատ ինքնաբաւ ես, ճէյմս, բերանդ չես բանար, մարդու բան չես յայտներ եւ կը կարծես որ ամէն մարդ քեզի պէս ըլլալու է... յոյս ունիմ որ ես ստիպումով չէր որ ծանօթացայ անոր գաղտնիքներուն... օրինակի համար երբ Փուարօն մեզի գայ այսօր ցերեկէն ետքը, մտքէս անգամ չպիտի անցնի իրեն հարցնել թէ ով էր որ իր տունը եկաւ այս առտու, շատ կանուխէն...

— Այս առտո՞ւ ...

— Այո, շատ կանուխ, կաթնավաճառէն ալ առաջ, պատահմամբ պատուհանին առջեւն էի՝ վարագոյրը կարգի դնելու համար... երիկմարդ մըն էր եկողը... գոց ինքնաշարժով եկաւ, գլխը - բերանը ծածկուած վերարկուին մէջ... դէմքը չկրցայ տեսնել... բայց ըսեմ թէ ինչ կը խորհիմ անոր մասին...

— Ըսէ նայիմ...

— Ներքին Նախարարութենէն մասնագէտ մըն էր...

— Ներքին Նախարարութենէ՞ն սիրելի Քարոլայն...

— Դուն ըսածս մտիկ ըրէ... պիտի տեսնես որ իրաւունք ունիմ... Րասըլ կոչուած կինիկը անցեալ առտու քեզի եկաւ թոյներու մասին տեղեկութիւն առնելու համար... Ռէքրօյտ ալ նոր շատ դիւրաւ թունաւորուած ըլլալ ...

Խնդացի:

— Պարապ խօսք... դաշունահար եղած էր... դուն ալ գիտես...

— Մեռնելէն ետքը, այո, ըրպէտ չփոթութիւն առթելու...

— Դիակը քննողը ես էի եւ ես բանս գիտեմ... վէրքը յետ մահու տրուած հարուածի մը հետեւանք չէր... դաշունահար սպաննուած էր այդ մասին կասկած չկայ...

Քոյրս ամենագէտ մէկու մը արտայայտութիւնը առաւ. շատ բարկացայ.

— Ես բժշկական վկայական ունիմ, թէ չունիմ... պատասխան տուր.

(Շար.)

ԽՄԲԱԳՐԱՏՈՒՆ կը հրաւիրէ Գ. Ց. Քէֆէլեան (Անգրէ ստրի)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 26 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
MERCREDI 26 FEVRIER 1936

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3048

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԽԵՂԿԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆ

Այսպէս ուրեմն, չոնդալից դատավարութենէ մը վերջ, փետրուար 17ին անպարտ արձակուեցան Թուրք երեսփոխան Ալի Սաիպ եւ իր ընկերները, որոնք ամբաստանուած էին թէ մահափորձ մը սարքեր են Աթաթիւրքի դէմ:

Այս գործին յայտնութենէն մինչեւ դատավարութեան վերջին օրը, կատարեալ գաւեշտ մըն էր որ բեմադրուեցաւ: Բացորոշ կ'երեւար որ ոչ դատաւորները համոզուած են դաւին լրջութեան, ոչ ալ կառավարութիւնը ինք: Ընդհ. դատախազն իսկ, իր պահանջագիրը կարդացած ատեն, աւելի շատ կը փլցնէր քան թէ կ'ամրապնդէր ամբաստանութեանց հիմերը:

Այն ատենն որ, պաշտպան փաստաբանը, Շեվքէթ Ինճէ, չկարենալով յայտարարել բարձրաձայն.

— «Ընդհ. դատախազին ամբողջ պահանջագրին մէջ միայն վէպ, պատմութիւն եւ թղթածրար կը տեսնեմ: Ոստիկանութիւնը այս դատին առթիւ թերեւս ինծի համար ալ մէկ միլիոն թղթածրար կը շինէ. ի՞նչ ընեմ: Ուշադրութիւն կ'ընեմ որ մէջտեղը դէպք չկայ. այլ ամէն ինչ բաղկացած է Եահեայի խօսքերէն: Այնինչին անունը տուաւ,— ներս առ: Այնինչը յիշեց,— ներս առ: Ընդհ. դատախազին կոկորդը պատռելով ըսածները ամբողջովին Եահեայի խօսքերն են: Մեծ համբերութեամբ լսեցի պահանջագիրը, տեսայ որ թուղթէ շէնք մըն է: Ոչ հիմ ունի, ոչ շաղախ, ոչ ալ կղմինտր»:

Այս յայտարարութիւնները տեղի կ'ունենային փետր. 8ին: Վճիռը պիտի տրուէր փետր. 15ին: Բայց, բոլորովին ուրիշ բան պատահեցաւ այդ օրը:

Նախագահը նիստը բանալով, յայտնեց թէ հակասութիւններ երեւան հանուած են, հետեւաբար անհրաժեշտ է լսել երկու հարցաքննիչ դատաւորներուն տպաւորութիւնները:

Այդ առթիւ, անգամ մը եւս չեշտուեցաւ ամբաստանութեան խեղճութիւնը:

Առաջին հարցաքննիչը բոլոր մանրամասնութիւնները հաղորդելէ վերջ, հետեւեալ պերճախօս յայտարարութիւնն ըրաւ.

— «Երբ քննութիւնը վերջացաւ եւ որոշմնագիրը պիտի գրէի, խորհեցայ,— Իմ ձեռքով ամբաստանեալներուն դէմ թիւրեղացած կատարեալ համոզում չկայ: Ամբաստանեալները ձեզի չեմ ղրկած դրական հանգամանքով, անոնց վրայ զարնելով կատարեալ յանցաւորի դրոշմը»:

Բայց,— ի՞նչպէս փարատել Աթաթիւրքին ազդած սարսափը: «Կրնայի դատ չբանալու որոշում տալ, սակայն նկատի առնելով գործին մեծ հանգամանքը եւ այն պարագան որ եթէ հազարին մէկ հաւանականութիւն իսկ ըլլայ, կրնամ սխալիլ, հարկ զատեցի ձեր ատեանին յանձնել ամբաստանեալները»:

Չէ՞ որ, «17 միլիոն Թուրքերու մէջ շատեր կան որ չեն գիտեր Աստուծոյ եւ մարգարէին անունը, բայց չկայ մէկը որ չճանչնայ երկրին փրկիչը,— Աթաթիւրք, Կազի, Մ. Քէմալ...»:

Երկրորդ հարցաքննիչին տպաւորութիւնն ալ տարբեր եզրակացութեան չէր տաներ:

Մանաւանդ որ, բոլոր վկայութիւնները կը հաստատէին թէ ամբաստանեալները չարաչար խոշտանգուած, նոյն իսկ ծանր վէրքեր ստացած են, իրենց բերանը դրուած խօսքերը ստորագրելու համար:

Եւ երկու օր վերջը, փետր. 17ին, Եղեռնադատ Ատեանը կ'արտասանէր իր վճիռը,— «Դատավարութիւնը չի կրնար համոզում յառաջ բերել, քանի չէ ստուգուած նիւթական փաստերով»: Միւս կողմէ, «ամբաստանեալները յայտնեցին թէ ի՛նչ հարկեցուցիչ պարագաներու տակ խոստովանած են եւ ատոր հակառակը չհաստատուեցաւ»:

Եզրակացութիւնը կարդացիք արդէն.— «Յայտարարութեանց հակասութեան հետեւանքով, դատարանը չէ կրցած խղճի համոզում գոյացնել, հետեւաբար կ'որոշէ անպարտ արձակել ամբաստանեալները»:

Ուրեմն, ահուսարսափով սկսաւ, եւ պատկերազարդ խեղկատակութեամբ վերջացաւ մահափորձի այս պատմութիւնն ալ, որ ամիսներէ ի վեր կը զբաղեցնէր Թուրքիոյ հանրային կարծիքը:

Բայց վերջացաւ՝ միայն Թուրք հասարակութեան համար, եւ իբրեւ դատական գործ: Իսկ անդին կենդանի կը մնայ անոր ստեղծած մթնոլորտը՝ ոչ-Թուրք հասարակութեանց համար:

Այս առթիւ, յիշէ՞նք, նորէն, անցեալ տարի աշնան կատարուած հաւատարմական ցոյցերը, հանդիսաւոր մաղթանքները եւ պատարագները, Թուրքերէն աղօթքներով եւ քարոզներով, Պոլսոյ եկեղեցիներուն մէջ:

Հապա «Դաշնակ՝ քոմիթէ»ի մասին եղած վերագրումնե՞րը, որոնք ոտքի վրայ քուն բերելու պիտի ծառայէին ուրիշ երկիրներու մէջ եւ տարբեր պարագաներու տակ, բայց անհետեւանք չեն կրնար մնալ, երբ հարցը կը վերաբերի Թուրքիոյ:

Ամիսներով լռութիւն պահելէ յետոյ, Ինկիւրիի վարիչները անհրաժեշտ գտան հէքեաթներ պատմել տալ դատավարութեան ընթացքին, եւ անճարակ դատախազի մը բերնով, ապացուցանելու համար թէ «Դաշնակները գաղտնի ժողով գումարեր են Հալէպի մէջ, հոկտ. 24ին, իրիկուան ժամը 6ին, եւ որոշեր են,— ինչ որ Չէրքէզները չկրցան յաջողցնել, պէտք է գլուխ հանուի Հայերու կողմէ»:

Կարճ խօսքով, տարին բերին եւ այս թրքական արտադրութիւնն ալ փաթթեցին ոչ-Թուրքերու գլխուն, որպէսզի անգամ մըն ալ սահմռկին անոնք, համատարած սարսափէն:

Ինկիւրի յաջողեցաւ արիւն պղտորել նոյն իսկ վրան բաց խեղկատակութեան մը շնորհիւ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԺԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ, ՆՄԱՆ 1914Ի

Անգլիոյ արտաքին նախարար Իտընի ծանրակշիռ խօսքերը Երեսփ. Ժողովին մէջ

ՍՊԱՌԱԶԻՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ ...

Փետրուար 24ին, Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ իր առաջին ճառը խօսեցաւ Պ. Իտըն, իբրեւ արտաքին նախարար: Այդ ճառը պատասխանն էր աշխատաւորական երեսփոխանի մը, որ ուժգնօրէն կը քննադատէր կառավարութեան ձգձգողական քաղաքականութիւնը, իտալեւեթովպական պատերազմին առթիւ: Նախարարը նախ այս խնդիրը շօշափելով, յայտարարեց թէ կառավարութիւնը ամէն միջոց ձեռք առաւ, բանակցութիւններով եւ հաշտարար մեթոտներով: «Պէ՞տք էր որ պատժական տնօրինութեանց դիմէինք, պատերազմի պայթումէն առաջ: Այդ բանը չէինք կրնար ընել, Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին տրամադրութեամբ: Դիւրին չէր ամէն մէկ պետութիւն համոզել որ կատարէ իր վրայ ինկած պարտաւորութիւնները: Ինչ կը վերաբերի պատերազմի պայթումէն յետոյ եղած ձգձգումներուն, փաստ է որ պատերազմէն տասը օր վերջը Իտալիա նախայարձակ հռչակուեցաւ շարք մը պետութեանց կողմէ: Այդ որոշումը վաւերացուեցաւ 50 պետութեանց կողմէ, որոնք անդամ են Ազգերու Դաշնակցութեան, եւ յանձնախումբ մը ժողով գումարելով առաջարկեց չորս տնօրինութիւններ Իտալիոյ դէմ: Այս բոլորին մէջ ոչ թէ ձգձգում մը, այլ արագութիւնն է որ աչքի կը զարնէ»:

Պ. Իտըն պարզելով եղած տնօրինութիւնները, որոնք ծանօթ են բոլորին, հերքեց այն մեղադրանքը թէ այդ միջոցները ազդեցութիւն չեն ունեցած: «Անշուշտ ելմտական տնօրինութիւնները եւ Իտալիոյ արտածումներու մերժումը չեն կրնար անմիջական արդիւնք տալ: Եղած տնօրինութեանց նպատակն է աստիճանաբար նուազեցնել նախայարձակ պետութեան գնելու կարողութիւնը: Իտալիոյ սովորական արտածումները Ազգաժողովի անդամ պետութեանց՝ կը կազմեն իր ընդհանուր արտածումներուն 70 առ հարիւրը: Նախայարձակ պետութեան արտասահմանի գնումներն ալ մեծապէս նուազած ըլլալու են: Այսպիսի կացութեան մը մատնուած ազգ մը մինչեւ շատ կրնայ ոսկեդրամով գնել, ցորչափ թոյլ կու տան իր ոսկիի եւ օտար դրամի պահեստները, բայց, այդ պայմաններուն մէջ, որ եւ է ազգի աղբիւրները տեւապէս կը նուազին եւ պիտի գայ ժամանակ մը երբ իր գնելու կարողութիւնը բոլորովին պիտի սպառի»:

Նախարարը գրեթէ լռութիւն պահեց քարիւղի արգելքի ծրագրի մասին, ինչ որ յուսախաբութիւն պատճառեց աշխատաւորականներուն: Յետոյ կանգ առնելով միջազգային կացութեան վրայ, խոստովանեցաւ թէ մտահոգութիւն կը տիրէ ինչպէս խորհրդարանին, նոյնպէս կառավարութեան շրջանակներուն մէջ: «Այս երկրին յառաջիկայ տարի կամ յաջորդ տարի բռնելիք դիրքը վճռական ազդակ մը պիտի կազմէ այս կացութեան մէջ: Աշխարհի հաւաքական իմաստութեան համար մեծ դրուատիք մը չէ ըսել թէ այժմ, պատերազմի վախճանէն 18 տարի վերջը, կը գտնուինք նոյն հարցերուն առջեւ, հարցեր որոնք իրենց բնոյթով եւ տարողութեամբ շատ կը նմանին 1914ի խնդիրներուն:

Ես համոզուած եմ թէ առանց այս երկրին կատարեալ եւ իրական գործակցութեան կարելի չէ կանխել նոր եւ աւելի ահաւոր պատերազմ մը: Այս երկիրը հաստատապէս փարած է այդ քաղաքականութեան, որովհետեւ այն է խաղաղութեան ճամբան: Եւ որպէսզի այս երկիրը կարենայ լիովին կատարել իր դերը, հաւաքական ապահովութեան մէջ, պէտք է զօրաւոր ըլլայ, երեք տարի առաջ ինծի բաժին ինկաւ աշխատիլ զինաթափութեան խորհրդաժողովին մէջ: Յուսախաբութեան եւ հիասթափութեան տարիներ էին, թէեւ մեր կատարած գործը բոլորովին պարապ չանցաւ... բայց ցորչափ չկայ ընդհանուր զինաթափութիւն, խօսք չի կրնար ըլլալ որ Մեծն Բրիտանիա միակողմանի զինաթափութիւն կատարէ»:

Հազար նոր օդանաւ Լոնտոնի համար

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ՝ կառավարութիւնը սկսած է գործադրել նոր սպառազինութեանց ծրագիրը: Հազար նոր օդանաւեր պիտի շինուին, Լոնտոնի պաշտպանութեան համար: Ծրագրին շատ մը մասերը գաղտնի կը պահուին, սակայն ստուգուած է որ պիտի կառուցուին 30 նոր օդակայաններ, մեծ մասը՝ հարաւային եւ արեւելեան շրջաններու մէջ: 580էն մինչեւ 1500 պիտի աւելնայ առաջնակարգ ռազմական օդանաւերու թիւը, եւ 30000էն 50.000 հոգի ալ՝ օդանաւորդները: Լոնտոնի պաշտպանութեան ամբողջ ծրագիրները բաժնուած են օդանաւային, զինուորական եւ ներքին գործերու նախարարութեանց միջեւ: Միեւնոյն ատեն ծրագիրներ մշակուած են, 400 ձիու զօրութեամբ օդանաւեր շինելու համար:

Իտալիա կը սպառնայ Ֆրանսայի

Փարիզի իտալական դեսպանը կարեւոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ առջի օր, արտաքին նախարար Պ. Ֆլանտէնի հետ: Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ դեսպանը հասկցուցեր է որ եթէ պատժական նոր տնօրինութիւններ գործադրուին, ինչպէս քարիւղի արտածման արգելքը, Իտալիա այլեւս ինքզինքը կապուած չպիտի զգայ հաւաքական ապահովութեան ծրագիրներով, պիտի քաշուի Ազգերու Դաշնակցութենէն եւ ուրիշ ելքեր պիտի փնտռէ: Միեւնոյն օրը Հռոմի գերմանական դեսպանը երկար տեսակցութիւն

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՀԱՅԿ ՆԱՀԱՊԵՏՆ ԱԼ... ԹՈՒՐՔ

— o —

Ազգերու պատմութիւնը վերի վայր շրջելէ եւ աշխարհի քաղաքակրթութիւնն ու անոր հիմնադիրները թրքացնելէ յետոյ, թուրք ուսումնականները այժմ ձեռնարկեր են Հայոց պատմութիւնն ալ սրբագրելու:

Հռչակաւոր «Ճիւմհուրիէթ»ն է որ կը գրէ.

— «Հայ կամ Վանայ ցեղագիր անունը կրող արձանագրութիւններուն քննութենէն այսօր կրնանք ճշդել ժամանակաւ Հայաստան կոչուած երկրին սահմանները: Հիւսիսէն Ալատաղ, Հարաւէն Էրճէտաղ, (Արճէշ), արեւմուտքէն Քօթարտաղ, իսկ հարաւէն Վանայ լիճը: Այս երկրին մայրաքաղաքն էր Վիայնաի (Վան) մօտ Տօսբաթ: Ասորական աղբիւրները այս երկրին հին անունը Ուրարտու կը կոչեն:

Այս բառը ոչ արիական, ոչ ալ իբրանական ծագում ունի: Այս անունը Բաբելոնի Թուրքերուն (Սումէրներուն) տուած անունն է եւ սկիզբը Ուրար Թաշու էր, որ Ուրար-Տաղի աղաւաղումն է:

Միւս կողմէ, հայ նշանաւոր պատմագիր Մովսէս Խորենացի Հայոց պատմութիւնը Հայկէն կը սկսի: Ըստ այս պատմագիրին, Հայկ իր որդին Երմէ-Աքի (Արմենակ) հետ Բաբելաստանի Բաբելոն քաղաքի Թուրքերուն հետ միասին կ'ապրէր: Հայկ Բաբելաստանի թագաւոր Բէլի բռնութենէն եւ բռնապետութենէն զզուած ըլլալով, իր զաւակները, աղջիկները, թոռները եւ 300 մօտի հետեւորդները մէկտեղ առնելով հիւսիսի ուղղութեամբ Արարատ լերան կողմը քաշուեցաւ: Այդտեղ քաղաքներ հաստատեց, օրէնքներ դրաւ, եւ յետոյ այս տեղերը իր թոռան Կադմոսի թողլով, ինքը աւելի դէպի հիւսիս յառաջացաւ:

Թուրք յօդուածագիրը յետոյ կը պատմէ Հայկ եւ Բէլի կռիւը, գովելով առաջինը եւ անարգելով միւսը:

Ապա կ'անցնի Արա Գեղեցիկի եւ Շամիրամի պատմութեան, առանց վերապահութեան «առասպել» կոչելով զայն:

Եւ յաղթապանծ կը յայտարարէ.

— «Այս պատմութիւնները կ'ապացուցանեն թէ մինչեւ հիմա արիական ճանչցուած Ուրարտու անունը ԶՈՒՏ ԹՐՔԱԿԱՆ անուն մըն է»:

Ո՞վ կը տարակուսէր այդ մասին...

— «Հայկ, որ առաջին Հայր նկատուած է, Բաբելոնի Թուրքերէն հեռանալով իր բնտանիքին եւ հետեւորդներուն հետ Հայաստանը կազմած է: Ան հասարակ մէկը չէր: Հայկ, որ անձամբ մեռցուցած էր Բէլը, անոր մարմինը չէ անարգած, այլ ընդհակառակն իր բնտանիքին անդամներուն հետ զայն յարգանքով թաղել տուած է լերան մը կատարին վրայ»:

Արդ, Հայկը կրնա՞յ այսքան վեհանձնութիւն ցուցնել, եթէ... ծագումով Թուրք չըլլար:

Մի սարսափիք, հեգնանքը իմ չէ:

— «Այս բոլորը ցոյց կու տան թէ Հայկ եթէ Բաբելոնի թագաւոր Բէլի եղբայրը չըլլայ իսկ, անոր շատ մօտիկ մէկ ազգականն է, որովհետեւ ԵԹԷ ԹՈՒՐՔ ՉԸԼԼԱՐ, յարգանքով չէր վարուեր այս մեռեալին հանդէպ»:

Եթէ չհամոզուեցաք, հարցուցէք... Սիմօն Գայսէրեանին, որ Նիս կը գտնուի:

ՎԱՀԷ

Ի պատիւ Ֆրանց Վերֆէլի

Կազմակերպիչ յանձնախումբը կը խնդրէ մեզմէ հաղորդել թէ հինգշաբթի գիշերուան հացկերոյթին համար, որոշուած հաստատութիւնը (Մարկըրի) տրամադրելի տեղ ունի միայն 135 հոգիի համար: Նախընտրելի է սեւ հագուստով ներկայանալ:

Կ'իմանանք թէ հացկերոյթին հրաւիրուած են նաեւ Ժօր. Դիւհամէլ, հրամանատար Պրնուա տ'Ազի, ակադեմական Փ. Գրընուա, որ «Մուսա Տաղ»ի ֆրանսերէն թարգմանութեան յառաջաբանը պիտի գրէ, երեսփոխան Պ. Մութէ եւ ուրիշներ:

Որոշուած է որ ճառերը խօսուին հայերէն, ի դիմաց զանազան կազմակերպութեանց (միացնելով համանման հաստատութիւնները), բացի նախագահին բացման ճառէն (հայերէն եւ ֆրանսերէն) եւ գերմաներէն ուղերձէ մը: Գերմանագէտ երիտասարդ մը Պ. Վերֆէլի պիտի բացատրէ ճառերուն իմաստը: Պիտի ըլլան նաեւ հայերէն արտասանութիւններ եւ երգեր:

Սուրիոյ դաշինքը ձգձգուեցաւ

— o · o —

ԱՐԱԲՆԵՐԸ ԱՋԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՍՊԱՍԵՆ ՀԻՃԱԶԷՆ ԵՒ ԻՐԱՔԷՆ

Սուրիոյ վարչապետ Շէյխ Թաճէտտին, որուն դէմ բուռն ըմբոստութիւն կը տիրէր, իր հրաժարականը ներկայացուց, դիւրացնելու համար հանրապետութեան նախագահին գործը: Նոր դահլիճին կազմութիւնը ստանձնեց դատական նախարար Աթա պէյ էլ Էյուպի, որ յաջողեցաւ, դահլիճին մէջ առնելով ազգայնական տարրեր:

*** «Թայմզ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Պէյրութէն.— Շէյխ Թաճէտտին համակրանք չէր վայելեր ժողովուրդին մէջ, իբրեւ ֆրանսասէր: Նոր դահլիճը անվստահ կը համարուի թէ Ֆրանսացիներուն եւ թէ Սուրիացիներուն կողմէ, բայց չի յուսացուիր թէ կրնայ որ եւ է արժէք ունենալ, ցորչափ Ֆրանսացիները չեն ընդունիր ժողովուրդին պահանջները: Տակաւին արդիւնք չեն տուած ոչ-ազգայնական երեւելիներու եւ մարզպանութեան Դամասկոսի պատուիրակին, յետոյ բուն մարզպանին միջեւ կատարուած բանակցութիւնները: Միայն թէ ոստիկանութիւնը այլ եւս չի բռնադատեր որ խանութները բաց մնան: Դամասկոսի ելեկտրական ընկերութիւնը կը շարունակէ բանեցնել իր հանրակառքերը առանց ճամբորդի, հակաֆրանսական գործադուլը կը շարունակուի եւ խանութները փակուած են:

Սուրիոյ ազգայնականները այժմ իրենց աչքերն ուղղած են Հիճազ, քանի որ թերթերու խմբագիրները փետր. 22ին ճամբայ ելան մասնակցելու համար Մէքքէի ուխտագնացութեան: Այս առթիւ խմբագիրները իսլամ հաւատացեալներու աջակցութիւնը պիտի խնդրեն Սուրիոյ համար: Արդէն իսկ խրախուսիչ հաւաստիքներ հասած են Հիճազէն եւ Իրաքէն, իբրեւ պատասխան Սուրիոյ խորհրդարանի նախագահ Սուպհի պէյ Պէրէքէթի կոչերուն:

Լիբանանէն երեւելի կիներ դիմեցին Կարմիր Խաչի կեդրոնին, Ժընեւ, ինչպէս եւ Լոնտոն, օգնութիւն խնդրելով Սուրիոյ վերջին դէպքերու վիրաւորներուն համար, որոնց թիւը հազարի կը հասնի եւ որոնք երեսի վրայ ձգուած են, կ'ըսուի: Պէյրութի կիները փորձեցին շարժանկար մը ներկայացնել ի նպաստ վիրաւորներուն, բայց կառավարութիւնը արգիլեց: Իսկ Մարոնիներու պատրիարքին արտօնութիւն տրուեցաւ օգնութիւն ղրկելու:

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ 1935ԻՆ

Է.— ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Երկար խարխափումներէ յետոյ, վերջապէս, Խորհրդային Ռուսաստանը գրաւեց իր տեղը միջազգային քաղաքականութեան մէջ։

Մեծ պատերազմը ճակատագրական անդամահատութեան չենթարկեց զայն։ Սակայն անազարտ ալ չձգեց։ Յաղթականներուն հետ սկսաւ, պարտեալներուն հետ վերջացուց։ Եւ ի հարկէ, անխուսափելօրէն ենթարկուեցաւ հողային կորուստներու։ Լեհաստան, Ֆինլանտա, Եսթոնիա, Լեթոնիա, Լիթուանիա, Պեսարապիա բաժնուեցան իրմէ, եւ ազգային հողաշերտեր փրցուցին իր հաստ կողերէն։

Բրեստ-Լիթովսկիի դաշնագիրը, յանուն խաղաղութեա՛ն, Թուրքին լքեց Կարսը, Օլթին, Արտահանը, Սարիղամիշը եւ ուրիշ երկրամասեր, առանց այլեւս Թրքահայաստանի դըրաւուած վայրերու մասին հոս խօսքն ընելու։

Եւ տասնըութ տարի յետոյ, տակաւին վերջացած չէ Խորհրդային Ռուսաստանի ազգային ծայրամասերու անջատողական շարժումը։ Ազգային հնոցը, անգամ կարմիր բռունցքին տակ, միշտ վառ ու բորբոքուն է։ Ամէն տեղ ուր ոչ-ռուս ժողովուրդները մեծամասնութիւն կը կազմեն, հոն կ'երեւան անջատողական շարժման ծաւալուն հետքերը։ Կեդրոնական Ասիոյ հանրապետութիւններէն սկսած մինչեւ Անդրկովկաս, ազգային շարժումը յաճախակի պոռթկումներ կ'ունենայ։ Սեփական եւ անկախ հայրենիքի գաղափարը, Իտիլ ընէրու եւ Տաճիկներու, սիպերական Եաղութներու եւ Պիւրիաթներու մէջ, նոյնքան խոր արմատներ է ձգած, որքան Ազրբէջանի, Ղրիմի եւ Վոլկայի Թաթարներուն, Ղազախստանի, Վըրաստանի, Հայաստանի, Ուկրայնայի եւ այլ ժողովուրդներու ծոցին մէջ։

Որ եւ է պատերազմ, ո՛ր ճակատէն ալ սկսելու ըլլայ, իբրեւ իրերու անողոք հարկադրանք, պիտի վերցնէ Խորհրդային Ռուսաստանի ազգային հնոցի կափարիչը և լուծէ անկախութեան հարցը

Եւ այսօր, աշխարհի մէկ վեցերորդ մասը կ'ապրի մեծ վախի մը հիւանդագին շրջանի մէջ։ Սեւ ամպեր են կուտակուած կրկին, արեւելքէն թէ արեւմուտքէն։

Արտաքին գործավար Լիթվինով, վէրքը սրտին, իրօք «Տրովադայի ձիուն վրայ նստած» սրարշաւ կ'անցնի երկրէ երկիր, պետութենէ պետութիւն, բարեկամ պետութիւններու հետ փոխադարձ օգնութեան դաշինքներ կնքելու, արքաներ տեսնելու եւ Փաշական մնացորդներու դռները ծեծելու, յանուն չարչարուած խաղաղութեան եւ յեղափոխութեան փրկութեան։

Արդարեւ, հակասութիւններու երկիր մըն է Խորհ. Միութիւնը։ Որ եւ է ձեռնարկ որ կը փորձէք քննել, խոկոյն այդ հակասութիւնները աղաղակող ձեւերով շղթայ կը կազմեն։ Այդպէս է եւ անոր արտաքին քաղաքականութիւնը։

Տարիներ շարունակ, Խորհ. Միութեան վարիչները, Ազգերու Դաշնակցութի՛ւնը կը նկատէին «աւազակներու որջ» մը, իսկ այսօր, իրենք ալ առօփառօք եկած բազմած են հոն։

Տարիներ շարունակ, համաշխարհային յեղափոխութեան անունով կուրծք կը ծեծէին անդադար, տեղերքը բոցավառելու համար, իսկ այսօր, գէթ ձեւականօրէն կ'աղաղակեն թէ ... «ուրիշ պետութեանց ներքին գործերուն խառնուելու իրաւունք չունինք»։

Դարձեալ, տարիներ շարունակ, խորհրդային դեսպան ու հիւպատոս, միաժամանակ եւ ամէնէն առաջ Գ. Միջազգայինի գաղտնի գործակալներ էին դարձած։ Այսօր, բարձրաբարբառ կը յայտարարուի թէ անոնք միմիայն պետական եւ առեւտրական ներկայացուցիչներ են։ Երկար է շարանը, բայց չհեռանանք մեր նիւթէն։

Ուրեմն, ակներեւ է նահանջը բոլոր գիծերուն՝ վրայ։ Նահանջ թէ՛ ներքին և թէ արտաքին կեանքին մէջ։ Խորհ. Միութիւնը, այսօր, կը ներկայանայ իր իրական գոյնով, — ոչ աւելի ոչ պակաս քան քաղքենի պետութիւն մը։ Եւ իբրեւ այդպիսին, ան վերագտած է իր նախկին քաղաքական դիմագիծը, եւ դերեր ու պարտականութիւններ է ստանձնած միջազգային կեանքին մէջ։

Սակայն այս հանգամանքն ալ բաւական չէ իր հիմնական մտահոգութիւնները փարատելու։ Երկրի ապահովութեան հարցը ծառացած է իր առջեւ։ Պատերազմի վտանգը իր դուռները կը ծեծէ։

Խորհ. Միութիւնը մատնուած է ծանր մտահոգութեան։

Կեդր. Գործադիր Կոմիտէի երկրորդ նստաշրջանին, վարչապետ Մոլոտով երկարաշունչ զեկուցման մը մէջ մռայլ գոյներով կը ներկայացնէր Ռուսաստանին սպառնացող աղէտները։ Իսկ մարաջախտ Թուխաչեւսկի, թիւերով ու փաստերով կը պատկերացնէր Գերմանիոյ եւ Ճափոնիոյ ռազմական պատրաստութիւնները եւ նըւաճողական ձգտումները։

Այդ երկու կարեւոր զեկուցումներուն մէջ արծարծուած կարգ մը խորհրդածութիւնները զանց առնելով, հոս կը ներկայացնենք ռուս-գերմանական եւ ռուս-ճափոնական փոխյարաբերութիւնները, որ կրնան աղէտաւոր վախճանի մը յանգիլ։

Մոլոտով նախ նկարագրելով գերման-ռուս յարաբերութիւնները, գիտել կուտայ թէ Հիթլէր «Իմ պայքարը» գրքին մէջ գծած է Գերմանիոյ նուաճողական քաղաքականութիւնը եւ բացորոշ կերպով յայտարարած — «Երբ մենք ներկայիս կը խօսինք Եւրոպայի մէջ նոր հողամասեր ձեռք բերելու մասին, առաջին հերթին նկատի կրնանք ունենալ Ռուսաստանը եւ անոր իշխանութեան տակ գտնուող ծայրամասային պետութիւնները»։

Այս որոշակի սպառնալիքէն վերջ անգամ, Խորհ. Միութիւնը բարեկամական յարաբերութիւններ մշակելու փորձեր կը կատարէ ցոյց տալով իր տկարութիւնը։ Եւ ի հարկէ կը ձախողի, որովհետեւ Նացիները ամուր փարած են իրենց ծրագիրներուն։

Եւ ամէնէն կարեւորը, — Գերմանիան ո՛չ միայն ծրագիրներ կ'որոճայ, այլ եւ կը սպառազինուի։

Մարաջախտ Թուխաչեւսկի կը հաստատէ թէ Գերմանիա արտակարգ եռուզեռի մէջ կը գտնուի։ Գերման արդիւնաբերութիւնը ամսական կ'արտադրէ 300 հրանօթ, 200 հրասայլ եւ զանազան ռազմամթերքներ։ 12 զօրաբանակներու եւ 36 զօրաբաժիններու կազմութեան ծրագիրը կ'իրագործուի կատաղի թափով։ Հրաձիգ եւ հեծեալ զօրամասերու կազմակերպութիւնը նմանապէս։ Հաղորդակցութեան միջոցները, խճուղիները եւ երկաթուղիները անդադար կը բարենորոգուին, նորեր կը շինուին արեւմուտքէն դէպի արեւելք։ Գերման երկաթուղիներու արագութիւնը կը կազմակերպուի այնպէս, որ կարելի ըլլայ 12 ժամուան մէջ 300.000 զինուոր փոխադրել։ Օդային եւ նաւային տորմիղը կը զարգանայ նոյն ուժգնութեամբ։ Ցեռուն գործարաններ միայն ելեկտրալարժ մեքենաներ կը պատրաստեն, 20 գործարաններ օդանաւային առանձին ելեկտրալարժ մեքենաներ, իսկ 20 գործարաններ օդանաւի զանազան մասեր։ Իրար ետեւէ կը շինուին ու կը վերանորոգուին յածանաւեր, սուզանաւեր, ականակիրներ, Թորփիլանաւեր եւ զրահաւորներ։ Գերմանիան ահարկու զօրանոցի մըն է վերածուած։

Այս, Մոլոթով եւ Թուխաչեւսկի կը ներկայացնեն Ճափոնի ռազմական պատրաստութիւնները, որ ետ չեն մնար Գերմանիայէն։

Ցամաքային, ծովային եւ օդային ուժերը արտակարգ թափով կը զարգանան նաեւ Ճափոնիոյ մէջ։ Միայն մանչուրական երկաթուղիները բաւական են ցոյց տալու ճափոն արդիւնաբերութեան տենդագին աշխատանքը։ Ճափոնիան Մանչուրիոյ մէջ կառուցած է երկաթուղիներ 1932ին 280 քիլոմեթր, 1933ին 500, 1934ին 900, 1935ին 1200։ Դեռ 1000 քիլոմեթրէ աւելի ալ կը գտնուի շինարարութեան մէջ։

Խորհ. Միութիւնը ոչ-յարձակման դաշնագիր է առաջարկած նաեւ Ճափոնիոյ, սակայն մինչեւ օրս պատասխան անգամ չէ ստացած եւ ընդհակառակն վերջին դէպքերը մոնղոլական սահմանին վրայ ազդարար նշաններ են նիփոն տիրակալութեան։

Արդ, երեւոյթները յստակօրէն ցոյց կուտան որ Գերմանիա, Ճափոնիա եւ Լեհաստան իրենց խորհրդաւոր հանդիպումներով, Խորհուրդներու երկրի ճակատագիրն է որ կը վճռեն։

Սակայն ի՞նչ կը ներկայացնեն Խորհ. Միութեան ռազմական ուժերը։

Բոլորին ծանօթ է որ Ռուսաստան եւրոպական ցամաքին վրայ միակ պետութիւնն է որ կը պահէ 1.300.000 զինուոր, այսինքն Fանակալթա բացառիկ ուժ մը։ Պատերազմի պարագային կարող է նոյն իսկ այս թիւը 10—12 միլիոնի հասնիլ, ինչպէս կը հաստատեն ֆրանսական զինուորական աղբիւրները։ Օդային տորմիղը նոյնպէս Եւրոպայի ամէնէն հզօր տորմիղներէն մէկն է, իսկ ծովայինը՝ այնքան որքան անհրաժեշտ է արեւելեան եւ արեւմտեան ափերու պաշտպանութեան։

Խորհ. Միութեան ղեկավարները մեծ հպարտութեամբ կը խօսին իրենց ռազմական ուժերու եւ մանաւանդ թշնամիին «ջախջախիչ» յաղթական հարուածներ տալու մասին։ Սակայն անողոք իրականութեան առջեւ, իրենց բոցավառ ճառերը ոչինչ կ'արժեն։ Միայն արեւելեան եւ արեւմտեան ճակատներու հեռաւորութիւնը 10000 քիլոմեթրի կը հասնի։ Բացի ասկէ, Ռուսաստանը, ինչպէս անցեալին, ներկայիս ալ մնացած է Fանակ, թիւ, որ եւրոպական արդիւնական յառաջդիմութեան հետ իր առաջին բախումը կարող է շատ աննպաստ վերջանալ։ Զուտի նաեւ փոխադրական եւ հաղորդակցութեան կատարելագործուած միջոցներ։ Տարակուսելի է նաեւ կարմիր բանակի ռազմական տոկունութիւնը։ Անշուշտ մերձաւոր ապագան ցոյց պիտի տայ այնպիսի անակնկալներ, որ կանխաւ դժուար է նախատեսել։

Խորհ. Միութեան փրկութեան միակ լաւագոյն զարգիրը է Ֆրանսիւ... դաշինքը, որ Ֆրանսայի հանրային կարծիքին համար վճռական փորձաքար մըն է դարձած։

Ամէն պարագայի ծանր է Խորհ. Միութեան վիճակը։ Ամէն կողմէ օղակներ կը սեղմուին։ Անտարակոյս, աւելի քան ծանր է մեր դժբախտ հայրենիքի վիճակը։ Սակայն այդ մասին յետոյ։

Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՄԱՀԱՓՈՐՁԻ ԴԱՏԻՆ ՎԵՐՋԻՆ ՆԻՍՏԸ

Ինչպէս գրած էինք, փետրուար 17ին վերջացաւ Աթաթիւրքի դէմ սարքուած մահափորձին դատավարութիւնը եւ դատարանը անպարտ արձակեց ամբաստանեալները, գլուխն ըլլալով երեսփոխան Ալի Սայիպը։

Զոլոսյ Թուրք Թերթերէն քաղելով, կը ներկայացնենք այդ վերջին արարն ալ, իբրեւ նիւթ պատմութեան համար.—

Առաջին անգամ իբրեւ վկայ լսուեցաւ ներքին գործավարութեան խորհրդական Վէհպի Տէմիրէլ, որ կրկնեց նախագահին կողմէ թելադրուած երդումի սա բանաձեւը. «Պատիւիս եւ խիղճիս վրայ կ'երդնում գիտցածս ճիշդ ըսել, առանց ուրիշ բան մը խառնելու, կամ ծածկելու, առանց մէկէ մը վախնալու, կամ ո եւ է ազդեցութեան ենթարկուելու»։

Վկան յետոյ յայտնեց իր գիտցածները եւ տպաւորութիւնը։ Երբ մահափորձի զրոյցը տարածուեցաւ, ինքը Թրակիոյ քննչութեան փոխանորդ էր։ Կառավարութիւնը աչալրջութեամբ կը հետեւէր գործին, որովհետեւ մէկ տարիէ ի վեր զանազան աղբիւրներէ լուր կար թէ մահափորձ պիտի կատարուի Աթաթիւրքին դէմ։ Վերջապէս, երբ բարեկամ պետութիւն մը տեղեկութիւն կը հաղորդէ, ծածկագիր շրջաբերական մը կը ղրկուի նահանգներուն։ Թրակիոյ իր պաշտօնը լրանալէն յետոյ, երբ Իսթանպուլ կուգայ, ոստիկանական տնօրէն Սայիհէն կ'իմանայ թէ ձերբակալուած է Սուբհային եկած Նահեա անուն անձ մը։ Անդրա փերստատոնալ յետոյ, կ'իմանայ թէ Նահեա պիտի տարուի կուսակալ Նէվզատի տունը եւ հոն յայտարարութիւններ պիտի ընէ, նկատելով որ կուսակալը հիւանդ է։ Ներկայ գտնուած են նաեւ Ընդհ. ապահովութեան տնօրէն Շիւքրիւ, Անգարայի ոստիկանական տնօրէն Սաւրի եւ օգնականը Պէհճէթ։

Նահեա հոն կը կրկնէ երդումը զոր բրած էր Ամանի կայսրանի տնօրէն Իզզէթի տան մէջ, եւ ասով ի մէջ այլոց կը յայտնուէր թէ, ձերբակալուած պարագային, Ալի Սայիպի անունը չպիտի տայ։

Երբ ամբաստանեալը կուտայ Ալի Սայիպի անունը, զարմանք առաջ կուգայ ներկաներուն մէջ։ Յետոյ վկան այս պարագան կը հաղորդէ Իսթանպուլ՝ ներքին գործավարին, որ իր կարգին կը զարմանայ։ Վկան աւելցուց թէ Նահեա ծեծ կերած մարդու երեւոյթը չունէր, ոչ ալ ո եւ է գանգատ ըրած է այս մասին։ Եւ վերջապէս, Նահեա իր արտայայտութեան մէջ անկեղծ ըլլալու երեւոյթն ունէր։

Ալի Սայիպի գլխաւոր փաստաբան Համթը Շէվքէթ կարգ մը լուսաբանութիւններ ուզեց։ «Սա պայ Վէհպիէն անձնապէս սա կը սպասէի.— այդքան առաւօր բան մը իմանալու պէս, անձամբ կատարել քննութիւնը»։ Վկան պատասխանեց թէ ինքը ներքին գործավարութեան խորհրդականն է եւ հետեւաբար չէր կրնար զբաղիլ այդ գործով։ Յետոյ, ընդհ. ապահովութեան տնօրէնը շատ ուղղամիտ եւ պատուաւոր պաշտօնեայ մըն է։

Վէհպի աւելցուց թէ զարմանքով ընդունած էր Նահեայի յայտարարութիւնը, բայց այս համոզումը փոխեց, երբ նոյն բանը ըսին նաեւ Ալի Սայիպի նախկին հետեւորդներէն Ազիզ եւ Արիֆ։ Եւ սակայն զարմանալ չի կրնար վճռական բան մը ըսել։

Ալի Սայիպ ըսաւ թէ Նահեա բանտին մէջ ալ պատմեց թէ ճնշումի տակ է որ յայտնութիւններ բրած է։

Նահեա ըսաւ թէ ինքը կուսակալին տան մէջ յայտնած է որ իր խոստովանութիւնները ճիշդ չեն եւ թէ իրեն նըման սիրահարած մէկը չի կրնար գործ ունենալ մահափորձի մէջ։

Միւս ամբաստանեալներն ալ իրենց կարգին քանի մը խօսք ըրին։

Յետոյ իբրեւ վկայ լսուեցաւ Անգարայի կուսակալ Նէվզատ Թանտօղան որ ըսաւ թէ քանի մը անգամ Նահեան լսած է իր տան մէջ։ Ամբաստանեալը կրկնեց Անտրենի մէջ բրած իր առաջին յայտարարութիւնը եւ անկեղծ ըլլալու երեւոյթն ունէր, քանի որ նիւթական եւ բարոյական ո եւ է ազդեցութեան տակ չէր գտնուեր։ Եթէ ո եւ է բան իմանայի բռնութեան եւ ծեծի մասին, անմիջապէս կը կատարէի իմ պարտականութիւնս։

Եւ պատասխանելով պաշտպան փաստաբանին այն հարցումին թէ ի՞նչ է իր համոզումը, ըսաւ. «Համոզումի պարագան դատարանին կը պատկանի եւ հետեւաբար չպիտի կարենամ բան մը ըսել։ Եթէ խղճիս դատարան իլ-նալու հանգամանք մը չունենար, դատավարութիւն չէր կատարուեր»։

Գալով երդումի բանաձեւին, զոր Նահեա կրկնած էր կուսակալին տան մէջ, վկան ըսաւ թէ չպիտի կրնայ նոյնութեամբ մէջբերել զայն, բայց որքան կը յիշէ, սա էր. «Այս գործին չպիտի հրաժարինք եւ օրինական խարդաւանքներ ճամբաներու մէջ չըպիտի մատնենք։ Բանաձեւը մահափորձի ընդհանուր գիծերու մասին էր։»

Նախագահը կրկին կանչեց ներքին գործավարութեան խորհրդական Վէհպին որ դարձեալ ըսաւ թէ կը յիշէ որ երդումի բանաձեւը անուն չէր չէ, երդումի բանաձեւը անուն չէր տար, այլ միայն մահափորձի ընդհանուր գիծերուն կը վերաբերէր։

Երրորդ վկան էր ընդհ. ապահովութեան տնօրէն Շիւքրիւ որ՛ ըսաւ թէ 1935 տարուան սկիզբը լուր առնուեցաւ մահափորձի մասին եւ կառավարութիւնը արտակարգ զգուշութեամբ կը հետապնդէր գործը։

«Երբ Նահեա Քիւմլիւճիւր Իւզէյիր որ պաշտօն ունէր ժան մէջ զինելու Ալի Սայիպի զայն պահելու եւ կերակրելու կարծ կ'ելլէ եւ ոստիկանութ յանձնէ Նահեան, այսինքն իրեն էլէմանը (տարր, ազդակ) գրաւեց մեր ուշադրութիւնը պէս խորհրդածեցի.— Իւզէյիր է որ կառավարութիւնը շատ նոյն իսկ յականէ անուանէ կը պնդէ դաւադիրները եւ խուզարկութիւններ կը կատարէ որպէսզի ապագային ծանր խանդաուսութեան մը մէկ կողմէ դատարան կը միւս կողմէ Նահեան նէ, վախնալով որ իր տունին խուզարկուի, որովհետեւ զինուորներու հրամանատարն րենց գիւղը եկած էր այդ միջոցին։

Այս խորհրդածութեամբ, նկա ոինք բոլոր հաւանականութիւն եւ նկատելով որ այդ միջոցին նենգութիւն ալ կը կատարուի առջեւ ունեցանք նաեւ այն հաւ կանութիւնը թէ Ալի Սայիպ սակ պատճառով մը կրնայ ներ նութեան ենթակայ ըլլալ. Բայ նութիւնը հաստատեց որ մեր դութեան պատճառով չէ որ Ալի Սայիպի անունը։

Կուսակալին տան մէջ Նահեա բած յայտնութեններէն յետոյ, հաղորդեցինք ներքին գործավ որ այդ միջոցին Իսթանպուլ կը նուէր։ Միեւնոյն ատեն գործ յայտնեցինք թէ Ալի Սայիպ նպաստաւոր պիտի ըլլայ անոր ազատելը»։

Գալով իր տպաւորութեան, սաւ.— Նկատելով որ իրողութի թէ մահափորձ պատրաստուած Աթաթիւրքին դէմ, ինք համոզ որ Նահեա ուղղակի չհաղորդ այս գործով։ Ասիկա կը հաստ իր յայտարարութիւնը եւ թէ Ամբաստանեալը ոչ միայն ճնշ ենթարկուած, այլեւ արժանա Թուրք ոստիկանութեան բարեկ ծութեան, որ կրնայ օրինակ ըլ խարհի համար։

Պաշտպան փաստաբան Շէվքէ ճէ ըսաւ թէ վկան, ներքին գործ րին զրկած առաջին պաշտօն մէջ, ի նպաստ արտայայտուած Սայիպի, իսկ յետոյ փոխած է մօքումը։ Արդ, նիւթական ի՞նչ տերու հիման վրայ փոխած է իր մօքումը։

Ընդհ. ապահովութեան պիտի տուաւ թէ բան մը չի հա «Նիւթական փաստ բացատրու Եթէ ասիկա կը նշանակէ դա բերել զէնքեր, ռումբեր եւ Աթա քը արիւնաներկ վիճակով, Թուր գր երբեք չպիտի ներկայացնէ փաստերը։ Գալով բարոյական տերու, երբ Նահեա եւ ընկ հարցաքննիչ դատաւորին առջե տեցին յայտարարութիւնները նախապէս բրած էին առանց ճնշումի, պարձեալ եթէ դատա առջեւ այդպէս պաշտպանեցին գիրենք, տասր պատճառը այն այդպէս թեյադրութիւն եղած րենց։ Եւ իբրեւ օրինակ, յիշե ամբաստանեալներուն կարգեյու իրաւունք տրուելէն յ գրոյց տարածուեցաւ թէ ինք

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Կ Ա Թ Ն Ե Ղ Բ Ա Յ Ր

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԻՑ)

Բայց լուսաբացին մենք չգտանք Թշնամին մեր դիմաց. գիշերը նա արագ նահանջել էր վախենալով, որ իրենց դիրքերում մնացած մեր ծայրագոյն աջ եւ ձախ թեւերը էջմիածնից եւ Բաշգառնիից կը գրաւեն իր թիկունքը եւ կ'աւերեն իր նորոգած երկաթուղագիծը։ Նորքի վաշտը քաղաքի հարաւ-արեւելեան բլուրների վրայից, ուր նա գտնւում էր կռիւի ժամանակ, ուղիղ գծով, դաշտերն ու այգիները կտրելով հասաւ Թշնամու հետապնդող իր գումարտակին. Վաղարշապատի գումարտակը մեզնից առաջ մտել էր վերագրաւած Ղամարլուն. մենք նոր էինք այնտեղ հասել, երբ հրաման եկաւ Կոտայքի ուժերը շտապ ուղարկել հիւսիսային ճակատ, ուր մեր նահանջող բանակի թիկունքը բոլորովին անպաշտպան էր եւ թշնամու [illegible] զօրախմբերի հարուածին ենթակայ.

— Լաւ, մտածեցի ես, այս անգամ Երեւանից անցնելիս կ'աշխատեմ համաձայն զինուորներին տուած խոստումս անպատճառ բանտ գնալ եւ մի քանի րոպէով տեսնել Գէորգին։

Ղամարլուում 24 ժամ մնացած մեծամասնականները կոտորած էին արել, մեր զինուորները երկու հոր էին գտել թարմ դիակներով լցուած. ժամանակ չկար նրանց թիւն ու պատկանելիութիւնը ստուգելու։ Ես մտայ դատարկ կոմիսարիատը, ճանապարհելուց առաջ կ'ուզէի քաղցած ձիուս մի երկու բուռը գարի տալ. կարծում էի թէ մի զուգ կարմիրները շտապ հեռանալով մսուրքներում գարի թողած լինեն. դռմը մտայ թէ չէ զարհուրանքով ետ քաշուեցի. տախտակեայ մեծ դուռը շրջուած էր եւ նրա տակից երեւում էին երեք գլխատուած զինակների արիւնաթաթախ պարանոցները. գլուխները չկային. մէկի պարանոցի վրայ մնում էր ատրին ծնօտը. գլուխը ջախջախուած էր բիրանի ճեղքից։ Ես հեռացայ ցաւումն ու վրէժը սրտումս. նրանք ինձ մղում էին շուտ հասնել Թշնամուն, մխրճուել նրա շարքերի մէջ ու ոչնչացնել բոլորին

Վաշտի երկար շարանը դանդաղօրէն առաջանում էր խճուղիով. յոգնած էին ամէնքը, բայց րոպէները թանգ էին, ժամանակ առ ժամանակ ես կանգնեցնում էի ձիս մինչեւ վերջինների ինձ հասնելը եւ ընդհատում ընդհանուր լռութիւնը նրանց ուղղուած աղերսանքով։

— Զօռէք, տղերք ջան, մի քիչ զօռէք. հեռւում երեւում էին Նորագաւիթ գիւղի բարտիները. քաղաքը հեռու չէր. ես տատանումների եւ անվճռականութեան մէջ էի, կանգ առնել բանտի մօտ թէ չէ. Գէորգն անմեղ էր այս բարբարոսութիւնների մէջ. եթէ նա տեսնէր անմեղ զոհերին, կ'անցնէր արդարութեան կողմը եւ կը պայքարէր իր կուսակիցների դէմ, որովհետեւ նրա հոգում արմատացած է բնական ազնուութիւնը, բայց մի ներքին ձայն ասում էր. նա մեծամասնական է եղել եւ իբրեւ այդպիսին նպաստել է յաղթանակին այն մարդկանց, որոնք այսքան արիւն են թափում եւ վաղն էլ թափելու են. եւ ամէն ինչ որ անեւան չափով անգամ հպւել է բոլշեւիզմին՝ ինձ թըւում էր անարգելի։

Նորագաւիթը դատարկ էր ու լուռ, բայց Ս. Գէորգ եկեղեցու մօտից անցնելիս լսեցինք մի անկարգ երգեցողութիւն. կարծես մի քանի մարդիկ միաժամանակ տարբեր եղանակներ էին երգում. իջանք ձիերից, մօտեցանք. եկեղեցին լիքն էր կանանցով. նրանք լացում, հեծկլտում էին. կողք կողքի դրուած էին վեց հասարակ տախտակեայ դագաղներ. դա վերջին գիշերւայ բոլշեւիկեան կոտորածի զոհերն էին. չորս հոգու էլ գերի էին տարել գիւղից։ Երբ մեզ տեսան, մի քանի կանայք ձեռքերը մեզ երկարած բացագանչեցին արցունքների մէջ.

— Վա՛յ, տղէք ջան, մեր ջիւաններին էս ինչ արեցին

Մենք շտապ դուրս եկանք ու ճանապարհուեցինք.

Ահա եւ քաղաքը. արդեօք երկարե՞նք ճանապարհը դէպի բանտ.դէպքերի արագ ու ստատոտն ընթացքի մէջ ես գիտակցում էի իմ պատասխանատուութիւնը Գէորգի հանդէպ. բայց հոգեկան այս խռովայոյզ վիճակի մէջ տարիների բաժանումից յետոյ ի՞նչպէս հանդիպել նրան.իմ ուժերից վեր էր.դա։

— Պարոն Վահան, գնալու էք դէպի Նոր բանտ. հարցրեց մէկը.

— Հա՛ւ, գնանք. վաշտն արագութեամբ թող շարունակէ իր ճանապարհը. ձիաւորներից երկուսը թող ինձ միանան. Բանաքեռի տակ մենք ձեզ կը հասնենք։ Ես աշխատում էի ինձ հանգստացնել. ահա շուտով կը տեսնեմ Գէորգին, ասում էի ինքս ինձ. մի ժամ պիտի մոռանաս ամէն ինչ, որ կատարւում է չուրջդ եւ յիշես միայն նրան, որ քեզ անօրինակ ջերմութեամբ սիրող ընկեր է եղել. մարդկայինը պէտք գերիշխէ քո մէջ հատուածականի վրայ, որովհետեւ Գէորգն էլ քեզ նման զոհ է իր կամքից ու ցանկութիւններից դուրս հզօր, մեծ դէպքերի դասաւորման։

Բանտի պահապաններից մէկը գընաց Փրկութեան կոմիտէի անդամի խնդիրը յայտնելու բանտապետին Գէորգ Յովսէփեանին անմիջապէս տեսնելու մասին։ Սիրտս բաբախում էր ուժգնօրէն։ Ահա երեւաց բանտապետ ընկերոջ ծանօթ դէմքը։ Ձեռք սեղմեցինք։

— Գէորգ Յովսէփեանը այս առաւօտ փոխադրուեց հին բանտ. Յատուկ Մարմինը կարգադրել էր՝ որ մ մասնական բանտարկեալներից ն որոնք շատ պատասխանատու դ ունեցել իրենց շարքերում, կեն նացուեն հին բանտում, կենը ամբողջութեամբ բաժանել, յանձնելով նրանց միասին ճանապարհե բանտում պայմաններն անհամե աւելի լաւ էին, մանաւանդ կա համար. այս րոպէիս ես ձեզ ան թուղթ գրեմ գնացէք նրան տեսնե

— Բարի.

Նա բերեց անցաթուղթը.

— Ձեր մայրը երէկ եկել էր Գէ գին տեսութեան. ուտելիք եւ ճեր կեղէն էր բերել. թողեցի խօսեն քան կ'ուզեն։ Յովսէփեանը եւ իր նը լաւ տրամադրութեան մէջ էի մեզնից գոհ հեռացան. նա վստա ձեր վրայ եւ յաճախ ձեր մասի խօսում։ Նրա հետ տեսնուելու ւական դիմումը ստորագրել յետոյ կարող էք հանդիպել Յա Մարմնի նախագահին, սա՛ ձեր խաւորութիւնը Յովսէփեանի եւ համար եւ նրանք ազատ կը լինեն

(11)

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱ

ռակի տուած է ռուսիկանական գործառկալ Իգդէբի եւ Սուրիա ղրկած գայն: Իր պաշտպանողականին մէջ, Նահեա նոյնութեամբ արձանագրած է այս գրոյցը՝

Ընդհ. դատախազ Գահա Արըգան ըսաւ թէ աւելցնենք մասեր ունի իր պահանջնագրին վրայ եւ թէ դատապարտին պիտի ներկայացնէ Ջէբէջ Բէքիրի կողմէ Աթաթիւրքին եւ Ըռնտուայնոյի ղրկուած երկու քարթեր, ինչպէս նաեւ Ջէբէջ Բէքիրի 935 թուականի մէկ թաքրանոցագիրը, որ կը կրէ «դրուշացնող թուղթ» վերնագիրը:

«Ասոնք կը ներկայացնեմ, ցոյց տալու համար թէ այդ թշուառականները նոյն իսկ դատավարութեան առնին կը գրագին այդ զզուելի գործառով Արտասահմանի մէջ գեռ կ'ռնայ կաթսայ մը, ինչպէս կը հասկցուի այս քարթերէն»:

Ընդհ. դատախազը յետոյ վերլուծեց հարցաքննիչ երկու դատաւորներուն բրած վկայութիւնները: Ըսաւ թէ նման խօսքեր չէր ըսած հարցաքննիչ դատաւորէ մը եւ թէ Հիքմէթ արտայայտուեցաւ ոչ թէ իբրեւ դատաւոր, այլ պարզապէս իբրեւ ամբաստանեալին փաստաբանը, փոխարինելու համար Շէվքէթ Ինճէն որ ներկայ չէր այդ նիստին:

Գալով դատաւոր Ֆէթիհի, անոր խօսքերը տեղին էին:

Աւելցուց թէ դատը վարչաձեւի դատ մըն է, եւ ինչպէս արդար չէ անմեղ մարդիկ դատապարտել, նոյնպէս դաւադիրները քաջալերել պիտի ըլլար անպարտ արձակել իրական հեղինակները.

«Ձեռքս խիղճիս վրայ դրած, եւ աչքերս երկինք ուղղած, կը պատմ թէ կը հաւատամ այս մարդոց չարամտութեան եւ կ'ուզեմ որ պատժուին»:

Շէվքէթ Ինճէ ըսաւ.— «Ընդհ. դատախազին պատճառաւ, այս դատը կորսնցուց իր ուղղութիւնը: Քարթփօսթալ մը ներկայացուց, եւ ըսաւ թէ հատ մըն ալ պիտի ներկայացնէ, ինչպէս թէ՝ գիր գրողը եւ ստորագրողը Ջէբէջ Բէքիրն է: Արդեօք ինքը Բէքիրէն ստացած է ուրիշ նամա՞կ մըն ալ, ուր նամակագիրը կ'ըսէ.— «Ահա այս է ստորագրութիւնս եւ գիրս. Անանի նօտարութենէն ալ վաւերացնել տուի»: Կ'երդնում որ ընչաութեան խուռնենք չպիտի մնայ, եթէ Գահա Արըգանի մտայնութիւնը տարածուի երկրին մէջ: Ան միայն մէկ փաստ կը յիշէ.— Կտորներ կը կարդայ Բէքիրի թաքրանոցներէն, որոնց մէջ ան «բանակս» կ'ըսէ Թուրք բանակին համար: Անէ՞ծք դաւաճաններուն: Ցեղութիւն է ծրեւակայել որ ոչ թէ մէկ հատիկ սպայ, մէկ հատիկ Թուրք զինուոր իսկ կը հետեւի Բէքիրի»:

Երկար խորհրդածութիւններ ընելէ յետոյ, փաստաբանը ճիշդ չգտաւ Գահա Արըգանի փափաքին հակառակ ժամին որ տակաւին դատաւոր է Նէրկայիս: «Կը նշանակէ թէ, աւելցուց, Գահա Արըգանի փափաքին հակառակ կարծիք յայտնող մը պէտք է դատի տակ անցնի. բայց Աթաթիւրքի շրջանի օրէնքներէն ուժ առած ամէն հայրենակից ապահով է»:

Փաստաբանը աւելցուց թէ ընդհ. դատախազին խօսքերը արդարութեան գլխուն գնդակ պարպելու տպաւորութիւնը կուտան իրեն: Ըսաւ թէ իր փոխանորդներուն դէմ որ եւ է փաստ չկայ եւ այսպէս վերջացուց խօսքը. «Ողջմտանքը անուն չունի՞ ընդհ. դատախազին մօտ»:

Ցետոյ տրուեցաւ վճիռը:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ՆԻՍԻ ԴԷՊՔԻՆ ԱՌԹԻՒ

— o —

Նիսի դէպքին առթիւ ձեր գրած խմբագրականը կրկին եւ կրկին կարդացի թէեւ ու դէմը կինել յետոյ, այն եզրակացութեան յանգեցայ:

Ողբերգութեան մը առջեւ կը գտնուինք որ «Je Suis Partout»ի երբեմնադրող Թղթակցի Թեթեւօլիկ գրուածքէն շատ աւելի լուրջ եւ կարեւոր է: Հետեւաբար մեր երեսին նետուած ձեռնոցը փոխանակելու հարկին մէջ կը գտնուինք, եթէ ազգային արժանապատուութեան տարրական զգացումը մարած չէ մեր սրտին մէջ:

Իբրեւ պատասխան եղած անարգանքին, կ'առաջարկեմ.—

1. Նիսի քաղաքապետ Պ. Լըմէնըռէնի հացկերոյթին օրը նպատակայարմար է որ Ֆրանսայի հայ գաղութներու կողմէ շնորհաւորութեան հեռագիրներ ղրկուին (de la part de la colonie Arménienne de Paris, de Marseille ,de Lyon etc.) : Ֆրանսական փափկանկատութեամբ տրուելիք այս պատասխանը շնորհալից ապտակ մը պիտի ըլլայ Մարսէյլի Թուրք հիւպատոսին համար: Այս ձեռնարկի առաջին ծախսերը պիտի ըլլան Նիսի քաղաքապետ եւ L'Eclaireur de Nice.

2. Անմիջապէս ժողովրդական հանգանակութիւն մը կատարել եւ Նիսի հայ գաղութին կողմէ Նիսարնակ Պ. Վարդան Մախոխեանի նկարներէն հատ մը գնելով, նուիրել Պ. քաղաքապետին:

3. Հանդէսին օրը Փարիզահայ մամուլը հեռագիր մը կ'ուղղէ Էքլէյրէօր տը Նիսին, շնորհակալութիւն յայտնելով:

4. Ազգարարել Գայսէրլեաններուն եւ Մաոթէոսեաններուն որ այլ եւս չհամարձակին իրենց անձնական գրծուած հաշիւներուն համար վիրաւորել Արտասահմանի Հայերու ազգային զգացումները

Եթէ «Յառաջ»ը նախաձեռնած ըլլայ, պատրաստ եմ իմ համեստ լումաս ղրկելու ձեր բանալիք հանգանակութեան համար:

Զարիք կայ որ բարիք կը ծնի: Շատ հաւանական է որ Մարսէյլի Թուրք հիւպատոսին կոշտ ընթացքը բոլորովին տարբեր արդիւնք մը յառաջ բերէ Ֆրանսական շրջանակներու մէջ, ի նպաստ ժամանակից հայ աշխատաւորներու: Եթէ մեզի հանդէպ եղած իւրաքանչիւր յարձակողական պատասխանենք du tac au tac, մեր թշնամիները ստիպած կ'ըլլանք աւելի խոհեմ ընթացք մը բռնել մեզ հանդէպ:

Թ. Ա.

«ՀԱՍ ՁԱՅՆ ՑԱՅՏ ԱՆՕԹԻ ՊԻՏԻ ՄՆԱՆՔ.»

— o —

ՖՈՒՐԺԷ ՍԻՒՐ ԱՐԺԱՆ, 22 փետր. (Յառաջ).— Ինչպէս անցեալներըը հաղորդած էի, ողողումները մեծ վնաս պատճառեցին հողագործներուն: Ահա չորս ամիսէ ի վեր չորս օր արեւ երես տեսած չենք: Անձրեւը անընդհատ կը տեղայ, փճացնելով հայ հողագործին յոյսերը, բանջարեղէնի արմատները փճացան ըլլալով հողին մէջ. դեռ աւելի դառն պարագայ մը: Հայ բանուորները մեծ մասով կ'աշխատէին աղիւսի գործարանը, բայց բոլորը դուրս հանեցին շաբաթէ մը ի վեր: Ոչ միայն Հայեր, այլ եւ բոլոր օտարականները: Բայց մեծամասնութիւնը կը կազմեն Հայերը, բոլորն ալ ծանրաբեռնուած ընտանիքներով եւ երեք չորս տնչափահաս մանուկներով: Թէեւ խստութեամբ կը գործադրուէր 10 առ հարիւրի օրէնքը, բայց շնորհիւ գործարանատիրոջ բարեացակամութեան, գէթ պատառ մը հացի գինը կը վաստկէինք: Վերջերս նահանգապետութեան քննիչը եկաւ եւ պատուիրեց գործարանատիրոջ արձակել բոլոր օտարականները, հակառակ պարագային մեծ տուգանքի պիտի ենթարկուէր: Գործարանատէրը ճարահատ բոլորն ալ դուրս հանեց, այր թէ կին: Կ'ըսուի թէ տեղացիներու դրդումով եղած է:

Սիրելի «Յառաջ», այժմ գաղութին մէջ կը տիրէ խոր լռութիւն: Չորս տարեկան փոքրիկն անգամ կը զգայ թէ պատառ մը չոր հաց չպիտի ունենայ ուտելու... Ու տանը որ մտնեմ, լաց ու կոծ կը տեսնեմ: Ամէնքն ալ իրենց սեւ բախտը կ'անիծեն: Կառավարութենէն ոչ մէկ յոյս: Մեր միակ յոյսը Միացեալ Ցանձնախումբն է, թող եկք մը ցուցնէն մեզի: Շատ չանցած անօթի պիտի մնանք: Սիրտս փլած է եւ չեմ կրնար աւելին գրել:

Ա. Խլօեան

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՍԻՎՐԻՀԻՍԱՐԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ

— • —

ԽՄԲ.— Փետր. 21ին հրատարակեր էինք թղթակցութիւն մը, այս Միութեան տասնամեակի հանդէսին առթիւ: Ստորեւ՝ Միութեան գործունէութեան ամփոփումը.—

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Օրուան բանախօսը, Պ. Յակոբ Գէորգեան, Միութեան 11ամեակի առթիւ պարտք սեպեց հայրենակցական ողջոյնները ուղղել Ֆրանսայի եւ արտասահմանի հայրենակիցներուն, որոնք նիւթապէս եւ բարոյապէս սատարած են Միութեան նպատակի իրագործման եւ ապա խնդրեց ներկաներէն մէկ վայրկեան լռութեամբ յոտնկայս յարգել յիշատակը այն հայրենարաղձ հայրենակիցներուն, որոնք իրենց վերջին շունչը տուին այս օտարութեան մէջ, իրենց աչքերը կարօտագին յառած հայրենիքի դուռներուն: Բացատրելով Հայր. Միութեանց պարտականութիւնները հանդէպ Սփիւռքի բազմաչարչար հայութեան, մասնաւորապէս եւ վերաշինուող հայրենիքի եւ անոր շինարար եւ չարքաշ հայ ժողովուրդին ընդհանրապէս: Ապա թելադրեց հայրենակիցները աւելի ջերմ թափով բոլորուիլ Միութեան շուրջ:

Անցնելով բուն համարատուութեան բանախօսը յայտնեց թէ Միութիւնը իր կազմութեան առաջին իսկ շրջանին 1925ին, մղուած կրթական գործին օգնելու գաղափարէն, սարքած է ներկայացում մը Մարսէյլի մէջ, որուն հասոյթը յատկացուած է Մարսէյլի կեդրոնի, Գան Օտոյի եւ Սէն-Լուի ազգ. երեք վարժարաններուն:

1930ին, հինգ Հայր. Միութեանց կողքին նախաձեռնարկ եղած է գիշերային դպրոցի մը հաստատման, որուն մէկ տարիէ աւելի տեւողութեան ընթացքին, երբեք չէ ընկրկած որ եւ է նիւթական ու բարոյական աջակցութեան առջեւ.

1931ին Մարսէյլի մէջ գնուելիք ազգ. վարժարանի համար վճարած է 1555 ֆրանք, թէեւ գնումը դժբախտաբար ձախողած է ի վերջոյ, գնման յանձնախումբին ձախաւեր գործունէութեան հետեւանքով. Միութիւնը միշտ հետաքրքրուած է անզական ազգային եւ կրթական գործերով եւ այս իսկ պատճառով եղած է միշտ կեդրոնի եւ Սէն Ժէրոմի ազգային իշխանութեանց կողքին, իր կարելիութեան սահմանին մէջ օժանդակելով անոնց բարոյապէս եւ նիւթապէս:

Միութիւնս պատասխանած է միջհայրենակցական քոյր միութեանց, Ազգաստախնամի, Կարմիր Խաչի, Հ.Օ.Կ.ի, գործադուլերներուն եւ այլ ազգօգուտ կազմակերպութեանց հրաւէրներուն. Նիւթապէս նպաստաւորած է Ֆրանսա եւ արտասահման գանուող կարօտ եւ հիւանդ հայրենակիցներուն, Մարսէյլի մէջ իր մէկ երիտասարդ հայրենակիցը (Ս.Խ.) փրկած է սառոյց մահէ մը, ինչ որ արժած է Միութեան ամուսնեն 4500 ֆրանք: Լէնինականի աղէտին իր օժանդակութիւնը բերած է, հանգանակելով եւ ղրկելով 5.658.60 ֆրանք:

Մարսէյլի եւ արուարձաններու հայ վարժարաններուն մէջ մէկէ աւելի իր կարօտ ուսանողներուն դպրոցական թոշակներ վճարած է:

Կազմած է գրադարան մը որ այսօր 150 կտորէ աւելի գիրքեր ունի, եւ միշտ կը ստանայ գրական, առողջապահական եւ պատմական պարբերաթերթեր:

Միութեանս մուտքը կազմող գլուխներուն մէջ, կ'արժէ յիշատակել հետեւեալ հայրենակիցներու նուէրները.— Եգիպտաբնակ Պ. Պ. Ց. եւ Վ. Սանտարեան եղբ. իրենց Մարսէյլ այցելութեան առթիւ 700 Ֆր., Ամերիկայէն Պ. Տ. Թէքիրեանէ 500 Ֆր. իր ամուսնութեան առթիւ, այրի Տիկ. Մ. Այտընեան իր ամուսնոյն մահուան առթիւ 500 Ֆրանք:

Ցետոյ խօսք տրուեցաւ Պ. Ա. Անտոնեանի, որ կարդաց Միութեան ժն. վարչական շրջաններու, մանրամասն հաշուեկշիռը, որուն ամփոփումը կուտանք ստորեւ:

Գեղարուեստական բաժինէն վերջ, որ շատ ճոխ էր եւ յաջող, ժամը 11.30 անցած ըլլալով ուրախ տրամադրութեան տակ սկսաւ թէյասեղանը: Կը սպասարկէին մեր օրիորդները եւ երիտասարդները: Ամբողջ տեւողութեան ընթացքին հայկական երգեր կը նուագէր Պ. Ս. Զէօրէքճեան ջութակով, ընկերակցութեամբ իր ճագին: Ժամը 1ին սկսան պարերը, զեկավարութեամբ մեր երիտասարդներուն, տեւելով մինչեւ առաւօտ:

Վարչութիւնս կուգայ իր խորին շնորհակալութիւնները յայտնել մասնաւորապէս Պ. Հ. Համբարձումեանի, Օր. Վ. Բանտիկեանի եւ Օր. Ա. Կիրակոսեանի, ինչպէս նաեւ երգչախումբի անդամ-անդամուհիներուն, որոնք գեղարուեստական բաժինին բերած իրենց մասնակցութեամբ եւ երգերով, փայլ տուին Միութեանս սոյն հանդէսին:

ԸՆԴՀ. ՀԱՇՈՒԵԿՇԻՌ

(7 փետր. 1925—31 յունվ. 1936)

ՄՈՒՏՔ

Անդամավճարներ	9527
Հանդէս, ներկայացում,	6794.40
Նուիրատուութիւններ	3724.85
Հանգանակութիւններ	8451
Տոկոս	694.95
Օրացոյցներէ 1930էն	2254.45
Դրադարանի հասոյթ եւ պանազան	231.35
Ընդհ. գումար	31.678

ԵԼՔ

Տեղական հիւանդ եւ կարօտներու	11.984.50
Հայաստանի Լէնինականի աղէտին	5658.60
Վարժարաններու, Կ. Խաչ, Ազգաստախնամի	4204
Արտասահմանի կարօտ հայրենակիցներու	1565.90
Ծաղկեփունջ եւ ծաղկեպսակ	1770
Գիրքերու (Միութեան գրադարանը)	1546.50
Վարչական ծախք	2538.70
Միութեան անձեռնմխելի (9527%15)	1429.05
Գանձարան	980.75
Ընդհ. գումար՝	31.678

Վարչութիւն

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅԸ ԵՒ ԻՐ ՀԱՅՐԵՆԻՔԸ

— • —

«Ցուսաբեր» ենթախեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (14 փետր.).

— «Այս օրերուն, կրնանք ըսել՝ այս տասնամեակներուն, Հայը կ'ապրի դարձեալ իր պատմութեան մութ ու խռովայոյզ վայրկեանները: Ցրուած աշխարհի չորս ծագերուն, հայրենազուրկ ու անապաւէն, ենթակայ՝ ամէն վտանգի, կը թուի թէ մօտ է իր վախճանը: Կը թուի՝ թէ քանի մը տասնեակ տարիներ եւս, մեծ գաղութներ կուլ պիտի երթան օտար շունչին, օտար արիւնին ու մշակոյթին: Անսասոյգ ապագայ մ կը ճնշէ ու կը ճմլէ հայութեան կէսը՝ արտասահմանի մէջ, իսկ միւս կէսը՝ հայրենիքէն ներս, այլապէս դժնդակ պայմաններու մէջ կ'ապրի: Հաւատքը՝ որ դարերով մեր գոյութեան ուժը կազմեր է, կը խախտի շատերուն մէջ. ապագան կը դառնայ մշուշոտ եւ կեանքի առօրեայ պայքարին լծուած, այլազան տարրեր, մեր ժողովուրդի բոլոր խաւերէն, կը մատնուին հոգեկան լքումի, եւ, հետեւաբար, կը փարին առօրեայ իրականութեան, նախընտրելով ներկան ու տրուած պայմանները. գոյութեան անմիջական հարկադրանքները: Կը տժգունի հայ ոգին, կը ստորադասուի հայ մշակոյթը եւ կը մոռցուին հայ հայրենիքն ու իր արիւնոտ դատը:

Քիչերը իրենց հոգեկան կորովը կը պահեն ու կը շարունակեն պայքարիլ, միշտ վստահ՝ հայ դատի վաղուան յաղթանակին ու հայ ժողովուրդի լիակատար ազատագրութեան համար:

Զափազանց գործնապաշտ, բանաստեղծարար հոգեբանութիւն մը, որ ներկայ է միշտ գաղութէ գաղութ, յաճախ, ցնորական կը նկատէ այս պայքարով քիչերու դատն ու դաւանանքը. իմաստո՞ւն, ինչպէս որ կը կարծեն իրենք գիրենք այս տարրերը, գաւա՞ռ ու խրատներ ունին պատրաստ, հայ զանգուածները միայն նիւթին ու ապրուստին կապելու, իսկ գաղափարապաշտութեան խօսք անոնց, որոնք երկունքով ու պայքարով, հայրենիքի դատը կը հետապնդեն ու, ի հարկին, արիւնի խօսքը կ'ընեն յանուն հայրենիքի եւ անոր ազատութեան.

Այս ջլատող «իմաստութիւնը», այս «գործնապաշտ» ոգին է որ պէտք է ճզմել ամէնէն առաջ: Այս «խրատներուն առջեւ է որ պէտք է փակել ականջները հայ զանգուածներուն, որոնք հաւատքով ու իրենց նախահայրերու աւանդութիւններով միայն կը դիմանան իրենց պարտադրուած ապագայ հայրենիքի գաղափարին, չուսով կը լուծուին հայ կեանքի կապերը, ի՛նչ որ ալ փորձենք, պաշտպանութեան ի՛նչ միջոցներ ալ որ ճարենք: Օտարը չէ որ իր լեզուովը, իր մշակոյթովը եւ իր հոգեբանութեամբը կը ճզմէ մեզ, այլ մենք ենք որ կը վազենք օտարին, մոռնալով մեր լեզուն, մարելով մեր ոգին եւ ակարանալով մեր հաւատքին ու մեր պայքարին մէջ: Հայրենիքի շունչը եւ հայրենիքի գաղափարն է որ մեզ պիտի զրահաւորեն ամէն վտանգի առջեւ: Հայրենիքի, ազատութեան ու ազատագրութեան զգացումները մինչեւ չդառնին վերացական բաղձանքներ ըլլալէ մինչեւ անոնք միս ու ոսկոր չդառնան մեզ համար. մինչեւ չվերածուին սրբազան, անկապտելի ու անբռնաբարելի իրաւունքի, ուրիշներ չեն ու նենար վարանք մեզ կոխոտելէ: Ակդեր հայրենիքով եւ ազատ հայրենիքով միայն կրնան ապրիլ ու տեւել: Այս համոզումը պէտք է խարանիւ մեր մէջ ու խառնուի Հայու արիւնին: Հայ մարդը՝ անով պիտի սկսի մտածել, հայ կինը անով պիտի դդայ, հայ երիտասարդը՝ անով պիտի շարժէ իր բազուկը, հայ պատանին անով պիտի ոգեւորուի, եւ, եթէ հնար է, հայ սանիկը անով, այսինքն՝ անկէց բխած մթնոլորտին մէջ պիտի շնչէ:

Ընդունակ ժողովուրդ ենք. հարուստ բազմատեսակ շնորհներով, ամէ՞նը սակայն այս մէկ հատիկ ընդունակութիւնը Հայրենիքը պիտի [illegible] պաշտամունքի խորան դարձնել բովանդակ հայութեան համար, պայքարիլ անոր պաշտպանութեան ու անկեղծ ու ազատ սպառման համար: Այն ատեն՝ մեր ապագան կը պայծառանայ ու կը շարունակուի Հայոց պատմութիւնը լուսեղէն ճամբաներով:

Այլապէս՝ անզօր կը մնան մեր բոլոր իմաստութիւնները եւ մեր բոլոր ընդունակութիւնները: Որովհետեւ Վահագնը, մեր պատմութեան աստուածներ ոգին, այլեւս չի ծնիր այն ատեն ու բոցերը կը լափեն մեզ ու մեր պատմութիւնը»:

ԱՍՈՐԻՆԵՐՈՒ ՏԵՂԱՒՈՐՈՒՄԸ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

Անցեալ շաբթու Պաղտատէն Պէյրութ հասաւ հրամանատար Թոմսոն որ Ազգերու Դաշնակցութեան պատուիրակն է Ասորիներու Հիւս. Սուրիա տեղաւորման գործին:

Հրամանատար Թոմսոն Մեծ Սէրայի մէջ պիտի մասնակցի կարեւոր ժողովի մէջ որուն ընթացքին պիտի որոշուին վերջին կարգադրութիւններ Ասորիներու տեղաւորման խնդրին վերաբերմամբ:

Հրամանատար Թոմսոն յայտարարած է լրագրողներուն թէ Ասորիները մեծ ցանկութիւն մը ցոյց կուտան իրաքէն մեկնելու եւ Սուրիա տեղաւորուելու: Հրամանատարը աւելցուցած է թէ տեղաւորման գործողութիւնները պիտի վերսկսին յառաջիկայ ապրի սկիզբը:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (9)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ [illegible] (1913—1923)

Առանց եռեւէն ուրիշ խումբ մը, փոքրիկ խուրձերը մեծերու կը վերցնէր, իսկ գիւղացիք հետզհետէ ուղտերը բեռցնելով գիւղը՝ աղայի ընտամարաններուն առջեւ կը կուտակէին, որպէսզի կալէ անցուէր եւ յետոյ հովին տալով պարկերը լեցուէր:

Ես պաշտօնիս գլուխն անցած էի, պարկերուն ալիւրը կշռելէ ու նօթագրելէ յետոյ Ֆէլլահներուն կը յանձնէի, որոնք շուտ շուտ կը սկսէին շաղուել ու միւս կողմէն թոնիրին մէջ եփել. Երկու հարիւրէն աւելի հաց պատրաստուած էր դեռ կէսօր չեղած. կիները պարտականութիւնին լրացուցած տուն մեկնեցան, իսկ ես մինակ մնալով ուզեցի ամիսներէ ի վեր պաշար սատմօջս դարմանել, ազահաբար ուտ հաց իրարու ետեւէ ուտելով:

Աղաս վերադարձաւ ու ինձ կանչելով պատուիրեց որ մխիթարին ընկերակցութեամբ իրեն հետեւիմ:

Բայց դաշտին մէջ ձիէն իջնելով, խոշոր տափակ քար մը ընտրեց ու հրամայեց որ գլխէս վեր բարձրացնելով ամուր բռնեմ. Նշանառութեան սխրահար անդութ աղան զէնքին փողը ուղղեց բարձրացուցած քարիս, անդին գիւղապետը հանդիսատես կ'ըլլար ուրախ զուարթ սոյն փորձին: Հրացանի քաշուելուն, աչքերս կը գոցուէր ինքնաբար, կապարին գլխուս վրայէն սուրալուն ձայնը կը լսէի ու ձեռքերս կը դողային. ան «Լէզ-խաֆ Ծուէֆ» (մի վախնար), դռռալէն հարուած մը եւս կը ճամբէր, բարեբախտաբար գրացի գիւղերէն հիւր ժամանած ըլլալով լուր տուին որ աճապարէ «գօնաք» (հիւրանոց) երթալու:

Արաբացիք ընդհանրապէս ճաշէն վերջ սուրճ խմելու սովորութիւն ունին, իսկ ծխելու համար, գլանիկէ աւելի նարկիլէ կը գործածեն, բացի շէյխերէ, չէյխերէ ու բոլոր կրօնական պաշտօն ունեցողներէ:

Աղան իրեն եւ հիւրերուն համար ժամանակ սուրճ եփող յիսունոնց մարդ մը ունէր, որուն անունն էր Ապտիւլ Րահման, ան միաժամանակ նարկիլէները ալ կը պատրաստէր: Գօնաքին մէջտեղ կրակարանին վրայ սուրճը միշտ կ'եփուէր մեծ ամանով մը, սուրճ ուզուած պարագային բոլոր հիւրերը միեւնոյն խոշոր սկահակէն կը խմեն, ումպ մը քաշելով յաջորդին կուտան, այսպէս խոշոր սկահակը քանի մը անգամ շրջան ընելէ վերջ, կրկին կը լեցնէ ծառան:

Դէյ-Տէհրպի գիւղացիներուն մեծամասնութիւնը ուխտի գացած էր Մէքքէ, որով անունին կցուած էր «հաճ» մակդիրը:

Մարդոց թէ կիներուն դատակներբըկոտածուած ենժանեակի նմանգեղեցիկ զարդանկարներով, իսկ պզնձագոյն դէմքերնին՝ ընդհանրապէս կը զակին վրայ, երկու աչքերուն մէջ տեղէն կտածուած կ'ըլլայ: Ոմանց այտերուն վրայէն:

Կիները իրենց ամուսիններուն խորհրդատուներ են, եւ շատ հաւատարիմ անոնց. «Ֆէլլահ» կը կոչուին, որ կը նշանակէ հողագործ, գիւղացի, տան գործերով կը զբաղին, թան պատրաստել, հաց եփել՝ թոնիրի մէջ եւ յաճախ բանջար խաշել կաթսայով:

Գլխաւոր ուտելիքնին բանջարն էր. «էպէմ քէօմէճ»: Ընտանիքին անդամները կը բոլորուին կաթսային շուրջ, ու կը սկսին ձեռքերով առնել մաս առ մաս գաղջ ու առանց աղի բանջարէն եւ գունդերու վրածելով յաջորդաբար կը խածնէին:

Որկրամոլ են ընդհանրապէս, առկայծ միւս կողմէ ուղտերու նման անօթութեան ալ դիմացող, երեք օր առանց ուտելու կրնային դիմանալ:

Որով ուղտը որ խմել սկսի, ութ օրուան համար կը խմէ, իսկ երբ Դէյ Տէհրպցին ուտել սկսի, կը կարծուի թէ ամբողջ կեանքին համար կ'ուտէ:

Կիները երբ ամուսնոյն հետ դուրս ելլեն, ետեւէ ետեւ կը քալեն, ամէնէն առաջ տարիքոտը առջեւէն եւ յաջորդաբար: Հագուստնին կապոյտ շապիկ մը, երկար ու լայն թեզանիքով, տղաքը գրեթէ կիսամերկ են:

Զեռքերնին կը կրեն հաստ փղոսկրէ կամ պղինձէ ապարանջաններ: Մազերնին բազմաթիւ հիւսքերով ցիրուցան կախուած կռնակն ի վար, որոնց ծայրերէն զարդարուած են ապակիէ օղակներով:

Այրերը նշանաւոր էին իրենց սեւ կալի խանչէրով: Մէջքերնուն կարմիր լայն գօտի մը՝ ոսկեզօծ եզերքով, որուն մէկ կողմէն կախուած կ'ըլլար «Ճէֆ» կոչուած կոր սղոցաւոր դանակ մը, որով կուռի պահուն թշնամին կը գլխատէին՝ վզէն զէպի իրենց քաշելով

Իրիկուան մօտ Ապտօ աղան, քառասունը անց հուժկու մարդ մը, հրամայեց կենդանիները ջուրը տանիլ՝ գիւղացիի մը ընկերակցութեամբ: Առջեւնիս ձգած էինք ութ հատ ջորի, այնչափ մը էշեր եւ ձիեր: Խոտ խոտոնը ու լայն հոր մըն է գիւղին բաւական հեռու:

Ութը ջորիներուն ետեւէն կը վազէինք շարունակ ոտաբոպիկ: Անոնք տղայութենէն վարժ էին մերկ ոտքով քալելու, մշտական շփման մէջ էր անոնց բոպիկ ոտքերը՝ խիճերու եւ փուշերու ընտելացած էին այլեւս անոնք, մինչ իմ մարթս, փափուկ էր, տղայութենէս ի վեր ոտքերս կօշիկներով պաշտպանուած:

Հասանք վերջապէս հորին աւազանին մօտ. «ալյամ ալէյքում» (բարեւ ձեզ) կ'ըսեն հորին աշխատաւորները ու «պիսմիլլահ» (Աստուծոյ անունով) բսելով կը սկսին գործի:

Հորին ջուրը ուղտի օգնութեամբ կը քաշուէր: Ապտիւլ Մելիք անունով պատանի մը իր եղբօր եւ ուղտին հետ վարձած էին գիւղացիք, որուն պաշտօնն էր ամբողջ օրը ուղտով գանուիլ հորին առջեւ եւ ով որ ջուրի դար Ապտիւլ Մելիքը ուղտին վրայ կը ցատկէր ու մասնաւոր ճամբայէն 40—50 քայլ վազցնելով, ուղտին մէջքին կապուած հաստ պարանը կը քաշուէր ու սոսկալի աղմուկով մը լայն դոյլը ջուրով լեցուն հորին պատերուն զարնուելով վեր կը բարձրանար, ապա իր կտոռեր եղբայրը դոյլին ջուրը կը պարպէր աւազանը: Եղանակ մը թող կուտար մշտական Ապտիւլ-Մելիքը, երբ ուղտը վազցնէր. որ է՝ «Վէլլի եա վէլլո վէլլի, ընըթել հաւլ աս դալի, պասդուէթ, Ֆըտաա մապտախօթ, իլէ խամսի օսմանլի» (անդին տղաք անդին, հաստ պարանը կուգայ, պղինձ արծաթ չեմ առներ, միայն 5 օսմանեան ոսկի):

Կը յաղենան անասունները խմելէն, եւ «մնաք բարով» ըսելով Ապտիւլ Մելիքին կը կորսուինք դէպի գիւղին կողմը: Մեր Ֆէլլահներ բլուրներու կողքին նստած, իրենց համբիչները դարձնելով՝ Գուրանէն աղօթքներ կը մրթմրթան:

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

մը կ՚ունենար Պ. Մուսոլինիի հետ։ Կը հետեւի թէ Իտալիա սկսեր է նոր ծրագիրներ որոճալ, մանաւանդ որ դեսպանը նոր վերադարձած էր Պերլինէն, երկարօրէն խորհրդակցած ըլլալով Հիթլէրի հետ ։

Ընդհանուր յուզում Պուլկարիոյ մէջ

Ինչպէս գրած էինք, Սոֆիայի մէջ մահուան դատապարտուեցան երկու բարձրաստիճան սպաներ, գնդ. Տամիան Վելչեւ եւ հազարապետ Սթանչեւ, իբրեւ կազմակերպիչները պետական հարուածի մը։ Այս վճիռը շատ ծանր տպաւորութիւն գործած ըլլալով, կառավարութիւնը արտակարգ միջոցներ ձեռք առաւ եւ բազմաթիւ ձերբակալութիւններ կատարեց։ Նիստը դռնփակ ըլլալով, ժողովուրդը բան չիմացաւ ամբաստանութեան կէտերու մասին ։ Տիկինները Վելչեւ եւ Սթանչեւ շատ ուշ հասան, եւ երբ լուրը լսեցին, փղձկեցան։ 1934 մայիսի պետական հարուածէն վերջը, որուն գլուխը կը գտնուէին գնդ. Կէորկիեւ եւ գնդ. Վելչեւ, թագաւորը այլ եւս մահավճիռները չստորագրեր եւ եթէ դատարանը գթութեան կոչ մը չուղղէ, տրուած վճիռը կը գործադրուի անոնց թագաւորին դիմելու։ Բայց թագաւորը կը պահէ ներում շնորհելու իրաւունքը։

Զինուորական ատեանին վճիռը պիտի կարդացուի փետրուար 29ին։ Մինչեւ եօթը օր դատապարտեալները կրնան դիմել Գերագոյն Ատեանին, որ կրնայ վերաքննութիւն յանձնարարել կամ հաստատել վճիռը։ Վերջին պարագային Վելչեւ եւ հազարապետ Սթանչեւ 24 ժամէն պիտի կախուին, եթէ գթութեան կոչ մը չհասնի թագաւորին այդքան կարճ ժամանակի մը մէջ։

Գնդ. Վելչեւ զինուորական ակադեմիայէն հրաժարելէ ի վեր թշնամի կը համարուի թագաւորին։ Ինքն էր վարիչ ոգին 1934 մայիս 19ի պետական հարուածին, երբ զինուորները պաշարեցին պալատը եւ թագաւորը հարկադրուեցաւ զինուորական դահլիճ մը նշանակել։ Գնդապետին համար դիւրին չէ աղերսագիր գրել թագաւորին, թէեւ 2 մահապարտները ուրիշ ելք չունին։ Հազարապետ Սթանչեւ թիկնապահն էր Սոֆիայի պահակազօրքի հրամանատարին եւ գլխաւոր օգնականը՝ գնդ. Վելչեւի, որ Պելկրատ կը գտնուէր, եւ անոր աջակիցներուն միջեւ ։

Գերման երիտասարդութեան կազմակերպումը

Պալտուր Ֆոն Շիրախ, Գերմանիոյ երիտասարդութեան «Առաջնորդ»ը, ծրագիր մը պարզեց երկու հազար վարիչներու առջեւ, երիտասարդութեան վերակազմութեան համար։ Այս առթիւ յայտարարեց.

— « Շատ չանցած, Գերմանիոյ մէջ պիտի չգտնուի մէկ հատիկ մանչ որ դաստիարակուած չըլլայ ազգ. - ընկերվարական (հիթլէրական) ոգիով։ Չորս տարի պատանեկան միութեանց մէջ (Եունկֆոլք) անցընելէ յետոյ (մինչեւ 12 տարեկանը), տղոց մէկ մասը, ամէնէն ընդունակները պիտի ընդունուին հիթլէրական երիտասարդութեան մէջ։ Դարձեալ չորս տարի վերջը, անոնք պիտի ընդունուին ազգային -ընկերվարական կուսակցութեան մէջ , արարողութեան մը առթիւ որ պիտի կատարուի ամէն տարի նոյեմբեր 9ին։

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՐԱՔԻ ԵՒ ԱՐԱԲԻՈՅ միջեւ կատարուած բանակցութիւնները վերջացած ըլլալով, դաշնագիր մը պիտի կնքուի երկու երկիրներուն միջեւ։ Իրաքի վարչապետը այս տեղեկութիւնը հաղորդելով երեսփ. ժողովին մէջ, յայտարարեց թէ դաշնագիրը բաց է Եէմէնի կամ ուրիշ արաբական որ եւ է անկախ պետութեան առջեւ։

ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ երկուշաբթի օրուան նիստին մէջ, զինուորական նախարարը տեղեկութիւններ հաղորդեց սահմանամերձ շրջաններու պաշտպանութեան մասին, անձամբ գացած քննած ըլլալով։ Այս առթիւ հաւաստեց թէ ազդու միջոցներ ձեռք առնուած են, զօրանոցներուն մէջ պատահած համաճարակները դադրեցնելու համար։

ՖՐԱՆՔԵՒԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ պիտի վաւերացուէր երէկ, արտաքին նախարարին լուսաբանութիւններէն յետոյ ։ Սկիզբէն իվեր մեծամասնութիւն մը ապահովուած է, թէեւ երթալով պակսեցաւ, իբրեւ հետեւանք վերջին պայքարներու։

ՊԱՏԱՐԱԳ՝ ՍՈՒՋԱՆԱՒԻ ՄԷՋ.— Աշխարհի պատմութեան մէջ առաջին անգամ ըլլալով, հռոմէական պատարագ մատուցուեցաւ ծովուն տակ, 100 ոտք խորութեամբ։ Պատարագիչն էր Թորանթոյի (Իտալիա) արքեպիսկոպոսը, որ սուզանաւի մը մէջ մտաւ, ընկերակցութեամբ նահանգապետին, ծովակալին եւ ուրիշ պաշտօնատարներու եւ պատարագէն վերջը քարոզ մըն ալ խօսեցաւ։ Դուրսէն հազարաւոր ունկնդիրներ հետեւեցան արարողութեանց, շնորհիւ ձայնասփիւռ գործիքներու։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԲՈԼՈՐ ԿՕՇԿԱԿԱՐՆԵՐԸ երկուշաբթի օր ժամը 4ին դադրեցուցին ամէն աշխատանք, բողոքելու համար չեխական հաստատութեան մը դէմ, որ արտօնութիւն ստացած է նոր գործարաններ հիմնելու եւ աժան կօշիկներ շինելու։

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼի Ռոստոմ ենթակոմիտէի եւ Քրիստափոր խումբի ընդհանուր անդամական ժողովը 29 փետր. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին կարեւոր օրակարգ. Ներկայութիւն Նախորդ ժողովի։

Չ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

29 փետր. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին

Salle de Géographieի մէջ. **184 Bld. St. Germain**

կը Նախագահէ Պ. Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ

կը խօսին Պ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ եւ Պ. Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԽՆԱՄՈՒԱԾ ՅԱՅՏԱԳԻՐ

ԵՐԵԿՈՅԹ—ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ Ս. ԼՈՒԻ ԵՆԹԱՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

7 Մարտ, շաբաթ երեկոյեան ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ

«**Salle Cercle Ami du Peuple**»ի մէջ, (Սէն Լուի սինէմային քով)։

կը խօսի Պ. Հ ՍԵՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ

Կարգադրութեան կը հսկեն «Մասիս»ի մարզիկները։

«Հայ Որբեր» կողմէ կը ներկայացուի «Հայրենի Յիշատակարան»ի շարժանկարը։ «Վահան—Խորէն»ի Թատերախումբը կը ներկայացնէ կենդանի պատկեր եւ դաւեշտ մը Գեղարուեստական ճոխ բաժին.

Պարերը կը սկսին կէս գիշերին, մասնակցութեամբ հռչակաւոր «**Sébastian Boy's Jazz**»ի. ղեկավարութեամբ Պ. Ս. ՉԼՕՐԷՔՃԵԱՆի։

ՄՈՒՏՔ՝ 5 ֆրանք

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ

26 փետր. չորեքշաբթի, երեկոյեան ժամը 9ին,

École des Langues Orientalesի մէջ. **2 rue de Lille,**

մէթրօ St. Germain des Prés

կը խօսի Պ. Ա. ԽՈՆԴԿԱՐԵԱՆ

Արդի հայ գրականութեան մասին։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

ՆԵԱՆ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ կը խնդրէ իր ծանօթներէն տեղեկացնել իրեն իր քոյրերուն՝ Սիրանուշի եւ Ալթունի (23 ու 23 տարեկան. Սորսուրցի) հասցէն։ 1929ին Ֆրանսա կը գտնուէին։ Գրել՝ Foyer Howard Karagheusian, LaVille aux-clercs La Gaudinière, (L.-&Ch.)

Լճեցի (Ակնայ գիւղերէն) Փօղոս Մարտիկեան կը փնտռէ իր մօրեղբօր կինը՝ Նազլուն և զաւակները. Բիւզանդ, Պերճուհի և Աւրինէ Փաշիկեանները որոնք վերջերս կը գտնուէին Սամսոն։ Հայրենակիցներէ կը խնդրուի իրենց ճշգրիտ հասցէն իմացնել Mardikian Boghos, 21 Pont Neuf, Fontaine Isère, France։ Ճշգրիտ լուր տուողին նուէր։

— Տիկին Գեղեցիկ Պէյլէրեան կը փնտռէ Sլopիkoյցի ամուսինը Վարդավար Տալոյեանը, մօր անուն Վարդերես, հօրը անուն՝ Եղիազարեթ, եղբօր անուն՝ Սարգիս։ Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իրազեկել Տիկին Տաղիկեանի. 241 J. J. Rousseau. Issy-les-Moulineaux. Seine. France.

Գործ կը փնտռէ

Գործ կը փնտռէ հայ պատանի մը, որ կին մը տնական աշխատանքներու համար։ Դիմել՝ Տիգրանեանի, 40 rue Moulin de la Pointe, Paris (13)։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (6)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. — Հեղինակութիւն՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

— Վկայական ունիս, ձէյմս, գանէ այդպէս կը հաւատամ, բայց երեւակայութիւն չունիս ...

— Աստուած քեզի եռապատիկ երեւակայութիւն պարգեւեր է եւ ինծի բաժին չէ մնացեր, քոյր։

Քարօլայնի շարժումները մեծապէս զուարճացուցին զիս երբ նոյն օրը, գերեկին, Փուարոն այցելութեան եկաւ մեզի։ Ենչտակի հարցում չըրաւ անոր, բայց հազարումէկ ձեւերով աշխատեցաւ անծանօթ հիւրին մասին խօսք բանալ։ Պելճիքացին հաւկցաւ ատիկա եւ մինչեւ վերջը անթափանցելի մնաց. քոյրս չուարեցաւ, չէր գիտեր թէ ինչ ձեւով պիտի շարունակէր խօսակցութիւնը։

Փուարօ յանկարծ ոտքի բարձրացաւ եւ առաջարկեց պտոյտ մը կատարել։

— Նիհարնալու պէտք ունիմ, բացատրեց. միասին կուգա՞ք, բժիշկ, թերեւս օրիորդ Քարօլայնը մեզի թէյ կը հրամցնէ վերադարձին...

— Հաճոյքով, պատասխանեց քոյրս, ձեր հիւրն ալ կը բերէ՞ք ...

— Շատ ազնիւ էք, օրիորդ, բայց Փուարօ, բարեկամս կը հանգստանայ. շուտով կը ծանօթանաք իրեն...

— Ձեր հին բարեկամներէն մէկն է եղեր բսին, շարունակեց Քարօլայն վերջին ճիգ մըն ալ փորձելով։

— Իրա՞ւ... ինչ որ է, երթանք...

Ճամբայ ինկանք դէպի Ֆըրնլի, մտքես ալ կ՚անցնէր որ հոն պիտի առաջնորդէր զիս. սկսեր էի ըմբռնել Փուարօյի աշխատութեան մեթոտները, ամէնէն հեռաւոր մանրամասնութիւնն անգամ հարցին հետ կապակցութիւն մը ունէր իրեն համար։

— Յանձնարարութիւն մը ունիմ ձեզի, բարեկամս, ըսաւ Պելճիքացին. այս գիշեր պզտիկ ժողով մը պիտի գումարեմ իմ տունս, դուք ալ պիտի գաք, այնպէս չէ՞...

— Անշուշտ...

— Լաւ, տնեցիներուն ալ պէտք պիտի ունենամ, այսինքն — տիկին Էքրօյտին, օրիորդ Ֆլօրային, հազարապետ Պլընթին եւ քարտուղար Րէյմընտին, ձեզ պաշտպանաւոր կը նշանակեմ ... ժողովը ժամը 9ին տեղի պիտի ունենայ... կը հրաւիրէք զիրենք, այնպէս չէ՞...

— Հաճոյքով... բայց ինչո՞ւ դուք չէք հրաւիրեր...

— Որովհետեւ հարցումներ պիտի ընեն ինծի — ինչո՞ւ, ի՞նչ կայ եւն... դուք ալ գիտէք որ բացատրութիւն տալ չեմ սիրեր՝ մինչեւ ժամանակը գայ...

Խնդացի ։

— Բարեկամս Հէյսթինկզը որուն մասին ձեզի խօսեցայ, կ՚ըսէր թէ ոստրէի կը նմանիմ... իրաւունք չունէր այդպէս ըսելու... դէպքերը ինծի չեմ պահեր եւ կը ձգեմ որ ամէն մարդ իր ուզած ձեւով մեկնէ զանոնք ..

— Ե՞րբ հրաւիրեմ...

— Հիմա եթէ կ՚ուզէք.. տանը մօտերն ենք ..

— Դուք ներս գալ չէ՞ք ուզեր...

— Ոչ, ես պարտէզը կը պտտիմ ... քառորդ ժամ վերջը հանդիպեցէք ինծի վանդակորմին դուրսը...

Հաւանութիւն յայտնեցի եւ գործի ձեռնարկեցի։ Միայն Տիկին Էքրօյտը տունն էր։ Սիրալիր ընդունեց զիս։

— Երախտապարտ եմ ձեզի, բժիշկ, ըսաւ Տիկինը, ինչ որ Պ. Փուարօյին պարզեցիք, բայց կեանքին ցաւերը վերջ չունին... անշուշտ իմացաք Ֆլօրային պատահածը...

— Ոչ...

— Նոր նշանտուքը՝ հազարապետին հետ. յարմար միութիւն մը չէ, սակայն կարեւորը աղջկանս երջանկութիւնն է... Ֆլօրան տարիքոտ, ծանրախոհ ու վստահելի մարդու մը պէտք ունէր.. այդ տեսակէտէն հազարապետը հանրածանօթ է... Րէլֆի ձերբակալութեան լուրը կարդացի՞ք այս առտու ...

— Այո, կարդացի ...

— Սարսափելի է . . քարտուղարը շափէն աւելի յուզուած էր... Լէվըրփուլ հեռաձայն ըրաւ, բայց ոստիկանութիւնը որ եւ է տեղեկութիւն չտուաւ... ձերբակալուողը Րէլֆը չէ եղեր... Պ. Րէյմընտ կը պնդէ որ սխալ մը գործուած է լրագրին կողմէ ... ծառաներուն չպիտի յայտնենք... ինչ ամօթ... ինչ սարսափելի պիտի ըլլար եթէ աղջիկս ամուսնացած ըլլար անոր հետ... Տիկին Էքրօյտ անձկանօք աչքերը գոցեց. Ե՞րբ պիտի կարենայի արդեօք հրաւիրել զինքը Փուարօյի ժողովին։ Ժամանակ չունեցայ բերանս բանալու։

— Երէկ ոստիկան Րէկլընին հետ այստեղ էիք, այնպէս չէ՞, շարունակեց Տիկինը, ինչ անկիրթ մարդ է ... աղջիկս վախցուց՝ հօրեղբօրը դրամը գողցած ըլլալու ամբաստանութիւնով ... Ֆլօրան քանի մը ոսկիի պէտք ունէր եւ չուզեց հօրեղբայրը ձանձրացնել ... բայց գիտէր թէ ան ուր կը պահէր իր դրամը եւ գացեր վերցուցեր է... կը ճանչնաք հիմակուան աղջիկները... ոստիկանը պնդած իր ենթադրութեան, « գողնալը բառը արտասանեց եւ խեղճ աղջիկս կը կարծէ որ բրածը խակապէս գողութիւն մըն է... բայց մէկ կողմէն ալ շնորհակալ եմ այդ թիւրիմացութեան համար որ իրարու միացուց Ֆլօրան ու հազարապետը... շատ հոգ կ՚ընէի աղջկանս մասին, վախնալով որ քարտուղարին հետ կրնար նշանուիլ. . մտածեցէք անգամ մը... քարտուղարի մը կին որ դրամ չունի ...

— Հարուածը մեծ պիտի ըլլայ ձեզի, քոյր, Տիկին Էքրօյտ յանկարծ բարութիւն մը ունիմ ձեզի... Պ. Փուարօյին...

— Ինծի՞, զարմացաւ Տիկինը

Անհամբերութեամբ փարատեցի իր վախութիւնը եւ բացատրեցի Փուարօյին յանձնարարութիւնը։

— Անշուշտ, պատասխանեց Տիկին Էքրօյտ կասկածոտ շեշտով մը. ... ուած ենք երթալ, քանի որ հրաւիրողը ան է... բայց ի՞նչ կայ պէտք է գիտնամ...

Բացատրեցի թէ հրաւէրին նպատակը ինծի համար ալ գաղտնիք է։

— Շատ լաւ, միւսներուն ալ կ՚ըսեմ եւ ժամը 9ին կուգանք ...

Մեկնեցայ եւ Փուարօյին հանդիպեցայ վանդակորմին դուրսը։

— Ներեցէք որ քառորդ ժամէն աւելի երկար տեւեց բացակայութիւնս, ըսի իրեն. բայց Տիկինը այնքան կը խօսի որ կարելի չէ բերան բանալ...

(Շար.)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e).
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԽՐԹԻՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 27 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
JEUDI 27 FÉVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3049

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԻՇՏ ԱՐԹՈՒՆ ԵՒ ՊԱՏՐԱՍՏԱԿԱՄ ԳՈՐԾԻ

Թոյլ տուէք անգամ մը եւս քերքրել Նիսի խնդիրը:

Ուրիշ թերթեր չզբաղեցան այս հարցով: Ոչինչ: Թող «Ցառաջ»ի ընթերցողներէն իւրաքանչիւրը պատմէ իր հարեւանին:

Թող ամէն մարդ իմանայ թէ՝ յամի շնորհաց 1936 թուականին, այս ազատ երկրին մէջ, Թուրք հիւպատոս մը համարձակեցաւ թրքավարի խաղ մը խաղալ, գործակցութեամբ քանի մը «վաթանտաշ»ներու որոնց երկուքը դժբախտաբար Հայեր են, մէկը՝ բժշտական մը, միւսը՝ ոսկերիչ մը:

Պատմութիւնը գիտէք բոլորդ ալ.— Նիսի հայ գաղութն ալ ուզելով հաւաքաբար պատուել երեսփոխան – քաղաքապետը, Պ. Մէտսէնը, իր վերընտրութեան առթիւ, ծրագրուած հանգամանքներուն կը մասնակցի իբրեւ «Քոլոնի Արմէնիէն»:

Մարսէյլի Թուրք հիւպատոսը լսելով այս տեղեկութիւնը եւ կարդալով «Քոլոնի Արմէնիէն»ը տեղական թերթին մէջ, կը խառնուի եւ կը դիմէ նահանգապետին, Պ. Մուշէի, բողոքելու համար, —«Հայերը ազգ չեն, հետեւաբար իրաւունք չունին իբրեւ գաղութ [illegible] ներկայանալու»:

Նահանգապետը փափկութեամբ կը ճամբէ, բայց հիւպատոսը փոխանակ խելքի գալու, կ'երթայ կը գտնէ իր «վաթանտաշ»ները, Հայ մը եւ Հրեայ մը, կը գրէ «Էքլէռէօր»ի խմբագրութեան, [illegible]:

Այսաեղ ալ կը ճամբուին «պատգամաւորները»:

Ի վերջոյ Հայն ու Հրեան ահուդողի մատնելով այն խեղճուկ մարդը որ արձանագրուած էր իբրեւ գաղութի ներկայացուցիչ, միասին կ'երթան խմբագրատուն եւ ասրել կուտան Քօլոնիի բառը:

Մեր տեղեկութեանց համաձայն, Նիսի գաղութը, խորապէս յուզուած այս անորակելի ստնձգութենէն, ուր ողբերգութիւնն ու խեղկատակութիւնը միացած եկած են իրարու հետ, արդէն իսկ միջոցներ ձեռք առած է, որպէսզի գաղութը արժանապէս կատարէ իր պարտականութիւնը:

Անշուշտ պիտի յաջողին, քանի որ Նիսի գաղութը ունի իր Ազգ. Միութիւնը, Մառլէնի մէջ, եւ այս կամ այն անհատը իրաւունք չունի ինքնագլուխ գործեր կատարելու:

Այս առթիւ մեր թղթակիցը կը գրէ թէ հազար ֆրանքի չափ գումար մը հաւաքած են եւ նկար մը պիտի դնեն ծանօթ ծովանկարիչ Վարդան Մախոխեանէ, նուիրելու համար քաղաքապետին:

Ի պատիւ Պ. Մէտսէնի սարքուած հաւաքոյթը տեղի պիտի ունենայ մարտ 15ին:

Ուրեմն, լայն ժամանակ ունին լաւագոյն ծրագիրը կազմելու եւ գործադրելու համար: Ոչ միայն իբրեւ մեծարանքի ցոյց, այլ եւ իբրեւ դաս մը զանազան «վաթանտաշ»ներու, որոնք Նիսը կը շփոթեն Պոլսոյ հետ: Անոնք եթէ կորսնցուցեր են իրենց ազգային եւ մարդկային արժանապատուութեան զգացումը, այդ չի նշանակեր թէ կրնան իրենց ուզածին պէս խաղալ ամբողջ գաղութի մը հետ:

Իսկ Մարսէյլի Թուրք հիւպատոսն ալ իր դասը առած կ'ըլլայ, երբ Նիսի գաղութը կատարէ իր պարտականութիւնը, վայելուչ լրջութեամբ:

Անշուշտ ուրիշ քաղաքներ ալ կրնան մասնակցիլ մեծարանքի ցոյցին, շնորհաւորական հեռագիրներով, ինչպէս կը թելադրէր հայրենակից մը, առջի օր:

Բայց այս բոլորը կը բաւե՞ն հանգստացնելու մեր խիղճը:

Նիսի դէպքը բացառիկ պարագայ մըն է: Աւելի ճիշդ՝ ախտանշան մը:

Թուրք հիւպատոս մը եւ քանի մը չուչուրթներ իրենք զիրենք անուէր վիճակի մը մէջ կարծելով, փորձեր են ջուր պղտորել եւ խաղեր խաղալ գաղութի մը գլխուն: Եթէ այսօր ձախողեցան, վաղը կրնան յաջողիլ, նոյն քաղաքին մէջ կամ ուրիշ տեղ:

Արդ, միշտ անախորժութի՞ւն մը պէտք է պատահի, պէտք է վիրաւորե՞ն մեր արժանապատուութիւնը, որպէսզի իրար անցնինք եւ չարիքը դարմանելու միջոցներ խորհինք:

Օրինակ, ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ Նիսի գաղութը Ազգ. Միութիւն ունենալով հանդերձ, Սիմիէի մէջ թառած «վաթանտաշ»ներ կը համարձակին դաւեր եւ խեղկատակութիւններ սարքել, մեղսակցութեամբ Թուրքիոյ գործակալներուն:

Նոյն անտիրութիւնը ուրիշ վայրերու մէջ: Ի՞նչ վստահութիւն ունինք թէ վաղը Մարսէյլը կամ Լիոնը, նոյն իսկ Փարիզը պիտի չգտնուին նմանօրինակ անակնկալի մը առջեւ: Մանաւանդ երբ աչքի առջեւ բերենք մեր ազգային գործունէութեան անկերպարան եւ անիշխանական վիճակը:

Եթէ կարելի ըլլար տունի մը նմանցնել գաղութներու ազգային կեանքը, պիտի ըսէինք թէ ոչ դուռ ունինք, ոչ պատուհան: Այսինքն, բաց են բոլորն ալ: Առաջին կանուխ արթնցողը կրնայ ներս մտնել եւ մեր քթին խնդալ, հոգ չէ թէ կէս ճամբան բռնուի:

Միւս կողմէ, ամէն տեղ ալ կան մարդիկ — ազգակիցնե՛ր — որոնք մարմաջ մը ունին երեւալու եւ պատուներ ընելու մեր գլխուն, առանց որ եւէ պատասխանատուութեան:

Եթէ ճիշդ է որ ամէն չարիքէ բարիք մը կը ծնի, Նիսի պարագան պէտք է դառնայ արթնութեան եւ լրջութեան ազդանշան մը՝ բոլորիս համար: Բայց մանաւանդ այն բոլոր պարագաներուն մէջ ուր մեր գործը օտարին հետ է:

Այս կամ այն դաւը կամ խեղկատակութիւնը կրնայ ձախողիլ, բայց միշտ ալ հետք մը կը ձգէ: Նախ դաւադիրը քրքիջներ կ'արձակէ, յետոյ տեղացին — այս պարագային Ֆրանսացին — կրնայ բացասական կարծիքներ կազմել մեր ներքին կեանքին եւ ազգային գիտակցութեան մասին:

Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

Զինուորական յեղափոխութիւն Ճափոնի մէջ

ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ, ԵԼՄՏԱԿԱՆ, ԾՈՎԱՅԻՆ ԵՒ ՆԵՐՔԻՆ
Նախարարները եւ ուրիշ երեւելիներ սպաննուեցան

ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԽԶՈՒԱԾ ԵՆ ԱՇԽԱՐՀԻ ՀԵՏ

Լոնտոնի թերթերը կ'իմանան թէ զինուորական յեղափոխութիւն մը ծագած է Թոքիոյ մէջ: Սպաննուած են կարգ մը ականաւոր անձեր, որոնց մէջ կը գտնուին նաեւ նախարարներ: Յարաբերութիւնները խզուած ըլլալով, մանրամասնութիւններ կը պակսին:

Վերջին պահուն հասած հեռագիրներ հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդեն.—

Պաշտօնապէս կը հաստատուի թէ զինուորական յեղափոխութեան հետեւանքով սպաննուած են վարչապետը՝ ծովակալ Օքատա, ելմտական, ներքին եւ ծովային նախարարները եւ ուրիշ երեւելիներ: Սպաննուած է նաեւ ծովակալ Սայթօ, իսկ ծանրապէս վիրաւորուած է զինուորական ընդհ. քննիչը: Պաշարման վիճակ հռչակուած է ամբողջ երկրին մէջ: Բանակը գրաւած է հեռագրի եւ հեռախօսի բոլոր կեդրոնները, այնպէս որ դժուար է ուղղակի լուրեր ստանալ: Հաղորդակցութիւնները խզուած են բոլոր մայրաքաղաքներուն հետ: Ապստամբները յարձակած են նաեւ պալատական սենեկապանին, նախարարին եւ ուրիշ ատենադպիրներու վրայ, բայց մէկ մասը յաջողած է փախչիլ: Լուրի մը համաձայն, կառավարութիւնը յաջողած է վերահաստատել խաղաղութիւնը: Ապստամբները նախ գրաւելով արտաքին գործերու պաշտօնատունը, յարձակած են միւս նախարարութեանց վրայ: Այնուհետեւ սկսած է ջարդը: Ապստամբութիւնը հետեւանք է վերջին ընտրութեանց, ուր չարաչար պարտուեցաւ զինուորական կուսակցութիւնը, կորսնցնելով 93 աթոռ: Այս կուսակցութիւնը կատարեալ դիկտատուրա մը կը գործադրէր, ճանչնալով միայն կայսրը եւ պահանջելով ուժգնօրէն գործել Ասիոյ մէջ, ընդդէմ Չինաստանի եւ միւս պետութեանց: Եթէ պետական հարուածը յաջողի, կրնայ անհաշուելի հետեւանքներ ունենալ միջազգային տեսակէտով: Ելմտական նախարարը սպաննուած է անոր համար որ կը մերժէր աւելցնել սպառազինութեանց վարկերը:

**** Թոքիոյի խորհրդային դեսպանը այցելելով Ճափոնի արտաքին նախարարին, յայտարարեց թէ իր կառավարութիւնը պիտի պաշտպանէ Արտաքին Մոնկոլիոյ անկախութիւնը, ինչպէս ըրաւ 1921ին, չինական զօրքին դէմ:*

ՖՐԱՆՔՕ-ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴԱՇՆԱԳՐԻՆ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ ՉՎԵՐՋԱՑԱՒ

Արտաքին նախարարին պաշտպանողականը

Երեսփ. ժողովի երեքշաբթի օրուան նիստին մէջ ալ չվերջացաւ Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքին վաւերացման քննութիւնը: Այդ օրը խօսեցաւ Պ. Ֆլանտէն, արտաքին նախարարը, ջերմապէս պաշտպանելով դաշնագիրը եւ յանձն առնելով նոյն իսկ Լա Հէյի իրաւարար ատեանին քննութեան ենթարկել զայն, եթէ Գերմանիա կ'ուզէ համոզուիլ թէ անոր տրամադրութիւնները կը համապատասխանեն Լոքառնոյի դաշնագրին: Բայց եւ այնպէս, աջակողմեան երեսփոխանները կը շարունակեն ընդդիմանալ եւ դեռ քանի հոգի կարգի կը սպասեն խօսելու համար: Ուրիշներ ալ պիտի արտայայտուին բուն քուէարկութեան պահուն:

Արտաքին նախարարէն առաջ խօսեցաւ Պ. Պասթիտ, երեսփ. ժողովի արտաքին գործերու յանձնաժողովին նախագահը, որ լեչեց Խ. Միութեան կողմէ եւ անոր հետ կնքուած դաշնագիրները եւ շեշտեց թէ ինք երբեք համաձայն չէ Գերմանիոյ հետ կնքելու այնպիսի դաշինք մը որ ուղղուած ըլլայ Խ. Միութեան դէմ: Ցետոյ բացատրեց թէ Ֆրանսա եւ Խ. Միութիւնը յանձն առած են երբեք պատերազմի չդիմել եւ թէ Անգլիա եւ Իտալիա խոստացած են օգնել բացորոշ յարձակման ենթարկուած երկրի մը:

Իսկ Պ. Ֆլանտէն ջերմապէս պաշտպանելով դաշնագիրը, յայտարարեց թէ ան նոր քայլ մը կը կազմէ խաղաղութեան ճամբուն վրայ եւ երբեք ուղղուած չէ Գերմանիոյ դէմ: «Այս դաշնագիրը խմբագրուած է բուն իսկ Լոքառնոյի դաշինքին ոգիով, երբեք չի հակասեր անոր եւ կը պահպանէ Ֆրանսայի արտաքին քաղաքականութեան բացարձակ հետեւողականութիւնը: Ցետպատերազմեան ամէն արտաքին նախարար այսպէս կամ այնպէս պատասխանատու եղած է այդ քաղաքականութեան զարգացման: Ֆրանսա միշտ փափաքած է Գերմանիան ալ միացնել խաղաղութիւնը ապահովելու սահմանուած բոլոր ձեռնարկներուն, եւ հակառակ անոր նախընթաց մերժումներուն, Ֆրանքօ-խորհրդային դաշնագիրը բաց կը մնայ Գերմանիոյ ինչպէս ուրիշներու առջեւ: Ոչ ոք կրնայ մեղադրել մեզ թէ այս դաշինքը կնքած ենք Գերմանիան մեկուսացնելու համար, քանի որ դաշնագիրը ստորագրեցինք յայտնելով իր բացակայութեան համար եւ յոյս՝ իր յետագայ հաւանութեան համար: Միայն յարձակման ոգին է որ կը կաշկանդուի այս դաշինքով: Այս դաշնագիրը զինակցութիւն մը չէ նման նախապատերազմեան զինակցութեանց. որովհետեւ պիտի բանի միայն Ազգերու Դաշնակցութեան շրջանակին մէջ, եւ բացորոշապէս ու պարզապէս առաջին քայլ մըն է հաւաքական ապահովութեան կազմակերպման համար, ամբողջ արեւելեան Եւրոպայի մէջ»:

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՀԱՅԿԵՐՈՅԹ Ի ՊԱՏԻՒ ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԵԼԻ

ԱՅՍՕՐ, ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ԳԻՇԵՐՈՒԱՆ ԺԱՄԸ 8ԻՆ

RESTAURANT MARGUERY

34 Bld. Bonne Nouvelle (Métro Bonne Nouvelle.

ԳԻՆԸ՝ ՄԷԿ ԱՆՁԻ ՀԱՄԱՐ ՄԻԱՅՆ **33** *ՖՐԱՆՔ:*

×

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Սեղանին պիտի նախագահէ Պ. Ա. Չօպանեան, ի դիմաց Հայ Գրողներու Ընկերակցութեան, խօսելով կարճ ուղերձներ՝ հայերէն եւ ֆրանսերէն: Խօսք պիտի առնեն նաեւ Ա. Շահխաթունի, Լ. Կիւմիւշկերտան, Շ. Միսաքեան, զինուորական, երիտասարդական եւ գեղարուեստական կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները եւն.: Պիտի երգէ Օր. Հայկանուշ Թորոսեան:

Կ'իմանանք թէ Եր. Տէր Անդրէասեան, «Մուսա լերան քառասուն օրեր»ու վաստակաւոր թարգմանիչը, գերմաներէն ուղերձ մը դրկած է Պ. Ֆրանց Վերֆելի, *«Մուսա լերան Իլիականին Հոմերոսը»* կոչելով զայն:

Օտար հիւրերն ալ խօսք պիտի առնեն, իսկ ամէնէն վերջը՝ Ֆրանց Վերֆել ինք:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԵԾԱՐԱՆՔԻ ՑՈՅՑԸ

Փարիզի գաղութը մեծարանքի եւ երախտագիտութեան ցոյց մը պիտի ընծայէ այսօր, ճաշսեղանով մը, ի պատիւ Ֆրանց Վերֆելի:

Անշուշտ այսքան սահմանափակ ցոյց մը չէր որ պիտի արդարացնէր գաղութին յաւակնութիւնները:

Պարագան կը պահանջէր սարքել հրապարակային, ժողովրդական հանդէս մը, հազարաւորներու ծափերուն մէջ:

Հազարաւորներու արդար իրաւունքն էր տեսնել եւ լսել մեծ Վարպետը, որ իր գրիչը ի սպաս դրաւ հայածական ժողովուրդի մը արդար դատին, խռովելով ամբողջ աշխարհի մը:

Եւ սակայն,— շատ կարճ էր ժամանակը:

Ֆրանց Վերֆել այս անգամ կ'երեւայ իբրեւ անցորդ մը, հազիւ երեք օրուան համար, որ վերջին պահուն վերածուեցաւ հինգ օրուան:

Անոնք որ Փարիզ կը բնակին, գիտեն թէ կարելի չէ սրահ վարձել եւ բանախօսութիւն կամ երեկոյթ սարքել ուզած եղանակովդ ի նախընտրած ժամուդ:

Միւս կողմէ, հիւրը ինք արամադրութիւն չունի շատ յոգնելու, Ամերիկայի երկար պտոյտներէն յետոյ:

Ուրեմն, կարգադիր յանձնախումբը ստիպուած էր ամէն բան ամփոփել այսօրուան ճաշսեղանին մէջ, մասնակցութեամբ զանազան հոսանքներու:

Կը մնայ այս համեստ մեծարանքը արժեցնել այնպէս ինչպէս վայել է գիտակից եւ երախտագէտ ժողովուրդի մը:

Ցոյցին սահմանափակ հանգամանքը չի կրնար արդարացնել որ եւ է զանցառութիւն:

Ամէնքս ալ պիտի նախընտրէինք որ Ֆրանց Վերֆել բուն հայ ժողովուրդը տեսնէր իր շուրջը, փոխանակ զանազան դասերու եւ դասակարգերու կամ կազմակերպութեանց:

Բացատրեցի թէ ի՛նչու այդպէս չի կրնար ըլլալ այս անգամ:

Անշուշտ օր մը այդ ալ կը տեսնէ, այստեղ կամ այլուր:

Հիւրը յաջորդ օրն իսկ (վաղը) մեկնելու նախկազրուած ըլլալով, մեզի կ'իյնայ կարելի ջերմութիւնը եւ բովանդակութիւնը դնել մեծարանքի այս ցոյցին մէջ:

Վ.ԱՇ.

Ակադեմական Թամանեանի մահը

Երեւանէն կը հեռագրեն թէ փետր. 23ին մեռած է վաստակաւոր ճարտարապետ ակադեմական Թամանեան, որ միջազգային համբաւ կը վայելէր: Ինքն է հեղինակը Երեւանի վերաշինութեան հոյակապ ծրագրի մը:

Սուրիոյ մարզպանին նամակը վարչապետին

ՄԵՂՄԱՑՈՒՑԻՉ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Սուրիոյ մարզպան Պ. տը Մարթէլ նամակ մը ուղղեց նոր վարչապետ Աթա պէյի, շնորհաւորելով անոր պաշտօնը: Այս առթիւ մարզպանը կ'ըսէ.— Իմ կառավարութեանս քաղաքականութիւնը միշտ ներշնչուած է Սուրիացի ազգին օրինաւորիղձերը իրագործելու ցանկութեամբ, խորհրդարանական կարգ ու սարքով եւ համաձայն Ազգերու Դաշնակցութեան ցուցմունքներուն, միեւնոյն ատեն յարգելով Փոքրամասնութեանց իրաւունքները: Այդ ղեկավար սկզբունքները պիտի պահեն իրենց բովանդակ ուժը, եթէ շնորհիւ ձեր իմաստութեան եւ ձեզի շնորհուած իշխանութեան, դուք յաջողիք խորտակել այն կասկածամտութեան [illegible] որ կրնայ գտնուիլ հանրային կարծիքին եւ հոգատար իշխանութեան միջեւ: Ձեզի համար դիւրին պիտի ըլլայ պատրաստել խորհրդարանական եւ քաղաքական կեանքին վերսկսումը, որուն զարգացումը պիտի յանգի դաշնագրի մը ընդմէջ Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ, ներշնչուած՝ Իրաքի օրինակէն, եւ Սուրիան պիտի կըրնայ անդամ դառնալ Ազգերու Դաշնակցութեան:

Դիւրացնելու համար ձեր գործը, պարտք կը համարիմ ապահովել ձեզ թէ տակաւին դատարան չհանուած ցուցարարները պիտի արձակուին, իսկ դատապարտեալներուն թղթածրարները զատ զատ պիտի քննուին լայն ներողամտութեամբ, պատիժները վերցնելու համար: Պատժուած ուսանողներու եւ աշակերտներու պարագաներն ալ պիտի քննուին նոյն բարեացակամութեամբ: Գալով հեռացուած անձնաւորութեանց, պատրաստ եմ հնար եղածին չափ շուտ վերջ տալու այդ կարգադրութեան, երբ վերնան պատճառները: Երկրի տնտեսական կեանքին երկարատեւ ընդհարումը փոփոխ խնդիրներ յարուցած է առեւտրականներուն համար եւ ձեր կառավարութիւնն է որ պիտի լուծէ զանոնք, օգտուելով դրամատուներու բարեհաճ օժանդակութենէն:

Նամակը կը վերջանայ հաւաստելով թէ մարզպանը չպիտի տակարկէ իր աջակցութիւնը, Սուրիոյ բարօրութեան համար:

ՕՐՈՒԱՆ ՃԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԱԶԳԵՐՈՒ ՊԱՅՔԱՐԸ ՀՌԵՆՈՍԻ ՇՈՒՐՋ

Երբ տարիներ առաջ Ֆրանսական բանակը հեռացաւ Հռենոսի շրջանէն, յաղթանակի տօնակատարութիւն մը տեղի ունեցաւ Հռենոսի ափերուն վրայ՝ գերման ժողովուրդի կողմէ։

Մինչդեռ տակաւին կը նշմարուէին Ֆրանսական զէնքերը, գերման ազգայնականներ խանդավառ հանդէսներ կը սարքէին, գրաւման տակ Ֆրանսացիներու համակրող Գերմանները կը վտարէին, բնակարանները կ'այրէին, ագարակները կը քանդէին, անզէնները կը ջարդէին։

Տարիներ առաջ (4 դեկտ. 1918) Հռենոսի ժողովուրդը անկախութեան ցոյց մը կատարեց Քէօլնի մէջ։ 1919ին Էքս լա Շափէլի 52.000 ընտրողներ հանրաքուէ պահանջեցին։ Ֆրանսական քաղաքականութիւնը լուռ մնաց չվրդովելու համար զինակիցները։ Մարաջախտ Ֆօշի յուշագիրները (27—11—18 եւ 10—1—19 թուականներուն) կը յանձնարարէին ձախ ափի ժողովուրդին համար մասնաւոր վարչաձեւ մը։ Քլէմանսօ անտարբեր մնաց։

Տոքթ. Տորթէն Վիսպատէնի մէջ «Հռենոսեան հանրապետութիւն» մը հռչակեց (1—6—19)։ Այս փորձը շուտով խափանուեցաւ եւ քիչ ատենէն զօրավար Մանժէն ետ կանչուեցաւ։ Այնուհետեւ գերման քաղաքական եւ կաթոլիկ տարրերու մրցակցութիւնը խափանեց ամէն ջանք։

1922 յուլիսին Հռենոսցիները համաժողով մը կը գումարէին, ուր կը խմբագրուէր կոչ մը,— «Ֆրանկներ, ձեզի է որ կը դառնան Բենանցի Փրանկները փրուսիական զինուորականութեան լուծէն ազատելու համար, որպէսզի հաստատակաց արտայայտութեամբ մը փրանկ ցեղերու կամքը հնչակուի բովանդակ աշխարհի մէջ։ Հռենոսի ազատագրութիւնը աշխարհի խաղաղութեան երաշխիքներէն մէկն է»։

Այս կոչը մնաց ձայն բարբառոյ յանապատի։ Ստուգիւ, եթէ Հռենոսի շրջանը անկախ պետութիւն մը գոյութիւն ունենայ, Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ միջեւ քաղաքական Եւրոպան նախանձելի հաստատութիւն մը կ'ունենայ։ Ըստ Ռոհանէ հեղինակ գործոյ մը (Rhin et France, 1919) կ'ապացուցանէր թէ Հռենոսի երբեք սահման մը չեղաւ եւ թէ այդ շրջանը կը տարածուէր Տրուէն մինչեւ Վեսֆալեան երկիրներ։

Պատմութեան գլխաւոր կեդրոններէն մէկը ժողովուրդներու պայքարի վայր մըն է։ Հռենոս երկու քաղաքակրթութիւններու, ընկերային, տնտեսական եւ բնախնական տարբեր կազմակերպութիւններու բաժանման գիծն է։ Հռոմի լեգէոնները կանգ առին իր ատորին ափերուն վրայ, որովհետեւ ճախճախուտին եւ անտառին կրաւորական դիմադրութեան աւելցաւ Գերմաններու բարոյական եւ ընկերային դիմադրութիւնը։

Ֆրանսա Հռենոսի մէջ հաստատուելով հարցը փոխուեցաւ։ Ֆրանսա տէրն է Սարի հանքածուխի հանքերուն, Լոռէնի մետաղագործութեան, Ալզասի սոտայի գործարաններուն, Միւլհուզի բամբակի ճարտարարուեստին, Նոնէնպէրկի տնկազի (potasse) հանքերուն։ Ճարտարարուեստի առաջնակարգ կեդրոն մըն էր որ պէտք ունէր ամէնէն կարճ ճամբով հաղորդակցութեան մտնելու ծովուն հետ։ Մերձաւոր ծովը Հիւսիսայինն է եւ նաւարկելի գետը՝ Հռենոսը։

1879 — 14 Գերմանները հետզհետէ խորացուցին, հարթեցին Հռենոսը եւ առաջնակարգ նաւարկելի գետ մը դարձուցին։ Ֆրանսայի համար սահմանի գետ մըն է միանգամայն։ Հետեւաբար տարբեր նշանակութիւն ունի Գերմանիոյ եւ Ֆրանսայի համար։

Հռենոսի ջրային ուժը հաւասար է 800,000 ձիու ուժի, այսինքն հունէս միլիոն թոն հանքածուխի։ Ուրիշներ ալ խնայելով տնտեսագէտներու համեմատ 10 միլիոն թոն հանքածուխի առաւելութեան մը կ'ունենայ։ Վերսայլի դաշնագրով այս ուժերը Ֆրանսայի կը մնան։

Գերմանիոյ տնտեսութեան ողնաշարն է հռչակաւոր գետը։ Կենդանի էակ մըն է այժմ։ Գեստաբերանէն մինչեւ Քարլսրուհէ (621 քիլոմեթր) 16 սանթիմ հակում ունի 1 քիլոմեթրի վրայ եւ լայնութիւնը 200 եւ 400 մեթր է (Քէօլն), 800 մեթր (Ռէյնբերգ)։ Քէօլնի մէջ 3.40 մեթր է խորութիւնը։ Պէնէկեր անցքը բանալէն ետք նաւարկութեան տարողութիւնը 1 միլիոն թոնօ էր 1838ին, 60 միլիոնի բարձրացաւ 1914ին։ Միւլհայմէն Սթրազպուրկ վաճառային կեդրոններ եղան։ Գերմանիա միացնելով Դանուբն ու Հռենոսը՝ պիտի դառնայ կեդրոնական Եւրոպայի տնտեսութեան տէրը, թերեւս Պալքաններուն։ Հռենոսի եզերքն է Դիւսլտորֆ նաւահանգիստ,—որուն մուտքն էր 1913ին 19,159,000 թոն եւ ելքը՝ 18.620.000, մինչ Լոնտոնինը՝ 17,921,000 մուտք եւ 17.610.000 ելք։ (Cambon, l'Allemagne au travail):

Հռենոսի եզերքին վրայ միացած են հանքածուխ եւ երկաթ։ 1815ին Ֆրանսա Սարը թողուց, իսկ 1871ին՝ Լորէնի երկաթը։ 1884ին գտնուեցաւ Պրիէյի Փոսփորային երկաթը, երկու տարիներ առաջ միայն երկաթին Փոսփորը կը հանուէր Ֆրանսուա Գրինէէ տեսութիւններէն առաջնորդուած։ 1893ին կը սկսի շահագործուիլ Պրիէյի հանքը, 1913ին արդէն Գերմանիա արտադրած է 28,607,000 թոն երկաթ, 191 միլիոն թոն հանքածուխ։ Մնացած երկաթը Ֆրանսայէն, Սպանիայէն, Շուէտէն կը գնէր, շուրջ 8 միլիոն թոն։ Գերման պատերազմի տնտեսական նպատակներէն մէկն էր միացնել Ֆրանսայի երկաթը Հռենոսի հանքածուխին հետ։

Լորէնի հանքերուն լրացուցիչն է Սարի աւազանը եւ փոխադարձաբար։ Ֆրանսացի տնտեսագէտ Երէնէք Լէմոնը կը հաշուէր Սարի աւազանին մթերքը 17 միլիառ թոն, որուն 10 միլիառը 1200 մթ. խորութեամբ, մնացածը շատ աւելի խոր։ Պատերազմէն առաջ տարին կ'արտադրէր 13 միլիոն թոն, որուն 5ուկէս միլիոնը կը սպառէր տեղւոյն վրայ։

Սարը հաղորդակցութեան կեդրոն՝ ռազմական արժէք ունի Ֆրանսայի համար։ Հռենոս միջանցքը կեդրոնական Եւրոպայի՝ պատնէշն է արեւմտեան Եւրոպային։ Կեդրոնական Եւրոպա կը բախի Հռենոսի պատնէշին եւ կը դառնայ Վիսթուլա գետին։ Հռենոսը պաշտպանել կը նշանակէ ստիպել Եւրոպայի միջին մասը, որպէսզի պաշտպանուի Արեւելքի դէմ Մէջի շուրջ կը դառնայ բոլշեւիկութեան ճակատագիրը։

Հանճարեղ ռազմագէտը Նափոլէոն 1795ի, 1798ի, 1801ի, 1802ի կցումներէն յետոյ, Հռենոսի դաշնակցութեան մէջ Մէքլէմպուրկի եւ Սաքսոնիոյ տեղ մը տալով կը ճանչնար Հռենոսի խնդիրին կարեւորութիւնը։ 1815ին Վիէննայի Վեհաժողովէն մինչեւ 1871 Մագարէնէն տեսնուած հաւասարակշռութիւնը խանգարուած էր։ 1914ը կը ծնէր 1815էն։ Ի զուր Ալպէր Սորել պատմաբանը յանուն խաղաղութեան, հրաւիրեց Ֆրանսան լքել Հռենոսը եւ քաշուիլ 1815ի սահմաններուն մէջ։ Մինչդեռ Բրուտոն կ'ըսէր — « Հռենոսը ձեռք անցընողը աշխարհի կայսրութիւնը ձեռք անցուցած կ'ըլլայ»։ Թերեւս չափազանցութիւն է նոյն յայտարարութիւնը, բայց աշխարհագրական իրողութիւն մըն է թէ Հռենոս հաւասարակշռութեան գետն է։

Բանաստեղծ Լամարթին զայն կը կոչէր «Ազգերու գետը» եւ Հիւկոն պատկերաւոր ձեւով կը գծէր իր պատմական դերը։

— « Հռենոս Թալասան ու փրփրոտ կը կորսուի ծովուն մէջ, իր ժխորին խառնելով 30 դարերու պատմութիւնը, 30 ազգերու կեանքը…։ Ու կայսրութիւններու դոտին, փառասիրութիւններու սահմանը, տիրապետութիւններու սանձը, երկրագունտին շնչէն ու զարկը »։

Հռոմէական կայսրութեան ամբարտակն էր Հռենոս։ Իտալիոյ պաշտպանութիւնը կ'սկսի Հռենոսէն որուն շուրջ կը յածի միշտ պատերազմի ստուերը։ Քաղաքական մակերեսային անհամաձայնութիւններու տակ կը գտնուի աշխարհագրական իրողութիւնը, հաստատուն տեսութիւններէ աւելի հզօր եւ անվիճելի։ Նոյնիսկ զինակից Գերմանիոյ՝ 1902ին Իտալիան կը համաձայնէր գաղտնաբար Ֆրանսայի հետ թէ Հռենոսի համար պատերազմի մը ատեն Իտալիա պիտի մնար չէզոք։ Անձերը կը փոխուին, դէպքերը իրարու կը յաջորդեն, բայց իրողութիւնը կը մնայ անփոփոխ։

ՀԵԹՈՒՄ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԱՐՕՆԸ

Թուրքիւպարսկական սահմանագլխուն վրայ, Ուրմիոյ լճին հարաւային արեւմտեան կողմը, այսօրուան Թէքվանդուղէն անդին կը գտնուի Քէլիշին կիրճը, որուն բարձունքներուն վրայ Բիայնայի (Վանայ) թագաւորը՝ Մենուաշ՝ յաղթական կոթող մը կանգնած է։ Այս կոթողին վրայի սեպագիր արձանագրութիւնը կը խօսի Մուցացիր անուն քաղաքի մը մասին, զոր Մենուաշ գրաւած է Ք. Ա. ութերորդ դարուն։

Կոթողին անմիջական մօտերը կառուցուած էր յիշեալ Մուցացիր քաղաքն, որ նշանաւոր եղած է իր Խալդիս եւ Բագբարտուն աստուածներու կուռքերով, զորս Ասորեստան Սարգոն թագաւորը գերի տարաւ իր երկիրը, 20,170 ոգի գերիներով ու տեղական Ուրզանա արքային ամբողջ ընտանիքով միասին. Այս պարտութեան վրայ Ուրզանա փախաւ եւ անձնասպան եղաւ։

Ուրեմն, Մուցացիր՝ Մուշը չէ։

Ուրարտական այս Մուցացիր անունն է, որ մեր մէջ շփոթութեան տեղի տուած է, եւ անուններու մերձաւոր նմանութենէն խաբուելով՝ տարիներէ ի վեր նոյնացուած է մեր պատմական Մուշի հետ։

Սակայն, հայկական Տուրուբերան նահանգի Տարաւն — Տարօն գաւառը՝ նոյնքան նշանաւոր է իր հնութիւններով ու յիշատակարաններով որքան ուրարտեան Մուցացիրը։

Հոն՝ Տարօն գաւառին մէջ է համբաւաւոր Մուշ քաղաքն, իր բարձրաբերձ բերդերով։ Հոն էր Հայոց կրօնական կեդրոնը՝ Աշտիշատ կամ Ցաշտիշատ, Հայ դիցաւանն, իր Վահէ վահեան մեհեանով, որ երեք տաճար ունէր. առաջինը՝ նուիրուած էր «Վահագնի» կամ Հերակլէսի, երկրորդը՝ «Ոսկիամօր՝ Ոսկիածին դից» կամ Անահիտի, իսկ երրորդը՝ «Աստղկան» կամ Աֆրոդիտէի։ Ասոնց արձանները կանգնուած էին իւրաքանչիւրը կուռքին անունը կրող յատուկ տաճարին մէջ։

439ին՝ Աշտիշատի հարաւային բակին մէջ թաղուած է Ս. Սահակ Պարթեւ Հայրապետ, Ս. Մեսրոպ - Մաշթոցի հետ՝ հեղինակը հայ գրերու գիւտին։

Տարօնի մէջ են «Մշոյ սուլթան» Ս. Կարապետ կամ Իննակնեան եւ կամ Գլակայ վանքը, ինչպէս նաեւ Առաքելոց կամ Ղազարու վանքը, երկուքն ալ կառուցուած Դ-րդ դարուն, Ս. Գրիգոր լուսաւորիչ(*)։ Հոն են Մատրավանք, Ս. Յովհաննէս, Աւդրերդ կամ Մոկաց բերդ, ժառանգ Ոզականց ամրոցն, որ Դ-րդ դարուն Մուշեղ Մամիկոնեանի կալուածն էր, ինչպէս ամբողջ Տարօն՝ Մամիկոնեանց սեփականութիւնն էր, եւ գաւառը մեր պատմիչներէն կը կոչուէր՝ «երկիր Մամիկոնէիցս»։ Հոն է նաեւ Հացեկաց կամ Հացիկ գիւղ, ուր ծնած է Ս. Մեսրոպ - Մաշթոց։

Հոն է Խորնի կամ Խորոնք գիւղ, ուր ծնած է Մովսէս Խորենացի։ Եւ այսպէս անթիւ անհամար համբուրելի յիշատակներ…։

Մեր հայրենի երկրին ամէն մէկ քարը, լեռը, ձորը, գետը, դաշտը, ուխտատեղիներն ու խնկելի գերեզմանները՝ մեզ կը յիշեցնեն մեր գաւառի հնութիւնն ու փառաւոր անցեալը։

Հպարտ եմ ըսելու, որ աչքերովս տեսած եմ եւ ձեռքերովս շօշափած՝ մեր հայ յիշատակարաններէ շատերը. յիրաւի շնչած եմ Տարօնի կենսատու օդը, երկա՜ր ժամանակ ապրելով Մուշայ մէջ, եւ այս առթիւ՝ շատ բան մը անցնելով Խոզլուայ մէջ, որ Տարօնի նախադուռը կը համարուի։

Գուրգուրա՜նք մեր յիշատակարաններուն, մեր մայրենի հողին ու ջուրին, մեր պապերէն մեզի աւանդ ձգուած հայ հաւատքին ու հայ լեզուին վրայ։ «Երգեցէք Հայաստանը,— ինչպէս կ'ըսէ մեր անմահ Նարեկացին իր այս առումով «Օրբ Օրինին» մէջ,— երգեցէք մեր լեռները, մեր դաշտերը, մեր գիւղերը, եւ պատմութիւնը պիտի չմոռնայ ձեզ, հայ աղբարիք՚ը։

Եւ՛ «Մուրատատէր» Ս. Կարապետ դու մեզ արժանի արա՛ գգո վանքի վիբատոր քարեր ու գգո արինեա սարեր համբուրելու։

Կ. Ց. ԲԱՍՄԱՋԵԱՆ

(*) Առաքելոց վանքին կից կը գտնուին Գերեզմանք թարգմանչաց, ուր ամփոփուած են Մ. Խորենացի, Դաւիթ Անյաղթ, Ղազար Փարպեցի, Մամբրէ Վերծանող, եւն.։

ՏԱՐՕՆԱՀԱՆԴԷՍԸ

Շաբաթ երեկոյ, Օրթեփէլիթիւրի սրահներուն մէջ տեղի ունեցաւ Տարօն - Տուրուբերանի Հայր. Միութեան երեկոյթ - պարահանդէսը ի նպաստ Հայոց Համանուն աշխարհամասին պատմութեան հրատարակութեան.

Սրահը, դժբախտաբար, պէտք եղած չափով լեցուն չէր։ Հակառակ այս իրողութեան, Տարօնցիներն ու Ներկայ համակիրները տաքցուցին եւ շէնցուցին երեկոյթը, մինչեւ լոյս, երգերով, բազմապիսի պարերով, ինչպէս նաեւ կերուխումով։

Հանդէսին նախագահն էր Տոքթ. Սեդրակ Սասունի, որուն բացման խօսքը կ'ամփոփեմ ստորեւ.

— Նախ մեր նպատակն է համախմբել Տարօնցիներն ու համակիրները եւ ապրիլ հոգեկան պահեր։ Սեւեռել ուշադրութիւնները այն հողամասին վրայ որ մեր ճշմարիտ հայրենիքն է ու հայրենիքն է բոլոր հայրենակցական միութիւններուն։ Պէտք է յիշել նաեւ քոյր աշխարհամաս մը՝ Վասպուրականը։ Այս երկուքը հայրենիքն են ամբողջ հայութեան։ Եթէ գիտակցինք պատմութեան՝ պիտի տեսնենք որ ամէն ժողովուրդ հայրենիք մը ունենալէ առաջ՝ ստեղծած է կորիզ մը, որմէ ճառագայթած է ազգութիւն մը կազմելու նպատակը։ Գրանտէնպուրկն է որ կորիզը եղած է Գերմանիոյ։ Անկէ որ ծնած է այսօրուան Գերմանիան։ Իլ տը Ֆրանսը եղած է Ֆրանսայի կորիզը. այնտեղի աւատապետներէն որ խնամութիւններով, թանուեամբ եւ կամ զէնու զօրութեամբ միացուցին զանազան գաւառներ, ընդարձակելով Ֆրանսական հայրենիքը։ Այս է հիմնական գիծերէն մէկը Ֆրանսական պատմութեան։ Այդպէս եղած է նաեւ ուրիշ ժողովուրդներու մէջ։ Մեր մէջ Տարօնն ու Վասպուրականը եղած են այն կորիզը ուր հայութիւնը գրած է իր ոտքը՝ ստեղծելու համար ընդհանրական հայ հայրենիքի գաղափարը։

Երբ Տարօն - Տուրուբերանը 1500 տարի առաջ կը հանդիսանար հայ մշակոյթի պանծալի բեմը՝ ամբողջ Եւրոպան բարբարոսներու արշաւավայր մըն էր։ Հայ ժողովուրդը Տարօնի մէջ ստեղծած է պատմութիւն մը եւ մշակոյթ մը, ոսկեդար մը։

Ահա այս հողամասին պատմութիւնն է որ կ'ուզենք գրել՝ գեղեցիկ մատեանի մը մէջ, որպէս կենսունակութեան եւ յարատեւութեան նոր ներշնչարան

Հայ մշակոյթը մեր գլխաւոր զէնքն է. անով է որ պիտի տոկանք, մինչեւ որ ստեղծուին աւելի գեղեցիկ պայմաններ։ Ռակղարու դէմքերը, ծնած մեծցած ու արտադրած են Տարօն աշխարհին մէջ։ Պէտք կա՞յ յիշեցնել Տարօնի դերը մեր Նորագոյն շրջանին մէջ։ Ան իրեն բաժին ինկած դերը կատարեց պատուաւոր կերպով, վերստեղծելով Հայոց պատմութիւնը։ Իրաւ է սակայն, որ մշակոյթը փոխեց իր կեդրոնները եւ գնաց ծաղկիլ Պոլիս, Վենետիկ, Վիեննա, Թիֆլիզ ու Մոսկուա։ Տարօնը եւ Վասպուրականը չկրցան հանդիսանալ մշակոյթի վառարաններ՝ որովհետեւ բռնութիւնը արմատախիլ կ'ընէր արուեստի գրականութեան սերմերը։ Հոն ուր ժողովուրդը կը մտածէ իր գոյութեան մասին՝ հոն դժուար է ստեղծել մշակոյթ։ Այնտեղ ստեղծուեցան ազատագրական պայքարի զէնքերը եւ Տարօն - Տուրուբերանը եղաւ յեղափոխութեան օրրանը մը։

Գրելով Տարօնի պատմութիւնը՝ կ'ուզենք տալ նոր սերունդին ներշնչարան մը անցեալ փառքին եւ շարժառիթ սաւոր հայ մարդերուն ու մարդկութ...

Բացման խօսքէն վերջը Օր. Օսանեան արտասանեց Յովհ. Թումանեանի «Կանչը» եւ Սիամանթոյի «...սարդեան աղօթք առ դիցուհին Անահիտ», յաջողապէս։

Տիկին Լ. Գեւոնեան երգեց ընկերակցութեամբ դաշնակի (Օր. Շահպազ), երկու երգ, բանալով Տարօնի երգամատեանին քանի մը գեղեցիկ էջեր

Բեմ բարձրացաւ օրուան բանախօսներէն Գ. Կ. Բասմաջեան՝ իր հնագիտական լեռներուն վրայ գործած արժէքաւոր գիւտի մասին։ Մափեր։ Ահաւասիկ իր գիւտը ճառը հրատարակուած քիչ օրեր...

Այս ճառէն վերջ, Օր. Կնեայեան երգեց երեք երգ.— «Կարապին սիրի մարալը» եւ «Ալագեազ բարձր լեռ»։ Օրիորդը երգեց ազուոր ձայնով մը եւ ներշնչումով։ Գ. Օննիկ Նալպանտեան, Սիամանթոյի «Տարօնի մարտ» յաջող արտասանութենէն յետոյ, Ցատոյեղիմասիրաց Միութեան վարժարանին սանուհիները, երիտասարդուհիներ քանի մը աշակերտուհիներու հետ ներկայացուցին կարգով բարպար.— «Հօյ նար», «Հօյ Նազան», «Զօլօ ջան» եւ «Հէյրինէ», տարազաւոր երգչուհիները ճիշդ ծափահարուեցան եւ ստեղծեցին խանդավառութիւն։

Բեմ բարձրացաւ Ս. Վրացեան

— Հայրենակցական Միութիւնները մասնաւոր նպատակներ հետապնդող մարմիններ են, գրեթէ միշտ տեղական։ Տարօնի Հայրենակցականներուն մասին խօսիլ կը նշանակէ ընդհանրապէս խօսիլ հայութեան մասին։ Եթէ ջնջենք Տարօնի պատմութիւնն, մենք կ'ըլլանք հայ պատմութեան կէսը։ Որովհետեւ Տարօնցիները բոլոր ասպարէզներ մէջ թողած են անջնջելի կնիք՝ վերապրեցնելով պաշտպանութիւնը հայրենակցական Միութիւնը մասին ընդհանրական կը գտնէ ըրած մասին ըսուած ամէն խօսք ... թեան, իսկ Տարօնը անոր միտքը եւ զգացումը, ու այն րոնք կը կազմեն ազգային կեանք Հայոց պատմութեան հիմքը Տարօնը։ Անոր բոլոր դէմքերը ուած են ազգային երեւոյթ հետ։ Տարօնը տուած է համաժողովրդական անձնաւորութիւններ։ Տարօն գիւտ, Մեսրոպ Մաշտոց, Խորենացի որոնք ստեղծեցին ազգային մշակոյթը։

Ե. եւ Զ. դարերուն տեղի ունեցած պատերազմները մղուած են անկախութեան համար, գլխաւորութեամբ Մամիկոնեաններու։ Այդ պայքարը Հայաստանի ազատագրութեան համար, եղած են ծաւալով ու խորութեամբ գերազանցապէս ազգային, եւ ...

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԿԱԹՆԵՂԲԱՅՐ

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԻՑ)

— Այո, ես պարտաւոր եմ այդ անել. բաժանուեցինք. շրջեցինք դէպի հին բանտը. բայց հակառակ ցանկութեանս չէի կարողանում շտապեցնել ձիս։ Գործը երկարում էր. անկարելի է Գէորգին տեսնել եւ անմիջապէս շտապել նրան ազատելու բանակցութիւններով ու ձեւականութիւններով, իսկ այնտեղ, հիւսիսում առաջանում է դաժան թշնամին, որի յաղթանակն այս անգամ ճակատագրական հետեւանքներ կ'ունենայ մեզ համար։ Քանաքեռից անցնելուց յետոյ վաշտը կանգ կ'առնի ինձ սպասելու պատրուակով եւ յանկարծ դէպքերն այնպէս կը դասաւորեն, որ մեր ուշացումը ինձ կը դնէ ամենածանր պատասխանատուութեան առջեւ. Թոյլատրելի չէ իմ զգացմունքներս բաւարարելու պատճառով վտանգի ենթարկել փրկարար դիմադրութեան ելքը։ Գէորգը լաւ տրամադրութեան մէջ է։ Նա ապահով է, թող մի քիչ էլ սպասէ։

— Տղերք ջան, ձիերը շրջէք, Գէորգի հողը ես յետոյ կը քշեմ. ժամանակ չկորցնենք. մեր ուշացումը կարող է մեզ շատ թանկ նստել. շտապենք հասնել վաշտին ու նրա հետ մէկ շունչով մինչեւ ճակատ։

Քանաքեռում մենք միացանք վաշտին. խճուղին լի էր գիւղական սայլերով՝ բարձուած տնային իրերով, կենսամթերքով, կանանցով ու երեխաներով. ժողովուրդի մեծ մասը հեռանում էր մեծամասնականների գրաւած գիւղերից. հանդիպողների լուրերը մտահոգիչ էին. կարմիր առաջապահներ երեւացել են Նոր Մալականներ գիւղում, հիւսիսային ճակատի մեր գլխաւոր ուժերի թիկունքում, բայց Սուրմալու գումարտակը հետապնդել էր նրանց, մաքրել խճուղին թշնամուց ու ապահովել մերոնց սպառող նահանջը։

Եղնոր տակ, խճուղու աջ կողմը կանգնած էր հնագոյն ձեւի հրետանին. ռումբերի բաւարար պաշար չունենալու պատճառով նա լուռ էր եւ անշարժ. մինչդեռ ձախակողմից, թշնամու գրաւած շրջանից լսւում էր նրա թնդանօթների որոտը. ճակատի պահեստում փամփուշտի պաշարը սպառուած էր. աղերս ու սպառնալիք անելով հազիւ կարողացանք ստանալ մի քանի հարիւր հատ մեր վաշտի համար եւ համաձայն հրամանի անցանք Կապուտաավանք, ալ թեւի վերջին դիրքերը. մենք նրանց գտանք գրեթէ անպաշտպան. մերկ ու բոկոտն Ախտայի վաշտի զինուորները չդիմանալով սառնամանիքին թողել էին դիրքերը եւ պատսպարուել մօտակայ գիւղի գաղտարկ խրճիթներում։

Ապրիլի 1ին անընդհատ կռիւ էր ամբողջ ճակատում. մութն ընկնելուն պէս հրացանները լռեցին. գիշերը մենք մնացինք ձիերի մէջ, հայեացքներս յառած խաւարին, ամէն վայրկեան սպասելով յարձակման. առաւօտեան թշնամին սկսեց ուժգնօրէն ռմբակոծել մեր շղթան. կէսօրի մօտ նա թափուեց մեր ճակատի անպաշտպան ճեղքուածքների մէջ, հասաւ խճուղին եւ բաժանեց մեր ուժերը երկու իրարից կտրուած հատուածների. սկսեց անկարգ նահանջ. գիւղերի փողոցները լցուած էին վազվզող մարդկանցով. կանանց ու երեխաների ճիչը բռնել էր ամէն կողմ. սայլերը ճռնչում էին հարուածուող եզների վազքից, փոքրիկ հեղեղատներում նրանցից մի քանիսը շրջուել էին. կարպետներ ու ցորենի պարկեր ընկած էին ցեխերի մէջ։

Մեր վաշտը սկզբում ցրուեց եկաւ, բայց կարճ ժամանակից յետոյ կարծես բնազդով գրեթէ բոլորս գտանք միմեանց. ամէն մէկին թւում էր, թէ այդ ժամերին վաշտից զատուած լինելը մահուան համազօր է. պակասում էին երեք հոգի. մի քանի տասնեակ մարդիկ գալիս էին մեր ետեւից մեր պաշտպանութիւնը խնդրելով. ճանգէն էջն առնելով վանում էինք նրանց, բայց ետ ընկնելով նրանք հեռուից հեռու շարունակում էին մեր ետեւից գալ. ձիերը յոգնած էին վիրաւորներին ու հիւանդներին. ամենքս ոտքով էինք, անքուն, սոված, յոգնած եւ կեղտերի մէջ։ Մենք մօտենում էինք Երեւանից տասը քիլոմեթր հիւսիս - արեւելք ընկած Ջրվէժ գիւղին. այնտեղից դաշտային հեռախօսի գիծը կապելով Նորքի մեր աւանը տեղաւորուած զինակայանի հետ հասնում էր մինչեւ Երեւան։ Անցնում էինք ամայի դաշտերի միջով. երկինքը վճիտ էր. արեւը մօտենում էր հորիզոնին. մենք ողողուած էինք նրա հորիզոնական ոսկեշող ճառագայթներով. ձիաւորների ու հետեւակների հակայ ստուերները ցատկոտում էին ընդլուրների լանջին. հեռու լեռների ձիւնապիտակ գագաթները սուզւում էին մանիշակագոյն աղջամուղջի մէջ. բոլորս լուռ էինք, ամէն մէկը խորասուզուած իր մտքերի մէջ, գնում էինք դէպի անյայտութիւն ելք գտնելու աղօտ յոյսով։ Ահա այնտեղ, մեր առջեւ փռուած Արարատեան չքնաղագեղ դաշտի եզերքին գտնւում է մեր քաղաքը, այնտեղ են մեր հարազատները, տունը, այգին, սարերի ու ձորերի այնքան ծանօթ ու սիրելի անկիւնները. վաղը մենք նրանց կրկին կը տեսնե՞նք, թէ կը կտրուենք մեր արմատից ու դալկացած տերեւների պէս կը քշւենք հողմերից դէպի անյայտ տարածութիւններ ու մահ։ Մտածում էի եւ մօրս մասին. յիշում եմ նրան այնպէս, ինչպէս գիրկի մանկութիւնից ի վեր, իր բոլոր հմայիչ թերութիւններով ու պաշտելի առաւելութիւններով. ինձնից բաժանուելը կամ ինձ կորցնելը մահացու հարուած կը լինէր խեղճ մայրիկիս. նրա աչքում իմ կեանքս անհամեմատ աւելի թանկ էր, քան իրենը եւ իր ապրելն արժէք ունէր այնքան, որքան դա անհրաժեշտ էր իմ հոգսերը քաշելու, իմ անհոգութիւնս ու քունս հսկելու, իմ բոլոր ցանկութիւններս գուշակելու կատարելու համար, աշխարհը գոյութիւն եւ իմաստ ունէր միայն ... լայթի տեսակէտից. Նրա հաւատքով, որի հզօրութիւնն ու ... թիւնը երբեմն ինձ կը յուզէր ... արցունքներ, նուիրաբերուած ... ջմէկ ու ճարին», որովհետեւ նա կը վազէր որբերի դուռը, իր ... թունքներով ու համբոյրներով կը ... ճէր Աստուածածնի կամ «Զօրա... թերեզմանը», եթէ ոչ իր զաւակին ... ւանդութիւնից, վտանգից ու անյայ... դութիւնից զերծ պահելու համար։

Եթէ քաղաքն ընկնի մեծամասնականների ձեռքը եւ մենք ... լեռներն ապաւինենք, նրանք մեր ... լորի ծնողներին, կանանց ու երեխաներին կ'ենթարկեն վարհուրելի ... ջանքների թէ մեր սիրտը խոցելու ... թէ անձնատուութեան ստիպելու ... տակով. շատերին կ'աքսորեն հեռու վայրեր քանդելով նրանց ... ջախները ու մատնելով սովամահութեան։

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

(12)

ԹԱՆԹ ՀԵԳՆԱԿԱՆԹ

«ՍԻԹԻԶԸՆ. ՍԻԹԻԶԸՆ..»

— o —

Ամէն Հայ որ Տոլար բառը գիտէ, նաեւ գիտէ «սիթիզըն» բառը։

Եւ յաճախ շատ մը Հայերու անգլերէն բառարանի առաջը այս երկու բառերէն կազմուած է։

Ամերիկա կոչուած երկիրը, մերիններէն շատերուն համար Նիւ Եորքն ու Պոսթընն է կամ Շիկակօն ու Ֆիլատելֆիան։

Կան որ չեն գիտեր իսկ թէ Հիւսիսային եւ Հարաւային Ամերիկաներ կան...

Երբ հարցնեն Ամերիկայի մայրաքաղաքին անունը, Մ. Ճոն Պիւլպիւլեանը կ'ըլլէ Նիւ Եո՞րք կը պոռայ եւ քեզ կ'ապշեցնէ

— Եղբայրս «սիթիզըն» է.

— Հայրս «սիթիզընի» թուղթը առած է...

— Քոյրս «սիթիզընի» մը հետ ամուսնացաւ...

Այսպէս կայ Ամերիկա, տոլար եւ «սիթիզըն» եւ այս երեք բառերը կը ...

մար քուէ տուած է։ Տարեգլխոյ առթիւ նուէր է ղրկած ինծի...

×

— Աս ալ քաղա՞ք է, եղբայր. երեք չորս յարկով տուներ են։ Գիւղ է գի՛ւղ... Կ'ըսեն թէ Ամերիկայի մէջ երկու հարիւր յարկով շէնքեր կան, մէջը ըսես, րէտիօ, թէլեֆօն, սինեմա, հեռագիր, նամակատուն չուկայ, թատրոն, եկեղեցի, պարտէզ, գերեզմանատուն, ֆութպոլի դաշտ, գետ, երկաթուղի, սրճարաններ թաւշապատ աթոռներով, ատենդուղներն ըսես, վրան որ կանգնիս, ինքն իրեն կ'ելլէ վեր ու մաքէդ անցած յարկարաժնին առջեւ կը կայնի։ Տանդ դուռը ինքն իրեն կը բացուի, մեքենայ մը քեզ կը տանի ու բազկաթոռին վրայ կը գետեղէ, կերէին ուրիշ մը, առջեւդ կը բերէ սփկըբէթ եւ ֆօֆի։

Քունդ եկա՞ւ, կոճակ մը կը կոխես եւ անհա պատէն մահճակալ մը ֆրրթ կ'իջնէ ու քեզ մէջը կ'առնէ։

Երազ տեսնելու համար ալ կայ ուրիշ կոճակ մը, որ կոխես կը տեսնես ծնած գիւղիդ ուխտերները, կովերը, հաւերը եւ ախոռները... Նոյն իսկ անոնց հոտը կ'առնես եղեր...

...

որ մեծ ազգ ենք. Քոնկրէսին մէջ, որ մեր գիւղի եկեղեցիէն ալ մեծ շէնք մըն է եղեր, բոլոր երեսփոխանները նստած Հայերու երջանկութեան մասին կը վիճին, քանի որ անոնց քուէներով են ընտրուած։

Հայ փրոֆէսէօրներ եւ գիտուններ շատ կան կ'ըսուի, Ամերիկեան վարժարաններուն մէջ, ինչպէս կան Հայեր որ կը գրեն ամերիկեան թերթերու մէջ եւ ափով դրամ կը շահին։

— Այն ատեն բարեկամ ինչո՞ւ ատ վիզայի օրէնքը չեն կրնար փոխել տալ եւ կամ քիչ մը դիւրացնել։ Հարիւրներով Հայեր օտար երկիրներու մէջ վիզայի կը սպասեն, երթալ միանալու համար իրենց ծնողքին կամ ազգականին։ Անոնք ամերիկեան հիւպատոսարաններու առջեւ մուրացկանի պէս կը թափառին ու կ'աղաղակեն որ վիզա առնեն։

Այս խեղճերը, նոյն իսկ հիւպատոսին երեսը չեն կրնար տեսնել եւ քարտուղարներու ձեռքը խաղալիկ կը դառնան։

Տես աս Իսրայէլացիները, ելեկտրիկի պէս առանց դժուարութեան կ'երթան, կուգան Ամերիկա, ինչո՞ւ ...

...

նի մը երկվայրկեանէն քաշեցի անկարգելին չուանը, անկարգելը բացուեցաւ եւ կամաց կամաց վար իջայ...

ԴԱՏ ԲԵՐԱՅԻ ԹԱՂ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԴԷՄ

— • —

Բերայի (Պոլիս) Թաղականութեան նախորդ անդամներէն Պ. Արամ Ալեան դատական իշխանութեան դիմած էր գանգատելով թէ իր մասին վարկաբեկիչ արձանագրութիւններ անցած են ատենագրութեան մէջ եւ բռնուած է որ կ'ուզէր ամատականաւոր պաշտօն մը ձեռք ձգել։

Ա. հարցաքննիչ դատաւորը Բերայի բոլոր Թաղականներուն ղրկած է մէկ մէկ օրինակ այս առթիւ Պ. Արամ Ալեանի փոխանորդին տուած բողոքագրէն, պատասխանի համար 10 օր պայմանաժամ տալով։ Թաղականութիւնը փոխանորդ մը պիտի կարգէ։

ՊՈԼՍՈՅ ՎԱԳՈՆՆԵՐՈՒ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

— ~ —

...

«Բամբիռի Արշակ»

— • —

...

ՄԱՄՈՒԼ

ՈՒՐՈՒԿՈՒԱ՞ ԹԷ ՓԱՐԱԿՈՒԱ

— • —

Պէյրութի Ազդակը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (15 փետր.).

— «Հակառակ նոր աշխարհի զանազան մասերէն հասնող խիստ ողբերգական նամակներու եւ տեղեկութեանց, մեր տարագիր ժողովուրդի աչքին չէ զադրած դրախտ մը ներկայանալէ Հարաւ. Ամերիկան, ուր, ինչպէս գիտել տուինք, մեր հայրենակիցները նախանձելի վիճակ մը չունին. Քանի մը տարի առաջ հովանաւորեալ երկիրներէն դէպի Ամերիկաներ սկսած արտագաղթի կարաւաններ հազիւ կարելի եղաւ դադրեցնել, Ամերիկեան Հանրապետութեանց կողմէ հաստատուած արգելքին շնորհիւ։ Բայց կան անտեսապէս ակար եւ բնակչութեամբ նօսր երկիրներ նոր աշխարհի մէջ, որոնք ոչ միայն ազատ մուտք կուտան ամէն ազգի գաղթականութեան ...

...

ներ պիտի ապահովեն։ Այդ յոյսով ու առաջադրութեամբ կը քանդեն իրենց ստեղծած կեանքը, կը լքեն սիրելիներ ու ազգականներ եւ կ'առնեն գաղթականութեան ցուպը, առանց անդրադառնալու որ թափառական կեանքն ու յաճախակի տեղափոխութիւնները կը քանդեն մեր դիմադրական ուժը եւ կը ջլատեն մեր կորովը։

Կը մոռնան մեր հայրենակիցները որ ստեղծուած տագնապն ու գործազրկութիւնը յատուկ է բոլոր երկիրներու եւ միջազգային հանգամանք ունի։ Սխալ է կարծել որ Հարաւային կամ Հիւսիսային Ամերիկաներու եւ արեւելեան երկիրներու միջեւ տարբերութիւն կայ։ Այսօր Ուրուկուէյի թէ Փարակուէյի մէջ նոյնքան բուռն է եւ դժուարին կեանքի պայքարը եւ մրցակցութիւնը, որքան Եւրոպայի մէջ։ Իսկ կլիմա՞ն։ Զափէն աւելի վատառողջ եւ խոնաւ, որուն անվարժ է բնականաբար մեր ժողովուրդը։

Աւելի զարհուրելին կայ։

Ամերիկահայ թերթերը շատ տխուր կը ներկայացնեն նոյն իսկ քաղաքակրթապէս ամէնէն բարգաւաճ Արժանթինի ու Պրազիլի հայութեան վիճակը...

...

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՌԱՋԻՆ ՍԻՍՌԱՆՈՐԴՈՒՀԻՆ

— • —

...

ԴՐԱՄԱԳԷՏ ՀԱՅ ՄԸ

— • —

...

ՍՏԱՑԱՆՔ

Mérouјan Barsamian, Poète et Conteur Français, par Esther Van Loo. ...

ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ՔՈՒՏԷՆ ՖՈՆՍԻԷԻ ՊԱՐԳԵՒՆԵՐԸ

1886ին պարգեւաթղթերէն թիւ 96.559, 1903էն՝ թիւ 54.269 եւ 1911էն՝ թիւ 71.603 շահեցան 50.000ական ֆրանք։

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՎԱՅԵԼՔ ՄԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

— • —

...

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն եւ թղթակիցներէն իրենց գրութիւններ գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ միայն։

...

ճանարկը, կը նշանակէ ուրեմն աջակցիլ գործի մը որ ոչ միայն տեղական է, այլ եւ ազգ. նշանակութիւն ունեցող ձեռնարկ, որով լիովին արժանի է քաջալերութեան

Իւրաքանչիւր գաւառ, պէտք է կա...

...

նի մատեանին մէջ մասնաւոր գլուխ մը նուիրուի մասնագիտօրէն՝ հայ արուեստին, հայ երգին, թատերգութեան, պարին եւ նուագարաններուն։

Ն. Պ.

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (20)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

Կը հասնինք գիւղ ու կենդանիները կ'առաջնորդեմ ընդարձակ ախոռ մը, երբ աղաս յոնքերը պռստած յայտնեց թէ ձէերը պակաս են, մինչ ես վստահաբար «թայիր մըլին քըթիռ» (կատարելապէս ճիշդ է) կ'ըսեմ, աղային աչքերը մոլեգին բոցով մը վառեցան ու հուժկու ձայնով մը պոռաց երեսիս թէ սեւ բարձր ձէը կորսուեր է. Յանքը լըթունքներէս կախուած մնաց, մինչ Ապտօ աղան թանձր յօնքերուն տակէն խուզարկու նայուածքներ պտտցնելով շուրջը, ճարեց վերջապէս խոշոր դաւազան մը ու ծանր քանի մը հարուած իջեցուց կռնակիս։ Ցեսոյ կանչելով մունետիկը, գիւղին ծայրի բլրակէն պոռալ տուաւ թէ սեւ բարձր ձէը որ Ապտօ աղայինն է, կորսուած է...

հինար (հոս չէ) պատասխանելով կը հեռանայի եւ ստիպուած էի հօրին ճամբան բռնել, երբ նշմարեցի անմարդաբնակ ցածկեկ քարաշէն տան մը ետեւ մեր սեւ ձէը, որ կը ճարակէր պարզապէս, անտեղեակ իրեն համար կերած բիրերէս։ Մեծ եղաւ զարմանքս, քաշելով տարի միւսներուն մօտ, եւ միաժամանակ աւետիսը տալով Ցիչէքլի աղային։

ԱՐԿԱԾ ՄԸ

Այս անգամ սովորականէն շատ կանուխ կ'ելլեմ, որովհետեւ ըսուած էր թէ երկար ճամբորդութիւն կայ։

Լուսինը կապոյտ միջոցին մէջէն կը սուրայ դէպի վեր։ Օդը պայծառ է։ Հաճ Բէչիրը, աղային գիւղին մեթարը, ...

...

ՀՐԱՆՏ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

Նախարարը այս առթիւ աւելցուց թէ չի վախնար որ խորհրդային քարոզութիւնները աճին Ֆրանսայի եւ անոր գաղթավայրերուն մէջ, երբեւ հետեւանք այս դաշնագրին։ «Ոչ մէկ բան կ'արգիլէ մեզ որ զսպենք համայնավարական քարոզութիւնը մեր գաղթավայրերուն մէջ։ Ֆրանսայի արտաքին քաղաքականութիւնը կախում չունի օտար կառավարութեանց վարչաձեւերէն»։ Իսկ ռուսական պարտքերու մասին ըսաւ թէ դաշնագիրը չի ջնջեր Ֆրանսայի որ եւ է իրաւունքը Խ. Միութեան մէջ։ Եւ յորդորեց վաւերացնել դաշնագիրը, առանց զայն կապելու ներքին քաղաքականութեան հետ ։

Ժան Լոնկէ կը պաշտպանէ դաշնագիրը

Ցետոյ խօսք առաւ մեր ընկերվարական բարեկամը, Պ. Ժան Լոնկէ, որ Կարլ Մարքսի թոռն է եւ անհրաժեշտ գտաւ «ժողովուրդներու համաձայնութիւն մը՝ պատերազմի դէմ»։ Բանախօսը յայտարարեց թէ ընկերվարական կուսակցութիւնը պիտի քուէարկէ դաշինքը։ «Այս դաշնագիրը չի նմանիր նախկին Ֆրանքեւռուս զինակցութեան։ Մեր մեծ Ժոռէսը միշտ կը ձաղկէր նախապատերազմեան զինակցութիւնը, մերկացնելով այն դաշնագիրները որոնց ոչ բնագիրը ծանօթ էր, ոչ սահմանը, ոչ ալ տարողութիւնը։ Այդ պայմաններուն մէջ էր որ Պ. Տումէրկ ռուսական յեղափոխութենէն քանի մը շաբաթ առաջ ցարական կառավարութեան կ'ընծայէր Կ. Պոլիսը, Հռենոսի ձախ ափին փոխարէն։ Այն ատեն կը բանակցէին այնպիսի նախարարներու հետ որոնք յետոյ Գերմանիոյ գործակալները համարուեցան։ Ներկայ դաշնագիրը ոչ գաղտնի կէտեր ունի, ոչ ալ ուղղուած է որ եւ է մէկուն դէմ։ Ան լայնօրէն բաց է բոլորին առջեւ, ներշնչուած է Ազգերու Դաշնակցութեան սկզբունքներէն եւ հաւաքական ապահովութեան գաղափարէն, որուն մէջ կը տեսնենք մենք փրկութիւնը, համախորհուրդ ամբողջ Միջազգայինին հետ »։

Պ. Լոնկէ զարմանք յայտնեց թէ անոնք որ Գերմանիոյ ջախջախումը եւ անդամատումը կը պահանջէին, այսօր կը ներկայանան իբրեւ Գերմանիոյ բարեկամները։

Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ վիճաբանութիւնները պիտի փակուին այսօր եւ անմիջապէս պիտի ձեռնարկուի քուէարկութեան ։

Գերմանիա եւ Իտալիա նոր ծրագիրնե՞ր կ'որոճան

Լոնտոնի մէջ լարուած ուշադրութեամբ կը հետեւին կարգ մը լուրերու, որոնց համաձայն Իտալիա քաշուելով Ազգերու Դաշնակցութենէն, զինակցութիւն մը պիտի կնքէ Գերմանիոյ հետ։ Այս լուրերը աւելի արժէք ստացան, երբ Լոնտոնի իտալական դեսպանը ծանուցագիր մը յանձնեց արտաքին նախարար Պ. Իտըն-ի, յայտնելով Իտալիոյ մտահոգութիւնները Անգլիոյ նաւային սպառազինութեանց մասին։ Անցեալ շաբթու Հռոմի գերմանական դեսպանը Պերլին գնաց յանկարծ, Մուսոլինիի թելադրութեամբ եւ վերադարձին երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Իտալիոյ «Առաջնորդ»ին հետ։ Ուրեմն, «բանի մը կը գառնան»։ Եթէ բանակցութիւնները յաջող ելքի մը յանգին, Գերմանիա եւ Իտալիա հաւաքաբար պիտի հրաժարին Լոքառնոյի դաշինքէն։ (Այս դաշնագիրը կնքուեցաւ 1925ին, Անգլիոյ, Ֆրանսայի, Իտալիոյ, Գերմանիոյ եւ Պելժիոյ միջեւ եւ կ'երաշխաւորէ Ֆրանսայի ու Պելժիոյ սահմանները, ինչպէս եւ Գերմանիոյ արեւմտեան սահմանագլուխը, փոխադարձ աջակցութեան հիման վրայ)։ Հաւանական էր Աւստրիա, Հունգարիա եւ Լեհաստան ալ միանան այս նոր զինակցութեան ։

Իտալական կառավարութիւնը Անգլիոյ յանձնած բողոքագրին մէջ լուսաբանութիւններ կը պահանջէ Միջերկրականի փոխադարձ աջակցութեան համաձայնութեանց մասին։

Հռոմի մէջ թէեւ կը հերքեն իտալօ-գերմանական բանակցութեանց լուրերը, բայց իրազեկներ կը պնդեն թէ գաղտնի համաձայնութիւն մը անհաւանական չէ, եթէ Ազգերու Դաշնակցութիւնը նոր պատիժներ տնօրինէ, մարտ 2ի ժողովին մէջ։ Այդ պարագային Մուսոլինի եւ Հիթլէր իրարու դիրկ պիտի նետուին, կ'ըսեն բանգէտներ, մանաւանդ երբ Ֆրանքեւխորհրդային դաշինքն ալ վաւերացուի ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀՐԵԱՅ ԲԺԻՇԿՆԵՐՈՒ ԴԷՄ նոր հրամանագիր մը հրատարակուեցաւ Գերմանիոյ մէջ, փակելու համար բժշկական ասպարէզը անոնց առջեւ։ Հրամանագիրը կը պատուիրէ ցուցակագրել բոլոր հրեայ բժիշկները եւ այսուհետեւ Հրեաներ չընդունիլ բժշկական ասպարէզին համար։ Այն բժիշկները որոնք աւելի քան երկու հրեայ նախահայրեր ունին, Հրեայ կը համարուին։

18 ՀՈԳԻ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ եղած են, Փէշթայի մէջ, խորապէս ազդուելով մելամաղձիկ երգէ մը որ կը սկսի հետեւեալ բառերով.— «Քեզի սպասեցի երէկ, հարիւր ճերմակ վարդերով ...» եւ կը կոչուի «Մռայլ կիրակի»։ Ոստիկանութիւնը արգիլեց երգը, իսկ Փէշթայի արքեպիսկոպոսը հովուական թուղթ մը ուղղեց, իբրեւ չարխափան ...

ԿՐԻՓԻ ՍՈՍԿԱԼԻ ՀԱՄԱՃԱՐԱԿ ՄԸ կը տիրէ Խ. Միութեան մէջ, բազմաթիւ զոհեր պատճառելով։ Համաճարակը իր հանգամանքով եւ ուժգնութեամբ կը յիշեցնէ 1918ի աղէտը, որ ծաւալեցաւ Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ մէջ եւ հետեւանք է օդերու անակնկալ փոփոխութեան։ Իշխանութիւնը չարժման մէջ դրաւ բոլոր բժիշկները ։

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐՆԵՐԸ ԱՒԵԼԻ ԽԻՍՏ ԳՐԱՔՆՆՈՒԹԵԱՆ ենթարկելու առաջարկ ներկայացուց Պ. Ֆլանտէն, նախարարական խորհուրդին մէջ, դիտել տալով թէ շատ մը ժապաւէններ գէշ գաղափար կազմել կուտան Ֆրանսայի մասին։ Վարչապետն ալ հաւանութիւն յայտնեց։ Խնդիրը ծագում առած է Վիքթոր Մարկրիտի «Լա Կառսոն»էն (Մանչ–Աղջիկ), որ արգիլուած է արտասահմանի մէջ, բայց դեռ կը ներկայացուի այստեղ։

ԻՏԱԼԱՑԻՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԵՆ ՌՄԲԱԿՈԾԵԼ հապէշական դիրքերը, հիւսիսային ճակատին վրայ, գրաւելու համար ամեհի լեռ մը, Ամպա Ալաճի, որ պիտի բանայ Տէսիէի ճամբան։ Հապէշական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ Ռաս Իմրա յաղթանակ մը շահած է Աստվայի շրջանին մէջ, 256 Իտալացիներ սպաննելով եւ մեծաքանակ աւար ձեռք ձգելով։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եփրատացի» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները, 2 Մարտ երկուշաբթի իրիկուն, ժամը 8.30ին, 32 Ave. des Gobelinsի վերնայարկը։

Օրակարգ՝ Զեկոյց կոմիտէի եւ ընթացիկ հարցեր

ՊԱՆԵՕ ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը 29 փետր. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 19 rue Ampire, Cachan

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Թոստոմ ենթակոմիտէի եւ քրիստափոր խումբի ընդհանուր անդամական ժողովը 28 փետր. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին. կարեւոր օրակարգ՝ շարունակութիւն նախորդ ժողովի։

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 28 փետր. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, «Վարդարեան» գրադարանին մէջ։

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէին ընդհանուր անդամական ժողովը տեղի կ'ունենայ վաղը ուրբաթ երեկոյ, ժամը ճիշդ 8ին, «Սիամանթօ» ակումբին մէջ։ կը հրաւիրուին բոլոր ընկերները՝ կարեւոր օրակարգ.

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Իշխան ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները, այս շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին։

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Տարօն - Տուրուբերանի Նահանգային Հայրենակցական Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը 1 Մարտ կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, րիւ Պէրնար տիւ Պուա, թիւ 57։ կը խնդրուի բոլոր անդամներէն ներկայ գտնուիլ սոյն կարեւոր ժողովին։

— ՍԱԼՆՈՑ ՁՈՐԻ Հայրենակցական Միութեան Փարիզի Մասնաճիւղի անդամական ընդհ. ժողովը այս կիրակի, 1 Մարտ, կէսօրէն վերջ ժամը 3ին, 119 Ավընիւ տ'Իթալի։

— ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ Լիոնի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, 1 Մարտ, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, «Վարդարեան» գրադարանին մէջ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

— «ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ» միութեան Ճավիլի Մասնաճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամ-անդամուհիները եւ համակիրները, 1 Մարտ կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, դպրոցին սրահը Օրակարգ՝ հաշուետուութիւն եւ նոր վարչութեան ընտրութիւն Մեծամասնութիւն չգոյանալու պարագային, բ. ժողովը ժամը 5ին։

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (70)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Փ. Հեղինակութեան՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

— Կարեւորութիւն չունի, բայց Փուարօ, ես հաճելի ժամանակ անցուցի. . այս պարտէզը շատ գեղեցիկ է...

Տուն եկանք, քոյրս, որ երբեք մեզի կը սպասէր անհամբեր, դուռը բացաւ։ Ցուցուած վիճակ մը ունէր։

— Ըրսիւլա Պօրնը այստեղ է, փըսփսաց. ճաշարանն է... վիճակը շատ շատ ծանր կը թուի ինծի... խեղճ աղջիկ... Պ. Փուարօն տեսնել կ'ուզէ . բաժակ մը թէյ տուի... մեղքս եկաւ...

— Ճաշարա՞նն է, ըսի, հարցուց Պելճիքացին.

— Այս կողմէն, ըսի եւ սենեակին դուռը բացի։

Սպասուհի Ըրսիւլա Պօրն սեղանին առջեւ նստած էր. աչքերը արցունքէն կաս - կարմիր եղած էին։

— Ըրսիւլա Պօրն, ըսի կամացուկ մը։ Փուարօ թեւերը բացաւ ու աղջըկան մօտեցաւ։

— Ոչ, ճիշդ չէ մեր բառը, բժիշկ, քու անունդ Ըրսիւլա Պօրն չէ, աղջիկս այնպէս չէ, այլ Ըրսիւլա Փէյթըն . . Տիկին Րէլֆ Փէյթըն ...

ԳԼՈՒԽ 22

ԸՐՍԻՒԼԱՅԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Աղջիկը քանի մը վայրկեան Փուարոյին երկար նայեցաւ առանց բառ արտասանելու։ Ցետոյ թօթափեց իր վերապահութիւնը, գլուխով հաստատական նշան մը ըրաւ եւ սկսաւ լալ։ Քոյրս մօտեցաւ եւ իր թեւերուն մէջ առաւ զայն։

— Մի լար, աղջիկս, մի լար, ըսաւ անոր. ամէն ինչ պիտի կարգադրուի, հոգդ մի ըներ... Քարոլայնի հետաքրքիր ու զայթակղութեան սաւըծող բնաւորութեան մէջ աղուոր գիծ մը կայ։ Աղջկան տառապանքը մոռցնել տուած էր իրեն պահ մը՝ պելճիքացիին շահեկան յայտնութիւնը։

Ցանկարծ Ըրսիւլա շտկուեցաւ եւ արցունքները սրբելով ըսաւ.

— Շիտակը ըրածս խենթութիւն է, ակարութիւն, եթէ կ'ուզէք...

— Ոչ, աղջիկս, ոչ, վրայ բերաւ Փուարօ, ամէնքս ալ կ'ըմբռնենք քու տառապանքդ...

— Շատ տանջուեցայ, ըսի։

— Բայց դուք արդէն ամէն բան գիտէք, շարունակեց աղջիկը. ի՞նչպէս իմացաք. Րէ՞լֆը ըսաւ...

Պելճիքացին գլուխը թօթվեց։

— Գիտէ՞ք ինչն էր որ այստեղ բերաւ զիս այս գիշեր... առէք...

Ու մեզի երկնցուց լրագիրը որուն մէջ հրատարակուած էր Փուարոյի կողմէ ներշնչուած երկտողը։

— Րէլֆը ձերբակալուեր է... ուրեմն հիմա ամէն ինչ վերջացած է... կեղծելու պէտք չունիմ ...

— Լրագրին մէջ երեւցածը ամէն ատեն ճիշդ չէ, դիտել տուաւ Փուարօ. ամէն պարագայի լաւ կ'ըլլայ եթէ եղածը մեզի պատմես... Ճշմարտութիւնն է որ կը փնտռենք ...

(Շար.)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Սուրիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 28 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
VENDREDI 28 FEVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3050

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՀԱ ԻՆՉ ՈՐ ՆԵՐԳԱՂԹ ԿԸ ԿՈՉԵՆ

«Հայաստանասէր» մամուլին մէջ հանդիպեցանք յայտարարութեան մը,— «Հայաստան ներգաղթողներու ուշադրութեան»: Ստորագրութիւնը՝ «ներգաղթի լիազոր Դ. Շահվերդեան»:

Միջանկեալ ըսենք որ՝ստոյգ բան մը չենք գիտեր ոչ անցագիր ստացողներու վերջնական թիւին, ոչ ալ թուականի մասին: Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ կարաւանը պիտի բաղկանայ 1850 հոգիէ, եւ ճամբայ պիտի ելլէ մինչեւ մարտի վերջը:

Ի՞նչ կ'ըսէ լիազորին պաշտօնական ազդը:

Կը բացատրէ թէ գացողները ինչ տեսակ իրեղէններ կրնան տանիլ իրենց հետ: Եւ այս առթիւ կուտայ գործնական խրատներ:

Երեւութապէս, խելօք խրատներ են որ կը տրուին, որպէսզի գացողները ոչ միայն դժուարութեան չհանդիպին, այլ եւ կարենան օգնել հայրենիքին տնտեսական զարգացման:

Այսպէս, գացողները կրնան տանիլ.—

1. «Արանց եւ կանանց եւ տղայոց արտաքին եւ ներքին հագուստեղէններ, անձնական գործածութեան համար, սովորական քանակութեամբ»:

2. «Անկողին, վերմակ, մահճակալ, անկողնի ճերմակեղէն, առնին պիտոյքներ, արհեստի վերաբերեալ գործիքներ» եւայլն, միշտ «անձնական գործածութեան համար»:

3. «Թատրոնի եւ լուսանկարչական մեքենայ, կրամաֆօն, պիսիքլէթ, որսի հրացան, կարի մեքենայ, գրամեքենայ, ժամացոյց, կողմնացոյց, հողմացոյց, արդուզարդի վերաբերեալ զանազան առարկաներ եւն. դարձեալ «անձնական գործածութեան համար»: Ուրիշ խօսքով, «ոչ առեւտրական քանակութեամբ եւ առեւտրական նպատակներէ համար»:

Ցետոյ յայտարարութիւնը կը ներկայացնէ երկար ու մանրակրկիտ ցանկ մը բոյսերու եւ կենդանիներու, որոնց ներմուծումը «մեծ նշանակութիւն պիտի ունենայ իրենց տնտեսութեան բարգաւաճման տեսակէտէն»:

Այդ ցանկին մէջ կը գտնուին.— 1. Զանազան տեսակ բանջարեղէններ (ֆրանսերէն գրուած).— 2. Ծաղիկներ,— 3. Պտղատու ծառեր եւ տունկեր.— 4. Փոքր անասուններ:

Վերջին գլուխին մէջ կը չեշտուի թէ յիշուած անասունները պէտք է ըլլան «որակեալ եւ արուն ու էգը միասին»:

Կենդանիներու տեսակներն են.— Հաւազգիներ, ճագարներ, լուներ, այծեր,— բոլորն ալ ազնուացեղ եւ համաձայն մասնագիտական ցուցմունքներու: Ու վերջապէս պարտէզի մշակման գործիքներ:

X

Կրկին եւ կրկին կը կարդանք ցանկը, որուն աղօտ պատկերը միայն տուած եղանք, եւ կը սկսինք խորհրդածել.—

Տարիներով ներգաղթ պահանջուեցաւ, իբրեւ իրաւունք, վերջին տարիներու ընթացքին չեշտուեցաւ, իբրեւ հետեւանք բացառիկ պարագաներու:

Հազարաւոր գիւղացիներ եւ բանուորներ անելի մատնուած են այստեղ եւ ամէն տեղ, աշխատանքի պայմաններու բերումով, եւ իրենց գլուխը դնելիք տեղ մը կը փնտռեն:

Բոլոր կոչերուն՝ Երեւանը պատասխանեց քար լռութեամբ: Ցետոյ բարեհաճեցաւ բացառիկ «շնորհ» մը ընծայել Ֆրանսահայ գաղութին, սահմանափակ ցանկով մը:

Անցեալ ամառէն ի վեր որ Փարիզ կը գտնուի ներգաղթի լիազորը, հազարաւորներ դիմում կատարեցին, արձանագրուելու համար: Ոչ ոք իմացաւ թէ ո՛վ ընդունուեցաւ եւ ո՛վ մերժուեցաւ:

Իրողութիւնը այն է որ, դիմողները ենթարկուեցան մանրակրկիտ հաւատաքննութեանց: Ու թէեւ ցանկերը գոցուած, վերջացած են, բայց անցագրի գործողութիւնները դեռ կարգի եւ հրամանի կը սպասեն.

Այսպէս կամ այնպէս, կարաւան մը ճամբայ պիտի ելլէ մինչեւ մարտի վերջը:

Տարրական տրամաբանութիւնը ըսել կուտայ թէ՝ մեծ մասով անճար աշխատաւորներ են գացողները, ընդհանրապէս բազմանդամ: Հետեւաբար, իրենց տան մէջ եղած – չեղածն է որ պիտի ծովէն տանին:

Արդ, այն յանձնարարութիւնները որ կ'ըլլան պաշտօնական ազդով մը, սի՞րտ պիտի պաղեցնեն, թէ պիտի պղտորեն:

Արձանագրուած գաղթականներուն հարիւրին քանի՞ն ի վիճակի է կատարելու այդ յանձնարարութիւնները:

Անշուշտ հրահանգը պարտադիր չէ եւ ամէն մարդ պիտի շարժի համաձայն իր կարողութեան:

Միւս կողմէ, տարակոյս չկայ թէ օգտակար են եղած թելադրութիւնները, երկրին զարգացման տեսակէտով:

Եւ սակայն,— չէ՞ք փորձուիր դիտել տալ,— «Կուշտը անօթիին մանր կը բրդէ»...

Ներգաղթի լիազորի ճիշդ վեց ամիս է որ Ֆրանսա կը գտնուի: Այդ երկար ժամանակաշրջանին, առիթ չունեցա՞ւ ուսումնասիրելու թէ այս անգամ սովորական գաղթ մը չէ որ պիտի կատարուի, այլ բացառիկ վերադարձ մը, իբրեւ հետեւանք տնտեսական հալածանքի:

Հազարներ ու հազարներ անօթի են կամ «անկանոն» վիճակի մատնուած, եւ ելք մը կը փնտռեն:

Լիազորին պարտականութիւնը այդ ելքը դիւրացնե՞լ է— իբրեւ տեսակ մը հիւպատոս — թէ դժուարացնել, երեւութապէս անմեղ, բայց իրականին մէջ անգործադրելի յանձնարարութիւններով:

Երեւանի մարդիկը ի վերջոյ հայկական իշխանութի՞ւն են, թէ տեղաւորման գործակալութիւն...

Ծ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ԱՐԻՒՆՈՒՇՏ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ

Սպաննուած են աւելի՛ քան 80 երեւելիներ

ԲՈԼՈՐ ՄԵԾ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՄՏԱՀՈԳ ԵՆ

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, արիւնոտ յեղափոխութիւն մը ծագած է Ճափոնի մէջ, նախաձեռնութեամբ զինուորական – ֆաշական կուսակցութեան: Հաղորդակցութիւնները դեռ ամբողջովին վերահաստատուած չըլլալով, լուրերը հակասական են: Միւս կողմէ խիստ գրաքննութեան մը ենթարկուած են լուրերը:

Որքան կարելի եղած է ստուգել, վերջին հեռագիրներով, ըսպաննուած են վարչապետը, ծովակալ Օքատա, ելմտական նախարարը, նախկին վարչապետ Սայթօ, պալատական կնքապահը եւ զինուորական կրթութեան ընդհ. քննիչը: Ապստամբները մասնաւորապէս կատղած էին ելմտական նախարար Թաքահաշիի դէմ, որ միշտ կը մերժէր սպառազինութեանց յաւելման համար պահանջուած վարկերը: Այս նախարարը յարձակում կրած է իր անկողնին մէջ, եւ ծանրապէս վիրաւորուած: Իր ազգականները կը պնդեն թէ մեռած է: Ծանրապէս վիրաւորուած է նաեւ պալատին Ա. սենեկապետը, ծովակալ Սուզուքի: Սպաննուած երեւելիներուն թիւը կը հաշուեն աւելի քան 80: Ըմբոստութեան գլուխն անցած էր «երիտասարդ սպաներու միութիւնը», որ թունդ ազգայնական է, հետեւաբար կուսակից Ճափոնի աշխարհակալութեան զարգացման: Դէպքը մեծ մտահոգութիւն պատճառեց բոլոր մայրաքաղաքներուն մէջ: Մ. Նահանգներու քաղաքական շրջանակները կը վախնան որ Ճափոն սաստկացնէ իր յարձակողական ընթացքը, եթէ յաջողի պետական հարուածը: Մոսկուայի մէջ առ այժմ վերապահութիւն կը տիրէ, բայց իրազեկներ չեն ծածկեր թէ պատերազմը անխուսափելի է, եթէ ծայրայեղ ազգայնականները իշխանութեան գլուխ անցնին Ճափոնի մէջ: Պերլինի մէջ ալ այդ կարծիքն ունին: Լոնտոն լարուած ուշադրութեամբ կը հետեւի դէպքերու ընթացքին: Խոր մտահոգութեան մատնուած է նաեւ Չինաստան, քանի որ ճափոնական աշխարհակալութիւնը իր գլխուն պիտի պայթի:

Դաւադիրները կը յայտարարեն թէ իրենց նպատակն էր ազգը ազատել անհաւատարիմ տարրերէ եւ բարձրացնել կայսեր իշխանութիւնը: Ծրագիրը շատոնց պատրաստուած էր, եւ անոր ղեկավարները հարկ դատեցին փութացնել զայն, երբ տեսան որ զինուորական կուսակցութիւնը չարաչար պարտուեցաւ վերջին ընտրութեանց մէջ:

Ի՞նչպէս պայթեցաւ ապստամբութիւնը

Յարձակումը կատարուեցաւ փետրուար 25ին, գիշերանց, մասնակցութեամբ հետեւակազօրքի Ա. գունդի զինուորներուն, որոնք պատերազմական վիճակի մէջ դրուած էին, Մանչուրիա ղրկուելու համար: Ապստամբները ամէնէն առաջ գրաւեցին վարչապետին պաշտօնական բնակարանը, յետոյ ներքին նախարարութիւնը, մայրաքաղաքի ոստիկանութեան կեդրոնը, «Ասահի» թերթին խմբագրատունը եւ ուրիշ ռազմագիտական կէտեր: Մութ գիշեր էր եւ ձիւնամրրիկ մը, որ շարունակուած էր ամբողջ օրը, մէկ ոտք բարձրութեամբ ձիւն դիզած էր: Առաջին սպանութիւնները կատարուեցան իրարու ետեւէ, սկսելով վարչապետէն: Տեղ տեղ դիմադրութիւններ եղան եւ շատեր յաջողեցան փախչիլ անվնաս կամ թեթեւապէս վիրաւորուած:

Կառավարութիւնը անմիջապէս պաշարման վիճակ յայտարարեց եւ Օզաքայի ու Թոքիոյի ծովածոցերուն մէջ համախմբեց նաւատորմը, օգնելու համար բանակին եւ ոստիկանութեան: Իսկ Միքատոյին անձնապահ գունդը պաշտօն ստացաւ պահպանելու պարեկարգութիւնը:

Անմիջապէս իշխանութեան գլուխ անցաւ Կոթօ, ներքին նախարարը, որ սպաննուած կը կարծուէր եւ որ թունդ ազգայնական մըն է: Զրոյցի մը համաձայն նոր վարչապետը քիչ յետոյ հրաժարած է, դահլիճին մնացեալ անդամներուն հետ:

Դէպքին առթիւ հրատարակուած պաշտօնական յայտարարութիւնը լայն մանրամասնութիւններ չի հաղորդեր ապստամբութեան պարագաներու մասին: Զինուորական նախարարութեան յայտարարութիւնը կ'ըսէ թէ. «համաձայն բռնուած փաստաթուղթերու, ապստամբութեան նպատակն էր չէզոքացնել հակազգային եւ սեղանաւորական տարրերը, մեծ սկզբունքներ պանծացնելու եւ ազգային քաղաքականութիւն վարելու համար»:

Պաշտօնական շրջանակները ճափոնական բանակին համար անպատուաբեր կը նկատեն դէպքը եւ կը յայտարարեն թէ բան չպիտի փոխուի երկրին արտաքին քաղաքականութենէն: Դաւադիրները փոքրամասնութիւն մը կը կազմեն բանակին մէջ:

Կառավարութեան վերջին զեկոյցին համաձայն, խաղաղութիւնը վերահաստատուած է առ այժմ:

Ապստամբութեան լուրը անձկութիւն պատճառեց նաեւ Ազգերու Դաշնակցութեան շրջանակներուն մէջ, ուր կը վախնան որ եթէ կացութիւնը ծանրանայ, կրնայ բացասական հետեւանքներ ունենալ Եւրոպայի մէջ:

Նախընթաց սպանութիւններ

Նախարարներու եւ ուրիշ երեւելիներու սպանութիւնը սովորական երեւոյթ է Ճափոնի մէջ: 1932ին ալ սպաննուեցան ելմտական նախարարը, մեծ գործարանատէր սեղանաւոր մը եւ օրուան վարչապետը: Աւելի առաջ, 1930ին, ծանրապէս վիրաւորուեցաւ վարչապետ Համակուչի: Իսկ անցեալ տարի սպաննուեցաւ բա –

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՊԱՇՏՕՆ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

«*Միութիւն*» խորագրով պատկառելի ամսաթերթ մը կը հրատարակուի Փարիզի հայ գաղութին մէջ, օրկան Բարեգործականի: Թուղթը աղուոր, պատկերները փայլուն,— Քանի՞ փր. կը վճարեն արդեօք այս ... ազգօգուտ հրատարակութեան համար՝ բարեհաճութեամբ Մհեր Ալպօյեանի բարեգութ մարդկանց: Չեմ գիտեր, ինչ որ գիտեմ՝ սա է թէ կարելի է նման հրատարակութիւն մը բանի մը ծառայեցնել՝ քիչ մը բովանդակութիւն դնելով մէջը:

Երեւի, այդ է որ մտածեր են Բարեգործականի մեր վարիչները, որոնց եթէ խիղճը բրբաց եղած է, խելքն ալ բրբաց եղա՞ծ է, եղած չէ՞, մեզի յայտնի չէ:

Այո՛, մտածեր են շաբաթաթերթ մը ունենալ,— ահա որոշումը.

(*Կեդր. Վարչութիւնը*) *սկզբունքով համամիտ գտնուեցաւ «Միութիւն» պաշտօնաթերթը համազգային շաբաթաթերթի մը վերածելու, անմիջապէս որ նիւթական եւ խմբագրական կարգադրութիւններ կարելի ըլլայ ընել նպատակայարմար կերպով*:

Ո՜չ էին մնացեր: Ուրեմն Բարեգործականն ալ պիտի ունենայ թերթ մը Փարիզի մէջ,— համբեցէք հիմա փարիզեան մեր թերթերը: Անշուշտ հետաքրքրական էր գիտնալ ուղղութիւնն ալ: Ան այժմ կ'ըսէ թէ «համազգային շաբաթաթերթ» մը պիտի ըլլայ այս *սիւրփրիզը* (ուզեցի Բարեգործականականներուն ձեւով խօսիլ, կը ներէք): Եթէ բան մը չհասկցաք «համազգային շաբաթաթերթը» բացատրութենէն, կրնամ ձեզի իբրեւ լուսաբանութիւն ըսել որ Բարեգործականը ազգը պիտի վարէ բոլորովին նոր քաղաքականութեամբ, նոր լեզուով, նոր... հայրենիքի մը սէրով:

Որոշման մէջ կ'ըսուի թէ այս փէնոմէնը պիտի լոյս տեսնէ «անմիջապէս որ նիւթական եւ խմբագրական կարգադրութիւններ կարելի ըլլայ ընել նպատակայարմար կերպով»: Կը նշանակէ թէ խմբագիր կը փնտռուի,— օ՛ն անդր յառաջ:

Բարեգործականի կողմէ, դիւրութիւն մը տալու համար թեկնածուներուն՝ կ'ուզեմ յայտնել, որ ներկայացող խմբագիրը պէտք է գիտնայ.

1.— Բարեգործականի հայերէնը:

2.— Կեդրոնական-ազնուապետական կենցաղավարութիւն:

Ներողութի՛ւն,— կ'ընդհատէ ընկեր մը քովէս: Կը կարծես թէ խմբագրի՞ պէտք ունին,— ոչ եւ ոչ: Խմբագիրն ունին, պաշտօնը չունին:

Այսի՞նքն:

Այսինքն թէ Բարեգործականը ոչ թերթ հանելու պահանջ ունի, ոչ ալ «ազգը» թերթի կը սպասէ Բարեգործականէն, (ուրի՞շ տեղ է իր գործը, ուրի՞շ տեղ): Բարեգործականը մարդ մը ունի անպաշտօն, որուն կ'ուզէ գործ հայթայթել,— Այդ ալ չհասկցաւ ունիք բա՞ն է: Եւ վաղը նշանաւոր բրածոյ մը, վայելուչ ամսականով մը, պիտի կոչուի խմբագիր *Միութեան*, օրկան Բարեգործականի: Ո-րուն մենք կ'ըսենք.— Մակարոյծ մըն ալ ահա աւելի:

ԱՐԱՋ

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼ ԿԸ ՄԵԿՆԻ ԱՅՍՕՐ

Ինչպէս գրած էինք, *Մուսա Լեռ*ի հեղինակը, որուն ի պատիւ հացկերոյթ մը սարքուած էր երէկ գիշեր, Վիէննա կը վերադառնայ այսօր, ուրբաթ, իրիկուան ժամը 7–7.30ին, Կառ տը լ'Էսթի կայարանէն: Անշուշտ հայրենակիցներ պիտի փութան արժանաւոր ողջերթ մը մաղթել հայ ժողովուրդի սրտցաւ բարեկամին եւ մեծ գրագէտին:

ԵՐԿՈՒ ՕՐ ՄՆԱՑ.- ՄԻ ՄՈՌՆԱՔ

Տուրքերու յայտարարութեան համար երկու օր միայն ունիք, այսօր, ուրբաթ, եւ վաղը, շաբաթ (29 փետրուար), մինչեւ կէս գիշեր: Հարցարանները կարելի է ճարել բոլոր քաղաքապետարաններէն եւ նամականիներէն: Զանցառուները տուգանքի եւ ուրիշ անախորժութեանց կը մատնուին:

Կացութիւնը Սուրիոյ մէջ

ԽԼՐՏՈՒՄՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ

Փետրուար 26 Թուակիր հեռագրի մը համաձայն, Դամասկոսի խանութները վերաբացուած են, բայց Պէյրութի մէջ մէկ մասը փակուած կը մնայ: Բաց են մեծ վաճառատուները: Պէյրութի առեւտրականներու ընկերակցութիւնը յայտարարութիւն մը ուղղելով խանութպաններուն, հրաւիրեց բանալ խանութները, քանի որ ցոյցը անիմաստ է եւ ուրիշ բանի չպիտի ծառայէ եթէ ոչ աւելի ծանրացնելու առեւտրական կացութիւնը: Կը կարծուի թէ Պէյրութի ցոյցը ուշացած մէկ արձագանգն է Դամասկոսի դէպքերուն:

*** Սուրիոյ հանրապետութեան նախագահը յայտարարեց թէ մարզպանին վերջին կարգադրութիւնները պիտի օգնեն մեղմացնելու կացութիւնը: Տրուած որոշումները լաւ սպաւորութիւն գործեր են Դամասկոսի մէջ եւ խանութները անմիջապէս վերաբացուեր են: Երեւոյթները ցոյց կուտան թէ գործակցութիւնը պիտի դիւրանայ Սուրիոյ եւ հոգատար իշխանութեան միջեւ: Նոր վարչապետը, Աթա պէյ, գործի ձեռնարկած է «տունին գործերը կարգի դնելու համար», թէեւ առժամեայ կը սեպէ իր պաշտօնը:

═•·•═

ԱՆԳԼԻՈՅ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ, հարցումի մը պատասխանելով, արտաքին նախարար Պ. Իտըն յայտարարեց թէ Ն. Վեհափառութեան համար անկարելի է տարբերութիւն դնել խորհրդային իշխանութեան եւ Գ. Միջազգայինի միջեւ:

ԳԱՎԱԼԱՅԻ ՄԷՋ (Յունաստան) տասը համայնավարներ աքսորի դատապարտուած ըլլալով, բուռն ցոյցեր պատահեցան: Ոստիկան զօրքը կրակ բացաւ քանի մը անգամ: Որոշուեցաւ յետաձգել աքսորի վճիռին գործադրութիւնը:

ՍՕՖԻԱՅԻ ՄԷՋ ձերբակալուեցան եւ գաւառ աքսորուեցան վեց պահեստի սպաներ, իբրեւ կուսակից մահապարտ զնդ. Վելչեւի:— Նախկին վարչապետ Կէօրկիեւ բանտ երթալով, յանձնարարեց զնդ. Վելչեւի՝ աղերսագիր մը գրել թագաւորին, գթութիւն հայցելու համար: Զնդապետը մերժեց: Մահապարտին առողջական վիճակը ծանրացած է քանի մը օրէ ի վեր:

ՖՐԱՆՔԵԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴԱՇԻՆՔԻՆ ԱՌԹԻՒ

Մեզի էլինար կարծիք յայտնել Ֆրանքեւխորհրդային դաշինքի մասին։ Ֆրանսայի ժողովուրդը շատ լաւ կ՚ըմբռնէ իր սեփական շահերը եւ ամէնէն մօտէն կը տեսնէ։ Սակայն դաշնագրին քննութիւնը երեսփ. ժողովի մէջ՝ շարք մը մտածումներու դուռ կը բանայ։

Հինգ տարի առաջ խորհրդային իշխանութիւնը իր մեծագոյն եւ ամէնէն վտանգաւոր թշնամին կը համարէր «աշխարհակալ ու դրամատիրական» Ֆրանսան։ Այն ատեն խորհրդային մամուլը եւ համայնավար վարիչ դէմքերը ամէն առիթով կը յարձակէին Ֆրանսայի վրայ՝ իրենց դէմ եղած բոլոր սադրանքներու հեղինակը համարելով զայն։ Միւս կողմէ նոյն մամուլը եւ մարդիկ կը սիրաբանէին Գերմանիոյ եւ Ճափոնի հետ, համարելով վերջիններս իրենց լաւագոյն բարեկամները։ Սակայն, Ճափոնի գործօն քայլերը Ծայր. Արեւելքի մէջ եւ Հիթլէրի իշխանութեան գլուխ անցնիլը հիմնովին յեղաշրջեցին ըստեղծուած կացութիւնը, հարկադրելով խորհրդային քաղաքականութիւնը՝ նոր ուղիներ փնտռել։

Նախ եւ առաջ, Ռուսաստանի համայնավար կուսակցութիւնը արտասահմանի մէջ փոփոխութեան ենթարկեց իր գործելակերպը։ Ըլլալով Թշնամի Եւրոպայի ժողովրդապետական կարգերուն, Գ. Միջազգայինը ամէն ճիգ կը թափէր հարուածելու այդ կարգերը՝ բուռն պայքարի մէջ մտնելով այն հոսանքներու դէմ, որոնք պաշտպան կը հանդիսանային ժողովրդավար սկզբունքներուն։ Այսպէս, մղուելով Ռուսաստանի պետական շահերէն, համայնավար կուսակցութիւնը կը գործակցէր նախահիթլէրական Գերմանիոյ քաղքենի կառավարութեան հետ եւ կը պահանջէր Վերսայլի դաշնագրին վերաքննութիւնը։ Միաժամանակ, Մոսկուայի գործակալը՝ գերման համայնավար կուսակցութիւնը ջանք չխնայեց վարկաբեկելու եւ թուլցնելու Գերմանիոյ ընկերվարական կուսակցութիւնը, որ միակ կազմակերպուած ուժն էր ընդդէմ Նացիներու։ Այդ գործելակերպին հետեւանքը եղաւ Հիթլէրի յաղթանակը եւ ռամկավար կարգերու խպառ վերացումը Գերմանիոյ մէջ։

Սակայն, երբ Արեւելքէն ռազմապաշտ Ճափոնը եւ արեւմուտքէն հիթլէրական Գերմանիան իրենց սուինները ուղղեցին Ռուսիոյ կուրծքին, այն ատեն Քրեմլինը բոլորովին տարբեր ճամբայ բռնեց։ Այս նոր ուղղութեան արտայայտիչը եղաւ պուլկար Տիմիթրով, Կոմինտերնի վերջին խորհրդաժողովի մէջ, յանձնարարելով արեւմուտքի մէջ ֆաշական եւ հիթլէրական գիկտատուրայի դէմ պայքարելու համար միանալ ընկերվարական եւ քաղքենի - ռամկավար կուսակցութիւններու հետ։ Ուրիշ խօսքով, եւրոպական երկիրներու համայնավարները այդ կուսակցութիւններու հետ միանալով, պէտք է պաշտպանեն Ռուսաստանը արտաքին յարձակումներէ։ Այնպէս որ, շարք մը երկիրներու մէջ «Ժողովրդական ճակատի» հաստատումը պէտք է համարել խորհրդային արտաքին քաղաքականութեան յաջող գործերէն մէկը։

Ներկայիս, պաշտպան հանդիսանալով Եւրոպայի ռամկավար կարգերու, խորհրդային իշխանութիւնը «Ժողովրդական ճակատներու» օգնութեամբ կ՚ապահովէ դիկտատորական վարչաձեւի գոյութիւնը Խ. Միութեան մէջ։ Եւ «Ժողովրդական ճակատին» անդամակցող այն կուսակցութիւնները, որոնք ջերմապէս կը պաշտպանեն ազատ կարգերը եւ ժողովրդավար սկզբունքները, միանալով համայնավարներու հետ, այդ ձեւով կ՚աջակցին խորհրդային իշխանութեան՝ ոտնահարելու երկրի ներսը ազատութեան եւ ռամկավար սկզբունքները։ Ֆրանսայի ընկերվարականները կը մոռնան որ ընկերվարութիւնը անբաժանելի է ազատութեան գաղափարէն եւ կը ձգտի ոչ միայն ազատագրել աշխատանքը շահագործումէ, այլ եւ ապահովել մարդ անհատին ազատութիւնը։ «Ժողովրդական ճակատի» ղեկավար Պլումը երբ Փարիզի փողոցներուն մէջ յարձակման ենթարկուեցաւ, խորհրդային մամուլը բողոքի եւ զայրոյթի ճիչեր արձակեց։ Իսկ «Ժողովրդական ճակատի» ուշադրութենէն կը վրիպի այն պարագան, որ խորհրդային բանտերու եւ աքսորավայրերու մէջ կը հիւծին հազարաւոր ընկերվարականներ։ Անէլորդ ապացոյց մը եւս գաղափարի եւ գործնական քաղաքականութեան մէջ տիրող հակասութեանց…

Անշուշտ Ֆրանսացի ընկերվարականներն ու արմատականները պաշտպանելով Ֆրանքեւխորհրդային դաշնագիրը, այն համոզումն ունին թէ վերջինիս վաւերացումը կը համապատասխանէ Ֆրանսայի շահերուն։ Սակայն, «Ժողովրդական ճակատի» ներկայացուցիչները Երեսփ. Ժողովին մէջ պաշտպան կը հանդիսանան ոչ միայն Մոսկուայի ներկայ քաղաքական ընթացքին, այլ եւ կ՚արդարացնեն այդ կառավարութեան անցեալի մէջ կատարած այնպիսի գործերը, որոնք շատոնց դատապարտուած են անաչառ պատմութեան կողմէ։ Եւ իրենց դատապարտութեան խօսքը ըսած են ոչ միայն քաղքենի պատմագիրները, այլ եւ շարք մը ականաւոր համայնավար պարագլուխներ։ Կ՚ակնարկենք Բրեստ Լիտովսկի դաշնագրին։

Երեսփ. Ժողովի անցեալ Հինգշաբթի օրուան (փետր. 20) նիստին մէջ, թէմ եղաւ Ֆրանսայի քաղաքական ամէնէն կարկառուն դէմքը՝ Գ. Էռիօ եւ ամբողջ երկու ժամ պաշտպանեց Ֆրանքեւխորհրդային դաշնագիրը։ Աջակողմեան տարրերը դէմ արտայայտուելով դաշնագրին, կը յայտարարէին թէ Ֆրանսան չի կրնար դաշինք մը կնքել այնպիսի մարդոց հետ, որոնց ճակտին դրոշմուած է Բրեստ-Լիտովսկի անարգ կնիքը, որովհետեւ անջատ հաշտութիւն ստորագրելով քառեակ համաձայնութեան հետ, խորհրդային իշխանութիւնը դաւաճանած եղաւ Դաշնակիցներու ընդհանուր գործին, պատերազմի ատեն։

Գ. Էռիօ այդ մեղադրանքներուն կը հակադրէ այն տեսակէտը, թէ 1917 փետրուարեան յեղափոխութիւնը արդէն քայքայած էր ռուսական բանակը անհնարին դարձնելով պատերազմը շարունակելը Ռուսերու կողմէ եւ հետեւաբար համայնավար իշխանութիւնը ստիպուած էր անջատ հաշտութիւն կնքել Գերմանացիներու հետ։ Էռիօյին օգնութեան կուգայ ընկերվարական երեսփոխան Մութէն, որ Քերենսկիի կառավարութեան օրով կը գտնուէր Ռուսիա — յայտարարելով, թէ իրօք այն ատենուան պայմաններու մէջ ինչ կառավարութիւն ալ գար իշխանութեան գլուխ, ստիպուած էր կնքել անջատ հաշտութիւն։

Նպատակ չունենալով քննութեան նիւթ դարձնել Ֆրանքեւխորհրդային դաշինքը, անհրաժեշտ կը դտնենք ճշդում մը կատարել եւ Գ. Գ. Էռիօյի եւ Մութէի խօսքերէն հարկ եղած քաղաքական դասը հանել։

Փետրուարեան յեղափոխութեան յաջորդ օրն իսկ համայնավարները հրապարակ նետեցին «հաց եւ հաշտութիւն» կարգախօսը եւ իրենց քարոզութիւններով հրահրեցին զինուորները նետել հրացաննին ու եղբայրանալ խրամատներու մէջ գտնուող գերման նացի եւ աւստրիացի զինուորներու հետ։ 1917 մայիսին Լէնին կը պահանջէր ժամանակաւոր կառավարութենէն վերջ տալ պատերազմին եւ առանց բռնագրաւումներու կնքել անջատ հաշտութիւն։ Իսկ նոյն տարուան սեպտեմբերին գրած իր մէկ յօդուածին մէջ, Լէնին կը խօսի նաեւ հաշտութեան պայմաններու մասին, որոնց համաձայն պէտք էր պատռել ցարական Ռուսաստանի կողմէ կնքուած այն բոլոր համաձայնագիրները, որ նպատակ ունէին «աւարի եւ անդամահատման ենթարկել Թուրքիան»…

Առանց կ՚ապացուցանեն թէ համայնավարները ոչ թէ ստիպուած էին կնքել անջատ հաշտութիւն, այլ յեղափոխութեան առաջին իսկ օրերէն կը ձգտէին այդ հաշտութեան եւ իրենց իսկ ձեռքով կը նախապատրաստէին Բրեստ - Լիտովսկը։ Արտաքին թշնամիին դէմ խորհ. կառավարութիւնը դիմադրութեան ոչ մէկ փորձ կատարեց եւ համայնավարներն իրար անցան միայն այն ատեն, երբ Թուրքերը ոտքի տակ առնելով հայկական վիլայէթներն ու Անդրկովկասը, հակառակ Բրեստ Լիտովսկի դաշնագրին տրամադրութեան, 1918 սեպտ. 15ին տիրացան Բագուի։ Եւ շատ հաւանական է, որ այսօր աշխարհի քարտէսը բոլորովին տարբեր ձեւ առած ըլլար, եթէ Ռուսիոյ տեղ դաշնակիցներու կողքին դիրք չբռնէր Ամերիկան։

Այս խնդիրը կը շօշափենք միայն անոր համար, որովհետեւ Բրեստ - Լիտովսկի դաշնագիրը բախտորոշ դեր ունեցաւ հայ ժողովրդի համար։ Եւ յարգելի երեսփոխան Գ. Մութէն, որ այնքան մարդասէր ու հոգատար վերաբերում ունի դէպի Ֆրանսահայ տարագիրները, պէտք է գիտնայ թէ խորհրդային կառավարութեան Բրեստ - լիտովսկեան քաղաքականութիւնն էր, որ մեզ հասցուց այս դժբախտ ու թշուառութեան կացութեան։ Ցայտնի է, որ Մոսկուան առանց հայ համայնավարներու կարծիքն իսկ հարցնելու առնելու, Բրեստ - Լիտովսկի մէջ ոչ միայն պատռեց ցարական Ռուսիոյ դաշնագիրները եւ հրաժարեցաւ գրաւուած հայկական հողամասերէ, այլ եւ Թուրքիոյ յանձնեց Կարսի բերդը, Գաթումը եւ Արտահանի շրջանը։

Դաշնակիցներու յաղթանակէն ու զինադադարէն վերջ, Մոսկուան փորձեր բրաւ զինու զօրութեամբ վերականգնելու Ռուսաստանի նախկին սահմանները։ Այդ փորձը տեղզուտ անցաւ արեւմտեան ճակատին վրայ (ընդ դէմ Լեհաստանի, Լեհաստանի եւ մերձպալթեան երկիրներու), սակայն յաջողութիւն ունեցաւ հարաւ-արեւելեան կողմը (տիրանալով հետաւոր երկրամասին եւ Անդրկասպեան շրջանին)։

Միայն կովկասեան հարաւային սահմանն էր, որ մնաց Բրեստ - Լիտովսկի կողմէ գծուած վիճակի մէջ։ Ընդհակառակն, Մոսկուայի աջակցութեամբ էր, որ 1920ին քէմալական բանակը խորտակեց Հայաստանի հանրապետութիւնը եւ «պատերազմի իրաւունքով» վերականգնեց Բրեստ - Լիտովսկի սահմանը,— այն տարբերութեամբ, որ Գաթումի փոխարէն Թուրքիոյ տրուեցաւ հայկական Սուրմալուն։ Անվիճելի է, որ մեր վերջին դժբախտութեանց իսկական հեղինակը եղած է Բրեստ - Լիտովսկը։

Իսկ այն, որ մեր դժբախտութեան անվաւեր ներկայացուցիչները մոռնալով անցեալը եւ լքելով իրենց նախկին փոքրիկ դաշնակիցը՝ հայ ժողովուրդը այսօր կ՚արդարացնեն խորհրդային իշխանութեան Բրեստ - Լիտովսկեան քաղաքականութիւնը, մեզի համար նորութիւն չէ։ Թէ արմատական Էռիօն եւ թէ ընկերվարական Մութէն իրենց երկրին շահերը ամէն բանէ վեր կը դասեն. Աշխարհի «խիղճը» ոչ միայն հաշտուած է Բրեստ - Լիտովսկի արատին հետ, այլ եւ մոռցած է մէկ միլիոն Հայերու արիւնը։

Հետեւաբար, ոչ մէկէ օգնութիւն չյուսալով, մենք ազգովին պիտի ապաւինինք մեր սեփական ուժերուն եւ միջոցներուն։

ԱՇՈՏ - ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

—·—

1. ԻՆՉՊԷՍ ՓՈԽԱԴՐՈՒԵՑԱՆՔ ՊՈԼՍԷՆ — ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Զ. Ռ. Միութեան հիմնադրութեան տասնամեակի առթիւ վերջերս, ընկեր Նարդունի յօդուածաշարքով մը պարզեց Միութեան նպատակն ու ոգին եւ վերլուծեց «որբ» անունը։

Իսկ հայ մամուլը ընդհանրապէս եւ տասնամեայ «Յառաջ»ն ու հնգամեայ «Երկունք»ը մասնաւորապէս, բազմաթիւ սիւնակներ նուիրած են մեր Միութեան։

Ես այստեղ պիտի փորձեմ տալ Զ. Ռ. Միութեան ծագման պայմանները, նախապէս ամփոփելով պատմութիւնը յունահայ եւ ֆրանսահայ որբախարհներու։

×

Զինադադարի տարիներուն, եթէ հաւատք ընծայենք Պոլսոյ անգլ. զեւպահաւատ պատրաստած մէկ տեղեկագրին, ազատուած են մօտ 80.000 որբեր։ Անոնց մասնաւորապէս 46.000ը Հայաստանի Մերձ. Արեւելքի Ամերիկեան Նպաստամացոյցի եւ մասնաւոր հաստատութիւններու մէջ կը գտնուին.

Ըստ նոյն տեղեկագրին, գրաւուած Թրքական քաղաքներու հայկական, Ամերիկ. Նպաստամատոյցի եւ անգլ. Լօյտ Մէյըրս Ֆընտի որբանոցներուն մէջ կը պատսպարուէին 13.000 որբեր։ Զգրաւուած Թուրք քաղաքներու հայկական որբանոցներու մէջ կը խնամուէին 12.000 որբեր։ Իսկ 10.000ի մօտ ալ Ամերիկ. Նպաստամատոյցի հաստատութիւններու մէջ։

Ուրեմն, 1918—1922, արտասահմանի որբաշխարհը,— Պոլսոյ, Իզմիրի, Սամսոնի, Սեբաստիոյ, Խարբերդի, Սուրիոյ եւ Պաղեստինի գլխաւոր քաղաքներու հայկական, ամերիկեան եւ անգլիական որբանոցները,—այս հաշուով 35—40.000 որբերու թիւ մը կը ներկայացնէ։

Իսկ Գ. Գէորգ Մեսրոպի պատրաստած վիճակագրութեան համաձայն, 1923 տարուան սկիզբները, Հայաստանի մէջ Բըլիֆի հսկողութեան ու մատակարարութեան տակ կը գտնուէին 22.901 որբեր։

Նոյնպէս 1923 եւ 1924 տարիներու ընթացքին Բըլիֆի Յունաստանի հաստատութիւններու որբերու թիւը ցոյց կը տրուի 11.000։ Եւ 9.000 որբեր ալ կը խնամուէին Բըլիֆի Սուրիոյ որբանոցներուն մէջ։ Իսկ հայ եւ մասնաւոր հաստատութիւններու մէջ կը խնամուէին մօտ 4000։ Վերջին աղբիւրին համաձայն, արտասահմանի հայ որբերու ընդհ. թիւը 1923—24 ցոյց կը տրուի մօտ 24.000 հոգի։

Փակագծի մէջ ըսեմ որ Զ. Ռ. Մ.ի Կեդր. վարչութիւնը իր գործունէութեան գլխաւոր աղդակներէն մէկը նըկատած է արտասահմանի որբերու համբանքին կենսական գործը։ Անշուշտ հիմ ունենալով վերոյիշեալ աղբիւրները։ Դեռ վերջացած չեն այդ ուղղութեամբ տարուած աշխատանքները։ Անմատչելի դժուարութիւններ ալ կան տակաւին։ Այսուամենայնիւ մօտ է այդ վիճակագրական տախտակին հրատարակութիւնը։

Ամէն մարդ փախուստի ճամբան կը մտածէր։

Բռնօրէն աքսորուած հայ ժողովուրդը այս անգամ կամաւորապէս առաւ աքսորի ցուպը։ Իր սեւեռուն աչքերն ու խարխափող ոտքերը ուղղեց դէպի Պալքաններն ու Կեդր. Եւրոպա։

Միւս կողմէ, Պոլսոյ Ազգ. իշխանութիւններուն համար մտահոգութեան առարկայ դարձած էր հազարաւոր որբերու գոյութեան պարագան։

Պոլսոյ Ազգ. Խնամատարութիւնը լուռով իր իրաւասութեան տակ գտնուած բոլոր որբանոցները յանձնեց Մերձ. Արեւելքի Նպաստ. Ընկերութեան (Բըլիֆ) հոգատարութեան։

Ազգ. Խնամատարութիւնը ստիպուած էր այսպիսի կարգադրութիւնը ընելու,— Ա) իր եկամուտին աղբիւրները արդէն ցամքեր էին, Բ) Քեմալական չարժման յաջողութիւնները կը սպառնային որբերուն ապահովութեան։ Ամէն օր Պոլսոյ այս կամ այն որբանոցը կը խուժէին Թուրք ընտանիքներ, պատրուակելով թէ հայ որբերուն մէջ կը գտնուին Թուրք որբեր։ Եւ հայ որբերը դարձեալ խլելու իրենց նպատակին մէջ, միջոցներու մասին խտրութիւն չէին գներ։

1922 նոյ. 27—30ին, անխտիր բոլոր որբերը, երկու սեռէ, ուսուցիչ-ուսուցչուհիներով, Օրթա գիւղի քարաֆէն, ուր կը գտնուէր Ամերիկ. Նպաստ. կեդրոնատեղին, իրենց լաւ բաժիններուն՝ փոխան անցագրի մէկմէկ թուղթ գրած փոխադրուեցան Յունաստանի ամէնէն գեղեցիկ կղզին՝ Քորֆու։ Ծանապարհին որբերը ուրախութեան նշաններով իրարու մատնացոյց կ՚ընէին Պոլսոյ մտաւորական ընտրանիին ծանօթ դէմքերը, որոնք իրենց փախուստը ապահովելու համար՝ որբերու իբր ուսուցիչ նշանակուած էին։

Քորֆուի մէջ, որբերը տեղաւորուեցան հետեւեալ դասաւորումով, — քաղաքին կեդրոնը գտնուած խոշոր շէնքի մը մէջ բնակեցան Ա) 5—15 տարեկան որբերը՝ մանկապարտէզի եւ նախակրթարանի բաժիններով։ Բ) Արհեստաւոր որբերը որոնք կը պատրաստէին դերձակութեամբ, կօշկակարութեամբ եւ կահագործութեամբ, կը բնակէին բերդը գտնուող՝ հնամաշ շէնքի մը մէջ։ Ծովափի անգլիական «Քինկ - Ճորճ» պալատը կը ծառայէր որբերու իբր հիւանդանոց։ Իսկ քաղաքէն մէկ ժամ հեռու ծովահայեաց բլուրի մը վրայ գտնուող Գերմանիոյ Վիլհէլմ կայսեր «Աքիլլիոն» պալատը կը բնակէին միայն 15 տարեկանէն վեր ոչ - արհեստաւոր որբերը, որոնց իբր թէ բարձրագոյն ուսում կը տրուէր դաշնակի փրոֆէսորի մը տնօրէնութեան տակ։ Եւ «Աքիլլիոն» պալատը կը յորջորջուէր «Աքիլլիոն քոլէճ»։ Քաղաքին կեդրոնի մէկ երկու անուանի շէնքերու մէջ տեղաւորուած էին անգլիական Լօյտ Մէյըրս Ֆընտի որբերը, երկու սեռէ։

Իսկ հայ որբուհիները կը տեղաւորուէին Յունաստանի, Կորնթոս, Լութրաքի, Քեֆալոնիա, Խալկոս, Աթէնք, Օրոփոս քաղաքներու մէջ, ուր նաեւ հաստատուած էին Սեբաստիոյ, Սամսոնի որբերը միեւնոյն շարժառիթով։

Շուտով ամէնուրեք սկսաւ որբերու ընդվզումը։

Ինչո՞ւ։

Որովհետեւ բոլորին յոյսերը դերեւ ելած էին։ Սնունդ չկար, ուսում չկար։ Եւ այս շաբաթներով եւ ամիսներով։ Անոնք սկսան առաջին օրէն փնտռել ազգ. իշխանութիւններու մխիթարական եւ նախանձախնդիր հոգածութիւնը։ Մինչդեռ ամերիկացի վարիչներու համար [...]ութիւն չունէր ազգային նախ[...] խնդրութիւնը։

Նախանձելի վիճակ մը չունէր հայ պաշտօնէութիւնը, բացի անգլիախօսներէ։ Ու զալմաղ[...] կը փրթի Պոլսոյ եւ արտասահ[...] հայ թերթերու մէջ, ծանօթ [...] րականներու կողմէ։ Անշուշտ [...] սրտցաւօրէն, իսկ ոմանք ալ [...] կան հարցերու լուսաբանութ[...] համար։

Որբերու կրկնակի բողոք[...] ները եւ ընդվզեցուցիչ երեւ[...] չափազանց վիրաւորիչ թուեցան [ամե]րիկացի վարիչներուն։ Անոնց [...] գաղտնիք չէին վարագոյրին [...] ցողներուն դիմակները։ Դաստ[...] լի դտան մտաւորական ուսուց[...] դղրդալին յօդուածաշարքերը։

Ու անմիջապէս կը հաստատու[...] պաշտօնէութեան համար ա[...] խոհանոց եւ լաւագոյն ամսաթ[...] ներ։ Ծարժումը ղեկավարող [...] դական վարժարաններու նախկի[ն] ուսանողներն ալ պաշտօնի կոչ[...]

Հոս չպիտի ուզեմ խօսիլ Նպա[ստ.] Ընկերութեան ամերիկացի [...] պաշտօնեաներու շահատակութ[իւններ]ուն մասին։ Առանձին եւ երկա[...] լուծ մըն է ան։ Այս տեսակէտ[...] մամուլը շատ քիչ բան արձանա[...] եւ գիտցողը գիտէ թէ ինչպէս [...] հասատն դարձած էր մանաւանդ [...] ֆուի հայ որբաշխարհը։

Միւս կողմէ, սակայն, [...] կը շարունակուէր եւ արդէն [...] դաթնակէտին հասած էր։ Որբեր[...] ցան հետեւիլ իրենց ուսման, [...] չորս պատերու մէջ պարփակ[ուած] մնալ։ Եղան որբեր, որոնք [...] սանթիմ ունենալու, կեանք[ի] [...] քին մէջ նետուեցան, ու բիլեթ [...] ռաւոր աղդականներու [...] թեան վրայ յոյս դրած գուրս [...]

Մինչ այդ, կեդրոնին հրա[...] ալ վրայ, չափահասներուն [...] ցրումը սկսաւ պայմանագր[...] կերպով։ Հարիւրաւոր որբեր [...] պարտաւորուեցան ընդունիլ Մա[...] նիոյ ծխախոտի յոյն գործարա[...] ներուն անտանելի պայմանն[...] գին պատառ մը չոր հացի։ Այ[...] լծուեցան Նպաստամատոյցի [...] Սուրիայի մէջ կառուցանելի շէն[...] շինութեանց, ուր յետոյ պիտի [...] դրուէին Քորֆուի անչափահաս[...] բերը։

Հ. ԽԱՆԷՅԵԱՆ

ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱ[Ն]Ի ԹԱՏԵՐԱՀԱՆԴԵՍԸ

— o —

Կիրակի օր, Սեւրի Մուրատեան [վար]ժարանի Պէշիկթաշլեան թատեր[ա]րահին մէջ տեղի ունեցաւ [...] տական ներկայացումներ, [...] ընտիր բազմութեան մը ներկայ[ու]թեան։

Վենետիկեան հայրերը [...] վեր ունին գեղեցիկ ու [...] սովորութիւն մը,— սարքել [...] տական ներկայացումներ, մա[նա]ւանդ Բարեկենդանի շրջանին։

Իրենց այս սովորութեան օգտ[...] ըը բազմաթիւ են եղած։ Նախ [...] աշակերտներէն ոմանք եղած են [...] տերագիր, ուրիշներ դերասան[...] շատերն ալ այս ձեւով սիրած [...] ված են մայրենի լեզուն։

Իրենց աշակերտներն են Մխ[իթար] Պէշիկթաշլեան, Հէքիմեան, [Թեր]է եւ վանական թատերագիրներ։

Դերասաններէն յիշենք Թերե[...] մասամբ Ադամեանը, Վահրամ [...] փաղեանը, Բագրատունին եւ Հա[...]

Ամէնէն առելի՝ սակայն, [...] սենք, այս ներկայացումները կը [...] պատեն սիրցնելու հայ լեզուն՝ [...] նազան երկրամասերէ եկած հայ [...] շակերտներուն։ Վենետիկ, Մուր[ատ] Ռափայէլեանի շրջանակին մէջ [...] բած օրերուս, անձամբ տեսած եմ [...] ինչ սիրով ու հոգածութեամբ [...] կերտները կը պատրաստուէին [...] ներկայացումներուն, ինչ քաղցր [...] դաստիարակ մը կը ծաւալէր դ[...] ցին մթնոլորտին մէջ թատերա[կան] փորձերու օրերուն։ Մայրենի լեզ[ուի] չափ զուարթութիւնն ալ անհրաժ[եշտ] է աշակերտին եւ թատրոնը կը [...] կարարէ այդ բոլորը, իր քով երա[...] տութեան հետ։ Այս արուեստ[...] պատուի է մեր վարդապետներ[...] քով։ Կիրակի օրուան նուագախ[...] բին անդամները բոլորն ալ վարժ[...] պետներու սաներն են՝ ինչպէս [...] Ալէմշահ եղբայրները եւ Մէլք[...] պաշեան։

Ուրեմն, Վենետիկի Մխիթար[եան] միաբանները գնահատելի եր մը [...] նեն դէպի թատրոնն ու երաժշտու[...] թիւնը։ Ու այդ սիրոյն մեծապէս [...]

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Կ Ա Թ Ն Ի Ղ Բ Ա Յ Ր

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌՈՒՆԵՐԻՑ)

Ի՞նչ անել. միայն Գէորգի վրայ կարելի է մի փոքրիկ յոյս դնել, եթէ դժբախտութիւնը պայթի մեր գլխին— կարմիր բանակը մտնէ Երեւան, նա կը վերահաստատուի իր պաշտօնում, դիրք ու ազդեցութիւն կ՚ունենայ ու կը կարողանայ եթէ ոչ բոլորովին վերացնել, գէթ մեղմացնել այն պատժի դաժանութիւնը, որ չեկիստները պիտի գործադրեն Նորքում։ Այդ դէպքում կարելի է նրան մի նամակ գրել, բացատրել, թէ ինչպէս դէպքերի ձախորդ դասաւորութիւնն արգիլեց ինձ նրան օգնութեան գալ ու յայտնել, որ բոլոր Նորքեցիների կանանց ու երախաների պաշտպանութիւնն իրեն ենք յանձնում։ Նամակը նրան պէտք է հասցնել ամենադոյզ միջոցներով, եթէ ուրիշի ձեռքն ընկնի, նա բոլորովին հակառակ արդիւնք կուտայ։

Մի գերագոյն յուզում ինձ պատեց, երբ հասանք Ջրվէժ գիւղի զինուորական կայանին, եթէ հեռախօսի գիծը կտրուած լինի, նշանակում է քաղաքը թշնամու ձեռքն է, մեր պայքարը ձախողած է վերջնապէս եւ մեզ համար սկսւում է ուրիշ ծանր տառապանքի մի շրջան։ Ենչապատ ես ցատկեցի կայանի սանդուղի սակաւաթիւ աստիճանները։

— Հեռախօսը գործո՞ւմ է, ձայնցի հերթապահին։

— Այո՛, ո՞ւմ էք ուզում։

Տուր Նորք։

Կոճակները սեղմելուց յետոյ նա ինձ տուեց փողը։

— Ո՞վ է խօսողը.հերթապահ չկա՞յ, աղամարդիկ փախե՞լ են, այո, այո, տուր մայրիկիս. մայրի՛կ, ես եմ. ի՞նչ է կատարւում այդտեղ։

— Բալա ջան, բալա ջան, ո՞ւր էք գնում, ի՞նչ էք անելու, առանց քեզ ես էս աշխարհում չեմ կարող ապրել։

— Մեր մասին բնաւ, բնաւ չմտածէք. մենք բոլորս միասին ենք, բացի երեք հոգուց, որոնք մեզ կորցրել են, մինչեւ վերջին շունչ մենք պիտի պաշտպանենք միմեանց։ Բայց հաւանական է շուտով հակայարձակման անցնենք։

— Բոլշեւիկները լցւել են քաղաքը. քանի քանի անտէր ընտանիքներ երբանց ոտքի տակ պիտի կորչեն։ Ահա լուսամուտից տեսնում եմ, մի խումբ ձիաւորներ դէպի մեր տունն են գալիս։

— Փախէք, մայրիկ ջան, փախէք, թող տունը քանդեն, տանեն ամէն ինչ, միայն դու անվտանգ մնաս. չուտ Գէորգին դտէք, հասէք Գէորգին։

— Գէորգը խաւար ստողի տակ էր ծնել։ Երէկ, լուսաբացին Ցառուկ Մարմնի հրամանով իրբեւ փոխ վրէժ գնդակահարել են բանտարկուած պատասխանատու բոլշեւիկներից մի քանիսին. ասում են Գէորգն էլ դրանց մէջն է։

— Բայց … բայց չէ որ ես … դիծը կտրեցին, մի հեծկլտուք խեղդեց կոկորդս, աչքերս լցուեցին։ Գունատ ու այլայլած կանգնած էի սեմին, սանդուղի վրայ, լուռ գիւղացիների ու զինուորների հայեացքների առջեւ. իմ շրթունքներս շարժւում էին առանց կարողանալու մի բառ արտասանել։

Ես ճիգ արեցի.

— Քաղաքն ընկած է. Գէորգին սպանել են։

(Վերջ) ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

պացոյցը ան է որ անոնք դպրոցին մէջ կամ քովը միշտ ունին Թատերասրահ մը։ Մեր ո՞ր միութիւնը, միութիւնը, հոգաբարձութիւնը կամ բարերարը խորհած է սրահի մասին։ Մենք տարօրինակ ազգ ենք։ Շատ կը սիրենք համախմբուիլ ակմբուիլ սակայն երբեք չենք մտածած սրահի մասին։ Թերեւս ոչ մէկ ժողովուրդ Ֆրանսայի մէջ կը սարքէ միբիններուն թիւով հանդէսներ, սակայն միշտ զուրկ եղած ենք սեփական սրահէ։ Վեննետիկեանները Սեւրի իրենց վարժարանի քով՝ մօտաւորապէս 150 հազար ֆրանք ծախսած են, անպայման ունենալու համար Թատերասրահ մը։

Այս ձեւով իրենց աշակերտները կը սորվին հայերէն, կ՚ունենան լաւ առոգանութիւն, կը յղկեն իրենց ձեւերը, կը շահին գեղեցիկ համարձակութիւն մը եւ կը մշակեն միեւնոյն ժամանակ իրենց ձիրքերը գրականութեան, թատրոնի եւ երաժշտութեան մէջ։ Թատերասրահը անհրաժեշտ աշխատանոց մըն է, ուսման տաճար մըն է աշակերտութեան համար։ Ընթերցում, հռետորութիւն, կատակերգական եւ ողբերգական կտորներ, ինչպէս նաեւ երգ ու նուագարան այնտեղ կը պարգանան։ Աշակերտներուն հոգիները կը լայնան ու թեւ կ՚առնեն այնտեղ

×

Մուրատեան վարժարանի աշակերտները ներկայացուցին չորս Թատերախաղ Երկուքը հայերէն, մէկը Ֆրանսերէն, իսկ չորրորդը իտալերէն։

Առաջին ներկայացումն էր «Փոքրիկ փարիզցին», Գերթոնի, երեք արար թատերախաղ, թարգմանութեամբ Հ. Ե. Փէչիկեանի։

Թարգմանութեան լեզուն հնարոյր էր լաւագոյն է տալ ներկայ թարմ ու արդիական աշխարհաբարը՝ աշակերտներուն բերնին մէջ։

Դերակատարները, չորս հոգի, շատ յաջող էին։ Բեմ, հագուստ, կազմածներ, ամէն բան իր տեղն էր ու լաւ, աշակերտական բեմի համար։ Հայերէնը նոր դեռ սորված հայորդի մը՝ հանճէր, գնահատելի կերպով տարաւ իր դերը, համակրելի ու անճիգ խաղով մը։ Շատ յաջող էին նոյնպէս Սմբրճիպաշեան (մարաջախտի դերով), Յովնանեան (ծառայ) եւ Օհանեան (բժիշկ)։

Երկրորդ ներկայացումն էր Ֆրանսերէն երգախառն զաւեշտ մը, մէկ արարով, Թահիթիի կեանքէն, որուն գործող անձերն էին վեցերորդ եւ եօթներորդ դասարանի փոքրիկները, բոլորն ալ խափշիկացած, եւ միշտ յաջող, թէ իրենց խաղին եւ թէ իրենց երգերուն մէջ։

Միջնարարէ մը վերջ ներկայացուեցաւ Հ. Վ. Յովհաննէսեանի «Մենամարտ»ը, երգախառն զաւեշտը, երկու արար, երաժշտագէտ Գ. Ալէմշահի եղանակներով։ Այս թատերախաղին լեզուն լաւ էր, փրկուած ամբողջակին բարբառէ։ Անշուշտ հարուստ է վեննետիկեան միաբաններուն լեզուն։ Սակայն փափաքելի է որ այդ լեզուն ըլլայ նաեւ ժամանակակից։ Այս կերպով յաջողած էր թատերախաղին բարբառ եւ բարեբախտաբար, քանի որ նիւթն ալ հայկական էր։

Մօտաւորապէս քսան աշակերտներ կը մասնակցէին այս թատերախաղին։ Աչքի կը զարնէին Յովհաննէսեան, Սմէքճիպաշեան, Գարկըճեան, Շէխիկեան.

Թատերահանդէսին ամէնէն գեղեցիկ կտորն էր «Գրան վիճա», մէկ արարով իտալերէն երգախառն կտորը երեք դերասանով, որուն մէջ կ՚երեւին փոքրիկ նաւաստիներ, գողեր, ոստիկաններ եւ աղջիկ մը։

Գեղեցիկ են եղանակները եւ շատ մեղեդիական։ Խմբերգներ ու մեներգներ։

Շատ խանդավառ անցաւ այս կտորը եւ բոլորը մեծապէս յաջող էին, նաւաստի փոքրիկները եւ ոստիկանի ու գողի դերեր կատարողները։ Մասնաւոր ուշադրութեան արժանացաւ դպրոցին հին սաներէն Գ. Հանրի Գայեան, որ կը կատարէր Աղջկան դերը, ճշմարիտ արուեստագէտի խաղով ու ձայնով։ Գ. Գայեանի աշխատանքին շատ բան կը պարտին աշակերտները։ Ան է որ կատարած է ցուցմունքները եւ դիմայարդարութիւնը, ըլլալով նաեւ յուշարար

Գ. Ալէմշահի մասնակցութիւնը երաժշտական մասերուն՝ ցերեկոյթին գեղարուեստական արժէքը բրապէս բարձրացուց։

Ներկաները կշտացած էին գեղարուեստական վայելքով։

Ն. Գ.

ՖՐԱՆՑ ՎԵԼՖԵԼ ԵՒ ԻՐ ԹԱՐԳՄԱՆԻՉԸ

Ինչպէս գրած էինք, Գ. Եղուանդ Տէր Անդրէասեան, «Յառաջ»ի «Տարագ»ը եւ «Շտաճ»ը, գերմաներէն նամակ մը ուղղած է Գ. Ֆրանց Վերֆէլին, անոր Փարիզ ժամանման առթիւ։ Ստորեւ թարգմանութիւնը այդ խօսափիչ նամակին, որ «Մուսա լերան» հեղինակին յանձնուեցաւ հինգշաբթի օր, ի պատիւ իրեն սարքուած հացկերոյթին առթիւ.—

«Յարգելի Պարոն.— Ձեր հոյակապ գործին Հայ թարգմանիչն եմ ես։

Վաղաժամ կորուստը սիրեցեալ զաւակիս— կեանքիս Գողգոթային վրայ նոր Ստեփան մը — արգիլեց զիս առաջինը ըլլալէ անոնց՝ որոնք բարեբախտութիւնը ունեցան Ձեզ ողջունելու Ֆրանսական հողին վրայ։

Յառաջացած տարիքիս մէջ յանդգնութիւնը ունեցայ ձեր յիշատակելի մատեանը թարգմանելու ձեր չա՛տ սիրած ժողովուրդին լեզուով, «Մեծ» անուանեալներուն դատապարտելի անտարբերութեան իբրեւ հակապատկեր։

Պարո՛ն, վստահ եղէք որ Ձեր ներկայ եւ ապագայ փառքին համար բաւարար պիտի ըլլայ այն՝ պատուաւոր տեղ մը ունենալու համար Պանթէոնին մէջ սակաւաթիւ գրագէտներուն, որոնք յամառօրէն պաշտպանեցին արկածներուն եւ ընկճուածներուն դատը առանց ո եւ է ակնառումի։

Ահա Ձեր հիանալի մեծութիւնը, որով Մուսա լերան Իլիականին Հոմերոսը եղաք։

Հաճեցէ՛ք, Պարոն եւ վարպե՛տ, ընդունիլ հեռուէն անկեղծ ողջոյնս։

Ձերդ անձնուէր
ԵՐ. Տ. ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

Լիոն, 25 փետր. 1936

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն եւ թղթակիցներէն իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ ընթեռնլի եւ մելանով։

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Անդրանիկի յուշարձանին շինութեան նկար. Յանձնախումբս, ներկայով կուգայ յայտարարել թէ յուշարձանի շինութեան ի նպաստ իր կատարած հանգանակութիւնը արդիւնաւոր դարձնելու համար հրապարակ հանած է ամէն քսակի մատչելի գինեով նըտիրատոմսեր, 3 եւ 5 ֆրանքնոց։

Յանձնախումբս հայ արուեստագէտներէ հետզհետէ կը ստանայ նախագիծեր (maquette) շինուելիք յուշարձանին համար։ Անոնց լաւագոյնին ընտրութիւնը պիտի կատարուի յառաջիկային։ Քննիչ յանձնաժողովի մը միջոցաւ, ըստ Սփիւռքի հայութեան մեր ընդարձակ կոչին մէկ տրամադրութեան։

Նախքան այդ սակայն, հարկ է որ մեր ձեռնարկած հանգանակութիւնը հասնի բաւարար չափի մը, որմէ կախում ունի յուշարձանին շինանիւթի, չափի եւ ձեւի ընտրութիւնը։

Ցրուած ըլլալով որ յանձնախումբս չափազանց բեռնաւորուած է՝ տեղւոյս եւ արտասահմանի մէջ հանգանակութեան գործին կազմակերպութեամբ, մեզի համար դժուար պիտի ըլլայ Ֆրանսայի ցրուած հայ գաղութին հեռաւոր անկիւնները հասնիլ մեր կազմակերպչական գործը։ Ուստի կը խնդրենք բոլոր գաւառներու ազգային մարմիններէն, հայրենակցական, մարզական եւ բարեսիրական միութիւններէն՝ որպէսզի այս գետնին վրայ սատարեն մեր գործին

Նուիրատուները կը դիմուին յուշարձանի կեդրոնական յանձնախումբին քով, Comité Central d'initiative du monument du Général Antranik, 144 Bld. Magenta, Paris (10)։

Կը խնդրենք բոլոր միութիւններէ մեզմէ ուզել իրենց ստանալու կարողութեան չափով տոմսակներ։ Հարկ կը նկատենք յայտնել որ իւրաքանչիւր 50 տոմսակ՝ կազմուած տետրակի մը ձեւը առած է։

Մեզի ուղղուած նամակները պէտք է գրուած ըլլան պաշտօնական թուղթի վրայ, կնքուած եւ ստորագրուած միութեան դիւանին կողմէ։

Այն յոյսով թէ մեր այս կոչը իր արձագանգը պիտի ունենայ Ֆրանսահայ գաղութի մինչեւ հեռաւոր անկիւնները եւ ամէն միութիւն ընդառաջ երթալով մեր խնդրանքին, պիտի փութայ իր յարգանքին գործնական ապացոյցը տալ Ազգային Հերոսին խնկելի յիշատակին, յանձնախումբս կը խնդրէ ընդունիլ իր կանխայայտ շնորհակալութիւնները։

Ի դիմաց յուշարձանի շինութեան կեդրոնական յանձնախումբին
Ատենապետ՝ Մանուկ Քիպարեան,
Փոխ-ատենադպիր Մկրտիչ Գազանճեան

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԿՈՉՈՒԱԾ ՀՈՂԱՄԱՍԸ ԱՄԵՆԱՀԻՆ ԵՒ ԶՈՒՏ ԹՐՔԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆ ՄԸՆ Է»

ԽՄԲ.— Ստորեւ կը հրատարակենք ամփոփումը այն «ուսումնասիրութեան», զոր կատարած է Թուրք մը, Նահա Պէյ, եւ որու մասին խօսեր էինք Օրը Օրին բաժնին մէջ։ Հրատարակուած է «Ճումհուրիէթ» (22 փետրուար)։

— «Վանեան սեպագիր արձանագրութիւնները գտնուած շրջանակը, որուն սահմանները այլ եւս յայտնի են այսօր, Ասորեստանի արձանագրութեանց մէջ Ուրարտու կը կոչուի։ Լընորմանի խոր ուսումնասիրութեանց համաձայն, այս անունը ոչ իրանեան է, ոչ ալ արիական։ Արդէն այդ միջոցին արիականները դեռ արեւմուտք չէին տարածուած եւ նախնական վայրի կեանք մը կ՚ապրէին դեռ։

Ուրարտու եւ Ուրթու բառերը նոյնը կարելի է նկատել, ինչպէս կ՚ըսէ նաեւ Սէյս։ Նկատելով որ 16 եւ 17րդ դարու բաբելոնեան արձանագրութեան մը մէջ Քուրթու եւ Աքարրուի միջեւ գտնուած վայրին Ուրարտու անունը տրուած է, կը նշանակէ որ այս շրջանակին առաջին անունը տըուած են բաբելոնեան Թուրքերը։

Յօդուածագիրը յետոյ կը յիշէ Մովսէս Խորենացին «որ, կ՚ըսէ, Հայոց պատմութիւնը շատ լաւ ուսումնասիրած է», եւ մէջ կը բերէ դէպի հիւսիս գաղթը Հայկի՝ իր երմէն - աքտղուն հետ, եւ Բելի հետ կատարած պատերազմը։ Յօդուածագիրը մասնաւորաբար կանգ կ՚առնէ այն կէտերուն վրայ թէ Հայկ Բաբելոնի Թուրքերէն բաժնուած է եւ, յետոյ մեծ պատիւով թաղած է Բելի մարմինը։ «Արդէն ահա, կ՚ըսէ յօդուածագիրը, եթէ Հայկ Բելի եղբայրը կամ ազգակիցը չըլլար, անոր դիակին հանդէպ ցոյց չպիտի տար այս յարգանքը։ Իսկ մեռեալներու հանդէպ յարգանքը ամենահին Թրքական սովորութիւն մըն է»։

Շամիրամի պատմութիւնը հէքեաթ մըն է եւ որպէս թէ իբրեւ պատմական իրողութիւն գրի առնուած է Յասաս անուն հելլէն տոքթէօրի մը կողմէ որ հինգ տարի ապրելէ յետոյ Եկբատանի պալատներուն մէջ, Յունաստան կը վերադառնայ եւ կ՚ուզէ Հերոդոտոսէն աւելի ծանօթութիւն հաղորդել։

Շամիրամի հէքեաթը շինուած է այնպիսի հողամասի մը մասին ուր ամէնէն աւելի Թուրքեր բնակած են եւ նպատակն է եղած Թրքական բոլոր շինարարութիւնները այդ կնոջ վերագրել։ Ուրեմն Շամիրամ զէնք մը եղած է, Թրքական քաղաքակրթութիւնը ուրիշներու սեփականացնելու համար։ Նոյն հէքեաթը տեսնուած ըլլալով նաեւ Հայաստանի մէջ, կը հետեւի թէ այդ հողամասին մէջ ալ Թուրք ազգ մը, Թրքական արհեստներ գտնուած են։

Արդէն, երբ Հայկ եկաւ Բաբելոնէն Արիականներ չկային եւ եթէ կային ալ, վայրենի էին։ Իրանի բարգաւաճումը աւելի ունեցաւ մարական կայսրութեան կործանումէն յետոյ, ինչ որ Հայկի գաղթէն շատ վերջ տեղի ունեցած է։

Կան նաեւ Վանի բեւեռագրերը, որոնք հայկական կը կոչուին։ Քաղդէայի Թուրքերը ունէին գիրի ձեւ մը, որ գործածուած է Մարաստանի, Շուի եւ Հայաստանի մէջ։ Կը նշանակէ թէ Բաբելոնէն գաղթող Հայկը իրեն հետ բերած է այդ գիրը։

Վանի բեւեռագրերէն ոչ մէկը կը հաստատէ թէ Հայաստան արիական է։ Վանի բերդին վրայ կան երեք արձանագրութիւններ, որոնցմէ մէկը պարսկերէն է, միւսը մարերէն, երրորդը Թուրքերէն (Բաբելոնի լեզուն)։ Այդ արձանագրութեան մէջ Քսերքսէս կ՚ըսէ թէ ինք մեծ թագաւոր մըն է, որդին Դարեհի, եւ Որմիզդ մեծ աստուածը կը պաշտպանէ զինքը։

Յայտնի է որ Դարեհ փորձեց Որմիզդի միաստուածութիւնը ընդունիլ տալ Թուրքերուն եւ իր յաղթանակին յիշատակը փորագրել տուաւ Թրքաբնակ վայրերու մէջ։

Եթէ իսկապէս արիական ցեղ մը բնակած ըլլար Հայաստանի մէջ, հարկ չպիտի մնար նման փորագրութիւն մը կատարելու հոն։

Յետոյ, քանի որ Վանի բեւեռագրերուն մէջ կայ նաեւ Բաբելոնի Թուրքերէնը, կը նշանակէ թէ ատիկա էր Վանի ժողովուրդին մայրենի լեզուն։ Ուրեմն այդ ժամանակ հին Հայաստան կոչուած հողամասին մէջ ոչ արիական լեզուն, ոչ ալ ներկայ հայերէնը կը գործածուէր, այլ միայն զուտ Բաբելոնի Թուրքերէնը

Վերջին 30 տարուան հնագիտական գիւտերը եկան հաստատելու որ Հայաստան կոչուած հողամասը ամենահին եւ զուտ Թրքական շրջան մըն էր։ Մարաստանի կործանումէն յետոյ է որ արիականներ բնակած են հոն»

ՄԱՄՈՒԼ

«ԿԱՐ ՈՒ ՉԿԱՐ»...

Սելանիկի Հորիզոնը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ՚ընէ այս խորագրով խմբագրականին մէջ (19 փետրուար)։

— «Կար ու չկար», «Դաշնակ քոմիթէ» մը կար։

Եթէ Էնկիւրիի եղեռնադատ ատեանին ընդհ. դատախազը Գալ Գահա Աբըգեան պատուած ծերուկ մը ըլլար, ապահովաբար այսպէս պիտի պատմէր իր հէքեաթը դատարանի ունկնդիրներուն։ Այսինքն իր պատմութեան պիտի հագցնէր ճիշդ մասալի մը կերպարանքը։ «Կար ու չկար»ով պիտի սկսէր եւ «երեք խնձոր»ով պիտի վերջացնէր

Գալ Գահա, սակայն, երիտասարդ իրաւաբան մըն է, ինչպէս կ՚իմանանք դատական վիճաբանութիւններէն եւ հետեւաբար չունի ծերունիի մը փորձառութիւնը, կամ, իր մասալը աւելի հետաքրքրական դարձնելու վարպետութիւնը։ Անիկա, զանց բրած է «Կար ու չկար»ը եւ անպաճոյճ ու անսեթեւեթ, հէքեաթը պատմած է իբրեւ ընթացիկ դէպք, իբրեւ իրականութիւն

Այսինքն, «Դաշնակ քոմիթէ»ն «իրապէս» եպերելի՞ ծրագիրներ կ՚որոճայ «Մէջլիսեղէն վերցնելու համար» Թուրք մեծամեծները, Աթաթիւրքէն մինչեւ մարաջախտ Ֆէվզին...

Խնդացէք, եթէ ախորժակ ունիք։

Խնդացէք, մանաւանդ իմանալով մանրամասնութիւնները «երեւան հանուած» Դաշնակցական «դաւադրութեան»,— «Դաշնակ քոմիթէ»ն կարեւոր ժողով մը գումարած է եղեր հոկտ. 24ին, հինգշաբթի օր, կէսօրէ յետոյ ժամը 6ին (ի՞նչ լրիւ մանրամասնութիւններ,— վայրկեանն ալ կարելի չէ՞ ճշդել...) Թորոս Գասմաճեանի տունը։ Ժողովին մասնակցած են եղեր բացի տանտէրէն, նաեւ Հրաչ Փափազեան եւ Արթին Թոփճեան։ Ահա, այդ ժողովին մէջ որոշուած է եղեր՝ Ալի Սայիպներու չկրցածը գլուխ հանել, այսինքն մահափորձի ենթարկել Աթաթիւրքը, որուն «անձը այլ եւս դուրս ելած է անմատչելի բերդի մը հանգամանքէն»։ Զէ՞ որ վերջին փորձի ցոյց տուածին համաձայն, «կարելի է անոր դէմ ալ մահափորձ կատարել եւ ձեռնարկին ձախողումը չի նշանակեր անոր անկարելիութիւնը»...

Եւ իմացա՞ք, որ այս յայտնութիւնները» քաղուած են Գասմաճեանի տան մէջ գումարուած այդ ժողովի «ատենագրութեններ», որուն «բնագի՞րը» կը գտնուի եղեր Թուրք ընդհ. ապահովութեան Թղթածրարին մէջ...

Այո՛, այո՛, խնդացէք, ախորժակ ունենաք կամ ոչ.

Կը տեսնէ՞ք Թուլքերան եւ անդադանապահ «Դաշնակ քոմիթէ»ն։ Ու կը տեսնէ՞ք, մանաւանդ, Թուրք գաղտնի ոստիկանութեան հոտառու բարակները, որոնք տեղն ի տեղօք, օրը օրին, ժա՛մը ժամին կ՚իմանան «Դաշնակ քոմիթէ»ի ժողովն ու որոշումը, եւ, ոչ միայն այսչափ, այլ եւ կը յաջողին ձեռք անցընել այդ ժողովին պաշտօնակա՞ն ատենագրութիւնը.

Իբրեւ զուարճալիք, պէտք չէ՞ խոստովանիլ, ընթերցող, որ Դաշնակցութիւնը, իրապէս, իր ծնած օրէն ի վեր այսքան անզգուշապահ չէ՛ր եղած... Մահափո՛րձ ծրագրել Թուրք աւագանիին դէմ, երեք յանձնախումբեր ընտրել զանազան պաշտօններով, որոշումը գործադրելու միջոցներուն վըրայ խորհիլ եւ այս բոլորը, յաջորդ օրն իսկ հասցնել Էնկիւրի, այնքան ծիծաղելի, այնքան յիմարակա՞ն անզգուշապահութեամբ մը ...

Խնդացէք, կ՚ըսենք, ախորժակ ունենաք կամ ոչ, վերյիշելով որ Թրքահանճա՛ր այս առասպելը առաջինը չէ իր տեսակին մէջ, ոչ ալ վերջինը պիտի ըլլայ։

Կը կրկնուի «Թունաւոր շաքարի մասալը»։ Կը կրկնուի ծերունի Սահակ կաթողիկոսին պէնի ի ձեռին Թուրքիոյ վրայ արշաւելու առասպելը։ Կը կրկնուի՞ ողբացեալ նահատակ Վիտինեանի վերագրուած «ահաբեկչական» ձեռնարկի արիւնալի հէքեաթը»։

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Անկախ Արուեստագէտներու նկարահանդէսին մէջ Օր. Վարդուհի Թամիրեանց ցուցադրած է կենդանագիր մը, որ ջերմ գնահատութեան արժանացած է։ «Տէմպս»ի քննադատը կը գրէ թէ «ճշմարիտ տաղանդ արտայայտող» նկարներէն մէկն է Օր. Թամիրեանցի արտադրութիւնը, «Իօյան տ'Արվիլէնի մարքիզուհին», որ ցուցադրած է 43րդ սենեակին մէջ (Կրան Փալէ)։ Գնահատական տողեր ունին նաեւ «Քոմէտիա» եւ «Փօփ՚Ար»։

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՑԻՆՔ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (71)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

Աստղերը հետզհետէ կը նօսրանան, մութը աւելի զգալի կ՚ըլլայ, գիւղակ մը կը նշմարուի ճամբուն երկայնքը, կը մօտենանք կամաց կամաց, քանի մը կոնաձեւ հիւղակներ միայն։ Ոչ ոք կը տեսնուի գիւղին մէջ, բացի դամբար մը խրճիթի մը առջեւ կեցած անդադար կը հաչէ սուր ձայնով, կ՚աղօտի, աստղերը կ՚անհետանան, եւ լոյսը մաս մը կը ճեղքուի։

Գիշերային այս լռութեան մէջէն, հեշտ ապաւորութիւն մը կը զգամ զանգակներու ներդաշնակ ձայնէն։ Ուղտապաններն ու Ֆէլլահները ընդակի նստած են ուղտերուն վրայ, իրենց ոտքերը համետին միայն մէկ կողմէն կախելով, մինչ ես տակաւին ոչ այնքան վարժ, ոտքերս ուղտին երկու կողմէն ձգած եմ։ Կը յառաջանանք ոլոր մոլոր ուղիներէ, տեսարանները միշտ միեւնոյն են, չոր հողէն զատ ոչինչ։

Արեւը առաջին շողերն է որ կը սփռէ անապատին մէկ ծայրէն միւսը։ Ուրախ է սիրտս, արագ եղանակ մը կը քաշէ կրկին առջեւս առհաւիրայ կինը ու բոլորն ալ իրեն կը հետեւին, բոլորովին նոր՝ կարաւանի յատուկ երգեր։

Այս միջոցին պահ մը կը տարուիմ մօրս կեանքով, արդեօք պիտի հանդիպի՞նք իրարու։ Մեր ճամբան շատ երկար է, աչքդ առածին չափ կ՚երկարի, չորս կողմս հարթ հաւասար, ոչ մէկ թուփ կարելի է տեսնել, վերը երկինք, վարը անապատ։ Յոգնած ու բարակ է ուղին, իր եղեւէջները զգալի կ՚ընէ, այլ եւս արեւը բաւական բարձրացած՝ մեր գլուխը կ՚այրէ։ Հեռուն կը նշմարուի լայն ճամբայ մը, որուն կը միանայ մերինը եւ ուրիշներ ալ։ Արեւը հիմա ճիշդ վերեւն է։ Եօթը ժամէ ի վեր ճամբայ ինկած ենք եւ տակաւին Համան անտեսանելի կը մընար, առջեւի ուղտապանուհին կրկին եղանակ մը կը փոխայ, ուղտերը մերթ իրենց քայլերը կ՚արագացնեն, շատ կը սիրեմ անոնց վազքը։ Յանկարծ տակիս ուղտը եւ քանի մը ուրիշներ կը գրգռուին եւ կը ձգտին կարգէն հեռանալ։ Սարսափելի կ՚ըլլայ անոնց մաքառումը եւ խռնչիւնը, ուղտապանները կը հասկնան եղելութիւնը՝ սակայն, դեռ անոնք չհասած՝ ուղտս եւ ուրիշներ ուժգնօրէն կը ցնցեն իրենց երկայն վիզերը եւ պարանները փրցնելով ճամբէն կը շեղին անհաւելի արագութեամբ վազելով։ Ի զուր կը պոռամ, համետին առջեւի ցցուածքին ուժով կառչած կ՚աղաղակեմ բոլոր սրտովս։ Իւրաքանչիւր ոստումի մարմինս կը բարձրանայ բաւականաչափ ու կրկին կ՚իյնայ համետին վրայ։ Երբեմն կը շեղիմ, սակայն ամուր փակած ցցուածքին՝ դարձեալ արկածը կը գուշակեմ։ Գալով միւս ուղտերուն, ցորենի պարկերէն մերկացած՝ կը վազեն զանազան ուղղութեամբ։ Ամէն կողմ փախստական ուղտերուն ձայնն է. այս վախիս մէջ խոշոր համետովը միասին թռիլս ու ժայռի մը քով իյնալս յանկարծակի կ՚ըլլայ։ Կը զգամ դաստակիս անտանելի ցաւը, կուլամ կը պոռամ, սակայն որո՞ւ։ Բարեբախտաբար հինգ վայրկեան յանցած ուղտապանուհիներէն մէկ կը փութայ քովս ու թեւս մանելով, դժուարաւ կը տանի դէպի կարաւան, մինչ անդին միւս Ֆէլլահները կը ջանան ցրուած ուղտերը հաւաքել։ Սոսկալի խռնչիւններ չորս կողմէն, խեղճ դժուար կ՚ըլլայ միւս ուղտերը կարգի բերել եւ ցորենի պարկերը կրկին բեռցնել։ Ուղտապանուհին քովէս չի հեռանար։ Ձեռքս վայրկենական կ՚ուռի, եւ միւսին գոյնը կապոյտի կը փոխուի։ Լացս դադրած է այլ եւս, սակայն հակառակ ինքզինքս բռնելուս, հեկեկանք մը կը սկսի։ Ուղտս կը բերեն, Ֆէլլահը կ՚ուզէ զիս կրկին ուղտը բարձրացնել, բայց վախը փորս չեմ փափաքիր նստիլ։ Միւսներն ալ խուզած ու կ՚աշխատին համոզել, սակայն անկարելի։

Ուղտապաններէն մէկը, որ ճաւզգին է, քովս կը մօտենայ եւ ուռած դաստակս ձեռքը առնելով, քթին տակէն աղօթք մը կը փսփսայ, միեւնոյն ատեն շփելով։ Յետոյ «Իալլա, ման մօտ շէ» (լրացուէ, բան մը չկայ) կ՚ըսէ։ Ցաւը միեւնոյնն էր. բայց հաւատքը ի դերեւ չհանելու համար կը ջանամ հեկեկանքս զսպել ու կ՚առաջեմ առջով ճամբորդել։ Ի զուր կ՚աշխատին զիս համոզել, ուղտապաններ այլ եւս յուսահատ ուղտերը կը ցատկեն իսկոյն ու ճամբայ կ՚իյնան։ Ֆէլլահին մը միայն կ՚ուզէ ինծի ընկերանալ։ Կարաւանին կը հետեւինք դանդաղ քայլերով, դաստակիս ցաւը կը սաստկանայ ու ալ աւելի կ՚ուռի։ Լալով կը շարունակեմ ուղին։ Հիմա կը զգամ որ բլուրին գագաթն եմ, կ՚իջնանք զառիվարէն։ Համա քաղաքը որոշ կ՚երեւար, այլ եւս չոր հողը չէ որ մեզ կը շրջապատէ, այլ ակօսուած, հերկուած դաշտեր։ Ճամբորդներու կը հանդիպինք յաճախ, արահետը լայն պողոտայի կը վերածուի։ Քաղաքին ամբողջական տեսարանէն շատ կը զգլխուինք, միայն առջեւի կողմն է որ այլ եւս կը դիտենք։ Հեկեկալով կարաւանին կ՚ընկերանամ, ուղտապանուհին եղանակ մը կը սկսի, զոր կը վերջացնէ քաղաքին ծայրը։

Կ՚անցնինք հայ գաղթականներու «Հասարը» կոչուած ընդարձակ բնակարաններէն, որ հին խան մըն է, կը հանդիպիմ ծանօթ հայ կիներու ու մայրս կը հարցնեմ։ Կը տեղեկացնեն թէ երկու շաբաթ առաջ ջերքով մը մեկնեցաւ է դէպի Հալէպ։ Այս լուրը կ՚ուրախացնէ զիս։

Կարաւանը հեռացած է մեզմէ։ Իսկ մենք կնոջ հետ «Սուգ ալ Ճրայէ»էն անցնելով կ՚ուղղուինք Համաի Սուլթան էֆէնտիին դեղարանը, ցաւս սաստիկ է միշտ, դեղագործը կակղեցուցիչ մը կը քսէ առժամաբար ուռած ու կարմրած դաստակիս ու կը հաստատէ թէ ոսկորը խախտած է։ Հակառակ աստ, տեղաւոր էի նոյն իրիկուն իսկ Ֆէլլահներուն հետ գիւղ վերադառնալ։ Ուստի կ՚ուղղուինք ազգային տունը, դուռը կը զարնենք «Մէն» (ո՞վ է) կը հարցնեն «Մուշարապի»էն։

(Մուշարապին փայտէ փոքրիկ վանդակապատ պատուհան մըն է, մահմետական կիներուն համար, ուրկէ կարելի է դուրսի անցորդները դիտել, մինչդեռ դուրսէն ոչ ոք կրնայ զանոնք տեսնել)։

— «Անա Եուսէֆ», կը պատասխանեմ։ Դուռը իսկոյն կը բացուի ու շունը որուն հասակը, ձեւն ու մորթը գայլի կը նմանի, զիս ճանչնալով վըրաս կը ցատկէ, ձեռքերս կը լզէ։

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

նակին ընդհ. քննիչը, զօր. Նակաթա: Այս բոլոր դէպքերուն մէջ — թերեւս այս անգամ ալ — ահաբեկիչները կը պատկանէին գաղտնի ընկերութեանց, ինչպէս «Արիւնի եղբայրութիւն», «Սեւ վիշապ» եւն. եւ ընդհանրապէս երիտասարդ սպաներ են: Այս կազմակերպութիւնները ուխտած են անհետացնել բոլոր այն քաղաքագէտները որոնք տոգորուած են արեւմտեան ազատական գաղափարներով, ընդդէմ «Դէպի Ասիա» կոչուած ռազմատենչ եւ ծաւալապաշտ շարժման: Ֆաշական եւ հիթլէրական վարդապետութեանց բոլոր տարրերը կը գտնուին այս շարժման մէջ, որ վճռական դեր կատարած է վերջին 4 տարիներու ընթացքին: Մանջուրիոյ գրաւումը, Ազգերու Դաշնակցութենէն եւ Նաւային խորհրդաժողովէն հրաժարումը, Խ. Միութեան եւ առ հասարակ Եւրոպայի դէմ տիրող անհաշտ քաղաքականութիւնը հետեւանք են այս շարժման ազդեցութեան:

Ասորիներու Տեղաւորումը Սուրիոյ մէջ

———

ԱՄԵՆԱՄԵԾ ԳՈՒՄԱՐԸ ՏՐԱՄԱԴՐԱԾ Է ՖՐԱՆՍԱ

Երեքշաբթի օր ուշագրաւ վիճաբանութիւն մը տեղի ունեցաւ Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ: Արտաքին Նախարարութեան խորհրդականը 60,000 ոսկիի յաւելուածական վարկ մը պահանջեց, Իրաքի Ասորիները Սուրիոյ մէջ տեղաւորելու համար: Այս առթիւ յայտարարեց թէ պահանջուած վարկը կը ներկայացնէ առաջին մասնավճարը առաւելագոյն 250,000 ոսկիի աջակցութիւն մը: Ցետոյ ամփոփելով հարցին պատմութիւնը, ըսաւ թէ մինչեւ հիմա ամենամեծ աջակցութիւնն ընծայած է Ֆրանսա, 380,000 անգլ. ոսկիի գումարով մը, «որ պիտի ծառայէ ոչ միայն Ասորիներուն օգնելու, այլեւ զարկ տալու տեղաւորման վայրին տնտեսական զարգացման»: Ազգերու Դաշնակցութիւնը տրամադրած է 50,000 անգլ. ոսկի: Անգլիա եւ Իրաք յանձն առած են տրամադրել 250 հազարական ոսկի: Տակաւին կը պակսի 180,000 ոսկի, որ պիտի ճարուի անհատական նուէրներով:

Վիճաբանութեանց ընթացքին, արտաքին նախարարութեան նախկին խորհրդական մը խստօրէն քննադատեց Անգլիոյ ազգային կառավարութիւնը, իբրեւ պատասխանատու Ասորիներու դժբախտութեան: Քննադատուեցաւ, նաեւ, Ազգերու Դաշնակցութեան դանդաղութիւնը:

Տեղի անձկութեան պատճառով, վաղուան կը յետաձգենք մանրամասնութիւնները:

Գրիպի համաճարակը Խ. Միութեան մէջ

Նորագոյն լուրերու համաձայն, կրիպի (էնֆլիւէնցա) համաճարակը արագօրէն կ'աճի մասնաւորապէս եւրոպական Ռուսիոյ գլխաւոր քաղաքներուն մէջ: Պաշտօնական զեկոյց մը կը յայտնէ թէ «ամէն օր հազարաւոր դէպքեր» կ'արձանագրուին Մոսկուայի եւ Լէնինկրատի մէջ: Բոլոր բժիշկները ասպարէզ կանչուած են, բայց չեն բաւեր պահանջին: Մասնաւոր յանձնախումբ մը կազմուած է Լէնինկրատի մէջ, բժշկական օգնութիւն հասցնելու համար: Կիրակի օր յանձնարարուեցաւ Մոսկուայի բոլոր հիւանդատար կառքերը բանեցնել առտուն ժամը 8էն իրիկուան ժամը 8:

Ամէն տարի կրիպի ծանր համաճարակներ կը ծագին եւրոպական Ռուսիոյ կեդրոնական քաղաքներուն միջեւ: Տագնապը կը ծանրացնէին վառելիքի անբաւականութիւնը եւ բնակարաններու խճողումը: Խորհրդային մամուլին համաձայն, անցեալ տարի այս եղանակին օրական գրեթէ 2000 դէպքեր կը պատահէին, իսկ 1934–ին՝ 16,000: Մանուկները բաղդատաբար ազատ են համաճարակէն:

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹԷՀՐԱՆԻ ՄԷՋ երեք յիշատակարաններ պիտի շինուին, Ֆրանսացի արուեստագէտներու կողմէ, Շահն Շահին պատկերով:

ՓԱՐԻԶԻ ԲՈԼՈՐ ԶԲՕՍԱՎԱՅՐԵՐԸ, թատրոն, սինէմա եւն. գործադուլ պիտի հռչակեն մարտ 20ին, եթէ կառավարութիւնը գոհացում չտայ: Կը պահանջուի 10 առ հարիւրի տուրքը իջեցնել 5ի, բայց քաղաքապետութիւնը կ'ուզէ զեղչել միայն 2 առհարիւր: Կառավարութիւնը շատ կը վախնայ տուրքերու եկամուտին նուազումէն, որ կրնայ միլիոններու հասնիլ, եթէ նոյնիսկ միայն 24 ժամ տեւէ գործադուլը:

ԱՆԳԼԻՈՅ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆՆԵՐԸ մերժեցին մասնակցիլ Հայտէլպէրկի (Գերմանիա) համալսարանին 550ամեակին, իբրեւ բողոք հիթլէրական կարգուսարքին դէմ:

ՄԻԵՒՆՈՅՆ ՕՐԸ ՉՈՐՍ ՊԱՌԱՒՆԵՐ ՍՊԱՆՈՒԵՑԱՆ Ֆրանսայի զանազան քաղաքներուն մէջ: 16 տարեկան տղայ մը սպաննեց իր մեծ մայրը, Թուրի մօտ, եւ դարակները խուզարկելով հազիւ 73 ֆրանք գտաւ: Ուրիշ հրէշ մը, 48 տարեկան, Գոռտոյի մէջ սպաննեց իր հարազատ մայրը, 80 տարեկան, դարձեալ դրամի համար: Բերանը ցից մը կոխած էր: Ռուպէի մօտ, 60ամեայ պառաւ մը սպաննուած եւ դիակը գետը նետուած է: Իսկ Փարիզի մէջ դեռ կը փնտռեն փախստական մը, որ սպաննած է հարուստ այրի պառաւ աղջիկ մը:

ԱՐԵՒԱԳԻԼ

Փարիզի Հ. Կ. [illegible] [illegible] [illegible] դասընթացներ [illegible] [illegible] Մարտ 1էն սկսեալ, ամէն կիրակի առտու. ժամը 11ին, պիտի [illegible] ԱՐԵՒԱԳԻԼԻ երգերը. մասնակցութիւնը յանձնարարելի [illegible] դպիրներու:

Շնորհակալիք

Փօրթ տ'Իթալիի Պալըգ. Տիկ. Միութեան Մասնաճիւղի վարչութիւնը իր գործակալ շնորհակալութիւն կը յայտնէ ֆրանսահայ Կ. Խաչի կեդր. վարչութեան, որ ընթացք տալով մեր դիմումին, ՝[illegible] [illegible]թիւն, (200) ֆրանք տրամադրեց Չրջանիս [illegible] անմիջական պէտքերուն:

Վարչութիւն

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

Գ. Լ[illegible] [illegible] [illegible] միութեան դասախօսական ժողովը, 1 Մարտ կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3.30ին, իր դպրոցին սրահին մէջ, rue Mme Curie, Պանեօ. Պ. Կ. Բասմաճեան կը դասախօսէ՝ Ոնիի մասին կը ցուցադրէ լուսակերպ պատկերով Ոնիի ցնորեիները:

Տ. Հ. Կարմիր Խաչի Պուլվար Օտտօյի եւ Լա Քրօզի մասնաճիւղերուն ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերուհիները, այս կիրակի ժամը 2.30ին, ազգային վարժարանին մէջ:

ԽՄԲԱԳՐԱՏՈՒՆ կը հրաւիրուի Գ. Քիթապճեան, այսօր, ուրբաթ կէս օրէ վերջ ժամը 5ին:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶ «Սեւ[illegible]» կոմիտէին ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները. 2 Մարտ երկուշաբթի երեկոյ, ժամը 8.30ին, 32 Ave. des Gobelins-ի վերնայարկը.

Օրակարգ՝ Զեկոյց կոմիտէի եւ ընթացիկ հարցեր

ՊԱՆԵՕ ՔԱՂԱՔԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը, 29 փետր. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 19 rue Ampère, Cachan.

Ս. ՄԻՆԱՍԵԱՆ ենթակոմիտէի ընկ. ժողովը տեղի պիտի ունենայ այս կիրակի, 1 Մարտ կէս օրէն վերջ ժամը 2ին, Հայ Ակումբին մէջ: Բոլոր ընկերներուն ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէի եւ Քրիստափոր խումբի ընդհանուր անդամական ժողովը 28 փետր. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական ծաւալքատեղին: Կարեւոր օրակարգ. Շարունակութիւն նախորդ ժողովի:

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 28 փետր. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours La fayette, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ:

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէին ընդհանուր անդամական ժողովը տեղի կ'ունենայ այսօր ուրբաթ երեկոյ, ժամը ճիշդ 8ին, «Միամանթօ» ակումբին մէջ: Կը հրաւիրուին բոլոր ընկերները՝ կարեւոր օրակարգ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Իշխան ենթակոմիտէի ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները, այս շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական ծաւալքատեղին:

Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

29 փետր շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին

Salle de Géographie-ի մէջ, **184 Bld. St. Germain**

Կը նախագահէ Գ. Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ

Կը խօսին Գ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ եւ Գ. Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻՆ ՆԱԵՒ Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ՍԿԱՈՒՏՆԵՐԸ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

Բացում՝ Ցառաջ Նախատակ (Եփրատ Նուագախումբ).— Երգ՝ Օր. Հ. Կնիազեան.— Դասական պարեր՝ Mlle Lacca.— Արտասանութիւն՝ Գ. Եր. Գրիգորեան. Խմբերգ:

ՄՈՒՏՔ 2 ՖՐԱՆՔ

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ՓԵՏՐ. 18Ի ԱՌԹԻՒ

15 Մարտ կիրակի կէս օրէ վերջ. Դարալէօղեանի սրահին մէջ

46 rue de la Défense. Իսի լէ Մուլինօ

Թէյասեղան

Հայ Երիտասարդաց Ակումբին կողմէ. 1 Մարտ կէս օրէ վերջ ժամը 4.30ին

86 Ave. de l'Opéra (Մեթրօ **Opéra**)

Ներկայ կ'ըլլայ հայ երիտասարդ գրագէտ H. TROYAT. որ գնահատուած է ֆրանսական մտաւորականներու կողմէ:

Մասնակցիլ փափաքողները պէտք է դիմեն մինչեւ փետր. 28 V. Tehmaziani 30 rue Chevel. փարիզ 19:

Մասնակցութեան համար [illegible]

ՍԶԱՏ ԼԵՌՆԱՆ Հ. Կ. ԽԱՉԻ

Նախաձեռնութեամբ Շրջ. Վարչութեան

Երրորդ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

տեղի կ'ունենայ 29 փետր. շաբաթ կէս օրէ վերջ ժամը ճիշդ 4ին

Մէզոն Միւթիւալիթէի մէջ (24 ռիւ Սէն Վիքթօր)

Դասախօս՝ Գ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

Մուտքը ազատ է բոլորին համար:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅ – ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Խմբագիր Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Բ ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 17

Բովանդակութիւն.— Սատամբոյի հիւանդութիւնները (Բժշ. Գ. Փօլօյեան).— Թոքերու առողջապահութիւնը (Բժշ. Արշակ Անդրէասեան).— Խնդացէք, միշտ խնդացէք (Բժշ. Գ. Ռ. Փալուսեան).— Ինչ ձեւեր կը բերէ ֆրանկախտը (Ֆրանս. Առողջ. նախարարութիւն).— Շնչերակային գերճնշում (Բժշ. Մ. Թօքաթլեան).— Խաղալիք տուէք երեխաներուն (Հ. Կապոյտ Խաչի Ֆրանսայի Շրջ. Վարչութիւն). - Հարցարան (Խմբ.):

Տարեկան բաժնեգինը՝ 20 ֆրանք Ֆրանսա, 25 ֆրանք արտասահման:

Դիմել՝ Dr. Ch. AIVAZIAN, 17, Rue Damesme, Paris (13e).

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (71)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Փ.

Հեղինակութիւն՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

Աղջիկը վարանեցաւ:

— Ինծի չէ՞ք վստահիր, հարցուց Փուարօ. եւ սակայն զիս տեսնելու եկեր էք... ինչո՞ւ եկաք, ըսէ նայիմ...

— Որովհետեւ չեմ հաւատար թէ ոճրագործը Րէյլֆն է. գիտեմ որ դուք շատ վարպետ մէկն էք եւ ճշմարտութիւնը երեւան կրնաք հանել...

— Այո՞...

— Եւ շատ ազնիւ էք...

— Շատ լաւ, շատ լաւ. մտիկ ըրէ, ես ալ կը հաւատամ որ քու ամուսինդ անմեղ է, սակայն գործը գէշ ճամբու մէջ է... եթէ ես պիտի փրկեմ զինքը, այն ատեն պէտք է իմանամ ամբողջ պատմութիւնը, նոյնիսկ այն պարագային երբ քու տեղեկութիւններդ իր վիճակը ծանրացնելու բնոյթը ունենան...

— Ինչ լաւ կը հասկնաք...

— Ուրեմն ամէն բան պիտի պատմես ինծի... ծայրէն...

— Ցոյց ունիմ որ զիս դուրս չէք հաներ, ըսաւ քոյրս բազկաթոռին մէջ տեղաւորուելով. կ'ուզեմ հասկնալ թէ այս աղջիկը ինչո՞ւ սպասուհիի կեղծ դերը կը կատարէր...

— Կե՞ղծ դեր...

— Այո, ըսէ նայիմ, աղջիկս, ին-չո՞ւ սպասուհի եղար... գրաւի՞ բռնուած էիր...

— Ամուսնոյս շահելու համար, պատասխանեց Ուրսուլա:

Ու քաջալերութիւն առնելով բացաւ ըսել իր պատմութիւնը զոր այստեղ կը ներկայացնեմ՝ իմ բառերով:

Ուրսուլա Պօրն եօթը հոգինոց ընտանիքի մը աղջիկն էր. ծագումով Իրլանտացի ազնուականներ էին անոր ծնողքը՝ այժմ շատ աղքատ: Հօրը մահէն ետքը աղջիկները գործի կ'եր-թան իրենց հացը վաստկելու համար:

Ուրսուլային մեծ քոյրը ամուսնացած էր հարիւրապետ Ֆալիաթին հետ: Տիկին Ֆալիաթը զոր տեսնելու գացած էի այդ կիրակի օրը, անոր քոյրն էր. հիմա կը հասկնամ անոր յուզումին եւ շփոթութեան պատճառը: Ուրսուլան ալ իր ապրուստը ապահովելու մասին կը մտածէ եւ նկատի ունենալով իր անվարժութիւնը, կը նախընտրէ սպասուհի ըլլալ:

Ցետոյ կը պատահի իր հանդիպումը Րէյլֆ Փէյթընին հետ. իրենց սիրաբանութեան հետեւանքը կ'ըլլայ գաղտնի ամուսնութիւն մը. Րէյլֆն է որ կը ստիպէ անոր գաղտնի պահել զայն՝ հօրեղբօր աղջկան կամքին, կը բացատրէ թէ իր խորթ հայրը դէմ է աղքատ աղջկան մը հետ ամուսնութիւն կնքելու գաղափարին եւ աւելի լաւ կ'ըլլայ եթէ երեւան չհանեն լուրը՝ մինչեւ որ յարմար առիթը ներկայանայ:

Ահա այդ ձեւով Ուրսուլա Պօրնի անունը կը փոխուի Ուրսուլա Փէյթընի: Րէյլֆ պարտքերը պիտի վճարէր, գործ մը պիտի գտնէր եւ, հայրիկէն անկախ, կինը պահելու ի վիճակի ըլլալէն յետոյ, գաղտնիքը պիտի յայտնէր անոր:

Սակայն Րէյլֆ Փէյթընի խառն[illegible] քը ունեցող մարդիկ աւելի դիւր[illegible] խոստանան քան կը գործեն. [illegible] յոյս ունէր որ հայրը որքան [illegible] որ անտեղեակ մնար իր ամուս[illegible] թեան, պիտի վճարէր իր պարտ[illegible] բայց եւ այնպէս անոնց գումար[illegible] զայրոյթ պատճառեց ծերունիին [illegible] կարուկ կերպով մերժեց տղուն պնդումներուն: Ամիսներ [illegible] ցան. Րէյլֆ դարձեալ Ֆըրնլի [illegible]

Հերոյթ բացէ ի բաց յայտնեց [illegible] իր որոշումը: Անկեղծօրէն կը [illegible] ցէր որ իր խորթ զաւակը ամուս[illegible] նար Ֆլօրային հետ:

(Շար.)

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ԹՐԹԹԻՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵԼԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 29 ՓԵՏՐՈՒԱՐ
SAMEDI 29 FÉVRIER 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3051

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԽՕՍՔ

«ԶՈՄՈՒՆԻՔ» ԵՒ ԻՐԵՆՑ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ

Արդա՞ր էր որ այս տասնամեակն ալ արձանագրուէր ու տօնուէր, իբրեւ արտայայտութիւնը երիտասարդական կորովի եւ կենսունակ շարժումի մը։

Մեղքը մերը չէ, եթէ նորէն «Յառաջ»ի կ'իյնայ յառաջ անցնիլ եւ իր եղբայրական ողջոյնը հաղորդել այս առթիւ ալ, մինչ ուրիշներ կը շարունակեն «լռութեան դաւադրութիւնը», ինչպէս տարբեր պարագաներու մէջ …

Ուրեմն, տասը տարի է անցեր այն օրէն ի վեր, երբ ափ մը տղաք, հաղիւ մտցած իրենց դառնութիւններն ու անձնական հոգերը, հիմը դրին Զ. Ո. Միութեան (1926 փետր.)։

Նոր կազմակերպութիւնը կոչուած էր դառնալու թարմաշունչ եւ կենդանի ազդակ մը, մեր հանրային կեանքին մէջ, ուր այնքան գերնած են տրամադրութիւնները, մանաւանդ այսօր։

Իր ծրագիրն իսկ, առաջին օրէն, հրապարակային յանձնառութիւն մը կը խտացնէր.

1. «Զ. Ո. Միութեան բարձրագոյն իտէալը կը կազմեն պայքար՝ ապազգայնացման դէմ, սէր՝ հայրենիքի հանդէպ, յաւագոյն ճանաչումը՝ ցեղային պատմութեան, պահպանումը՝ տոհմային ազնիւ աւանդութեանց.— 2. Որբ եւ ոչ-որբ երիտասարդները շաղկապել իրարու՝ խուրձերու նման»։

Փարիզէն տրուած ազդանշանը ճառագայթի մը պէս տարածուեցաւ գաղութէ գաղութ, եւ կորիզներ կազմուեցան Սուրիայէն մինչեւ Հարաւ. Ամերիկա, ամէն ուր որ Թոյլ կուտային պայմանները։

Միութեան գործունէութիւնը եղաւ ալեկոծ, ինչպէս անոր անդամներէն իւրաքանչիւրին կեանքը։ Չէ՞ որ երիտասարդներ էին եւ մանաւանդ որբեր։ Իրենց առաջադրութիւնները կը խոովէին սովորական մարդոց հանգիստը, եւ պայքարը բուռն թափ առաւ երբեմն, գլխաւորաբար «մեծ»երու յանցանքով, որոնք չկրցան ըմբռնել նոր կազմակերպութեան ոգին, կամ իրենց ընկերային – դասակարգային շահերուն համար վնասակար գտան զայն։ Յոպոտ կանչեր արձակեցին նոյն սերունդին պատկանող երիտասարդներ ալ, կամ անհասկացողութեամբ, կամ քշուելով օրուան հոսանքէն։

Եւ սակայն, Միութիւնը քալեց անվկանդ, եւ եթէ չկրցաւ իրագործել շատ մը առաջադրութիւններ, պատճառները կրնաք բացատրել իրարու։

Իսկ ո՞ւր են միւսները, այն գոյնզգոյն կազմակերպութիւնները որոնք հրապարակը կ'ազմկէին Զ. Ո. Մ.էն առաջ, անոր հետ կամ անկէ վերջ…

Միայն իր ոգին բաւական էր, որպէսզի այս Միութիւնը արմատ ձգէր եւ ուռճանար։

Կարելի է խօսիլ ու վիճիլ, օրինակ, անունի մասին, որուն դէմ դիտողութիւններ գրի առած ենք մենք ալ։ Կարելի է ունենալ ուրիշ պարկեշտ վերապահումներ։

Բայց, այդ բոլորը բան մը չեն պակսեցներ շարժման խորութենէն եւ ծաւալումէն։ Եւ չպակսեցուցին ամբողջ տասը տարի, հակառակ այնքան բացասական ելեւէջներու եւ գոհհիկ խաչակրութեանց։

Եթէ Միութիւնը տեղ մը տկարացաւ կամ կայուն վիճակ ստացաւ — ինչպէս Ֆրանսայի մէջ — նոր ընձիւղներ արձակեց ուրիշ վայրերու մէջ, իր ճամբուն վրայ ցանելով թարմութեան եւ վճռականութեան աւիշը։

Այդ արժանիքը չունեցան համանման կազմակերպութիւններ, հակառակ իրենց չնդալից յաւակնութեանց եւ նիւթական առաւելութեանց։

Որո՞ւ համար գաղտնիք է որ, Զ. Ո. Մ.ը իր նիւթական բեռներն ալ ինք շալկեց, շնորհիւ իր անդամներուն զոհողութեանց, երբ ուրիշներ «բարձր հովանաւորութիւններ» կը վայելէին։

Միշտ ինքնավստահ եւ ինքնակամ, այս Միութիւնը կրցաւ խուսափիլ բարեւի կենալու վարժութիւններէն, որոնք վարակած են նոյն իսկ երիտասարդութիւնը, մեր այս օրերուն մէջ։

Եւ ահաւասիկ տասնամեակը իր գործունէութեան, այնքան զար ու փոս անցնելէ յետոյ։

Մեր բաղձա՞նքը, այս առթիւ։

Ի՞նչ կրնար ըլլալ այդ բաղձանքը, թերթի մը համար որ այնքան սրտանց ողջունած էր նոր շարժումը, ծնունդ առած ըլլալով անկէ վեց ամիս առաջ։

«Յառաջ»ը, ինչպէս անոր պատկանած կուսակցութիւնը, լման տասը տարի եղան այս Միութեան հետ, իբրեւ երէց եղբայրներ։ Երկուքն ալ, Դաշնակցութիւն եւ մամուլ, խանդաղատանքով հետեւեցան Զ. Ո. Մ.ի բոլոր քայլերուն եւ կատարեցին ինչ որ կ'իյնար իրենց, իբրեւ պարտականութիւն։

Այդ համակրանքն ու աջակցութիւնը, ամբողջովին բարոյական, կը բխէին բուն իսկ շարժման էութենէն, որ ամէն բանէ առաջ կը խտացնէր հայկական կեանքի երիտասարդացման եւ ձեւաւորման ճիգը։

Ուրեմն, մեր բաղձանքը պիտի ըլլայ Զ. Ո. Մ.ը տեսնել աւելի ծաւալուն եւ գործօն, երկրորդ տասնամեակի սեմին վրայ։ Ծաւալուն՝ ուժովցած նոր տարրերով — պայման չէ որ միշտ որբեր ըլլան,— եւ գործօն՝ իր իսկ առաջադրութեանց ճամբուն վրայ։

Ինքնապաշտպանութեան պայքարն է բոլորիս հիմնական մտահոգութիւնը Արտասահմանի մէջ։ Արդ, ահա վստահելի եւ կուռ ազդակ մը, ճակատի յառաջապահ դիրքերուն վրայ։

Ապրին Զ. Ո. Մ.ը եւ իր վիճուորեալները։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԸ ՎԱՒԵՐԱՑՈՒՑ

Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը 164ի դէմ 353 ձայնով

ՆՈՐԷՆ ՓՈԹՈՐԿԱԼԻ ՏԵՍԱՐԱՆՆԵՐ

«ԴԱՅԱԼԻՔ, ԾԱԽՈՒԱԾ, ՄԱՐԴԱՍՊԱՆ, ՍՏԱԽՕՍ…»

Երեսփ. ժողովը հինգշաբթի օր վաւերացուց Ֆրանքօ-խորհրդային դաշնագիրը, որուն քննութիւնը կը քաշքշուէր երեք շաբաթէ ի վեր։ Կառավարութիւնը որոշած էր վերջացնել այս անգամ, նոյն իսկ վստահութեան խնդիր յարուցանելով. բայց մեծամասնութիւնը ապահովուած էր արդէն։ Տակաւին շատեր կ'ուզէին խօսիլ, բայց հարկ եղաւ կարճ կապել։ Երեսփոխան Մութէ բողոքեց ցանկին փակման դէմ, բայց շատ ուշ էր։ Աջակողմեան երեսփոխան մը խօսք առնելով յայտարարեց թէ վստահութիւն չունի խորհրդային իշխանութեան ուղղամտութեան վրայ։ Յետոյ խօսեցաւ Գ. Ֆիլիփ Անռիօ,— այն որ անցեալ շաբթու պատրաստուած էր համայնավար երեսփոխանի մը կողմէ եւ քննադատեց դաշինքը, բացատրելով թէ ոչ մէկ պետութիւն կ'ուզէ միանալ անոր եւ թէ ոչ Ռումանիա, ոչ ալ Լեհաստան երբեք թոյլ չպիտի տան որ ռուս զօրքը անցնի իրենց երկրէն։ Յետոյ զանգատեցաւ թէ համայնավարական գործունէութիւնը երբեք չէ դադրած Ֆրանսայի մէջ։ Այս առթիւ կրկին յուզեց Մոսկուայի գործակալ Էպէրլէնի խնդիրը, դիտել տալով թէ անոր մասին թղթածրար մը պէտք է գտնուի արտաքին գործերու պաշտօնատան մէջ։

— Սո՛ւտ է, յայտարարեց նախարար Գ. Ֆլանտէն։

Գ. Անռիօ շարունակեց իր մեղադրանքները, պնդելով թէ Էպէրլէն նպաստներ բաշխած է համայնավարական թերթերու։ «Այս գործակալը ձերբակալուած է կեղծ անունով մը, գրպանէն գտած են կեղծ անցագիր մը, իսկ իրեն ընկերացող կինը կը բնակէր Ալզաս – Լօռէնի «Իւմանիթէ» թերթի վարիչին կնոջը քով։ Կատարուած խուզարկութեանց շնորհիւ երեւան հանուեցան փաստաթուղթեր որոնք կ'ապացուցանեն թէ խորհրդային իշխանութիւնը շարունակ միջամտութիւններ կը կատարէ մեր ներքին քաղաքականութեան մէջ։ Այսպէս, Էպէրլէն 60,000 ֆրանք նպաստ կուտար հակաֆաշական կազմակերպութեանց եւ անոնց ընտրական պայքարին բացերը գոցելու համար հաւանած էր մինչեւ 300 հազար ֆրանք տրամադրել (բուռն բողոքներ համայնավար երեսփոխաններու կողմէ), անոր ձեռքն էր Ալզաս – Լօռէնի «Իւմանիթէ»ին տպարանը։ Ինչո՞ւ կը զարմանաք։ Տօրիօ ճշգրիտ հարցումներ ուղղեց վեց ամիս առաջ եւ դուք չպատասխանեցիք։ Տօրիօ կը գրէ թէ «Իւմանիթէ»ի բացը գոցած է խորհրդային իշխանութիւնը, քանի մը միլիոն ֆրանք տրամադրելով։ Ան կը հարցնէ թէ ընկեր Թորէզ հրաժարա՞ծ է համայնավարական նպաստներէն։

Աղմուկը այնքան սաստկացած էր որ ճառախօսին խօսքերը հազիւ կը լսուէին։ Համայնավար եւ ընկերվարական երեսփոխանները կը պոռային.

— «Դաւալիք, ծախուած, ստախօս, մարդասպան, Մուսոլինիի ծառան…»։

Գ. Անռիօ շարունակելով հարցուց թէ ինչո՞ւ յետաձգուեցաւ Էպէրլէնի դատավարութիւնը որ նշանակուած էր յունուար 21ին։ Մենք պիտի ուզէինք որ նախ այդ խնդիրը քննուէր, Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքին վաւերացումէն առաջ։ Մենք դաշնագիր կը ստորագրենք մարդու մը հետ որ Գ. Միջազգայինը կը ներկայացնէ։ Մենք չենք ուզեր Կոմինտէրնի, անոր լրտեսներուն եւ գործակալներուն յանձնել Ֆրանսան»։

Աջակողմեանները ուժգնօրէն կը ծափահարէին, իսկ ձախակողմեանները նորանոր լուտանքներ կ'արձակէին։

Ընկերվարական երեսփոխան Սփինաս յայտարարեց թէ իրենք պատրաստ են վաւերացնելու դաշնագիրը։ «Մենք ընկերվարականներս պատրաստ ենք պաշտպանելու մեր երկիրը որ եւ է յարձակման դէմ, որովհետեւ ազգին ազատութիւնը ժողովրդապետական ազատութեանց առաջինն է մեզի համար եւ մենք հայրենիքը կը նկատենք սեփականութիւնը անոնց որ սեփականութիւն չունին»։

Այդ միջոցի, աջակողմեաններն էին որ կ'աղմկէին, վրէժ լուծելու համար։ Ընկերվարականները կատղելով, կը սպառնային յարձակիլ։ Իրենց ընկերներէն Պրաք նստարաններէն անցնելով յանկարծ երեւցաւ աջակողմեան նստարաններու վրայ եւ գնաց նստաւ ազնուապետական երեսփոխանի մը, Մարքիզ Մուսթիէի քով, որ ամէնէն աւելի կ'աղմկէր։ Կռիւ մը պայթեցաւ ժողովին մէջ, բայց ազնուապետական երեսփոխանը ինքզինքը վիրաւորուած զգալով, ընկերվարական երեսփոխանին թեւէն բռնեց եւ կ'ուզէր վռնտել, երբ ընկերվարականները օգնութեան հասան։ Պրաք չէր ուզեր նստած տեղէն ելլել, սակայն իր ընկերները համոզեցին եւ տարին, որով միջադէպը փակուեցաւ։ Նիստը ինքնին դադրած էր։ Երբ վերսկսաւ, ուրիշ քանի մը երեսփոխաններ ալ խօսեցան թէր ու դէմ, եւ վերջապէս դաշնագիրը վաւերացուեցաւ 164ի դէմ 353 ձայնով։ Բանաձեւը կը բաղկանայ մէկ յօդուածէ, որ հանրապետութեան նախագահին արտօնութիւն կուտայ ստորագրելու վաւերացման գիրը, փոխանակուելու համար խորհրդային իշխանութեան հետ։

Վիճաբանութեանց ընթացքին, մթնոլորտը այնքան խանդար-

(Շար.ը կարդալ Գ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

AD PERPETUAM REI MEMORIAM

Զ. Ո. Միութիւնը, այլ անուամբ Զոմունիք, այս երկուշ կը տօնեն իրենց կազմակերպութեան տասնամեակը։

Հայկական եղերերգէն ծնած նոր Վահագն, եռեգնահասակ եւ բոցաշունչ այս երիտասարդութիւնը երէ պահ մը, Ամերիկեան փերեզնկային քրիստոնէութեան մէջ, իր ազգանուէր խանդավառութիւնը կորսնցնելու վտանգին հետ եկաւ դէմ յանդիման, երէ պահ մը, հայ տիրացու եւ ժամասաց մտաւորականներու ժամանակավրէպ աւանդութիւններուն եւ բարոյական ըմբռնումներուն մէջ, իր դիմագիծը կորսնցնելու սպառնալիքին հետ եկաւ դէմ յանդիման, ի՛նչ բարեբախտութիւն որ տասը տարիէ ի վեր ազատ է եւ անկախ,— այդ շրջանին է որ Զոմունիք պատմութեան պատառին վրայ դրոշմեցին իրենց դիմագիծը՝ հաղորդուելով ժամանակին տրամադրութեանց եւ հայկական աւանդութիւններուն հետ։

Իրենց կամքէն անկախ, անոնք ըստիպուեցան երբեմն բռունցք բռունցքի գալ մարդկային աւերակներու հետ, զօտեմարտ մը սկսիլ այն պայմաններուն հետ, որոնց ծախուած էին գիրենք «բարեգութ» Հայեր։ Եւ սակայն չմոռցան նաեւ աշխատիլ մշակութային փտանի վրայ։ Այսպէս, առաջին անգամ Զ. Ո. Միութի՛ւնը եղաւ որ բացաւ հայ մանկապարտէզը Փարիզի մէջ, որպէսզի վերջէն տարիկա ծրագիր մը դառնայ Բարեգործականի համար։

Քայքայուած եզիններու նորոգութեան աշխատանքէն վերջ, դարաշրջանին հետ պատշաճելու մտահոգութիւնը Զ. Ո. Միութիւնը կը դնէր պատմական ու գործնական ծրագիրներու առջեւ։ Աներաժեշտ էր մամուլ ունենալ,— տեղծեց։ Աներաժեշտ էր նիւթական ամուր հիմերու վրայ դնել իր մամուլը եւ տպարան բանալ,— բացաւ։ Դժբախտաբար կանուխ հասաւ տնտեսական աժուոր տագնապը, որ անդամալուծած է ոչ միայն ընկերային կազմակերպութիւնները, այլ եւ պետական մեքենաներ։ Այսպէս անդամալուծուեցաւ նաեւ Զ. Ո. Միութեան առաջին նիւթական ձեռնարկը,— տաղաշար մեքենան քանդեց գրաշարներուն տունը։

Այս ձեռներէցութիւնը չէ սակայն Զոմունեաց պարծանքը։ Անոնք մշակեցին նաեւ վիթխարի ծրագիր մը,— գիղատնտեսական միաբանութիւն, որուն, որուն կազմութեան կապուած է իրենց Միութեան գոյութեան պատճառը։

Առանց այդ միաբանական սանմաններուն մէջ մտնելու, անոնք դժուար թէ կարենան որոնել այն անեղիքներուն մասին, զորս կը թելադրէ «բրիտանոյ դասը»։ Արդարեւ, Զ. Ո. Միութեան անդամները յամառութեամբ կ'ուզեն մնալ ոչ թէ խլեակները թրքահայ հարստութեան, այլ ժառանգորդները մեր պատմութեան ամէնէն եղերական բայց կենսական, ամէնէն հին բայց յաւիտենական մէկ *օրհանթաւքոն*ին,— աղբի՛ւր նախար արեւին, աղբի՛ւր Միջերկրականեան քաղաքակրթութեան հետ արմուկ արմուկի։ Անոնք չեն կրնար հաշտուիլ պատմութեան մէկ խաղին հետ, որ իրենց արմատը կը կտրէ հայրենի հողէն եւ թրքենի տատասկ մը կը տնկէ այնտեղ։

Այդ անողոք պայքարին հաւատացեալներն են անոնք, որ իրենց Միութեան տասնամեակը կը տօնեն այս երեկոյ։

Հինգ տարի առաջ, իր վիշտին մէջ լռած երգիչը Ա. Ահարոնեան կը նախագահէր անոնց հիզուրեակի հանդէսին, որ կատարուեցաւ աննախընթաց խանդավառութեան մը մէջ,— հանդէս մը որ սրտի բաբախումն էր կարծես հայ ժողովուրդին։

Այսօր անոնք կը տօնեն իրենց տասնամեակը՝ շրջապատուած գաղութին երիտասարդ կազմակերպութիւններէն։

Եւ ես, այս առթիւ, Զոմունեաց յոբելեանին պատիւ, խնջոյքի եկած երիտասարդութեան ջերմութիւնը սրտիս մէջ լեցուած, ինչպէս մեր հին տապանները արքունական սեղաններուն առջեւ, փոխանակ բաժակաճառելու՝ ոտքս գետին կը զարնեմ երեք անգամ, ու կը կոչեմ ակնարկելով սրբազան ու մեծ ծրագրին.— Ad perpetuam rei memoriam։

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ՀԱՅԵՐՈՒՆ

Ի ՊԱՏԻՒ ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԵԼԻ

Հինգշաբթի իրիկուն տեղի ունեցաւ ծանուցուած ճաշասեղանը, ի պատիւ մեծ գրագէտ եւ *Մուսա Լերան Քառասուն Օրերու* հեղինակ՝ Գ. Ֆրանց Վերֆէլի, Մարկըրի ճաշարանին ամենաշքեղ սրահին մէջ։

Ներկայ էին 139 հոգի, որոնց մէջ աչքի կը զարնէին բացի հայ ականաւոր դէմքերէ, հրամանատար Պրնուա տ'Ազի, երեսփոխան Գ. Մութէ եւ Տիկինը, Նանսէնեան գրասենեակի ֆրանսական ներկայացուցիչ Գ. Փան եւ Տիկինը։

Բացումը կատարեց նախագահ Գ. Չօպանեան, ֆրանսերէն ճառով մը։ Յանուն հայ մամուլի՝ խօսեցաւ Շ. Միսաքեան, յանուն մշակութային միութեանց՝ Գ. Կիւմիւշկէրտան (ֆրանսերէն), կազմակերպիչ յանձնախումբի կողմէ Գ. Գ. Քէրէսթէճեան (գերմաներէն), Զինուորական Միութիւններու կողմէ՝ Զօր. Կորկանեան (ֆրանսերէն), հայ երիտասարդական կազմակերպութիւններու կողմէ՝ Գ. Վ. Անդրէասեան։

Երգեց՝ ազգային երգչուհին Օր. Հ. Թորոսեան, արտասանեցին Օր. Անժէլ Ռանժելեան (ֆրանսերէն տաղ մը ձօնուած «Մուսա լերան) եւ տիկ. Հ. Սարգիսեան (Ֆրանց Վերֆէլի մէկ բանաստեղծութեան ֆրանսերէն թարգմանութիւնը)։

Յետոյ խօսք տրուեցաւ հրամանատար Պրնուա տ'Ազիի եւ Գ. Մութէի։ Իսկ ամէնէն վերջը խօսեցաւ Գ. Ֆրանց Վերֆէլ, որ շատ յուզուած էր։ Սեղանին ներկայ էին նաեւ իր Տիկինն ու աղջիկը։

Մանրամասնութիւնները յաջորդով։

*** Գ. Վերֆէլ մեկնեցաւ երէկ իրիկուն, խուռն բազմութեան մը ողջերթի ծափերուն մէջ։

ՆԷԿԻՒՄԸ ծանրապէս հիւանդացած կամ վիրաւորուած է Տէսիէի մէջ, համաձայն իտալական թերթի մը պատմութեան։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ մեռաւ փրոֆ. Փավլով, մեծ բնագէտը, որ Նօպէլի մրցանակը շահած էր 1904ին։ 86 տարեկան էր։ Իր կեանքը փրկելու համար Փրանսացի մասնագէտներ կանչուեցան օդանաւով, բայց արդէն ուշ էր։

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

Տնտեսական բարելաւման մասին 1933ին եւ 1934ին երեւան եկած նշանները շարունակեցին գոյութիւն ունենալ եւ 1935ին։ Այդ բարելաւումը, սակայն, չի կրնար ընդհանուր համ-գամանք սեպուիլ։ Մինչ կարգ մը երկիրներու մէջ տնտեսական զգալի զարթօնք մը կը նկատուի, ուրիշ երկիրներ բոլորովին աննպաստ վիճակ մը ունին որ նոյնիսկ օր օրի աւելի կը վատթարանայ։ Այսուհանդերձ, 1935ին ի յայտ եկան յուսադրիչ եւ քաջալերիչ նոր նշաններ։

Ըստ այս տեղեկութեանց, զորս մեզի կուտայ Ազգերու Դաշնակցութեան տնտեսական զեկոյցը, 1935ին, մեծաքանակի գիներուն միջին գինը, շատ մը երկիրներու մէջ, ցոյց կուտայ կայունացման ձգտում մը, իսկ ուրիշ երկիրներու մէջ, բարձրացում։ Այս գիները համեմատաբար աճուր էին Գերմանիոյ, Աւստրիոյ, Հունգարիոյ, Լեհաստանի, Չեխոսլավիոյ եւ Ճափոնի, ինչպէս նաեւ այն երկիրներուն մէջ, որոնք կը պատկանին սթէրլինկեան խումբին։ Մեծն Բրիտանիոյ մէջ գիները բարձրացան 6 առհարիւր՝ մարտէն սեպտեմբեր։ Դեկտեմբեր ամիսէն առաջ՝ գիները հետեւեալ բարձրացումներն են ունեցած.— Մ. Նահանգներու մէջ՝ 5 առ հարիւր, Եուկոսլավիոյ մէջ՝ 8 առ հարիւր, Իտալիոյ մէջ՝ 10 առ հարիւր։ Մեծաքանակի գիներու շարունակական անկումը կանգ առաւ մարտի ընթացքին՝ Պելճիքայի, Զուիցերիոյ եւ Լեհաստանի մէջ, իսկ յուլիսին՝ Ֆրանսայի մէջ։ Պելճիքայի մէջ գիները բարձրացան են 20.7 առ հարիւրով, իբրեւ հետեւանք դրամին արժեզրկման, որ տեղի ունեցաւ ապրիլին։ Սեպտեմբերի ընթացքին գիները 6.8 առ հարիւր բարձրացան Զուիցերիոյ մէջ, 2.8 առ հարիւր՝ Լեհաստանի մէջ, իսկ 3.4 առ հարիւր Ֆրանսայի մէջ։ Միակ երկիրը, ուր գիները կը շարունակեն իջնալ՝ Հոլանտան է, ուր օգոստոսի ընթացքին գիներու միջին թիւը 3 առ հարիւր աւելի քիչ էր, քան 1934 դեկտեմբերին։

Գիներու այս բարձրացումը տրամաբանական հետեւանքն է հում նիւթերու համաշխարհային պահեստին նուազման։ 1924—1929 այդ պահեստին քանակը գրեթէ կրկնապատկուած էր։ Իսկ 1929—32 այդ քանակը շարունակեց աւելնալ, հակառակ գիներու անկման։ 1932ի կիսուն, նախնական նիւթերու պահեստները 60 առ հարիւր աւելի էին՝ քան տագնապի սկիզբը։ Անկէ ասդին, կը նկատուի, սակայն, այդ պահեստները եւս սկսած են նուազիլ։ Այդ նուազումը լաւ բաւականին մեծ եղաւ 1934ի եւ 1935ի միջեւ։

Համաշխարհային պահեստին նուազումը այնքան աչքառու է որ կարգ մը նիւթերու արտադրութիւնը զգալապէս աւելցած է։ Այսպէս, օրինակ, պղինձի եւ ղէնքի արտադրութիւնը աւելցած է 16 առ հարիւր, քարիւղը՝ 5 առ հարիւր, հանքածուխը 1 առ հարիւր՝ բաղդատմամբ 1934ին։

Բրիտանական կայսրութեան պատկանող երկիրներուն արտադրութեանց ընդհ. միջինը, որ 1934ին 10 առ հարիւրի յաւելում մը ցոյց տուած էր, 1935ին ունեցած է 6 առ հարիւրի նոր յաւելում մը։ Մ. Նահանգներուն մէջ այդ յաւելումը հասած է 10 առ հարիւրի։ Շատ մը երկիրներու մէջ, ճարտարարուեստական արտադրութեանց յաւելումը զուգահեռաբար ընթացած է գործազրկութեան նուազման հետ։ 30.000.000 անգործներէն 21.000.000 մնացած է երկու տարուան մէջ։

1935 տարւոյ վերջին ամիսներու ընթացքին երեւան եկաւ նաեւ կարգ մը երկրագործական արտադրութեանց գիներու յաւելում մը։ Այս յաւելումը ունի իր պատճառները — Արժանթինի մէկ երկու տեսակներու արտադրութիւնը, Եւրոպայի մէջ ցանցնիր վերջին հնգամեակի միջին արտադրութիւնը։ Մ. Նահանգներու հունձքը չի գոհացներ տեղական պահանջը։ Արժանթինի տեւական հայտութիւնը հիւս. նահանգներու հունձքին վնասած է։ Այս պարագան շատ ազդած չէ գիներու բարձրացման ի նպաստ, այն պատճառաւ որ Եւրոպայի մէջ կացութիւնը շատ լարուած է եւ միջազգային կեանքը վտանգներու առջեւ է։

Անկախաբար բնական պատճառներէն, որոնք կը գործեն ի նպաստ տնտեսական բարելաւման, արտադրութեանց ուժեղացման եւ փոխանակման յաւելումին կը նպաստեն նաեւ պետութեանց սպառազինումները։ Իտալ-եւհապէշ պատերազմը եւ անոր յառաջ բերած բարդութիւնները եւս պատճառներ են ապրանքներու փոխանակումին ուժեղացման։ Այդ վէճին զարգացումը պատճառ եղաւ որ հում նիւթերու խնդիրը լուծուի ոչ միայն Իտալիոյ, այլ եւ շատ մը երկիրներու կողմէ, որոնք կ՚աճապարեն իրենց պահեստները աւելցնել։

Մանօթ է որ մեծ պատերազմէն վերջ շատ մը պետութիւններ փորձեր ըրին վերահաստատելու նախ քան պատերազմը պետութեանց միջեւ գոյութիւն ունեցող ազատ փոխանակութեան դրութիւնը։ Այդ փորձերուն անյաջողութենէն վերջ, աշխարհը վարակուեցաւ մաքսապաշտպան շարժումէն, որուն գլխաւոր պատճառներէն մին է քայքայումը քաղաքական եւ տնտեսական կարգ մը միաւորներու, ինչպէս նաեւ նոր ստեղծուած պետութեանց ձգտումը՝ տնտեսական անկախութեամբ իրենց քաղաքական անկախութիւնը ապահովելու։ Բոլոր ազգերը ցանկացին ճարտարարուեստականանալ, եւ, պահելու համար իրենց ճարտարարուեստը, սկսան օր օրի աւելի մեծ մաքսային պատնէշներ հաստատել։ Անոնց ամէն մէկը, այս արուեստական պատերուն ետին ապաստանած, սկսաւ արտադրել։ Ճարտարարուեստական արտադրութեանց պահեստները անհաւատալի չափով սկսան աւելնալ։ Ապրանքներու եւ հում նիւթերու ալիքը ողողեց աշխարհ։ Ազգերը երկար ատեն չուզեցին գիտնալ թէ ծայրայեղ մաքսապաշտպանութիւնը գլխաւոր պատճառն է տագնապին, եւ թէ լոկ ազատ առեւտուրը կրնայ մարդկութիւնը ազատել այն չարիքէն որուն ենթարկուած է ան։ Այս գիտակցութիւնը, սակայն վերջերս սկսաւ երեւան գալ։ 1935ը շատ մը նշաններ ունի այդ մասին։

Օրինակ, Անգլիա, Ֆրանսա եւ Ամերիկա սկսած են վերադառնալ միջազգային ազատ առեւտուրին։

Եթէ արագ ակնարկ մը նետենք կարգ մը պետութեանց տնտեսական վիճակներուն վրայ, մեր ուշադրութիւնը նախ պէտք կեդրոնացնենք Իտալիոյ վրայ, որ չուրջ վեց ամիսներէ ի վեր պատերազմի մէջ է։ Հոն արտակարգօրէն ուժեղցած է ճարտարարուեստական այն արտադրութիւնը որ զինուորական ու պատերազմական ճիւղին կը պատկանի։ Գործազրկութիւնը մեծ չափերով նուազած է։ Իտալիա, իրագործելով իր ոսկիի եւ «տըվիզ»ի պահեստին մեծ մասը, աւելցուցած է ներածումը՝ տնտեսական-պատերազմական նիւթերու, որպէսզի կարենայ դիմադրաւել պատժարկութեան։ Այս երկիրը, սակայն, չունենալով մեծ դրամագլուխներ, հիմնական ոչ-գոհացուցիչ վիճակ մը ունի։

Միջազգային սպառազինման ազդեցութեան ներքեւ կը գտնուի Չեխոսլովաքիան, որ զէնքերու եւ զինամթերքներու մեծ արտադրիչներէն մէկն է։ Այդ երկրին մէջ, վերջին ամիսներուն երեւան եկած եռուզեռը բացայայտապէս հետեւանք է զէնքի գործարաններուն եղած մեծ ապսպրանքներուն։ Իտալ-եւհապէշ պատերազմը ըստեղծեց քաղաքական ապահովութիւն մը, որ անդրադարձաւ տնտեսական կեանքին վրայ, քանի որ գրեթէ բոլոր պետութիւնները քաշկին բացին գնումներ կամ ապսպրանքներ ընելու համար։

Տնտեսական վերելքի առաջին դիրքը կը գրաւէ Մեծ Բրիտանիան։ Այնտեղ այն առաւելութիւնը կայ, որ տնտեսական բարելաւման մէջ մասամբ դեր ունի պետութիւնը, իսկ մեծ մասը արդիւնք է որոշ ու ծրագրեալ ճիգերու։ Նոյն իսկ դրամին անկումին կարելի չէ ամբողջովին վերագրել գիներու բարձրացումը, այլ ան ծառայեց առաւելապէս գիներու նոր անկում մը եւ նոր արկած մը կանխելու։ Վճարումի հաշուեկշիռը, որ չափազանց աննպաստ էր, այժմ կրկին հաւասարակշռուած է։ Գետական դանձին վիճակը այն աստիճան լաւացած է, որ, կառավարութիւնը կը խորհի իջեցնել տուրքերը։ Մեծն Բրիտանիոյ ինչպէս նաեւ սթէրլինկեան պլոքի միւս երկիրներուն մէջ (Շուէտ, Նոր-Զելանտա, Ֆինլանտա եւ Քանատա), տնտեսական վերելքը մասամբ արդիւնք է սպառումի յաւելման։

Մ. Նահանգներու մէջ, Րուզվէլթի փորձը անտարակոյս բերաւ նկատելի ուժեղացում մը տնտեսական շարժման մէջ, շարժումը աւելի մեծ է քան երկու տարի առաջ։ Սակայն, մինչ Անգլիոյ մէջ ծրագրեալ եւ հանդարտ վերահաստատում մը կը տեսնենք, Մ. Նահանգներու բարելաւումը կ՚ընթանայ տեւական անհանգստութեան տակ։ Տոլարը առժամաբար կայունացուած է, բայց, վաղուան անստութիւնը կը յապաղեցնէ կացութեան ամրացումը։ Վերջին ամիսներու ցուցանիշները կը խօսին, սակայն, տեւական լաւացման ի նպաստ։

Գերմանիան, Նացիներու գալէն ասդին, կը հետապնդէ փորձառական տնտեսական քաղաքականութիւն մը։ Հոս, հակառակ ըլլալով Ամերիկայի, դրամի հետ կատարուած փորձերէն խոյս տրուած է։ Դիմուեցաւ ծանր պարտքերու վճարումները յապաղեցնելու, իսկ վերջերս ընդհանուր մորաթորիոմի մը՝ արտասահմանի ըլլալիք վճարումներուն համար։ Ճարտարարուեստական արտադրութիւններու մէջ ձեռք ձգուած է նկատելի յաջողութիւն եւ գործազուրկներու թիւը նուազած է։ Ըստ պաշտօնական տուեալներու, գործազուրկներուն թիւն էր 1.706.000, անցեալ օգոստոսին, մինչ 1933ին 4.124.000 էր։ Ուրեմն 71 առ հարիւր նուազում մը։ Սմանք այս թիւը վիճելի կը նկատեն։ Ներքին տնտեսական կեանքը համեմատաբար նպաստաւոր է այժմ։ Այս բարգաւաճումը սերտօրէն կապուած է լուծման հետ այն հարցին թէ՝ Գերմանիա ո՛ր աստիճան պիտի յաջողի ունենալ հում նիւթեր՝ որոնք անհրաժեշտ են ներքին կեանքին համար։ Միւս կողմէ՝ վարկի անսահման ընդլայնման ի նըպատ ընդգրկուած քաղաքականութիւնը կրնայ վտանգներու պատճառ ըլլալ։

Երկրագործական արտադրութեանց գիներուն ամրացումը՝ նպաստաւոր ազդեցութիւն գործած է նաեւ անդրատլանտեան շատ մը երկիրներու կացութեան վրայ։ Տարբեր է սակայն, Եւրոպայի երկրագործական մասին վիճակը։ Այստեղ վերականգնումը, եթէ կարելի է այդպէս կոչել զայն, շատ դանդաղ կ՚ընթանայ։ Ու նաեւ անապահով։ Այդ երկիրներէն ոմանք բարելաւման նշաններ իսկ չունին։

Եուկոսլավիա եւ Ռումանիա լաւացած են քիչ մը։ Այդ երկու երկիրներուն մէջ ճարտարարուեստը եւս կը զարգանայ լաւ կերպով։ Ռումանիոյ մէջ եւս որոշ բարելաւում կայ։

Իսկ ոսկեդրամի կապուած երկիրներ՝ Ֆրանսան, Զուիցերիա եւ Հոլանտա լաւ վիճակ չունին։ Անոնք դեռ ձերբազատուած չեն վարկային ծանր տագնապէն, որ ծնունդ առաւ մայիսին եւ յունիսին։ Անոնց տոկոսային սակը կը շարունակէ շատ բարձր ըլլալ։ Ֆրանսայի մէջ արտադրութիւնը դեռ եւս շատ ցած մակարդակի վրայ է։ Իսկ Զուիցերիոյ եւ Հոլանտայի մէջ՝ անկեալ։ Այս երկրին մէջ գիները բարձր են։ Արտաքին փոխանակումը մօտաւորապէս հինգ միլիարի նուազում մը ունի։ Հակառակ իր հերոսական ճիգերուն՝ հաւասարակշռելու համար իր նիւթացոյցը, Ֆրանսա պիտի ունենայ զգալի նոր բաց մը։

Ուրեմն, կարելի է եզրակացնել թէ 1935ին, աշխարհի տնտեսական կեանքի վերականգնումի ճամբուն մէջ՝ նկատելի արդիւնքներ ձեռք ձգուած են։ 1936ի համար ի՞նչ հեռանկարներ կան։ Կարելի է սա չափը ըսել որ հիմքեր չկան յոռետես ըլլալու, եթէ քաղաքական կեանքը աննպաստ ազդեցութիւններ չունենայ։

ՄԱՄՆԱԳԷՏ

Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

2.— ԴԷՊԻ ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ

1923ի աշնան էր, այս որբերէն շատ շատեր իրենց եղած թեկնածութիւններու վրայ, խումբ առ խումբ, Յունաստանէն գաղթեցին Ֆրանսայի ագարակները, 1—5 տարուան պայմանադրութեամբ։

Նոյն պայմաններով այդ թուականներուն Ֆրանսայի ագարակները եկան Նպաստամատոյցի Սուրիոյ որբանոցներէն արձակուած որբերը։ Ուրեմն դէպի Ֆրանսա ներգաղթը կը կատարուէր երկու թեւի վրայ։

1923—26ի վերջը ժամանող որբերու ներգաղթը արդէն մեծ համեմատութիւն առած էր։

Աննշմար թիւ մը չէին կազմեր նաեւ իրենց սեփական միջոցներով եկած եւ երկրին մեծ կեդրոնները հաստատուած որբերը։

Ահա այս պայմաններուն տակ էր, որ կազմուեցաւ ֆրանսահայ որբալ-խարհը։

(Այսօր ազգային մարմինները, դժբախտաբար, չեն գիտեր ագարակները ցրուած հարիւրաւոր որբերու ըստոյգ թիւը։ Զ. Ռ. Մ.ի կեդրոնը հազիւ քանի մը հարիւր հոգիի հասցէները ճարեց, թերթերու, գիրքերու եւ նամակներու առաքումներով կապ պահելու համար անոնց հետ։ Այդ բոլոր առաքումները իրենց տէրերուն չէին հասներ։ Կարգ մը խոչընդոտներ կային ագարակներէն ներս աշխատանքներ տանելու տեսակէտէն)։

Վերջը-վերջը, դէպքերը ցոյց տըւին, որ որոշ պայմանագրութիւն կնքող հայ որբերը խարէութեան զոհեր էին դարձած։ Ու՛ր եք կը յարգէր Բըլֆի գործիչներուն, հայ գործակալներուն եւ նոյն իսկ հայ կաթոլիկ կղերականներու կողմէ այս որբերուն ըլլալիք խոստումները, որոնք պիտի գործադրուէին հողագործական աշխատանքներու ընթացքին։ Ահա թէ ինչո՞ւ անոնք դժգոհ էին եւ զայրացած.—

1. ՄԻՆԱԿՈՒԹԻՒՆ — Հայ որբը վարժուած չէր առանձնութեան, ծառայ գործով, ան ընկերային տաք լըջաններ կը փնտռէր։ 2. ԽՈՐԹ ՄԻՋԱՎԱՅՐ — Տեղական լեզուն չէր հասկնար։ 3. ՓԱԹՐՈՆՆԵՐՈՒ ԿՈՇՏ ՎԱՐՄՈՒՆՔԸ — (Այս է ամէնէն մեծ պատճառը)։ 4. ՏԱԺԱՆԵԼԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. — (Կիրակի օրն ալ առաւօտեան ժամը 4էն երեկոյեան մինչեւ 10).— 5. ԱՂՏՈՏՈՒԹԻՒՆ — Ծայր աստիճանի էր, 6. ԱՆԲԱՒԱՐԱՐ ՍՆՈՒՆԴ.— 7. ՎՃԱՐՈՒՄ ՉԸՆԵԼ։

Այս տարապարհակ կեանքէն մի-անգամ ընդ միշտ ազատելու համար, որբերը ստիպուեցան ամէն գնով փախուստ տալ։

Այս կարգի որբերը հաստատուեցան երեք մեծ կեդրոններու մէջ,— Լիոն, Մարսէյլ եւ մասնաւորապէս Փարիզ։

Փարիզի մէջ, ազգ. իշխանութեան պաշտօնատարները յաճախ կը մերժէին փախստական որբերու անմիջական օգնութիւնը, նոյն իսկ ինքնութեան թուղթի անհրաժեշտ գիւրութիւնները։

Ու ժուժկալութեան վարժ որբերը համբերութեամբ կ՚անցընէին իրենց օրերը, մինչեւ որ զանազան միջոցներով ստացան իրենց ինքնութեան թուղթերը։

1924—1925ին, Փարիզի որբերու թիւը գրեթէ կրկնապատկուեցաւ, ցրուած մասնաւորաբար երկու թաղամասերու մէջ. Ա) Պէլվիլ՝ կօչկակար եւ ճարտարարուեստի գործատար որբեր. Բ) Սէն-Միշէլ-Օտէօն՝ (Քարթիէ Լաթէն) գերձակ եւ քիչ բացառութեամբ ուսանող որբեր։

Բարեբախտաբար, ասոնք բոլորն ալ համախումբ կ՚ապրէին։

×

1925 տարին Ֆրանսայի հայ գաղութին համար, մասնաւորաբար Փարիզի որ զարթումի նշաններ ցոյց տալ ըսկսած էր, եղաւ պատմական թուական մը։

Ֆրանսայի անկերպարան եւ անկազմակերպ գաղութը «Յառաջ»ի հրատարակութենէն յետոյ, (1925 օգոստոս 2), հետզհետէ մղուեցաւ դէպի հաւաքական կեանքի ուղին։ Վերջապէս այս թուականին, կ՚ընդնշմարուէր հայ ցեղին գերմարդկային եւ յառաջդիմական բնատուր ընդունակութիւնը։

Հայ քաղաքական եւ մշակութային կազմակերպութիւնները արդէն վերակազմուած էին եւ գաղութը՝ անոնց կողքին նորանոր միութիւններ ծնունդ կուտար զազզուն անուններով։

Շատ չանցած որբերը բնտելացան Փարիզի պայմաններուն։ Անոնք, ագարակներու մէջ կրած զրկանքներէն եւ տառապանքներէն յետոյ, իրենց կիսկատար արհեստներուն շնորհիւ որոշ դիրքի մը հասած էին, ոմանք նոյն իսկ չէին ծած իրենց բնատանեկան բոյնը։

Այս պարագան սակայն վրիպած չէր ազգ. իշխանութեանց կարգ մը պաշտօնատարներու աչքէն, հետաւոր նըպատակներու տեսակէտէն։ Զանոնք սիրաշահելու համար չուայլուեցան զարմանազան խոստումներ։ Արժարծուեցաւ Որբերու Միութիւն մը կազմելու գաղափարը։ Եւ սակայն, անկարելի էր, որ հայ որբը, ոչ միայն նիւթապէս այլ եւ հոգիով ու մտքով անկախ դարձած, անոնց անշէջ ու վտանգական, անշէջելի մՙթնոլորտին հետ գործ ունենար։

Նորաստեղծ «Յառաջ»ի բոյնը հազիւ թէ հասած Ֆրանսայի խուլ անկիւնները, յանկարծ թռնկեցաւ անոր «Զայներ Գաւառներէն» սիւնակներու բաժինը։ Որբ թղթակիցներ էին անոնք որ սրտակեղէք աղաղակներ կ՚արձակէին ագարակներու մէջ տըւայտող իրենց որբ ընկերներուն անունով։

Եւ այս երեւոյթը մեծ ոստաններու մէջ ազատ ապրող որբերու աչքէն չէր վրիպեր։

Միւս կողմէ, մէկ յարկի տակ սնած ու մեծցած, տարիներով միշտ միասին ապրած որբերը, պէտք է որ կեանքի ասպարէզին մէջ եւս շարունակէին միասնաբար նոր շարժում մը, որպէսզի կարենային կատարել իրենց աշխատանքը եւ առաքելութիւնը։

Այս ձգտումը հետզհետէ զարգացաւ ու խորացաւ, մինչեւ որ տասնեակ մը գիտակից որբեր շարժումին ընդառաջ գացին։

1925 դեկտ. ամսուն, անոնք սկսան անաղմուկ եւ ժրաջան աշխատանքի մը, գետին սաեղծելու համար։ Գրեթէ ամէն երեկոյ, հանդիստի պահերուն, մասնաւորաբար կիրակի եւ տօն օրերուն, անոնք ունենալով միշտ մտերիմ հանդիպումներ, եկեղեցիին բակը, սրճարաններու մէջ, անվերջ կը խօսին, կը խորհրդակցին եւ վերջապէս կ՚որոշեն իրագործել շարժում մը։

Առանց բացառութեան, բոլոր որբերուն տրամադրութիւնը ջոլոխուած էր։ Շարժումը բոլորին հարազատ կը թուէր։

Այս պատճառով չարժման ձեռնարկող խումբը, 17 դեկտեմբերին, խորհրդակցական ժողովի հրաւիրեց որբերը։ Ներկաները 65 հոգի էին։ Կարգ մը թեր ու դէմ կարծիքներ։ Ցանձնախումբի մը ընտրութիւն։ Իսկ դեկտ. 19ի ընդհանուր ժողովը, մասնաւոր յանձնախումբին մշակած ծրագիրը քննելէ եւ վաւերացնելէ յետոյ, միաձայնութեամբ շարժումը մկրտեց Զ. Ռ. Միութիւն անունով։

Կազմակերպութիւնը լաւագոյն վիճակի մը հասցնելու համար, փետր. 15ին ժամուլին մէջ հրատարակուեցաւ կոչ մը, ուր կը պարզուէր Միութեան պաշտօնական կազմութիւնը, եւ կը յանձնարարուէր Փարիզի եւ արուարձաններու մէջ ցրուած որբերուն, միանալ այս կազմակերպութեան որպէս զի կարելի ըլլար կուռ շարքերով քալել, համաձայն նահատակ ծնողքներու ձգած կտակին եւ որբերու վրայ դըրուած յոյսերուն։

Կորովի եւ խանդավառութեան օրեր էին։ Ամէն կողմէ որբեր կուգային անդամակցելու Միութեան՝ գրասենեակ եւ բանուոր։

Միութիւնը, որ Փարիզի մէջ ստեղծուած էր խանդավառ տրամադրութեան եւ ազգային շրջանակներու մէջ հետաքրքրութիւն, որոնց մասին մամուլը իր կարգին արձագանգ կուտար, խմբեց նաեւ գաւառներու անկազմակերպ որբերը։

Գործը օր ըստ օրէ կ՚ընդարձակուէր, անդամներու թիւը կրկնապատկուեցաւ։ Գաւառի մեծ կեդրոններու մէջ սկսան խմբուիլ որբերու խմբակցութիւններ։ Լուրջ կազմակերպութեան մը պէտքը զգալի կը դառնար։ Անհրաժեշտ էր որ այս կազմակերպութեան տրուէր ընդհանուր շարժումի մը հանգամանքը։

Եւ ընտրուեցաւ առժամեայ կեդր. Վարչութիւն մը որ նախ պաշտօն ունեցաւ մշակելու Միութեան ծրագիր-կանոնագիրը, համապատասխան այս ուժեղ կազմակերպութեան։ Երկրորդ շունով միացուց գաւառի կարգ մը քաղաքներու որբալին խմբակները, զանոնք վերածելով մասնաճիւղերու։ Երրորդ՝ Միութեան գաղափարը տարածեց Ֆրանսայէն ալ դուրս եւ կազմակերպեց միւս գաղութներուն մէջ եւս մասնաճիւղեր։

Միութիւնը, շնորհիւ իր մշակած ուղեգծին եւ քաղաքականութեան, կրցաւ մէկ յայտարարի վերածել հեռուէն եւ մօտէն արտայայտուած զանազան փափաքներ։ Շուտով ստեղծըւեցաւ այնպիսի գիծ մը, որ մասնաճիւղերը շատ մտերիմ յարաբերութեամբ իրարու կապուեցան։ Սրբագրուեցան ընդհանրապէս այլազան դպրոցներու տարաձայնութիւնները։

Եւ սակայն գտնուեցան մարդիկ, որոնք յանդգնեցան ըսել թէ որբերու այս շարժումն ալ գետին պիտի չգտնէ եւ շուտով փորձեցին կասեցնել անոր թաղումը։

Ճիշդ հակառակն եղաւ, սակայն։

Զ. Ռ. Միութեան կազմութեան շրջանին, սունկի պէս կը բուսնէին խայտաբղէտ Միութիւններ, որոնք ծնան ու մեռան Քարթիէ Լաթէնի մէջ։

Բայց Զ. Ռ. Միութիւնը անսասան մնաց եւ կը շարունակէ իր գոյութիւնը։

Այսօր եւս, դժբախտաբար, երիտասարդներ կան, որոնք տասը տարի վերջն անգամ կը սիրեն կապել[...] սերունդի կարգ մը ներկայացուցիչներու քաղաքցիներուն, երիտասարդներ որոնք իրարու հանդէպ անհաշտ վերապահութիւններ ունին եւ իրենց տարօրինակ զգուշութիւններուն պատճառով դարձած են անշէջ ու անհա[...]

Ունինք ուրիշ երիտասարդներ ալ, ընդոստ իրենց քունէն արթնցած պէս, տասը տարի վերջ, ծանօթ կու «Առաջնորդներու վարդապետութիւններէն անմարսելի քաղուածքներ կատարելով այսօրուան երիտասարդութեան մէջ նոր (!) խմորում կ՚ուզեն ստեղծել։ Ունա՞յն աշխատանք։

Մինչդեռ Զ. Ռ. Միութիւնը, քան յստակօրէն տասը տարի մշակած ու բանաձեւած է իրենց մէջ գաղափարները որ կը խտացնեն ծրագիր-կանոնագրի հետեւեալ [...] մը յօդուածներուն մէջ.—

Նպատակ. 1.— Զ. Ռ. Միութեան բարձրագոյն խէչալը կը կազմեն պայքար՝ ապազգայնացման դէմ, սէր՝ հայրենիքի հանդէպ, յարգանք՝ ցեղային պատմութեան, պահպանումը՝ տոհմային աւանդութեանց։

2. Որբ եւ ոչ որբ երիտասարդները չազատել իրարու՝ խորթերու ներ Եւայլն, եւայլն։

×

Ահա արտասահմանեան երիտասարդական այս շարժումն է որ [...] արձակեց երկրէ երկիր, գաղութէ գաղութ, ստեղծելով բազմաթիւ մասնաճիւղերու ցանց մը։ Արդարեւ տասը տարի միջոց կարած այս կազմակերպութիւնը այլ եւս ազատ [...] ընկերումէ եւ տարակուանքէ։

Ահա Զ. Ռ. Մ.ի համազգային նպատակի ընորոշումը թոյլ կուտայ [...]րին, որ այս տասնամեակին առթիւ կազմուած հանդէսին, —որ մասնաւորաբար որբ եւ ոչ որբ երիտասարդներու ուխտի օր մըն է,— կատարուի հրապարակային հաշուետուութիւն ծանօթացնելով Միութեան նպատակ ու ոգին եւ անոր պահանջները։

Հ. ԽԱՆՋԵԱՆ

(Վերջ)

Կնանքը Վիէննայի մէ[ջ]

—•—

ՎԻԷՆՆԱ, 23 փետր. (Ցապաղած) — Փետր. 19ին մեծ խանդավառութեամբ տօնուեցաւ Վարդանանց տօ[նը] նախաձեռնութեամբ Վիէննայի Հա[յ] Երիտ. Միութեան։

Ջերմ համակրութիւնը, զոր տ[...] առթիւ ցոյց տուին գաղութին անդամները, ապացոյց մըն էր, թէ երիտասարդական Միութիւնը ընդհանուր գնահատանք մը կը վայելէ։ Թերեւս առաջին անգամն ըլլալով՝ ճըլլազարդութեամբ սկսաւ հանդէսը, ժամը 7ին։

Երդչախումբը «Բամ փորոտան» կատարեց բացումը։ Միութեան պ[...] նոյ Նախագահը եւ անխոնջ աշխատակիցը՝ Եղիշէ քհն. Իւթիւճեան, [...] զութիս հոգեւոր հովիւը, օրուան նշանակութիւնը պարզելէ յետոյ, [...] հրաւիրեց ընդհանրական մեծաւոր Ներսէս Վ. Ակինեան, որուն խօսք[ը] կարօտը կը զգայինք շատոնց ի վեր։ Իր ճառը խոր տպաւորութիւն գործեց։

Իշխան Պետրոս Գամսարականի [...] մաներէն ճառը ճարտարօրէն կը [...] կայացնէր Վարդանանց պատերազմի ազգային-քաղաքական հանգամանքները։ Անցողակի ըսեմ որ իր Կամսարական գերմաներէն բազմաթիւ բանախօսութիւններով միջազգային մասնագէտներու եւ բարձր շրջանակներու գնահատանքը կը վայելէ իր մեծ հմտութեան համար։

Տիկ. Մէօսլինկէր ձէզայիրլեան [...] միտասի Լալօեէն ու Մեսրոպեանի [...] բերգը գեղգեղեց։ Երգը կրկնուեցաւ արժանացաւ եւ արցունքներ խլեց միզմէ։ Տիկինը Պոլսեցի է, ծանօթ [...] երգահանդէսներով եւ այժմ աւելի [...] կատարելագործուի։

Նարպէյի «Հայ ապրինքէն յետոյ» [...] զոր արտասանեց Ա. Գարամանեան, երգչախումբը Կոմիտասէն երկու գեղջկական կտորներ երգեց։ «Լէ [...]ոեց ամպերը» բուռն ծափերու [...] րափով կրկնուեցաւ։ Գ. Մելիքսէթեան ձեռնհասօրէն վարեց երգչախումբը, իսկ Օր. Մելիքսէթեան դաշնակով ճարտարօրէն նուագեց Գրիգ[...] մէն կտոր մը եւ ընկերացաւ երգ[ի]չներուն։

Հանդէսը մեծ ոգեւորութիւն յառաջ բերաւ հանդիսականներուն մէջ, [...] րոնց ազգասիրական զգացումները [...] րակենդանացան։

•• Հայ Ուսխ. Միութիւնը նոյն իրիկունը հրաժեշտի հացկերոյթ մը տուաւ ի պատիւ նկարիչ Ա. Սեւրուկեանի, որուն ցուցահանդէսն այնքան փառաւորուեցաւ Վիէննայի մէջ (այս մասին տեղեկագրած եմ արդէն)։ Հացկերոյթը անցաւ ջերմ մթնոլորտի մը մէջ։ Ներկայ էին Ուսխ. Միութեան անդամները, Բարեգործականի նախագահը՝ Գ. Ակօբեան, Հ. Ներսէս Ակինեան, Ս. Ջհլ. Իւթիւճեան, ամերիկահայ Տէր եւ Տիկ. Իսփէնչեան եւ բազմաթիւ հայրենակիցներ։ Եղան բանախօսութիւններ եւ մաղթանքներ ի պատիւ մեծ նկարչին։ Երիտասարդական Միութեան նախագահը՝ Ա. Վարդեան, գնահատանքն ըրաւ Սեւրուկեանի տաղանդին։ Հ. Ակինեան ըսաւ.— «Դարբիչ (Սեւրուկեան) անժխտելի արուեստ մը բերած է Եւրոպա. նոր յայտնութեամբ մը արեւելքը արուեստքին կը ներկայացնէ, Հայկական արուեստը հայ հանճարով, որ միշտ ստեղծագործ է եւ անսպառ։ Քանի հայ ժողովուրդն այսպիսի հանճարներ ունի, պիտի ապրի, հանճարն յաւիտենական է։ Հայն ալ յաւիտեան պիտի մնայ։ Այսպիսի հանճարներու շնորհիւ ոտքի ելած ու ճնշուած հայութիւնը նոր ուժ եւ կորով պիտի ստանայ իբրեւ Սամսոն մը, պիտի թօթափէ իր տկարութիւնը եւ յոյս պիտի բերէ մեր ազգին»։ Տիկ. Իսփէնչեան նազելի շեշտերով նկատեց թէ Վիէննայի մէջ գտած է հայ Ուսխ. Միութիւն մը, որ հակառակ իր փոքր թիւին կը ներկայացնէ ընտիր որակ մը։ Մասնաւոր կերպով խանդավառուած է երիտասարդներու եռանդով եւ ազգասիրութեամբ։

Վերջապէս խօսեցաւ Սեւրուկեան, որ խորապէս յուզուած յայտնեց թէ յափազանց երախտապարտ է Ուսխ. Միութեան եւ — ինչպէս միշտ ու ամէն տեղ — բարձր պիտի պահէ հայ անունը, օտար երկինքներու ներքեւ։ Ընդհ. ծափերու տակ, ճամբայ Սեւրուկեանը (նկարչի որդին) աթոռին վրայ ելաւ ու ըսաւ «Պապիս, մամիս եւ իմ կողմից շնորհակալութիւն եմ յայտնում ներկաներին»։

Սեւրուկեանի ցուցահանդէսը երկու անգամ երկարաձգուեցաւ եւ երեք շաբաթ տեւեց, յունուար 12— փետր. 2։ Պերլինի Կալէրի Կուրլիթին մէջ մարտ 1ին կը բացուի Դարբիչի ցուցահանդէսը, որ համոզուած ենք թէ նոյն յաջողութեան պիտի արժանանայ։ Նկարիչը հոս Ակօբեան եղբարց ծախքով իր նկարներէն եւ երկու կտոր Վիէննայի Միխիթարեան վանքին հաւաքածոյին նուիրեց։

Այս առաւօտ նկարիչը դէպի Պերլին ճամբայ ելաւ, իր գեղեցիկ յիշատակներով։

Ա. ԳԱՐԱՄԱՆԼԵԱՆ

ՏԻԾԱՂ

ՏԻԿԻՆԸ.— Սիրուհի, ժամ մըն է որ քեզ կը կանչեմ, որպէսզի նախաճաշս բերես, ո՞ւր ես։

— Ներեցէք, տիկին, պարոնին կ'օգնէի լոգարանին մէջ, թէեւ ձեզ կանչեց, բայց անհանգիստ չընելու համար ձեր տեղը փոխանորդեցի։

— Ետո՞յ ...

— Ահա նախաճաշը բերի ...

Նամակ Սթրազպուրկէն

ՍԹՐԱԶՊՈՒՐԿ, 15 փետր. (Յառաջ).— Առաջին ժամանումս էր Սթրազպուրկ։ Առտուն կանուխ ժամը 6ին կայարանէն դուրս ելայ, ու փողոցի մը հասցէն գրպանէս հանելով, մօտեցայ ոստիկանի մը։ Ես ֆրանսերէն խօսեցայ, բայց ոստիկանը պատասխանեց գերմաներէն։ Առջեւս բացուեցաւ մեծ հրապարակ մը։ Դիմեցի առջեւս մարդու մը եւ ցոյց տուի հասցէն։ Մարդը ֆրանսերէն բնաւ չէր գիտեր եւ հարցուց երիտասարդի մը։ Վերջապէս մարդը զիս հասցուց ուր որ պէտք է։ Ես Փարիզէն եկած էի կօշիկի գործարանի մը հրահանգով, իբրեւ ժամանակէտ բանուոր։ Երեք հոգի եւս եկած էին ինծմէ առաջ, մէկը Փարիզէն, իսկ երկուքը Մարսէյլէն։ Փարիզէն եկողը ընկերներէս մէկն էր Բ. Գասպեան, (միւսները Վ. Մերճանեան եւ Ս. Սիւալեան)։ Նոյն օրն իսկ գործի մտանք։ Վճարման պայմանն էր ժամը հինգ ֆրանք, իսկ ներկայիս գործարանատէրը կ'ուզէ մեզ աշխատցնել կտորով։ Ընկերս որոշեց մեկնիլ Փարիզ, իսկ ես առաջարկեցի միւս տղոց հետ մէկ տարուան համար պայմանագրուիլ ժամական 5 ֆրանքի։ Հրեայ գործատէրը մերժեց։ Ես ալ պիտի մեկնիմ շուտ։ Իսկ երկու Մարսէյլեցիները համակերպեցան եւ մնացին։

Այս առթիւ թելադրութիւն մը,— բոլոր անոնք որ ինծի հետ արձանագրուած են, թող իրենց տեղէն չշարժին։

Սթրազպուրկ ունի 180.000 բնակիչ։ Կլիման շատ առողջ է եւ ջուր ցուրտ է։ Քաղաքը ունի հոյակապ եւ գմբէթաւոր շէնքեր։ Իր լայնատարած պողոտաներուն եւ փողոցներուն վրայ կը բանին զուգընթաց հանրակառքեր միշտ մէկ իրարանցում փողոցին մէջ։ Առտուն ժամը 7—8ի առտնները բանուորները աշխատանքի կ'երթան հեծելանիւով։

Երեկոները շատ աւելի հանդարտ է, բայց քաղաքը տխուր տպաւորութիւն կը գործէ։ Առատ է ջուրով։ Լոռէնի մէկ ճիւղը կ'անցնի քաղաքին մէջէն, իսկ ուրիշ մաս մըն ալ Սթրազպուրկը կը բաժնէ ճեղքելով սահմանագլուխը։ Հսկայ կամուրջ մը ձգուած է Լոռէնի վրայ։ Մէջտեղը կառուցուած է ընդարձակ զօրանոց մը լեցուն զինամթերքով եւ բազմաթիւ զինուորներով։ Քաղաքին մէջէն կէս ժամ է հանրակառքով մինչեւ կամուրջ։

Կ. ԱՐՍԼԱՆԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՅ ԿԻՆԵՐՈՒ ԱՇԽԱՏԱՆՔԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Մեր շրջանի չէն արուարձաններէն Սէն Ժէռոմի Կրթ. Տիկ. Միութիւնը հովանաւորութեամբ Թաղական խորհուրդին կազմակերպած էր երեկոյթ պարահանդէս մը, 22 փետր. շաբաթ երեկոյ, Գ. Մանուկ Գասպարեանի սրճարանի սրահին մէջ ի նպաստ մանկապարտէզին։ Իբրեւ թղթակից «Յառաջ»ի կը հրաւիրուէի։ Հայոց աշխարհի այն փառ. Արարատի անունը կրող փողոցն եմ, երկու փոքրիկներ Ֆրանսերէն գեղգեղելով կը մօտենան ինծ իրենց ծնողքին հետ։ Կը հասնինք սրահը, որ արդէն ժամանակէն առաջ լեփ լեցուն է հանդիսականներով։ Թաղին երգչախումբը ղեկավարութեամբ Գ. Համբարձումեանի կը բանայ հանդէսը «Բամ Փորոտանով» զոր ժողովուրդը յոտնկայս կ'ունկնդրէ։

Երգչախումբի բացումէն յետոյ օրուան նախագահ Գ. Բարղամեան յատուկ պատշաճ ճառ մը խօսեցաւ, միեւնոյն ատեն պանծացնելով Վարդանանցի յիշատակը։ Կրկին երգչախումբը երգեց «Մի մեծասքանչ դու լեզու», արտասանութիւն մը ըրաւ Օր. Խոզեան՝ «Հայ քաղուհի». դաշնակի վրայ նուագեց Օր. Գանտիկեան եւ մենոքեց Օր. Ա. Կիրակոսեան, յետոյ կրկնելով ջերմ ծափերու մէջ։ Յաջող արտասանութիւն մը ըրաւ Օր. Ե. Անտոնեան՝ «Մասիս հսկան»։ Գ. Սանտալեան արտասանեց Թումանեանի «Հին օրհնութիւնը», ֆանթէզի մը ըրաւ Գ. Յ. Կիրակոսեան։ Յետոյ արտասանութիւն մը «Հայ մայրերուն» Գ. Մ. Դուրիթեանէն։ Մենոքեց Գ. Համբարձումեան, որմէ յետոյ երգչախումբը երգեց «Իմ չինարի եարը»։

Մանկապարտէզի աշակերտները համազգեստ հագած ճկուն մարզանքներ կատարեցին ղեկավարութեամբ ուսուցչուհի Օր. Ռ. Գարակէօզեանի, որ դաշնակի վրայ նուագելով մարզանքի եղանակը կուտար պզտիկներուն։

Տիկ. Միութիւնը ունէր նաեւ վիճակախաղ մը, որուն առարկաները տրամադրած էին թաղեցիները։ Շահեցան 19 հոգի։ Կարճ դադարէ մը վերջ, Սիվրիհիսարի Ուսխ. Միութեան անդամները ներկայացուցին ծիծաղաշարժ զաւեշտ մը, «Դղումի վաճառականը» յաջող խաղարկութեամբ։

Զաւեշտէն վերջ արտասանեցին Գ. Սարեան, Գ. Գեղամ (Սէրէ որդին)։

Գեղարուեստական ճոխ ու խնամուած բաժինէն վերջ սկսաւ պարը, որ տեւեց մինչեւ առաւօտ։

Լսեցի որ թաղը ունի մանկապարտէզ մը յիսուն աշակերտով եւ ուրիշ գաղութաց մը ֆրանսական վարժարան յաճախող Հայորդիներուն։ Ունին լսարանական Միութիւն մը որ պիտի կազմակերպէ դասախօսական ժողովներ։

Այս չէն գաղութին տարած աշխատանքը յոյժ գովելի է ազգային տեսակէտով։

** Նորակազմ Տիկ. Միութեան վարչութեան անդամներն են Տիկ. Ե. Խոզեան՝ ատենապետուհի, Լ. Գասպարեան՝ ատենադպրուհի, Փ. Ժամկոչեան՝ գանձապահ, խորհրդականներ՝ Տիկիններ Ս. Սիմոնեան, Մ. Համբարձումեան, Է. Բարղամեան, Ֆ. Փանոսեան, Ա. Վարդանեան, Վ. Ժիրայրեան։

Մ. Խ. Թաշճեան

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ ՌՈՄԱՆԻ ՄԷՋ

ՌՈՄԱՆ, 24 փետր. (Յառաջ).— Կ. Խաչի Ռոմանի մասնաճիւղը փետր. 23ին ընկերվարականներու սրահին մէջ տօնեց «Մանուկներու Օրը»։ Ջանք չէր խնայուած հանդէսին յաջողութեան համար։ Բարի նախանձ մը արթնցնելով մանուկներու մէջ, ընթերցանութեան, արտասանութեան եւ երգի մրցանակներ սահմանուած էին։ Մայրերու եւ մանուկներու ընտրեալ հասարակութեան մը առջեւ, օրուան նախագահը Տիկ. Ա. Շէյթանեան «Ցայտօրինակով» բացուած յայտարարեց հանդէսը եւ յատուկ պատշաճ քանի մը խօսքերէ վերջ մանուկները իրարու յաջորդեցին արտասանելով, երգելով, կարդալով։ Ամէնուն ալ փափաքը Ա. մրցանակը շահիլն էր։

Յետոյ բեմ ելաւ Գ. Սթամպուլեան, յանուն դատական մարմնին եւ քանի մը խօսքերով հանդէսին նշանակութիւնը բացատրելէ վերջ բաժնեց մրցանակները։ Երգի Ա. մրցանակը շահեցաւ Օր. Ն. Գէորգեան՝ «Դէշէ Եամանի» համար, ընթերցանութեան Ա. մրցանակը (Լ. Շանթի «Հայրենի աշխարհ»ի Զ. տարին) Օր. Ա. Միրաքեան, իսկ արտասանութեան մրցանակը՝ (նոյն գրքի Ե. տարի) Յ. Քէփէնէկեան Սիամանթոյի «Սուրբին աղօթքը»ին եւ «Ս. Մեսրոպ»ի արտասանութեան համար։ Յիշատակութեան արժանի էին արտասանութեանց մէջ Ա. Գէորգեան, երգի՝ Զ. Ճիզմէճեան եւ ընթերցանութեան՝ Ռ. Գույումճեան եւ Մանուկեան։ Անմասն չձգելու համար միւս մանուկները ընկերը մէկ մէկ օրինակ «Մրգաստան» մանկական հանդէսը բաժնեց բոլորին։ Նուէրներու ցանկ մը բացուեցաւ եւ կարճ ժամանակէ մը գոյացաւ աւելի քան 100 ֆրանք։

Մանուկները մինակ կամ իրենց մայրերով եկած էին սոյն հանդէսին, իսկ ո՞ւր էին հայրերը։ Արդեօք չէի՞ն ուզեր տեսնել ու լսել իրենց որդիներուն հայերէն արտասանութիւնները եւն., եւ կամ չէի՞ն փափաքեր օգնել կազմակերպութեան մը որ միայն հայ մանուկին հայեցի դաստիարակութեամբ եւ հիւանդներու օգնելով կը զբաղի։

Հանդէսէն վերջ քայլերս ուղղեցի սրճարան. հոն էին հայրերը եւ ծուխի ու մուխի մէջ «պլօթ» կը խաղային ...

Գրիտամ

50,000 Ուսանող

Փարիզի մէջ ներկայիս զանազան համալսարաններ կը յաճախեն մօտաւորապէս 50.000 ուսանողներ։ Միայն 5 համալսարաններու մէջ արձանագրուած են 36.044 հոգի։ Անցեալ տարի այս թիւը կը հասնէր 38.316ի, ուրեմն այս տարի պակսած է 2.272 ուսանող։

Բժշկ. ուսանողներու թիւն է 7500, գիտութեանց համալսարանի ուսանողներուն թիւն է 4500, գրական համալսարանի ուսանողներուն թիւը՝ 10.054 դեղագործական համալսարանի ուսանողներուն թիւը՝ 1759, իրաւաբանական համալսարանի ուսանողներուն թիւը՝ 10.619, եւ խորհիլ որ իրաւաբանական համալսարանի շէնքը հազիւ կրնայ տեղ տալ 2740 հոգիի, այս պատճառով տարեկան գրաւոր քննութեանց ժամանակ ուսանողները կը հրաւիրուին ներկայանալ ուրիշ շէնք մը։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ ընթեռնլի եւ մելանով։

ՄԱՄՈՒԼ

Հ. Կ. ԽԱՉԻ ՇՐՋ. ԺՈՂՈՎԸ

Պուէնոս Այրէսի Արմէնիան, որ վերջերս եռօրեայի վերածուեցաւ, կը շեշտէ խմբագրականի մը մէջ (1 փետրուար).

— «Փետրուարի կէսին Հարաւ. Ամերիկայի Հ. Կ. Խաչը Պուէնոս Այրէսի մէջ պիտի գումարէ իր անդրանիկ շրջանային ժողովը։ Շրջանային ժողովը լուրջ կազմակերպութեան մը կամ միութեան մը համար այն է, ինչ որ է խորհրդարանը երկրի մը համար։

Ինչպէս որ երկրի մը խորհրդարանը կը ղեկավարուի սահմանադիր ժողովէն քննուած, ընդունուած եւ վաւերացուած ընդհ. օրէնքներով եւ կանոններով, այնպէս ալ շրջանային ժողովը կ'առաջնորդուի կազմակերպութեան մը կամ միութեան մը ընդհ. ծրագիր-կանոնագրի սկզբունքներով եւ տրամադրութիւններով, որոնք քննուած, ընդունուած եւ վաւերացուած են տուեալ կազմակերպութեան կամ միութեան բարձրագոյն ընդհ. ժողովէն։

Թէեւ Շրջ. ժողովը իր շրջանին մէջ ինքնավար է, կրնայ մշակել եւ ունենալ իր շրջանին յատուկ ներքին կանոնագիր, նոր ուղեգիծ գծել իր շրջանի գործունէութեան համար, սակայն եւ այնպէս այդ բոլորը պէտք է բխին դարձեալ կազմակերպութեան ընդհ. ծրագիր-կանոնագրի սկզբունքներէն եւ տրամադրութիւններէն։

Հայ իրականութեան մէջ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ամէնէն ժողովրդավար սկզբունքներով հիմնուած կազմակերպութիւն մըն է, որուն ընդհ. առմամբ հետեւած է նաեւ հայ կնոջ մեծագոյն կազմակերպութիւնը, որ քսանըհինգ տարի է գոյութիւն ունի եւ այսօր մօտ 10.000 անդամ-անդամուհիներ կը հաշուէ իր կազմին մէջ, ունենալով տարեկան 100.000 տոլարի հսկայ պիւտճէ մը։

Ահա հայ կնոջ այս մեծագոյն կազմակերպութեան ներկայացուցիչ մասնաճիւղերն են, որ կ'ուզեն Հարաւ. Ամերիկայի մէջ գումարել իրենց անդրանիկ Շրջ. ժողովը, օրակարգի տակ նման կարեւոր հարցեր ունենալով իրենց սեղանին վրայ։

Հարաւ. Ամերիկայի Հայ Կարմիր Խաչի մասնաճիւղերը ընդամէնը երկու տարուան կեանք ունին, որոշ շրջանները նուազ տարիքով, սակայն եւ այնպէս անոնք իրենց եռանդուն գործունէութեամբ եւ միութեան ընդհանուր ծրագիր-կանոնագրի անշեղ գործադրութեամբ կրցան լաւ քննութիւն մը տալ Հիւս. Ամերիկայի կեդրոնական վարչութեան, որ զանոնք ընդունեց իբր օրինաւոր մասնաճիւղեր, կանոնաւոր կապ պահելով անոնց հետ։

Պուէնոս Այրէսի քոյր մասնաճիւղի վարչութիւնը, թէեւ Շրջ. ժողովէն ընտրուած չէր, բայց լիակատար իրաւունք ստացաւ վարելու շրջանիս գործերը իբր օրինաւոր Շրջ. Վարչութիւն եւ իր ծանր ու պատասխանատու դերը կատարել լաւագոյն կերպով, եւ այժմ գումարելով Շրջ. ժողովը՝ կ'ուզէ իր գործերը յանձնել բարձրագոյն ժողովին. անոր տնօրէնութեան եւ բարձր ղեկավարութեան թողլով Հարաւ. Ամերիկայի բոլոր մասնաճիւղերու կեանքն ու գործունէութիւնը։

Հայ Կարմիր Խաչի Շրջ. ժողովին կը մասնակցին Արժանթինի, Ուրուկուայի եւ Պրազիլի մասնաճիւղերը, որոնք իրենց թիւին համեմատ պիտի տան իրաւասու ձայնով պատգամաւորուհիներ»։

ԿԱՐՄԻՐՆԵՐՈՒՆ դէմ շարք մը օրինագիծներ յանձնուեցան Մ. Նահանգներու երեսփ. ժողովին, սանձելու համար անոնց գործունէութիւնը։ Օրինագիծներէն մէկը կ'առաջարկէ 5000 տոլար տուգանքի եւ հինգ տարի բանտարկութեան դատապարտել այն քաղաքացին որ կամովին եւ գիտակցօրէն կը ջատագովէ կառավարութիւնը տապալել բռնութեամբ։ Այս օրինագծին հակառակ են լեգէոնական միութիւնը, Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը եւ ուրիշ ազգային կազմակերպութիւններ։

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԴՈ՞ՒՆ ԱԼ ԼԵՀԱՍՏԱՆ

«Ճումհուրիէթ»ի խմբագրական քարտուղար Ապիտին Տավէր գրել կուտայ այս վերնագրին տակ.— Լեհ պետական մարդիկը ըսած են թէ իրենց երկիրը պէտք ունի ընդարձակուելու եւ գաղթավայր ունենալու, որովհետեւ չի կրնար ապրեցնել բնակչութիւնը որ տարեկան կէս միլիոն կ'աւելնայ։

Գերմանիա իրաւունք ունի իր գաղթավայրերը ետ պահանջելու, որովհետեւ նախապէս հողեր ունէր եւ յաղթուելուն վրայ խլեցին իրմէ։ Բայց անկարելի է չխնդալ, երբ Լեհաստանն ալ գաղթավայր կ'ուզէ։ Այն Լեհաստանը որ մինչեւ 1918 ջնջուած էր քարտէսէն, բաժնուած ըլլալով Գերմանիոյ, Ռուսիոյ եւ Աւստրիոյ միջեւ։

Երկիր մը որուն ծնունդէն յետոյ 20 տարի ալ չէ անցած, սկսած է աշխարհակալութեան եռանդ ընել։ Ասիկա կը նմանի մահէն ազատած այն հիւանդին, որ յետոյ ոսկրամոլութեան կը տանի գործը։

ԹՈՒՐՔ ՄԱՐԶԻԿՆԵՐԸ ԻՆՉՈ՞Ւ ՔԱԽՈՂԵՑԱՆ

Ձմեռնային ողիմպիականներուն մէջ Թուրք դահուկաւորներու (սքիյօր) ձախողութեան առթիւ եղած քննադատութեանց ի պատասխան, Թուրք մարզական միութեան նախագահութիւնը կը հաղորդէ թէ Թուրք մարզիկները ողիմպիականին ղրկուած են անոնց մարզիչին թելադրութեամբ եւ ցոյց տուած վստահութեան վրայ։

Թուրք դահուկաւորներէն մէկ մասը արկածներու ենթարկուած ըլլալով, չէն կրցած իրենցմէ սպասուած յաջողութիւնը երեւան բերել։ Այս երիտասարդներէն մէկը մրցումէն առաջ վիրաւորուած եւ այս վիճակով մասնակցած է։ Ուրիշ մըն ալ մրցումի միջոցին վիրաւորուած եւ ետ մնացած է, որովհետեւ հիւանդապահները երկար ատեն զբաղած են վէրքերը կապելով։

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (71)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

Աղային կիներէն մէկը ճաշ կուտայ մեզի եւ կը յայտնէ թէ ուղտապանները իրիկուան մօտ ճամբայ պիտի ելլեն քաղաքին այնինչ դռնէն։

Մեր փորը լաւ մը կշտացնելէ վերջ ժամանակը ուշ ըլլալով «Մնաք բարով» կ'ըսենք եւ կը շտապենք որոշեալ կողմը։ Հեռուէն կը տեսնենք փողոցին մէկ անկիւնը մեր ուղտապանուհի Ֆէլլահները որոնք ծանօթ կիներու հետ անդադար կը համբուրուին, փոխն ի փոխ իրենց կուրծքերը ծեծելով եւ «Ւա վալլօ, եա վալլօ» պոռալով։ Անպայման տխուր լուրեր, ազգականներու մահուան գոյժեր իմացան։ Քիչ վերջ անոնց կը խառնուին միւս այլ պէտէվի ուղտապաններն ալ, որոնց երկայն ու սեւ հիւսուած մազերը, գլխուն երկու կողմերէն կախուած, յատկանշական են։

Կ'ուղղուինք վերջապէս քաղաքին դուռը, ուր ուղտերը բոլորն ալ քով քովի ծնրադրած կ'որոճան։

Կը քակեն ուղտերուն ոտքի կապերը ու կը բարձրացնեն բոլորն ալ ոտքի։

Արաբներու սովորութիւնն է ուղտերը ծունկի բերելէ յետոյ, առջեւի ոտքերը կապել, որպէսզի չկարենան բարձրանալ։ Յետոյ անոնց առջեւ կը նետեն «ճիլվանի» կոչուած սխտորի մեծութեամբ կանաչ հատիկներ։ Ուղտի յատուկ ուտելիք մըն է այս եւ հայ գաղթականներն ալ կը ստիպուին ուտել։

Խոնջէնք մը ամէն կողմ։

Զմարդուած ուղտերը տակալի կը խոնջեն ծունկի բերելու կամ ոտքի բարձրացնելու պարագային, ինչ որ երկու անպատեհութիւն ունի.— Նախ շատ անախորժ կուգայ ձայնը, երկրորդ՝ այդ անտանելի խոնջիւնով ուղտապաններուն ներկայութիւնը կ'իմացնեն գողերուն կամ ուրիշ գաղտնիքներ կը յայտնեն, այնպէս որ այս տեսակ աղմկարար ուղտերուն գինն ալ քառապատիկ նուազ աժան կ'ըլլայ լաւ ուղտերու արժէքէն։

Կը կապեն տասը առ տասը իրարու պոչերու եւ գլխու ալ իշու մը վրայ կը նստեցնեն եւ «Միւլլահ»ին ետեւը կը կապեն։ «Միւլլահ»ը կարաւանին պետն է, այր կամ կին։ Իշու վրայ նստած, անոր կը հետեւին բոլոր ուղտերը իրարու ետեւէ։

Այսպէս կարաւանը ճամբայ կ'ելնայ իրիկուան։ Մինչ քաղաքի ծանօթ կիները փողոցին անկիւններէն մաղթանքներ կ'ուղղեն ուղտապաններուն. «Խաղաղ ճանապարհ, Աստուած ձեզի հետ ըլլայ» եւն.։

Կը հեռանանք Համայէն-թէթեւ հով մը ծառերուն հպելով կը վազէ շարունակ։

Այս անգամ նախկին ճամբէն չէ որ կը վերադառնանք ետ։ Նախապէս ուղտերը բեռցուած ըլլալով ստիպուած էին բաւական ճամբան բռնել, որ աւելի երկար կը տեւէ, մինչդեռ հիմա ուղտերը բեռցուած չըլլալով, կարճ ուղի մը ընտրած էին Դէյ Զօր հասնելու, որ Սէլէմիայէն քանի մը օր անդին կը գտնուի, իսկ Համայէն ութ ժամ է։ Ճամբուն երկայնքը շուներ անտէր չունենք ուղտի թարմ ոսկորներ կը կրծեն խոռ-խոռով։

Յանկարծ հովին դադարէն եղանակի կտոր մը կը հասնի ականջիս։

Կրկին ուղտապանները սկսած են կարաւանի երգերը թող տալ։ «Միւլլահ»ը որ կին մըն է, մինակը կը սկսի իր սուր ձայնով, որուն կը պատասխանեն խմբովին բոլոր Ֆէլլահները, ձեռքերը ներդաշնակօրէն իրարու զարնելով։ Գիշերը մանաւանդ շատ հաճելի ու խորհրդաւոր է ունկնդրել այս երգերը։

Երկար ժամեր անդադար յառաջանալէ վերջ, գիւղ մը կը հասնինք ուր կ'որոշեն հանգստանալ։ Ուղտերը ծունկի բերելէ յետոյ բոլորին թասով կը բաժնեն ուղտի կաթով պատրաստուած թանձր մածուն, փոքրիկ հացերով։

Անկէ յետոյ ամէնն ալ իրենց ուղտերուն քով կ'երկարին «աբաներնին» վրանին քաշած. ես ալ կը ստիպուիմ անոնց նման գետնին վրայ պառկիլ՝ գլուխս ողորկ քարի մը վրայ դրած։

Երկար ժամեր անքուն անցուցի, մինչ անոնք կը խռկային. բարեբախտաբար օդը տաք էր ու չէի մսեր։ Մայիսի մէջն էինք։

Առաւօտ մութ էր դեռ երբ «Միւլլահ»ը ուղտապանները արթնցուց ու կարաւանը ճամբայ ինկաւ կրկին։

Լոյսը ճեղքուած էր. հեռուն հորիզոնին բարձունքին վրայ երկայն կարաւան մը կը նշմարեմ, որուն բոժոժներուն աղմուկը հետզհետէ կը կորսուի հեռաւորութեան մէջ։ Հոս հոն կը հանդիպինք ուղտի նեխած սատակներու, որոնք օդը կ'ապականեն ու միայն կուգան հայ գաղթականները, որոնք խումբով իրար հրմշտկելով, դանակները բռնած որդնոտած միսերը կը կտրէին, երբ ուղտ մը սատկէր։

Իսկ ուղտին թարմ միսը՝ գրեթէ ամէն մսավաճառ կը ծախէր։ Արեւածագէն առաջ կը հասնինք աղային գիւղը։ Կարաւանին առաջնորդուհին զիս կը տանի ուղղակի Ապտօ աղային ու դաստակս ցոյց տալով միաժամանակ կը պատմէ ճամբու արկածը, ան ալ կը ղրկէ զիս գիւղին մասնագէտ Ֆէլլահինի մը, որ ձէթով շփեց ամբողջ ժամեր, ոսկորը տեղը բերելու համար։

Շաբաթ մը վերջ լաւ մը դարմանուած էր դաստակս։ Պաշտօնիս գլուխն էի անցած կրկին եւ աղաս օր ըստ օրէ կակուղնալ սկսաւ, այնպէս որ այլ եւս դէմ առ դէմ կը ճաշէինք։ Ուտելիքներուն շտեմարաններն ալ ինծի յանձնած էր։

Ամէն օր հունձքէն վերադարձողներուն ուտելիքը ես պիտի բաշխէի,— երեքական բարակ հաց եւ թան։

Երկար անօթութիւններէն ծակաչք էի դարձեր գաղթականութեան մէջ, այնպէս որ գողտագողի միշտ կ'ուտէի մինչեւ որ դարմանուեցայ։

Պաշտօնէս դուրս աւելի անգամ արգիլած էր աղան։ Վերջապէս հանգիստս կատարեալ էր։

Հետզհետէ որդեգրած էր զիս։ Խոստացեր էր նոյն իսկ անդրանիկ զաւկին՝ Իպրահիմի հետ հունձքէն վերջ Փարիզ ղրկել մեզ ուսանելու, ինք շատ անգամ Ֆրանսա ճամբորդած էր եւ պարապոյ ժամերուն իր ճամբորդութեան մասին կը պատմէր։

Այնպէս որ գիւղացիները զիս փորձելու համար երբեմն կը հարցնէին, իրենց ցուցամատները տնկած, յետոյ թեքելով.—«Ինթի հէ՞ք ու հէք» (այսպէ՞ս ես թէ այնպէս, այսինքն քրիստոնեա՞յ ես թէ մուսուլման)։ Մատս բնական է կը թեքէի «հէք» պատասխանելով, որպէսզի ուրախացնեմ։

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

ուած էր որ, վարչապետը չհասկցաւ թէ ինչ կ'անցնի կը դառնայ եւ ելաւ վստահութեան խնդիր յարուցանելու, բայց ատենապետը դիտել տուաւ թէ շատ ուշ է։

*** Ինչպէս յայտնի է, դաշնագիրը հիմնուած է փոխադարձ աջակցութեան հիման վրայ։ Անոր պաշտպանները կը կարծեն թէ Ֆրանսա եւ Խ. Միութիւնը այսպէս կապուելով, իրենց եաեւէն պիտի քաշեն արեւելեան եւ կեդրոնական Եւրոպայի երկիրները, նոյն իսկ պալքանեան պետութիւնները, 30,000.000 զինուորով եւ 8000 օդանաւերով։

Ճափոնական ըմբոստութիւնը վերջացաւ

ՉՈՐՍ ՂԵԿԱՎԱՐՆԵՐ «ՀԱՐԱ–ՔԻՐԻ» ԿԸՆԵՆ

Թոքիոյէն կը հեռագրեն թէ ապստամբութիւնը զսպուած է եւ ըմբոստ զինուորները անձնատուր եղած են։ Հասարակ զին–ուորները մասնաւոր չէնքերու մէջ տեղաւորուած են, յետոյ իրենց զօրանոցները փոխադրուելու համար։ Ասոնք չպիտի պատժուին, քանի որ պարզապէս իրենց սպաներուն հրամանները կատարած են։ Չորս ղեկավար սպաներ, որոնք ապստամբութեան գլուխը անցած էին, որոշեցին «հարա – քիրի» կատարել (անձնասպանու–թիւն՝ փորը ճեղքելով)։ Ճափոնական տորմիղէն նաւավներ ցա – մաք ելան Թոքիոյի մէջ, բանակին օգնելու համար։ Բանակցու – թեանց ատեն, ապստամբներուն պայմաններէն մէկն էր աւելի սերտ միութիւն հաստատել բանակին եւ ժողովուրդին միջեւ, բո–լորուելով կայսեր շուրջը։ Առաջին օրուան սպանութիւններէն յե–տոյ, ապստամբութիւնը զսպուեցաւ առանց նոր արիւնահեղու – թեան։ Ապստամբները գործածեր էին սուրեր, դանակներ եւ ա – տրճանակներ։ Տեղ – տեղ ալ գնդացիրներ դրած էին մահապարտ երեւելիներու տուներուն դէմ, ծակծկելով պատերը։ Ամէնէն ե – ղերական պարագաները կը ներկայացնէ վարչապետ Սայթոյի սպանութիւնը։ Ապստամբները յանկարծ խուժելով ծերունի դի – ւանագէտին պաշտօնական բնակարանը, յառաջ խոյացան սպա–նալից։ Տիկին Սայթօ մէջտեղ նետուեցաւ եւ աղաղակեց.— «Փր–կեցէ՛ք ի սէր հայրենեաց»։ Ապստամբները մէկդի քաշեցին կինը, եւ մէկ թեւը վիրաւորեցին սուրով մը։ Յետոյ անողորմաբար ըս–պաննեցին ամուսինը։

Բոլոր սպանութիւններէն վերջը, ըմբոստները գրաւելով կա–ռավարական չէնքերը, դիրք բռնեցին անոնց մէջ։ Բանակը գրեթէ բան չըրաւ ամբողջ 24 ժամ, ստուգելու համար թէ ուրիշ զօրա – գունդեր ալ կը մասնակցի՞ն ապստամբութեան։ Յետոյ կառավա – րութիւնը հաւանութիւն յայտնեց բանակցելու եւ միջին ելք մը գտնելու ։ Համաձայնութիւն գոյացաւ առանց մեծ դժուարու – թեան։

Նոր վարչապետ Կօթօ, որ հրաժարած էր, յանձն առած շա – րունակել իր պաշտօնը, կայսեր պնդումով։ Կը կարծուի թէ որոշ փոփոխութիւններ պիտի կատարուին քաղաքականութեան մէջ , իբրեւ հետեւանք ապստամբներու պահանջներուն։ Պաշարման վի–ճակը դեռ կը շարունակուի, թէեւ խաղաղութիւնը վերահաստա–տուած է։

Բանակցութիւնները յաջող ելք ունեցան եւ նոր արիւնահեղու–թեանց առաջքը առնուեցաւ շնորհիւ կայսեր երէց եղբօր՝ իշխան Շիչիպուի, որ Թոքիօ վազեց եւ անձամբ խօսեցաւ ապստամբ ըս–պաներուն հետ։ Իշխանը 1930ին եւ 1932ին հրամանատար եղած է հետեւակազօրքի Գ. գունդին մէջ, որ ամէնէն գործօն դերը կա – տարեց ապստամբութեան մէջ։ Երիտասարդ սպաները բոլորովին հայրենասիրական գործ մը կը նկատեն իրենց արարքը։ Այս առ – թիւ յայտարարութիւն մը տպեցին, որուն մէջ կ'ըսեն թէ կառա–վարութիւնը շեղած էր ճափոնի բուն ոգիէն եւ կապտած՝ կայսեր առանձնաշնորհները։ Իրենք կը պահանջեն աւելի գործօն քաղա – քականութիւն մը վարել Ձինաստանի, Խ. Միութեան, Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներուն հանդէպ, ուրիշ խօսքով, զարկ տալ ճափոնի աշխարհակալութեան։

*** Մոսկուայի մէջ միշտ վերապահութեամբ կ'արտայայ – տուին ճափոնի անցուդարձերու մասին, որոնց հետեւանքները ուղղակի կապ ունին Խորհրդային Միութեան հետ։ Թերթերը առ այժմ այնպէս կը ցուցնեն թէ իրենց չի յնար խառնուիլ ուրիշ երկ–րի եւ ներքին գործերուն։ Միւս կողմէ գոհ են նոր վարչապետէն, որ չափաւոր կը համարուի։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԶԳ. ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐ ՄԸ պիտի նշանակուի Անգլիոյ մէջ, առանց նոյն տիտղոսը կրելու, բայց իբրեւ ընդհա–նուր ղեկավարը բանակի, նաւատորմի եւ օդատորմիղի։

ԻՏԱԼԻԱ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ չեղեալ հռչակել Ֆրանսայի հետ կըն–քուած համաձայնութիւնը, եթէ աւելի ծանրանան պատժական տնօրինութիւնները։ Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Մուսոլինի ան – ձամբ այս պարագան հասկցուցած է Հռոմի ֆրանսական դեսպա – նին։ Ինչպէս կը յիշուի, այդ համաձայնութիւնը կնքուեցաւ անց–եալ տարի, Պ. Լավալի միջոցաւ, լուծելով երկու երկիրներուն միջեւ առկախ մնացած գաղթային խնդիրները։ Ազգերու Դաշ – նակցութեան պատուիրներու յանձնախումբը կը գումարուի երկու–շաբթի օր։ Այդ առթիւ ժընեւ պիտի երթայ Պ. Ֆլանտէն։

ԵԹՈՎՊԻՈՅ մայրաքաղաքէն 200 մղոն հեռու հաստատուած բանակատեղի մը ռմբակոծուեցաւ իտալական օդանաւերու կող– մէ։ Կը կարծուի թէ Իտալացիները նոր եւ աւելի ուժգին յարձա–կողականի մը պիտի ձեռնարկեն շատ չանցած։

ՓԱՐԻԶԻ ՌՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԸ ցոյց մը կազմակերպել կ'ուզէին այսօր, բայց ոստիկանութիւնը արգիլեց։ Ասոր վրայ որոշեցին բողոքի ժողով մը կազմել, իրիկուան ժամը 5.30ին, Սէն Միշէլի շրջանակին մէջ։

ԺՈԼԵՐԱ ծագած է Սիամի մէջ եւ հարիւրաւոր մարդիկ կը մեռնին ամէն օր։

ՀԱՅ ՇԱՐԺԱՎԱՐ ՄԸ, Հայկ Խանճեան, տարօրինակ արկածի մը հանդիպեցաւ առջի օր, Ավընիւ տ'Օրլէանի կողմը, Մութօն Տիւվէրնէ կայարանին առջեւ։ Իր վարած կառքը դգուշութեամբ կ'անցնէր պողոտայէն, որ լպրծուն դարձած էր ձիւնհալի պատ – ճառաւ, երբ կանգ առաւ խճողման հետեւանքով։ Զսպանակը դար ձուցած ատեն, կառքը գնաց նետուեցաւ մայթին վրայ եւ խորտա–կեց մեթրոյի կայարանին ելքի դրան ձողերը։ Այդ միջոցին չորս հոգի կը գտնուէին սանդուղներուն վրայ եւ չորսն ալ վիրաւոր – ուեցան երկաթի եւ քարի կտորներէն։ Շարժավարը անվնաս մնաց եւ կառքը պարապ էր։ Վիրաւորներէն երկուքին վիճակը ծանր է։ Ոստիկանութիւնը քննութիւն բացաւ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եփփրատացի» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները, 2 մարտ երկուշաբթի երեկոյ, ժամը 8.30ին, 32 Ave. des Gobelinsի վերնայարկը։

Օրակարգ՝ Զեկոյց կոմիտէի եւ ընթացիկ հարցեր։

ԳԱՆԵՕ ՓԱՇԱՅի «Արծիւ» ենթակոմիտէի դասադասական ժողովը, 29 փետր. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 19 rue Ampère, Cachan։

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Ս. ՄԻՆԱՍԵԱՆ ենթակոմիտէի ընկ. ժողովը տեղի պիտի ունենայ վաղը, 1 Մարտ կէս օրէն վերջ ժամը 3ին, Հայ Ակումբին մէջ։ Բոլոր ըն–կերներուն ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ՓԵՏՐ. 18Ի ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆԸ
ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

8 Մարտ, կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին
Sociétés Savantesի մեծ սրահին մէջ.
8 rue Danton, մէթրօ **St. Michel** կամ **Odéon**
ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ
Մասնակցութիւն՝ 2 ֆրանք։

Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

29 փետր շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին
Salle de Géographieի մէջ, **184 Bld. St. Germain**
Կը նախագահէ Պ. Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ
Կը խօսին Պ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ եւ Պ. Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ
ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻՆ ՆԱԵՒ Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ՍԿԱՈՒՏՆԵՐԸ
ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

Բացում՝ ցառաց նախատակ (եփրատ նուագախումբ).— երգ՝ Օր. Հ. Կնիազ–եան.— փաստիք պարեր՝ Mlle Lacca.— Արտասանութիւն՝ Պ. Նր. Գրի–գորեանի կողմէ։

ՄՈՒՏՔ՝ 2 ՖՐԱՆՔ

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԽՄԲԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ՓԵՏՐ. 18ի ԱՌԻԹՈՎ
15 Մարտ կիրակի կէս օրէ վերջ, Գարակէօզեանի սրահին մէջ
46 rue de la Défense. Իսի լէ Մուլինօ

Թէյասեղան

Հայ Երիտասարդաց Ակումբին կողմէ, 1 Մարտ կէս օրէ վերջ ժամը 4.30ին
86 Ave. de l'Opéra (մէթրօ **Opéra**)
Ներկայ կ'ըլլայ հայ երիտասարդ գրագէտ H. TROYAT, որ գնահատուած է ֆրանսական մամուլին կողմէ։
Մասնակցելու փափաքողները սէտր է դիմեն մինչեւ փետր. 28 V. Tahmaziani 30 rue Chevel. Փարիզ 19։
Մասնակցութեան համար 5 ֆր.։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԵՐԿՈՒՆՔ

ՕՐԿԱՆ Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
Ամսաթերթ գրական, պատմական, դաստիարակչական եւ որքային շարժման նուիրուած։
Զ. տարի. թիւ 1 (Մարտ) Խմբագիր Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ — Մեր տարեդարձը (Խմբ.).— Թիւնին (Վ. Յարութիւնեան).— Ֆէմինիզմի ընդհ. պատմութիւնը (Ս. Հմայեակ).— Բա–նաստեղծութիւն (Գեղամ).— Ան որ ճակատ կը ժանէ (Յ. Օշական).— Դաս. ընթացք հոգեբանութեան (Լ. Լարենց).— Բանաստեղծութիւն (Աճառեան).— Որբի մը ոգեկոչումը (Բ. Իսճէարապեան) եւ պատկերներ։
Դիմել 17 rue Damesme. Paris.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՑԵՍՈՒՆԻ կեսարիոյ եւ շրջակայքի բոլոր հայրենակիցները կը հրաւիր–ուին խորհրդակցական ժողովի, վաղը կիրակի, երեկոյեան ժամը 8.30ին, հայրենակից կարօի սրճարանը, Café Sport։ Ներկայ պիտի ըլլան Լիոնէն երկու հայրենակիցներ։

Գործ կը փնտռէ

Գործ կը փնտռէ հայ պատուա–ւոր կին մը տնական աշխատանք–ներու համար։ Դիմել՝ Տիգրանեանի 40 rue Moulin de la Pointe. Paris (13)։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԿԵԱՆՔ. ԱՐՈՒԵՍՏ

Ամսագրիս Գ. (Մարտ) թիւը ճոխ, պէսպիսուն բովանդակութեամբ եւ պատկերազարդ։ Բաժանորդագրուեցէ՛ք ֆրանսահայ այս միակ գրական-գեղարուեստական ամսագիրը, որուն տարեկան բաժինն է Ֆրանսայի համար 30 ֆրանք, արտասահմանի համար 40 ֆրանք։
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ M. & M. BARSAMIAN, 30 Rue Drouot, Paris.
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ՝ V. R. TACVORIAN, 23 Rue Paul Bert, Asnières (Seine), որուն պէտք է ղրկել դրամական բոլոր առաքումները։

ԱԶԱՏ ԼՍԱՐԱՆ Հ. Կ. ԽԱՉԻ

Նախաձեռնութեամբ Շրջ. Վարչութեան
Երրորդ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ
տեղի կ'ունենայ 29 փետր. շաբաթ կէս օրէ վերջ ժամը ճիշդ 4ին
Մէզօն Միւթիւալիթէի մէջ (24 ռիւ Սէն Վիքթօր)
Դասախօս՝ Պ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ Նիւթ՝ «Հայոց պատմութիւն»
Մուտքը ազատ է բոլորին համար։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (72)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. — Հեղինակութիւն՝ ԷՆԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

Այդ հարցին մէջն էր ահաւասիկ որ երեւան ելաւ Րէյլֆի տկար նկարա–գիրը։ Ինչպէս միշտ, այդ անգամուն ալ տղան ընտրեց ամէնէն դիւրին ճամբան։ Որքան կրցայ տեսնել, այդ երկուքը իրարու սիրահարած չէին երբեք, եւ արդարեւ չէնդծեցին։ Ա–ռեւտուր մըն էր կատարուածը, էք–րոյտ իր որոշումը պարտադրած էր անոնց եւ անոնք ալ համակերպած է–ին։ Ֆլօրա ազատութիւն եւ դրամ կը փնտռէր , իսկ Րէյլֆ տարբեր նպատակ մը կը հետապնդէր։ Նիւթապէս շատ ծանր կացութեան մը մատնուած ըլլա–լով ուզեց այդ պատեհութենէն օգ – տուիլ. պարտքերը պիտի վճարուէին. նորէն ծայրէն պիտի սկսէր. ապագա–յի մասին մտածող մէկը չէր ան եւ ընդհակառակն կը կարծեմ որ անիկա յոյս ունէր որ նշանտուքը ժամանակ մը վերջը կրնար խզուիլ։ Երկուքն ալ որոշած էին գաղտնի պահել զայն։ Տը–ղան չէր ուզեր որ Ըրսիւլան իմանար։

Այդ անցուդարձին յաջորդեց ամէ–նէն դժուարին պահը երբ էքրոյտ, միշտ ինքնակամ ու տիրապետող, որո–շեց յայտարարել նշանտուքին լուրը ։ Րէյլֆին չյայտնեց իր միտքը, խօսե–ցաւ միայն Ֆլօրային հետ, աղջիկը ոչ մէկ առարկութիւն ըրաւ։ Լուրը չան–թահարեց Ըրսիւլան, իր հրաւէրին վրայ, Րէյլֆ Ֆըրնլի եկաւ. տեսակցու–թիւն մը ունեցան անտառին մէջ ուր քոյրս տեսած էր զիրենք։ Տղան պնդեց ամուսնութիւնը գաղտնի պահել ժա–մանակ մը եւս, աղջիկը վճռապէս հա–կառակ էր այդ տեսակէտին, Պ. Էք–րոյտին պիտի բացուէր անմիջապէս։

Եւ ահա Ըրսիւլա տեսակցեցաւ հան–գուցեալին հետ եւ անոր յայտնեց գաղտնիքը։ Էքրոյտի բարկութիւնը չափ չունէր. փոթորկալից եղաւ ի–րենց խօսակցութիւնը։ Ծերունին այն տեսակ խառնուածք մը ունէր որ չէր կրնար հանդուրժել որ ուրիշը յուսա–խաբ ընէր զինքը։ Բարկացած էր Րէյլ–ֆին, թէեւ զօրաւոր առեղծուած մը ունէր հիմա աղջկան դէմ ալ որ «թա–կարդը ձգած էր» հարուստի մը որ–դեգիրը։ Էքրոյտ եւ Ըրսիւլա աններե–լի բառեր փոխանակեցին։

Այդ տեսակցութեան իրիկունը Ըր–սիւլա Րէյլֆին հանդիպեցաւ պարտէ–զին տնակին մէջ, փոխադարձ յանդի–մանութիւններ ըրին իրարու։

Րէյլֆ աղջկը ամբաստանեց, բա–ցատրելով որ գաղտնիքը երեւան հա–նելու անոր անճարակութեան տակնու–վրայ ըրած էր իր ծրագիրները, իսկ Ըրսիւլա ցաւ յայտնեց տղուն «դեբրա–սանութեան» մասին։

Յետոյ իրարմէ բաժնուեցան, կէս ժամ վերջը Րօճըր էքրոյտ սպաննուած էր, այդ գիշերէն ետքը Ըրսիւլա տղան տեսած չէր եւ լուր ալ չէր ստացած անկէ։

Երբ պատմութեան ծալքերը այսպէս պարզուեցան, հետզհետէ զգացի թէ ինչ տարօրինակ դէպքեր տեղի ունե–ցեր էին։ Եթէ էքրոյտ ողջ ըլլար կա–կած չկայ որ իր առաջին գործը պիտի ըլլար փոխել կտակին տրամադրու–թիւնները։ Անոր մահը ճիշդ ժամա–նակին հասած էր. մի զարմանայ որ աղջիկը շրթունքները փակած էր շատ լաւ կատարած էր իր դերը։

Խորհրդածութիւններս կէս ճամբան երբ Փուառօ սկսաւ խօսիլ։ Իր խօսքերէն ու արտայայտութենէն կարելի էր հասկնալ որ հարցին ծանրակշիռ հանգամանքը ծանօթ էր իրեն։

—Օրիորդ , ըսաւ ան աղջկան, հարցում մը պիտի ընեմ քեզի եւ կ'ուզեմ որ ճիշդ պատասխան տաս որովհետեւ ամէն ինչ այդ պատասխանէն կախում ունի — ժամը քանի՞ն էր Րէյլֆէն բաժնուեցար... լաւ մտածէ եւ յետոյ պատասխան տուր...

— Զէ՞ք կարծեր որ ես այդ մասին երկար խորհած եմ արդէն... ճիշդ 9.30 էր երբ դուրս ելայ տեսնելու համար... հազարաւոր պատշգամին վրայ էր, այնպէս որ պատուհաններուն եռեւը անցայ որպէսզի մարդ չտեսնէ զիս... կարծեմ 9.33 ըլլալու էր երբ պարտէզին ինծի կը հասայ... Րէյլֆ այնտեղ կը սպասէր... տասը վայրկեանի չափ տեւեց մեր տեսակցութիւնը, որովհետեւ երբ տուն վերադարձայ ժամը քառորդ կար...

(Շար.)